

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis
De
RE VEHICULARI VETERUM
Libri Duo.
Accedit
PIRRI LIGORII. V. C.
DE VEHICULIS
Fragmentum
Nunquam ante Publicatum
Ex Bibliotheca Serenis: Reg:
CHRISTINÆ
Cum ejusdem Schefferi Annotationib.
FRANCOFURTI Ex Officina ZUNNERIANA.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratenſis

De

RE VEHICULARI VETERUM

LIBRI DUO.

Accedit

PYRRHI LIGORII. V.C.

DE VEHICVLIS FRAGMENTUM

Nunquam ante publicatum

Ex Bibliotheca Sereniſſ. Reg.

CHRISTINÆ.

Cum ejusdem I. Schefferi Arg.
Annotationibus.

ROMA

FRANCOFURTI
Ex Officina ZUNNERIANA.
Typis JOHANNIS ANDREÆ.
M DC LXXI.

Digitized by Google

Digitized by Google

BENIVOLO LECTORI
JOANNES SCHEFFERUS
S. D.

ANte omnia optamus, ut quod maxime laborem huncce noſtrum Juventuti ſtudioſæ utilem evadere. Quod ſi voti hujus compotes fuerimus, quicquid ex eo favoris gratięve proveniet, id omne Nobiliſſimi Magnificentiſſimiq; Viri, Domini REINHOLDI BLUMII JCti ſummi erga nos meritis in ſolidum transſcribimus. Ipſi enim uni ſoliq; debebitur, quicquid ex hoc opere in uſus cujusquam poterit venire. Qui ſe obtulit ultro, ad protrahendum id in lucem, conciliandumque nobis idoneum typographum, cujus obſtetricante manu edatur. Et non diſplicebat argumentum, hactenus, quod ſciam, integrum tractatum nemini. Niſi uni *Pyrrho Ligorio*, & ne ipſi quidem ex profeſſo, quod à nobis primum publicatum, noſtris hiſce ſubjecimus, eo potiſſimum fine, ut ex comparatione liqueret, qualis noſter iſte eſſet labor. Scio fore, qui monſtrata pedum via, elaboratius proponent olim ſingula, excitati hac cura, nec, ſi vitam Deus dederit nos quoque poſthac penitus è manibus deponemus. Nobis ta-

men decus hoc manebit, ſpero, quod rem hactenus ſine cauſſa neglectam ingeniorum doctiorum magisque perſpicacium ſedulitati ac induſtiæ commendaverimus. Qui vel ob hoc ipſum premere diutius promiſſum pridem hunc laborem noſtrum non debuimus, & quia videmus in incerto eſſe omnia humana, corpuſculique noſtri imbecillitates quotidie ingraveſcentes vitæ ſpem ſuppeditare haud profecto longam. Vale, ſtudiisq; noſtris fave.

Ad

Virum Nobiliſſimum & Ampliſſimum

JOANNEM SCHEFFERUM

Jur. Nat. & Gent. in Ac. Upſalienſi Profeſſorem celeberrimum,

Poſt Commentarios de Re Navali, Rem Vehiculariam illuſtrantem.

Dum tibi curvata compingitur abiete navis,
Et reparant priſcas pagina docta rates,
Adverſæq; Tibi decertant prælia claſſes,
Naſcitur è vaſto gloria prima mari:
Dum Tibi nunc agilis campos rota corripit omnes,
Terra Tibi magnum ſternit honoris iter.
Et jam qua properant currus, qua navita tendit,
Immenſi pretium grande laboris habes.
Qua patet orbis, abis, tibiq; omnia ſubjicis uni,
Ingenioq; via eſt invia nulla tuo.
Poſt mare, poſt terras, æther tibi reſtat, ad illum,
Jam pennas fama ſufficiente vola.

In

Digitized by Google

In

Ejusdem Commentarium de Re Vehiculari.

Scheſſere, magnum, ô orbis Arctoi jubar,
Nutantium ſpes literarum, maximo
Evecte ſemper eruditis nomine,
Cujus per omnes volvitur partes genI
Vir alta, promta, paſta pulcris ignibus,
Et inter ipſas nunc rotabitur rotas,
Currus curret inter, ac ampliſſimum
Decurret infrequente campum tramite.
Quis ardor iſte ſpiritus agit tuos,
Terraq; figit editum cælo caput?
Te literatos colligentem pulveres,
Acto per omnes usq; curriculo vias,
Centum palmis te decorum vidimus:
Num iſte te, Scheſſere, nunc campus vocat
Novum te Erichthonium, novum plauſtrarium.
Ito ergo, currus junge, rumpe carceres
Faventibusq; diis tibi vialibus,
Per plana, perq; confragoſa & aſpera
Nulli ſubactam primus occupa viam
Quam rarus hoſpes ambulat: nam publica
Samius Magiſter ingredi vetat via.
Nihil volanti ponet obices rotæ,
Nemo invehetur, omne de trivio tibi
Vulgus recedet, & minuti Satrapæ
Poſt terga ducti: qualis eſſedas ſolet
Regum ſatelles circumire plurimus.
Ipſe iſte tardo jambus adrepit pede.
Te nullus hac moratur error in via.
Præterveheris nil, nec extra ſemitam
Non audiens currus habenas abripit,
Celerem curulis ipſa ſupponit rotam.

For-

Fortuna, quæ ludis ſuis Circenſibus
Magni orbis incolas hamaxobios agit.
I, docte nunc Scheffere, qua ducit via,
I nunc, fer auras, mitte lora gloriæ,
Laurusq; prenſa, debitum tibi decus,
Extrema quas jam meta præfigit tibi.
Currus parabitur triumphalis tibi
Et ipſa doctum Fama te aurigam vehet,
Tuosq; currus Dædala factas manu
Hominum per ora, perq; ſumma ſidera.
Et ipſe ſummo deſpicit tuos polo
Currus Bootes, dum tibi nunc frigido
Cæli ſub axe ſudat axis hic tuus,
Geminumq; ſpondet nomini plauſtrum tuo,
Quod per ſereni candidam ætheris viam,
Qua cælitum eſt acceſſus ad palatia
Te ducet. Ipſæ te celerrima vehent
Bigæ deorum, vel Iovis verſatiles
Scandes quadrigas: Si voles, Phœbéi eris
Auriga currus Pegaſejusq; eques.

Daniel Georgius Morhofius D.
& in Acad. Kilonien. Prof. P.

JOAN-

Digitized by Google

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratenſis

De

RE VEHICULARI
LIBER PRIMUS.

Cap. I.
De Vehiculi vocabulo, & qvid ſignificationis habeat.

Vehiculi vocabulum unde. Varronis de eo ſententia examinatur. Veha. Vea. Via. Num à veha. Veja. Ὄχος. Ὄχημα. *Currus generaliter pro vehiculo. Curriculum, curriculus. Vehiculum pro navi.* Ὀχήματα ἵππων, ἁρμάτων. *Arcerius notatur.* Ὀχήματα ζευκτά. *Vehicula juncta. Vectatio, vectio eqvi.* Ὄχημα τροφῆς. *Vectaculum, vectabulum. Tertullianus explicatur. Iumentum pro vehiculo. Vehiculorum uſus ubi optimus.*

VEhiculi vocabulum Varroni dubiæ originationis eſt, nam à *viendo* putat, & *vehendo* poſſe derivari. Nempe id ſic dicitur, ut ait ipſe, *qvod è viminibus vietur, aut, qvod eo vehitur.* Sed fortaſſe rectius priorem derivationem pertinere credimus ad genus certum & peculiare, cum non omnia vehicula ſint è viminibus, ceu res docet ipſa, & ſeqventia uberius monſtrabunt. Deinde qvomodo à *viendo*

eſſe qveat *vehiculum*, & non potius *vieculum?* Neqve tamen à *vehendo* derivari commodè videtur, cum vehiculum ſit prius, qvam eo vehatur. Itaqve & Varro ipſe aliter poſt ſuperiora: *Brevis veha, vehiculum dictum eſt.* Si vehiculum eſt brevis veha, ſeqvitur ſic à *veha* dici, non *vehendo*, ſeu qvod eo vehatur. Porro *veha* eſt à *via*, qvod illius uſus ſit in viis: dicebant enim veteres non *viam*, verum *veham*, ſive *veam*. Varro iterum: *Ruſtici etiamnum quoque viam veham appellant, propter vecturas.* Putat, ut opinor, veham à vehendo dici, qvod exiſtat per vecturas. Verum neſcio, annon ex adverſo à veha, vehere ſit nominatum. Sanè veha ſive vea, qvæ & via non ab iis ſolum, qvi vehunt, verum ante, multoqve magis etiam ab illis, qvi incedunt pedibus, ut natura ipſa prior via ſit aut vea, poſt veha, cujus uſus eſt in veis viisve, ac deniqve vehiculum. Via verò ſive vea eſt ab ἴω, præpoſito digamma Æolico, qvod ſignificat πορεύομαι, hoc eſt, *ambulo* ſeu *vado*. Neqve mirum, à *vea* factum eſſe *via*, cum pro ἴω dixerint & ἴω. Qvin imò hæc cauſſa, cur conjunxerint antiqvi, dixerintqve *veiam*. Sic enim vocaſſe viam colligas ex vea, qvæ vehiculum aut currum denotat. Feſtus Pauli: *Veja apud Oſcos dicebatur plauſtrum.* Qvando plauſtrum ſic teſtatur dictum, idem indicat de via, cum commune rei utriusqve nomen fuerit, ut ſuprà vidimus. Sanè via hodieqve meis Ruſticis per Alſatiam eſt W*ei*, qvod ipſiſſimum eſt *veia* veterum Oſcorum. Græcis vehæ ſeu vehicula ſunt ὄχοι. Unde habes apud Sophoclem in Electra δέκατον ὄχον, pro decimo vehiculo. Convenit Germanorum Jech & Svecorum *ook*, item *ooka*, qvod Græcorum eſt ὀχεῖν, ſono prorſus ſimili. Qvod ſine dubio eſt ab ὄχος, non contra ὄχος ab ὀχεῖν, ut Magiſtri voluerunt. Pro ὄχος tamen magis ὄχημα in uſu. Gloſſæ veteres: *Vehiculum*, ὄχημα. Sed hoc aliqvando *currum* Latini exponunt. Nempe currus qvoqve idem notione generaliori apud ipſos, qvod vehiculum. Gloſſæ: ὄχημα, *vehiculum, currus.* Philoxenus: *Currus*, ὄχημα. Ita Cicero, qvod habetur apud Platonem in Timæo: Ἐμβιβάσας ὡς εἰς ὄχημα, reddidit in libro de Univerſo: *Quaſi in currum univerſitatis impoſuit.* A curru etiam derivarunt *curriculum*, ſicut à veha, vehiculum. Varro lib. I.

de

Digitized by Google

de Vita Pop. Rom. *Equis ad curriculum ex utraque parte deligatum diſtraxit.* Metii ſupplicium commemorat, qvi ad currus fuit religatus, ut eſt notum. Curtius lib. VIII. cap. 14. *Per lubrica atque invia immiſſi currus concutiebant eos, à quibus regebantur. Aliorum turbati equi non in voragines modo lacunasque, ſed etiam in amnem præcipitavere curricula.* Hic *curricula*, qvæ paulo ante *currus*. Videtur ita Tullius qvoqve uſurpaſſe Or. de Har. Reſp. ubi ait: *Tui ſacerdotii ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, &c.* Saltem Apulejus fecit lib. VII. Aſin. ab initio, qvando ita loqvitur: *Primum tenebris abjectis dies inalbebat, & candidum Solis curriculum cuncta colluſtrabat.* Dicit colluſtraſſe curriculum Solis, qvia vehi curru Solem autumabant, uti alibi monſtrabo. Feſtus maluit in maſculino ponere, ut conveniret originario. *Curriculus*, ait, *diminutivum eſt à curru.* Atqve ita legimus in Gloſſis: Ἁρμάτιον, *curriculus.* Nempe alias in neutro non vehiculum, ſed ipſe curſus eſt. Plautus in Trinummo, Act. III. ſcen. 4.

Curre in Piręaum, atque unum curriculum face.

Sed hæc agens aliud, & vehæ ac vehiculi occaſione. De qvo noto amplius, non ὄχημα ſolummodò à Græcis eſſe dictum, ſed & ζεῦγος. Heſychius. Ζεῦγος, πᾶν τὸ ἐζευγμένον, καὶ ὄχημα. Inde ζεύγη μίσθια, qvæ Latinis *meritoria vehicula*, Plutarcho, qvod jam alii notarunt. Etiam ἅρμα qvandoqve ſic generatim eis uſurpatur. Heſychius iterum: Ἅρμα, ὄχημα, καρροῦχα. Cæterum vehiculum non pro curru ſolum ponitur, ſed re qvalibet, qva qvis vehi poteſt. Navim ſanè non poëtæ modò ita nominarunt, ſed & Tullius de Nat. Deor. II. *Atque ille apud Atium paſtorem, qui navem nunquam ante vidiſſet, ut procul divinum & novum vehiculum Argonautarum è monte conſpexit.* Similiter in Verrina V. navem Verris ædificatam à Mamertinis, *furtorum vehiculum* appellavit. Ita habemus apud Æſchylum in Prometheo, θαλασσόπλαγκτα λινόπτερα ὀχήματα: & apud Oppianum in Hali. Ὄχευς ἁλὸς νῆας. Etiam eqvi aliqvando vehicula veteribus. Colligit Turnebus lib. XXVII. Adv. cap. 26. iſtis verbis: *Vt ὄχημα apud Græcos non tantum carpentum aut currum ſignificat, verum etiam jumentum, qvo vectamur, ut apud Ari-*

Digitized by Google

ſtophanem notant Grammatici; ſic apud Latinos vehiculum. Quod niſi ita eſt, velim, aliquis mihi dicat, cur lege Oppia cautum erat, ne mulier juncto vehiculo uteretur. Junctum enim vehiculum hic pilentum eſt, quod junctis trahitur jumentis, quaſi etiam ſit quoddam vehiculum non junctum. Ariſtophanis qvæ innuit, ex Suida ſumpta videntur, cujus hæc ſunt verba: Ὄχημα οὐκ ἐπὶ ἅρματος μόνου. Ἀριστοφάνης. Οὐκοῦν δίκαιός ὅς τις εἰς ὄχημα κανθάρου ἐπιβὰς ἔσωσε τοὺς Ἕλληνας. Ait Suidas, vocem ὄχημα non de curru ſolum uſurpari, ſed & aliis; Ariſtophanem enim ſcarabæum qvoqve ita nuncupare, cui qvis velut eqvo inſideat. Sed tamen Ariſtophanes hoc joco fecit, ut apparet. Serio Ælianus in de Inſtr. Acieb. cap. 2. cujus meritò proindè verba hic adſcribimus: Τὸ ἐπὶ τῶν ὀχημάτων τὸ μὲν ἐφ' ἵππων, τὸ δὲ ἐφ' ἐλεφάντων. Τοῦ δὲ ἐφ' ἵππων τὸ μὲν ἐφ' ἁρμάτων, τὸ δὲ ἐπ' αὐτῶν ἱδρυμένοι τῶν ἵππων. Verbis manifeſtis docet, eſſe aliqva ὀχήματα τῶν ἵππων. Arcerius ſic reddidit: *Qui vehuntur, alii ab equis, alii ab elephantis feruntur. Qui ab equis feruntur, eorum quidam curribus inſident, quidam ipſis equis.* Theodorus Gaza prius ita verterat: *Vectores, qui aliquo feruntur vehiculo, quorum duplex eſt genus, nam alii equis, alii elephantis feruntur, &c.* Non mutare debuit Arcerius, cum vehiculum ſignificet & eqvum, ſicut demonſtravi. Et qvoniam ὀχήματα de eqvis etiam, hinc ὀχήματα ἁρμάτων in Epigrammatibus, cum addito, qvod alias neceſſe non fuiſſet: jtem ὀχήματα ζευκτὰ apud Plutarchum in Qvæſt. Rom. planè ſicut apud Latinos *juncta vehicula.* Sed & apud Heſychium reperitur: Ὄχησις, ἱππασία. Et Euſtathius apud Homerum Il. P. ὀχεῖσθαι interpretatur per ἱππάζεσθαι. Qvemadmodum & Latini uſurparunt *vehi* de iis, qvi feruntur eqvis. Vellejus II. Hiſt. cap. 114. *Solus ſemper equo vectus eſt.* Legimus & *vectationem* tali ſenſu apud Svetonium in Cajo, cap. 3. *Gracilitas quoque pedum paulatim repleta aſſidua equi vectatione.* Tullius pro eo uſurpavit *vectionem*, lib. II. de Nat. Deor. *Efficimus etiam domitu noſtro quadrupedum vectiones, quorum celeritas atque vis nobis ipſis affert vim & celeritatem.* Non ſunt aliæ *vectiones* Tullii, qvam Heſychii ὀχήσεις. Pari ratione elephanti qvoqve ſunt ὀχήματα. Ita ſanè ſuprà vidimus ex Æliano. Sed & Arrianus in Indicis: Βασιλικὸν γὰρ ὄχημα ὁ ἐλέφας παρ' Ἰνδοῖς ἐστι. *Regium apud*

Indos

Indos vehiculum eſt elephantus. Apulejus qvoqve poſuit pro aſino, geſtante Deam Syriam illis verbis: *Dea vehiculo meo ſublata eſt humi repoſita.* Beroaldus eo loco: *Hic vehiculi nomine non plauſtrum ſignificatur, ſed feſtiviter ipſum jumentum, cujus dorſum vehiculi vicem præſtabat Deæ.* Optimè, niſi qvod ex dictis liqveat, non tam feſtiviter, qvam ex conſvetudine Latinorum ita eſſe locutum. Sunt qvin imò etiam vehicula, qvibus qvoqvo modo vehitur vel movetur qvidpiam. Ita enim apud Plutarchum, Symp. VI. Eraſiſtratus τὸ ὑγρὸν, ſeu *humidum*, id eſt potum, vocat ὄχημα τῆς τροφῆς, *cibi vehiculum.* Et jam ante ipſum pridem fecerat Hippocrates, lib. de Alimento circa finem. Verba ejus: Ὑγρασίη, τροφῆ ὄχημα. Qvod Foëſius ſic reddidit: *Humiditas alimento vehiculum præbet.* Aëtius privatim uſurpavit de aqva. Ὕδωρ τροφῆς ὄχημα, inqvit Tetrab. I. ſerm. 3. c. 165. id eſt, *aqua, cibi eſt vehiculum.* Secuti deinceps alii aliiqve, ſic, ut hodieqve inter uſitatas Medicorum ſit locutiones *vehiculum,* pro humido ſuccove qvolibet, qvo durius ſpiſſiusve aliud diluitur & eliqvatur. Deniqve qvibusdam ſangvis eſt *vehiculum ſpirituum*, qvoniam eo continentur qvaſi, cumqve ipſo per corpus univerſum diffunduntur. Corpus totum ita nuncupavit Tertullianus peculiari libello de Anima his verbis: *Auriga corporis ſpiritus animalis, deficientis vectaculi nomine, non ſuo deficit, opere decedens, non vigore.* Hic *vectaculum deficiens* vocavit corpus ægrum exhauſtumqve, in qvo diutius moveri ſpiritus animalis neqvit. Eſt autem nihil aliud *vectaculum* Tertulliano, qvam *vehiculum.* Sextus Cæcilius apud Gellium, lib. XX. cap. 1. *In jus vocato pauperrimo homini vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris eſſet, aut quo alio caſu ingredi non quiret, ploſtrum eſſe dandum cenſuerunt, neque inſterni tamen delicatè arceram juſſerunt, quoniam ſatis eſſet invalido hujusmodi vectaculum.* Habes ecce etiam hic *vectaculum* pro vehiculo. Ita enim legitur in editionibus vetuſtioribus. Et profectò, ut à *jento, jentaculum,* ab *obſto, obſtaculum,* ita planè etiam à *vecto* bona analogiæ ratione poteſt eſſe *vectaculum.* Qvanqvam in iisdem libris paulò ante apud Gellium occurrat *vectabulum* etiam. Verba hæc ſunt: *Iumentum non id ſolum ſignificat, quod nunc dicitur, ſed vectabu-*

lum eſt, quod adjunctis pecoribus trahebatur. Atqve ita ediderunt etiam in ſuperioribus verbis Lugduni Batavorum Anno MDCLXVI. Neqve aliter reperias apud Nonium in voce *jumentum.* Verba hæc ſunt: *Nam & vectabulum dicunt, quod nunc vehiculum dicitur.* Atqve poteſt fieri, ut formatum ita ſit à *veho*, ſicuti *rutabulum* à *ruo*, *pulſabulum* à *pulſo.* Cum præſertim legas etiam in Onomaſtico veteri Argentoratenſi, qvod recudi fecit Bonaventura Vulcanius in Gloſſario: *Vectabulum,* ἀπήνη. Alias Græcorum ὄχημα ſeu Latinorum currum olim non *vehiculum* modò, ſed & *jumentum* eſſe nominatum diſcimus ex Gellii ſuperiore loco. Et confirmant verba legis veteris duodecim tabularum, qvæ ab eo laudantur, atqve ita habent: *Si in jus vocat, ſi morbus ævitasve vitium extitit, qui in ius vocabit, iumentum dato.* Hic jumentum eſt, qvod Romani aliàs *iunctum* nominarunt *vehiculum*, Cæcilius vocavit *plauſtrum.* Atqve iſta de vocabulo vehiculi. Res ipſa nil eſt aliud, qvam inſtrumentum, qvo qvid molis majoris ponderisve de uno loco vehitur in alium. Unde Varro: *Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur.* Plato in Theæteto deſcribit per partes. Ἀγαπῷμεν ἂν ἐρωτηθέντες ὅ,τι ἐστὶν ἅμαξα, εἰ ἔχοιμεν εἰπεῖν, τροχοὶ, ἄξων, ὑπερτήρια, ἄντυγες, ζυγός. Vertunt, *Satis nobis eſſet, ſi interrogati, quidnam eſſet currus, dicere poſſemus, rota, axis, ſuperiores ſtoreæ, ſummæ rotarum curvaturæ, iugum.* Verùm longè aliud ὑπερτήρια & ἄντυγες, ut ſuo loco demonſtrabimus. Uſus ejus proprius in terris, maximèqve viis publicis, unde nomen etiam accepit. Commodior tamen ac facilior in planis regionibus æqvalibusqve, qvàm aſperis & montuoſis, nam in his non procedit, niſi maximo cum labore. Tacitus XXXVI. Ann. de militaribus Britannorum vehiculis: *Denſis tamen hoſtium agminibus & inæqualibus locis hærebant.* Etiam paluſtres & uliginoſæ regiones parum utiles vehiculis. Itaqve in iis rarius inveniuntur, vel ſi qvando adhibentur, promoventur juvanturqve arte qvadam, de qva rectius dicemus in ſeqventibus.

Cap.

Digitized by Google

Cap.II.

De vehiculorum primo auctore.

Vehiculum videtur ab Adamo inventum. Cur hoc tribuant Minervæ, aut Vulcano. Erichtonium num, & quid invenerit. Scholiaſtis Pindari & Tertulliani lapſus. Vehicula Regum apud AEgyptios. A Ioſepho qualia miſſa. Bocharti laus. Iudæorum mulieres vehuntur aſinis, viri eunt. Pelops vel Neptunus num invenerint vehicula. Scholiaſtis Pindari error alius, & Ariſtidis. Num Prometheus. AEſchylus exponitur. Plauſtrum à quo ſit inventum, & vehiculum unius rotæ. Hyginus emendatur. A quo bigæ. Caſtoris inventum quale. Scholiaſtes Pindari exponitur. Hyginus emendatur denuò. Συνωρὶς *aliquando uſurpatur de amphippis. Trigas quis invenerit. Argolus notatur, & Gyphanius. Quis quadrigas. Quadrigæ quando primum datæ in ludis Panathenaicis. Trochili inventa. Euſebius & Theon Alexandrinus explicantur. Ado, Euſebius, Tertullianus emendantur. OEnomai, Orſilochi, Semi inventa. Hyginus & Savaro notantur. Corippus emendatur. Locus Diphili examinatur. Scholiaſtes Pindari emendatur. Pœnorum, Libyum, & Minervæ Coriæ inventa. Lambini, Gothofredi & Gyraldi emendatio rejecta. Ciceronis lectio vulgaris defenſa, & cum Harpocratione conciliata. Salmaſius notatus, ejusque emendatio. Papinii repudiata. Philoſtratus & Papinius expoſiti.*

VEhiculi qvis auctor primus fuerit, necdum proditum veteribus invenio. Rem eſſe vetuſtiſſimam dubitare uſus ejus non permittit, qvi cum ſit ampliſſimus maximèqve neceſſarius in re ruſtica cultuqve agrorum, una cum ipſo cœpiſſe conſentaneum videtur. Ac fortaſſis ipſe generis humani princeps, cum inſtrueret aratrum, etiam vehiculum excogitavit. Nihil qvippe facilius eſt, qvam ab aratro ad vehiculum procedere. Qvod enim de Minerva tradidit Homerus in Hymno:

Πρώτη

Digitized by Google

Πρώτη τέκτονας ἄνδρας ἐπιχθονίους ἐδίδαξε
Ποιῆσαι σάτινα καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ.

Prima fabros lignarios viros terreſtres docuit facere ſcuta & currus varios ære: id vel fabuloſum eſt, nec intelligendum aliter, qvam qvatenus Minerva, qvæ ingeniorum dea habetur, inveniſſe omnia cenſeri poteſt, cum qvodcunqve deniqve ab arte proditum extat, id excogitatum ſit ab ingenio humano; vel ad currus non in univerſum omnes, ſed qvi ſpectant ad militiam & prælia, referri oportebit. Certè antecedunt ibi pluſcula de bello, & in ipſis iſtis verbis ſcuta cum vehiculis junguntur. Poſtremò manifeſtè Ariſtides in Panathenaica de Minerva: Ἵππων ἁμιλλητηρίων καὶ πολεμιστηρίων εὕρησιν ὀχήματα. *Eqvorum ad bella & certamina comparatorum prodidit vehicula.* Sed & qvando vehiculum Vulcani munus appellat Ovidius, lib. II. Met. f. 1. iſtis verbis:

-- -- -- -- -- *ad altos*
Deducit juvenem, Vulcania munera, currus.

Id vel propter ignem dictum, cujus fiunt beneficio, qvæcunqve ex ferro, ære, aliisve metallis parantur, etiam in vehiculis; vel privatim de vehiculo Solis ex commentis Poëtarum eſt intelligendum. Neqve verum, qvod de Erichtonio tradit Scholiaſtes Pindari, ac ex eo retulerunt alii, tanqvam ipſe fuerit vehiculorum auctor: vel qvod de Acrophylo Argivo memorat Tertullianus. Vixit enim uterqve Athenis, qvæ urbs diu poſt extructa, qvam vehicula in uſu eſſe cœperunt. Saltem longè ante Erichtonium Acrophilumqve vixit Moſes, cujus ætate memorantur vehicula, etiam bellica; longè ante Moſen Joſephus, à qvo uſurpata plauſtra, & ad ſuos accerſendos miſſa, qvæ fortaſſis vetuſtiſſima vehicula, qvorum mentio apud veteres occurrit. Niſi qvod eodem tempore inveniantur qvoqve Regia vehicula, uſurpata Pharaoni in Ægypto, ejusqve indulgentia conceſſa etiam Joſepho, de qvibus Gen. cap. 41. Ita namqve Moſes de Pharaone: *Fecitque eum* (Joſephum) *aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum.* Græcus habet: Ἐπὶ τὸ ἅρμα τὸ δεύτερον, qvo planè ſingulare Regiumqve vehiculum notatur. Et videntur Reges Ægyptii freqventius vehiculis feciſſe iter, qvam eqvis; ſicut

ut & Perſarum Reges , qvod de his ad Ælianum noſtrum qvondam annotavimus. Sed nec plauſtra Joſephi ex vulgari genere fuiſſe videntur, etiamſi verba veteris ſic habeant: *Præcipe etiam, ut tollant plauſtra de terra AEgypti ad ſubvectionem parvulorum ſuorum ac conjugum.* Caſtalio profectò honoratiori voce ita vertit: *Hoc ei mandat, ut illis AEgyptiorum vehiculorum copiam faciat, quibus parvuli & mulieres vehantur.* Græci reddiderunt ἁμάξας, qvod ſæpe qvodvis genus notat. Jonathan in Paraphraſi ſua סדנים, *haſſedanim* expoſuit, unde proveniſſe veterum Gallorum eſſeda, qvibus ob id forma fuerint non multum abſimilia, incomparabilis doctrinæ vir, Samuel Bochartus, arbitratus eſt. Deniqve vehicula vulgaria & agreſtia mandato Regis miſſa, & tanto miſſa terræ ſpacio, & ad vehendas mulieres miſſa, veritati parum convenire videtur. Qvare ſi fuerunt cultiora, qvanto ante inculta & vulgaria in uſu fuiſſe apud Ægyptios ſaltem arbitrabimur? Nam ſi apud gentes alias, & præcipuè Judaicas nota minus fuere, mirum eſſe neqvit, qvoniam Judæorum vita fuit ferè paſtoritia, ut Jacobus ipſe coram Rege Pharaone profitetur. Et profectò eqvitare potius ſolebant. Moſes de Rebecca, Gen. XXIV. *Rebecca & puellæ ipſius aſcenſis camelis ſecutæ ſunt virum.* Et cap. XXXI. de Jacobo: *Impoſitis liberis ac conjugibus ſuis ſuper camelos, abiit.* Viri ambulant pedibus, mulieres & teneræ ætate liberi vehuntur camelis. Vehiculorum cæterorum nulla mentio, ex cauſa, qvam prædixi. Alia fuit ratio in Ægypto, ubi propter agriculturam freqventem plauſtrorum uſus ſemper fuit neceſſarius. Jam ſi nec Acrophilus, nec Erichtonius vehiculorum eſſe poſſunt auctores, multò minus inventum eorum tribuendum erit Pelopi, qvippe qvi poſt illos vixit. Et tamen paulò ante dictus Pindari Scholiaſtes, ad Ol. i. Ἰστέον, ὅτι τὸ μὲν ἅρμα Πέλοψ πρῶτος ἔδειξεν, ἐκ Ποσειδῶνος λαβών. *Sciendum, quod vehiculum monſtrarit primus Pelops, à Neptuno acceptum.* Qvanqvam per hæc ipſa verba inventio ipſorum non tam ſpectet ad Pelopem, qvam ad Neptunum. Qvod Scholiaſtes ipſe vidit, ac propterea ποσειδώνιον ſeu *Neptunium* dixit appellatum. Subdit enim mox: Ποσειδώνιος, διότι Ποσειδῶν πρῶτον Πέλοπι ἅρμα ἐνεχείρισεν. *Poſidonios, id eſt, Neptunius dictus*

[illegible]us eſt ex eo, quod Neptunus ipſi primum tradidit vehiculum. Cæterum is ipſe Scholiaſtes alibi Neptuno non tam tribuit inventionem vehiculi, qvam juncturam eqvorum, uti poſt monſtrabitur. Potuerunt autem diu ante inventa fuiſſe vehicula, qvam ad ea jungerentur eqvi. Qvanqvam ſic in univerſum de vehiculo affirmet qvoqve Ariſtides, Or. Iſth. in Neptunum, ubi de eo: τῷ ἀνθρώπῳ διπλοῦν ὄχημα ὑπέθηκεν, ἅρμα μὲν ἐν γῇ, ναῦν δ' ἐν θαλάττῃ. *Homini duplex ſuppeditavit vehiculum, currum quidem in terra, navim verò in mari.* Ac fortaſſis per Neptunum intelligere Noachum filiumve illius Japethum debemus, qvomodo non uno loco ipſum explicavit Voſſius. Neqve alius opinione mea eſt Prometheus, cui vehiculi inventum tribuit Poëta Æſchylus. Facit enim ſic loqventem:

-- Πρῶτος ὑφ' ἅρματ' ἤγαγον φιληνίους
Ἵππους. -- -- -- -- --

Primus ad vehicula iunxi frenigeros equos. Hic Prometheus, id eſt, Noachus, primum ſeſe ait junxiſſe ad vehiculum eqvos, poſt diluvium videlicet, nec absq; ratione, qvia primus agrum coluit, qvam ad rem vehiculorum plurimus atqve neceſſarius eſt uſus. Sanè per Prometheum ſignificari Noachum oſtendit Voſſius cum alibi; tum lib. I. Theol. Gent. c. 18. & planè convenit, qvod hic diximus. Idem aliqvando eſt Neptunus; aut ſaltem filius Noachi, Japhetus. Qvi cum ſorte obtinuiſſet maris Mediterranei inſulas continentemqve Europam, ad qvas regiones occupandas plus, qvam cæteri & eqveſtri arte opus habuit & nautica, qvid poteſt eſſe mirum, ſi vehiculum id duplex inveniſſe Ariſtidi dicatur? Qvanqvam hæc inventio ad tempora diluvium ſecuta, reparatumqve altera vice genus humanum pertineant. Ante qvæ jam olim vehicula fuiſſe in uſu, ipſumqve fortaſſis Adamum habuiſſe auctorem qvare dubitare debeamus, ego cauſſas qvidem haud video idoneas. Græci tamen ejus generis, qvod ἅμαξα, Latinè *plauſtrum* dicitur, Philomelum, Cereris Jaſionisqve filium, faciunt auctorem. Sic enim Hyginus ex Hermippo, qvi ſcripſit de ſyderibus: *Philomelum & Plutum fratres negant inter ſe conveniſſe. Nam Plutum, qui ditior fuit, nihil fratri ſuo de bonis conceſſiſſe: Philomelum autem neceſſariò adductum,*

Digitized by Google

ctum, quodcunque habuit, eo boves duos emiſſe, & ipſum primum plauſtrum fabricatum eſſe. Itaque arando & colendo agros ex eo ſe aluiſſe: cujus matrem miratam inventum, ut arantem eum inter ſidera conſtituiſſe, & Bootem nominaſſe. Sic Hyginus ex Hermippo, junctoqve illi Petellide Gnoſio, Hiſtoriarum ſcriptore, ſicut dixi. Cæterum Jaſion filius fuiſſe dicitur Coryti & Electræ. Electra una Plejadum putatur, qvæ cum ſororibus educarit Liberum. Qvi cum ferè innuat Noachum, qvid cenſeri debeat de Philomelo, liqvet. Tibullus profectò ipſi Libero & Cereri hoc tribuit, lib. II. el. i.

Illi etiam tauros primi docuiſſe feruntur
Servitium, & plauſtro ſuppoſuiſſe rotam.

Recentius inventum eſt vehiculum cum rota una, id enim excogitaſſe Triptolemum ferunt. Hyginus iterum lib. II. Aſtron. *Ceres cum ſua beneficia largiretur hominibus, Triptolemum, cujus ipſa fuerit nutrix, in curru draconum collocatum (qui primus hominum unarota dicitur uſus, ne curſum moraretur) juſſit omnium nationum agros circumeuntem ſemina partiri.* Ita totus ille locus emendandus eſt. Oſtendit enim Hyginus auctorem unarotæ, oſtendit etiam inventionis cauſam. Adhibitam nimirum unam rotam propter feſtinationem, ne ſi expectarent, donec altera qvoqve fieret, negotium tam ſalutare differretur nimis longo tempore. Vulgati parum aptè iſtud *unarota* dividunt, ſicut alias monſtrabo, & mox: *Nec curſu moraretur,* ſine ſenſu. Porrò ſi, ut vult Hyginus, Triptolemus demum genus hoc vehiculi excogitavit, patet, ſerius innotuiſſe. Vixit enim Triptolemus tertius poſt Cecropem, aut qvartus, qvi æqvalis Moſi fuit. Bigas Phryges volunt inveniſſe. Plinius, lib. VII. cap. 56. *Bigas primum iunxit Phrygum natio.* Plinio Polydorus addit Probum, verba ita habent: *Bigas primum Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores ſunt.* Ubi Probus hoc tradiderit, qværo ſtudioſè, nec invenio. Qvicqvid ſit, non Phrygas, verum Caſtorem auctorem hujus rei facit Scholiaſtes Pindari, ad Od. V. Ita namqve habet: Δοκεῖ συνωρίδα καταζεῦξαι πρῶτος Κάστωρ. *Videtur primus Caſtor iunxiſſe bigas.* Item paulò poſt: Κέλητα καὶ χαλινὸν πρῶτος Βελλεροφόντης κατέζευξε, συνωρίδα Κάστωρ. *Equum ſingularem frenumque primus*

Bellerophontes, bigas verò iunxit Caſtor. Sed hoc nemo alius de Caſtore. Id genus potius tributum ipſi videtur, qvod ἀμφίππυς alias ſeu eqvos deſultorios vocarunt. Hyginus ſanè fab. 80. *Romani ſervant inſtitutum, cum deſultorem mittunt, unus duos equos habet, pileum in capite, de equo in equum tranſilit, quod ille* (Pollux) *ſua & fratris* (Caſtoris) *vice fungatur.* Sic legenda ſunt hæc verba, in qvibus vulgo deeſt *de* poſt *capite*, omiſſum absqve dubio, propter ſimilitudinem poſtremæ ſyllabæ in vocabulo præcedenti. Nec fortaſſis aliud Scholiaſtes vetus voluit, qvando συνωρίδα oppoſuit κέλητι, hoc eſt, eqviti ſingulari. Suidas: Συνωρὶς κυρίως ἵπποι δύο συνεζευγμένοι· κέλης δὲ ὁ ἐπὶ ἑνὸς ἵππου ὀχούμενος, καὶ αὐτὸς ὁ μόνος ἵππος. *Synoris propriè equi duo juncti. Celes verò, qui uni equo inſidet, ipſeque equus ſingularis.* Loqvitur eodem planè modo, ſicut Scholiaſtes, & ſynorida intelligit de nudis eqvis. Idem fit & ab Heſychio, qvando non vehiculum modò binis junctum eqvis, ſed & eqvos junctos ait denotare. Συνωρὶς, ait, ἅρμα ἐκ δύο ἵππων, ἢ συζυγία. *Synoris vehiculum duorum equorum, vel eorum coniunctio.* Qvæ omnia efficiunt, ut hoc genus Scholiaſten cenſeam intellexiſſe, auctoremqve eqvorum deſultoriorum ſeu ἀμφίππων feciſſe Caſtorem, atqve ita Plinii ſententiam de bigis ſervem integram. Bigæ ſanè diu cognitæ ante Caſtorem videntur, cum ad Trojam fuerint in tam freqventi uſu. Heroës certè alio pugnaſſe genere vix leguntur. Itaqve & Hector præmium ſpeculatori promittit apud Homerum, Il. K.

— Δίφρον τε, δύο τ' ἐριαύχενας ἵππους.

Currum & duos elatæ cervicis equos. Achilles qvoqve duos tantum ad vehiculum ſuum jungit eqvos, cum in prælium iturus eſſet: duos tantum affatur illo verſu:

Ξάνθε τε καὶ Βαλίε, τηλεκλυτὰ τέκνα Ποδάργης.

Nec in certamine curuli ludicro plus, qvam duo eqvi ad currus ſingulos apud Homerum Il. Ψ. niſi credimus Menelaum tantum duos, reliqvos habuiſſe plures, qvod lex & ratio certaminis, qvæ æqvalitatem exigit etiam in numero eqvorum, non permittere videtur. De Menelao autem clarè Homerus:

— Ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν ὠκέας ἵππους
Αἴθην τὴν Ἀγαμεμνονέην, τὸν ἑόν τε Πόδαργον.

Sub

Sub iugum duxit veloces equos, AEthen Agamemnonium, ſuumque Podargum. Sed & qvod ibidem tradit de Diomede, hoc confirmat. Nam qvando ſcribit, junxiſſe eqvos, qvos abſtulit Æneæ, duos tantum junxiſſe oſtendit, cum plures non abſtulerit. Et clariſſimè Dictys Cretenſis, lib. III. *Bigarum præmia Diomedes meruit*. Hector qvoqve tractus bigis legitur, non trigis, vel qvadrigis. Virgilius, Æn. II.

In ſomnis ecce ante oculos mæſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largosque effundere fletus
Raptatus bigis, ut quondam. -- --

Trigas ſunt, qvi Martem inveniſſe putant. Argolus præcipuè in Notis ad Onuphrium, qvia Hymni auctor de hoc deo:

-- -- -- -- Ἔνθά σε πῶλοι
Ζαφλεγέες τριτάτης ὑπὲρ ἄντυγος αἰὲν ἔχουσι.

Hoc eſt, ut exponit idem Argolus:

-- -- -- *Vbi quadrupedes te*
Perflammata trigæ iuga decurrentia portant.

Gyphanius paulò aliter: *Vbi equi te valdè flammoſi tertio ſuper currum ſemper habent*. Sed haud dubiè minus rectè, cum qvid illud *tertio* ſibi velit, haud appareat, & ſi *ſemper* bene ſeſe habet, *tertio* ſtare neqveat. Licet autem trigas hic intelligamus, tamen Martem inveniſſe hinc colligere non poſſumus. Martem potius accipimus pro bello, & in illis uſurpatas qvocunqve deniqve auctore arbitramur. Niſi auſcultamus Magiſtris Hebræorum, qvi à Pharaone dicunt primum inſtitutas, cum perſeqveretur Iſraëlitas. Verba citant viri docti ex Jonathane: *Et mulam tertiam ad trahendum & inſequendum cum celeritate addidit ſingulis curribus*. De qvadrigis qvoqve dubia ſunt non pauca. Multi Erichtonium habere auctorem arbitrantur. Plinius lib. VII. cap. 56. *Quadrigas iunxit primum Erichtonius*. Vetus Germanici Commentator: *Erichtonius primus currus homines equis iunctis docuit ſimiles quadrigæ Solis facere*. Ante omnes hosce Virgilius III. Georg.

Primus Erichtonius currus & quatuor auſus
Iungere equos. -- -- -- -- -- --

 Vixit

Vixit Erichtonius Moſis circiter temporibus, aut paulò poſt, qvod colligitur ex eo, qvia Danao æqvalis fuit, cujus ætas incidit in Joſuæ initia. Porrò ad hæc usqve tempora incognitas fuiſſe qvadrigas, difficulter perſvadetur, cum habuerint vehicula diverſorum generum, etiam bellica & militaria, ſaltem Ægyptii, ut ex ſuperioribus apertum eſt. Qvare magis probo, qvod habet Euſebius de hoc Erichtonio in Chronicis: *Erichtonius primus quadrigam iunxit in Græcia, erat quippe apud alias nationes.* Privatim in Græcia hoc feciſſe ait; qvanqvam etiam hoc reſtringat Pomponius Sabinus, & de ſola Attica accipiat. Qva in re conſentientem ſibi habet Varronem, qvi hoc amplius de ſolis intelligendum ludis Panathenaicis oſtendit, itemqve Philargyrium, qvi Varronis verba laudat. *Varro,* inqvit loco anteà citato Virgilii, *in libro, qui Admirabilium inſcribitur, Erichtonium ait primum equos quatuor junxiſſe ludis, qui Panathenæa appellantur.* Annotandum hoc eſt eo magis, qvod in opere peculiari de hoc feſto Meurſius omiſit. Sed exiſtimet nonnemo iſtæc non de curru aut vehiculo, ſed eqvis ſolis accipi fortaſſis oportere. Verum aliud ex Virgilio Grammaticoqve veteri, qvem nominavi ante, conſtat. Neqve voluit diverſum Ælianus lib. III. cap. 35. qvando prodit de Athenienſibus, qvod certamen corporum primi inſtituerint, nudaverint ſeſe unxerintqve, ac tum ſubdit: Καὶ ἵππους ἔζευξε πρῶτος Ἐριχθόνιος. *Et equos primus junxit Erichtonius.* Id qvod pridem indicavimus in notis noſtris. Cæterum is ipſe Euſebius alio loco diverſum ſecutus auctorem, qvadrigarum inventum tribuit Trochilo. Verba ſunt ad Numerum CCCCXLVII. *Trochilus primus fertur junxiſſe quadrigam.* Atqve ita Theon Alexandrinus in Notis ad Aratum: Λέγουσιν εἶναι εἴδωλον ἢ Βελλεροφόντου, ἢ Τροχίλου τοῦ Καλλιθέας παιδὸς, τῆς πρώτης ἐν Ἄργει γενομένης ἱερείας, ἅρμα πρῶτου ζεύξαντος. *Ajunt eſſe imaginem vel Bellerophontis, vel Trochili, Callitheæ filii, quæ Argis prima fuit ſacerdos, ſicut ille primus iunxit vehiculum.* Qvod generatim hic de curru refert, ſpeciatim pertinet ad qvadrigas. Freculphus tom. I. Chron. lib. II. cap. 6. *Trochilus dicitur primus iunxiſſe quadrigam.* Ad eundem modum Ado ad Annum 1645. *Hac etiam ætate primus Trochilus quadrigam iunxit.*

Vete-

Veteres editiones habent *Procidus*, qvod eſt pravum, licet etiam in Euſebii codicibus qvibusdam *Proclytus* legatur, aut *Arogilus*, ut in Tertulliano de Spectaculis *Acrophilus*. Neqve enim alius intelligendus eſt, cui inventum ibi tribuit vehiculorum, nec vehicula alia, qvam qvæ dixi. Vixit porrò Trochilus poſt Erichtonium, qvod colligitur ex eo, qvia pater fuit Triptolemi, qvi poſt Moſen, cui æqvalis pænè fuit Erichtonius, vixit tribus minimum ætatibus. Unde liqvet, qvid de fabula hac ſtatui oporteat. Erichtonium videlicet qvadrigas inveniſſe Athenis & adhibuiſſe primum ad ludos ſacros, Trochilum paulò poſt publicaſſe, atqve uſurpaſſe Argis. Ut hoc qvidem ſenſu rectè Eratoſthenes tradiderit de Erichthonio apud Hygin. lib. II. Aſtr. *Cum vidiſſet eum Iupiter primum inter homines equos quadrigis iunxiſſe, admiratus eſt ingenium hominis ad Solis inventa acceſſiſſe, quod princeps quadrigis inter deos eſt uſus.* Saltem ante Erichthonium Solem inveniſſe qvadrigas atqve uſurpaſſe oſtendit. Qvo reſpexit qvoqve Commentator vetus Germanici, qvando in ſuperioribus ajebat, Erichthonium docuiſſe currus facere *ſimiles quadrigæ Solis*. Adeò earum inventum ſic ſimpliciter Trochilo aſſignari neqvit. Qvemadmodum nec Orſilocho, qvi haud dubiè hic ipſe Trochilus. Hyginus ante dicto loco: *Nonnulli, qui de ſyderibus ſcripſerunt, hunc natione Argeum, Orſilochum nomine, primum quadrigarum inventorem eſſe dixerunt, & pro inventione ſyderum locum poſſediſſe.* Et multo minus OEnomao, Pelopis æqvali, atqve ita juniori dictus, cui tamen tribuit Savaro ad Sidonium. Auctorem certè veterem pro hac ſententia laudare poteſt nullum. Nam Sidonii qvæ adfert loca, peritum aurigandi faciunt, non qvadrigarum auctorem. Neqve debuit Corippi locum ſic ſupplere:

OEnomaum referam primas iunxiſſe quadrigas.

Qvanto melius Scaliger, qvi pro eo poſuit *Orſilochum*. Sicut autem poſt Erichthonium Orſilochus vel Trochilus Argis, ita locis aliis alii uſurpare primi potuerunt. Hinc fortaſſis eſt, qvod ait Diphilus, poëta vetus Theſeidos, apud Scholiaſtem Pindari Olymp. od. X.

Ὀρ-ίλας

Digitized by Google

Θρέψας δὲ πώλους, ὡς ὁ Μαντινεὺς Σῆμος
Ὃς πρῶτος ἅρματ' ἤλασεν Ἀλφειοῦ.

Semum vocat qvadrigarum auctorem. De qvadrigis enim explicat hæc verba Scaliger ad num. Euſeb. DXLIII. qvoniam Hygenus ſcribit: *Elide, quæ urbs Peloponneſi eſt, certamen quadrigarum primum inſtitutum.* Nempe fluvius eſt Elidis Alphæus, ubi currum junctum ait Diphilus, ſicut Servius teſtatur. Qvanqvam poſſit eſſe dubium, an de fluvio loqvatur, cum præſertim Mantineum ipſum Semum faciat, hoc eſt, Arcadem. Nec de Semo ſatis conſtat, qvando qvidam legunt Σάμος, alii per hunc ipſum accipiunt Neptunum, inter qvos eſt Didymus, nobilis Grammaticus, auctore dicto Scholiaſte. Unde ſubdit: Παραλίθεται δὲ καὶ τὸν γράφοντα τὴν Θησηΐδα, μαρτυροῦντα τῷ ἥρωι τοῦ ἅρματος ἡνιοχευτικὴν ἀρετήν· θρέψας δὲ πώλους ὡς ὁ Μαντινεὺς Σῆμος. Qvibus verbis Diphilum adducit, tanqvam eandem ſententiam probantem verſu antea citato. Hic enim eſt γράφων τὴν Θησηΐδα, ſicut ibi ſcribi debet. Qvicqvid verò ſit, neqve Semus Diphili neqve cæteri, qvos hactenus attulimus, ſimpliciter qvadrigas inveniſſe intelliguntur, ſed vel in Græcia ſolum, vel ibi etiam ad ſolos primum admoviſſe ludos. Potuerunt autem ante aliis in terris & ad uſus alios notiſſimæ fuiſſe. Ac profectò Pœnis tribuit inventi ejus gloriam Euſtathius. Verba ita habent ex interpretatione Latina (Græca enim videre non potuimus) in Notis ad Perieg. Dionyſ. *A Pœnis quadrigarum uſum eſſe inventum memoriæ proditum eſt. Scribit enim Herodotus, Græcos à Pœnis didiciſſe quatuor equos iungere.* Qvanqvam, qvod de Pœnis refert, ſit Euſtathii, non Herodoti, qvi pro eo Libyos uſurpat. Ita enim habet in Melpomene: τέσσαρας ἵππους ζευγνύναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασι, *Quatuor equos iungere à Libybus didicere Græci.* Adhuc aliud qvid prodit Tullius lib. III. de Nat. Deor. nam Minervam ait inveniſſe. *Quarta,* inqvit, *Minerva, Iove nata & Coryphe, Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inventricem fecerunt:* Annotant Lambinus atqve Gothofredus ex Protreptico Clementis *Coryphaſiam* legendum. Sed Coryphaſia eſt dicta à Meſſeniis, ut ait Clemens. Idem innuit Pauſanias, qvando in Meſſenicis: *Eſt*

Pili

Digitized by Google

Pili Minervæ templum, cognomento Coryphaſiæ. At Ciceronis Coria Minerva ſic eſt dicta ab Arcadibus, cujus templum fuit prope Clitorium, Arcadiæ urbem. Ille ipſe Pauſanias in Arcadicis: *In montis vertice, procul ab urbe ſtadia fermè triginta, ædes eſt cum ſigno Minervæ Coriæ.* Nulla igitur in Tullio eſt opus emendatione, neqve ſeqvi debuerunt Victorium, qvem primum ajunt locum hunc feciſſe ſuſpectum. Qvanqvam & Gyraldum ita videam legi voluiſſe. Etiam pro *Coryphe* vetuſtiores libri habent *Polyphe*, qvod fortaſſis ipſum etiam non debuiſſent immutare. Harpocration clariſſimè: Ἱππία Ἀθηνᾶ, Ἰσαῖος ἐν τῷ πρὸς Καλυδῶνα. Μνασαίας ἐν πρώτῃ Εὐρώπης, τὴν ἱππίαν Ἀθηνᾶν Ποσειδῶνος εἶναί φησι θυγατέρα καὶ Πολύφης τῆς Ὠκεανοῦ, ἅρμα δὲ πρώτην κατασκευάσασαν, διὰ τοῦτο Ἱππίαν κεκλῆσθαι. *Hippea Minerva. Sic Iſæus in oratione ad Calydonem. Mnaſæas in primo libro Europæ Hippiam Minervam Neptuni eſſe dicit filiam & Polyphes, Oceani filiæ, primam verò inveniſſe currum, eaque propter Hippiam eſſe dictam.* Pari modo Suidas: Ἱππία Ἀθηνᾶ. Ταύτην Ποσειδῶνος εἶναί φασι θυγατέρα καὶ Πολύφης τῆς Ὠκεανοῦ. Ἅρμα δὲ πρώτην κατασκευάσασαν διὰ τοῦτο Ἱππίαν κληθῆναι, qvæ ipſa Harpocrationis verba ſunt. Liqvet autem, eam ipſam Minervam, qvæ invenit currum, vel, ut ait Tullius, qvadrigas, eſſe filiam non Coryphes, ut eſt in vulgatis, apud Tullium, ſed Polyphes, ſicut olim habuere. Neqve obſtat, qvod hic Pater ejus dicatur Neptunus, apud Ciceronem verò Jupiter, cum & Neptunus Jupiter ſit aliqvis in mari, & Reges ſæpius, qvatenus ſunt Reges, appellentur Joves, qvatenus ſub imperio ſuo habent inſulas & vicinum mare, vocentur Neptuni. Cæterum qvod de Minerva iſta prodit Cicero, id aliter intelligendum non videtur, qvam ut ſupra etiam à nobis eſt relatum. Bene Phornutus: *Minerva eſt Iovis intellectus, haudquaquam diverſa exiſtens, quæ Iovi ineſt prudentia.* Interea hoc liqvet, qvadrigarum eſſe vetuſtiſſimum inventum, longèqve ante excidium Trojanum uſum earum innotuiſſe. Qvo magis mirum poteſt videri, qvod proditur Cl. Salmaſio Exercitationum Plinianarum, p. m. 900. Heroibus Trojanis fuiſſe incognitas, ideòqve locum Statii Papinii contra veterem conſenſum codicum ſic eſſe emendandum:

C *Nam*

-- -- -- -- Nam flavus Arion
Vt vidit, ſaliere juba, atque erectus in armos
Stat, ſociumque jugi, comitemque utrique laboris
Secum altè ſuſpendit equum. -- -- --

Veteres & recentes omnes habent, *comitesque*, ac mox, *equos*. Neqve poteſt aliter, aut debet, qvoniam præcedit paulò ante:

-- Atque illic ingens certaminis inſtar
Quadrijugi. -- -- -- -- --

Qvod non attendiſſe ſummum virum, ac propterea emendatricem abſtinuiſſe manum utiqve mireris. Ecqvod enim eſſe *quadrijugum* certamen poteſt, qvod cum trigis inſtituitur? Neqve mirum, formari qvadrijugum certamen Statio, cum Homerus ipſe qvadrigarum mentionem faciat, easqve ſaltem Hectori aſſignet. Ita enim Hector ipſe ſuos in vehiculo compellans eqvos, Iliad. θ.

Ξάνθε τε, καὶ σὺ Πόδαργε, καὶ Αἴθων, Λάμπε τε δῖε
Νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτίνετον. -- -- -- --

Xanthe, & tu Podarge, & AEthon Lampeque nobilis, nunc mihi pabulum rependite. Apparet clarius meridiana luce, vectum eſſe Hectorem qvadrigis, qvoniam affatur eqvos qvatuor, ſuis ſingulos nominibus in curru ſuo. Sed & certamen qvadrijugum ad Trojam Dyctis memorat Cretenſis lib. III. victoremqve in eo extitiſſe ait Eumelum. *Tum primum*, inqvit, *quadrijugis equis Eumelus ante omnes victor declaratur.* Unde liqvet, qvid cenſendum ſit de Salmaſii asſertione. Nam qvod habet Philoſtratus lib. I. Iron. in Amphiaro: Τὸ τοῖν δυοῖν ἅρμα ἵπποιν (τὸ γὰρ ἐπὶ τεττάρων, οὔπω τοῖς ἥρωσι διὰ χειρὸς ἦν, εἰ μὴ ἄρα Ἕκτορι τῷ θρασεῖ) φέρει τὸν Ἀμφιάρεων. Id eſt: *Currus cum equis duobus (nam cum quatuor nondum heroibus in uſu fuere, præterquam alacri Hectori) fert Amphiarum*, juvare ipſum neqvit, cum & hic qvadrigas ſaltem Hectoris agnoſcat illa tempeſtate notas. Sed nec valet, qvod tres tantum eqvos nominet Papinius in Admeti eo curru; nam *videtur* tantum *nominare omnes*, ſicut ipſa verba ſunt Salmaſii, revera non nominat, ſed omittit unum. Planè ſicut facit in ſeqventibus vehiculis, ubi duos, aliqvando unum modò appellat, cum tamen ipſa qvoqve fuerint qvadrigæ. Verba clara ſunt:

Rapidum

Digitized by Google

-- -- -- -- -- -- Rapidum Danacius augur
Aſcheton increpitans, meritumque vocabula Cygnum
Audit & Herculeum Strymon Chromin. Euneon audit
Igneus AEthion. Tardum Calydona laceſſit
Hippodamus, variumque Thoas rogat ire Podarcem.

Præcipuos maximèqve nobiles cujusqve eqvos nominatim laudat, cæteros omittit, ut cuivis manifeſtum eſt.

Cap. III.

De Materia Vehiculorum.

Vehicula fiunt vel ex craſſis ſtipitibus, vel ex viminibus. Varro emendatur. Ἅρματα πλεκτὰ, ἐύπλεκτα. *Vel ex tabellis. Currus ferrei. Claudianus & auctor Iudicum in S. Bibliis explicantur. Interpres vetus Bibliorum examinatur. Currus ærei. Pindari Scholiaſtes & Lonicerus refutantur.* Πόσις. *Heſychius corrigitur. Pindarus explicatur.* Ῥεδίον ὀλόχαλκον. *Caſſianus exponitur. Bigæ & quadrigæ inter ornamenta ædium. Vehicula eburnea, & aurea. Demſterus & interpres Philoſtrati notati. Ammianus exponitur. Aureus currus Conſtantini. Martialis explicatur contra Pignorium. Aureus currus Solis. Horatius exponitur.* Ἑκατὸν *pro multis. Arbores ad vehicula idonea, fraxinus, abies, ſmilax. Claudianus explicatur contra Barthium. Axis, rotæ, orbes, radii, juga quibus ex lignis fiant optima. Ferrum ad vehicula.*

MAteria vehiculorum eadem pæne fuit omnium apud veteres: pleraqve namqve fieri ex lignis conſveverunt. Ligna porrò vel ex caudicibus & fuſtibus craſſioribus inter ſeſe junctis, ſicut videmus hodieqve in plauſtris agreſtibus, vel ex cratibus vimineis, vel ex tabulis integris fuere, qvæ conſvetudo hodieqve ſervatur. De plauſtris profectò teſtari Silius videtur, qvando ait libro XIII. verſ. 441.

Lubrica roboreis aderant ſubſtramina plauſtris.

Sunt enim plauſtra roborea, velut de integris roboribus contexta.

Sed & Varro, qvando plauſtrum cenſet ita dictum, qvod ex omni parte palàm ſint, qvæ in eo vehuntur, abundè oſtendit, hanc fuiſſe rationem lignorum in iſto genere. Nam in altero genere, qvod ex meris tabulis componitur, conſpici, qvæ vehuntur, neqveunt. De eo etiam, qvod fit cratibus contextis, ex Varrone colligimus, qvando vehiculum ait dictum, qvod ex viminibus vieatur. Nec enim aliter ex viminibus intelligitur, qvam ut dixi. Verum locus Varronis corruptus eſt. Scaliger ſic edidit: *Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur, quo ex viminibus uteretur, & quod eo vehitur.* Nemo mihi dixerit, opinor, qvo pertineant, vel qvid velint verba, *quo ex viminibus uteretur*. Pariſienſis vetus Anni MDXXXIX. ita habet: *Vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod eſt ex viminibus, & quod eo vehitur, vehiculum dictum eſt.* Vix eſt dubium, collata lectione utraqve, qvin legendum ſit: *Vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod ex viminibus vieretur, & quod eo vehitur.* Duplicem namqve Varro prodere vult vehiculi denominationem, vel qvod eo vehatur, vel qvod vieatur viminibus. Unde liqvet ſimul, fuiſſe ſaltem aliqva vehicula ex viminibus contexta, qvæ ob hoc ipſum primò appellata vehicula Varro putabat. Ex eadem cauſſa Heſiodus vehicula vocavit πλεκτὰ, ut opinor, in Scuto Herculis hoc verſu: — — Κόνις

Κοπτομένη πλεκτοῖσιν ὑφ' ἅρμασι.

Reddunt vulgo: *Pulvis excitatus compactus à curribus.* Mallem ego: *Plexis à curribus,* hoc enim propriè Græcum verbum ſonat. Non ita multò poſt ἐυπλέκεα pro eo poſuit in iſtis:

— — Εὐπλεκέων δ' ἐπὶ δίφρων

Ἡνίοχοι βεβαῶτες ἐφίεσαν ὠκέας ἵππους.

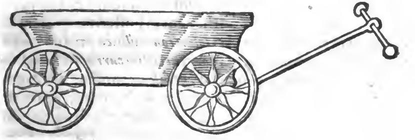
Qvæ verba ita reddunt: *Bene junctis autem curribus aurigæ ſtantes immittebant veloces equos.* Simili modo faciunt apud Homerum Il. Ψ. ubi verbum hoc occurrit. Verſus ita habet:

Δίφρους τ' ἀνστρέψειαν ἐϋπλεκέας. —

Vertunt: *Currusque everterent bene connexos.* Stephanus hoc verbum denotare ait *currus eleganter è lignis contextos ac compactos.* Fruſtra: nam ἐυπλέκεις non contexti qvoqvo modo, verum plexi è

vimi-

viminibus. Euſtathius ad hunc locum: Ἰστέον δὲ καὶ ὅτι εὔπλεκτον δίφρον φησὶν, ἐπεὶ εἶχέ τι πλέγματος· ὡς δεδήλωται ὅπου ὁ ποιητὴς ἔφη ἐρινεὸν νέους ὄρπηκας· καὶ προϊὼν δὲ, δίφρους εὐπλεκέας ἐρεῖ. ὡς μὴ γομφωτοὺς ὄντας καὶ κολλητοὺς ὅ ἐστιν ἡρμοσμένους ἐξ ὕλης βαρυτέρας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τινῶν πλεγμάτων εὐθετισμένους δι᾽ ἐλαφρότητα. *Sciendum, quod vehiculum appellet* εὔπλεκτον *ſeu beneplexum, quia plexum aliquid habet, ſicut apparet ibi, ubi Poëta loquitur de caprifici virgis in eo. Quo reſpiciens vehicula vocat beneplexa, quod non clavis compacta eſſent, vel conglutinata ex graviori materia, ſed ex cratibus plexis conſerta levitatis gratia.* Locus memorabilis, & qvi clariſſimè docet, vehicula ipſa fuiſſe contexta è cratibus vimineis. Nam alii aliter exiſtimant, ut ex ſeqventibus liqvebit. Tertium genus ex tabulis integris compoſitum intelligimus, & ipſum ex Varrone. Ait namqve de arcera, *quod ex tabulis vehiculum fuerit factum, ut arca.* Tabulæ non aliæ, qvam qvales diximus, ut cuilibet ex ipſis loci ejus verbis poteſt apparere. Nam opponit inter ſeſe plauſtrum apertum undiqve, & hujusmodi vehiculum, qvod proinde clauſum eſſe debuit. Clauſum porrò tabulis intelligi aliter non poteſt. Atqve habes planè illud in columna Trajani non uno loco expreſſum, unde ecce tibi hic delineatum.

Non multum eſt diſſimile, qvod ex tabula marmorea in deſcriptione ædium Barbarinarum exhibet Tetius, & alibi à nobis proponetur. Intellexit qvoqve hoc Euſtathius in verbis antea productis, atqve γομφωτὸν καὶ κολλητὸν ἐξ ὕλης βαρυτέρας appellavit. Et hæc qvidem communiſſima materia vehiculorum. Legimus tamen apud

Claudianum *currum ferreum* in qvarto Conſulatu Honorii, verſ. 16. ubi arma deſcribuntur Martis. Ita enim habet:

Nec te laurigeras pudeat Gradive ſecures
Pacata geſtare manu, Latiaque micantem
Loricam mutare toga, dum ferreus hæret
Currus, & Eridani ludunt per prata jugales.

Verum currus ille à Poëtis fictus, Martiqve ad terrorem qvendam tributus videtur. Ex ferro ſanè integros uſurpaſſe non opinor. Eqvidem auctor qvoqve vetus libri Judicum in S. Bibliis, cap. 4. de Siſſara, ut vertit Caſtalio: *Is enim nongentos habens currus ferreos, Iſraëlitas viginti annorum tyrannide opprimebat.* Neqve aliter Græci: Ἐννακόσια ἅρματα σιδηρᾶ ἦν αὐτῷ. Qvod retinuerunt qvoqve Syrus, Arabs, atqve alii Interpretes. Chaldæus ita habet: *Nam nongenti currus ferri illi*, qvod perinde eſt. Similiter apud eundem Scriptorem primo capite de habitatoribus vallis circa Aſcalonem: Καὶ ἅρματα σιδηρᾶ αὐτοῖς. Qvod Caſtalio reddit: *Nam vallis quidem incolas, quod ferreis utebantur curribus, exturbare nequiverunt.* Conveniunt Chaldæus, Syrus, Arabs, cæteriqve. Verum ferreos illos currus ego non accipio, qvod ex ferro mero eſſent fabrefacti, ſed qvod armati inſtructiqve ferro. Qvo reſpexiſſe Junius & Tremellius videntur, qvando verbum Hebraicum maluerunt vertere per non *ferreos*, ſed *ferratos*. Ita enim habent in poſteriori qvidem loco: *Sed perrexit expellere habitatores ipſius convallis, eo quod currus ferrati eſſent illis.* In priori verò: *Nongenti enim currus ferrati erant ei.* Interpres vetus loco utroqve *currus falcatos* poſuit, qvod ignoro, an ſe bene habeat, licet altero retineat & Oſiander, cum in alterò pro eo *ferreos* ſubſtituat. Certè falcatos currus fuiſſe tam antiqvos mihi haud eſt veriſimile, de qvo tamen loco alio videbo. Invenio & currus æreos. Pindarus profectò intuitu eorum in Pyth. Od. IV.

Οὔτι πυ ὗτος Ἀπόλ-
λων, ὐδὲ μὰν χαλκάρματος ἐςι πόσις
Ἀφροδίτας. — — —

Reddunt iſta verba ſic: *Neutiquam hic Apollo, neque verò maritus Veneris, qui aureo curru vehitur.* Ita habet Stephani editio, Anno MDLXVI.

MDLXVI. publicata. Sed pro *curru aureo*, curru *æreo* legendum, ita enim Græca volunt. Atqve ad hunc modum edidit & Lonicerus. Neqve ſatis aptum illud *Veneris maritus*, licet Lonicerus qvoqve ſervet. Sanè, qvod agnoſcit ipſe etiam, ſermo hic de Marte, ſubdit etenim in Scholiis: *AEreo curru*: Χρυσάρματος *Martis epitheton, quod curribus gaudeat, quibus in bellis utebantur veteres.* Sic in Tigurina 1560. legas, cũ ex ipſo Pindaro χαλκάρματος ſcribendũ ſit. Cæterum maritum Veneris nemo dixit Martem, ſed Vulcanum. Neqve πόσις, qvod eſt apud Pindarum, tam maritum denotat, qvam virum. Heſychius. Πόσιας, τοὺς ἄνδρας. Item: Πόσιος, ἀνδρός. Πόσις, πόμα, ἀνήρ, πότος ἢ οἶνος, ἢ ὕδατος. Sic diſtingvenda verba ultima, qvæ ita habent in editione mea: Ἀνὴρ πότος· ἢ οἶνος, qvod eſt nihili. Vult enim Heſychius duplicem ſignificationem vocis demonſtrare, unam, qva ſignificat virum, alteram, qva potum ſive vini, ſive aqvæ. Cumprimis verò πόσις ille, qvi cum aliqva rem habuit. Qvod bene obſervavit Euſtathius ad Iliad. Ω. Ελένη ὐκ ἄνδρα τὸν Πάριν ἔφη, ἀλλὰ πόσιν· ζητητέον, εἴ τις ἐςὶ διαφορὰ πόσιος καὶ ἀνδρὸς· καθὰ Σοφοκλῆς ἐν Τραχινίαις ἐμφαίνει, ὅπου ἡ Δηιάνειρα δέδοικε μήποτε ὁ αὐτὴν ἔχων Ἡρακλῆς, τῇ μὲν αἰχμαλώτῳ Ἰόλῃ, εἴη ἀνήρ, αὐτῇ δὲ πόσις. *Helena non* ἄνδρα *Paridem appellat, verum* πόσιν. *Videndum igitur, ſi quæ ſit inter hos differentia. Liquet autem ex Trachiniis Sophoclis, ubi Deianira metuit, ne quando, qui habebat eam, Hercules captivæ quidem Ioles fiat* ἀνήρ, *ipſius verò* πόσις. Videlicet πόσις ita dictus eſt ſententia magiſtrorum παρὰ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν, ἐπεὶ ὁ ἀνὴρ μιγνύμενος τῇ γυναικὶ, αἴτιος γίνεται τῆς τῶν παίδων γενέσεως. Id eſt: *Propter aquæ naturam, quandoquidem vir mulieri ſe miſcens cauſa evadit liberorum procreationis.* Qvicunqve igitur mulieri ſe jungit, licet nullo matrimonio legitimo, is illius πόσις. Atqve ita rectè Mars eſt πόσις Veneris, propter adulterium cum ipſa, de qvo fusè Ovidius, ut de cæteris Poëtis taceam. Tribuitur autem Marti æreum à Pindaro vehiculum, non qvod currus ærei in uſu fuerint, ſed qvod alias ad arma plurimus olim æris uſus, anteqvam inventum eſſet ferrum, ut Heſiodus eſt auctor. Neqve aliter hic dictum æreum vehiculum, qvam ante ferreum apud Claudianum. Qvomodo intelligendum qvoqve cenſeo, qvod deſcribit Caſſianus de Reg. Cœnob. Ægypt.

Digitized by Google

Ægypt. Τριβοῦσί τινες δύο μετὰ πολλοῦ κόμπου ὡς ἐληλύθεισαν, ῥεδίον ἔχοντες ὁλόχαλκον. Hic ῥεδίον ὁλόχαλκον exiſtimo vocari, qvòd ære undiq; munitum ornatumq; fuit. Certè de vehiculo ornato loqvi manifeſtum, qvia ſubdit, καὶ χρυσοχαλίνους ἵππους, qvod ad eqvos pretioſiſſimè ornatos referri, notiſſimum. Eqvidem & de Romulo Plutarchus: Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις καὶ χαλκοῦν ἐκόμισε τέτριππον ἐκ Καμαρίας. Qvod Xylander vertit: *Inter cæteram prædam ex Camerio æneum attulit currum.* Sed hic currus fuit, ut opinor, non vehiculum ad uſus vectionis fabrefactum, verum ornamentum aliqvod, ad effigiem veri vehiculi formatum ex ære. Neq; *currus*, verum τέτριππον, id eſt, *quadrigæ*, qvod vocabulum non tam currum denotat, qvam junctos ei eqvos qvatuor: qvi profectò non intelliguntur ænei, niſi eo, qvo prædixi, modo. Itaq; ſubjungit Plutarchus, dedicaſſa qvadrigas illas Romulum in templo Vulcani, credo, qvod cenſeret arte ſingulari, fuſoria præſertim factas, cujus præſes qvidam atqve conditor Vulcanus habebatur. Solebant certè qvadrigas iſtiusmodi bigasqve, nec ex ære modò, ſed & aliis materiis collocare in Deorum templis, decorare illis ædium faſtigia columnis deniq; ac arcubus imponere, ut loco alio monſtrabitur. Non magis iſtuc pertinent Homeri ἅρματα ποικίλα χαλκῷ, *currus ære variegati*, qvia tantum propter ornamenta qvædam ita dicebantur, qvæ trademus in ſeqventibus. Atq; ſic intelligenda & eburnea vehicula ſcriptorum, ut illa triumphantium, de qvibus Ovidius, lib. III. de Ponto, el. 4.

Illa ducis facies in curru ſtantis eburno.

Et Tibullus, lib. I. el. 7:

Portabit niveis currus eburnus equis.

Nam revera hæc ex ebore non fuere. Habuerunt qvidem integra etiam ex eo, ſed fuerunt illa ſive ludicra, ut qvadrigæ Neronis, de qvibus Svetonius in vita ejus, cap. 22. ſive cultui ornatuiq; ſervientia, vel alias oſtentandæ arti, ut qvadrigæ Myrmecidis, de qvibus Plinius, lib. VII. cap. 21. Aureos qvoq; currus aliter vix intelligo. Eutropius profectò de Paulo Æmilio, lib. IV. *Triumphavit magnificentiſſimè in curru aureo.* Qvod Demſterus accipit de curru, ſolido ex auro, taliaq; inde tribuit triumphantibus. At in illo Pauli triumpho

Digitized by Google

pho alii vetuſtiores magisq; fidi non currum aureum, ſed ſimpliciter currum memorant. Livius, lib. XLV. c. 40. *Ipſe poſtremò Paulus in curru magnam majeſtatem præ ſe ferens.* Plutarchus in ipſius vita: Εἶτ᾽ αὐτὸς ἐπέβαλεν ἅρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς. *Inde ipſe curru magnificè ornato urbem invectus eſt.* Non dicit, *curru aureo*, non prætermiſſurus pro cætera diligentia ſua, ſi talis fuiſſet, ſed ſolummodò, *magnificè ornato.* Non itaq; is currus aliter fuit aureus, qvam ut vulgo triumphantium eſſe conſveverant. Neqve aliter accipiendum, qvod habet Philoſtratus in vita Dionis: Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ᾽ ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσι. *Trajanus Imperator eum Romæ ſecum impoſito aureo carpento, in quo ſedentes Auguſti triumphare ſolent.* Ita locum iſtum vertit vir eruditiſſimus ad Ammianum. Verum nec carpentum erat id vehiculum, nec in eo ſedebant, ut liqvebit ex ſeqventibus. Itaq; hæc rectius Morellus, vel, qvem ſecutus eſt, vetuſtior Interpres: *Trajanus Imperator Romæ illum in currum aureum aſſumens, quo invecti Imperatores de confectis bellis triumphant.* Sed hoc obiter. De aureo Trajani curru conſtat abundè cum ex ipſa ejus Imperatoris modeſtia, tum qvod dicitur apertè, fuiſſe, qvalem vulgo triumphantes habere ſolerent. At verò aureos non habuere, ut in loco alio monſtrabitur. Tamen Ammianus qvoqve lib. XVI. de Conſtantino: *Inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum, quo micante lux quædam miſceri videbatur alterna.* Tribuit profectò hic Conſtantino aureum vehiculum, non qvidem triumphale, qvod haud ſatis cautè tradunt viri longè doctiſſimi, verum alias Imperatorium & ad pompam ac magnificentiam paratum. At tamen aureum fuiſſe totum non exiſtimo, ſed auratum. Qvalia & Heliogabali, Principis non magis, qvam Conſtantinus, parci aut ſplendorem negligentis, de qvibus Lampridius capite 29. *Habuit gemmata vehicula & aurata.* Neq; debet aliter intelligi vehiculum Qvinti, de qvo Martialis lib. V. qvanqvam totum aureum voluerit Pignorius de Servis:

Aurea quod fundi precio carruca paratur.

Fuit enim Qvintus ille, qviſqvis deniqve, privatus certè, qvi non

D potuit

potuit eſſe uſus aureo vehiculo: neq; ulla illo tempore vehicula ex mero ſolidoq; auro habuere. Nam qvod legimus de curru Caſtoris apud Pindarum Ode V. Pyth. ad id genus pertinet, qvale ſupra, cum de Martis curru loqvebamur, memoravimus. Verba Pindari ſunt iſtiusmodi, ad Arceſilaum loqvens de divitiis:

Σὺ τοί νιν κλυτᾶς
Αἰῶνος ἄκραν βαθμίδων
Ἄπο, σὺν εὐδοξίᾳ
Μετανίσσεαι, ἕκατι χρυ-
σαρμάτου Κάστορος.

Lonicerus ita vertit: *Tu verò à ſummis celebris vitæ tuæ gradibus bono cum nomine divitias accedis, Caſtoris aureo curru invecti gratia.* Hic currus aureus tribuitur Caſtori libidine Poëtæ. Qvalem Apollonius aſſignavit etiam Dianæ, lib. III. Argon. v. 877.

Χρυσείοις Λητωὶς ἐφ' ἅρμασιν ἑστηυῖα.

Aureo in curru ſtans Diana. Et Euripides in Phœniſſis Soli:

Ὦ τὴν ἐν ἄστροις οὐρανοῦ τέμνων ὁδὸν
Καὶ χρυσοκολλήτοισιν ἐμβεβὼς δίφροις
Ἥλιε, θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

O Sol, qui vix in aſtris cæli frangis, quique ſedens in curru aureo celerius equis flammam volvis. Qvemadmodum & Boëtius lib. II. de Conſolat. Philoſ. Metro VIII.

-- *Phœbus roſeum diem*
Curru provehit aureo.

Atq; hinc fortaſſis currus Solis *nitidus* Horatio in Carmine Seculari, de qvo alias videbimus. Manet ergo, qvod initio dicebam, vehiculorum materiam ligna eſſe, ſaltem eorum, qvæ ad uſus pertinent humanos, & vel itineribus faciendis, vel oneribus geſtandis, negociisq; ſimilibus aliis inſerviunt. Cæterum ea ligna erant multiplicia. Qvo reſpectu Heſiodus lib. II. Oper. & Dier.

Νήπιος, οὐδὲ τό γ' οἶδ', ἑκατὸν δέ τε δούραθ' ἀμάξης.

Stultus, qui neſcit, centum lignis opus eſſe ad vehiculum. Dicit centum lignis, pro plurimis. Sic enim Tzetzes exponit: Ἑκατὸν, πολλά· οὐ γὰρ ἑκατόν εἰσι ταῦτα. *Centum, multa, neque enim centum ſunt.* Et paulò poſt:

Ἄφρονα

Ἄφρονα λέγει τοῦτον, ὡς οὐκ εἰδότα ὅτι πολλὰ τὰ τῆς ἀμάξης εἰσὶ ξύλα. *Stultum talem vocat, ut qui neſciat, quod vehiculi plurima ſint ligna.* Idem Poëta nominatim ea memorat ferè ſingulis in partibus, docetq; non obvia, nec qvovis tempore, ſed certa ſelectaqve capi ad ea conſveviſſe. Verba ita habent ante dicto loco:

> Ἦμος δὴ λήγει μένος ὀξέος ἠελίοιο
> Καύματος ἰδαλίμου. &c.
> Τῆμος ἄρ' ὑλοτομεῖν μεμνημένος ὥριον ἔργον, &c.
> Ἄξονα δ' ἑπταπόδην· μάλα γάρ νύ τοι ἄρμενον οὕτω
> Τρισπίθαμον δ' ἄψιν τάμνειν δεκαδώρῳ ἀμάξῃ
> Πόλλ' ἐπικαμπύλα κᾶλα. — — —

Quum itaque jam deſinit robur acuti Solis à calore humido, &c. tunc ſanè ligna ſignare tempeſtivum eſſe opus memento, &c. Axem ſeptempedalem, valde namque conveniens ſic currui. Trium ſpitamarum curvaturam rotæ decem palmorum. Multa præterea curva ligna. Vides primò aridam, deinde certæ longitudinis, tum curvam poſtulaſſe materiam. Sed & certæ arbores huc pertinebant. Apud Plinium ante alias ad currus commendatur fraxinus. Verba ſunt in lib. XVI. c. 43. *Obedientiſſima quocunque in opere fraxinus. Gallica verò etiam ad currus flexibilis.* Item abies, de qva ſic ait lib. XVI. cap. 42. *Eadem & curribus aptiſſima.* Theophraſtus laudat ilicem & ſmilacem lib. III. Hiſt. Plant. cap. 16. Verba ejus hæc ſunt ex interpretatione Gazæ: *Ubi ilex non provenit, hac* (ſmilace) *ad plauſtra ſimiliaque utuntur opera, ut Lacedæmonii & Elii.* Idem ulmum ad hanc rem commendat, lib. V. cap. 8. *Utilis ulmus ad fores, prela & torcularia, quin & ad carpentarium opus.* Sunt ex his ipſis arboribus aliæ ad alias vehiculorum partes magis aptæ, veterum opinione. Axes ſanè rotarum laudat Plinius è fraxino, vel ilice, lib. XLIV. cap. 43. *Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata, ſed maximè fida iis, quæ terantur, ut rotarum axibus, ad quos lentore fraxinus utilis, ſicut duritia ilex.* Videtur reſpexiſſe huc & Claudianus, qvando ait lib. I. in Rufinum, verſ. 276.

> *Vivitur exiguo melius. Natura beatis*
> *Omnibus eſſe dedit, ſi quis cognoverit uti.*

Digitized by Google

Hæc ſi nota forent, frueremur ſimplice cultu.
Claſſica non fremerent, non ſtridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Barthius per fraxinum intelligit haſtarum omne genus. Ego, cur de haſtis hic loqvatur Claudianus, vix intelligo, cum præſertim minus commodè hic dicantur ire. Itaq; de curribus aut vehiculis potius cenſeo interpretandum, qvibus res ad luxum pertinentes adducuntur terra, ſicut mari navibus. Et bene dixit *ſtridula fraxinus*, ſicut Ovidius *ſtridula plauſtra*, III. Triſt. el. 12.

Stridula Sauromates plauſtra bubulcus agit.

Cæterum de ilice ad axes utili habet qvoqve Theophraſtus lib. V. Hiſt. Plant. cap. 8. *Ilici*, ait, *honos ad axes plauſtrorum verticis ſimplicis.* Idem in hos uſus laudat buxum, eodem capite. *Buxus utilis ad axem plauſtris.* Fagum qvoqve celebrat ad axes, eam maximè, qvam vocat falſicorticem, lib. III. c. 10. *Salſicorticis materies ad axes ſimiliaque tantum commoda eſt.* Hinc Virgilius lib. III. Georg.

Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis.

Apud Plinium laudatur & ulmus. Nam poſt verba ſuperius de fraxino & ilice allata ſubdit: *Et utroque legitur ulmus*, ubi *utroque legi* eſt *ex utroque*, ſive ob utrumqve, lentorem nempe ac duritiem, de qvo utroq; anteceſſit. Jam ad rotarum orbes Homerus commendat platanum Il. Δ. circa finem. Ad radios Plinius cornum. Verba extant lib. XVI. cap. 40. *Ab his proxima eſt cornus, quanquam non poteſt videri materies propter exilitatem, ſed lignum non alio pene, quam ad radios rotarum, utile.* Juga laudantur è carpino. Vitruvius lib. II. cap. 9. *Carpinus non eſt fragilis, ſed habet utiliſſimam tractabilitatem. Itaque Græci, quod ex ea materia juga jumentis comparant, quod apud eos juga ζυγὰ vocitantur, item & eam ζυγίαν appellant.* Theophraſtus iſto fine acerem commendat, lib. V. cap. 8. *Acer & carpinus lectis jumentorumque jugis cæditur.* Nempe carpinus eſt certa qvædam aceris ſpecies, Plinio auctore lib. XVI. cap. 15. *Tertium genus aceris zygiam vocant, rubentem, fiſſili ligno, cortice livido & ſcabro. Hoc alii generis proprii eſſe malunt, & Latinè carpinum appellant.* Virgilius ad hos uſus vocat tiliam, Georg. I. verſ. 173.

Cæditur,

Digitized by Google

Caditur & tilia ante, jugo levis. — —

Sicut autem iſta omnia communiter fuere lignea, ſic hæc ipſa ligna ferro paſſim munita, ne ſub pondere, vel in viis à lapidibus ſaxisve facilè attererentur. Reſpexit huc Cato, & ex eo Stolo apud Varronem lib. I. de Re Ruſtica, cap. 22. *Stolo inquit, propoſita magnitudine fundi, de eo genere Cato ſcribit; Oliveti jugera CCXL. qui coleret, eum inſtruere ita oportere, ut faceret ex ære ahena, urceos, naſſiternam, item alia. Sic è ligno & ferro, ut ploſtra majora tria, &c.* Ad plauſtra & id genus non reqvirit lignum modò, ſed & ferrum, eo fine, qvo prædixi, ut conſtabit ex ſeqventibus. Addebatur aliqvando & corium maximè, ſi è viminibus aut tabellis aliis tenuibus craticulatim eſſent compoſita vehicula contextaqve. Docet Pollux, qvando ait lib. I. cap. 10. Τὸ ἢ ὑπεράνω τῦ τόνυ περίφραγμα, ὃ σκύτει εἰώθει διαλαμβάνεσθαι, τάῤῥιον. Vertit Gvaltherus: *Quodque ſuper tonum circumſeptum, quod & tarrium dictum, corio tegi ſolebat.* Verùm ego mallem: *Quod verò ſupra tonum in ambitum eſt ſeptum, & corio induci conſvevit, tarrion appellatur.* De tarrio in ſeqventibus agemus, & id oſtendemus fuiſſe, qvod parietes vehiculi conſtituebat. Id hic annotamus, corio muniri conſveviſſe, planè illo modo, qvi & hodie in vehiculis pleriſqve uſitatus eſt. Atqve iſta qvidem de materia vehiculorum.

Cap. IV.

De Vehiculorum Partibus & Temone.

Temo pro vehiculo integro. Vnde dicatur. Voſſius rejectus. Ῥυμὸς. *Gloſſæ explicantur atque corriguntur. Plectrum. Phædri lectio defenſa.* Ἔνδρυον. *Verſio Heſiodi notata.* Ἰςοβοῖς. Σταβάριον. *Meurſius notatus.* Ἀκληρὶς. Στήριγμα *quid fuerit. Heſychius expenditur.* Στήμων. Σταθμίον. *furca quid. De Plutarchi loco conjectura.* Τύριξ. *Lipſii emendatio repudiata.* Δίκρυς. *Heſychius & Phavorinus explicantur, cum Plutarcho.* Ἀκρόῤῥυμον. *Gvaltherus notatur: Summus temo.* Τετράρυμος. Ὀκτάρυμος. Ἄμπρον.

VEniamus ad vehiculorum partes. Prima & præcipua eſt temo. Qvod enim in navi gubernaculum, id ipſe in vehiculo. Unde ſæpe temo Poëtis, qvod gubernaculum eſt aliis, ſicut diximus

imus in libris de Militia & Re Navali. Qvin imò ex hac cauſſa ponere pro integro vehiculo ſveverunt. Juvenal. Sat. IV. verſ. 126.

Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus. — — — —

Lubinus: *De temone eo dicit, nam Britanni in præliis curribus utebantur, ex quibus Regem victum deturbandum eſſe vaticinatur.* Eſt autem temo ita dictus à tenendo, ſi Varroni credimus. *Temo,* ait lib. VI. de L. L. *dictus à tenendo, is enim continet jugum.* Ita temo fuerit primum *tenimo,* dein contractè *temo.* Qvomodo & in aliis ſyllaba illa media ſolet omitti, & e. g. ex *movimen,* fieri *momen,* ex *orimen, omen.* Magisqve iſtoc veriſimile, qvam qvod volebat Voſſius, *ſic dictum à τείνω, quia à jugo ἀποτείνεται, id eſt, extenditur.* Certè non extenditur à jugo, ſed vehiculo, ut docet Pollux, verbis, qvæ mox ſubdo. Contra jugum tenet veriſſimè, ut, præter Varronem, ipſa res teſtatur. Græcis eſt ῥυμός. Philoxenus: *Temo, αὐχὴν πυδαλίυ.* Ῥυμός. Gloſſæ veteres: Ῥυμὸς ἁμάξης, *temo, plerum, armamentum* Armamentum hic eſt inſtrumentum, qvod ſignificatione ſpecialiori tribuitur temoni, credo, qvod inter currus inſtrumenta eſſet primum ac præcipuum. At qvid *plerum?* Silet Vulcanius, neqve alii nos docent. Qvare dicam, qvod ſum pridem ſuſpicatus, legi *plectrum* oportere. Plectrum idem eſt, ac *flectrum* à plectendo flectendoqve, de qvo dixi ad Phædrum in editione ſecunda. Nam & ipſe lib. V. c. 10.

Monſtrabat vitulus, quo ſe pacto plecteret.

Qvod ſine cauſſa mutarunt. Itaq; & gubernaculis navigiorum tribui oſtendimus in libris de Militia Navali. Jam cum non magis illa in navigiis, qvam hi in curribus flectendi vertendiq; inſtrumenta ſint, qvin eodem venire potuerint vocabulo, vix dubitabitur. Heſiodus vocavit ἔνδρυον lib. II. Oper. & Dier. illo verſu:

— Ὄρπηκι βοῶν ἐπὶ νῶτον ἵκηαι
Ἔνδρυον ἑλκόντων μεσάβῳ. — —

Vertunt: *Stimulo boum terga attigeris quernum temonem trahentium.* Sed de qverno nihil eſt hoc loco, ſi Tzetzi credimus, cujus iſta verba: Ἐνδρυόν ἐςιν, ὁ καὶ ἱςοβοεὺς, καὶ ῥυμὸς καλεῖται. Nudè ſimpliciterqve ait, ſignificare temonem. Et Heſychius medium exponit:

Ἔνδρυον,

Ἔνδρυον, καρδία δένδρου, καὶ τὸ μέσον. *Endrion, cor arboris, & medium.* Qvo efficitur, ut temonem credam ita dictum, qvod eſſet medius inter duos boves eqvosve, qvaſi diceres Latinè lignum medium, aut interius lignum. Cæterum ex Tzetze liqvet, appellaſſe etiam ἱστοβοΐα. Firmat idem Euſtathius ad Iliad. Z. Σημείωσαι δὲ ὡς ἐπὶ ἅρματος μὲν ῥυμὸς λέγεται, παρ' αὐτῷ. τὸ ῥύω τὸ ἑλκύω. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ ἀπήνης· ἐπὶ δὲ ἀρότρου, ἱστοβοεὺς παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ, βαρβαριζόμενος νῦν παρὰ πολλοῖς, οἱ φάσιν αὐτὸν σταβάριον, ὡς εἰπεῖν ἱστοβάριον. Oſtendit ſanè etiam Euſtathius ῥυμὸν & ἱστοβοΐα idem eſſe. Addit tamen, alterum de cæteris vehiculis magis, hoc verò de aratris uſurpari. Etiam hoc obſervandum eſt, qvod recentiores Græcos dicat appellaſſe barbare σταβάριον. Omiſerunt enim indicare viri docti, qvi de barbaris Græcorum vocabulis Lexica compoſuere. Dicunt qvidem: σταβάριον ſive σταύαρον, *ſeps, munimentum:* verum minus aptè, ut opinor. Nam Euſtathius Odyſſ. Ξ. Σταυροὶ, ὀρθὰ καὶ ἀπεξυσμένα ξύλα, τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ λαλοῦσιν εὐγενῶς. *Stauri recta & levigata ligna, quæ & ſtavara dicuntur iis, qui minus bene loquuntur.* Non ſepimentum aut munimentum integrum σταύαρον aut σταβάριον, ſed ſingula illius ligna, ſinguli valli, qvi etiam extra munitionem, ut erant ſtipites recti, σταβάρια nominabantur. Deniq; σταβάριον aut σταύαρον nil aliud, qvam qvod hodieq; Stab Germanis, Svecis ſtaf eſt, rectèq; Euſtathio dicuntur βαρβαρίζειν, ſive loqvi barbarè, qvi voce illa utuntur. Qvi proinde ita formatam, velut ἱστοβάριον tradere non debuit. Et qvia temo lignum rectum, utiq; ſic ipſe qvoq; σταβάριον. Deſcribit ſanè ad hunc modum Heſychius, ut deinceps apparebit. Achæus Poëta vetus, & qvi vixit Miltiadis temporibus apud Græcos, appellavit ἀκτήρια. Pollux lib. X. cap. 34. Καλεῖ δὲ οὕτω (ἀκτήρια) καὶ τὸν ῥυμὸν τοῦ ἅρματος, τὸ τῆς ἁμάξης ἀνέχον ξύλον, ὅταν ἄζευκτος ᾖ, ὃ στήριγμα καλεῖ Λυσίας. *Eodem quoque nomine (acteria) currus temonem appellat, prominens ſcilicet illud lignum, cum jugatus non eſt, quod Lyſias ſterigma appellat.* Dicit Pollux, Lyſiam vocare στήριγμα. Nempe alias τὸ στήριγμα eſt pars temonis, ſicut ſtatim indicabo. De cætero bene deſcribit, lignum prominens à curru. Sic enim & alio loco: Τὸ ἀποτεινόμενον ἀπὸ τοῦ δίφρου ξύλον, ῥυμός. *Lignum ab ipſa currus ſella extenſum, temo.* Heſychius hoc modo habet: Ῥυμὸς τοῦ ἅρματος τὸ ἐκτεταμένον ξύλον περὶ τοὺς ἵπ-

πους

πυς ἕως τοῦ ζυγοῦ μέσον ἀπὸ τοῦ ἄξονος, ὅ τινες στήμονα καὶ σταθμίον καλοῦσι. *Rhymos vehiculi extenſum eſt lignum per equos usq; ad jugum medium ab axe, quod aliqui ſtemona & ſtathmion appellant.* Cum Heſychio facit Phavorinus, qvi appellat τὸ μεταξὺ κατὰ μῆκος ξύλον τοῦ ἅρματος, ἤγουν τὸ προτεταμένον τοῦ ζυγοῦ ὀρθὸν ξύλον. *Lignum in vehiculi medio ſecundum longitudinem, prominensve ad jugum lignum rectum.* Item: Τὸ μέσον τῶν ἵππων ξύλον, ᾧ συνδέδεται ὁ ζυγός. *Medium inter equos lignum, cui jugum alligatur.* Qvando vocat ξύλον μέσον, ſive lignum medium, firmat id, qvod de endrio ſuperius divinabamus. Juvat qvoq; Scholiaſtes vetus Homeri, qvando ſic Il. π. exponit: Ὁ προστεταμένος τοῦ ζυγοῦ κανὼν εἰς ὀξὺ λήγων. Τὸ μέσον ξύλον. Cæterum Heſychius dicebat, etiam στήμονα & σταθμίον aliqvibus vocari, qvod ignoro, utrum ad temonem integrum pertineat. Σταθμίον ſanè alias σταθμός, id eſt ſtatera, vel libra. Hoc verò ligno illi recto, de qvo hactenus locuti ſumus, parum convenit. Qvare mallem ego capere de qvadam ejus parte, ſive ligno alio transverſo, in temone firmari ſolito prope capſam, ad qvod religantur funes, provenientes à jugo. Sanè lignum illud hodieq; Germanis meis die Wag/ id eſt, *libra* dicitur. Et in flectendo vehiculo huc illucq; libræ inſtar movetur. Qvare temo σταθμίον vocatus ab hac parte ipſius videtur. Eadem fortaſſis στήμων eſt, qvia cum procurrentibus funibus, qvibus religantur eqvi, habet inſtar ſtaminis, qvod alias eſt στήμων. Sicut autem temo dictus στήμων ſive σταθμίον, cum hoc potius pars ejus qvædam eſſet, ita qvoq; στήριγμα vocatus eſt, cum στήριγμα propriè partem ejus ſignet. Nam eſt στήριγμα in temone, qvod Latini nominarunt *furcam*. Plutarchus in Coriolano: Ὃ οἱ Ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο Ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι. *Quod Græci hypoſtaten & ſterigma, id Romani furcam appellant.* Idem planè furca & στήριγμα. Porrò furca lignum bifidum, ut idem docet in Qvæſtionibus Romanis, ubi vocat διπλοῦν ξύλον, ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν, *lignum duplex, quod curribus ſubjici ſolet*, ſubditqve: Τὸ δὲ ξύλον ἡμεῖς μὲν στήριγγα, Ῥωμαῖοι δὲ φοῦρκαν ὀνομάζουσι. *Lignum illud nos quidem ſteringem, Romani verò furcam appellant.* Qvod Plutarchus ait de curribus, valde obſcurum eſt, & neſcio, an integrum. Qvomodo enim lignum poteſt intelligi currui ſubjectum? An ſcribendum: Ὃ τοῖς ἄξοσι ὑφιστᾶσιν?

Digitized by Google

id eſt, *lignum, quod axibus* (rotarum) *ſubjiciunt*. Certè furca illud bifidum eſt lignum, qvod priorem axem tenet, atq; huc & illuc flectit in itinere ſimul cum temone. Solent enim hodieq; temoni utrinqve adjungi ligna, qvæ ab una parte coëunt, ab altera diſtant maximè, litteræ V figura, qvandoq; temo ipſe ab una parte furcæ ſpecie dividitur. Illa ſic diviſa ligna, temonive diviſim adſociata Latinorum furca, Græcorum στήριγμα, ut vocant alii, ut Plutarchus, στήριγξ. Iſta ſpecie.

Στήριγγας appellat etiam Heſychius, ubi ſic deſcribit: Στήριγγες, ἐρείσματα· οἱ δὲ τὸ δίκρουν, ὅπερ ὑποτίθεασι τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ. *Steringes ſunt fulcra. Quidam ſic appellant illud bifidum, quod ſubdi ſolet jugo vehiculi.* Dubitat hic Lipſius, an vox ζυγῷ ſe bene habeat, putatq; potius ῥυμῷ legendum. Ego nihil muto, plane enim per τὸ δίκρουν intellexiſſe integrum temonem arbitror, qvi ſubdi jugo, & ad id loro alligari conſvevit, ut mox oſtendemus. Vocat autem δίκρουν Heſychius temonem, qvoniam in furcam deſinebat, non qvod furca ipſa ſubdita fuit jugo. Furca enim pertinebat ad axem, non ad jugum. Nam qvod Plutarchus ait, furcam illam ſuſtentaſſe temonem, aliud eſt. Verba ejus ſunt iſta, in Coriolano: Ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης, ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν, ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν· ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς ὑπὸ τῶν συνοίκων καὶ γειτόνων, οὐκέτι πίστιν εἶχεν· ἐκαλεῖτο δὲ φούρκιφερ. *Habebatur autem punitio ſervi, qui peccaverat, acerba, ſi lignum plauſtri, quo ſuſtentant temonem, circa viciniam portaret: ita enim punitum quum domeſtici & vicini vidiſſent, nullam habebant deinceps ei fidem, appellabantque eum furciferum.* Ex eò, qvod furciferum appellatum ait, manifeſtum, non de ligno alio ſermonem eſſe,

Digitized by Google

qvam qvod furca eſt Latinis. Hoc dicit ſuſtentaſſe temonem, qvia tenebat eum rectum inter eqvos, prolapſurum alias in terram, ſicut hodieq; fieri in vehiculis videmus. Nempe in extremo furcæ, ubi ligna duo maximè diſtant, addi lignum aliud transverſum ſolet, qvod ſubjectum medio arbori, axem poſteriorem priori adjungenti, tenet furcam, & cum ea temonem, ne poſſint procidere. Atqve iſtoc qvidem voluit Plutarchus illis verbis. At in prioribus non tam de furca propriè ſic appellata, qvam temone, cujus capiti jugum alligari conſvevit, ſermo erat. Nam furca propriè ſic dicta tenebat regebatq; axem, eumq; huc ac illuc flectebat, ſicut dixi. Eratqve hic præcipuus furcæ uſus in vehiculo. Sicut autem temonis pars extrema una dicebatur ἐλήριγμα Græcis, ita altera extrema ἀκρορρύμιον. Pollux lib. I. cap. 10. Τὸ ἀπολειπόμενον ἀπὸ τοῦ δίφρου ξύλον, ῥυμός. Οὗ τὸ τέλος ἀκρορρύμιον, ὑπερθεν ἐνδέδεται τῷ ζυγῷ. *Lignum ab ipſa currus ſella extenſum, temo, cujus ultima extremitas, acrotemo dicta ſupernè jugo alligatur*. Non eſt ἀκρορρύμιον pars alia, qvam dicta, qvod apparet, qvia jugum ſibi habet alligatum. Gvaltherus voce hybrida *acrotemonem* reddidit. Sed rectius, ad expreſſionem dictionis Græcæ, *ſummum temonem* appellaſſet. Ita namq; Curtius vocavit lib. IV. cap. 9. Verba iſta ſunt: *Ex ſummo temone haſtæ præfixæ ferro eminebant*. Summus temo plane illud ipſum, qvod Gvalthero *acrotemo*, Græcis ἀκρορρύμιον. Obſervandum autem, priſcis temporibus tot fere temones fuiſſe ſingulis in vehiculis, qvot habebant paria eqvorum boumve. Unde de qvadrigis Iſidorus: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat*. Et apud Xenophontem, lib. V. Pædiæ, currus Abradatis eſt τετράρυμος ἐξ ἵππων ὀκτώ. Id eſt: *Temones habens quatuor, equos verò octo*. Qvemadmodum paulò poſt eodem loco currus Cyri ὀκτάρυμος, id eſt, *cum temonibus octo*, qvi trahabatur ὀκτὼ ζεύγεσι βοῶν. Id eſt, *octo jugis ſive paribus boum*. Qvanqvam hi temones non ſpectarint omnes pariter ad vehiculum. Id enim habebat unicum tantummodo, firmatum ad axem; reliqvi adjuncti erant, qvilibet ad alterius caput, qvod in ſeqventibus monſtrabitur. Illud etiam notandum, qvod pro hiſce ligneis temonibus qvandoqve uſurparint funem longum. Heſychius: Ἄμπρον, τὸ τεταμένον σχοινίον, ᾧ ἐχρῶντο

ἀντὶ

Digitized by Google

ἀντὶ ῥυμοῦ. *Amprum, funis extentus, quo utuntur loco temonis.* Docet clare id, qvod dixi, ſimul funem cum ἄμπρον eſſe nominatum. Euſtathius: Ἄμπρον σχοινίον, ᾧ ἐχρῶντο ἀντὶ ῥυμοῦ μέσῳ τεταμένῳ τῶν ἑλκόντων ζυγῶν. *Amprum, funis, quo utuntur pro temone, collocato in medio inter trahentes jugales.* Scilicet, cum onera eſſent graviora, qvam ut à duobus animalibus ad jugum temonemq; unum junctis poſſent moveri, à capite temonis addebatur funis longus, & ad eum tot jugales, qvot videbantur ſufficere, qvod & hodie qvandoq; ſolet fieri. Et hic funis, qvem appellant ἄμπρον. Suidas: Ἄμπρον σχοινίον ὅπερ διὰ τῶν ζυγῶν διατείνουσι καὶ φορτία ἐφ' ἁμάξης κομίζουσιν, ὥστε ὁμοτόνως ἀπὸ τῶν ζυγῶν ἑλκεσθαι, ἀμπηρόν τι ὂν, τὸ διὰ πηρῶν τὸν ζυγὸν δεδεμένον. *Amprum, funis per juga protentus, quo onera in plauſtra ducunt ita, ut æqualiter à jugalibus trahantur, cum ſit quid continuum, jugumque tenens religatum.*

Cap. V.

De Axe.

Axis. Ἄξων *quid. Notat interdum totum vehiculum. In plauſtris volvebatur cum rotis.* Ἀκροξόνια. Ἀκραξόνια. *Pollux & Demetrius Triclinius emendati.* Χνόαι. Σύριγγες. Εὐραί. *Pollux explicatus.* Παραξόνιον. *Gvaltherus notatus. Clavus. Obex.* Ἐπίβολον. Ἔμβολον. *Materia ejus ex ligno & ferro. Semel ex cera. Axedo.* Ἁμαξιδόνιον. Ἐνήλατα. *Argolus reprehenditur.* Πλήμνη. Ἐμβολοδέτης. *Gvaltherus denuò notatur.* Ἁμαξίποδες. *Arbuſcula. Baldus notatur. Heſychius corrigitur.* Καθοραῖα. *Axis ſecundus.*

VEniamus nunc ad axem. Ita verò nominabant ſtipitem longum, circa qvem vertuntur rotæ. Feſtus: *Axis plures habet ſignificationes. Nam & pars cæli ſeptentrionalis, & ſtipes teres, circa quem rota verſitur, axis appellatur.* Græcis voce ſimili eſt ἄξων. Philoxenus: *Axis,* ἄξων. Gloſſæ aliæ: Ἄξων, *axis.* Scholiaſtes vetus Homeri ſcribit eſſe ὅ εἰς τὰς χοινικίδας ἐμβαλλόμενον ἑκατέρου τροχοῦ, id eſt, *illud, quod modiolis rotæ utriusque inſeritur.* Fuit ergo pars vehiculi admodum neceſſaria propter rotas, qvæ absq; illa inutiles plane atq; nullæ. Hinc Poëtis fere poſita pro integro vehiculo. Notum illud Juvenalis Sat. III.

> *Nam ſi procubuit, qui ſaxa Liguſtica portat*
> *Axis, & everſum fudit ſuper agmina montem.*

Ita Silius lib. XVI.

— — — — *Everſum propulit axem.*

Et aliqvando ante:

— — — *Necdum ipſe aſcenderat axem.*

Manetqve hoc loqvendi genus hodieqve apud Germanos meos, qvando, qvæ vehiculis de uno loco in alium portantur, auf der Ax deferri dicunt, qvod Latinè foret *ſuper axem.* Inſertum autem ſibi vel affixum habuit temonem ea parte, qva diviſus eſt in furcam. Indicavit Ovidius, qvando lib. II. Met. facit non amotum ablatumve, ſed revulſum, qvod non poteſt dici, niſi de iis, qvæ cohærent firmiter, & per vim ſejungenda ſunt. Verba ejus ita habent:

Illic fræna jacent, illic temone revulſus
Axis. — — —

Jam qvia cohærebat cum temone, ideò fuit ſtabilis, ſolæqve circa eum volvebantur rotæ. Qvanqvàm hoc non fuerit perpetuum in omnibus vehiculis, nam in plauſtris adhærebant rotis, & cum ipſis ſimul volvebantur. Probus ad Virgil. I. Georg. ubi de plauſtrorum tympanis: *Axis autem cum rota volvitur.* Sed de hoc & in ſeqventibus. Extremas ejus partes Græci ἀκροξόνια vocarunt. Ita enim habet Pollux lib. I. Τὰ τοῦ ἄξονος τὰ ἑκατέρωθεν τέλη, ἀκροξόνια. *Axis utrasque extremitates acroxonia appellant.* Ακροξόνια nominavit etiam Demetrius Triclinius ad Sophoclis Electram. Verba ejus: Χνόαι γὰρ τὰ ἀκροξόνια. Sic certè legitur in Pariſienſi à Turnebo Anno 1553. publicata. Poſtulare tamen ratio analogiæ videtur, ut legamus ἀκραξόνια. Et reperiſſe ita ſeſe apud Scholiaſten Apollonii Stephanus teſtatur. Neq; deſunt, qvi eadem ratione verba Demetrii adducunt. Liqvet autem ſimul ex Demetrio, extremitates illas axis etiam vocaſſe χνόας. Firmantq; Scholia Sophoclis vulgaria non longè à prædicto loco, ubi ſic exponunt χνόαν: Χνόα, τὸ λεπτὸν μέρος τοῦ ἄξονος, τὸ τριβόμενον ὑπὸ τῆς χοινικίδος. *Chnoa eſt axis pars gracilior, quæ à modiolo teritur.* Optimè, conſtatq; hinc, qvænam ſint illa τέλη Pollucis, non videlicet ſumma capita axis, verum qvicqvid ultra vehiculum prominet, rotæqve modiolo immittitur. Paulò ante explicant per σύριγγας. Verba hæc ſunt: Χνόας δὲ, τὰς τοῦ ἄξονος σύριγγας. Σύριγξ δέ ἐστι,

τὰ

τὸ εἰς πλῆμνην τοῦ τροχοῦ ἐμβαλλόμενον μέρος τοῦ ἄξονος. *Chnoas vocat axis ſyringas. Syrinx verò eſt ea pars axis, quæ foramini rotæ inſeritur.* Atq; ita & Heſychius: Χνόαι αἱ χοινικίδες, αἱ τοῦ ἄξονος σύριγγες. Duo ait ſignificare, & modiolum, & ſyringa axis. Verum de modiolo deinceps. Syrinx autem, ſive axis hæc extremitas, muniri ferro ſolebat, ne à rota facilè attereretur. Illud ferrum Græci appellabant ὀυραὶ. Pollux: Τὰ τῷ ἄξονι ἐγκείμενα σιδήρια, καὶ τριβόμενα ὑπὸ τοῦ τροχοῦ, ὀυραί. *Ferramenta axi impoſita, quæ teruntur à rota, nominantur curæ.* Ita verto iſta, minus evidenter aliis expoſita. Solet hodieq; id in uſu eſſe, figura paulò latiore, ac in ſummo capite foramen habere, per qvod infigitur clavus, continendæ rotæ, ne in curſu excidat. Clavus iſte Græcis παραξόνιος. Idem Pollux: Τὸ δὲ κωλύον ἐκπίπτειν τὸν τροχὸν ἐμπηγνύμενον τῷ ἄξονι, παραξόνιος. Vertit Gvaltherus: *Sed clavus, rotam axi infixam cohibens, paraxonius.* At Græca nihil continent de clavo. Itaq; ſic verti debent: *Illud verò, quod non ſinit excidere rotam, infixum axi, paraxonius.* Non rotam axi infixam dixit, ut accepit Gvaltherus, verum id, qvod rotam continet. Id axi circa extremum infigi ſolebat. Fuit tamen revera nihil aliud, qvam clavus. Atq; ita clarè nominavit Hyginus fab. LXXXIV. *Myrtilus currum junxit, & clavos in rotas non conjecit.* Qvando ait, *clavos in rotas non conjecit*, vult non immiſiſſe axi, atq; ſic clauſiſſe rotas, qvod Græcis eſt παραξονίους οὐκ ἐμπηγνῦναι τῷ ἄξονι. Sidonio eſt *obex* in Panegyrico Antemii, ubi de OEnomao:

— — *Natæ quem fraude cadentem*
Cerea deſtituit reſolutis axibus, obex.

Pro παραξονίῳ Gorgias uſurpavit ἐπίβολον, Eratoſthenes ἔμβολον, qvod Pollux ſimiliter annotavit. In Gloſſis Græcis video non ἔμβολος in primo caſu, ſicut legitur apud Pollucem, verum ἔμβολον haberi, modò integra ſit ſcriptura. Verba iſta ſunt: Ἔμβολον τὸ εἰς τὸν ἄξονα ἐμβαλλόμενον ξύλον. *Axedo.* Non poteſt mea ſententia ἐμβαλλόμενον εἰς τὸν ἄξονα, id eſt, qvod axi inſeritur, intelligi aliud qvidpiam, qvam clavus. Qvem oſtendunt fieri ex ligno conſveviſſe, qvando vocant ξύλον. Qvanqvam non exiſtimem, perpetuum hoc fuiſſe. Veroſimilius enim, habuiſſe ferreum. Cereum fecit Hippodama in curru

 Myr-

Myrtili. Schol. Apollon. l. v. 752. ἐμβαλὼν ἦλα κήρινον ἔμβολον ἐπὶ τοῦ ἀκραξονίου, &c. Sed hoc dolo ab ea factum, ut ab OEnomao in certamine curruli vinceretur. Vulgo ſine dubio ex ferro fuit, ſive ligno, ut nos Gloſſæ docent. In qvibus ſimul Latinum *axedinis* vocabulum, qvo ἔμβολον exponunt, annotandum eſt. Neq; enim alibi opinor reperiri. Atq; poteſt fieri, ut formatum ſit ab ἁμαξηδόνιον, Græca voce, nam & illa obicem ſignificat, qvalem hic exponimus. Euſtath. Iliad. E. Ἐνήλατα, πασσαλίσκοι, κωλύοντες ἐξιέναι τὸν τροχὸν, τὰ καλούμενά φασιν ἁμαξηδόνια. *Enelata, paxilli, qui prohibent excidere rotam, eadem vocari ajunt hamaxedonia.* Sunt plane hamaxedonia paxilli dicti, unde forſitan axedines, Latinis. Iidem etiam ἐνήλατα, ut conſtat ex Euſtathii his verbis. Atq; ita uſurpavit etiam Euripides, cujus propterea Scholiaſtes ἐνήλατα expoſuit πασσαλίσκους, οὓ τὰ ἐμβαλλόμενα πρὸς τῷ ἄξονι, ὥστε μὴ ἐξιέναι τὸν τροχὸν, iiſdem propemodum, qvibus Euſtathius, verbis. Qvod autem cenſet Argolus in Notis ad Onuphrii de Ludis Circenſibus lib. I. p. m. 4. dictos qvoq; clavos hosce σύριγγας, id plane falſum eſt. Verba ejus hæc ſunt: *Obex paxillus eſt, qui in foramen axis immittitur,* σύριγξ *Græcis.* Schol. Sophoclis in Electra: Σύριγξ δ' ἐστὶ τὸ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ τροχοῦ βαλλόμενον μέρος, id eſt, πάτταλος τοῦ ἀξοναίου πλήμνη καὶ πλήσμη *ſignificatur apud Schol. Apoll. lib. I.* Pravè hæc excuſa ſunt, puto enim pro ἀξοναίου, qvod eſt nihili, ſcripſiſſe ἄξονος. Cæterum obicem Scholia qvæ laudat, nunqvam σύριγγα exponunt. Dicunt eſſe τὸ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ τροχοῦ βαλλόμενον, *quod inſeritur foramini rotæ.* At clavus ſeu paxillus, qvi Latinis *obex*, non rotæ foramini inſeritur, ſed axis. Τὸ εἰς τὸν ἄξονα ἐμβαλλόμενον dicebant ſupra Gloſſæ. Sed nec, qvod de voce πλήμνη addit, hilum valet, longèq; diverſum tradit Scholiaſtes Apollonii lib. I. v. 757. Πλήμνη αἰτ τὴν χοινικίδα σημαίνει τοῦ τροχοῦ. Dicit partem eſſe rotæ, qvæ Græcis χοινικὶς vocatur. Obex autem rotæ pars non poteſt appellari. Qvare hic, ut multis locis aliis, Argolus eſt lapſus. Pertinet ad clavum nunc, qvod ἐμβολοδέτης Græcis. Ita namq; habet Pollux ſæpe dicto loco: Ὁ δὲ τοῦ παραξονίου δεσμὸς, ἐμβολοδέτης. Vertit Gvaltherus: *Sed paraxonii vinculum, axiligator.* Qvæ verba qvid ſignificent, non video. Ac primum qvidem evidentius haud dubiè pro Græco *paraxonii*, ſcripſiſſet *clavi obicisve.* Deinde qvid eſt *axiligator?*

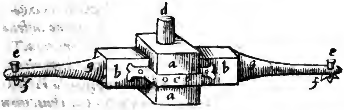
ligator? Non enim ἱμβολοδέτης; cum ipſe prius oſtenderit Pollux, ἔμβολον ſignificare idem ac παραξόνιον, id eſt, *clavum*. Debuiſſet igitur ad hanc formam potius *claviligatorem* reddidiſſe. Deniq; nec *vinculum* hic ſatis intelligitur. Ego plane cenſeo, ἱμβολοδέτην eſſe pinnulam, ſeu aciculam, qvæ trajicitur per clavum ſive obicem, ne poſſit excuti per jactationem axis. Solet enim & in clavi extremo exiguum foramen fieri, & per illud transmitti ferramentum longius bifidumqve, ac ab altera parte reflecti, qvo firmius obhæreat, prædicto fine. Atq; ob hanc cauſam nominatus eſt ἱμβολοδέτης, qvia ligat, vincit, continet obicem ſeu clavum. Cæterum ad axem ipſum ſpectat, qvod eſt ἁμαξίπους Græcis. Pollux, lib. I. c. 14. Καθαραῖς ἐφαρμόζονται οἱ ἁμαξίποδες, ἀφ᾽ ὧν ὁ ἄξων ἕλκεται στρεφόμενος. Gvaltherus: *Catharæis axis cardines adaptantur, à quibus axis converſus trahitur.* Vertit *axis cardines*, qvod Pollux dixit ἁμαξίποδες. At Vitruvio Latinè ſunt *arbuſcula*. Verba extant lib. X. cap. 20. *Supponanturque in ſingulis intervallis eorum arbuſcula, qua Græcè ἁμαξόποδες* (ita vocat ipſe, non ἁμαξίποδες, ut Pollux) *dicuntur*. Et capite ſeqventi: *Hæ in arbuſculis, ſive amaxopodes dicantur, habuerant verſationes.* Debuiſſet igitur Pollucis locum ita reddidiſſe: *Catharæis adaptantur arbuſcula, &c.* Qvales autem hæ arbuſculæ? Prodit Vitruvius verbis, qvæ ſeqvuntur priore loco allata: *Græcè ἁμαξόποδες dicuntur, in quibus verſantur rotarum axes, concluſi laminis ferreis.* Liqvet, fuiſſe machinulas, eo pertinentes, ut in iis verti poſſent axes. *In iis* ſignanter dico, ita enim idem cap. ſeq. *Hæ IN ARBVSCVLIS habuerunt verſationes.* Atq; ita voluiſſe etiam Heſychius videtur: ἁμαξίποδες (ſic vocat ipſe, non ἁμαξόποδες, aut ἁμαξήποδες, convenientemqve ſibi habet Athenæum, cujus verba poſt citabo) τῆς ὑπερτηρίας τὰ εἴδη, τὰ τοῖς ἄξοσι προστιθέμενα στρεφομένοις περὶ αὐτά. Dicit, axibus apponi, hosq; verti circa illas. περὶ αὐτὰ pro eo habet, qvod Vitruvius poſuit, *in arbuſculis*. Sed qvæ hic τὰ εἴδη? Species reſpondet Baldus in Lexico Vitruviano. Verba ejus, ubi de voce ἁμαξίποδες: Græca vox denotat ἁμάξης πόδας, id eſt, *currus pedem*. *Obſcurè Heſychius, ſpeciem eſſe hyperteria, appoſitam axibus, qui circa ipſam vertuntur.* At ſi Heſychius ſpeciem hyperteriæ voluiſſet dicere, ſcribere τῆς ὑπερτηρίας εἶδος debuiſſet, non

τὰ

τὰ εἴδη, neq; ſpeciem ſe intelligere oſtendit, & ὑπερτερίας unius in vehiculo τὰ εἴδη fuiſſe plura. Qvid igitur dicemus? An τὰ εἴδη denotare partes, qvalescunq; deniqve? Qvomodo Plato in Polit. II. uſurpavit δύο εἴδη, pro duabus animi partibus, una, qvæ voluptate alitur, altera, in qva irarum ardor, ſicut Tullius expoſuit: An potius, corruptã illam eſſe vocem mutilamve. Videtur enim ea Heſychius exprimere vel deſcribere partes illas voluiſſe. Adde, qvod ſignificatione altera τὰ εἴδη rarius dicantur, ac propterea non videantur expoſitionis loco potuiſſe uſurpari. Et qvid? Si legamus τὰ εἴλη, atq; exponamus *vertibula*, ab εἴλω vel εἰλέω, qvod idem eſt, ac ςρέφω, id eſt, *verto*. Erant enim plane verſationibus axis deſtinata. Vitruvius: *Eæ arbuſculæ ita ſint temperata, ut habeant cardines & foramina, quo vectes trajecti verſationes earum expediant, uti ante, & poſt, & ad dextrum ſeu ſiniſtrum letus, ſive obliquè ad angulos opus fuerit, ad id per arbuſculas verſati, progredi poſſint.* Obſerva, qvod Vitruvius arbuſculas ipſas hic faciat verſatiles, iisq; converſis verti machinam oſtendat, qvæ verti alias non poſſit, niſi per has arbuſculas. Qvomodo & Pollux ſupra, ἀφ' ὧν ὁ ἄξων ςρεφόμενος. Qvaſi harum ope factoqve axis vertatur. At hoc repugnat ſuperioribus., in qvibus dicebat, axes verſari non per arbuſculas, ſed *in arbuſculis*. Neq; aliter habet Athenæus, unde ſua Vitruvius videtur deſumſiſſe. Verba citant Daniel Barbarus ad Vitruvium & Turnebus lib. XXIII. Adv. c. 33. Στρέφονται δ' ἐν ἁμαξίποσι. Dicit clarè, ἐν ἁμαξίποσι, non ἀφ' ἁμαξιπόδων, uti Pollux loqvebatur. Verum ſine dubio arbuſculæ Vitruvianæ à vulgaribus nonnihil differebant. Exigit profectò cardines Vitruvius in ipſis, item foramina, qvod non fuiſſet opus nominatim fieri, ſi cardines hujusmodi & foramina habuiſſent etiam vulgares. Præterea in Polluce illud ἀφ' ὧν non ad ςρεφόμενος, verùm ἁμαξίποδας fortaſſis referendum. Deniq; omninò arbuſculas vulgares exiſtimo fuiſſe ſtipites, ſeu ligna craſſiora, per qvorum medium tranſibat axis, ſic, ut in illis verteretur, & ſi verſus eſſet, ſimul verterentur illæ, ſimulq; cum illis ὑπερτερία, de qva in ſeqventibus. Puto enim impoſitam ipſis ὑπερτερίαν fuiſſe, hocq; voluiſſe Heſychium, quando dixit τῆς ὑπερτερίας τὰ εἴδη. Nimirum axis qvælibet unam habebat arbuſculam

in

in medio,cui ὑπερτερία incumbebat,affixa arbuſculæ,ut credo,interventu ligni ſuffixi,qvod à Græcis καθαρχία dicebatur. Erat autem lignum ab uno latere hyperteriæ pertinens ad alterum, cui hamaxapus ſeu arbuſcula inhærebat. Pollux ſupra dicto loco: Ὑποπέπηγε δ' αὐτοῖς (πλευροῖς τῆς ὑπερτερίας) ξύλα,ἃ καὶ καθαρχαῖαι ὀνομάζονται. Οἷς ἐφαρμόζονται οἱ ἁμαξήποδες. *Suffixa verò ipſis* (lateribus hyperteriæ) *ſunt ligna,quæ catharaæ dicuntur , quibus adaptantur hamaxopodes vel arbuſculæ.* Sed hæc rectius diſcentur ex imagine totius rei.

a. Eſt arbuſcula. b. Axis transiens per arbuſculam,& ſic ἐν ἁμαξίποδι, ſeu in arbuſcula,ut loqvuntur. c. Laminæ ferreæ,qvibus utrinq; arbuſcula concluditur. d. Clavus, cui impoſita erat ὑπερτερία, ſic, ut ſeqvi arbuſculam & axem cogeretur. e. Sunt obices. f. Ἐμβολοδέται ſeu claviligatores. g. Ἀκραξόνια. Dixi, qvamlibet axem unam habuiſſe arbuſculam, & qvia ſub ὑπερτερίᾳ axes duæ, ideò rectè τῆς ὑπερτερίας fuiſſe dicuntur τὰ εἴδη. Omnino enim tale genus intellexit Pollux, qvod cum rotis eſſet qvatuor, & axibus duobus, ubi arbuſcularum vel ἁμαξιποδῶν facit mentionem. Qvod propterea hic addo, qvia fuit genus aliud vehiculorum, qvod non niſi unum axem habuit. Scilicet,qvot rotarum paria qvodq; genus,tot ſimul habebat axes, ſicut hodieq; videmus. Erantq; hi axes non re ipſa modo à ſe mutuo,ſed & vocabulis diſtincti, qvando alius *primus,* alius *ſecundus* dicebatur. Perſius ſat. V. v. 70.

— — — Qvamvis temone ſub uno
Vertentem ſeſe, fruſtra ſectabere canthum,
Cum rota poſterior curras & in axe ſecundo.

Hic ſecundus axis,qvi poſteriores rotas continet,id eſt,eas,qvæ ab jugo eqvisq; longiſſimè diſtant. De qvibus,ut & cæteris rotis,amplius aliqvid nunc eſt dicendum in ſeqventi capite.

F Cap.

Cap. VI.

De Rotis.

Rotæ quid & unde. Iſidorus refellitur. Orbita. Virgilius exponitur. Τροχὸς. Κύκλος. *Tympanum. Pignorius & Patus notati. Cardo axis. Rota radiata. Radii.* Κνῆμαι. Κερκίδες. Ὀκτάκνημα κύκλα. *Homerus explicatur contra Euſtathium & Scholiaſten Pindari.* Ὀπαὶ, κνοῦ, κνώματα τροχῶν. *Diaconus exponitur. Nova ſignificatio vocis* πλήμνης. Τόρμος. *Orbile. Varro exponitur contra Turnebum & Scaligerum, ſimulque corrigitur. Orbis rotarum, curvatura, flexura.* Κύκλος, περιφέρεια. *Scholia Homeri emendantur.* Ἴτυς. *Orbes quomodo inflexi. Plinius exponitur.* Ἄψις. *Heſiodi verſio notatur.* Ἅμαξα *pro rota.* Τρισπίταμον. Κύκλος τροχιός. Ἄψις *nova ſignificatione. Zetzes exponitur.* Συμβολαὶ, ἁρμόσεις ἀψίδων. Γλωσσίδια. *Lingula.* Σῶστραι. Σωστρώματα. *Vieti. Gloſſæ liberantur à correctione.* Ἱμάδες. Ἐπίσωτρα, Κανθὸς. *Canthus. Turnebi locus. Trochus puerorum, rota, rotula. Martialis explicatur & Propertius. Clavis. Increpare adunca trochi. Orbis. Trochi aduncaque. Trochum verſare. Argutum æs trochi. Diomedes emendatur. Rota vertitans. Rota volumina. Scaliger notatur. Vieti. Orbes.* Ἀιδὸν. *Verſio Pollucis rejecta.* Πλημνόδιλον. Θώραξ. Τέλς τροχοῦ. Ἄταρτον. Γάρτον. Γάρκον. Δέστρον.

AXi, de qvo hactenus eſt dictum, inſeruntur rotæ. Sunt autem rotæ orbes circulive, qvi axem & vehiculum cum axe ſuſtinent, motuq; ſuo ac circumvolutione promovent ad ulteriora. Dictas rotas putant, qvod ruant, id eſt, curſu præcipiti ferantur. Iſidorus: *Rota dicta, quod ruat.* Atqvi tali curſu non ſemper, ac ne freqventer qvidem utuntur. Itaq; nec amplecti poſſum, qvod volebat Voſſius, qvaſi veniant à ῥοθεῖν, qvia ſignet non tantum ſtrepitum edere, ſed etiam cum impetu ferri. Sanè rotæ gradu ſæpe lentiſſimo incedunt, præſertim, cum vehicula ſunt gravata onere. Mihi dictæ potius à forma videntur, qvia ſunt rotundæ. Rotam ſanè pro rotundo uſurpari pridem annotarunt viri docti, unde *rota Solis*, ejus circulus. Et in aliis vocabulis lingvarum qvoq; aliarum, qvæ ſignificant orbiculatum qvidpiam vel rotundum, ſimilitudo vocis hujus depræhenditur, qva de re occaſione alia. Rotas à Latinis aliqvando qvoq; dici *orbitas*, ignoro, an Aſconio credendum. Verba ejus

extant

extant ad Verrinam III. *Orbita duas res ſignificat. Nam orbita & rota ipſa intelligitur, & veſtigium rotæ in molli ſolo.* Saltem ſic accipiunt nonnulli illa Virgilii lib. III. Georg.

— — Iuvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.

Videturq; juvare Servius, qvando illa ſic exponit: *Diſpono ire per eam viam, per quam nullus ante egit orbitam ſuam.* Nam *egit orbitam* poteſt accipi pro egit rotam, egit vehiculum. Sed inclino magis eo, ut *agere orbitam* exiſtimem ſic dici, ſicut *agere foſſam*, vel *agere cuniculos*, pro ducere, imprimere, infodere. Sic locus ille Virgilii huc nihil pertinebit. Neq; alibi recordor orbitam hoc ſenſu legi. Græcis vulgo eſt τροχὸς. Philoxenus: *Rota*, τροχός. Homero qvoq; κύκλος. Pauſanias apud Euſtath. Ὅμηρος ὃ τὸν μὲν τροχὸν ὅλον, κύκλον ὀνομάζει. *Homerus rotam totam vocat cyclum.* Homeri locus eſt in Odyſſ. Ψ. qvem adducere nil attinet. Idem ex hac cauſa Odyſſ. Z. initio ἐύκυκλον ἀπήνην appellavit. Scholiaſtes: Εὔκυκλον, εὔτροχον. Κύκλοι γὰρ οἱ τροχοί. Dicit ipſe qvoqve, rotas cyclos appellari. Eſt & ἄμπυξ rota apud Græcos. Heſychius: Ἄμπυκες, τὰ διαδήματα, ἢ χαλινοὶ, ἢ τροχοὶ, ὡς Σοφοκλῆς ἐν Φιλοκτήτῃ, διὰ τὸ κυκλοτερές. Verba Sophoclis ſunt iſta:

Πολὺ τῦ Διὸς Ἰξίονα κατ' ἄμπυκα
δρομάδα δέσμιον. — —

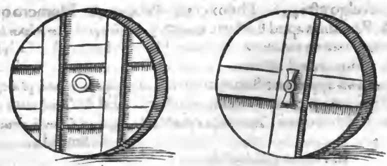
Agit de ſupplicio Ixionis, qvem fuiſſe alligatum rotæ, notum. Ergo ἄμπυξ, rota. Sed hoc uſurpatum ita per metaphoram, non propriè, qvod Euſtathius teſtatur, nec ab alio, niſi Sophocle, ut de eo laborare longius minimè neceſſe videatur. Fuerunt autem rotæ apud veteres non ejusdem omnes generis, aliæ ſimpliciores, elaboratiores aliæ. Simpliciores erant factæ ſimplicibus ex tabulis, neq; radios habebant ullos. Latini tympana vocabant. Meminit Virgilius Georg. II.

Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris.

Malè Servius: *Tympana, tecta vehiculorum,* nec enim plauſtra tecta fuere, ruſtica qvippe, ac oneribus geſtandis facta. Rectius Philargirus: *Rotas, ex ſolidis tabulis factas, tympana appellavit.* Bene autem tympana plauſtris tribuit Virgilius, hoc enim genere, nec alio, temerè

Digitized by Google

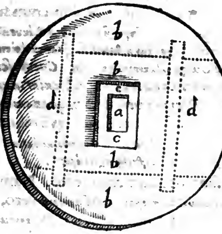
merè incedebant. Probus ad Virg. I. Georg. v. 163. *Imperiti plauſtra ploſtra appellant. Sunt enim vehicula, quorum rotæ non ſunt radiatæ, ſed tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo. Axis autem cum rota volvitur, nam rotæ circa ejusdem cardinem adhibentur.* Locus memorabilis, qvi nobis iſta tympana deſcribit pluribus. Nam prætereqvam, qvod eorum uſum fuiſſe oſtendat in plauſtris, nec habuiſſe radios, docet etiam de axe, qvod non fuerit ab ipſis ſeparabilis, ſed infixus firmiter, ſic, ut una cum iis circumageretur. Non igitur delineatum rectè tympanum à Pignorio in de Servis, pagin. 87. iſta ſpecie: licet ſic, ſed perinde malè, expreſſerit & Pætus.

Si tympanum in medio axem habuit rotundum, ſicut hic exhibetur, non potuit in eo eſſe firmus. Longè melius, & omnino ſpecie veriſſima, exhibetur ex antiqva tabula marmorea, venationem continente, Tetio in deſcriptione ædium Barbarinarum. In ea videas clariſſimè tympanum cum axe qvadrata, non rotunda, qvod omnino fuit neceſſarium. Proponam ejus effigiem, qvia habet omnia locum hunc explicantia.

Habes

Digitized by Google

Habes hic primum axem plane qvadratum, qvem circumagi cum rota utiq; neceſſe eſt. Deinde circum axem canthum ferreum, qvo axi jungitur. De cætero tympanum eſt planum, è tribus tabulis conjunctum, & aſſeribus transverſis firmatum. Nec modiolus in eo ullus, qvod notandum. Hoc enim eſt, qvod ajebat Probus, *rotæ adhibentur circa axis cardinem.* Cardo axis ejus eſt extremitas, qvæ hic cardo dicitur, qvoniam cum ea axis ipſa & in axe rota tympanumve vertitur. Circa eam adhibetur rota, qvando ibi firmatur apponiturqve. Atq; tympanis ejusmodi inſtructa ruſtica pleraq; vehicula fuere. Cætera habuere rotas, qvas ad differentiam tympanorum Probus nominavit *radiatas.* Nempe non ex ſolidis fuere tabulis, ſed habuerunt radios. Dicti autem *radii* ſunt baculi modiolo infixi, indeq; procedentes ad abſides. Græci appellarunt κνήμας. Pollux: Αἱ ἐνηρμοσμέναι τῇ ἁψῖδι ῥάβδοι, κνῆμαι. *In apſidem infixi baculi dicuntur cnemæ.* Heſychius ſic habet: Κνῆμαι, τὰ ἐνερείδοντα ξύλα εἰς τὴν χοινικίδα τοῦ τροχοῦ, αἱ κερκίδες, αἱ τῶν τροχῶν ῥάβδοι. *Cnemæ infixa ligna in modiolum rotæ, radii, rotarum baculi.* Qvibus verbis diſcimus, appellaſſe etiam κερκίδας. Numerus eorum antiqviſſimus in rotis qvaternarius fuiſſe videtur. Ixionis profectò rotam Pyndarus in Pythiis Od. 2. facit talem. Qvanqvam Scholiaſtes factum putet, ut re-

ſpondeat is radiorum numerus membris rotæ illigatis, id eſt, brachiis duobus & duobus cruribus. Vulgo enim habuiſſe plures, nempe ſex. Κνήμη, inqvit, ἐστὶν ἡ τοῦ τροχοῦ ῥάβδος, ἡ διήκουσα ἀπὸ τῆς χοινικίδος ἐπὶ τὸν κύκλον. Οἱ δὲ ἁρμάτειοι τροχοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἑξάκνημοί εἰσιν. Οἱ δὲ τῶν Θεῶν, δι' ὑπερβολὴν κόσμου παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ὀκτάκνημοι λέγονται. *Cneme ſeu radius eſt rotæ baculus, procedens, à modiolo ad orbem. Vehicularia autem rotæ hominum habent radios ſex. Deorum verò decoris quadam excellentia ab Homero dicuntur octoradiatæ.* Homeri locus, qvẽ reſpexit, legitur Il. E.

Ἥβη δ' ἀμφ' ὀχέεσσι θοῶς βάλε καμπύλα κύκλα
Χάλκεα, ὀκτάκνημα, σιδηρέῳ ἄξονι ἀμφίς.

Hic ὀκτάκνημα κύκλα ſunt rotæ cum radiis octo. Nam κύκλα ſunt κύκλοι. Heſychius: Κύκλα, οἱ κύκλοι, τροχοί. Ὀκτάκνημα verò, ὀκτὼ κνήμας ἔχοντα, ſicut idem explicat. Euſtathius de his ita: Ὀκτάκνημα, τὰ ὀκτάραβδα διὰ πλείω στεῤῥότητα. Κνῆμαι γὰρ νῦν, αἱ ἀπὸ τῶν ἔσω χοινικίδων ἕως τῆς ἔξω περιφερείας ῥάβδοι. Οὕτω ῥηθεῖσαι πρὸς ὁμοιότητα ζωϊκῆς κνήμης ὑπανεχούσης τὰ ἐπικείμενα. *Octacnema, octo cum baculis propter majorem ſtabilitatem. Cnema namque hic baculi, qui ab interiori modiolo usque ad circumferentiam exteriorem procedunt, ita dicta ad ſimilitudinem tibiæ, in animali ſuſtentantis ea, quæ ipſi incumbunt.* Putat Euſtathius, numerum hunc radiorum adhibitum firmitatis cauſa. Et profectò, qvo in rota radii ſunt plures, hoc ut firmior ſit, neceſſe eſt. Verum tamen neq; hoc opinor attendiſſe, ſed potius numerum apſidum. His enim vix immitti poſſunt pauciores radii, duobus. Prout itaq; apſides in rota plures ſunt, hoc radii poſtulantur plures. Plures autem apſides in rota magna, qvam in parva. Jam cum olim rotis uterentur parvis, atq; tribus, ut opinor, tantum cum apſidibus, ſex radiis contenti eſſe poterant. Dii autem cum haberent rotas majores, (qvippe qvorum omnia humanis eſſe debent majora ſpecioſioraq;) & ſic apſides in iis qvatuor, radios ſimul reqvirebant octo. Ut non decoris tantum cauſa, qvod putabat Scholiaſtes Pindari, ſed & ob neceſſitatem hoc ſic factum fuerit. Qvin imo, cum deinde rotæ pleræq; apſides haberent qvatuor, ut poſt dicam, manſiſſe in illis numerus iſte radiorum octo videtur. Ita habes rotam cum octo radiis in vehiculo qvadrigarum apud Philippum Rubenium lib. I. Ant. cap. 30. & in

gemma

Digitized by Google

gemma Auguſtæa apud Albertum Rubenium. Cum ſimili numero aliqvam in carpento Agrippinæ exhibet nummus antiqvus, qvi eſt penes me, expreſſus alias in nummis Ducis Croyiaci tab. 18. Et aliam in vehiculo Iſidis apud Boiſſardum P. III. pag. 47. Qvin imo communiter vehicula omnia in columna Trajani cum ejusmodi rotis exprimuntur. Neq; ſcio, annon ille qvoq; auctus poſtea ſit numerus. Certè in auctore veteri de rebus bellicis Currodrepanus rotas habet cum radiis decem, vice tertia. Similiter ibi videas in Baliſta qvadriroti. Sidonius tribuere ipſis radios duodecim videtur Carm. XXIII. v. 410. uti ad hunc modum loqvitur:

Intrat turba rotas, quaterque terni
Arctantur radii, repleta donec
Intervalla crepent. — —

Agit ibi de certamine curruli & qvadrigis, qvas oſtendimus, habuiſſe temporibus Auguſti rotas cum radiis octo. Non igitur veroſimile, diminutum poſtea illum numerum, & infirmiores rotas illas factas, atq; adeò duodecim hos radios Sidonii de rotis duabus exponendos eſſe. Potius exiſtimo ad ſingulas pertinuiſſe. Atq; hinc jam id eſt ab his radiis *rotæ radiatæ*, ſicut ſupra diximus Probum appellare. *Sunt vehicula*, inqvit, de plauſtris agens, *quorum rotæ non ſunt radiatæ*. Neq; ipſe ſolus ita nominavit, ſed & Varro lib. III. de R.R. cap. 5. qvando ait: *Pro menſa ſuſtinet rotam radiatam.* Græci ipſas σκυταλωτὰς nuncupavere. Auctor Etymologici: Σκυταλωτὰς τροχὺς, ῥαβδωτὰς. Ἡ σκυτάλη παρ' Ἀττικοῖς βακτηρίαν σημαίνει. Videntur ex hoc loco nominaſſe qvoqve ῥαβδωτὰς. Nempe paſſim κνήμας ſive radios ῥάβδυς exponunt in ſuperioribus. Heſychius: Κνῆμαι, αἱ τῶν τροχῶν ῥάβδοι. Scholiaſtes Pindari: Κνήμη, ἡ τῦ τροχῦ ῥάβδος. Atq; ita alii. Cæterum hos radios jam ante indicavimus infixos in medio qvidem ligno tereti ac cavo, qvod Græci vocant χοινικίδα. Ita enim vidimus ex Heſychio, Euſtathio & aliis. Heſychio non tantum χοινικὶς eſt, verum & χοινίκη. Χοινίκη ait, τῦ τροχῦ ἐν ᾧ ςρέφεται ὁ ἄξων. *Chœnice eſt rotæ illud, in quo vertitur axis.* Non ſatis commodè ſic deſcripſit. Axis certè non vertitur in chœnice, ſed vice verſa chœnice in axe. Debuiſſet itaqve, ἡ ςρέφεται ἐν τῷ ἄξονι. Sed hæc ita ſolent excidere. Idem

auctor

auctor eſt, vocari qvoq; χνόαι. Verba ejus: Χνόαι, αἱ χοινικίδες, αἱ τοῦ ἄξονος σύριγγες. Malè viri docti locum iſtum ſic accipiunt, qvaſi ſermo de re una ſit eademqve. *Nominat ſic*, inqviunt, *modiolos fiſtulasque, quibus axis inditur*. At σύριγγες τοῦ ἄξονος non ſignificant *fiſtulas, quibus axis inditur*, verum *axis* ipſius *ſyringas*, de qvibus dixi præcedenti capite. Ergo vult hanc vocem denotare duo, & ſyringas illas, & chœnicidas. Latinis ſunt *modioli*. Gloſſarium Græco-Latinum: Χοινικὶς ἡ τοῦ τροχοῦ. *Radia. Modiolus*. Bene *modiolus*, ſed qvid illud *radia?* Ego arbitror fuiſſe primum *Radia, Modiolus*, ut ſignificaretur compendio ſcripturæ modiolum intelligendum *radiorum*, id eſt, eum, in qvo fixi ſunt radii. Nempe plura modiolus ſignificat, ut vas aqvarium, poculum, & id genus. Itaq; ne qvis erraret, illud de radiis adjiciendum videbatur. Cæterum modiolus à modio eſt dictus, cujus ſpeciem utcunq; referebat. Erat enim inſtar ejus rotundus, atq; intus cavus, planeq; perforatus. Foramen iſtud Græci πλήμνην appellabant. Pollux: Αὐτὸ δὲ τὸ περιειλούμενον τῷ ἄξονι, πλήμνη. *Quod circa ipſum axem volvitur, plemne.* Antecedit apud ipſum: Τὸ κενὸν τοῦ τροχοῦ τὸ ἐναρμοζόμενον τῷ ἄξονι, σύριγξ. *Cavum rotæ, quod inſeritur axi, ſyrinx.* Unde patet, non modiolum integrum vocaſſe πλήμνην, ſed illius foramen. Modiolus integer ei σύριγξ eſt, πλήμνη ejus foramen. Atq; ſic Heſychius: Πλήμνη ἡ χοινικὶς τοῦ τροχοῦ ἢ τῆς σύριγγος, ἀπὸ τοῦ πληροῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἄξονος. *Plemne eſt chœnicis rotæ vel ſyringis, ex eo, quod ab axe impleatur.* Facit clariſſimè πλήμνην partem τῆς σύριγγος, & qvidem eam, qvam expleat axis. Explet autem foramen, qvando illi immittitur. Ergo πλήμνη foramen, & foramen σύριγγος, qvæ iccirco erit corpus totum. Neq; aliter accipiendus eſt Heſychius, qvando ait, συρίγγιον, τροχοῦ κένωμα; idem enim eſt συρίγγιον & σύριγξ. Et qvod ipſe ait κένωμα τροχοῦ, Pollux τὸ κενὸν τοῦ τροχοῦ appellavit. Phavorinus optimè: Πλῆμναι, τὰ μέσα τῶν συρίγγων, εἰς ἃς ἐντίθενται τὰ τοῦ ἄξονος ἄκρα. *Plemna ſunt ſyringum medietates, in quas immittuntur axis extrema.* Facit ſyringes corpora tota, plemna verò media eorum, id eſt, foramina & cava. Qvod notandum, qvia ſunt, qvi σύριγγας accipiunt de ipſis foraminibus, & easdem faciunt cum πλήμναις. Euſtathius ad Iliad. E. Εἰσὶ δὲ πλῆμναι, αἱ τῶν τροχῶν χοινικίδες, ἤτοι σύριγ-

Digitized by Google

σύριγγες, ὅ ἐστιν ὀπαὶ, ἃς τινες καὶ χνόας φασὶ, ὡς δηλοῖ καὶ Σοφοκλῆς. Ἤγουν τὰ μέσα τῶν εἰρημένων συρίγγων. εἰς ἃς ἐνίθενται τὰ τοῦ ἄξονος ἄκρα, πλῆμναι καλούμεναι διὰ τὸ πλήθεσθαι ἢ πληροῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἄξονος. *Sunt verò plemnæ rotarũ chœnicides vel ſyringes, id eſt, foramina, quæ nonnulli quoque chnoas nuncupant, ut & Sophocles oſtendit. Vel medietates dictarum ſyringum, in quas immittuntur axis extrema, plemnæ dictæ, quod impleantur ab axe.* Qvando ait, ὅ ἐστιν ὀπαὶ, non ſic accipiendum eſt, qvaſi nuda intelligat foramina. Ita enim ſeqvi non poſſet, ἤγουν μέσα τῶν συρίγγων. Neq; enim μέσα συρίγγων ſive ſyringum medietates aliud, qvam earum foramina. Sed ὀπαὶ, qvæ Polluci κενὰ, Heſychio κενόματα τροχῶν, id eſt, ligna tota perforata. Nempe πλήμνας oſtendit aliqvando ſignificare non foramina tantum, verum ligna tota perforata. Et hoc eſt, qvod Galenus ait com. 2. in περὶ ἀγμῶν, τὴν καλουμένην χοινικίδα τοῦ τροχοῦ, πλήμνην ὑπὸ τῶν Ἰώνων λέγεσθαι. *Chœnicida vocatam rotæ, ab Ionibus appellari plemnen.* Dicit tamen amplius Euſtathius, vulgo eſſe τὰ μέσα συρίγγων, vel, qvod idem eſt, χοινικίδων. Qvomodo fortaſſis eſt accipiendus & Diaconus ad Heſiodi Op. ll. ubi ait: πλήμνη ἡ τοῦ τροχοῦ τρύπη, ἡ πληρουμένη ὑπὸ τῶν ἀξονίων, ἢ πλήμναι τὰ αὐτὰ ἀκροξόνια. *Plemne foramen rotæ, quod impletur ab axe, vel plemnæ ipſa acroxonia.* Nota, πλήμνας qvoq; accipi de ἀκροξονίαις, id eſt, eis axis partibus, qvæ modiolis immittuntur. Neq; enim alibi legiſſe memini hanc explicationem, præterqvam apud unicum Euſtathium, qvi habet ita ad Il. Ψ. τὸ ἄκρον τοῦ ἄξονος τὸ κατὰ τὸν τροχὸν, τοῦτο ἐστὶ πλήμνη τροχοῦ. *Summitas vel extremitas axis, quæ eſt in rota, ea plemne rotæ dicitur.* Sed de πλήμνῃ ſatis. Ait Heſychius, vocaſſe qvoq; τόρμον. Verba ejus: Τόρμος, ἡ πλήμνη τοῦ τροχοῦ, εἰς ἣν ὁ ἄξων. *Tormus eſt plemne rotæ, in quem axem inſerunt.* Fortaſſis à τορέω, qvod ſit terebratum, vel axem terat. Ad eundem ferè modum Euſtathius Iliad. E. niſi qvod pro τόρμος ſcribat τόρμη. Verba ejus: Τόρμη, ἡ πλήμνη, εἰς ἣν ὁ ἄξων ἐνήρμοσται. *Torme, plemne, in qvam axis immittitur.* Sicut autem radii ab una parte infixi erant modiolo, ſic ab altera circulo modiolum exterius ambiente. Illum Varro videtur appellaſſe *orbile*. Verba ejus extant lib. III. de R. R. cap. 5. *In inſula eſt columella, in qua intus axis, qui pro menſa ſuſtinet rotam radiatam, ita, ut ad extremum, ubi orbile ſolet eſſe acutum, tabula cavata ſit, ut tympanum, in la-*

 titu-

titudinem duos pedes & ſemipedem, in altitudinem palmum. Turnebus ad hunc locum lib. XXI. cap. 23. *Eſt orbile rotunditas ipſius orbis, qui acutior eſt in fine, hic contra tabulam tympano ſimilem habet.* At verò longè aliter exponit Scaliger. *Nihil*, inqvit, *minus orbile eſt, quam id, quod vult doctiſſimus Turnebus. Nam procul dubio orbile vocat, quam Græci σύριγγα, & Poëtæ χνόην. Id erat axis capitulum ſeu cardo, quod in modioli foramen conveniebat. Pro eo tabula cava ad modum tympani erat in ſummo impacta, quæ exciperet modium rotæ, ita, ut modius ipſe in ejus cavum iniret, ut in acetabulum.* Poſtremò verba ita legit: *Ita, ut ad extremum, ubi orbile ſolet eſſe, acetabula cavata ſit, ut tympanum, in latitudinem duo pedes.* Dicit, orbile partem illam eſſe axis, qvæ modiolo immittitur. Sed non ſatisfacit. Nam poſtulare aliud verba, *ubi orbile SOLET eſſe*, videntur. Nempe oſtendunt, alias qvidem, & in rotis cæteris ibi eſſe conſveviſſe, at in hac illius loco aliud fuiſſe qvidpiam. Jam ſi hic non fuit orbile, qvomodo poteſt ſtare, qvod præcedit apud Varronem: *Intus axis, qui ſuſtinet rotam radiatam:* Si orbile, qvod vult Scaliger, pars axis fuit, qvæ modiolo immittebatur? Axis absq; orbili Scaligeriano ſuſtinere rotam non poteſt. Neq; tamen probo, qvod Turnebus habet de acumine in fine. Nam revera verba illa ſunt corrupta. Puto autem ita corrigenda eſſe: *Ad extremum, ubi orbile ſolet eſſe, arcus cum tabula cavata ſit.* Hoc enim Varro dicit, non fuiſſe in rota illa orbile, ſicut in rotis cæteris, verum arcum, parti radiorum affixum habuiſſe, cum tabula ſubpacta, ſupernè aperto foramine, ut imponi turdis cibus potusq; poſſet. Itaq; mox ſeqvitur apud dictum Varronem: *Aqua calida & frigida ex orbi ligneo menſaque, quam dixi in primis radiis eſſe, epitoniis verſis ad unumquemque factum, ſic, ut fluat in convivam.* Orbem ligneum menſamq; hic appellat, qvam paulò ante tabulam cavatam, ut tympanum. Hanc verbis expreſſiſſimis fuiſſe ait *in primis radiis*, non in rotæ modiolo, qvod Scaliger putabat. Mutat qvidem in his verbis plurima Scaliger, ut opinionem ſuam tueatur. Verum fruſtra, qvod liqvebit omnia diligentius expendenti. Ait, aqvam fluxiſſe ex radiis. Nihil tale Varro, menſam in primis radiis ponit. Ubi primos radios intelligit ſummos, id eſt, extremitates

eorum,

Digitized by Google

eorum, extrema ejus capita, qvæ alias orbili ſolent immitti. Omnino enim per orbile circulum eum intelligit, de qvo Turnebus, & nos ab initio locuti ſumus. Curtio eſt *orbis rotarum*, qvomodo paulò ante Varro *orbem ligneum* ad ſimilitudinem hujus appellavit. Verba leguntur lib. IV. cap. 9. *Aliæ deinde falces ſummis rotarum orbibus hærebant.* Nominatim vocat *rotarum* orbes, ut de nulla alia vehiculi parte, ac ne axis qvidem poſſit accipi. Atq; ita qvoq; Iſidorus: *Orbita*, inqvit, *veſtigium carri, ab orbe rotæ dicta.* Nemo non per *orbem rotæ* hic intelligit extremum circulum, qvippe qvi revera ſolusq; veſtigium id facit. Virgilius ſimiliter III. Georg.

— — Et junctos temo trahat æreus orbes.

Item aliqvanto poſt:

— — Ferratos ſuſtinet orbes.

Ubi *ferratos* appellavit propter canthos. Ovidius vocavit *curvaturam rotæ*, lib. II. Met. fab. 1.

— — Temo aureus, aurea ſummæ
Curvatura rotæ. — — —

Pro curvatura Prudentius *flexuram* poſuit in Pſychomachia. Inſpiciunt, ait, ubi pugnam Luxuriæ & Sobrietatis deſcribit,

— — — — Radiorum
Argento albentem ſeriem, quam ſumma rotarum
Flexura electri pallentis continet orbe.

Græcis ad eundem ferè modum eſt κύκλος. Scholiaſtes certè Pindari in verbis antea adductis, ubi de radio: Ῥάβδος διήκουσα ἀπὸ τῆς χοινικίδος ἐπὶ τὸν κύκλον. Hic plane κύκλος, qvod Curtio eſt *orbes*. Περιφέρειαν appellavit Euſtathius, ſimiliter in verbis antea citatis. Atq; ſic & Dydimus, ſeu alius qvicunq; Homeri Scholiaſtes, ad Il. E. ἴτυς, ἡ περιφέρεια τοῦ ὀχήματος. Ἀψῖδες δὲ, ἐξ ὧν ἡ περιφέρεια γίγνεται τοῦ τροχοῦ. Ita habet editio vulgata, verum mutilatè, ut opinor. Ecqvid enim περιφέρεια τοῦ ὀχήματος? Cum mox loqvatur de apſidibus, & earum περιφέρειαν oſtendat à ſe hic intelligi. Puto plane ſcriptum fuiſſe primò, τοῦ ὀχήματος τροχοῦ. Volebat enim auctor horum, qvisqvis eſt, verborum oſtendere, ſibi de τροχῶν hujusmodi, non alio ſermonem eſſe. Cæterum eodem loco diſcimus, Homerum nominaſſe ἴτυν. Verba Homeri:

Τῶν ἤτοι χρυσέη ἴτυς ἄφθιτος. —

Harum (rotarum) *aurea eſt curvatura incorrupta.* Et ſic Euſtathius: Τὴν ἴτυν, ἤγουν τὴν περιφέρειαν. Idem ante Il. Δ. Ἴτυν δὲ λέγει τὴν περιφέρειαν, ἀπὸ τοῦ ἰέναι, ὅ ἐστι περιιέναι καὶ περιάγεσθαι. *Ityn vocat peripherian vel circum orbemve, ab eundo, id eſt, circumeundo circumvolvendoque.* Habet his ſimilia etiam Heſychius. Solebant autem veteres hos orbes arte ſingulari ſic curvare. Qva de re Homerus dicto Iliadis loco:

Τὴν μέν θ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ' ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ.

Loqvitur de arbore populo, *eam*, ait, *carpentarius quidem excidit ferro micanti, ut orbem rotæ flectendo conficiat pulchro currui.* Plutarchus in Pædia: Οἱ ἁρμάτειοι τροχοὶ πόνῳ καμφθέντες, οὐδ' ἂν γένοιτο, τὴν ἐξ ἀρχῆς δύναιντο ἀναλαβεῖν εὐθυωρίαν. *Rotas vehiculorum magno labore curvatas nullo poſſis conatu in priſtinam reſtituere rectitudinem.* Vides plane, ad orbes illos non flexa ſumſiſſe ligna, aut ſecuri ad figuram orbis ſuceiſa accommodaſſe, verum arte laboreq; inflexiſſe. Unde intelligimus mentem Plinii lib. XVI. cap. 43. qvando ait de fraxino arbore: *Obedientiſſima quoque in opere fraxinus, eademque corylo haſtis melior, cornu levior, ſorbis lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis.* Non aliam hic flexibilitatem intelligit, qvam qva fraxinus curvatur flectiturq; in rotas. Fiebat autem orbis non uno, verum pluribus ex lignis, qvorum qvodlibet à Græcis dicebatur ἄψις. Propterea Scholiaſtes Homeri paulò ante: Ἀψῖδες δὲ, ἐξ ὧν ἡ περιφέρεια γίγνεται τοῦ τροχοῦ. *Apſides ſunt, ex quibus peripheria, id eſt, orbis rotæ, conficitur.* Peripheriæ ſive orbi uni plures tribuit apſides. Sed & Heſiodus ex hac cauſa facit trium ſolummodo ſpithamarum, lib. II. Oper.

Τρισπίθαμον δ' ἄψιν τάμνειν δεκαδώρῳ ἀμάξῃ.

Vertunt: *Trium palmorum curvaturam rotæ ſecato decem palmorum currui*, qvod prodigioſum eſt. Qvis enim currus ille decem palmorum? Ἅμαξα hic Heſiodo eſt *rota*. Proclus ad hæc verba: σύγκειται ἡ ἅμαξα, τουτέστιν ὁ τροχὸς, ἐκ τεσσάρων ἀψίδων. Sed nec alterum eſt rectum. Ἄψις non eſt curvatura rotæ, ſed illius tantum pars una. Plane ſicut alias qvoq; partes circuli ſunt apſides. Hero Mſ. Bibliothecæ noſtræ in Defin. Geom. Ἀψίς ἐστι τὸ ἔλαττον ἡμικυκλίου. *Apſis eſt minor pars ſemicir-*

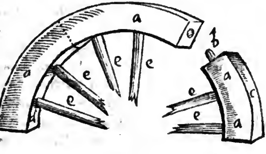
micir-

Digitized by Google

micirculi. Proclus ad Eucl. II. τὰ ἡμικύκλια καὶ τὰ τμήματα, καὶ αἱ ἀψῖδες, αἵ εἰσιν ἡμικυκλίων ἐλάσσονες. *Semicirculi, & ſectiones, & apſides, quæ ſunt ſemicirculo minores.* Deniq; nec τρισπίθαμον trium eſt palmorum, ſed trium ſpithamarum. Spithama palmos habet tres, ut τρισπίθαμον ſit palmorum novem. Tzetzes: Ἡ σπιθαμὴ ἔχει δώρας, ἤγουν παλαιστὰς τρεῖς. ὁ δὲ παλαιστὴς ἐστὶ δακτύλων δ. *Spithama habet palmos tres, palmus autem conſtat digitis quatuor.* Itaq; Heſiodi verſus ita erit exponendus: *Trium ſpithamarum apſidem ſecato decem palmorum rota.* Decem illi palmi numerandi ſunt ſecundum rotæ ſuperficiem ſeu latitudinem. Tzetzes: τὴν μέσην εὐθεῖαν τροχοῦ, νῦν δεκάδωρον ἄμαξαν φησί. *Mediam ſuperficiem rotæ vocat decem palmis conſtans.* Si media rotæ ſuperficies decem eſt palmorum, integra erit ejus circumferentia palmorum circiter triginta, unde ſeqvitur, trium ſpithamarum apſides ſeu palmorum novem non de circumferentia integra, verum partibus illius tantum eſſe capiendas. Apſides igitur non integri ſunt circuli, qvod dicebamus, ſed illius partes. Tamen Heſychius: Ἴτυς ἡ ἐσχάτη ἀψὶς ἡ περιφέρεια. *Itys apſis extrema vel circumferentia.* Facit rem eandem ἀψῖδα & περιφέρειαν. Sic Pauſanias apud Euſtathium ad Il. E. Verba Euſtathii: Φησὶ γοῦν καὶ Παυσανίας, ὅτι ἀψὶς ξύλινος κύκλος τροχοῦ. *Dicit Pauſanias, quod apſis circulus ligneus ſit rotæ.* Circulum vel κύκλον vocat, qvod περιφέρειαν alii, ſeu orbem integrum, ut ſupra demonſtratum eſt. Qvemadmodum & Tzetzes ad Heſiodum: Πᾶσαν περιφέρειαν τοῦ ὅλου τροχοῦ, ἤγουν τὸν κύκλον. Et paulò poſt: Πᾶσαν περιφέρειαν εἶναι τοῦ τροχικοῦ κύκλου. Ubi τροχικὸν κύκλον nominat cum addito, ad differentiam aliorum. Porro κύκλον hunc Pauſanias ἀψῖδα nominat. Unde ſeqvitur eandem eſſe aliqvando ἀψῖδα & κύκλον ſeu περιφέρειαν. Heſychius iterum: Ἀψῖδες, τὰ κύκλα τῶν τροχῶν, αἱ περιφέρειαι. Non eſt dubium, qvin orbes integros intelligat. Sed verius freqventiusq; tamen ἀψὶς pars eſt orbis ejus, ſicut ab initio oſtendi. Habebant autem rotæ vulgo partes ſive apſides iſtiusmodi qvatuor. Tzetzes: Ἐκ τεσσάρων ἀψίδων συντίθεται ὁ τροχὸς τῆς ἀμάξης. *Ex quatuor apſidibus conjungitur rota vehiculi.* Proclus in verbis ſupra etiam adductis: Συγκεῖται τροχὸς ἐκ τεσσάρων ἀψίδων. *Conjungitur rota ex quatuor apſidibus.* Hinc difficultas oritur in verbis antea ex Heſio-

do adductis. Nam ſi qvatuor ſunt apſides in rota, qvælibet verò ſpithamarum trium, ſeu, qvod idem eſt, palmorum novem, neceſſe eſt, ut media latitudo rotæ ſit palmorum duodecim. Nam, ut rectè ait Tzetzes, πᾶσα περιφέρεια κύκλου, τριπλασίων ἐστὶ τῆς οἰκείας διαμέτρου εὐθείας, πρὸς τὰς ἐκτὸς ἐπιφανείας τοῦ κύκλου. *Omnis circumferentia circuli triplo major eſt diametro illius, quoad exteriorem circuli formam.* At Heſiodus mediam illam latitudinem δεκάδωρον facit, hoc eſt, palmorum decem, non duodecim. Sed occurrit Tzetzes, oſtenditq; in deſcribenda magnitudine apſidum reſpexiſſe ad exteriorem magnitudinem circuli, in deſcribenda verò magnitudine latitudinis interiorem. Ita ſanè cenſeo voluiſſe verbis iſtis: Αἱ μὲν δέκα δωραὶ τῆς εὐθείας ἐν τῇ τοῦ κύκλου εἰσὶν ἔνδοθεν ἐπιφανείᾳ φαινόμεναι, περὶ ὧν καὶ διαλαμβάνει. Αἱ γὰρ δύο δωραὶ εἰς τὰς συμβολὰς συνεκρίθησαν, τὰς ἀπὸ τῆς ἔνδος ἐπιφανείας, μέχρι τῆς ἐκτὸς, ἑκατέρωθεν τοῦ τροχοῦ μία δωρά. Senſus eſt: *Decem palmi ſuperficiei ſunt in circuli interiori facie evidentes, de quibus etiam accipitur. Nam palmos duos in commiſſuras habent accommodatas, quæ ab interiori facie ad exteriorem, ab utraque rotæ parte palmum dimidium.* Interiorem circuli faciem expono, qvod Tzetzes vocat ἐπιφάνειαν τοῦ κύκλου ἔνδοθεν, & intelligo curvaturæ ſive orbis partem interiorem, qvæ obverſa eſt modiolo, & radios infixos ſibi habet; ſicut contra τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν partem oppoſitam, qvæ ferro ſolet muniri. Hujus ambitus ſemper major eſt, qvam alterius, qvoniam diſtat longius ab axe, id eſt, centro. Hinc eſt, qvod alteram, id eſt, interiorem, faciat palmis duobus minorem. Dicit autem hos abſumi per συμβολὰς. Ubi συμβολὰς accipio de commiſſuris & conjunctionibus apſidum inter ſeſe. Proclus appellavit ἁρμόσεις ad eundem Heſiodi locum. Δῆλον οὖν ὅτι τὰς ϛʹ παλαιστὰς ἀναλώσει εἰς τὰ λεγόμενα γλωσσίδια ἑκάστης ἁψῖδος τῆς ἁρμόσεως τῆς εἰς ἀλλήλας. *Apparet igitur, quod ſex palmi accipiantur ad lingulas, quas appellant, cujuslibet apſidis commiſſionis unius in alterã.* Ἡ ἅρμοσις ἁψῖδος eſt apſidis unius conjunctio cum altera. Sed qvid γλωσσίδια, ſic ſpeciatim in hoc opere vocata, ſicut Proclus docet. Nil opinor aliud, qvam clavi lignei, qvi à capitibus apſidum figuntur, ut eorum interventu altera alteram contineat. *Lingulas* haud dubiè vocarunt etiam Latini. Hinc enim *tubi lingulati* apud Vitruvium lib. VIII.

VIII.cap.7. *Hi tubuli ex una parte ſint lingulati, ut alius in alium inire convenireque poſſit.* Vides plane tubulos lingulatos, qvos Græci dicerent τοὺς σὺν γλωσσιδίοις. Unde liqvet, fruſtra eſſe viros doctos, qvi perinde putant, ſive *lingulati*, ſive *ligulati* apud Vitruvium ſcribamus. Nam *ligulati* eſt à *ligulis*, qvæ nil faciunt ad γλωσσίδια, qvorum imitatione Vitruvius *lingulas* & *lingulati* poſuit. Sed en tibi apſidem cum lingula, qvæ alterius foramini debet immitti.

a. Eſt ἀψὶς, apſis. b. γλωσσίδιον, lingula. c. Ἡ ἐκτὸς ἐπιφάνεια, facies exterior. d. Ἡ ἐντὸς ἐπιφάνεια, facies interior. e. Radii. Apſides vocantur qvoq; σῶστραι. Pollux: Ἡ δ' ἀψὶς, καὶ σῶστρα καλεῖται. *Apſis dicitur etiam ſoſtra.* Σωστρεύματα pro eo poſuit Heſychius. Latinis ſunt *vieti*, ſi audimus Auguſtinum. Verba ejus ſunt lib. de Par. Dial. *Via dicitur à flexu, quia flexum velut incurvum vietum veteres dixerunt: unde vietos, quod cantho ambiantur, rotarum ligna vocant.* Retinenda eſt hæc lectio, qvam docti viri alias ſollicitant, ſi modò vieti ſunt à vietum. *Vietum* enim eſt à *vieo*, id eſt, flecto. Nam qvod in Gloſſis Stephani καμθὸς τροχῦ, *urus* legitur, huc nihil facit, nec in *vitus* debet immutari, partim, qvoniam à *vieo* non eſt *vitus*, partim, qvoniam ibi non de *ligno* agitur, ut expreſsè Auguſtinus loqvitur, verum *cantho*, qvo lignum id ambitur. Qvicqvid ergo ſit de *uro*, fruſtra *vitus* hoc in loco legi videtur. Sanè ſi à via eſſet, *vitus* eſſet legendum. Verum hoc non dicit Auguſtinus. *Vietos* ſcribit, eosq; vult eſſe à *vieto*, hoc à *vieo*. Vieo verò demum à *via*. Atq; iſta qvidem ligna ſunt, qvibus rota componitur. Solebant autem ea variis muniri ferramentis

etiam

etiam apud veteres, ne attererentur facilè à crebra circumactione & labore cætero. Ac extremis qvidem circulis inducebantur circuli alii ex ferro, qvi Græcis ſunt ἱμάντες. Heſychius: Ἱμάντες, λῶροι, καὶ τὰ κύκλῳ τῶν τροχῶν σιδήρια. *Himantes ſunt lora & ferramenta circum rotas.* Nec non ἐπίσωτρα. Pollux: Τῶν δὲ περιειλημένων τῷ ἄξονι τροχῶν τὸ περὶ ταῖς ἁψῖσι σιδηροῦν, ἐπίσωτρον. *Rotarum porro circa axim circumvolutarum ferrum circa apſides, epiſotron.* Heſychius ἐπίσσωτρα, cum σ duplici, uſurpat. Ἐπίσσωτρα, τὰ ἐπικείμενα τοῖς τροχοῖς σιδήρια ἐπὶ πλείω γῆν σῳζόμενα. *Epiſſotra, incumbentia rotis ferramenta, eas integras ſervantia ſuper terram.* Atq; ita nominavit etiam Homerus Il. Ε. cujus Scholiaſtes vetus verbis pluribus: Ἐπίσωτρα τὰ ἐπάνω τῶν τροχῶν σιδηρᾶ, ἢ χαλκᾶ, ἃ καὶ κανθοὶ καλοῦνται. Ὁ ἔξωθεν τὸν τροχὸν κατέχων σίδηρος, οἱ σιδηροῖ, ἢ χαλκοῖ κύκλοι τῶν τροχῶν. *Epiſotra ſunt in ſummo rotarum ferramenta vel æramenta, quæ & canthi appellantur. Ferrum, quod exterius rotam continet. Ferrei vel ærei circuli rotarum.* Rectè Scholiaſtes dicit, alias & κανθοὺς, id eſt, *canthos*, appellari. Suidas: Ἐπίσσωτρα, οἱ κανθοὶ, τὰ ἐπάνω τῶν τροχῶν σίδηρα. *Epiſſotra, canthi, ferramenta in ſummo rotarum.* At Qvintilianus vocem hanc pro Græca non agnoſcit, verum Afra vel Hiſpana. Verba ejus extant lib. I. cap. 5. Inſt. *Barbariſmum pluribus modis accipimus, unum gente, quale ſi quis Afrum vel Hiſpanum Latinæ orationi nomen inſerat, ut ferrum, quo rotæ vinciuntur, dici ſolet canthus.* Vocem canthus facit Afram vel Hiſpanam. Et profectò apud Græcum veterem haud facilè invenias. Caſaubonus in Commentario ad Perſium: *Neque nos ſanè apud ullum è veteribus Græcis id verbi meminimus legere. Etſi Grammatici Græci utuntur, ſed tanquam petito è vulgi ſermone.* Contra tamen Turnebus ad Qvintiliani locum: *Videtur innuere Fabius, canthus eſſe dictionem Hiſpanicam. Hac tamen Homerus in Iliade eſt uſus.* Sed vellemus demonſtraſſe notis verba Homeri locumqve, ubi poſuit pro ferro hujuſcemodi. Nunc diu fruſtraq; qværimus, ac ne aliis qvidem annotatum reperimus. Interim ex illo ſive Græco ſeu Hiſpano κανθὸς Perſius primus ſuum formavit *canthus*, qvod propterea Qvintilianus perſtrinxit. *Quanquam*, inqvit poſt ſuperius adducta, *eo, tanqnam recepto, utitur Perſius.* Perſii locus eſt in Sat. V.

Quamvis

Digitized by Google

— — *Quamvis temone ſub uno*
Vertentem ſeſe fruſtra ſectabere canthum.

Perſium ſecutus eſt Martialis lib. XIV. in apophoretis, tit. *trochus*:

Iſte trochus pueris, at mihi canthus erit.

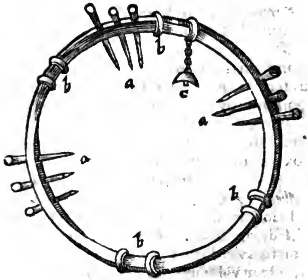
Aſſimilat canthum trocho puerorum. Fuit autem trochus circulus magnus ferreus, qvem pueri ludenter rotæ inſtar circumagebant. Itaq; Latini qvoq; appellarunt *rotam*, ſicut Græci, qvod eſt idem, τροχόν. Præcedit enim apud Martialem proximo verſu: *Inducenda rota eſt*. Ubi rotam aliam intelligit nullam, qvam qvæ eidem trochus mox vocatur. Plauto *rotula* videtur eſſe in Perſa Act. III. ſcen. 3. — — — *Citius jam à foro argentarii*
Abeunt, quam in curſu rotula circumvertitur.

Scilicet de ludo puerili qvia ſermo eſt, diminutius uti maluit, uſurus ſimplici, ſi de vera & vehiculari voluiſſet loqvi. Hanc rotulam non explicant ſatis viri docti. Dicunt anſa apprehenſam in longum mitti conſveviſſe, ut volutaretur cum ſtrepentibus annulis. Anſam illam Propertium appellaſſe *clavem*. Et leguntur verba Propertii lib. III. el. 13.

Quum pila veloci fallit per brachia jactu,
Increpat & verſi clavis adunca trochi.

Sed hic nil Propertius de iſta trochi miſſione in longum. Clavem dicit increpare trochi verſi adunca. Ubi nihil aliud eſt *increpare*, qvam efficere, ut qvid ſtrepitum vel ſonum edat. *Adunca* verò *trochi* ſunt annuli ferrei, per trochum diſpoſiti, qvi, commoti per trochi circumactionem, ſtrepitum edebant. Unde Martialis lib. XIV. ep. 154. *Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?*
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Orbem Martialis vocat hic, qvod in ſuperiori loco *rotam*, qvod notandum. Vel, adunca illa potius ſunt denticuli mobiles, circulis ſive annulis adjungi ſoliti, ſtrepitus majoris gratia. Exhibuit in trocho veterum Hieronymus Mercurialis lib. III. Art. Gym. cap. 8. cujus etiam hic imaginem ſubjicio:

Hic *a* ſunt illa ipſa Propertii *adunca trochi,* ſic dicta, propter capita utrinq; leviter inflexa, ne poſſent foraminibus, in qvibus ſurſum deorſumq; movebantur, facilè excidere. Cæterum hæc adunca Propertius increpare ait clavem, qvem nos intelligimus non anſam, qva apprehenſus trochus mittitur, ſed tenetur, atq; circumvolvitur. Volvi enim, non emitti conſveviſſe docet ipſe Perſius, qvando vocat adunca *trochi* non *miſſi,* verum *verſi.* Hæc igitur adunca increpat clavis, dum trochum vertit, hoc eſt, rotæ inſtar crebrò volvit. Qvod fiebat poſitis decuſſatim funiculis duobus in trocho, qvi facerent inſtar radiorum qvatuor, & ubi ſe in medio tangunt, firmata clave, qvæ axis loco erat, teneriq; manu pueri ſolebat, ut, eo procurrente, rota ſive trochus circa clavem circumvolveretur. Qvale qvid & hodie vulgatum eſſe per Germaniam conſvevit. Sanè ſi ejectus trochus fuiſſet, qvod exiſtimarunt viri docti, fruſtra dixiſſet Martialis, annulos iſtos ſonoros in eo adhibitos, ut turba obvia illi cederet. Poterat enim ejici, ubi turba eſſet nulla. Et qvomodo turba *obvia* trocho, qvi ejicitur uno in loco? Nam, ut ejicia-

tur

tur locis pluribus diverſisqve, non neceſſe eſt. At qvando cum trocho currunt, utiq; currentibus paſſim obvia eſt turba, qvæ iſto circulorum ſtrepitu ſubmovetur. Circulos ſive annulos expreſſos habes ſupra & ſignatos litera *b*. Additur iisdem tintinnabulum litera *c* notatum. Qvod fortaſſis intellexit Martialis lib. II. per *argutum æs* in trocho. *Tam laxus, quam celer, arguto qui ſonat ære, trochus.* Qvomodo Silius Italicus de cymbalis lib. XVII.

Circum arguta cavis tinnitibus æra. -- --

Qvando Martialis dicit *celer trochus*, idem videtur oſtendere, qvod diximus, currere videlicet cum trocho conſveviſſe. Sed & Plauti verba iſtuc pertinent ſuperius adducta. Nam circumvertitur rotula in curſu ſicut ſuo, ſic præcipuè illius, qvi cum ea currit. Cæterum cum trochus iſte puerilis ſimilis rotæ fuerit, (qvomodo & vocatum ſupra diximus, firmantq; Gloſſæ veteres, Bulengero & Turnebo citatæ, in qvibus, *trochus rota genus ad ludum, trochus ludentum rota*, legitur) abunde manifeſtum eſt, cur eum dixerit eſſe ſibi poſſe canthum, Poëta Martialis. Martialem imitati ſunt & alii in vocis hujus uſurpatione. Nam & Diomedes lib. III. *Rota ſatis latus ac breviatus canthus, radiatus luminibus in anguſtum modioli circulum cohibetur.* Putat Caſaubonus, diverſa paululum notione hanc vocem uſurpare Diomedem, ac Scriptores uſurparunt alii. Verum mihi non videtur. Verba tamen ejus ſine dubio corrupta ſunt. Ecqvid enim: *Latus ac breviatus*, item, *radiatus luminibus?* Præcedit apud Diomedem: *Hi, qui in bello laborant, quotiens amiſſos ordines reparant, ex longo & diſperſo ambitu in brevem & arctum orbem coguntur, rotæ ſcilicet ſimilitudine evertilantis.* Comparat colligentes ſe in prælio in anguſtum orbem rotæ vertitanti. Sic enim ſcribendum cenſeo pro *evertilantis*, qvod eſt nihili, cum *rota vertitans* ſit ea, qvæ ſe crebrò vertit atq; circumvolvit. Sicut enim illa rotæ extremæ ſive canthi circumvolutio fit minor, brevioriq; orbe abſolvitur, qvo propius ventum eſt ad modiolum, ita magnus ille orbis ſeſe colligentium poſtremò deſinit in circulum anguſtum. Hæc ſententia Diomedis, niſi fallor, unde liqvet, verba præcedentia ſic eſſe corrigenda: *Rota ſatis latus abbreviatus canthus radiatæ volu-*

minibus in anguſtum modioli circulum cohibetur. Cohibetur, inqvit, ſatis latus canthus in circulum anguſtum, voluminibus rotæ radiatæ. *Volumina* rotæ vocat ejus circumactiones, circumcurſationes. *Circulum anguſtum modioli*, brevem illum orbem, qvem conficit modiolus, cum circumvolvitur, qvi revera eſt anguſtus, ſi cum orbe canthi ejusq; circumvolutione conferas. Rectè autem loqvitur de rota *radiata*, qvia illa ſola habet modiolum, ſicut ſupra demonſtravimus. Canthos dixit qvoq; Probus, verbis ſupra etiam adductis, ubi ajebat: *Tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo.* Qvibus verbis intelligimus, non radiatas ſolum rotas, ſed & tympana ferro iſtiusmodi muniri conſveviſſe. Invenias & apud Auguſtinum libro de Princ. Dialect. *Via dicitur à flexu, quia flexum velut incurvum veteres vietum dixerunt: unde vietos, quod cantho ambiantur, rotarum ligna vocant.* Dicit ligna rotarum ambiri cantho, & propterea vocari *vietos*, ſicut ſupra qvoq; notabamus. At pro *vietos* Scaliger vult *vitos*, qvia ſic Latini nominarint canthos, qvod non poſſum comprobare. Qvis enim verborum erit ſenſus; vitos vocant, qvod cantho ambiantur; ſi viti ipſi ſunt canthi? Sed tamen canthos veteres dixere *vitos.* Qvis hoc comprobat? Marius Victorinus, qvi ſic habet in Arte Grammatica, cap. de Poëtica: *Viere connectere eſt, unde vimen dictum virgulti ſpecies, & viti in rota.* Atqvi nulla mentio canthorum in his verbis, tantum vitos eſſe in rota ſignificant. Qvid igitur, ſi dicamus apſides hic intelligi, ac legendum eſſe *vietos?* Qvid, ſi retineamus ſcripturam iſtam, & cum Voſſio dicamus, vitos eſſe ab Æolico γίτυς vel βίτυς, pro ἴτυς? Non hic canthos habebimus, ſed eodem modo iterumq; apſides. Certè mea opinione nihil derivatione iſta verius. Nam qvod in Gloſſis Stephani occurrit κανθὸς τροχοῦ, *urus*, qvis certò nobis dixerit in *vitus* oportere immutari? cum de cantho alias ſit proditum à nemine. Ac poteſt fieri, ut auctor, qvisqvis eſt, earum *urvus* ſcripſerit, qvia canthi ſunt ἀνάσιμα, id eſt, urvi, vel ita flexi, ut redeant ſurſum verſus, literæ υ jacentis figura. Sed hæc conjectura eſt. De canthis patet, vitos aut vietos malè credi dictos à veteribus. *Orbes* potius dixere, ſicut liqvet ex Prudentii ſuperius allatis verbis, ubi

orbem

Digitized by Google

orbem electri pro cantho uſurpavit. Sicut autem rotæ ſummitas muniri cantho ſolebat, ita radii ferro alio, qvod Græci appellabant ἀετόν. Pollux: τὸ δ' ἐφ' ἑκάστῃ κνήμῃ σιδηροῦν, ἀετός. Vertunt: *Singulorum radiorum laminæ, pinnæ.* Ubi neſcio, qvid velint illæ laminæ. Nam in Græco qvidem nullæ ſunt. Tantum hoc dicunt: *Ferramentum cujuslibet radii appellari aëtum.* Atq; ita & Heſychius: Ἀετὸς τοῦ τροχοῦ τὸ κατὰ τὸν κνῆμον ἕκαστον σιδήριον. Qvod Pollux ajebat ἐφ' ἑκάστῃ κνήμῃ, hoc Heſychius effert per κατὰ ἕκαστον κνῆμον. Qvo intelligi videtur, ferramenta illa fuiſſe immiſſa per radios iſtos. Ac fortaſſis clavi erant ferrei, trajecti una per apſides, ut in iis capita radiorum tenerent firma. Niſi malimus exterius ambiviſſe, concluſosq; circa capita radios ad apſides firmaſſe. Nam alias τὸ ἀετὸς Heſychio κυμάτιον, qvod alibi eſt χεῖλη, labrum, oſculum, ad cujus ſimilitudinem exterius, ut opinor, claudebant apſides. Neceſſe verò eſt, ut ferramentis hisce firmati fuerint ad canthos: Nam ad modiolum alio firmabantur ferro, qvod vocabant πλημνόδετον aut θώρακα. Pollux: Τὸ δὲ συνδέον πρὸς τὴν πλήμνην τὰς κνήμας σιδήριον, πλημνόδετον, ἢ θώραξ. *Ferrum radios modiolo colligans, plemnodeton aut thorax.* Qvando in ſingulari dicit σιδήριον, commune unum cunctis radiis oſtendere videtur, cum ex adverſa parte ſinguli ſuum ferrum proprium haberent. Neq; aliud vult θώρακος vocabulum. Ambibat nempe modiolum in medio, ibiq; continebat radios. Modiolum ipſum cuſtodiebat annulus ferreus, ne facilè poſſet frangi. Pollux: Τὸ δὲ ὑπεράνω αὐτοῦ (τοῦ περιειλημένου τῷ ἄξονι) σιδήριον, δακτύλιος. *Ferrum autem ſupernè cingens modiolum, annulus ſeu dactylios.* Δακτύλιον oſtendit nominaſſe, qvia revera nihil fuit aliud, qvam annulus ſeu circulus. Fuit autem annulus hic ab ea parte modioli, qvæ interior; & vehiculi ſellæ propior. Habebat & exterior aliqvem, ſimiliter δακτύλιον vocatum. Id enim volunt verba Pollucis, qvando paulò poſt ſuperiora inqvit: Τὰ δὲ ἑκατέρωθεν τέλη τοῦ τροχοῦ, δακτύλιοι. *Vtraque verò extremitates rotæ, dactylii ſeu annuli.* Non poſſunt aliæ intelligi extremitates, qvam qvas diximus. De canthis enim prius egerat. Liqvetq; hinc, τὰ τέλη τοῦ τροχοῦ: ſſe ἄκρα, & modiolorum capita extrema denotare. Amplius modiolo inſerebatur qvoq; ferrum, ne poſſet atteri ab axe. Pollux: Τὸ δὲ ἐντὸς τῆς πλήμνης σιδήριον, ὃ

 τρίβεται.

ἰρίζιον ἄξονα, ἄταρνον, ἢ γάρνον, ἢ δέστρον. *Quod autem intra modiolum ab axe teritur ferrum, atarnum, garnum, aut deſtrum.* Tria ejus adfert vocabula. Et ἀτάρνα neſcio, an alibi ſit mentio. Pro γάρνον Heſychius habet γαρνόν. Verba ejus: Τὸ ἔσω τῆς πλήμνης σιδήριον, ὃ τὸν ἄξονα ἰρίζει, γαρνόν, ferè ſicut Pollux. At apud Phavorinum γάρκον eſt. Neq; aliter invenias apud Auctorem Etymologici magni, qvi ipſa Heſychii repetit verba. Δέστρον pariter non invenio alibi, neq; ſcio, an ſe rectè habeat ſcriptum.

Cap. VII.
De Capſo.

Capſum. Capſa. Iunii error. Arca. Ploxinum. Ploxemum. Catullus explicatur. Sirpæa ſtercoraria. Ovidius exponitur. Sirpicula. Lectio Scaligeri repudiatur. Arcera. Clabulare. Clabula, clavula. Feſtus explicatur, ejusque lectio vetus defenditur. Τέθριον. Ἐσχάρα. Ὑπερτερία. Πλίνθρον. Βερτέρα *unde. Euſtathius refellitur. Iupiter Feretrius.* Πλινθίον θεροί. Πείρινθα. Κάνναθρον. *Xenophon & Heſychius emendati.* Θέρηγνον. Θερήγανον. *Heſychius exponitur.* Μόργος. Μολγός. Ἐσχάρα *graticula. Vulcanii emendatio fruſtranea.* Κλίμαξ. Δίφρος. Σέλλα. *Non ſemper duos tantum habuit.* Τόνος. Ἱμάντωσις. *Stephani explicatio rejecta.* Τάρριον. *Pollucis verſio emendata, & dubium de quodam ejus loco.* Πίναξ. Ἄντυξ. Μεσάτιον. *Heſychius correctus.* Κυρτίον. Ἄσπις. Ἀξητίς. Ἀζυρίς. Πτέρνα. *Gvaltherus rejectus. Vehicula* εὐφρόνια. *Currus arcuatus, conſtratus, tectus,* καμαρωτὸς, *cameratus. Tympanum.*

SUpereſt pars una, cui ſolent inſidere in vehiculo, qvi vehuntur. Latini ferè *capſum* nominarunt. Vitruvius lib. X. cap. 14. *Ad capſum rhedæ loculamentum firmiter figatur.* Et paulò poſt: *In rheda capſum, & vas æneum.* Dubitant hoc loco, *capſum*ne in caſu recto dici debeat, an *capſus*. Poſterius profectò præfert Junius, prius Philander, Baldus, atq; alii. Sed in Gloſſis antiqvis, ubi agitur de vehiculis, legas *capſum*, πλινθίον. Feſtus voce *ploxinum*: *Ploxinum appellari ait Catullus capſum in ciſio.* Addit tamen Feſtus *capſa va*, aut, ut emendandum cenſent viri docti, *capſam ve*. Ita enim habent Schedæ Farneſianæ, ſervavitq; ſolum Paulus, qvando ſcripſit: *Ploxinum capſam dixerunt.* Unde liqvet, *capſum* vel *capſa* rectum eſſe, *capſu*

verò

Digitized by Google

verò Junii non legi. Fuit autem capſa capſumve, ut exponit Philander, *à capiendo dicta rhedæ pars, ubi, qui vectantur, ſedent.* Nempe capſæ ſpeciem habebat, qvam & arcam appellamus. Itaq; hæc ipſa pars *arca* dicta invenitur à Verrio apud Macrob. lib. I. cap. *6. Evenit, ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſupernè deſpiceret, & patri referret, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſet.* Non eſt alia pilenti arca, qvam capſum. An & *ploxinum?* Ita ſanè velle Feſtus videtur in verbis antea citatis. Facit enim idem *ploxinum* & *capſum.* Pro *ploxino* apud Fabium eſt *ploxenum*, lib. I. cap. 5. *Catullus ploxenum circa Padum invenit.* At apud Catullum ipſum, unde iſta Fabius adducit, *ploxemum* legitur, non *ploxenum*, aut *ploxinum*, ſervantq; libri veteres conſenſu hanc ſcripturam. Neq; tamen facilè qvis dixerit, qvæ ſit melior, cum, qvando Fabius Catullum ait inveniſſe apud Padum, Gallicam facere vocem videatur. Licet autem Gallis circa Padum fuerit in uſu, tamen, ſicut multas alias, ita hanc vel ſumſiſſe, vel communem habuiſſe cenſeo cum Græcis. Neq; enim dubitare poſſum, qvin conveniat πλοκάμῳ, qvod ſignificat plexum contextumq; qvid ex vitilibus. Et profectò ſignificaſſe qvid ejusmodi Catullus videtur. Verba Catulli, qvibus exagitat Æmilium, ſunt iſta.

— — Hoc dentes ſesquipedales,
Gingivas verò ploxemi habet veteris.

Loqvitur de enormibus ipſius dentibus, & gingivis ſtercoreis. Has comparat ploxemo veteri. Cujus comparationis ratio videtur nulla, niſi hic intelligamus, non capſum qvodlibet, etiam politi ornatiqve vehiculi, vel arcam, ſed qvalis ſolet eſſe plauſtri agreſtis, cum ſtercus fimusve illo devehitur in agros. *Sirpeam ſtercorariam* vocavit Cato de R.R. cap. 10. Verba ejus: *Vrpicem unum, crates ſtercorarias quatuor, ſirpeas ſtercorarias tres.* Et fuerunt ſirpeæ hæ in plauſtris. Unde Ovidius lib. VI. v. 679. Faſtor.

At Dominus, diſcedite, ait, plauſtroque morantes
Sustulit, in plauſtro ſirpea lata fuit.

Qvæ ſcriptura ſollicitari non debet. Tali ergo ſirpeæ comparat Catullus gingivas Æmilii, fimo ſcilicet turpi fœdatæ. Unde liqvet,

ploxe-

ploxemum fuiſſe qvid compoſitum contextumqve ex viminibus. Talis namq; & ſirpea. Varro de L.L. *Sirpea, quæ virgeis ſirpatur, id eſt, colligando implicatur, in qua ſtercus aliudve quid e vehitur.* Sirpea nihil aliud, qvam oblongè qvadrata capſa, è virgis contexta, corbis inſtar, qvæ imponitur vel trahæ, vel plauſtro, rebus vilioribus in agro vehendis. A ſirpeis ſunt *ſirpiculæ*, qvarum mentio apud Nonium voce *holerorum:*

Tintinnabulum abeſt hinc ſirpiculæque holerorum.

Citat Scaliger, *ſirpiculique*. Sed ſic habent codices apud Nonium, convenitqve, qvod & *ſirpea*, non *ſirpei* dicantur. Oſtendit autem Lucilius, cujus eſt prædictus verſus, ſirpiculas hujusmodi ad vehenda etiam olera uſurpatas. Credo, qvalia eruta ex hortis evehi rejiciq; ſolebant, aut alias non magni erant pretii. Jam cum ploxema hujusmodi ſint ſirpeæ, non poſſunt eſſe capſæ propriè ita dictæ arcæve. Nam hæ non fuerunt ex viminibus, ſed tabulis. Varro lib. IV. de L.L. *Arcera etiam in duodecim tabulis appellatur. Quod ex tabuleis vehiculum erat factum ut arca, arcera dictum.* Vides hic arcam vehicularem ſimilem arcæ vulgari ex tabulis, unde nomen ipſum vehiculi, *arcera*. Meminit & Gellius lib. XX. cap. I. *Arcera autem vocabatur ploſtrum tectum undique & munitum, quaſi arca quædam magna.* Sed de hoc vehiculo deinceps. Illud conſtat, arcam non fuiſſe vitilem aut ſirpatam virgis, verum junctam contextamq; ex tabulis. Qvod ſimiliter de capſo judicandum. Differebat qvoq; arca ſive capſum à ſirpea ſeu ploxemo in eo, qvod hoc eſſet ferè unius ſemper formæ, illud verò variæ. Aliter namq; ſe habebat in ciſio, aliter in rheda, aliter in bigis qvadrigisqve, ſicut ſuo loco apparebit. Interim & arca, & ſirpea, & ploximum generali voce *capſa*, ut ex Feſto liqvet. Præter dicta verò genera, uno ex tabulis, altero ex vitilibus, fuit tertium ex clabulis, qvod vocarunt *clabulare*, ſive clavulare. In hoc genere illud, qvod alias eſt capſa, fuit non ſolidum, ſed transparens, clabulis videlicet aut clavulis diſtinctum. Clavula eſt à clava, baculumq; aut fuſtem ſignificat. Meminit Varro lib. I. R.R. cap. 40. ubi *clavolam* appellat. *Videndum, ut ſit de tenero ramo, ex utraque parte æquabiliter præciſum, quas alii clavolas, alii*

Digitized by Google

taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Hic bacillus teneris rami pedali longitudine eſt clavola. Cum igitur id, qvod ſupernè imponi vehiculo ſolebat, ut in eo vehi poſſent ſive res ſive homines, ſcalæ prope modum ſpecie, crebris hujuſcemodi bacillis fuit circumqvaq; munitum, *vehiculum clavulare* vel *clabulare* dicebatur. Clabolam ſeu clavulam bacillum eſſe Feſtus qvoq; docet voce *Ignis: Ignis Veſtæ ſi quando interſtinctus eſſet, virgines verberibus afficiebantur à Pontifice, quibus mos erat, clavulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quousque exceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret.* Ita optimè hæc verba legit Scaliger, cum ante eſſet *tabulam,* non *clavulam.* Intelligit enim Feſtus nihil aliud, qvam bacillum, qvem in alio tamdiu rotabant & circumagebant, donec ſcintillas emitteret. Qvod autem Scaliger pro *terebrare* facit *terere,* fit fruſtra. Terebrabant enim altera clavula, qvam propterea & τέρετρον Simplicius, Theophraſtus τρύπανον vocarunt. Simplicii ſunt verba lib. III. de Cœlo: Ἀπὸ ξύλων δὲ πῦρ ἐκβάλλουσι θάτερον τῶν ξύλων, ὡς τέρετρον ἐν θατέρῳ περιστρέφοντες. *Ignem è ligno eliciunt, alterum lignorum tanquam terebram in altero circumvertendo.* Theophraſti extant lib. V. Hiſt. Plant. Δεῖ τὴν ἰσχάραν ἐκ τούτων ποιεῖν, τὸ δὲ τρύπανον ἐκ δάφνης. Theodorus Theſſalonicenſis iſta vertit ad hunc modum: *Sed conceptaculum ex hac, teretrum verò ex lauro faciendum cenſent.* Ubi vocat *conceptaculum,* qvod Theophraſto eſt ἰσχάρα. *Vaginam terebri* reddiderunt aliqvi ex Lexicographis veteribus. Revera nihil fuit aliud, qvam clavula ſeu teſſella cava, in cujus foramine alia inſtar terebri circumagebatur. Qvomodo & hodie uſurpant in Indiis Orientalibus, qvod ipſe vidi. Dicta verò Græcis ἰσχάρα, ut opinor, partim, qvod eſſet cava, partim, qvod in ea, velut foco, ignis excitari ſoleret. Cæterum vehiculi pars ea, de qva hactenus locuti ſumus, Græcis eſſe ὑπερτερία videtur. Oſtendit Pollux, qvando poſt ſellam vehiculi, ejusq; partes, tandem claudit: Τὸ δὲ ὅλον ἐπίθεμα καλεῖται ὑπερτερία: *Totum autem illud, quod imponitur,* (axi rotisq;) *vocatur hyperteria.* Puto enim hoc velle, ſellam cum omnibus ſuis partibus, & qvicqvid ei ſupernè in vehiculo junctum eſt, ὑπερτερίαν dici. Atq; ſic Heſychius: Ὑπερτερία, τὸ ἄνωθεν τῆς ἁμάξης ἐπιτιθέμενον. *Hyperteria id, quod ſupernè impoſitum eſt.*

I *vehi-*

vehiculo. Idem vocat & ὑπερτερείην, paulò poſt, ubi ait eſſe τὸ πῆγμα τῆς ἁμάξης, hoc eſt, *pegma vehiculi*. Intelligit autem per πῆγμα ſive pegma compactum conjunctumq; aliqvid ex tabulis & lignis. Qvomodo ex tabulis hujusmodi fuere pegmata ædificiorum, theatrorum, & ſimilium. Homero ipſi eſt ὑπερτερίη, Odyſſ. Z.

-- Ἀτάρ τοι δμῶες ἐφοπλίσσουσιν ἀπήνην
Ὑψηλήν, εὔκυκλον, ὑπερτερίῃ ἀραρυῖαν.

Cæterum famuli apparabunt tibi currum altum, rotis bonis inſtructum, cum capſo. Scholiaſtes vetus eo loco: Ὑπερτερίῃ, τῷ ἐπιτιθεμένῳ πλινθίῳ τῇ ἁμάξῃ, πρὸς τὸ πλείονα βάρη φέρειν, ὑψηλοτάτῳ, ὃ καὶ πλίνθρον καλεῖται. Ἢ τῷ ὑπεράνω τῆς ἁμάξης τετραγώνῳ ξύλῳ δεχομένῳ τὸ ἐντιθέμενον φορτίον. *Hyperterie, id eſt, plinthio, vel oblongè quadrato, quod vehiculo eſt impoſitum, ut geſtare onus poſſit majus, altiſſimo, quod & plinthrum appellatur, aut vehiculi in ſummitate ligno quadrato, continente onus.* Ubi nota, πλίνθρον qvoq; nuncupari. Puto autem per πλίνθρον vel πλινθίον nihil aliud indicari, qvam qvadrata forma, ſed oblongiore capſam. Atq; ſic accipio illud ξύλῳ, qvaſi ſermo ſit de tabulis. Euſtathius eodem loco ita habet: Ὑπερτερία δὲ, τὸ ἐπικείμενον τετράγωνον πλινθίον τῷ ἄξονι, παρὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι αὐτῷ. Ἐν δὲ Ἰλιάδι πείρινθα τοῦτο εἶπεν ὁ ποιητής. Σημείωσαι δὲ ἔτι τὸ τοιοῦτον ὄνομα φέρεται πῶς καὶ ἕως ἄρτι. Ἐθνικοὶ γὰρ Ἰταλικοὶ παρακόπτοντες, βερτέραν ταύτην φασὶ κατὰ παραφθοράν. *Hyperteria verò impoſitum quadratum plinthium ſuper axem, ita dictum, quod incumbat illi. At in Iliade vocat peirintham Poëta. Obſerva verò, quod hoc vocabulum efferatur nunc quoquo modo. Nam populi Italici circumſcindentes illud berteram appellant per corruptionem.* Notabimus in verbis hiſce βερτέραν vocem, nihil enim proditum de ea in illorum libris, qvi cum cura voces iſtiusmodi collegerunt. Sed qvid ita pars hæc dicta eſt *bertera* Italicis hominibus? Ego vocem cenſeo corruptam, non ex *hyperteria*, qvod exiſtimat Euſtathius, ſed Latina *feretro*. Nam *feretrum* ſignificaſſe priſcis non lecticam mortualem ſolum arbitror, ſed qvodcunqve, qvo qvid ferri poſſet. Qvomodo & φέρετρον, unde venit *feretrum*, ſeu *pheretrum*, Græcis, vel, qvod idem, φέρτρον, illud, in qvo qvid geſtatur. Polybius apud Suidam in hac voce: Τότε καὶ τὸν πεφιλημένον ἧκεν ἔχοντα τὸν υἱὸν ἐν φέρτρῳ καὶ Λίβυας ὡσεὶ χιλίους. *Tunc amatum ſibi miſit, habentem*

tem aprum in feretro, & Libyos quaſi mille. φέρτρον nihil aliud hoc loco, qvam id, qvodcunq; deniqve, in qvo jacentem aprum geſtabant. Et apparet idem ex Feretrii cognomento, qvem ſic à ferendo, non feriendo dictum veriſimile eſt, cum à feriendo *Feritrius*, non *Feretrius* appellari debuiſſet. Qvando autem de hyperteria, ut ad illam revertamur, dicit Euſtathius, qvod fuerit non πλινθίον ſimpliciter, ſed τετράγωνον πλινθίον, id eſt, *plinthium quadratum*, de figura ejus loqvitur in vehiculo illo, de qvo ibi Homerus. Nam in aliis vehiculis hæc pars interdum fuit alia figura. Qvia tamen in communibus & ad onera geſtanda uſurpari ſolitis hæc pars qvadrata ferè, igitur & in Gloſſis legimus, ubi agitur de ἁμάξα ſive carro, *Capſum*, πλινθίον. Nam alias *capſum* non fuit ſemper qvadratum, ut prædixi, qvod tamen vox πλινθίον exigere videtur. De qva, num revera capſum, an nudam ſimplicemq; tabulam, abſq; margine clauſiſq; lateribus ſignificet, dubitari poterat, niſi fide ſua dictum Gloſſarium interveniſſet. Nam cæteri, qvi exponunt voces Græcas, de hac ejus ſignificatione nos docere omiſerunt. Niſi ad hunc modum explicemus Pollucem, qvando lib. I. cap. 14. de ὑπερτερίᾳ: Ἧς τὰ ἑκατέρωθεν πλευρὰ, θαιροὶ καλοῦνται, δεξιὸς καὶ ἀριστερὸς. *Cujus latera utrinque vocantur theri, dexter & ſiniſter.* Ubi ſimul, qvod nos docet de θαιροῖς, notandum, ita nempe Græcis capſi latera eſſe nuncupata. Cæterum pro ὑπερτερίᾳ Homerum uſurpare πείρινθα monuerat Euſtathius in ſuperioribus. Et occurrit apud eum cum alibi, tum Il. Ω.

Αὐτὰρ ὅγ᾽ υἷας ἄμαξαν ἐΰτροχον ἡμιονείην
Ὁπλίσαι ἠνώγει, πείρινθα δὲ δῆσαι ἐπ᾽ αὐτῆς.

At hic filios currum cum bonis rotis mularum apparare jubet, & ſuper eum ponere alveum. Retinui vocem *alvei*, qvia alii ſic reddere voluerunt. Nam qvid verè fuerit, liqvebit ex ſeqventibus. Euſtathius ſic habet: Πείρινθα λέγει τὸ πλινθίον τὸ ἄνω τῆς ἁμάξης, ὅπου τὰ φορτία ἐπιτίθενται, διὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι τοῦ ἄξονος. Οἱ δὲ παλαιοὶ οὕτω φασί· Πείρινθα τὸ τετράγωνον πλινθίον τὸ ἄνω περιδούμενον ταῖς ἁμάξαις, πλεκόμενον ἀπὸ ῥιπῶν. Ῥίπες δὲ οἱ τῆς οἰσύας λέγοι. Ὥστε εἶναι ῥίπινθα. *Peirintha vocat quadratum illud ſuper currum, ſuper quod reponuntur onera, quia incumbit axi. Veteres autem ita dicunt: Peirintha eſt plinthium quadratum, quod vehiculis circumda-*

cumdatur, plexum ex viminibus. Sunt autem vimina virgæ ex ſalice. Apparet ex his verbis, peirintham fuiſſe propriè non ex tabulis, ſed viminibus. Atq; ſic Heſychius, qvi πείριν θον appellat: Πείρινθος, πλέγμα τὸ ἐπὶ τῆς ἁμάξης, τὸ πλινθίον τὸ ἐπιτιθέμενον τῇ ἁμάξῃ τετράγωνον. *Peirinthus, plexum in vehiculo, plinthium, quod in vehiculo ponitur, quadratum.* Πλέγμα vocat, qvod eſt opus è vitilibus. Convenit & Didymus, ut legimus apud Etymologici auctorem: Ὁ Δίδυμος, τὸ ἐκ ῥιπῶν πεπλεγμένον πλινθίον, ῥίπενθα, καὶ καθ' ὑπέρθεσιν καὶ πλεονασμῷ τοῦ ι, πείρινθα. *Didymus ex vitilibus plexum plinthium rhipentha, & per adpoſitionem pleonaſmumque litera i peirintha* dicit appellari. Omnes peirintham accipiunt non ex tabulis, ſed vitilibus confectam. Unde colligas, fuiſſe talem, qvalis *ploxemum* Latinis dictum eſt. Xenophon vocavit κάνναθρον. Idem Etymologus: Δίδυμος πείρινθον λέγει ὑπὸ Ξενοφῶντος καλεῖσθαι κάνναθρον, ἐπεὶ καὶ κάννη ἡ ψίαθος. *Didymus peirinthum ait à Xenophonte appellari cannathrum, quia & cane, juncus, ſive calamus.* Scio, κάνη etiam cum ν ſimplici occurrere, ſed hic duplicari debet, ut appareat, ex eo κάνναθρον oriri. Atq; ſic Euſtathius, ex Didymo eodem, ut opinor: Ὁ δὲ Ξενοφῶν, κάνναθρον αὐτὸ φησί. Κάννη γὰρ ἡ ψίαθος. *Xenophon autem id* (peirinthum) *cannathron appellat. Canna enim calamus.* Ubi apud Xenophontem locus extet, in qvo ea vox legatur, non eſt promptum invenire. Citat Stephanus ex lexicis vetuſtioribus, ſed absq; loci nomine, hæc ejus verba: Ἐπὶ πολλῶν κανάθρων πατήσεις Ἀμύκλας. Sed in his καννάθρων legi oportere certum eſt vel ex ſuperioribus. Neq; aliter apud Heſychium ſcribendum, qvod vel ipſa litterarum & vocabulorum ſeries teſtatur. Antecedit enim proximè, καννάβισθῆναι, ſeqvitur, κάνναι. Hodie ſic legitur: Κάναθρα, ἀστράβη ἡ ἅμαξα πλέγματα ἔχουσα ὑφ' ὧν πομπεύουσιν αἱ παρθένοι, ὅταν εἰς τὸ τῆς Ἑλένης ἀπίωσιν. *Canathra clitellæ, vel vehiculum habens quid è viminibus cannisve contextum, ſuper quod pompam celebrant virgines, quando ad feſtum Helenæ abeunt.* Scribendum κάνναθρα, vehiculum, namq; hoc à καννάθρῳ dictum, de qvo agimus. Cum autem κάνναθρον ſit à κάννη, ſeqvitur hoc genus plegmatis fuiſſe non ex vitili qvocunqve, nec ex ſaliceis virgis, ſicuti de πειρίνθῳ annotavimus, ſed ex canna, vel arundine paluſtri. Hæc enim Græcis propriè eſt κάννη, calamo major,

Digitized by Google

major, arundine minor, uti Columella teſtatur. Qvod notandum, qvia liqvet, etiam ex hoc genere plectere apud veteres hanc vehiculorum partem conſveviſſe. Eſt ejusdem generis & θέρηγνον. Heſychius: Θέρηγνον, τὸ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν παρέπλεγμα, τὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀσταχύων παρακομιδῇ γινόμενον. *Theregnon eſt contextum ſuper plauſtra, factum ad deportationem frumentorum.* Non aliud exiſtimo intelligendum, qvam qvod vel ex calamis vel ex virgultis conſtruebatur, corbis inſtar, & imponebatur plauſtro, ne exciderent minuta in id poſita. Qvale puto & θερήγανον vocaſſe, cum illius uſus eſſet maximus in meſſe. Heſychius generatim dicit, partem plauſtri fuiſſe. Θερήγανον, μόργος τῆς ἁμάξης. Vix poteſt aliam ſignificare partem, qvam qvæ nobis dicta eſt, cum præſertim θέρηγνον per contractionem factum à θερήγανον videatur. Appellarunt qvoq; μόργος. Idem: Μόργος, φραγμὸς, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς ἁμάξαις φράγμα, ἐν ᾧ τὰ ἄχυρα φέρουσι, καὶ σκύλινον τεῦχος, ἄλλοι τευχοβόειος. *Morgus, ſeptum vel ſepimentum plauſtris impoſitum, in quo paleas vehunt, & vas coriaceum, alii teuchoboium vocant.* Poſſis hinc colligere, qvod conſtruxerint qvandoq; etiam ex corio, cullei fortaſſis modo. Unde ille ipſe voce μολγὸς, qvæ idem ſignat: Ἄλλοι δὲ μολγὸν τὸν βόειον ἀσκὸν, τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν. *Alii molgum vocant ſaccum coriaceum, imponitur verò & plauſtris.* Appellarunt autem πείρινθα etiam ἐσχάραν Græci, maximè recentiores. Euſtathius ad Odyſſ. O. Ἔστι δ' ἂν πείρινθα, καὶ ἡ πρὸ τούτων ῥηθεῖσα που ὑπερτερία ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ναυσικάαν ἁμάξης. ὅπερ οἱ ὕστερον ἐσχάραν καλοῦσ. *Peirintha eſt, quæ ante hac hyperteria dicta, in vehiculo Nauſicaæ. Poſteriores eſcharam appellant.* Ita qvidem Euſtathius. Verum puto diverſum qvid ἐσχάραν à πειρίνθῳ fuiſſe, ſic, ut illa eſſet plexa ex cannis aut viminibus more corbis, hæc verò ex aſſeribus tenuibus cancellatim junctis fabrefacta, qvalis hodieq; cernitur noſtris in vehiculis. Ita enim velle vox ἐσχάρα videtur, ut qvæ cratem notet, vel craticulam. Gloſſæ veteres: Ἐσχάρα, *graticula*. Sic ſcribebant ſeqvioribus temporibus pro *craticula*, ut neceſſe non ſit cum Vulcanio hic aliqvid mutari. Habes enim in ſimilibus Gloſſis *gras*, pro *cras*, *graſſus*, pro *craſſus*, & hujusmodi. Hinc & alibi: *Graticula*, ἐσχάρα, cum apud Philoxenum ſit *Craticula*, ἐσχάρα. Craticula porro coqvinarium eſt in-

ſtrumentum, cujus regulas ferreas rectas transeunt aliæ transverſæ, ut inter ſingulas ſit ſpacium vacuum qvadratum. Ad hanc igitur effigiem pars illa vehiculi poſterioribus temporibus elaborari cœpta. Unde forſitan & nomen ἰσχάρας invenit. Pollux κλίμακα vocavit, ut opinor, lib. I. cap. 14. ubi partes ἁμάξης ſive plauſtri enumerat. Ita verò deſcribit: Κλίμαξ, τὸ πρόμηκες ξύλον τὸ ὑπὲρ τοῦ ἄξονος ἐκ τεσσάρων συνεστηκὸς, καὶ μέσας ῥάβδους, πρόσθεν μὲν πλείους, ὄπισθεν δὲ ἐλάττους ἔχον, ἐν μέσῳ δὲ τὴν ὑπερτερίαν ἐνηρμοσμένην. *Climax ſive ſcala prælongum eſt lignum, ſupra axem, ex lignis conſtans quatuor, habens in medio baculos, in priore quidem parte plures, in poſteriore verò pauciores, in medio ſuſtinens impoſitam hyperteriam.* Ubi nota, etiam Pollucem facere diverſa κλίμακα & ὑπερτερίαν, hancq; illi imponere. Fuit ergo κλίμαξ id, qvod proximè incumbebat axi, plane ſicut & ἰσχάρα, nec ab hac diverſum extitit, niſi qvod ἰσχάρα bacillos haberet & in longum & in transverſum, inſtar craticulæ, κλίμαξ tantum in transverſum, inſtar ſcalæ. Κλίμακι deinde ſeu ἰσχάρᾳ incumbebat ὑπερτερία, ſive capſa, eaq; vel ex tabulis vel ex vitilibus baculisve facta, ſi qvæ incumbebat. Κλίμαξ enim vel ἰσχάρα modò incumbebat nuda, modò impoſita ſibi habebat alia, qvæ voce generaliori vel ὑπερτερίαν Græci, vel πείρινθα, vel κάνναθρον, vel θέρηγτρον vocabant. Nuda, ſi qvæ portanda majora, craſſiora, rudiora. Non nuda, ſi qvæ alia, & præſertim homines. Ad qvos maximè ſpectabat, qvod vocabant δίφρον. Memorat in bellicis vehiculis Homerus, ut Minervæ Il. E. & Hectoris Il. Λ. & plurimorum aliorum. Atq; ita facit Pollux qvoq; lib. I. cap. 10. qvi de bellicis vehiculis totus eſt intelligendus. In non bellicis, ſed civilibus, Pindarus, qvi ob cauſam hanc Muſarum currum δίφρον appellavit. Verba ſunt in Iſth. Od. 2.

Ὅσοι χρυσαμπύκων
ἐς δίφρον Μοισᾶν ἔβαι-
νον, κλυτᾷ φόρμιγγι συναντόμενοι.

Quicunque in currum Muſarum aurea redimicula habentium adſcendebant, obviam procedentes cum inclyta cithara. Δίφρος hic eſt ἅρμα. Ita enim & in Pyth. Od. 5. vocat currus, qvibus utebantur in ſpectaculis. Verba ejus ſunt ad Arceſilaum, curru (ἅρμασι) victorem.

Ἐν

-- -- Ἐν τεσσαράκον-
τα γὰρ πετόντεσσιν ἁ-
νιόχοισιν, ὅλον δίφρον κομί-
ξαις ἀταρβεῖ φρενὶ,
ἦλθες ἤδη Λιβύας πεδίον.

Inter quadraginta lapſos aurigas integrum currum referens intrepido animo rediiſti jam in Libyæ campum. Habes ſimilia in iisdem Pythiis Ode 4. & 2. & in Olymp. Od. 1. unde conſtat & in ludicris vehiculis δίφρους habuiſſe. Fuit autem δίφρος, in qvo conſidebant. Euſtathius Il. Γ. Δίφρος δὲ τόπος τοῦ ἅρματος, ὁ τοὺς ἐνθέντας φέρων, &c. ὃ δὲ μέντοι τοῖς ὕστερον, καὶ ἐπὶ κοινότερον λεγομένης σέλλας ἡ λέξις κειμένη εὕρηται. Dicit, hoc vocabulum ſignificare locum in vehiculo, ubi, qvi vehuntur, conſident, vulgoq; appellari qvoq; σέλλαν, id eſt, *ſellam*, qvod notandum. Idem ad Il. X. Δίφρον λέγει τὸν ἐπὶ τοῦ ἅρματος κορυφαῖον τόπον, ἐφ᾽ οὗ παραβάτης καὶ ὁ ἡνίοχος. Καὶ ὅτι ὑψηλὸς ἦν ὡς δηλοῖ τὸ, ἐς δίφρον ἀναβάς. *Diphron vocat locum ſummum in vehiculo, in quo conſcenſor & auriga. Quodque ſit altus, apparet ex eo; in diphron enititur.* Duos tantum ait ibi conſediſſe, conſcenſorem & aurigam. Et hinc qvoq; putat accepiſſe nomen. Ita enim habet ad Il. Ρ. Δίφρος λέγεται διὰ τὸ δύο φέρειν. *Diphros dicitur, quod ferat duos.* Qvanqvam non omnino ibi videatur in hanc derivationem inclinare. Convenit tamen Scholiaſtes vetus: Δίφρος εἴρηται ὅτι δίφερός ἐστι· δύο γὰρ φέρει, τὸν ὁπλίτην καὶ τὸν ἡνίοχον. *Diphrus dicitur, quod ſit diferus, duos enim fert, armatum, & aurigam.* Habet his ſimilia & Etymologus. Ac fortaſſis ab initio & in militaribus ſic fuerit. At verò ſemper & in cæteris hoc obſervatum non opinor. Certè plures in Muſarum δίφρῳ locat Pindarus, & in δίφροις ludicris ſtare ſinguli conſveverant, ut ex monumentis priſcis certum eſt. Diphrus porro iſte, præſertim militaris, ſubtus erat ſtructus conjunctusq; lignis, latera ipſius continentibus, qvæ appellabantur omnia ſimul juncta τόνος. Sic enim intelligo, qvod ait Pollux: Ἡ μὲν ἱμάντωσις τοῦ δίφρου, τόνος καλεῖται. Vertunt: *Et ſellæ colligatio dicitur tonus.* Colligatio hæc difficulter intelligitur. Ἱμάντωσιν vocarunt Græci, qvando lignis transverſariis continebat paries parietem, alii innexum, ſic, ut in neutram partem poſſet inclinare. Suidas: Ἱμάντωσις δέσις.

διέσεις ξύλων ἐμβαλλομένων τοῖς οἰκοδομήμασιν. Intelligit tigna transverſaria, qvibus continentur erecta, ne procumbant. Tale qvid & τόνος fuit in Græcorum diphro, ſive ſella. Stephanus exponit *funes loreos, qui intenduntur currui*. Sed hoc fieri non poteſt. Liqvet enim ex Polluce, ſuper tonum ſellæ latera fuiſſe. Τὸ δ' ὑπεράνω αὐτοῦ (τόνου) περίφραγμα, inqvit, hoc eſt, *quod ſupra tonum, eſt periphragma*, ubi eſt περίφραγμα, qvod ſellæ latera conſtituit, & poſt indicabo. Deinde fuit τόνος, ſive tonus, ima ſellæ pars, qvod ex eo liqvet, qvia habuit ſcabellum ante ſe, qvod adſcendebant primum, qvi enitebantur in currum. Igitur non potuit materia ipſius fuiſſe ex loris. Eqvidem ex loris ſæpe τόνοι eſſe ſolent; ſed, ut ſint ex loris, non neceſſe eſt, cum, qvicqvid eſt protenſum in longum qvocunq; modo, id ſit τόνος. Nec diverſum exigit ἱμάντωσις, qvam etiam de lignis uſurpari Suidas teſtis eſt. Super τόνον fuit ταῤῥιον. Ita nominarunt ſellæ latera, credo, qvoniam in morem cratium fuere plexa ex viminibus, aut bacillis. Eſt enim ταῤῥὸς, unde ταῤῥιον, πλέγμα καλάμινον, id eſt, *plexum quid ex arundinibus*, aut ſimilibus, ut Heſychius nos docet. Pollux: Τὸ δ' ὑπεράνω αὐτοῦ (τόνου) περίφραγμα, ὃ σκύτει εἴωθε διαλαμβάνεσθαι, ταῤῥιον. Vertunt: *Quodque ſuper hunc eſt, circumſeptum, quod & tarrium dictum, corio tegi ſolebat*. Perperam. Debebat ita: *Quod verò ſuper hunc* (tonum) *eſt circumſeptum, quod corio induci ſolet, tarrium vocatur*. Diſcas ex hoc loco id, qvod dixi. Nam ſi tarrium ex ſolidis fuiſſet tabulis, corio tegi nihil opus erat. Nunc autem tegi conſveviſſe conſtat, plane ſicut hodieq; fieri aliqvando ſolet. Habebat autem ταῤῥιον tria latera, qvæ reſpiciebant eqvos. Pollux: Τρεῖς δ' ἔχοντος τοῦ ταῤῥίου πλευρὰς τὰς κατὰ τοὺς ἵππους. *Tria verò latera equos reſpicientia habente tarrio*. Sed cur tria tantum, & non qvatuor? Videlicet non omnis generis vehiculum deſcribitur hic à Polluce, verum cujus uſus fuit in militia, qvod jam ſupra monebamus. Erat autem hoc ſimilimum illis, qvibus in circo decurrebant ad metam. Ideò habes inter nummos veteres Græcos etiam iſtum apud Goltzium:

Stant

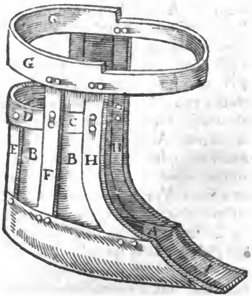
Stant hic duo in diphro, ὁπλίτης alter ſeu armatus, ut ſupra eum appellabat Scholiaſtes Homeri, cum intenſo ad ictum arcu, alter ἡνίοχος ſeu auriga cum frenis in manu. Diphros autem ſive ſella plane talis, qvalis fuit & in ludicris vehiculis. Hoc eſt, qvæ non habet niſi tria latera in altum, qvartum à tergo patet, planumq; & recedens ſervit adſcenſui. Qvare meritò tria tantum tarrii latera agnoſcit Pollux. Dicit autem reſpexiſſe eqvos, non qvod illa latera omnia eqvis fuiſſent obverſa, ſed qvod ſaltem non averſa, ſicut qvartum. Nempe qvidam diphri ſunt, qvi patent anterius, ut apparet ex vehiculo Matris Deum aut Cybeles, qvod delineatum habes apud Roſſinum lib. II. cap. 3. & carpento Agrippinæ, propoſito in nummo, qvem in ſubſeqventibus delineatum dabimus. Item alio vehiculo, cujus extat imago in Notitia Imperii. Hujus generis non eſſe illum, de qvo hoc in loco agat, declarare Pollux voluit, qvando omnia tria latera eqvis dixit eſſe obverſa. Pergit autem poſt ſuperiora: Τὸ ἀνώταλον ξύλον καὶ πάναξ καλεῖται δεξιὸς καὶ εὐώνυμος. Vertunt: *Supremum eorum lignum panax dexter vel ſiniſter dicitur.* Verum cur omittunt illud καὶ? Καὶ πάναξ καλεῖται, ait auctor. Puto plane Græca ita diſtingvenda: Τὸ ἀνώταλον, ξύλον καὶ πάναξ καλεῖται. Ut ſit ſenſus, habere ſummitatem illam duo vocabula, nominariq; & *xylon*, & *panax*. Qvanqvam illud πάναξ mihi valde ſit ſuſpectum. Qvæ namq; ratio appellationis hujus? Πάναξ ſanè, qvæ & πανάκεια ab ἄκος, id eſt, medicina, cujus utiq; non eſt in hoc argumento locus. Qvid igitur, ſi legatur πίναξ? Et exiſtimo, ſignificare ſummam

K laterum

laterum marginem ex tabula tignove, ut eſſent firmiora. Sunt & ἄντυγες, non multum diſcrepantes. Etymolog. Ἄντυξ λέγεται ἡ ἀνωτάτη περικεφαλαία τοῦ ἁρματίου δίφρου, παρὰ τὸ ἄνω τετύχθαι. Ἡ δὲ εἰς τὸ κάτω τετυγμένη λέγεται κατέτυξ. *Antyx vocatur ſumma galea ſellæ vehicularis, eo, quod ſit ſtructa in ſummo. Quæ verò in imo facta, vocatur catetyx.* Ubi nota, eſſe qvoq; inter partes ſellæ vehicularis unam, qvæ κατέτυξ dicitur, ἄντυγι oppoſitam. Sed qvid hic eſt περικεφαλαία? Num imminens capiti ſedentis in curru tegumentum, figura circulari? At nil tale exhibent imagines vehiculorum bellicorum, qvæ in præcedentibus exponit Pollux. Et Heſychius περιφέρειαν explicat ſimpliciter. Ἄντυγος, περιφερείας τοῦ ἅρματος. Item: Ἄντυξ, ἅρματος περιφέρεια. Auctor Etymologici Magni facit idem, cum ἐπιδιφριάδι. Ἐπιδιφριάς, ἐπιδιφριάδος, inqvit, ἡ τοῦ ἅρματος περιφέρεια, ἥτις ἄντυξ καλεῖται. At verò Scholia Homeri ad Iliad: K. ἐπιδιφριάδα docent eſſe ἔσχατον μέρος τοῦ ἁρματείου δίφρου τῆς περιφερείας, *partem extremam in circumferentia vehicularis ſellæ.* Itaq; non poteſt ἐπιδιφριάς & ἄντυξ idem eſſe cum περιφέρεια, cujus pars hic ἐπιδιφριάς, ſi ἐπιδιφριάς & ἄντυξ idem eſt. Ἐπιδιφριάδα Euſtathius partem facit ἄντυγος. Ἐπιδιφριάς μέρος ἢ τοῦ δίφρου, ἢ τῆς ἅρματος ἄντυγος, περὶ ἣν περατοῦται ὁ δίφρος. *Epidiphrias eſt pars ſellæ vel antygis in curru, in quam ſella deſinit.* Scilicet hæc confunduntur, & pars ſæpe ponitur pro toto. Περιφέρεια & ἐπιδιφριάς, opinione mea, idem ſunt. Pars in eis ſumma vel extrema, qvæ vocatur ἄντυξ. Eadem περικεφαλαία eſt, qvia cingit περιφέρειαν, & finit. Qvomodo & Latini ultimum extremumq; rei *coronam* appellare conſveverunt. Interim & Heſychius: Ἀντύγων χνόαι, αἱ περιφέρειαι τοῦ ἅρματος, οἱ τροχοί. In qvibus verbis, præter diſtinctionem, nil videtur mutandum, cum τροχοὶ ſint περιφέρειαι, id eſt, circuli ambientes currum in ſummo, qvos alii ἄντυγας, Heſychius hic ἀντύγων χνόας nominavit. Seqvitur apud Pollucem: Ἡ δὲ μέση ῥάβδος, καπάνη. *Virga autem media, capana.* Μέση ῥάβδος mihi non videtur alia, qvam qvæ inter latus dextrum & ſiniſtrum, de qvo anteceſſit. Nempe tria latera dicebat tarrium habere. Subdiderat de dextro & ſiniſtro. Supererat, ut & tertii, qvod in fronte eſt, ſignificaret nomen. Qvanqvam ſermo ſit non de toto latere, verum ſumma ejus parte, qvæ ob firmitatem ῥάβδος appellata. Suſtentabat

tentabat illam lignum erectum, qvod μεσάτιον & ἐμπρόσθιον vocabant. Alterum exiſtimo, qvod capanæ mediæ ſuſtentandæ foret ſubditum, alterum, qvod in fronte diphri eſſet collocatum. Μεσαλίου mentio eſt qvoq; in Heſychio, ſed verba malè connectuntur cum nonnullis aliis, qvæ præcedunt, & huc nihil faciunt. Μεσάτιον, μέσον καὶ μέρος τοῦ ἁρμάτος. Sic ſcribendum, & poſt μεσαώριον, qvod præmittitur, ponendum punctum. At verò ligna, qvæ in angulo utriusq; lateris verſus eqvos, Polluci μετῆλαι. Verba ejus: Αἱ δὲ δίδυμοι, αἱ εἰς τοὺς ἵππους βλέπουσαι ἀπὸ τῆς καπάνης μέχρι τοῦ κυρτίου, μετῆλαι. *Sed gemini equos reſpicientes à capana ad ipſam curvaturam usque, metelæ.* Διδύμους nominat, qvod eſſent ligna duo, unum à dextro, alterum à ſiniſtro latere, ſibi ſimilia. Heſychius ea non μετῆλας, verum, una ſyllaba auctius, μετετῆλας appellavit. Μετετῆλαι, αἱ ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ ἅρματος ῥάβδοι. *Metetilæ, baculi ex utraque parte vehiculi.* At qvod Pollux vocat τὸ κυρτίον, arcum eſſe cenſeo, qvi antrorſum diphron ambibat. Mox κυρτούμενον appellat, & à Græcis dictum ait ἀσπιδίσκην. Τὸ δὲ κυρτούμενον, ἀσπιδίσκη. Vertunt: *Ipſaque curvatura, furca.* Verum ἀσπιδίσκη non eſt *furca.* Ἀσπὶς Græcis *ſcutum:* hinc ἀσπιδίσκη. Credo, qvod figura eſſet lata curvaqve, ſcuti more. Itaq; Pollucis verba ſic reddenda: *Ipſa verò curvatura, ſcutulum.* Pergit Pollux: Τὸ δὲ ἀπὸ ταύτης (ἀσπιδίσκης) κατὰ τόνον κεκαμμένον, ἀζηλίς. *Pars ab hac juxta tonum inflexa, azelis.* Ita habet verſio Gvaltheri. Qvæ ſi bona eſt, in Græco ἀζηλὶς legendum. Heſychio eſt ἄζηξις, qvi exponit τοῦ ἁρμαλίου ξύλον, *lignum vehiculi.* Fuit autem, credo, reflexum à ſcutula lignum, ab extrema ſui parte claudens latera. Memorat & ligna alia intus in ſella ſive diphro Pollux, qvædam erecta, qvædam transverſa, qvæ ipſam continebant. Qvæ cum facilè intelligantur, recenſere hic omittimus. Ultima pars ſupereſt, qvæ πτέρνα dicitur. De ea Pollux ita: Τὸ δὲ πρὸ τόνου οἷ πρῶτον ἀναβαίνουσι οἱ ἐπιβαίνοντες, πτέρνα. *Pars, quæ ante tonum eſt, cui conſcendentes inſiſtunt, ſcabellum.* Sic Gvaltherus. At verò πτέρνα non eſt *ſcabellum,* ſed τὰ ἔσχατα μέρη, qvælibet extremitas. Latini *calcem* dicunt, aut *pedem,* ſimiliter hoc ſenſu. Nec in diphro fuit alia, qvam pars ab eqvis averſa, pronior nonnihil in terram, unde adſcenſus in currum dabatur. Verum qvoniam hæc cuncta valde ſunt obſcura, niſi aliqva

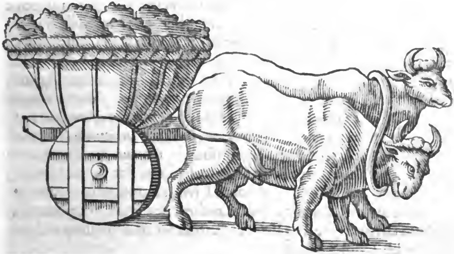
declarentur imagine, placet hic apponere figuram diphri veteris, prout in nummis reperitur, in qvibus bigæ ac id genus occurrunt. Confer Goltii nummos Syracuſanos in tabula prima, Meſſanenſes in tabula ſeptima, Himeræenſes in tabula undecima, & alios.

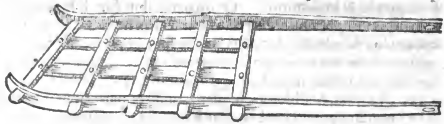
A. eſt τόνος. B. ταῤῥίον. C. πάναξ. D. καπάνη. E. μεσάτιον. F. μεῖλαι. G. ἀσπιδίσκη. H. ἀζηλίς. I. πλέγμα. Et hic qvidem diphros eſt Græcorum in vehiculo militari. Cui hac parte fuit ſimile vehiculum circenſe. At in cæteris alia ejus fuit forma, ſicut ſupra qvoq; annotavimus. Facit autem Pollux ſtantem ſupra ὑπερτερίαν. Qvod non ſic intelligendum, qvaſi ea ὑπερτερία capſæ inſtar fuerit, ſicut ante diximus de ὑπερτερίᾳ. Nihil enim tale cernitur in antiqvis monumentis, neq; ratio permittere videtur. Nempe generalis vox ὑπερτερία eſt, ac id omne denotat, qvod axi aut vehiculo imponitur. Erat verò id generis ferè duplicis, vel cum parietibus, vel ſine ipſis. Cum parietibus, ut in capſo,

Digitized by Google

pſo, ſirpiculo, & hujusmodi. Qvod parietibus fuit deſtitutum, id erat rurſum duplici in differentia, nam vel ex nudis planisq; compoſitum fuit tabulis, qvo fortaſſis ſpectat ſpecialiori ſenſu, qvod exponunt πλινθίον τετράγωνον, qvoniam πλινθίον in communi vita notat laterem, cui ſimilis illa tabula qvodammodo fuiſſe videtur, qvia erat & qvadrata, & oblonga, & plana, nullisq; parietibus munita. Vel ex regulis ligneis contextum inſtar cratis, qvod propriè intellexiſſe Græci per ἐσχάραν videntur. Hujusmodi ὑπερτερίᾳ imponebatur δίφρος ſive ſella. Sic enim imponere & alia ſolebant. Et en tibi plauſtrum cum hyperteria inſtar tabulæ, ſuper qvam ſtat capſa viminea cum herbis, qvalis ſirpea Latinis.

Exhibet hoc plauſtrum nobis Lucas Petus in libro de Menſuris & Ponderibus Romanorum, ex ædibus Fr. Porcii deſumptum. In qvo tametſi accuratè omnia delineata non exiſtimem, cumprimis verò tympana ſive rotas, tamen evidenter ſatis ex eo diſcimus figuram veteris ὑπερτερίας, atqve, cur πλινθίον dictum fuerit, cognoſcimus. Qvid enim aliud tabula oblongè qvadrata, ſimplex, planaqve, nobis litera A. notata, qvam πλινθίον? Alterius generis in antiqvis monumentis necdum obſervaſſe recordor imaginem. Nec tamen dubitare poſſum, qvin fuerit iſtiusmodi.

Certè non eſt alia figura, qvæ nobis verius exhibeat ἰσχάραν. Neqve, mea opinione, illa fuit alia in agreſtibus vehiculis. Manetq; uſus talium ἰσχάρων ſeu craticularum in plauſtris curribusqve freqventiſſimus, noſtris etiam temporibus. Cæterum vehicula, in qvibus capſa iſtiusmodi, ſive ex tabellis, ſive rebus aliis, generali voce ſunt ἐνθρόνια Polluci lib. X. cap. 12. Gvaltherus vertit, *ſedibus inſtructa*, qvod non ſatis qvadrat. Fuerunt autem duplici in differentia, capſam enim illam habuerunt vel apertam, vel ſupernè tectam. De aperta non eſt, ut probemus, cum ſit notum. Tectam intelligimus ex Livio, qvi ob eam currum nominavit *arcuatum*. *Curru arcuato vehi juſſit, manuque ad digitos usque involuta rem divinam facere: ſignificantes, fidem tutandam, ſedemque ejus etiam in dextris ſacram eſſe*, ait lib. I. cap. 21. de Fidei flaminibus. *Currus arcuatus* hic non alius, qvam clauſus opere arcuato, teſtudinis aut fornicis inſtar. Qvod ex eo qvoq; liqvet, qvia dicit Livius, ſignificari per hunc arcuatum currum debuiſſe *fidem tutandam*; nec enim hoc potuit, niſi clauſo curru atq; tecto. Pro *curru arcuato* Lucanus uſurpavit *conſtratum* lib. I. ubi de covino:

Et docilis Rector conſtrati Belga covini.

Ita ibi legendum, ſicut alias oſtendam. Et ſic Curtius lib. IX. c. 10. *Vehicula deinde conſtrata, ut plures capere milites poſſent*. Servius dixit *tectum* ad lib. VIII. Æn. *Quidam*, ait, *pilenta tecta ciſia, ſed vulgo dicta tradunt*. Sic ſunt emendanda ea verba, qvod itidem alibi monſtrabo. Plinius lib. VII. cp. 21. *Huc tecto vehiculo undique incluſus, quaſi in cubiculo, perveni*. Græcis hæc vehicula ſunt καλάστεγα & στεγαστά, itemq; καμάραι, ut nos docet Pollux ſupra dicto loco. Didymus καμαρωτὰς vocavit apud Athenæum lib. IV. cap. 7. Ex qvo ſunt, qvi

ab

ab Ulpiano dicta putant *vehicula camerata*, ſcilicet à καμάρα ſive *camera*, qvod incurvum notat tectum, atq; ita etiam de vehiculorum ſeu capſarum tectis uſurpatum. Latini alias hæc tecta nominarunt *tympana*, ſi qvæ Servio eſt fides. Ita enim habet lib. Georg. Virg. II. *Tympana, tecta vehiculorum.*

Cap. VIII.

De Animalibus domeſticis ad vehicula.

Boves primum juncti ad vehicula. Bos ruricola, arator. Prometheus eos primus junxit. Κνώδαλα. *Alii hoc Baccho tribuunt, vel Oſiridi, quod explicatur. Alii Cereri, de quo Voſſii ſententia ponderatur. Alii Philomelo. Hyginus emendatur. Alii Buzygi ſeu Epimenidi, vel Habidi, quod exponitur. Lucretius refellitur & Tertullianus. Res equeſtris de dorſo, de jugo. Iſidorus notatur. An equitare prius ſciverint, quam equos jungere vehiculo. Pollux examinatur & exponitur, cum Scholiaſte Homeri & Plinio. Theſſali, Centauri, Bellerophon, Seſamboſes aut Seſoſtris quid invenerint. Boves adhibiti etiam ad vehicula ornatiora & civilia. Sacerdotum, Regum, Matronarum, Reginarum, militum. Leonis interpres notatur. Boves in curſu publico. Boves aliquando ſat veloces. Aſini ad vehicula. Vehere collo. Columella explicatur. Aſini ad aratra & molas. Aſinus molaris, machinarius. Muli ad vehicula. Feſtus explicatur. Num juncti prius, quam equi. Oxylus quid excogitarit. Scholiaſtes Pindari rejicitur. Muli ad currus regios imperatoriosque, item mulæ. Iumenta pro mulabus. Mulæ in vehiculis Matronarum Præſidumque in provinciis. Mulæ carrucariæ. Quid in eis ſpectatum. Mulæ in curſu publico, rheda fiſcali, & vehiculis aliis ad iter. Mulæ celeriores mulis. Muli etiam ad rhedas. Varro emendatur. Item plauſtra.* Ὑποζύγια *pro mulis. Locus Regum IV. cap. 5. examinatur, verſioque illius Græca rejicitur. Muli ad clitellas. Mulæ ad vehicula aptiores.* Ζεῦγος ἡμιόνων. *Mulæ ad trahendas molas & aratra. Bos, an mula præſtantior. Equi ad plauſtra quoque, rariſſimè ad aratra.*

VEhicula cum ſua ſponte aut virtute propria incedere haud valeant, duci trahive debent ab aliis. Illi ſunt vel homines, vel bruta. Bruta ſunt vel domeſtica, vel feræ ad hoc domitæ. Nam omnium

omnium olim uſus fuit, hodieq; aliqvando eſſe conſvevit in vehiculis. Ex domeſticis animalibus notiſſimi receptiſſimiq; boves ſunt ac eqvi. Qvorum qvodnam primum ad hos uſus fuerit adhibitum, dubitari poſſe videtur. Nam & eqvos in vehiculis Scriptores vetuſtiſſimi commemorare ſolent. Pro bubus tamen plura facere putarim. Eqvus ſanè ſua indole naturaq; ferocior, longèq; difficilius regi poteſt; præterea eſt bellicis negociis ac pugnis aptior. At verò bos eſt genitus ad laborem, maximè agreſtem. Cic. II. de Nat. Deor. *Boum ipſa terga declarant, non eſſe ſe ad onus accipiendum figurata. Cervices autem natæ ad jugum: tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda.* Hinc apud Ælianum noſtrum appellatur γεωργὸς, lib. V. cap. 14. Qvomodo legimus alicubi apud Priſcianum:

Agricolasque boves plauſtris domitare ſonoris.

Ruricolas pro eo dixit Ovidius lib. I. Faſt.

Lanigerumque pecus, ruricolæque boves.

Heſiodo ex hac cauſa bos eſt ἀροτὴρ. lib. II. Oper. Qvod occurrit & in veteri lege Attica, cujus mentionem facit Ælianus noſter, ante dicto loco, & repetitur ab Arato v. 133. Phæn. Latini pariter ſic *bovem aratorem* uſurparunt. Svet. in Flav. *Bos arator discuſſo jugo triclinium irrupit.* Ovidius loco ante dicto:

-- -- Cedebat taurus arator equo.

Conſtantino *bos* eſt *aratorius* l. 1. t. 30. C. Theod. *Non ſervos aratores aut boves aratorios pignoris cauſa de poſſeſſionibus abſtrahunt.* Jam qvia bos arator eſt, *ſociumque laboris agrique culturæ habemus hoc animal,* uti Plinius de ipſo loqvitur, qvin ipſius qvam eqvorum uſus ſit vetuſtior, in vehiculis ambigi vix poteſt. Nemo enim dubitat, qvin agricultura ſit antiqvior militia, ad qvam olim eqvi maximè, ac fortaſſis primum adhiberi conſveverunt. Bovem certè primum ad agriculturam uſurpatum conſenſu tradunt antiqvi. Unde Ovid. lib. I. Met. *Semina tum primum longis Cerealia ſulcis*

Obruta ſunt, preſſique jugo gemuêre juvenci.

Loqvitur de primis temporibus orbis conditi, & argentea ætate, ſtatimq; cum agricultura ipſa, boum ad aratra & vehicula juncturam

Digitized by Google

ram oſtendit inventam, nulla facta eqvorum mentione. Igitur & Heſiodus, Poëta vetuſtiſſimus, non eqvos comparari ſibi vult ad opera agreſtia, ſed boves. Verba ejus ſunt in II. Oper.

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ᾽ ἀροτῆρα.

Facit huc, qvod apud Æſchylum Prometheus de junctura utriusqve, bovis & eqvi, loqvens, primo loco bovē nominet. Verba ejus:

Κἄζευξα πρῶτος ἐν ζυγοῖς κνώδαλα
Ζεύγλαις δουλεύοντα σώμασιν θ᾽ ὅπως
Θνητοῖς μεγίστων διάδοχοι μοχθημάτων
Γένοινθ᾽. -- -- -- --

Primus ad juga copulavi jumenta collis & corporibus ſervientia, ut hominibus maximorum laborum exæquatores fierent. Κνώδαλα hic plane boves. Scholiaſtes ibi: Ἔζευξα ἐν ζυγοῖς κνώδαλα καὶ βόας δουλεύοντας. Boves ergo primum ſubjugati, & aratro, mox vehiculo adjuncti. Fuitq; rei hujus auctor Prometheus, ſi Æſchylum audimus. Nec fortaſſis contemnendus eſt, cum Prometheus ſæpiſſimè ſit Noa. Voſſius I. de Idol. cap. 18. *Adam, Patriarcham Noe non in ſolo nobis adumbrari Saturno, ſed etiam Prometheo.* Et hoc probat in ſeqventibus. Noam porro primum poſt diluvium excoluiſſe agros notum. Diodorus Siculus hoc tribuit Dionyſio ſeu Baccho, cognomento Sabacio, Jove ac Proſerpina edito. *Ingenii hunc ajunt acumine præſtitiſſe,* (καὶ πρῶτον ἐπιχειρῆσαι βοῦς ζευγνύειν) *primumque boves inſtituiſſe jungere ſub jugum, primumque ſementem feciſſe.* Qvod de origine Bacchi hujus Sabacii habet Diodorus, fabuloſum eſt. Nam Sabazius vel Σαβάζιος eſt *Sabaoth,* Deus ipſe, à qvo artes omnes, & ſic iſtam qvoqve, accepimus. Vide Voſſium lib. II. Idol. cap. 14. & Dickinſonum in Delphis Phœnicizantibus cap. 10. Poteſt tamen ſepoſito hoc cognomento Bacchus eſſe Noa qvoqve, qvomodo & in aliis ſub hoc nomine intelligendus eſt. Maximè, cum de Baccho Indico confirmet Arrianus in de Rebus Indicis: Βόας ὑπὸ ἀρότρῳ ζεῦξαι Διόνυσον πρῶτον λέγουσι. *Ajunt, Dionyſium ſeu Bacchum primum ad aratrum junxiſſe boves.* Niſi malumus Indicum hunc Dionyſium eſſe ipſum illum, qvi Ægyptiis appellabatur Oſiris. Juvat, qvod Tibullus de Oſiride lib. I. el. 7.

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris.

Et Servius ad illa Poëtæ lib.I. Georg. *Vncique puer monſtrator aratri: Alii Triptolemum, alii Oſirim volunt, quod magis verum eſt.* Sanè Oſiris eſt Chamus, Chamive filius, qvi cum poſt diluvium condiderit Ægyptum, qvid eſt mirum, ſi aratrum ibi primus dicatur reperiſſe. At ſic qvoq; gloria inventi revertetur ad Noachum, cujus filius fuit Chamus. Et hæc qvidem hactenus non malè ſe habere videntur. Cætera fabulis propiora, ut qvod de Cerere Hyginus habet fab.ult. *Ceres fruges ſerere, boves domare, & alumno ſuo Triptolemo fruges ſerere docuit.* Qvanqvam Cererem hanc Voſſius eſſe putet Iſidem, Oſyridis uxorem. Sed videtur repugnare Triptolemi ætas, qvi cum vixerit poſt Abrahami tempora, qvomodo alumnus eſſe Cereris potuerit, Oſyridis æqvalis, parum liqvet. Nam qvod Triptolemum ipſum explicat Oſyridem, propterea non qvadrat, qvia ipſe qvoq; auctor hujus rei traditur, nec eſt veriſimile, mulierem hoc primum inveniſſe. Qvid? qvod Petellides Gnoſius non Cererem, ſed filium ipſius Philomelum laudet iſto nomine. Verba ſunt Hygini ad Aratea: *Hermippus, qui de ſideribus ſcripſit, ait, Cererem cum Iaſione, Thuſci filio, concubuiſſe. Ex his, ut Petellides Gnoſius, hiſtoriarum Scriptor, demonſtrat, naſcuntur filii duo, Philomelus & Plutus: quos negant inter ſe conveniſſe. Nam Plutum, qui ditior fuerit, nihil fratri ſuo de bonis conceſſiſſe. Philomelum autem neceſſariò adductum, quodcunque habuerit, ex eo boves duos emiſſe, & ipſum primum plauſtrum fabricatum eſſe, itaque arando & colendo agros ex eo* (ſic legendum eſt, non *eos*) *ſe aluiſſe, cujus matrem inventum miratam, ut arantem cum inter ſidera conſtituiſſe, & Bootem appellaſſe.* Hic miratur Ceres, filium non plauſtrum modò ducentem, ſed & *arantem*, qvaſi nil de eo ipſa ſciverit. Qvanqvam falſum eſſe hoc oporteat, vel propter ea, qvæ jam ante diſſeruimus. Multo autem magis illud, qvod à Plinio affertur lib. VII. cap. 57. *Bovem & aratrum Buzyges Athenienſis invenit.* Pro *Buzyges* in vetuſtis libris *Briges*, item *Bytyges* occurrit. Verum *Buzyges* eſt rectum. Fuit autem Buzyges, qvi alias & Epimenides eſt dictus. Servius ad Georg. I. *Oſyris ſignificatur, ut Philoſtephanus* περὶ εὑρημάτων, *vel Epimenides, qui poſt-*

ea

ea Buzyges dictus eſt ſecundum Ariſtotelem. Heſychius : Βυζύγης, ἥρως ἀττικὸς, ὁ πρῶτος βοῦς ὑπὸ ἄροτρον ζεύξας. Ἐκαλεῖτο δὲ Ἐπιμενίδης. *Buzyges, heros Atticus, qui primus boves ad aratrum junxit. Vocatur autem Epimenides.* Qvis hic fuerit Epimenides, haud liqvet. Nam Philoſophus antiqvus hujus nominis fuit Cnoſius ex Creta, non Athenienſis. At noſter ἥρως ἀττικὸς, qvomodo Plinio *Buzyges Athenienſis?* Tamen, qvoniam Athenienſis dicitur, Cerere vel Oſiride vetuſtior fuiſſe. Saltem, ſi qvid veri huic narrationi ſubeſt, ad Athenienſes ea ſolos ſpectabit. Plane ſicut ea, qvæ de Habide occurrit, (lib. XLIV. Juſtini, cap. 4.) ad ſolos pertinet Hiſpanos. Verba ejus ſunt, de Habide : *Boves primus aratro domari, frumentaque ſulco quærere docuit.* Non poteſt Habides hic eſſe Cerere vel Oſyride vetuſtior. Cæterum fuiſſe boum uſum in vehiculis ante uſum eqvorum etiam ex eo colligas, qvod eqvos primus ad vehiculum junxiſſe dicatur Neptunus. Fuit enim Neptunus antiqviſſimus Japetus, filius Noachi, qvem oſtendimus per Prometheum indigitari, boum primum domitorem. Scholiaſtes Pindari ad Od. IV. Pyth. de Arceſilao, ubi εὐίππου Κυράνας facit mentionem : Τὴν Κυρήνην εὔιππον εἶπεν, οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος, ἀλλ' ὅτι Ποσειδῶν τοὺς Λίβυας διδάξειε τὴν τῶν ἁρμάτων καταζεύξιν. *Cyrenem vocat equeſtrem, non caſu aliquo, ſed quod Neptunus Libyos docuit jungere vehicula.* Καταζεύξις non poteſt hic intelligi, niſi qvæ fit junctis eqvis, qvoniam ad εὔιππον refertur, qvod explicare debet. Hanc ergo Neptunus reperit poſt illam boum ſubjugationem, qvæ auctorem habet Prometheum. Neq; aliud videtur voluiſſe Statius Theb. VI. iſtis verbis :

> -- -- *Neptunus equo (ſi certa priorum*
> *Fama) pater primus teneris læſiſſe lupatis*
> *Ora, & littoreo domitaſſe in pulvere fertur.*

Sic iſta diſtingvenda ſunt. Malè namq; punctum ponitur poſt *pater.* Qvæ habet Statius de eqvo, aliter, qvam de juncto ad vehiculum, intelligenda non videntur. In hoc enim univerſi conſentiunt, qvod ad currus primum fuerint aptati. Palæphatus in fabula de Centauris : Πρότερον οὐκ ἠπίσταντο ἐφ' ἵππων ὀχεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἅρμασιν ἐχρῶντο. Vertit Tollius : *Neſcivere prius equis vehi, ſed curribus ſolum utebantur.*

tur. Loqvitur de illis,qvi vixerunt ante Centauros. Floruerunt autem ipſi temporibus Ixionis, Theſſaliæ Regis, qvi duabus circiter generationibus excidium Trojanum anteceſſit. Unde poteſt colligi,qvanto ars eqveſtris ſit recentior curruli. Euſtathius de iisdem Centauris, ad Il. I. Ἁρματηλατεῖν ἀφέντες, κελητίζειν ἐπετηδεύσαντο, ἤγουν ἀζεύκτοις ἵπποις ἐποχεῖσθαι *Omiſſo vehiculorum uſu docuerunt ſingulari equo vehi, vel equitare equis nullo vehiculo junctis*. Apparet,eqvos jugales & vehiculorum uſum habitum vetuſtiorem. Itaq; non video,qva commotus ratione ita ſcripſerit Lucretius lib. V.

Et prius eſt armatum in equi conſcendere coſtas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque regere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla.

Qvanqvam videatur habere conſentientem ſibi Tertullianum,qvi ſic lib. de Spectac. cap. 5. *Res equeſtris retrò ſimplex de dorſo agebatur*. Hic res eqveſtris *de dorſo* ea eſt, qvæ perficitur de dorſo eqvi, cum homo ipſi inſidet, opponiturqve illi, qvam mox nominat *de jugo*. Qvod ignoro, an ſit aſſecutus Iſidorus, qvoniam lib. XVIII. c. 27. ubi affert reliqva, hoc omittit. Verba ita habent: *Res equeſtris antea ſimplex agebatur, & utique communis uſus reatus non erat*. Adde cætera: Liqvet enim, omnia ex Tertulliani dicto loco eſſe deſumpta. In qvo cum legatur *reus*, non *reatus*, hoc qvoq; neſcio, an debeat haberi ſanum. Qvicqvid fuerit, cenſent Iſidorus & Tertullianus rem eqveſtrem non de jugo, id eſt, eqvis ſubjugatis junctisq; ad vehiculum, ſed de dorſo per conſcenſionem in eorum terga factam eſſe primam, atq; ſic Lucretium ſeqvuntur. Qvod nec memoriæ rerum, nec naturæ ipſi convenire ſatis videtur. Certè, ſi, qvod ſupra demonſtratum eſt, initio adhibuere boves, eosq; junctos ad aratrum aut vehiculum, ſimplicius erat ab ipſorum junctura venire ad juncturam eqvorum, qvam ad ipſorum conſcenſionem eqvitationemqve. Adde, qvod ob ferociam eqvus vehiculo junctus rectius & facilius regatur. Niſi qvis exiſtimet, Lucretium ad ſola reſpexiſſe bella, inq; his eqvos ſimplices ante currus uſurpatos putaſſe. Qvanqvam & de eo poſſit dubitari. Pollux ſanè Trojanis temporibus ſimplicium eqvorum conſcenſionem exiſtimat

fuiſſe

fuiſſe ignoratam. Verba ejus lib.I. cap.10.9. Λίβυες δὲ καὶ ἀπὸ δίφρων καὶ ἵππων ἐπιζευγμένων, ὥσπερ οἱ Ὁμήρου ἥρωες, μάχονται. Οὗτος γὰρ οὐκ οἶδε μονίππους ἱππέας. *Afri verò de curribus equisque junctis, ſicut & Homeri heroes, pugnant. Hic enim unico equo utentes equites non noverat.* Qvando negat Homerum ſciviſſe ſingulares eqvites, fallere videtur. Nimis enim clara ſunt, qvæ habentur Iliade K.

Καρπαλίμως δ' ἵππων ἐπεβήσατο. Κόπτε δ' Ὀδυσσεὺς
Τόξῳ. Τοὶ δ' ἐπέτοντο θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν.

Confeſtim autem equos adſcendit, verberabat autem Vlyſſes arcum, hi verò volabant celeres ad naves Achivorum. Loqvitur de Diomede, qvem ait conſcendiſſe non vehiculum, ſed eqvos. Sed & in Odyſſ.E. ab eqvitante accipit ſimilitudinem, qvod non potuiſſet, ſi eqvitationem ignoraſſet. Verba ſunt Homeri de Ulyſſe naufrago:

Ἀμφ' ἑνὶ δούρατι βαῖνε, κέληθ' ὡς ἵππον ἐλαύνων.

In unum lignum conſcendit, velut equum ſingularem compellens. Nominatim κέλητα hic vocat. Porro κέλης, ut eſt auctor Scholiaſtes vetus, qvem nonnulli Didymum appellant, ὁ ἐστὶν ὁ ἄζευκτος ἵππος, *equus vehiculo non adjunctus.* Latini pari modo *celetem equum* appellarunt, uti liqvet ex XXXIV. lib. Plin. cap. 5. Non igitur ignoraſſe potuit Homerus hoc genus κέλητος, ſicut Homerus ipſe appellat, vel μονίππου, ſicut à Polluce explicatur. Atq; ita qvondam cenſuit & Brodæus. Neq; tamen, ſi Homerus ſcivit, eo uſurpaſſe temporibus Trojanis neceſſe eſt. Et obſervant veteres Magiſtri errorem hac in parte apud Homerum. Euſtathius: Οἱ παλαιοὶ λέγουσι καὶ ὅτι ἀναχρονισμοῦ σχήματι ἐνταῦθα χρῆται ὁ ποιητής. Κέλητες γὰρ οὐκ ἦσαν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ἀλλ' ὑστερογενὲς τὸ εὕρημα. *Veteres ajunt, figura anachroniſmi uſum hic Poëtam eſſe. Celetes enim vel ſingulatores non fuere inter Heroës, inventum namque ætatis poſterioris.* Sed fortaſſis non neceſſe eſt, ut Homerum arguamus. Nam ne ipſe qvidem usqvam Heroës ſuos facit inter ſe certamina ex eqvis edere. Qvod unicum voluiſſe Pollux videtur in verbis præcedentibus. Nam alias non tam indiligentem credimus fuiſſe Homeri lectorem, ut loca ſuperius allata ignoraverit. Et agit totum illud caput non de re vehiculari in univerſum, verum ea, qvæ recepta eſt in bello. Atq; tali modo etiam accipienda verba Scho-

 liaſtis;

liaſtis ad Il. O. κελητίζειν ἵππον κέλητα ἐλαύνειν. Κέλης ὁ μονάμπυξ, παρὰ τὸ κέλειν, βαδίζειν. Ὅθεν καὶ κέλευθος. Ἐπὶ τὸ παλαιὸν ὡς ἐπίπαν τοῖς ἅρμασιν ἐχρῶντο. *Celetezein, equo celete vehi. Celes, equus ſingularis, à celein, id eſt, incedere. Vnde & celeuthos. Antiquitus per univerſum ferè vehiculis utebantur.* Vult, opinor, uſos veteres vehiculis ad prælia, nec niſi ſerò receptam noſtram eqvitandi rationem. Neq; colligas ferè aliter ex Sacris. Sanè Pharaonis exercitus, qvi eſt inter antiqviſſimos, qvorum ad nos memoria pervenit, à Moſe cenſetur numero non eqvitum, ſed curruum aut vehiculorum. Verba Moſis Exodi 14. de Pharaone: *Iunxit ergo currum, & omnem populum ſuum aſſumſit ſecum. Tulitque ſexcentos currus electos, & Duces totius exercitus.* Similia legas de exercitu Siſaræ Judicum cap. 4. *Clamaveruntque filii Iſraël ad Dominum. Nongentos enim habebat falcatos currus, & per viginti annos vehementer oppreſſerat eos.* Licet autem curribus ad prælia ſint uſi ante ſingulares eqvos, tamen penitus ignotam extra prælia qvoq; eqvitationem fuiſſe non neceſſe eſt. Nam, ut ſupra vidimus, diu ante tempora Trojana eam ad venationem uſurparunt Theſſali. Qvomodo intelligendus Plinius, qvando ait lib. VII. cap. 56. *Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt,* docuiſſe ferunt. Fuit enim pugna iſta non adverſus homines in prælio, ſed tauros in venatione, unde nomen Centaurorum acceperunt, ſicuti Palæphatus teſtatur. Sed & ante Theſſalos adhibuerunt ad res alias, ſi verum eſt, qvod habet idem Plinius de Bellerophonte verbis paulò ante occurrentibus: *Equo vehi Bellerophontem* docuiſſe ferunt. Vixit enim Bellerophon ante CHRISTUM anno circiter MCCCLX. ut Petævius exiſtimat, id eſt, annis centum triginta & amplius ante Theſſalicos Centauros. Sanè, qvando nominatim ſcribit *vehi* eqvo docuiſſe, videtur Bellerophonti hoc tribuere, qvod celeritatem eqvi ad itinera conficienda primus obſervarit, & ad uſus adhibuerit humanos. Qvanqvam ne hoc qvidem fortè ipſi aliter concedi poſſit, qvam qvatenus oſtenderit apud ſuos. Nam alias de Seſanchoſe, qvem & Seſoſtrem appellant, Ægyptiorum Rege, Dicearchus: Πρῶτον φασὶν αὐτὸν εὑρηκέναι ἵππον ἄνθρωπον ἐπιβαίνειν. *Ajunt eum primum inveniſſe, quomodo conſcendere homo equum poſſit.* Vixit Seſoſtris

ſoſtris, ut doctiſſimus in his ſupputat Rupertus, circa annum mundi MMCDLXXV. Unde liqvet, Bellerophontem anteceſſiſſe annis qvaſi centum atq; qvindecim, cum Bellerophontis ætas cadat in annum mundi MMDXC. Jam cum hos omnes longo intervallo ſuperaverit Neptunus, qvem junxiſſe eqvos ad vehicula oſtendimus, hanc rationem eſſe illa altera vetuſtiorem, clarum arbitramur. Adhibuerunt autem boves olim non ad aratra ſolum, operave ruſtica, ſed & alia vehicula. Sic qvo Sacerdos Junonis ire ad ſacra ſolebat, bobus trahebatur. Colligitur ex hiſtoria Cleobis & Bitonis, de qvorum matre, qvæ Sacerdos talis fuit, Herodotus lib. I. Ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱρόν. Οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ. *Oportebat plane matrem eorum vehiculo juncto ire ad templum, boves verò ex agro in tempore non venerant.* Simile qvid obſervatum in Sacerdote Dianæ. Heliodorus lib. III. de Chariclia eo munere fungente: Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁρμαμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. *Vehebatur in carpento, quod jugum boum album trahebat.* Apud Gallos etiam regiis vehiculis adjungebantur. Eginhartus in vita Caroli Magni de Rege Gallorum ſeu Francorum: *Quocunque eundum erat, carpento ibat, quod bubus junctus & bubulco ruſtico more agente trahebatur. Sic ad palatium, ſic ad publicum populi ſui conventum, ſic domum redire ſolebat.* Manet eadem conſvetudo hodieq; apud regulos Indorum, ſicut diſcimus ex Itinerario Olearii, qvi vidiſſe ſe hujusmodi aliqvem cum vehiculo à bobus tracto ſcribit lib. IV. cap. 29. verba poſtea recenſebo. Romæ jungebantur carpentis feminarum. Hinc Lampridius in Heliog. c. 4. *Facta ſunt Senatusconſulta ridicula de legibus matronalibus, &c. quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum.* Reginarum vehicula traxiſſe apud Æthiopas videntur. Ita ſanè deſcribit Heliodorus lib. X. Ἐφ' ἅρματος βοῶν λευκῶν ἡ Χαρίκλεια αὐτῇ Περσίνῃ ἐπὶ τὴν Μερόην παρεπέμποντο. *In curru boum alborum Chariclia & Perſina Meroen deducebantur.* Ad vehicula, in qvibus ſarcinæ militares, vix alia qvondam animalia. Inde Pollux lib. I. cap. 10. Χρεία δ' εἰς τοὺς πολέμους, σκευοφόρων μὲν ὄνων, ἐπισκευαζομένων δὲ βοῶν ὑφ' ἁμάξαις. *Ad bellum verò opus eſt arma ferentibus aſinis, bobus ad currus præparatis.* Et Mauritius noſter docet, qvomodo,

modo tegi hæc vehicula debeant, ut, qvi ex eis pugnant, habeant velut murum ante ſe, καὶ οἱ βόες φυλάττωνται ἀπὸ τῶν βαλλομένων σαγιττῶν; *& boves præſtentur tuti à jactu ſagittarum.* Libri XII. parte ſecunda, §.18. unde idem intelligitur. Accedit & Leo, qvando ita habet cap. XI. §.45. Ἐπινοήσεις δὲ εἰς τοὺς βόας τῶν ἁμαξῶν. Mutilatè reddidit interpres: *Obſervabis etiam boves diligenter:* cum debuiſſet, *boves vehiculorum,* ſcribere. Vegetius collocat & ad carpenta, in qvibus vehuntur onagri, ſi ſcriptura ejus non eſt vitioſa. Ita namq; habet lib. II. cap. ult. *Item decem onagri, hoc eſt, ſinguli per ſingulas cohortes in carpentis bobus portantur armati.* Dicit portari onagros illos in carpentis bobus, pro, à bobus, trahentibus videlicet carpenta illa. Fuit olim boum uſus etiam in curſu publico. Hinc Imperator Conſtantinus in L.1.t.5.lib. VIII. C. Theod. *Si quis iter faciens bovem non curſui deſtinatum, ſed aratris deditum, duxerit abſtrahendum.* Oſtendit, boves certos huic negocio adhibitos, qvi fuere alii, ab agreſti operi addictis. Meminit & Conſtantius Imperator in epiſtola ad Helpidium ejusdem tituli l.11. *Pro ſingulis angariis bina tantum boum paria conſequantur.* Item Arcadius & Honorius, l.53. *Si qui vel per unam mutationem veredum mulamve aut bovem ſuperducendum eſſe crediderit, memoratam fiſci viribus multam inferat.* Verum qvomodo in curſu publico animal tam tardum? Puto non tam homines, qvam ſpecies fiſcales, opera eorum deduci conſveviſſe. Qvanqvam nec tam lenti ubiq; boves. Referam, qvod memorat Olearius in Itinerario ſuo, loco antea indicato: *Poſtea fiebat nobis obviam regulus Indorum cum Indicis equitibus nonnullis & ſervulis. Vehiculum ipſius peculiari ratione ſtructum incumbebat rotis duobus parvis in axi non vulgari, verum ferro benè craſſo, quod ſurſum erat inflexum inter rotas, discurrentibus. In vehiculo ſupernè tecto ſedebat Myrſa una cum alio flexis ad inferiora pedibus. Vehiculum ipſum trahebant boves Indici coloris albi pulcherrimè nitentes, collis brevibus, in cervice prope humeros gibboſis, quorum cornua rubro colore picta erant. Circa collum multa habebant tintinnabula. Temo ſupra boves eminebat. In fronte vehiculi ſedebat auriga, boves regens fune per nares ipſorum trajecto. Et currebant ipſi tanta celeritate arteque,*

quanta

Digitized by Google

quanta poſſit equus optimè edoctus. Habes hic boves Indicos, eqvis nihilo tardiores. Qvales credere poſſumus & ad curſum illum publicum adhibitos,ſi opus eſſet feſtinatione. Poſt boves neſcio, annon ad vehicula ſint juncti aſini,& ipſi ante eqvos. Certè ipſi qvoq; mitiores tractabiliores q; ſunt. Habesq; inter miniſteria agreſtia non minus aſinos plauſtrarios, qvam boves. Cato de R.R. cap.11. *Boves duos, aſinos ploſtrarios duos.* Columella de eodem lib. VII. c.1. *Non minima pondere vehicula trahit.* Voluit hoc ipſum in ſubſeqventibus: *Pleraque utenſilia & vehere in urbem & reportare collo vel dorſo commodè poteſt.* Nam *vehere collo* dicitur, cum jugo ad collum firmato vehit trahitqve vehiculum, & opponitur τῷ *dorſo vehere*, qvod fit per clitellas dorſo impoſitas, ut notum. Qvin imò Afri qvidam eos ſolent jungere aratro. Plin.lib.XVII.cap.5. *In Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum ſiccus eſt, arabilem tauris, poſt imbres vili aſello, & à parte altera jugi anu, vomerem trahente, vidimus ſcindi.* Neq; alio reſpexit DEUS ipſe, qvando inter leges cæteras hanc edit Deut.22. *Non arabis in bove ſimul & aſino.* Nempe & Judæis uſitatum fuit aſinis arare. Unde apud Eſaiam cap.30. *Boves & aſini terram colentes.* Neq; ignorarunt penitus Itali. Unde Varro II.R.R.6. *Plerique deducuntur etiam ad arandum, ubi levis eſt terra, ut in Campania.* Et lib.I.cap.20. *Ubi terra levis, ut in Campania, ibi non bubus gravibus, ſed vaccis aut aſinis arant.* Alias ſolenne ipſorum miniſterium, trahere machinas farinarias, easq; reciproco greſſu circumrotare, qvemadmodum ex Luciano Apulejoq; novimus. Columella lib. VII. cap.1. *Iam verò molarum & conficiendi frumenti pene ſolennis eſt hujus pecoris labor.* Atq; ob hanc cauſſam inter cætera, qvæ ruri neceſſaria, Cato *aſinum molarium* commemorat cap.11. Erant enim, qvi geſtandæ farinæ tantum putant deſtinatum. Alfeno JCto *aſinus* eſt *machinarius*, l.60. ff.de Leg.III. qvi ex eadem ratione cenſet in prædiis legatis contineri. Meminit ejusdem Ulpianus l.12.§.10.ff.de Inſtr.vel Inſt.ubi jungit machinæ frumentariæ; unde intelligitur eſſe plane Catonis molarium,id eſt,eum, *qui molam machina quadam incluſam volvit & torquet*, ſicut à Turnebo explicatur. De hoc locutus qvoq; Catullus eſt illo verſu:

Et non piſtrino traderis atque aſino.

Ad qvem laudat Barthius Epigramma vetus lib. xxiv. Adv. cap. 5.

Cum poſſis parvo ſumptu conducere aſellum,
Qui ſoleat teretes vertere ritè molas.

Qvamvis autem & ploſtrarii ſint aſini, crebriores tamen & freqventiores in vehiculis ſunt muli, qvos & ipſos ante eqvos aliqvi exiſtimant adhibitos. Feſtus: *Mulis celebrantur ludi in Circo Maximo Conſualibus, quia id genus quadrupedum primum putatur captum currui vehiculoque adjungi.* Dicit, primum currui adjunctos, qvod intelligendum puto non reſpectu omnium qvadrupedum, ita namqve falſum eſſet, verum ſolorum eqvorum. Qvanqvam & de hac re poſſit dubitari. Scholiaſtes enim Pindari Oxylum auctorem jungendorum mulorum facere videtur. Verba ejus ſunt ad Pindari Pyth. Od. V. Ἀστράβην πρῶτος καὶ ἔζευξε Ὀξύλος ὁ Αἰτωλός. Hic ἀστράβη, ut opinor, *mulus*, ut ſit ſenſus: *Mulum primus iunxit Oxylus AEtolus.* Heſychius profectò: Ἀστράβη τίθεται καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν ὄνων. οἱ δὲ καὶ τὸ πλεῖστον μὲν τὴν σωματηγὸν ἡμιόνον οὕτως ἔλεγον. *Aſtrabe ponitur etiam pro aſino, quem conſcendimus. Plerumque autem ſic vocantur muli clitellarii.* Qvibus verbis liqvet, ἀστράβην mulum eſſe. Facit tamen mulum non currulem aut vehicularem, verum clitellarium. Convenitq; Pollux lib. vii. cap. 33. ubi vehiculario opponit. Ὄνος, inqvit, ἡμίονος, ἀστράβη, νωτεῖς καὶ ζύγιοι. Καὶ τὸ μὲν τῶν νωτείων ἡμιόνων ἀγώνισμα ἐκαλεῖτο κάλπη, τὸ δὲ τῶν ζυγίων, ἀπήνη. Hic ἀγώνισμα ἡμιόνων νωτείων eſt, qvod fit ἀστράβαις. Sic Oxylus non primus junxerit ad currus, ſed in ludis publicis mulos inſtituerit clitellarios, ſeu illud genus, qvod à Græcis calpe dictum fuit. Floruit Oxylus tribus circiter ætatibus poſt bellum Trojanum, ut qvi patrem Hæmonem, avum Thoantem habuit, qvi Thoas Atrei filiorum fuit ſocius in bello Trojano, qvemadmodum ex Pauſaniæ Eliacis cognoſcimus. Qvod abunde monſtrat, non ab ipſo primum junctos ad vehiculum fuiſſe mulos. Facit enim eorum in vehiculis mentionem etiam Homerus, ut Odyſſ. Z.

Οἱ μὲν ἄρ᾽ ἐκτὸς ἄμαξαν ἐΰτροχον ἡμιονείην
Ὥπλεον, ἡμιόνους θ᾽ ὕπαγον, ζεῦξάν θ᾽ ὑπ᾽ ἀπήνῃ.

Illi quidem foris currum velocem à mulis tractum inſtruebant, mulos vero.

verò ſubigebant, adiungebantque vehiculo. Atq; ita legimus & locis aliis. Sed nec in ludis publicis Calpen inſtituit, ſi credimus Pauſaniæ, ut qvi Patæcum Achæum auctorem ejus faciat circa Olympiadem demum ſeptuageſimam atq; primam. Ut videre Pindari Scholiaſtes debeat, qvo pacto ſua tueatur. Muli ſanè diu ante Oxylum fuere noti, nec modo alias, ſed & ad vehicula adhibiti. Neq; tamen credam ante eqvos uſurpatos, cum haud dubiè genus ipſum ſerius extiterit. Qvicqvid ſit, mulorum uſus fuit longè freqventiſſimus in re vehiculari. Atq; apud Homerum qvidem ipſius Priami Regis currum ducunt, Il. Ω. Sed & Nauſicaæ, filiæ Regis Alcinoi, Odyſſ. Z. Etiam Medea, regia filia, lib. III. Apollonii, v. 840. jubet - - οὐρῆας ὑποζεύξασθαι ἀπήνῃ. *Mulos adiungere vehiculo.* Nam per ἐρῆας, ἡμιόνους innui Heſychius teſtatur. Unde conſtat magna in dignatione apud veteres fuiſſe. Neq; poſt eviluerunt. Nam & Cæſares Imperatoresq; illis uſi ſuis in vehiculis. De Nerone Sveton. cap. 30. *Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis.* Idem de Veſpaſiano, cap. 23. *Mulionem in itinere quodam ſuſpicatus ad calceandas mulas deſiliiſſe.* Nota, *mulas* utrobiq; dici, non *mulos,* illarum enim uſus crebrior ad vehicula. Qvod abunde poterit liqvere etiam ex ſeqventibus. Conjuges Imperatorum mulas freqventiſſimè in vehiculis habuere. Inde videas carpenta cum mulabus in nummis Agrippinæ, matris Caji; Domitillæ conjugis Veſpaſiani; Fauſtinæ conjugis Antonini, atq; aliarum. Credo pertinere huc & verba Plinii lib. XXXIII. cap. 3. *Noſtra ætate Poppea, coniux Neronis Principis, delicatioribus iumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere ſolebat.* Delicatiora jumenta mulas puto ſignificare. Certè apud alios qvoq; *jumenta, mulæ.* Sic apud Juvenalem ſat. III. cum præceſſiſſet: *Sed iumenta vocant:* ſeqvitur: *Dudum mulio virga adnuit,* unde conſtat, jumenta eſſe mulas. Et in Sulpitii Severi Dialogo II. cap. 4. legimus: *Conſumit Gallicas mularum pœna maſtigias;* cum tamen anteceſſerit: *Agi, quo ire cœperant, iumenta præcipiunt.* Præter Reges Imperatoresqve, ipſorumq; ſeu conjuges, ſeu alias conjunctas, etiam aliæ opulentiores honeſtioresq; feminæ ad vehicula habe-

M 2 bant

Digitized by Google

bant mulas. Inde Senatusconſultum Heliogabali, cum luxu earum uſus fieret promiſcuus, de matronis, *quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari.* Et ſolebant à maritis exigere, præſertim locupletiores elatioresqve. Tertullianus lib. II. ad Uxorem, cap. 5. eò reſpexit illis verbis: *Inde, niſi à diabolo maritum petant, bonum exhibendæ ſellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis.* Viris qvoq; in dignitate conſtitutus ſerviebant in vehiculis. Præſidibus Provinciarum ſanè Alexander Severus conſtituit *mulas ſenas, mulos binos, equos binos,* cum in aliqvam dimitteret provinciam, ſicuti Lampridius in vita ejus cap. 12. notavit. Ubi bene Salmaſius mulas pertinuiſſe ait ad rhedas vel carrucas. Dicit autem ibi Lampridius, feciſſe hoc Severum *exemplo veterum.* Sed illi qvidem veteres mularum nullam, qvantum ſcio, faciunt mentionem, de mulis ſolis loqvuntur. Liv. lib. XLII. cap. 1. *Magiſtratus mulis tabernaculisque & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis* Sic Svetonius de Auguſto, qvi pro rebus pecuniam præberi eis juſſit, cap. 36. *Auctor fuit, ut Proconſulibus ad mulos & tabernacula, quæ publicè locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur.* Mulos igitur habebant olim, non mulas, eosq; non ad carpenta vel carrucas, verum clitellarios. Poſtea mollitie creſcente ſumſiſſe qvoq; ad carrucas videntur easq; mulas. Uſurparunt certè & alii. Inde *mularum carruchariarum* mentio apud Ulpianum l. 38. §. 8. ff. de edicto ædil. *Quæſitum eſt, ſi mula talis ſit, ut transiungi non poſſit, an ſana ſit? & ait Pomponius ſanam eſſe, pleraſque denique carrucarias tales eſſe, ut non poſſint transiungi.* In his porro datam operam obſervo, ut eſſent nitida, ut ejusdem omnes coloris. Hoc enim reſpectu Seneca, reprehendens luxum ſui temporis, ep. 87. *Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, unius omnes coloris?* Neq; alia fortaſſis cauſſa, qvod ſic pretia illarum augerentur. Martialis certè memorat venditas qvandoqve carius, qvam domos. Verba lib. III. ep. 62.

— — *Pluris mula eſt, quam domus, empta tibi.*

Mulos habuerunt etiam in curſu publico. Inde Arcadius & Honorius Imperatores l. 53. de Curſu publico Cod. Theod. *Si qui vel per unam mutationem veredum mulamve ſuperducendam eſſe crediderit, &c.*

Digitized by Google

rit,&c. Et nominatim in fiſcali rheda obſervamus apud Sulpitium Severum Dial.II.cap.4. *Interim per aggerem publicum plena militantibus viris fiſcalis rheda veniebat, &c.* ſeqvitur, qvomodo verberarint Martinum, & ob id jumenta eorum porro ire neqviverint. *Conſurgunt deinde omnes pariter in verbera. Conſumit Gallicas mularum pœna maſtigias.* Solebant qvoq; jungi vehiculis vulgaribus, qvibus iter faciebant. Hinc Auſonius ad Axium Paulum, qvem ad ſe invitat, Epiſt.8.

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulæ.

Et ad Paulum, ep.14. qvem cupit venire, verum nullis vectum mulabus: *Nec celeres mulas ipſe Metiſcus agas.*

Ubi nota, celeritatem mularum laudatam. De qva neſcio qvis in Catalectis etiam Virgilianis ad Sabinum:

Sabinus ille, quem videtis hoſpites
Ait fuiſſe mulio celerrimus
Neque ullius volantis impetum ciſi
Nequiſſe præterire, ſive Mantuam
Opus foret volare, ſive Brixium.

Vocat mulionem celerrimum propter mulas, qvas habebat celeres in vehiculo, qvo ſolenne iter faciebat vel ad Mantuam, vel ad urbes alias. Qvod liqvet etiam ex ſeqventibus, ubi mentionem facit mularum. Atq; hæc eſt cauſſa, cur de ſuo vehiculo, qvo faciebat iter, Seneca epiſt.87. *Vehiculum, in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ vivere ſe ambulando teſtantur.* Vult illo ſe vehiculo inceſſiſſe lento gradu, contra conſvetudinem communem. De celeritate illa mularum teſtes ſunt & alii. Nam & Auſonius ſupra *rapere* petorrita dicebat, qvod celeritatem illam indicat: & de omnibus ab eqva genitis teſtatur Plinius, qvod ſint *veloces in curſu*. Qvanqvam verò mulas habuerint freqventer ad hoc genus vehiculorum, tamen mulos qvoq; ad id uſurparunt. Inde namq; *muli* ſunt *rhedarii* apud Varronem lib.III. de R.R. cap.ult. *Celerius voluntate Hortenſii ex equili educeres rhedarios, ut tibi haberes, mulos.* Scaligeriana & Commeliniana editio præfert *mulas*. Verum altero modo legitur in vetuſtioribus codicibus. Et Varro ipſe ad hos uſus mulos nomi-

Digitized by Google

nat,non mulas. Verba ejus lib.II.cap.8.*In grege mulorum ſpectanda atas & forma, alterum, ut vecturis ſufferre labores poſſint, alterum, ut oculos aſpectu delectare queant. Hiſce enim binis cunctis omnia vehicula in viis ducuntur.* Loqvitur de vehiculis in viis,& ad ea mulis,non mulabus. Sed qvid eſt, *labores ſufferre vecturis?* Qvi nam illi *vecturi,* qvive *labores?* Puto plane, Varronem ſcripſiſſe *vectura,* ac intellexiſſe laborem mulorum, qvem perferunt in vectura. Qvomodo apud Virgilium eſt *labor operum,* apud Tullium *labor rerum,* & id genus. Fuit alioqvi animalis hujus uſus etiam in plauſtris ad trahenda onera. Docet hiſtoria de Athenienſi mulo, Plinio memorata lib.VIII. cap.64. *Mulum LXXX. annis vixiſſe, Athenienſium monumentis apparet, eo gaviſi, cum templum in arce facerent, quod, derelictus ſenecta, ſcandentia iumenta comitatu niſuque adhortaretur.* Niſum hic intelligit jumentorum, id eſt, mulorum, in plauſtris educendis in altum. Docet Plutarchus, qvi eandem rem ſic deſcribit, libro de Solert. Animal. Τῶν συνειργασμένων προθύμως ἤδη ἢ διὰ γῆρας ἀφειμένων ὀρέων εἷς καλερχόμενος εἰς Κεραμικὸν καὶ τοῖς ἀνάγουσι ζεύγεσι τοὺς λίθους ὑπάντων ἀεὶ συνανέστρεφε καὶ συμπαρέτρόχαζεν. *Mulorum unus, qui alacriter opus adiuverat, ſed iam ob ætatem vacatione donatus fuerat, in Ceramicum deſcendens, ac iunctis ad plauſtra lapides vectantia occurrens perpetuò una verſabatur currebatque.* Et adhuc clarius in vita Catonis Majoris: Ἡμιόνων μίαν φασὶ καλαβαίνουσαν ἀφ᾽ ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα, τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἁμάξας ὑποζυγίοις εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγεῖσθαι. *Mularum unam aiunt ſua ſponte veniſſe ad opus, unaque cum iumentis, quæ in arcem trahebant plauſtra, cucurriſſe ac præiviſſe.* Ὑποζύγια hic *iumenta,* id eſt, *mulæ.* Nam & apud Græcos illo ſenſu ſæpe vox hæc reperitur. Sed eſt obſervandum in his verbis dici mulam in feminino, qvæ mulus eſt & in præcedenti loco, & apud Plinium. Μίαν, inqvit, & ἑαυτῆς, qvod ad mulam pertinet. Ego tamen malo credere fuiſſe mulum. Mulos enim maſculos potius adhibebant ad hoc genus agreſte, qvam mulas feminas. Monſtrat ipſe etiam Homerus Iliad. P. qvando ita infit:

-- Ὡς θ᾽ ἡμίονοι κρατερὸν μένος ἀμφιβαλόντες
Ἕλκωσ᾽ ἐξ ὄρεος κατὰ παιπαλόεσσαν ἀταρπὸν
Ἢ δοκὸν, ἠὲ δόρυ μέγα νήϊον. -- --

Tanquam

Tanquam muli validis viribus ſumptis trahunt ex monte per aſperam viam vel trabem, vel lignum ingens navale. Cujus circiter temporibus, aut paulò poſt, florens Naëman Syrus & ipſe mulos onera trahentes Regum IV. cap. 5. memorat. Verba Græcorum Interpretum: Δοθήτω δὴ τῷ δούλῳ σου γόμος ζεῦγος ἡμιόνων. Interpres Latinus ſic expoſuit: *Concede mihi, ſervo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra.* Qvod ſignificat onus, non qvod trahere, ſed geſtare poſſint. Atq; ſic accepit & Lutherus: So viel zween Mäuler tragen. *Quantum muli duo ferre poſſunt.* Eadem ſententia Caſtalionis fuiſſe videtur, vertit enim: *Duorum mulorum onus.* Eadem Tremellii & Junii: eadem interpretis Svetici, atq; aliorum. Et profectò muli freqventiſſimè ad hoc adhibiti, ut ferrent onera in dorſo. Phædrus noſter lib. II. cap. 8.

Muli gravati ſarcinis ibant duo;
Unus ferebat fiſcos cum pecunia,
Alter tumentes multo ſaccos hordeo.

Senec. ep. 123. *Omnes iam mulos habent, qui chryſtallina, & murrina, & cælata magnorum artificum manu portent.* Nempe ſicut notat Columella lib. VI. cap. 37. *Clitellis aptior mulus, illa* (mula) *quidem agilior.* Qvia celerior agiliorq; mula, ideò illius fuit uſus in vehiculis, præſertim iis, qvibus faciebant iter, ſicut ſupra notabamus; at mulus, qvia firmior validiorqve, ideò ad geſtandas in clitellis ſarcinas adhibitus. Hinc *mulus clitellarius* apud Plautum in Moſtellaria Act. III. ſcen. 1. *Muliones mulos clitellarios habent.* Non tamen id Naëman volebat, qvod interpretes pleriq; cenſuerunt. Aliud ſanè ζεῦγος ἡμιόνων, aliud *duo muli clitellarii.* Ζεῦγος enim dici neqvit aut intelligi, niſi de conjunctis ad jugum, ſicut ipſa ratio vocabuli teſtatur. Atq; ita locum illum Regum intellexit magnus vir Samuel Bochartus. Nam ſic reddidit Latinè: *Detur, quæſo, ſervo tuo onus paris mulorum:* expoſuitqve: *Id eſt, bigæ mularis.* Ut ſic Naëman voluerit, non qvantum ferre muli duo poſſint dorſo, ſed qvantum trahere vehiculo. Unde ſimul conſtat, mulos jungi ad plauſtra & vehicula oneribus geſtandis parata conſveviſſe. Solebat qvoq; jungi molis farinariis, ut aſini. Iſidorus ſanè ob hanc cauſam mulos putat appella-

pellatos. Μύλη namq; *mola. Mulus*, ait, *à Græco tractum vocabulum habet. Græcè enim, quod jugo piſtorum ſubactus tardas molendo ducat in gyrum molas.* Et apud Svetonium in Julio cap. 31. memorantur *muli è proximo piſtrino ad vehiculum juncti*, qvi non alii, qvam ad molas farinarias deſtinati. Ad aratra qvoq; aliqvando adhibebant. Columella lib. VI. cap. 37. *Vterque ſexus* (mulorum) *& viam rectè graditur, & terram commodè proſcindit, niſi pretium quadrupedis rationem ruſtici oneret, aut campus gravi gleba robora boum depoſcat.* Videtur hoc loco Columella boves robuſtiores facere mulis. Contra cenſet Homerus, qvi ne mulabus qvidem putat in hoc opere poſſe comparari. Verba ejus ſunt Iliad. K.

Ἡμιόνων, (αἱ γάρ τε βοῶν προφερέστεραί εἰσιν
Ἑλκέμεναι νειοῖο βαθείης πηκτὸν ἄροτρον.

Mularum (hæ enim bobus præſtantiores ſunt ad trahendum in novali profundo compactum aratrum. Hic mulas præfert bobus. Sed eſt iſta apud Homerum comparatio non de robore inſtituta, ſed celeritate. Euſtathius: Φασὶ οἱ ἔμπειροι ὡς μὲν τῇ πρώτῃ τῆς γῆς ἐργασίᾳ, βοῶν δεῖ, σχολαιοτέρων ὄντων καὶ γενναιοτέρων, ὡς ἂν βαθεῖα γένηται ἡ τομὴ, ἐν δὲ τῇ νειῷ ἤδη προεσχισμένῃ, χρήσιμον τὸ τῶν ὀρέων γένος, μᾶλλον ὡς ὀξύτερον. Τοιοῦτον γὰρ τὸ ὀρικὸν ζεῦγος, ὥσπερ αὖ τὸ τῶν βοῶν ἰσχυρότερον. *Ajunt periti, quod primæ ſubactioni terræ conveniant boves, quoniam ſint tardiores, & laboris patientiores, ut profundi ſulci agantur. In ſubacta verò & aratro ſciſſa utilius ſit genus mulorum, ut quod ſit celerius. Tale namque jugum mulare, quemadmodum contra boum eſt robuſtius.* Sed ad genus ultimum eſt veniendum, id eſt, eqvos. Hos verò ad vehicula jungi ſolitos notiſſimum. Et jam ſupra prolixè hac de re locuti ſumus. Fuitq; uſus hic eorum non in militaribus ſolùmmodo vehiculis, iisve, qvalibus in urbe itineribusve incedebant, verum etiam agreſtibus. Qvo reſpectu Virgilius lib. III. Georg. ubi agit de cura circa eqvas gravidas: *Non illas gravibus quisquam juga ducere plauſtris,*
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus. — --

Neq; enim opus erat iſta admonitione, niſi eqvi alias eqvæve jungi plauſtris conſveviſſent. Ad aratra tamen juncti rariſſimè videntur. Varro ſanè, Columella, cæteriqve, qvando mentionem faciunt

arationis,

arationis, boves tantum memorant vel tauros, eqvos nunqvam. Neqve apud Virgilium aut Scriptorem alium veterem aratorem eqvum memini legiſſe. Similiter Jureconſulti veteres, ubi fundi enumerant inſtrumenta, boum & jugalium, nunqvam eqvorum nominatim faciunt mentionem. Eadem Græcorum fuit conſvetudo. Nusqvam certè Pollux loqvitur de eqvo ad aratrum. Et omnino eqvos cenſeo in magno qvondam pretio fuiſſe, ac iccirco adhiberi raro potuiſſe ad hæc opera. Contra qvam videmus hodie per multas Europæ fieri regiones, ubi bobus arare inter notas paupertatis apud agreſtes ſolet numerari. Sed de his occaſione alia.

Cap. IX.

De feris & ſimilibus domitis ad vehicula.

Feras ad vehicula quis primus junxerit. Hyginus emendatur. Inter eas uſurpati cameli. Salmaſii lectio Pliniana comprobatur, & Græca Eſaiæ refellitur. Cameli veloces. Juncti ad aratra quoque. Elephanti in curru Regum ac triumphantium. Plinius, Diodorus expoſiti, Demſterus notatus. Capitolinus emendatus. Fuerunt etiam in carpentis Auguſtorum circenſibus & quadrigis, item in vehiculis onerariis & aratris. Leones in curru, & quis Romæ primum junxerit. Κώλος *quid. Dalechampius notatur, & Athenæus exponitur. Pardi & tigres in vehiculis. De Servio, ejusque quadam hiſtoria ſuſpicio. Item urſi, & apri, & origes, & ſtruthiones, & bubali, & biſontes. Oppianus arguitur & explicatur, itemque Solinus. Tum aſini ſylveſtres, & cervi, & canes, & hirci. Leguntur & hermaphroditæ equi & onelaphi in vehiculis. Athenæi locus examinatur.*

PRæter domeſticas, veteres nonnunqvam ſive magnificentiæ, ſive luxus oſtentationisq; cauſſa vehiculis jungebant feras. Eſtqve hoc inventum minimè recens, ſed jam ante tempora Trojana notum, qvando de Admeto Hyginus fab. 50. *Alceſtim Pelei filiam cum complures in conjugium peterent, & Pelias cum multos eorum repudiaret, ſimultatem his conſtituit, ei ſe daturum, qui feras beſtias ad currum junxiſſet: Iis, quum vellet, aveheret. Itaque Admetus ab Apolline petiit, ut ſe adjuvaret. Apollo cum ab eo eſſet liberaliter tractatus, cum in ſervitium fuit ei traditus, aprum & leonem ei junctos tradidit,*

quibus ille Alceſtim in conjugium avexit. Sic emendo locum hunc, in qvo ante fuit; *Is quam vellet:* ſine ſenſu. Cæterum ferarum aliæ accedunt propius ad domeſticas animantes; aliæ non item. Ex his, qvæ accedunt propius, cameli ſunt, & elephanti. DE CAMELIS ergo primo loco dicemus. Etſi enim Plinius uſurpatos ad vehicula videatur negare, tamen diverſum comprobabimus. Verba Plinii ſunt lib. VIII. cap. 18. ubi de camelis agit: *Omnes jumentorum miniſteriis dorſo funguntur; aut vicem equitatus in prælio.* Ita bene locum hunc emendat Clariſſimus Salmaſius, cum ante legeretur: *Omnes jumentorum in iis terris dorſo funguntur, atque etiam equitantur in præliis*; absq; ſenſu. Dicit Plinius, fungi jumentorum miniſteriis *dorſo*, non cervice vel collo, qvod huic eſſe oppoſitum, ſupra notabamus, uſurpariq; de iis, qvæ ſarcinas oneravе geſtant; & fungi talibus miniſteriis *omnes*. Unde conſtat, Plinium camelos jugales aut vehicularios ignoraſſe. Memoravit tamen eos etiam ex Prophetis, Eſaias cap. XXI. v. 7. Nam, ut auctor eſt Clariſſimus Bochartus, intelligendus ibi *currus, quem cameli vehunt*, teſte Symmacho, non: ἀναβάτης καμήλου, ſicut vertunt Græci, vel *aſcenſor cameli*, ſicut reddiderunt Latini, cæteriq; interpretes. Nec res fuit tam rara vel inſolita per Orientem. Nam & Strabo lib. XV. ubi loqvitur de elephantis: Νέαρχος φησὶ, μέγιστόν τε νομίζεσθαι κτῆμα ἐλεφάντων ἅρμα. Ἄγεσθαι δ' ὑπὸ ζυγὸν καὶ καμήλους. Vertunt: *Scribit Nearchus, quod maxima poſſeſſio exiſtimetur elephantis bigæ, duci enim ſub iugo, ut camelos.* Sed vertendum eſt: *Duci verò etiam ſub iugo camelos.* Oſtendit Nearchus, non elephantos modò per Indiam vehiculis adjungi, ſed & camelos, idq; ibi ſolens eſſe, licet alibi non faciant. Uſurpavit tamen Ptolemæus Philadelphus etiam in pompa ſua, qvæ deſcripta extat apud Athenæum lib. V. Memorantur enim ibi συνωρίδες καμήλων ἐξ ἑκατέρου μέρους τρεῖς: *utrinque bigæ tres camelorum.* Ex Romanis idem fecit Nero, de qvo Sveton. cap. 11. *Commiſit etiam camelorum quadrigas.* Ubi tamen vox, *commiſit*, docet, non ſimpliciter traxiſſe tantum, ſed certaſſe curſu qvoqve in Circo. Atq; eſt non contemnenda nonnullorum ex ipſis velocitas, ut Plinius lib. VIII. cap. 18. teſtatur. Igitur & de Sagaræis Ælianus lib. XII. cap. 34. Hiſt. Anim.

Σαγα-

Digitized by Google

Σαγαραῖοι τῇ Ἀθηνᾷ καμήλων ἀγῶνα ὅσα ἔτη σὺν αἰδοῖ τῇ τῆς θεοῦ ἐπιτελοῦσι. Γίνονται δ' ἄρα παρ' αὐτοῖς αὗται δρομικώταταί τε ἅμα καὶ ὤκισται. *Sagarenſes quotannis ſumma adverſus Minervam obſervantia ei celebrant camelorum certamen. Enimverò velociſſimi apud ipſos procreantur.* Neronem imitatus eſt Heliogabalus, ſimia ipſius. Nam Lampridius de eo cap. 23. *Dicitur iunxiſſe etiam camelos quaternos ad currus in circo privato ſpectaculo.* Qvaterni cameli ſunt, qvos qvadrigas camelorum Svetonius appellavit. Cameli ad poſtremum aliqvando qvoq; ſerviebant aratro. Leo ſanè Africanus affirmat, Numidas vulgo terram exercere eqvo & camelo. Utut autem camelorum uſus fuerit non plane nullus in vehiculis, tamen longè major fuit elephantorum. Atq; primum qvidem Reges ipſi ELEPHANTOS in curru ſuo apud Indos habuere. Curtius lib. VIII. cap. 9. *Rex breviora itinera equo conficit, longior ubi expeditio eſt, elephanti vehunt currum, & tantarum beluarum corpora tota contegunt auro.* Secuti poſtea exemplum hoc & Reges alii. Sic in pompa Regis Syriæ Antiochi habes apud Athenæum lib. V. cap. 5. ἐλεφάντων ἅρμα, *currum elephantorum.* Et in alia pompa Ptolemæi Philadelphi apud eundem paulò poſt Calixenus Rhodius commemorat ἐλεφάντων ἅρματα εἰκοσιτέσσαρα, *elephantorum currus viginti quatuor.* Apud Romanos ornabant currus triumphantium, fuitq; primus Pompejus, qvi hoc inſtituit. Plin. lib. VIII. cap. 2. *Romæ iuncti elephanti primum ſubiere currum Pompeji Magni Africano triumpho, quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur.* Plinii ſententia, niſi fallor, ea eſt, Liberum ſeu Bacchum primum triumphaſſe junctis ad vehiculum elephantis. Atq; ita Demſterus ad Roſſini X. *Bacchus de Indis devictis triumphaturus quatuor elephantos iugo ſummiſit.* Laudat deinde auctorem Diodorum Siculum lib. IV. At ille nihil de vehiculo, nec de elephantis qvatuor, tantum egiſſe πρῶτον τῶν ἁπάντων θρίαμβον ἐπ' ἐλέφαντος Ἰνδικοῦ, *primum omnium triumphum ſuper elephanto Indico* teſtatur. Qvæ verba volunt, vectum elephanto ipſo, cui nimirum inſidebat. Itaq; non bene Demſterus, ac ne Plinius qvidem, niſi alios ſecutus ſit auctores, qvam qvos Diodorus. Poſt Pompejum elephantos ad currum triumphalem junxiſſe Cajum Cæſarem ſcribit idem Demſterus,

 ſterus,

ſterus, loco ſupra nominato: *Poſt hunc* (Pompejum) *Cajus Caſar Gallico Triumpho* junxit.*Sveton.cap.37.* At illo qvidem loco nihil tale videas. Sed nec alibi de Cajo memorat, qvod de Gallis triumpharit, adeò nil tradit de ipſius elephantis. Triumphum ejus de Germanis narrat cap.47. ſed nec eo loco ulla mentio elephantorum. Pergit Demſterus, & Claudium qvoq; junxiſſe ait in triumphali curru ex ejusdem Svetonii cap.11. Sed non magis illo loco mentio currus triumphalis. Sermo eſt de curru in Circenſi pompa, ſicut poſtea videbimus. Idem poſt Claudium nominat Domitium. *Deinde*, ait, *Domitius Allobrogibus Arverniſque ſuperatis. Svet.in Nerone, cap.2.* Svetonii eo loco hæc ſunt verba: *Cn.Domitius* (atavus Claudii) *in Conſulatu Allobrogibus Arverniſque ſuperatis elephanto per provinciam invectus eſt.* Nulla mentio hic triumphalis currus, & videri poteſt non tam vehiculo, cui adjunctus foret elephantus, qvam elephanto ipſo vice eqvi uſus. Subdit amplius Demſterus Gordianum. Credo Gordianum tertium innuere. Nam in cæterorum vita, à Capitolino propoſita, nihil videas de elephantis. At de hoc ſic habet cap.27. *His litteris in Senatu lectis quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ ſunt, utpote qui Perſas viciſſet, ut triumpho Perſico triumpharet.* Hic qvadrigas elephantorum accipit Demſterus pro qvadrigis triumphalibus, qvia ſeqvitur de triumpho. At mihi non videntur iſta cohærere. Eccur enim, qvia Perſas vicit, qvadrigæ elephantorum decerni tandem ei debuerunt? Non ſunt elephanti propriè ac ſpeciatim uſitati Perſis. Dein qvid hoc eſt? *Quadrigæ elephantorum decretæ, ut triumpho Perſico triumpharet.* An triumpho Perſico triumphare aliter non potuit? Itaq; vix credo ſic Capitolinum ſcripſiſſe. Potius ita hæc legenda cenſeo: *His litteris in Senatu lectis quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ ſunt, atque, qui Perſas viciſſet, ut triumpho Perſico triumpharet.* Qvicqvid ſit, qvadrigæ elephantorum Gordiano hic decretæ, non ut iis triumpharet, ſed ut ex lapide marmoreve formatis publico loco honoraretur. Nunqvam enim triumphantibus à Senatu legimus decretum, qvo animalium genere uterentur in curru: at honores, ſtatuas, bigas, qvadrigas decretas invenimus ſæpiſſimè. Et ſeqvitur

ſtatim

ſtatim apud Capitolinum, *Miſitheo autem quadriga equorum, & triumphalis currus, & titulus huiusmodi*, qvæ omnia de ſtatuis intelligenda. Sic itaq; & Gordiano decretæ qvadrigæ cum elephantis, ſicut loco alio uberius monſtrabimus, ubi ſeorſum de honore hoc agemus. Supereſt Alexander Severus, de qvo clarè Lampridius cap.57. *Pedes palatium conſcendit, quum retrò currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur.* Item Aurelianus, de qvo Zonaras tom.III. *Romam reverſus quadrigis elephantorum triumphavit.* Qvanqvam hujus rei mentionem nullam faciat Vopiſcus, qvi tamen cætera triumphi diligenter executus eſt. Poſt currus triumphales, elephantos habemus in carpentis Auguſtorum, qvibus honorabantur in pompa Circenſi. Videturq; honor ille primum tributus à Senatu Octavio. Svetonius in Claudio cap.11. *Aviæ Liviæ divinos honores, & in Circenſi pompa currum elephantorum Auguſtæo ſimilem decernendum curavit.* Habes ecce currum Auguſtæum cum elephantis in circenſi pompa. Et ne putes imaginarium fuiſſe, verum à vivis tractum elephantis, dabo locum Xiphilini, qvi ſic de eodem, vita Neronis: Καὶ οἱ ἐλέφαντες οἱ τὴν τοῦ Αὐγούστου ἁρμάμαξαν ἄγοντες, ἐς μὲν τὸν ἱππόδρομον ἐσῆλθον, καὶ μέχρι τῆς τῶν βουλευτῶν ἕδρας ἀφίκοντο. *Et elephanti, qui trahebant currum Auguſti in Circum ingreſſi eo usque, ubi Senatores ſedent, proceſſerat.* Trahunt & procedunt hic elephanti juncti ad Auguſti eum currum. Factum porro hoc imperio Neronis, unde liqvet, diu eam conſvetudinem manſiſſe. Poſt Auguſti currum hunc, invenio & Claudii, itemq; Veſpaſiani, ſimiles Auguſtæo, in antiqvis nummis. Nam Scriptores temporum illorum, qvantum ſcio, memorare omiſerunt. Pertinacis tantum legimus apud dictum Xiphilinum, ubi de Severo: Προσέταξεν χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι. *Juſſit ſtatuam eius auream curru elephantorum in Circum vehi.* Cæterum hæc conſvetudo monſtrandi magnorum virorum imagines vectas curru elephantorum in ſolenni pompa etiam Græcis Macedonibusve fuit uſitata. Athenæus ſanè ſcribit lib. V. cap. 8. ubi pompam Ptolemæi ex Calixeno commemorat: Καὶ ἐπὶ πᾶσιν Ἀλεξάνδρου ὃς ἐφ᾽ ἅρματος ἐλεφάντων ἀληθινῶν ἐφέρετο χρυσοῦς, Νίκην καὶ Ἀθηνᾶν ἐξ ἑκατέρου μέρους ἔχων. *Præter hæc cuncta*

Alexandri, qui aureus in curru veris elephantis juncto ferebatur, Victoria & Pallade eius utrumque latus claudentibus. Apud Romanos habitus honor iſte etiam Imperatricibus. Sic aviæ Liviæ *in circenſi pompa currum elephantorum* decrevit Claudius, ut jam ſupra ex Svetonio vidimus. Agrippinæ, Fauſtinæ aliarumq; currus ſimiles cernuntur in antiqvis nummis. Amplius junxiſſe obſervamus elephantos ad vehicula, qvibus certabant in Circo. Qvanqvam ignorem, an hoc qvisqvam fecerit, præter unicum Heliogabalum. Lampridius de eo, cap. 23. *Fertur & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitaſſe.* Tò *agitaſſe* monſtrat, fuiſſe ludicrum iſtud inſtar certaminis curulis in Circo, qvanqvam Heliogabalus non in Circo, ſed in Vaticano agitaverit. At vehiculis aliis, qvibus portabantur onera, junxiſſe innuit & Seneca, qvando inqvit lib. II. de ira, cap. 31. *Aſpice elephantorum jugo colla ſubmiſſa.* Indis hoc vulgatum fuit. Plinius lib. vi. cap. 19. de Indis loqvens diverſis: *Vnum ſuper hæc eſt genus, venandi elephantes domandique; iis arant, iis invehuntur.* Qvanqvam illud *invehuntur* poſſit accipi de non curru vectis, verum ipſi elephanto inſidentibus, qvare nihil fuit apud eos uſitatius. Interim & alterum in uſu habuiſſe, vix eſt dubium. Sanè faciunt id hodieqve, atqve memorat Acoſta, junctos ad tormenta ænea, qvorum in militia eſſe uſus ſolet. Neq; forſan alio reſpexit Strabo, qvando ait lib. XV. de Indis: Μέγιστόν τε νομίζεσθαι ἐλεφάντων ἅρμα φησὶ. *Maxima poſſeſſio putatur elephantorum currus.* Item, ὑπὸ ζυγῶν ἄγεσθαι φησὶ. *Ajunt duci ſub jugo.* Atq; ad hunc modum de Adriano Spartianus: *Coloſſum ſtantem atque ſuſpenſum per Detrianum architectum, & de eo loco, in quo nunc templum urbis eſt ingenti molimine, ita, ut operi etiam elephantes quatuor & viginti exhiberet.* Poſtremo & aratris adjunguntur. Plinius lib. vi. cap. 19. ubi de ipſis agit: *Iis arant, iis invehuntur, hæc maximè novere pecuaria.* Item lib. viii. cap. 1. *Indis arant minores, quos appellant nothos.* Solinus cap. 65. *Elephantos venantur, quibus perdomitis ad manſvetudinem aut arant, aut vehuntur.* Ad vehicula veteribus adhibiti etiam Leones. Primus, qvi hoc Romæ fecit, M. Antonius memoratur. Plinius lib. viii. cap. 16. *Iuga ſubdidit eos,* (leones) *primusque Romæ ad currum*

junxit

Digitized by Google

junxit M. Antonius, & quidem civili bello cum dimicatum eſſet in Pharſalicis campis. Qvando Plinius primum eum vocat, qvi ſic junxerit leones, plures poſtea feciſſe oſtendit. Primus enim eſt reſpectu plurium, qvi ſeqvuntur. Qvanqvam memoria paucorum ſuperſit. De uno legimus Heliogabalo, apud Lampridium: *Iunxit ſibi & leones.* Alias & in pompa Ptolemæi mentio leonum in vehiculis. Ita enim habet Athenæus loco antea laudato: *Poſt hos prodierunt leonum duodecim bigæ.* Ita vertit Dalechampius. At in Græco eſt συνωρίδες κώλων δεκαδύο, nulla mentio leonum. Κῶλος enim animal eſt Scythicum, album, inter cervum & arietem. Strabo lib. VII. Ἔστι δὲ τῶν τετραπόδων ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκὸς, ὀξύτερος τούτων τῷ δρόμῳ. *Habent autem animal quadrupes, quod ab iis colos dicitur, magnitudine inter cervum & arietem media, album, curſu quam illa velocius.* Vocat κόλον, qvod Straboni κῶλον. Heſychio exiſtimo κολὸν eſſe. Verba hæc ſunt: Κολὸν, κολυστόν. Μέγαν τράγον κέρατα οὐκ ἔχοντα. Omnino hic κολὸς, qvod reliqvis κῶλος vel κόλος, qvod liqvet, qvia dicit fuiſſe hircos majores, absq; cornibus. Convenit enim magnitudini, qvam in eis Strabo notat. Neq; alia eſt cauſſa, qvare in enumeratione diverſorum vehiculorum apud Athenæum præcedat, συνωρίδες τράγων ἑξήκοντα, *hircorum bigæ ſexaginta.* Nempe qvia fuit animal cognatum hircis, ideò adjectum illis eſt. Legimus & PARDOS in vehiculis, ſed rariſſimè. Martialis de temporibus Domitiani, qvibus viſum hoc ſpectaculum, lib. I.

Picto quod juga delicata collo
Pardus ſuſtinet, improbaque tygres
Indulgent patientiam flagello, &c.

Habes hic non pardos ſolum, ſed & TYGRES. Qvales neſcio, an ad currum junxerit & Cæſar Julius ſeu potius Auguſtus. Virgilius profectò de Daphnide V. Ecloga hoc modo:

Daphnis & Armenias curru ſubjungere tygres
Inſtituit. — — — — —

At hoc Servius intelligit de Auguſto. *Hoc, inqvit, apertè ad Cæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam.* Vult, qvantum intelligo, hoc dicere, Auguſtum ſacra Liberi inſtituiſſe,

tuiſſe,atq; ideo dici ſubjugaſſe tigres. Nempe tigres in vehiculo ſunt Liberi ſeu Bacchi, ſicut loco alio docebo. Verum aliud eſt *ſubjungere tigres*, & aliud Bacchum ſeu Liberum junctis ad vehiculum tigridibus Romam adducere. Neq; ſi dicamus Bacchum feras, & in eis tigres domuiſſe, aliqvid efficiemus, cum nec Daphnis iſto loco facere fingatur qvidqvam, qvod ad Bacchum pertineat, nec in Cæſare Bacchum intelligere qveamus. Ut ſit cogitandum, annon ſicut alia, ſic ejusmodi ſpectaculum dederit Auguſtus. Plinius lib. VIII. cap. 17. *Divus Auguſtus Q. Tuberone, Fabio Maximo, Conſulibus, IIII. Nonas Majas theatri Marcelli dedicatione tigrin primus omnium Romæ oſtendit in cavea manſvefactum.* Alias & Heliogabalus in curru tigres habuit. Lampridius: *Iunxit & tigres, Liberum ſeſe vocans.* Ursos memorat Martialis ante dicto loco iſtis verbis: — -- *Freno Libyci domantur urſi.*

Putat Lipſius per urſos Libycos intelligendos eſſe leones. Nempe Libyam urſos alere non exiſtimat. Sed diverſum monſtrat Clariſſimus Salmaſius magni Operis p. 311. qvem proinde arbitramur hic ſeqvendum, ſicut factum à Clariſſimo Gerhardo Voſſio lib. III. Idol. cap. 52. Freno autem domitos non aliter intelligendum, qvam in curru aut vehiculis. Urſis addo Apros; namq; & de his Martialis dicto loco:

Et quantum Calydon tuliſſe fertur
Paret purpureis aper capiſtris.

Puto hic capiſtra intelligi, qvibus regunt, qvi adjunctos habent in vehiculo. Poſſunt qvidem & capiſtra eſſe, qvibus ora ipſorum clauduntur, & ducuntur ipſi. Qvomodo in cœna Trimalcionis *tres albi ſues adducti ſunt, capiſtris & tintinnabulis culti.* Sed tamen non penitus inſolitos fuiſſe in vehiculis, oſtendit nummus aliqvis Trajani, expreſſus ab Onuphrio in ludis Circenſibus p. 87. qvi exhibet vehiculum ab apro & leone tractum, præeunte Hercule cum clava. Meminit & Occo alicujus, ſed diverſi, ut opinor, à priori. Deſcriptio illius hæc eſt in Trajano: *Diana Lucifera curru à leone & apro vecta dextra facem tenet, praeunte Hercule, Deam retrò aſpiciente, clavam dextro humero ſpectante, ſine alia inſcriptione.* Facit hic Dianam

Digitized by Google

Dianam in curru, cum in altero Onuphrii ſit Victoria, qvæ, præter facem in dextra, palmam tēnet in ſiniſtra. Sed & ibi eſt inſcriptio, cum hic ſit nulla. Unde colligas non difficulter id, qvod dixi. Apud Athenæum in pompa Ptolemæi habes qvoqve bigas ORYGUM. Μετὰ τούτοις συνωρίδες ὀρύγων ἑπτά. *Poſt hæc bigas ſeptem orygum.* Sunt autem oryges ea figura, qva vulgo monocerotes traduntur. Eadem in pompa leguntur & STRUTHIONES ad vehicula. Ita namq; habet: Στρουθῶν συνωρίδες ὀκτώ. Id eſt: *Struthorum bigas octo.* Major ibi numerus vehiculorum, qvæ habebant BUBALOS. Συνωρίδες ait βουβάλων δεκαπέντε, *bigas bubalorum quindecim.* Qvo loco bubalos debemus intelligere non boves feros, ſive uros, verum animal diverſum, ex caprearum genere, de qvo Maximus Bochartus Part. I. Hiſt. Animal. lib. III. cap. 22. BISONTES legimus apud Martialem, iſto verſu:

Turpes eſſeda -- trahunt biſontes.

Unde ſimul colligas, non eſſe usqveqvaq; verum, qvod de iis habet Oppianus, nempe ἀμαιμάκετον γένεθλον, *indomitum genus* exiſtere. Niſi fors accipimus de domandi raritate difficultateqve. Qvo reſpectu Plinius qvoq; lib. VIII. cap. 15. *Gignit Germania inſignia boum ferorum genera jubatos biſontes, &c.* Non intellexit Solinus, itaq; de ſuo ſic expoſuit cap. 32. *Biſontes frequentiſſimi, qui boves feris ſimiles, ſetoſi colla jubis, horridi ultra tauros, pernicitate capti aſſveſcere manu nequeunt.* ASINOS SILVESTRES in vehiculis memorat Athenæus in ſæpe dicta pompa. Συνωρίδες τέσσαρες ὄνων ἀγρίων. *Bigas quatuor aſinorum ſilveſtrium* habuit. Hos Latini alias *onagros* nominant, qvi cum ipſi qvoq; aliqvibus credantur arte nulla poſſe domari, hoc exemplo diverſum oſtendunt. Qvanqvam vel ipſa vehiculorum aut bigarum hic nominata paucitas oſtendat, minimè freqventem fuiſſe onagrorum ſubjugationem. Id qvod & de ſubjugatione biſontium, bubalorum, ſtruthionum, orygum, aprorum, tigridum, pardorum & ſimilium cenſendum. CERVOS crebrius adhibuere, memoratq; Athenæus in prædicta pompa bigas ἐλάφων ἑπτά, *cervorum ſeptem.* Qvin imò apud Patrenſes ſolenne fuit, ut virgo ſacra Dianæ in feſto qvodam publico veheretur curru cervis juncto. Pauſanias in Achaicis: Καὶ ἱερωμένη παρθένος ὀχεῖται τελευταία τῆς πομπῆς ἐπὶ ἐλάφων ὑπὸ

τὸ ἅρμα ἐζευγμένον. *Ultima vehitur virgo ſacerdos in pompa curru à cervis tracto.* Neſcio, an ſimile qvid obſervatum apud Gothos fuerit. Regem enim eorum curru cervis juncto vectum legimus apud Vopiſcum vita Aureliani. *Fuit*, inqvit, *alius currus, quatuor cervis junctus, qui fuiſſe dicitur Regis Gothorum: quo, ut multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus invectus eſt, ut illic cæderet cervos, quos cum eodem curru captos voviſſe Iovi Optimo Maximo ferebatur.* An hoc fuerit ſolenne Gothicis Regibus, ſicut Francicis curru bobus juncto vehi, ignoro. Saltem qvia Rhenonum, qvos nominant Rangiferos, ſpecies non multum eſt diverſa, qvorum per Septentrionem, unde Gothi oriundi ſunt, uſus olim fuit longè freqventiſſimus, in eorum defectu adhibuiſſe cervos amore patriæ conſvetudinis, fortaſſis non abſurdum eſt putare. Hoc profectò videmus, etiam Aurelianum tali curru vectum. Qvale qvid & legimus de Alàgabalo ſeu Heliogabalo. Lampridius cap. 28. *Proceſſit in publicum & quatuor cervis junctis ingentibus.* Cervos in vehiculis exhibuit Domitianus qvoqve, ſicut diſcimus ex Martiale lib. I. ubi ſpectacula illius deſcribit. Nam poſt alia ſic qvoq; habet:

Mordent aurea -- lupata cervi.

Qvod ſine dubio de bigis vel qvadrigis cervorum intelligendum eſt. Atq; iſtæ qvidem feræ domitæ ad vehicularem uſum. Qvæ oſtendunt abunde, tabulam ab Onuphrio Panvinio exhibitam in de Ludis Circenſibus pag. 11. non eſſe à pictoris ſculptorisve ingenio confictam penitus, ſed ad veritatem rei ipſius bigas leenarum, cervorum, leonum, capreolorum ibi decurrere. Ante cæteras autem omnes biga canum qvoq; ibi cernitur. Scilicet & CANES jungere vehiculis qvandoq; conſveverunt. Lampridius de Heliogabalo dicto loco: *Canes quaternos ingentes junxit ad currum, & ſic eſt vectatus intra domum regiam, idque privatus in agris ſuis fecit.* Sępius oſtendit hoc feciſſe, & cum adhuc privatus eſſet, & deinde, cum veniſſet ad imperium. Ait autem ſic *vectatum* eſſe, qvod ignoro, an de ſimplici vectatione tantum debeat intelligi, num potiùs de ludicra ad metam, qvalis eſſe conſveverat in Circo. Nam & ad hanc rem adhibitos aliqvando canes legimus. Dio ſive Xiphilinus lib.

LXI.

LXI. *Cum propter hoc Neronis ſtudium ii, qui equos alebant, una cum aurigis ſuperbè extollerentur, ac proinde erga Prætores & Conſules perquam petulanter ſe gererent, Aulus Fabricius Prætor uti noluit illis, juſta mercede cum quibusdam certare recuſantibus, ſed* κύνας διδάξας ἕλκειν ἅρματα, ἀντὶ ἵππων ἐσήγαγε, *canes doctos currus agere pro equis introduxit.* Patet manifeſtè, bigas canum ad metam decurrentes in prædicta tabula ex vero eſſe formatas. Exemplo canum jungere qvandoq; HIRCOS etiam conſveverunt. Nam apud Athenæum ſæpe dicto loco leguntur συνωρίδες τράγων ἑξήκοντα, *bigæ hircorum ſexaginta.* Similia de capris diſcimus ex Martiale, qvando ait lib. I. ep. 52.

Geſtari junctis niſi deſinis AEdile capris.

Nec res penitus inſolita noſtris etiam temporibus: ipſi namq; vidimus nonnunqvam capros canesq; in ploſtellis. Id verò prodigioſum atq; ſingulare, qvod hermaphroditas eqvas Nero junxerit. Plinius lib. XI. cap. 49. *Oſtentabat Nero hermaphroditas ſubjuges carpento ſuo equas, in Trevirico Galliæ agro repertas, ceu plane viſenda res eſſet, Principem terrarum inſidere portentis.* Poſſunt huc referri onelaphi Ptolemæi, ſi vera eſt ſcriptura Huraldini codicis Athenæi. Nam ubi vulgatus in ſæpe dicta pompa exhibet bigas ἐλάφων ἑπτὰ, codex ille aliiqve habent ὀνελάφων ἑπτὰ, qvod eſſet genus animalis ex aſinis cervisq; mixtum. Qvanqvam autem forte non omnimodè repugnet procreari tale animal caſu qvodam, ſicut ex vulpecula & cane, item tigride & cane procreantur aliqvando, qvæ vocantur ἀλωπέκιδες vel μιξάγονες, ut videre licet apud Gratium, & Ulitii ad eum notis pag. 174. vel ſicuti ex aſino eqvaqve, qvi vocantur muli; ſic inventos eſſe uno tempore tam multos onelaphos, ut potuerint ſeptem bigas conficere vix perſvaderi mihi patior, atq; ideò ſcripturam communem exiſtimo ſervandam.

Cap. X.

De hominibus ad vehicula junctis.

Homines vehiculis adjuncti. Cathedrarii. Lecticarii. Corpora lecticariorum. Lipſius notatur. Lecticas geſtare non ſemper proprium ſervorum. Geruli. Κλινοφόροι. Διφροφόροι. Φορεῖς. Φορειοφόροι *Trabarii. Hoverii explicatio Sidonii repudiata. Savaro notatus, & Sidonius correctus.*

Aſtrabarii. Philargyrii diſſenſio ab aliis obſervata. Senici locus diſtinctus. Subire ſub jugo. Iungere ſe ſub jugo. Currus Ladislai. Iungere ad currum homines per ſuperbiam conſvetudo vetus. Lectio Lucani contra Argolum defenſa. Pampillum, vox nihili. Lampridii locus expenditur.

PRæter bruta ſæpe homines adhiberi ſolent ad vehicula. Eſt autem hæc ipſorum opera vel ſolennis, vel ſingularis & inuſitata. Solennis opera duplicis eſt generis, nam vel geſtando promovent vehicula, vel trahendo. Geſtant vehicula *cathedrarii*, qvorum ſervilis ferè conditio fuit. Meminit Sidonius lib. I. ep. 11. de Curione: *Per cathedrarios ſervos domum raptus ac reportatus eſt.* Hic ſervi cathedrarii, qvi geſtant cathedras, ſicut vocat Phædrus noſter, lib. III. cap. 9. *Lecticarios* etiam vocabant. Hinc Svet. in Othone cap. 6. *Muliebri ſella in caſtra contendit, ac deficientibus lecticariis cum deſcendiſſet, &c.* Sella muliebris eſt cathedra, & lecticarii, cathedrarii, qvi etiam hoc loco ſervi. Alias ſunt lecticarii propriè, qvi lecticas geſtant. Sulpitius apud Ciceronem lib. IV. ep. 12. *Coactus ſum in eadem illa lectica, qua ipſe delatus eram, meis lecticariis in urbem eam referre.* Qvando ait, meis lecticariis, etiam hos habuiſſe ſervos oſtendit. Qvanqvam autem hi ſervilis ferè conditionis eſſent, tamen publicè habebant qvoq; ex minuta plebe, qvi hoc munere fungebantur. Inde corpora eorum legimus in inſcriptione veteri:

TIB. CLAUDIO
AUG. LIB.
TIGRANO
EX CORPORE
LECTICARIORUM
CÆSARIS.

Tigranus hic libertus eſt, & tamen ex Lecticariorum corpore, qvi Cæſari miniſtrabant. Qvare neſcio, qva ratione Lipſius ex hoc lapide conatus ſit probare, lecticariorum miniſteria inter ſervilia fuiſſe. Licet enim ita fuerit apud privatos, tamen aliter publicè res habuit. Sed & alias amicitiæ officiiq; cauſſa miniſterium hoc obibant. Qvomodo legimus apud Svet. vita Claudii, cap. 10. *Ab his* (militi-

(militibus) *impoſitus lecticæ, & quia ſervi diffugerant, viciſſim ſuccollantibus in caſtra delatus eſt.* Similia occurrunt apud eundem vita Othonis c. 6. Martialis ipſe non veretur iſtiusmodi officium præſtare, *Lecticam ſellamque ſequar: nec ferre recuſo.*
Poſteriori ævo dicti lecticarii etiam, qvi efferebant funera, ex inſtituto Conſtantini magni, de qvo conſulendus eſt Kirchmannus lib. II. de Funer. cap. 8. Alias & *gerulos* appellavere. Seneca IV. Beneſ. 28. *Quo tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus?* Græci κλινοφόρους nominaſſe videntur. Ita ſanè habet Lexicon vetus Argentoratenſe: *Lecticarius,* κλινοφόρος. Maluerunt tamen διφροφόρους alii vocare. Ita ſanè legas apud Plutarchum: πολλοὶ συνίτωσαν, ὥσπερ γυναικὸς πολυτελοῦς, τῆς τραγῳδίας κομμωταὶ καὶ διφροφόροι. Nam apud Athenæum lib. XII. cap. 2. peculiarem notat miniſtrum aulæ Perſicæ, qvi præbere deſcendenti è vehiculo Regi ſellam auream ſolebat, ne pedibus terram tangere cogeretur. Verba ſunt Dinonis: *Cum Rex è curru deſcenderet, nec deſiliebat, etiamſi exigua foret altitudo à terra, nec, ut egrederetur, manibus circumſtantium fulciebatur,* ἀλλ' ἀεὶ αὐτῷ χρυσοῦς δίφρος ἐτίθετο, καὶ τοῦτῳ ἐπιβαίνων κατῄει, καὶ ὁ βασιλέως διφροφόρος εἰς τοῦτο εἵπετο. *Sed ei ſemper admovebatur aurea ſella, in quam egreſſus è curru deſcenderet, ejusque rei gratia ſemper regiæ ſellæ geſtator ſequebatur.* Qvanqvam fortaſſis & alias curam ſellæ ejus habuiſſe videatur, Regiq; eam præbuiſſe, qvotiens eſſet opus. Plutarcho qvoq; ſunt Φορεῖς. Ita namq; habet vita Artaxerxis: *Donavit Timagoræ* Φορεῖς τοὺς κομίζοντας αὐτὸν ἄχρι θαλάσσης. In Gloſſario antiqvo legimus Φορειοφόρους pro ipſis. Φορειοφόρος, *lecticarius.* Alterius autem generis ſunt, qvi vehicula trahebant: qvorum pariter eſt duplex ratio. Qvidam enim ante ſe ſolebant propellere, alii poſt ſe trahere. Prioris generis exiſtimo fuiſſe, qvi chiramaxium impellebant. Et patebit amplius, cum de ipſo vehiculo agetur. Veteribus in uſu multo fuiſſe non videtur. Hodie eſt freqventiſſimum, non in hortis modò, ſed & munimentis aggeribusq; ſtruendis. Poſterius genus trahebat vel communia vehicula, vel ſacra. De communibus res ipſa docet. Nec enim dubitare poſſumus, qvin habuerint, qvi fune ploſtellum religatum poſt ſe traherent. Qvomodo nunc qvoq; fieri

O 3 vide-

videmus cum in agris, tum in urbibus, ubi duo tresve birotum cum non parva ſarcina trahere per plateas conſveverunt. Pertinere huc *traharii* videntur, qvorum mentio eſt apud Sidonium lib. vi. ep. I. Verba hæc ſunt: *Tu nihilominus haſtatorum anteſignanorumque pauliſper contubernio ſequeſtratus, ultimos calones tuos lixasque non deſpicis, & ad extimos trahariorum, qui per inſipientiam ſuam adhuc ad carnis ſarcinas ſedent, crucis diu portatæ vexilla circumfers.* Woverius ad hunc locum ita notat: *Trahariorum) ita ferè omnes MSS. ſed opt. liber meus, & ad extimos triariorum &c. Fort. triariorum. Sed nihil mutandum. Nam & vulgatæ lectioni in facili interpretamentum comminiſci.* Sed non ideò, qvia interpretamentum comminiſci facile, lectio altera repudianda. Ratio enim, cur *triariorum* legi neqveat, eſt evidens, qvia illi, qvorum hic eſt mentio, ſunt inter lixas & calones, multo haſtatis atq; anteſignanis inferiores. At de triariis nihil unqvam tale proditum. Pro optimis & præſtantiſſimis militibus ſemper habebantur. Liv. lib. viii. cap. *Primum vexillum triarios ducebat, veteranum militem ſpectatæ virtutis.* Hactenus ergo rectè retinetur τὸ *trahariorum*. Neq; deeſt viris doctis aliqva interpretatio. Voſſius in Etymologico: *A traha eſt traharius, qui trahis vehit ſarcinas.* Savaro in Notis: *Traharii ſunt, qui trahis & ſarracis ſarcinas & militaria vehunt impedimenta: ſic à trahis traharii dicti ſunt. Sunt autem trahæ vehicula, quibus frugum culmi comminuebantur.* Miror Savaronem trahas voluiſſe ſic exponere. Si enim talia fuere vehicula, qvid ita illis impedimenta exercitus vehuntur? Et profectò trahis vehi ſarcinas impedimentave militum nemo hactenus, opinor, legit. Qvotqvot veterum Scriptorum Latinorum Græcorumve illam rem exponunt, vehicula, plauſtra, ἁμάξας & id genus nominant. Qvare mihi valde ſunt ſuſpecti traharii illi. Et qvid, ſi legamus, *& ad extremos aſtrabariorum?* Ita procul dubio Sidonius ſcripſit, perq; aſtrabarios intellexit eos, qvi aſtrabas & jumenta clitellaria ducunt; ut ſit ab aſtraba, aſtrabarius, ſicut à clitella, clitellarius, à rheda, rhedarius & id genus. Sanè prima ſyllaba in aſtrabarius apud Sidonium facillimè abſorpta eſſe potuit per ſyllabam ultimam haud ita diſſimilem vocis præcedentis, & *b* non multum

tum

tum differt ab *h* in Manuſcriptis. Poſtremo aſtrabarum uſus frequentiſſimus in bello, ſicut ſuo loco indicabitur. Sed ſi apud Sidonium ſunt aſtrabarii, non intelligi poſſunt illi, qvi trahunt trahas ipſi, eqvove juncto ducunt, atq; adeò nec referri ad hanc claſſem. Qvanqvam non defuerint veteribus, qvi trahas aliave iſtiusmodi vehicula poſt ſe traxerint, licet fortè certum non habuerint vocabulum. Venio ad vehicula ſacra, ea qvoq; conſtat homines traxiſſe funibus. Athenæus in Ptolemæi pompa lib. V. ubi de vehiculo, cui effigies impoſita erat Bacchi: Μετὰ τοῦτο τετράκυκλος πηχῶν τεσσαρεσκαίδεκα, ὀκτὼ δὲ τὸ πλάτος ἤγετο ὑπὸ ἀνδρῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. *Poſt hos rotis quatuor currus longus cubitos quatuordecim, latus octo, agebatur à centum & octoginta viris.* Ita paulò poſt de alio vehiculo, in qvo Nyſſa Bacchi nutrix: Μετὰ δὲ ταύτας ἤγετο τετράκυκλος πηχῶν ὀκτὼ πλάτος ὑπὸ ἀνδρῶν ἑξήκοντα. *Poſt has alter currus quatuor rotarum latus octo cubitos à viris ſexaginta ducebatur.* Atq; ſic obſerves etiam in aliis. Similiter apud Virgilium Trojani ducunt ſacratum Palladi eqvum. Verſus ſunt II. Æn. *Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum*

Subjiciunt lapſus, & ſtuppea vincula collo

Intendunt. — — —

Dictys Cretenſis: *Deſtructa murorum parte cum joco laſciviaque induxere equum, feminis inter ſe atque viris certatim attrahere feſtinantibus.* Et in univerſum de thenſis Aſconius in Verr. III. *Thenſas dici putant, quod ante ipſas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Præter has ſolennes vehicula deducendi conſvetudines, accidit aliqvando, ut homines adjungerentur ob defectum jumentorum. Qvomodo leguntur juncti olim Cleobis & Biton ad matris ſuæ plauſtrum. Meminit Philargyrius ad Georg. III. *Cydippe Argiva Iunonis ſacerdos, cum boves deeſſent, filios ſuos Cleobin & Bitonem plauſtro ſubjunxit, & ſic ad templum deducta eſt, quod fas non erat illam venire ſine plauſtro.* Dicit Philargyrius, matrem eos ſubjunxiſſe; at, qvi primus hanc deſcripſit hiſtoriam, Herodotus ultro ſubiiſſe jugum ait. Ἐκκληϊζόμενοι δὲ τῇ ὥρῃ οἱ νεηνίαι, ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ζεύγλην, εἷλκον τὴν ἅμαξαν. *Iuvenes excluſi tempore, jugum ſubeuntes plauſtrum pertraxerunt.* Atq; ſic Hyginus cap. 254.

Inter

Inter quam trepidationem Gleops & Bitias pro bobus ſub jugo ſe junxerunt, & ad fanum ſacra & matrem Cydippem in plauſtro duxerunt. Nota, eſſe Gleopen Hygino, qvi Herodoto & aliis eſt Cleobis, & Bitian, qvi cæteris eſt Bito. Nam & Servius ſic vocat ad prædictum Virgilii locum, ubi etiam ipſe, *matrem, ſubeuntes jugo, ad templa duxere.* Sic ſunt diſtingvenda illa verba, qvæ ſe malè habent in vulgatis. *Subire jugo*, eſt, qvod Hyginus dixit, *iungere ſe ſub iugo.* Neceſſitate licet alia juncti olim homines. Legimus qvippe anus ad aratra ſine dubio inopia qvadam jumentorum. Plinius lib. XVII. cap. 5. *In Byzacio Africæ campum poſt imbres vili aſello, & à parte altera iugi anu vomerem trahente vidimus ſcindi.* Manuſcripti & Chifflelianus codex habent, *iungi anum vomerem trahentem*, qvod rem clarius exponit. Qvanqvam à recepta lectione minimè fortaſſis recedendum. Non ſunt diſſimiles multum dicti olim apud Hungaros *currus Ladislai.* Nam cum incurſione Tartarorum ſub Ladislai IV. imperio vaſtatis omnibus jumenta qvoq; defeciſſent, homines ad plauſtra & aratra juncti. Qvod vehiculorum genus odio Ladislai appellabant, ſicut dixi. Memorant Bonfinius & alii temporum illorum Scriptores. Invenimus aliqvando junctos homines per ſuperbiam, & in ſignum aliqvod victoriæ. Nec eſt iſta conſvetudo recens, verum pridem uſurpata Seſoſtri apud Ægyptios. Joſephus nominat Suſacum. Diodorus lib. I. *Qui gentium devictarum regna indulgentia ipſius tenebant, aut alioquin principatus acceperant maximos ſtato tempore cum donis in AEgyptum ventitabant. Quos Rex exceptos cætera honorare & eximiè provehere, ſed templum vel urbem ingreſſurus, equos à quadrigis ſolvere, Regesque ac Duces quaternos ſubiugare ſolebat: planum ita cunctis, ut putabat, faciens, quod aliorum potentiſſimis totoque orbe clariſſimis, bello ſubactis, in virtutis certamine ſibi comparandum habeat neminem.* De eodem Plinius lib. XXXIII. cap. 3. *Victo Seſoſtre AEgypti Rege, tam ſuperbo, ut prodatur annis quibusque ſorte Reges ſingulos è ſubiectis iungere ad currum ſolitus, ſicque triumphare.* Hinc Lucanus lib.

Venit ad Occaſum mundique extrema Seſoſtris,
Et Pharios currus Regum cervicibus egit.

Argolus

Argolus in Notis ad Onuphrium pro *Occaſum* citat *Oceanum*. Nimirum qvoniam in Oriente fuit Seſoſtris, præterea Oceanus extremum mundi, ſicut dixi pridem in libris de Mil. Navali; Occaſus autem non magis mundi extremum, qvam Oriens, vel Meridies, vel Septentrio. Sed omnino retinendum eſt *Occaſum*, qvoniam poſtremum Seſoſtri fuit bellum cum Scythis, qvi Ægyptiis ad *Occaſum*. Seſoſtri hac parte ſimilis fuit Cyrus, uti teſtis eſt Cedrenus, qvando ſic de ipſo pag. m. 117. Ὁ Κῦρος αἰχμαλωτεύσας πολλοὺς βασιλεῖς, καὶ ἔχων αὐτοὺς ἐν φυλακῇ, προσέταξε κατὰ ἑορτὴν τοῖς ὤμοις αὐτῶν σύρειν τὸ τετραΐππον ἅρμα, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐποχεῖτο. *Cyrus cum multos haberet Reges captivos, & in cuſtodia detineret, ſolenni quadam feſtivitate eos trahere ſuis humeris quadrigas juſſit, quibus ipſe vehebatur.* Poſtremo & laſciviæ cauſſa junctos homines legimus. Nam de Heliogabalo Lampridius cap. 29. *Iunxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad papillam, vel ternas & amplius, & ſic vectatus eſt: ſed plerumque nudus, quum illum nudæ traherent.* Ita habent cum Schreveliana editio nupera, qvæ Salmaſii, Caſauboni, Gruteri editiones ſeqvitur, tum Henrici Stephani, atq; aliorum. Notant tamen pro *ad papillam*, Palatinum Manuſcr. exhibere ad *pampillum*. Atq; ita editores Fori Romani repererunt ſuis in codicibus, unde *genus delicati currus* ſunt interpretati. Sed pampilli qvidem nulla ratio denominationis liqvet, ſive Græcam lingvam ſive Latinam conſulemus. Qvare ſunt, qvi *pompilli* legere hic malunt. Sed de pompa nulla loqvitur Lampridius. Deinde nec *pompillum* legimus, ſed *currum pompaticum*. Iſidorus lib. XX. cap. 12. *Carpentum pompaticum vehiculi genus eſt, quaſi carrum pompaticum.* Nempe ſic *adventum pompaticum* dixit Tertullianus adv. Valent. cap. 16. Apud qvem cum reperiatur & *pompalis, pompalem* qvoq; *currum* dici potuiſſe liqvet. Qvare dubito de integritate hujus loci, & qvidvis potius, qvam *pompillum* aut *pampillum* legere volo. Neq; tamen τὸ *papillam* poſſum amplecti; ecqvid enim eſt, *jungere mulieres ad papillam?* Qvid papilla facit ad juncturam? Deinde, cum de pluribus mulieribus ſit ſermo, cur non *ad papillas* potius dicendum fuit? Neq; cogitare poſſumus ſic junctas, ut jugum funesq; cingerent earum papillas: Nemo enim

Digitized by Google

ad hunc modum diceret, *jungere equos ad collum, vel cervicem.* Qvoties illud *jungere ad* occurrit, toties fit mentio rei, cui qvid adjungitur, & qvæ ducenda trahendave venit, ut jungere ad currum, ad aratrum. Qvare alia excogitanda lectio, de qva dicemus amplius, cum ad vehicula ipſa ventum erit. Neq; enim dubitare poſſum, qvin ſub voce *papillam* vehiculi genus qvoddam lateat.

Cap. XL.

De jugo & funibus, qvibus junguntur.

Iugum, unde. ζεῦγος *pro bovibus mulisve junctis. Athenæi & Polybii explicatio rejecta. Materia iugi lignum. Locus Eſaiæ expenditur: Iugum unctum oleo. Iugum buxeum, æneum, ferreum. Figura eius eadem in omni genere iugalium. Iugum fuit curvum. Stevechii & Lipſii figuræ reiectæ.* ζεύγλη. *Sub uno iugo duo, aliquando tria, ſed non niſi certo fine.* Μέσαβα. *Gvaltherus notatur.* Ἀκροχηνίσκοι. *Curtius exponitur. Cælata iuga.* Γλυφὴ ἄκρου ζυγοῦ. *Heſychius explicatur & emendatur. Stephani explicatio reiicitur:* ζυγόδεσμον. *Pollux emendatur.* ζυγοδέτης. *Lora. Iuga lorata. Subiugæ. Cato emendatur.* Ἕστωρ. Ὀμφαλὸς ζυγοῦ. Λέπαδνα. *Euſtathius explicatur, item Pollux.* Μασχαλιστῆρες. *Antilena, poſtilena. Plautus exponitur contra Lambinum.* Ὑπωρίς. *Pertinet ad clitellas.* Δικρεστής: *Voſſius reiicitur. Iugum equis ſolitum imponi.* Ζύγιοι ἵπποι. *Iugales. Item mulis atque aſinis, & quidem in collo; ac liberè, ut poſſent excutere.* Λόφος. *Statius exponitur.*

ANimalia, qvæ ad currus junguntur, jungi ferè ſolent interventu jugi. Sic enim vocabant inſtrumentum illud, ad qvod & temo vehiculi & funes cæteri, qvibus trahebant, religabantur. Dicebatur verò jugum ita à jungendo, uti Varro teſtis eſt. *Iugum, ait, & jumentum à junctu.* Qvanqvam fortè rectius cum Gerhardo Voſſio ſtatuamus contra ſeſe rem habere, ac à *jugo* venire *jugare*, item *iungere*. Jugum autem à Græco ζυγὸς derivari, permutatione qvadam literæ ζ, cui ſimilem Latini non habent, in I, qvomodo & à μεῖζον *maius* eſt. Ζυγὸς profectò Græcis, qvod Latinis jugum. Philoxenus: *Iugum,* ζυγός. Licet hoc ζυγὸς fortaſſe ſit à ζεῦγος, qvod, ut Heſychius eſt auctor, notat πᾶν τὸ ἐζευγμένον, id eſt, qvidqvid conjugatum ſociatumq; eſt. Qvomodo eſt ζεῦγος pro bobus junctis apud

Athenæum:

Athenæum lib. I. cap. 13. ubi agitur de ſaltatione Magneſiorum. Μάχεται πρὸ ζεύγους ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν αὐλόν. Καὶ τέλος ὁ λῃστὴς δήσας τὸν ἄνδρα, τὸ ζεῦγος ἀπάγει. Perperam Interpres: *Raptis armis ante iugum arator pugnat, tibiæ modis corporis motum adaptans. Ad extremum verò prædo vinctum aratorem cum iugo abducit.* Ζεῦγος enim hic ſunt juncti boves, qvibus arator ſparſa ſemina ſimulabat inſinuare terræ. Sic ζεῦγος mulæ carrucariæ apud Polybium in Excer. Peiraſc. pag. 154. Καὶ τῶν ὀρεοκόμων, καὶ τοῦ ζεύγους, ἐκ τῆς ἀπήνης αὐτοῖς ὑπαρχούσης. Ubi pariter interpres malè, *iisdem pilento, bigis ac mulionibus.* Nihil enim hic de bigis agitur, ſed mulabus. Materia ipſius vulgo fuit lignea. Inde habes apud Eſaiam cap. 10. *Auferetur iugum de collo tuo, & computreſcet iugum à facie olei.* Dicit, *computreſcet,* qvod non convenit in aliam materiam, præſertim, cum addatur cauſſa, oleum. Græci omiſerunt: Ita namq; habent: Καὶ καταφθαρήσεται ὁ ζυγὸς ἀπὸ τῶν ὤμων σου. At Junius & Tremellius: *Imò disturbabitur iugum propter oleum.* Clarius Caſtalio: *Iugum ex cervice auferetur, iugo præ pingvitudine corrupto.* Nempe hoc vult, niſi fallor, fore, ut oleum nimis jugo inunctum non conſervet ipſum, ſed corrumpat. Solebant enim inſtrumenta illa lignea, qvo fierent durabiliora, oleo inungere. Cato R.R. cap. 98. *Amurca decocta* (ea fex eſt olei) *ligneam ſupellectilem omnem ſi ungves, non putreſcet, & cum ea terſeris, ſplendidior fiet.* Apud Homerum in vehiculo Priami buxeum eſt jugum. Verba ſunt Iliad. ω.

Κὰδ δ' ἀπὸ πασσαλόφιν ζυγὸν ᾕρεον ἡμιόνειον
Πύξινον, ὀμφαλόεν τ', εὖ οἰήκεσσιν ἀρηρός.

Apaxillo iugum abstulerunt mulinum; buxinum, umbilicoſumque, bene clavis aptatum. Notat hic Euſtathius, ita factum ab Homero, cum ad indicandum robur, tum, qvod ſermo eſſet Regis de vehiculo, alias non fuiſſe uſitatum. Verba ejus: Τὸ δὲ πύξινον, ἔστι μὲν καὶ πρὸς στερρότητα, ἔχει δέ τι καὶ κάλλος βασιλικῇ πρέπον ἀπήνῃ. Οὐκ ὂν δὲ ζυγὸς βόειος τοιοῦτος εἴη. Dicit, jugum vulgare, ac qvale bobus ſolebat imponi, non fuiſſe iſtiusmodi. Et profectò ſupra demonſtravimus è carpino vel acere fieri conſveviſſe. Sicut autem vulgo lignea fuere juga, ſic nonnunqvam legimus & ænea. Nam Horatius III. Carm. od. 9. ita habet, de Venere loqvens:

 Didu-

Diductoſque iugo cogit aëneo.

Et Apollonius lib. III. Argon. v. 1283. de bubus Æatæ:

-- Ἴδε ζυγὰ χάλκεια ταύρων.

AErea vidit iuga taurorum. Sed & ferrea occurrunt. Claudianus:

-- -- *Sub iuga ferrea mittit*
Cornipedes. -- — — —

Et jam olim Deus ipſe apud Jeremiam Prophetam cap. 28. *Iugum ferreum poſui ſuper collum cunctarum gentium iſtarum, ut ſerviant Nabuchodonoſor, Regi Babylonis.* Forma jugi fuit eadem in cunctis animalibus, cujuscunq; eſſent generis. Qvod colligimus ex eo, qvia neqve Græci neqve Latini differentiæ alicujus meminerunt. Nam qvod Cato de R. R. cap. 11. *iugum* memorat *ploſtrarium,* & mox *aſinarium,* non tam pertinet ad formæ aliqvam diverſitatem, qvam ad uſum alium & alium, qvando illud pertinuit ad plauſtra, hoc ad molas. Deinde, qvia, qvæ in jugo boario memorantur partes, eædem iisdemq; cum nominibus occurrunt & in jugo eqvorum, qvod ex Polluce liqvet, qvi lib. I. cap. 10. 10. jugum eqvorum ſic deſcribit, ſicut alii jugum boum, aliorumve animantium, ut conſtabit ex ſeqventibus. Deniq; oſtendunt hoc imagines & monumenta priſca, qvando ea ſpecie, qva boum, etiam eqvorum juga exhibent. Qvod ante omnia notandum, ne talia nobis imaginemur juga eqvorum, qvalia hodie per Germaniam regionesq; alias ſunt in uſu, orbiculata clauſaqve, & qvibus eqvi colla inſerunt. Nam contra veterum juga habuere ligna non duplicia, & coëuntia in orbem, ſed ſimplicia, eaqve leviter inflexa circa medium, curvaqve. Inde Ovid. I. de Arte:

Præbet & in curvo colla premenda iugo.

Non igitur peritè ſatis, qvisqvis in Stevechianis notis ad Vegetium qvadrigas pinxit falcatas, pag. 215. eqvis qvatuor impoſuit tignum rectum inſtar aſſeris loco jugi. Sed nec Lipſii imago, qvam proponit in Notis ad libros de Cruce, pag. m. 116. eſt conveniens, & nos infra dabimus ex Trajani Columna alia ſpecie. Curvatura illa Græcis ζεύγλη. Pollux: Τὰ κοῖλα τοῦ ζυγοῦ, ὑφ᾽ ἃ ὑπάγονται οἱ ἵπποι, ζεῦγλαι. *Curvaturæ iugi, ſub quas mittuntur equi, zeuglæ.* Obſervandum, qvod.

qvod unius jugi curvaturas faciat plures. Τὰ κοῖλα, inqvit, & tamen de uno tantum jugo loqvitur. Videlicet non ſingula jumenta ſingula qvoq; apud veteres habuere juga, verum jugum unum ſimul incumbebat duobus. Inde factum, ut pro duobus iſtis jumentis uno in jugo duplex eſſet curvatura. Qvod de uno jugo in jumentis pluribus dixi, liqvet vel ex Columella, qvando capite de domandis bubus lib. VI: *Per hæc blandimenta triduo ferè manſveſcunt, jugumque quarto die accipiunt.* Unum modò jugum memorat in pluribus. Similiter & lib. II: cap. 2. *In opere boves arctè junctos habere convenit, quo ſpecioſius ingrediantur ſublimes, jugumque melius aptum cervicibus inſideat.* Qvin imò lib. VI. cap. 2. jugum memorat, qvo tres ſimul jungi poſſint boves, pertinens ſinguláriter ad eos domandos. *Si,* ait, *non pigeat jugum fabricare, quo tres jungantur, hac machinatione conſequemur, ut etiam contumaces boves graviſſima opera non recuſent.* Memorat hoc jugum velut ſingulare, atq; alias non uſitatum, unde liqvet, vulgo habuiſſe, qvibus jungebantur tantum duo. Neq; alia eſt cauſſa, cur Latinis pariter ac Græcis jugum boum de duobus uſurpetur. Eadem fuit ratio in eqvis. Ovidius propterea in curru Solis, qvem ducebat Phaëton, f. 3.

Conſternuntur equi, & ſaltu in contraria facto
Colla jugo eripiunt, abruptaque lora relinquunt.

Jugo uni eripiunt colla plura, pluresq; eqvi. Itaq; & ipſi plures unico ſub jugo, contra qvam receptum noſtris eſſe moribus conſvevit. Qvia ergo jugum unum pluribus, &, ut poſtea liqvebit, duobus ſimul incumbebat, ideò in eo curvaturæ binæ, qvæ à Græcis ζεῦγλαι dicebantur. Errant enim, qvi exiſtimant fuiſſe ligna propendentia à jugo, hinc inde boum colla amplexantia: qvando nulla talia in imaginibus antiqvis. Etymologici auctor: Τοῦ ζυγοῦ τὰ τιθέμενα ἐπὶ τοὺς αὐχένας τῶν βοῶν, οἱ μὲν ζεύγλας, οἱ δὲ βοείας, οἱ δὲ μέσαβα καλοῦσιν. Facit auctor hic eadem eſſe ζεύγλας atq; μέσαβα. Porrò, μέσσαβα ſunt lora qvædam jugi, ut mox dicam. Sed notandum, ζεύγλαν duo denotare, lora iſtà, atq; curvaturam. Ideò & de μέσσαβῳ ſeu μεσάβῳ Stephanus, qvod aliqvibus ſit ἡ τοῦ ζυγοῦ γλυφὴ, ἔνθα αἱ αὐχένες τῶν βοῶν δέδενται. *Jugi cavitas, in quam colla boum inſeruntur, religanturve.* Sanè ζεύγλας apud

 Pollu-

Pollucem non intelligi poſſe lora, vel ex eo liqvet, qvia ſtatim poſt ſuperius allata verba ſeqvitur, ὧν τὰ ἄκρα, ἀκροχηνίσκοι. Vertit iſta Gvaltherus, *quarum* (zeuglarum) *extremitates cornua vocantur*. Si zeuglarum extremitates cornua, qvomodo poſſint eſſe lora, qvorum extrema ſive capita nemo unqvam, credo, nominavit cornua? Qvanqvam Græca parum propriè reddiderit Gvaltherus: Alia enim *cornua*, alia ἀκροχηνίσκοι. Nam ἀκροχηνίσκοι propriè extremitates, qvæ deſinunt in anſerculos. Nimirum fuit ea conſvetudo veterum, ut in jugis, præſertim eqvorum, extremitates ſive capita formarent ſpecie animalis alicujus, ſive avis, maximè verò anſerculi, qvod videmus apertiſſimè in jugo boum, qvod occurrit in columna Trajani, iſta ſpecie.

Habes ſatis clarè ἀκροχηνίσκον in hoc jugo. Ad eundem ferè modum cernitur in jugo alio à Lipſio in Notis ad lib. III. de Cruce exhibito, qvanqvam ibi pictoris inſcitia canis aut piſcis potius, qvam anſeris, ſpeciem exhibeat. Appellabatur autem illa extremitas ἀκροχηνίσκος, non qvod ſemper ibi anſerculi haberet effigiem; ſed qvod plerumqve. Namq; in qvadrigis, qvas diligentiſſimè delineatas exhibet Philippus Rubenus lib. I. Elect. cap. 30. pars illa jugi deſinit in helicem, cochleæ figura. In vehiculo Darii ab uno capite Nini, ab altero Beli habebat effigiem. Memorat Curtius lib. III. cap. 3. cujus verba non ſatis hactenus intellecta, explicant abunde, qvæ hucusq; diximus. *Diſtingvebant*, inqvit, *internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea ſimulachra cubitalia, quorum alterum Nini, alterum*

alterum Beli gerebat effigiem. Loco anſereuli jugum illud effigies Nini Beliq; habebat, unam in dextro, alteram in ſiniſtro capite, non demiſſas, ut paulò ante anſerinum caput vidimus in jugo bovino, ſed ſubrectas, ut opinor, qvia ſcribit, *eminebant*. Atq; hæc *cælata juga,* qvorum mentionem facit Propertius lib. II.

Eſſeda cælatis ſiſte Britanna jugis.

Cælata hic, in certas effigies formata, iſto modo, ſicut dixi. Habuerunt tamen & ſimplicia, nulliſq; iſtiusmodi ſculpturis cælaturisve culta, qvorum poſtea effigiem exhibebo. Nunc cum ſatis conſtet, ἀκροχηνίσκους eſſe in jugis, ζεύγλας eſſe partem jugi neceſſe eſt, qvia capita ſeu ἄκρα ζευγλῶν Pollux appellari dicit ἀκροχηνίσκους. Neq; aliud intellexiſſe cenſeo Heſychium, qvando ita ſcripſit: Ζεύγλη. Ζυγὸς, ἢ τὸ ἄκρον ζυγοῦ καθὸ ἐντίθης, τοὺς τραχήλους τα ζῶα. Qvod Pollux appellavit κοῖλα, alii dixerunt γλυφὴν, id Heſychius ἄκρον τοῦ ζυγοῦ hic reddidit. Intellexitq; illud ſupernè inflexum, qvod imponitur cervici, & cui cervix veluti inſeritur. Itaq; is ipſe paulò ante: Ζεύγλας, ζυγοὶ, ἢ μέρη τοῦ ζυγοῦ, καὶ ζευκτῆρες ἱμαντόδεσμοι. Tria dicit hoc vocabulum ſignificare, jugum integrum, vel certam ejus partem, vel lora qvædam ſive coria. Si partem ejus, alia profectò eſſe neqvit, qvam de qva huc usq; dictum eſt. Sed apud eum loco ζεύγλας mallem ζεῦγλαι legere, ut ſubſeqventia reſpondeant. Ζεῦγλαι interim & ζευκτῆρες ἱμαντόδεσμοι, ut Heſychius teſtatur, hoc eſt, lora jugorum, non *juga falcata,* ut Gvaltherus reddidit abſq; ſenſu apud Pollucem lib. I. cap. 14. Μέσσαβα exponit Etymologus, de qvibus Heſychius: Μέσσαβον, ἐξ ὠμοβοείων ἱμάντων, ᾧ τὸν ἱστοβοέα πρὸς μέσον τὸν ζυγὸν προσδέουσι ὅ τινες ἐχέβοιον. Sic ibi legendum videtur, non ἢ τὸν ἱστοβοέα, ſicut mea habet. *Meſſabum eſt lorum ex crudo corio, quo temonem alligant ad medium iugum, quidam echebæum appellant.* Bene τινὲς, id eſt, *quidam,* nam echebœum aliter exponunt alii, ut mox dicam. Interea μέσσαβον eſſe funem illum, qvo temo alligatur jugo, firmat qvoq; Tzetzes ad Heſiodum. Μέσαβοι δὲ (inqvit) οἱ λῶροι, οἱ μέσοι ὄντες τοῦ ζυγοῦ, καὶ συνδέοντες τὸν ῥυμὸν τῷ ζυγῷ. Ubi nota, qvod ſit Tzetzæ μέσαβος, qvi μέσσαβον Heſychio. *Meſabi,* ait, *ſunt lora, in medio iugi, quæ temonem iugo adſirmant.* Pollux qvoq; ad hunc modum lib. I. cap. 13. Ὁ δὲ πλατὺς ἱμὰς, ὁ τῷ ζυγῷ παρακαθαπτόμενος, ἐχέβοιον,

ἐχίβοιον, ἢ μεσόβοιον, καὶ μεσάβοιον καλεῖται. Stephanus non rectè *lorum bovem adiungens aratro* explicavit. Neq; ſatis evidenter Gvaltherus: *Lorum autem illud latum iugum contingens.* Qvid enim eſt *contingens?* Loqvitur de loro, qvod jugo alligat temonem, de qvo apud Pollucem proximè præceſſerat. Et hoc eſt παρακαθαπτόμενος ζυγῷ, lorum, qvod alligatur jugo. De qvo ſpeciatim hic obſervat Pollux, qvod fuerit πλατὺ ſive latum. Idem lib. I. cap. 10. p. 10. ζυγόδεσμον vocavit. Τὰ δὲ συνάπτοντα αὐτὸ τῷ ζυγῷ, ζυγόδεσμα καλεῖται. Ita meus Francofurti anno MDCVIII. excuſus. Verum ſine dubio legendum συνάπτοντα αὐτὸν, ut reſpiciat ῥυμὸν, de qvo præcedit. Et verterunt: *Iugum autem huic alligantia, iugalia lora dicuntur.* In qvibus verbis illud *huic* ſine dubio ad temonem retulerunt. Aliis eſt ζυγοδέτης. Heſychius: Ζυγόδεσμος, ὁ ἱμὰς τοῦ ζυγοῦ, ὃν ἔνιοι ζυγοδέτην. Latini generali voce *lora* vocant. Inde habes apud Catonem de R.R. cap. 10. *Iuga cum loris ornata tria.* Et Curtius de jugo Gordii loqvens lib. III. cap. 1. *Ruptis omnibus loris oraculi ſortem vel eluſit, vel implevit.* Auſonius de iisdem epiſt. 24.

(Ocyus illa iugi fatalis ſolvere lora
Pellæum potuiſſe ducem reor. —

Virgilius ex hac cauſſa dixit *iuga lorata* in Moreto:

Sub iuga parentes cogit lorata iuvencos.

Speciatim tamen obſervo lora iſta eſſe, qvæ Latini *ſubiugas* vocarunt. Gloſſæ veteres: Ζεύγλη, *ſubiuga.* Catonem puto lora iſtæc appellaſſe *ſubiugia*, cap. 63. diverſamq; oſtendiſſe longitudinem eorum in plauſtro & aratro. Verba habent ita: *Funem torculum eſſe oportet extentum P. LV. &c. ſubiugia in ploſtrum P. XVIII. funiculum P. XV. in aratrum ſubiugia lorum P. XVI.* Corrigenda hinc, qvæ leguntur apud eundem cap. 135. *Subiugia in luſtrum lora ped. XIX. funiculum P. XV. in aratrum ſubiugia lora P. XII.* Ita habet mea editio à Comelino anno 1595. publicata. Sed ſcribendum, pro *in luſtrum, in ploſtrum*, & pro *P. XIX. P. XIIX.* ſicut contra in ſuperiori loco pro *P. XVI.* mallem *P. XII.* Vulgo putant, ſubjugia fuiſſe lora, qvibus jugum collis boum eqvorumve aptabatur. Verum major apud me Gloſſarum fides, qvæ oſtendunt ad temonem jugumq; pertinuiſſe.

ſe. Solebat autem lorum hoc religari circum clavum, qvem à jugo habebant trajectum, Græcis ἕστωρ vocatum. Scholiaſtes vetus Homeri Il. Ω. Ἕστωρ πάτταλος τῷ ζυγῷ ἐνιέμενος ἐν ἄκρῳ τῷ ῥυμῷ πεπηγὸς. Ἔνθα κρίκος ἐμβάλλεται, καὶ τὸ ζυγόδεσμον ἀποδίδοται εἰς συνοχὴν τοῦ ζυγοῦ. *Heſtor eſt paxillus jugo immiſſus, in ſummo temonis defixus, in quem iniicitur annulus, & religatur lorum iugi, ut iugum contineat.* Ita Pollux: Ὁ δὲ πάτταλος, ὁ διηρημένος ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐπὶ τὸν ῥυμὸν, ᾧ τὰ ζυγόδεσμα περιβάλλεται, ἕστωρ. *Paxillus à iugo ad temonem erectus, cui lora iugi induntur, heſtor.* Docent, paxillum iſtum fuiſſe in jugo, & transmitti conſveviſſe per temonem, qvia temonem jugo imponebant, ut oſtendam in ſeqventibus. Circulum qvoq; ſive annulum injeciſſe paxillo illi demonſtrant, qvi annulus ſine dubio in capite temonis fuit. Meminit hujus annuli Homerus etiam Il. Ω. in vehiculo Priami:

-- -- Ἐπὶ δὲ κρίκον ἕστορι βάλλον
Τρὶς δ' ἑκάτερθεν ἔδησαν ἐπ' ὀμφαλόν.

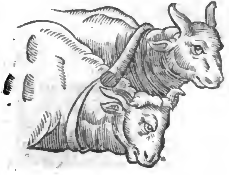
Annulum paxillo iniecerunt, ter verò utrinque ligarunt, iuxta medium. Sic hæc explico; nam ὀμφαλὸν expreſsè Scholiaſti veteri τὸ μέσον τοῦ ζυγοῦ, *jugi medium*. Et temonem cum loris ad medium jugi religari conſveviſſe ſuperius demonſtratum eſt. Qvando ait, *ter ligarunt*, lorum illud ter circum temonem juguḿq; vult fuiſſe ligatum firmitudinis majoris gratia. Qvo fine qvoq; longum habebant. Qvod Homerus qvoq; indicat, qvando præmittit:

Ἐκ δ' ἔφερον ζυγόδεσμον ἅμα ζυγῷ ἐννεάπηχυ.

Extuleruntque lorum cum iugo novem cubitorum. Facit lorum longum novem cubitos, qvod eſt brevius nonnihil, qvam qvale Cato exigit in plauſtro. Vult enim eſſe pedum XVIII. cum novem cubiti faciant pedes tantum tredecim cum dimidio. Dicit autem Homerus ter ligaſſe ἑκάτερθεν ſeu *utrinque*, qvod accipio de utraq; parte paxilli ſive heſtoris, ut in medio illorum vinculorum emineret, qvæ ſimul ὀμφαλὸν ζυγοῦ ambibant. Habebat enim medium illud qvædam foramina, per qvæ firmitatis majoris gratia lora illa trajiciebant ſimul, cum temonem alligarent. Unde Heſychius: Ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα ζυγόν. Ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ' ὧν αἱ ἡνίαι δίδονται. *Vmbilicatum, iugum umbilicos habentem. Vmbilicos autem*

Q *vocant*

vocant foramina ſive cava iugi, in quibus lora religantur. Fuerunt autem illæ non tam integra foramina, qvam inciſuræ qvædam ad hoc factæ. Sic enim accipio, qvod ait Euſtathius: Ὀμφαλόεν δὲ, τὸ, ἢ κύκλους τινὰς κοίλους ἔχον ὀμφαλοειδεῖς, ἢ γλύμμα τι κοῖλον περὶ τὸ μέσον τοῦ ζυγοῦ, ὅπου οἱ ἱμάντες περιτίθενται. *Vmbilicatum verò, quod habet circulos quosdam cavos umbilicorum figura, vel inciſuram cavam circa medium iugi, circa quam ligantur lora.* Præter lorum, temonem jugo alligans, video & lorum aliud à jugo circa colla boum. Exhibet manifeſtè pictura proximè propoſita, & qvam Lipſius in de Cruce publicavit. Similiter in illis bobus occurrit, qvos ex Porcii marmore dedit Petus libro de Ponderibus & Menſuris. Boves trahunt aratrum, cum jugo iſtiusmodi.

Habes hic lorum à capite jugi, qvod hic ſimplex eſt, deſcendens ambiensq; bovis collum. Græcos λέπαδνα exiſtimo vocaſſe. Euſtathius Il. E. λέπαδνα κυρίως, πλατεῖς ἱμάντες, οἷς ἀνεδεσμοῦντο οἱ τράχηλοι τῶν ἵππων πρὸς τὸν ζυγόν. *Lepadna propriè lora lata, quibus colla equorum religantur ad iugum.* Dicit primum manifeſtè, lora hæc pertinuiſſe ad colla, eaq; religaſſe ad juga, qvod notandum. Deinde lora hæc fuiſſe ait lata. Atq; hac effigie cernuntur in bobus plauſtri, qvod in tabula marmorea expreſſum ſervant ædes Barbarinæ. Hic ſanè lorum ſive corium eſt bene latum, qvod colla boum ligat ad jugum. Verum non

non de boum jugo loqvitur Euſtathius, ſed eqvorum. Credo, qvod in verbis Homeri, qvæ exponit, eſſet mentio eqvorum. Pollux aliter nonnihil de hoc genere lib. I. cap. 10. p. 11. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ῥυμῶν ἀπηρτημένα, τὰ ὑπὸ τοὺς αὐχένας τῶν ἵππων ἑλιττόμενα, λέπαδνα. *Quæ verò à temone extenſa ſub equorum collis conſtringuntur, lepadna.* Facit ipſe lepadna deſcendere non à jugo, verum à temone. Sed cum Euſtathio conſentit etiam Heſychius: Λεπάδια, ἱμάντες πλατεῖς, οἷς ἀναδέονται οἱ τράχηλοι τῶν ἵππων πρὸς τὸν ζυγόν. Ita habent editi, ſed legendum Λέπαδνα, qvod jam Stephanus obſervavit. *Lepadna*, inqvit, *lora lata, quibus religantúr colla equorum ad jugum.* Expreſsè dicit πρὸς τὸν ζυγὸν, *ad jugum*, non ad temonem. Poteſt tamen verum eſſe etiam alterum, ſi credamus illa lora pependiſſe ab una parte à temone, ab altera revincta fuiſſe ad jugum. Et

Q 2 hoc

Digitized by Google

hoc velle ἀπηρτημένα Pollucis videtur. Auctor Etymologici alio nomine vocata putat μασχαλιστῆρας. Λέπαδνα, inqvit, οἱ κατὰ τῶν ἱππίων στηθῶν ἱμάντες, οἱ μασχαλιστῆρες. *Lepadna ſunt lora circa pectora equorum, quæ & maſchaliſteres.* At hæc inter ſe diſtingvit, & diverſa facit Pollux. Nam poſt ea, qvæ de lepadnis, ſubdit: Τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς ὤμους τῶν ἵππων, μασχαλιστῆρες. *Quæ verò ſub ſcapulis equorum, maſchaliſteres.* Ponit maſchaliſteres ὑπὸ τοὺς ὤμους, cum lepadna ſint κατὰ τῶν στηθῶν. Et certè lepadna omnes agnoſcunt in collo, vel, qvod idem eſt, in pectore. At maſchaliſtires eſſe circa ſcapulas humerosqve ipſa vox earum docet. Nam μασχάλη Græcis *ala* vel *axilla*. Heſychius: Μασχαλιστὴρ ὁ διὰ τῶν μασχαλίων δεσμὸς τοῦ ὑποζυγίου, τὸ αὐτὸ καὶ μασχαλίς. *Maſchaliſter, vinculum per axillas iumenti, quod & maſchalis.* Credo tamen, duo iſta lora interdum in ſummo fuiſſe conjuncta, indeq; factum eſſe, ut pro eodem ſumerentur. Ita ſuſpicor ex imaginibus vetuſtis, qvæ ab Onuphrio ex tabula marmorea ædium Farneſiarum ſunt delineatæ. Ecce tibi cervum currui in Circo ita junctum.

Cingulum, qvod collum atq; pectus ambit, & lepadnon, qvod ſuper humeros & axillas decurrit ad ventrem, maſchaliſter, utrumq; in ſummo conjungitur nodo, in qvo fuiſſe annulus tenendis frenis videtur. Atq; ita cernas & in qvadrigis à Rubenio delineatis lib. I. Elect. cap. 30. Erant tamen, qvi alterutro carebant. Qvod ex iisdem.

Digitized by Google

dem Onuphrii imaginibus apparet, qvarum aliqvæ lorum habent circa collum, aliqvæ tantum circa humeros. Et fortaſſis poteſt hoc ex eo eſſe, qvod, qvæ animalia non habebant jugum, ut ea, qvæ trahebant ſolis funibus à latere jugariorum, ea nec haberent lepadna, ſive lora circa collum, ſed tantum circa humeros & ſcapulas, id eſt, maſchaliſteres, ad qvas funes horum puto fuiſſe religatas, ſicut ad lepadna jugum ac temonem. Certè, ſi conſideramus bene Rubenii qvadrigas, qvæ omnium diligentiſſimè ſunt pictæ, alia videmus lora circa colla jugariorum, alia circa colla funariorum. Hæc enim tenuia & parva ſunt: at illa jugariorum prorſus lata, & à loris triplicibus inter ſe compoſita, manifeſtèq; jugo, cujus caput, deſinens in helicem ſeu ſpiram à latere unius eqvi, apertè cernitur, innectuntur. Cæterum, hoc loramenti genus qvomodo Latinis dictum ſit, hactenus ignoro. Nam τῦ *antilenæ* vox, qvam qvidam afferunt, idonea auctoritate caret. Neq; *poſtilena,* unde antilenam deformarunt, propriè de loro uſurpatur, ut apparet ex Plautinis verbis, in qvibus ſolis illa vox occurrit. Ita namq; habent in Caſinæ A. I.

Ita te aggerunda curvum aqua faciam probe,
Ut poſtilena poſſit ex te fieri.

Hic profectò poſtilena *lorum craſſum,* ſicut explicat Lambinus, ſignificare non poteſt. Nullum enim lorum natura ſua curvum. Flecti qvidem in utramq; partem poteſt, at per ſe curvum non eſt. At verò poſtilena, etiam priusqvam poſtilena fiat, debet eſſe curva, ut poſtilena poſſit fieri. Dicit enim Plautus, *te curvum faciam,* non ut *ſis,* ſed ut ex te *poſſit fieri* poſtilena. Qvare melius, qvi lignum incurvum interpretantur, qvod mox ipſe facit Lambinus. Nihil eo ligno hodieq; vulgatius in jumentis clitellariis, mulis maximè. Lignum eſt tres circiter digitos latum, unum verò craſſum, figura literæ Π Græcorum non abſimili, niſi qvod obtuſiores rotundioresqve habeat angulos. Ejus extrema duo capita firmantur ad clitellas, cætera muli nates ambiunt ſub cauda, unde & in lexico Argentoratenſi ὑπουρὶς, id eſt, *ſubcaudale,* dicitur. Illud lignum poſtilena neq; uſum habet ullum in iis animalibus, qvæ adjuncta vehiculis. Cæterum, qvia poſtilena lignum, ejus imitatione dici antilena neqvit, nullum

enim lignum iſtiusmodi ab anteriori parte, neq; in clitellariis, neq; in vehiculariis jumentis. Lego tamen in antiqvo Lexico Argentoratenſi: *Antilena*, προστηθίδιον. Et in Lexico Cyrilli: Στηθιστὴρ, *antellina.* Item in Philoxeno: *Antilena*, ἱμὰς ἵππων, & mox, *antelena*, διεζηστὴς. Ὅ ἐστιν ἱμὰς ἵππων περὶ τὸ στῆθος. Qvibus verbis declaratur, per antilenam ſignificari non lignum aliqvod, qvale poſtilena fuit, verum lorum, idq; circa jumentorum pectus. Qvanqvam, qvid poſtremo loco ſit διεζηστὴρ, haud intelligam, & διαστηθιστὴς vel cum Martinio διεζευστὴς exiſtimem legendum. Porrò, ſi eſt lorum, illud ipſum fuerit, qvod Græci λέπαδνον dixere. Interim vix dubito, qvin Latinum ſaltem vocabulum ſit novum, ac fortaſſis ne id qvidem ſignet, qvod eſt λέπαδνον. Invenio id enim uſurpatum apud Mauritium noſtrum, non in vehiculariis, ſed ſellariis. Mauritius noſter lib. I. c. 2. Καὶ μικρὰ τυφία κατὰ τῶν ὀπισθοπελλίνων καὶ ἀντιπελλίνων. *Parva tuphia in poſtilenis & antilenis.* Loqvitur de eqvitibus illorum temporum, qvi cum habuerint ſellas in eqvis, ſicut liqvet ex eodem capite, valde mihi veroſimile, antilenas hasce inventas eſſe cum ipſis, & ad easdem propriè pertinuiſſe, neq; ullo modo ſpectaſſe ad juga, vel ſignificaſſe illa lora, qvibus ad vehicula trahenda utebantur. Certè Græca qvoqve, qvæ in Gloſſis occurrunt, nova ſunt, nec apud veteres recepta, ut appareat rem qvoq; novam denotare. Accedit qvoq; Iſidorus, qvi ob cauſſam hanc expreſsè: *Antella, quaſi ante ſella, quemadmodum poſtella, quaſi poſt ſella.* Nam *antella* & *poſtella* ipſi, qvod aliis *antilena* & *poſtilena.* Unde apertè ſeqvitur, ad ſellas pertinuiſſe. Fueruntqve hæc omnino ἱμάντες, id eſt, lora coriacea, ſicuti Philoxenus teſtatur, hodieq; receptum eſt. Nec videre poſſum cauſſam, qvare veſtes maluerit explicare Voſſius in Lexico. *Sanè veſtem fuiſſe de cauda dependentem arguit, quod antilena item veſtis erat, qua pectus equis tegebatur,* ait, poſtilenam explicans. Verum talem de cauda dependentem veſtem nemo prodit veterum, nec in ullis monumentis aut imaginibus antiqvis poteſt obſervari. Atq; iſtoc qvidem jugum apud veteres. Solebat autem jugum iſtiusmodi uſurpari non in bubus tantum, qvæ res notiſſima, verum etiam in eqvis. Liqvet ex loco Curtii, qvem attulimus in præcedentibus, & Virgilius lib. III. Æn.

Sed

Digitized by Google

Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſveti
Quadrupedes & frena jugo concordia ferre.

Hinc apud Græcos ζύγιοι ἵπποι, apud Latinos *jugales*. Sic enim eqvos iſtiusmodi appellat Virgilius Æn. VII. & Servius ad lib. V. Æn. *Iugis*, pro *equis jugalibus*. Mulis qvoq; imponi ſolebant. Unde Claudianus in Epigrammate de mulabus Gallicis:

Et pareant duro libera colla jugo.

Etiam aſinis. Itaq; habes apud Catonem *jugum aſinarium* in de R. R. cap. II. *Iugum ploſtrarium* I. *jugum vinarium* I. *iugum aſinarium unum*. Et hac ex cauſſa apud eundem cap. 62. *Iuga boum, mulorum, aſinorum* nominantur, pro tot paribus. Illud etiam notandum, qvod hæc juga haberent in collo. De bubus res eſt nota, qvanqvam aliqvi religarent ad cornua, qvod minus probabatur. Columella lib. II. cap. 2. *In opere boves arctè iunctos habere convenit, quo minus colla eorum labefactentur, iugumque melius aptum cervicibus inſideat. Hoc enim genus iuncturæ maximè probatum eſt. Nam illud, quod in quibusdam provinciis uſurpatur, ut cornibus illigetur iugum, ferè repudiatum eſt ab omnibus, qui præcepta ruſticis conſcripſerunt. Neque immeritò: Plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quam cornibus*. De mulabus diſcimus ex Martiale, qvando lib. IX. in Edilum epigrammate, qvo nil dicit eſſe tritius, inter alia ſic ait:

Non ruptæ recutita colla mulæ.

Vocat enim *ruptam*, qvæ eſt læſa à jugo. Læſionem porrò illam facit in collo, qvod appellat recutitum, qvia labra vulneris reflectuntur hiantqve. De eqvis diſcimus ex Scholiaſte veteri Homeri, qvando ζυγὸν exponit, τὸ ἐπιτιθέμενον ξύλον ταῖς τραχήλοις τῶν ἵππων, *lignum impoſitum collis equorum*, ad Il. E. Inde Curtius lib. IV. cap. 15. *Equi crebra iactatione cervicum iugum excuſſerant*. Qvibus verbis ſimul liqvet, non fuiſſe religatum validè, ſed potuiſſe excuti. Hinc de Solis eqvis Ovidius in fabula Phaëtontis: *Saltu in contraria facto Colla iugo eripiunt*. Tacitus Vita Agr. cap. 31. de Brigantibus, reſpectuq; hujus rei: *Niſi felicitas in ſocordiam vertiſſet, exuere iugum potuere*. Et Florus lib. II. cap. 14. de Macedonibus: *Sed prior iugum excutit Macedo*. Sed & *impoſita* tantum juga iccirco dicuntur. Cicero de

Nat.

Nat. D. *Nos onera quibusdam beſtiis, nos iuga imponimus.* Græci partem illam colli appellabant λόφον. Euſtathius Il. Ψ. λόφος δέ ἐπί τε βοῶν καὶ ἵππων καὶ ἡμιόνων, τόπος τοῦ τραχήλου, ᾧ ἐπιτίθεται ὁ ζυγός. Statius tamen juga ponere in pectore videtur lib. VI. Theb. illo verſu:

-- *Nunc avidi prono iuga pectore tangunt.*

Non intelligo, qvomodo tetigerint jugâ pectore, ſi fuerunt in collo. Nam de viris currus agitantibus ſermo eſſe non poteſt, qvia reliqva non ipſos ſpectant, verum eqvos. Sed fortaſſis ſermo eſt de jugis non propriis, ſed præcedentibus, qvoniam velut ex oppoſito dixerat ante: *Spatio, quo quisque valebat diducti* fuere. Qvanqvam, cum ſit ibi ſermo de qvadrigis, qvarum interiores tantum eqvi jugum habent, qvomodo id ſubſeqventes tangere potuerint, perinde intelligere haud valeam. Igitur notandum, non hic cohærere *tangunt pectore*, verum abſolutè dici, *juga tangunt.* Dicuntur tangere juga, qvi pedibus curſu in altum ſublatis genubusq; hoc faciunt, maximè, ſi ipſi pectora collumq; flectant, ſicut fit in concitato curſu. Qvo reſpectu qvoq; additur *avidi prono pectore.* Vult enim pectus per aviditatem ſtudiumq; currendi habuiſſe pronum inclinatumq; ad terram. Cum qvo, qvia & cervix & jugum ipſum inclinabatur, fieri profectò poterat, ut genubus tangerentur juga.

Cap. XII.

De ratione jungendi.

Vni iugo iuncti duo tantum. Olim erant ſinguli per ſe, alii poſt alios in vehiculo. Iſidorus explicatur. Temo perpetuus, quid. Emendatio Salmaſiana expenditur, vetusque Iſidori lectio ſtabilitur. Temones plures, unus poſt alterum. Τετράρυμος, ὀκτάρυμος. *Centum iuga in vehiculo. Protelum. Protelare. Nonius explicatur. Protendi ordines equorum. Equi ſinguli longa ſerie. Claudianus, Martialis & Cato explicantur. Cliſthenis ætas, & quid invenerit. Funarii priſci quales.* Παρήοροι. *A fronte, non latere iugalium ſtabant. Homerus explicatur.* Τετράζυγον & τετράρυμον *ut differant. Alexandri mirum vehiculum, in quo ſingularis iunctura. Tota ratio iungendi breviter explicata. Funes.* Σειραί. Ἡνίαι. *Pollucis verſio notata & Gyphanii. Euſtathius expoſitus.* Ῥυτῆρες. Ἑλκυστῆρες. *Helcia, tæniæ, copulæ, iuncturæ, iungla.* Κόσμος μύλων.

μύλων. Argenteæ iunctura. Funes quo religati. Μεσάτιος *&* μεσάτιον *differunt. Equi, cum ad currum ſirmantur, dicuntur iungi. Iuncti muli pro vehiculo. Iunctos conſcendere. Currus iuncti. Iuges & iuncti differunt. Seiuges non ſunt ſex iuncti. Iſidorus explicatur. Iungere & iugare differunt.* Ζευγνύναι ἵππους. Ζεῦγος. Τρίζυξ. τετράζυξ. *Philoxenus emendatur. Abiungere. Abiugare.* Ἀποζευγνύναι *Seiungere. Deiungere. Scaliger & Taubmannus notati. Interiungere. Martialis vetus lectio contra Scaligerum probata & expoſita. Equus dexter, ſiniſter. Equi medii. Equus dexter & medius dexter differunt. Iugales & medii num fuerint ſexus feminini. Argolus & Salmaſius reiecti. Equæ velociores maribus. Funalibus non ſemper tributa in Circo victoria. Introiuges, qui.* Οἱ ἔξω τοῦ ζυγοῦ. *Vnus tantum equus in triga vel quadriga, cui victoria debebatur.* Παρήοροι σειραφόροι, σειραῖοι, ἀκρότηρες. *Chryſoſtomi lectio defenſa contra Salmaſium.* Δεξιόσειροι. *Dexter. Lævus. Primus. Secundus. Argolus & Salmaſius iterum reiecti. Silii locus examinatus, & Stahlii. Stahlius aliter emendatus, atque à Salmaſio factum. Funalis dexter præcipuus in curru, non ſiniſter. Primus funalis eſt dexter. Equorum iuncturas quis primus omnium oſtenderit.* Ἱπποτροφία. Ἅρμα ζεῦξαι.

JUgis uſos eſſe veteres ad juncturam, ante vidimus. Qvæ verò iſta fuerit junctura, qvòve modo ſingula, qvo bina, terna junxerint animalia; unone jugo omnia, num verò pluribus, & utrum qvædam nullo, id nunc eſt diſpiciendum. Atq; olim qvidem boves, eqvos, aſinos uno jugo adjunxiſſe duos, manifeſtum eſt. Hinc enim *iugum boum, equi iugales*, & id genus, ſicut ſupra qvoq; vidimus. Qvin imò de ſydere, qvod plauſtrum appellarunt Græci Latiniqve vetuſtiſſimi, ſic Hyginus in Poët. Aſtron. *Ex ſeptem ſtellis duæ, quæ pariles, & maximè in uno loco viderentur, pro bobus haberentur, reliquæ autem figuram plauſtri ſimularent*, conſtituerunt. Dicit eas ſtellas habitas pro bobus, qvæ maximè pariles & vicinæ, qvoniam ut in uno juncti jugo videbantur. Sed ignoro, annon ſtellæ ipſæ explicationi huic repugnent: Neqve enim una ab alterius conſiſtit latere, ſed altera alteram à tergo veluti conſeqvitur. Ut aut valdè rudes veteres in formandis iſtis imaginibus fuiſſe, aut hanc novam & ex præſenti uſu

R deſum-

deſumptam Hygini eſſe interpretationem oporteat. Sanè, qvin & alias bovem unum junxerint poſt alterum, ſi eſſent plures, & vehicula oneraria vel ruſtica, ego qvidem dubitare neqveo. Et colligitur ex eqvis, qvi ſic juncti antiqviſſimis temporibus. Iſidorus: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat, perpetuoque, & qui omnibus equis iniiceretur. Iugo primus Ciriſtenes Sicionius tantum medios iugavit.* Vocat temonem duplicem *perpetuumque*, qvando alter ab alterius capite procedit. Hoc enim *perpetuum* Latinis, qvando absqve intermiſſione qvid procedit, qvomodo *perpetua foſſa, montes perpetui, trabes perpetuæ,* de continuis nulloq; interſtitio diruptis diviſisq; uſurpantur. Jam ſi temo duplex, illeq; perpetuus, neceſſe eſt, ut ad unum duo eqvi & ad alterum ante hunc iterum duo eqvi alii primis temporibus fuerint firmati. Scio, aliter hæc verba legere Salmaſium in Exercitationibus Plinianis, nempe illo modo: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat, perpetuoque, & quod omnibus equis iniiceretur, iugo:* Atq; ita illud *perpetuo* referre non ad duos temones, ſed ad jugum. Verum adverſatur emendationi huic primò conſtans codicum omnium lectio, in qvibus ſemper *qui* eſt, qvod referri, niſi ad temones, neqvit. Deinde jugum unum unqvam pluribus impoſitum, qvam duobus, in vehiculis vulgaribus ad bellum pertinentibus, qvi probabitur? Contra duobus tantum indi conſveviſſe ſcimus nos vel ex Homero, qvi vixit annis circiter trecentis qvinqvaginta ante nominatum Iſidori Ciriſtenem, vel, ut ſcribi oportebat, Cliſthenem. Verba ſunt maniſeſtiſſima Il. π. ubi deſcribit pugnam Sarpedonis cum Patroclo:

Τὼ δὲ διαστήτην· Κρίκε δὲ ζυγὸν ἡνία δέ σφι
Σύγχυτ᾽, ἐπειδὴ κεῖτο παρήορος ἐν κονίῃσι.

Hi autem diviſi ſunt, ſtridit verò jugum, funesque confundebantur, poſtquam jacebat in pulvere funalis equus. Hic, niſi fallor, trigæ deſcribuntur, certè trium in curru eqvorum mentio fit nominatim. At jugum non in tribus omnibus, ſed tantum in duobus, qvia tertius παρήορος, id eſt, extra jugum fuit conſtitutus. Homerus itaq; neſcivit jugum iſtiusmodi continuum aut perpetuum, qvale prodidit Salmaſius. Unde qvoq; ſeqvitur, cum tanto Cliſthenes ſit recentior,

centior, qvod primus jugum duobus tantum eqvis in plurium eqvorum curru imponere non inſtituerit. Contra temonum plurium, unius poſt alterum collocatio vetuſta eſt. Eam enim legimus & in vehiculis Abradatis Cyriqve, qvi vixerunt circa illa ipſa Cliſthenis tempora, ut mirum non ſit, ſi hanc conſvetudinem mutavit. Xenophon profectò lib. V. Pæd. Abradatis currum vocat τετράρυμον ἐξ ἵππων ὀκτώ. *Inſtructum quatuor temonibus & equis octo.* Et paulò poſt currum Cyri ὀκτάρυμον, *inſtructum temonibus octo*, tractum verò ὀκτὼ ζεύγεσι βοῶν, *octo jugis boum.* Unde qvoq; diſcimus, qvod jam alias oſtendi, veteres qvot paria animalium haberent ad vehiculum, tot habuiſſe temones, hocqve valuiſſe non in bobus magis, qvam in eqvis, fuiſſeq; omnium eandem rationem. Nec eſt, ut exiſtimemus, qvod Salmaſius putabat, temones illos fuiſſe juxta ſe collocatos, alios dextros, alios ſiniſtros. Ita enim ſimiles fuiſſent currus illi τεθρίπποις. At Xenophon non dicit habuiſſe ὀκτίππον, vel ἑκκαιδεκίππον, qvomodo hujus generis alia vehicula ἕξιππα, τέτριππα & ſimiliter Græcis nominantur, verum ὀκτάρυμον, vel τετράρυμον. Deinde, qvis omnino Cyri ætate legit ὀκτίππον, ſeu octojuges? ut de aliis non dicam. Sed nec ad poſtremum, qvomodo vel boves vel eqvi ſedecim uno in vehiculo æqva fronte ſtatui jungive potuerint, apparet, qvod tamen in Cyri curru fuit neceſſe, ſi eum ex ſententia priori explicemus. Qvare ſupereſt, ut credamus, temones illos qvatuor vel octo fuiſſe alios poſt alios, id eſt, *perpetuos*, ſicut Iſidorus appellabat. Maximè, cum ex temonibus Xenophon vehicula iſta, unum ὀκτάρυμον, alterum τετράρυμον, potius, qvam ex eqvorum numero, maluerit appellare. Qvid, qvod iſta ratio deinde qvoq; fuerit ſervata in onerariis vehiculis? Docet manifeſtè Lucilius Sat. XII. cum ait:

Hunc juga mulorum protelo ducere centum
Non poſſunt. — — — —

Centum juga ſunt centum paria, qvorum qvodlibet ad ſuum propriumq; jugûm eſt firmatum. Hæc centum paria protelo ducunt qvidpiã, qvãdo ducunt cõſtituta lõga ſerie. Hoc enim *protelo* ſignificat. Qvemadmodum res ipſa, qvando ita longa ſerie conſtituuntur, Latinis *protelare* dicitur. Unde Nonius: *Protelare, rurſus adjungere.*

Digitized by Google

jungere. Ita enim rectè emendavit Faber, & ex libris optimis expreſſit Mercerus. Dicit, *rurſus adjungere*, qvod eſt, adjuncto jam uni jugo jugum aliud adjungere, & huic rurſum aliud. Qvod factum aliqvando, donec eſſent centum, indicat Lucilius, qvi numerus jugorum, niſi aliis ante alia collocatis, intelligi non poteſt. Habemus itaq; vehicula vetuſtiſſimis temporibus ſic juncta, ut, ſi plura boum aut eqvorum eſſent paria, alia antecederent, alia ſeqverentur, ſerie continua, interjuncto inter ſingula temone, qvi, qvia mutuo ſe excipiebant longo ordine, iccirco ab Iſidoro *perpetui* ſunt dicti. Eandemq; rationem videmus ſervatam poſtea qvoq; in vehiculis onerariis, ſive boves ea ducerent, ſive muli, ſive eqvi. Pertinet huc enim locus etiam alius Lucilii ex Sat. VI. ubi ait:

Quem neque Lucanis oriundi montibus tauri
Ducere protelo validis cervicibus poſſent.

Nam & hic protelo ducunt tauri, qvando longa ſerie alii poſt alios junguntur. Sed & ex Sulpitio Severo hoc diſcimus, qvi fiſcalem rhedam ſic deſcribit ſui temporis. Verba ſunt Dial. II. cap. 4. *Per aggerem publicum plena militaribus viris fiſcalis rheda veniebat. Sed ubi Martinum in veſte hiſpida nigro & pendulo pallio circumtectum contigua de latere jumenta viderunt, paululum in partem alteram pavefacta hæſerunt. Deinde funibus implicatis protentos illos, quibus, ut ſæpe vidiſtis, miſera illa animalia conglobantur, ordines miſcuerunt.* Non eſt dubium, qvin *protenti ordines* jumentorum hoc loco ſint alii ante alios longa ſerie incedentes. Ideòq; funium fit mentio in his verbis, qvibus implicati non intelliguntur, niſi junctos iſto modo dicamus. Adde, qvod communis numerus eqvorum in tali rheda fuerit vel denarius, vel octonarius, qvantus nuſqvam vel rariſſimè legitur in curribus, qvi æqva fronte eqvos habebant collocatos. Conſtantius Imperator in l. 8. C. Theod. de Curſu publico: *Octo mulæ jungantur ad rhedam æſtivo tempore, hyemali decem.* Niſi qvis non duas & duas inceſſiſſe mulas hic exiſtimet, verum pro ſe ſingulas, qvam fuiſſe rationem antiqviſſimam jungendi, maximè in onerariis vehiculis & ad itinera ſpectantibus, jam ab initio monſtravi. Claudianus Epigr. de Mulabus Gallicis, in eſſeda:

Quamvis

Digitized by Google

Quamvis quaque ſibi longis diſcurrat habenis,
Et pateant duro libera colla jugo,
Ceu conſtricta tamen ſervit, patiensque laborum
Barbaricos docili concipit aure ſonos.
Abſentis longinqua valent præcepta magiſtri,
Frenorumque vicem lingva virilis agit.

Non potuiſſet elegantius exprimere conſvetudinem Gallicam jungendi jumenta, qvæ hodieq; durat, nec apud Gallos modò, ſed & Germanos paſſim eſt recepta. Verè ibi qvodq; ſibi diſcurrit, absq; ullo ſocio. Qvo reſpectu qvoq; Claudianus *libera colla* dixit, non qvod libera omnino eſſent, ſed qvod libera à ſocio. Et hoc eſt, qvod ſubdit, *ſervire tamen ceu conſtricta*, nam *conſtricta* ſunt conjuncta copulataq; cum alio ſub eodem jugo. Currebant igitur hæ mulæ pro ſe ſingulæ, una poſt alteram, longo tractu. De eadem ratione accipio & Martialem lib. V. epigr. in Paulum:

Vixque datur longas mulorum vincere mandros,
Quaeque trahi multo marmora fune vides.

Marmora namq; trahuntur *multo fune*, qvando eqvis mulisve pluribus longo ordine ante ſe junctis vehuntur. Qvo fortaſſis fine ibi mulorum longas habuere mandras, ſive ſtabula, qvia mulis trahi multis conſveverant. Item Catonem, qvando ait lib. V. Orig. de bubus: *Sed protelo trini boves unum aratrum ducent.* Ducent, ait, trini, non communi ratione, miſſiq; ſub unum jugum, ſed *protelo*, id eſt, alii poſt alios juncti. Qvomodo & apud Plinium habes *octonos boves ad ſingulos vomeres anhelantes*, lib. XVIII. cap. 18. Sicut autem ratio hæc absq; dubio vetuſtiſſima, nec in onerariis aut itinerariis ſolummodò, ſed & militaribus vehiculis olim ſervata, ita eam poſtea, ſaltem in militaribus, aut qvæ ad ſpeciem illorum facta erant, ludicris & ad ſpectacula deſtinatis Cliſthenes immutavit. Iſidorus loco antea laudato: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat perpetuoque, & qui omnibus equis injiceretur. Jugo primus Cliſthenes Sicionius tantum medios jugavit, eisque ſingulos ex utraque parte ſimplici vinculo applicuit, quos Græci* σειραφόρους, *Latini funarios vocant, à genere vinculi, quo prius alligabantur.* Cliſthenes hic Sicionius Si-

cioniorum fuit tyrannus, cujus mentionem facit Athenæus, Polyænus, Frontinus atq; alii, vixitq; circa tempora Solonis, ut obſervat ex Herodoto Clariſſimus Valleſius in annotatis ad Excerpta Diodori, hoc eſt, circa Olympiadem qvadrageſimam & ſeptimam. Ante qvod tempus proinde, ſi audimus Iſidorum, qvadrigæ habuerunt eqvos non æqvali fronte conſtitutos, verum duos ante, duos poſt, cum duplici temone. Cliſthenes temonem priorem demſit, eqvosq; diviſos, unum à dextra, alterum à ſiniſtra poſuit, ut deinde æqva fronte omnes qvatuor incederent. Sed qvid eſt, qvod addit Iſidorus, eqvos utrinq; additos dictos *funarios* à genere vinculi, qvo Prius alligabantur? An & prius funibus alligati? At ajebat ante duplicem habuiſſe temonem. Nec exponit nobis hoc Salmaſius, qvi & ipſe ante Cliſthenis ætatem omnes facit jugales. Verba ejus hæc ſunt: *Prius quatuor equos ſic jungebant, ut duplici temone equis interjecto perpetuum jugum omnibus injiceretur. Tum nullus in curru funalis equus fuit, ſed omnes jugales.* Si nullus tum funalis, qvomodo Iſidorus dicit, appellatos funarios à genere vinculi, qvo *prius* qvoq; & ante ætatem Cliſthenis alligabantur? Et profectò, qvin qvadrigæ veteres habuerint jugales omnes, dubitari neqvit, ſaltem ob temonem duplicem, qvoqvo illum modo, ſive perpetuum, ſive alterum juxta alterum intelligas. Unde ergo Iſidori funarii, & qvidem ante Cliſthenis ætatem? Ego puto ita dictos non reſpectu qvadrigarum ante Cliſthenem, ſed trigarum. In his enim habuiſſe ut jugales duos, ita unum παρήορον, ſupra etiam ex Homero vidimus. Sed de hoc παρηόρῳ ſeu funario eſt dubium, qvem habuerit olim locum. Salmaſius æqvali cum fronte collocat cum jugariis. Verba ejus in Exercitationum magno opere p. 900. *Heroës ut plurimum trigis uſi leguntur in bello. Duobus ſubjugis equis adnexus erat vinculis alius equus extra currum, quem παρήορον dicebant.* Extra currum ait, hoc eſt, à latere eqvorum reliqvorum. Sed ſi hæc trigarum fuit ratio vetuſtiſſimis temporibus, ſcire cauſſam velim, cur, cum facerent qvadrigas, mallent addere temonem, qvam funali uni, qvem in dextro latere adjunctum jam jugariis habebant, ut Salmaſius exiſtimat, funalem alium adjungere in ſiniſtro? Atqvi illud

maluiſ-

Digitized by Google

maluiſſe ante Cliſthenis ætatem neceſſe eſt, ut credamus, ſi Salmaſii ſtamus ſententiæ. *Equos*, ait Salmaſius, *ſic jungebant, ut duplici temone equis interiecto perpetuum iugum omnibus iniiceretur.* Cur, qvod incommodum putarunt in trigis, ut tres eqvos mitterent ſub unum jugum, id putarunt non incommodum in qvadrigis, ut ſub jugum unum mitterent qvatuor? An qvid minus veroſimile poteſt dici? Qvare mihi ſemper is παρήορος in trigis viſus non à latere jugalium adjunctus, verum fronte. Ac putavi poſſe ita colligi vel ex Homero, qvando ſcribit Il. Π. in hunc modum:

> Κὰδ δ' ἔπεσ' ἐν κονίῃσι μακών, ἀπὸ δ' ἔπτατο θυμός.
> Τὼ δὲ διαστήτην· κρίκε δὲ ζυγόν, ἡνία δέ σφι
> Σύγχυτ', ἐπειδὴ κεῖτο παρήορος ἐν κονίῃσι.

Decidit verò in pulverem hinniens, avolavit autem anima. Hi autem diviſi ſunt: Stridit autem iugum, habenæque ipſis confundebantur, poſtquam iacebat extra iugalis in pulvere. Annotandum eſt, qvod diviſos fuiſſe dicat jugales, poſtqvam cecidit funalis, id eſt, hunc ad dextram, alterum ad ſiniſtram partem inſtituiſſe curſum; Diviſionis namq; hujus ratio videtur nulla alia, qvam qvod ante ipſos jaceret funalis. Hoc enim jacente difficile erat, ut in latus unum ambo jugales discederent. Nec transire juncti poterant, niſi ſimul prolaberentur. Euſtathius hoc ipſum indicat illis verbis: Τὼ δὲ διαστήτην, χαιριώτατα εἴρηται. Πεσόντος γὰρ τοῦ παρηόρου, ἡ ξυνωρὶς διΐσταται, ἢ ταραγμῷ συγχυθέντες, ἢ ἄλλως πρὸς ἀντέρεισιν, ἵνα μὴ συγκατενεχθῶσι. *Illud, diviſi ſunt, opportune dictum eſt. Cadente namque funali, duo iugales ſunt diviſi, vel pavore conſternati, vel alias obiecto obſtaculo, ne ſimul deferrentur ad terram.* Obſtaculum ſive ἀντέρεισις Euſtathii, ob qvod neceſſe fuit, ut dividerentur à ſe mutuò jugales, aliud intelligi non poteſt, qvam qvod fecit eqvus tertius funalis ante pedes ipſorum prolapſus. Nam ſi cecidiſſet à latere, poterant profectò jugales manere conjuncti, imò & curſum tenere ſuum, illo reciſo. At apud Homerum poſt caſum funalis dividuntur, & diſcedunt in partes diverſas, eoq; remoto, de novo incipiunt curſum inſtituere rectum, ſeq; conjungere. Sic enim clarè ait, poſtqvam reſectum funarium oſtendiſſet:

Τὼ

Digitized by Google

Τὼ δ᾽ ἰθυνθήτην, ἐν δὲ ῥυτῆρσι τάνυσθεν.
Τὼ δ᾽ αὖτις συνίτην ἔριδος πέρι θυμοβόροιο.

Hi autem rectà iverunt, inque habenis directi ſunt, & rurſum coiverunt propter contentionis fervorem. Αὖτις συνίτην ait, unde jugales à ſe mutuò diviſos fuiſſe manifeſtum eſt, non hos à funario, qvod exiſtimare poſſet, qvi rem non bene ponderaret. Ex qvibus cunctis tandem ſeqvitur, funalem tempore Homeri non ſtetiſſe fronte æqvali cum jugalibus, ſed eos præceſſiſſe. Sanè, ſi funalis æqva fronte ſtetit cum jugalibus, qvi potuerunt hi procedere longius, altero jacente? Nam cum eſſet ad jugales revinctus, caſu ſuo ipſos qvoq; tenuiſſet. At verò, qvia hic procedunt, inter ipſos & funalem ſpacium aliqvantum neceſſe eſt fuiſſe, qvod intelligi non poteſt, niſi funalem ante jugales ſtatuamus. Jam cum in trigis fuerit funalis, ſteteritq; ante jugales, etiam poſtea, cum à latere adjunctus eſt jugalibus, nomen id, qvod olim habuit, ſervavit, qvoniam adjunctus fuit non temone, verum ſolis funibus, plane ſicut ante. Scilicet res tota ſic ſe habuit, mea ſententia. Primum omnium & antiqviſſimis temporibus ſub jugo uno juncta duo jumenta æqvali fronte, intercedente uno inter utrumq; temone. Hæc cum non ſufficerent vel ad celeritatem, vel ad onus trahendum, addita duo alia ſimili ratione, id eſt, ſub uno jugo, intercedenteq; uno temone, qvi temo firmatus eſt ad caput prioris temonis. Nemo enim veterum temones duos ipſi vehiculo junctos & ſibi à latere poſitos unqvam nominavit. Cum ne juga qvidem duo ſatis eſſent, addita alia & alia, ſingula cum temonibus ſuis. Inde currus τετράρυμοι & ὀκτάρυμοι, de qvibus ſupra diſſeruimus. Sed accidebat aliqvando, ſive oneris levitate, ſive penuria jumentorum, ut adjungerentur animalia tantum tria. Hic duo veteri ratione juncta ſub jugo uno, cum uno temone: Tertium verò itidem veteri ratione collocatum ante cætera, ſed ſolis funibus religatum, nullo impoſito jugo, qvia uni jugum non temerè ſolebat imponi; nec intercedente temone, qvia nunqvam temo ſine jugo, nec ab uno temo rectè trahitur. Hæc ratio manſit longo tempore in trigis qvadrigisqve, donec Cliſthenis ingenium acceſſit. Vidit enim, credo, minus aptè flecti eqvos ſerie longiori ambu-

ambulantes, & temone duplici impeditos. Ideò temonem alterum ſuſtulit, & ſi qvadrigæ eſſent, exemplo trigarum eqvos duos fecit funarios, alterum verò ad dextrum, alterum ad ſiniſtrum latus jugariorum collocavit. Si trigæ, veterem funarium retinuit, tantum locum immutavit, effecitqve, ut deinde omnes tres vel qvatuor æqvali fronte incederent. Atq; hoc, opinor, eſt, qvod ajebat Iſidorus de Cliſthene, *mediis equis*, qvi ſoli tunc habebant jugum, cum ante haberent etiam cæteri in qvadrigis, *ſingulos ex utraque parte applicuit*, qvi nimirum ante fuerunt non ſinguli, ſed in uno jugo conjuncti, nec ex utraq; parte, ſed à fronte, & applicuit *ſimplici vinculo*, qvali *prius* etiam *alligabantur* in trigis, unde nomen σειραφόρων apud Græcos, apud Latinos *funariorum* ſervabant, qvod habebant ante hanc mutationem Cliſthenis, non qvidem in qvadrigis, qvæ funarios habebant nullos, verum trigis. Hæc noſtra eſt ſententia de veteri jungendi ratione ante Cliſthenis ætatem temporibus Homeri, & qvæ deinde auctore Cliſthene in qvadrigis fuit obſervata. Salmaſius, ut dixi, adverſatur, omniq; tempore iviſſe æqva fronte eqvos qvatuor exiſtimat, qvem hac in parte ſeqvuntur alii, Voſſius qvoq; in de Originibus, voce *Funis*. Adſcribam totum locum, ut neceſſe non ſit adferre Salmaſii verba, qvando ea compendio refert. *Funales ſive funarii equi, quos Græci dixere* σειραίους, *&* σειραφόρους, *&* παρασείρους, *&* παρηόρους. *Hi erant, qui in quadrigis, ubi fronte æquata equi quatuor irent, latus clauderent duobus jugalibus, qui in medio irent. Ergo hoc ordine ibant, dexter funalis, dexter jugalis, ſiniſter jugalis, ſiniſter funalis. Ac quemadmodum jugales vocabantur, quia interjecto temone jungerentur, ita funales vocabantur, quia à dextra ſiniſtraque jugalium loro ſeu fune adnecterentur. Antiquis verò temporibus in quadrigis non duo jugales erant, ſed quatuor. Neque enim tum unus erat temo, ſed geminus, dexter & ſiniſter, ac dextro duo, totidem ſiniſtro temoni equi nectebantur.* Facit dextrum & ſiniſtrum temonem in vehiculo, qvod ex nullo veterum probari poterit. Nemo enim novit, niſi unum. Et qvi poſſit, cum ſit fueritq; ſemper μέσον ἀπὸ τοῦ ἄξονος, ut loqvitur Heſychius, vel, ut Phavorinus, μεταξὺ τοῦ μήκους τοῦ ἅρματος ξύλον, id eſt, medium ab axe, in medio vehiculi ex-

tentum lignum. Temones certè gemini ambo in medio fuiſſe neqveunt. Poſtremo ipſa ratio temonis repugnat. Cum enim eo flecti debeat vehiculum, plures eſſe neqveunt in uno, qvod qvidem eis regatur. Nam temones reliqvi in τετραρύμῳ, exempli gratia, vel ὀκταρύμῳ non ad vehiculum pertinebant, verum juga, & in iis eqvos. Singulis enim paribus ſinguli temones tribui ſolebant, idqve ante Cliſthenis ætatem etiam in militaribus vehiculis. Poſt in onerariis qvidem manſit, at in militaribus Cliſthenis eſt ratio ſervata, collocatiq; duo eqvi ſub jugo, cæteri absq; jugo in lateribus, æqvali cum duobus illis fronte. Sic, ut bigæ qvidem non haberent niſi jugales duos ſub uno jugo; trigæ pariter jugales duos, ſed à dextro latere funalem unum absq; jugo. Uni enim ſoli jugum nunqvam imponebant, unde Claudiani qvoqve mulæ, qvarum una curſitabat poſt alteram, habent *libera colla jugo*. Qvadrigæ verò præter funalem in dextro, funalem alium etiam in ſiniſtro latere, atqve ita jugales duos, funales duos, omnes æqva fronte conſtitutos, ſicut ſæpe in antiqvis nummis & marmoribus cernuntur. Jam cum qvadrigæ non habuerint, niſi jugales duos, temonem unum, ſeqvitur errare plurimum, qvi cum τετραρύμοις faciunt easdem. Sicuti Henricus Stephanus in Lexico, voce τέτρωρος, & Martinius. Cujus poſterioris in Lexico Philologico, voce *quadrijugis*, hæc ſunt verba: *Quadrijugis*, τέτρωρος, *&c. Gloſſæ: Quadrigum*, τετράζυγον; *Lego quadrijugum, eſt &* τετράρυμον. Perperam τετράζυγον ſeu *quadriiugum* & τετράρυμον idem eſſe arbitratur. Nam qvadrijugum vehiculum eqvos tantum habet qvatuor, at τετράρυμον bis totidem, id eſt, octo. Diodorus manifeſtè oſtendit in vehiculo Abradatis, de qvo ſupra etiam locuti ſumus. Deinde τετραρύμου jugales omnes, funales nulli; Contra fuit in vehiculo qvadrijugo, cujus pars dimidia eqvorum erat funalium. Poſtremo in τετραρύμῳ eqvi duo, antecedebant duos, & hi duos alios, & hi rurſum alios duos; At in qvadrijugo ibant omnes qvatuor fronte æqvali. Habebant autem veteres non trigas modò & qvadrigas iſta ratione junctas, ut in iis eqvi duo tantum eſſent jugales, reliqvi funales, omnes æqva fronte incederent, ſed & plurium aliqvando eqvorum vehicula, & in univerſum omnia, qvæ

apud

apud Græcos ſicut τέτριππα efferuntur. Ut ſunt ἕξιππα, qvorum mentio eſt apud Athenæum. Latini *ſeiuges* vocarunt, ut ex Plinio eſt notum. Occurrunt & *ſeptemiuges* in tabula veteri ludorum Circenſium apud Onuphrium, qvi, opinor, Græcis fuere incogniti: Nomen certè eorum apud neminem reperias. *Decemiuges* commemorat Svetonius, qvi & ipſi Græcis ignorantur. Sunt & bis ſeni eqvi apud eundem in curru Jovis, cap. 94. Aug. E qvibus, noſtra ſententia, duo tantum fuere jugales, ad temonem qvippe unum tantum conſtituti, reliqvi funales. Nec enim habere plus, temone uno, hæc vehicula ſolebant, ſicut dixi. Qvare tanqvam ſingulare qvid & novum Diodorus memorat in curru, qvo funus Alexandri ducebatur, qvod haberet qvatuor temones. Verba hæc ſunt lib. XVIII. Τεττάρων δ' ὄντων ῥυμῶν, ἑκάστῳ τετραστοιχία ζευγῶν ὑπέζευκτο. τεττάρων ἡμιόνων ἑκάστῳ ζεύγει προσδεδεμένων, ὥστε τοὺς ἅπαντας ἡμιόνους εἶναι ἑξήκοντα καὶ τέσσαρας. *Quatuor temones cum eſſent, unicuique ordo iugorum quadruplex adiunctus erat, quaternis mulis iugo alligatis, ita, ut omnium mulorum numerus eſſet ſexaginta quatuor.* Qvatuor temones hic intelligi non poſſunt alii poſt alios, ut in onerariis vehiculis, hoc enim novi nil fuiſſet, ſed à lateribus juncti. Qvod ex eo etiam colligitur, qvia qvivis temo habebat τετραστοιχίαν ζευγῶν, poſt qvam non potuit collocari temo alius. Τετραστοιχία enim eſt, cum juga qvatuor ſe mutuò, unum poſt alterum, excipiunt. Itaq; illi qvatuor temones ita erant juncti ad vehiculum, ut æqvales eſſent, neuterq; ante alterum poneretur, ſed alter eſſet ab alterius latere. Temones ſinguli trahebantur à jugis qvatuor mulorum, qvorum qvodlibet habebat mulos qvatuor, duos jugales, duos funales, conſvetudine vulgari: erantqve illa juga non à latere, ſed in frontem, unum poſt alterum, collocata per τετραστοιχίαν, qvod fuit plane novum. Sedecim enim muli æqva incedebant fronte, poſt hos totidem alii, idq; qvarta vice, ita tamen, ut temonem qvemlibet juga promoverent qvatuor, qvæ à tergo ſeſe mutuò excipiebant. Qvod, ut dixi, fuit novum qvidpiam & ſingulare, ac neq; ante neq; poſtea tranſlatum in communem uſum. Communis uſus non recepit, niſi duo genera, unum ante Cliſthenis ætatem, alterum poſt ea tempora. Illud fuit, cum

jumenta tria, qvatuor vel plura junguntur pro ſe ſingula, qvod hodieq; durat, maximè per Sveviam in plauſtris, qvibus vehunt ſarcinas mercatorum; vel cum duo & duo longa ſerie, ſed, ut inter ſingula paria intercedat temo cum jugo ſuo, qvalis ratio & ipſa nunc in uſu eſt, præſertim, qvando plauſtris ſuis carbonarii ex ſylva Hercynia per adjunctos boves vehunt res ſuas in vicinas urbes; vel ſi ante duo jumenta jugaria eat unum funibus firmatum ad poſteriorum illorum temonem, qvæ ſimiliter non ignota hodie eſt ratio, præſertim ruſticis per Alſatiam, qvi non temerè alia utuntur. Poſterius genus, & qvod habet Cliſthenem auctorem, fuit illud, cum jumenta omnia æqvali collocantur fronte, duo media ſub jugo, cætera firmata funibus ad axem. Qvalis ratio videtur antiqvata hodie, niſi ejus inſtar ſervare currus Batavorum arbitramur, qvibus vulgo facere itinera ſveverunt. Rarò enim illis duos, plurimum tres jungunt eqvos, pari omnes fronte, in qvibus illud qvoqve ſervant, qvod funem tertii axis capiti alligant. Manſit porro illa Cliſthenis conſvetudo non modò in Circenſibus vehiculis & ludicris, in qvibus ipſe primus uſurpavit, ſed & aliis, ut triumphalibus ſimilibusq; ad ornatum pompamq; pertinentibus, qvod liqvet ex vetuſtis monumentis. Qvin imò poſterioribus temporibus & in ipſa præfecti Prætorii Urbisq; carruca eam obſervamus, ſicut in Notitia Imperii eſt delineata. Eqvi omnes qvatuor incedunt pari fronte. Qvanqvam illi eqvi non ſint alii jugarii, alii funarii, verum omnes ratione ſimili nudis tænis copulisve juncti absq; jugo. Unde conjectamus, deſiiſſe tum & Cliſthenis conſvetudinem, ventumqve propius ad eam rationem eſſe, qvæ in noſtris eſt vehiculis recepta. Nam & in ipſis eqvi nudis copulis junguntur. Licet noſtra differant in eo, qvod nos collocemus eqvos non æqvales omnes in fronte, verum duos & duos longa ſerie, nec temones habeamus plures, niſi unum, primis duobus & à vehiculo proximis interjunctum. Cæterum, qvemadmodum in vehiculis antiqvis eqvi duo medii fuerunt juncti per lora jugalia in jugo, ut jam ante aliqvoties oſtendimus, ſic cæteri non in jugo, verum axe ipſoq; curru *ſimplici vinculo*, ut Iſidorus loqvebatur. Vinculum id Græcis eſt σειρά. Pol-

lux.

Digitized by Google

lux lib.I. cap.10. Ἵπποι οἱ ἑκατέρωθεν, παρήωροι, καὶ παράσειροι καὶ σειραῖοι, καὶ αἱ τούτων ἡνίαι, σειραὶ καὶ παρηωρίαι. Vertit Gvaltherus: *Equi, qui utrinque aſſiſtebant, pareori, adjutorii, catenati & ſiræi vocabantur, horum verò habenæ, catenæ & lora.* Pleraq; hæc prava. Nam Græcorum παράσειροι, non *adiutorii catenative* Latinorum, qvos ignorant penitus, ſed *funarii*, ut mox dicam. Deinde nullus ſermo de *habenis* eſt hoc loco, ſed de funibus, qvibus eqvi ad vehicula junguntur. Illi ſunt ἡνίαι in his verbis. Deniq; hi funes nunqvam à Latinis appellati *lora* vel *catenæ*, verum *funes*. Inde habes *implicatos funes* in rheda fiſcali apud Sulpitium Severum verbis ſupra recitatis. Sed & eqvorum *funariorum* appellatio inde orta, ut ex Iſidoro liqvet. Ἡνίας Græcis eſſe funes iſtiusmodi apparet ex eodem p.11. ubi poſt ἡνίας varias poſtremo ſubdit, αἱ δὲ, σειραῖος ἱμάς. Ubi rurſum imperitè Gvaltherus, *habenæ aliæ lora dextra dicuntur*, cum debuiſſet, *quædam, funes tractorii.* Neq; aliud, opinor, voluit Euſtathius ad Il. T. ubi ait: Τοὺς δὲ ὀπίσω καταλεινομένους ῥυτῆρας, ἡνία, παρὰ τὸ ἱνοῦν τοὺς ἵππους ὑπὸ τῷ ἅρματι. Certè ὀπίσω καταλεινόμενοι, hoc eſt, *retrò extenti*, funes alii in vehiculis ſunt nulli, qvi qvidem dici poſſint ἱνοῦν τοὺς ἵππους ἅρματι, id eſt, *equos iungere currui*. Nec ἡνία alia, qvam ἡνίαι. Homerus ipſe in verbis ſupra citatis:

— — Κρίκε δὲ ζυγὸν, ἡνία δ' ἔσφι
Σύγχυτ. — — — —

Ubi ne Gyphanius qvidem rectè, *habenæque ipſis confundebantur*, pro *funes implicabantur*. Nam ſeqvitur, poſtqvam ſubmoviſſet impedimentum eorum Patroclus:

Τὼ δ' ἰθυνθήτην, ἐν δὲ ῥυτῆρσι τάνυσθεν.

Qvod & ipſum perperam Gyphanius reddidit: *Hi autem rectà iverunt, inque habenis directi ſunt*, debuiſſet enim, *inque funibus rectè tentis proceſſerunt*, vel, *& funes rectè intenſos traxerunt*. Nam ῥυτῆρες hic, qvi paulò ante ἡνία. Scholiaſtes ibi: Ῥυτῆρσι, χαλινοῖς, ἡνίαις. Παρὰ τὸ ἐρύειν, ὅ ἐστιν ἕλκειν. Dicit *rhyteras* & *henias* idem eſſe, illas ita dici ab *eryein*, qvod *trahere* ſignificet. Qvibus verbis liqvet, ῥυτῆρας pertinuiſſe ad trahendum, fuiſſeq; ἡνίας, id eſt, funes tractorios. Heſychius: Ῥυτὴρ, ἡνίον, λῶρος, ἱμὰς, ἑλκυστήρ. Ῥυτῆρες, ἡνίαι, ἱμάντες τῶν ἵππων, οἷον ἑλκυστῆρες. Exponit per ἑλκυστῆρας, qvi plane funes ſunt tractorii. Ita Au-

ctor Etymologici: ῥυτὴρ, ἑλκυστής. Apulejus ad exemplum hoc vocavit *helcia* Latinè. Verba ejus lib. IX. Aſini: *Defectum me, helcio ſparteo dimoto nexu machinæ liberatum applicant præſepio.* Paulò ante idem *tænias* appellat. *Illico ſcitiſſimè tæniæ ſparteæ totus innixus diſcurſus alacres obibam.* Sunt eidem & *copulæ* in verbis ſeqventibus, ubi ait, de jumentis ad molas jungi ſolitis: *Copulæ ſparteæ tritura continua exulcerati.* Capitolinus maluit *iuncturas* nominare in Vero, cap. 5. *Data & vehicula cum mulabus ac mulionibus, cum iuncturis argenteis, ut ita de convivio redirent.* Caſaubonus ſic exponit: *Iunctura eſt, qua iunguntur mulæ carrucariæ, ut iumenta aut boves ad aratrum iugo.* Voluit, ſi rectè mentem ejus aſſeqvor, juncturam eſſe in carrucis, qvod jugum in aratris. Atqvi etiam in carrucis jugum. Inde namq; Phædrus noſter lib. III. cap. 7. ubi Mulam talem carrucariam loqventem facit cum muſca:

Sed iſtum timeo, ſella qui prima ſedens
Iugum flagello temperat lento meum.

Qvare junctura eſſe neqvit jugum in carruca. Salmaſius exiſtimat vocatam alias & *iunglum.* Jungla porrò ſunt Philoxeno funes, ſive lora. Verba ejus: *Iungla,* ἱμάντες ζευκτικαί. *Iungla* ſunt contractè, qvæ alias *iungula*, qvomodo & *ungla* pro *ungula*, *ſingla* pro *ſingula*, & ejusmodi. Philoxenus exponit ἱμάντας ζευκτικὰς, id eſt, funes, qvi jungunt. Tales igitur & juncturæ erunt ex Salmaſii ſententia. Qvanqvam verius exiſtimem, fuiſſe juncturas non funes modò, vel lora vehiculo annexa, ſed &, qvicqvid firmaret in eqvis funariis. Videlicet funarii juga non habebant, ſed eorum loco lora largiora circum pectus absqve jugo, ſicuti videmus in antiqvis monumentis, maximè qvadrigis Rubenianis. Illa igitur lora una cum funibus helciariis copulisve una voce, *iuncturæ.* Hinc Julius Paulus III. Sent. t. 7. *Curruca cum iunctura legata, mulæ quoque legatæ, necnon & mulio videtur.* Interpres vetus iſta verba ſic exponit: *Si carruca cum iunctura per legatum dimiſſa fuerit, carpentum cum iunctura, & mulæ debentur.* Niſi qvis adhuc amplius juncturas hic ſignificare putet non funes modò helciarios, & lora pectoralia in funariis, ſed ipſa qvoq; juga cum loris neceſſariis in jugalibus. Qvod ego qvidem

dem cenſeo rectiſſimum. Liqvet enim in legato iſto juncturæ vocem eſſe prorſus generalem, & ſignificare non inſtrumenta modò cuncta trahendo vehiculo in mulabus neceſſaria, ſed ipſas qvoqve mulas: Adeò ad funes tantum helciarios non poſſe reſtringi. Unde etiam adducor, ut diverſa cenſeam ſignificaſſe jungla, & juncturas. Et *juncturas* denotaſſe omnia mularum cum jugalium tum funalium ornamenta; *jugla* verò ſolas copulas, ſeu funes helciarios. Sanè, qvæ Ulpiano in l. 19. ff. de auro, argento, &c. ſunt *juncturæ*, ex Auctori Baſilicorum μύλων κόσμος, id eſt, *ornatus mularum*. Verba Ulpiani ea ſunt: *Lectum plane argenteum, vel ſi qua alia ſupellex argentea fuit, argenti appellatione non continetur, ſi numero argenti habita non eſt. Vt in junctura argentea ſcio me dixiſſe, quod non in argentario paterfamilias reponebat.* Baſilicorum iſta: Τῷ ληγάτῳ τοῦ ἀργύρου, οὔτε ἡ ἀργυρᾶ κλίνη, οὔτε ἄλλος τῆς οἰκοσκευῆς ἄργυρος περιέχεται, εἰ μὴ καὶ ταῦτα ὁ διαθέμενος εἶχεν ἐν ἀριθμῷ ἀργύρου. Οὐδὲ ὁ τῶν μύλων κόσμος, ὅτε μὴ ἐν ἀργυροθηκείῳ ἀπόκειται. Nemo poteſt dubitare, qvin hic κόσμος μύλων ſit *junctura*. Jam verò κόσμος referri ad ἱμάντας ζευκτικὰς ſolummodò non poteſt. Κόσμος enim, qvicqvid ad vehiculum trahendum mula reqvirit. Qvomodo apud Xenophontem eſt κόσμος κυνῶν pro iis omnibus, qvibus canes inſtruuntur vel armantur. Qvo exemplo aliqvando etiam apud Latinos *ornamenta* leguntur, & apud Livium, Cornelium, alios, *ornati equi, ornati elephanti*, pro inſtructis ad prælium vel eqvitationem. Hinc intelligitur, qvomodo apud Capitolinum eſſe argenteæ juncturæ qveant. Nam per eas & juga, & lora pectoralia, & helcia, omnia argento culta ornataq; indicantur. Qvalis ideo & apud Ulpianum eſt intelligenda. Neq; poteſt eſſe mirum de helciis, id eſt, funibus, cum & ipſi ferè eſſent latiores. Ut enim catenas cogitemus, cauſſa nulla eſt, cum Gvaltherum vox σειρῶν deceperit apud Pollucem, qvam perpetuò catenas denotare putavit, cum σειραὶ ſint ſæpe funes tenti ex loris. Suidas: Σειραῖς, πλεκτοῖς ἱμᾶσι. Solebant autem funes illi helciarii, de qvibus ante dixi, & qvorum uſus erat in funariis, non ad temonem religari, ſed ad currus, ut jam dixi, nominatimqve axis capita, qvæ ultra rotas prominebant. Unde Claudianus lib. I. in Ruf. v. 344. ſub perſona Martis: *Nexusque rotarum*:

Digitized by Google

rum Tende, Pavor. Barthius eo loco: *Nexus tendere, eſt lora capitibus axis adnectere, quibus currus trahebatur, non enim temonibus erant alligata ea lora, ſed capitibus axium, ut clarum ex nummis aliisque picturis priſcis.* Et hi qvidem funes, qvibus jungebantur ad vehicula. Præter eos autem erant qvoqve, qvibus jungebantur inter ſeſe ipſi. Docet Pollux, qvando ait lib. I. cap. 10. Ἀπὸ δὲ ἵππου ἐπὶ ἵππον ὁ ἀπηρτημένος ἱμὰς, μεσάτιος. *Lorum verò ab uno equo pertinens ad alterum, meſatios.* Ubi nota, eſſe aliud μεσάτιος, aliud μεσάτιον, hoc enim denotare partem ſellæ in curru, de qva dixi aliqvid in præcedentibus, illud verò funem, qvi eſt inter eqvos, & alterum alligat alteri, ne liberè poſſint evagari, contra uno frenis adducto, ſimul reliqvi adduci. Atq; hoc eſt, qvod ſuperius ajebam non potuiſſe ex jumentis ſic ad currum junctis, ut æqvata omnia eſſent fronte, unum cadere, ut non eo caſu cætera progredi impedirentur. Qvocunq; autem jumenta firmarentur modo ad vehicula, ſive æqva fronte, ſive alia poſt alia, *iungi* dicebantur. Virgilius lib. V. Æn.

Iungit equos curru genitor. -- --

Qvod Virgilius hoc loco dicit *iungere curru*, pro *in curru*, id eidem alibi eſt *iungere ad currum.* Atq; ita & Svetonius in Julio cap. 31. *Mulis è proximo piſtrino ad vehiculum junctis.* Hinc ſæpe abſolutè *juncti*, pro junctis ad vehiculum. Columella lib. III. cap. 21. *Arbores ſerendi cauſſa collo vel mulo clitellario afferre, ſed juncto advehere non permittitur.* Junctum mulum dicit, pro ad vehiculum junctum, & per eum integrum vehiculum intelligit. Simili ratione Cornelius *jumentum junctum* uſurpavit. Verba ſunt in Timoleonte cap. 4. *Propter valetudinem vectus jumentis junctis.* Itaq; mox ſeqvitur apud ipſum: *Atque ita de vehiculo, qua videbantur, dicebat*; qvia per jumenta juncta integrum vehiculum ſignificavit. Hinc apud Virgilium *junctos conſcendere*, pro conſcendere vehiculum, lib. XII. Æn. -- *Cum prima in prælia iunctos*

Conſcendebat equos. -- --

Sed & *currus iuncti* ſic dicuntur abſolutè, pro adjunctis ſimul eqvis. Vellejus lib. II. cap. 114. *Erat deſiderantibus paratum, iunctum vehiculum.* Virgilius IV. Georg.

Et

Et iuncto bipedum curru metitur equorum.

Paulò alii ſunt *equi iuges,* nempe non qvi modo qvovis juncti ad vehiculum, ſed qvi juncti inter ſe æqvali fronte, ac velut ſub eodem jugo. Feſtus: *Iuges, eiusdem iugi, pares. Vnde & coniuges, & ſeiuges.* Non hoc vult, qvaſi *iuges,* qvi ſint ſub eodem jugo, nam ex ſejugibus duo tantum habuere jugum, ſicut ſupra dixi, ſed qvi ejusdem jugi, hoc eſt, ordinis. Qvomodo & in Tacticis *iugum* ſeu ζυγὸς eſt, ἐκ παρεστηκότων πλῆθος, ut ad Arrianum & Mauritium noſtrum pridem annotavimus, id eſt, multitudo eorum, qvi à latere ſe mutuò tangentes ſtant longa ſerie. Itaq; adjunxit, *pares,* id eſt, pari modo collocati. Plane illo modo, qvo & ſejuges locantur, qvos exempli cauſſa hic adduxit. Nam ſejuges ſic dicti non à *iugo* inſtrumento, qvod imponi ſolet collis jumentorum; Nunqvam enim eqvi ſex ſub uno conſtituti jugo, nec in ſejugibus unqvam amplius, qvam jugum unum duobus mediis tantummodò impoſitum: Sed à *iugo* verbo, qvod eſt juxta colloco, ut ſint ſejuges, eqvi ſex, juxta ſe continua ſerie collocati, non ante ſe bini & bini. Certè, ſi à jugo inſtrumento dicti eſſent ſejuges, vel ſignificarent eqvos ſex ſub uno jugo, vel ſignificarent eqvos plures ſub ſex jugis, qvorum tamen neutrum verum eſt, cum ſint eqvi ſex æqvali fronte collocati. Plane ſicut & qvadrijuges ſunt eqvi qvatuor hoc modo juncti. Qvod cognoſcimus ex curru Solis, de qvo ſic Ovidius:

— — — *Tritumque relinquunt*
Quadriiuges ſpacium, nec quo prius ordine currunt.

Certè nemo fuit unqvam, qvi non eqvos in hoc curru faceret æqvali fronte incedentes. Itaq; & *quadrigas* appellarunt. Tertullianus libro de Spect. *Quadrigas Soli ſanxerunt.* Nempe & qvadrigæ, velut qvadrijuges, aut qvadrijugæ. Fronto apud Gellium lib. xix. cap. 8. *Quadrigæ ſemper, etſi multiiugæ non ſunt, multitudinis tamen tenentur numero, quoniam quatuor ſimul equi iuncti quadrigæ, quaſi quadriiugæ vocantur.* Dicit, non eſſe *multiiugas,* id eſt, multa habere impoſita ſibi juga vehicularia, habere tamen ſimul junctos eqvos, id eſt, pares & ejusdem jugi, ſicut Feſtus ſupra loqvebatur, vel, qvod idem eſt, jugatos inter ſeſe ac conjunctos. Qvomodo intelli-

Digitized by Google

gendus qvoq; Iſidorus, qvando ait: *Quadrigæ & bigæ, trigæ & ſeiugæ ab equorum numero & iugo dictæ.* Vult, à jugo dictas, non qvod jugum unum habeant, ſed qvod inter ſe jugentur. Hoc enim propriè *iugare*, à qvo differt *iungere*. Jugantur enim animalia, cum vel ſub unum mittuntur jugum, vel æqvali fronte, velut ſub jugo uno, conſtituuntur. Junguntur autem, qvando qvovis modo firmantur ad vehiculum. Græci pæne ad eundem modum ζευγνύναι vel συζευγνύναι ἵππους dixerunt, ut Latini *equos iungere*, qvemadmodum ex Homero conſtat. Sed & ſicut illi *currum iungere*, ita hi ζευγνύναι ἅρμα uſurparunt. Qvod jam olim annotavimus in Indice ad Ælianum, ubi tamen perperam per abſentiam noſtram, etiam in ſecunda editione, cum non paucis aliis hujusmodi, eſt vulgatum ζευγνύειν. Verba Æliani extant lib. II. cap. 27. de Anniceri Cyrenenſi: ζεύξας εὖ τὸ ἅρμα, περιήλασεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους. Uſurparunt autem hoc etiam, cum junguntur æqva fronte. Unde ζεῦγος etiam de bigis, trigis & qvadrigis. Pollux lib. X. cap. 12. Ζεῦγος πᾶν ἂν καλεῖτο τὸ ἐζευγμένον, κἂν εἰ τριῶν ὑποζυγίων, ἢ καὶ τεττάρων εἴη. Parum commodè Gvaltherus: *Iugum omne ſubiugatum dicitur, ſive trium iumentorum ſit, ſive quatuor.* Mallem ego: *Zeugos dicitur, quicquid iunctum eſt, etiamſi ſit trium quatuorve iumentorum.* Nam apud Latinos *iugum* uſurpari ſolet nunqvam, niſi de duobus. Et docere Pollux voluit, vocem ζεῦγος apud Græcos, qvæ & ipſa vulgo bigas denotat, ſignificare aliqvando trigas etiam, & qvadrigas. Nempe non eſt à ζυγὸς, inſtrumento jugatorio, ſed à ζευγνύω verbo. Poſſunt autem plura ζεύγνυσθαι ſive jungi, atq; ita ζεῦγος fieri. Qvanqvam pro ζεῦγος in trigis qvadrigisq; τρίζυξ & τετράζυξ dicere maluerint. Lexicon Argentoratenſe: *Quadriiugi*, τετράζυγες: Philoxenus: *Quadrigum*, τετράζυγον. Ubi tamen mallem legere *quadriiugum*, ut intelligatur vehiculum, cum & τετράζυγον ſit ita dictum ἅρματος reſpectu. Sicut autem *iungi* dicebantur jumenta, qvando firmabantur ad vehiculum, ſic, qvando ſolvebantur, *abiungi*. Propertius II. eleg. 18.

Quam prius abiunctos ſedula lavit equos.

Virgilius Georg. III.

Digitized by Google

— — — — *It triſtis arator,*

Mærentem abiungens fraterna morte iuvencum.

Pro *abiungere* Philoxenus habet *abiugare*, qvod exponit Græcè *ἀπολύειν*, id eſt, *ſolvere*, qvomodo Virgilius idem: *Tauris iuga ſolvet arator*, Eclog. IV. & Georg. III. in fine:

Et iam tempus equum fumantia ſolvere colla.

Græcis alias hoc eſt *ἀποζευγνύναι*, qvod in Gloſſis eſt *ſeiungere*. Verba earum: *Ἀποζευγνύω, ſeiungo.* Num & *deiungere* ſic uſurparunt Latini? Cenſet Scaliger ad ſuperiora Propertii. *Abiungere equos*, ait, *& deiungere, idem.* Amplexus hoc Taubmannus qvoq; ad Plauti Aſin. III. ſcen. 3. ubi Poëta:

— — *Ne nos deiunge amantes.*

Sed hoc loco *deiungere amantes* non eſt *ἀποζευγνύναι*, verum *διαζευγνύναι*, fitqve, cum alter amantium ab altero ſeparatur, qvod non fit, qvando abjunguntur eqvi, tum enim non tam ſeparantur ipſi à ſe mutuò, qvam à curru. Sanè Ciceroni qvoq; *deiuncta*, qvæ ſeparata à ſe mutuò, ut Scaligero non poſſim conſentire. Ita enim habet in de Univerſo: *Ita neceſſitas cogit, ut eadem ſint ea, quæ deiuncta fuerunt.* Illud rectius idem Scaliger, qvod diverſum ſignet *interiungere.* Nam hoc, inqvit, eſt *deiungere equos, donec cibo recreati ſint.* Ac oſtendit ſic locutum eſſe Martialem, ubi ait lib. III. ep. 25.

Exarſitque dies, & hora laſſos
Interiungit equos meridiana.

Puto autem verbis hiſce reſpexiſſe Martialem ad eorum conſvetudinem, qvi vehicula locabant. Hi enim ſolebant tempore meridiano reqvieſcere pauliſper à curſu, & in diſpoſitis ad id ſtabulis cibum eqvis præbere, qvod in uſu hodieq; eſt, Germanisq; außſpannen/ Belgis Batavisq; pleiſteren vocatur. Idem voluiſſe Martialem eundem lib. II. ep. 6. rectè obſervatur ab eodem. Verba ejus ita habent:

Et cum currere debeas Bovillas,
Interjungere quæris ad Camænas.

Non, ut Scaliger citavit: *Interjungere quæris ad bovillas.* Aliud hoc enim, nec qvod vult Poëta, qvi in voce *Bovillas* & *Camænas* ludit, innuitq; fruſtra qværere in litteris Severum & carminibus doctis,

Digitized by Google

qvæ hic Camœnæ ſunt, remiſſionem aliqvam, cum ingenium ipſius cogat eum ire ad Bovillas, id eſt, ruſtica & craſſa. Rectè, inqvam, obſervatur, etiam hic *interiungere* nil eſſe aliud, qvam pauliſper reqvieſcere, abjunctosq; eqvos pabulo reficere. Nam qvod putant tractum eſſe à curru, cujus rotæ interjecto ſude junguntur, ut qvieſcant, nihil eſt. Lexicon Argentoratenſe: *Interjungo*, ἱφίςαμαι. Mallem, ἱφίςημι. Qvomodo habemus apud Arrianum lib. V. Ἐπιςήσει τὰς ἱππέας τοῦ πρόσω, ſimiliter pro cohibere, moram injicere, facere qvieſcere. Jungebantur autem jumenta alia in dextra parte, alia in læva, qvod in bubus qvidem iisdem non temerè faciendum monet Varro lib. I. R. R. cap. 20. *Neque pertinaciter, quem feceris dextrum, in eo manendum. Quod ſi alternis fit ſiniſter, fit laboranti in alterutra parte requies.* Obſerva, nominare *dextrum,* qvi à dextra parte jugi, *ſiniſtrum,* qvi à ſiniſtra: Idem namqve & in eqvis fuit ſolitum. Hinc Auſonius:

Pegaſus hinc dexter currat. -- --

Cæterum, in qvadriga dextri ſiniſtriq; non modò, qvi in jugo, ſed &, qvi in fune, ſic, ut jugalis unus & proximus ei funalis eſſent dextri, & contra reliqvi ſiniſtri. Dicebantur autem jugales etiam *medii,* qvod eſſent in medio funalium conſtituti. Scholiaſtes Ariſtophanis, & ex eo Suidas: Ζύγιοι ἵπποι, οἱ ὑποβαλλόμενοι τῷ τοῦ ἅρματος ζυγῷ, τουτέςιν ὁ μέσος ἀριςερὸς καὶ ὁ μέσος δεξιός, καὶ ἁπλῶς ὁ μὴ παράσειρος οὕτω λέγεται. *Zygii ſeu jugales equi, qui jugo vehiculi ſunt ſubditi, hoc eſt, medius ſiniſter, & medius dexter, & ſimpliciter, qui non paraſeirus ſeu funalis, ita appellatur.* Alius igitur *dexter medius,* ſive μέσος δεξιός, & alius *dexter,* ſive δεξιός. Ille enim jugalis, cum hic ferè funalis, ut mox dicam. Jugales hosce putant vulgo fœminas fuiſſe. Argolus ad lib. I. Onuphr. de Lud. Circenſ. *Inſuper jugales equæ, ut indigniores, maribus equis interponebantur, atque in medio collocabantur.* Putat jugales fuiſſe indigniores in qvadrigis, minusqve utiles, ideò ad id eqvas captas. Laudatq; aſſertionis hujus ſuæ auctorem Hyginum, qvi in deſcriptione currus Solaris: *Hi funales ſunt mares, fœminæ jugariæ, &c.* Atq; ſic jam olim & Salmaſius tradiderat. Verum primo falſum, eqvas fœminas eſſe maribus deteriores in hoc negocio.

Ælianus,

Digitized by Google

Ælianus, cui, ut Romano, ignota eſſe res hæc utiqve non potuit, lib. VI. Hiſt. Anim. cap. 36. Ἴδια δὲ ἄρα τῶν ζώων καὶ ἐκεῖνα λέγεται· Αἱ ἵπποι εἰς ἁρμαλλασίαν ἐπιτηδειότεραι εἶναι πιστεύονται. *De animalium natura hæc quoque feruntur: Equæ ad rem currulem aptiores eſſe creduntur.* Hinc Horatius II. Carm. 16.

> -- --, *Tibi tollit hinni-*
> *tum apta quadrigis equa.* -- --

Et Virgilius lib. I. Georg.

> -- *Eliadum palmas Epirus equarum.*

Qvo loco Servius: *Epirus creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iovis Olympici curuli certamine. Nec mireris, equas currere. Nam, ut dicit Plinius, velociores ſunt ideò, quod in curſu urinam faciunt.* Vides verbis manifeſtis, ad certamen currule prælatas eqvas, ut velociores. Igitur & Glauco, certaturo qvadrigis, eqvas tribuit Philargyrus ad Virgilii Georg. III. *Glaucus Siſyphi filius, cum ad mimicum certamen quadrigam duceret, adplicuit ad vicum Bœotiæ, & equas potum ad fontem ſacrum per ignorantiam duxit, unde qui bibiſſent, in furorem agi ſolebant. Itaque illum equæ furore exagitante in ipſo certamine curru effudiſſe ac morſibus laniaſſe dicuntur.* Servius aliam reddit cauſſam, eqvas tamen ut velociores adhibuiſſe in curru ipſe qvoq; firmat. *Dilaniatus eſt Glaucus*, inqvit, *effrenatis nimia cupiditate equabus, quum eas cohiberet à coitu, ut eſſent velociores.* Sed & apud Herodotum in VI. legimus de eqvabus Cimonis: Καταντίον δ' αὐτοῦ αἱ ἵπποι τεθάφαται αὗται αἱ τρεῖς Ὀλυμπιάδας ἀνελόμεναι. Ἐποίησαν δὲ καὶ ἄλλαι ἵπποι ἤδη τὠυτὸ Εὐαγόρεω Λάκωνος. *E regione eius ſepultæ ſunt equæ illæ, quæ tres Olympicas victorias reportarunt. Fecerant hoc iam aliæ equæ, quæ fuerant Evagoræ Laconis.* OEnomaus qvoq; vicit Pelopem non eqvis, ſed eqvabus, uti docet Scholiaſtes Apollonii lib. I. verſ. 754. Αἱ δὲ Οἰνομάου ἵπποι, Ψίλλα καὶ Ἅρπιννα. Habes ecce & earum vocabula. *Equæ verò OEnomai*, ait, *Pſilla & Harpinna.* Et in Tabula veteri, eqvorum Circenſium nomina continente, qvam publicavit Onuphrius, habes *Romulam, Gemmulam, Aunaram, Murram, Ariſtam*, victores in ludis circenſibus, qvæ ſine dubio fuere feminæ, non mares. Deniq; Plinius eſt auctor lib. X. cap. 63. *viciſſe Olympia* etiam

prægnantem Echecratis Theſſali eqvam. Adeò ex Hygino contra eas nil concludi poteſt. Deinde nec hoc verum, feminas fuiſſe ſemper jugales. Certè, ſi, qvod vult Salmaſius, victoria tributa non jugalibus in curru, ſed funalibus, eqvas, qvas ſuperius ex Herodoto, Plinio & Tabula veteri nominavimus, fuiſſe non jugales, verum funarias, neceſſe eſt, qvia victores celebrantur. Plinius clariſſimè de una Echecratis prægnante loqvitur, qvæ abſq; dubio in curru ejus extitit funalis. Qvanqvam fortè ne hoc qvidem fuerit perpetuum, ut funalibus victoria deberetur. Nam in tabula Cecchinorum legimus de Diocle: *Duobus introiugis Cotyno & Pompeiano vicit.* Item: *Diocles præcedens eum introiugis tribus, Abigeio, Lucido, Parata L. vicit.* Item: *Vicit CXXXXIIII. ampliatis titulis ſuis, Cotyno, Galata, Abigeio, Lucido, Pompeiano, introiugis quinque.* Hic *introiuges* dicuntur, qvi ſunt intra jugum, qvod eſt idem ac *iugales*, atq; opponuntur funalibus, qvi dicuntur extra jugum eſſe. Scholiaſtes Sophoclis in Electra: Σειραῖον ἵππον, τὸν ἔξω τοῦ ζύγου δεξιόν. *Funalem equum, eum, qui eſt extra iugum, dextrum.* Si funales extra jugum, qvi ſunt intra jugum, non funales erunt, ſed jugales. Auctor tabulæ *introiuges* vocavit, qvibus proinde qvi vicit, is non vicit funalibus. Qvorum introjugum qvia nominatim hic fit mentio, colligitur, victoriam cum ipſis haud fuiſſe freqventem, qvippe qvæ foret difficilior, indeq; toties funales, cum eſt ſermo de victoria, nominari. Qvando autem auctor tabulæ illius ait, non duobus modò, ſed & tribus, imò qvinqve introjugis viciſſe, non hoc puto dicere, habuiſſe ſimul eqvos qvinqve unicò ſub jugo, id enim nec lectum unqvam eſt, nec cum conditione jugi unius videtur convenire, ſed diverſis vicibus uſurpaſſe hos introjuges, eosq; fuiſſe tam doctos, ut non uni tantum ſemper deberetur victoria, ſed & alteri, & tertio, & qvarto, & qvinto, ſingulis nimirum ſuo tempore. Nec enim victoria unius curſus pluribus, qvam uni eqvo, tribui ſolebat. Inde habes in iisdem tabulis, *Fortunatus factionis Praſinæ in victore Tuſco victor CCCLXXXVI.* Item, *in Abigeio victor eminuit & ſine flagello.* Idem docet alia tabula integra, in Baſilica Petri ſpectanda. Cæterum, qvi funales Latinis, ſeu funarii, illi Græcis παρήοροι, σειραφόροι, σειραῖοι. Pollux: Οἱ μὲν ὑπὸ τῷ ζυγῷ,

ζύγιοι

ζύγιοι, οἱ δὲ ἑκατέρωθεν, παρήωροι, καὶ παράσειροι, καὶ σειράφοροι, καὶ σειραῖοι. Dicti qvoqve ἀκρωτῆρες. Chryſoſtomus in Oratione de Circo: Ἐν ἅρμαſι αὐτοῦ μέλανες ὑποζύγιοι μὲν, ὁ ᾅδης καὶ θάνατος, ἀκρωτῆρες δὲ σότος καὶ ἀπώλεια. Scio, ſummum virum Clariſſimum Salmaſium hic emendare ἀορτῆρες. Sed hæc lectio ibi bis occurrit, qvod fatetur ipſe; Vix autem veriſimile, potuiſſe utroq; loco corrumpi. Deinde ἀορτῆρες dictos eſſe hos funales nemo alius ex antiqvis docet. Nec fortaſſe dici potuerunt, ſi analogiam vocis rectè ponderamus. Eſt enim ἀορτὴρ, τὸ ἀπῃωρημένον, ut exponit auctor Etymologici, hoc eſt, ejusmodi aliqvid, qvod ex alto eſt ſuspenſum, deſcenditq; ab αἴρω, qvod eſt elevo, vel in altum tollo. Adeò non ſimplex notat lorum, ſed ejusmodi, qvo qvid altè ſuspenditur. Qvomodo, exempli gratia, tali loro ſive balteo ſuspenditur gladius. Unde apud eundem ἀορτὴρ ὁ ἱμὰς δι' οὗ τὸ ξίφος κρέμαται. Et apud Heſychium ἀορτῆρες, οἱ ἀναφορεῖς τοῦ ξίφους, καὶ κρίκοι τῆς θήκης, id eſt, non baltei ſolum, ſed & annuli, è qvibus theca ſuspenditur. At verò nihil tale convenit in funales eqvos, non illi altius ligati ſunt cæteris, ſed nec currum ipſi altius ſuspendunt, vel ad altiora ducunt. Itaq; potiori ratione dicti ſunt ἀκρωτῆρες, qvia fuerunt ἐν τοῖς ἄκροις, id eſt, in ſummitatibus, in extremitatibus, ſicut jugales ἐν μέσῳ. Sæpe namq; Græcis ἄκρα opponuntur μέσοις, & extremitates notant. Qvomodo apud Ælianum noſtrum ἄκρα φύλλων leguntur, & in noto proverbio ſunt ἄκροι δάκτυλοι, extremæ digitorum partes, & in Gloſſario Argentoratenſi, *extremus*, ἄκρος, legitur. Fuerunt autem & hi alii dextri, alii ſiniſtri. Dextri, qvi à dextro jugalium latere, ſiniſtri, qvi à ſiniſtro ſtabant. Dextri Græcis δεξιόσειροι. Scholia Sophoclis in Antigona: Δεξιόσειρος, κατὰ τὸ δεξιὸν φερόμενος κέρας. Ἡ δὲ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ἵππων τῶν ἐν τοῖς ἅρμασι παρασειρόντων. Meminit horum etiam Heſychius in voce σειράφορον, ubi ait poſt alia, ἀπὸ τῶν δεξιοσείρων ἵππων. Siniſtri ſine dubio ad hoc exemplum ἀριστερόσειροι, qvanqvam nusqvam legantur. Δεξιὸς & ἀριστερὸς etiam ſimpliciter vocarunt, credo, qvod in qvadrigis eſſent maximè tales. Sophocles in Electra:

-- -- -- Δεξιὸν δ' ἀνεὶς
σειραῖον ἵππον, εἶργε τὸν προσκείμενον.

Latini

Latini pariter *dexteriorem* & *ſiniſteriorem funalem* uſurparunt. Sveton. Tib. cap. 6. *Actiaco triumpho currum Auguſti comitatus eſt ſiniſteriore funali equo, cum Marcellus Octaviæ filius dexteriore veheretur.* Auſonio ſimpliciter ſunt *dextri* & *læves,* ſi audimus Argolum. Verba Poëtæ ſunt in Epitaph. 35.

Pegaſus hinc dexter currat ſibi, lævus Arion
Funis & ad quartum det tibi Caſtor equum.

Ad hæc ſic citata Argolus: *Equus funis eſt equus funalis.* Sic ergo dexter & lævus, qvi in funibus, id eſt, funales. Cæterum, hi ipſi *primi* qvoq; dicebantur & *ſecundi.* Nam in qvadrigis funalis ſiniſter, primus, funalis dexter, ſecundus. Argolus idem: *Funales digniores erant, & præſertim ſiniſter. Nam cum circa metam eundum eſſet, interior ad metam erat ſiniſter, atque ille pæne totum curſus ordinem ſuſtinebat, & primus equus dicebatur, ut contra, funalis dexter, ſecundus. Silius: Quod ferret lora ſecundus Panchates.* Atq; ita & Salmaſius in Exercitationibus Plinianis. Verum poteſt eſſe dubium de funali ſiniſtro. Manifeſtè namq; Heſychius prærogativam illam dextro tribuit, qvod Salmaſius ipſe obſervavit. Verba Heſychii: Σειροφόρος. οἰωνὸς, ἡγεμονικός. Dicit, hoc vocabulum Græcum, qvod Latinis etiam funalis, omen alias vel ducem denotare. Et paulò ante: Σειραφόρον, ἡγεμονικόν, μετῆκται δὲ ἀπὸ τῶν δεξιοσείρων ἵππων. *Seirophorum, principale, translatum verò ab equis funalibus dextris.* Ad qvæ verba etiam Salmaſius: *Ergo funales dextri in curru potiſſimi, utpote qui ducatum cæteris præbeant.* Sed mox adjicit: *Hoc in bellicis & aliis, ſi forte, curribus locum habuerit, in agoniſticis & Circenſibus ſecus obtinuiſſe videtur.* At ego, cur in his, non illis obtinuerit, cauſſam nullam video. Neqve enim dubium, qvin Circenſes ludi velut umbra eſſe præliorum cum qvadrigis debuerint. At in pugnis ludicris, qvantum licet, res ad veritatem comparatur. Nec evincit diverſum Silii teſtimonium, qvod Salmaſius adducit. Verba ſunt ex libro XVI.

Tertius æquata currebat fronte Peloro
Caucaſus; ipſe aſper, nec qui cervicis amaret
Applauſæ blandos ſonitus, clauſumque cruento.
Spumeus admorſu gauderet mandere ferrum.

At

At docilis freni, & melior parere Pelorus
Non unquam effuſum ſinuabat devius axem,
Sed lævo interior ſtringebat tramite metam.

Hic Salmaſius: *In quadriga Iberi agitatoris duos funales nominatim commendavit, Caucaſum & Pelorum, illum dextrum, hoc eſt,* δεξιόσειρον, *hunc ſiniſtrum, nunquam demum à meta aberrantem, ſed doctum interiore orbe metam ſtringere, eos æquata fronte ambos currere dicit, quia funalis uterque.* At hæc omnia à mente Silii longiſſimè ſunt aliena. Non hic loqvitur de duobus eqvis in curru uno, ſed diverſis. Pelorus, qvem hic Salmaſius facit funalem ſiniſtrum in curru Iberi, non fuit in curru Iberi, verum Durii. Monſtrant ſeqventia manifeſtiſſimè, cum poſt interjecta qvædam de Peloro ſubdat:

Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currum.

Deinde; qvando ait Caucaſum cucurriſſe *æquata fronte Peloro,* non hoc ideò dicit, qvia *funalis uterque fuit* in curru Iberi, verum qvia curſu ſe mutuo, qvisq; tamen ſuo in vehiculo æqvabant. De qvo nemo dubitare poterit, qvi locum ipſum inſpicere non gravabitur. Fuit ſanè Caucaſus adeò non Iberi eqvus, ut pertinuerit ad Atlantem potius, ipſo Silio auctore. Ita enim ait ipſe poſt ſuperius adductum verſum:

Caucaſus antiquo fidebat Atlante magiſtro.

Jam cum nulla ſit inter Caucaſum & Pelorum oppoſitio, malè hic pro Peloro contra Caucaſum pronunciatur. Imò contra, cum in curru Atlantis ſolus hic nominetur Caucaſus, non minus ille, qvam Pelorus, funalis ſiniſter erit, cum hos ſolos in vehiculis Salmaſius exiſtimet nominari. Sed nec locus Statii prodeſſe poteſt ad rem de funali ſiniſtro probandam. Ea certè verba, qvæ leguntur lib. VI. Theb. -- -- -- -- *Dum non cohibente magiſtro*

Spargitur in gyros, dexterque exerrat Arion.

Arionem eqvum fuiſſe ſiniſtrum funalem haud oſtendunt. Potius dextrum arguunt, qvando verbis claris *Arion dexter* nominatur. Nam, ut *dexter* referamus ad *exerrat,* ratio eſt nulla. Neq; valet locus Virgilii ex Æn. V. *Quo tantum mihi dexter abis?* Qvia hæc dicuntur de gubernatore navis ac navigio, cujus ratio eſt alia, qvam

eqvorum. Faciamus enim in qvadrigis Arionem fuiſſe funalem ſiniſtrum, an abire ille potuit in partes dextras? Annon obſiſtentes ab illa parte ſibi habuit tres alios? Adverſus qvos non abeuntes prius, qvi potuit ipſe ſolus abire, aut ad abitum ipſe in ſiniſtra parte collocatus eos compellere? Præterea expreſsè Statius *exerrat* dicit. Non autem exerrare intelligitur, niſi qvi exterius eſt conſtitutus, & ab illa exteriori parte longius digreditur, qvorum neutrum de funali ſiniſtro cogitari poteſt, qvi cum exerrat, abit ad ſiniſtram partem, non ad dextram. Præterea, nec verba, qvæ ſeqvuntur, hoc oſtendunt. Ita enim ſonant:

-- -- *Laxo qnum tandem ex orbe reductus*
AEquoreus ſonipes premit, evaditque parumper
Gaviſos. -- -- -- -- --

Dicit qvidem hoc loco ſummus vir: *Hæc non poſſunt convenire, niſi in eum equum, qui ſiniſter eſt. Nam is equus, qui alium habet ad ſiniſtram inter metam & ipſum, non poteſt dici ipſe metam interiore rota ſtringere.* At eqvoreum ſonipedem, ſeu Ariona ſtrinxiſſe metam interiore rota, Statius non dicit, *preſſiſſe* dicit, qvod ad metam non refertur, verum ad *gaviſos*, id eſt, eos, qvi anteceſſerant, & victoriam in manibus habere crediderant. Hos preſſit, dum inſtitit, æqvavit, & parumper evaſit. Qvæ res tam de dextro, qvam ſiniſtro funali, intelligitur. Ut propterea in verbis Statii neceſſe non ſit aliqvid mutari, qvo Arionem ſiniſtrum faciamus funalem, potius, qvam dextrum. Nam Salmaſii qvidem emendatio, ut de cæteris nil dicam, valde libera eſt. Ego ita mallem:

— — — *Nam flavus Arion*
Vt vidit, ſaliere iubæ, atque erectus in armos
Stat, ſociumque iugi, comitesque utrique laboris
Secum altè ſuſpendit equos. -- --

Vellem autem jugi ſocium explicari de jugali eqvo, ſocio Arioni non itidem jugali, verum funali, ut ſit *ſocius*, vicinus, & is præterea *iugi*, hoc eſt, jugalis, comitesqve *utrique*, illi eqvo jugi, ſeu jugali, & Arioni funali, funalis & jugalis alius. Certè Arionem in dextro latere fuiſſe etiam hoc docuerit, qvod primus horret monſtrum in

Circo

Circo ſibi objectum. Nam id à latere ſiniſtro objectum non fuiſſe colligitur ex eo, qvia ibi decurrebant qvadrigæ, mediæ inter currum Arionis & metam. Præcedit enim:

Obſtitit Hippodamus, mediasque immiſit habenas.
Mox Chromis Hippodamum metæ interioris ad orbem
Viribus Herculeis, & toto robore patris
Axe tenet prenſo. -- -- --

Sed nec à fronte, qvia ſic non primum terruiſſet Arionem, ſed eqvos omnes qvatuor. Unde ſupereſt, ut à latere dextro credamus factum. Ubi cum primum terruerit Arionem, in illa parte funalem fuiſſe neceſſe videtur. Sanè de funali dextro, velut præcipuo, præter Heſychium teſtatur qvoq; Scholiaſtes Sophoclis in Antigone: Δεξιόσειρος, γενναῖος, οἱ γὰρ ἰσχυροὶ ἵπποι εἰς τὴν δεξιὰν σειρὸν ζεύγνυνται τοῦ ἅρματος. *Dexter funalis, generoſus, nam equi fortes ad funem dextrum in vehiculo religari ſolent.* Neq; ratio deeſſe poteſt. Nam cum circa metam flectendum eſſet vehiculum, qvieſcente propemodum funali ſiniſtro, qvippe cujus gyrus metæ vicinior, eoqve brevior eſſet, funalis dexter pæne ſolus conficere curſum, gyroq; ampliſſimo ſecum trahere cæteros cogebatur. Nemo melius docuerit, qvam Sophocles, cujus ea de re leguntur verba in Electra:

Κεῖνος δ' ὑπ' αὐτὴν ἐσχάτην στήλην ἔχων,
Ἔχριμπτ' ἀεὶ σύριγγα. Δεξιὸν δ' ἀνεὶς
Σειραῖον ἵππον, εἶργε τὸν προσκείμενον.

Qvem locum ſic interpretatus eſt Rattalerus:

Columna at ille hærens ſub extrema movet
Agitatque currus, deinde habenas dexteri
Laxans equi cohibet ſiniſtrum. -- --

Vides, ut in circumactione circa metam dexter funalis currere cogatur, retracto & cohibito ſiniſtro. Adeò ſunt fruſtranea, qvæ habet Salmaſius: *Præſtantiſſimus quadrigæ equus, & adprime flecti facilis frænoque docilis ac cæteris doctior ad funem ſiniſter locabatur.* Cuncta enim iſta modo ſeſe habent contrario, & in dextro reqvirebantur. Unde qvoq; verba Silii de Peloro, non ut funali ſiniſtro, verum dextro, exponenda puto. Nam qvando dicit:

Digitized by Google

Non unquam effuſum ſinuabat devius axem,
Sed lævo interior ſtringebat tramite metam:

Non hoc vult, qvaſi ſteterit interior reſpectu eqvorum reliqvorum in eadem qvadriga, id eſt, propior abfuerit à meta, & ſic extiterit funalis ſiniſter: Sed dicuntur hæc in comparatione cum eqvis aliis, qvi malebant exerrare, nec adigi tam facilè poterant ad curſum metæ viciniſſimum capeſſendum. Poſtremo dextrum funalem fuiſſe honoratiorem colligo & ex Svetonio, qvia illi in curru Auguſti triumphali imponitur Marcellus, cum Tiberius ſiniſtro veheretur, ſicut ſupra vidimus. Nam Marcellus carior Auguſto fuit, multumq; ſemper Tiberio prælatus. Tacitus Hiſt. I. cap. 15. *Auguſtus ſororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes ſuos, poſtremo Neronem privignum in proximo ſibi faſtigio collocavit.* Omnibus neceſſitudinibus Marcellum prætulit Auguſtus. Non eſt autem veriſimile, qvem tantopere amavit, in tam ſolenni negocio poſtponere privigno, ac deteriori loco eſſe voluiſſe. Unde plane ſeqvitur, qvod ajebam, funalem dextrum honoratiorem & præſtantiorem fuiſſe. Fruſtra dicitur, fuiſſe currum Auguſti triumphalem, non Circenſem, de Circenſi namq; idem ex ſuperioribus apparuit. Sed & in Circenſi curru funalem dextrum appellarunt primum, uti vidimus, qvod non erat usq; qvaq; conveniens, ſi præſtantior ſiniſter fuiſſet. Id qvod firmat & Auſonius in Epitaph. 35. qvod Theodoſii juſſu ſcripſit eqvo, nomine Proſphoro, & mea ſententia ſic debet legi:

Hunc titulum vani ſolatia ſume ſepulchri,
Et gradere Elyſios præpes ad alipedes.
Pegaſus hinc dexter currat. Tibi lævus, Arion,
Funis ſit. Quartum det tibi Caſtor equum.

Reſpicit Proſphorum, & hinc, id eſt, proximè abs te, currat Pegaſus, qvi ſit dexter in jugo. At tu Arion funem habeas, eumq; lævum. Qvartum eqvum det Caſtor, non funalem & ipſum, ſed jugalem. Sic enim jugalem ſiniſtrum appellari ſolitum neceſſe eſt, etiam ſi Salmaſium audimus. Nam & ipſe funalem lævum appellari ſolitum ſecundum ex Silio teſtatur, qvando Silius de Panchate eqvo:

eqvo: *Quod ferret lora ſecundus.* Sic enim ait: *Ex omnibus unum Panchatem urget & excitat ad palmam, quia ferebat lora ſecundus, id eſt, quia funalis erat ſiniſterior.* Si funalis dexter in qvadriga fuit primus, ſiniſter ſecundus, ſeqvitur, jugalem dextrum fuiſſe tertium, ſiniſtrum qvartum. Niſi putamus, aliud ſignificare *funalem ſecundum*, & aliud *equum ſecundum* in qvadriga: Hunc eſſe non funalem, ſed jugalem dextrum, ut ſint ita numerati, funalis dexter primus, jugalis dexter ſecundus, jugalis ſiniſter tertius, funalis ſiniſter qvartus.. Qvanqvam qvartum eqvum dictum, qvi ex mente Salmaſii omnium fuit præſtantiſſimus, durum videatur. Itaq; & contrariam numerationem facit, ſic, ut funalis ſiniſter primus ſit, jugalis ſiniſter ſecundus, atq; ſic deinceps; Qvæ qvia conſvetudini ac naturæ ipſi adverſatur, cui ſiniſtra deteriora ſemper eſſe conſveverunt, teſtimonio idoneo probari debet, anteqvam in eam conſenſum noſtrum præbeamus. Funalem ſiniſtrum dictum eſſe *ſecundum*, non primum, novimus ex Silio, ipſeq; Salmaſius fatetur; Eundem alia numeratione dictum primum non novimus, ac ne rationem qvidem, qva dici primus debuerit, nempe qvia fuit præſtantiſſimus, amplectimur, qvippe qvam jam falſam eſſe demonſtravimus. Nobis primus dexter eſt, neq; alium apud Auſonium intelligimus, ſive ſicut nobis viſum eſt, ſive ſicut voluit Salmaſius, legamus. Atq; iſta qvidem eqvorum jungendorum ratio in vehiculis, qvotiens æqvata fronte incedebant, hæc vocabula eorum. Si verò non æqvata fronte, verum longa ſerie, tum fuiſſe primos dictos funales, poſtremos jugales exiſtimo. Nec fortaſſis alia eſt cauſa, qvare & deinde funales primi ſecundiqve dicti ſunt, poſtqvam æqvata fronte conjungi cum jugalibus cœperunt, qvam qvod ante, cum adhuc eos præcederent, hæc vocabula haberent. Cæterum, hanc omnem eqvos ad vehicula jungendi rationem artemq; primus docuiſſe dicitur Prometheus. Nec enim tam de vehiculis, qvam arte jungendi ad ea animalibus, nominatimqve eqvis accipio, qvod habet Æſchylus, ubi ſic loqventem facit:

-- Πρῶτός θ' ὑφ' ἅρματ' ἤγαγον φιληνίους
ἵππους. -- -- -- -- --

Primus ad vehicula iunxi frenigeros equos. Alii hoc tribuunt Neptuno, qvi hoc primum docuerit Barcæos, Libyæ gentem. Ita namq; Phavorinus ex Mnaſea, &, qvem exſcribit, Heſychius: Βαρκαίοις ὄχοις. Λιβυκοῖς. Οὗτοι γὰρ ἐσπούδαζον περὶ ἱπποτροφίαν. Φασὶ δὲ αὐτοὺς καὶ πρώτους ἅρμα ζεῦξαι διδαχθέντας ὑπὸ Ποσειδῶνος. *Barcæis vehiculis, hoc eſt, Libycis. Hi enim in alendis equis operam magnam poſuerunt. Aiunt verò ipſos primos currui equos adiunxiſſe, à Neptuno edoctos.* Ubi nota, ἱπποτροφίαν atq; ἅρμα ζεῦξαι pro eodem poni. Facit enim, ut intelligamus, qvid voluerit & Stephanus, qvando ita de Barcæis, voce Βάρκη: Οἱ τὰς ἱπποτροφίας παρὰ Ποσειδῶνος ἔμαθον. Vult nimirum idem, qvod Heſychius, à Neptuno edoctos artem modumqve, qvo ad currus eqvos jungere deberent. Qvod de Barcæis hi, id generatim Scholiaſtes Pindari extulit de Libyis: Ποσειδῶν τοὺς Λίβυας διδάξειε τὴν ἁρμάτων κατάζευξιν. *Neptunus Libyas docuit currus iungere.* Nempe Barcæi ſunt ex Libyis. Sed ad alia eſt veniendum.

Cap. XIII.

De armis vectantium, ſeu frænis.

Fræna quis invenerit. Peletronius an Chiron. Plinius exponitur. Turnebus reiicitur. Minerva χαλινῖτις. *Orea.* Στόμια. Χαλινός. *Oria. Feſtus emendatur.* Ἡνίον. Δακτύλιοι. Ἐχῖνοι. Τὰ κοῖλα τῶν ὑποστομίων. Ὑποστόμια. Τρίβολοι. Λύκοι. *Lupi. Fræna lupata fræna. Lambini explicatio reiicitur.* Ἵπποι λυκοσπάδες. *Plutarchi verſio emendata & Xenophontis.* Κέρκυμα. *Curcuma. Non ſunt fræna, quod putabat Salmaſius.* Φιμός. Ἐπιστομεῖν. *Camus.* Λωρόστακκος. *Verſio Pollucis reiecta. Fiſcella. Camerarii verſio Xenophontis improbata, & Pollucis iterum, qui uterque emendatur.* Χειλωτήρ. *Heſychius correctus.* Παραστόμιον. Τροχοί. Χαλινὸς λεῖος, τραχὺς, σκληρὸς, ὑγρός. Σύμβολαι χαλινοῦ. *Pollux emendatur.* Στόμια πριονωτά. *Obeli in frænis.* Ὀβελίσκοι. *Xenophon expoſitus contra Camerarium, & Pollux contra Gvaltherum.* Χαλινῶς διατρέχοντα τοῦ χαλινοῦ, *quid ſit.* Ἄξονες. Ψέλλια. *Heſychius & S. Iobus explicati. Vetus interpres Bibliorum & Caſtalio reiecti.* Ψάλιον *pro fræno.* Ὑποχαλινιδία. *Xenophon iterum exponitur.* Κορυφαία. *Aurea.* Γενειαστήρ. Ἡνία. Ῥυτῆρες. *Habenæ.* Ἀγωγεῖς. *Lora.* Καλακωτιαῖα. Δακτύλιοι. Θαιροδύται. *Vbi fuerint. Temperare ora frænis. Fræna inhibere, ſuccutere, ducere, retrò tendere, adducere.* Ἀνακρούειν. *Fræna*

na dare, immittere, effundere, laxare, remittere, ἐνδιδόναι, ἐξορμᾶν ἡνίαν. τανύειν ἱμᾶσιν. *Fræna tenere, concutere, quatere, flectere.* Τὸν χαλινὸν μεταβάλλειν. *Capiſtrum.* Φορβειά. Φορβαία. Κάπιστρον. *Non eſt* στομὶς, *quod Salmaſius putavit. Stomis, poſtomis. Lucilii locus examinatur. Capiſtra ferrata. Servius revellitur, & Virgilius explicatur. Poſtomis unde. Capiſtrorum uſus.* Κημός. Φιμός. *Capiſtrare fiſcellis.* Φιμοῦν. *Os ſervorum claudi fiſcellis ſolitum, aut pellibus.* Φιμοθέντες. *Ariſtophanis locus examinatur.* Φιμώσηι τὸν αὐχένα. *Heſychius explicatur.* Σπάρτιον. *Capiſtrare.* Φιμοὶ αὐλωτοί. *Verſio Pollucis rejecta.* Κώδων. *Tintinnabulum, tintinnaculum, tinnibulum. Heſychius bis corrigitur, ſemel Euſtathius. Pollux explicatur.*

UT propoſitum felicius expediant vectantes, armis aliqvibus uti conſveverunt. Ea verò ſpectant vel ad eqvos, vel ad currus. Ad eqvos ſpectant, qvibus vel continentur & reguntur, vel concitantur ad curſum. Ad currus, qvibus vel iter eorum redditur facilius, vel, cum opus eſt, impeditur ſiſtiturve. Arma, qvibus continentur regunturq; eqvi, fræna ſunt. Ea putant Pelethronium excogitaſſe. Plinius VII. cap. 56. *Frænos & ſtrata equorum Pelethronium aiunt inveniſſe.* Qvis hic fuerit Pelethronius, indicare docti omittunt. Ac exiſtimet nonnemo, Chironem innuiſſe, qvia ipſe ita dictus fuit. Phavorinus: Πελεθρόνιος ὁ Χείρων, ἀπὸ τοῦ Πελεθρόνου, ἐν ᾧ ἐτράφη. *Pelethronius eſt Chiron dictus, à Pelethrono, ubi educatus eſt.* Habet eadem & Heſychius, ex qvo Phavorinus fortè ſumſit. Sed Chironem fræna inveniſſe veterum nemo prodidit. Præterea vixiſſe Chironem Trojanis demum temporibus eſt notum, ut qvi fuerit magiſter Achillis. At iis temporibus in uſu freqventiſſimo fræna, imò ante qvoq; cognita, ut ipſe auctor eorum credi neqveat. Poſtremo Virgilius non Pelethronium unum, ſed Pelethronios Lapithas, gentem totam, hujus rei facit auctorem, lib. III. Georg.

Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere.

Lapithæ Theſſali ſunt, dicti Pelethronii à Pelethronio, oppido Theſſaliæ, ſicut Servius eſt auctor. Qvanqvam cum in gente qvoq; illa non plures, verum unum aliqvem excogitaſſe rem hanc neceſſe ſit, Plinii Pelethronium, unde poſtea Pelethroniis in univerſum

id

id tributum eſt, exiſtimo fuiſſe Regem veterem, urbis illius conditorem in Theſſalia. Meminit ipſius unicus Philargyrus in explicatione dicti Poëtæ loci. Verba ejus: *Pelethronios Lapithas ideò appellavit, quia ſunt Theſſali. Pelethronium antrum eſt, ubi Achillem Chiron erudivit. Alii Pelethronium Regem Lapitharum volunt.* Dicit, Pelethronium, à qvo Pelethronii vocati, alios explicare antrum, alios Regem veterem Lapitharum. Qvem neceſſe eſt per Plinii Pelethronium intelligi. Qvi cum conditor Pelethroniorum fuerit, inde factum, ut in univerſum Pelethronii inveniſſe dicerentur. Plane ſicut de Athenienſibus Juſtinus lib. II. cap. 6. *Primi lanificii, & olei, & vini uſum docuere. Arare quoque, & ſerere frumenta glandem veſcentibus monſtrarunt*, qvæ tamen omnia certorum inter ipſos hominum inventa fuere, ſicut aliunde novimus. Unde nec placere poteſt, qvod exiſtimabat Turnebus, in Virgilio vocem *Pelethronii* accipiendam gignendi caſu, ſingulari numero, ut cum Plinio Virgilius concordet. Nam ne ſic qvidem idem dicet, cum ſit aliud tribuere qvod Pelethronio, aliud Pelethronii Lapithis, qvi manent Pelethronii Lapithæ etiam poſt obitum Pelethronii. Qvo tempore ſi qvæ inveniunt, Pelethronii Lapithæ inveniſſe, non autem ipſe Pelethronius, dici poſſunt. Cum hic non tam Pelethronii fræna, qvam Pelethronius ipſe, & propter ipſum cives ejus, Pelethronii Lapithæ, inveniſſe dicantur. Alii tamen nec Lapithis, nec Pelethronio Regi & conditori ipſorum, ſed Minervæ putant hoc deberi. Scholiaſtes Pindari ad od. 12. Olymp. ubi reddit cauſam, cur Minerva Ἑλλωτία ſit dicta: Ἕτεροι δέ φασι διὰ τὸ ἑλεῖν τὸν Πήγασον ἐν χαλινῷ ὑπ' Ἀθηνᾶς δοθέντι Βελλεροφόντι, πανήγυριν καὶ ἱερὸν Ἑλλωτίας Ἀθηνᾶς ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι. *Alii aiunt, propter captum fræno Pegaſum, quod Minerva Bellerophonti dedit, ſacrum & templum Hellotias Minervæ ab ipſo inſtitutum.* Meminit ejuſdem rei Pauſanias, eidemq; ex hac cauſſa ſtructum ait templum aliud, in qvo ſub nomine *Frænatricis* coleretur: Τοῦ μνήματος δὲ ἔστιν οὐ πόῤῥω. χαλινίτιδος Ἀθηνᾶς ἱερὸν. Ἀθηνᾶν γὰρ θεῶν μάλιστα συγκατεργάσασθαι τά τε ἄλλα Βελλεροφόντῃ φασὶ, καὶ ὡς τὸν Πήγασον οἱ παραδοίη, χειρωσαμένη τε καὶ ἐνθεῖσα αὐτὴ τῷ ἵππῳ χαλινόν. *A ſepulchro non multum diſtat Frænatricis Minervæ fanum. Minervam etenim ajunt præ cæteris*

τὴ *Diis Bellerophonti cum aliis rebus opitulatam, tum verò à ſe domitum, fræno impoſito, Pegaſum dediſſe.* Fuit in eadem ſententia & Mnaſeas, propterea enim τὸ ἡνιοχεῖν Minervæ tribuit, cum τὸ ἁρμαζεῦξαι inveniſſe Libycos ante retuliſſet. Τὸ δὲ ἡνιοχεῖν ἀπὸ Ἀθηνᾶς, ὡς Μνασέας ἐν τοῖς περὶ Λιβύης, ait Phavorinus voce βαρκαῖοις. *Frænare Minervam auctorem habet, ut ait Mnaſeas in libris de Libya.* Verum per Minervam non intelligenda qvædam ex humano genere, ſed vis ingenii ac rationis. Qvod apparet, qvoniam Bellerophon æqvalis fuit Aodi judici Hebræorum, ante cujus tempora jam nota erant fræna. Certè ante iſta tempora leguntur currus Pharaonis, qvos infrenes fuiſſe, nemo facilè crediderit. Fræna tamen primis temporibus ſine dubio fuere ſimpliciſſima, ex nudo ferro, qvod inſerebatur ori eqvorum. Qvomodo videmus hodieq; ruſticos clavos duos ferreos à capitibus in annulum flexos jungere, fræniq; loco uſurpare. Latini genus iſtoc *oreas* vocarunt. Unde Cælius apud Feſtum: *Equusque mihi ſub feminibus occiſus erat, oreas detraho, inſpectante Lucio Stertinio.* Dicit, *detraho,* qvia loris ad caput erant revinctæ, qvæ proinde juncta hic cum ferramento per oreas intellexit. Alias oreæ propriè ſola illa ferramenta, qvæ inſerebantur ori, ſic ab ore dicta. Ideò apud Catonem III. Orig. legimus: *Equos* (antiqvè, pro eqvus) *reſpondit, oreas mihi inde, tibi cape flagellum.* Facit *indi* oreas, id eſt, inſeri, immitti, ſine dubio reſpectu oris. Græci ςόμια vocarunt ſimili ratione. Inde Pollux lib. II. cap. 4. Στόμιον χαλινοῦ τι μέρος. *Stomium ſeu orea, pars eſt fræni.* Qvanqvam cum ſit χαλινὸς propriè, qvod ori inditur, hæc pars ejus fuerit præcipua. Pollux idem lib. I. cap. 10. ubi de fræno, illiusq; partibus: Τὸ δὲ εἰς τὸ ςόμα ἐμβαλλόμενον, χαλινὸς. *Quod ipſi ori ſolet injici, chalinos.* Gvaltherus pro χαλινὸς habet *cannus,* qvod, qvid ſit, ignoro. Niſi fortè ſcripſit *camus.* Sed eſt aliud qvid camus, ut poſt indicabo. Χαλινὸς interea ferramentum totum, qvod inſerebatur ori eqvi, ςόμιον pars ea, qvam apprehendebat vel mordebat ore. Hinc ſæpe pro iisdem uſurpantur, & Xenophon, qvod in libro de Re Eqveſtri προσφέρειν τὸ ςόμιον dixit, aliqvanto poſt τὸν χαλινὸν προβάλλειν extulit, velut æqvivalente locutione. Imò ςόμιον propriè ferramentum unum χαλινοῦ, unde ſupra Pollux par-

X tem

tem ejus dixit. Nempe fræni ea pars, qvam inſerebant ori, conſtabat ferramentis duobus anſa inter ſe connexis, ut flecti poſſent, ſicut hodieq; videmus. Ferramentum qvodlibet per ſe eſt ϛόμιον, & ſic duo ϛόμια, χαλινός. Qvod & in oreis valet. Inde namq; eſt, qvod oreæ in plurali de fræno uno uſurpentur, ſicut ſupra vidimus, oreas uni eqvo detrahi, uni eqvo indi. Nempe frænum eſt à frendo, uti putant, qvod in eo frendat eqvus, id eſt, dentibus crepet: Itaq; id totum notat, qvod in ore eqvi. At idem oreæ in plurali, unde oreas unius fræni plures eſſe manifeſtè colligas. Pro *oreis* apud Feſtum *orias* habemus voce *aureax*. *Aureax, auriga. Aureas enim dicebant frænum, quod ad aures equorum religabatur. Orias, quo ora coërcebantur.* Ita puto legendum. Scaliger ſic edidit: *Aureax, auriga. Aureas enim dicebatur frænum, quod ad aures equorum religabatur. Orias, quo ora coërcebantur.* At præcedit proximè: *Aureas dicebant frænos, quibus equorum aures rediguntur.* Qvod ſine dubio eſt rectius, cum *aureas* in caſu primo pro *aurea* veterum nemo uſurpaverit. Cæterum, in his oriis ſeu oreis habebant ferramenta varia minutaqve, ut annulos, globulos, & id genus, qvibus eqvus luderet. Pollux lib. I. cap. 10. Χαλινῦ τὸ μὲν μέσον, ἥνιον, τὸ δὲ περὶ αὐτὸ δακτύλιοι, ἐχῖνοι, τρίβολοι, ὥσπερ μασᾶται ὁ ἵππος. *Fræni medium, henium, quod autem circa ipſum, dactylii, echini, triboli, quos equus mandit.* Qvibus verbis ἥνιον oſtendit ſignificare id in fræno, qvo in medio jungitur. Eſt hoc autem anſa duplex in capite utriusq; oreæ, de qva dixi ſupra: Altera enim alteri inſerta conjunguntur, qvæ conjunctio anſarum Polluci ἥνιον, ab ἑνόω, id eſt, jungo, unio, & ex duabus rebus unam facio, qvomodo hic duæ oreæ per anſas iſtas uniuntur. Circa has nunc anſulas dicit Pollux habuiſſe δακτυλίυς, id eſt, annulos ferreos, catenatim junctos, qvod & hodie in uſu ſolet eſſe. Pollux alio loco: Τὰ ϛερεὰ, καὶ προμήκη, καὶ ἀλλήλοις ἀντεμπλεκόμενα ἐν ἁλύσεως εἴδει, δακτύλιοι καὶ δάκτυλοι. *Longa verò illa duraque, ſibique mutuò catenæ inſtar connexa, dactylii & dactyli.* Habuiſſe qvoq; ait ἐχίνυς, id eſt, ut exiſtimo, globulos oblongos, eosq; crebris aculeis aſperos. Indicat Xenophon de Re Eqveſtri, qvando frænorum genus duplex facit. Τύτων, ait, ἔϛω ὁ μὲν λεῖος, τὺς τροχὺς εὐμεγέθεις ἔχων. Ὁ δὲ ἕτερος, τὺς μὲν τροχὺς καὶ βαρεῖς καὶ ταπεινὺς,

νὺς, τοὺς δ' ἐχίνους, ὀξεῖς. *Horum unum genus levius orbes grandiores habeat, alterum orbes cum graves, tum depreſſos, echinos autem acutos.* Utriq; generi tribuit τροχοὺς, alteri etiam ἐχίνους, eosq; ὀξεῖς, unde aſperos fuiſſe conſtat. Budeus orbiculos echinatos putat fuiſſe, qvibus fræni eſſent conſerti, qvod non poteſt verum eſſe. Frænum, ſive ferramentum illud, qvod inſerebatur ori, non habebat præter unum articulum in medio, beneficio duarum anſularum mutuò ſe tenentium. Et licet eas jungas etiam orbiculo peculiari, unus tamen ille ſolusq; erit. Jam verò in fræno uno non eſt ἐχῖνος, ſed ἐχῖνοι, in plurali, ſicut ex Polluce liqvet. Qvare illis fræni neqveunt fuiſſe conſerti. Potius exiſtimantur globuli olivarum inſtar, ſed aſperati, circa orcas volubiles. Unde & Heſychius: Ἐχῖνοι τοῦ χαλινοῦ μέρος. Plures in uno fræno memorat. *Echini*, ait, *pars fræni*. Polluci alio loco ſunt τῶν ὑποστομίων τὰ κοῖλα, id eſt, *hypoſtomiorum cava*. Ubi hypoſtomia exponit χαλινοῦ σιδήρια, qvæ proinde nihil erunt alia, qvam στόμια. Κοῖλα verò eorum, illi globuli, propter cavitatem & volubilitatem ita dicti. At verò τρίβολοι, opinione mea, triqvetræ ſunt lamellulæ, dependentes ab annulis, in orcis. Meminit & Heſychius. Τρίβολοι, ait, ἀκάνθης εἶδος, ὅθεν δὲ τὸ τοῖς ἵπποις ἐν τοῖς χαλινοῖς ἐντιθέμενον. *Triboli, genus ſpinæ, unde &, quod equis in frænis inditur.* Putes loqvi, velut de unico in frænis tribulo. Et neſcio, annon tribulus aliqvando ſit ferrum illud latius triangulari figura, qvod dependere ſolet ab ἡνίᾳ anſaqve, ſive illa ſimplex ſit, ſive in modum ſemicirculi curvata, in qva plures annuli hodieqve. Qvanqvam & in annulis cæteris interdum ferramenta iſtiusmodi figuræ adhiberi ſoleant, qvæ proinde magis Pollux intellexit. Pertinent ad hoc genus qvoq; λύκοι, hoc eſt, *lupi*. Heſychius: λύκος τὸ ἐν τοῖς χαλινοῖς σιδήριον. *Lupus parvum ferrum in frænis.* Apertè dicit, ἐν τοῖς χαλινοῖς, unde partem eorum conſtat fuiſſe, & qvidem talem, qvæ in os ſoleret inſeri. Ovidius IV. Triſt. el. 6.

— — *Duros accipit ore lupos.*

Lupi plane hoc in loco ſunt Græcorum λύκοι. Sed hæc pars peculiaris fuit, nec in frænis omnibus. Propterea, qvæ habebant, dicta ſunt *lupata*, velut armata lupis. Virgilius III. Georg.

— — — *Duris parere lupatis.*

 Servius

Servius hoc loco: *Lupatis, frænis aſperrimis. Dicta autem lupata à lupinis dentibus, qui inæquales ſunt.* Vult, niſi fallor, ferramenta fræni, ori ſolita inſeri, non fuiſſe æqvalia & lævia in hoc genere, ſed aſpera, ac modo lupinorum dentium, inæqvali ſerie aculeorum, armata. Hinc, qvæ apud Virgilium *dura*, ea Claudiano *rigida lupata*, in Conſ. Prob. v. 82.

-- -- *Rigidiſque docet ſervire lupatis.*

Pro lupatis integrè *lupata fræna* dixit Horatius I. Carm. od. 8.

-- *Gallica nec lupatis*
Temperet ora frænis.

Lambinus iſto loco: *Lupati fræni, quibus equi ferociores coërcentur, à lupinorum dentium ſimilitudine, ſeu à lupo inſtrumento ferreo, unco & tortuoſo, inſtar dentium lupinorum, quod pro lupato fræno uſurpatur.* Qvale inſtrumentum ferreum intelligat, ex qvo dictum ſit lupatum, neſcio. Lego eqvidem apud Vegetium lib. IV. cap. 23. *lupum,* qvem exponit *ferrum, in modum forficis dentatum.* At hic nil ad frænos facit, qvod oſtendit forfex, cui lupus ille comparatur. Fuit enim forfex ferrum uncatum duplex, qvod immiſſum ponderi tenebat illud, ut per funes poſſet erigi in altum, ſicut ex Vitruvio apparet, lib. X. cap. 2. ubi etiam à Barbaro effigies ipſius traditur. Talis forfex nil commune habet cum frænis, ut ignorem, qvare ſcripſerit Lambinus, *pro lupato fræno uſurpari.* Lupatum eſt à dentibus lupinis, qvorum & aſperitatem & inæqvalitatem referebat. Itaq; nec uſurpatum, niſi in ferocioribus, qvos exiſtimarunt aliqvi propterea λυκοσπάδας ἵππυς Græcis dictos. Plutarchus lib. II. Symp. q. 8. Ἵππυς λυκοσπάδας οἱ μὲν ἀπὸ τῶν χαλινῶν τῶν λύκων ἔφασαν ὠνομάσθαι, διὰ τὸ θυμοειδὲς καὶ δυσκάθεκτον, ὕτω σωφρονιζομένυς. *Equos lycoſpadas ſunt nonnulli, qui à frænis, quæ lupata dicuntur, appellatos putent, ob ferociam & contumaciam ſic domitos.* Ita vertunt iſta. Ego verò λύκυς ipſa dicta eſſe lupata non exiſtimo. Qvare puto ſic vertenda, *qui à frænorum lupis ajunt appellari.* Sunt enim hic non λύκοι χαλινοὶ, ſed λύκοι χαλινῶν, cohęrentq; ἀπὸ τῶν λύκων τῶν χαλινῶν, pro τῶν λύκων, τῶν ἐν χαλινοῖς. Qvod monendum fuit, qvia video τὺς λύκυς ſive lupos accepiſſe aliqvos pro χαλινοῖς ſeu frænis ipſis. Qvia verò lupi pars peculiaris fræni certi,

qvod

qvod ex eo dictum eſt lupatum, ideò non ſatis commodè, qvi ϛόμιον ſic reddunt, inter qvos eſt Camerarius in verſione Xenophontis. Nec enim lupatum ϛόμιον, ſed pars ejus, neq; ϛόμια omnia, lupata. Putat Salmaſius hoc fræni genus dictum qvoq; κύρκυμα. Sic enim habet pag. 1001. magni operis: *Lupata multis nodis ferreis olivarum inſtar, ac ſibi cohærentibus fiebant. Inde curcumam nuncupavere, quæ vox frænum vel lupatum propriè ſignificat.* Ut hoc firmet, adducit verba Pollucis, ſic de frænis veteribus loqventis: Τοῦ χαλινοῦ τὰ σιδήρια περιφερῆ καὶ πριονωτὰ, τροχοί. At hoc nihil ad lupata. Qværit Pollux, qvi ſint τροχοὶ in frænis, & ait eſſe σιδήρια περιφερῆ καὶ πριονωτὰ, id eſt, ferramenta circularia & denticulata. Talia ferramenta dicit appellari τροχοὺς communi nomine in cunctis frænis, id eſt, orbiculos, annulos, rotulas. Sunt enim τροχοὶ propriè rotæ, ſic à vertendo nominatæ, qvia rotarum inſtar illi annuli circa oreas, velut circa axem, vertebantur ab eqvis ludentibus, ut mox indicabo. At longè alii ſunt λύκοι, ut conſtat ex prioribus. Sed tamen λύκοι, κύρκυμα. Ego verò neqve hoc exiſtimo, qvia curcuma diverſa ſunt à frænis. Docet l. unica C. Nulli in fr. *Aliis autem gemmis fræna & equeſtres ſellas & baltheos ſuos privatos exornare permittimus, de curcumis omnem prorſus qualiumcunque gemmarum habitum præcipimus ſubmoveri.* Manifeſtè in his verbis alia ſunt fræna, & alia curcuma. Nam cum illis concedatur ornatus gemmarum, his penitus adimitur. Liqvet autem, olim curcuma qvoq; exornaſſe gemmis. Jam ſi curcuma fuiſſent lupata, qvomodo ſic exornari potuerint, non video, qvippe qvæ inſerebantur ori, niſi per lupata fræna ſimul cum habenis intelligenda putamus. Poſtremo liberat nos dubitatione omni Heſychius, qvando explicat κημὸς. Verba ejus: Ἐν κημῷ, ἐν κυρκύμῳ. Facit idem κύρκυμον & κημόν. At κημὸς eſt certum genus fræni, de qvo Strabo lib. XV. de Indis agens: Ἀντὶ δὲ χαλινῶν φιμοῖς χρῆσθαι, κημῶν μικρὸν διαφέρουσιν. Vertit Caſaubonus: *Capiſtris pro frænis uti, quæ à camis non multum differunt.* Liqvet hinc, κημὸν fuiſſe non χαλινὸν, ac ne φιμὸν qvidem, ſed peculiare genus, qvod Caſaubonus *camum* reddidit. Nempe χαλινὸς inſerebatur ori, φιμὸς non inſerebatur, verum circumponebatur. Eſaiæ cap. 37. Ἐμβαλῶ φιμὸν εἰς τὴν ῥῖνά σου. Qvod vul-

gatus reddit: *Ponam circulum in naribus tuis*. Unde conſtat, non inſeri ori, ſed circumdari vel imponi naribus, & eſſe velut circulum aliqvem. Puto autem eum circulum habuiſſe uncos, fodiendis naribus eqvorum. Tale namq; aliqvid Hebræa inſinuant. Igitur & Caſtilionius: *Unco meo naribus injecto te retraham*. Et Tremellius: *Ponam hamum meum in naſo tuo, & frænum meum inter labia tua.* Frænum ponitur inter labia, id eſt, inſeritur ori, at φιμὸς in naſo, & eſt uncatus ſeu hamatus. Et qvoniam in naſo ponebatur, inde Heſychius φιμοῦν, ἐπιστομίζειν explicavit, & apud Lucianum neſcio qvis, σιωπᾶν ποιῶ φιμὸν αὐτοῖς περιθείς, qvod plane circumponi circum os naresq; conſveviſſe demonſtrat. At κημὸς id eſt, qvod Latini reddiderunt *camum*, ſicut Caſaubonus voluit. Qvi conſentientem ſibi habet Hieronymum, ita exponentem ſupra indicatum Eſaiæ locum. Sed & Pſ. 31. ubi Græca habent: Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις. Hieronymus vertit: *In camo & fræno maxillas eorum conſtringe*. Κημὸς igitur eſt *camus*. At κημὸς non unius fuit generis, unus de genere frænorum, alter aliud inſtrumentum qvoddam. Docet Heſychius. Κημός, ait, ὁ περιτιθέμενος τοῖς ἵπποις εἰς ὃν αἱ κριθαὶ βάλλονται, καὶ εἶδος χαλινοῦ. *Camus, qui circumponitur equis, ut avena ei immittatur, & ſpecies quædam fræni.* Oſtendit κημὸν ſeu camum ſignificare aliqvando id, cui avena pabulumq; ſolet inſeri, & ſic circa eqvi os religari. Λωρόσακκον vocavit Mauritius noſter lib. I. cap. 2. ubi oſtendimus fuiſſe ſaccum ſcorteum, hoc fine religari ſolitum ad ora eqvorum. Vide Notas noſtras pag. 394. huc enim faciunt. Pollux paulò aliter: Τὸ μὲν ὅλῳ τῷ στόματι τοῦ ἵππου περιτιθέμενον χαλκοῦν ἠθμῶδες, κημὸς καλεῖται. Vertit Gvaltherus: *Sed colli inſtar equino ori circumdatum ferrum, frænum*, qvod ineptum. Primum autem ſcribi debet, *coli inſtar*. Colum eſt vas, minutis foraminibus pertuſum, qvo ad percolandum uti ſolent. Ejus habuit ſpeciem non *frænum*, ſicut vertit Gvaltherus, verum κημὸς ſive *camus*. Dicit autem ferreum fuiſſe. Solebant nempe ex ferro ſtruere corbis inſtar reticulatim plexo, qvod eqvorum induebant oris, ne valerent lædere qvem morſu. Id Polluci eſt χαλκοῦν ἠθμῶδες, qvia coli aut cribri ſpeciem habebat. Latini *fiſcellam* appellarunt. Cato de R. R. cap. 54. *Fiſcellas habere oportet, ne herbam ſe-*

ctentur

ſtentur boves, cum arabunt. Sunt hoc loco fiſcellæ velut fiſcinæ aut corbes, è funiculis aut viminibus reticulatim plexæ, qvibus occludebant ora bovibus, ne inter arandum herbas & pabulum poſſent invadere. Tales habuerunt qvoq; in eqvis, ſed ex ferro, ut oſtendit Pollux, cum eſſent mordaces. Meminit & Xenophon in de Re Eqveſtri: Εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν ἱπποκόμον καὶ τὸν κημὸν περιτιθέναι τῷ ἵππῳ, καὶ ὅταν ἐπὶ ψῆξιν, καὶ ὅταν εἰς κυλίστραν ἐξάγῃ. Καὶ ἀεὶ δὲ ὅποι ἂν ἀχαλίνωτον ἄγῃ, κημοῦν δεῖ. Ὁ γὰρ κημὸς ἀναπνεῖν οὐ κωλύει, δάκνειν δὲ οὐκ ἐᾷ. Hoc ita vertit Camerarius: *Sciet etiam curator equo accommodare capiſtrum, quoties vel ad deſtrictionem vel ad volutabrum educere volet, denique, quocunque ſine fræno ducendus eſt, capiſtrum induetur. Nam hoc reſpirationem non impedit, & morſibus tamen obſtat.* Parum aptè. Qvi enim capiſtrum magis obſtet morſibus, qvam frænum? vel qvi omnino obſtet? Itaq; κημὸς non eſt capiſtrum, verum plane iſtiusmodi fiſcella, qvalis à Polluce deſcribitur. Qvi ejusdem meminit paulò poſt par. 10. Ἢν μὲν γὰρ κεχαλινωμένον ἄγῃ, οὐδὲν αὐτῷ παραινῶ, ἢν δὲ ἀχαλίνωτον, κημοῦν τὸν ἵππον. Ὁ γὰρ κημὸς ἐνδάκνειν μὲν οὐκ ἐᾷ, ἐκπίνειν δὲ οὐ κωλύει. Ita habent editi, unde & Gvaltherus vertit: *Sed qui equum fræno parentem habuerit, nihil hunc jubeo. Si verò effrenem, camo utendum eſt. Hic enim mordere non ſinit, bibere tamen non prohibet.* Ineptè omnia. Num enim κεχαλινωμένος, *fræno parens?* num ἀχαλίνωτος, *effrenis?* Qvi deinde fit, ut hic *bibere* opponatur τοῦ *mordere?* Verba Pollucis ſunt deſumpta ex Xenophontis antea laudato loco, qvi oſtendit, pro ἐκπίνειν ἐκπνεῖν ſcribendum eſſe. Sic habebimus hunc loci totius ſenſum: *Qui frænatum ducit equum, ei hoc præcipi neceſſe non eſt, at verò, qui absque fræno, ei camo aut fiſcella utendum. Nam fiſcella mordere equum non ſinit, ſpirare tamen non impedit.* Cur ſpirare non impedit? qvia eſt ἠθμῶδες χαλκοῦν, id eſt, ferrum cribri inſtar undiq; perforatum. Hoc aliud eſt ab eo, εἰς ὃν αἱ κριθαὶ βάλλονται, ut ait Heſychius. Nam hordeum ſeu avena qvi manere poſſit in ferro ita perforato? Ergo illud potius, qvod λωρόσακκον nominarunt. Pollux vocat χειλωτῆρα, lib. I. cap. 11. Ἐφ᾽ οὗ δὲ ἐσθίει ὁ ἵππος, κρεμαμένου μὲν ἐκ τῆς κορυφαίας, περιτιθεμένου δὲ τῷ στόματι, χειλωτής. Non videtur ſatis intellexiſſe Gvaltherus, vertit enim admodum obſcurè: *Quod autem ab aurea extenſum ori circumda-*

cumdatum eſt, in quo equos comedit, crates dicitur. Qvid hic eſt, *extenſum ab aurea?* Κρεμάμενον non eſt *extenſum*, ſed *dependens*. Nempe dependebat ſaccus ille ab ore, ad qvod revinctus erat. Deinde nec *in* eo comedebat, ſed *ex* eo. Pabulum indebatur ſacco, inde per partes eqvus educebat. Χειλωτὴρ ergo plane λωρόσακκος, niſi putamus illum ſolidum ex corio pannove, hunc reticulatim textum ex funiculis fuiſſe, ſicut hodieqve ſolet fieri, qvia χειλωτὴρ à χειλὸς, id eſt, fræno. Heſychius: Χειλὸς, τροφὴ, βρῶσις, χόρτος, καὶ πᾶν ἄλλο χόρτασμα. Ita ibi cenſeo ſcribendum, non χιλός, docetq; ipſa ſeries & ordo litterarum. Nam præcedit χειλιάστυες, & ſeqvitur χειλεῦται. Non ignoro, ſcribi alias per ſimplex *ι*, ſed & iſto modo reperiri ex Euſtathio cognovimus. Neutrum autem horum κημὸς, qvatenus eſt εἶδος χαλινοῦ, ſicut ſupra teſtabatur Heſychius aliqvando uſurpari. Nam hujusmodi κημὸς, Latinè *camus*, ſpecie non multum erat diverſus à φιμῷ. Φιμὸς autem circulus circa os & nares eqvi, qvalis proinde fuerit & camus. Hinc Phavorinus: Φίμα, κημὸς, παραστόμιον, φιμός. Pro iisdem habet, atqve παραστόμιον exponit, hoc eſt tale qvid, qvod apponi ſolet ori. Ubi tamen malè fecerit, qvisqvis acceperit pro fiſcella. Nam diſtinxit Heſychius in ſuperioribus à κημῷ, qvi eſt εἶδος χαλινοῦ, qvod Stephanus non obſervavit. Camum ſic expoſuit Iſidorus: *Camus genus aſperi fræni eſt, quo caballi ſuperbi coërceri ſolent, dictus à curvitate.* Καμὸν *enim Græci curvum dicunt*. Facit camum curvum, & aſperum. Unde conjicias, qvoniam & ori naribusq; ſolebat imponi, non fuiſſe alium, qvam qvem hodie Germani Naaß-Band/ id eſt, vinculum narium, vel *kappezaum* appellant. Qvale qvid proinde fuerit & κύρκυμον, ſive *curcumum*, non lupatum cum nodis ferreis, olivarum inſtar, qvod Salmaſius putabat. Neq; aliter intelligenda verba ſunt Achmetis cap. 261. qvæ ſunt talia: Εἰ δὲ ἄνευ δεσμῶν σιδηρῶν, ἤτοι κυρκύμον οἱ εἰρημένοι μέγιστοι ὑποδαγέντες ἐλεύσονται ἐν αὐτῷ. Comparat δεσμοῖς σιδηροῖς, qvia erant velut vinculum narium, ſicut ſupra & Germanos dixi appellare. Nam Vegetius Artis Veterinariæ lib. II. cap. 53. aliud qvid ea voce videtur innuere, qvando ait: *Curcumam conſtrictam oportet imponi, ne depravet dentes & labia.* Præter lupos habuerunt etiam τροχοὺς in oreis ſeu στομίοις, aut ὑποστομίοις. Hi non

fuerunt

fuerunt δακτύλιοι ſeu annuli catenati, qvod colligitur ex Polluce, qvi ab eis diſtingvit lib. I. cap. 11. De ipſis verò ita ait: Καὶ τῶν ὑποςομίων τὰ περιφερῆ καὶ πριονωτὰ, τροχοί. *Hypoſtomiorum illa rotunda & ſerrata, rotæ.* Fuerunt ergo inſtar rotarum orbiculata & volubilia, exterius ſerræ inſtar aſpera. Qvibus eqvi ludebant, dum freqventer vertunt lingva. Habebantq; fræna ferè omnia, non tamen eodem modo, qvædam majora, alia minora, unde & eorum differentia. Nam χαλινὸς λεῖος, *frænum leve* habebat τροχοὺς εὐμεγέθεις. At verò χαλινὸς τραχὺς *frænum durum* τρόχους καὶ βάρεις καὶ ταπεινούς, ſicut conſtat manifeſtè ex verbis Xenophontis, qvæ jam ſuperius attulimus. Pollux de eadem re, ſecutus Xenophontem lib. I. cap. 11. Εἰσὶ δὲ σκληροὶ χαλινοὶ, οἱ ἔχοντες τροχοὺς τραχεῖς καὶ ἐχίνους ὀξεῖς· ὑγροὶ δὲ. οἱ εὐρείας καὶ λείας ἔχοντες τὰς συμβολὰς, ὡς ῥᾳδίως κάμπτεσθαι, καὶ πάντα, ὅσα περιτίθεται περὶ τὸ ςόμα, εὐρύςομα ἐστὶ οὐ σύμπυκνα. *Sunt autem dura fræna, quæ habent rotas aſperas, & echinos acutos. Mollia verò, quæ amplas & leves commiſſuras, ut facilè poſſint flecti, eaque omnia, quæ circum os ponuntur, patula, nec compacta.* Sic expono iſta, interpreti parum intellecta: Et obſervo, primum χαλινοὺς σκληροὺς Polluci eſſe, qvi Xenophonti τραχεῖς, item τροχοὺς τραχεῖς, qvi eidem βάρεις καὶ ταπεινοί. Contra χαλινοὺς ὑγροὺς, qvi Xenophonti λεῖοι; qvi ſic dicti, qvod haberent συμβολὰς λείας. Ubi συμβολὰς exiſtimo vocari, qvæ alio loco Polluci ſunt ὦτα, id eſt, juncturas illas orearum, vel per anſas, vel per circulos integros, aut dimidios. Sed qvæ illa πάντα περὶ τὸ ςόμα? & qvi fit, qvod hic nihil de τροχοῖς, qvæ differentiam frænorum maximè faciebant, ſicuti ex Xenophonte conſtat? Puto eſſe vitium in ſcriptura, & pro περὶ τὸ ςόμα, περὶ τὰ ςόμια oportere legi. Στόμια, ut dixi ſuprà, ferramenta illa duo ſunt, qvæ inſeruntur ori eqvorum, in capitibus per anſas circulosve juncta. In his τροχοὶ, ut verè dicantur περιτίθεσθαι. Neq; alia ſunt εὐρύςομα ἐστὶ οὐ σύμπυκνα, qvam τροχοὶ εὐμεγέθεις, ſicut Xenophon locutus fuit. Pro χαλινοῖς σκληροῖς Ariſtophanem opinor uſurpaſſe ςόμια πριονωτὰ. Sic enim accipio, qvæ habet Pollux lib. X. cap. 13. Στόμια δὲ πριονωτὰ, ἔφη ἐν Ἀναγύρῳ Ἀριςοφάνης. Nam docuerat in præcedentibus, πριονωτὰ τῶν ὑποςομίων eſſe τροχοὺς, ut ſint πριονωτὰ, iſtiusmodi rotulis ſerratis armata, & ſic dura fræna. Obſervo & obelos in frænis, Græcè ὀβελούς. Eſt de his inſignis

Arriani locus in Indicis: Περὶ ἄκρῳ τοῦ στόματι τοῦ ἵππου ἐν κύκλῳ ἔχουσι δέρμα ὠμοβόϊνον, ῥαπτὸν, περιπεπηγμένον, καὶ ἐν τούτῳ χάλκεα κέντρα ἢ σιδήρεα, οὐ κάρτα ὀξέα, ἔσω ἐστραμμένα. Ἐν δὲ τοῦ στόματι σίδηρον αὐτοῖσιν οἱ ἵπποι ἔχουσιν οἷόν περ ὀβελὸν, ἔνθεν ἐξηρτημένοι εἰσὶν αὐτοῖσιν οἱ ῥυτῆρες. Ἐπὰν οὖν ἐπάγωσι τὸν ῥυτῆρα, ὅ, τε ὀβελὸς κρατέει τὸν ἵππον, καὶ τὰ κέντρα, οἷα δὴ ἐξ αὐτοῦ ἠρτημένα κεντέοντα οὐκ ἐᾷ ἄλλο τι ἢ πείθεσθαι τοῦ ῥυτῆρι. *Circa oris extremum equi in ambitum habent ex corio bubulo pellem, conſutam, & circumcirca alligatam, & in ea cuſpides æreos aut ferreos, non admodum acutos. In ore verò ipſo equi habent ferrum, inſtar obeli, in quo obſirmatæ procedunt habenæ. Quando igitur habenas adducunt, obelus imperat equo, & cuſpides ex eodem procedentes pungunt, nec permittunt cum niſi obtemperare frænis.* In his frænis ὀβελοὺς ſeu *obelos* puto eſſe veruculos, ſeu ferramenta paulò longiora, cuſpide armata, qvæ immiſſa oris, ſtimulabant ipſa. Eſt enim obelus ima ſui parte latior, paulatimqve deſinit in acumen forma ſive ſpecie pyramidali. Atq; talis ille in Indorum frænis. Qvanqvam non in ipſis ſolis fuiſſe videatur, ſed & aliis. Neqve enim alius eſt ὀβελίσκος apud Xenophontem in libro de Re Eqveſtri, mea qvidem opinione. Verba ipſius: Τὸν μὲν σκληρὸν ὁπῃ ἂν ὁ ἵππος λάβῃ, ὅλον ἔχει πρὸς ταῖς γνάθοις, ὥσπερ καὶ ὀβελίσκον ὁπόθεν ἄν τις λάβῃ ὅλον αἴρει. Camerarius ſic reddidit: *Nam rigidum quavis parte præhenſum retinet equus totum inter maxillas, perinde ut veru ubilibet præhendas, totum ſuſtuleris.* Non videtur Camerarius intellexiſſe mentem Xenophontis. Ecqvid enim eſt, *veru ubilibet præhendas, totum ſuſtuleris?* Mihi non eſt dubium, qvin loqvatur de ejusmodi obelo, qvem immiſſum ori eqvus tenet dentibus, & ſic vim ipſius eludit. Ut ſic reddi debeant poſtrema: *Perinde ut obeliſcum ſi præhendat, totum tenet.* Pollux lib. I. cap. 11. Τοῖς θυμοειδέσιν οὐκ ἐμβλητέον σκληροὺς χαλινούς. Ἀναλαμβάνουσι γὰρ αὐτοὺς εἰς τὸ στόμα, ὥσπερ ὀβελίσκους, ἀλλὰ ὑγρούς. Vertit Gvaltherus: *Quapropter ferocioribus aſpera fræna injicienda non ſunt, hæc enim veluti obeliſcos arripiunt robuſtos quidem & firmos.* Non ſunt alii hi ὀβελίσκοι, qvam illi Xenophontis, cum ex eo locus totus ſit deſumptus. At hic eos eqvi dentibus arripiunt tenentqve, unde liqvet, ibi qvoq; ſic accipiendos eſſe. Sed qvid illud, *robuſtos quidem & firmos,* apud Gvaltherum? De obelis ſermonem eſſe liqvet: At qvo

pacto.

pacto ibi ἐμπαγεῖς? Credo, qvia erant ſolidi, ex unico ſolidoq; ferro, nullis articulis flexibili. Plane ſicut erant & duriora fræna, qvæ his facit ſimilia. Ἦν δὲ χαλεπῶς ἕκαστα τοῦ χαλινοῦ διαθέχῃ καὶ συνθῇ, τοῦτ᾽ ἐστι σκληρὸν εἶναι. Vertit Camerarius: *In quo verò omnes particulæ fræni graviter discurrunt atque colliduntur, illud frænum rigidum erit.* Non eſt aſſecutus Xenophontis mentem. Χαλεπῶς διαθέχει dicuntur, cum frænum eſt immobile, ac inflexibile, cum in eo annuli, dactyli, & id genus non laxi, ſed adſtricti. Huic generi oppoſitum eſt alterum, de qvo idem: Ὁ δὲ ἕτερος ὥσπερ ἡ ἅλυσις ποιεῖ. Ὅ,τι γὰρ ἂν ἔχῃ τὶς αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἀκαμπτὸν μένει, τὸ δὲ ἄλλο ἀπήρτηται. Dicit, illud genus eſſe inſtar catenæ, in qva ſi præhenſa fuerit pars aliqva, illa ſola fit immobilis, cæteræ verò omnes poſſunt moveri. Ubi ergo catenæ inſtar mobile eſt frænum, molle erit, hoc eſt ὑγρὸν, ut vocat Xenophon, aut μαλακὸν, ut eſt apud Pollucem lib. X. cap. 13. Ubi verò penitus immobile, σκληρόν. Qvalis cùm ſit obeliſcus, qvoniam ἐμπαγὴς, id eſt, ex uno ferro absq; articulis fabrefactus, liqvet, cur eum ad genus durioris fræni retulerit. Præter orcas in fræno, qvas & ἄξονας appellat Xenophon, qvando ait, οἱ κατὰ μέσον ἐκ τῶν ἀξόνων δακτύλιοι κρεμάννυνται, ſunt & ψέλλια. Sic autem appellaſſe catenas ſub mento eqvi tenſas putant. Pollux lib. I. Τὸ δὲ περὶ τὸ γένειον διειργόμενον, ψέλλιον. *Quod verò menti ſubtenditur, pſellium.* Ita qvidem Gvaltherus. Verum διειργόμενον eſt id, qvod *inſertum*, non qvod *ſubtenſum* eſt. Sic διειργόμενον περὶ τὸ γένειον, id erit, qvod juxta mentum ſolet inſeri. Hoc verò non catena ſub mento tenſa, verum annulus à latere orcæ inſertus, à qvo habena procedere conſvevit. Docet apertè Xenophon, qvando ita ſcribit de eo, qvi conſcendere parat eqvum: τὸν ῥυταγωγέα χρὴ ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἠρτημένον εὐτρεπῆ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν. Non eſt aliud hoc loco ψάλιον, qvam qvod Polluci ψέλλιον. At in hoc habena. Nam ſic reddidit Camerarius: *De fræni parte inferiore ſeu etiam de annulo bullave hujus religatum lorum ductorium aptè ſiniſtra manu præhendet.* Vides ut lorum ductorium, id eſt, habena, religatum ſit ἐκ τοῦ ψαλίου, qvod Camerario eſt *de annulo bullave*. Credo, qvod illi annuli vulgo bullis auratis ornantur. Revera tamen ψάλιον ſeu ψέλλιον ſolus ille annulus, ab utraq; oris parte fræno inſertus, ad qvem religantur habenæ.

Niſi qvod interdum huic addantur alii, ut fiat inſtar alicujus minutæ catenæ. Atq; inde Heſychius: Ψάλια, κρίκοι, δακτύλιοι. Neq; aliter intelligenda verba Jobi cap. 40. Δήσεις κρίκον ἐν τῷ μυκτῆρι αὐτοῦ. Ψελίῳ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Vertit vulgatus: *Numquid pones circulum in naribus ejus, aut armilla perforabis maxillam ejus.* Sed ψέλιον, qvod Polluci ψέλλιον, Heſychio ψάλιον, nil aliud hoc loco, qvam circulus ſive annulus. Solebant enim ferarum malis perforatis inſerere annulos ferreos, ut per immiſſos in illos annulos funes ducerent, & huc illucq; flecterent, ſibiq; obſeqventiores facerent. Qvod nos ipſos in urſis aliqvoties vidiſſe meminimus. Atq; hinc eſt illud τρυπήσεις ψελίῳ. qvod non rectè Caſtilionius videtur accepiſſe, qvando reddidit: *Et buccam cuſpide perforabis.* Ψέλιον enim non eſt *cuſpis*. Suidas περιοχὴν expoſuit adducto hoc ipſo Jobi loco, qvod ſignificat aliqvid, qvod rem aliam tenet clauſam. Sed Caſtilionius reſpexit magis ad Hebræum textum, in qvo acutum qvid ſignificatur. Nam & Tremellius ita: *Aut ſpina perforabis maxillam ejus.* Omnino ψέλιον apud Jobum uncus circularis eſt, in qvo per maxillas tranſmiſſo captos ſuſpendere ſolent piſces. Ut ſenſus ſit, non poteris Leviathan, maximum ex cetorum genere, ſic uncato circulo tenere clauſum captumqve, ſicut ſoles piſces minutos in circulo tali ſuſpendere. Atqve qvia ψάλιον eſt circulus, qvo moventur fræna, qvando adducuntur habenæ, propterea ſic dictus eſt. Eſt enim ψάλλειν ſæpe κινεῖν, Heſychio teſte, id eſt, *movere.* Qvin imò ex cauſa hac qvandoqve frænum totum denotat, qvomodo & alias pars aliqva eximia pro toto ſolet uſurpari. Heſychius: Ψαλίοις ἵππων, χαλινοῖς ἵππων. Κωλυτηρίοις. Ψάλιον, κωλυτήριον, χαλινός. Et paulò poſt: Ψαλὸν, εἶδος χαλινοῦ. Et hæc qvidem ψέλλια Pollucis. At qvid eſt, qvod præmittit Xenophon, velut huic non multum diſſimile, qvando ait: Ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου? An ὑποχαλινιδία qvoq; ψάλιον ſeu annulus hujuſmodi? Camerarius *fræni partem inferiorem* reddidit, qvod vix intelligitur. Pollux memoravit inter ἱππικὰ ὄργανα, id eſt, inſtrumenta eqveſtria, lib. I. cap. 12. ubi tali ordine recenſentur: Σειραγωγεύς, ῥυταγωγεύς, κέντρον, μύωψ, ὑποχαλινίδια, ἡνία. Gvaltherus prorſus imperitè vertit *ocreas.* Verba ejus: *Equeſtria inſtrumenta ſunt, catena, habena & lorum*: *equi,*

equi, ſtimulus, calcar, ocreæ, habenæ. Non video, qva ratione ὑποχαλινίδια verti poſſint *ocreæ.* Nam ὑποχαλινίδια eſt ſingularis numeri, ſicut manifeſtè docet Xenophontis locus, qvod non obſervaſſe Gvaltherus videtur. Unde qvoq; rectius apud Pollucem ὑποχαλινιδία ſcribi exiſtimo. Sanè ὑποχαλινιδία eſt à χαλινὸς, id eſt, frænum. At qvid hoc ad ocreas? Potius exiſtimem ὑποχαλινιδίαν eſſe ferramentum longius ab orea dependens, cui habena alligatur. Scilicet duplicia habebant fræna, qvædam cum ſimplicibus annulis in oreis, alia cum ferramentis longioribus, qvæ qvia propendebant ab oreis, ſeu axe, aut χαλινῷ, id eſt, illo, qvod inſerebatur ori, inde dicta ὑποχαλινιδίαι. Nam χαλινὸς propriè id ferrum, qvod inſertum ori mandunt eqvi, hinc ὑποχαλινιδία, qvaſi qvod ſub illo ferro, qvia inde propendet. Ecce tibi fræni utriusq; effigiem ex columna Trajani.

Sunt hæ imagines deſumptæ ex Lafrerii operibus, qvi omnium optimè ac diligentiſſimè ſingula delineavit, ut vix poſſit ambigi. Videturq; inſuper & ſeries vocabulorum apud Pollucem docere. Seqvitur enim mox ἡνία, id eſt, lorum ſeu habena, qvæ ad ferrum iſtud ſolet religari. Et hæc qvidem ferramenta fræni, qvæ ut ad os caputq; firmarentur, opus erat loris. Eorum unum Græci appellabant κορυφαίαν, eratqve illud, qvod ab eqvi vertice præter aures ten-

debat ad os. Pollux: Ὁ δὲ ἀπὸ κορυφῆς τοῦ ἵππου ἐπὶ τὸ στόμα ἱμὰς ἐπὶ τὸν χαλινὸν κορυφαία. *Lorum ab eqni vertice tendens ad frænum, capitale.* Ita vertit Gvaltherus. Dixi præter aures. Docet Xenophon in de Re Eqveſtri, unde noſtrum deſumſiſſe arbitror: Πῶς δέχεται τὸν χαλινόν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. Vertit Camerarius: Videbimus, *& lupos, quo pacto ore, & verticale lorum, quo pacto ad aures admittat.* Verum χαλινὸς non ſunt lupi, ſicut liqvet ex ſuperioribus: Nec περὶ τὰ ὦτα, *ad aures.* Mallem ſic exponere: *Videbimus, quo modo & admittat frænum ore, & lorum circa aures.* Liqvet autem plane, κορυφαίαν pertinuiſſe ad aures, ut exiſtimem non eſſe aliam, qvam qvæ *aurea* eſt Feſto, & ab *orea* diſtingvitur. *Aureas dicebant frænum, quod ad aures equorum religabatur.* Meminit ejusdem Xenophon & in ſeqventibus, ubi docet, qvomodo imponi frænum debeat: Τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέτω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ, τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἱρέτω, τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. Exponit Camerarius: *Habenas ob caput in ſummis armis ponat, verticale autem attollens in dextra teneat, ac lupos ſiniſtra admoveat.* Ubi *verticale* reddit, qvod ſupra *verticale lorum,* Gvaltherus *capitale* dixit. Liqvet autem totum id intelligi in qvo frænum, non unum modo lorum, qvoniam opponitur στομίῳ, & præter illud στόμιον ac κορυφαίαν nihil memoratur ad frænandum eqvum. Eſt tamen ſeorſum & γενειαστὴρ inter fræni lora. Pollux ſic de eo: Ὁ δὲ περὶ τὰς γένυς, χενειαστὴρ, γενείας. Vertit Gvaltherus: *Quod circa maxillas, maxillare.* At γένειον, mentum. Philoxenus: *Mentum,* γένειον. Sic erit lorum non circa maxillas, ſed mentum. At verò lorum illud, qvo auriga frænum moderatur, Græcis eſt ἡνία. Heſychius: Ἡνίαι, λῶρα χαλινοῦ. Ἡνίαις, χώροις, τόποις, ἢ λώροις τῶν χαλινῶν. Dicit, lora frænorum ita nominari. Vocantur & ῥυτῆρες. Pollux: Αἱ δὲ ἡνίαι καὶ ῥυτῆρες. Suidas: Ῥυτῆρες, χαλινοὶ ἱμάντες, ἡνίαι. Dicit expreſsè, hoc vocabulo ſignificari ea lora, qvæ ad frenos ſpectant. Qvod notandum, ne hic cogitemus helcia, de qvibus alio loco dixi. Latinis ſunt *habenæ.* Philoxenus: *Habenæ,* ἡνίαι. Lexicon Argentoratenſe: *Habena,* ἡνία, ἀγωγεύς. Obſerva, etiam ἀγωγίας appellaſſe. Suidas: Ἀγωγεῦ, ἱμάντι ᾧ ἄγεται ὁ ἵππος. Atq; ita uſurpavit Xenophon, Polybius, & alii. Idem voluit Heſychius, qvando ſcripſit:

Ἀγωγεὺς

Ἀγωγεὺς ὁ ἱμάς. Nam ἱμὰς eſt *lorum*. Ita autem etiam Latini habenas appellarunt, maximè Poëtæ. Virgilius lib. I. Æn.

Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.

Phædrus noſter lib. III. cap. 7.

Et lora frænis continet ſpumantibus.

Ovidius lib. II. cap. 1. in verbis Solis ad Phaëtontem:

Corripe lora manu. — — —

Cæterum, hæc lora à frænis per dorſa jugalium decurrebant ad aurigam, unde καταβωτιαῖα; id eſt, *per tergum decurrentia*, appellabantur. Pollux: Τῶν ἱμάντων αἱ μὲν καταβωτιαῖοι καλοῦνται. *Ex loris aliqui nominantur catanotiæi*, hoc eſt, decurrentes per tergum. Niſi qvis exiſtimet, ſignari per ἡνίας hoc loco non tam fræna, qvam lora alia à jugo per tergum ad caudam decurrentia, qvod videtur eſſe verius. Interim ſic protenta fuiſſe certum eſt, ac ne turbarentur facilè, aut deciderent, transmiſſa per annulos qvosdam. Pollux: Οἱ σιδηροῖ κύκλοι, δι' ὧν διήρχοντο αἱ ἡνίαι, δακτύλιοι. *Ferrei circuli, per quos trahuntur habenæ, dicti dactyli.* Docet, dactylos vocaſſe. Nuncupabant qvoq; θαιροδύτας. Heſychius: Θαιροδύται οἱ ἐν τῷ ζυγῷ δακτύλιοι, δι' ὧν οἱ ῥυτῆρες. *Thærodytæ annuli in jugo, per quos transmittuntur habenæ.* Qvibus verbis ſimul diſcimus, ubi annuli illi fuerint, videlicet in jugo. Apparet tamen ex Onuphrii picturis, ſaltem in Circenſibus vehiculis habuiſſe etiam in ſummo maſchaliſteris, ſi modò rectè ſeſe habent. Uſus erat omnium, ut haberent in obſeqvio jugales, qvod Horatio eſt *temperare ora frænis*. Pertinebat huc, ut pro ratione negotii lora cum frænis vel attraherent, vel remitterent, & vel in hanc vel in illam partem flecterent. Primum dicebant *frænos inhibere*. Livius I. cap. 48. *Inhibuit frænos is, qui jumenta agebat.* Valerius eandem rem proponens lib. IX. cap. 11. ſic ait: *Is, qui jumenta agebat, ſuccuſſis frænis conſtitit.* Unde colligas eſſe idem & *ſuccutere frænos*. Ovidio hoc eſt *ducere*, lib. XV. Met. f. 1.

— — — — — *Ego ducere vana*
Fræna manu, ſpumis albentibus oblita, luctor,
Et retro lentas tendo reſupinus habenas.

Hic *retro tendere habenas*, & *ducere fræna* idem eſt. Nempe *ducere* ſimplex,

ſimplex, pro *adducere* ponitur: Eſt enim *adducere*, attrahere. Cicero in Lælio: *Commodiſſimum eſt quam laxiſſimas habenas habere amicitiæ, quas vel adducas, cum velis, vel remittas.* Græcis hoc eſt ἀνακρούειν ἐκ ὑπὸ χαλινοῦ καλαβιάζοντας τὸν ἵππον, ut ex Luciano diſcimus. Secundum dicebant *fræna dare*. Livius lib. XXXIV. cap. 2. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali.* Virgilius lib. I. Æn.

-- -- Et laxas ſciret dare juſſus habenas.

Idem eſt *immittere fræna ſeu habenas*. Virgilius iterum lib. IX. Æn.

-- -- Immiſſis pars cæca & concita frænis.

Ubi tamen plus eſt *immittere*, qvam *dare*, qvoniam, qvi dat, non tenet ea adſtricta, nec tamen libera plane patitur eſſe fræna, qvi verò immittit, ſinit qvoq; eſſe libera. Alibi pro *immittere*, Poëta idem dixit *effundere*. Ut lib. V. Æn.

-- -- Manibusque omnes effundit habenas.

At pro *dare*, uſurpant & *laxare fræna*. Qvomodo Lucanus lib. VII. *Frænosque furentibus ira laxat.* Cicero in verbis antea citatis ita uſurpavit *remittere*. Græcis hoc eſt ἐνδιδοῦναι τὸν χαλινὸν, item ἐξορμᾶν ἱέναι, uti Pollux docet lib. I. Homero ferè τανύειν ἱμᾶσιν. Ut Il. ψ.

Ὅπως τὸ πρῶτον τανύσῃ βοέοισιν ἱμᾶσιν.

Ubi Neſtor vetat filio, loris extenſionem facere ab initio, & ſic ad curſum nimis concitare ſuos eqvos. Alterum verò πάντα χαλινὸν ἀνεῖναι, ut de voluptate Baſilius locutus eſt. Medium ex his eſt *fræna tenere*. Reſpexit auctor Dialogi de Cauſis corr. eloq. cap. 31. *Orator tenebit habenas animorum, &, prout cujusque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem.* Horatius pro eo dixit *temperare*. Solebant autem eqvorum excitandorum gratia percutere ipſorum colla habenis, qvod ex Xenophonte diſcimus. Pollux imitatus ipſum hoc appellat ἀνακλᾶσαι τὸν αὐχένα ἐκ τοῦ χαλινοῦ. Item ἀνακρούειν τῷ χαλινῷ. Virgilio hoc eſt *concutere fræna* lib. VI. Æn.

-- -- -- -- -- Ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.

Silius dixit *quatere* lib. XVI.

-- -- -- -- Quatit æquore aperto
Lora ſuis victor. -- -- --

Qvod

Qvod ſi tardiores ſunt, habenis eos verberant, præſertim in defectu flagellorum. Silius lib. XVI.

Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.

Simili ratione habes apud Statium lib. VI. Theb.

Verberibusque jubas, & terga laceſſit habenis.

Curtius lib. IV. cap. 15. *Exaudiebantur tantum ſtrepitus habenarum, quibus equi, currum trahentes, identidem verberabantur.*

Tertium dicebant *flectere*. Ovidius lib. II. Met. de Phaëtonte:

Ipſe pavet, nec, qua commiſſas flectat habenas,
Nec ſcit, qua ſit iter. — — —

Pro *flectere habenas* idem alibi uſurpavit *flectere ora equorum* aut *equos* ipſos *habenis*. Ut in Ep. ad Piſonem:

Sic auriga ſolet ferventia Theſſalus ora
Mobilibus frænis in aperto flectere campo.

Virgilius ſic dixit *contorquere ora* lib. XII. Æn.

Ora citatorum dextra contorſit equorum.

Solebat autem hoc fieri frænis in alterutrum latus conjectis, qvod Pollux τὸν χαλινὸν μεταβάλλειν ἐφ' ἑκατέραν τὴν γνάθον appellat. Malè Gvaltherus vertit: *Frænum in utramque trajicere maxillam.* Nam ἐφ' ἑκατέραν non eſt *in utramque*, ſed *ad alterutram*. Vult, oportere frænum conjici vel ad dextram maxillam aut genam, vel ad ſiniſtram, ſi flectendus eqvus, de qvo ibi ſermo. Atq; hic frænorum uſus. Seqvitur nunc *capiſtrum*. Id ita *à capite jumentorum dictum* ait Iſidorus. Nempe, ſicut oreæ ab ore, ita capiſtra à capite, qvia illæ inſerebantur ori, hæc circumdabantur capiti. Erant enim capiſtra, qvibus eqvi jumentave, ſublatis frænis, tenebantur, unde qvoq; ſunt, qvi capiſtra dicta putant. Qva de re videri Voſſius poteſt. Varro lib. II. de R.R. cap. 6. ubi agit de pullo aſinino, & qva ratione primo ſecundoqve poſt partum anno debeat haberi. *Proximo anno patiuntur eſſe cum his, & leniter capiſtris aliave qua re habent vinctos.* Vides, capiſtris vinciri teneriqve, verum leniter. Inde *mollia capiſtra* apud Virgilium lib. III. Georg.

— — *Inque vicem det mollibus ora capiſtris.*

Ubi Servius: *In vicem. Frænorum ſcilicet, ne adhuc tenera ora lædantur.*

tur. Qvibus verbis conſtat, alia eſſe fræna, alia capiſtra: Illa lædere ora, hæc non lædere. Nempe fræna pertinebant ad ora, inſerebantur ori: Contra capiſtra pertinebant tantum ad capita, neq; ori indebantur. Itaq; nec ora lædebant. Græcis vulgo eſt φορβειά. Philoxenus: *Capiſtrum,* φορβειά. Sed in Gloſſis eſt φορβαία. Ita namq; habent: *Capiſtrum,* φορβαία. Gloſſæ Græcæ habent φορβεάν. Atqve ita etiam apud alios reperitur, niſi qvod accentum referant ad ſyllabam priorem. Heſychius: Φορβέα, ἕλκυστρον, περιστόμιον, καπίστριον. Vides, per καπίστριον exponi, qvod eſt Latinorum *capiſtrum.* Moſchopulus: Ἀπὸ τῆς φορβῆς, ἤγουν τοῦ κοινῶς καπιστρίου. Suidas: Φορβειὰν, περιστόμιον, καπίστριον. Qvando Suidas & Heſychius per περιστόμιον exponunt, oſtendunt manifeſtè, non inſeri ori, ſed alias circumponi ei conſveviſſe; hoc enim propriè eſt περιστόμιον. Et in eo differebat à frænis. Idem liqvet ex inſtrumento tibicinum φορβειὰ vocato, qvod utiqve non inſerebatur ori, ſed tenebat illud juſto modo. Itaq; Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Veſpis explicat τὸ περικείμενον τῷ στόματι τοῦ αὐλητοῦ δέρμα, ἵνα μὴ σχισθῇ τὸ χεῖλος αὐτοῦ. *Id, quod ori tibicinis circumpoſitum eſt, loramentum, ne labra ejus findantur.* Vide Salmaſium Exercit. Plin. pag. 833. ibiq; pertinentem huc picturam. Et qvia parum diſcrepat hæc φορβειὰ, iccirco στομίδα capiſtrum qvoq; dictum Salmaſius putavit. Στομὶς, ait eo loco, *idem, quod capiſtrum.* Nempe ita habet etiam Heſychius: Φορβειὰ, ἡ αὐλητικὴ στομίς. Sed mihi hic Heſychius non voce propria & æqvivalente per omnia, ſed qvalicunqve uſus eſſe videtur, ut oſtenderet, qvid φορβειὰ ſignificaret. Nam alias στομὶς immittebatur ori, ſicut liqvet ex ſuperioribus, φορβειὰ neqvaqvam. Præterea nemo reperitur, qvi φορβειὰν atq; στομίδα diceret eſſe idem. Nam Lucilii qvidem verſus, qvem adducit, penitus huc facit nihil. Verba ejus:

Trulleu' poſtomis huic ingens de naribus pendet.

Hic Salmaſius exiſtimat legendum: *Trulleus pro ſtomide,* ut faciat Latinum *ſtomidem,* pro eo, qvod in Græcis eſſet στομὶς, id eſt, φορβειὰ, ſeu capiſtrum. At hic ſermo eſſe de capiſtro neqvit. Nam expreſsè Lucilius id, qvicqvid eſt, pendere ait de naribus, qvod profectò nihil convenit in capiſtrum. Capiſtrum eſt περιστόμιον, ambit os, at poſtomis

ſtomis

ſtomis pendet de naribus, qvæ inter ſeſe differunt plurimum. Deinde Nonius expreſsè ferrum ait fuiſſe. Verba ejus: *Poſtomis dicitur ferrum, quod ad cohibendum equorum tenaciam naribus vel morſui imponitur, Græcè* ἀπὸ τοῦ στόματος. Si ferrum fuit, utiq; capiſtrum explicari neqvit; Nam capiſtrum fuit lorum. Inde ἱμάντες pro capiſtris apud Homerum locis pluribus. Ut Il. Θ. ubi eqvi ſoluti à jugo ligantur capiſtris iſtiusmodi. Neq; alia eſt cauſſa, cur Virgilius capiſtra dixit *mollia*. Nam qvod legimus alio loco apud Virgilium *capiſtra ferrata*, nihil obſtat. Sunt illa peculiaria, hædis ablactandis facta. Docent ipſa verba ejus:

Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.

Servius hoc loco: *Ferratis capiſtris, id eſt, duris*. Parum ex ſententia Virgilii, qvi intelligit verè ferrata, id eſt, ferro confixa. Solebant enim capiſtris illis addere aculeos ferreos, extantes circa nares hædorum, ut, ſi ad capras veniant, oraq; uberibus admoveant, metu iſtorum ſtimulorum ferreorum repellantur, ſicut hodieq; paſſim eſt in uſu. At hæc capiſtra nil ad noſtra, qvæ omnino fuere coriacea, vel ex loris plexa. Subdit Nonius, id ferrum pertinuiſſe ad cohibendam eqvorum tenaciam. Tenacia eqvorum eſt, cum frænis nolunt parere. Hinc apud Livium, lib. XXXIX. cap. *Equum tenacem, non parentem frænis aſperioribus, caſtigandum eſſe.* At qvi hoc poſſit capiſtrum, qvod non poteſt frænum? Capiſtri ſanè uſus fuit mollior, ut qvi neq; os coërceret. Itaq; non poteſt de capiſtro Lucilius egiſſe. Neq; placet τὸ *pro ſtomide*, qvod Salmaſius reſtituit. Nullus ſtomidis hic eſt locus. Στομὶς ad fræna pertinet, φορβειὰ non pertinet ad fræna, ſed eſt ſui generis. Pollux: Τῆς ἐπιφαλνιδίας φορβειᾶς μὲν ποιείτω ἅμμα, ἔνθα ἡ κορυφαία περιτίθεται, ὡς μὴ ἑλκόμενον τοῦτον καὶ περὶ τὸ χαλινοῦσθαι δυσκολαίνειν. Facit diverſa Pollux, uſum φορβειᾶς, & χαλινοῦ, qvorum poſterius, cum fiat per στομίδα, non poteſt φορβειὰ & στομὶς idem eſſe. Adde, qvod obſervet Douſa, verſum illum reperiri ſcriptum aliter in lexico qvodam veteri, & ad hunc modum:

Poſtomides huic de naribus ingentes pendent.

Si poſtomides plures pendent de unius naribus, qvi ſignificare

poſſint capiſtra? Nemo enim plura ea uni eqvo imponit. Neq; tamen in eorum ſum ſententia, qvi exponunt circulum ferreum, dentatum naribus eqvorum ferocientium imponi ſolitum, qvem in præcedentibus oſtendimus vocari camum. Circulum enim illum ſive camum nemo unqvam fecit pendentem de naribus, ſicut manifeſtè hic de poſtomide Lucilius teſtatur. Magis eo adducor, ut exiſtimem ſignificare inſtrumentum, qvo utuntur mulomedici fabriq; noſtri, qvando urunt ſecantve eqvos. Ferrum duplex eſt ac longiuſculum, ab uno capite anſatum, ut aperiri claudiqve poſſit, crebris dentibus intus aſperum, qvod in ſuperiori labro eqvi fixum veriſſimè dependet. Germani eine Prems appellare conſveverunt. Juvat plane, qvod ajebat ſupra Nonius, non ſolum naribus, ſed etiam *morſui* imponi. Hoc enim in nullum inſtrumentum aliud magis convenit. Non profectò in camum, ac ne in capiſtrum qvidem, minimè verò ſtomidem, cum nunqvam ſtomis imponatur. Non igitur poſtomis ſtomis eſt, nec apud Lucilium in ſtomis immutari poteſt. Qvod & ex eo liqvet, qvod Nonius ait poſtomidem dictum ἀπὸ τοῦ στόματος, hoc enim ſic intelligo, qvod ab his vocabulis ἀπὸ στόματος formatum ſit *poſtomis*, qvaſi qvod ἀπὸ τοῦ στόματος, hoc eſt, ab ore, dependeat. Neq; obſtat lectio vulgata Nonii, imò ex hac interpretatione accipit lumen, cum intelligitur, eum, qvisqvis tandem hic exagitatur, habuiſſe ita trulleum & vas vinarium ingens ori affixum, ut eo liberare ſe non magis potuerit, qvam eqvus poſtomide. Poſtomis itaq; non eſt στομὶς vel ſtomis, ſed nec capiſtrum ſignificat, qvippe qvod nec ferrum erat, nec à naribus pendebat, verum lorum aut funis, qvo præligabant capita jugalium. Auctor Etymologi ex Herodiano Grammatico, voce ἀρειν: Φορβεία σημαίνει τὸ σχοινίον τοῦ ἀλόγου τὸ περιστόμιον, τὸ καπίστριον. *Phorbeia eſt funis circa os jugalis, capiſtrium.* His capiſtris alligabant jugales in ſtabulis, nec officiebant ea, qvo minus ſumere poſſent pabulum, unde conſtat, qvod & ante dixi, non habuiſſe illa inſerta ori. Hippiatrica ſeu de Re Eqveſtri: Τὰς δὲ φάτνας ὑψηλοτέρας εἶναι δεῖ, ὡς ἀνηρτῆσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν τὰς φορβείας, καὶ ἀνανεύσας λαμβάνειν τὴν τροφήν. *Præſepia verò oportet eſſe altiora, ut in eis ſuſpendi poſſint capiſtra, & nihilominus animalia ſublatis*

tis

tis capitibus ſumere pabulum queant. Sicut autem φορβειὰ propriè apud Græcos eſt capiſtrum, ſic interdum video pro eo poſitum κημὸν. Ita ſanè habes in Lexico Argentoratenſi: *Capiſtrum,* κημὸς. Etiam φιμὸς hoc ſenſu aliqvando uſurpatus videri poteſt. Nam qvod extat in Lege Moſaica Deut. 25. Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα, & vulgatus reddidit, *non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas,* id Grotius in notis ad hæc verba explicat, *non capiſtrabis,* & addit, *ita enim Plinius loquuntur & Columella.* Verum inſpicienti utrumq; auctorem aliud videbitur. Plinius ſic ait lib. XVIII. cap. 19. *Si inter arbores vitesque aretur, fiſcellis capiſtrari oportet, ne germinum tenera præcerpant.* Hic uſurpat non *capiſtrare* ſimpliciter & per ſe, verum *capiſtrare fiſcellis,* qvæ duo inter ſe differunt plurimum. Nam qvi ſimpliciter capiſtrantur, illi illigantur capiſtris, & qvi capiſtrantur fiſcellis, eis adduntur fiſcellæ, qvorum hoc prohibet ipſos capere cibum, illud non prohibet. Unde liqvet in Lege Moſaica non prohiberi, ut capiſtrentur, ſed ut capiſtrentur fiſcellis. Et hoc propriè φιμοῦν. Φιμοὶ enim os claudebant, erantq; craticulatim ex funiculis viminibusq; plexi ſacculi corbesve, qvos vocabant fiſcellas Latini, Græci alias κημοὺς, qvemadmodum ſuperius oſtendi. Scholiaſtes Ariſtophanis in Eqvitibus: Ὁ τοῖς ἵπποις περιτιθέμενος οὕτως ἐκαλεῖτο κημὸς, ὁ καλούμενος φιμὸς. *Fiſcella, quæ circa os equorum ligari ſolet, & alias vocatur phimos, ita dicitur.* Et qvoniam φιμοὶ claudebant os, inde habemus in Gloſſis: φιμοῦμαι, *obmuteo, commuteo, commuteſco, compeſcor.* φιμῶ, *compeſco.* Nempe, qvia non bobus ſolummodò vel eqvis, ſed & hominibus fiſcella obligari os ſolebat, ne id poſſent aperire. Servi freqventiſſimè ſic coërciti, præſertim in piſtrinis, ne poſſent edere, farinamq; ſubducere. Sed & ſilentium hoc modo ipſis impoſitum videtur. Unde Seneca de veterum humanitate adverſus ſervos, & ſervorum apud illos libertate, ep. 47. *At illi, quorum os non conſuebatur.* Ubi *conſui* plane Græcum φιμοῦσθαι, peræ ſcilicet ac ſacculi inſtar ambitu collecto, & funiculo conſtricto. Neq; aliud exiſtimo voluiſſe Ammianum, qvando ſcribit de Perſis lib. XXIII. *Nec miniſtrandi apud eos famulo menſæque adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere, ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur.* Alludit

ſine dubio ad τὸ φιμοῦν, ſolitum hoc fine uſurpari. Cumprimis verò in damnatis hoc receptum fuit, ne liberam emittere poſſent vocem. Et hinc Φιμωθέντες Zenobii, qvos memorat & Heinſius Exerc. Sacr. pag. 69. Putant viri ſummi, pertinere huc & locum Ariſtophanis in Nubibus:

Φιμώσατε τούτου τῷ ξύλῳ τὸν αὐχένα.

Sed nos ſumus alia in ſententia. Nempe ſermo ibi eſt de Cleone furti & ambitus damnato, qvem ſic puniri volunt. Non eſt autem pœna ſufficiens tantorum delictorum, ſi eam modo illo tantum accipiamus, qvo prædictum eſt. Adde, qvod hic non ſimpliciter ſit poſitum φιμώσατε, ſed additum τὸν αὐχένα. Vulgo φιμὸς pertinebat non ad αὐχένα ſive collum, ſed ad στόμα ſive os. Qvando ergo dicitur φιμώσατε τὸν αὐχένα, nulla intelligitur concluſio oris, verum colli, ſive gutturis & faucium. Qvalem fieri nonnunqvam conſveviſſe φιμῷ, ſicut nunc nervo arcui dempto, vel hinc intelligitur. Neq; aliam opinor fuiſſe cauſam, qvare Heſychius ſic ſcripſerit: Φιμοῖ, δεσμεύει, ἐμφράττει, ἄγχει. Eſt enim ἄγχειν ſtrangulare, fauces conſtringere. At τὸ φιμοῦν vulgo ſumptum ſignificat tantum os concludere loro, qvi φιμὸς eſt Græcis. Chryſoſtomus pro eo dixit σπαρτίον. Verba ejus Orat. 5. in Eſaiam: Καὶ ἑξῆς λοιπὸν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντες. Hic plane σπαρτίον eſt φιμὸς, id eſt, lorum, ſeu potius funis ſparteus, qvo claudebatur os damnati, cum ſupplicium de eo eſſet ſumendum. Idem Or. 9. de incomprehenſibili DEI natura: Σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδόν. Vertunt: *Fræno in os injecto ad ſupplicium ducebatur*. Perperam. Non enim in os injectum fuit, verum circa os ligatum, ita, ut maxillis per lorum illud ad ſuperiora conſtrictis aperiendi ejus nulla facultas eſſet. Id qvod abunde Græca indicant, qvando habent ἐπὶ τοῦ στόματος, non ἐν τῷ στόματι. Hoc ergo lorum σπαρτίον, credo, qvod non eſſet ſemper ex corio, ſed ſæpius ex ſparto, non qvod ex illo φιμῷ *habena ſeu funis* eſſet *aptata, quo carnifex damnatos ad ſupplicium trahebat*, ſicut volunt viri longè doctiſſimi. Dicit enim expreſsè Chryſoſtomus de illo σπαρτίῳ, qvod damnatus id habuerit circa os. Occurruntq; ſimilia apud ipſum verba Homil. 4. in Eſ.

Ἐξά-

Digitized by Google

ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας. Item Hom. 1. ad Macab. Τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντα. Σπαρτίον iſtiusmodi, ſeu φιμὸν, Pacatus noſter Latinè appellavit *franum*. Verba ejus cap. 29. *Cum lictorum arma, cum damnatorum frana tractaſſent*. Non ſunt alia hic *damnatorum frana*, qvam φιμοὶ ſeu σπαρτία, ſicut dixi jam in Notis ad eum locum in Editione ſecunda. Et hoc qvidem eſt φιμοῦν, qvod Plinius vocavit *capiſtrare fiſcellis*. Columellæ locus, qvem & ipſum laudat Grotius, huc prorſus nihil facit. Loqvitur enim ibi Columella non de bobus, aut concluſione oris, verum ſimplici religatione. Ita namq; habent lib. VI. cap. 19. *Primis duobus ſtatuminibus imponitur firmum jugum, ad quod jumenta capiſtrantur, vel boum cornua religantur*. Capiſtrari dicuntur jumenta hoc loco, qvando ſimpliciter alligantur, ſicut alligari ſolent in ſtabulis ad præſepia. Nempe ſunt capiſtra ſæpe qvaliacunq; vincula, etiam ex viminibus facta. Idem Columella lib. IV. cap. 20. *Cum ad ſummum palum recta vitis extenta eſt, capiſtro conſtringitur, ne fœtu gravata ſubſidet curvaturque*. Capiſtrum hoc loco dicitur vinculum ex vimine, qvo ſummus vitis ramus in capite devinctus religatur ad jugum ſolenni hodieq; ratione. Qvod an locum habeat etiam in φιμὸς & φιμοῦν Græcorum, necdum habeo compertum. Illud ſingulare eſt, qvod reperiantur & φιμοὶ αὐλωτοί. Sic enim habet Pollux: Ἐκαλοῦντο δέ τινες αὐλωτοὶ φιμοί, διὰ τὸ κώδωνας ἔχειν ἐπηρτημένους, οἷς ἐγχρεμετίζοντες οἱ ἵπποι ἦχον ἐποίουν προσόμοιον αὐλῷ. Vertit Gvaltherus: *Sunt & fræni quidam fiſtulati eo, quod tintinnabula habeant appenſa, quibus equi inhinnientes ſonum reddunt fiſtulæ perſimilem*. In hac verſione multa ſunt, qvæ probari non poſſunt. Primum φιμὸν reddit *franum*. At pro fræno illam vocem uſurpari nusqvam obſervavimus. Nam Pacati locus agit non de inſtrumento eqveſtri, verum ad ſupplicia & pœnas pertinente. Deinde nec αὐλὸς eſt *fiſtula*, ſed *tibia*, qvæ differt plurimum. Præterea nec illud qvadrat, qvod fræna illa dicat habuiſſe tintinnabula, & tamen dicta eſſe fiſtulata. Nam à tintinnabulis qvi dici qveat fiſtulatum? Sed & illud parum liqvet, qvomodo illa tintinnabula ſonora facere potuerint hinnitu potius, qvam motu corporis, & agitatione alia. Eqvidem κώδωνας eſſe vulgo tintinnabula diſcimus ex Gloſſis, qvæ ſic:

Digitized by Google

Arriani locus in Indicis: Περὶ ἄκρῳ τῷ ϛόματι τοῦ ἵππου ἐν κύκλῳ ἔχουσι δέρμα ὠμοβόϊνον, ῥαπτὸν, περιηρτημένον, καὶ ἐν τούτῳ χάλκεα κέντρα ἢ σιδήρεα, οὐ κάρτα ὀξέα, ἔσω ἐϛραμμένα. Ἐν δὲ τῷ ϛόματι σίδηρον αὐτοῖσιν οἱ ἵπποι ἔχουσιν οἷόν περ ὀβελὸν, ἔνθεν ἐξηρτημένοι εἰσὶν αὐτοῖσιν οἱ ῥυτῆρες. Ἐπὰν ὦν ἐπάγωσι τὸν ῥυτῆρα, ὅ, τε ὀβελὸς κρατέει τὸν ἵππον, καὶ τὰ κέντρα, οἷα δὴ ἐξ αὐτοῦ ἠρτημένα κεντέοντα οὐκ ἐᾷ ἄλλό τι ἢ πείθεσθαι τῷ ῥυτῆρι. *Circa oris extremum equi in ambitum habent ex corio bubulo pellem, conſutam, & circumcirca alligatam, & in ea cuſpides æreos aut ferreos, non admodum acutos. In ore verò ipſo equi habent ferrum, inſtar obeli, in quo obfirmatæ procedunt habenæ. Quando igitur habenas adducunt, obelus imperat equo, & cuſpides ex eodem procedentes pungunt, nec permittunt eum niſi obtemperare frænis.* In his frænis ὀβελοὺς ſeu *obelos* puto eſſe veruculos, ſeu ferramenta paulò longiora, cuſpide armata, qvæ immiſſa oris, ſtimulabant ipſa. Eſt enim obelus ima ſui parte latior, paulatimqve deſinit in acumen forma ſive ſpecie pyramidali. Atq; talis ille in Indorum frænis. Qvanqvam non in ipſis ſolis fuiſſe videatur, ſed & aliis. Neqve enim alius eſt ὀβελίσκος apud Xenophontem in libro de Re Eqveſtri, mea qvidem opinione. Verba ipſius: Τὸν μὲν σκληρὸν ὁπῃ ἂν ὁ ἵππος λάβῃ, ὅλον ἔχει πρὸς ταῖς γνάθοις, ὥσπερ καὶ ὀβελίσκον ὁπόθεν ἄν τις λάβῃ ὅλον αἴρει. Camerarius ſic reddidit: *Nam rigidum quavis parte prehenſum retinet equus totum inter maxillas, perinde ut veru ubilibet prahendas, totum ſuſtuleris.* Non videtur Camerarius intellexiſſe mentem Xenophontis. Ecqvid enim eſt, *veru ubilibet prahendas, totum ſuſtuleris?* Mihi non eſt dubium, qvin loqvatur de ejusmodi obelo, qvem immiſſum ori eqvus tenet dentibus, & ſic vim ipſius eludit. Ut ſic reddi debeant poſtrema: *Perinde ut obeliſcum ſi prehendat, totum tenet.* Pollux lib. I. cap. 11. Τοῖς θυμοειδέσιν οὐκ ἐμβλητέον σκληροὺς χαλινούς. Ἀναλαμβάνουσι γὰρ αὐτοὺς εἰς τὸ στόμα, ὥσπερ ὀβελίσκους, ἀλλὰ ὑγρούς. Vertit Gvaltherus: *Quapropter ferocioribus aſpera fræna injicienda non ſunt, hæc enim veluti obeliſcos arripiunt robuſtos quidem & firmos.* Non ſunt alii hi ὀβελίσκοι, qvam illi Xenophontis, cum ex eo locus totus ſit deſumptus. At hic eos eqvi dentibus arripiunt tenentqve, unde liqvet, ibi qvoq; ſic accipiendos eſſe. Sed qvid illud, *robuſtos quidem & firmos*, apud Gvaltherum? De obelis ſermonem eſſe liqvet: At qvo

pacto

pacto ibi ἰυπαγεῖς? Credo, qvia erant ſolidi, ex unico ſolidoq; ferro, nullis articulis flexibili. Plane ſicut erant & duriora fræna, qvæ his facit ſimilia. Ἦν δὲ χαλεπῶς ἕκαστα τοῦ χαλινοῦ διαστρέχῃ καὶ συνθῇ, τοῦτ' ἐστὶ σκληρὸν εἶναι. Vertit Camerarius: *In quo verò omnes particulæ fræni graviter discurrunt atque colliduntur, illud frænum rigidum erit.* Non eſt aſſecutus Xenophontis mentem. Χαλεπῶς διατρέχει dicuntur, cum frænum eſt immobile, ac inflexibile, cum in eo annuli, dactyli, & id genus non laxi, ſed adſtricti. Huic generi oppoſitum eſt alterum, de qvo idem: Ὁ δὲ ἕτερος ὥσπερ ἡ ἅλυσις ποιεῖ. Ὅ γὰρ ἂν ἔχῃ τις αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἀκαμπτὸν μένει, τὸ δὲ ἄλλο ἀπήρτηται. Dicit, illud genus eſſe inſtar catenæ, in qva ſi præhenſa fuerit pars aliqva, illa ſola fit immobilis, cæteræ verò omnes poſſunt moveri. Ubi ergo catenæ inſtar mobile eſt frænum, molle erit, hoc eſt ὑγρὸν, ut vocat Xenophon, aut μαλακὸν, ut eſt apud Pollucem lib. X. cap. 13. Ubi verò penitus immobile, σκληρὸν. Qvalis cum ſit obeliſcus, qvoniam ἰυπαγής, id eſt, ex uno ferro absq; articulis fabrefactus, liqvet, cur eum ad genus durioris fræni retulerit. Præter orcas in fræno, qvas & ἄξονας appellat Xenophon, qvando ait, οἱ κατὰ μέσον ἐκ τῶν ἀξόνων δακτύλιοι κρεμάννυνται, ſunt & ψέλλια. Sic autem appellaſſe catenas ſub mento eqvi tenſas putant. Pollux lib. I. Τὸ δὲ περὶ τὸ γένειον διειρόμενον, ψέλλιον. *Quod verò menti ſubtenditur, pſellium.* Ita qvidem Gvaltherus. Verum διειρόμενον eſt id, qvod *inſertum*, non qvod *ſubtenſum* eſt. Sic διειρόμενον περὶ τὸ γένειον, id erit, qvod juxta mentum ſolet inſeri. Hoc verò non catena ſub mento tenſa, verum annulus à latere oreæ inſertus, à qvo habena procedere conſvevit. Docet apertè Xenophon, qvando ita ſcribit de eo, qvi conſcendere parat eqvum: Τὸν ῥυταγωγέα χρὴ ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἠρτημένον εὐτρεπῆ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν. Non eſt aliud hoc loco ψάλιον, qvam qvod Polluci ψέλλιον. At in hoc habena. Nam ſic reddidit Camerarius: *De fræni parte inferiore ſeu etiam de annulo bullave hujus religatum lorum ductorium aptè ſiniſtra manu præhendet.* Vides ut lorum ductorium, id eſt, habena, religatum ſit ἐκ τοῦ ψαλίου, qvod Camerario eſt *de annulo bullave.* Credo, qvod illi annuli vulgo bullis auratis ornantur. Revera tamen ψάλιον ſeu ψέλλιον ſolus ille annulus, ab utraq; oris parte fræno inſertus, ad qvem religantur habenæ.

Niſi qvod interdum huic addantur alii, ut fiat inſtar alicujus minutæ catenæ. Atq; inde Heſychius: Ψάλια, κρίκοι, δακτύλιοι. Neq; aliter intelligenda verba Jobi cap. 40. Δήσεις κρίκον ἐν τῷ μυκτῆρι αὐτοῦ. Ψελίῳ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Vertit vulgatus: *Numquid pones circulum in naribus ejus, aut armilla perforabis maxillam ejus.* Sed ψέλιον, qvod Polluci ψέλλιον, Heſychio ψάλιον, nil aliud hoc loco, qvam circulus ſive annulus. Solebant enim ferarum malis perforatis inſerere annulos ferreos, ut per immiſſos in illos annulos funes ducerent, & huc illucq; flecterent, ſibiq; obſeqventiores facerent. Qvod nos ipſos in urſis aliqvoties vidiſſe meminimus. Atq; hinc eſt illud τρυπήσεις ψελίῳ. qvod non rectè Caſtilionius videtur accepiſſe, qvando reddidit: *Et buccam cuſpide perforabis.* Ψέλιον enim non eſt *cuſpis*. Suidas περιοχὴν expoſuit adducto hoc ipſo Jobi loco, qvod ſignificat aliqvid, qvod rem aliam tenet clauſam. Sed Caſtilionius reſpexit magis ad Hebræum textum, in qvo acutum qvid ſignificatur. Nam & Tremellius ita: *Aut ſpina perforabis maxillam ejus.* Omnino ψέλιον apud Jobum uncus circularis eſt, in qvo per maxillas transmiſſo captos ſuſpendere ſolent piſces. Ut ſenſus ſit, non poteris Leviathan, maximum ex cetorum genere, ſic uncato circulo tenere clauſum captumqve, ſicut ſoles piſces minutos in circulo tali ſuſpendere. Atqve qvia ψάλιον eſt circulus, qvo moventur fræna, qvando adducuntur habenæ, propterea ſic dictus eſt. Eſt enim ψάλλειν ſæpe κινεῖν, Heſychio teſte, id eſt, *movere.* Qvin imò ex cauſa hac qvandoqve frænum totum denotat, qvomodo & alias pars aliqva eximia pro toto ſolet uſurpari. Heſychius: Ψαλίοις ἵππων, χαλινοῖς ἵππων. Κωλυτηρίοις. ψαλίον, κωλυτήριον, χαλινὸς. Et paulò poſt: Ψαλὸν, εἶδος χαλινοῦ. Et hæc. qvidem ψέλλια Pollucis. At qvid eſt, qvod præmittit Xenophon, velut huic non multum diſſimile, qvando ait: Ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου? An ὑποχαλινιδία qvoq; ψάλιον ſeu annulus hujusmodi? Camerarius *fræni partem inferiorem* reddidit, qvod vix intelligitur. Pollux memoravit inter ἱππικὰ ὄργανα, id eſt, inſtrumenta eqveſtria, lib. I. cap. 12. ubi tali ordine recenſentur: Σειραγωγεὺς, ῥυλαγωγεὺς, κέντρον, μύωψ, ὑποχαλινιδία, ἡνία. Gvaltherus prorſus imperitè vertit *ocreas*. Verba ejus: *Equeſtria inſtrumenta ſunt, catena, habena & lorum: equi,*

equi, ſtimulus, calcar, ocreæ, habenæ. Non video, qva ratione ὑποχαλινίδια verti poſſint *ocreæ*. Nam ὑποχαλινίδια eſt ſingularis numeri, ſicut manifeſtè docet Xenophontis locus, qvod non obſervaſſe Gvaltherus videtur. Unde qvoq; rectius apud Pollucem ὑποχαλινιδία ſcribi exiſtimo. Sanè ὑποχαλινιδία eſt à χαλινὸς, id eſt, frænum. At qvid hoc ad ocreas? Potius exiſtimem ὑποχαλινιδίαν eſſe ferramentum longius ab orea dependens, cui habena alligatur. Scilicet duplicia habebant fræna, qvædam cum ſimplicibus annulis in oreis, alia cum ferramentis longioribus, qvæ qvia propendebant ab oreis, ſeu axe, aut χαλινῷ, id eſt, illo, qvod inſerebatur ori, inde dicta ὑποχαλινιδίαι. Nam χαλινὸς propriè id ferrum, qvod inſertum ori mandunt eqvi, hinc ὑποχαλινιδία, qvaſi qvod ſub illo ferro, qvia inde propendet. Ecce tibi fræni utriusq; effigiem ex columna Trajani.

Sunt hæ imagines deſumptæ ex Lafrerii operibus, qvi omnium optimè ac diligentiſſimè ſingula delineavit, ut vix poſſit ambigi. Videturq; inſuper & ſeries vocabulorum apud Pollucem docere. Seqvitur enim mox ἡνία, id eſt, lorum ſeu habena, qvæ ad ferrum iſtud ſolet religari. Et hæc qvidem ferramenta fræni, qvæ ut ad os caputq; firmarentur, opus erat loris. Eorum unum Græci appellabant κορυφαίαν, eratqve illud, qvod ab eqvi vertice præter aures tendebat.

debat ad os. Pollux: Ὁ δὲ ἀπὸ κορυφῆς τοῦ ἵππου ἐκτεταμένος ἱμὰς ἐπὶ τὸν χαλινὸν κορυφαία. *Lorum ab equi vertice tendens ad frænum, capitale.* Ita vertit Gvaltherus. Dixi præter aures. Docet Xenophon in de Re Eqveſtri, unde noſtrum deſumſiſſe arbitror: Πῶς δέχεται τὸν χαλινὸν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. Vertit Camerarius: Videbimus, *& lupos, quo pacto ore, & verticale lorum, quo pacto ad aures admittat.* Verum χαλινὸς non ſunt lupi, ſicut liqvet ex ſuperioribus: Nec περὶ τὰ ὦτα, *ad aures.* Mallem ſic exponere: *Videbimus, quo modo & admittat frænum ore, & lorum circa aures.* Liqvet autem plane, κορυφαίαν pertinuiſſe ad aures, ut exiſtimem non eſſe aliam, qvam qvæ *aurea* eſt Feſto, & ab *orea* diſtingvitur. *Aureas dicebant frænum, quod ad aures equorum religabatur.* Meminit ejusdem Xenophon & in ſeqventibus, ubi docet, qvomodo imponi frænum debeat: Τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέτω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ, τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἱρέτω, τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. Exponit Camerarius: *Habenas ob caput in ſummis armis ponat, verticale autem attollens in dextra teneat, ac lupos ſiniſtra admoveat.* Ubi *verticale* reddit, qvod ſupra *verticale lorum,* Gvaltherus *capitale* dixit. Liqvet autem totum id intelligi in qvo frænum, non unum modo lorum, qvoniam opponitur στομίῳ, & præter illud στόμιον ac κορυφαίαν nihil memoratur ad frænandum eqvum. Eſt tamen ſeorſum & γενειαστὴρ inter fræni lora. Pollux ſic de eo: Ὁ δὲ περὶ τὰς γένυς, γενειαστὴρ, γενείας. Vertit Gvaltherus: *Quod circa maxillas, maxillare.* At γένειον, mentum. Philoxenus: *Mentum,* γένειον. Sic erit lorum non circa maxillas, ſed mentum. At verò lorum illud, qvo auriga frænum moderatur, Græcis eſt ἡνία. Heſychius: Ἡνίαι, λῶρα χαλινοῦ. Ἡνίαις, χώροις, τόποις, ἢ λώροις τῶν χαλινῶν. Dicit, lora frænorum ita nominari. Vocantur & ῥυτῆρες. Pollux: Αἱ δὲ ἡνίαι καὶ ῥυτῆρες. Suidas: Ῥυτῆρες, χαλινοὶ ἱμάντες, ἡνίαι. Dicit expreſsè, hoc vocabulo ſignificari ea lora, qvæ ad frenos ſpectant. Qvod notandum, ne hic cogitemus helcia, de qvibus alio loco dixi. Latinis ſunt *habenæ.* Philoxenus: *Habenæ,* ἡνίαι. Lexicon Argentoratenſe: *Habena,* ἡνία, ἀγωγεύς. Obſerva, etiam ἀγωγίας appellaſſe. Suidas: Ἀγωγεῖ, ἱμάντι ᾧ ἄγεται ὁ ἵππος. Atq; ita uſurpavit Xenophon, Polybius, & alii. Idem voluit Heſychius, qvando ſcripſit:

Ἀγωγεὺς

ἀγωγεὺς ὁ ἱμάς. Nam *ἱμὰς* eſt *lorum*. Ita autem etiam Latini habenas appellarunt, maximè Poëtæ. Virgilius lib. I. Æn.

Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.

Phædrus noſter lib. III. cap. 7.

Et lora frænis continet ſpumantibus.

Ovidius lib. II. cap. 1. in verbis Solis ad Phaëtontem:

Corripe lora manu. — — —

Cæterum, hæc lora à frænis per dorſa jugalium decurrebant ad aurigam, unde καταναντιαῖα; id eſt, *per tergum decurrentia*, appellabantur. Pollux: Τῶν ἡνιῶν αἱ μὲν καταναντιαῖοι καλοῦνται. *Ex loris aliqui nominantur catanotiæi*, hoc eſt, decurrentes per tergum. Niſi qvis exiſtimet, ſignari per ἡνίας hoc loco non tam fræna, qvam lora alia à jugo per tergum ad caudam decurrentia, qvod videtur eſſe verius. Interim ſic protenta fuiſſe certum eſt, ac ne turbarentur facilè, aut deciderent, transmiſſa per annulos qvosdam. Pollux: Οἱ σιδηροῖ κύκλοι, δι' ὧν διήρχονται αἱ ἡνίαι, δακτύλιοι. *Ferrei circuli, per quos trahuntur habenæ, dicti dactyli.* Docet, dactylos vocaſſe. Nuncupabant qvoq; θαιροδύτας. Heſychius: Θαιροδύται οἱ ἐν τῷ ζυγῷ δακτύλιοι, δι' ὧν οἱ ῥυτῆρες. *Thærodytæ annuli in jugo, per quos transmittuntur habenæ.* Qvibus verbis ſimul diſcimus, ubi annuli illi fuerint, videlicet in jugo. Apparet tamen ex Onuphrii picturis, ſaltem in Circenſibus vehiculis habuiſſe etiam in ſummo maſchaliſteris, ſi modò rectè ſeſe habent. Uſus erat omnium, ut haberent in obſeqvio jugales, qvod Horatio eſt *temperare ora frænis*. Pertinebat huc, ut pro ratione negotii lora cum frænis vel attraherent, vel remitterent, & vel in hanc vel in illam partem flecterent. Primum dicebant *frænos inhibere*. Livius I. cap. 48. *Inhibuit frænos is, qui jumenta agebat.* Valerius eandem rem proponens lib. IX. cap. 11. ſic ait: *Is, qui jumenta agebat, ſuccuſſis frænis conſtitit.* Unde colligas eſſe idem & *ſuccutere frænos*. Ovidio hoc eſt *ducere*, lib. XV. Met. f. 1.

— — — — — *Ego ducere vana*
Fræna manu, ſpumis albentibus oblita, luctor,
Et retro lentas tendo reſupinus habenas.

Hìc *retro tendere habenas*, & *ducere fræna* idem eſt. Nempe *ducere* ſimplex,

ſimplex, pro *adducere* ponitur: Eſt enim *adducere*, attrahere. Cicero in Lælio: *Commodiſſimum eſt quam laxiſſimas habenas habere amicitiæ, quas vel adducas, cum velis, vel remittas.* Græcis hoc eſt ἀνακρούειν ἢ ὑπὸ χαλινοῦ καταβιάζεσθαι τὸν ἵππον, ut ex Luciano diſcimus. Secundum dicebant *fræna dare*. Livius lib. XXXIV. cap. 2. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali.* Virgilius lib. I. Æn.

-- -- *Et laxas ſciret dare juſſus habenas.*

Idem eſt *immittere fræna ſeu habenas*. Virgilius iterum lib. IX. Æn.

-- -- *Immiſſis pars cæca & concita frænis.*

Ubi tamen plus eſt *immittere*, qvam *dare*, qvoniam, qvi dat, non tenet ea adſtricta, nec tamen libera plane patitur eſſe fræna, qvi verò immittit, ſinit qvoq; eſſe libera. Alibi pro *immittere*, Poëta idem dixit *effundere*. Ut lib. V. Æn.

-- -- *Manibusque omnes effundit habenas.*

At pro *dare*, uſurpant & *laxare fræna*. Qvomodo Lucanus lib. VII. *Frænosque furentibus ira laxat.* Cicero in verbis antea citatis ita uſurpavit *remittere*. Græcis hoc eſt ἐνδιδόναι τὸν χαλινὸν, item ἐξορμᾶν ἡνίαν, uti Pollux docet lib. I. Homero ferè τανύειν ἱμᾶσιν. Ut Il. ψ.

Ὅπως τὸ πρῶτον τανύσῃ βοέοισιν ἱμᾶσιν.

Ubi Neſtor vetat filio, loris extenſionem facere ab initio, & ſic ad curſum nimis concitare ſuos eqvos: Alterum verò πάντα χαλινὸν ἀνεῖναι, ut de voluptate Baſilius locutus eſt. Medium ex his eſt *fræna tenere*. Reſpexit auctor Dialogi de Cauſis corr. eloq. cap. 31. *Orator tenebit habenas animorum, & , prout cujusque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem.* Horatius pro eo dixit *temperare*. Solebant autem eqvorum excitandorum gratia percutere ipſorum colla habenis, qvod ex Xenophonte diſcimus. Pollux imitatus ipſum hoc appellat ἀνακλᾶσαι τὸν αὐχένα ἐν τῷ χαλινῷ. Item ἀνακρούειν τῷ χαλινῷ. Virgilio hoc eſt *concutere fræna* lib. VI. Æn.

-- -- -- -- -- *Ea fræna furenti*
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.

Silius dixit *quatere* lib. XVI.

-- -- -- -- *Quatit æquore aperto*
Lora ſuis victor. -- -- --

Qvod

Qvod ſi tardiores ſint, habenis eos verberant, præſertim in defectu flagellorum. Silius lib. XVI.

Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.

Simili ratione habes apud Statium lib. VI. Theb.

Verberibusque jubas, & terga laceſſit habenis.

Curtius lib. IV. cap. 15. *Exaudiebantur tantum ſtrepitus habenarum, quibus equi, currum trahentes, identidem verberabantur.*

Tertium dicebant *flectere*. Ovidius lib. II. Met. de Phaëtonte:

Ipſe pavet, nec, qua commiſſas flectat habenas,
Nec ſcit, qua ſit iter. — — —

Pro *flectere habenas* idem alibi uſurpavit *flectere ora equorum* aut *equos* ipſos *habenis*. Ut in Ep. ad Piſonem:

Sic auriga ſolet ferventia Theſſalus ora
Mobilibus frænis in aperto flectere campo.

Virgilius ſic dixit *contorquere ora* lib. XII. Æn.

Ora citatorum dextra contorſit equorum.

Solebat autem hoc fieri frænis in alterutrum latus conjectis, qvod Pollux τὸν χαλινὸν μεταβάλλειν ἐφ' ἑκατέραν τὴν γνάθον appellat. Malè Gvaltherus vertit: *Frænum in utramque trajicere maxillam.* Nam ἐφ' ἑκατέραν non eſt *in utramque*, ſed *ad alterutram.* Vult, oportere frænum conjici vel ad dextram maxillam aut genam, vel ad ſiniſtram, ſi flectendus eqvus, de qvo ibi ſermo. Atq; hic frænorum uſus. Seqvitur nunc *capiſtrum*. Id ita *à capite jumentorum dictum* ait Iſidorus. Nempe, ſicut oreæ ab ore, ita capiſtra à capite, qvia illæ inſerebantur ori, hæc circumdabantur capiti. Erant enim capiſtra, qvibus eqvi jumentave, ſublatis frænis, tenebantur, unde qvoq; ſunt, qvi capiſtra dicta putant. Qva de re videri Voſſius poteſt. Varro lib. II. de R. R. cap. 6. ubi agit de pullo aſinino, & qva ratione primo ſecundoqve poſt partum anno debeat haberi. *Proximo anno patiuntur eſſe cum his, & leniter capiſtris aliave qua re habent vinctos.* Vides, capiſtris vinciri teneriqve, verum leniter. Inde *mollia capiſtra* apud Virgilium lib. III. Georg.

— — *Inque vicem det mollibus ora capiſtris.*

Ubi Servius: *In vicem. Frænorum ſcilicet, ne adhuc tenera ora lædan-*

 tur.

tur. Qvibus verbis conſtat, alia eſſe fræna, alia capiſtra: Illa lædere ora, hæc non lædere. Nempe fræna pertinebant ad ora, inſerebantur ori: Contra capiſtra pertinebant tantum ad capita, neq; ori indebantur. Itaq; nec ora lædebant. Græcis vulgo eſt φορβειά. Philoxenus: *Capiſtrum*, φορβειά. Sed in Gloſſis eſt φορβαία. Ita namq; habent: *Capiſtrum*, φορβαία. Gloſſæ Græcæ habent φορβεάν. Atqve ita etiam apud alios reperitur, niſi qvod accentum referant ad ſyllabam priorem. Heſychius: φορβέα, ἕλκυστρον, περιστόμιον, καπίστριον. Vides, per καπίστριον exponi, qvod eſt Latinorum *capiſtrum*. Moſchopulus: Ἀπὸ τῆς φορβῆς, ἤγουν τοῦ κοινῶς καπιστρίου. Suidas: φορβειὰν, περιστόμιον, καπίστριον. Qvando Suidas & Heſychius per περιστόμιον exponunt, oſtendunt manifeſtè, non inſeri ori, ſed alias circumponi ei conſveviſſe, hoc enim propriè eſt περιστόμιον. Et in eo differebat à frænis. Idem liqvet ex inſtrumento tibicinum φορβειὰ vocato, qvod utiqve non inſerebatur ori, ſed tenebat illud juſto modo. Itaq; Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Veſpis explicat τὸ περικείμενον τῷ στόματι τοῦ αὐλητοῦ δέρμα, ἵνα μὴ σχισθῇ τὸ χεῖλος αὐτοῦ. *Id, quod ori tibicinis circumpoſitum eſt, loramentum, ne labra ejus findantur*. Vide Salmaſium Exercit. Plin. pag. 833. ibiq; pertinentem huc picturam. Et qvia parum discrepat hæc φορβειὰ, iccirco στομίδα capiſtrum qvoq; dictum Salmaſius putavit. Στομὶς, ait eo loco, *idem, quod capiſtrum*. Nempe ita habet etiam Heſychius: φορβειὰ, ἡ αὐλητικὴ στομίς. Sed mihi hic Heſychius non voce propria & æqvivalente per omnia, ſed qvalicunqve uſus eſſe videtur, ut oſtenderet, qvid φορβειὰ ſignificaret. Nam alias στομὶς immittebatur ori, ſicut liqvet ex ſuperioribus, φορβειὰ neqvaqvam. Præterea nemo reperitur, qvi φορβειὰν atq; στομίδα diceret eſſe idem. Nam Lucilii qvidem verſus, qvem adducit, penitus huc facit nihil. Verba ejus:

Trulleu' poſtomis huic ingens de naribus pendet.

Hic Salmaſius exiſtimat legendum: *Trulleus pro ſtomide*, ut faciat Latinum *ſtomidem*, pro eo, qvod in Græcis eſſet στομὶς, id eſt, φορβειὰ, ſeu capiſtrum. At hic ſermo eſſe de capiſtro neqvit. Nam expreſsè Lucilius id, qvicqvid eſt, pendere ait de naribus, qvod profectò nihil convenit in capiſtrum. Capiſtrum eſt περιστόμιον, ambit os, at poſtomis

ſtomis pendet de naribus, qvæ inter ſeſe differunt plurimum. Deinde Nonius expreſsè ferrum ait fuiſſe. Verba ejus: *Poſtomis dicitur ferrum, quod ad cohibendum equorum tenaciam naribus vel morſui imponitur, Græcè* ἐπὶ τοῦ στόματος. Si ferrum fuit, utiq; capiſtrum explicari neqvit; Nam capiſtrum fuit lorum. Inde ἱμάντες pro capiſtris apud Homerum locis pluribus. Ut Il. Θ. ubi eqvi ſoluti à jugo ligantur capiſtris iſtiusmodi. Neq; alia eſt cauſſa, cur Virgilius capiſtra dixit *mollia.* Nam qvod legimus alio loco apud Virgilium *capiſtra ferrata,* nihil obſtat. Sunt illa peculiaria, hædis ablactandis facta. Docent ipſa verba ejus:

Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.

Servius hoc loco: *Ferratis capiſtris, id eſt, duris.* Parum ex ſententia Virgilii, qvi intelligit verè ferrata, id eſt, ferro confixa. Solebant enim capiſtris illis addere aculeos ferreos, extantes circa nares hædorum, ut, ſi ad capras veniant, oraq; uberibus admoveant, metu iſtorum ſtimulorum ferreorum repellantur, ſicut hodieq; paſſim eſt in uſu. At hæc capiſtra nil ad noſtra, qvæ omnino fuere coriacea, vel ex loris plexa. Subdit Nonius, id ferrum pertinuiſſe ad cohibendam eqvorum tenaciam. Tenacia eqvorum eſt, cum frænis nolunt parere. Hinc apud Livium, lib. XXXIX. cap. *Equum tenacem, non parentem frænis aſperioribus, caſtigandum eſſe.* At qvi hoc poſſit capiſtrum, qvod non poteſt frænum? Capiſtri ſanè uſus fuit mollior, ut qvi neq; os coërceret. Itaq; non poteſt de capiſtro Lucilius egiſſe. Neq; placet τὸ *proſtomide*, qvod Salmaſius reſtituit. Nullus ſtomidis hic eſt locus. Στομὶς ad fræna pertinet, φορβεία non pertinet ad fræna, ſed eſt ſui generis. Pollux: Τῆς ἐπιφαλνιδίας φορβειᾶς μὲν ποιείτω ἅμμα, ἔνθα ἡ κορυφαία περίκειται, ὡς μὴ ἑλκόμενον τοῦτον καὶ περὶ τὸ χαλινοῦσθαι δυσκολαίνειν. Facit diverſa Pollux, uſum φορβειᾶς, & χαλινῶν. qvorum poſterius, cum fiat per στομίδα, non poteſt φορβεία & στομὶς idem eſſe. Adde, qvod obſervet Douſa, verſum illum reperiri ſcriptum aliter in lexico qvodam veteri, & ad hunc modum:

Poſtomides huic de naribus ingentes pendent.

Si poſtomides plures pendent de unius naribus, qvi ſignificare

Z 2 poſſint

poſſint capiſtra? Nemo enim plura ea uni eqvo imponit. Neq; tamen in eorum ſum ſententia, qvi exponunt circulum ferreum, dentatum naribus eqvorum ferocientium imponi ſolitum, qvem in præcedentibus oſtendimus vocari camum. Circulum enim illum ſive camum nemo unqvam fecit pendentem de naribus, ſicut manifeſtè hic de poſtomide Lucilius teſtatur. Magis eo adducor, ut exiſtimem ſignificare inſtrumentum, qvo utuntur mulomedici fabriq; noſtri, qvando urunt ſecantve eqvos. Ferrum duplex eſt ac longiuſculum, ab uno capite anſatum, ut aperiri claudiqve poſſit, crebris dentibus intus aſperum, qvod in ſuperiori labro eqvi fixum veriſſimè dependet. Germani eine Preme appellare conſveverunt. Juvat plane, qvod ajebat ſupra Nonius, non ſolum naribus, ſed etiam *morſui* imponi. Hoc enim in nullum inſtrumentum aliud magis convenit. Non profectò in camum, ac ne in capiſtrum qvidem, minimè verò ſtomidem, cum nunqvam ſtomis imponatur. Non igitur poſtomis ſtomis eſt, nec apud Lucilium in ſtomis immutari poteſt. Qvod & ex eo liqvet, qvod Nonius ait poſtomidem dictum ἀπὸ τοῦ στόματος, hoc enim ſic intelligo, qvod ab his vocabulis ἀπὸ στόματος formatum ſit *poſtomis*, qvaſi qvod ἀπὸ τοῦ στόματος, hoc eſt, ab ore, dependeat. Neq; obſtat lectio vulgata Nonii, imò ex hac interpretatione accipit lumen, cum intelligitur, eum, qvisqvis tandem hic exagitatur, habuiſſe ita trulleum & vas vinarium ingens ori affixum, ut eo liberare ſe non magis potuerit, qvam eqvus poſtomide. Poſtomis itaq; non eſt στομὶς vel ſtomis, ſed nec capiſtrum ſignificat, qvippe qvod nec ferrum erat, nec à naribus pendebat, verum lorum aut funis, qvo præligabant capita jugalium. Auctor Etymologi ex Herodiano Grammatico, voce ἀρεῖν: Φορβεία σημαίνει τὸ σχοινίον τοῦ ἀλόγου τὸ περιστόμιον, τὸ καπίστριον. *Phorbeia eſt funis circa os jugalis, capiſtrium.* His capiſtris alligabant jugales in ſtabulis, nec officiebant ea, qvo minus ſumere poſſent pabulum, unde conſtat, qvod & ante dixi, non habuiſſe illa inſerta ori. Hippiatrica ſeu de Re Eqveſtri: Τὰς δὲ φάτνας ὑψηλοτέρας εἶναι δεῖ, ὡς ἀνηρτῆσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν τὰς φορβείας, καὶ ἀνακύψαντας λαμβάνειν τὴν τροφήν. *Præſepia verò oportet eſſe altiora, ut in eis ſuſpendi poſſint capiſtra, & nihilominus animalia ſubla-*

tis

tis capitibus ſumere pabulum queant. Sicut autem φορβειὰ propriè apud Græcos eſt capiſtrum, ſic interdum video pro eo poſitum κημὸν. Ita ſanè habes in Lexico Argentoratenſi: *Capiſtrum,* κημὸς. Etiam φιμὸς hoc ſenſu aliqvando uſurpatus videri poteſt. Nam qvod extat in Lege Moſaica Deut. 25. Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα, & vulgatus reddidit, *non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas,* id Grotius in notis ad hæc verba explicat, *non capiſtrabis,* & addit, *ita enim Plinius loquuntur & Columella.* Verum inſpicienti utrumq; auctorem aliud videbitur. Plinius ſic ait lib. XVIII. cap. 19. *Si inter arbores viteſque aretur, fiſcellis capiſtrari oportet, ne germinum tenera præcerpant.* Hic uſurpat non *capiſtrare* ſimpliciter & per ſe, verum *capiſtrare fiſcellis,* qvæ duo inter ſe differunt plurimum. Nam qvi ſimpliciter capiſtrantur, illi illigantur capiſtris, & qvi capiſtrantur fiſcellis, eis adduntur fiſcellæ, qvorum hoc prohibet ipſos capere cibum, illud non prohibet. Unde liqvet in Lege Moſaica non prohiberi, ut capiſtrentur, ſed ut capiſtrentur fiſcellis. Et hoc propriè φιμοῦν. Φιμοὶ enim os claudebant, erantq; craticulatim ex funiculis viminibusq; plexi ſacculi corbesve, qvos vocabant fiſcellas Latini, Græci alias κημοὺς, qvemadmodum ſuperius oſtendi. Scholiaſtes Ariſtophanis in Eqvitibus: Ὁ τοῖς ἵπποις περιτιθέμενος οὕτως ἐκαλεῖτο κημὸς, ὁ καλούμενος φιμός. *Fiſcella, quæ circa os equorum ligari ſolet, & alias vocatur phimos, ita dicitur.* Et qvoniam φιμοὶ claudebant os, inde habemus in Gloſſis: φιμοῦμαι, *obmuteo, commuteo, commuteſco, compeſcor.* Φιμῶ, *compeſco.* Nempe, qvia non bobus ſolummodò vel eqvis, ſed & hominibus fiſcella obligari os ſolebat, ne id poſſent aperire. Servi freqventiſſimè ſic coërciti, præſertim in piſtrinis, ne poſſent edere, farinamq; ſubducere. Sed & ſilentium hoc modo ipſis impoſitum videtur. Unde Seneca de veterum humanitate adverſus ſervos, & ſervorum apud illos libertate, ep. 47. *At illi, quorum os non conſuebatur.* Ubi *conſui* plane Græcum φιμοῦσθ, peræ ſcilicet ac ſacculi inſtar ambitu collecto, & funiculo conſtricto. Neq; aliud exiſtimo voluiſſe Ammianum, qvando ſcribit de Perſis lib. XXIII. *Nec miniſtrandi apud eos famulo menſæque adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere, ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur.* Alludit

ſine dubio ad τὸ φιμοῦσθαι, ſolitum hoc fine uſurpari. Cumprimis verò in damnatis hoc receptum fuit, ne liberam emittere poſſent vocem. Et hinc φιμωθέντες Zenobii, qvos memorat & Heinſius Exerc. Sacr. pag. 69. Putant viri ſummi, pertinere huc & locum Ariſtophanis in Nubibus:

φιμώσητε τούτου τῷ ξύλῳ τὸν αὐχένα.

Sed nos ſumus alia in ſententia. Nempe ſermo ibi eſt de Cleone furti & ambitus damnato, qvem ſic puniri volunt. Non eſt autem pœna ſufficiens tantorum delictorum, ſi eam modo illo tantum accipiamus, qvo prædictum eſt. Adde, qvod hic non ſimpliciter ſit poſitum φιμώσητε, ſed additum τὸν αὐχένα. Vulgo φιμὸς pertinebat non ad αὐχένα ſive collum, ſed ad στόμα ſive os. Qvando ergo dicitur φιμώσητε τὸν αὐχένα, nulla intelligitur concluſio oris, verum colli, ſive gutturis & faucium. Qvalem fieri nonnunqvam conſveviſſe φιμῷ, ſicut nunc nervo arcui dempto, vel hinc intelligitur. Neq; aliam opinor fuiſſe cauſam, qvare Heſychius ſic ſcripſerit: φιμοῖ, δεσμεύει, ἐμφράττει, ἄγχει. Eſt enim ἄγχειν ſtrangulare, fauces conſtringere. At τὸ φιμοῦν vulgo ſumptum ſignificat tantum os concludere loro, qvi φιμὸς eſt Græcis. Chryſoſtomus pro eo dixit σπαρτίον. Verba ejus Orat. 5. in Eſaiam: Καὶ ἐξῄει λοιπὸν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντες. Hic plane σπαρτίον eſt φιμὸς, id eſt, lorum, ſeu potius funis ſparteus, qvo claudebatur os damnati, cum ſupplicium de eo eſſet ſumendum. Idem Or. 9. de incomprehenſibili DEI natura: Σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδόν. Vertunt: *Fræno in os injecto ad ſupplicium ducebatur.* Perperam. Non enim in os injectum fuit, verum circa os ligatum, ita, ut maxillis per lorum illud ad ſuperiora conſtrictis aperiendi ejus nulla facultas eſſet. Id qvod abunde Græca indicant, qvando habent ἐπὶ τοῦ στόματος, non ἐν τῷ στόματι. Hoc ergo lorum σπαρτίον, credo, qvod non eſſet ſemper ex corio, ſed ſæpius ex ſparto, non qvod ex illo φιμῷ *habena ſeu funis* eſſet *aptata, quo carnifex damnatos ad ſupplicium trahebat*, ſicut volunt viri longè doctiſſimi. Dicit enim expreſsè Chryſoſtomus de illo σπαρτίῳ, qvod damnatus id habuerit circa os. Occurruntq; ſimilia apud ipſum verba Homil. 4. in Eſ.

Ἐξά-

ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας. Item Hom. 1. ad Macab. Τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντα. Σπαρτίον iſtiusmodi, ſeu φιμὸν, Pacatus noſter Latinè appellavit *frænum*. Verba ejus cap. 29. *Cum lictorum arma, cum damnatorum fræna tractaſſent.* Non ſunt alia hic *damnatorum fræna,* qvam φιμοὶ ſeu σπαρτία, ſicut dixi jam in Notis ad eum locum in Editione ſecunda. Et hoc qvidem eſt φιμοῦν, qvod Plinius vocavit *capiſtrare fiſcellis.* Columellæ locus, qvem & ipſum laudat Grotius, huc prorſus nihil facit. Loqvitur enim ibi Columella non de bobus, aut concluſione oris, verum ſimplici religatione. Ita namq; habent lib. VI. cap. 19. *Primis duobus ſtatuminibus imponitur firmum jugum, ad quod jumenta capiſtrantur, vel boum cornua religantur.* Capiſtrari dicuntur jumenta hoc loco, qvando ſimpliciter alligantur, ſicut alligari ſolent in ſtabulis ad præſepia. Nempe ſunt capiſtra ſæpe qvaliacunq; vincula, etiam ex viminibus facta. Idem Columella lib. IV. cap. 20. *Cum ad ſummum palum recta vitis extenta eſt, capiſtro conſtringitur, ne fætu gravata ſubſidet curvaturque.* Capiſtrum hoc loco dicitur vinculum ex vimine, qvo ſummus vitis ramus in capite devinctus religatur ad jugum ſolenni hodieq; ratione. Qvod an locum habeat etiam in φιμὸς & φιμοῦν Græcorum, necdum habeo compertum. Illud ſingulare eſt, qvod reperiantur & φιμοὶ αὐλωτοί. Sic enim habet Pollux: Ἐκαλοῦντο δέ τινες αὐλωτοὶ φιμοὶ, διὰ τὸ κώδωνας ἔχειν ἐπηρτημένους, οἷς ἐγχρεμετίζοντες οἱ ἵπποι ἦχον ἐποίουν προσόμοιον αὐλῷ. Vertit Gvaltherus: *Sunt & fræni quidam fiſtulati eo, quod tintinnabula habeant appenſa, quibus equi inhinnientes ſonum reddunt fiſtulæ perſimilem.* In hac verſione multa ſunt, qvæ probari non poſſunt. Primum φιμὸν reddit *frænum.* At pro fræno illam vocem uſurpari nusqvam obſervavimus. Nam Pacati locus agit non de inſtrumento eqveſtri, verum ad ſupplicia & pœnas pertinente. Deinde nec αὐλὸς eſt *fiſtula,* ſed *tibia,* qvæ differt plurimum. Præterea nec illud qvadrat, qvod fræna illa dicat habuiſſe tintinnabula, & tamen dicta eſſe fiſtulata. Nam à tintinnabulis qvi dici qveat fiſtulatum? Sed & illud parum liqvet, qvomodo illa tintinnabula ſonora facere potuerint hinnitu potius, qvam motu corporis, & agitatione alia. Eqvidem κώδωνας eſſe vulgo tintinnabula diſcimus ex Gloſſis, qvæ

ſic:

ſic habent: Κώδων, *tintinnabulum.* In Gloſſis aliis *tintinnaculum* ſcribitur. *Tintinnaculum*, κώδων. In aliis *tinnibulum.* Sic enim habent: *Tinnibulum*, κώδων. Qvicqvid autem ſit de varia formatione vocis, ea inſtrumenta vulgo denotari per κώδωνας, qvæ agitatione pulſuq; ſonum edunt, certum eſt. Præterea videmus in antiqvis monumentis dependentia ex eqvis tintinnabula. Nam in nummo æreo Imperatoris Heraclii, cujus effigiem exhibet Lipſius in de Cruce, habes Imperatorem in vehiculo ſedentem, qvod à tribus trahitur eqvis, è qvibus tertius, qvi antecedit cæteros, habet tintinnabulum inter primos duos pedes ante pectus pendens. Sed & phaleras, & fræna culta olim apud veteres Romanos ſic fuiſſe obſervat Phavorinus. Κώδωνας, ait, ἐν ταῖς φαλάροις καὶ χαλινοῖς τῶν ἵππων οἱ ςρατηγοὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς εἶχον, ὥσπερ καὶ νῦν. Κωδωνοφαλαροπώλυς λέγει Αριςοφάνης τὺς χρωμένυς κώδωσι. Καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁμοίως, ὅπερ ἐγὼ Βαρῖνος πολλάκις ἑώρακα. *Tintinnabula in phaleris & frænis equorum milites apud veteres habuere, ſicut nunc quoque. Equos cum phaleris tintinnabula habentibus memorat Ariſtophanes de iis, qui uſurpant. Simile quid & Romanis uſitatum, ſicut ego Varinus ſæpiſſimè conſpexi.* Locus Ariſtophanis, qvem reſpexit, extat in ipſius Ranis, iſtis verbis:

Κύκνυς ποιῶν καὶ Μέμνονας κωδωνοφαλαροπώλυς.

Hoc ſic reddiderunt Latinè: *Effingens Memnonas, cygnosque noliphalerepolas.* Sed non exprimunt ſententiam vocis Græcæ, ea namq; illud notat, qvod eſt dictum in ſuperioribus, cujus reſpectu poterant dixiſſe *nolaphalaropullos.* Nam & Scholiaſtes ibi apertè: Κωδωνοφαλαροπώλυς Απολλώνιός φησιν, ὅτι παρήνεγκε χρωμένυς κώδωσί τινας, κώδωνας ἐν τοῖς φαλάροις καὶ χαλινοῖς τῶν ἵππων ἔχοντας. *Codonophalaropolus, id eſt, nolaphalaropullos, Apollonius ait vocare, quod proponat quosdam nolis ſeu tintinnabulis utentes, qui tintinnabula in phaleris & frænis habent equorum.* Dicit apertè, in phaleris & frænis eqvorum habuiſſe iſta tintinnabula. Ut ſic πῶλοι denotent non *polas*, ut verterunt, verum eqvos. Et de talibus accipiendum eſt, qvod habet Diodorus lib. XVIII. agens de mulis in curru Alexandri, καὶ παρ' ἑκατέραν τῶν σιαγόνων εἶχεν ἐξηρτημένον κώδωνα χρυσῦν, *& ad utramque maxillam habebant extans tintinnabulum ex auro.* Sicut autem hæc de tintinnabulis in

fræ nis

frænis certa ſunt, ſic incertum, an qvid faciant ad Pollucem, nam ipſe loqvitur non de phaleris, nec frænis, ſed φιμοῖς. Deinde φιμοὺς appellat non κωδωνοφόρους, ſed αὐλωτούς. Maximum verò, qvod hic obſtat, illud eſt, qvod κώδωνες hic ſonum edant non agitatione, ſed hinnitu eqvi, eoq; fine appendantur. De κώδωσι vulgaribus ſic ait Suidas: Κώδων, παρὰ τὸ ἐν τῷ κινεῖν ᾄδειν. *Codon ſeu tintinnabulum eſt dictum, quod tinnitum ſonumve edat, quando movetur.* At κώδωνες apud Pollucem edunt ſonum tum demum, cum in eos hinnit eqvus. Qvare potius adducor, ut exiſtimem has κώδωνας fuiſſe inſtar cymbalorum æreas patellas, intus cavas, ſenſimqve dilatato ambitu patentes, in qvas dilapſus eqvi hinnientis ſonus, majori voce relabebatur. Heſychius: Κώδων, σάλπιγξ, ἠχεῖον, κύμβαλον, μύκων, κάλυξ. Ita hæc ſunt diſtingvenda. Dicit κώδωνα, qvem alias nolam ſeu tintinnabulum exponunt, ſignificare qvoq; tubam, vaſculum æneum, voce repercuſſa ſonum edens, cymbalum, mycona, & calycem. Qvibus verbis & per ea adductis rebus liqvet abunde, κώδωνα ſignificare cavum aliqvod ex ære, qvod acceptum majore claritate reddebat ſonum. Convenit Scholiaſtes Sophoclis in Ajace, qvando ait: Κώδων, τὸ τῆς σάλπιγγος πλατύ. *Codon eſt illud in extremitate tubæ patulum latumque.* Nam & hoc ejusdem plane ſpecie eſt cum cæteris. Hujusmodo κώδωνας igitur ſeu patellas cymbalorum ſpecie habebant aliqvando in φημοῖς, qvæ, qvia ſonum reddebant repercuſſum eqvi voce, ideò rectiſſimè αὐλωτοὶ vocati ſunt. Heſychius: Αὐλωτοὶ φιμοὶ οἱ κημοὶ διὰ τὸ τοῖς κημοῖς κώδωνας προσῆφθαι, εἰς οὓς ἐμφυσῶντες οἱ ἵπποι φωνὴν σάλπιγγος προΐεντο. Sic editum eſt in vulgatis, ſine ſenſu. Legendum absq; dubio ac diſtingvendum: Αὐλωτοὶ φιμοὶ ἢ κημοὶ, διὰ τὸ, &c. Sententia eſt: *Phimi aut cami tibiali, quia camis codones addebant, in quas inſlantes equi vocem tubæ edebant.* Oſtendit, ſonum illum fuiſſe gravem tubæ inſtar, unde manifeſtum eſt, huc nihil pertinere tintinnabula, de qvibus ante dictum fuit. Maximè, cum & ipſe aſſerat, non aliter edidiſſe ſonum, qvam inflati ab eqvis, qvod qvo pacto factum ſit, oſtendit Pollux, qvando pro Heſychii ἐμφυσῶντες ἐγχρεμετίζοντες uſurpavit. Cum Heſychio convenit & Euſtathius, cujus verba de hac re leguntur in Il. Σ. Αἰσχύλος καὶ φιμοὺς (malè in Baſileenſi Editione, qva utor, legitur

 θημοὺς)

ϑημὺς) λέγει αὐλωτὺς, διὰ τὸ κώδωνας φησὶ προσῆθαι αὐτοῖς, οἱ ἐμφυσῶντες οἱ ἵπποι, ὡς φωνὴν σάλπιγγος προΐεντο. Γράφει οὖν οὕτως: Ὃς εἶχε πώλους τέτταρας ζυγηφόρους, φιμοῖσιν αὐλωτοῖσιν ἐστομωμένας. Memorabile in his verbis Æſchyli eſt teſtimonium. Nam oſtendit, genus hoc φιμῶν pertinuiſſe ad eqvos, qvos & ipſe πώλους vocat, ſicut ſupra Ariſtophanes, qvi hinc lucem accipit, nec ad eqvos ſingulares ita, ut ad eos, qvos adjungere ad vehicula ſolebant. Ob hanc cauſam enim πώλους ζυγηφόρους vocat, qvaſi tu *jugales* aut *jugarias equas* diceres. Sed & illud ἐστομωμένας φιμοῖσιν declarare videtur, qvaſi κώδωνας illos ſeu patellas habuerint religatas ad ora, fiſcellarum inſtar. Qvæ fortaſſis cauſa eſt veriſſima, cur φιμοὶ αὐλωτοὶ ſunt dicti. Non qvod φιμοὶ hic eſſent fræni, ſicut hactenus intellexerunt apud Pollucem & alibi viri docti, verum qvod fiſcellæ ad hunc modum formatæ, ut haberent inſtar patellæ cymbalive, aut tubæ. Qvam veriſſimam ſententiam exiſtimo, & propterea Pollucis locum integrè ſic expono: *Appellantur verò & fiſcellæ quædam tibiatæ, quia habent appenſas codonas, id eſt, patellas, inſtar cymbalorum aut orificiorum patentium in tubis, quas cum equi hinnientes inflant, edunt ſonum veluti tubarum.*

Cap. XIV.

De flagellis ſtimulisqve.

Virga. Ῥάβδος. Κέντρον. *Stimulus. Stimulum.* Βούκεντρον. Βουκεντροβίργια. Μάστιγες. *Flagella. Duplex horum genus.* Καλαῦροψ. *Grotius rejectus. Scholiaſtes Aroti correctus.* Ἱμάσθλη. Φραγγέλλειον. *Flagra, flagella, flagelli, ſcuticæ, flagræ. Heſychius correctus. Angvillæ. Monumenta bubula.* Βούπληγες. Ἄκοντα. Ὑσπληξ. Ὑστριχὶς. Ὕστριξ. *Flagrum catenatum oſſibus. Interpres Luciani notatus.* Ἀστραγαλωτὴ μάστιξ. *Plutarchi verſio notata, & Athenæi, qui exponitur.* Μύωπος. *Pollux explicatur.* Ἐγκεντρίδες. *Scorpiones.* Βούτυρα. *Heſychius emendatur.* Κιστηρὶς. *Alia.*

DIximus de armis, qvibus continentur reguntürq; eqvi, ea igitur nunc videamus, qvibus pelluntur & concitantur ad curſum. Horum primum ſimpliciſſimumq; *virga* eſt. Meminit Curtius lib. VII. cap. 4. in eqvis: *Nobilis equus umbra quoque virgæ regitur.* Earundem uſus fuit etiam in jumentis cæteris, ut mulabus, de qvibus Juvenalis Sat. III.

Sed

Sed jumenta vocant, & Sol inclinat, eundum eſt.
Nam mihi commota jam dudum mulio virga
Adnuit. -- -- -- --

Sic habes in Notitia Imperii depictum mulionem cum virga juxta mulas in carpento Præfecti Prætorio, & Præfecti Urbis Romæ. Sed & ob hanc cauſſam facta conſtitutio Conſtantini l. 2. Cod. Theod. de Curſu publico: *Placet, ut omnino nullus in agitando fuſte utatur, ſed aut virga, aut certè flagro.* Et fuit olim virgarum uſus tam receptus, ut nonnulli populi his ſolis rexerint animalia qvoqve ſua, non ſolum concitarint, atq; ita virgas habuerint loco frænorum. Lucanus lib. IV. de Maſſylis:

Et gens quæ nudo reſidens Maſſylia dorſo
Ora levi flectit frænorum neſcia virga.

Idem obſervatur de Mauris & Mazacibus. Nemeſianus Cyneg.

-- *Quodque infrenes, quod liber uterque,*
Nam flecti facilis, laſcivaque colla ſecutus
Paret in obſequium lentæ moderamine virgæ:
Verba ſunt præcepta fugæ, ſunt verba fræni.

Meminit & Strabo lib. XVII. in Maſæſylis: Μικροῖς ἵπποις χρώμενοι, ὀξέσι δὲ καὶ εὐπειθέσιν, ὥςτε ἀπὸ ῥάβδου οἰακίζεσθαι. *Parvis equis uſi, celeribus tamen, adeòque facilè parentibus, ut virga regantur.* Ex hoc loco diſcimus, virgas iſtas appellaſſe ῥάβδους. Gloſſæ veteres: Ῥάβδος, *virga, vimen.* Sic Herodianus lib. VII. Καὶ ἱππεῖς ἄριστοι, ὡς καὶ χαλινῶν ἄνευ, ῥάβδῳ μόνῃ τὸν δρόμον τῶν ἵππων κυβερνᾶν. De Numidis loqvitur. Verba ſic exponit politiſſimus Politianus: *Equitandi peritiſſimi, ſic, ut equos etiam infrenos virga tantum currentes moderentur.* Poſt virgas uſurparunt κέντρα. Pollux lib. X. cap. 12. Τοῖς ἡνιόχοις κέντρων δεῖ. Vertunt: *Aurigis conveniunt ſtimuli.* Atq; ſic habemus in Gloſſis, niſi qvod in neutro genere vocabulo utantur. Ita enim ſcribunt: Κέντρον, *ſtimulum.* Vulgata ratione legas in lexico Argentoratenſi: *Stimulus,* κέντρον. Sed & altera apud Plautum in Menæchmis V. ſcen. 2.

Iam adſtiti in currum, jam lora teneo, jam ſtimulum in manu eſt,
Agite equi, facitote ſonitus ungularum, appareant.

Qvibus verbis ſimul diſcimus, ſtimulis & eqvos conſveviſſe conci-

Digitized by Google

tare. Neq; aliud de Græcorum κέντροις produnt. Suidas: Κέντρα, τὰ τῶν ἵππων πλῆκτρα. Item paulò ante: τοὺς ἡνιόχους κεντροδύπους καλοῦμεν, τοὺς τοῖς κέντροις τοὺς ἵππους πλήττοντας. Utroq; loco κέντρα dici ait, qvibus eqvi ſtimulantur. Eadem de cauſſa apud Homerum ſunt κεντρηνεκέες ἵπποι Il. E. & aliis locis. Heſychius exponit τοῖς κέντροις εἴκοντας καὶ πειθομένους, id eſt, *qui ſtimulis cedunt parentque*. In bubus hoc ſolenne fuit. Unde Græcis βούκεντρον, & βουκεντροβέργια. Sic enim vocabant recentiores, non βουκεντροβέργιον, ut Meurſius putabat, à non βέργιον, ſed βέργια, pro βέργα, id eſt, virga, qvia fuit virga acuta. Tibullus:

Et ſtimulo tardos increpuiſſe boves.

Item Manilius:

-- Stimulo junctis inſtat de more juvencis.

Et Perottus: *Stimulus propriè inſtrumentum eſt, quo punguntur boves.* Fuit autem inſtrumentum hoc nil aliud, qvam pertica cum cuſpide acuta. De pertica manifeſtè docet Plautus in Aſinariæ Act. II. ſcen. 4. qvando Leonida ſervum verberaturus ait:

Vtinam nunc ſtimulus in manu mihi ſit! --

Et aliqvanto poſt ſubjungit:

Tanquam, ſi claudus ſim, cum fuſti eſt ambulandum.

Hic enim, qvod vocavit ante *ſtimulum*, *fuſtem* deinde exponit. De cuſpide in ea liqvet ipſo ex vocabulo, cum ſit à ςίζω, id eſt, *pungo*, qvod ſine cuſpide non poteſt fieri. Videtur autem cuſpis illa fuiſſe vel ſimplex ipſius perticæ, vel ex ferro acuto, perticæ immiſſo. Hinc Victor Uticenſis lib. I. *ſtimulos ferreos* nominatim memorat, qvod non erat facturus, ſi ſic omnes fuiſſent armati. Verba ejus: *Quantis ſacerdotibus quantisque illuſtribus onera ingentia ut camelis vel aliis generibus jumentorum impoſuerint, neque enarrare, quos ſtimulis ferreis ad ambulandum urgebant.* Neq; alia de cauſſa Philoxenus: *Stimulum*, κέντρον σιδηροῦν. Et hujusmodi fuere ſtimuli, qvorum meminit Statius lib. VI. in certamine curuli:

Nec jam ſufficiunt ſtimuli, non verbera. --

Item Silius lib. XVI. in ſimili certamine:

Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.

Expreſſit eos optimè Rubenus ex lapide antiqvo ad portam Nomenta-

men[illegible]m lib. I. Elect. cap. 30. ubi effigies alicujus decurrentis in Circo cum qvadrigis. At Græcorum κέντρα paulò aliter exponunt, nempe μάστιγας, qvæ ſunt *flagella*, ut mox dicam. Scholiaſtes vetus ad Homeri Il. E. Κεντρηνεκέας, τοὺς τοῖς κέντροις, ὅ ἐστι μάστιξι κεντρουμένους. Atq; ad hunc modum etiam Heſychius: Κέντρον, δόρυ, μάστιξ. Item Euſtathius ad Il. Ψ. Κέντρον δὲ ᾧ σπέρχονται ἵπποι, κἀνταῦθα ἡ μάστιξ, παρὰ τὸ κεντεῖν. *Centron verò, quo urgentur equi, idem atque maſtix, ſic à pungendo dictum.* Habent pro eodem μάστιγα & κέντρον. An, qvod μάστιξ interdum ipſis nudum ſignificaret *flagrum*, id eſt, baculum, ſive fuſtem? Certè, qvod apud Eutropium in Tarqvinio Superbo legitur, *fuſtes* excogitaſſe, id Suidas in voce Σούπερβος effert μάστιγας ξυλίνους. Qvaſi duplex genus fuerit μαστιγῶν, unum ἱμάντινον, de qvo poſtea, & alterum ξύλινον, hocq; ſimplices denotarit fuſtes. Videturq; idem velle etiam Euſtathius, cum ait in ſuperiori loco: Ἰστέον δὲ καὶ ὅτι κυρίως κέντρον, τὸ στίζον ἐστί, διὸ καὶ ταυτὸν παρ᾽ Ὁμήρῳ κέντρον καὶ μάστιξ. Ἐκ τοῦ στίζειν γὰρ οὕτος κεντεῖν ἡ μάστιξ. *Sciendum verò, quod propriè centron ſit id, quod pungat, unde ſecundum Homerum centron & maſtix idem eſt; Nam à ſtingvendo ſeu pungendo dicta maſtix.* Μάστιξ ſanè, ſicut vulgo ſumitur, non pungit, verum verberat. Suidas: Μάστιξ, δι᾽ ἧς τὸν ἵππον πλήττομεν. *Maſtix, qua equum verberamus.* Dicit, πλήττομεν, non κεντοῦμεν, aut στίζομεν. Itaq; alia eſt μάστιξ Homeri, alia vulgaris. Illa κέντρον, id eſt, ſtimulus, ſeu baculus acuminatus, aut cuſpide ferrea inſtructus: hæc cum loris. Pro ſtimulo Græcos etiam καλαύροπα uſurpaſſe Grotius exiſtimat in Arateis p. 4. Nempe tribuunt Booti. Scholia Arati, qvorum Auctor Theon Alexandrinus: Βοώτας, καλάβροπα φέρων, ὅ ἐστι ῥόπαλον. Ita editur, cum legendum ſit καλαύροπα, ut rectè Grotius notavit. Jam verò Manilius de eodem loqvens, Aratumq; exponens:

Quod ſtimulo junctis inſtat de more juvencis.

Sed eſt uſus libertate ſua Manilius. Aliud enim ſtimulus, aliud καλαύροψ. Qvod vel unus docuerit Heſychius, qvando exponit ξύλον ᾧ τοὺς βόας βάλλουσι, hoc eſt, *lignum, quo boves verberant.* Verberari eo boves ait, non pungi, ſicut fieri ſtimulis conſvevit. Sed & reliqva figura ejus docet. Euſtathius de ea ita habet Iliad. Ψ. Καλαύροψ ἡ βουκολικὴ ῥάβδος. Ἔστι δὲ ξύλον κατὰ τὸ ἕτερον μέρος ῥοπὴν ἔχον, ὅ ἐστι καμπύλον.

Calaurops eſt bubulcorum baculus, eſt autem fuſtis ab alterutra parte habens rhopen, id eſt, curvitatem. Oſtendit, fuiſſe incurvum. Neq; aliter exhibetur in Arati imaginibus antiqvis à Grotio publicatis, cum in Arctophylacis imagine, p. 13. tum in Engonaſin, p. 5. At ſtimuli fuerunt recti, ſicut ex qvadrigis Rubenianis intelligitur. Sed de bubulcorum baculo dicemus pluribus, & ex profeſſo in noſtro *de Opilione* Commentario. De ſtimulis hoc annotamus, qvod interdum cuſpides habuiſſe videantur ſatis firmas, ſic, ut ſervire haſtæ loco poſſent. Ita enim legimus de Sagmare filio Anath, Judicum III. *Ipſe Iſraëlitas defendit, cæſis baculo, quo boves ſtimulantur, ſexcentis Palæſtinis.* Ita habet Caſtalio. Sed & Junius Tremelliusqve: *Percuſſit Peleſchthæos ſexcentos viros ſtimulo bovis.* Lutherus qvoqve: Mit einem Ochſenſtecken/ id eſt, *baculo boum*, qvo haud dubie ſtimulum intellexit. Græci habent : Ἐν τῷ ἀροτρόποδι τῶν βοῶν. Qvod ſervavit vulgatus, reddiditqve: *Percuſſit de Philiſtiim ſexcentos viros vomere.* Sed alterum convenientius videtur. Sicut autem μάστιγες habuere, qvæ fuerunt ſtimuli, ſic qvoqve, qvæ fuere flagra ſeu flagella, non ex baculo nudo, ſed alligato illi loro. Docet Euſtathius, qvando ait ad Il. Ψ. Ἱμάσθλην, ἤγουν μάστιγα, ὅπερ ἐκ μέρους τὸ πᾶν δηλοῖ· Ἤτοι ἐκ μόνου τοῦ ἱμάντος, ἢ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ ξύλου συγκειμένην μάστιγα. *Himaſthlen, aut maſtiga, ex parte totum indicans, vel ex loro ſolo compoſitam ex ipſo ſimul atque baculo maſtiga.* Habes manifeſtè μάστιγα ex baculo & adjuncto illi loro. Et qvoniam ex loro, inde qvoq; ἱμάσθλη dicta eſt. Heſychius: Ἱμάσθλη, μάστιξ, ἀπὸ τοῦ ἱμάσσειν ὅ ἐστι τύπτειν τῷ ἱμάντι. *Himaſthle, maſtix, ab himaſſein, quod eſt verberare loro.* Fiebat tamen etiam è lino aut junco, plexo more funis. Etymologicum: Φραγγελλῶ, ἐκ τοῦ φραγγέλειον, ὃ σημαίνει σειρὰν ἐκ σχοίνου πεπλεγμένην, ἣ κέκληται μάστιξ. *Phrangelo, ex phrangeleio, quod ſignificat funiculum ex junco plexum, qui vocatur maſtix.* Obſerva, qvod ejusmodi maſtiga vocaverint φραγγέλειον. Johannis II. de Christo Salvatore: Καὶ ποιήσας φραγγέλλειον ἐκ σχοινίων. Qvod vulgatus reddit: *Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis.* Qvanqvam cum hic nominatim addat ἐκ σχοινίων, *de funiculis*, videantur habuiſſe etiam de non funiculis, id eſt, ut ego explico, de loris. Scholiaſtes Ariſtophanis in Acharn. pag. 406.

Ἱμάντας

Ἱμάντες ἤ, λῶρες, φραγγέλια. Τὸ γὰρ παλαιὸν φραγγέλλαις ἔτυπτον οἱ λογισταὶ τοὺς τῆς ἀγορᾶς. *Coria, lora, phrangelia. Apud veteres enim phrangeliis cædebant Præfecti eos, qui in foro.* Locus obſervatione dignus, qvi oſtendit, feciſſe CHRISTUM ex more ἀγορανόμων ſive λογιστῶν, qvod adhibuerit φραγγέλλιον, ſeu, ut Scholiaſtes ſcribit, φραγγέλιον, in reformando foro rerum venalium. Latinis inſtrumenta hæc ſunt *flagra*, ſeu *flagella*.. Gloſſæ: Μάστιξ, *flagellum*. Gloſſæ aliæ: *Flagellum*, μάστιξ. Atq; ita vulgo. At apud Philoxenum ſunt *flagelli*, non *flagella*. Verba ejus: *Flagelli*, μάστιγες. Porro, qvoniam ex loris erant coriaceis, hinc in iisdem Gloſſis antiqvis titulo περὶ δερμάτων, id eſt, *de pellibus*, memorantur. Sed & *ſcuticarum* inde habebant vocabulum, ſi vulgo credimus. Scuticam enim exponunt flagellum ex pelle, ſive loris. Martialis profectò lib. X..

Scuticaque loris horridis Scythæ pellis.

Et eſt ſcutica à Græco σκυτάλη, qvæ Suidæ βακτηρία ἀκροπαγὴς ἢ φραγγέλιον, id eſt, illud ipſum, qvòd ſupra μάστιγα nominabamus, ſeu flagellum. Diſtingvit tamen Horatius ſcuticam flagellumqve, illamq; facit minus gravem aut moleſtam, qvando ait Sat. I. ſcen. 3.

— — — — *Adſit*

Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne ſcutica dignum, horribili ſectare flagello.

Qvæ ſit utriusq; differentia, haud liqvet. Puto tamen hic intelligi flagellum non ſimplex, ſed plane *horribile*, id eſt, non ex loris tantum, ſed & rebus aliis compoſitum, de qvibus poſtea dicemus. Vulgo enim eadem fuiſſe flagella ſcuticasq; cenſeo. Flagella ſanè per diminutionem ſunt à flagris. At flagra ſcuticæq; velut res eædem leguntur in Gloſſis: *Flagra, ſcutica*, σκύτη, σκύτος.. Ubi nota, *flagram* fœminino genere uſurpari. Deinde habemus expreſsè σκυτάλας ab Heſychio φλαγέλλια expoſitas, qvæ non dubitare poſſumus, qvin ſint *flagella*, Græcis recentioribus, qvippe qvi eadem ratione φλαγελλοῦν uſurparunt pro Latino *flagellare*. Itaq; flagella ſunt, qvæ alias & ſcuticæ. Verba Heſychii ſunt illa: Σκυτάλαι. βακτηρίαι οἱ αἱ ἱππικαὶ ἧλαι καὶ ἔφεστιν εἰσὶ φλαγέλλια. Ita habet meus Hagenoæ editus. Sed ſcribendum βακτηρίαι ἢ αἱ, vel, ut habet Phavorinus, ſine dubio ex Heſychio,

βακτηρίαι

βακτηρίαι καὶ αἱ. *Scytalæ, fuſtes, vel turmæ equeſtres, vel flagella ex ſerpentibus.* Per ἴλας ἱππικὰς, ſeu turmas eqveſtres, intelligit certum ſchema earum, forma ſcutulæ. Scutula idem eſt ac rhombus. Fragmentum incerti auctoris Cenſorino ſolitum adjungi cap. 7. *Scutula, id eſt, rhombos, quod latera paria habeat, nec angulos rectos.* Hinc ergo σκυτάλαι illæ acies eqveſtres, qvæ aliis ῥομβοειδεῖς. At φραγέλλια ὄφεων exiſtimo hic eſſe, qvalia Furiis tribuuntur. Pacatus noſter cap. 42. *Minax umbra ob os ejus oculosque fumantes infernis ignibus tædas, & crepitantia torto angve flagra quatiebas.* Ficta verò hæc ex angvibus videntur, cum propter cauſſas alias, tum qvia uſitatum qvondam fuit ſcuticas ejusmodi ſeu flagella facere ex coriis angvillarum, in qvarum locum non ineptè Furiæ ſerpentes adhibebant. Gloſſæ Iſidori: *Angvilla eſt, qua coërcentur in ſcholis pueri, quæ vulgo ſcutica.* Nota, ſcuticas hujusmodi *angvillas* appellatas, ſine dubio, qvod ex pelle angvillarum fierent. Vulgares erant ex corio bubulo. Hinc Plautus in Moſtell. Act. IV. ſcen. 1.

Caſtigabit eos bubulis exuviis.

In Sticho Act. I. ſcen. 1. nominavit *monumenta bubula*, qvoniam commonefaciunt ignavos aut delinqventes. Græci hac de cauſſa βουπλῆγας vocarunt. Phavorinus: Βουπλὴξ. βούκεντρον, ἡ μάστιξ, γινομένη ἀπὸ τμήματος βύρσης. *Buplex, ſtimulus, aut flagellum factum ex corii ſegmine.* Loqvitur de corio bubulo in lora ſecto, indeqve factum flagellum oſtendit, qvod eſt μάστιξ alias, ut ſuperius oſtendi. Heſychius: Βουπλὴξ, μάστιξ. Vulgo βουπλὴξ βούκεντρον, id eſt, ſtimulus, qvo urgentur boves. Gloſſæ veteres: Βούκεντρον, *ſtimulus.* Etymologici auctor: Ἄκαινα ἐστὶ ῥάβδος, τὸ καλούμενον βούκεντρον. Oſtendit, baculum fuiſſe ita nominatum, ſicut ſupra docebamus, cumqve alias & ἄκαιναν vocari ſolitum. De qvo & Heſychius: Ἄκενα μέτρον τὶ, ἢ κέντρον ἐν ᾧ ἀροτριῶντες κεντοῦσι. *Acena, menſura, vel ſtimulus, quo arantes pungunt.* Sed præter baculum ejusmodi, ſtimulandis bubus factum, βουπλὴξ ſignificat & flagellum, ex corio bovino in lora ſecto, qvo verberabant. Aliqvando hæc flagella etiam ex pilis leguntur habuiſſe, præſertim ſuum vel porcorum, unde qvoq; ὑσπλῆγας vocabant. Auctor Etymologici Magni: Ὑσπλὴξ, φραγέλλιον, ἀφετηρία βούκεντρον. Λέγεται παρὰ τὸ ἀπὸ τῶν τριχῶν

τῶν

τῶν ὑῶν, τυλέςι τῶν χοίρων γίνεται τὴν μάςιγα. *Hyſplex, flagellum, carceres, lorum, ita dicitur, quod ſit flagellum ex crinibus ſuum, ſeu porcorum.* Heſychio eſt ὑςριχὶς. Verba ejus iſta ſunt: Ὑςριχὶς, μάςιξ πεπλεγμένη ἐξ ὑείων τριχῶν. *Hyſtrichis, flagellum, plexum ex crinibus ſuum.* Et ſic Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Pace: ὑςριχὶς, ἡ ἐξ ὑείων τριχῶν μάςιξ. *Hyſtrichis flagellum ex crinibus ſuillis.* Obſerva, qvod Heſychius exponat πεπλεγμένην, hoc eſt, *plexam* ex ejusmodi crinibus. Nam habebant alias ex corio, cui crines adhuc adhærebant. Qvod genus Ariſtophani eſt ὕςριξ, ſi eſt fides Suidæ. Ita enim ipſe ait: Ὕςριξ, ἐν δέρματι μετ᾽ αὐτῶν τῶν τριχῶν μάςιξ. *Hyſtrix eſt flagellum ex corio cum ipſis adhuc pilis.* Dubitant viri eruditi, qvale corium oporteat intelligi, ſuisne, an hyſtricis, qvod eſt Lybiæ animal. Mihi de hyſtrice nil credibile videtur, cum qvia fera eſt, & peregrina, & captu minimè facilis, tum qvia non tam τριχὰς habet ſive crines, qvam κέντρα, id eſt, aculeos. Unde forſitan & auctor Etymologici: Ὕςριξ, ὕςριχος, ἡ ἐκ τῶν τριχῶν τῶν ὑῶν μάςιξ. *Hyſtrix, flagellum ex pilis ſuum.* Facit clarè non ex hyſtricis aculeis, ſed pilis ſuum hiſtricem, qvos fuiſſe in ipſo corio relictos ex Suida intelligimus. Putamus autem factum hoc partim eo, qvo ſic eſſent durabiliora flagella, partim eo, qvod acrius urerent, & ſtimularent. Habent enim pili tales ſetæq; aculeorum inſtar. Qvo fine aliqvando flagellis addere conſveverant & oſſa. Apulejus lib. VIII. Aſin. *Arrepto deinde flagro, quod ſemiviris illis geſtamen eſt, contortis tæniis lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & multijugis talis ovium teſſellatum, indidem ſeſe multimodis commulcant ictibus.* Et paulò poſt: *Cunctis ſtramentis me renudatum ac de quadam quercu deſtinatum flagro illo pecuinis oſſibus catenato verberant.* Ubi *catenatum oſſibus* appellat, qvia habebat talos illos longa ſerie catenæ inſtar innexos loris, vice freqventium nodorum. Lucianus, unde iſta ſumſit Apulejus, ita habet: Καὶ τὰ ςρώματά μου πάντα περισπάσαντες, γυμνὸν ἤδη προσδήσουσί με δένδρῳ μεγάλῳ, εἶτα ἐκείνῃ τῇ ἐκ τῶν ἀςραγάλων μάςιγι παίοντες. Qvod interpres non intelligens ita reddidit: *Fuſte ex nervis facto me ad necem verberant.* Qvaſi ἐκ τῶν ἀςραγάλων μάςιξ fuſtis eſſet ex nervis. Μάςιξ non eſt fuſtis, ſed flagellum, ἀςράγαλοι verò non nervi, verum tali. Crates apud Pollucem iſtiusmodi

flagellum appellavit μάστιγα ἀστραγαλωτήν. Verba Pollucis lib. X. cap. 12. Παρὰ δὲ Κράτητι ἐν ταῖς Ἑορταῖς καὶ ἀστραγαλωτή τις μάστιξ ὠνόμασται. Etiam in his Gvaltherus lapſus eſt: Vertit enim: *Apud Cratetem verò in Feſtis Flagellum nodoſum nominatur:* Cum debuiſſet, *flagellum talis catenatum* ſive *teſſellatum,* Apuleji exemplo. Meminit & Euſtathius ἀστραγαλωτῶν μαστίγων ad Iliad. Ψ. item Plutarchus adverſus Colotem circa finem, ubi ait: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς Μητρῴοις κολάζουσι. Quæ verba ſic interpres reddidit: *Et ne liberali quidem dignus flagello, ſed nodoſo illo, quo Gallos in Magnæ Matris ſacris delinquentes puniunt:* Cum rectius vocaſſet *flagellum talis armatum,* vel, ut Apulejus dixit, *catenatum,* cujus locum eleganter hic illuſtrat, oſtenditqve hoc ſolenne Gallorum, ſive Sacerdotum Cybeles, Matrisve Deorum, fuiſſe ſupplicium per hujus generis flagella. Unde Apulejus qvoq; *flagrum, quod ſemiviris illis geſtamen eſt,* appellavit. Uſurparunt & Parthi, de qvorum Rege Poſidonius lib. XXIII. tradit, qvod amicos, ad cœnam ad ſe vocatos, eo conſveverit caſtigare. Verba extant apud Athenæum lib. IV. cap. 13. Ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσι ἀστραγαλώτοις μαστιγοῦται. Qvod interpres ita vertit: *Virgis loriſque nodoſis, quia innexi tali ſint, verberatur.* Mallem ego: *Virgis, in quibus lora cum implexis talis.* Nam ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσι poſuit, non res diverſas, verum unam intelligens, flagellum ſcilicet, ex virga ſive baculo & loris iſtiusmodi concinnato, pro ῥάβδοις ἱμαντίναις. Non autem oſſibus ſolummodò, ſed & brevibus aculeis iſta flagellorum lora veteres armabant. Meminit Conſtantinus Imperator l. 2. Cod. Theod. de Curſu Publ. *Quoniam plerique,* inqvit, *nodoſis & validiſſimis fuſtibus inter ipſa currendi primordia animalia publica cogunt, quicquid virium habent, abſumere, placet, ut omnino nullus in agitando fuſte utatur, ſed aut virga, aut certe flagro, cujus in capite infixus brevis aculeus pigreſcentes artus innocuo titillo poterit admonere.* Non exiſtimo ſermonem eſſe hic de ſtimulo, ſed vero flagro, id eſt, baculo cum loris, qvalis alias flagellum. Hinc enim Philoxenus: *Flagrum,* σκῦτος. Sed nec hodie ceſſavit penitus iſtiusmodi flagrorum ſive flagellorum uſus. In extremo lori capite addunt ferrum ſtimulis minutis

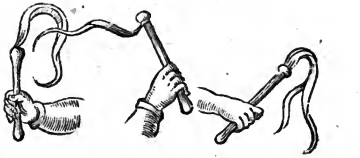
aſperatum

Digitized by Google

aſperatum inſtar ferri in calcaribus. Suſpicorq; plane ex hac cauſſa μύωπας retuliſſe inter inſtrumenta aurigarum Pollucem lib. X. c. 12. τοῖς ἡνιόχοις, ait, κέντρον, μαστίγων, μυώπων, ἐγκεντρίδων. Nam μύωπες ſeu calcaria alia, qvalia calcibus pedum alligari ſolent, qvo pacto ſpectare ad aurigas potuerint, non diſpicio, qvippe qvi non eqvis, ſed vehiculis inſidere ſolerent. Nec fortaſſis aliorſum ſpectant ἐγκεντρίδες. Item enim alias eſt ἐγκεντρὶς & μύωψ. Certè velut ſingulare ac diverſum notat in eqveſtribus inſtrumentis ἐγκεντρίδας τοῖς ποσὶ καὶ τὰς πτέρνας οἱ ἱππεύοντες περιεδοῦντο, id eſt, calcaria, qvæ calcaneis pedum eqvitantes alligant, qvod neceſſe fuiſſe non videtur, ſi id ipſum inſtrumentum uſu ſimili paucis verſibus ante prodidiſſet. Sed nec κέντρον ſimplex innuere videtur, cui alias ſine dubio ſubjeciſſet ſtatim, nec inſeruiſſet μάστιγας. Poſtremo etiam Grotius ſic exponit *ſcorpiones*, qvi leguntur III. Reg. cap. 12. ubi vetus Interpres: *Ego cædam vos ſcorpionibus. Scorpionibus*, inqvit, *id eſt, flagellis aculeatis ad modum ſcorpionum*. Solebant autem flagella modò unam teniam, funiculum, vel lorum, modò duo plurave habere. De uno res vulgata eſt. Et agnoſcit ſupra Euſtathius μάστιγα ἐκ ἱμάντος καὶ ξύλου, qvod niſi de uno loro accipi non poteſt. Sed & in antiqvis monumentis ita cernas atq; nummis. De pluribus colligimus ex monumentis aliis. Neq; aliam ob cauſſam Johannes de flagello CHRISTI Salvatoris, loco ſuperius nominato: Φραγγέλλιον ἐκ σχοινίων, hoc eſt, flagellum non ex uno, verum pluribus funiculis. Non eſt, ut hic funes cogitemus plexos; ſinguli pro ſe alligabantur. Unde Martialis etiam de ſcutica, lib. X. ep. 61. *Scuticæque loris horridis ſcytæ pellis.*

Vocat *lora horrida* unius ſcuticæ in plurali, & qvidem *horrida* opinor, qvod eſſent pilis adhuc obſita & aſpera, ſicut ſupra demonſtravimus fuiſſe uſitatum. Qvomodo & Apulejus *flagrum contortis tæniis LANOSAE velleris ſimbriatum* dixit, & tænias plures de flagro uno uſurpavit. Sed en tibi flagella ex marmoribus veteribus ludorum Circenſium expreſſa.

Digitized by Google

Primum flagellum eſt ex ſepulchro marmoreo, in ædibus Columnenſibus ab Onuphrio in figura L propoſitum. Secundum extat apud eundem in figura G. Tertium eſt ex tabula Fulginienſi, ibidem p.11. publicata. E qvibus diſcas porro, non eodem modo iſtas tænias coriaceas ſeu lora conſveviſſe ad bacillos firmare; Alii namqve ea circumligabant capiti, ut ex imagine ſecunda cernitur; alii inſerebant veluti in ſummo. Et hæc qvidem ſunt flagella veterum. Ad qvæ ignoro, an referre debeam & βύνευρα. Meurſius qvidem ita habet in Gloſſario: Βύνευρον, *flagellum è nervis bubulis.* Sed revera fuit non è nervis bubulis, verum ipſe nervus bubulus, ſicut vox oſtendit. Nervus autem bubulus, bovis genitale, qvomodo & alias hoc ſenſu nervus invenitur. Latini *tauream* appellarunt. Qvomodo Juvenalis Sat. VI.

-- -- -- Taurea punit
Continuo flexi crimen, facinusque capilli.

Taurea hic nervus bubulus, Græcis recentioribus βύνευρον. Atq; ideò in Onomaſtico veteri Petri Danielis apud Turnebum habes: *Tauree, plagæ, nervi.* Adde, qvæ notavimus ad Mauritium noſtrum pag. 524. Qvanqvam aliqvando taureæ non tam ex pene bubulo qvam corio fuiſſe videantur, & ſic rectè referri poſſe inter flagella. Qvomodo ex hac cauſſa legimus in Lexico Argentoratenſi: *Taurea*, ῥινός. Et apud Heſychium eſt, μάραινα, μάστιξ, ῥάβδος, γαυρία, cum ſcribendum ſit, qvod pridem viri docti monuerunt, μάραγνα, item ταυρεία. Seqviturq; mox, μάραγνα, γῆ ταυρεία. Ubi illud γῆ ineptum delendum eſt, locusq; ſic ſcribendus: Μαράγνα, τῇ ταυρείᾳ. Verba ſunt

deſumpta

deſumpta ex veteri Magiſtro, qvi hanc expoſitionem annotaverat ad locum alicujus Poëtæ, apud qvem hoc caſu ea vox occurrebat. Cæterum, uterqve locus Heſychii ταυρείαν exponit μάραγναν. μάραγνα verò μάστιξ. Pollux lib. X. cap. 13. ὁ μέν τοι Πλάτων ὁ κωμικὸς ἐν Κλεοφῶντι, μάραγναν τὴν μάστιγα ὠνόμασεν. *Plato comicus in Cleophonte flagellum maragnan appellavit.* Sic igitur & ταυρεία ſive taurea flagellum erit. Verum *taurea* nonnunqvam qvoq; *nervus*, qvod eſt plane βύνευρον. Heſychio eſt κιστηρὶς. Sic enim habet: Κιστηρὶς, βύνευρον. Qvod vocabulum videtur ei inditum ab κιστῶ, cujus meminit Etymologici auctor, deducitq; à κίειν, velut ea pars, in qva ſedes deſideriorum atqve voluptatis. Sed ad alia procedendum.

Cap. XV.

De axungia & ſimilibus.

Axungia. Vnguen. λίπος. Στέαρ. *Lexicon Argentoratenſe corrigitur:* Ὀξύγγιον. *Arbina. Heſychii lectio defenſa contra Salmaſium & Meurſium, & explicata.* Ἀξύγγιον. Ἀξύγκιον. *Moſchopulus emendatur. Amurca. Sufflamen. A Salmaſio diſſentitur.* Ἀγκύριον τροχῶν. Ἐπιχλεῦς. Τροχοπέδη. *Succula. Comenius rejicitur.*

ARma memoravimus, qvæ ad eqvos ſpectant; reſtant illa, qvæ ad vehicula. Nam cum etiam in illis culpa qvædam poſſit reſidere, qvo minus commodè facileve duci qveant, ei occurrendum erit. Culpa ejus maximum in rotis eſt axeqve: Niſi enim volubilitas earum ratione aliqva juvatur, ægrè ſolent circumagi, præcipuè, ſi vehiculum onere aliqvo ſit grave. Hac de cauſa pridem cœptum, ut ungantur axes pingvi medicamine, qvod *axungiam* Latini nominarunt. Rectè namq; Voſſius in Etymol. *Axungia ita dicta, quod ea curruum axes ungantur, ut facilius circa eas volvantur rotæ, brevique tempore majus conficiant ſpacium.* Et confirmat Plinius lib. XXVIII. cap. 9. *Axungia antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis ad faciliorem circumactum rotarum utebantur, unde nomen.* Palladius ſimpliciter appellat *unguen*, lib. I. t. 17. *Tantundem ſumes ungvinis, quod vocamus axungiam.* Græcis λίπος eſt. Tzetzes ad Heſiodum: πλήμναι εἰσὶ τὰ ξύλα, τὰ τῷ ἄξονι ἀντερείδοντα, εἰς ἃ πολλάκις καὶ λίπος ἐμβάλλουσιν οἱ γεωργοί, ὅπως τὰ ταχέως διατρέχειν τὴν ἅπασαν ἅμαξαν.

ἄμαξαν. *Modioli ſunt ligna, axi reſpondentia, in quæ ſæpius axungiam immittunt agricolæ, ut celerius currere vehiculum totum queat.* Ita Philoxenus: *Axungia*, λίπος ἐν ᾧ τοὺς ἄξονας χρίουσι. In antiqvo Lexico Argentoratenſi στέαρ redditur. Verba ejus hæc ſunt: *Axungia*, στέαρ, ὕον. Nempe στέαρ & λίπος idem. Heſychius: Στέαρ, λίπος, ζύμη. Sed qvid illud ὕον? Mihi non eſt dubium, qvin diſtinctione ſublata legendum ſit στέαρ ὕειον. Vult nimirum axungiam fuiſſe ex adipe ſuillo, qvod στέαρ ὕειον ſignificat. At Plinius axungiam & Græcos ait nominaſſe. Ita namq; habet loco ſupra indicato: *Axungiam etiam Græci appellare eum in voluminibus ſuis.* Verum hoc de Græcis ejus ævi eſt intelligendum, cum axungia ſit vox Latina, ſicut ipſe fatetur. Sanè ὀξύγγιον occurrit apud Dioſcoridem lib. III. cap. 104. qvi aut ejus tempore, aut paulò ante vixit. Sed & alii deinde ita uſurparunt. Inde habes in Gloſſario veteri: Ὀξύγγιον, *arbina, ungven, ungvina.* Ubi *angven* uſurpatum vides eo modo, ſicut apud Palladium. *Arbina* eſt *arvina*. Lexicon Argentoratenſe: *Arvina*, λίπος. Gloſſæ aliæ: *Arvina*, λίπος ἄνευ σαρκός. Meminit & Heſychius: Ἀρβίννη, κρέας σικελοί. Mutant hoc in loco Scaliger & Meurſius vocem κρέας in στέαρ, citra cauſſam, ut opinor. Scilicet ἀρβίννη vel ἀρβίνη Græcum & Latinum *arvina* eſt ab Æolico ἄρβιξ, pro qvo Latini fecere *arvix*, & poſtea *arvinus*. Eſt autem *arvix* idem, & qvod alias vocatur *aries*, ſicut pluribus oſtendit Voſſius in Etymologico. Ergo *arvinus, a, um*, ſignificabit id, qvod eſt ex ariete. Hoc autem non ad adipem ipſius pertinebit magis, qvam ad carnem. Ut mihi dubium non ſit, Heſychium per ἀρβίννην docere voluiſſe, Siculos intellexiſſe κρέας, id eſt, *carnem*, eamq; arietinam. Qvanqvam alias ſignificarit qvoq; ejus adipem, ut ex ſuperioribus cognovimus. Qvo etiam videtur reſpexiſſe Heſychius, &, cum alias ἀρβίνη eſſet λίπος ἄνευ σαρκός, ut ſupra indicabant Gloſſæ Philoxeni, docere voluiſſe Siculis ſignificare qvoq; κρέας. Id qvod eo mihi probabilius apparet, qvia στέαρ nimis longè abit à κρέας, cujus tamen ſenſus non eſt alienus ab hoc loco. Pro ὀξύγγιον dixerunt etiam ἀξύγγιον propiore ſono. Ita enim reperitur apud Phæmonem, & Alexium Comnenum, ſicut Meurſius notavit. Sed & eſt ἀξύγκιον apud Moſchopulum, cujus hæc

hæc ſunt verba: λίπος τὸ ἐν σαρκὶ, ἀξύγκιον. Ita habent editi. Sed diſtinctio delenda eſt, cum ἀξύγκιον ad præcedens τὸ referatur. Hoc vult, λίπος ſignificare adipem carni junctam. Ut ſit qvædam differentia inter ipſum & ἀξύγκιον. Hoc ſignificare λίπος ἄνευ σαρκὸς, ut Philoxenus dicebat ſupra, id eſt, adipem absqve carne, ſeparatam ſcilicet: Illud verò ἀξύγκιον ἐν σαρκὶ, id eſt, adipem cum carne. Cæterum, cum axungia Græcis λῖπος ſit, ut Tzetzes docet, illud verò adipem ſignificet qvemcunqve, inde colligas, hunc adhiberi ſolitum in iſtos uſus. Maximè verò laudabatur ſuillus. Plinius profectò lib. XXVIII. cap. 10. verba ſuperius adducta de axungia retulit ad adipem ſuillum. Antecedit enim ante omnia: *Proximum in communibus adipis laus eſt, ſed maximè ſuilli.* Seqvuntur poſtea varii ejus uſus. Poſtremo additur: *Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis utebantur.* Unde illud manifeſtè diſcimus. Neq; alia eſt cauſſa, cur in Lexico veteri axungia exponatur ςέαρ ὕειον, ut ſuperius oſtendi. Reſpexiſſe qvoqve Martialis huc videtur, qvando ait lib. II. ep. 78.

Coſconi, qui longa putas epigrammata noſtra
Vtilis ungendis axibus eſſe potes.

Scilicet adipe unguntur axes, qvi eſt pingvis. Pingve porro, qvicqvid ſordidum, craſſum, ſtupidum. Nonius: *Pingve poſitum pro impedito & inepto.* Subdit teſtimonium Ciceronis ex lib. IV. Academ. ubi ait: *Quod ipſi Antiocho pingve videtur & ſibi ipſi contrarium.* Et ſic Flaccus I. Sat. 3.

Tardo cognomen pingvis damus. — —

Accedit, qvod ad axes uſurpetur adeps ſuillus, ſuem autem indicare hominem impurum atq; lutulentum vulgo conſtat. Apud Romanos loco adipis adhibebant aliqvando amurcam. Cato de R. R. cap. 97. *Amurca decocta axem ungito, & lora, & calciamenta, & coria, omnia meliora facies.* Plinius lib. XV. cap. 8. tradit eadem, ex eopſe Catone. Idem, qvomodo decocta fiat, oſtendit lib. XXIII. cap. 3. *Multo*, inqvit, *omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vaſe ad craſſitudinem mellis.* Eſt autem amurca ſordidum illud, qvod emergit in oleo. Servius ad Virgilii Georg. I. verbis, *nigra perfundere:*

fundere amurca: Olei, inqvit, *ſordibus, ſed his, quæ præcedunt. Nam ſordes, quæ ſequuntur oleum, fæces vocantur.* His ergo ſordibus decoctis ſvadet Cato axes ungendos. Qvanqvam vix exiſtimem, fuiſſe hoc vulgare. Varro enim lib. I. cap. 49. de amurca: *Ex olea fructus duplex, oleum, quod omnibus notum, & amurca, cujus utilitatem quod ignorant plerique, licet videre è torculis oleariis fluere in agros, ac non ſolum denigrare terram, ſed multitudine facere ſterilem.* Si utilitatem amurcæ pleriq; ignorarunt, & ut rem rejiculam paſſi ſunt defluere, vix ad axes adhibuerunt. Deinde nec hoc ſcio ſatis, an axungiæ loco commendarit Cato. Potius putavit roborari, ſicut reliqvam ſupellectilem ligneam, ſi bibiſſent altius oleoſam hanc amurcam. Videturq; hoc oſtendere, qvod habet in ſuperioribus, *omnia meliora facies.* Coria profectò, lora, calciamenta meliora, durabiliora & validiora ibi intelliguntur. Qvod proinde pertinuerit & ad axes. Manet ergo axungia veterum ex adipe ſuillo. Sed an ſolo, num aucto rebus aliis? Hodie certè picem nauticam alibi, alibi reſinam cum cæra una decoqvere cum eo conſveverunt. Sed hoc veteribus qvoq; fuiſſe receptum, vix opinor. Plinius profectò lib. XXVIII. c. 9. cum axungiæ, qvam memorat ex adipe ſuillo, medicinas memorat, nil in ea notabile refert præter ramenta ferri ex axe. *Sic quoque,* ait, *utili medicina, cum illa ferrugine rotarum.* Præter ferruginem rotarum, id eſt, ramenta ex attritu ferramentorum in modiolo & axe, indeqve nigras ſordes, nil in axungia vulgari memorabile recenſet. Atq; iſtoc qvidem eſt, qvo vehiculorum curſum adjuvabant. Qvoniam verò aliqvando ſiſti debuit, eo qvoq; fine habebant inſtrumentum. Id vocare *ſufflamen* Latini ſolebant. Juvenal. Sat. VIII.

Ipſe rotam adſtringit multo ſufflamine Conſul.

Et qvi ejusmodi impedimentum rotæ injiciebat, *ſufflaminare illam* dicebatur. Seneca in extremo Apocolocynt. *Aliquando Ixionis miſeri rotam ſufflaminandam.* Docet uterq; *ſufflamen* & *ſufflaminare* ſpectaſſe ad rotas, easqve adſtringendas, & impediendas à circumactione. Ut mirari ſatis neqveam Salmaſium, qvi in epiſt. de Cruce p. 414. accepit de furca temonis potius, cum hæc tamen nihil pertinuerit

tinuerit ad rotas. Cæterum, ſufflaminare rotas ſolebant plerumqve, cum ex editiore loco deſcendendum eſſet ad depreſſiorem. Tum enim metus erat, ne rota nimio curſu circumacta vel in jumenta faceret impetum, vel vehiculum ipſum ſubverteret. Hinc jocus Auguſti in Haterium, cujus meminit Seneca Proœm. IV. Contr. *Tanta erat Haterio velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Auguſtus optimè dixit: Haterius noſter ſufflaminandus eſt, adeò non currere, ſed decurrere videbatur.* Bene *non currere*, qvia fit in plano, & cum juſto temperamento, *ſed decurrere*, qvia fit ex ſuperiori loco ad inferiora, & propterea cum immodica præcipitatione, ob qvam ſufflamen adhibendum. Meminit ejusdem dicti D. Hieronymus Epiſtola ad Pammachium: *Q. Haterius ingenium in numerato habebat, ut ſine monitore tacere non poſſet, de quo egregiè Cæſar Auguſtus: Quintus, inquit, noſter ſufflaminandus eſt.* Rotæ ſcilicet inſtar, qvæ decurrens ſine ſufflamine ſtare non poteſt. Græcis eſt ἀγκύριον ἁμάξης vel τροχῶν. Philoxenus: *Subſlamen*, τροχῶν ἀγκύριον, βοήθεια, κώφισμα ἁμάξης. Solebat autem fieri ex ferro. Sic nos docet Scholiaſtes vetus ad prædictum Juvenalis locum. *Sufflamen*, ait, *vinculum ferreum, quod inter radios mittitur, dum clivum deſcendere cœperit rheda, ne celeres rotæ ſequantur, & animalia vexent.* Lubinus ad eundem locum catenam putavit fuiſſe. Ita namq; ait: *Rotam ſufflamine ſtringere, eſt catenam rotæ injicere, ne currus è declivi monte deſcendens in præceps feratur.* Et huc facere videtur, qvod appellat *vinculum* Scholiaſtes. Qvanqvam mea ſententia fuerit non catena ſimplex, ſed uncata, ſive talis, qvæ in capite haberet uncum ferreum, qvi injectus radio rotam non ſinebat circuire. Id qvod colligo ex Philoxeni interpretatione, cum ἀγκύριον ſignificet qvid curvum & uncatum. Contra Voſſius exiſtimat fuiſſe lignum. Sic enim habet in Etymol. *Dicitur ſufflamen de ligno, quo currus in declivibus locis nimio impetu ruentes cohibentur.* Nempe aliqvando lignum qvoqve ſive fuſtem inter radios rotarum immittebant, ut earum ſiſterent circumactionem. Ita diſcimus ex Euſtathio Odyſſ. Ψ. ubi ait: Φασὶ δὲ ἐποχλέα τὸ διαβαλλόμενον ξύλον διὰ τῶν τροχῶν, ὅτε καταντεῖς τόπους ἔρχονται, καὶ κωλύειν αὐτοὺς ἐκτρέχειν κατὰ πρανοῦς, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ζεύγους. *Vocant autem epo-*

chlea lignum, quod per rotas trajicitur, cum ad decliva loca ventum eſt, vetans eas decurrere per præcipitia cum detrimento jugalium. Obſervandum eſt à Græcis lignum illud dictum ἐποχλέα. Athenæus lib. III. cap. 21. Οἶδα δὲ καὶ Ἡρώδην τὸν Ἀττικὸν ῥήτορα ὀνομάζοντα τροχοπέδην τὸ διαβαλλόμενον ξύλον διὰ τῶν τροχῶν, ὅτε κατάντεις τόπους ὁ ὀχούμενος ἐπορεύετο, καίτοι Σιμαρίστου ἐν τοῖς συνωνύμοις ἐποχλέα τὸ ξύλον τοῦτο ἐπονομάσαντος. *Herodem Atticum Rhetorem ego quidem ſcio trochopeden appellaſſe lignum, quod per rotas trajicitur, cum per loca declivia curru vectus iter facit, quamvis Simariſtus in Synonymis lignum hoc epochlea nominarit.* Vides plane lignum fuiſſe inſtrumentum hoc, dictumq; Græcis ἐποχλέα. Fuiſſe verò ſingulare, qvod Herodes Atticus id nominarit τροχοπέδην, qvaſi qvod rotas impediat. Neq; enim ante ipſum qvisqvam ita nuncupavit. Qvod autem apud Philoxenum ſufflamen, explicatur etiam βοήθεια, item κύφισμα ἁμάξης, id fit ſine ratione. Κύφισμα enim eſt, qvod levat. Gloſſæ: Κύφισμα, *levamen.* At ſufflamen non levabat, potius impediebat. Et qvid? ſi dicamus aliud qvid habuiſſe Philoxenum in animo, cum iſta ſcriberet. Nempe id, qvod à vehiculi extremo collocatur, ne, cum enitendum eſt ad altiora, ipſa volubilitate rotarum relabatur. Lignum eſt & ipſum, teres, à capite armatum ferro bifurcato, qvod pone tractum ſeqvitur, cum vehiculum procedit, at cum recedit, furca terræ immiſſa, curſum omnem impedit, nec permittit illud relabi. Niſi potius ad machinulam referri debet, qva vehicula ſublevabant, cum vel fractus eſſet axis, vel eximenda rota, vel ipſum è foſſa erigendum. *Suculam* Latinè reddidit Comœnius. Verum longè aliud qvid ſuccula fuit, nempe machina generis tractorii, conſtans tereti ligno, duobus pluribusve vectibus trajecto, utrinqve æqva extantibus longitudine. ſicuti Budæus tradidit. Effigies illius cernitur in Notis ad Vitruvium pag. 209. Editionis Elzevirianæ. At machina, de qva ego loqvor, non eſt generis tractorii, ſed elevatorii, qvod in altum erigit. Ferrum eſt denticulatum, longum, à ſummo furcatum, ab imo leviter inflexum. Id intra ſtipitem ligneum oblongum arctè concluſum erigitur beneficio rotularum, per dentes ferri decurrentium, qvas homo validus anſa ferrea in gyrum verſa pro arbitrio circumagit. Germani mei vocant

cant

Digitized by Google

cant eine Winde/ à vertendo, qvia converſione crebra ferrum longum procedit receditve, prout ratio negotii videtur poſtulare. Qvanqvam, qvæ de verbis Philoxeni adferimus, nobis ipſis ſint incerta dubiaqve. Cum has machinas veteribus fuiſſe notas ambigamus: Certè veterum ſciamus neminem, qvi earum aliqvam fecerit mentionem.

Cap. XVI.

De vehiculorum ornamentis.

Ἅρματα ποικίλα. *Ornamenta vehiculorum ex ære, plumbo albo, ſtanno, argento, auro. Aurea vehicula nulla. Ex argento cælata. Cælare, in argento cælare, quid. Vehicula auro diſtincta. Staticulum, quid. Sigillum. Eborata vehicula, gemmata. Politiani verſio notata. Iſidorus emendatus. Inſtrata vehicula. Sternere arceram. Rotæ æneæ auro cultæ. Axis ferreus. Temo argenteus. Iugum aureum. Incoquere argentum. Habenæ aureæ. Bracteæ in habenis. Fræna aurea.* Ἅρμα χρυσοχάλινον. *Interpres vetus Eſræ notatur. Strata equorum aurea & purpurea. Phaleræ. Monilia gemmata. Pectoralia aurata. Iuncturæ argenteæ. Meurſii lapſus. Sublimia ornamenta. Crines equorum inter aures collecti in nodum.* Χρυσάμπυκες. *Soleæ argenteæ, aureæ. Mulæ unius coloris. Coloris candidi. Lucianus explicatur contra Eraſmum. Mulæ unius magnitudinis. Iulius Africanus exponitur. Mulæ bene ſaginatæ. Muliones cum veſtitu albo, coccineo, &c.*

VEnio ad vehiculorum ornamenta: Nam & ipſa exornabant variè temporibus antiqvis. Inde legas apud vetuſtiſſimum Homerum ἅρματα ποικίλα non uno loco, qvæ intelligi vix poſſunt, niſi diverſimodè exculta atq; exornata. Heſychius: Ποικίλα, πεποικιλμένα, κεκαλλωπισμένα. *Pœcila, variegata, exornata.* Fuerunt verò illa ornamenta olim ferè ærea. Hinc enim apud dictum Poëtam Il. Δ. ἅρματα ποικίλα χαλκῷ, *currus ære ornati.* Similiter habemus locis aliis. Ut Il. K. petit Dolon ab Hectore præmii loco ſibi dari Pelidis

-- τοὺς ἵππους τε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ.

Inveniuntur tamen & ex plumbo albo apud ipſum. Ut Il. Ψ.

Ἅρματα δὲ χρυσῷ πεπυκασμένα κασσιτέρῳ τε.

Vertunt: *Currus autem auro ornati ſtannoque.* Sed κασσίτερον eſt

plum-

plumbum album. Plinius lib. XXXIV. cap. 16. *Pretioſiſſimum plumbum candidum à Græcis appellatum caſſiteron.* Et mox: *Plumbum album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus teſte Homero caſſiteron ab illo dictum.* Qvibus verbis reſpexiſſe ad hunc locum videtur. Qvanqvam & ſtannum veteres adhibuerint, ſed poſtea, & invento Galliarum, fuitqve ſtannum illud incoctum æreis operibus in vehiculis, ut liqvet ex ejusdem Plinii dicti libri cap. 17. Homerus in ſuperioribus addebat etiam χρυσῷ, unde conſtat iſta ornamenta aliqvando qvoq; aurea fuiſſe. Atq; ita videas apud eundem Il. K. in vehiculo Rheſi Thracum Regis:

Ἅρμα δέ οἱ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ εὖ ἤσκηται.

Currus autem ei auro & argento ſcitè fabrefactus eſt. Nota, & argentum adhiberi ſolitum hoc fine. A Latinis, niſi fallor, hæc vehicula *ær*[illegible]*ta, argentata* vel *aurata* dicta. Lampridius in Heliogab. *Habuit vehicula & aurata, contemptis argentatis & æratis.* Vopiſcus in Aureliano: *Dedit poteſtatem, ut argentatas privati carrucas haberent, cum antea ærata vehicula fuiſſent.* Erant autem ornamenta hæc vel ſparſim hic & illic affixa vehiculo, vel eidem undiqvaqve inducta. De poſteriori genere accipio παγχρύσεις δίφρους Myrtili apud Sophoclem in Electra:

Μυρτίλος ἐκοιμάθη
Παγχρύσων δίφρων.

Ratallerus ita vertit:

Præceps datus ex aureis
Provolutus eſt quadrigis.

Sed vehicula tota qvidem aurea non exiſtimo habuiſſe: inductæ ſolum ornamentis aureis fuere. Ideò παγχρύσεις appellavit, qvaſi esſent, qvæ haberent aurum non per omnia, ſed in certis tantum partibus. Ita ſanè πάγχρυσον οἶκον Dianæ Epheſiæ appellat Ariſtophanes in Nubibus Act. I. ſcen. 6. qvæ tamen tota aurea non fuit. Scholiaſtes optimè illo loco: Πάγχρυσον οἶκον λέγει τὸν πολυτελέστατον ναόν. *Auream per omnia ædem vocat templum exquiſitiſſimè cultum & ornatum.* Ita ergo & δίφρος πάγχρυσος, exqviſitiſſimè ornatus currus: Qvomodo & ὁλόχαλκον ῥεδίον alibi oſtendimus accipiendum non de prorſus ænea rheda, verum ære undiqvaq; inducta ornataqve. Qvæ verò

qvaliaq;

qvaliaq; fuerint ex auro, metallisq; cæteris, illa ornamenta, non eſt promptum ſatis dicere. Apud Plinium qvidem ita legitur lib. XXXIII. cap.3. de Romanis: *Nos carrucas ex argento cælare invenimus.* Curtius qvoq; de vehiculis Darii lib. III. cap.3. *Haud procul erant vehicula decem, multo auro argentoque cælata:* Verum, qvalis ea fuerit cælatura, non commemoratur. Puta tamen *argento*, vel *ex argento cælare*, nil ſignificare aliud, qvam effigies argenteas eminentes extantesq; facere in vehiculis. Hoc enim & alias Latinis eſt *cælare.* Sic *cælata pocula* intelliguntur. Et apud Livium lib. IX. *ſcuta* habes *auro cælata*, qvæ ſunt culta imaginibus variis ex auro eminentibus & protuberantibus. Ita ergo & vehicula habebant culta ornataqve. Ipſa erant per ſe ex ligno, more ſolito. Huic deinde ligno cælatæ imagines variarum rerum, florum, animalium, hominum, Deorum, ex ære, argento, auro, addebantur. Atq; hoc, opinor, eſt, qvod volebat Plinius, qvando dixit, cælata *ex argento.* Non erant vehicula ipſa argentea, & imagines dein expreſſæ cæto, hoc enim cælare *in argento.* Qvomodo Virgilius Æn.I.

Cælataque in auro fortia facta patrum.

Sed imagines ſolæ cæto erant formatæ ex auro argentove, ac impoſitæ vehiculis. Hinc apud eundem Curtium de vehiculo Darii legimus, *utrumque currus latus Deorum ſimulachra ex auro argentoque expreſſa decorabant.* Sola illa ſimulacra erant aurea & argentea, non currus ipſe totus. Nam *expreſſa* hoc in loco qvidem non ſunt alia, qvam *cælata.* Vopiſcus iccirco vehicula iſtiusmodi vocavit auro argentoq; *diſtincta*, in Aureliano: *Currus regii tres fuerunt. In his unus Odenati argento & auro operoſus atque diſtinctus: Alter, quem Rex Perſarum Aureliano dono dedit, ipſe quoque pari opere fabricatus.* Habes & hic currum Perſicum, à Perſarum Rege dono datum, ac propterea haud dubie formatum ea ſpecie, qva ſolebant apud Perſas. At fuit non argenteus vel aureus, verum auro argentoq; diſtinctus. Qvi autem eſt *diſtinctus*, niſi hic illicqve variis imaginibus ex auro argentoq; cælatus? Adornatum auro argentoq; nominavit Curtius lib. X. cap.1. ubi de opibus Perſagadæ, qvi & ipſe Perſicæ fuit originis: *Equorum domiti greges ſequebantur, currusque argento*

& auro adornati. Neq; aliter intelligenda verba Plinii ſuperius laudata, ubi de vehiculorum ornamentis loqvebamur ſtanneis. *Cæpere,* inqvit, *& eſſeda, & vehicula, & petorrita exornare, ſimilique modo ad aurea quoque, nonmodò argentea ſtaticula inanis luxuria pervenit, quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur.* Ridiculè hoc loco viri docti *ſtaticulum* exponunt *currus genus.* Qværo enim, qvomodo, ſi genus fuit currus, potuiſſet atteri in vehiculis, qvod Plinius teſtatur. Currus certè non eſt *in* vehiculo, ſed ipſe ſibi eſt vehiculum, nec in vehiculo atteritur, ſed atteritur, ſi atteritur, per ſe ipſe. Sed nec, ſi genus fuit currus, cerni potuit in ſcyphis. Nec enim ulla genera vehiculorum, qvæ imponi ſcyphis poculisve conſveverunt. Ac ne illos qvidem rectè puto facere, qvi *ſtaticulum* ſignare volunt *eſſedi anteriorem partem, in qua firmus & ſtatus manet, qui habenas equis regit.* Non enim magis pars hæc, qvam vehiculum integrum, cerni terive in ſcyphis ſolebat, qvod tamen de ſtaticulis confirmat Plinius. Contra ſtaticula Plinio imagines & emblemata, qvalibus ornari atq; incruſtari multis ſcyphis apud veteres ſolebant, atq; unde maximã accipiebant admirationem æſtimationemqve. Ciceroni ſunt *ſigilla,* & ſcyphi eis ornati *ſcyphi ſigillati.* Verba ejus in Orat. VI. Ver. *Quum ſederem domi triſtis, accurrit Venerius, jubet me ſcyphos ſigillatos ad Prætorem ſtatim afferre.* Hic profectò ſcyphi ſigillati, in qvibus cernebantur ſtaticula, ſicut Plinius loqvitur. Nempe ſtaticula ſunt à ſtatuis, pro qvibus iccirco uſurpavit Hieronymus: *Vxor Loth fit ſtaticula ſalis.* Pari ſenſu legas apud Tertullianum adverſus Gnoſt. cap. 2. aliisqve locis. Et qvia ſtatuis parvis, ſigillis, imaginibus, ſive ex toto, ſive ex dimidio ſpeciem ſuam exhibentibus, adornabant ſcyphos, ſicut effigies ipſorum Bayſio in libello de Vaſculis exhibitæ teſtantur, iccirco Plinius ſtaticula cerni memoravit in ſcyphis. Qvalia deinde ſtaticula transferebantur etiam ad eſſeda, & petorrita, & id genus alia vehicula, artificioſiſſimè cælata, & cruſtarum inſtar hic illic impoſita, unde poſtea vehicula ipſa cælata dicebantur. Solebant autem hæc ſtaticula vel ſigilla fieri non ex metallis ſolum, ſed

&

& rebus aliis, ut ebore. Hinc *eborata vehicula* Plauto qvoq; memorata in Aulularia Act. II. ſcen. 1.

Clamores, imperia, eborata vehicula, pallas, purpuram.

Lampridius in Heliogab. *Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis & eboratis.* Memorat hoc loco Lampridius etiam gemmata, id eſt, gemmis pretioſisq; lapidibus diſtincta. Id enim propriè *gemmatum* Latinis. Philoxenus: *Gemmatum,* ψηφωτὸν, διάλιθον. Herodianus nominat διὰ λίθων πεποικιλμένον lib. V, ubi de hujusmodi Heliogabali vehiculo: Συγκαθεσθεὶς αὐτῷ ἐν τῷ βασιλικῷ φορείῳ, ὅπερ διὰ χρυσοῦ πολλοῦ καὶ λίθων τιμίων πεποίκιλτο. Vertit Politianus: *In vehiculo imperatorio conſidente, quod erat auro multo gemmisque exornatum.* Qvanqvam, cum φορεῖον alias lectica qvoq; ſit, dubitari hoc de loco poſſet, niſi de vehiculis Heliogabali gemmatis etiam Lampridius teſtaretur. Habebant ergo & gemmata vehicula Romæ, ſaltem Heliogabali temporibus; Aliis enim temerè non legas. Nam Aureliani peregrina fuere, Odenati ſcilicet, & à Perſarum Rege miſſa dono. Vopiſcus ſic de ipſis, triumphum Aureliani deſcribens, cap. 33. *Currus regii tres fuere. In his unus Odenati, argento, auro & gemmis operoſus atque diſtinctus: Alter, quem Rex Perſarum Aureliano dono dedit, ipſe quoque pari opere fabricatus.* Tamen & de curru Conſtantii, qvo intravit urbem, Ammianus lib. XVI. *Inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum, quo micante lux quadam miſceri videbatur alterna.* Tribuit alias & Uraniæ Deæ Politianus in verſione ſua. *Ipſum porro Dei ſimulacrum impoſitum vehiculo, quod eſſet auro pretioſisque lapidibus exornatum, deducebat ex urbe in ſuburbanum,* ait. At Herodianus aliter: Τὸν δὲ Θεὸν, inqvit, αὐτὸν ἐπιστήσας ἅρματι χρυσῷ τε καὶ λίθοις τιμιωτάτοις πεποικιλμένον κατῆγεν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ προάστειον. Qvæ verba docent, non currum, ſed ſimulachrum Dei auro gemmisqve fuiſſe cultum: Cum πεποικιλμένον non ad ἅρματι, qvo cum caſu minimè convenit, ſed Θεὸν ſit referendum. Imitatione tamen iſtiusmodi vehiculorum poſtea Prudentius in Pſychomachia tribuit Luxuriæ

-- -- *Currum varia gemmarum luce micantem.*

Et hi qvidem ſunt ornatus, qvibus culta Regum, Principum, aliorumve

rumve virorum magnorum, vehicula videntur. Reliqvorum communiter fuere picta. Primis qvidem temporibus veneto, poſt ruſſato colore. Ita ſanè de pilentis Servius ad Virgil. VIII. Æn. v. *666. Erant autem tunc veneti coloris, non, ut nunc ſunt, ruſſati.* Repetit hæc eadem Iſidorus lib. XX. cap. 12. niſi qvod pro *nunc* malè hodie legatur *tunc* in vulgatis libris. Color venetus eſt pallidè virens, ac qvaſi vitreus, ſimilis marinis fluctibus, propterea κυάνεος à Græcis appellatur. Nominarunt & cæruleum. Iſidorus lib. XVIII. cap. 41. *Iunxerunt equos venetos aquis vel aëri, quia cæruleo ſunt colore.* Eqvi veneti cærulei dicuntur eſſe coloris. Itaq; venetus color cæruleus eſt, talemq; veteres in vehiculis habuere. Videtur alluſiſſe Virgilius, qvando de vehiculo Neptuni lib. V.

Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru.

At ruſſus color, qvi ſucceſſit veneto, eſt πυῤῥὸς, qvi Latinis alias & luteus, qvi hodieq; in vehiculis ad uſum revocari cœpit. Ante magis freqvens fuit ruber, qvi veteribus eſt μιλτίτης ſive miniacius. Qvanqvam & priſcis temporibus apud Romanos *in Capitolio Iupiter in quadriga miniacea* legatur, uti docet Servius ad Virgilii Ecl. VI. Poſſis credere inſtrata qvoq; vehicula tapetis aut linteis apud veteres. Hinc enim fortaſſe Paulus l. 5. §. 1. ff. de ſupell. Leg. *De tapetis autem vel linteis, quibus inſternuntur vehicula, dubitari poteſt, an ſint in ſupellectile.* Neq; alio reſpexiſſe putes Sextum Cæcilium apud Gellium lib. XX. cap. 1. ubi de arcera: *Arcera vocabatur ploſtrum tectum undique & munitum, quaſi arca quadam magna veſtimentis inſtrata.* Et in lege veteri apud eundem ex tabulis duodecim propoſita *ſternere arceram* eſt vehiculum veſtimentis ita adornare. Qvanqvam de tapetis, veſtimentis, linteis hujusmodi non ſciam ſatis, an ad decus pertinuerint. Videntur ſanè magis ſupernè impoſita pluviæ arcendæ cauſa, ſicut hodieqve tegi alicubi non corio ſolum, ſed & panno viliore conſveverunt. Certè tectum undiq; vehiculum Cæcilius hic memorat, & tectum veſtimentis. Neq; alia eſt cauſſa dubitationis in propoſita Pauli lege. Nempe, qvoniam tapetes tegumenta illa fuerant, poterant videri ſicuti toralia in ſupellectile connumeranda. Qvia tamen operiebant atq; involvebant vehicu-

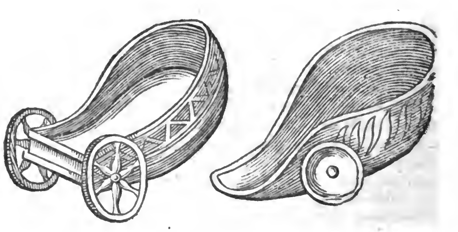
hicu-

hicula, ideò dicuntur ſe habere potius ſicut pelles, qvibus involvuntur veſtimenta. Nec enim eſt ratio alia, cur pellibus ejusmodi à Paulo comparentur. Sed de iſtiusmodi vehiculorum tectis loco alio. Intereà vix dubito, qvin & ipſis in vehiculis qvandoq; ornatus ſplendorisq; cauſſa habuerint tapetes aliaqve id genus veſtimenta pretioſa. Video nimirum talia circumdata vehiculo Imperatorio Heraclii, qvod in nummo veteri exhibetur apud Lipſium de Cruce. Suntq; ibi non picta ſolum, ſed & gemmis margaritisq; culta. Nam Homerus velle aliud videtur, qvando de vehiculis Lycaonis Il. E. *Currus*

> Καλοὶ, πρωτοπαγέες, νεοτευχέες, ἀμφὶ δὲ πέπλοι
> Πέπτανται. -- -- -- --

Pulchri, recens compacti, nuper facti, circum verò ſtragula expanſa ſunt. Scholiaſtes qvidem vetus ſic ad locum hunc: Περὶ αὐτοὺς πέπλοι. Πέπλοι δὲ λεπτὰ ὑφάσματα. *Circum eos pepli, ſunt verò pepli veſtes tenues,* qvaſi tenuibus & ſubtilibus his veſtibus fuerint ornati. At Euſtathius: Πέπλος οὐ τὸ ἱμάτιον ἐστὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ ὑφασμάτιόν τι δονοειδὲς καταπεπταμένον τῶν δίφρων εἰς ἀπόσκεπσιν καπνοῦ καὶ κόνεως, καὶ τῶν τοιούτων. Vult, niſi fallor, tantum ſtoreas fuiſſe, qvas vehiculis domi repoſitis circumdabant, ne inqvinarentur à fumo pulvereqve. *Peplus*, ait, *non eſt veſtis hic, ſed textum ſecundum aliquos ex arundinibus, curribus circumdatum, ut arceat fumum, & pulverem, & id genus alia.* Neq; alia interpretatio convenire cæteris hujus loci melius videtur. Certè ornata fuiſſe veſtimentis etiam, cum ſtarent domi, vero non eſt conſentaneum. At tegi contra qvaslibet injurias iſtiusmodi ſtoreis ne qvidem hodie ignotum eſt. Præter hæc habebant aliqvando alia qvoq; ornamenta. Ipſa nàmq; vehicula per ſe lignis eminentioribus, velut regulis, cymatiis, toris, coronis, & ejusmodi, decorabantur circa oras. Ita habes cultas bigas qvadrigasq; partim apud Philippum Rubenum lib. I. Elect. cap. 30. partim apud Onuphrium Panvinium in imaginibus variarum tabularum, unde iſtas qvoq; huc transtulimus.

Digitized by Google

Simili ratione in Notitia Imperii carruca Præfecti urbis variis ornata cernitur, ſive globis, ſive orbibus, habetqve ſculpta velut delphinorum capita, in longas ſqvamas deſinentia ex utroq; latere. Ac hæc qvidem ornamenta ipſorummet ſunt vehiculorum. Seorſum verò legas rotas æneas, cum circulis aureis & canthis æreis in curru Minervæ apud Homerum Il. E. Apud Ovidium lib. II. Met. in vehiculo Solis eſt:

— — — Aurea ſummæ
Curvatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Prudentius in Pſychomachia facit currum Luxuriæ habentem

— — — — — Radiorum
Argento albentem ſeriem, quam ſumma rotarum
Flexura electri pallentis continet orbe.

Eodem in curru memorat

Et ſolido ex auro pretioſi ponderis axem.

Imitatione qvadam currus Solaris apud Ovidium, ut puto, cui & ipſi *Aureus axis erat.* — — —

Apud Homerum axis potius eſt ferreus in vehiculo Minervæ, ut firmior, oneriq; ferendo convenientior, maximè, cum ad prælium accommodandus currus eſſet. Idem Homerus in vehiculo eodem

Digitized by Google

dem temonem facit argenteum, qvi apud Ovidium eſt aureus. Facit & jugum aureum, qvod apud Ovidium eſt ornatum gemmis.

Per juga chryſolithi, poſitæque ex ordine gemmæ
Clara repercuſſo reddebant lumina Phœbo.

Et revera tale fuit in vehiculo Darii, de qvo Curtius lib. III. cap. 3. *Diſtingvebant internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea ſimulachra cubitalia.* Loco auri gemmarumq; adhibebant alii plumbum album, ſolebatqve illud incoqvi æneis præſertim jugis. Plinius lib. XXXIV. cap. 17. *Plumbum album incoquitur æreis operibus, Galliarum invento, ita, ut vix diſcerni queat ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde argentum incoquere ſimili modo cæpere, equorum maximè ornamentis jumentorumque jugis Alexia oppido: Reliqua gloria Biturigum fuit.* Hic incoqvere argentum vel plumbum album jugis æneis nil aliud, qvam, cum fundi debent, cocto æri & liqvefacto plumbum tale vel argentum addere, ut plus ſplendeat, penitusq; accipiat argenti colorem. Præter vehicula, illorumq; partes, etiam adjuncta ipſis animalia exornabantur. Habenas profectò legimus in ipſis aliqvando aureas, unde currus ipſi Græcis χρυσήνιοι. Heſychius: Χρυσήνιος, χρυσᾶς ἡνίας ἔχων, οἱ δὲ καλάς. Aliqvando bracteas ſolummodo addebant aureas argenteasve. Unde Prudentius in Luxuriæ curru commemorat

-- -- *Bracteolis crepitantia lora.*

Fuerunt hæ bracteolæ clypeolorum inſtar aut claviculorum, ſicut ſuſpicamur ex Notitia Imperii, in qva occurrunt hac effigie in eqvis carruchæ ſuperius memoratæ. Habenis addebantur fræna aurea. Meminit Caſſianus de Reg. Cœnob. Æg. in vehiculo duorum tribunorum: Τριβοῦνοι τινὲς δύο μετὰ πολλοῦ κόμπου εἰσεληλύθεισαν, ῥέδιον ἔχοντες ὁλόχαλκον, καὶ χρυσοχαλίνους ἵππους. *Tribuni quidam duo vehebantur multa cum pompa, rhedam habentes totam æratam, & equos cum frænis aureis.* Apud Eſram lib. III. cap. 3. eqvi ſic ornati appellantur ἅρμα χρυσοχάλινον, qvod Interpres vetus malè vertit *currum aureo fræno.* Meminit & Virgilius in eqvis Æneæ miſſis dono ad vehiculum ſeu currum. Sic enim de ipſis:

Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

Dicit autem amplius Virgilius, tectos qvoq; auro eqvos illos fuiſſe, hoc eſt, habuiſſe veſtes ex auro, qvibus erant operti. Qvare antecedit qvoqve:

-- -- -- *Iubet ordine duci*
Inſtratos oſtro alipedes pictisque tapetis.

Idem Seneca accommodat ad vehicula ſuorum temporum ep. 87. *Quid, ait, iſta vehicula cælata, inſtrati oſtro alipedes? &c.* Ornabantur & phaleris, ut ex eqvis Solis liqvet apud Prudentium, cujus verba mox adducam. Fuerunt autem phaleræ clypeoli rotundi, qvos in fronte habebant. Etymologus: Φάλαρα τοὺς περιμετωπιδίους, ἀσπιδίσκους τὴν κόσμησιν, τὴν κατὰ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων. *Phaleræ, frontalia, clypeolos, ornamenta in fronte equorum.* Item monilibus circa collum. Diodorus lib. XVIII. de mulis in curru, qvo cadaver Alexandri Regis deferebatur in Ægyptum: Περὶ δὲ τοὺς τραχήλους χλιδῶνας λιθοκολλήτους. *Habebant circa collum monilia gemmis diſtincta.* Atq; iſta ſunt, qvæ inſtar faſciorum circa colla eqvorum cernuntur in antiqvis monumentis, & ſuperius ex columna Trajani à nobis cap. 13. ſunt expreſſa. Tum accedebant lora in pectore, auro multo culta. Hinc Prudentius in vehiculo Solis, qvod deſcribit lib. I. contra Symmachum: *Et frænos phalerasque, & equorum pectora anhela*
AEris inaurati, vel marmoris, aut orichalci
Iuſſerunt nitido fulgere polita metallo.

Atq; ita videas plane in dictis aliqvotiens Notitiæ Imperii qvadrigis. Neq; alia horum omnium eſt ſpecies in eqvis vehiculo Imperatoris Heraclii junctis. Niſi bis decurrentem per lora omnia orbicularum ſeriem margaritas accipere malimus. Illud ſingulare, qvod hæc ornamenta Prudentius faciat non ex ære ſolum orichalcove inaurato, verum etiam ex marmore. Nec enim intelligo ſatis, qvomodo ex eo fieri potuerint. Leguntur etiam juncturæ, qvibus ad vehiculum deſtinantur, ex argento. Inde ſunt *junctura argentea* apud Ulpianum, de qvibus egi ſatis in ſuperioribus. Capitolinus in Vero, cap. 5. *Data & vehicula cum mulabus ac mulionibus cum juncturis argenteis.* Cum juncturis *aureis* citavit Meurſius in de Luxuria Romana cap. 11. memoriæ vitio, ut opinor. Qvanqvam fortè non

Digitized by Google

non deſuerint, qvi haberent etiam ex auro. Apud Gaudentium profectò tr.13. leguntur ornamenta aurea eqvorum mulorumqve, qvæ intelligi aliter, qvam ut ſimul & juncturas innuant, vix poſſunt. *Brutis quoque*, inqvit, *animalibus, equis & mulis, ex argento & auro ſublimia ornamenta componunt.* Sunt hic *ſublimia* ornamenta, niſi fallor, pretioſa & eximia, propter auri argentiq; copiam, qvam habebant adjunctam. Ad hæc omnia crines qvoq; animalium collectos in unum colligatosq; ac erectos aureis funiculis in fronte habebant, eratqve vetuſtiſſimum hoc ornamentum, Iliacis etiam cognitum uſurpatumq; temporibus, unde χρυσάμπυκας eqvos ſic ornatos Homerus appellavit, Il.E. Scholiaſtes vetus eo loco: χρυσάμπυκας. χρυσοχαλίνους, ἀπὸ μέρους, ἢ χρυσοκόμους. Κυρίως γὰρ ἄμπυξ καλεῖται σειρὰ κατάχρυσος, ἡ ἀπὸ μετώπου τεινομένη, ᾗ συνδοῦνται αἱ τρίχες. *Chryſampycas, aureos habentes frænos, à parte, vel comas aureas. Propriè namque ampyx appellatur funiculus auratus, à fronte extentus, quo colligantur crines.* Euſtathius: Ἄμπυξ ἐκαλεῖτο σειρὰ κατάχρυσος τὰς περὶ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων τρίχας συνδέουσα. *Ampyx dictus eſt funiculus auratus, quo crines in fronte equorum colligantur.* Crines hi funiculis iſtis erant ſubrecti in altum, ut inter aures ſurgerent inſtar pennarum. Heſychius: χρυσάμπυκος, χρυσοῦς δεσμοὺς ἔχοντος περὶ τὴν ἄμπυκα, ὅ ἐστιν ἡ τῶν τριχῶν εἰς τὸ ἄνω ἀνάληψις. *Chryſampycos, aureos funiculos habentis, ex ampyca, quod eſt crinium quædam in altum collectio.* Pedibus mularum ſuffigebant aliqvando ſoleas argenteas. Ita ſanè de Nerone Svetonius cap.30. *Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis.* Conjux verò ejusdem fecit etiam ex auro. Plinius lib.XXXIII. cap.3. *Noſtra ætate Poppea, conjux Neronis Principis, delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere ſolebat.* Eqvi mulæq; unius omnes plerumq; fuerunt coloris, nam & hoc inter decora vehiculorum atq; ornamenta pridem cœpit numerari. Hoc reſpectu Seneca ep.87. *Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, unius omnes coloris?* Sicut nempe vulgo conſveverant habere. Curtius de vehiculo Jovis apud Perſas lib.III. cap.3. *Currum deinde Iovi ſacratum albentes vehebant equi.* Virgilius de Turni curru & adjunctis illi eqvis lib.XII.

 Qui

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

De triumphantibus apud Romanos Servius ad lib. IV. Æn. *Qui triumphat, albis equis utitur quatuor.* Etiam privatorum iſta fuit cura. Hinc Abdias lib. III. *Nicolaus, quidam ex civium numero, exhibens carrucam deauratam, cum quatuor mulis candidis.* Obſerva ſimul ex his locis, inter cæteros colores antelatum eſſe candidum. Itaq; & Lucianus optimates Romanorum deſcribens in de Mercede Cond. Ἀποδημεῖν ἐπὶ λευκοῦ ζεύγους ἐξυπτιάζοντας. Ubi perperam Eraſmus reddidit *rhedam albam: Peregrinari alba in rheda reſupinatos.* Cum debuiſſet vertere: *Sublatos in vehiculum ab albis tractum equis.* ζεῦγος enim non eſt *rheda*, verum par jugalium, qvod alibi oſtendi. Fuitq; hæc de eo ſententia non recens, verum vetuſtiſſima, ipſiqve cognita Homero, qvi propterea de Rheſi Thracum Regis vehiculo eqvisq; Il. K.

Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι.

Candidiores nive, ad currendum autem ventis ſimiles. Magnitudo qvoq; ſpectata videtur, & ut eſſent omnes eqvi mulive pares. Hinc enim Julius Africanus l. 34. ff. de Ædil. Edicto *quadrigas & mulas PARES* memorat, qvæ ſimul vendantur & redhibeantur omnes. Scilicet, ſi ex his perit una, cæteræ etiam fiunt inutiles, qvia pari magnitudine ſubſtituere aliam non perinde promptum. Verba Africani: *Interdum etſi in ſingula capita pretium conſtitutum ſit, tamen una emptio eſt, ut propter unius vitium omnes redhiberi poſſint vel debeant, ſcilicet, cum manifeſtum erit, non niſi omnes quem empturum vel venditurum fuiſſe, ut plerumque circa comœdos, vel quadrigas, vel mulas pares accidere ſolet.* Seneca in verbis præcedentibus oſtendit, habuiſſe qvoq; bene ſaginatas. *Quid,* ait, *ad rem pertinent mulæ ſaginatæ?* Nempe, qvæ ſunt ſaginatæ, illæ nitent, nitor autem decens eſt in jumentis. Non autem animalia ſolum, ſed &, qvi agebant ea, ornare conſveverunt. Ita, qvi Darii currus regebant, veſtes habebant albas, virgas aureas. Curtius lib. III. cap. 3. *Aurea virga & alba veſtes regentes equos adornabant.* Pro veſtimentis albis canuſinati fuere muliones Neronis. Svetonius: *Feciſſe iter traditur ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus.* Canuſinati ſunt veſtiti la-

na

Digitized by Google

na Canuſina, qvæ fuit rutila, & alioqvin erithra appellata, ut ex Plinio cognoſcimus. Memorat veſtitos cocco Martialis lib. X. epigr. de Mevio: *Pullo Mevius alget in cucullo,*
Cocco mulis fulget Incitatus.

Bene *fulget*, qvia cocci color fuit ſplendidiſſimus. Ad eundem ferè modum exhibetur in Notitia Imperii membranacea coloribusq; picta. Habet enim ſive pallium, ſive largius veſtimentum aliud coccineum ſupra praſſinum ſagulum in ſiniſtrum humerum rejectum, cum ocreis rubentibus. Et hæc qvidem ornamenta.

Cap. XVII.

De iis, qvi qvacunqve ratione ſpectant ad vehicula.

Auriga. Ἡνίοχος. *Agitator. Philoxenus emendatur, & Lucilius. Aureax. Locus Feſti expenditur. Voſſii ſententia improbatur, & Scaligeri. Feſtus corrigitur. Aureax ſolitarius. Aurigarius. Magiſter.* Ἡνιοστρόφος. Ἁρματηλάτης. Ζευγηλάτης. *Mulio. Codex Theodoſianus emendatur. Plauſtrarius. Rhedarius. Ciſiarius.* Ἁμαξάριος. *Vlpianus corrigitur. Carrucharius. Gloſſæ veteres emendantur. Quadrigarius. Trigarius. Plinius explicatur. Torrentius refutatur.* Διφρευτής. Διφρηλάτης. *Aurigæ fœminæ. Vallæ verſio Herodoti rejicitur. Currus agere, ducere,* ἁμαξεύειν. *Trahere currum.* Ἅμαξαν ἕλκειν. Ἀμπρεύειν. *Curru vehere quem.* Ἡνιοχεῖν. Ἐγκρατεῖν τῶν ἡνιῶν. *Habenas tenebant ſiniſtra, flagellum dextra. Flagellum repoſitum in jugo, vel theca. Suſtinere currum.* Ἐπίχειν. *Strigare. Impellere currum, retorquere, agitare.* Ὀρθὴν ἐλαύνειν. *Flectere.* Παρατρέπειν. *Verſare.* Στρέφειν. Περιελαύνειν. *Vox & clamor aurigæ, ſtrepitusque. Sedet in ſella prima ſeu temone primo. Ambulat interdum prope jugales. Verſio Dionyſii rejecta.* Ὀρεωκόμος. *Seneca expoſitus. Mulio excalceatus. Aurigæ ſervi, aliquando & liberi. Quartarii. Perpetuarii. Ars aurigandi.* Δρόμος. Ἁρματοτροχίαι. *Orbitæ. Veſtigia rotæ.* Τροχαί. Ἁρματηλασία. Διφρευτικὴ ἐπιστήμη. *A quo inventa. Valuerunt ea Barcæi quondam & Libyci & Cyrenenſes. Aurigationes variæ. Donaria aurigarum.* Παράβαται. Παροχέμενοι. Ὀχούμενοι. *Sedentes rheda. Conſcendere, adſcendere, inſcendere vehiculum.* Ἐπιβαίνειν. Ἀναβαίνειν.

Tolli

Tolli in currum. Ἀναβιβάζεσθαι. Ἀνάγειν εἰς ἅρμα. *Currum occupare. Vehiculo ſedere.* Καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ ἅρματος. *Ingredi vehiculo, volare, rapi, vehi, portari, excuti, verſari. Contra hoc poſtremum vota aurigarum. Ad conſcenſum ſaltus, ſcala. Tempus conſcendendi virgæ nutu ſignificatum. Ad deſcenſum ſaltus. Carpentarii.* Ἁρματοπηγοί. Ἁμαξουργοί. Ἀγγοπηγοί. *Trigarii. Ciſiarii. Iunctores. Iugarii. Veterinarii. Veterina.* Ἱππίατροι. *Mulomedici.*

SUpereſt, ut agam de hominibus ad vehicula ſpectantibus. Horum primus eſt *auriga*, qvi currum eqvosq; dirigit. Servius ad XI. Æn. v. 85. *Aurigæ ſunt propriè currus regentes.* Dictum verò aurigam ſic ab aureis, qvas & oreas appellavere, Voſſio libenter credo, qvia ſit, qvi regat aureas, id eſt, fræna. Græcis namq; ad eundem modum eſt ἡνίοχος, qvo ſignificatur is, qvi tenet lora. Gloſſæ veteres: *Auriga*, ἡνίοχος. Philoxenus: *Auriga, agitur*, ἡνίοχος, ἐλάτης. Sed qvid hic eſt *agitur?* Ita namq; habet Stephani editio. Scribe *agitator*. Gloſſæ Græcæ: Ἡνίοχος, *auriga, agitator.* Nempe ſunt agitatores ferè titulo ſolenni aurigæ bigarum quadrigarumq; Circenſium. Svet. Ner. cap. 22. *Tractum Praſinum agitatorem inter condiſcipulos quærens.* Et in Cajo, cap. 55. *Agitatori Cythico commeſſatione quadam in apophoretis vicies H. S. contulit.* Hinc inſcriptiones veteres: M. AURELIO, AGITATORI FACTIONIS PRASINÆ. Item: C. APULEJUS DIOCLES, AGITATOR FACTIONIS RUSSATÆ. Item: CL. AURELIO POLYPHEMO, DOMINO ET AGITATORI FACTIONIS RUSSATÆ. Qvanqvam etiam ſic appellentur aurigæ alii & vulgares. Lucilius apud Ciceronem lib. XIII. ep. Att. 21. cujus verſus ita debet legi: *Suſtineat currum ut bonus ſæpe agitator equosque.*

Cicero ipſe adhuc clarius lib. IV. Qv. Acad. *Ego, ut agitator callidus, priusquam ad finem veniam, equos ſuſtinebo, eoque magis, ſi locus is, quo ferentur equi, præceps erit.* Loqvitur de loco præcipiti, qvalis cum in Circo non ſit, liqvet de auriga vulgari eſſe ſermonem. Similiter Virgilius lib. III. Æn.

Vna ingens Periphas, & equorum agitator Achilles.

Pro auriga poſuerunt aliqvando *aureacem.* Feſtus certè ita habet: *Aureax,*

Digitized by Google

Aureax, auriga. Verum contra Voſſius in Etymol. *De aureax, quod Feſtus dicit, probatur etiam cum veteri Gloſſario, tum Gloſſis Iſidori, in quibus exponitur* ἱππαςὴς *& eques ſolitarius, ut omnino aureax ex horum mente ſit, quem Græci* κέλητα *vocant.* Habet hæc, ut multa alia, Voſſius à Scaligero, qvi plane tradit eadem in Feſti Notis. At ſi κέλης ſive eqves ſolitarius ſignificatur voce aureacis, aureax auriga eſſe neqvit, ſicut Feſtus voluit. Nam auriga regit currum, ſicut ſupra teſtabatur Servius, κέλης verò currum habet nullum. Verum non id dicunt Gloſſæ, qvod volebant Scaliger & Voſſius. Scaliger ſic habet: *Aureax: Gloſſarium: Aura, ex ſolitarius,* ἱππαςὴς. *Lege aureax, ſolitarius.* Ita Scaliger. Sed in Gloſſis Stephani nulla eſt diſtinctio, continua ſerie ſic habent in editione prima: *Aura ex ſolitarius,* ἱππαςὴς. Qvare ſcribo, commate ſublato: *Aureax ſolitarius,* & interpretor de aureace non communiter accepto, qvi auriga fuit, verum ſic peculiariter & cum epitheto ad differentiam alterius vocato, id eſt, eqvite. Neq; obſtant Gloſſæ Iſidori, qvæ ſic habent: *Aureax, eques ſolitarius.* Sunt enim deſumptæ ex peculiari qvodam loco, in qvo fuit ſermo de hujusmodi aureace, ſicut multæ aliæ libelli ejus. Adde, qvod ſint diſtinctiſſima *ſolitarius* & *eques ſolitarius.* Hic enim oppoſitus eſt deſultori, qvi duobus ſimul pluribusve uti eqvis conſvevit. At ſolitarius ſimpliciter ſic poſitus pro eqvite non reperitur. Contra fuit in aureace. Dicebatur aureax, & auriga, & eqves, verum hic ad differentiam alterius non aureax ſimpliciter, ſed aureax ſolitarius. Atq; hoc eſt, qvod volebat Feſtus. Sunt, qvi aurigas etiam *aurigarios* exiſtimant vocatos apud Svetonium in Nerone cap. 5. ubi ait: *In prætura mercede palmarum aurigarios fraudavit.* Sed ſi aurigarii hoc loco ſunt aurigæ, non aurigas qvoslibet, ſed bigarum trigarumve in ludis Circenſibus denotabunt. Nam ad hos palmæ pertinent. Potius *magiſtri* dicebantur voce generali. Claudianus epigr. I. loqvens de Mulabus Gallicis:

Abſentis longinqua valent præcepta magiſtri.

Sic Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. *Tollentibus altius vocem magiſtris, flagris hinc atque inde reſonantibus nihil penitus movebantur jumenta.* Græcis non ἡνίοχος ſolummodo aurigam denotat, ſed &

ἡνιοστρόφος. Ita enim nominatur à Philippo lib. IV. epigr. Etiam ἁρματηλάτης dicitur. Heſychius: Ἁρματηλάτης, ἡνίοχος. In Gloſſis eſt ἐλάτης, uti ſupra vidimus. Sed aliis vocatur ἐλατήρ. Heſychius iterum: Ἐλατήρ, ἡνίοχος. Item ζευγηλάτης. Heſychius iterum: Ζευγηλάτης, μεταβάτης, ἡνίοχος. Poſſis hinc colligere, qvod & μεταβάτης dictus ſit. Sed hoc nomen propriè ad eos pertinet, qvi currus regunt militares, ſicut alibi jam dixi. Sicut autem hæc communia eorum ſunt vocabula, qvi currus regunt, ita habuerunt qvoq; propria. Capta erant ea vel ex animalibus diverſis, qvæ trahebant currus, vel ex ipſis curribus vehiculisq; aliis & aliis. Animalium reſpectu ſpeciatim dicebantur *muliones*. Licet enim muliones aliqvando qvoq; ſint, qvi agunt mulas clitellarias, freqventiſſimè tamen eos denotant, qvi regebant carrucharias. Senec. ep. 87. *Vehiculum, in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ vivere ſe ambulando teſtantur; Mulio excalceatus non propter æſtatem.* Mulio hic non eſt alius, qvam qvi regebat mulas in vehiculo. Similiter Sveton. cap. 30. Neron. *Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus.* Pertinet huc qvoq; *mulio, qui per imperitiam impetum mularum retinere, vel propter infirmitatem ſuſtinere non potuit*; De cujus pœna, ſi hominem obtriverit, qværit Gajus l. 8. ff. ad L. Aqviliam. Itemq; ille, de qvo Martialis lib. IX. epig. in Edilium:

Nihil eſt tritius Edili lacernis, &c.

Nec pigri rota quaſſa mulionis.

Qvanqvam videantur dicti aliqvando notione generaliori, qvi qvæcunq; deniq; agebant animalia currulia. Sic profectò capio, qvæ leguntur paſſim in Cod. Theodoſ. t. de curſu publico, de mulionibus. Ut, l. 31. *Nec mulionibus, nec carpentariis, nec mulomedicis curſui publico deputatis mercedem à quoquam ſinceritas tua ſiverit miniſtrari.* Sic opinor ibi legendum, non *fuerit*, qvod eſt in vulgatis, ac ne *faciat* qvidem, qvod nonnulli viri docti cenſuerunt. Atq; ita cenſuiſſe video nunc demum etiam Jacobum Gothofredum, atq; lætor. Eſſe verò muliones hoc in loco aurigas qvalescunq; liqvet, qvia curſus publicus non per mulas ſolum, ſed & eqvos, aliaqve animalia, perfici ſolebat. Reſpectu vehiculorum qvidam ſunt *plauſtrarii*,

rii, qvi plauſtra regunt. Ita ſanè nominantur Ulpiano l. 27. ff. ad L. Aqvil. §. 33. Verba ejus: *Si ex plauſtro lapis ceciderit, & quid ruperit vel fregerit, Aquiliæ actione teneri plauſtrarium placet, ſi malè compoſuit lapides, & ideò lapſi ſunt.* Alii *rhedarii*, qvi rhedas. Cicer. in Mil. *Adverſi rhedarium occidunt.* Uſurparunt hoc vocabulum & Græci ultimis temporibus. Aretas ad Apocalypſ. cap. 18. Ῥαίδη, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ῥαιδάριος τέτριπται. Alii *ciſiarii*, qvi ciſia. Ulpianus antea laudatus in l. 13. ff. Locati: *Si ciſiarius, dum cæteros tranſire contendit, ciſium everterit.* In Baſilicis vocatur ἁμαξάριος. Verba: Εἰ ἁμαξάριος φιλονεικῶν προλαβεῖν, στρέψῃ τὴν ἅμαξαν. Leunclavius hæc ita reddidit: *Si caruchariuſ, dum cæteros antevertere contendit, carucham everterit.* An, qvod in dicta lege hodie ſic ſcriptum eſt, *ſi ciſiarius, id eſt, carrucharius, &c.* Sed haud dubie hæc gloſſa eſt, eaq; haud ſatis apta, cum à ciſio diverſa ſit carrucha. Legas tamen qvoq; *carrucharios*, qvi carruchas ducunt. Gloſſæ veteres: Καρουχάριος, *mulociſiarius, carucharius.* Obſerva hic, ſic appellatum Græcis etiam recentioribus. Deinde unico ſcriptum eſſe *r*, cum id alias geminetur. Sed qvid eſt, qvod exponant qvoq; *mulociſiarium?* Qvomodo cum ciſiario hic muli conjunguntur? Meo animo ſcribendum *mulio ciſiarius* diſtinctis vocibus videtur. Nempe mulio generale nomen eſt, ut ſuperius monſtravi. At verò *mulio ciſiarius*, qvi regit mulas in ciſio. Eſt & *quadrigarius*, qvi qvadrigas ducit in Circo. Aſconius: *Quadrigarius, qui in Circenſibus quadrigas agitabat.* Uſurpavit ita Varro lib. II. R. R. cap. 3. *Peritus belli alios eligit atque alit ac docet, aliter quadrigarius & deſultor.* Non eſt alius hoc loco qvadrigarius, qvam qvi qvadrigarum agitandarum cauſſa eligit inſtituitqve eqvos. Philoxenus: *Quadrigarius*, ἁρμελάτης, ἱππηλάτης, ἡνίοχος. Gloſſæ aliæ: Ἁρματηλάτης, *quadrigarius.* Habes & *trigarium* apud Plinium lib. XXVIII. cap. 17. *Feruntque & Neronem Principem hac potione recreári ſolitum, cum ſic quoque ſe trigario approbare vellet.* Tamen hic Torrentius trigarium interpretari mavult eum, qvi ornandi inſtruendiqve agitatores gerit curam, ſicut diſcas ex ipſius Notis ad Svetonii Neronis cap. 5. Nempe illud *approbare ſe trigario* putabat dictum, ſicut *approbare ſe magiſtro.* Qvomodo & Svetonius

Ee 2

nius ipſe, *Cajo talem & ſe & exercitum approbavit*, vita Galbæ cap. 6. At *trigarius, a, um*, eſt adjectivum, nec neceſſe, ut ad virum tantum referatur. Et qvid, ſi intelligamus curſum? Qvid, ſi certamen trigarum? Verum apud Plinium in libris optimis non legitur *trigario*, ſed, una littera adpoſita, *ſtrigario*, unde optimè Salmaſius ad Solinum: *Cum ſic quoque ſtrigario approbari vellet.* Eſt videlicet ſtrigarium, ut ipſe docet, locus, ubi exercentur eqvi ad certamen curule, ita dictum, pro *ſpacio ſtrigario*, ut ſit approbari ſtrigario idem atq; adprobari per ſtrigarium, hoc eſt, ſpacium illud, atq; ſimul exercitium, qvod in eo inſtitui ſolebat. Apud Philoxenum omiſſa prima littera *trigarium* eſt, exponiturq; τόπος ὅπου ἵπποι γυμνάζονται, id eſt, *locus, ubi equi exercentur.* Atq; ita ſcribitur & Aurelio in Regionibus Urbis Romæ, ipſiq; Plinio lib. XXXVII. cap. 3. Ut proinde fruſtra in ſuperius adductis verbis aurigam trigarum reqviramus. Græcis genus hoc vocari διφρευτὴς conſvevit, à δίφρῳ, qvi fuit propriè in hujusmodi ac militaribus vehiculis. Ita ſanè appellavit Sophocles. Apud Lucianum διφρηλάτης eſt, in dial. Jovis & Solis, ubi Jupiter ad Solem de Phaëtonte loqvens: Τοιοῦτον ἡμῖν τὸν καλὸν ἡνίοχον καὶ διφρηλάτην ἐκπέμψας, *Talem nobis pulchrum aurigam atque rectorem currus emiſiſti.* Et hi qvidem varii ſunt aurigæ. Qvos notandum amplius non fuiſſe viros ſemper, ſed qvandoq; etiam mulieres. Docet vel Homerus, apud qvem Juno pro auriga eſt in curru Minervæ, & Minerva in curru Diomedis. De priori verba ſunt Poëtæ in Iliad. E.

Ἥρη δὲ μάστιγι θοῶς ἐπεμαίετ' ἄρ' ἵππους.

Juno autem ſcutica velociter urgebat equos. De poſteri legitur in eodem libro prolixè, ubi inter cætera hoc qvoqve:

Λάζετο δὲ μάστιγα καὶ ἡνία Παλλὰς Ἀθήνη.

Corripuit autem flagellum & habenas Pallas Minerva. Annotandum, qvod hic agat de vehiculis bellicis ac militaribus, adeò non poteſt mirum eſſe, ſi nonnunqvam hoc acciderit in cæteris. Qvomodo apud eundem Odyſſ. Z. vicem aurigæ præſtat Nauſicaa, aliæ apud alios. Nam & apud Herodotum legimus Zavecibus ſolenne fuiſſe, ut in bellis aurigas haberent fœminas. Verba ſunt in Melpomene: Μαξύων δὲ Λιβύων Ζαύηκες ἔχονται, τοῖσι αἱ γυναῖκες ἡνιοχεῦσι τὰ ἅρματα εἰς τὸν

πόλε-

πόλεμον. *Maxium autem Libyum confines ſunt Zaveces, ubi fœminæ aurigantur currus in bellum.* Ita vertit Valla, ſed intelligendum eſt, ut dixi, non qvod ipſæ curribus certaverint, ſed qvod certantium virorum fuerint aurigæ. Cæterum, officium eorum communiſſimum, qvod Latini vocant *currus agere* vel *ducere*, hoc eſt, jumentis animalibusqve ad currendum ambulandumve compulſis vehiculum idoneo itinere promovere. Ovid. II. Metam. fab. 1. de Jove:

-- -- -- *Non aget hos currus.*

Et fab. 5.

Quilibet alter agat portantes lumina currus.

Juſtin. lib. XLI. cap. 6. *Per ſangvinem ejus currum egit.* Val. Maxim. lib. IX. cap. 11. *Supra corpus duci vehiculum juſſit.* Græcis iſtoc una voce, ἁμαξεύειν. Unde Plutarchus in Eumene: Ἁμαξεύων διὰ πενίαν, vel ἐλαύνειν. Unde Lucianus ante dicto loco: Εἶπον καὶ ἥλιξ ὁ κίνδυνος εἰ μὴ ὀρθὴν ἐλαύνοι. Animalia dicebantur *trahere*. Sveton. Auguſto, cap. 94. *Videre viſus eſt filium ſuper currum laureatum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus.* Simili ratione loqvebantur Græci. Dio lib. LIX. τὸ ἅρμα τὸ πομπικὸν ἐφ' οὗ ἤχθη, ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν. Qvod ſi verò vehiculum eſſet onerarium, non tam ἕλκειν, qvam ἀμπρεύειν, hoc reddebant, ſi eſt vera Suidæ obſervatio, voce ἀμπρεύοντες. Unde inter alia: Ἀμπρεύειν κυρίως τὸ μετὰ ἁμάξης πορεύεσθαι. Propriam ait vocis hujus eſſe hanc ſignificationem. Qvod ſi præter aurigas alii qvoq; vehiculo inſiderent, eos dicebantur *vehere*. Sic enim Latini qvoq; reddere hoc negotium ſolebant. Ovid. ep. 21.

Hunc Venus in cœlum curru vexiſſet eburno.

Fiebat porro hoc per habenas, qvas tenebant. Qvod ἡνιοχεῖν à Græcis propriè vocatur. Qvemadmodum qvi per eas verè poterat jumenta regere, ac prout uſus poſtulat, vel concitare, vel ſiſtere, ἐγκρατῆ εἶναι τῶν ἡνιῶν. Lucianus in Dial. Jovis & Solis: Καὶ ὡς ἐγκρατῆ εἶναι τῶν ἡνιῶν, καὶ μὴ ἐφιέναι τῷ θυμῷ τῶν ἵππων. *Vti habenas regere, neque impetum permittere equis deberet.* Habenas tenebant una manu, altera flagellum. Apollonius III. Argon. de Medea:

Καὶ ῥ' ἑτέρῃ μὲν χειρὶ λάβ' ἡνία, τῇ δ' ἄρ ἱμάσθλην.

Altera manu capit habenas, altera flagellum. Et flagellum qvidem

Ee 3 capie-

capiebant dextra, ſicut idem docet, unde conſeqvens, qvod habenas tenuerint rexerintq; ſiniſtra. Verba ejus aliqvanto ante:

-- -- Καὶ εὐποίητον ἱμάσθλην
Δεξιτερῇ, ἔλαεν δ᾽ διὰ ἄστυς. -- --

Elaboratiſſimam ſcuticam cepit dextra, & per urbem fecit iter. Et qvoniam utrumqve ſic tenebant, flagellum inqvam & habenas, inde Phædrus noſter, de auriga loqvens, lib. III. cap. 7. vocat eum, qvi

Jugum flagello temperat lento, --
Et lora frænis continet ſpumantibus.

Flagellum, ſi non amplius illius eſſet uſus, jugo eqvorum applicuiſſe videntur. Facit ſanè Tydides apud Homerum Il. Ψ.

Αὐτὸς δ᾽ ἐκ δίφροιο χαμαὶ θόρε παμφανόωντος
Κλῖνε δ᾽ ἄρα μάστιγα ποτὶ ζυγόν.

Ipſe autem è curru humi deſiliit nitido, acclinavit igitur flagellum jugo. At verò Pollux ad hoc memorat, neſcio qvas, thecas: Προσθετέον δὲ, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς ἅρμασιν ἀπετίθεντο τὰς μάστιγας, ἀλλὰ οἱονεὶ θήκη ἐκαλεῖτο. Vertit Gvaltherus: *Notandum quoque, quod non in curribus flagella depoſuerint, ſed ferè theca quædam appellatur.* Poſtrema ſenſum habent nullum. Mallem vertere: *Sed eo, quod quaſi theca vocatur.* Cæterum, qvalis illa theca, qvove in loco fuerit, non declarat, neqve diſcere adhuc aliunde potuimus. Ac videtur, neſcio qvid, deeſſe iſtis verbis, de qvo alias deliberabimus. Habenas verò aurigæ, ſi volebant currere jugalia, & vehiculum celerius incedere, remittebant; Sin ire tardius, vel ſubſiſtere, adducebant, ſicut alias oſtendi. Ac poſterius qvidem qvando faciebant, dicebantur *currum equosve ſuſtinere.* Lucilius apud Ciceronem lib. XIII. ad Atticum, ep. 21: *Suſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator.* Græcis eſt ἐπέχειν. Unde ἐποχὴ, qvod Cicero *retentionem* vertit. Verba ejus dicto loco: *Carneades retentionem aurigæ ſimilem facit ἐποχῇ.* At verò eqvi tum dicebantur *ſtrigare.* Unde mula carrucharia Phædri noſtri libro III. cap. 7.

Namque, ubi ſtrigandum eſt, & ubi currendum, ſcio.

Qvando autem faciebant prius, *currum* dicebantur *impellere.* Ita Silius lib. XVI. qvanqvam de multitudine loqvens:

Impellit currum clamor, vocesque faventum.

Erat

Digitized by Google

Erat verò longè hoc freqventius altero, cum ferè curſu uterentur concitato cunctis in vehiculis, iis maximè, qvibus vehebantur publicis in viis. Inde velut ſingulare ac inuſitatum notat Seneca in ſuo vehiculo, epiſt. qvod in eo mulæ AMBULANDO tantum teſtarentur ſeſe vivere, neq; curſu properarent ſolito. Sed & muſca hoc intuitu ad mulam carruchariam apud Phædrum noſtrum:

Quam tarda es, inquit, non vis citius progredi?

Optimè, *non vis*, & cum increpatione qvadam, velut qvæ officium deſerat ſuum. Neq; opus, ut mutetur, qvando & alii hoc verbo ſic utuntur. Senec. ep. 47. *Vis tu cogitare iſtum, quem ſervum tuum vocas, ex iisdem ſeminibus ortum?* Plinius lib. IX. ep. 17. *Vis tu remittere aliquid ex rupis?* Fuit autem ea currendi conſvetudo vetus: Nam & de Medeæ curru muliſqve Apollonius lib. III. v. 884. ubi egredientem urbe deſcribit; Item mox, cum revertitur, v. 1154.

Θῦνον ἐπειγόμενοι περὶ δώματα. -- --

Feſtini proruebant & ad ædes. Ipſe Homerus ſuis temporibus mulas Nauſicaæ facit currentes Odyſſ. Z.

Αἱ δ' εὖ μὲν τρώχων, εὖ δὲ πλίσσοντο πόδεσσιν.

Illæ ſcitè currebant, & pulchrè penetrabant pedibus. Erat porro iter vel antrorſum, vel retrorſum. Illud vel in rectum, vel in latera. Retrorſum fiebat ex metu ferè lapſus, aut alterius incommodi obſtaculive, atq; tum *retorquere currus* dicebantur. Virg. XII.

Averſos toties currus Iuturna retorſit.

Servius: *Averſos retorſit, pro retorſit & avertit.* Bene, anteceſſit enim retorſio, ſeqvebatur averſio. Qvod ſi averſi currus fuiſſent, non erat opus, ut retorqverentur. Statio diviſim eſt *retro torquere*: lib. VI. Theb.

-- -- *Cum fræna ipſosque frementes*
Oblitus palmæ retro Tyrinthius heros
Torſiſſet. -- -- --

Antrorſum fiebat, cum iter eſſet commodum, nec qvid impediret. Ac primum qvidem in rectum, qvod ferè communiter eſt *currus agitare*. Qvomodo Virgilius lib. III. Georg. de certamine curruli, in qvo itinere recto decurrebant:

Centum

Digitized by Google

Centum quadrijugos agitabā ad flumina currus.

Luciano hoc ὀρθὴν ἐλαύνειν. Ita namq; habet in ſæpius laudato Dialogo Jovis & Solis: Εἶπον δὲ καὶ ἡλίκος ὁ κίνδυνος, εἰ μὴ ὀρθὴν ἐλαύνοι. *Dixi etiam, quantum periculum foret, ſi non recta via currum ageret.* Deinde in latus dextrum vel ſiniſtrum, qvod Latinis *flectere vehiculum.* Livius lib. I. cap. 48. *Flectens carpentum dextra in Orbium clivum.* Sic legendum ibi docuit celeberrimus Gronovius. Et profectò Tullius qvoq; in Verrinis *flectere curru de foro in Capitolium* uſurpavit, qvod non multum diſcrepat. Homero παρατρέπειν eſſe videtur, illo verſu Il. Ψ.

> Αντίλοχος δὲ παρατρέψας ἔχε μώνυχας ἵππους
> Εκτὸς ὁδοῦ. -- -- -- --

Antilochus autem flectens impellebat unungulos equos extra viam. Qvod ſi curſus in incertum eſſet orbem, aurigæ currum dicebantur *verſare.* Virgilius lib. XII. Æn.

> -- -- *Tu currum deſerto in gramine verſas.*

Servius hoc loco: *Verſas, huc atque illuc agis. Homerus* ἔστρεφον. Docet ſimul, Græcis, nominatimq; Homero, iſtoc eſſe στρέφειν. Si incertum, Græcis eſt περιελαύνειν. Qvod ex Æliano noſtro diſcimus, qvi ſic habet de Anniceri lib. II. V. Hiſt. cap. 27. Ζεύξας τὸ ἅρμα περιήλασεν ἐν Ακαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους. Ut verò promptius hæc facerent aurigæ, vocem ferè addere ſolebant, eamqve modò hanc, modò illam, pro negotii diverſitate. Docet Claudianus in toto epigrammate de mulabus Gallicis. Imprimis autem iſta pulchra ſunt & huc pertinentia:

> *Læva jubet, lævo deducunt limite greſſum,*
> *Mutavit ſtrepitum, dexteriora petunt.*

Rectè vocat *ſtrepitum* vocem illam aurigarum, qvia fit peculiari murmure ſonove, eoq; alio & alio. Si augendus erat curſus, tollebatur clamor. Unde Homerus Il. Ψ.

> Πέπληγόν θ' ἱμᾶσιν, ὁμόκλησαν τ' ἐπέεσσιν.

Percuſſeruntque flagellis, clamaruntque verbis. Statius Theb. VI.

> *Nec jam ſufficiunt ſtimuli, non verbera; Voce*
> *Nominibusque cient Pholoen Admetus & Irin.*

Sulpi-

Sulpitius Severus Dial.II. cap.4. *Iumenta cum omnia ſolo fixa ac ſi ænea ſigna riguiſſent, tollentibus altius vocem magiſtris, flagris hinc atque inde inſonantibus nihil penitus movebantur.* Solebant autem aurigæ vel ſedere in vehiculis, vel juxta ea ambulare. Inſediſſe conſtat vel ex Svetonio, qvi ſic habet in Flavio cap.23. *Mulionem in itinere quodam ſuſpicatus ad calceandas mulas deſiliiſſe.* Non intelligitur deſiliiſſe, niſi qvi ſedit antea in vehiculo. Sic apud Homerum Mercurius vehiculum Priami ducturus conſcendit. Verba Poëtæ ſunt Il.Ω. Ἦ καὶ ἐπαΐξας ἐριούνιος ἅρμα καὶ ἵππους

Καρπαλίμως μάστιγα καὶ ἡνία λάζετο χερσίν.

Dixit, & exſiliens Mercurius in currum & equos ſtatim flagella & habenas accepit manibus. Atq; ſic ſolebant plerisq; in vehiculis, illis maximè, qvibus utebantur in longinqvis itineribus. Sed & in bellicis hoc obtinuit, qvod liqvet exemplo Minervæ apud eundem, Stheneleũ ſubmoventis à vehiculo Diomedis in prælio, ejusq; occupantis locum. Poëta ſic exponit Iliad.E.

-- -- Ὁ δ' ἄρ' ἐμμαπέως ἀπόρουσε

Ἡ δ' ἐς δίφρον ἔβαινε παραὶ Διομήδεα δῖον.

Hic autem (Stheneleus à curru amotus à Minerva) *confeſtim deſilit. Hæc verò* (Minerva) *in currum adſcendit ad Diomedem nobilem.* Locus verò eorum erat ſella prima. Phædrus noſter lib.III. cap.7.

Sed iſtum timeo, ſella qui prima ſedens

Iugum flagello temperat lento meum.

Agere de auriga, manifeſtum eſt. Ergo ſedere illum ſella prima facilè colligitur. Dicta porro ſella prima numeri reſpectu credi poteſt, cum vehiculum haberet plures, ſicut ferè habuerunt, qvibus facere itinera conſveverant. Atq; hujus explicationis qvidem argumentum certum habemus in imagine, qvam monumentum vetus exhibet, apud Onuphrium propoſitum in Antiqvitatibus Veronenſibus hoc modo:

Qvod ſi qvis exiſtimet intelligendum eſſe militare, in qvo tamen mulas junctas alibi non lego, poſſet prima ſella ſignificare primam ejus partem, ſpectantem ad mulas. Pro ſella prima Statius temonem dixit in ejusdem rei memoratione lib.I. Sylv. in Epithalamio, ubi loqvitur de curru Veneris:

Jungit Amor, lætamque vehens per nubila matrem
Gemmato temone ſedet. — — —

Qvomodo & Virgilius ob hanc cauſſam Metiſcum, Turni aurigam, facit prolabi à temone lib.XII. Æn.

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longè lapſum temone relinquit.

Nempe ſella prima proxima eſt temoni, ſic, ut ipſi immineat, vel incumbat, qvod ex imagine præcedenti videmus. Ideò & Propertius iſtum locum *temonem primum* appellavit lib.IV. el.8.

-- *Ipſa ſedens primo temone pependit*
Auſa per impuros fræna movere locos.

Primus temo non eſt propriè intelligendus, ſicut cenſent viri ſummi, ac ob id auriga conſtituendus in temone; Verum primam ejus ſignat partem, ubi *pependiſſe* dicitur, hoc eſt, leviter innixus fuiſſe, *ſedens* non in temone ipſo, verum ſella, qvæ vicina primo temoni, hoc eſt, parti temonis illi, qvæ prima eſt à vehiculo. Nam *primus temo*

mo ita dictus, ſicut *prima labra* apud Ciceronem, & ſicut apud Valerium Maximum *prima palus*, ſive *primus lacus*, lib. I. cap. 4. ubi perperam *proximum lacum* emendarunt, qvod in Notis ad eum oſtendetur. Certè etiam in militaribus vehiculis ſediſſe aurigam, & ſediſſe prima ſella, ante militem ſeu pugnatorem, docet Curtius lib. IV. cap. 15. qvando ait: *Auriga Darii, qui ante ipſum ſedens equos regebat, haſta transfixus eſt.* At verò cæteris in vehiculis, præcipuè urbanis, mulierum uſibus ſervientibus, atq; ad ſplendorem factis, non ſedebant, verum ambulabant juxta jugales. Sic enim accipio verba Dionyſii Halicarnaſſei, qvæ habet lib. IV. in hiſtoria Tulliæ, Tarqvinii uxoris: Αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι ἐπὶ τὸ τῆς ὄψεως ἐλεεινὸν ἐπέστη. Vertit Gelenius: *Mulis ad cadaveris conſpectum territis, ipſe quoque auriga commotus eſt, &, inhibito ad miſerabile ſpectaculum progreſſu, oculos in Dominam reflexit.* Qvæ obſcura ſunt & ambigua, cum non appareat, ſuumne an mularum progreſſum inhibuerit. Ego propius ſeqvendo Græca ſic expono: *Mulæ, cum ſpectaſſent cadaver projectum, perterrefactæ ſunt, quique ducebat eas, mulio, commotus ad miſericordiam eo ſpectaculo, ſubſtitit.* Ipſum mulionem ait Dionyſius ſubſtitiſſe. Qvomodo verò ſubſtitiſſe intelligetur, niſi prius ambulaverit? Atq; ita plane Livius, in eadem hiſtoria: *Reſtitit pavidus, atque inhibuit fræna is, qui jumenta agebat.* Item Valerius Maximus: *Is, qui jumenta agebat, ſuccuſſis frænis conſtitit.* Ubi nota, ὀρεωκόμον Dionyſii ab utroq; verti non *aurigam*, verum *eum, qui jumenta agit.* Aurelio Victori eſt *mulio*, in vita Serulii, ſive alius eſt Illuſtrium Virorum vitas ſcripto prodens: *Mulionem evitantem per ipſum corpus carpentum agere præcepit.* Ad eundem modum ambulans auriga cernitur in nummo veteri Heraclii Imperatoris, qvem vulgavit Lipſius lib. III. de Cruce. Imperator ipſe ſedet in vehiculo auguſto, pedibus ab eqvorum latere incedit auriga, una manu fræna, altera flagellum tenens. Similiter ambulantem exhibet pictura vetus in Notitia Imperii prope eqvos in carrucha Præfecti Urbis. Neq; aliud voluiſſe videtur Seneca ep. 87. qvando de mulione illius vehiculi, qvo ipſe faciebat iter: *Mulio excalceatus non propter æſtatem.* Certè alias excalcea-

Digitized by Google

tos fuiſſe oſtendit propter æſtatem, qvibus ſuum hunc opponit. At ſi propter æſtatem, conſeqvens videtur, qvod non ſederint, ſed ambulaverint, cum ſedentibus in vehiculo calcei non potuiſſent eſſe moleſti. Et hoc qvidem munus fuit aurigarum. Ipſi generis viliſſimi plerumq; extiterunt, ac ſæpiſſimè ſervilis. Unde Martialis lib. XI. *Mulio viginti venit modo millibus Aule.*

Et Labeo in l. 60. ff. Locati: *Servum meum mulionem conduxiſti.* Liqvet, habuiſſe ſervos muliones, eosq; non ſibi ſolum, ſed & aliis, qvos certo pretio elocabant. Eratq; hoc freqventiſſimum, præſertim in urbe, propter freqventiſſimum vehiculorum uſum. Qvare qvoq; inter miniſteria urbana numeravit Paulus l. 99. ff. de Leg. 3. *Muliones*, ait, *de urbano miniſterio ſunt.* Erant tamen aliqvando & liberi, varièq; ſuam operam elocabant aliis. Hinc *quartarii* nonnulli dicti, de qvibus Feſtus: *Quartarios appellabant antiqui muliones mercenarios, quod quartam partem quæſtus capiebant.* Non oſtendit, cujus qvæſtus partem qvartam cœperint. Sed veriſimile videtur ejus intelligere, qvem faciebant, qvi elocabant mulas. Apud Senecam in ludo Claudii ſunt *perpetuarii*, joco, ut exiſtimant, confic̄ti. Qvanqvam nil prohibeat ſic vulgo dictos credere, qvi ſtatis temporibus faciebant iter ex Galliis in Italiam per totum annum. Cum præſertim memoret hic Lugdunenſes & Lugdunum, qvo freqventer ſolenniterq; contendiſſe etiam ex Claudiano colligitur. Aliqvando hoc negotium obibant etiam, qvi in magna erant dignitate. Sic profectò apud ipſum etiam Homerum Nauſicaa, apud Apollonium Medea mulas regunt. Dionyſius Siciliæ tyrannus, cum ad eum veniſſet Plato, ipſe vehiculum duxit, cui habuerat impoſitum. Ælianus noſter lib. IV. Hiſt. Var. cap. 18. Καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα ὁ νέος Διονύσιος, αὐτὸς μὲν ἡνιοχῶν, παραιβάτην δὲ ποιησάμενος τὸν Ἀρίστωνος. *Et ſuſtulit eum in currum Dionyſius junior, ipſe habenas regens, Ariſtonis verò filium faciens ſeſſorem.* Heliogabalus Imperator τούς τε θεοὺς αὐτοῦ ἐπὶ ἅρματι χρυσῷ καὶ λευκοῖς ἑξαζύγοις ἵπποις ἀναβιβάσας αὐτὸς ἡνιόχει, ait Joannes Antiochenus, hoc eſt, *Deorum ſuorum ſimulacrum aureo impoſitum vehiculo trahentibus equis ſejugibus eximii candoris deducebat, ipſe aurigam agens.* Qvin imò ipſa Juno ita ducit Minervam,

vam, & Minerva Diomedem, apud ſupra laudatum Homerum Il. Ε. Nec fortaſſe mirum eſt, cum inter artes non profectò minimas aurigatio numeraretur. Liqvet exemplo Anniceris, de qvo Ælianus noſter lib. II. Var. Hiſt. cap. 27. Ἀννίκερις ὁ Κυρηναῖος ἐπὶ τῇ ἱππείᾳ μέγα ἐφρόνει καὶ ἁρμάτων ἐλάσει. *Anniceris Cyrenenſis ob artem eqvitandi & regendi currus multum ſuperbiebat.* Fuit hic Anniceris Philoſophus, & tamen arte iſta ſeſe oſtentavit, qvod non poteſt credi fuiſſe facturus, niſi vulgo artem magnam & laudabilem exiſtimaſſent. Neq; ſanè dubium, præſertim de aurigatione illa, qva in Circo ludisve aliis currulibus utebantur. De qva loqvens Neſtor etiam apud Homerum Il. Ψ.

Μήτι δ' ἡνίοχος περιγίνεται ἡνιόχοιο.

Arte auriga ſuperat aurigam. Nec ambigit vir ætate uſuq; rerum ſpectatiſſimus, hanc artem ipſe ibi docere filium ſuum, perqve hoc propriam illius oſtendere peritiam. Qvin imò ne poſtea qvidem longo tempore celebrari deſierunt aurigæ iſtiusmodi, ornariqve palmis præmiisq; aliis. Svetonius de Domitio, abavo Neronis, cap. 3. Ner. *Domitius non minus aurigandi arte in adoleſcentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus, ex Germanico bello.* Nero ipſe cenſeri voluit hac arte, qvod poſt etiam alii fecere Cæſares. Et fortaſſe fuit non omnino contemnendum, qvod feciſſe Annicerin memorat Ælianus: Περιήλασεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους, οὕτως ἀκριβῶς φυλάττων τοῦ δρόμου τὸν στοῖχον, ὡς μὴ παραβαίνειν τὰς ἁρματοτροχίας, ἀλλ' ἀεὶ κατ' αὐτῶν ἰέναι. *In Academia circumvectus eſt multis vicibus, tanta cura cuſtodiens curriculi veſtigia, ut non egrederetur orbitas, ſed iisdem perpetuò inhæreret.* Lucianus rem eandem commemorans in Encomio Demoſthenis ſic ait: Φασὶν τὸν Κυρηναῖον ἁρματηλασίαν ἐπιδεικνῦντα, πολλοὺς περὶ τὴν ἀκαδημίαν ἐξελαύνειν δρόμους, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἁρματοτροχίας ἅπαντας, μηδὲν παραβάντα, ὥσθ' ἑνὸς δρόμου σημεῖα κατὰ τῆς γῆς ὑπολείπεσθαι. *Ajunt Cyrenenſem demonſtrantem aurigandi peritiam multos ante Academiam flexus, omnes in eadem orbita, nec ullatenus exerrans, ut unius tantum itineris in terra veſtigia relinquerentur.* Δρόμους hic uterq; vocat vehiculi inceſſus ſive curſus. Ἁρματοτροχίας verò, vias in terra. Apud Heſychium compendioſiori ſcriptura ſunt ἁρματροχίαι. Ita namq; habet: Ἁρματροχίαι.

τροχίαι, αἱ τῶν τροχῶν ἐν τῇ γῇ ἀποχαράξεις. *Harmatrochiæ ſunt rotarum in terra notæ.* Latini *orbitas* appellavere proprio vocabulo. Gloſſæ veteres: Ἁρματοτροχιὰ, ἡ χάραξις τοῦ τροχοῦ, *orbita.* Aſconius ad Verrinam III. *Orbita, veſtigium rotæ.* Qvod χάραξιν Gloſſarum auctor, Heſychius ἀποχάραξιν, id Aſconius *veſtigium* interpretatur. Atq; ita Iſidorus: *Orbita, veſtigium carri, ab orbe rotæ dicta.* Senſit & Ovid. II. Met. f. 1. *Hac ſit iter, manifeſta rotæ veſtigia cernes.*

Sunt & τροχιαί. Heſychius: τροχιαὶ, αἱ τῶν τροχῶν χαράξεις. Per hæc igitur veſtigia orbitasq; perpetuo tenore incedere, Anniceris exemplo, res erat non cujuslibet, ſed exercitati, artemqve edocti, qvam Ælianus ἔλασιν ἁρμάτων, Lucianus junctim ἁρματηλασίαν appellavit. Ut nunc nihil dicam de cæteris, qvæ peculiariter in Circo ludisve ſimilibus obſervari debebant. Qvibus omnibus haud dubie Anniceris valebat, cum præſertim eſſet Cyrenenſis, Cyrenenſesq; artè hac ante alios populos præſtarent. Maximus Tyrius Diſſert. VII. Παιδεύματα Κρητικὰ, θῆραι, ὀρειβασίαι, τοξεῖαι, δρόμοι. Τὰ Θετταλὰ ἱππική. Τὰ Κυρηναϊκὰ, διφρεῖαι. *Inſtituta Cretica, venari, ſuperare montes, ſagittare, currere. Theſſalica, equitare. Cyrenaica, aurigare.* Pari modo Stephanus in Βοιωτίᾳ ex Ephoro: Ἔφορος δέ φησιν, ὅτι Κυρηναῖοι περὶ τὴν διφρευτικὴν ἐπιστήμην ἐσχόλησαν. *Ephorus ait, quod Cyrenenſes circa ſcientiam currulem fuerint ſtudioſi.* Ubi nominat διφρευτικὴν ἐπιστήμην, qvæ ἔλασις ἁρμάτων atq; ἁρματηλασία cæteris ſcriptoribus. Putabatur autem ars hæc inventa primum à Minerva, traditaq; Barcæis. Ita namq; Heſychius in Βαρκαῖος ex Mnaſea: Τὸ δὲ ἡνιοχεῖν ἀπὸ Ἀθηνᾶς ἔμαθον, ὡς Μνάσεας ἐν τοῖς περὶ Λιβύης. *Aurigandi artem didicerunt à Minerva, ut ait Mnaſeas in libris de Libya.* Pari modo Stephanus in Βάρκη, qvi & ipſe habuit ex Mnaſea, ut videtur: Ἡνιοχεῖν δὲ παρὰ Ἀθηνᾶς ἔμαθον. *Aurigandi artem verò à Minerva didicerunt.* A Barcæis veniſſe ad Cyrenenſes Libyasq; cæteros videtur. Nam & Barce vicina eſt Cyrenes. Unde Sylius lib. III. conjungit:

-- -- Barce ſitientibus arida venis,
Nec non Cyrene. — — --

Et Barcæum idem, qvod Libycum. Suidas: Βαρκαίοις, Λιβυκοῖς. Βάρκη γὰρ πόλις Λιβύης. *Barcæis, Libycis. Nam Barce urbs Libyæ.* Sed & currus

Barcæi

Digitized by Google

Barcæi dicti, qvi alias Libyci. Heſychius: Βαρκαίοις ὄχοις, Λιβυκοῖς. Qvod eruditiſſimus Bochardus vidit jam ex Sophoclis Electra didiciſſe. Qvanqvam autem aurigarum munus viri aliqvando magni obirent ipſi, tamen in vehiculis pleriſq; hoc negotium committebatur aliis, iisq; ferè vilioribus. Cæterum, aurigæ qvando ex qvacunq; cauſſa omittebant munus ſuum, aliorum ritu arma ſua, id eſt, lora, flagella, pectines, & id genus, ſuſpendebant Diis, Caſtori præſertim & Polluci, donaria. Qvod diſcimus ex parodia veteri, qvæ eſt inter Catalecta Virgiliana de Sabino, ubi Poëta:

-- -- Propter hoc noviſſimum
Paterna lora, proximumque pectinem.
Sed hæc prius fuere, nunc eburnea
Sedetque ſede, ſeque dedicat tibi,
Gemelle Caſtor, & gemelle Caſtoris.

Scaliger τὸ *proximum* ſuſpectum habet, atqve *ploximum* ſubſtituit. Neqvicqvam, ut opinor, qvando *ploximumque pectinem* non poſſunt cohærere. Præterea hic *proximum* perinde videatur poſitum, ut ſuperius *noviſſimum*. Qvi verò vehebantur in vehiculis, Græcis παραιβάται ſunt, qvemadmodum ex Æliano cernimus. Nam is uſurpavit non de iis, qvi utuntur curru bellico, qvod Poëtæ ferè faciunt, ſed de aliis qvibuscunqve. Atq; ad hunc modum Hippodamum παραιβάτην nominat & Apollonius lib. I. v. 754: Dionyſio Halicarnaſſenſi lib. VII. ſunt παροχούμενοι; Ariſtophani ſimpliciter ὀχούμενοι in Pluto. Aliis dicuntur ἔποχοι. Heſychius: Ἔποχος, ὁ ἐπὶ τοῦ ὀχήματος. Ἔποχοι, οἱ ἐπὶ τῶν ὀχημάτων διαβαίνοντες. Latini una voce non appellant. Vitruvio lib. X. cap. 14. ſunt *ſedentes rheda*. Ciceroni *vehentes curru*, qvi ſic habet in de Clar. Or. *Sed in te intuens, Brute, doleo, cujus in adoleſcentiam per medias laudes quaſi quadrigis vehentem transverſa incurrit fortuna.* Hi cum itineris faciendi cauſſa eniterentur in vehiculum, dicebantur *conſcendere*. Ovid. III. Triſt. el. 8.

Nunc ego Triptolemi cuperem conſcendere currum.

Svetonius uſurpavit *adſcendere* cap. 2. Tiberii: *Fratrem injuſſu populi triumphantem, adſcenſo ſimul curru, usque in Capitolium proſecuta eſt.* Plautus etiam *inſcendere* in Aſinaria, ubi ait: *Quadrigas ſi nunc*

nunc inſcendas Iovis, atque hinc fugias, &c. Græcis hoc eſt ἐπιβαίνειν ὀχήματος. Lucianus in Somnio: Ἐπίβηθι τούτου τοῦ ὀχήματος. Herodianus lib. IV. cap. 12. Τοῦ ἅρματος ἐπιβαίνοντι προσκομίζουσι, &c. At Homerus etiam ἐμβαίνειν ὀχήματι uſurpavit, Il. E.

Ἵπποισίν μ' ἐκέλευε καὶ ἅρμασιν ἐμβεβαῶτα.

Lucas ἀναβαίνειν maluit Actor. cap. 8. Παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον, ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ. Qvod ſi non ſua, verum aliena ope vel licentia veniebant in vehiculum, *tolli* dicebantur. Cic. III. de Nat. Deor. *Sol in currum Phaëtontem filium ſuſtulit.* Sic Horat. II. ſat. 6.

-- -- -- *Quem tollere rheda*
Vellet iter faciens, & cui concredere nugas.

Et Ovidius Faſtorum lib. VI.

At Dominus, diſcedite, ait: plauſtroque morantes
Suſtulit, in plauſtro ſirpea lata fuit.

Græcis hoc ἀναβιβάζειν. Lucianus in Dial. Sol. & Jov. Ἀναβιβασάμενος ἐπὶ τὸ ἅρμα, ὑπεθέμην, ὅπως μὲν χρεὶ βεβηκέναι αὐτὸν. Micyllus ita vertit: *In currum impoſitum ſubmonui, quo pacto oporteret inſiſtere viæ.* Verum ἀναβιβασάμενος non eſt *impoſitum*, nec ad Phaëtontem refertur, ſed ad Solem. Qvare mallem: *Tollens verò ipſum in currum, &c.* Philoſtratus pro eo uſurpavit ἀναθέμενον. Sic enim loqvitur in vita Dionis: Τραϊανὸς ἀναθέμενος αὐτὸν ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, &c. Æliano noſtro eſt ἀνάγειν ἐς vel ἐπὶ τὸ ἅρμα. Verba ejus lib. IV. cap. 18. Ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα ὁ νέος Διονύσιος. Jam, poſtqvam conſcendiſſent, currum dicebantur *occupare*. Ovidius II. Met. 2.

Occupat ille levem juvenili corpore currum.

Occupat hic non eſt conſcendit, verum tenet, qvod ex eo liqvet, qvia currus levis dicitur corpore ipſius, etiam dum occupat. Non autem levis graviſve dici poteſt currus hoc reſpectu qvidem, niſi corpus comprehendat. Livius pro eo dixit *vehiculo ſedere.* Verba ejus lib. I. cap. 34. *Ei carpento ſedenti, cum uxore, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileum aufert.* Cicero addit præpoſitionem lib. V. Att. 8. *Hanc epiſtolam dictavi, ſedens in rheda.* Græcis eſt καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ ἅρματος. Lucas loco ſuperius laudato: Ἦν τε ὑποστρέφων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος. Iter porro erat vel tardum, vel concitatum. In

illo

illo dicebantur *ingredi*. Tac.XII.Ann.42.*Carpento Capitolium ingredi,qui mos eſt Sacerdotibus.* Svet.Tib.cap.9.*Quas ob res ovans, & curru urbem ingreſſus eſt.* In hoc *volare*. Cicero pro Roſc.*Decem horis nocturnis ſex & quinquaginta millia paſſuum ciſiis pervolavit.* Item *rapi*. Plaut.Pœnulo I.ſ.2.*Ego illum jubeo quadrigis curſim ad carnificem rapi*. Juvenal.ſ.VIII.

— *Volucri Carpento rapitur pingvis Lateranus.* — -

Vehi ad utrumq; genus pertinet. Inde habes apud Tullium Philipp.II.*Ciſio celeriter ad urbem vectus.* Et apud Ovid.IV.Triſt.el.2.

Hos ſuper in curru Cæſar victore veheris.

Portari dixit Cornelius Nepos in Phocione cap. 4. *Cum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur.* Qvin imò aliqvando ipſe currus vehere qvem dicebatur. Ovid.Faſt.I.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant.

Qvod ſi via ſalebroſa eſſet, vel alias accideret,ut è vehiculo dejicerentur,*excuti* dicebantur. Ovid.XV.Met.f.1.

Excutior curru. -- -- --

Item *verſari*. Jul.Firmicus lib.VIII. cap.17. *Aut vehiculo verſatus vel enervatus interibit.* Currus verò ipſe *everti*,ſive id fieret hominis vel aurigæ culpa,qvomodo ait Ulpianus loco alias laudato:*Si ciſiarius, dum cæteros transire contendit, ciſium everterit:* ſive vitio eqvorum, qvomodo ait Curtius lib.IV.cap.15. *Equi crebra jactatione cervicum etiam currus everterant.* Ac poſterius qvidem στρέφεσθαι vel στρέφειν Græcis. Ita namq; reddunt Ulpiani verba Baſilicorum Auctores: Εἰ ἁμαξάριος στρέψῃ τὴν ἅμαξαν. Prius verò ἐκκυλισθῆναι. Homer.Il.Ψ.

Αὐτὸς δ' ἐκ δίφροιο παρὰ τροχὸν ἐξεκυλίσθη.

Ipſe verò ex curru juxta rotam excuſſus eſt. Luciano eſt ἐκδιφρεύεσθαι. Verba ſunt de Phaëtonte in Dial. Jovis & Solis: Ἐπὶ τῷ Ἠριδανῷ, ἵναπερ ἔπεσεν ἐκδιφρευθείς. *Iuxta Eridanum, quo loco decidit curru excuſſus.* Ne qvid verò tale fieret, aurigæ præſertim qværebant vitare, votis etiam conceptis, imploratisqve Diis ſemitalibus, qvi viarum & itinerum habere curam credebantur. Huc alluſit auctor Parodiæ veteris de Sabino, qvæ eſt inter Catalecta, ubi inter alia de Sabino auriga ſive mulione:

Neque ulla vota ſemitalibus Deis
Sibi eſſe facta. -- --

Cæterum, ad conſcenſum viri ferè utebantur ſaltu. Auſonius epigramm. 8. *Vel ciſio trijugi, ſi placet, inſilias.* Virgilius lib. XII. Æn.

-- -- *Saltuque ſuperbus*
Emicat in currum. -- --

Neq; aliter intelligendus eſt Homerus Iliad. Ω. ubi agit de Mercurio vehiculum Priami conſcendente loco aurigæ:

Η, καὶ ἐπαΐξας ἐριούνιος ἅρμα καὶ ἵππους.

Eſt enim ἐπαΐξας, ἀΐξας ἐπὶ τὸ ἅρμα, ut Euſtathius exponit, qvod non eſt *irruens*, ut vertunt vulgo, verum plane *inſiliens*. Qvomodo Plutarchus habet in Pompejo: Ἐπὶ δὲ Πομπήϊον εὐθὺς ἀΐξας. At verò fœminæ videntur habuiſſe ſcalas. Plutarchus in de Adulat. Οὐδὲ γὰρ τὰς ἐν Κύπρῳ κολακίδας ἐπειδὴ διέβησαν εἰς Συρίαν, κλιμακίδας προσαγορευθείσας, ὅτι ταῖς γυναιξὶ τῶν βασιλέων ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς ἁμάξας δι' αὐτῶν ὑποκατακλινόμεναι παρεῖχον. *Neque adulatrices Cyprias, quæ, poſtquam in Syriam tranſiverunt, climacides* (qvaſi ſcalares diceres) *appellatæ ſunt, quod Regum uxoribus vehicula conſcendere volentibus ſe ſubſternerent, adſcenſumque eis præberent.* Sanè, niſi ſcalas qvasdam habuiſſent vulgo, ſaltem delicatiores fœminis iſtis ſcalariarum nomen indi non videtur potuiſſe. Tempus conſcendendi, maximè in meritoriis vehiculis, ſignificabat mulio virgæ aut flagelli crepitu. Juvenalis reſpexit ſat. III. iſtis verbis: *Sed jumenta vocant, & Sol inclinat; eundum eſt.*

Nam mihi commota jam dudum mulio virga
Adnuit: ergo vale, noſtri memor. -- --

Jam ſicut adſcendebant viri ſaltu, ita ſaltu deſcendebant qvoqve. Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. de militibus vectis rheda fiſcali: *Qua permoti injuria militantes, præcipitatis in terram ſaltibus, ſe dederunt.* Ovidius lib. XII. Met. f. 3.

Tum verò præceps curru fremebundus ab alto
Deſiliit. -- -- -- --

Pariter legas apud Homerum Il. Ψ.

Αὐτὸς δ' ἐκ δίφροιο χαμαὶ θόρε παμφανόωντος.

Ipſe

Ipſe autem è curru humi deſiliit nitido. Similiter Il. E. de Sthenelo:

— — Ὁ δ᾽ ἄρ᾽ ἐμμαπέως ἀπόρουσε.

Hic autem confeſtim deſiliit. Et hi qvidem ſunt præcipuè, ad qvos res currulis pertinet. At qvi currus fabricant, ſunt *carpentarii.* Mentio eorum in notitia artificum urbis Romæ, qvæ proponitur in l. C. de Excuſatione artificum. Unde ſimul patet, alios hos eſſe carpentarios, alios illos, qvos ſuperius commemoravimus. Certè, qvomodo aurigæ inter architectos, medicos, pictores, ſtatuarios, marmorarios, & id genus, numerari qveant, non diſpicio. Ita ergo erunt, qvi Polluci ἁρμαλοπηγοὶ & ἁμαξοπηγοί. Verba ejus: Καὶ ἁρμαλοπηγὸς ἢ καθ᾽ Ὅμηρον προσήκοι ἂν τεκτονικῇ καὶ ἁμαξοπηγὸς εἴποις. Homeri locus, ad qvem reſpicit, eſt Il. Δ. ubi Scholiaſti veteri exponitur, ἅρματα συμπηγνύων. Heſychius: Ἁρματοποιὸς, τέκτον, ἢ ἁρματοπηγός. Suidas nominat ἁμαξουργούς. Verba ejus: Ἁμαξουργοί. Ἁμαξουργοὺς λέγουσι τοὺς ἀγριοπηγούς. Εἶδος ἢ οἱ ἀγριοπηγοὶ τεκτόνων, οἳ τὰς ἁμάξας κατασκευάζουσι, καὶ πάντων τῶν ἀγρίων ξύλων εἰσὶν ἐργάται. Ubi nota, etiam vocatos eſſe ἀγριοπηγοὺς, qvod feras diſtortasq; cunctas arbores in uſus ſuos converterent. Qvanqvam fortè carpentarius ſit propriè, qvi carpenta facit, qvomodo *trigarius,* qvi trigas, *ciſiarius,* qvi ciſia, qvorum itidem vocabula in notitia illa leguntur. Verba ſeſe habent iſto modo: *Carpentarii, ſculptores, dealbatores, cuſores, trigarii, ciſiarii, bractearii, &c.* Omnes mea opinione ſunt artifices, qvi fabricare pertinentia ad currus conſveverunt. Nam & ſculptores ſculpebant, & dealbatores pingebant, & cuſores armabant ære ferrove, & bractearii inducebant ebore, argento, auro. Carpentariorum mentio etiam in l. 31. lib. VIII. t. 5. Cod. Theod. ex qva liqvet, certos ad curſum publicum deſtinatos fuiſſe, habuiſſeq; veſtem & annonas ex publico. Num & habuere, qvi peculiari arte onerarent, ſicut hodie habere ſolent? Certè non cujusvis eſt, diverſi præſertim generis, onera ſic in vehiculo componere, ut & firma jaceant, & pondere ſuo curſum vehiculi laboremqve jumentorum promoveant. Qvare non magnopere dubitare poſſum. Qvanqvam ſæpe ipſi facerent plauſtrarii. Unde apud Ulpianum lege Aqvilia tenetur plauſtrarius, *ſi malè compoſuit lapides, & ideò lapſi ſunt è plauſtro,* l. 22. ff. ad L. Aqvil. §. 33. Memoratur in ve-

tuſtis Gloſſis aliqvis ζευκτὴς, verriturq; *junctor*, forſitan, qvod in jungendis mulis ad vehiculum præſtaret ſuam operam. Nam & in alio Lexico titulo de artificibus legitur: *Junctor*, ζευκτὴς. Apud Columellam lib. I. cap. 6. *jugarius* videtur: *Lata bubilia eſſe oportebit pedes decem, vel minimè novem, quæ menſura & ad procumbendum pecori & jugario ad circumeundum laxa miniſteria præbeat.* Hic jugarius videtur eſſe, qvi adjungit boves jugo. Niſi malis capere pro eo, qvi jugarios boves curat. Qvomodo jugaria fuit Juno, qvæ jugatos ſive conjugatos curare homines putabatur. Pertinent huc qvoqve, qvi Latinis dicti *veterinarii*, à veterinis, id eſt, jumentis, qvæ qvaliacunq; vehunt onera. Nam Cato generaliter exponit apud Feſtum. Feſtus ita dicit: *Veterinam beſtiam jumentum Cato appellavit à vehendo.* Paulò qvidem aliter Opilius eodem loco: *Opilius veterinam dici putat, quaſi venterinam vel uterinam, quod ad ventrem onus religatum gerat.* Loqvitur haud dubie Opilius de jumentis non vehiculariis, ſed clitellariis; Solebat enim onus impoſitum clitellis religari uno fune ad ventrem, altero ad uterum ſive imam ventris partem, ſicut hodieq; receptum eſt in mulis clitellariis. Sic veterina beſtia non erit curilis, aut jugata. Verum latius interpretatur Cato, & invenias apud Philoxenum, *veterina beſtia*, ὑποζύγιον, qvod propriè ſignificat eam, qvæ ſub jugum mittitur, hoc eſt, vehiculo adjungitur. Juvat qvoq; Plinius lib. XVII. cap. 23. qvando de ipſis: *Namque ut veterina à jugo volutatio juvat.* Nam volutatio à jugo eſt, qva ſe volvunt in pulvere, poſtqvam liberata ſunt à jugo. Non autem liberata à jugo intelliguntur, niſi qvæ prius ſub jugo fuerunt. Ab his ergo veterinis ſunt veterinarii, qvi jugalium hujusmodi gerunt curam. Meminit eorum Columella lib. XI. cap. 1. *Nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus foſſor aut fœni ſector, nec minus arborator & vinitor, tum etiam veterinarius.* Ubi videtur intelligere eum, qvi qvocunq; modo notitiam habet bonam veterinorum, eaq; ſcit probè curare. Qvanqvam ferè alibi accipiat ſpecialiori notione pro jumentorum medico, nec jumentorum modò, ſed & pecoris cujuslibet. Unde lib. VI. cap. 8. agens de boum qvodam morbo, unde faſtidium eis oritur: *Vitioſa incre-*

menta

menta lingvæ, quas ranas veterinarii vocant. Et lib. VII. cap. 5. ubi agit de morbis ovium: *Ovem pulmonariam ſimiliter & ſuem curari convenit, inſerta per auriculam, quam veterinarii conſiliginem vocant.* Alias ſunt *mulomedici.* Jul. Firmicus lib. VIII. cap. 13. *Hoc Oriente qui natus fuerit, aut erit auriga, aut equorum nutritor & cultor, vel eorum exercitator, aut mulomedicus vel equitiarius.* Hinc habes crebrò eorum mentionem in Cod. Theodoſiano inter miniſteria curſus publici. Ut, l. 31. *Nec mulionibus, nec carpentariis, nec mulomedicis, curſui publico deputatis.* Græcis ſunt ἱππιατροί. Gloſſæ veteres titulo de Divitiis: *Mulomedicus,* ἱππιατρός.

Cap. XVIII.

De vario vehiculorum uſu.

Uſus vehiculorum generalis. Initio adhibita in agris. Plauſtrum inter ſydera. Poſt in itineribus. Mulieres potiſſimum vehiculis quondam uſæ, poſt promiſcuè adhibita. Romæ ad hoc rhedæ meritoriæ. Harum uſus rarus ad portanda onera. Vehicula ſacra Deorum, ut quadrigæ Iovis. Livius emendatur. Item Solis. Thenſæ. Alia. Ficta Poëtarum vehicula Iovis, Iunonis, Saturni, Rheæ, Neptuni, Protei. Natalis Comes atque Erythræus notantur. Martis. Demſterus notatur. Veneris, Dianæ, Plutonis. Color cæruleus. Cereris, Bacchi, Solis. Sol quadrigas primum inveniſſe credebatur, & quare. Natalis Comes iterum notatur. Currus Auroræ. Aurora pro Sole. Gyraldus rejectus, & emendatus Fulgentius, ac Hyginus. Currus Lunæ. De Auſonii loco nova ſententia. Iuvencæ. Currus Noëtis. Vehicula Olympica & Circenſia. Quibus Diis dicata fuerint. Tertullianus explicatus, ejusque vetus lectio defenſa. Equus venetus, praſinus. Vehicula vera Diis conſecrata. Quædam ad verorum effigiem in faſtigiis ædium ſacrarum collocata. Vehicula ad portandas res ſacras in pompa Circenſi & Bacchi. Ad geſtandos Sacerdotes. De ſenſu Taciti ſuſpicio. Vehicula Regum apud gentes multas, aliorumque honoratiorum. Romæ Præfecti Prætorii & urbis, Vicarii urbis, Conſulum, Senatorum. Gellii locus expenſus. Currus ob præclara merita. Ἅρμα *pro equo. Currus Victorum Olympicorum, Triumphantium. Currus ob animi conſtantiam, & fidem. Currus honoris cauſſa miſſus obviam. Recepti ab aliis in currum*

ob honorem. Currus datus ob ſexus reverentiam matronis, item Sponſæ in nuptiis. Briſſonius notatur. Currus ænei, marmorei, & id genus, honoris gratia, decreti Triumphantibus, eis quoque, qui publicum præbuiſſent munus, quales ſimul curru vecti per Circum. Currus honorarii alii, etiam cum elephantis. Currus ludicri in Abaco. Currus ad comœdias, medicinam. Ἰατρὸς ἐπιδίφριος. *Ad litterarum deportationem. Diploma ei rei. Curſus vehicularis non eſt idem cum angariis. Veredi. Vehicula domicilii & habitationis. Iuſtini lectio defenſa. Plinius emendatus. Vehicula cubiculorum vice. Vehicula ad exercitationes corporis, geſtationes in porticibus. Vehicula ad recuperandam valetudinem. Ad ſublevandas membrorum infirmitates, pedum, oculorum, ætatis. Ad deportandos defunctos honoris gratia, vel minuendos ſumptus, vel ad contumeliam, vel ob neceſſitatem ex multitudine funerum, aut longinquitatem viæ. Currus ad ſupplicia. Trahi, diſcerpi quadrigis. Hercules num auctor hujus rei.* Πῶλοι, *equi. Lipſii emendatio Senecæ rejecta. Comminuti plauſtris. Rota ſupplicium. Gallicula. Barthius notatur. Rota Græcanica longè alia, quàm Germanorum. Eraſmus, Friſchlinus, Rhodiginus notati. Ignis & flagella cum rota. Vehiculis impoſiti per infamiam. Vehicula ad prælia.* Διφρίαι *variæ, quidque notent. Pollux explicatur. Perſica, Libyca, Cyrenaica* δίφρια. *Vehicula in munimentum caſtrorum, ad ſecuritatem itinerum, defenſionem in pugna, portationem machinarum, & armorum militarium, ſuperanda flumina, excludendos hoſtes à perſecutione diuturniori, & id genus.*

USus vehiculorum in humana vita fuit varius & multíplex. Unus generalis ad portanda onera, transferendaq; ea de loco uno in alium. Sed cum ea onera non ſint generis unius ejusdemqve, inde nati uſus alii aliiq; pro diverſitate finium, ad qvos ea onera referebantur. Primum omnium in agris uſurpata videntur ad expedienda opera ruſtica, qvæ carere neqveunt ſubſidio vehiculorum. Ac fortaſſis hæc eſt cauſſa, qvod in cœlos ipſos aſtraqve transtulerint. Nam qvod ſydus urſam vulgo nuncupant, id initio plauſtrum eſt vocatum. Manſitq; illa appellatio apud gentes ferè omnes, omnium ſaltem gentium agreſtes ruſticosve, qvos primos obſervaſſe ſydera

dera propter cultum agrorum non eſt vero alienum. Hyginus lib.II.Poët.Aſtr. in Arcto minori: *Majorem arctum complures plauſtro ſimilem dixerunt, & ἅμαξαν Græcè appellarunt.* Et poſt pauca: *Initio qui ſidera perviderunt, & numerum ſtellarum in unaquaque ſpecie corporis conſtituerunt, non arctum, ſed plauſtrum nominaverunt.* Plauſtrum ergo ſydus illud non Latinis modò antiqviſſimis, ſed & Græcis,qvi vocarunt ἅμαξαν. Idem Arabes & Hebræi vetuſtiſſimi fecere,ut teſtatur Scaliger ad Manilium,neqve alia eſt conſvetudo gentium Germaniæ magnæ omnium mirabili conſenſu. Adeò non poteſt dubitari de antiqvo hujus rei uſu. Poſt vehicula videntur uſurpata in itinere. Plauſtris ſanè ſeu vehiculis Jacobum,patrem ſuum, & uxores fratrum liberosq; ad ſe adduci ex Meſopotamia in Ægyptum curaſſe Joſephum legimus Gen.XLVI. Qvo tamen ex loco colligat fortaſſe qviſpiam, nec ineptè,mulierum olim ſenumqve uſui potiſſimum fuiſſe deſtinata,viros juvenesqve pedibus plerumq; iter conſveviſſe facere. At ſeqventibus temporibus promiſcuè ceſſerunt omnibus. Ita Naaman Syrus vehiculo facit iter in Judæam, de qvo lib.IV.Reg. cap.5. *Venit ergo Naaman cum equis & curribus,& ſtetit ad oſtium domus Eliſæ.* Similia legimus de Theſaurario Candacis, Reginæ Æthiopum, in Actis, cap.8. *Et revertebatur ſedens ſuper currum ſuum.* Vel,ut Græca habent, καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ. Eadem Græcorum fuit conſvetudo. Nam vehiculo & Piſiſtratus profectus eſt in prædia vicina teſte Herodoto lib.I. & Triptolemus totum ferè orbem pervagatus,qvod Hyginus docet. Latini vehiculis freqventiſſimè ſunt uſi ad itinera, viri fœminæqve. Tarqvinius mox circa initia urbis ab Sabinis Romam proficiſcitur *carpento ſedens cum uxore,* qvæ ſunt Livii verba. Neq; aliter deinde factum. Cicero de ſe ipſo lib. V.ad Attic.epiſt.17.*Hanc epiſtolam dictavi ſedens in rheda, cum in caſtra proficiſcerer.* Adde lib.VI.ad Attic. ep.1. ubi habet paria de Vedio. Plinius qvoq; de ſe lib.X. epiſt.26.*Nunc deſtino partim onerariis navibus,partim vehiculis provinciam petere.* Ac habebant ideò recentioribus temporibus Romæ atq; alibi,qvi rhedas & id genus elocarent eo fine ſub mercede, qvæ proinde *meritoria vehicula* nuncupabantur. Svetonius in Julio

cap.

Digitized by Google

cap. 50. *Longiſſimas vias incredibili celeritate confecit, expetitus meritoria rheda, centena paſſuum millia in ſingulos dies.* Et in Caligula cap. 39. *Quicquid inſtrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetiit, comprehenſis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis.* Tanqvam ſingulare qvid commemorat, qvod vehiculis meritoriis ſit uſus Cajus ad deportationem inſtrumenti ejus. Nempe alias non ad res, ſed homines, nec geſtationem, ſed profectionem pertinebant. Cæterum, ut hi duo modi primi antiqviſſimiq; fuerunt, qvibus conſtitit vehiculorum uſus, ita poſtea diviſi ſunt in varias multiplicesq; ſpecies pro diverſitate negotiorum pertinentium vel ad pacem, vel ad bellum. Ac in pace qvidem primum vehicula uſurpata in ſacris, tributaq; Diis ipſis. Tale ἅρμα Διὸς ἱερὸν, *currus Iovi ſacer*, apud Herodotum lib. VII. qvem religione ſumma colebant Perſæ, inq; itineribus & expeditionibus ſecum habebant Reges. Curtius lib. III. cap. 3. in pompa Darii: *Currum deinde Iovi ſacratum albentes vehebant equi.* Ubi nota eqvos albos in hoc curru ſolennes. Atq; ſic receptum fuit etiam aliis, maximè Romanis. Ideò vitio Camillo datum, qvod hoc genere eqvorum uſus eſſet in vehiculo triumphali, tanqvam æmulatione qvadam Jovis, ἱερὸν γὰρ ἡγοῦντο τὸ τοιοῦτον ὄχημα τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τῶν θεῶν, *ſacrum enim tale vehiculum habent Deorum patri & Regi*, ut Plutarchus in Camilli vita loqvitur. Livius lib. V. cap. 23. de eadem re: *Curru equis albis juncto urbem invectus: Parumque id non civile modò, ſed humanum etiam viſum. Iovis Soliſque equis æquiparatum Dictatorem in religionem etiam trahebant.* Oſtendit & ipſe, albos eqvos proprios putatos Jovi. Verum neſcio, an integra ſint loci hujus verba. Cui enim hic æqviparatur Dictator? Utrum eqvis? Qvomodo? Nec enim intelligitur, imò ne qvidem eis Livius æqviparatum voluit, ſed Jovi. Qvare illud *equis* non eſt caſus tertius, ſed ultimus. Jam ſi caſus ille ultimus, oratio non eſt integra, qvia nihil eſt, qvod τῷ *æquiparatum* reſpondeat. Qvare puto Livium ſcripſiſſe, *Iovi Solique equis æquiparatum.* Fuit nempe vocabulo *Iovi* adnexum *s* ex ſeqventi voce *Soli*, & qvia in ſecundo caſu cœpit legi, etiam vocem Soli eo caſu putarunt collocandam. Cæterum, ex verbis Livii apparet, etiam Soli currum Romanos tribuiſſe,

Digitized by Google

iſſe,cumq; pariter cum eqvis albis. Ubi verò currus hos habuerint, non liqvet. Mihi veriſimile videtur, reſpexiſſe ad eos, qvos circumducebant in pompa Circenſi, atq; thenſas alias vocabant. Sanè *thenſa Iovis* legitur apud Svetonium in Veſpaſiano, & ὀχὸς τῆς Ἀθήνας, id eſt, *thenſa ſeu vehiculum Minervæ*, item ὀχὸς Ἄρεως, id eſt, *thenſa ſeu vehiculum Martis*, apud Dionem in Circenſi pompa. Sed & Dii reliqvi Deæqve, nec non Heroës, & ex hominibus in Deorum numerum relati, ſua in Circenſi pompa habuiſſe vehicula compertum eſt. Qvale qvid ne Græcis qvidem plane incognitum fuiſſe videtur, qvum & Ptolomæus Philadelphus in pompa ſua Bacchum aliosq; Deos ſic traduxerit, ut apud Athenæum lib. V. legitur. Ac fortaſſis ſua res hæc accepit initia ex imitatione ſacrorum Judaicorum, cum in iis ſemel iterumqve arca fœderis vehiculo impoſita & in locum ſuum traducta legatur. Ipſe David hoc obſervavit cum ſuis, de qvibus ita lib. II. Sam. cap. 6. habemus: *Et impoſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrum novum.* Alias vehicula tributa Diis, ſed figmento qvodam, à Poëtis & Pictoribus. Atq; Jovi qvidem aſſignabant qvadrigas ipſi qvoqve. Inde Plautus in Amphitruone:

Quadrigas ſi inſcendas Iovis, nunquam effugies infortunium.

Ubi nota, his qvadrigis ſummam tribui celeritatem, qvod exiſtimant ex eo fieri, qvoniam celerrimo curriculo rapi Jupiter ex Olympo in terram, & rurſum ex terris in Olympum fingatur. Verum rectius putabimus hoc inde ortum, qvia Jupiter non eſt alius paganis, qvam qvi vulgo Sol vocatur, cujus curſus eſt celerrimus. Sed de Sole poſtea. De Jove ac celeritate currus ejus etiam Lucianus videtur teſtari, qvando currum facit alatum in Piſcatore: Ὡς μέγας Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων. *Vt magnus Iupiter curru vectus alato.* Sumſit Lucianus hoc ex Platonis Phædro, ubi Plato qvoqve: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων. *Magnus Imperator cæli Iupiter curru vectus alato.* Imitatur & Horatius, qvando *volucrem* appellat currum eum lib. I. Carm. od. 34.

Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Sed diſpiciendum, annon volucris alatusq; currus hic dicatur pro-

pter aqvilas, qvas nonnulli adjunxere loco eqvorum. Sanè in Hygini picturis ſat antiqvis non ſunt eqvi, verum aqvilæ, in curru Jovis. Juno & ipſa curru fingitur incedere, ſed tracta pavonibus. Ovidius lib. II. Metam.

-- -- -- *Habili Saturnia curru*
Ingreditur liquidum pavonibus athera pictis.

Saturno picturæ Hygini currum tribuunt cum draconibus adjunctis, qvi caudas ſuas ore præhendunt & abſumunt. Qvod non puto alibi occurrere. Rheam, qvæ & Iſis vel Cybele, fingebant uti curru tracto leonibus. Hinc Lucretius lib. II.

Hanc veteres Grajum docti cecinere Poëtæ
Sedibus in curru bijugos agitare leones.

Conſentiunt Virgilius Æn. II. Claudianus de Raptu Proſerpinæ, ac alii, monumenta item priſca nummiqve, qvales cernuntur apud Anton. Auguſtinum in gente Volteja, Roſſinum, atq; alios. Leones illi qvondam homines fuiſſe finguntur, Hippomanes videlicet ac Atalanta, poſt ira Numinis converſi in feras. Ovid. lib. X. Met. f. 14. de ipſis agens pluribus, poſtremo claudit:

Pro thalamis celebrant ſylvas: aliisque timendi
Dente premunt domito Cybeleia frana leones.

Habet etiam Neptunus currum ſententia Poëtarum, eumq; qvadrijugis junctum. Hinc Orpheus de eo:

Κυμοθαλής, χοριλῶπα, τέτραορον ἅρμα διώκων.

Quadrijugum impellens currum, ſummo aquore labens. Plato ad illius currum eqvos jungit ſex in Critia: Τὸν μὲν Θεὸν ἐφ' ἅρματος ἑςῶτα ἓξ ὑποπτέρων ἵππων ἡνίοχον. *Conſtituerunt Deum,* (Neptunum) *currui inſiſtentem, ſex alatorum equorum aurigam.* Ubi obſerva, eqvos hosce dici alatos. Nam alii qvidem eqvos nominant nudos. Ut Virgilius lib. V. Æn.

Iungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Frana feris. -- -- -- --

Et fortaſſe Plato non tam alas aliqvas in eis intellexit, qvam celeritatem ſingularem. Nam & Virgilius ſtatim poſt prædicta:

Caruleo per ſumma levis volat aquora curru.

Qvomo-

Qvomodo & lib. I. Æn. de Neptuno:

-- -- *Curruque volans dat lora ſecundo.*

Pro eqvis hippocampos alii in eo poſuere, neq; illos ſex, vel qvatuor, ſed duos, ſi eſt verum, qvod habet Schottus in Dial. XII. Antiq. *C. Marius,* ait, *Arpinas, belli arte manuque promptus, in Nummis cuſum caput edidit Neptuni, &c. A tergo in biga habenis regentem cernas hippocampos.* Sanè apud Fulvium Urſinum qvoq; in gente Crepereia currus cernitur cum hippocampis, hoc eſt, eqvis in piſces deſinentibus, duobus, cui inſiſtit aliqvis cum tridente. Sed, num is Neptunus ſit, certò haud dixerim, cum hoc genus Proteo tribuat Virgilius lib. III. Georg.

Eſt in Carpatio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Protheus, magnum qui piſcibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.

Pulchrè *bipedum equorum,* qvia pars eorum poſterior in piſces erat deformata. Unde Servius: *Equi enim marini prima parte equi ſunt, poſtrema reſolvuntur in piſces.* Eqvos marinos vocat, qvos Schottus hippocampos. Tales ergo Proteus, non Neptunus habuerit. Neptuno tamen ſunt, qvi cete tribuant pro eqvis, vitulosqve marinos. Natalis Comes lib. II. *Alii maluerunt ejus currum trahi à vitulis marinis & cete, quam ab equis.* Qvi ſint illi alii, non declarat. Obſervo interim ex numero illorum eſſe Erythræum, qvando ita notat ad Virgilii lib. V. Æn. p. m. 241. *Homerus Odyſſ. V. currum deſcribit Neptuni,* τὰ κήτη μεγάλα. Verum ego nihil tale invenio apud Homerum. Verba ibi ſunt Ulyſſis naufragi, & inter fluctus natantis: *Vereor,*

Ἤ ἔςι μοι χῆ κῆτος ἰςιωτίνη μέγα δαίμων.

ne mihi cete immittat magnus Deus. Hæc verba nihil faciunt ad currum Neptuni, timuiſſe Ulyſſem oſtendunt, ne à piſcibus devoretur. Et qvi poſſint, cum præcedat paulò ante apud ipſum qvoq; de Neptuno:

Ὡς ἄρα φωνήσας, ἵμασεν καλλίτριχας ἵππυς.

Sic locutus impulit pulchricomos equos. Tribuit & Homerus eqvos Neptuno in curru, non cete, neqve vitulos marinos. Memorant

 Poëtæ

Poëtæ currum qvoq; Martis cùm eqvis. Ipſe Homerus Iliad. O.

> Ὣς φάτο· Καὶ ῥ' ἵππυς κέλετο δεῖμόν τε, φόβον τε
> Ζευγνύμεν. -- -- -- -- --

Sic dixit, (Mars) *& equos juſſit Metumque Fugamque jungere.* Per Metum Fugamqve, ſunt, qvi putant eqvos intelligi ſic nominatos. At Euſtathius Martis filios exponit. Eqvos ſanè memorat in curru Martis etiam Calaber, verum qvatuor, eosq; vocat Æthona, Phlogium, Combon, & Pholum. Pro eqvis Demſterus locat leones. Verba ejus ſunt in Comment. ad Roſſini X. cap. 29. *Antonius Heliogabalus triumphabat tigribus, ut referret Bacchum, leonibus, ut Martem, denique canibus, ut exemplo careret.* Habet, ut teſtatur ipſe, ex Lampridio. Verum primo falſum eſt, qvod ait triumphaſſe. Nusqvam hoc Lampridius, qvod alibi jam dixi. Deinde nec id verum, qvod de Marte prodit. Nulla Martis mentio in verbis Lampridii, ſed Matris Deum, id eſt, Iſidis vel Cybeles. Ita enim habent: *Junxit ſibi & leones, Matrem magnam ſe appellans.* Verba hæc non bene Demſterus inſpexit, & ex Matre Martem nobis deformavit. Veneri tribuerunt currum cum columbis. Docet pictura vetus Hygini, & Ovidius lib. XV. Metam. ubi de Venere:

> *Perque leves auras junctis invecta columbis.*

Apulejus qvoq; lib. VI. Aſini, de curru Veneris agens: *De multis, quæ circa cubiculum Dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes, jugum gemmeum ſubeunt, ſuſceptaque Domina læta ſubvolant.* Qvibus verbis nota qvatuor nominari, cum in picturis Hygini duæ tantum cernantur. Sunt tamen, qvi pro columbis cygnos memorant. Ut Horatius lib. III. Carm. od. 28. ubi ſic deſcribit:

> -- -- -- -- *Quæ Cnidon*
> *Fulgentesque tenet Cycladas, & Paphon*
> *Junctis viſit oloribus.*

Et Papinius lib. I. Sylvarum in Epithalamio, de Venere:

> -- -- *Amyclæos ad fræna citavit olores.*

Ipſe etiam Ovidius hoc facit lib. X. Metam.

> *Vecta levi curru medias Cythera per auras*
> *Cypron olorinis nondum pervenerat alis.*

Sappho

Digitized by Google

Sappho ei tribuit paſſeres, qvod eſt ſingulare. Ita enim habet carmen ejus ad Venerem, qvod legitur apud Dionyſium Halicarnaſſeum in libro de ſtructura Orationis:

-- -- -- Ἦλθες
Ἅρμ' ὑποζεύξασα· Καλοὶ δέ σ' ἆγον
Ὠκέες στρουθοὶ, πτέρυγας μελαίνας
Πυκνὰ δινέοντες. -- --

Veniſti curru vecta. Pulchri te ferebant agilesque paſſeres, ales nigras crebrò moventes. Dianæ currum finxerunt trahi à cervis. Callimachus:

-- -- Χρύσειον δ' ἐζεύξαο δίφρον
Ἐν δ' ἐβάλευ χρύσεια Θεὰ κεμάδεσσι χαλινά.

Et fræna, quæ aurea cervis imponis, cum ducis ad currum aureum. Apollonius lib.III. Argon. v.877.

Χρυσείοις Λητωῒς ἐφ' ἅρμασιν ἑστηυῖα
Ὠκείαις κεμάδεσσι διεξελάῃσι κολώνας.

Aureo in curru ſtans Diana velocibus cervorum hinnulis colles tranſvehat. Atq; hac effigie Diana cernitur etiam in nummis veteribus & monumentis aliis. Pluto apud Poëtas currum habet cum eqvis. Docet Claudianus in Gigantom.

— — — *Rex ille ſilentum*
Lethæo vehitur curru, lucemque timentes
Inſolitam mirantur equi, trepidoque volatu
Spiſſas cæruleis tenebras è naribus efflant.

Nota, nares eis eqvis tribui cæruleas, qvia color is eqvorum integrorum fuit. Intelligitur verò cæruleus, non qvalis Cœli, cum eſt ſerenum, ſed cum obſcurum atq; tenebroſum. Cyaneum & Indicum alias vocarunt, qvalis diſtat proximè à nigro. Hinc Ovidius eosdem eqvos vocat atros lib.V. Met.

Hanc metuens cladem tenebroſa ſede tyrannus
Exierat, curruque atrorum invectus equorum
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.

Nempe Pluto Jupiter eſt inferus. Sicut ergo candidos, qvi eſt ſuperus, habere fingebatur eqvos, ſic ex adverſo alter atros. Nume-

Digitized by Google

rus eqvorum putatur qvaternarius. Claudianus in de Raptu Proſerp. ubi Pallas ad Plutonem:

Audes Tartareis Cœlum inceſtare quadrigis.

Idem nomina eis dat Orphnæi, Æthonis, Nyctei, & Alaſtoris, lib. I. Cereris currus trahitur ab angvibus. Sic Orpheus in carmine de ipſa, primus forſan hujus commenti auctor:

Ἅρμα δρακοντείοισιν ὑποζεύξασα χαλινοῖς.

Currum jungens angvibus frænatis. Angves illi putabantur bini, unde Ovidius lib. V. Met.

— — Geminos Dea fertilis angves
Curribus admovit, frænisque coërcuit iras.

Neq; aliter effigiem ejus repræſentant nummi veteres. Claudianus iſtiusmodi vehiculum ei tribuit, in de Raptu Proſerpinæ, ubi & de cætero deſcribit eleganter. Bacchum qvoq; curru vehi voluerunt, qvem trahant tigres. Ovidius lib. I. de Arte:

Iam Deus in curru, quem ſummum texerat uvis,
Tigribus adjunctis aurea lora dabat.

Virgilius lib. VI. Æneid.

Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.

Idem tamen Ovidius & lynces ei tribuit in curru. Verſus extant libro IV. Metam.

— — Tu bijugum pictis inſignia frænis
Colla premis lyncum: Bacchæ Satyrique ſequuntur.

Bijuges appellat, unde ſeqvitur, duos tantum habuiſſe. Qvomodo & Martialis ei duos tantum tribuit tigrides, lib. VIII. ad Domit.

Nam cum captivos ageret ſub curribus Indos,
Contentus gemina tigride Bacchus erat.

Poſt hos invenio & Soli datum currum à Poëtis, ſive Phœbo. Deſcribit eum pluribus Ovidius in fabula Phaëtontis. Et Prudentius hac de re in lib. I. contra Symmachum:

Hoc ſidus currum, rapidasque agitare quadrigas
Commenti. — — — —

Ubi qvod commemorat qvadrigas, proprium & peculiare eſt in

curru

curru Solis, qvando Solem primum qvadrigas cenſent inveniſſe. Ita diſcimus ex Hygino, qvando ait lib. II. Aſtron. *Admiratus eſt ingenium hominis ad Solis inventa acceſſiſſe, quod Princeps quadrigis inter Deos eſt uſus.* Ante Solem ergo nullis Dii uſi qvadrigis putabantur, ipſe primus junxit eqvos qvatuor, ex ſententia Poëtarum. Qvanqvam commenti hujus cauſſa, qvod per anni partes currat qvatuor. Fulgentius in Mytholog. lib. I. *Huic quoque quadrigam adſcribunt, illam ob cauſam, quod aut quadripartitis temporum varietatibus anni circulum peragat, aut quod quadrifido limite die metiatur ſpacium.* Qvatuor ergo eqvi ſemper ſunt in curru Solis, erratq; ſine dubio Natalis Comes, qvando putat Homerum nominare tantum duos. Verba ejus ita habent lib. V. cap. 13. *Homerus lib. XIII. Odyſſea duos tantum Solis equos numeravit, Lampum ſcilicet, & Phaëtontem.* Sed errat Natalis, qvando hi non Solis eqvi apud Homerum ſunt, ſed Auroræ. Verba Homeri manifeſta ſunt.

Λάμπον καὶ Φαέθον θ', οἵ τ' ἠῶ πῶλοι ἄγουσι.

Lampum & Phaëthonta, qui Auroram juvenes ducunt. Non Solem ait ducere, ſed Auroram. Eqvorum Auroræ mentionem facit & Ovidius lib. I. Amor. el. 8. ubi eis roſeum tribuit colorem:

— — *Nigri non illa parentem*
Memnonis in roſeis ſobria vidit equis.

Parens Memnonis Aurora tradebatur, ſicut notum. Aurora igitur ſecundum Poëtas vecta eqvis & ipſa, verum binis, iisqve roſeis, qvi Phaëthon & Lampus dicebantur. Unde Pacuvius in Thyeſte: *Non illic luteis Aurora bigis.* Ubi nota, luteas pro roſeis, qvas Nonius tamen ſplendidas exponit. Pædo qvoq; in obitum Mæcen. de Aurora loqvens:

Illius aptus eras roſeas adjungere bigas.

Contra tamen etiam Virgilius lib. VI. Æn. *Roſeis Aurora quadrigis.* Sed hic Solem denotare rectè vidit Donatus, de qvo & Servius ad iſta verba: *Donatus dicit, Auroram cum quadrigis poſitam Solem ſignificare.* Sol igitur non binis, ſed qvaternis vectus eqvis, neq; roſei, ſed purpurei coloris. Ita namq; Ovidius teſtatur epiſtola 21.

Demere purpureis Sol juga vellet equis.

Sed

Sed qvid faciendum Martiali, qvi & ipſe duos tantum Solis eqvos nominat? Verba ejus hæc ſunt:

Quid cupidum Titana tenes? Iam Xanthus & AEthon
Fræna volunt. -- -- -- -- --

Gyraldus ſanè putat, ipſum qvoq; duos tantum illi tribuiſſe. Verba ejus in Syntagmate VII. *Martialis tamen duos ſolum memorat* Solis eqvos. Sed non neceſſariò hinc colligas, qvia duos ſolum memorat, duos qvoq; ſolum tribuiſſe, ſæpe namq; unum modò nominari videmus in qvadrigis, qvod jam alibi notatum. Itaq; & ipſum memoraſſe hos, ſed ſine reliqvorum excluſione, arbitramur. De qvadrigis certè eo minus dubitare poſſumus, qvoniam & nomina eqvorum & ſexum veteres prodidere. De nominibus ſcimus ex Fulgentio, qvi ſic habet lib. I. Mytolog. *Vnde & ipſius* (Solis) *equis condigna ſic nomina poſuerunt, id eſt, Erythreus, Actæon, Lampos, Philogeus.* Eadem verba legas apud Commentatorem veterem Germanici, p.m. 144. ſed ut pro *Lampos* exhibeant *Lampros* meliori ratione, cum *Lampron* uterq; *lucentem* vel *ardentem* reddant. Alii alia poſuere nomina, ſed & ipſa qvatuor, ut ſit nullum de qvadrigis dubium. Ovidius II. Metam.

Interea volucres, Pyroëis, & Eous, & AEthon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent. -- -- --

De ſexu cognoſcimus ex Hygino, qvi ſic habet lib. I. cap. 183. *Equorum Solis nomina: Eous, per hunc Cœlum verti ſolet; AEthops, quaſi flammeus eſt, concoquit fruges. Hi funales, ſunt mares. Fœminæ jugariæ, Bronte, quæ nos tonitrua appellamus; Sterope, quæ fulgitrua.* Ita enim cenſeo legendum, pro *Eos, AEthyops, quæ fulgitura.* Pro *jugariæ* malè hactenus excudi *locariæ* Salmaſius qvoq; vidit. Factum autem hoc ex eo, qvia primum *jocariæ* fuit ſcriptum ſolenniſſima τῶ *u* in *o* & *g* in *c* mutatione. Jugariæ igitur fuerunt fœminæ, funales verò mares, ſecundum Hyginum, licet ipſe qvoq; in eorum appellatione à reliqvis diſſentiat. Et hæc qvidem ſatis de nominibus eqvorum Solis atq; ſexu. Nam qvæ ex Homero tradit nomina is ipſe Hyginus, nec in iis, qvæ ſuperſunt ex Homeri ſcriptis, leguntur,

qvantum

Digitized by Google

qvantum ſcio, & fœdiſſimè ſunt depravata, ſicut alibi oſtendam. Illud obſervatione dignum, qvod ad currum Solis Claudianus jungat non eqvos, verum gryphes. Verba leguntur in ſexto conſulatu Honorii: *At ſi Phœbus adeſt, & frænis grypha jugalem*
Riphæo tripodas repetens detorſit ab axe.

Sed nimirum ſeqvitur hac parte philoſophiam & traditiones Indorum. Qvod jam Voſſius notavit ex Philoſtrati lib. III. de vita Apollonii, cap. 14. ubi ſic Philoſtratus: Τὰ γὰρ θηρία ταῦτα εἶναι τε ἐν Ἰνδοῖς, καὶ ἱεροὺς νομίζεσθαι τοῦ ἡλίου. Τέτριππά τε αὐτῶν ὑποζευγνῦναι τοῖς ἐν ἀγάλμασι τοὺς τὸν ἥλιον ἐν Ἰνδοῖς γράφοντας. *Has enim aves ajunt eſſe in India, ac Soli ſacras, ac quadrigis eas jungunt, qui Solem apud Indos pingunt.* Ubi nota τετρίππων ſive qvadrigarum vocem, qvando & apud Indos hunc, qvem dixi ſupra, numerum animalium in curru Solis creditum oſtendit. Jam, ut Soli, ſic & Lunæ tribuerunt currum. Virgilius lib. X.

Iamque dies Cœlo conceſſerat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum.

Dicebatur autem uti bigis, non qvadrigis. Manilius:

Quadrijugis ut Phœbus equis, & Delia bigis.

Color putabatur albus, ſive niveus. Ovidius I. de Rem. Amor.

Vt ſolet in niveis, Luna vehetur equis.

Nota nominatim eqvos memorari, qvod & fit ab aliis. At Auſonius pro iis habet juvencas. Verba extant ep. 19.

Iam ſuccedentes quatiebat Luna juvencas.

Sed qvæ illæ juvencæ? Num boves? Ita ſanè judicat Prudentius, qvi propterea lib. I. contra Symmachum de Luna:

Nunc bigas frænare boves -- --

putatur. At in picturis antiqvis Hygini currus ejus trahitur à duabus puellis: Qvæ cum & ipſæ ſint juvencæ ſeu juvenculæ, de Auſonii animo poſſis dubitare; maximè, cum & Ovidius juvencæ vocem uſurpaverit de puella, ep. 5.

Graja juvenca venit, quæ te patriamque domumque
Perdat: Iö prohibe; Graja juvenca venit.

In vetuſto carmine apud Fulgentium lib. I. Mytol. vehiculo Lunari adjunguntur tauri. Verba ſic ſe habent:

Aſtrigeroque nitens diademate Luna bicornis
P. llatum bijugis conſcenderat æthera tauris.

Claudianus cervos nominat in eo, in Sec. Conſ. Stilich. v. 286.

-- -- Cervi currum ſubiere jugales,
Quos [illegible] eſſe Deæ primi ſub limine cæli
Roſcida fœcundis concepit Luna cavernis.

Sed hic Luna Dianam magis repræſentat, de qva diximus in præcedentibus. Qvotiens autem verè Lunam ſignificat, boves potius uſurpant, vel eqvos. Qvomodo Auctor vetuſtus Hymnorum:

Ζευξαμένη πώλους ἐριαύχενας αἰγλήεντας
Ἐσσυμένως πρότερωσ' ἐλάσῃ καλλίτριχας ἵππους.

Junctis equis longæ cervicis fulgidis impetuosè prius agitavit equos pulchricomos. Dant & Nocti bigas Poëtæ. Claudianus in de Raptu Proſerp. v. 275.

-- -- Sparſo Nox humida ſomno
Langvida cæruleis invexerat otia bigis.

Qvibus verbis bigæ cæruleæ nigras denotant, qvomodo & Plutónis eqvi ſunt cærulei, ut ſupra eſt oſtenſum. Præter hæc vehicula, Diis erant conſecrata, qvibus certabant in ludis. Ita Græci dabant in Olympicis ſpectaculis, & ſimilibus. Romani habuere in Circo, ubi bigas qvidem emittebant in honorem Lunæ. Tertullianus de Spectaculis cap. 5. *Bigas Lunæ ſanxerunt.* Iſidorus: *Bigas Lunæ conſecraverunt.* Bigæ iſtæ fuerunt eqvorum, qvorum unus nigri, alter candidi coloris erat. Iſidorus rurſum: *Bigas Lunæ conſecrarunt, quoniam gemino curſu cum Sole contendit, ſive quia & noctè videtur & die. Jungunt enim unum equum nigrum, alterum candidum.* Videntur & mulares bigæ huc referri oportere. Nam de his, in ludis publicis, uſurpari ſolitis, non aliis, accipio, qvæ leguntur apud Feſtum: *Mulus vehiculo Lunæ adhibetur, quod tam ſterilis ea ſit, quam mulus, vel quod, ut mulus non ſuo genere, ſed equi creetur, ſic ea Solis, non ſuo fulgore luceat.* Præſertim, cum præcedat proximè à Paulo Feſti Breviatore adductum: *Mulis celebrantur ludi in Circo maximo, Conſualibus.* Trigas dabant Diis inferis. Iſidorus: *Trigas conſecrarunt Diis inferis.* Et paulò poſt, ubi cauſam addit: *Trigas Diis inferis,*

quia

Digitized by Google

quia hi per tres ætates homines ad ſe rapiunt, id eſt, per infantiam, juventutem, atque ſenecta. Qvadrigas referebant ad Solem. Tertullianus: *De jugo verò quadrigas Soli ſanxerunt.* Pariter & Iſidorus, atq; alii. Erat porro color harum qvadrigarum duplex tantum ab initio, albus, & roſeus, ſive ruſſeus. Hoc enim vult Tertullianus libro de Spectaculis, cap. 5. ubi ait: *Nam initio equi duo ſoli fuerunt, albus & roſeus: Albus hyemi, ob nives candidas, roſeus æſtati, ob Solis ruborem, voti erant.* Pro *duo ſoli*, ſunt, qvi *duo Solis* legant, unde hic de Solis eqvis Commentator, Laurentius de la Barre. At nil tale voluit Tertullianus, colorum in Circo numerum binarium ſolummodo fuiſſe oſtendit, poſtea demum factum qvaternarium. Ideò ſubjungit: *Sed poſtea, tam voluptate quam ſuperſtitione provecta, roſeum alii Marti, alii album Zephyris conſecrarunt: Praſinum verò Terræ Matri vel Verno; venetum Cœlo & Mari, vel Autumno.* Hic ſanè praſinus & venetus eqvus non de colore in eqvis, qvalis nullus eſt in eis, ſed qvadrigis totis, omniqve illarum apparatu, eſt accipiendus. Id qvod hac occaſione annotandum. Sed & hoc non omittendum, licet Soli ſacræ forent qvadrigæ, colores tamen earum pertinuiſſe roſeum ſeu ruſſeum ad Martem, album ad Zephyros, praſinum ad Terram, venetum ad Mare vel Cœlum. Vel, ut alii exponunt, praſinum ad ver, ruſſeum ad æſtatem, venetum ad autumnum, niveum ad hyemem. Sed de his occaſione alia. Habebant & ſejuges in honorem Jovis. Iſidorus: *Sejuga maximus currus currit Iovi, propter quod maximum Deorum ſuorum eum eſſe credunt.* Porro citra uſum aliqvem conſecrata qvoq; Diis vehicula habuere. Liqvet exemplo vehiculi, qvod in Midæ regia repoſitum Gordius Jovi dedicaverat. Juſtinus lib. XI. cap. 7. *Ille* (Gordius) *plauſtrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iovis poſitum, Majeſtati regiæ conſecravit.* Nec fortaſſis aliter fecere alii poſt finita ruſtica opera, ſi genus aliud vivendi inſtituiſſent. Sed & qvæ capta habuerunt ex hoſtibus, ſuſpenſa in poſtibus conſecrare Diis ſolebant. Unde Virgilius lib. VII.

Multaque præterea ſacris in poſtibus arma
Captivi pendent currus curvaque ſecures.

Digitized by Google

Et Servius hoc loco: *Sacris in poſtibus, ubi ſpolia conſecrabantur.* Habuerunt ergo inter cætera ſpolia ſuſpenſa & currus, idq; in poſtibus ædium ſacrarum. Qvin imò curruum ſimulachris qvoq; iſtas ædes adornabant. Plutarchus in vita Romuli: *Inter cateram prædam ex Camerio aneum attulit currum, atq; eum in templo Vulcani dedicavit, cui impoſuit ſtatuam ſuam, quam Victoria coronat.* In Græco eſt χαλκοῦν τέθριππον, qvod ſignificat currum cum adjunctis eqvis qvatuor. Non igitur verus ille currus fuit, ſed ex ære ad ſimilitudinem veri formatus, una cum eqvis. Et ſolebant veteres hoc genere ornare templa maximè in ſummo. Teſtantur primo nummi veteres ingenti copia, Græci Latiniqve, ut & monumenta alia. Deinde Scriptores: Qvomodo de templo Delphici Apollinis videmus prodere Juſtinum lib. XXIV. cap. 7. ubi de Brenno: *Prada ubertatem omnibus oſtendebat, ſtatuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul viſebatur, ſolido auro fuſas eſſe.* Et de templo Apollinis Palatini Romæ Propertium lib. II. eleg. 3.

Auro Solis erat ſupra faſtigia currus.

Formabantur porro currus hi ad inſtar bigarum qvadrigarumqve primum ex auro, qvod ſuperiora docent. Dein ex ære, qvod exemplo Romuli cognoſcitur. Sed & Livius de iis lib. X. cap. 23. *Eodem anno Cn. & Q. Ogulnii adiles curules aliquot fæneratoribus diem dixerunt, quorum bonis multatis, ex eo, quod in publicum redactum eſt, anea in Capitolio limina, Iovemq; in culmine cum quadrigis poſuerunt.* Currus hi nonnunqvam inducebantur auro. Livius iterum lib. XXXV. cap. 41. *Iudicia in fæneratores eo anno multa ſeverè ſunt facta, accuſantibus privatos adilibus curulibus, M. Tuccio & P. Iunio Bruto. De multa damnatorum quadriga inaurata in Capitolio poſita in cella Iovis ſupra faſtigium adicula.* Invenio & fictiles ejusmodi qvadrigas. Feſtus voce Ratumena: *Equi feruntur non ante conſtitiſſe, quam pervenirent in Capitolium, conſpectumq; fictilium quadrigarum, qua erant in faſtigio Iovis templi.* Eadem narrat Plinius lib. XXVIII. cap. 2. & tali modo, ut appareat non infreqvens fuiſſe. Poſt hunc uſum, qvi honori Deorum tributus, vehicula etiam adhibita rebus ſacris deportandis. Ita legimus de ſacris Cereris apud Servium lib. I. Georg.

org. *Ipſa* (Eleuſina mater) *eſt etiam Ceres, Romæ quoque ſacra hujus de plauſtris vehi conſveverant.* Et de rebus in pompa Circenſi ſolitis circumduci apud Macrobium lib. I. Sat. cap. 6. ex Verrio: *Evenisſe, ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſupernè deſpiceret, & patri referret, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidisſet.* Simile qvid in ſacris Bacchi obſervamus receptum, nam in iis membrum virile in ploſtello ductum. B. Auguſtinus lib. VII. C. D. cap. 19. ex Varrone: *In Italiæ compitis quædam ſacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, ut in ejus honorem pudenda virilia colerentur. Nam hoc turpe membrum per Liberi dies feſtos cum honore magno ploſtellis impoſitum prius per rura in compitis & usque in urbem poſtea vectabatur.* Amplius vehicula obſervamus tributa ſacris hominibus ſive Sacerdotibus. Apud Theſſalos profectò Sacerdos Dianæ curru vehebatur. Unde Heliodorus lib. III. deſcribens pompam ſacram ejus Deæ, Charicliamq; Sacerdotem: Ἠγεῖτο ἐφ' ἁρμάμαξις ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχυμένη. *Vehebatur harmamaxa, quam trahebat biga boum alborum.* Et Pauſanias lib. VII. de ejusdem Deæ pompa apud Patrenſes: *In ea virgo, quæ ſacerdotio fungitur, poſtrema omnium cervorum bijugo curru vehitur.* Conſimili modo apud Argivos Sacerdos Junonis templum adire non pedibus debebat, verum curru. Herodotus in Clio, ubi verba refert Solonis: Ἐούσης ἑορτῆς τῇ Ἥρῃ τοῖσι Ἀργείοισι, ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱερόν. *Cum dies feſtus Iunonis apud Argivos eſſet, oportebat omnino matrem eorum ad templum venire junctis bobus.* Loqvitur de matre Cleobis & Bitonis, qvæ Sacerdos Junonis fuit, qvod & ipſe docet, & teſtatur Cicero in Tuſcul. I. *Primum Argiæ Sacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur, &c.* Sic apud Romanos virgines Veſtales vehebantur curru. Qvod cognoſcimus ex Prudentio, qvando ſic de aliqva:

Fertur per medias, ut publica pompa, plateas,
Pilento reſidens molli. — — —

Et huc trahunt viri docti, qvæ leguntur apud Tacitum XII. Ann. cap. 42. de Agrippina: *Carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus.* Qvanqvam fortè hoc ad Veſtales ſolas non ſit adſtringendum, cum præſertim Artemidorus

Digitized by Google

lib.I. cap.58. teſtetur, curru in ſomniis per urbem vehi, virginibus bona ſacerdotia portendere. Non autem fœminis ſacerdotibus ſolummodo hoc reperimus tributum, ſed & viris. Sic enim de Fidei Flamine apud Romanos Livius lib. I. cap. 20. *Ad Fidei ſacrarium Flamines bigis curru arcuato vehi juſſit.* Poſt hunc, in ſacris, etiam alius vehiculorum uſus erat in negotiis aliis, ſpectans pertinensqve ad honorem. Ita enim conſtitutum fuit apud Ægyptios antiqviſſimis temporibus, ut curru veherentur Reges, qvod ex Moſe qvoq; cognoſcimus, qvi mentionem facit hujus conſvetudinis lib.I.c.41. Similis Perſarum conſvetudo, qvod non uno loco docet Xenophon in Pædia. B. Auguſtinus, in qvæſt. ex utroq; teſtam. cap.115. *Perſarum Reges vehiculis feruntur. Nam veteres Reges Perſarum nec videbantur à populis.* Athenæus lib. XII. cap. de eodem Rege: Ὅτε εἰς ἐσχάτην αὐλὴν ἔλθοι, ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἅρμα, ἐνίοτε καὶ ἐφ' ἵππους, πεζὸς δ' οὐδέποτε ἑωράθη ἔξω τῶν βασιλείων. *Cum ad aulam ultimam venit, conſcendit currum, interdum & equum, pedibus verò ire nunquam extra regiam conſpicitur.* Apud Gallos qvoq; Reges olim vecti curribus. Eginhartus de Gallorum ſeu Francorum Rege: *Quocunq; eundum erat, carpento ibat.* Romani ſerius hoc inſtituerunt, inſtituerunt tamen, ut carpentis veherentur Imperatores, qvanqvam ſic, ut ſua uterentur libertate, ſi eqvis vehi mallent. De Nerone Svetonius: *Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur.* De Heliogabalo Lampridius: *Habuit gemmata vehicula, & aurata, contemptis argentatis & eboratis.* Sic Heraclii extat nummus, Lipſio editus in calce operis de Cruce, in qvo cernitur Imperator carpento ſive alio Imperatorio vehiculo inſidens. Etiam apud Indos valuit hæc conſvetudo, ſi qvæ Curtio eſt fides. Ita namqve habet lib. VIII. cap.9. *Breviora itinera equo conficit. Longior ubi expeditio eſt, elephanti vehunt currum.* Atq; iſta fortaſſe cauſſa, cur inter cætera Regum inſignia Theodoretus referat & vehicula. Verba ejus ſerm. 10. τὸ μὲν τῆς βασιλείας περιτέθεικεν σχῆμα τὴν ἁλουργίδα, τὸν στέφανον, τὸν θρόνον, τὸ ζεῦγος, τοὺς δορυφόρους. *Regiæ dignitati addita eſt ſpecies per purpuram, coronam, thronum, currum, ſatellites.* Deinde datum hoc honori etiam eorum, qvi munus qvoddam nobile in Republica ſuſtinerent. Qvo

fortaſſe

fortaſſe pertinet, qvod de Pharaone Ægypti Rege legimus, tribuiſſe Joſepho, ut in curru proximè à ſuo veheretur. Romani ſaltem ſic inſtituerunt apud ſe, qvanqvam ſerius, & Cæſarum demum temporibus. His enim factum, ut carpento veheretur Præfectus Prætorii, qvod ex Notitia veteri colligimus, in qva præter alia inſignia Prætorii Præfecto tribuitur etiam carpentum. Idem ſubinnuit Caſſiodorus, qvando Præfectum Prætorii in formula ipſius, qvæ eſt lib. VI. cap. 3. comparat Joſepho, *qui carpentum reverendus aſcendit.* Simili vehiculo & Præfectus urbis eſt ornatus, de qvo idem Caſſiodorus dicto libro, cap. 4. *Carpento veheris per nobilem plebem.* Et Vopiſcus initio Aureliani: *Vehiculo ſuo me & judiciali carpento Præfectus urbis, vir illuſtris, Iunius Tiberianus, accepit.* Sed & Vicarius urbis iſto genere utebatur. Caſſiodorus cap. 15. libri ante indicati de eo diſſerens: *Ad ſimilitudinem ſummorum carpento veheris.* Currus etiam pertinuit ad Conſules. Inde Caſſiodorus rurſum lib. II. cap. 2. ad Conſulem deſignatum: *Reſpice te ſupra omnium humeros atque ora volitare.* Et paulò ante: *Celſos currus* (ita enim legit Lipſius, non *curſus*) *niſi confidentia magna non appetit.* Senatoribus conceſſum, ut carrucis ingrederentur honoris gratia. Lampridius de Alexandro Severo, in vita ejus, cap. 43. *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permiſit: Intereſſe Romanæ dignitatis putans, ut hiis tantæ urbis Senatores vectarentur.* Loqvitur de carrucis non ſimpliciter, ſed argentatis, qvod notandum. Nam carrucis aliis etiam ante Severum incedebant. Imò priſcis jam temporibus hoc obtinuit, ſi qvæ fides Baſſo, cujus verba refert Gellius lib. III. cap. 18. ubi diſſerit de pedarii Senatoris appellatione: *Hæc etiam vocabuli iſtius ratio dicitur, quam C. Baſſus in Commentariis ſuis ſcriptam reliquit. Senatores enim dicit in veterum ætate, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam vehi, in quo curru ſella eſſet,* &c. Sed repugnat, qvod à Plinio refertur de Metello lib. VII. cap. 43. *Tribuit ei Populus Romanus, quod nunquam ulli alii ab condito ævo, ut, quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & ſublime, ſed pro oculis datum,* qvos nimirum rapto ex incendio ædis Veſtæ Palladio amiſerat. Manifeſtè

teſtatur,

Digitized by Google

teſtatur, nemini ante Metellum hoc indultum. Neq; poteſt ambigi de fide Plinii, cum ſuperſit hodieqve ejus rei monumentum, in qvo inter cætera hoc qvoqve:

TRIBUIT EI P.R. UT, QVOTIES IN SENATUM IRET, CURRU VEHERETUR AD CURIAM. QVOD A CONDITO ÆVO NULLI ALII CONTIGIT.

Qvæ pæne ipſa Plinii ſunt verba. Jam ſi Metellus fuit primus, cui conceſſum curru vehi in curiam, aliqvanto ſerius inſtitutum hoc neceſſe fuerit, qvam Baſſus putavit. Niſi fortè arbitramur id, *in curiam*, à Gloſſa eſſe apud Gellium, cum & curru vecti alias videantur, licet non in curiam, qvemadmodum oſtendam, cum de curru erit agendum. Qvicqvid ſit, hoc ſaltem verum eſt, tributum poſtea Senatoribus, ut curru, nominatimq; carruca, veherentur. Ab his deniq; tranſiit ad honoratos omnes. Qva de re habemus legem Gratiani, Valentiniani atqve Theodoſii, qvæ cum alibi, tum in Codice Juſtinianeo extat lib. XI. t. 19. iſtis verbis: *Omnes honorati ſeu civilium ſeu militarium vehiculis dignitatis ſuæ, id eſt, carrucis, intra urbem ſacratiſſimi nominis ſemper utantur.* Poſt hos invenimus etiam extra ordinem hoc conceſſum aliqvibus, propter ſingularia qvædam merita. Pertinetq; etiam huc, qvod de Joſepho legimus & Pharaone, Ægypti Rege, apud Moſen, Gen. 41. *Fecitque eum* (Joſephum Pharao) *aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum.* Caſſiodorus ſanè ſpeciatim hoc tributum ſapientiæ ipſius ait, lib. VI. cap. 3. *Cum Pharao, Rex AEgyptius, de periculo futuræ famis inauditis ſomniis urgeretur, nec viſionem tantam humanum poſſet revelare conſilium, Ioſeph, vir beatus, inventus eſt, qui & futura veraciter prædiceret, & periclitanti populo prudentiſſimè ſubveniret. Ipſe primum hujus dignitatis infulas conſecravit, ipſe carpentum reverendus aſcendit.* Oſtendit autem hoc exemplum, qvam vetuſta ſit hæc conſvetudo, & jam apud Ægyptios recepta. Videtur id ipſam obtinuiſſe poſtea & apud Perſas. Ita namq; apud Eſram lib. III. cap. 3. juvenes ſapientia inter ſe certantes: *Dicamus unusquisque noſtrum ſermonem, qui præcellat: Et cujuscunq; apparuerit ſermo ſapientior alterius, dabit illi Rex Darius dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & ſuper aurum*

rum dormire, & currum aureo fræno. Sic interpres vetus. Nec recedit Caſtalio, vel Junius, cum ille reddat, *conferet aureis frænis currum*; Hic verò, *curru vehetur cum equis frænatis auro.* Græca ita habent: Δώσει αὐτῷ Δαρεῖος ὁ βασιλεὺς δωρεὰς μεγάλας, ἅρμα χρυσοχάλινον, qvod hoc ipſum videtur confirmare: Maximè, cum & Joſephus iisdem prope verbis lib. I I. cap. 4. hoc enarret: Τούτῳ γέρας δώσειν νικητήριον, ἅρμα χρυσοχάλινον, licet vertat liberalius nonnihil Gelenius, *in cubatu quoque ac vectatione uſurum inſtrumento aureo.* Qvanqvam alibi de hac apud Perſas conſvetudine difficulter qvid invenias. Ut fortaſſis non immeritò qvis ambigat, an ἅρμα χρυσοχάλινον ſit currus cum frænis aureis apud Eſram. Nempe ἅρμα Græcis eqvum qvoq; denotat, qvemadmodum apud Latinos currus ſæpe ponitur pro eqvo, ſicut Servio jam ad Virgilium notatum eſt. Ita Xenophonti ἅρμα λευκὸν in Pædia uſurpatur. Qvia tamen & ſic eqvum ferè non ſimplicem, ſed vehiculo adjunctum, iccirco temerè ab expoſitione vulgari haud fuerit recedendum. Apud Græcos qvoq; non omnino ignoratum hoc fuiſſe videtur. Nam & Hector apud Homerum Il. K. currum ſe cum eqvis datum ait illi, qvi explorare caſtra hoſtium auſus fuerit. Ita namq; ait:

Τίς κέν μοι τόδε ἔργον ὑποσχόμενος τελέσειε
Δώρῳ ἔπι μεγάλῳ. Μισθὸς δέ οἱ ἄρκιος ἔσται
Δώσω γὰρ δίφρον τε δύω τ' ἐριαύχενας ἵππους.

Quis mihi promittit conficere hoc negotium ſub præmio eximio? Dabo ei namque vehiculum duosque equos arduæ cervicis. Etiam, qvi Victores in ludis Olympicis extitiſſent, curru honorabantur, qvo disjectis qvoqve urbis mœnibus ingrederentur in patriam. Vitruvius lib. IX. præfat. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Iſthmia, Nemea viciſſent, Græcorum majores ita magnos honores conſtituerunt, ut, cum reverterentur in ſuas civitates cum victoria triumphantes, quadrigis in mœnia & in patrias revertantur.* Meminit ejusdem rei Plutarchus II. Sympoſ. 5. itemq; Diodorus lib. XIII. ut nunc alios omittam. Olympionicarum morem imitati ſunt Romani, Ducesq; ſuos poſt victoriam in bello triumphare curru voluerunt. Unde Seneca I. de Benef. cap. 5. *Quid habet per ſe corona pretioſum? quid prætex-*

Kk *ta?*

ta? quid faſces? quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Currus hic eſt currus triumphalis, ſicut rectè Lipſius exponit. Et qvia eo triumphabant, inde currus ſæpe ipſum denotat triumphum. Ut in illo Ciceronis lib. xv. ep. 6. ad Catonem: *Et ſi non modò unus, verum etiam multi Catones eſſent in civitate noſtra, in qua unum extitiſſe mirabile eſt, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem?* Non abſimile eſt, qvod de Auſum virginibus memorat Herodotus lib. iv. conſveviſſe qvotannis certo die inter ſe pugnare lapidibus, poſt fortiſſimam ex eis imponere vehiculo, & ornatam armis ducere circum paludem. Κοινῇ παρθένον τὴν καλλιστεύουσαν ἑκάστοτε κοσμήσαντες κυνέῃ τε Κορινθίῃ καὶ πανοπλίῃ Ἑλληνικῇ, καὶ ἐπ' ἅρμα ἀναβιβάσαντες, περιάγουσι τὴν λίμνην κύκλῳ. inqvit. Curru curiam ingrediendi jus honoremq; apud Romanos conſecutus eſt Metellus ob animi conſtantiam, qva ex mediis flammis, etiam cum oculorum ſuorum damno, Palladium eripuit, cum templum Veſtæ arderet, qva de re jam ſupra egimus. Ob fidem Conſtantina dedit delatoribus, ut curru circumveherentur. Ammianus lib. xiv. *Accenderat ſuper his incitatum propoſitum ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium ut popoſcerat intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat à militibus obſcuriſſimis: Quam Conſtantina exultans, ut in tuto jam locata mariti ſalute, muneratam, vehiculoque impoſitam per regias januas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quoq; ad indicanda proliceret paria vel majora.* Erat & hoc apud veteres receptum, ut qvem honorarent miſſo obviam vehiculo. Sic à Nerone factum in honorem Teridatis, de qvo Xiphilinus lib. LXIII. Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ζεύγεσι πεμφθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐκομίσθη. *In Italia vectus eſt vehiculis à Nerone ipſi miſſis.* Et à Dionyſio in honorem Platonis, de qvo Plutarchus in Dione: Καὶ γὰρ ἅρμα τῶν βασιλικῶν αὐτῷ παρέστη κεκοσμημένον διαπρεπῶς, ἀποβάντι τῆς τριήρους. *Nam ei* (Platoni) *currus unus ex regiis præſtò fuit, cum deſcenderet è triremi.* Plinius Dionyſium ipſum excepiſſe illum curru ſcribit in littore, lib. vii. cap. 3. *Platoni, Sapientiæ Antiſtiti, Dionyſius tyrannus, alias ſævitiæ ſuperbiæq; natus, vittatam navem miſit obviam, ipſe quadrigis albis egredientem in littore excepit.* Ubi nota, qvod Plutarcho ἅρμα τῶν βασιλικῶν, id Plinio eſſe

Digitized by Google

eſſe *albas quadrigas*, qvia hujus generis Regum vehicula plerumq; fuere. Qvod de Regibus Perſarum jam notavit Barnabas Briſſonius lib. I. de Reg. Perſ. Ælianus noſter eo amplius Dionyſium aurigam ſcribit fuiſſe lib. IV. Var. cap. 18. Ὅτε κατῆλθε Πλάτων ἐν Σικελίᾳ κλητὸς, πολλὰ ἐπὶ πολλοῖς ἐπιστείλαντος τοῦ Διονυσίου, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα ὁ νέος Διονύσιος, αὐτὸς μὲν ἡνιοχῶν, παραβάτην δὲ ποιησάμενος τὸν Ἀρίστωνος. *Cum in Siciliam veniſſet Plato, multis crebrisq; litteris Dionyſii evocatus, Dionyſius junior in currum eum impoſuit, ac ipſe quidem egit aurigam, ſeſſorem verò fecit filium Ariſtonis.* Invenimus qvoq; aliud honoris genus, ut, qvi dignitate major eſſet, in vehiculum reciperet minorem. Id qvod obſervatum fuit apud Imperatores Romanos. Hinc Vellejus de Octavio lib. II. cap. 59. *Quem* (Octavium) *C. Cæſar comitem habuit, nunquam alio uſum hoſpitio, quam ſuo, aut alio vectum vehiculo.* Photius de Dione Chryſoſtomo: *Viguit Trajano Romæ imperante, cum quo diu multumque vixit in ea exiſtimatione atque honore, ut cum Auguſto communi interdum carpento veheretur.* Et qvia facere hoc neglexit Conſtantius, ideò ſuperbus fuit habitus. Ammianus lib. XVI. *Quod autem per omne tempus imperii nec in conſeſſum vehiculi quenquam recepit, nec in trabea ſocium privatum adſcivit, ut facere Principes conſvevere, & ſimilia multa, quæ elatus in altum ſupercilium, tanquam leges æquiſſimas, obſervavit, prætereo.* Locus annotatione dignus, qvi oſtendit manifeſtè, hanc fuiſſe Principum Imperatorumq; olim conſvetudinem. Fecerunt idem Magiſtratus alii. Hinc Vopiſcus de ſe ipſo initio Aureliani: *Hilaribus, quibus omnia feſta & fieri debere ſcimus & dici, impletis ſolennibus, vehiculo ſuo me & judiciali carpento Præfectus urbis, vir illuſtris ac præfatâ reverentia nominandus Iunius Tiberianus, accepit.* Porro, & ob ſexus reverentiam honoremq; legimus tributum mulieribus, ut uterentur vehiculis, præſertim, ſi ad publica & ſolenniora qvædam prodire negotia cogerentur. Ita pridem receptum fuit per Italiam, qva de re Ovidius lib. I. Faſtorum:

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant.

Colligitur hoc idem ex Valerii oratione apud Livium lib. XXXIV. cap. 7. ubi de matronis Romanorum: *Vniverſis dolor & indignatio*

Kk 2 *eſt,*

Digitized by Google

eſt, quum ſociorum Latini nominis uxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi adempta ſint, quum illas vehi per urbem, ſe pedibus ſequi, tanquam in illarum civitatibus, non in ſua, imperium ſit. Agit ibi Valerius de abolenda lege Oppia, qva interdictum fuit matronis Romanis, vehiculo incedere, qvod conceſſum olim erat, teſte dicto Livio lib. V. cap. 25. *Grata ea res, ut quæ maximè, Senatui fuit, honoremq; ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosque, carpentis feſto profeſtoque uterentur.* Vehebantur itaq; vehiculis matronæ etiam Romanæ, qvod faciebant pridem per Italiam aliæ, idqve partim propter ſexum, partim munificentiam, qva inopiæ publicæ ſubvenerant. Ac licet per viginti annos ob legem Oppiam hoc uſu fuerint privatæ, tamen poſtea eundem receperunt & retinuerunt omni pæne tempore. Fuit eadem conſvetudo Græcorum. Idcirco Scholiaſtes Ariſtophanis: Αἱ τῶν Ἀθηναίων γυναῖκες ἐπὶ ἁμαξῶν ὀχούμεναι εἰς τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια ἀπήρχοντο. *Athenienſium mulieres curru vectæ ad magna Eleuſina proficiſcebantur.* Et Heſychius: Κάναθρα, ἅμαξα πλέγματα ἔχουσα, ὑφ' ὧν πομπεύουσιν αἱ παρθένοι, ὅταν εἰς τὸ τῆς Ἑλένης ἀπίωσιν. *Canathra vehiculum eſt cum textu vimineo, in qualibus vehi virgines ſolebant in pompa, cum proficiſcebantur ad ſacra Helenæ.* Didymus apud Athenæum lib. IV. cap. 7. ubi agitur de Hyacinthiis, feſto Spartanorum: *Virginum autem aliæ cantharis vehiculis, ligneo textu clauſis, magnoq; ſumptu ornatis, aliæ curribus agoniſticis vehuntur.* Noctu addere lucernam debebant, ex lege Solonis. Plutarchus: Μηδὲ νύκτωρ πορεύεσθαι πὴν ἁμάξῃ κομιζομένην, λύχνου προφαινομένου. *Non permiſit noctu, niſi curru vectam, prælucente face, iter facere.* Imprimis obſervatum hoc in nuptiis, ſi Sponſa ducenda eſſet ad virum. Solebat enim ſellæ inſidens in currum imponi, qvam conſvetudinem non ita pridem obſervavit qvoq; celeberrimus Joann. Georgius Grævius in eruditiſſimis lectionibus Heſiodeis, cap. 21. Nempe mentionem ejus facit ipſe etiam Heſiodus in Scuto Herculis, v. 273.

— — Τοὶ μὲν γὰρ ἐϋσσώτρου ἐπ' ἀπήνης
Ἤγοντ' ἀνδρὶ γυναῖκα, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει.

Alii quidem fabrefacto in curru ducebant viro uxorem, multusq; hymenæus

menæus excitabatur. Hinc Plutarchus in de Virtutibus Fœm. ubi de Chiis: Ἀγομένης δὲ τῆς νύμφης ἐπὶ ζεύγους. *Cum autem Sponſa duceretur in vehiculo*, &c. Pollux lib. III. cap. 3. Ἐπὶ ζεύγους δὲ αἱ νύμφαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετῄεσαν. *Vehiculo verò Sponſæ plerumque vehebantur*. Adde Suidam voce Ζεῦγος, ubi latè ritum omnem deſcribit: Item Syneſium ep. 3. qvos laudat & Briſſonius in de Ritú Nupt. pag. m. 515. Nam Apulei qvidem locus, qvem & ipſum citat, huc non pertinet, qvippe in qvo nupta vecta dicitur octophoro. Fuit enim hoc receptum etiam non nuptis, qvod jam in ſuperioribus oſtenſum eſt. Datus autem honor apud veteres non modò per currus veros, ſed & ex ære marmoreve factos. Qvales innumeri leguntur, apud Pauſaniam præcipuè. Nimirum Græci dabant omnibus, qvi in ludis publicis curru extitiſſent Victores. Plinius lib. XXXIV. cap. 5. *Græci cæletas dicabant in ſacris Victores. Poſtea verò, & qui bigis vel quadrigis viciſſent.* Qvanqvam non his ſolis, ſed & aliis, qvos inſigni honore volebant ornatos. Sic enim Philippum qvoq; Regem filiumq; ejus Alexandrum coluere. Unde idem Plinius dicti libri cap. 8. de Euphranore ſtatuario: *Fecit & quadrigas bigasque. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis.* Ab his res transiit ad Romanos, qvi ſic triumphantes primum honorarunt; teſte dicto auctore. *Unde*, inqvit, *& noſtris currus in his, qui triumphaviſſent.* Deinde illos, qvi dediſſent Populo munus. Qvo reſpexit Cyprianus in ſermone primo de Jejunio, ubi ait: *Quanto iſtic & apparatus uberior & ſumptus largior exhibendus eſt, ubi munerario non quadriga vel conſulatus petitur, ſed vita æterna præſtatur.* Videtur & Plinius hoc voluiſſe dicto ante loco, qvando dicit: *Non vetus & bigarum celebratio in his, qui Prætura functi curru vecti eſſent per Circum.* Nam *curru vecti per Circum* poſſunt intelligi, qvi auctores muneris & ludicri pompæ Circenſi adfuiſſent. Sic enim receptum fuit. Unde Juvenalis Sat. X.

Quid, ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Exſtantem, & medio ſublimem in pulvere Circi?

Et Symmachus VI. ep. 41. *Natali urbis ſuffectum Conſulem currus, quo vehebatur, evolvit, per ferociam bigarum, quæ triumphum vehebant.* Triumphum vocat pompam Circenſem, ante ludos Circenſes,

 qvos

Digitized by Google

qvos dabat Conſul ea die. Atq; hoc eſt *ἅρμα ἱερὸν*, ſeu ſacrum vehiculum, qvod memorat Dionyſius Halic. lib. V. *Alter Conſul, Manius Tullius, in ſacris his & ab urbe denominatis ludis, dum pompa deduceretur, e ſacro curru in ipſo Circo prolapſus eſt.* Poſtea res venit ad Imperatores Cæſaresqve, qvibus & ipſis currus decreti. Qvomodo Pollio de Piſone: *Cæteri conſulti ſtatuam inter triumphales, & currus quadrijugos Piſoni decreverunt.* Erat tamen differentia inter hos & triumphales currus, qvod hi eſſent rotundi, ſpecie verorum, qvibus incedebant triumphantes, illi ſpecie eorum, qvibus certabant in Circo, ſicut monumenta priſca docent. Etiam hoc obſervandum, qvod hi currus facti non cum eqvis ſolum, ſed & elephantis. Docet utrumqve Capitolinus in Maximinis, qvando ita ſcribit acclamatum Principibus: *Victoriæ cauſſa Principibus noſtris, Maximo, Balbino & Gordiano, ſtatuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus.* Faciunt alios currus triumphales, alios cum elephantis, ut apparet. Nam per ſtatuas cum elephantis currus eſſe intelligendos, ſi nil aliud, nummi ſaltem temporum eorum oſtenderent. Collocabantur autem currus illi in locis celebrioribus, circis, arcubus, & id genus. Unde Prudentius lib. II. in Symmach.

Fruſtra igitur currus ſummo miratur in arcu
Quadrijugos. -- -- -- --

Et in nummis Auguſti, Domitiani, Alexandri Severi, aliorumqve, currus ejusmodi, etiam cum elephantis, videas non ſemel. Pertinebant alias vehicula etiam ad ludos & certamina. Nam & Græci eis inde à temporibus Trojanis currebant, poſita certa meta, ad qvam contenderent, qvemadmodum Homerus ipſe auctor eſt. Liqvetq; amplius ex libro VI. Statii, ubi pariter certamina Græcorũ talia deſcribit. Poſtea res eſt deducta ad ſolennia Græciæ ſpectacula, qvod notiſſimum, unde tandem Romam venit in Circum. Dionyſius Halic. lib. VII. cap. 72. *Reliquum eſt, ut & de certaminibus, quæ poſt pompam* (Circenſem) *inibantur, paucis diſſeram. Primus erat quadrigarum, bigarum ſingulariumque equorum curſus, ſicut apud Græcos olim in Olympia, & nunc quoque.* Sed de Circi certaminibus Onuphrius & alii abunde. Nero inſtituit, non in Circo, ſed in Abaco,

nec

nec qvadrigis veris, ſed eburneis. Svetonius in vita ejus, cap. 22. ubi de ſummo ejus ſtudio eqvorum & Circenſium: *Inter initia imperii eburneis quadrigis quotidie in Abaco luſit.* Caſaubonus ad hunc locum: *Satis conſtat, hoc genus luſus expreſſiſſe in Abaco Circenſium ſimulacrum: Nam ea manifeſtò mens Svetonii.* Addit, idem factitatum ab Heliogabalo in triclinio, ſicq; intelligendum Lampridium, ubi ait, cap. 27. *Quadrigas Circenſium in triclinis & in porticibus ſibi ſemper exhibuit pranſitans & cœnitans.* Sed vix mihi dubium, qvin de veris agat hic qvadrigis, non formatis ex ebore. Qvia ſeqvitur: *Convivas ſenes agitare cogens, nonnullos honoratos.* Scilicet, ut alii alia, & in his gladiatorum etiam certamina, ſic Heliogabalus qvadrigas Circenſes in cœna & ad menſam ſpectabat. Qvod non poteſt mirum videri, qvi cæterum ejus cogitare volet luxum. Vehiculorum qvoq; uſus olim fuit aliqvis in Tragœdia; In eis enim agere ante theatrorum ſcenarumqve inventionem, & in vulgus ludere dicteriis ſolebant. Qvam ob rem Horatius in de Arte Poëtica v. 275. *Ignotum Tragicæ genus inveniſſe Camœnæ*
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poëmata Theſpis.
Meminit & Sidonius Carm. IX. v. 232.
Aut plauſtris ſolitum ſonare Theſpin.
Lambinus ad Horatium: *Antequam ſcena eſſet inventa, Theſpis in plauſtris tragœdias docebat, idemque agebat.* Et Johannes Bond. *Theſpis Athenienſis, primus Poëta tragicus, tragœdias docuit, atque egit in plauſtris, quibus poëtæ circa vicos fuerunt circumacti, antequam ſcena eſſet inventa.* Scaliger tamen factum hoc exiſtimat non ante ſcenæ inventionem, ſed ante deſtinationem ejus in peculiari qvopiam fixoqve loco, ſcenam enim penſilem tum ſolitam haberi, ut in plauſtris poſſet circumvehi. Verba ejus lib. I. Poët. cap. 6. *Satis conſtat illud, à Theſpi Poëta factam nitidiorem tragœdiam, qui primus penſiles ſcenas in plauſtris circumegit.* Simili pæne modo Medici nonnulli circumvehere medicamenta ſua ſolebant, & velut ſcenam artis ſuæ inſtruere, qvod ne hodie qvidem eſt ignotum. Græci eòs ob hanc cauſam ἰατροὺς ἐπιδιφρίους appellabant, ut ex Troilo Sophiſta in prologo ad Hermog. obſervamus. Heſychius: Ἐπιδίφρια, τὰ ἐπὶ τῶν ἁρμαλίων δίφρων.

δίφρῳ. Sic ergo & ἰατρὸς ἐπιδίφριος, qvia de vehiculo medicinam profitebatur. Eſt & ille celebris apud veteres vehiculorum uſus, qvando eis nuncii & tabellarii currebant. Auctor ejus apud Romanos fuit Auguſtus, de qvo Sveton. cap. 49. *Quo celerius ac ſub manum annunciari cognoſciq; poſſet, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula diſpoſuit.* Subjicit & cauſam, cur vehiculis eos uti maluerit. *Commodius*, inqvit, *id viſum eſt, ut, qui à loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, ſi quid res exigeret, poſſent.* Meminit vehicularis hujus curſus etiam Plutarchus in Galba, ſimulq; oſtendit, qva ratione illa obtinuerint vehicula. *Servos publicos*, inqvit, *deſtinaverunt Conſules ad deferendum Imperatori Senatusconſultum, & conſignata dederunt diplomata: Quorum ſigno cujusque oppidi Magiſtratus per diſpoſitos currus tabellariorum curſum accelerant.* Factum hoc ait interventu diplomatis, qvod Pancirollus in Comment. ad Not. Imp. p. 23. codicillos exponit duplicata charta. Sed inclino magis in ſententiam Budæi, qvi teſſeram cum ſigno principali ait fuiſſe. Plutarchus enim σφραγῖδα memorat in eo, alibiqve δίπλωμα σεσημασμένον vocat, qvod apertè oſtendit, ſignum in eo ab impreſſo ceræ annulo fuiſſe, ſive id Principis unius, ſive aliorum Magiſtratuum, præſertim in provinciis degentium, fuerit. Qvo præſertim refero, qvod habet Plinius lib. X. ep. 14. *Rex Sauromates ſcripſit mihi, eſſe quædam, quæ deberes quam maturiſſimè ſcire, qua ex cauſſa feſtinationem tabellarii, quem ad te cum epiſtolis miſit, diplomate adjuvi.* Item, qvod habetur apud eundem epiſt. 121. & in reſponſione Trajani, ubi ait: *Nec dubitandum fuiſſet, ſi expectaſſes, donec me conſuleres, an iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adjuvandum eſſet.* Verba, *quæ officio tuo dedi*, Buchnerus certè ſic exponit: *Quorum concedendorum tibi poteſtatem pro ratione officii, quod in præſenti ſuſtines, dedi.* Qvanqvam nil obſtet, qvo minus ipſis inhæreamus verbis, credamusqve datos Præſidibus provinciarum aliisq; Magiſtratibus ab Imperatore ipſo codicillos ſigno Imperatorio munitos ad iſtiusmodi uſus. Cum præſertim, qvod ex his Plinii epiſtolis obſervamus, tanta religione tractaverint, nec ad alia qvam publica negotia dederint, niſi

venia

Digitized by Google

venia ipſius Imperatoris ante impetrata. Erat autem opus diplomatibus & ſignis iſtiusmodi, ne ex cauſſa qvalibet qvislibet exigere vehicula poſſet ab iis, qvibus onus præſtandi ea incumbebat, ſed liqveret, præſtari in uſus Reipublicæ ac Principis. Multo magis autem poſtea hoc neceſſe fuit, cum à privatis hoc onus translatum eſt ad Fiſcum poſt Severi tempora, ne absqve cauſſa publica patrimonium Imperatoris ab omnibus conſumeretur. Cæterum, hunc curſum putant viri docti inſtitutum ad exemplum Angarorum atq; Aſtandarum apud Perſas, item Hemerodromorum apud Græcos. Et profectò, ſi reſpiciamus uſum & propoſitum, ubiq; illud qvidem fuit idem. At Græcorum Hemerodromi currebant pedibus. Unde Livius lib. XXXI. cap. 24. *Et reſpondiſſet, ni ſpeculator (Hemerodromos vocant Græci, ingens die uno curſu emetientes ſpatium) Athenas perveniſſet*. Perſarum verò Angari eqvitabant, nullisq; utebantur vehiculis, ſicut liqvet ex prolixa eorum deſcriptione, qvæ legitur apud Xenophontem lib. VIII. Pæd. Unde & Herodotus lib. VIII. Τοῦτο τὸ δράμημα τῶν ἵππων καλέουσι Πέρσαι, Ἀγγαρήιον. *Hunc curſum equeſtrem Perſæ vocant Angarium.* Contra curſus Auguſteus & Romanus vehicularis fuit. Hinc Capitolinus de eo in vita Antonini c. 12. *Vehicularium curſum ſumma diligentia ſublevavit.* Neqve alia eſt cauſſa, ob qvam eqvos ad hunc curſum deſtinatos olim nominaverint *veredos*. Feſtus: *Veredos antiqui dixerunt, quod veherent rhedas, id eſt, ducerent*. Qvanqvam poſtea res immutata fuerit, dictiq; veredi etiam eqvi ſimplices absqve rheda, deſtinati ád hoc munus. Unde Procopius lib. XI. de bello Perſ. ὁ δὲ ἵππος τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, οὓς δὴ βερέδους καλεῖσθαι νενόμικεν. *Equus verò, quo utuntur in viis publicis, quales uſitatum veredos appellari.* Nempe ſeqventibus temporibus obtinuit, ut curſus hic eqveſtris eſſet, ſicut idem Procopius teſtatur, ex qvo deſcripſit etiam Pancirollus. Verba hæc ſunt: *Imperatores Romani modum excogitarunt, quo cuncti ſibi quam celerrimè poſſent nunciari, & ut ſcirent, quæ ubique inter hoſtes agerentur, & ſi qua in civitatibus ſeditio, vel quid aliud improviſum à Præſidibus, vel aliud quomodocunque orietur, & ut annua tributa velociter & tutò transmitterentur. Publicum ergo & celerem quendam curſum hoc mo-*

Digitized by Google

do inſtituerunt: Viro expedito ad iter diei ſtationes conſtituerunt quandoque octo, quandoque pauciores, non tamen minus quinque, quod plurimum eveniebat. Quadraginta verò equi in ſingula manſione ſtabulabantur, & itidem hippocomi, ad curandos, quot poterant, equos, erant deſtinati. Sed de curſu iſto jam prolixè alii. Venio ad uſum alium, qvo fuerunt, qvi vehicula haberent loco ædium, & in eis habitarent. Celebres hoc nomine ſunt Scythæ, qvando inde nomen qvoqve pepererunt ſibi, atq; *hamaxobii* ſunt appellati. Theodoretus in Paneg. Joann. Chryſ. apud Photium: Πρῶτος παρὰ τοῖς ἁμαξοβίοις Σκύϑαις ϑυσιαστήρια ἐπήξας. *Primus apud Scythas hamaxobios aras extruxiſti.* Nempe *hamaxa* Græcis plauſtrum eſt. Habitabant autem in plauſtris corio contectis. Juſtinus lib. II. cap. 2. *Vxores liberosque ſecum in plauſtris vehunt, quibus coriis imbrium hyemisq; cauſſa tectis pro domibus utuntur.* Mallent viri docti legere *corticibus* pro *coriis*, ſed nil immutandum, nam de coriis teſtatur etiam Cinnamus lib. I. Hiſt. ubi de Scythis: *Plauſtris ſe circumdederunt*, βοείοις ἄνωϑεν βύρσαις περιλαβόντες, *quæ coriis bovinis ſupernè habebant contecta.* Sed de hac re dicam & ſeqventi libro. De plauſtris confirmat & Ammianus, qvando tribuit Alanis, qvi Scythæ ſunt, lib. XXXIX. *Vagantur ſuperſidentes plauſtris, quæ operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt.* Item lib. XXXI. *Nec enim ulla ſunt eis tuguria, aut verſandi vomeris curæ, ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt, ſine fine diſtentas.* Item poſt: *Velut carpentis civitates impoſitas vehunt, maresque ſupra cum fæminis coëunt. Et naſcuntur in his & educantur infantes, & habitacula ſunt illis perpetua, & quocunque ierint, illic genuinum exiſtimant larem.* Eadem commemorat & de Hunnis. Adſcribam verba ejus etiam de ipſis: *Omnes ſine ſedibus fixis, absque lari vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant, ubi conjuges ex villis veſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & ad usq; pubertatem nutriunt pueros. Nullusq; apud eos interrogatus reſpondere, unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natusque procul, & longius educatus.* Eandem olim veterum Gothorum conſvetudinem fuiſſe, diſcimus ex B. Ambroſio, qvi

Digitized by Google

propterea de ipſis ep. 73. *Vt Gothis olim plauſtra ſedes erant, ita nunc plauſtrum eccleſia eſt.* Vocat *ſedem*, qvod alias eſt *domicilium.* Qvemadmodum & Mela lib. II. *Hujus flexum Briges amnis ſecat, Agathyrſi & Sauromatæ ambiunt, quia pro ſedibus plauſtra habent, dicti hamaxobitæ.* Ubi nota, dici *hamaxobitas*, qvi aliis ſunt *hamaxobii*, & ad genus hoc in plauſtris habitantium referri Agathyrſos etiam, & Sauromatas. Etiam de Æthiopibus ex Philoſtrato colligimus, qvi lib. VI. cap. 12. vitæ Apollonii, eos ἐν ἁμαξῶν πεπολισμένους nominat, hoc eſt, tales, qvi rempublicam ſuam habeant in vehiculis. Neſcio, an Cimbros qvoq; in hunc cenſum referre debeamus. Eqvidem ſic Plinius lib. VIII. cap. 40. *Canes defendere Cimbris cæſis domus eorum plauſtris impoſitas.* Sed hæc lectio eſt Dalechampii. Alii libri habent, *cæſis Dominis.* Rhenanus edidit: *Cimbros cæſis Dominis e. p. impoſiti.* Hermolaus Barbarus: *Cimbro ac cæſis Dominis eorum plauſtris impoſitis.* Puto lectionem veram eſſe: *Canes defendere Cimbras, cæſis Dominis eorum plauſtris impoſitis.* Loqvi de mulieribus Cimbrorum videtur, qvæ maritos ſecutæ fuerant in bellum. Eas defenderunt canes, cum viri eſſent cæſi, plauſtrisqve impoſiti, qvo eripi hoſtibus ad ſepulturam poſſent. Niſi malimus, *cæſis Dominis earum, plauſtris impoſitas*, ut impoſitæ plauſtris ipſæ mulieres intelligantur, ritu militiæ, de qvo in ſeqventibus. Sanè de Cimbrorum mulieribus Plutarchus etiam in C. Mario: Αἱ δὲ γυναῖκες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν μελανείμονες ἐφεστῶσαι. *Fœminæ conſiſtebant in plauſtris pullatæ*, qvanqvam nihil habeat de canibus. Cæterum, ut his vehicula domorum vice habebantur omni tempore, ita aliis nonnullis ex occaſione, noctu præſertim, qvod de Regibus Hebræorum obſervat Grotius. In defectu namq; domus vehiculum pro tecto eis ait ac cubiculo fuiſſe. Idq; colligit ex lib. I. Reg. cap. 26. ubi ſic vulgata: *Venerunt ergo David & Abiſai ad populum nocte, & invenerunt Saul jacentem & dormientem in tentorio.* Grotius hoc loco ita notat: *In tentorio: LXX.* ἐν λαμπήνῃ. *Ita vocabatur currus Regius, teſte Polluce. Optimè. Nām Reges ſolent, ubi domus non ſunt, dormire in curribus: Et vox* עגלות *ab eadem origine currum ſignificat plurimis in locis.* Pertinebant alias vehicula ad valetudinem. Atq; primum qvidem ad

Digitized by Google

exercitationes qvaſdam corporis. Firmat Plinius exemplo ſuo. Inde lib. IX. ep. 36. ad Fuſcum: *Ubi hora quarta vel quinta, (neq; enim certum dimenſumq; tempus) ut dies ſvaſit, in Xyſtum me vel cryptoporticum conſero, reliqua meditor & dicto, vehiculum conſcendo.* Et paulò poſt: *Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam ſi diu tacui vel ambulavi, poſt ſomnum demum lectionemque non vehiculo, ſed, quod brevius, quia velocius, equo geſtor.* Bene, *geſtor*, ad geſtationes enim referebant, ipſi qvoq; Medici. Celſus lib. II. *Genera geſtationum plura, ſed tamen leviſſima eſt navi vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto mari vel lectica aut ſcamno, acrior vehiculo.* Ac de iſtiusmodi geſtatione accipio, qvod de Trimalcionis puero in chiramaxio lato memorat Petronius, ut dicam alio loco. Solebat porro hæc geſtatio inſtitui in porticibus plerumqve aut nemoribus ad hoc adornatis. Unde Juvenalis Sat. IV. de Criſpino:

Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra.

Lubinus hoc loco: *Viridaria & hortos egregios intellige, in quibus vectabantur, & umbram captabant in calore æſtatis.* Deinde morbos qvoqve, ſi qvando eis eſſent infeſtati, pellere vectatione tali qværebant. Ita Seneca geſtatione tali utebatur, qvo abſtergeret bilem, faucibus hærentem. Ipſe Epiſt. 55. *A geſtatione cum maximè venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, ut, ſive bilis inſederet faucibus, diſcuteretur, ſive ipſe ex aliqua cauſſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum jactatio, quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutius vehi perſeveravi, invitante ipſo littore,* &c. Laudant Medici & in capitis affectionibus, viſu debilitato, paralyſi, epilepſia, febribus ad poſtremum, qvod prolixè Hieronymus Mercurialis lib. III. Artis Gymnaſticæ, cap. 10. & lib. VI. cap. 10. teſtatur. Sed &, ſi qvi alias ob morbum pedibus uti difficulter poſſent, miniſterio vehiculorum incedebant. Inde illud legis XII. tab. *Si in jus vocat, ſi morbus ævitasve vitium extitit, qui in jus vocabit, jumentum dato.* Qvod exponit Sext. Cæcilius apud Gellium lib. XX. cap. 1. his verbis: *In jus vocato pauperrimo homini vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris eſſet,*

aut

Digitized by Google

aut quo caſu alio ingredi non quiret, ploſtrum eſſe dandum cenſuerunt, neque inſterni tamen delicatè arceram juſſerunt, quoniam ſatis eſſet invalido hujusmodi vectaculum. Liqvet, plauſtro aut vehiculo uſos tales, ſi qvando procedere in publicum neceſſe foret. Ita cum ſe ipſum ſauciaſſet Piſiſtratus, ἧκεν εἰς ἀγορὰν ἐπὶ ζεύγους κομιζόμενος, inqvit Plutarchus in Solone, hoc eſt, *rheda vectus in forum.* Neq; alio retulerim, qvod legitur de Erichthonio. Servius ad Georg. III. Virg. *Erichthonius ad tegendam pedum fœditatem junctis equis uſus eſt curru, quo tegeret ſui corporis turpitudinem.* Dicit qvidem, factum ad tegendam pedum fœditatem. Verum ea non tam fœditas qvam infirmitas intelligenda, qvando pedes draconteos volunt habuiſſe. Sunt enim dracontei, qvibus reptant ſerpuntqve potius, qvam ambulant. Cœci qvoq; uſi ſunt vehiculis, cum in publico verſari deberent. Cornelius de Timoleonte, cap. 4. *Hic cum ætate jam provectus eſſet, ſine ullo morbo lumina oculorum amiſit, &c. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atq; ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat.* Eadem commemorat Plutarchus. Reſpexerunt porro huc, qvi apud Romanos etiam Marcello cœco vehiculum decreverunt, qvo in curiam itaret. Qva de re qvia dixi ſatis in ſuperioribus, hic nihil repeto. Videtur autem in univerſum hoc tributum ſenibus, ut vehiculo uterentur. Inde in lege XII. tabularum ante adducta: *Si ævitas vitium extitit.* Et Gellius prædicto loco: *Arcera nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant.* Hac de cauſſa etiam Auſonius epiſt. 14. ad Paulum ſenem:

Pelle ſoporiferi ſenium nubemque veterni,
Atque alacri mediam carpe vigore viam.
Sed ciſium aut pigrum cautus conſcende veredum.
Non tibi ſit rhedæ, non amor acris equi.

Memoratqve de Antiocho Medico Galenus, qvod annos natus pluſqvam octoginta, ſi ei longius ire neceſſe eſſet, ſella aut vehiculo uteretur. Sic de Spurinna ſeptem & ſeptuaginta annorum Plinius lib. III. epiſt. 1. *Deinde conſidet, & liber rurſus, aut ſermo libro potior: Mox vehiculum aſcendit: Aſſumit uxorem ſingularis exempli, vel ali-*

quem amicorum, ut me proximè. Qvæ exempla ſimul docent, non ob infirmitatem modò, ſed & exercitationem, adhibita à ſenioribus. Venio ad alium vehiculorum uſum: Solebant enim eis aliqvando exportari defuncti. Atq; primum qvidem factum hoc honoris gratia: Nam Matronæ, qvæ filios habuiſſent in curuli dignitate conſtitutos, curru ſellaq; curruli efferebantur. Ita colligit Joſ. Scaliger ex illo Propertii lib. IV. el. 12. ubi Cornelia ad Paulum:

— — -- *Sim digna merendo*
Cujus honoratis oſſa vehantur equis.

Veteres habuerunt *aquis*, ſed alteram ſui codicis ait eſſe lectionem, additqve: *Hæc confirmant, quæ ſuperius dixi, nempe Matronas honorariis veſtibus, curru & ſella curuli efferri, quæ filios conſulares aut aliis curulibus Magiſtratibus functos relinquerent. Nam equi honorati ſunt curules, vel currus prætorius, in quo ſella curulis.* Deinde ſumptus minuendi gratia in pauperibus acervis. Apud Maſſilienſes profectò ſic obtinuit, de qvo Valerius Maximus lib. II. cap. 1. *Duæ etiam ante portas eorum arcæ jacent; Altera, qua liberorum, altera, qua ſervorum corpora ad ſepulturæ locum plauſtro devehuntur.* Ubi nota plauſtri uſum in hoc negocio. Forſitan fecerunt ita & Romani, maximè, cum ſervi eſſent ſepulturæ tradendi, qvando & in aliis pecorum ritu habuere, pecora verò mortua plauſtris evehuntur. Damnatos profectò extulere plauſtris, idq; contumeliæ fiebat cauſſa, qvæ non aliunde orta videtur, qvam qvod ſic pecoribus & ſervis redderentur ſimiles. Herodianus lib. IV. cap. 6. τὰ δὲ σώματα φερόμενα μεθ᾽ ὕβρεως πάσαις ἁμάξαις ἐπιτεθέντα, ἔξω τῆς πόλεως κομισθέντα σωρηδὸν κατεπίμπρατο, ἢ ὅπως ἔτυχε ἐρρίπτετο. *Ipſa cadavera plauſtris omnibus per contumeliam impoſita atque extra urbem exportata acervatim aut temerè injecta rogis comburebantur.* Loqvitur de amicis & miniſtris Getæ Imperatoris, qvos Caracalla frater condemnatos hac infamia notaverat. Videntur tale qvid & illi attendiſſe, qvi ſic Commodi cadaver extulere. Idem auctor lib. II. Τὸ μὲν οὖν σῶμα τοῦ βασιλέως οὕτω κλαπὲν, ἐκκομισθέν τε τῆς αὐλείου θύρας, νύκτωρ ὀχήματι ἐπιθέντες, εἰς τὸ προαστεῖον ἀπέπεμψαν. Ita Meurſius emendat, cum priores, imò poſtea qvoqve Argentorati excuſi habeant ἀριστεῖον, qvod haud dubie depravatum eſt. Senſus: *Corpus*

princi-

principio furtim elatum ac per noctem vehiculo impoſitum in ſuburbium miſerunt. De ſuburbio eſt ſermo, ubi culina, locus pauperum, ſervorum, damnatorum ſepulturæ deſtinatus. Præter hæc conſvetudo efferendi mortuos in vehiculis obtinuit qvandoqve, cum in lue publica præ multitudine defuncti non poſſent efferri in lectis. Qva de re teſtimonium habemus Zonaræ in Conſt. Copron. ubi agit de peſtilentia ingenti per Siciliam, Calabriam & Græciam: *Tanta fuit morientium multitudo, ut efferri non poſſent, ſed plura cadavera ſimul curribus impoſita eveherentur.* Et Paulus Diaconus de peſtilentia ſimili ſub Conſtantino: *Ex neceſſitate multa excogitatum eſt, quod ſuper animalia tabulæ ſternerentur, & ita ſuper has impoſiti mortui deferrentur. Pari modo & alii in plauſtris ſuprapoſiti asportabantur.* Legimus hoc ipſum aliqvando factum ob itinerum longinqvitatem. Sic enim Athenienſes civium ſuorum, qvi cecidiſſent in bello, cadavera tot componebant arcis, qvot habebant tribus, & ſic referebant in urbem vehiculis, qvod ex, neſcio qvo, veteri teſtatur Alexander Ferrarienſis lib. III. cap. 10. Niſi reſpexiſſe Thucydidem putamus, qvi ſic ea de re lib. II. Interprete illius optimo, Enegkelio Barone: *Eadem hyeme Athenienſes more patrio exequias bello primum abſumptis publicè fecerunt, in hunc ferè modum: Extructo triduo ante tabernaculo, occiſorum oſſa proponunt, & ſuis quisq; aliquid pro lubitu addit. Cum verò efferrendum eſt funus, arcas ex cupreſſo, ſuæ quamque tribus oſſa continentes, currus ſingularum tribuum ſingulas vehunt, &c. Comitantur funus pro voluntate cujusque cives peregrinique, & fœminæ cognatione eos aliqua attingentes ad ſepulchrum lamentantur. Ponunt eos in publico monumento, quod eſt in pulcherrimo ſuburbio civitatis.* At his verbis, currus iſtos ſecum habuiſſe in militia, Thucydides non ait, qvod tamen Alexander videtur voluiſſe, qvando ait: *Cadavera tot arcis componebant, quot erant tribus, & referebant in urbem vehiculis.* Itemq; Alexander Neapolitanus, ſeu ab Alexandro, qvi expreſsè lib. VI. Genial. Dier. cap. 14. *Inolevit mos Athenis, ut ſingulæ tribus ſingulas arcas, in quibus cadavera & diſperſas reliquias illorum, qui bello ceciderant, ſuæ cujusque tribus, inquiſita colligerent, in expeditione vehiculis ferant.* Non, inqvam, latas arcas.

cas.

cas in expeditione dicit Thucydides, ſed in urbe congeſta in eas oſſa, ut ſic ſingulæ plauſtris ſingulis ad ſepulchrum publicum poſſent deferri. Itaq; habuerint ſua ex alio qvopiam uterq; Alexander, vel Thucydidem non rectè aſſecuti fuerint, neceſſe eſt. Qvanqvam vero non repugnet, oſſa qvoq; reportaſſe domum in vehiculis. Qvi enim alias qviviſſent commodè? Adde, qvod & alibi ſic ſvęverint. Qvod colligimus exemplo Alexandri, qvem in curru Alexandriam perlatum memorant. Diodorus lib. XVIII. Συντετελεκὼς τὴν ἁρμάμαξαν, ἐφ᾽ ἧς ἔδει καταχομισθῆναι τὸ βασιλικὸν σῶμα, παρεσκευάζετο τὰ πρὸς τὴν κομιδήν. *Harmamaxa, qua regium cadaver transvehendum erat, jam confecta, ad translationem ejus ſe præparabat.* Paulò aliter Ælianus noſter lib. XI. cap. ult. ita tamen, ut & ipſe currum memoret in hoc negotio. Et ſic alibi qvoq; obſervamus factum. Ita namq; circumvehere cadaver Regis ſui defuncti Scythæ conſveverunt, teſte Herodoto in Melpomene. *Quum Rex eorum deceſſit,* inqvit, *accipiunt mortuum corpore incerato, alvo evulſa atque expurgata, quam ſilere contuſo & thimiamate apiiq; ſemine & aniſi quum expleverunt, reſuunt rurſus, impoſitumq; plauſtro cadaver ad aliam gentem ferunt. Quod qui excipiunt, eadem agunt, quæ regii Scythæ,* &c. *Poſtmodum Regis cadaver carpento ferunt ad aliam gentem, cui imperitant, quæ ipſos comitatur ad eos, unde primum venerant.* Sed hoc ſatis. Occurrit & vehiculorum uſus aliqvando ad ſupplicia & pœnas. Qvo referimus, qvod Homerus prodidit de Hectore ad currum religato ab Achille, atq; ſic per terram tracto, lib. X. Iliad. Dictys Cretenſis lib. III. *Achilles cum cæde inimiciſſimi, tum memoria doloris ferox, ſpoliatum armis hoſtem, mox conſtrictis in unum pedibus vinculo, currui poſtremo adnectit. Dein, ubi aſcendit ipſe, Automedonti imperat, daret lora equis. Ita curru concitato per campum, qua maximè viſi poterat, pervolat, hoſtem mirandum in modum circumtrahens: Genus pæne novum miſerandumque.* Sed hoc qvidem Hectori evenit jam occiſo. At verò vivo filiæ Limones adultero, per Hippomenem, unum ex Codri poſteris. Heraclides in Polit. Ἐκεῖνον μὲν ἀνεῖλεν ὑποζεύξας μετὰ τῆς θυγατρὸς τῷ ἅρματι. *Ipſum* (adulterum) *necavit, currui alligatum una cum filia.* Simili modo Betim ultus eſt Alexander, de qvo Curtius

lib.

lib. IV. cap. 6. *Per talos ſpirantis lora trajecta ſunt, religatumque ad currum traxere circa urbem equi, gloriante Rege Achillem, à quo genus ipſe deduceret, imitatum ſe eſſe pœna in hoſtem capienda.* Alia eſt ratio, qvando nocens alligatur vehiculis duobus, & ſic distrahitur in partes. Priſcis temporibus hoc accidit Metio apud Romanos. Livius lib. I. c. 28. *Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earum diſtentum illigat Metium. Deinde in diverſum iter equi concitati lacerum in utroque curru corpus, qua inhæſerant vinculis membra, portantes.* Florus lib. I. cap. 3. *Ruptorem fœderis Metium Fufelium, religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit.* Habes nominatim currus: Ad qvos qvo pacto religatus fuerit, declarat Dionyſius Halicarnaſſenſis. Et Servius ad Virgilii VIII. *Metium poſt victoriam captum Tullius Hoſtilius religavit ad duas quadrigas, ita, ut ab unis quadrigis traherentur manus, pedes verò ab alteris: Quibus agitatis velociter, eum crudeli morte diſcerpſit.* Sunt, qvi ſupplicii hujus auctorem faciunt Herculem. Freinſhemius in Notis ad Florum: *Id ſupplicii Herculem inveniſſe ferunt.* Reſpexit, ut opinor, Godelevæum, qvi ad Livium, ubi de Metii ſupplicio, hoc modo: *Hoc ſupplicii genus ab Hercule inventum eſſe conſtat, qui florenti adhuc ætate Regem Euboëæ Pyrechmen bellum Bœotiis inferentem vicit, victumque pullis equinis ita alligavit, ut in duas dispertiretur partes, ut refert Plutarchus cap. 13. Paral.* Sed nonnihil differunt, alligare ad currus cum qvadrigis, aliud ad eqvos ſimplices. Hoc factum ab Hercule, non illud. Ita enim Plutarchus ipſe: πώλοις δὲ προσδήσας, καὶ εἰς δύο μέρη διελὼν τὸν Πυραίχμην ἄταφον ἔρριψεν. Malè vertunt: *Pullisque equi alligatum in duas partes diſcerpſit, inſepultumque abjecit:* Deberent enim, *equis alligatum,* qvoniam πῶλοι Græcis ſæpe ſimpliciter ſunt *equi.* Et ſic ipſe ſtatim in hiſtoria Metii: τὸν βασιλέα δύο πώλοις συζεύξας διεσπάραξεν. Ubi ſimiliter reddendum erat: *Duos jungens equos eum diſcerpſit.* Licet verò & Plutarchus nudos eqvos nominet in Metii ſupplicio, & icciroo illud Pyrechmes huic aſſimilet, fecit tamen id, ſecutus alios auctores, contra ſententiam plerorumq; Romanorum. Ipſe Varro lib. I. de Gente Pop. Rom. *Metium Suffetium equis ad curriculum ex utraque parte deligatum distraxit.* Meminit alias ſupplicii hujus & Se-

Digitized by Google

neca ep.14. ubi licet legat Lipſius, *diſtracta in diverſum actis cruribus membra,* tamen *curribus,* qvod habent vulgati, & Gronovii optima editio, præferendum, cum *acta crura* parum commodè dicantur, qvæ flexis arboribus ſunt innexa, neqve crura ſolum, ſed & brachia religari conſveverint. Reperimus etiam, qvi ſubjecti plauſtris, comminutiq; rotis fuerunt. Memoratq; nominatim Plutarchus in Galba delatorem Aponium hujusmodi ſupplicio affectum: Απόνιον δέ τινα τῶν κατηγορικῶν ἀνατρέψαντες, ἁμάξας λιθοφόρους ἐπήγαγον. *Aponium quendam ex delatoribus proſtraverunt, & per corpus ejus onuſta lapidibus plauſtra egere.* Aliqvando rotæ ſolæ huc adhibitæ, qvomodo videmus hodieq; ſontes rota contundi ad mortem. Qvanqvam genus hoc ſit recentius, &, ut Bodinus cenſet lib. V. de Rep. excogitatum à Germanis. Gallo-Francis tribuit Barthius lib. IX. Adv. c. I. propter iſta Galteri lib. VIII. Alex.

Hoc habitu quondam Burchardum Flandria vidit
Solventem meritas, occiſo Principe, pœnas.
Quem rota pœnalis pro tanto crimine torſit,
Totaque confregit Ludovico vindice membra.

Item, qvod in Gloſſis rota ſit *Gallicula.* Verba veteris Gloſſarii, ſub titulo Excerptorum laudati, ita habent: *Gallicula,* τροχάδες. Nec videtur error in ſcriptura, qvando & in Gloſſis Græco-Latinis ita reperitur, τροχὰς, *gallicula.* Sed gallicula hic nihil pertinet ad rotam, qvam nec τροχὰς ſignificat. Rota Græcè eſt τροχὸς, non τροχὰς, qvod ſine cauſſa Barthius in τροχὸς putavit immutandum: Τροχὰς verò gallicula. Heſychius: Τροχάδες, σανδάλια ἀπὸ αἰγείου δέρματος. Vides, adeò non ſignificare rotam, ut ſint ſandalia de genere calceorum, qvalia & gallicæ & galliculæ. Itaq; in conjectatione ſua fruſtra Barthius hic fuit. Nec tamen repugnem, apud Gallos Francosq; genus hoc ſupplicii fuiſſe olim receptum, propter verba Galteri, qvæ apertè memorant confracta membra. Rotas habuere Græci qvoq; ac Latini, ſed ſolummodo ad torqvendum, non adimendam vitam. Talis rota, in qvam reponebantur ſervi, cædebanturq; virgis. Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Pace: Οἱ δοῦλοι σφαλλόμενοι ἐπὶ τοῦ τροχοῦ δεσμευόμενοι καὶ συρόμενοι ἐτύπτοντο, ἀνακλώμενοι ἐν αὐτῷ. *Servi delinquentes ſuper*

rotam

rotam religati & tracti verberibus multabantur, in ea reflexi. Religabantur verò manibus. Qvod indicat Achilles Tatius lib. VI. Φερέτω τροχὸν, ἰδοὺ χεῖρες, τεινέτω. Sic enim diſtingvendum eſt, Salmaſio auctore, atq; explicandum: *Rotam inferat; Ecce manus, eas extendat.* Qvid autem eſt ἀνακλώμενοι apud Scholiaſt. vel *reflexi in ea?* Puto machinam ſic fuiſſe ſtructam, ut nocens ab una parte religatus incumberet orbi bene lato, eoqve circumacto tenderetur. Suidas in voce τροχισθεῖσα: Ἀπὸ τοῦ τροχοῦ ὅπερ ὄργανον βασανιστικὸν, καὶ διατεῖνον τὰ σώματα. Verbum hoc *dictum à rota, quæ instrumentum tortorium, quo corpora extenduntur.* Neq; mirum, cum in pedibus haberent religata pondera, ſi modò rectè ſeſe habent, qvæ leguntur apud Joſephum in de Maccabæis. Verba hæc ſunt: *Illigari igitur, mole pedibus appenſa, atque innecti rotæ jubetur Maccabæus, ita etiam in gyrum circuli porrectus, ut ſolutis hinc inde viſceribus, venisque diſtentis, dolores ipſius & pœnæ creſcerent.* Ita ſeſe habent verba Eraſmi, qvi hunc librum reddidit Latinè. At Joſephus ipſe ita loqvitur: Ἀνέβαλον αὐτὸν περὶ τὸν τροχὸν, περὶ ὃν καταλεινόμενος ὁ εὐγενὴς νεανίας, ἐξαρθρος ἐγένετο, καὶ κατὰ πᾶν μέλος κλώμενος. In qvibus verbis nil occurrit de ponderibus, tantum membra ſingula dicuntur extenta, & articulos omnes è loco ſuo emotos, ipſe damnatus poſtremo conjectus περὶ τὸν τροχὸν, qvod plane id ſignificat, qvod dixi. Non videlicet ligatum ſuper radios, ſed in orbe ſive circulo rotæ. Qvare illa qvoq; non ſunt rectè reddita, qvæ ſeqvuntur: Ταῦτα λέγοντι πῦρ ὑπέστρωσαν, καὶ διηγέθησαν τὸν τροχὸν προσεπικατατείνοντες. Ἐμολύνετο δὲ πάντοθεν αἵματι ὁ τροχὸς, καὶ ὁ σωρὸς τῆς ἀνθρακίας τοῖς τῶν ἰχώρων ἐσβέννυτο σταλαγμοῖς, καὶ περὶ τοὺς ἄξονας τοῦ ὀργάνου περιέῤῥεον αἱ σάρκες. Eraſmus ita vertit: *Hæc eo loquente præparatur incendium, &, ut erat affixus rotæ, igni in cataſta objicitur, atque ita tendentibus corpus radiis & contrahentibus flammis coſtis deinde patentibus laterum vitalia rumpuntur.* Nihil tale dicitur in Græcis, qvorum ſenſus verus hic eſt: *Iſta dicenti ſubſtraverunt ignem excitaruntque, rotam juxta intendentes. Rota verò undiquaque maculabatur ſangvine, prunarum autem cumulus rore humorum deſtillantium extingvebatur, & circa machinæ axes diffluebant carnes.* Nihil hic de radiis rotæ, ſed de axe; cui incidebant carnes corporis lacerati, qvod impoſitum fuit orbi.

 Sed

Sed nec, qvæ de igni habentur, ſatis intellexit Eraſmus. Putavit in eum una cum rota fuiſſe conjectum damnatum. At Joſephus prunas ait ſubſtratas, ut alligatus rotæ non tenderetur ſolum, ſed & torreretur. Atq; ſic receptum fuit in hoc genere, ideò ignis ferè una cum rota memoratur. Achilles Tatius, poſt ea, qvæ de rota paulò ante protuli: Φερέτω καὶ μάστιγας, ἰδοὺ νῶτος, τυπτέτω. Κομιζέτω πῦρ, ἰδοὺ σῶμα, καιέτω. *Afferat & flagra, ecce tergum, verberet. Ferat ignem, ecce corpus, comburat*. Sic enim diſtingvit explicatq; Salmaſius. Atq; ſtatim poſt: Λάμβανε καὶ ἐμοῦ τὰς μάστιγας, τὸν τροχὸν, τὸ πῦρ. *Cape in me flagra, rotam, ignem.* Apulejus lib. III. Aſini: *Nec mora, cum ritu Graecienſi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur.* Habes ecce ignem ſimul cum rota. Sed & flagra, qvia, ſicut dixi ab initio, & hoc receptum fuit, ut ſimul damnati verberarentur. Ariſtophanes in Pace: Ἐπὶ τοῦ τροχοῦ χ' ἑλκοίτο μαστιγούμενος.

Vertit Florens Chriſtianus:

Flagris ſecetur, & trahente eat rota.

Qvod non ſatis eſt evidens, qvando non ibant tracti rota, ſed ei impoſiti trahebantur ad divulſionem membrorum, & interea proſcindebantur flagris, idqve veritatis extorqvendæ vel alterius rei obtinendæ gratia, non verò adimendæ vitæ, in qvo rota Græcienſis à rota Germanorum Francorumve differebat, contra qvam pleriq; docti cenſuere. Gerardus ad Plutum Ariſt. *Noxii alligabantur rotis, ut radiis rotarum convulſi lenta quidem morte, ſed maximo cruciatu, illic perimerentur.* Neutrum horum verum, nam nec alligati radiis, nec perempti. Docet ipſe Ariſtophanes:

Ἐπὶ τοῦ τροχοῦ γὰρ δεῖ σ' ἐκεῖ στρεβλούμενον
Εἰπεῖν, ἃ πεπανούργηκας. -- --

Sententia eſt clariſſima, *ſuper rotam*, ait, *te incurvatum hic oportet proloqui, quæ feceris prava.* Friſchlinus perperam ſic reddidit:

-- -- -- *Nam oportet te, rota*
Illic revinctum & radiis inſertum, tua
Flagitia profiteri.

Nulla mentio hic radiorum: Tantum dicit rotæ tormento eo compulſum iri, ut veritatem profiteatur. Veritatis ergo exprimendæ

dæ cauſſa, non perimendi ſontis, rota eſt inventa, ut ne Cœlius Rhodiginus qvidem rectè cum rota Germanorum junxerit. *Rota tormentum*, ait lib. X. cap. 5. *Germanorum ferè peculiare cenſetur: Ita tamen, ut ejus meminerit Ariſtophanes Pluto.* Falſum hoc. Non agit de rota Germanorum, verum ea, qvam vocavit *Græcienſem* Apulejus. Itaq; nec illud probum, qvod ſeqvitur: *Rotæ inſeruntur noxii, & membratim rotarum convulſi radiis lentitudine mortis maximo cruciatu perimuntur.* Non perimuntur rota veteri Græcienſi, ſed torqventur. Ita torqvetur peregrinus ille apud Plutarchum in vita Niciæ, qvi cladem Athenienſium in tonſtrina narraverat, ut rei à ſe nunciatæ proderet auctorem. Ita fuerunt, qvi Phocionem cenſuerunt torqvendum ad edendos conjurationis ſocios, priusqvam ad ultimum duceretur ſupplicium, apud eundem Plutarchum in vita Phocionis. Pertinet huc qvoq; dictum Plauti, qvando ait Act. II. Ciſtell. ſcen. 1.

Iactor, crucior, agitor, ſtimulor, verſor in amoris rota miſer.

Sed de rota ſatis, redeo ad integra vehicula, qvæ adhibebantur qvoq; ad infamiam. Qvomodo apud Scythas, qvi vates falſus erat, imponebatur plauſtro ſarmentis onuſto, qvæ ſimul accendebantur igne. Herodotus lib. III. *Falſos vates hunc in modum necant: Plauſtrum concameratum, ubi ſarmentis referſerunt, bobusque junxerunt, vaticinos pedibus implicatis, & manibus poſt tergum revinctis, atque ore obſtructo, extendunt in medium ſarmentorum: Incenſisque ſarmentis territando agitant boves, quorum boum multi cum vaticinis concremantur, multi ambuſti, cremato utique plauſtri temone, aufugiunt.* Romani parricidas affecturi ſupplicio, plauſtro deferebant ad mare juncto bobus nigris. Ita docet Gloſſarium vetus, qvod citat Savaro ad Sidon. IV. ep. 24. *Fuit lex quædam hujusmodi omnibus hominibus, ut, qui parricidium feciſſet, publicè in culleo miſſus cum vipera & cane & ſimia & gallo, impiis animalibus, impius homo ſuper plauſtrum, junctum nigris bobus, deferretur in mare, & projiceretur in profundum.* Eadem plane habet Doſitheus, Grammaticus græcus, in Sententiis & Epiſtolis Hadriani Imperatoris, ex qvo adducit Demſterus ad Roſſinum verbis græcis, ut alter ex altero transſcripſerit.

Mm 3 Neſcio,

Neſcio, num qvid ſimile receptum fuerit apud Græcos in proditoribus. Phocion ſaltem, hujus criminis reus, ita vectus eſt. Plutarchus in ejus vita: Καὶ σχῆμα τὸ σχῆμα τῇ κομιδῇ λυπηρὸν, ἐφ' ἁμάξαις κομιζομένων αὐτῶν διὰ τοῦ Κεραμικοῦ πρὸς τὸ θέατρον. *Species vecturæ fuit triſtis admodum, plauſtris vecti per Ceramicum fuerunt ad theatrum.* Atq; hi vehiculorum uſus ferè pacis tempore. Fuit & eorum uſus non exiguus in bello. Populi profectò antiqviſſimi hoc genere pugnarunt. Qvod ex ipſo Moſe diſcimus, qvi exercitum Pharaonis & Ægyptiorum æſtimat ex ſolis curribus. Verba ejus Exodi 14. *Iunxit ergo currum,* (Pharao) *& omnem populum ſuum aſſumſit ſecum. Tulitque ſexcentos currus electos, & qvicquid in AEgypto currum fuit, & Duces totius exercitus.* Simili modo in exercitu Seſoſtris Diodorus lib. I. memorat ζεύγη πολεμιστήρια δισμύρια καὶ ἑπτακισχίλια, *currus militares ad viginti ſeptem millium numerum.* Sic de Jabin, Rege Cananæorum, legimus in libro Judic. cap. 4. *Nongentos habebat falcatos currus.* Habuerunt & Aſſyrii. Diodorus lib. II. de Nino memorat, qvod in exercitu ſuo adverſus Bactrianos adhibuerit ἅρματα δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων, *currus falcatos paulò minus decem millibus & ſexcentis.* Perſæ non alio genere magis parari victoriam putarunt. Inde Curtius lib. IV. cap. 9. *Ingensque, ut crediderat, terror hoſtium, ducentæ falcatæ quadrigæ unicum illarum gentium auxilium ſequutæ ſunt.* De Perſis & Dario loqvitur, ipſorum Rege. Neq; recens fuit inſtitutum hoc Perſarum, ſed vetuſtum plane. Meminit enim Diodorus lib. II. auxilii Priamo miſſi à Teutamo, Rege Aſſyriorum, curribus ducentis Suſianorum, qvi ſunt Perſæ: Ἄλλους δὲ τοσούτους Σουσιανοὺς σὺν ἅρμασι διακοσίοις ἐξαποστεῖλαι. *Totidem Suſianos cum ducentis curribus illi miſit.* Tranſiit hæc conſvetudo etiam ad Thraces. Polyænus lib. IV. de Alexandro: Θρακῶν παρασκευασμένων καταγνὺς ἁμάξας πολλὰς ἐπαφιέναι τοῖς Μακεδόσι. *Thraces paratos eſſe didicit, ut magnam vim curruum in Macedones immitterent.* Indos. De qvibus ante dictus Curtius lib. VIII. cap. 14. *Summa virium in curribus. Senos viros ſinguli vehebant, duos clypeatos, duos ſagittarios ab utroque latere diſpoſitos, cæteri aurigæ erant, haud ſanè inermes, quippe jacula complura, ubi cominus præliandum erat, omiſſis habenis in hoſtem ingerebant.* Sic deſcribit currus

iſtos

iſtos Indorum, Regiſq; Pori, unde conſtat, non fuiſſe, qvales vulgo in militia, præcipuè græcorum, fuerunt recepti. Ut hoc ipſum fortè Clariſſ. Freinshemium monere debuerit, ne in dubium Curtii fidem vocaret. Nec enim, ſi alii Indorum, excepto auriga, epibatas ſeu propugnatores habuere duos tantum, qvod Ælianus tradunt atqve Strabo, & ipſum qvoq; diverſum eſt à conſvetudine græcorum, neceſſe videtur, ut idem ſtatim de Indis, qvibus Porus imperabat, ſtatuamus. Curribus pugnarunt græci qvoqve. Ideò vetuſta mentio eorum etiam apud Homerum. Eadem Libyæ gentis conſvetudo. Docet junctim Pollux lib. I. cap. 10. Λίβυες ἀπὸ δίφρων καὶ ἵππων ἐπιζευγνυμένων, ὥσπερ οἱ Ὁμήρου ἥρωες, μάχονται. *Libyci ex curribus, ad quos juncti equi, quemadmodum Heroës Homeri, præliantur.* Ita locum hunc vertendum monui in meis ad Arriani tactica Notationibus. Num & Lacones? Inter ſpecies διφρείας enim apud Pollucem dicto loco eſt & ἡ λακωνική. Præterea in illo Pollucis loco toto agitur de curribus non aliis, qvam militaribus. Sed qvæ διφρεῖαι illæ, qvarum ſpecies tres memorat, Libycam, Perſicam, & Laconicam? Puto ſignificare non certam qvandam & peculiarem rationem agendi currus, in peculiari eqvorum concitatione conſiſtentem, verum ſingularem ſpeciem, cum reſpectu curulis conſtructionis, tum reſpectu eorum, qvi ex curribus pugnabant, & armorum, qvibus utebantur. Qvod colligo ex loco Xenophontis, qvi extat lib. VI. Pædiæ, ubi Perſicam διφρείαν explicat, eiq; opponit Trojanam & Cyrenaicam. Verba ſic ſe habent: Καὶ τὴν μὲν Τρωϊκὴν διφρείαν πρόσθεν οὖσαν, καὶ τὴν Κυρηναίων ἔτι νῦν οὖσαν ἁρματηλασίαν κατέλυσε. Τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ οἱ ἐν Μηδίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοῖς ἅρμασιν οὕτως ἐχρῶντο, ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι. Sermo eſt de Cyro: *Trojanam, ait, rationem aurigandi, quæ olim fuit recepta, & Cyrenaicam, quæ nunc quoque uſitata eſt, omiſit. Superiore namque tempore & Medi, & Syri, & Arabes, & Aſiatici omnes curribus ita utebantur, ut nunc Cyrenaici.* Subdit poſtea, qvid Cyrus immutaverit in ſtructura curruum, & armatura illorum, qvi pugnare ex iis debebant. Unde liqvet, διφρείαν eſſe rationem certam præliandi ex curribus, aliter aliterq; ſe habentem pro ratione curruum ipſorum & præliantium ex ipſis. Rationemq; illam memorari

morari qvintuplicem, Libycam, Aſiaticam vel Cyrenaicam, Perſicam, Trojanam, & Laconicam. Atq; ita Laconas ſeu Spartanos qvoq; habuiſſe qvondam currus ſuos in bello, eosq; peculiari qvadam ſtructos ratione armatosqve, qvæ à ſtructura cæterorum differebat, eamq; eſſe διφρείαν Λακωνικὴν, qvam Pollux memorat. Qvæ verò illa fuerit differentia, in defectu auctorum de hac re tradentium, haud profectò dixerim. Troicam, Aſiaticam ſeu Cyrenaicam, & Perſicam cognoſcimus qvadamtenus ex Xenophonte, alibiqve explicamus; At verò Libycam & Laconicam deſcriptam hactenus non obſervavimus. Ut ſufficere nobis debeat, qvod fuiſſe utriusq; aliam à prædictis rationem ſciamus. Niſi fortè Libycam putamus eam ipſam, qvæ & Cyrenaica. Videturq; velle Scholiaſtes Pindari, qvando, qvod de Cyrenaicis propoſuit, deinde explicat de Libyis. Verba ſunt in Oden IV. Pyth. Τὴν Κυρήνην ἔυιππον εἶπεν οὐκ ἐκ τῦ παραλυχόντος, ἀλλ' ὅτι Ποσειδῶν τὰς Λίβυας διδάξειε τὴν τῶν ἁρμάτων κατάζευξιν. *Cyrenen vocat bonam equis*, (Stephanus & docti viri alii non ſatis commodè reddiderunt *equeſtrem) non ex eo, quod tunc accidit, ſed quia Neptunus Libyas docuit juncturam vehiculorum.* Non potuiſſet tribui Cyrenaicis, qvod ad Libyas pertinuit, ſi non Cyrenaici etiam Libyæ fuiſſent. Ita amplius cognoſcimus ex Stephano, qvi Libyn etiam Cyrenen ait dictam: Λιβύη, χώρα πολυώνυμος, ὡς Πολυίςωρ. Τῆ Ὀλυμπία, Ὠκεανία, &c. Αἰθιοπία, Κυρήνη. *Libya, terra, quæ multa habet nomina, ut ait Polyhiſtor. ut terra Olympia, Oceania, &c. Æthiopia, Cyrene.* Itaq; vix alia Libyca eſt ratio, qvam Cyrenaica. De Laconica dubitamus, cum præſertim ejus alibi, qvam apud Pollucem, mentionem nullam videamus fieri. Præter Græcos autem, interq; eos nominatim Laconas ſeu Spartanos, invenimus uſos curribus ad prælia & alios Europæ populos, ut Gallos Belgasqve, qvorum bennæ ac covini veteribus non ſemel memorantur. Hinc Lucanus qvoqve lib. I. de Belgis:

Et docilis Rector conſtrati Belga covini.

Et de Gallis Livius lib. X. cap. 20. *Eſſedis carrisque ſuperſtans armatus hoſtis, ingenti ſonitu equorum rotarumque, advenit.* Britannis nihil fuit olim uſitatius. Memorat jam Tacitus in Vita Agricolæ, cap. 12.

Quadam

Quædam nationes & curru præliantur. Honeſtior auriga, clientes propugnant. Et ante ipſum Mela lib. III. cap. 6. *Dimicant non equitatu modò aut pedite, verum & bigis & curribus, Gallicè armati.* Num & alii ſic prælia commiſerint, neſcimus, niſi de Romanis aliqvid colligere ex Auctore veteri de Rebus Bellicis volumus, propter Currodrepanos vulgares, ſingulares & clypeatos, qvos deſcribit. Sed hoc valde recens fuerit, neceſſe eſt, atqve rarum, cum Scriptores nulli memorarint. Priſcis ſanè temporibus ignoraſſe, vel unicus docuerit Polybius, qvi, cum diligenter omnem Romanorum deſcripſerit militiam, currus ne uno qvidem in ea nominavit verbo. Cæterum, hic primus uſus eſt vehiculorum in bello, pertinens ad prælia & acies. Eſt & uſus alius, ad claudenda firmandaqve caſtra, qvi non Romanis qvidem, aliis tamen populis admodum fuit receptus. Ac de Gallis qvidem pridem eſt teſtatus Siſenna lib. IV. Hiſtoriarum, cujus verba Nonio ſervata voce *Carra* hæc ſunt: *Impedimenta collocant omnia, conſtruunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* De Helvetiis diſcimus ex Cæſare, qvi ſic lib. I. Bell. Gall. cap. 6. *Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum eſt; Propterea, quod pro vallo carros objecerant.* Idem teſtis eſt & de Germanis, nominatimqve Harudibus, Marcomannis, Triboccis, Vangionibus, Nemetibus, Seduſiis, Svevis, libr. I. dicti operis, cap. 51. Fuit & Cimbrorum ea conſvetudo, qvod colligimus ex Floro, qvando lib. III. cap. 3. fœminas eorum ſcribit, *objectis undique plauſtris atque carpentis* poſt virorum cladem pugnaſſe. Gothis tribuit Ammianus lib. XXXI. *Haud longo ſpatio, ait, ſeparatum vulgus inæſtimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digeſta plauſtrorum, tanquam intramuranis cohibita ſpatiis, otio fruebatur & ubertate prædarum.* Gethis viciniſqve Claudianus in Rufinum lib. II. v. 127. ubi ſic de ipſis, qvos communi nomine appellat Barbarum:

Nn *Tum*

morari qvintuplicem, Libycam, Aſiaticam vel Cyrenaicam, Perſicam, Trojanam, & Laconicam. Atq; ita Laconas ſeu Spartanos qvoq; habuiſſe qvondam currus ſuos in bello, eosq; peculiari qvadam ſtructos ratione armatosqve, qvæ à ſtructura cæterorum differebat, eamq; eſſe διφρείαν Λακωνικὴν, qvam Pollux memorat. Qvæ verò illa fuerit differentia, in defectu auctorum de hac re tradentium, haud profectò dixerim. Troicam, Aſiaticam ſeu Cyrenaicam, & Perſicam cognoſcimus qvadamtenus ex Xenophonte, alibiqve explicamus; At verò Libycam & Laconicam deſcriptam hactenus non obſervavimus. Ut ſufficere nobis debeat, qvod fuiſſe utriusq; aliam à prædictis rationem ſciamus. Niſi fortè Libycam putamus eam ipſam, qvæ & Cyrenaica. Videturq; velle Scholiaſtes Pindari, qvando, qvod de Cyrenaicis propoſuit, deinde explicat de Libyis. Verba ſunt in Oden IV. Pyth. Τὴν Κυρήνην εὔιππον εἶπεν οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος, ἀλλ᾽ ὅτι Ποσειδῶν τοὺς Λίβυας διδάξειε τὴν τῶν ἁρμάτων κατάζευξιν. *Cyrenen vocat bonam equis*, (Stephanus & docti viri alii non ſatis commodè reddiderunt *equeſtrem*) *non ex eo, quod tunc accidit, ſed quia Neptunus Libyas docuit juncturam vehiculorum.* Non potuiſſet tribui Cyrenaicis, qvod ad Libyas pertinuit, ſi non Cyrenaici etiam Libyæ fuiſſent. Ita amplius cognoſcimus ex Stephano, qvi Libyn etiam Cyrenen ait dictam: Λιβύη, χώρα πολυώνυμος, ὡς Πολυΐστωρ. Τῆ Ὀλυμπία, Ὠκεανία, &c. Αἰθιοπία, Κυρήνη. *Libya, terra, quæ multa habet nomina, ut ait Polyhiſtor. ut terra Olympia, Oceania, &c. Æthiopia, Cyrene.* Itaq; vix alia Libyca eſt ratio, qvam Cyrenaica. De Laconica dubitamus, cum præſertim ejus alibi, qvam apud Pollucem, mentionem nullam videamus fieri. Præter Græcos autem, interq; eos nominatim Laconas ſeu Spartanos, invenimus uſos curribus ad prælia & alios Europæ populos, ut Gallos Belgasqve, qvorum bennæ ac covini veteribus non ſemel memorantur. Hinc Lucanus qvoqve lib. I. de Belgis:

Et docilis Rector conſtrati Belga covini.

Et de Gallis Livius lib. X. cap. 20. *Eſſedis carrisque ſuperſtans armatus hoſtis, ingenti ſonitu equorum rotarumque, advenit.* Britannis nihil fuit olim uſitatius. Memorat jam Tacitus in Vita Agricolæ, cap. 12.

Quadam

Digitized by Google

Quadam nationes & curru præliantur. Honeſtior auriga, clientes propugnant. Et ante ipſum Mela lib. III. cap. 6. *Dimicant non equitatu modò aut pedite, verum & bigis & curribus, Gallicè armati.* Num & alii ſic prælia commiſerint, neſcimus, niſi de Romanis aliqvid colligere ex Auctore veteri de Rebus Bellicis volumus, propter Currodrepanos vulgares, ſingulares & clypeatos, qvos deſcribit. Sed hoc valde recens fuerit, neceſſe eſt, atqve rarum, cum Scriptores nulli memorarint. Priſcis ſanè temporibus ignoraſſe, vel unicus docuerit Polybius, qvi, cum diligenter omnem Romanorum deſcripſerit militiam, currus ne uno qvidem in ea nominavit verbo. Cæterum, hic primus uſus eſt vehiculorum in bello, pertinens ad prælia & acies. Eſt & uſus alius, ad claudenda firmandaqve caſtra, qvi non Romanis qvidem, aliis tamen populis admodum fuit receptus. Ac de Gallis qvidem pridem eſt teſtatus Siſenna lib. IV. Hiſtoriarum, cujus verba Nonio ſervata voce *Carra* hæc ſunt: *Impedimenta collocant omnia, conſtruunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* De Helvetiis diſcimus ex Cæſare, qvi ſic lib. I. Bell. Gall. cap. 6. *Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum eſt; Propterea, quod pro vallo carros objecerant.* Idem teſtis eſt & de Germanis, nominatimqve Harudibus, Marcomannis, Triboccis, Vangionibus, Nemetibus, Seduſiis, Svevis, libr. I. dicti operis, cap. 51. Fuit & Cimbrorum ea conſvetudo, qvod colligimus ex Floro, qvando lib. III. cap. 3. fœminas eorum ſcribit, *objectis undique plauſtris atque carpentis* poſt virorum cladem pugnaſſe. Gothis tribuit Ammianus lib. XXXI. *Haud longo ſpatio*, ait, *ſeparatum vulgus inæſtimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digeſta plauſtrorum, tanquam intramuranis cohibita ſpatiis, otio fruebatur & ubertate prædarum.* Gethis viciniſqve Claudianus in Rufinum lib. II. v. 127. ubi ſic de ipſis, qvos communi nomine appellat Barbarum:

Tum duplicem foſſam, non exſuperabile vallum
Aſperat alternis ſudibus, murique locata
In ſpeciem cæſis obtendit plauſtra juvencis.

Ubi nota, conſveviſſe interdum plauſtris curribusve hisce coria exterius apponere, contra ictus ingruentium ab hoſte telorum, & qvo tutius ab eis in ſubeuntes pugnarent, qva de re cum alibi, tum qvoqve ad Mauritium noſtrum egimus. Scythas vulgo habuiſſe intelligimus ex Luciano, ubi Toxaris Scytha in ejus nominis dialogo: Ἔνθα ἡμῖν τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοπέδου, καὶ μέρος τῶν ἁμαξῶν ἦν. Οὕτω γὰρ ἐσκηνώσαμεν. *Ubi nobis dimidium copiarum & pars plauſtrorum erat. Sic enim caſtra fueramus metati.* De Thracibus ex Arriano diſcimus, qvi ſic ſtatim ab initio de ipſis: Συναγαγόντες ἁμάξας, καὶ προβαλόμενοι πρὸ σφῶν ἅμα μὲν χάρακι ἐχρῶντο ταῖς ἁμάξαις ἐς τὸ ἀπομάχεσθαι ἀπ' αὐτῶν εἰ βιάζοιντο. *Congregatis plauſtris, & ante ſe collocatis,* (Interpres liberalius, *in orbem diſpoſitis) ſimul pro vallo utebantur eis, ut ex iis, ſi premerentur, pugnarent.* Barbaris in univerſum omnibus tribuit Vegetius lib. III. cap. 10. ubi agit de diverſa muniendi caſtra ratione. *Omnes barbari*, ait, *carris ſuis in orbem connexis ad ſimilitudinem caſtrorum ſecuras à ſupervenientibus exigunt noctes.* Uſurparunt tamen & Romani qvoqve ſeqvioribus temporibus, ut ex Leone, Mauritio, cæterisqve Tacticorum Scriptoribus, cognoſcimus. Et jam de Narſete Agathias lib. II. ubi agit de ipſius caſtrametatione: Καὶ τοὺς τῶν ἁμαξῶν τροχοὺς, ἃς δὴ ὡς πλείστας ἐπήγετο, στοιχηδὸν ἐς ἀλλήλους ἁρμόσας, ἐνέπηξε τὰ ὀπίσω τῷ ἐδάφει, ἄχρι καὶ ἐς τὰς πλήμνας περιχώσας, ὡς μόνα τὰ ἡμικύκλια ὑπερανέχειν καὶ προβεβλῆσθαι. *Et curruum, quorum maximam habebat vim, rotas ordine inter ſe conſertas ſolo infixit, terra ad modiolos rotarum usque aggeſta, ita, ut circumferentia dimidia tantum pars extaret & promineret*, ut Vulcanius hæc vertit. Non verò ad munitionem caſtrorum ſolummodo, ſed & integri exercitus, in itinere conſtituti, pertinebant, ſi qva vis ab hoſte timeretur, aut inſultus. Qvod oſtendit

Digitized by Google

oſtendit Polyænus lib. III. ubi de Timotheo teſtatur , qvod contra Olynthios ſervarit exercitum ſuum in itinere , τὰς ἁμάξας πυκνὰς ἄγων καὶ συνηρ[illegible]μένας , τὺς δὲ ὁπλίτας τύτων ἔξωθεν περιβαλών, *currus conſtipatim ducens & conjunctim , eisque circumdans armatos.* Pollio in Gallienis , cap. 13. *Quo comperto Scythæ facta carragine per montem Geſſacem fugere ſunt conati.* Cælius Rhodiginus lib. XVIII. cap. 24. explicans hunc locum ita ſcribit : *Sic interpretantur nonnulli , ut carraginem facere , verbo barbariem reſipiente , ſit perinde , ac ſi dicas , conclamare vaſa. Sed & carraginem facere dixeris non rectè minus , viam aperire , qua commeent plauſtra : Quando & carraginem ratione hac uſurpat pleraque Italia , vel proverbio teſte.* Verum, qvicqvid ſit de proverbio Italiaqve , nihil tale voluit Pollio in prædicto loco , ſed per *carraginem facere* intellexit carros inter ſe conjungere vel conſtruere , ut per eos ita conſertos , & à latere utroqve tergoqve incedentes , medius inter eos exercitus tutum ab hoſte poſſit iter facere , qva de re loco alio pluribus agemus. Ad poſtremum etiam in ipſo prælio ſic ſuos muniebant aliqvando , maximè , ſi metueretur fuga. Cæſar de Bell. Gall. cap. 51. *Omnem aciem ſuam rhedis & carris circumdederunt , ne qua ſpes in fuga relinqueretur.* Simile qvodammodo Indorum inſtitutum apud Curtium lib. IX. cap. 1. *Barbari* , ait , *vehiculis inter ſe junctis dimicaturi occurrerunt, transſiliebantque in vehicula ſtrenuo ſaltu , cum ſuccurrere laborantibus ſuis vellent.* Ubi juncta inter ſe vehicula non aliter intelligenda , qvam ut dixi. Qvare ſeqvitur de Alexandro : *Vincula , quis conſerta erant ,* (vehicula) *juſſit incidi , quo facilius ſingula circumvenirentur.* Sed & de Vacceis Frontinus lib. IV. cap. 7. 33. *Vaccei , cum à Sempronio collatis ſignis urgerentur , univerſas copias cinxere plauſtris.* Eſt & tertius vehiculorum uſus in militia ad deportanda primum tela majora cum ſuis machinis. Inde inter vehicula exercitum ſeqventia Mauritius noſter lib. XII. cap. 18. numerat τὰς βαλιστροφόρυς ἁμάξας,

Nn 2 (ſic

(ſic enim legendum, non βαλιςρόφυς, qvod in Notis monui) hoc eſt, *currus baliſtas portantes*. Vegetio videntur eſſe *carrobaliſtæ* tela, ducta iſtis curribus. Verba extant lib. II. cap. ult. *Legio primum omnium inſtruitur jaculis, quæ nulla loricæ, nulla poſſunt ſcuta ſufferre. Nam per ſingulas centurias ſingulas carrobaliſtas habere conſvevit, quibus muli ad trahendum deputantur.* Idem memorat onagros in vehiculis, eodem loco: *In una legione eſſe ſolent decem onagri, hoc eſt, ſinguli per ſingulas cohortes. In carpentis bobus portantur armatis, ut, ſi fortè hoſtes ad oppugnandum venerint vallum, ſagittis & ſaxis poſſint caſtra defendi.* Sic diſtingvo locum hunc, qvi ſe malè habet in vulgatis: Deinde pertinebant ad geſtationem armorum, ſi fiebat iter, neqve metus erat ab hoſte. Unde Mauritius noſter lib. XII. cap. 19. Ἐὰν οἱ ἐχθροὶ πλησίον ὦσι, τὰ ὅπλα αὐτῶν βαςάζοντας τοὺς ὁπλίτας περιπατεῖν δεῖ, καὶ μὴ εἰς τὰς ἁμάξας ταύτας καταλιμπάνειν, ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι πρὸς τὴν μάχην. *Si appropinquent hoſtes, graviter armati debent incedere geſtantes arma ſua, nec ea relinquere in vehiculis, quo ſint parati ad prælium.* Hic monentur, ne appropinqvante hoſte arma relinqvant in vehiculis, ſed eis ſeſe muniant. Ex qvo ſeqvitur, habuiſſe alias depoſita in eis. Neqve alia fortaſſis cauſſa, qvod non raro videamus apud Auctores veteres etiam in itinere decurſum ad arma, ſi qvando ex inopinato hoſtis ingruebat. Ita Curtius lib. III. cap. 8. *Itineri quam prælio aptiores erant, raptimque arma capiebant.* Sed & alias in eis arma habebant, ut, ſi qvovis modo ſua perdidiſſent, haberent, unde promerent alia. Hinc capta legimus *plauſtra coricis ac minoribus ſagittis onuſta* apud Nonium voce *catapulta* ex Siſennæ lib. III. Ultimus eſt uſus ad geſtandas ſarcinas militares alias, de qvo freqventiſſimè Scriptores. Hinc illud Curtii lib. VI. cap. 6. *Planicies ſpacioſa erat, in quam vehicula onuſta perduxerant. Expectantibus cunctis, quid deinde eſſet imperaturus, jumenta juſſit abduci, ſuisque primum ſarcinis, face ſubdita, cæteras incendi præcepit.* Habes manifeſtè

manifeſtè ſarcinas in vehiculis. Qvod & aliunde ſæpius colligitur. Præter hos ſolennes propriosqve, ſunt & uſus alii vehiculorum. Ut cum in flumine collocantur ad coërcendam vim aqvarum, qvo facilius tranſire poſſit exercitus. Qvo videtur referendum, qvod habet Cæſar lib. I. Bell. Civ. cap. 64. *Legiones expeditas educit, magnoque numero jumentorum in flumine ſupra atque infra conſtituto transducit exercitum.* Nam, jumenta currus plauſtraqve ſignificare interdum, alibi jam oſtendi. Singularis eſt inventi, qvod de Datame refert Polyænus lib. VII. Verba ſunt hujusmodi, ut Vultejus vertit: *Datames ſupra fluvium magnam viam contendit, & curribus binis conjunctis binos alios impoſuit, eosque clavis inter ſe compegit, & juxta canthos ab inferiori parte tabulas affixit, ut ne rota in limum fluminis deprimerentur. Viros autem valentiſſimos, qui optima jumenta attraherent, tranare juſſit. Poſtea currus compactos in fluvium immiſit. Hoc pacto cum poſteriores impellerent, ii verò, qui trajecerant, ab anteriore parte traherent magnis funibus ſuſpenſos, injectis ſuperius ſarmentis atque lignis, fluvium cum ſuis copiis transmiſit.* Sic Vultejus, paulò tamen obſcurius. Polyæni mens eſt hujusmodi, feciſſe Datamen in defectu pontis, ut per currus in flumine conſtitutos exercitum poſſet traducere. Itaqve non binos tantum, ſed & duos & duos (ἁμάξας συνδύο ζεύξας) conjunxiſſe. Verum, qvia fuit flumen altius, his impoſuiſſe currus alios. Jam ut ſic juncti copulatiqve duci poſſent per flumen, primum viros ſtrenuos juſſiſſe illud ſuperare natando cum jumentis validis, ad hæc jumenta in adverſa ripa conſtituta jam alligaſſe funes validos, qvibus attraherent vehicula ſerie longa inter ſe connexa, & ut promptius hoc poſſet fieri, fuiſſe, qvi à tergo vehicula iſta propellerent. Poſtremo, ne in limo ſubſiderent rotæ, tabellas eis affixiſſe. Ita conjeciſſe ſarmenta in plauſtra, & ſuper ea tabulas, ut per eas exercitui pateret via. Hæc ſententia eſt Poliæni, qvam interpreti dabit facilè, qvis-

qvis noſtra conferre cum Græcis volet. Ut enim Græca qvoqve proferamus, prolixitas verborum prohibet. Vehiculis in anguſto itinere conſtitutis accenſisqve Demetrius impedivit perſecutionem hoſtilem, ſicut idem teſtatur lib. IV. πλῆθος ἁμαξῶν σωρεύσας καὶ τὸ στενώτατον τῆς δυσχερείας πῦρ ἀνῆκεν. Οἱ μὲν πολέμιοι τὴν πυρκαϊὰν ὑπερβαίνειν οὐκ ἠδύναντο. *Curruum multitudine coacervata in anguſtiſſimo difficilimoque loco ignem ſubdidit. Hoſtes incenſum ignem transire non poterant.* Jam ut vehiculorum fuit uſus in militia & bello, ita & in belli præludiis, hoc eſt, venatiõnibus. Sic ſaltem de Garamantis legimus apud Herodotum lib. IV. Nec fortaſſis non eſt factitatum aliis, priſcis maximè temporibus, anteqvam ars eqvitandi publicè invaluiſſet. De qvo alii deliberent.

Finis libri primi.

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratenſis,
De
RE VEHICULARI
LIBER SECUNDUS.
Cap. I.
De varia & multiplici vehiculorum differentia.

In hoc capite agitur de multiplici vehiculorum figura, primum reſpectu rotarum, dein capſarum, tertio adjunctorum animalium. Poſtea ſubjicitur multiplex eorum uſus ſive in pace, ſive in bello.

CUm ſuperiori libro de vehiculis in univerſum copioſè ſatis, ſicut opinamur, actum ſit, res ipſa poſtulat, ut nunc perſequamur explicationem ſingulorum, & quem uſum in negociis habuerint humanis, demonſtremus. Poſſunt autem omnia conſiderari vel reſpectu formæ ſuæ, vel reſpectu finis operumque, quibus deſtinantur. Nam materia quidem jam expoſita eſt in præcedentibus. Et qui genus unum fabricant vel conficiunt, etiam alterum fere facere conſueverunt. Quando igitur attendimus ad formam, hoc eſt ſpeciem vehiculorum ac ſtructuram, differre illam intelligimus vel reſpectu ipſorum,

Digitized by Google

rum, vel reſpectu eorum, à quibus duci ſolent aut moveri. Prius genus quoq; ſuas habet differentias, ſi attendimus vel ad rotas, vel ad corpus reliquum. Rotarum intuitu ſunt vehicula nonnulla, quæ eas habent aliquas, ſunt item nonnulla, quæ iis penitus deſtituuntur. Ea quoque, quæ poſterioris generis, non eodem ſeſe habent modo. Nam quidem loco rotarum habent aliud quidpiam, cui ſubnixa feruntur, alia nil omnimodo. Ad priorē claſſem petirnēt trahæ ac id genus; ad poſteriorē clitellæ, ſellæ, lecticæ, ac ejusmodi. At verò quæ inſtructæ rotis, habēt eas aliquando plures, aliquādo pauciores. Alia quippe innitūtur & incidūt unica, ut chiramaxium; alia duabus, ut birota, carrus, bigæ, ac id genus; alia quatuor, ut rheda, carpentum, & ſimilia. Si attendamus corpus reliquum, apparet aliqua habere capſam, aliqua vero non habere. Habent enim lecticæ, rhedæ, carpenta, & ejusmodi: at plauſtra, & trahæ, & quæ ſimili conſtructa ſpecie plerumque non habent. Etiam quæ vehicula capſam habent, differunt, pro diverſa ejus ſpecie. Nam modo eſt quadrata, modo rotunda, vel ſemirotunda. Sed ad quadrata capſa modo æquitatera eſt, nec multo longior, quam latior; modo oblonga, ſic ut longitudo latitudinem exſuperet plurimum. Rotunda capſa eſt, quæ nullos habet angulos, ſed circulari forma inſtar urcei vel cupæ clauditur. Semirotunda, quæ non undiquaque clauſa, ſed dimidia ſua parte aperta inſtar lunulæ, idq; vel à fronte, vel à tergo. Primi generis ſunt rhedæ, ſecundi currus triumphales, tertij bigæ, quadrigæ, carpenta magiſtratuum, currus militares, & ejusmodi. Quæ vehicula & in eo differunt, quod nonnulla capſas habeant ex ſolidis integrisq; tabulis conſtructas, ut arcere, quædam textas ex bacillis aut viminibus, ut cophini, bennæ ac id genus. Differunt & pro conſtructione reliqua: ſunt enim quædam tecta vehicula, quædam vero aperta. Tecta ſunt, quorum capſa ſuperne conſtrata eſt velut tecto, contra pluvias, vel pulverem, vel radios ſolares. Aperta, quorum capſa tecto tali deſtituitur. Reſpectu eorum, à quibus duci vel moveri vehicula debent, obſervamus, eſſe quædam geſtatoria, quædam vero tractoria. Geſtatoria ſunt, quæ portantur, quorum differentia

tia in eo, quod portentur quædam à jumentis, quædam ab hominibus. Sed & in eo ſunt diverſa inter ſe, quod alia portentur in dorſo, ut clitellæ, aliæ in humeris, ut fercula, ſellæ, lecticæ, aliæ à latere, ut baſtarnæ ac id genus. Quæ trahuntur, pariter trahuntur vel à jumentis, vel ab hominibus. Homines trahunt vel poſt ſe adducendo, vel ante ſe propellendo agendove. Propellendo, quando qui agit movetur vehiculum, pone ſequitur, quomodo fit in chiramaxio. Adducendo, quando qui movet, antecedit, ſicut fit in cæteris. Jumenta trahunt una ſemper forma, nempe poſt ſe adducendo, res enim abſurda eſt ac ridicula, jumenta jungere poſt currum. Cæterum & iſta differunt pro numero eorum, à quibus trahuntur. Alia quippe ab animali tantum uno promoventur, ut monacus, alia à binis ut bigæ, alia à pluribus, ut trigæ, quadrigæ, ſejuges, & id genus. Differunt & in modo adjungendi. Quædam enim habent animalia omnia æqua collocata fronte, alia vero ſingula, vel bina ſeſe mutuo excipientia longa ſerie. Atque iſta quidem eſt diverſitas vehiculorum, ſi reſpicimus ad eorum ſpeciem ac formam. Reſpectu vero finis ac negotiorum poſſumus nonnulla nominare ſacra, reliqua non ſacra. Illa ſunt, quæ ad ſacra quoquo modo pertinent, poſſuntq; dividi vel in ea quæ attribuuntur dijs, vel in ea, quæ ſervire ſolent ludis ſacris ac ſpectaculis. Dijs tribuuntur vel ficta, vel vera. Prioris generis ſunt quadrigæ Jovis ac Solis, bigæ Junonis, Veneris, Lunæ, atq; ſic deinceps. Poſterioris generis ſunt vel uſurpata hominibus, vel ad ſpeciem illorum ex quacunque materia expreſſa, quæ dedicari dijs ſolebant. Ad primam claſſem pertinet plauſtrum Gordij, currus capti ab hoſtibus & collocati in templis, ſimiliave vehicula. Ad ſecundam, quadrigæ fictiles, marmoreæ, eburneæ in faſtigijs templorum, aliisq; locis. Quæ ſpectaculis ludiſve ſolebant ſervire, ſpectabant vel ad pompam, vel ad certamina in eis. In pompa quædam geſtabantur, ut fercula, quædam trahebantur, ut tenſæ, quadrigæ deorum, carpenta Cæſarum, Auguſtarum, atq; aliorum. In certaminibus decurrebant modo bigæ, modo quadrigæ, eæq; vel equis junctis, vel aliis animalibus. Vehicula non ſacra ſunt, quæ negotiis inſerviunt

 huma-

Digitized by Google

humanis. Pertinent porro hæc vel ad bellum, vel ad pacem. Bellica vehicula vel prælijs inſerviebant, vel caſtris atq; itineribus. Quæ ſerviebant prælijs, faciebant hoc vel per ſe apparatuq; proprio, ut currus falcati, vel geſtatione armatorum, qui ex ipſis pugnarent, ut currus militares alij. Itineribus ſerviebant vel geſtando, ut clitellæ jumentorum doſſuariorum, vel vehendo, ut plauſtra caſtrenſia & id genus. Quæ ipſa quandoque munimenti vicem caſtris præbebant ambitu ſuo ac circumdatione. Vehicula quorum uſus eſt in pace, vel ſunt agreſtia, vel urbana. Agreſtia pertinent ad agros operaq; ruſtica. Habentq; rotas, ut plauſtra, ploſtella, vel ſunt rotis deſtituta, ut trahæ, & id genus. Urbana pertinent ad urbes, eorumque uſus, qui in urbibus verſantur. Horum vehiculorum alia poſſunt dici neceſſaria, alia non neceſſaria. Neceſſitas vel ad valetudinem refertur, vel ad alia. Et quoniam valetudo, vel invaletudo potius, quandoq; eſt perpetua, quandoq; temporaria, quædam illi ſerviunt, ut ſellæ podagricorum, currus eorum, qui ſunt deſtituti pedibus, & hujusmodi; quædam huic, ut lecticæ ſubitariæ, arceræ inſtratæ, atque alia id genus. Neceſſitas quæ ad alia refertur, ſpectat ea, quatenus vel intra urbem ſunt, vel extra eam. Extra urbem eſt neceſſitas vel deportandi oneris. vel faciendi itineris. Ad prius genus pertinent vehicula vel privada, vel publica. Illa ſunt vel mercatorum, vel opificum ac ſimilium, quæ rurſum vel geſtatoria, vel tractoria. Publica ſunt, quibus deportantur ſpecies ex provinciis, vel tributa ad Principem. Ad poſterius genus ſpectant primum vehicula tabellariorum, ut veredi, rhedæ fiſcales publicæq; ac hujusmodi; deinde vehicula privatorum, quoquo modo iter facientium. Intra urbem occurrit fere neceſſitas cuſtodiendi decoris pudoriſq;. Pertinent huc ſellæ, lecticæ, carpenta matronarum & virginum. Vel neceſſitas excludendæ turbæ ac conficiendorum negociorum. Pertinent huc ſellæ virorum. Vehicula non neceſſaria vel ad honorem pertinebant, vel ad ſplendorem, voluptatem, luxum. Ad honorem ſpectabant vehicula triumphantium, victorum in ludis publicis, magiſtratuum, ſacerdotum, ac ſimilium. Ad luxuriam vero atque voluptatem

ptatem, vehicula aurata, argentata, gemmata, cælata regum Imperatorumve, lecticæ ſellæq; ſplendidiſſimæ mulierum impudicarum, meretricularum, & id genus alia plurima. Et hæc ſunt, ex quibus multiplex vehiculorum differentia facillime colligitur.

Cap. II.

De clitellis, furculis, ærumnis, & id genus.

Clitellæ. Bos clitellas. Conſuetudo vetus alludendi ad fabulas per prolationem primorum ex eis vocabulorum. Fragmentum Petronij Tragurianum, Terentius & Cicero explicantur. Clitellarum vox unde. Commentator Cruquij emendatur. Sagma alia à σάγμα, *alia à* σάγῳ. *Sagum quid. Lampridius contra Salmaſium exponitur. Stratum. Stramentum. Sagma, ſalma, ſauma. Saumroſs. Verſio Pollucis rejicitur.* Κανθήλια. *Verſio Ariſtophanis caſtigatur, ipſe aliter exponitur.* ὄνοι οἱ κανθήλιοι. *Philelphus, Septimius, alij refutantur. Gellius exponitur. Interpres Ariſtophanis Græcus & Suidas revelluntur. Cantherij. Cretellæ. Comenius notatur, item Calepinus, Iunius, Voſſius, alij. Cantherium. Canton, cant. Cantjas,* κάνθ. *Varro rejicitur. Livius exponitur.* ἄντυγες. *Aſtrabæ vehicula pro ſedilibus.* σαγμοσέλλιον. *Heſychius & Etymologus explicantur. Clitella aliquando ſella, contra Salmaſij ſententiam. ærumnulæ. Furcillæ. Furcæ. Plautus explicatur. Sarcina pro fætu in utero. Labores pro doloribus in partu.* ἄιρω. *Fungerus & Voſſius revelluntur. Lacuna in Feſto notatur. æro. Phormio. Tabella. Lipſij imago rejecta. Vnci in clitellis. Conſtringere, religare ſarcinas. Fiſci aſinorum.* σαγὴ. *Pulvilli, centunculi ſub clitellis. Frontinus explicatur. Inſtrata. Clitellaria. Aſini, equi clitellarij.* σαγμάεια. *Caballus, equus ſagmarius.* ἀςράβα. σωμαϑηγὸν, ἀναβαϑικὸν. ἀναβατικοὶ ὄνοι. *Salmaſius notatur.* ὑποζύγιοι *non ſemper, quæ in vehiculis.* ἀςράβαι. κανθήλιοι. *Cantherij. Sectorum equorum uſus frequens in itineribus. Varro explicatur. Cantherij homines. Geruli. Commentator Cruquij notatur. Laturarij. Laturas locare. Bajuli, operarij, bajulatores, ſarcinarij, ſarcinati. Gloſſæ Savaronis emendantur. Nutritores. Voſſius notatur. AErumnoſi.* ἀχθοφόροι. βαςαγαὶ. *Gloſſæ Savaronis iterum emendantur.* Βαςαγὴ. *Baſtaga. Baſta-*

garij. Βαςαγεῖς. Βαςαγάρης. *Cod. Theodoſ. explicatur. Tergo geſtabant onera.* Νωτοφόροι, νωτάρεις. νοτεῖς. *Heſychius emendatur.* Νοτεῖς *&* ζύγια *differunt. Heſychius denuo emendatur. Doſſuarij. Tintinnabula doſſuariorum. Suertius refutatur. Pictiles balthei. Multi doſſuarij in miniſterio Præſidum provinciæ. Muli cartherij. Muli Præſidum dati ex publico, eique redditi. Lampridius emendatur. Grex jumentorum. Merces ductæ per plateas, aſinis impoſitæ. In bello portabant arma. Sarcinaria. Sagmaria. Leonis Tactica correcta.* ἀδίςρατα. *Leo iterum emendatur.* τύλδον. *Sagmariorum uſus varius. Contubernia ſingula habebant bina ſagmaria. Leo iterum emendatur. Mulus centuriatus. Cicero exponitur cum Feſto, qui corrigitur.*

VEhicula differre diximus non una ratione, ſive formam ſpectes, ſive uſum. Sed cum uſus reſpectu ſint nonnunquam varia, quæ ſi attendas formam, ſæpe eadem, idcirco rectius, opinor, ac commodius fecerimus, ſi narraverimus obſervata differentia, quam accipiunt non ab uſu, ſed à forma. Primum autem omnium occurrunt vehicula, quæ ſunt deſtituta rotis, ac ne quidem alia re vice illarum inſtructa, qualia diximus geſtari. Hujus generis ſunt *clitellæ*, quibus onera imponi, & de loco in locum transportari conſveverunt, idq; vel per homines, vel per jumenta, ut mox oſtendemus. Nam *clitella*, ut Perottus ait, *inſtrumentum, quo ſarcinæ colligatæ mulis, ſive jumentis, ſive camelis aſiniſve portantur.* Ubi jumentorum vocem vix accipere de aliis debemus, quam de equis, uti ex ſequentibus liquebit. Nam bubus quidem nunquam legimus apud veteres impoſitas clitellas, licet hodie non ubique ſit incognitum, videreq; memetipſum meminerim in Helvetijs prope Baſileam. Ubi ruſticus non clitellas modo, ſed & frenum bovi ſive tauro impoſuerat. Sed veteribus res eſt abſurda, ut ex Cicerone conſtat. Fabius, qui Ciceronis locum reſpicit, lib. V. Inſt. c. 11. *Confine eſt* παροιμίας *genus illud, quod eſt velut fabula brevior & per allegoriam accipitur. Non noſtrum onus: bos clitellas.* Quibus verbis innuit, circumlatam vulgo fabulam de homine abſurdo ſtolidoq;, qui clitellas bovi impoſuerat, ſub atq; bovis malo. Fuiſſe

vero

Digitized by Google

vero ejus fabulæ initium, *Bos clitellas*, eoq; in hoc dicto alluſiſſe Ciceronem. Nempe ſic ſolebant in iſto parœmias genere. Quod diſcimus ex Fragmento Petronij, quod nos primi Notis illuſtrare conati ſumus. Ita namq; ibi Trimalcio p. 34. editionis noſtræ: *Et ipſe vobis rem horribilem narrabo. Aſinus in tegulis. Cum adhuc capillatus eſſem.* Ita locus ille debet diſtingui. Verba illæ: *Aſinus in tegulis*, per ſe conſiſtunt, & ſpectant ad notam illa tempeſtate fabulam, ad quam allato hoc ejus initio alludit Trimalcio, tanquam quid illi ſimile allaturus. Scilicet in ea memorabatur aſinus in ſumma parte ædium ipſoq; tecto ambulans, quod ſtupendum omnibus ac prodigioſum videbatur. Quomodo apud Lucianum admirationi aſinus eſt μλωύσας ἐκ τῶν ὑπερῴων, *oſtentans ſe ex ſuperiore tabulato*, quem eſt imitatus Apulejus lib. X. Omnium vero optimè clariſſimè q; hæc cognoſcitur ex Terentio, qui ſic loquentem facit Lacheten A. IV. Hecyræ ſc. 3.

—— Iam nos fabula
Sumus, Pamphile: Senex atque anus.

Donatus eo loco: *Senex atque anus: Hæc duo nomina, ut poſita ſunt, caput indicant, & inceptum hujuſmodi fabularum.* Item paulo poſt: *Pronuncia; Senex atq; anus; quaſi initium fabulæ.* Dicit, in comœdia, cum ad ea verba ventum erit, *ſenex atq; anus*, non ut cætera proferenda voce tali, quaſi pertinerent ad comœdiam & ipſa, verum alia pronunciatione, quaſi enarranda eſſet aliqua fabella. Ea nimirum, cujus argumentum ſit, ac initium, *Senex atque anus.* Ad hunc ergo modo Cicero quoque, *bos clitellas*, ex fabellæ initio, ſeu argumento, arguens rem abſurdam, atque antea non viſam. Quod viri docti hactenus non ſatis aſſecuti ſunt. Cæterum quod Perottus dixit de clitellis, firmat quoq; Feſtus Pauli. *Clitellæ*, ait, *dicuntur, ea, quibus ſarcinæ conligatæ mulis portantur.* At quod idem addit verbis ante recitatis, *dictas à colo, quod ejuſmodi animalis ornamentum ſint*, dubitationem habet magnam. Nam à *colo* non eſt *colitum*, unde *colitellæ*, & per ſyncopen *clitellæ* poſſent fieri, ſed *cultum.* Magis ergo faveo Scaligero, qui ad Feſtum ita habet: *Græci* κλιτὸν *dicunt locũ in vallem demiſſum, a quo clitellus formarunt Latini.*

Objicias

Objicias, aliud eſſe locum, de quo Scaliger, & aliud inſtrumentum illud, de quo nobis ſermo. Sed reſpondet Voſſius in Lexico, κλιτὸν vocari, quicquid ſit declive, à verbo κλίνω, quod *inclino* ſignificat. Porro talia eſſe latera quoq; clitellarum, ut jumentorum dorſa, à quibus ſcilicet utrinq; per eorum latera dependent. Sunt clitellæ alias Latinis *ſagmæ*. Ita certe Commentator vetus Cruquij ad Sat. I. ecl. 5. Horatij. *Clitellas, ſagmas, ſive ſellas, quibus ſtrati muli ſarcinas & onera geſtant*. Ita ibi eſt legendum, non *ſaginas*, quæ huc nihil faciunt. Sagmæ namque ſunt clitellæ, atq; inſtar quoddam ſellarum habent, licet proprie non ſint ſellæ, cum in ſellis ſedeant, in clitellis non ſedeant, ſed impoſita habeant onera & ſarcinas. Iſidorus lib. XX. cap. 16. ubi agit de varijs equorum inſtrumentis, atq; inter ea & ſagma. *Sagma*, inquit, *quæ corruptè vulgo dicitur ſalma, à ſtratu ſagorum vocatur, unde & caballus ſagmarius, mula ſagmaria*. Quod Iſidorus putat, *ſagmam* eſſe appellatam à *ſagis*, in eo neſcio, annon erret. Prorſus namq; eſt à Græco σάγμα, quod clitellam denotat. Vetus lexicon à Stephano laudatum. σάγματα, κανθήλια, *clitellæ aut ſtrata jumentorum*. Quanquam & hic poni videantur non de clitellis ſolis, ſed & ſtratis. Ut fortaſſe non omnino debeat contemni, quod ab Iſidoro dictum eſt, ut viri docti fecere. Aliud tamen ſagma, cum clitellam ſignat, & aliud, cum ſtratum; illud quippe eſt à σάγμα, hoc vero potius à σάγος. Nempe σάγος ab Hebræa voce סגר, ſicut bene docet Voſſius, quo ſignificatur *tegere*, vel *operire*, quia σάγος tegumentum quodvis. Neque aliud Latinis *ſagum*. Non amictum modo, ſed & veſtem quamlibet, qua quid operiunt, ſignificat. In ipſis equis poſuit Capitolinus vita veri c. 6. ubi de equo volucri. *Sagis fuco tinctis coopertum in Tiberianam ad ſe adduci jubebat*. Caſaubonus eo loco: *Quæ alij coopertoria vel tegumenta equorum dicunt, ea ſæpè nominantur ſaga, ut hic*. A tali ſago, *ſagma*, qua jumenta inſternuntur, item *ſagmaria*, ita ſtrata. Neque aliter accipienda ſunt apud Lampridium, vita Heliogabali c. 4. *Semiramica facta ſunt ſenatusconſulta, ridicula, de legibus matronalibus: quæ quo veſtitu incederet, quæ cui cederet, quæ ad cujus oſculum veniret, quæ pilento, quæ equo ſagmario veheretur*.

Fruſtra

Fruſtra hic ὁ πάνυ eqvum ſaginarium deducit à σάγμα vel σαγὴ, *quod jumentis onera bajulantibus imponitur*, ſicut ipſe explicat. Σάγμα enim tale pertinebat non ad ea, quibus equitandi cauſſa inſident, ſed ad illa, quæ geſtare ſolent onera. Et quo pacto inſediſſet ſagmę iſtiusmodi honeſtior matrona, Romæ præſertim, ubi omnia ſplendidiora? Adde, quod ætate illa major fuerit mollities earum, quam ut vehi poſſent ſuper clitellas. Poſtremo ſellæ aut ſtrata pertinebant ad homines, non ſagmæ, non clitellæ. Ipſe vir doctiſſimus: *Differt ſagma à ſella: nam ſagma proprie eſt, quod jumentis, onera bajulantibus imponitur: Sella equorum eſt, vel aliorum animalium, quibus homo vehitur.* Si ſagma, cui imponi ſarcina conſvevit, quomodo ab ea dictus ſit ſagmarius, cui matrona debuit inſidere? Igitur convenientius, ut à ſagma derivemus, quæ à ſago eſt, ut ſignificetur in decreto Heliogabali eqvus, qui ſit ſtratus ſago, eaq; pretioſiori, quomodo & veri eqvus coopertus fuit ſagis, fuco tinctis. Hoc enim ex dignitate fuit matronarum Romanarum. Sagum iſtiusmodi ſimpliciter & *ſtratum* appellarunt. Seneca ep. 80. *Stultus eſt, qui eqvum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum ejus.* Petronius in Fragmento; *qui aſinum non poteſt, ſtratum cedit.* Apulejo lib. VIII. eſt *ſtramentum*, ita enim vertit Luciani ϛρώματα. Lucianus ita habet: καὶ τὰ ϛρώματά μου πάντα περισπάσαντες. Apulejus ita: *cunctis ſtramentis me renudatum* veſtarant. Atq; ſtratum iſtiusmodi fuit primum antiquiſſimumq; in equis mulisve, diuq; uſurpatum ante ſellas ligneas, quod jam alij docuere. Fuitq; non unum, ſed interdum multiplex, ut mollius in eo ſederent. Quomodo Xenophon de Perſis lib. VIII. Pæ l. Νῦν δὲ ϛρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν. οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως, ὥσπερ τῆς μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται. *Num autem ſtragula plura in equis habent, quam in lectis, non enim tam equitationis, quam ſeſſionis mollioris ſtudioſi ſunt.* Quanquam ſtrata poſtea ſint dictæ ſellæ, nec illæ ſolum, verum etiam clitellæ. Sic videmus apud Livium lib. VII. c. 14. *Mulis ſtrata detrahi jubet, binisque tantum centunculis relictis, agaſones armatos imponit.* Strata mulis hic detracta, non ſunt ſellæ, quod apparet, quia muli erant agaſonum, qui parati non ad equitandum, ſed ducenda jumenta ſarcinaria, ve-

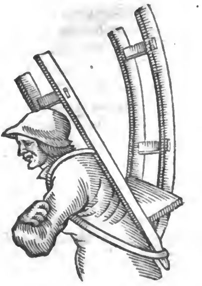
rum ſagmæ ſeu clitellæ. His ſtratis oppoſiti centunculi, quibus agaſones inſidebant, vice aliorum ſtratorum. Quæ ſtrata Xenophonti *στρώματα*, aliis *ſagmæ*, unde Lampridij *ſagmaria*. Cæterum hinc putes ſequi, ſagmam recte Iſidorum explicaſſe. Verum aliud oſtendit *ſalma* vox adjecta ipſi, quippe quæ notatur ſagma non à ſago, verum σάγματι. Nam eſt *ſalma*, quæ deinde *ſaulma*, & reſpectu pronunciationis, quæ omittit liquidam, & ſequentem conſonantem *ſauma* nuncupata. Et exiſtunt, qui ſic ſcriptum invenerunt apud Iſidorum. *Sauma* vero nihil aliud, quam *clitella*. Inde namque *ſaumarius* & *ſummarius*, hoc eſt *clitellarius*. Matthæus Pariſinus, in An. MCCXLV. *Dedit domino Papæ triginta palafridos, cum totidem equis clitellariis, quas ſummarios vocamus.* Habes manifeſte hic *ſummarios* pro *clitellariis*, unde *ſumma, ſauma, ſaulma, ſalma* nil ſignificabit aliud apud Iſidorum, quam *clitellas*. Sauma ſane hodieque eſt in uſu, etiam apud Germanos meos, quibus inde Saumroß/qui alias *ſagmarij* vel *clitellarij*. Sagmarij à Latinis dicti non ex ſago voce Latina, quod videtur cenſuiſſe Iſidorus, verum Græca, quod ſuperius oſtendi. Pollux lib. X. c. 36. Σάγματα μὲν οὖν ὑποζυγίων κατὰ τοὺς πολλοὺς ἐν τῷ πέμπτῳ φιλιππικῶν ἔστιν εὑρεῖν. Gualtherius in verſione ſua parum intellexit, ita namque reddidit: *Stabula vero jumentorum ſecundum multorum ſententiam invenire licet in quinta Philippina.* Imo vero non ſtabula ibi, ſed clitellæ memorantur, quæ Græcis σάγματα, unde *ſagmaria*, σαγμάρια, hoc eſt jumenta clitellaria; & *ſagmare*, ſequioribus temporibus, pro ſarcinas imponere clitellis. Græci σάττειν nuncuparunt. Philoxenus: *Sagmat aſinum*, σάσσει ὄνον, *Sagmatus*, σεσαγμένος. Qui Philoxeno *ſagmatus*, in Onomaſtico veteri Argentoratenſi eſt *clitellarius*. Verba: *Clitellarius*, ἐπισεσαγμένος. Alias quæ σάγματα, eadem & κανθήλια Græcis. Ita vidimus ſuperius ex Lexico vetuſto Stephani. Et Heſychius: Κανθήλια, τὰ σάγματα τῶν ὄνων. Ideo & Ariſtophanes in Veſpis:

> Μὰ τὸν Δί' οὐδῆτ' ἀλλ' ἀποδόσθαι βούλομαι
> Τὸν ὄνον ἄγων αὐτοῖς, τοῖς κανθηλίοις,

Perperam interpres, *Minime, per Iovem teſtor, ac tantum velim venum dare ipſis ſimul cantheriis deductum aſellum.* Non intelligo, quid

quid velit. Ecquid enim, *venum dare ipſis ſimul cantheriis?* An, cantherios facere emptores? Nihil tale poëta. Vult, & intelligit venundare aſinum una cum clitellis. Gloſſæ veteres: Κανθήλιον, *clitella*. Sed fortaſſe decepit interpretem Scholiaſtes vetus, qui ſic habet: Κανθηλίοις, ὄνοις μεγάλοις. Quaſi κανθήλιοι ſint aſini prægrandes. Nec juvatur Xenophontis teſtimonio, quem hic laudat. Verba quidem Scholiaſtis: Ξενοφῶν. Ὅτι ἐν Βαβυλῶνι οἱ φοίνικες οὐ μεῖον, ἢ πλεθριαῖοι τὸ μέγεθος γίνονται. οἱ δὲ πιεζόμενοι ἀπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ ὄνοι κανθήλιοι. Xenophontis locus, quem hic innuit, occurrit lib. VII. Pæd. ubi non eſt ἀπὸ βάρους, verum ὑπὸ βάρους, nec ὥσπερ ὄνοι κανθήλιοι, ſed ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιοι, in Stephani editione. Franciſcus Philelphus verba ejus ita reddidit: *palmæ preſſæ onere curvantur ſurſum, quemadmodum canthelij aſini.* Quintus Septimius apud Scholiaſtam Ariſtophanis: *preſſo pondere curvatæ in ſublime, velut aſini* κανθήλιοι. Neuter auſus eſt *aſinos prægrandes* vertere, credo quod neſcirent, quomodo magni aſini ſurſum curventur potius, quam parvi. Nec tamen à Græca voce recedere, quod ignorarent, qui eſſent ὄνοι οἱ κανθήλιοι. Nobis dubium eſt nullum, quin ſignificentur clitellarij, qui gerunt ſarcinas impoſitas clitellis. Scilicet & hi, cum imponuntur ipſis ſarcinæ vel onera, non cedunt eis, imo contra dorſum erigunt, ut magis obnitantur. Plane ſicut aut Xenophon de ſtipitibus palmæ arboris, ſi in iis fundamenti loco depoſitis ſaxa ingentia, & id genus imponantur. Gellius lib. III. c. 6. ex Ariſtotele & Plutarcho: *Si ſuper palmæ arboris lignum magna pondera imponas, ac tam graviter urgeas oneresque, ut magnitudo oneris ſuſtineri non queat, non deorſum palma cadit, nec intra flectitur, ſed adverſus pondus reſurgit, & ſurſum nititur recurvaturq;.* Hic *lignum palmæ* non ſunt rami adhærentes arbori, quod exiſtimaſſe videntur, qui palmam Iſingrinianam, inſigne notiſſimi apud Baſileenſis typographi detinerunt, verum caudices & ſtipites ex illa arbore. Hi ponderibus ſuppoſiti non cedunt. Atque ad hunc modum muli quoque, cum clitellæ ipſis, & in eis ſarcinæ, onerave imponuntur. Quales ideo ad cæterorum differentiam ὄνους κανθηλίους Xenophon vocavit, non quod eſſent prægrandes, id quod falſo Ariſtophanis

interpreti credidit & Suidas, ſed quod ferrent κανθήλια, id eſt ſagmas aut clitellas. Latini Græcæ vocis imitatione nominarunt *cantherios*, neq; mulis tantum tribuere, ſed & aliis animalibus, imo ipſis etiam hominibus. Turnebus optimè lib. XVIII. Adv. c. 23. *Non ſolum de equis cantherium veteres dixere, ſed etiam de aliis animalibus, ut Pomponius de homine: magnus manducus, camillus cantherius.* Ita optime Turnebus, ſicut dixi. Sed quis ſit cantherius, cum de homine uſurpatur, non expoſuit. Ego plane cenſeo ſic nominatum bajulum, qui certa machina clitellis non abſimili, geſtaret onera in dorſo. Convenit quod vocet *magnum manducum*, hoc eſt, hominem voracem: tales namq; plurimum conſveverunt eſſe iſti geruli, propter magnitudinem laborum. Etiam machina hoc docet. Nam quæ alias *clitella*, ea etiam *cretella*. Gloſſæ Iſidori: *Clitellæ, cretellæ.* Porro *cretæ* ac *cretellæ* hodieq; meis popularibus per Alſatiam, & præcipue Argentoratenſibus machinulæ furcatæ bajulatorum quibus ſuſtinent geſtantq; onera in dorſo. Vulgo *Krets*, & *Kretsle* nuncupant. Speciem, quia facit ad textus rei meliorem intellectum, hic ſubjeci.

Qui

Qui cretellis iſtiusmodi ſeu clitellis onera geſtabant, priſcis dicti ſunt *cantherij*. Neq; ſcio, annon ipſas etiam ſic nuncupaverint clitellas iſtas, ſeu machinulas. Sane alias res haud abſimiles ita nominarunt. Nam cantherius & jugum ad quod alligatur vinea. Columella lib. IV. c. 12. *Vetera deponemus haſtilia, quibus adnectantur ſingula transverſa perticæ in imam partem ordinis, quod genus jugi cantherium vocant ruſtici.* Comœnius inepte, ſicut multa alia, Germanice vocavit *læger*. Nam *læger* tigna craſſa ſunt longaq;, humi depoſita in cellis vinariis, bina, paribus per omnia intervallis à ſe diſtantia, ut ſuper ea transverſim diſpoſita vaſa vinaria lignea requieſcant, nec ab humore ex terra exſudante corrumpantur. At cantherij non in cellis ſunt vinarijs, ſed in vineis, perticę erectæ, quæ cum perticis tranſverſe alligari ſolitis exhibent fere ſpeciem Græcæ litteræ Π, quales *ſtritzen* meis popularibus dicuntur. Eratque hæc illarum appellatio ex eo, quod non multum ſua ſpecie recederent à furcis. Quomodo & in ædibus ligna, quibus ſuſtentatur tectum, velut furcis ad modum Græcæ litteræ Λ *cantherij* dicuntur. Populares mei *ſparren* vocant. An & quæ ſubjiciuntur craſſioribus caudicibus arboribusve à materiariis, dum ſecant, ut eſt auctor Calepinus? Sequitur enim Junius in Nomenclatore, addicto vitruvij vocabulo, quaſi ipſe ſenſu hoc poſuerit. Junium exſcribit quoq; Voſſius, omiſſo licet nomine in Lexico, nam habet ipſa ejus verba. *Præterea cantherios*, inquit, *præeunte vitruvio vocamus ligna lingulata, quæ fabri materiarij pro adminiculis ſubjiciunt materiæ ferro diſſecandæ. Belgis dicuntur ſchragen.* Optaſſem adſcripſiſſe locum Vitruvij, ubi tali ſenſu reperitur uſurpatum. Sed vix dubito, quin fidem Junij ſit ſecutus. Vitruvij profecto locum fruſtra hactenus quæſivi. Neque annotatus Baldo eſt, qui alioquin egit de hac voce, cæteriſve, qui vocabula vitruvij ſub idoneis indicibus propoſuere. Ut plane ſuſpicer, deceptum Junium à Calepino minus diligenter attenteq; inſpecto quippe apud quem poſt allata ſuperius, ſequitur: *item cantherij tigna dicuntur. Vitruvius lib. V.* Putavit Junius, quia illud *item* interſeritur, hinc colligi, Vitruvium utroq; ſenſu eam vocem uſurpaſſe, quod opinor eſſe fal-

ſum. Livius & in neutro poſuit, ſi ſequimur vulgatos. Ita enim apud eum Taurea, lib. XXIII. cap. 47. *Minime ſis cantherium in foſſa.* An, quod adjectivum ſit, quemadmodum videtur Græcum, nam & illud eſt κανθήλιος, & κανθήλιον. Et habes additum ſubſtantivis; ſicut apud Xenophontem, atq; Scholiaſtem Ariſtophanis κανθήλιος ὄνος. Nec fortaſſe aliter κανθήλιον intelligendum, quam ut ſimul putes addi ξύλον. Quomodo Heſychius, κανθήλια, τὰ ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς νεὼς ἐπικαμπῆ ξύλα, de quibus egimus jam in Militiæ Navalis noſtræ nova editione. Sic κανθήλιος videri poſſit dictum à κανθὸς, quod exiſtimo fuiſſe uſurpatum olim de quacunque re, quæ curva eſſet ac in angulum coiret. Certe Gallis hodieq; atq; Italis *canton* de angulo in uſu eſt, Belgæ quoq; ac Septentrionis populi angulum *cant* appellare ſolent. Inde *cantjes* apud Belgas illud ex filis lineis, ſericis, argenteis dentatim contextum ornamenti genus, quo utuntur circa oras veſtium ſive linearum, ſive ſericarum, quod Germani Spitzen nuncupant. Inde Græcis Latinisq; *canthus*, ille angulus, in quem palpebræ oculorum coeunt. Deniqve κάντι vel κανθὸν & κάντιον Græcis recentioribus, quicquid anguloſum, quòd Salmaſius jam docuit. Inde igitur exiſtimas vocatum utraq; terminatione *cantherius*, & *cantherium*. Atq; ita ſunt, qui putant apud Livium accipiendum. Verum mihi aliter videtur, putoq; τὸ *cantherium* non neutrius eſſe generis, ſed caſum quartum à *cantherius*, nec ſignificare jugum vineæ, ſed jumentum à *cantheriis*, ſic dictum, hoc eſt lignis curvis ac ſuperne in angulum ſeu acumen coeuntibus, Græce κανθήλια, Latine alias *clitellæ*, ac fortaſſis imitatione vocis Græcæ etiam *cantheria* vocatis. Nam quod Varro cenſet, equos cantherios ſic eſſe dictos, quia ſint caſtrati, & careant teſticulis, tanquam vocarentur *carenterij*, haud dubie eſt falſum. Equidem cantherios caſtratos plerumq; fuiſſe non negaverim, id vero ipſis hoc conſtituiſſe nomen, minima perſvadeor. Scilicet cantherij caſtrati ideo, ut recte poſſent eſſe κανθήλιοι, h. e. cantherij ſeu clitellarij, & evaderent quietiores, demptis teſticulis, quod fieri ſolere Varro ipſe teſtatur, itemq; firmiores atq; durabiliores, quod experientia evincit evenire. Alterum quippe laboris continui,

nui, alterum conſociationis gratia cum alijs neceſſe fuit. Solent enim clitellaria jumenta plurimum conjuncta ſociataq; ambulare cum alijs, ſui ſimilibus, quibus facile, ſi non eſſent quieta, moleſtiam & periculum crearent. Quare non, quod teſtibus carerent, dicti cantherij, ſed qui facti cantherij, eis teſtes adempti, ut hoc munere melius rectiusq; fungerentur. Cantherij vero dicti, quod deſtinati eſſent ad cantheria, Græce κανθήλια, id eſt clitellas, ſarcinasq;. Ac de talibus cantherijs exiſtimo explicanda verba Livij, ſuperius adducta. Quod ut melius intelligamus, annotandum, quod negotium illi Taureæ fuerit cum Romano, cujus nomen erat Claudius Aſellus. Hic Aſellus provocatus ad certamen ſingulare, cum negotium faceret Taureæ adverſario, isq; ideo occaſionem quæreret ſeſe ſubducendi, petitione Taureæ commotus, qui rogaverat, ut cum equo deſcenderet in viam cavam, ubi nullo dato ad evagandum ſpacio, cominus conſererent manum, confeſtim ſeſe conjicit in eam viam, ſperans obviam ſe habiturum ſibi Tauream. Sed Taurea elabendi nactus ſpacium, dum abit, joco & velut eludens ad Aſellum, *minime ſis cantherium in foſſa*. Ita enim vulgo verba ejus leguntur, de quibus quærunt eruditi, nec quid Taurea voluerit, ſatis intelligere ſe fatentur. Dicam igitur & meam ſententiam. Primum exiſtimo, hoc dicterio reſpexiſſe ad vocabulum Aſelli, & id reſperſiſſe ſale. Nam cum aſellis mulisq; fere uterentur ad geſtanda in clitellis onera, ideo cantherij hic mentionem fecit, qui proinde non de jugo in vinea, ſed jumento clitellario, mulo, aſello accipi debebit. Deinde puto verba, ſicut nunc eduntur, eſſe depravata. Nam ſi hic cantherium accipimus in maſculino, illud *ſis cantherium*, minimè cohæret. Ac obſervo, aliter legiſſe veteres eum locum. Nam Eraſmus in Adagiorum opere apud Epiſcopios impreſſo Baſileæ An. M D LXXIV. ita habet: *minime ſcis cantherium in foſſa*, quæ lectio mihi alijs videtur præferenda. Nempe ita diſtinguenda eſt, ut ſenſus prodeat idoneus: *Minime. Scis; Cantherium in foſſa*. Cum deſcendiſſet jam Aſellus in viam cavam, tum Taurea cauſſam diſcedendi quærens, jocoq; obtendens: *Minime*. Quaſi diceret: ego vero minime nunc ad te

in hanc

in hanc viam cavam & auguſtam deſcendo. Quare? *Scis* enim, *Cantherium in foſſa.* Quibus verbis alluſit ad fabulam veterem de cantherio aſello in foſſa, ſive via cava. Plane ad eundem modum, ad quem ſupra demonſtravimus ex Quintiliano parœmias adferri ſolere. Fabulæ argumentum poſſumus cognoſcere ex natura & ingenio aſelli ſive muli, cum gravatus ſarcinis in via cava & anguſta occurrit alijs animalibus. Sciunt enim, qui experiendo didicere, tali caſu mulum vehementer ferocire, ipſisq; cum ſarcinis inſultando aperire ſibi viam quoquo modo. Igitur id agebatur ea fabula, quomodo aſellum ſive mulum clitellarium, ὄνον κανθήλιον, ſeu cantherium haberet ſibi obviam in foſſa eqvus aliúdve animal, quod cum decedere non poſſet, ab eo fuerit protritum atq; conculcatum. Ad hanc fabulam alludebat Taurea, quaſi diceret; *minime* ego te ſequor in hanc viam cavam, ibique tibi occurro. Scilicet tu Aſellus es. Es ὄνος κανθήλιος. *Scis*, quid doceat fabula illa: *Cantherium in foſſa* obviam habebat ſibi eqvus, & quæ ſeqvuntur. Non expecto, ut eadem arte me quoque obteras. Sic hunc locum multis hactenus tentatum explico, & cantherium accipio de aſello ſive mulo clitellario. Quemadmodum & equi alias ſic dicti, non à *carendo*, quod careant teſticulis, ſed *cantherio*, quod geſtent *cantheria*, Græce κανθήλια, hoc eſt clitellas. Quæ ſic dicta à κανθὸς, vel κανθὸς, quod in curvum ſeu in acumen junctum denotat, quoniam hæc erat ſpecies ſeu figura clitellarum. Quæ κανθήλια intellexit quoq; Ariſtophanes, cum dixit, vendere ſe ὄνον αὐτοῖς κανθηλίοις, non vero aſinos prægrandes, quod Scholiaſtes putabat, cum ſint alij κανθήλιοι ὄνοι, alia ξύλα κανθήλια, quibus conſtant clitellæ, indeq; habent ſuum nomen. Plane ſicut ex hac cauſſæ quoque ἄντυγες ſunt dictæ. Philoxenus: *Clitellæ*, ἄντυγες. Nempe ἄντυξ lignum eſt incurvum, ut in rota, in ſella vehiculi, ſimilibusque rebus. Inde ἄντυξ etiam clitellæ. Sunt, qui & *aſtrabas* putent dictas. Scaliger ad Plauti Clitellariam: Ἀςράβα, *clitella*. Tamen aliter Iſidorus: *Aſtraba, eſt tabella, ubi pedes requieſcunt.* Firmat & Philoxenus: *Aſtraba*, σανὶς, ὑποπόδιον. Sic enim legendum ibi, non *aſtrama*, quod viri docti pridem docuerunt. Etiam Salmaſius ſic intellexit.

Verba

Verba ejus ex epiſtola de Cruce p. 521. *Videntur & olim hæ tabellæ ſuppedanei vice in mulis & aſinis uſum habuiſſe, ſed & in equis, quibus feminæ veherentur.* Itaque non multo poſt diſtinguit à clitellis: *Alij*, ait, *clitellas eſſe volunt. Sed clitellarij aſini muliq; non ſunt* ἀναβατικοὶ, *quia ſarcinis tantum vehendis clitellæ aptæ ſunt.* Quanquam vero iſta bene ſeſe habeant, tamen conſtat, non de ſola iſtiusmodi tabella ſuppedanea in ſella, ſed & ſella ipſa uſurpaſſe. Probus in vita Virgilij, ubi agit de Bucolicis. *Hoc idem carmen Aſtrabicon* (ſcribendum eſt, *aſtrabicon*) *dictum eſt, à forma ſedilis, quo advecti fuerant, qui illa cantaturi erant.* Vocat clare nominatimq; *ſedile*, non *ſuppedaneum.* Imo ſtatim ſubdit: *Sunt autem aſtraba vehicula, dicta* παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι, *quo titulo & Plautus fabulam inſcripſit, in qua mulieres in ejusmodi vehiculis inductæ.* Ubi *vehicula* non ſunt carpenta, vel id genus, ſed ea ipſa, quæ paulo ante nominavit *ſedilia*, ſic dicta, quod inſidentes eis vehebantur. Sed & Phavorinus convenit, quando ait: Ἀστράβη, τὸ σαγμοσέλλιον. Nam σαγμοσέλλιον appellat iſtiusmodi ſedile, ſive ſellam, qualis σάγμα, non clitella, quæ non fuit ad ſedendum comparata, verum ſaga, quæ & ſtratum vocabatur. Quod vere Probus addit, *aſtraba vehicula, dicta* παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι, firmat Scholiaſtes Demoſthenis, qui ſimul explicat genus καθήγρας εἰς ὕψος ἀνῆκον, ὥστε τῶν καθεζομένων κατέχειν τὰ νῶτα, id eſt, *ſedilis ejusmodi, quod ſurgebat in altum, ut contineret terga inſidentium.* Scilicet quemadmodum & hodie in ſellis feminarum, quibus ad equitandum utuntur, hemicyclus eſt, alta ſurgens ſupra ipſam ſellam, & inſidentis claudens tergum, ne ab averſo equi latere poſſit facile decidere. Neq; debet aliter Heſychius exponi, quando ait: Ἀστράβη, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι. Τίθεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν ὄνων. Stephanus ſic vertit: Ἀστράβη *ſella ſeu ephippium ligneum, quod manu tenent ſeſſores.* At hæc verſio vix poteſt ſtare. Primum enim ephippia non ad id ſunt comparata, uti teneantur manu. Deinde manus nulla mentio apud Heſychium, tantum ait, κρατοῦσιν, hoc eſt *tenent*, occupatum nempe ſeſſione, ſicut occupari, & teneri ſellæ ſolent. Etiam Etymologici hæc eſt ſententia, quando ait: Ἀστράβη, ἐπὶ σκεύους εἴρηται ξυλίνου. *Aſtraba dicitur de inſtrumento ligneo.* Nam

Digitized by Google

exponit, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων τιθέμενον ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι οἱονεὶ ἀστραφή τις οὖσα, παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι καὶ πίπτειν τοὺς καθεζομένους,' Ubi ἐπὶ τῶν ἵππων aliter intelligi non poteſt, quam de inſtrumento illo, quod ipſorum tergis eſt impoſitum. Pro ſedili alias & Machon uſurpavit apud Athenæum lib. XIII. c. 5. ubi de Gnathenio meretricula.

> Εἰς Πειραιᾶ κατέβαινε πρὸς ξένον τινὰ
> Ἔμπορον, ἐραστὴν εὐτελῶς ἐπ' ἀστράβης.

Hic revera Gnathenium ſedet in aſtraba, id eſt ſella tali, qualem ante explicavimus. Ideo non multo poſt luctator quidam factus ei obviam in arctiore via: *Niſi decedas*

> — Τὰ γύναια ταυτὸ καταβαλῶ
> Σὺν τοῖς ὀναρίοις φησὶ καὶ ταῖς ἀστράβαις.

Affatur puerum conducentem eam, cum ancillis tribus, equitantibus in aſellis, minaturque, ſubverſurum omnes, cum aſellis ſimul & aſtrabis, quod intelligi non poteſt, niſi de ſellis. Dalechampius *clitellas* reddidit. *In Peiræum deſcendebat ad peregrinum quendam mercatorem & amatorem, ſed comitatu viliore. Sedebat illa in clitella.* Et in annotationibus, ἀστράβη, *ſella præalta, quæ lumbos tegit, clitella.* Quaſi eadem ſit ſella, & clitella. Quæ judicio Salmaſij ſic differebant, quod in iſta equitarent, in hac ferrent onera & ſarcinas. Quanquam quæ *Aſtraba* Græce comœdia, eadem Latine Plauto *Clitellaria.* Quæ cum dicta ſit à mulieribus ſuper aſinas equitantibus, ut ex Probo ſupra indicavi, ægre inveniam, cur negemus, & de ſellis aliquando uſurpatam clitellarum vocem. Illis præſertim mulierum, quas deſcribit Probus, Græciq; ἀστράβας appellarunt. Quæ clitellæ tamen quoniam diverſæ ſunt ab his, de quibus iſto loco agere decretum eſt, ne aſtrabæ quidem huc ſpectabunt. Niſi cenſeamus, aliquando denotaſſe veras etiam clitellas, quod videtur colligi ex aſtrabis equis aut jumentis, quæ fuerunt clitellaria. Et hæc quidem de clitellis animalium brutorum. Habuerunt & homines, ut apparebit ex ſequentibus. Sed eas non *clitellas* appellabant, verum *ærumnulas*. Feſtus : *AErumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas ſarcinas viatores gerebant. Quarum uſum quia C. Marius retulit, muli Mariani poſtea appellabantur.* Putes, Feſtum,

Feſtum loqui de ſarcinis tantum viatorum, ſed & ad alias pertinebant. Docet, quod *furcillas* explicat. Eæ namque, quibus quælibet feruntur onera. *Furcas* dixit Plautus Ac.II.Caſinæ ſc.8.

Sine modo rus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tanquam carbonarium.

Lambinus ad hunc locum. *Furca ad tergum aptata geſtabant carbones ſervi carbonarij.* Turnebus lib.XV.Adv.c.3. *Furca aptati geſtabantur carbones.* Sicut hic furcis geſtantur carbones, ita alibi onera alia & ſarcinæ. Feſtus iterum. *Muli Mariani dici ſolebant à C.Mario inſtituti, cujus milites in furca interpoſita tabella varicoſius onera ſua portare adſueverant.* Quam hic *furcam* nominat, in ſuperioribus appellavit *furcillam* & *ærumnulam*. Eſt itaq; idem *furcilla* & *ærumnula, furca & ærumna*, inſtrumentum ſcilicet, quo homines geſtabant onera ſarcinaſve. Alluſit Plautus in Amphit.Act.I.Sc.2. ubi conſilio Jovis ait factum

Vno ut labore abſolvat ærumnas duas,

Alcmena, duplicemq; edat partum. Nam *ærumnas* dixit eleganter, quibus concepti tenebantur filij, ſicut onera & ſarcinæ machinulis, cum præſertim fœtus in utero *ſarcinæ* ac *onera* vocentur, ubi vel ex Phædro noſtro intelligimus. Lambinus ita explicat: *Abſolvat ærumnas duas, i.e. liberetur & ſolvatur ærumnis duabus. Ærumnas appellat labores & dolores partus, qui ſunt graves & oneroſi.* Nil tale dicit Plautus. Quid enim, ſi ærumnæ hic labores, quomodo labore labores exſolvuntur? Dicit, labore abſolutas ærumnas. Ergo aliæ ærumnæ, alij labores. *Labores* vere illi dolores partus. Ovidius eandem Alcmenam faciens loquentem,

— Nec jam tolerare laborem
Vlterius poteram —

& Myſis apud Terentium 1. Andr.5. de parturiente Andria: *Laborat è dolore.* At ærumnæ, quæ abſolvuntur labore, quia ſicut in machinulis ſarcinæ, ſic in utero fœtus conſtricti colligatique, ac propterea ſolvendi, ſicut onus ſarcinave ſolvitur, cum ærumna deponitur. Alludit igitur Poeta ad ærumnas veras, id eſt furcas, ſive machinas, quibus onera geſtantur. Quæ ærumnæ ita dictæ ſunt

Digitized by Google

ab αἴρω, ſicut Feſtus docet hoc eſt *tollo*, quoniam tolluntur onera in ærumnas iſtas, quando ſunt geſtanda. Bene Scaliger eo loco, *ut ab* ἐλαμένη vel ἠλαμένη, *lamina & lamna, ita ab* αἰρομένη, *ærumina, ærumna.* Ita Scaliger ad Feſtum, non Feſtus ipſe, quod per feſtinationem Voſſius in Etymologico notavit. Feſtus tantum ita: *Ærumnæ labores honeroſos ſignificant, ſive à Græco ſermone deducuntur. Nam* αἴρειν *Græce, Latine tollere dicitur.* Dicit Feſtus, ſignificare labores oneroſos, non proprie, ſed per translationem ab ærumnulis & furcillis, de quibus præmiſit. Alias enim illud αἴρειν ſive *tollere* nulla quadrat ratione, nam quod Fungerus putat eo pertinere, quoniam labor oneroſus *tollit ac conficit hominem*, in eo quidem fruſtra eſt, cúm hoc nil commune habeat cum ærumnulis aut furcillis. Neq; Voſſij commentum iſtud quadrat, qui à μέριμνα, quod *anxiam ſolicitudinem* ſignificare ait, deducendum putat. Ærumna nihil tale primo proprieq; ſignificabat, quod vel *ærumnulæ* vocabulum oſtendit. Quomodo enim quæſo diminutivum pertineret ad ſollicitudinem, eamq; non mediocrem, ſed anxiam? Ærumna igitur ab αἴρειν, quia *tollit.* Nempe *tolli* debet onus, antequam geſtetur. Quomodo Chriſtus ad paralyticum Marci c. II. ἆρον τὸν κράββατόν σου. *tolle grabbatum tuum.* Et Planudes in vita Æſopi, de iis, qui geſtare permittebant Æſopo, quicquid vellet, τῶν δὴ ὅπῃ ἂν ἄραι βούληται ἐπιτρεπόντων. & in fabula 20. de Sene mortem vocante, ὁ γέρων ἔφη, ἵνα τὸν φόρτον τοῦτον ἄρῃς, ἐπιθῇς μοι. Quia igitur ærumna onus tollitur, ideo ærumna dicta eſt, ut Feſtus docet. At, quid illud *ſive* vult, apud eum. *Sive à Græco?* Non ſolet ita poni nude, ſed habere aliud *ſive*, quod ei reſpondeat. Id cum abſit, puto locum eſſe mutilum, & aliqua non comparere. Cenſeo autem datam à Feſto etiam denominationem ſeu originem ex Latino. Quod opinione mea fuit *fero*. Putavit enim à *fero* abjecta prima littera poſſe fieri *erumnam*, velut *ferumnam*, qua quid portetur. Et ſolebat ſcribi utraq; ratione cum per *e* ſimplex, tum per *æ* diphthongum. Ut hoc ſimilive modo locus ille debeat expleri: *Ærumnæ, labores oneroſos ſignificant, ſive à Græco ſermone deducuntur, nam* αἴρειν *Græce, Latine tollere dicitur. Sive à Latino, nam ſunt erumnæ, ferumnæ, à fero,*

Digitized by Google

ro, quia in eis onera feruntur cum labore. Quanquam ego putem eſſe derivationem veriorem ab αἴρω. Nam hinc *æro* quoq; ſive Phormio, qui ſignificat genus vaſis ſpartei, quod *ſportam*, ſive *fiſcinam* vocamus. Donatus ad Phormionem Terentij: *Phormio non à formula, ſed à Phormione ſparteo, quem nos æronem dicimus.* Sicut *æro*, fiſcina eſt ab αἴρω, quod conſenſu magno volunt eruditi, ita plane & *ærumna*, machina oneribus geſtandis ab eodem αἴρω, quia generis utriusq; idem pæne uſus in tollendis rebus, quæ portari debent. Differebat tamen æro ab ærumna, quod hæc eſſet fabrefacta ex lignis integris & ſolidioribus, ille vero contextus è viminibus aut ſparto. Ille circa & in ambitum eſſet clauſus, ſicut ſolent corbes, ærumna vero minime, ſed pauciſſimis conſtaret bacillis. Alias utrumq; genus arbitror aptari dorſo conſveviſſe, ac æronem cum ipſum eſſe, qui à meis popularibus ein Ruckkorb nuncupatur. Quod de ſpecie formaq; dixi ærumnarum, conſtat vel ex eo, quoniam & furcæ nominatæ. Furca enim non eſt, in hoc quidem genere, niſi ex lignis ſeu bacillis ſolidioribus, in duo fiſſis cornua & patentibus. Sic ubiq; furca Latinis intelligitur, ut in vehiculo, in inſtrumento ruſtico, vel ad pœnas & ſupplicia deſtinato. Talis ergo fuit & ærumna. Feſtus & tabellam memorat in ea. *Milites*, ait, *in furca, interpoſita tabella onera portabant.* Fuit autem hæc tabella eo interpoſita, ut in ipſa ligarentur ſarcinæ ſeu onera. Quomodo in cretella ſuperius à notis exhibita in imo interpoſita eſt tabella eo fine. Quanquam cretella hodierna in eo videatur diverſa à furca veteri, quod hæc lignis duobus cornutis conſtet, illa tantum uno, ſitq; illa ſimplex, hæc vero duplex furca. Certe ſi, quod ait Feſtus, tabella ea fuit interpoſita, ſpecies furcæ veteris intelligi aliter vix poterit. Nam interpoſita eſt inter duo furcæ cornua immiſſa, ut in ea reponatur onus ſive ſarcina, cornibus ſuperne continenda. Talis ergo fuerit ærumna vetus. Nam quæ nobis ſpecies illius exhibetur ex columna Trajani à Lipſio, ubi exprimit milites duos cum ſarcinis, ea vero nil huc facit. Nulla ibi interpoſita tabella, nulla furcæ cornua. Nempe illa ærumnarum Marianarum conſuetudo pridem caſtris fuit ejecta, propter moleſtiam. Adde,

 quod.

Digitized by Google

quod ibi milites ſarcinas gerant ante ſe, tenentes ſive perticas ſive haſtas, ad pectus reclinatas dextris. Non ſic furcæ vel ærumnæ geſtabantur, ſed in dorſo. Ita namq; ſupra vidimus & carbonarios feciſſe. Neque cauſſa fuit alia, cur milites cum ærumnulis ſuis dicerentur muli. Muli nempe ſarcinas & onera ferunt dorſo. Quibus proinde ut ſint ſimiles & homines, neceſſe fuerit, ut & ipſi onera dorſo ſuò ſubeant. Nam onus quidem unicum ſolumque facere ſimilitudinem non poteſt. Haſtæ ergo Lipſij vel perticæ nil ad ærumnas faciunt, aut furcas. Alia longe fuit ſpecies earum, ſicut dixi. Cæterum quemadmodum ærumnæ furculæque pertinebant ad homines, ita clitellæ ad jumenta. Neque differebant multum ſpecie ab ærumnis ſive furcis, niſi quod furcæ eſſent ſimplices clitellæ duplices, furcæ paterent ſuperne ad modum litteræ V, clitellæ vero inferne, ad modum litteræ Λ, quo aptari dorſo jumentorum poſſent. Duplices dixi furcas, quod haberent ligna duo bifurcata parvulo diſtantia ſpatio, conjuncta tamen inter ſe ab utroq; latere, plane ſicut hodieque fieri conſveverunt. Hæc utrimque per dorſum dependebant, indeque dicta ſunt clitellæ. Feſtus. *Clitellæ dicuntur non tantum eæ, quibus ſarcinæ conligatæ mulis portantur, ſed etiam locus Romæ propter ſimilitudinem, & in via Flaminia loca quidem devexa ſubinde & acclivia.* Quia loca Romæ & in via Flaminia erant acclivia mox devexa, ſimilitudinem clitellarum habere videbantur, quia & clitellæ declives à ſummo jumentorum dorſo, quod furcæ clitellarum velut cruribus varicatis comprehendunt atque claudunt. Habuerunt alias & dependentes uncos. Docet unicus Horatij interpres vetus, loco ſupra indicato. *Clitellas*, ait, *ſagmas ſive ſellas, quibus ſtrati muli ſarcinas & onera geſtant, uncinis ligneis hinc inde dependentibus.* Facit uncinos illos ligneos, eosque dependentes à clitellis hinc inde, hoc eſt, ut exiſtimo, ab utroq; latere. Intelligo hoc autem de non ita libere pendulis in loro tæniave, ſed affixis ad extrema clitellarum, ſicut hodieque fieri conſvevit. Nam ad uncinos iſtiusmodi etiam nunc religantur

Digitized by Google

tur ſarcinæ per funes, ut ne defluant. Quo *conſtringere ſarcinas* dixit Plautus Trinum. A. III. Sc. 2.

— *Quid ego nunc agam?*

Niſi uti ſarcinam conſtringam, & clypeum ad dorſum accommodem.

Religare dixit Feſtus. *Furcillis religatas ſarcinas viatores gerebant.* Quanquam ſermo ſit hoc loco non de jumentorum clitellis, ſed hominum ærumnulis. Quod vero Heſychius in vocabulo κανθήλια ſic quoq; dicit appellari τὰ τοῖς ὄνοις ἐπιτιθέμενα λύγια πλέγματα, h.e. texta viminea, quæ aſinis imponuntur, huc non pertinet, ſed ad genus aliud referri debet, quod & ipſum aſinis imponi conſvevit. *Fiſcos* appellavere Latini, meminitque Phædrus noſter lib. II.

Muli gravati ſarcinis ibant duo,
Unus ferebat fiſcos cum pecunia.

Fiſci ejuſcemodi ſunt πλέγματα λύγια, nam ex viminibus fiebant. Eratque uſus iſtiusmodi fiſcorum ſive ſportarum aſellis ab utroq; latere ſuſpendi ſolitorum ſicut hodieque, ſic olim creberrimus, non apud eos ſolum, qui faciebant iter, ſed & agricolas ruſticosq;. Qui & ſtercus in ijs deferri ad agros curabant, aut vineas in locis editioribus ſitas. At clitellas nemo πλέγματα vocavit, quoniam fuere non plexæ, ſed conſtructæ ex lignis firmis atque ſolidis. Quibus, ne aſperitate ſua læderent jumenta, ſubdere pulvillos fere ſolebant, farctos palea vel rebus aliis. Nam eſt σάγμα, quod clitellam notat, à σαγῆ, tomento, quo pulvilli replebantur, quod eſt σάττειν Græcis. A σάττειν eſt σαγὴ, inde σάγμα, pulvillus tomento repletus, clitellæ ſolitus ſupponi, unde ipſa etiam clitella ſic eſt dicta. Alij centunculos ſubjiciebant, id eſt pannos viliores craſſioresque, ac eos ſæpe plures. Livius lib. VII. *Mulis ſtrata detrahi jubet, binisque tantum centunculis relictis agaſones armatos imponit.* Strata hic non ςρώματα, ſed clitellæ, quod jam alias eſt dictum. Quibus ſublatis cum hic relinqui dicantur centunculi, neceſſe eſt fuiſſe antea in jumentis, ubi vero, niſi ſub ſtratis illis, hoc eſt clitellis. Atque ſic intelligendus & Frontinus lib. II. c. 4. *Ad implendam multitudinis ſpeciem agaſones lixasq;*

lixasq; armatos ſimul ire juſſit, jumentorumq; magnam partem inſtratorum cum centunculis. Nam *inſtrata* hic accipio, quibus ſtrata fuere detracta relictique ſoli centunculi. Sed cur tandem ſtrata detracta? Docet Frontinus, quando addit, *ut per hoc facies equitatus objiceretur.* Nempe ſtrata illa ſeve clitellæ longe ultra dorſum animalis eminebant, ſicut hodieque cernimus in mulis. At ſtrata equitum, ut ex panno ſimplici coriove, preſſe inhærebant. Quare ſi ſediſſet in clitellis, dolus facile fuiſſet depræhenſus, cum ſic viſi eſſent altiores, quam ſolerent vulgo equites. Et hæc quidem ſpecies clitellarum à quibus deinde jumenta omnia, quæ ferebant, *clitellaria* ſunt dicta. Ita habes aſinos clitellarios, apud Catonem, R.R. c.10. *Aſinos ornatos clitellarios, qui ſtercus vectent.* Item mulos. Columella lib. II. c. ult. *Arbores ſerendi cauſſa collo, vel mulo clitellario afferre.* Equos etiam clitellarios appellat Matthæus Pariſius An. M CC XLV. *Dedit domino Papæ triginta palefridos, cum totidem equis clitellariis.* Græci talia jumenta nuncuparunt σαγμάρια. Suidas: σαγμάρια τὰ βαστάζοντα τὴν ἀποσκευήν. Hinc poſtea & Latinis *ſagmaria.* Vegetius lib. III. c. 6. *Antiqui diligentiſſime præcavebant, ne & ſagmariis clamore pavefactis milites turbarentur.* Hinc caballus ſagmarius, & mula ſagmaria apud Iſidorum voce *ſagma.* Eqvum ſagmarium dixit Vopiſcus in Aureliano. *Eqvum ſagmarium ſuum defricet.* Recentes ſaumarium, vel ſummarium appellavere, quod jam ſupra notavimus. Iisdem Græcis etiam ἀστράβαι hæc jumenta. Pollux lib. VII. c.33. ubi de animalibus operarijs: ὄνος, ἡμίονος, ἀστράβη. Heſychius: ἀστράβη, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι. οἱ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον μὲν τὴν σωματηγὸν ἡμίονον οὕτως ἔλεγον; ἐνίοτε δὲ πάντα ἁπλῶς τὰ σωματηγοῦντα ὑποζυγοῦντα. Dicit, aſtrabam ſignificare ſellam equeſtrem, plerumq; vero uſurpari de mulis, aſtrabas ſeu clitellas ferentibus: aliquando quoq; pro genere omni clitellario poni. Hoc enim apud Heſychium eſt σωματηγὸν, opponiturq; ἀναβατικοῖς, de quo præceſſerat, τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν. Ubi ἀναβατικοὶ ὄνοι, qui conſcendi ſolent ab hominibus, æquitationis cauſſa, σωματηγοὶ vero, clitellarij. Ad eundem modum Euſtathius ad Odyſſ. I. Ἀστράβαι φησιν, οἱ κατὰ-

μόνας

μόνας σωμαληγοῦντες. Nam σωματηγοῦντες hic σωματηγοὶ, aut σωματηγοῦντα ὑποζύγια, ut Heſychius vocavit. Niſi velimus cum nonnullis apud ipſum ſcribere ὑποζύγια. Nam quod Salmaſius in epiſtola de Cruce delet, quia ὑποζύγιοι non ſunt σωματηγοὶ, non putamus jure fieri. Equidem & Euſtathius, ὑποζυγίαιοι ὑφ᾽ ἁμάξαις ζευγνυμένοι, ſed alij aliter, & pro ijs etiam uſurpant, quæ non juncta ſunt ad currum. Etymologus in hac ipſa voce. Ἀστράβη· λέγεται δὲ αὐτὸ τὸ νωτοφόρον ὑποζύγιον. Quod hic νωτοφόρον ὑποζύγιον, id Heſychio σωμαληγὸν σωμαληγοῦν, vel ὑποζυγοῦν vel ὑποζύγιον. Ἀστράβαι Græcis etiã κανθήλιοι. Hinc κανθήλιοι ὄνοι, clitellis ornati, ſicut ſupra pluribus monſtravi. Romani Græcæ vocis imitatione appellarunt *cantherios*. Nec enim cantherij proprie, quibus adempti teſticuli, ſed quibus impoſitæ clitellæ. Unde Seneca de Catone ep. 87. *M. Cato Cenſorinus canthério vehebatur & hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret*. Lipſius cantherium hic exponit eqvum ſectum. At hoc nil notabile in Catone, nam & alij his vehebantur. Varro lib. II. R. R. cap. 7. *In viis habere malunt placidos equos, propter quod maximè inſtitutum, ut caſtrentur*. Video, ut caſtratis vulgo uſi fuerint in viis. Id vero ſingulare, Catonem vectum κανθηλίῳ ſive clitellario, in illis ipſis clitellis, quæ alias non ad equitandum, ſed onera & ſarcinas fuerunt paratæ, ac ne nudis quidem eis, ſed impoſitis hippoperis ſuper ipſas ſedens ſarcinas, quod hodieque, verum ſoli agreſtes conſueverunt. Ideo ſequitur. *O, quantum erat ſaculi decus, imperatorem, triumphalem, cenſorium, & quod ſuper omnia hac eſt, Catonem uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem, partem enim ſarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant*. Cantherij ergo clitellarij, ſicut κανθήλιοι ἵπποι. Jam ut equi mulive cantherij, ſic plane & homines, quod ex Pomponio ſuperius monſtratum eſt. Quod ipſum quoq; docet, cantherios non ex exſectione dictos, quia careant teſticulis & ſemine, quod voluerunt hactenus, ſed ex κανθηλίοις ſeu clitellis, quas portare ſolebant. Nec enim qui ex hominibus cantherij ſunt dicti, exſecti fuere. Maluerunt tamen homines vocare *gerulos*. Nam quod apud Plautum extat III. Moſtel. Sc. 2.

— Muliones mulos clitellarios
Habent, ego habeo homines clitellarios,

Joco dictum eſt, ut apparet facile ex eo, quod præcedit: *Novitium mihi quæſtum inſtitui.* Non *clitellarios*, ſed *gerulos* appellavere. Horatius lib. II. ep. 2.

Feſtinat calidus mulis geruliſq; redemptor.

Commentator quidem vetus Cruquij: *Geruliſq;, h. e. ſagmariis. Geruli qui portant neceſſaria ad fabricam.* Sed geruli non ſunt ſagmarij eo loco, qui à mulis nihil differunt, verum homines, qui dorſo ferunt onera. Suetonius in Cajo, c. 40. *Ex gerulorum diurnis quæſtibus pars octava exigebatur.* Ubi Caſaubonus: *Geruli ſunt* οἱ μισθοῦ φέροντες, *ut vocat Appianus IV.* Εμφυλ. *Attici* πρυνίκους καὶ ἀχθοφόρους *vocant Latini etiam bajulos & gerones, ut Cicero in epiſtola quadam ad Atticum.* Quæ ſit Ciceronis hæc epiſtola, mili necdum liquet. Nec *gerones* alibi occurrunt. At vero gerulos de hominibus uſurpavit quoque Columella lib. X.

Ære ſinus gerulus plenos gravis urbe reportet.

Firmicus vocavit *laturarios*, prout recte verba ejus ex antiquis libris, emendavit Cl. Salmaſius. *Operarios reddat, ac ſempiternis laboribus deditos, & qui corpus ſuum ad opus aliquod locare conſueverunt, laturarios, humeris ac dorſo vitæ ſubſidia quærentes.* Ubi laturarij ſic dicti, quod *laturas* facerent, id eſt onera geſtarent humeris ac dorſo. Philoxenus. *Latura,* φόρετρον, Hinc *laturas locare* apud Interpretem veterem Juvenalis Sat. III. quod is ipſe vir doctiſſimus jam obſervavit. Appellarunt quoque *bajulos*. Ipſe Tullius in Parad. *Utrum potius de bonis eſt quærendum, quid bajuli atq; operarij, an quid homines doctiſſimi ſenſerint.* Recte bajulos & operarios conjungit. Sunt enim *operarij* recentiori conſuetudine, qui vetuſtioribus *bajuli*. Feſtus. *Bajulos dicebant antiqui, quos nunc dicimus operarios.* Atque ita ſupra operarij apud Firmicum à cupiendi, non de omnibus vel quibuslibet, qui opus faciunt. *Bajulatores* appellavit auctor vetus Gloſſarum. Αχθοφόρος, *gerulus, onera ferens, ſarcinarius, bajolator.* Docet locus, vocatos quoq; *ſarcinarios*, à ſarcinis videlicet, quos ferebant. Dico, *ſarcinarij*: nam *ſarcinati* alij, illi ſcilicet,

eet, qui ex quacunque cauſſa gerunt ſarcinas, non ad hoc conducti,& profeſſione tales. Plautus Pœnuli A.V.Sc.2. *Viden homines ſarcinatos conſequi.* Sarcinatos nominat nō ſarcinarios aut bajulatores,verum ſervos militis,ſarcinas ipſius ad hoſpitium portantes. De bajulatoribus doceret quoq; Gloſſæ Savaronis ad Sidonij lib. VI.ep.4.ita namq; habent: *βαςαταὴς, bajolator,bajulator.* Sic ibi legendum. Nam *bajulatores* incuria typographi, pro *bajulator, &* eſt factum. Quod autem Voſſius in lexico bajulos & *nutritores* atque *pappas* ait dictos, fit confuſione bajulorum ut ſunt inter miniſteria domeſtica & pars familiæ, cum mercenarijs. Familiares illi ita dicti,quod aſſidue geſtarent pueros ac infantes, de quo vide ſis Laurentium Pignorium,cum mercenarij ad bajulanda onera conducerentur. Num hi ab ærumnis nominati quoq; *ærumnoſi* fuerint, haud dixerim. Quanquam non diſſvadeat, quod legitur in Petronij fragmento: *In capricorno erumnoſi naſcuntur, quibus præ malo ſuo cornua naſcuntur.* Græcis ἀχθοφόροι ſunt, item βαςακταὶ. Gloſſæ: Βαςακτὴς, *bajolator.* Atq; ſic legendum eſt in Gloſſis Savaronis, non ut habent editi, βαςατκὴς. Βαςακτὴς eſt à βαςαγὴ,quod onus ſignat. Heſychius: βαςαγὴ, βάρος. A βαςαγῇ fecerunt *Baſtagam* Latinè. Inde titulus 20. lib. X. Cod. Theod. *De baſtagæ reparatione,* Ubi baſtaga non modo ſignificat onus, ſed & deportationem ejus. Indeq; veniunt *baſtagarij*, eadem memorabili titulo, qui ſunt Græce non βαςακταὶ, quales ſupra dicti,verum βαςαγὴς procuratores. Docet manifeſte ipſa lex, quando eis jubet præberi animal decimum,pro reparatione baſtagæ. Liquet enim hinc,non ipſos ea onera geſtaſſe, verum animalia. Unde nec huc pertinere poteſt,quod habetur in Corona pretioſa Meurſio citatum. Βαςαγάρης, *bajulus,* ἀχθοφόρος. Non hic βαςαγάρης, qui in lege *Baſtagarius*, quia hic jumenta oneraria regit, illa onera ipſe bajulat. Solebant vero iſti omnes onera geſtare tergo. Hinc communi voce Græcis νωτοφόροι. Suidas. Νωτοφόρος, ὁ ἐπὶ νώτῳ βαςάζων. Loquitur non de jumentis ſolum, verum etiam hominibus. Heſychius: Νωτίσαθαι, ὁ μὴ ὑπὸ ζυγὸν, ἀλλὰ τῷ νώτῳ ἀχθοφορῶν ἄνθρωπος, ἵππος, ὄνος. Aperte teſtatur, non de equo ſolum aſinove, ſed & homine uſurpari,

hoſq; perinde, ut illos, ſi quando geſtarent onera, id feciſſe dorſo. Quod confirmat Firmicus, quando de Laturariis, *dorſo vitæ ſubſidia quæſiviſſe* ſcribit in ſuperioribus. Dicebantur ex eadem cauſſa & νωτάρεις. Suidas. Νωτάρης, ὁ ἐπὶ νώτου ἄγων καὶ βαστάζων. Ubi nota illud ἄγων, ſupra nobis explicatum. Heſychio ſunt etiam νωτεῖς ſimpliciter. Νωτεῖς, οἱ ἀχθοφόροι ἡμίονοι, μὴ ἕλκοντες ζύγιοι. Sic lego illum locum non ἢ ἕλκοντες, quod præferunt excuſi. Nam ſunt alij ζύγιοι, alij νωτεῖς. Hi ſunt ἀχθοφόροι, hoc eſt, onera ferentes tergo, illi ἕλκοντες, hoc eſt, trahentes jugis. Pollux lib. II. c. 4. 37. Νωτοφόρος ἡμίονος, παρὰ Ξενοφῶντι, καὶ ὄνος. Καὶ νωτεῖς δὲ τούτους ἐκάλουν, ὡς καὶ τοὺς ὑπὸ ζυγοῦ, ζυγίους. Sed quid eſt, quod νωλοφόρους etiam σωμαλοφύλακας Heſychius exponit? Σωμαλοφύλαξ, δορυφόρος, νωτοφόρος, καὶ ὁ βασιλικὸς φύλαξ. Non video, quomodo νωτοφόρος eſſe poſſit σωμαλοφύλαξ, cum repugnet ratio vocabuli. Suſpicor, omiſſa & trajecta quædam, ſcribendumque σωμαληγὸς, νωλοφόρος. Σωματοφύλαξ. δορυφόρος. Excidit σωματηγὸς, quia viſum fuit idem cum σωμάλιφος in ſcripto codice, quod proxime præceſſit. Νωλοφόρος certe nuſquam cuſtos corporis, ſed qui ſarcinas fert dorſo, homo, mulus, aſinus. Latinis hac de cauſſa dictus *doſſuarius* vel *dorſuarius*. Philoxenus: *Dorſuarius*, νωλοφόρος. Varro lib. II. R. R. c. 6. *Greges fere fiunt mercatorum, ut eorum, qui Brunduſio aut Apulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum.* Ut hic aſellos doſſuarios, ita capite 10. equas habet, ac jumenta alia. *Magiſtrum providere oportet, ut omnia ſequantur inſtrumenta, quæ pecori & paſtoribus opus ſunt, maxime ad victum hominum, & ad medicinam pecudum. Ad quam rem habent jumenta doſſuaria domini. Alij equas, alij pro his quid aliud, quod onus dorſo ferre poſſit.* Vides manifeſte doſſuaria, quæ onus ferre poſſint dorſo. Cæterum hæc doſſuaria jumenta, & præſertim muli varie ornati olim. Tintinnabula præſertim collo appenſa habebant. Phædrus noſter lib. 1. c. 8.

— *Celſa cervice eminens,*
Clarumq; collo jactans tintinnabulum.

Loquitur de mulo fiſcos ferente cum pecunia. Et hic quidem unum habuit; at Apulei ille plures, ubi & de cætero ornatu. *Me phaleris aureis, & fucatis ephippiis, & purpureis tapetis, & frenis argenteis, & picti-*

& pictilibus baltheis & tintinnabulis perargutis exornat. Hauſit uti cætera ex Luciano, qui ſic de eadem re. Καὶ σκευή μοι ἦν πολυτελής. καὶ ςρώματα πορφυρᾶ ἐπιβάλλομαι, καὶ χαλινὲς εἰσεδεχόμην, ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ πεποικιλμένυς, καὶ κώδωνες ἐξῆπτον μοι μέλος μυσικώτατον ἐκφωνῦντες. Memorat & ipſe ſtrata purpurea, frenos aureos, & tintinnabula muſicum ſonum edentia. Nam κώδωνες ipſius, Apulei *tintinnabula*. Atq; ſic exculti equi quoque, ſicut libro primo dixi. Magius de Tintinnabulis, c. 8. *Olim oblectamenti atq; ornatus gratia muliones atq; agaſones equis mulisq; tintinnabula alligabant, quod & hodie paſſim fieri videmus.* Suvertius non tam ornatus cauſſa putat factum, quam quod ſono eo animalia delectarentur. Sic enim ait ad Magium: *Aſſiduo compertum eſt, mulos valde delectari tintinnabulorum ſonitu: quapropter muliones multijuga tintinnabula ad illorum colla ſuſpendere ſolent, quo facilius ſarcinarum labores perferant, ut Ovidius alibi canit.* Verum magis eſt, ut exiſtimemus factum, quo adventantibus alij occurrentes in tempore decederent de via, præſertim cava vel anguſta ſono tintinnabulorum exaudito, propter cauſſas, quas ſuperius adduxi. Quanquam poſtea & alterum ſit obſervatum. Videturq; Phædrus noſter innuere, quando malum ſuperbū facit jactantem illud tintinnabulum, velut gaudio & per oſtentationem. Phaleras aureas, quas inter ornamenta mulorum memorat Apulejus, puto eſſe clypeolos orbiculoſve, quales hodieq; in fronte ac temporibus ornamenti cauſſa ex ære inaurato, vel aurichalco habere conſveverunt. Heſychius in voce φάλαρα generaliter ἱπποκόσμια vocaſſe videtur. At Suidas propius & convenientius ſententiæ noſtræ. Φάλαρα, τὰς προμετωπίδας, τὰς ἀσπιδίσκας, τὴν κόσμησιν τὴν κατὰ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων. Dicit phalaras vocare frontalia, clypeolos, ornamēta qualia equi habeāt in fronte. Sicut equi, ſic & muli habuere. Tapetes quoq; hodie ſervātur, ſummis enim inſternūtur ſarcinis, partim ut legāt, partim ut ornent. Ideo varias picturas habēt intextas, quandoq; nomina, & inſignia illius, ad quē ſarcinæ ſpēctant. Sed qui *pictiles balthei?* An, quibus præcinguntur pectora, tæniis verſiculoribus ornatis, aut villis, ex lana ſericove? ut *pictile*, ſignet *pictum*, ſicut *fictile*, *fictū*. Sane quomodo hic pictiles in-

telligi aliter debeant, haud video. Atq; iſta quidem ornamēta, non doſſuariorum omnium, ſed præſtantiorum, quod per ſe cognoſcitur. Uſus fuit multiplex. Nam jumenta quidem ſerviebant agris reiq; ruſticæ, ſi vehendum ſtercus, transplantandæ arbores, aut alia id genus facienda, quod ex Catonis & Columellæ verbis ſupra diſcere potuimus. Alias vehebant ſarcinas quascunque, hominum quorumlibet. Primum magiſtratuum ac præſidum, cum irent in provincias. Quo reſpexit Cicero in Or. cont. Rullum, quando de Rullo, & magiſtratu ab eo Coloniæ deducendæ cauſſa conſtituto, quem prætoribus eſſe voluit ſimilem: *Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centuriis, ſupellectili.* Habes ecce mulos in miniſterio horum, ſicut ſolenniter ſolebant eſſe in miniſterio Prætorum. Sed in Pantagathi libro una voce auctius legebatur *mulis cantheriis*, quod cum Aldo & Grutero puto eſſe rectum. Sunt enim *muli cantherij*, ὄνοι κανθήλιοι, ſic ad differentiam eorum dicti, quibus utebantur in vehiculis, alias *muli clitellarij*. Nec enim cantherij à carendo, verum κανθηλίοις, ſeu clitellis, ut jam ſupra demonſtratum eſt, & hic locus ſatis comprobare poteſt. Eadem quippe ratio & muli cantherij, & cantherij equi. Et quia muli cantherij, inde liquet, quod ajebam, conſveviſſe ſarcinas prætorum, maxime tabernacula, & ſupellectilem ipſius bajulare. Accipiebant autem mulos iſtos è publico. Livius lib. XLII. c. 1. *Magiſtratus mulis tabernaculisq; & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis.* Fiebatq; hoc per privatos, qui accipiebant pecuniam ex publico, & ituros in provincias inſtruebant neceſſariis, interq; illa mulis quoque, quod ex vita Auguſti apud Suetonium c. 36. eſt notum, & jam pridem expoſitum Sigonio lib. II. de Jure Provin. c. 1. Quanquam hoc abolitum ab Auguſto, mox per ſequentes Cæſares denuo reſtitutum, ut vel ex Lampridij Alexandro Severo cognoſcitur. Qui ſimul docet, elapſo adminiſtrationis tempore, ut cætera, ſic hos mulos reſtituere coactos. *Judices*, ait, *exemplo veterum, ut & Cicero dicat, & argento, & neceſſariis inſtruebat, ita ut præſides provinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas ſenas,*

mulos

mulos binos, equos binos &c. reddituri, depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos &c. Obſerva, quod hic mulas quoq; memoret in poſtremis, cum in præcedentibus ſolos nominarit mulos. Nam oſtendit, locum eſſe mutilum, & ſic explendum: *Phialas ſenas, mulas binas, mulos binos, equos binos.* Scriba negligentior rem eandem bis putavit poſitam, & ideo mulas omiſit. Vehebant quoq; muli, aſini, equi ſarcinas aliorum, iter facientium. Quomodo ſupra vidimus Gnathonij utenſilia, Athenas deportata aſellis. Seneca vulgatam hanc Romanorum iter facientium fuiſſe ait conſvetudinem ep. 123. *Omnes jam mulos habent, qui chriſtallina, & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent, turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſunt.* Mercium vero huc illudq; transportandarum iſtoc ſolenne vehiculum. Ibantq; juncti fere ſociatiq; plures, quod ſuperius jam monui. *Gregem* Varro nominavit illam ſociatorum jumentorum multitudinem lib. II. R.R. c. 6. *Greges ſiunt fere mercatorum, ut eorum, qui è Brunduſino aut Apulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum aut vinum, itemq; frumentum, aut quid aliud.* Nec hoc faciebant mercatores ſolum, ſed & alij, qui venale quid habebant. Ipſi agreſtes in aſinis circumvectare per plateas merces ſuas ſolebant. Innuit Virgilius Georg. I.

> *Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli*
> *Vilibus aut onerat pomis: lapidemq; revertens*
> *Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.*

Paulo planius Apulejus lib. IX. Aſini, de hortulano loquens, cui ſerviebat: *Matutino me multis oleribus onuſtum, proximam civitatem deducere conſveverat dominus, atq; ibi, venditoribus tradita mercede, dorſum inſidens meum ſic hortum redire.* Item Lucianus: Ἀποδίδοταί με ἀνθρώπῳ κηπουρῷ τὴν τέχνην· ὁ δεσπότης ἦν ἕωθεν ἐπιθεὶς μοι τὰ λάχανα, ἐκόμιζεν, εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ παραδοὺς τοῖς ταῦτα πιπράσκουσιν, ἦγέ με πάλιν εἰς τὸν κῆπον. Præcipuus jumentorum ejuſcemodi fuit uſus in militia & bello. Nempe quicquid erat rerum neceſſariarum, non in vehiculis tam frequenter, quam clitellariis ejusmodi jumentis circumferre ſolebant. Inde *ſarcinaria* Julio Cæſari lib. I. Bel. Civ. c. 81. ubi

ubi de militibus Afranij: *Ibi & inopia pabuli adducti, & quo eſſent ad iter expeditiores, omnia ſarcinaria jumenta interfici jubent.* Sagmaria deinde vocarunt, vel equos, mulos, aſinos ſagmarios. Vegetius lib. III. c. 6. *Primi ergo equites iter arripiant, inde pedites. Impedimenta, ſagmarij, calones vehiculaq; in medio collocentur, ita ut expedita pars peditum & equitum ſubſequatur.* Nempe ſic & Græci appellabant. Suidas. Σαγμάρια τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον τοῦλδον, τὰ βαστάζοντα τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν μετακομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων. *Sagmaria id, quod nobis tuldum, quæ ferunt apparatum oneraq; rerum neceſſariarum.* Verba hæc non ſic intelligenda, quaſi τοῦλδον quoque ſit σαγμάριον, ſed τοῦλδον eſt, quod ex omnibus ſagmarijs conficitur. Itaque diſtinguit Leo quoque cap. 10, 7. Καὶ αὐτὰ τὰ σαγμάρια, καὶ τὴν λοιπὴν ἀποσκευὴν, ἅπερ καλεῖται ἀδέστρατα (ſic ibi eſt ſcribendum, non δίστρατα, quod habent editi) μετὰ αὐτοῦ τοῦ τοῦλδου καταλιμπάνειν. Interpres ita vertit: *Ipſa autem ſagmaria, id eſt, ſarcinas reliquosq; apparatus, quæ andreſta vocant, cum ipſo tuldo relinques.* Hic primum prave habuit in ſuo codice ἄνδρεστα, pro ἀδέστρατα. Deinde ſagmaria putavit ſarcinas ſignificare. At vero ſagmaria non ipſæ ſarcinæ, ſed jumenta ſarcinas portantia. Debuit igitur ſic reddere: *Ipſa vero ſagmaria, reliquumq; apparatum, quæ vocantur adeſtrata, cum tuldo ipſo relinques.* Ubi nota, hæc ſagmaria vocata etiam ἀδέστρατα. Ipſe Leo paulo eſt: δεῖ παραλαβεῖν τὰ ἀδέστρατα (ſic iterum eſt emendandum, pro ἀδρέστατα) ἤγουν σαγμάρια. Quanquam videatur fuiſſe inter iſta quoque differentia, ſicut σαγμάρια ſignificarent proprie jumenta clitellaria, ἀδέστρατα vero, cum ſarcinis & oneribus jam eſſent gravata. Et hoc voluiſſe Leonem quando ſupra σαγμάρια καὶ τὴν λοιπὴν ἀποσκευὴν ajebat ἀδέστρατα vocata. Nam alias ἀδέστρατα ſine jumentis nõ intelliguntur, id quod liquet ex Mauritio noſtro, qui l. V. Strat. c. 2. dicit eſſe ὑπὸ μικρῶν παλλίκων κρατούμενα, hoc eſt regimini parvorũ puerorũ ſubdita, quód niſi de jumentis explicari utiq; non poteſt. Adde, quæ in notis noſtris de eadem re locuti ſumus. Ἀδέστρατα igitur ſunt σαγμάρια cum ſuis oneribus, quæ una cum carris, & vehiculis, & ſimilibus aliis efficiebant id, quod Græci novitij τοῦλδον, Latini alias *impedimenta*, nominarunt. Cæterum in his ſagmariis vel ſarcinariis habebant commeatum

mactum ſuum, item utenſilia, tum tentoriala, poſtremo arma quoque, qua de re non uno loco dixi ad Mauritium. Erātq; illa ſic diviſa per exercitum, ut contubernia ſingula, vel bina unum haberent iſtiusmodi ſagmarium. Leo VI. 29. ἵππους σαγματαρέους ἢ ὑποζυγίους, εἰ μὲν ἐνδέχεται, καθ' ἕκαστον κοντουβέρνιον, εἰ δὲ μή γε, εἰς τὰ δύο κοντουβέρνια ἕνα. Ita editi. Sed pro σαγματαρέους, mallem σαγμαρέους ſcribere, pro ὑποζυγίους, ὑποζύγια in Barberino legit codice Cl. Holſtenius, manuq; ſua codici adſcripſit, quem ipſius munere poſſideo. In eodem ἕνα legitur poſt κοντουβέρνιον inſertum. Senſus hic eſt: *Equos ſagmarios, vel jugales, ſi poteſt fieri, ſingula contubernia ſingulos, vel ſi non ſingula, bina ſingulos habeant.* Interpres etiam hic minus fuit accuratus. Cæterum contubernia ſingula decem vel duodecim continebant milites, ut notum. Ergo ſinguli decem milites, vel viginti unum habebant ſagmarium, cujus uſus communis erat omnibus. Habebant autem non contubernia modo vel decuriæ, ſed etiam centuriæ aliquem, quem *centuriatum* nuncupabant. Vopiſcus in Aureliano: *Mulum centuriatum communiter curet.* Salmaſius ad hunc locum. *Mulus centuriatus erat communis toti centuriæ. Recte igitur* κοινῇ καὶ ἀνάλογον *mulum communem communiter vult curari.* Quibus verbis intelligimus, ſagmarij illius uſum fuiſſe communem toti centuriæ, ſic ut ea, quæ ſpectarent non ad ſingulos, hoc enim pertinebat ad ſagmarium contubernij ſeu decuriatum, ſed ad totam centuriam geſtaret. Simulq; obſervatum, ut communis quoq; ejus eſſet cura, id eſt ordine ſinguli per totam centuriam ſagmarium illum ſuo quisq; tempore curarent. Erat autem mulus, ſagmarius centuriatus. Decuriatus equus videtur fuiſſe, ſupra enim Leo, ἵππους σαγμαρέους, vel ut eſt in editis σαγματαρέους, quod ineptum tamen puto, nominavit. Quanquam vix ſit dubium, quin & mulos adhibuerint. Nam mulorum mentio creberrima hoc fine. Ita ſupra vidimus ſtrata detracta mulis, quos non intelligimus alios, quam ſagmarios hujusmodi. Etiam camelos ita uſurparunt. Pollux lib. I. c. 10. ubi agit de his omnibus: Χρεία δ' εἰς τοὺς πολέμους, σκευοφόρων μὲν ὄνων, ἐπισκευαζομένων δὲ βοῶν ὑφ' ἁμάξαις, ἡμιόνων δὲ πρὸς ἄμφω, καμήλων δὲ, ἐπισεσαγμένων τὰ σκεύη. *Ad bellum autem opus eſt aſinis, qui ferant ſarcinas,*

nas, & bobus, qui jungantur ad vehicula, mulis vero, qui utrumq; faciant, camelis denique, qui portent utenſilia. Ita verto locum hunc, ab interprete minus clare redditum. De camelis dixi quoque ad Mauritium noſtrum, qui & ipſe facit mentionem aliquam eorum ad hos uſus. Jam quoniam jumenta iſthæc omnia in bellis ſua præſtabant miniſteria, hinc & jure poſtliminij recepta. Cicero hoc nominatim docet de mulis in Topicis. *Poſtliminio*, ait, *redeunt hæc; homo, navis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere ſolet.* Mulus clitellarius non quilibet, ſed qui ſarcinas & onera geſtavit in militia, captusq; fuit, hic intelligendus eſt. Ac de tali loquitur & Gallus Ælius apud Feſtum. Verba Feſti hæc ſunt: *Poſtliminio receptum Gallus Ælius in libro primo ſignificationum, quæ ad jus pertinent, ait eſſe eum, qui liber ex qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit ex jure, quod conſtitutum eſt de poſtliminio. Item qui ſervos à nobis in hoſtium poteſtatem pervenit, poſtea ad nos redit, redit in ejus poteſtatem, cujus antea fuit, jure poſtliminij. Equi, & muli, & navis eadem ratio eſt.* Ita lego & diſtinguo Galli verba. Liquet autem ſatis, ſermonem eſſe non ſic univerſum de mulo, ſed de clitellario, eoq; qui geſtavit ſarcinas in bello, aut vehicula & currus traxit.

Cap. III.
De Ferculis.

Fercula, unde. Fercula cænarum, triumphorum, funerum. Fercula cænarum qualia. Calepinus & Stuckius notãtur. Cibi plures in uno ferculo. Ferculum componere, ſtruere. Compoſitores, ſtructores. Repoſitorium. Bayſius notatur. Plinius emendatur. Epulæ ingentes. Lampridius exponitur. Dapes ingentes. Emendatio Salmaſij revellitur. Ferculi figura rotunda vel quadrata, item ſimplex vel duplex. Theca repoſitorij. Ornamenta ferculorum. Vrſinus refutatur. Repoſitoria non ſunt menſæ. Quomodo illata menſis, miſſus. Fercula ovantium qualia. Livius explicatur. Fercula ſpoliorum in pompa triumphali. Ferculis impoſiti homines. Quomodo portata. Onuphrij picturæ falſæ. Fercula ludorum. Torrentius rejicitur. Dio explicatur. ἅρμα ὅλον.

Dio

Dio emendatur & explicatur. Pulpitum in ſcholis & theatris. Pompa quid. Cicero exponitur. Ferculi ſunt nulli. Nizolius refutatur. Imagines motæ ab hominibus intus latentibus. Apulejus explicatur. Dij incedunt pedibus humanis. Portare Anubin. Signiferi. Noxij ad hoc negotium. Induere deos. Latere ſub pompa. Seneca explicatur. Πομπή. *Fercula funebria. Fericula. Fercula. Dio notatur & Caſaubonus, & Argolus. Fercula pro muneribus & donis in funere. Feretra. Suetonius exponitur. Caſaubonus denuo notatur, & Torrentius. Suetonij lectio vetus defenſa. Lectum funebrem præibat imago defuncti per vivum hominem expreſſa. Ferre alicujus perſonam, induere. Perſona imponitur. Plinius explicatur, Dalechampius rejicitur.*

VEnio ad genus aliud, quod geſtari ſolet, non in dorſo, ut liquebit poſtea, verum humeris ac dextris. *Fercula* vocarunt, à *ferendo*, quod ferantur. Nam ut ab *operio, operis*, eſt primo *opericulum*, & per ſyncopen *operculum*, ſic plane & à *fero feris* eſt *fericulum* primo, & deinde *ferculum*. Erant vero talia primum fercula cænarum de quibus Suetonius in Auguſto cap. 74. *Cœnam trinis ferculis, aut cum abundantiſſime, ſenis præbebat.* Deinde fercula pomparum: quales primum pompæ triumphales, in quibus fercula. Suetonius iterum in Julio cap. 37. *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum; veni, vidi, vici.* Deinde pompæ ludorum ſacrorum. Idem eodem libro, c. 76. *Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circenſi pompa.* Poſtremo & pompæ funebres, in quibus ipſis fercula quandoq;. Suetonius rurſum in vita Cai. c. 16. ubi loquitur de matris ejus fratrisq; cineribus. *Per ſplendidiſſimum quemq; equeſtris ordinis, medio ac frequenti die, duobus ferculis Mauſoleo intulit.* Qualia fuerint omnia hæc fercula, nondum evidenter ſatis traditum à viris doctis opinamur. Ac de ferculis cænarum quidem valde ſunt incerti. Fulgentius exponit miſſus carnium. *Ferculum,* ait, *miſſus carnium. Petronius Arbiter: Poſtquam ferculum allatum.* At alij accipiunt pro cibis ipſis. Stuckius in Antiquitatibus convivalibus: *Dapes ſive cibi, qui appo-*

nuntur, fercula Latine dicuntur. Ferculum, teſte Nonio, eſt miſſus cibi, ita dictus, quod menſæ inferatur. Unde habeat hoc Stuckius non ſatis ſcire poſſum, apud Nonium profecto ipſum nihil tale invenias. Quare ſuſpicor, ſecutum Calepinum, qui ſimiliter: *Ferculum, teſte Nonio, miſſus cibi, ita dictus quod ad menſam inferatur.* Sed confundit Calepinus Nonium cum Fulgentio. Deinde miſſum cibi vocat, quod Fulgentio eſt miſſus carnium. Poſtremo miſſum cibi putat ipſum cibum. Ac ne videatur ſine auctoritate hoc facere, ſubdit locum Juvenalis ex Sat. I. ubi Poëta:

— Quis fercula ſeptem
Secreto cœnavit avus? —

Nempe quia hic *cœnari* fercula dicuntur, utique ſignificare cibos arbitratus eſt. Atq; ſic collegit ex hoc loco ille etiam, qui Forum Romanum concinnavit. *Ferculum,* ait, *dapes dicuntur.* Sed videlicet non obſervarunt, Poëtam figura receptiſſima poſuiſſe fercula pro cibis, quæ in ferculis apponebantur. Quomodo & menſas uſurpavit alicubi hac ſignificatione, atque alij fecerunt. Nam & *tenuem menſam* Horatius, & *opimam menſam* Silius ita uſurparunt. Quare fercula non magis erunt cibi dapesq;, quam menſæ, ſi quid proprie ſignificarint, quæras. Fercula fuere tabulæ ligneæ latiores, quibus vaſa plura ciborum una vice impoſita inferri menſis ſolebant, ita à ferendo dictæ, quia eis ferebantur cibi, menſæ imponendi. Docet omnia egregie Petronius, quando ita loquitur. *Laudationem ferculum eſt inſecutum, plane non pro expectatione magnum, novitas tamen omnium convertit oculos. Rotundum enim repoſitorium duodecim habebat ſigna in orbe diſpoſita, ſuperq; proprium convenientemq; materiæ ſtructor impoſuerat cibum.* Habes hic manifeſte ferculum, nec niſi unicum, in eo tamen cibos duodecim, ſuis comprehenſos patinis, pro ſignis duodecim, quibus ferculum fuit pictum. Ergo unum ferculum non unius tantum fuit cibi, vel unius patinæ, ſed plurium. Atq; ſic accipiendum eſt, quod habet Servius ad Æn. I, ex Catone; *& in atrio, & duobus ferculis epulabantur antiqui.* Item quod de Auguſto memorat Svetonius c. 74. *Cœnam trinis ferculis, aut cum abundantiſſime, ſenis præbebat; ut non nimio ſumptu,*

Digitized by Google

ptu, ita ſumma comitate. Non tres patinæ hic ſunt intelligendæ, ſed tria fercula, ſingula patinarum plurium, per tres miſſus cænæ illata. Nam ſermo eſt non de cæna quotidiana, ſed convivio, in quo, quis credat Auguſtum tam opulentum eo præſertim tempore, quo luxria pars magnificentiæ habebatur, tria tantum genera ciborum voluiſſe apponi. Et igitur ea fercula Svetonius fuiſſe ait ſumptuoſa, *ſumptu* licet *non nimio*, ut ſunt ejus verba. Deinde habuit Petronianum illud ferculum cibos illos *impoſitos*, & quidem per ſtructorem, cujus fuit officium, cibos & patinas decenti ordine diſponere. Martiali hoc eſt *ferculum componere* lib. V. Sat. ubi ait:

— Veniet, qui fercula docte
Componat, veniet, qui pulmentaria condit.

Et *compoſitores ferculorum*, ordinatores, ciborum in eis collocatores. Servius ad Virgil. 1. *Struere, ordinare, componere, unde ſtructores dicuntur ferculorum compoſitores.* Atq; quoniam ſic ordine repoſitos habebat cibos ferculum, ideo & à Petronio *repoſitorium* eſt dictum. Nam repoſitorium nil aliud, quam ferculum, quod hic locus evidenter docet, in quo quod ante *ferculum,* ſtatim poſt *repoſitorium* vocatur. Bayſius accepit pro tripode, qua ſuſtineatur menſa. Verba ejus in opuſculo de vaſculis: *Repoſitoria, à reponendo dicta videntur, in quibus reponebantur menſæ, quæ fortaſſe inde trapezophora dicuntur.* Addit verba Plinij, quibus probet hanc ſententiam ex lib. XXXIII. *Iam vero & menſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda opſonia interradimus litera.* Sed eſt ſine dubio vitioſa ea lectio. Nam ſermo ibi eſt de vaſis argenteis, ad quæ nil profecto iſta verba. Quare nihil dubito emendanda eſſe ac legenda in hunc modum: *Iam vero & in menſas repoſitoriis imponimus.* Vaſa intellige argentea, de quibus ante loquebatur. Senſus optimus, & mutatio nulla, tantum revocatur *in* ex ſequenti voce, cujus prima littera totidem conſtans lineolis, abſorpſerat. Dicit, *imponi* vaſa illa argentea *in menſas*, & quidem cum *repoſitoriis*, in quibus ſcilicet diſponebantur plena cibis. Atq; ita conſveviſſe docet ipſe lib. XVIII. c. 35. quando ait: *Vaſa, quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitoriis re-*

linquentia, diras tempeſtates prænunciāt. Vocat vaſa cum eſculentis, ſudorem relinquentia repoſitoriis, quod non intelligitur, niſi ſteterint ſuper illa repoſitoria. Quapropter repoſitoria, in quibus vaſa cibaria reponebantur, ut cū eis inferrentur menſæ, unde alia voce quoque fercula vocata. De ferculis hujusmodi agit & Lampridius, in vita Heliogabali, ubi ait: *Exhibuit aliquando & tale convivium, ut haberet viginti & duo fercula ingentium epularum.* Fercula non de patinis ſingulis accipienda ſunt, ſed pluribus, quia illud nihil foret memorabile, & igitur ea fercula dicuntur habuiſſe *epulas*, & quidem *ingentes.* Ubi quæri video, quæ illæ ſint ingentes epulæ. Mihi ſic videntur dici, quæ conſtarent non ex cibis minutis, ſed integris, eisq; prægrandibus animalibus, ut bubus, apris, porcis, ac ſimilibus. *Dapes ingentes* appellavit ante cap. 20. *Exhibuit & palatinis ingentes dapes, extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicum ovis, & cerebellis turdorum, & capitibus pſittacorum, & faſianorum, & pavonum.* Corrigunt hic viri docti, & pro *palatinis*, *palatinas* ſubſtituunt, *dapes* vero delent, quoniam in Palatino Mſ. uno non comparet. Verum unus ille non obſtare poteſt cæteris, cum præſertim ille ipſe ex his cæteris, quamvis manu alia, adſcriptum *dapes* habeat. Nec admittit τὸ *refertas*, quod à *farctum* eſt. Farctæ namq; non dicuntur patinæ, ſed epulæ ac dapes, quia erunt intus oppletæ ovis, extis, ac ſimilibus, ſicut aper Trimalcionis apud Petronium refertus fuit turdis, & porcus tomaculis ac botulis. Quanquam cum ingentes illæ fuerint epulæ, ſingula fercula iis ſingulis conſtitiſſe videantur, vel repoſitoria. Quomodo & in Fragmento Petronij legimus *repoſitorium, in quo poſitus erat primæ magnitudinis aper*; & aliquanto poſt, *repoſitorium cum ſue ingenti.* Ubi ſimul habes illud *ingenti*, unde *dapes* atq; *epulæ ingentes.* Cæterum hæc repoſitoria ſeu fercula non unius erant formæ. Quod colligimus, quia id Trimalcionis tanquam contra conſvetudinem vulgarem dicitur fuiſſe rotundum. *Novitas tamen*, ait, *omnium convertit oculos. Rotundum enim repoſitorium duodecim habebat ſigna.* Non nominatim Petronius vocaſſet rotundum, ſi hæc omnium fuiſſet figura. Et quadrata quoq; fuiſſe docet Feneſtella,

ſtella, cujus poſtea adducemus verba. Deinde quædam fercula ſeu repoſitoria hujuſmodi ſimplicia extitere, quædam duplicia, intusq; cava, ut uni eidemq; ferculo duplex numerus patinarum poſſet imponi. Tale namq; memoratur illud Trimalcionis apud Arbitrum. Verba Arbitri, poſt enarratos cibos in ſuperiori ferculo diſpoſitos per ſigna duodecim, de quibus ante, *Ad ſymphoniam quatuor tripudiantes procurrerunt, ſuperioremq; partem expoſitorij abſtulerunt. Quo facto videmus infra, ſcilicet in altero ferculo altilia, & ſumina, leporemq; in medio.* Ubi nota, rurſum dici *ferculum*, quod ante *repoſitorium.* Nam *alterum ferculum* nil aliud, quam pars inferior repoſitorij. *Thecam repoſitorij* nominavit in ſequentibus, quia erat operta ſuperiori ferculo, cibosq; habebat in ſe reconditos & clauſos, veluti in theca. *Rogo,* inquit Trimalcio, *me putatis illa cœna eſſe contentum, quam in theca repoſitorij videratis?* Habebant quoque ornamenta ſua hæc repoſitoria ſeu fercula, uti ex Petronio apparet. Iſtuc enim pertinent ſigna illa duodecim in repoſitorio. Trimalcionis expreſſa, ſive lignis diverſicoloribus, ſive lineis argenteis inter tabellarum commiſſuras inſertis. Sic enim conſveverant, quod nos docet Feneſtella, Plinio laudatus lib. XXXIII. c. 11. Verba Plinij: *Cornelius Nepos tradit, ante Sullæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuiſſe argentea. Repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum, Feneſtella dicit, qui obijt noviſſimo Tiberij Cæſaris principatu; ſed & teſtudinea tum in uſum veniſſe. Ante ſe autem paulo, lignea, rotunda, ſolida, nec multo majora, quam menſas fuiſſe. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpiſſe, mox additum argentum in angulos, lineasq; per commiſſuras.* Multa docet iſtis verbis de his ferculis. Primum materiæ intuitu omnia fuiſſe primum lignea. Quod formam attinet, eam primum extitiſſe rotundam, poſt factam & quadratam. Magnitudinem quoq; non multo exceſſiſſe magnitudinem menſarum, hoc eſt, ut ego accipio, non longiora multo, non latiora menſis fuiſſe. Quoad ornatum, eum quoq; initio fuiſſe exigium. Primum namq; operta acere vel citro, id eſt tabellis tenuibus ex iſto genere materiæ ac velut laminis exterius adglutinatis tecta fuiſſe, ſicut hodieque capſa-

capſarij viliorem materiam pretioſiori operiunt. Poſt additas cruſtas ex teſtudine, qualis nobis quoq; ſub vocabulo *Schildpadd* nota laudataq;. Tandem adjectum argentum ab initio in angulis, dixit enim poſtea quadrata facta, per laminas, ut exiſtimo opertis, ſicut annis ſuperioribus librorum opercula, item ciſtarum anguli laminis æreis aut ferreis tegi conſveverant, in commiſſuris vero tabellarum, quibus ſuperne ornabantur, additas tenues ex argento velut lineas, quibus diſtinguerentur. Neque mihi dubium, quin iſtæ lineæ per commiſſuras ita fuerint ordinatæ, ut diverſas exhiberent figuras ſtellarum, orbium, ac rerum aliarum, plane ſicut in menſa Iſiaca immiſſæ lineæ ejusmodi figuras deorum dearumq; exhibebant. Atque hæc jam fercula ſeu repoſitoria, non cibi, multo minus menſæ, quod Urſinus arbitrabatur. Verba ejus hæc ſunt in Appendice Ciacconij. *Toties autem menſas, hoc eſt repoſitoria, quoties fercula & obſonia mutari.* Quaſi fercula & obſonia ſint idem, & fercula differant à repoſitorijs, & repoſitoria ſint menſæ. Repoſitoria adeo non fuerunt menſæ, ut contra menſis imponerentur. Ideo à menſis ſupra Plinius diſtinxit, & majora dixit facta menſis, primo quidem non multum, at deinde plurimum, ut locus ille innuit. *Non multo majora*, dicit, *quam menſas fuiſſe*. Si non multo majora, quam menſæ, igitur non potuerunt menſæ ipſæ fuiſſe. Ac quoniam non alia repoſitoria, quam fercula, ideo & hæc à menſis diſtinguuntur. Plinius lib. XXVIII. c. 3. *Sternutamento revocari ferculum menſamve.* Sicut hic aliud menſa, & aliud ferculum, ita paulo ante aliud menſa, & aliud repoſitorium. *Bibente conviva menſam vel repoſitorium tolli* ait. Ferebantur autem hæc repoſitoria ſeu fercula modo à duobus, modo à pluribus, prout eſſent majora minorave. Ita facile res ipſa docet. Apud Petronium profecto ſunt quatuor, qui ſuperiorem tantum auferunt partem. *Ad ſymphoniam*, ait, *quatuor tripudiantes accurrerunt, ſuperioremq; partem repoſitorij abſtulerunt.* Si partem ejus abſtulerunt quatuor, ergo duplo plures minimum intulerunt totum. Quoties autem ferculum ejusmodi inferebatur menſæ, toties miſſus unus dari dicebatur. Inde ſæpe *miſſus* pro *ferculis*. Fulgentius ſupra: *Ferculum,*

lum, miſſus carnium. Atq; ita uſurpavit Lampridius in Heliogabalo: *Habuit etiam iſtam conſuetudinem, ut cœnas ſibi exhiberet tales: una die non niſi de faſianis tantum ederet, omnesq; miſſus ſola faſianorum carne ſtrueret.* Non tamen ferculum eſt miſſus, ſi loquendum proprie, ſed ferculi è culina in menſam dimiſſio atq; deportatio, quod parum obſervarunt. Venio ad fercula triumphalia. Hujus generis fuere primum, qualibus ſuſpenſas hoſtium à ſe devictorum veſtes & exuvias geſtabant, præſertim quas dux detraxiſſet duci, & opima ſpolia vocabant. Livius lib. I. c. 10. de ijs loquens. *Romulus cum factis vir magnificus, tum factorum oſtentator, haud minor, ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte ferculo gerens, in Capitolium aſcendit.* Habes nominatim ferculum, & in eo ſpolia ducis. Quale vero fuerit, Plutarchus docet vita Romuli, ubi ait: ὁ Ρωμύλος δρῦν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη, καὶ διεμόρφωσεν ὥσπερ τρόπαιον. *Romulus quercum miræ proceritatis recidit, & formavit ad inſtar tropæi.* Quia formam dicit habuiſſe tropæi, hinc liquet, fabrefactum ex ſtipite ſimplici, cui in capite appoſitum transverſe lignum brevius, figura crucis. Iſta namque fuit tropæorum forma apud veteres. Tertullianus in Apolog. c. 16. *In tropæis cruces inteſtina ſunt tropæorum.* In tali ergo cruce lignea è quercu ferebat Romulus opima ſpolia. Livius ferculum vocavit, quoniam inferebat. Ferebat autem, ut opinor, erecta, ſed pauliſper tamen reclinata in dextrum humerũ. Hic enim ejus geſtitantis habitus deſcriptus eſt Plutarcho, dicto loco. ὑπολαβὼν δὲ τοῦ δεξιοῦ τὸ τρόπαιον ὤμῳ προσερειδόμενον ὀρθὸν, ἐβάδιζεν. *Captum vero ferculum, dextroq; applicatum humero ac ſubrectum gerens inceſſit.* Diſcimus, geſtaſſe ferculum non in dorſo, ſed in humero, nec tamen demiſſum jacensque, ſicut haſtæ geſtantur, ſed erectum. Nempe arma ſpoliaq; impoſuerat, quæ obhærere aliter nequibant. Quia tamen propter pondus manu libera geſtari moleſtum ac difficile conſtabat, ideo applicatum humero habebat. Atq; ad tunc modum ſpolia opima omnia deinde delata in Feretrij Jovis templum. Factitatum idem aliquando & in aliis ſpoliis. Ita namq; cenſeo accipienda verba Livij de Horatio, trigeminorum victore lib. I. c. 27. *Princeps Horatius ibat, tergemina ſpolia præ ſe ge-*

 rens.

rens. Sane quomodo præ ſe geſſerit aliter, quam ſuſpenſa in ferculo, vix excogito. Neque ſinit multum dubitare, quod ſequitur de ſorore ejus, cognoviſſe *ſuper humeros fratris paludamentum ſponſi*. Quomodo enim præ ſe ferens, & tamen ſuper humeros, niſi quia ferculum, in quo ſuſpenſum fuit, humero habuit applicitum, & paludamentum ante arma cætera in humeros propendit. Præter iſta fercula habuerunt & alia, quibus geſtabantur ſigna atq; alia in pompa triumphali. De hujusmodi Suetonij ſunt verba ſuperius adducta ex vita Julij, cap. 37. *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici.* Habe his aperte fercula pompæ triumphalis. Eſt autem pompa triumphalis illa ſpoliorum aliarumq; rerum ordine geſtata multitudo. In hoc fercula cum titulis, hoc eſt, ut ego arbitror, cum tabulis, in quibus ſcripta rerum geſtarum ſumma capita. Ideo Suetonius de uno illo titulo Julij Cæſaris, *non acta belli ſignificaſſe, ſicut cæteros.* Liquet enim, triumphum illum plures ejuſcemodi habuiſſe titulos, eosq; indicaſſe breviter acta belli ejus, & res geſtas. Præter eos vero unum, quo contra conſvetudinem non acta belli, ſed celeritas confecti notabatur. Titulus ille non ipſum fuit ferculum, ſed in ferculo præferebatur, eo plane modo, ſicuti & res aliæ præferebantur, ut oppida, montes, caſtella, & id genus, interdum picta, interdum ſculpta ligno, interdum queq; pretioſiori materia. Vellejus omnes illas res appellat *apparatum* triumphi. Verba ejus lib. II. c. 56. ubi agit de triumphis Cæſaris: *Quinq; egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini teſtudine, Africani ebore, Hiſpanienſis argento raſili conſtitit.* Viri docti acceperunt de ferculis. Torrentius ad Julium Suetonij c. 37. ubi hæc adducit verba: *De triumphi ferculis, diverſa factis materia loquitur*, ait. Et ſic alij. Sed ferculum proprie loquendo non eſt apparatus, verum id, quo apparatus geſtabatur. Ideo ferculum ſemper ex eodem fuit genere, ligno ſcilicet, non ita apparatus. Svetonius pro apparatu dixit inſtrumentum. *Triumphum*, ait de Cæſare, *egit diverſo quemq; apparatu & inſtrumento.* Inſtrumentum triumphi, atq; apparatum velut rem eandem poſuit, & illos titulos, imagines rerum diverſarum,

& id

& id genus intellexit. Habuit enim Cæſaris triumphus præter titulos etiam imagines, quales dixi. Fabius lib. VI. c. 3. *Cum in triumpho Cæſaris eborea oppida eſſent translata, & poſt dies paucos Fabij maximi lignea, thecas eſſe oppidorum Cæſaris dixit.* Hic oppida eborea ſunt in inſtrumento atq; apparatu Cæſaris, ut Svetonius vocavit. Fabius & ipſe habuit in triumpho ſuo, verum lignea, quod fuit uſitatius frequentiusq;. Hæc ergo oppida & tituli & imagines & alia id genus geſtata in triumpho non nudis manibus, ſed impoſita ferculis, quo eſſent conſpectiora. Neque iſta inter ſe confundenda. Aſconius in Verrina I. *Ferculis ſigna ante triumphantem vehi per pompam ſolebant.* Per ſigna ſimulacra oppidorum, arcium, & ſimilium, præcipue vero illo in loco ſtatuas & ſimulacra deorum, hoſti erepta intelligit, quod ipſe Ciceronis locus manifeſte docet. Non autem dicit fercula ſeu ſigna vecta, verum ſigna vecta ferculis, quia illis ferculis imponebantur. Neq; res inanimæ impoſitæ ſolummodo, ſed ipſi vivi homines, clariores maximæ, ac nobiliores ex captivis. Jole apud Senecam in Hercule Oetæo v. 109. ubi loquitur de ijs, qui matura morte captivitatem evaſerunt.

Non captiva dabit brachia vinculis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

Reſpexit & Seneca Philoſophus in de vita beata c. 25. *In alienum imponar ferculum, exornaturus victoris ſuperbi ac feri pompam.* Videnturque hi oſtentati cum catenis, & adpoſitis erectisq; ex ipſorum ſpolijs trophæis. Memorat hoc namq; in triumpho Tiberij aut Germanici Ovidius lib. III. ep. 4. ex Ponto, quem auguratur.

Scuta, ſed & galeæ gemmis radientur & auro,
Stentq; ſuper vinctos trunca trophæa viros.

Ita edidit vir eruditione juxta & humanitate ſingularis Nic. Heinſius, qui & in Notis exprimi per nummos iſtam conſuetudinem bene obſervavit. Quærat aliquis, an & hæc fercula ſuperioribus fuerint ſimilia, illis inquam, quibus Romulus eſt uſus. Equidem quod illa attinet, quibus portabantur tituli, non video, cur debea-

mus dubitare. Poterant fortaſſis & imagines aliquæ, aliaq; minutiora, præſertim ex ligno fabrefacta ſic geſtari. At de iis, quibus impoſitæ ſtatuæ gravioris materiæ, ipſiq; vivi homines, quis poſſit credere. Videturque aliud docere Joſephus, quando loquens de hoc generé non ferculis, ſed pegmatis impoſitos fuiſſe ait. Verba ejus ſunt de Triumpho Veſpaſiani. *Stupori erat pegmatum, quæ portabantur, fabricatio tam magna, ut occurrentes timerent, ne qui ſubierant, geſtare haud valerent, nam quædam in tabulatum tertium excreverant. Erat autem per ſingula pegmata captæ civitatis dux, ita ut captus fuerat ordinatus.* In Græco eſt, ὃν τρόπον ἐλήφθη, quod ſignificare puto, poſitum fuiſſe ibi habitu captivi, injectis catenis, ſicuti fiebat, quando capiebantur, hocq; reſpicere id ipſum, quod de captivorum habitu in ferculis ſuperius notavi. Docet autem iſtis verbis Joſephus, pegmata fuiſſe, quibus duces vivi fuerunt impoſiti, hoc eſt tabulata lata, ſtructaq; in altúm. Ea enim proprie ſunt Græcis πήγματα, à πήγνυμι, quoniam ex lignis pluribus coagmentata, ſtructaq; in altum. Fuiſſe quoq; non ſimplicia, ſed habuiſſe plura tabulata, alia ſuper alia. Deniq; cum eſſent magna ponderoſaque, geſtata quidem ab hominibus, ſed bene multis, quod in altero genere minime fiebat. Igitur vocat πήγματα φερόμενα. Θαῦμα inquit ἐν τοῖς μάλιστα παρεῖχεν, ἡ τῶν φερομένων πηγμάτων κατασκευή. Quo planè conſtat, lata. Quomodo autem lata fuerint hæc pegmata, id non declarat. Veriſimile, hoc factum humeris ſubjectis, ſuppoſitisq; aſſeribus validis. Niſi quod extare tamen facerent ſupra humeros, & ipſa capita. Ita conjicio ex arcu triumphali ejuſdem Veſpaſiani, ſicut Lafreri manu ſculptus apud me habetur. Equidem pictura eſt parum accuratè facta, quod doleo, exhibebo eam tamen, ſi fortaſſis lucis aliquod accedere inde argumento noſtro poſſit.

Cerni-

Digitized by Google

Cernitur hic primum illud genus, quo geſtabant titulos. Plane namq; titulos interpretor illas duas tabulas, unam præcedentem arcam fœderis, alteram ſequentem, ſuſpenſas in ferculis, quæ intelliguntur hinc fuiſſe perticæ longiores, ſic geſtatæ, uti ſupra demonſtravi. Deinde cernitur & genus alterum, cui inſiſtit arca fœderis, cum lichnucho, ſublatum ſupra capita geſtantium, niſi malimus non tam eſſe arcam, quam ferculum ipſum, id cui impoſitus eſt lichnuchus. Habuit namq; arca ſuos à lateribus annulos, & per eos aſſeres trajectos, quales nulli hic comparent. Quicquid vero ſit de arca, illud plenum eſt, geſtaſſe genus hoc elatum ſuper capita. Non ergo accurate ſatis Onuphrius in triumpho ſuo iſta omnia vehiculis impoſuit, & velut in cumulum nullo ordine conjecit. Nam contra omnia exhibita ſolerter pulchreq; diſpoſita, veluti Joſephus docet. Cæterum an hæc pegmata quoq; nominarint fercula Latini dubium poteſt eſſe. Quanquam cum non pugnet ratio vocabuli,

Digitized by Google

præterea in re ſimilima Seneca uterque ac Ovidius fercula nominarint, mihi dubitandum parum videatur. Erant quoque fercula ludorum ſacrorum, ſicut ſupra demonſtravimus. Quæ illorum ſpecies extiterit, eſt dubium. Torrentius partem facit ſacrorum vehiculorum ſive curruum, qui dicebantur thenſæ: Ita namq; habet vita Julij. *Eſt thenſa, ut Grammatici volunt, vehiculum ipſum ſacrum, ferculum vero vehiculi pulpitum, cui ſimulacra imponebantur.* Vellem ego nominaſſe aliquem Grammaticorum, qui ferculum dixerit eſſe pulpitum vehiculi, quod vocatur thenſa; nam hactenus invenio neminem. Hoc quidem ſcio, pulpitum exponere, ſed thenſæ pulpitum vocare, id vero penitus ignoro. Quare ſuſpicor hoc eſſe de ingenio Torrentio. Quia pulpitum vocari vidit, ipſe de thenſæ pulpito conjecit. Non profecto ita Acro, qui pulpitum expoſuit. *Fercula*, inquit, *ſunt pulpita, in quibus deorum ſimulacra reponebantur, quia in pompa Circenſi hujusmodi ſimulacra deorum ferebantur.* Vocat pulpita, ſed thenſarum nullam facit mentionem, imo in ijs deorum ſimulacra dicit *lata*, quod non convenit, ſi ea pulpita in vehiculis repoſita fuere. Quod enim eſt in vehiculo, non tam fertur, quam ducitur aut vehitur. Et qui dici fercula potuiſſent, niſi lata geſtatave fuiſſent? Deniq; thenſis ſeparat diſertim Svetonius in ſuperius citato loco. Verba ſunt clariſſima. *Ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circenſi pompa.* Tanquam de duabus diſtinctiſſimisq; rebus loquitur. Atq; ad eundem modum Dio quoque, qui hinc capit lucem. Verba ejus ſunt in lib. XLIII. Καὶ τότε μὲν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν. Vertunt ita: *Statuam quoq; tunc eburneam Cæſaris, ac poſt thenſam in Circenſibus pompis cum deorum ſimulacris vehi juſſerunt.* Satis apte, ſi rem ipſam cogitas, non ſi verba Dionis. Ἅρμα ὅλον quippe non eſt *thenſa*. Thenſa equidem hic intelligitur, ſed ἅρμα ὅλον notat *integrum currum, integrum vehiculum.* Reſpiciebat nempe ferculum, in quo prius geſtabatur illa Cæſaris ſtatua eburnea. Id ait non fuiſſe ἅρμα ὅλον,

ὅλον, ſed vectabulum tantum aliquod, quo geſtabatur. Poſtea demum acceſſiſſe & currum. Aliud ergo currus, aliud ſimulacrum per ſe circumgeſtatum, quod cum fieret per collocationem ſimulacri ejus ſuper ferculum, ut Acro docet, manifeſtum ſane, res fuiſſe diſtinctiſſimas, ferculum & currum. Erat autem minus quid honore atq; dignitate ferculum, quod liquet, quia primo loco decretum, ac poſt demum currus. Neq; aliter accipienda verba ſunt Svetonij, licet ipſe primo loco ponat thenſam. Thenſam enim præmittit tanqvam digniorem, non quod ante ferculum ſit decreta. Imo decreto curru, ferculum ſublatum, tanquam minus dignum, quod notandum, ne quis putet uno eodemq; tempore Cæſari & ferculum tributum, & thenſam. Primum, ait Dio, decernebant ipſi tantum ferculum, quo geſtaretur imago ejus eburnea. Poſtea creſcente adulatione, illam ipſam imaginem impoſuerunt thenſæ, ut neceſſario ferculum fuerit ſublatum. Ideo & lib. XLIV. ubi noviſſimos honores Cæſari decretos enumerat, ſolius currus, nullam ferculi facit mentionē. Ἔς τε τὰ θέατρα τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον, καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον, ἐξ ἴσου τοῖς τῶν θεῶν ἐσκομίζεσθαι. Κἀν ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχλον ἐσάγεσθαι ἐψηφίσαντο. Ita habent editi, qvod vertunt: *In theatra etiam ſellam ejus auream, coronamq; gemmis auroq; inſignem (qui honor alias diis tribui ſolebat) inferri, atq; in circum etiam introduci à multitudine juſſerunt.* Sed quis unqvam legit, ſellam introduci à multitudine? & quid tandem eſt, *ſella introducitur à multitudine?* quæ multitudo intelligitur? plebisne, an equeſtris, num promiſcua omnis? Mihi non eſt dubium, quin Dio ſcripſerit vel ὄχον, pro ὄχλον, vel quæ Lipſij eſt conjectura in libello de Veſta cap. II. ὄχον ὅλον, ſicut ſupra ἅρμα ὅλον, quod prave connexum, deinde ὄχλον peperit. Ideo verba illa κἀν ταῖς ἱπποδρομίαις in Græcis à præcedendibus ſeparantur diſtinctione majore, ut appareat novi quidpiam hic dici: & ipſa loquendi ratio hoc docet. Poſtremo ſella nunquam Circumlata in pompa Circenſi, ſolum ferculum & thenſa. Svetonius manifeſte: *Decerni ſibi paſſus eſt ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum in Circenſi pompa.* Solam thenſam & ferculum nominat, non addit ſedem auream. Quare locus ille rectiùs;

rectius ſic verteretur: *In theatra etiam ſellam ejus auream coronamq́. è gemmis auroq́., ſicuti conſuevit diis, inferri: itemq́. in Circum vehiculum induci decreverunt*. Liquet autem, ſicut dixi, ſolius vehiculi hic fieri mentionem, nullam ferculi, quia tum ceſſaverat in Cæſaris imagine illius uſus. Jam cum conſtet alia eſſe fercula, & alias thenſas, nec ad has illa pertinere, aut ipſarum partem facere, quod Torrentius volebat, videndum erit, quali ergo ſpecie fuerint. Acro pulpita appellat. Porro pulpita reperio duplicia apud veteres, alia in ſcholis, alia in theatris. In ſcholis erant cathedræ, de quibus ſtantes recitabant. Suetonius de Illuſtr. Grammaticis cap. 4. *Repeto quendam, Principem nomine, nonnullis diebus mane diſſerere, poſt meridiem remoto pulpito declamare ſolitum*. Dicit diſſeruiſſe de pulpito, id eſt de materia quacunq; informaſſe docuiſſeq; auditores, id enim diſſerere, eaque eſt diſſertatio, uti pridem in opuſculo de ſtylo demonſtravimus. At cum declamandum eſſet, pulpitum removiſſe. Unde conſtat, pulpitum fuiſſe locum recitantium & diſſerentium, non declamantium, illudq; pulpitum apponi potuiſſe atque removeri, & ſic non fixum, verum mobile fuiſſe. De tali agit Iſidorus lib. XV. c. 4. *Pulpitum, quod in eo lector vel pſalmiſta poſitus in publico conſpici à populo poſſit, quo liberius audiatur*. Oſtendit de hujuſmodi pulpitis habuiſſe olim lectiones ſacras, recitanteſq; bene conſpici potuiſſe, unde conſtat, fuiſſe eminentiora. Utrum vero tale quidpiam extiterit Circenſe ferculum, poteſt dubitari. Tertullianus profecto libro de Spectaculo c. 16. vocet *ſuggeſtus*, & ſimilitudinem habuiſſe ait crucium. Verba ejus, ubi loquitur de imaginibus deorum, in circo circumferri ſolitis; *Omnes illi imaginum ſuggeſtus inſignes, monita crucium ſunt*. Quando vocat *monita crucium*, oſtendit admonere nos crucis. Quomodo autem poſſint, niſi ſpeciem illius aliquam habuerint? Et diſertim ille eo loco hoc teſtatur. Jam ſi habuerunt crucis ſpeciem, ad illa Grammaticorum pulpita quo pertineāt, non video. Theatrorum quoq; pulpita huc nihil facere videntur. Illa namq; tabulata ſunt editiora, ſtructa ante ſcenam, id eſt ædiculam theatralem, quæ à fronte velo claudi ſolet, ut inde velo illo ſublato prodeant actores fabularum

tum in extructum iſtud tabulatum. Vetus Horatij Interpres à Cruquio editus ad Epiſtolam de Arte Poëtica *Per pulpita, per tabulas ſcenæ. Erant autem gradus, per quos aſcendebatur in ſcenam.* Hæ tabulæ nil habent, quod nos poſſit admonere crucis. Et tamen Tertullianus ſuggeſtus imaginum hoc ait facere. Neque pulpita, quod ſciam, alia occurrunt. Quid dicemus? Puto fercula Circenſia quoq; non unius generis fuiſſe, alia quæ crucium referrent ſpeciem, alia quæ pulpitorum. In crucibus puto lata ſimulacra leviora, in pulpitis graviora. Nam lata plane conſtat, & lata ab hominibus, & in humeris lata. Ita namq; docet Dionyſius Halicarnaſſeus lib. VII. ubi pompam Circenſem deſcribit. Τελευταῖον δὲ πάντων αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες ἐπόμπευον, ὤμοις ὑπ' ἀνδρῶν φερόμεναι, μορφάς τε ὁμοίας παρέχουσαι ταῖς παρ' Ἕλλησι πλαττομέναις. *Poſtremo circumlatæ in pompa imagines deorum, geſtatæ humeris hominum, ſpeciem habentes eam, quæ & apud Græcos formantur.* Non exiſtimandum eſt, imagines eas ita latas nude in humeris, ſed ſuper fercula repoſitas, ita namq; ſvetum fuiſſe Acro docebat in ſuperioribus. Si lata in humeris, & tamen crucium effigie fuerunt formata, neceſſe eſt, ut intelligamus, qualia tropæa, & triumphantium fercula fuere. Atque hinc fortaſſis eſt, quod Commodianus appellavit *ligna bifurci.* Plane namq; de hoc genere accipio, quod habet de Nemoſiaco, id eſt bajulante ſimulacrum Nemeſis:

Succollat, quando libet, eam, (Nemeſin) *& quando deponit,*
Vertitur à ſe rotans cum ligno bifurci,
Ac ſi putes illum afflatum numine ligni.

At vero geſtabantur graviora quoq; ſimulacra ex ebore, argento, auro. Quinimo vivi homines quandoq;, in ſpeciem deorum adornati geſtabantur. Julius Obſequens c.130. *Puer in pompa victoriæ cultu cum ferretur, ferculo decidit.* Hic pompa non triumphi alicujus eſt intelligenda, ſed Circenſis. Nam eo quidem tempore, quo hoc factum, M. Lepido nimirum, & Munacio Planco conſulibus, nullus fuit habitus triumphus, uti diſcimus ex Dione, qui annum eum deſcribit lib. XLVII, memoraturus ſine dubio, ſi quis habitus fuiſſet. Nempe *pompa* excellentiori notione Latinis illam

ſignificat Circenſem. In hac igitur Circenſi pompa latus puer eſt in ferculo, cultus habitu victoriæ, quod fieri vix potuit, niſi genus alterum intelligamus, quod diximus. Fuitq; genus hoc vel nihil, vel perfecto parum diſſimile illi, quod in pompa triumphali Joſephum pegma nominare oſtendimus. Nec abludit multum, quod exhibuit in Circenſi pompa Onuphrius, ſive habuit ex monumentis, ſive, id quod verius exiſtimo, ex ingenio confinxit. Sed quid eſt, quod ait Tullius Officiorum I. *Cavendum eſt autem, ne tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur*. Poſſunt hic exiſtimari tarditates in greſſu ipſis etiam ferculis à Tullio tributæ, quod haud facile eſt intellectu. Ideo & Nizolius non fercula, ſed ferculos, id eſt homines ferentes ſive bajulos intelligendos putavit. Verba ejus: *Fortaſſe melius* (non, hoc ferculum, ſed) *hic ferculis, ut bajulus diceretur. Nam non eſt dubium, quin hoc loco pro iis, qui vaſa ſimulacraq; deorum, & id genus alia in pompa ſeu triumpho ferunt, accipiatur, non ut pleriq; omnes exiſtimāt, pro epulis aut pulpitis, ſeu aliis quibusvis rebus: nam de inceſſu loquitur tardiore, qualis eorum ſolet eſſe hominum, quos id genus pompas ferre videmus*. Inceſſum tardiorem non putavit convenire ferculis inſtrumentis, ſed ferculis hominibus id eſt gerulis ſive bajulis, quos & ferculos exiſtimavit dictos. Verum ferculos homines ad hunc diem non opinor obſervaſſe quenquam. Neq; opus, ut huc abeamus. Poſſunt enim fercula intelligi hoc loco ratione alia. Quod ut apte fiat, obſervandum, ſimulacra illa non fuiſſe omnia ejusdem generis, alia enim erant ſolida, & ex materia eadem confecta tota, ebore puta, ære, auro. Hæc portabantur vel in ferculis crucium ſpeciem habentibus ſublatis in altum, unde *ſuggeſtus imaginum* dixit Tertullianus ſupra, quoniam gerebantur in ſublimi. Alia vero capite pectoreve tenus ex materia ſolidiori, cætera erant cava veſtibusq; ornata, intra quas ſe abdere homo, motuq; ſuo ſimulacrum ipſum mobile ac animatum quaſi reddere poterat. Ita ſimulacrum, ipſum incedere ac ambulare videbatur. Eſtque moris hujus vetuſtiſſimi ſervata hodieq; ratio nonnulla apud Aquisgranenſes, apud quos quotannis ſimulacrum Caroli Magni à latitante

latitante ſub toga viro circumfertur in proceſſione, uti vocant, ſolenni, ſic ut ipſa viva incedere videatur. Initium illius rei ſine dubio ab illa deorum circumgeſtatione, ac mox Cæſarearum imaginum prolatione ſimili, tempore ludorum Circenſium deſumptũ. Atq; ſic ſolebant & in pompa Iſidis, de qua Apulejus lib. XI. egregie. *Nec mora, cum dei dignati pedibus humanis incedere, prodeunt: hic horrendus ille ſuperum commeator & inferum, nunc atra, nunc aurea facie ſublimis attollens canis cervices arduas Anubis, læva caduceum gerens, dextra palmam virentem quatiens. Cujus veſtigium continuum ſequebatur bos in rectum levata ſtatum, bos omniparentis deæ fœcundum ſimulacrum, quod reſidens humeris ſuis proferebat unus è miniſterio beato, greſſu geſtuoſo.* Per omniparentem deam, Iſidem intelligit, quæ ſub bovis ſpecie in pompa illa circumlata. Circumlata vero ab uno, quod notandum, & quidem reſidens in humeris, levata in rectum, velut ambularet, quod non intelligitur, niſi de eo, qui imaginem illam, humeris ſuſtentatam intus regebat. Itaq; velut de bove viva, *ſequebatur bos*. Idem & de Anubi intelligendum, nam & ipſum *attuliſſe cervices canis arduas* ait, *geſſiſſe palmam, concuſſiſſe caduceum*, quod fiebat omne ab eo, qui intus latitabat. Unde deos illos ait *inceſſiſſe*, verum *pedibus humanis*, quia hominem bajulantem habitu ſuo contegebant. Neq; aliud eſt apud veteres, *portare Anubim*, quam hanc ejus effigiem indutam, ut nunc diximus, geſtare in pompa Iſidis. Lampridius vita Commodi cap. 9. *Sacra Iſidis coluit, ut & caput raderet, & Anubim portaret*. Spartianus vita Caracallæ, c. 9. *Mihi mirum videtur, quem ad modum ſacra Iſidis primum per hunc Romam veniſſe dicantur; quum Antoninus Commodus ita ea celebraverit, ut & Anubim portaret*. Annotat hoc loco, rem fuiſſe ſingularem, quod Imperator ipſe Anubim portaverit. Videlicet hoc fieri per miniſtros ſacerdotum alias conſueverat. Apulejus ſupra: *humeris ſuis proferebat unus è miniſterio beato. Signiferos* vocarunt Imperatores Honorius & Theodoſius l. 2. lib. XIV. t. 7. C. Theod. ex qua intelligimus, fuiſſe aliquando & in corpus certum ac collegium conſociatos. Quin imo homines viliores, etiam pravi ac nocentes adhibiti, modo valentes eſſent, ac geſtare de-

 center

center valerent. Inde namq; Tertullianus: *Ipſos deos veſtros ſæpe noxij induunt.* Bene dicit, induunt. Nimirum *indui* veſtimenta proprie dicuntur, quando applicantur corpori, hominesq; illa ſubeunt vel intrant, à δύω, quod eſt *ſubeo, ingredior*. Sicut ergo induuntur illa, ita pulchre vocabulo iſto declarat & illa deorum ſimulacra induiſſe, neq; probos tantum, ſed & improbos. Cum præſertim ipſa quoque veſtimentis colerentur. Ita namq; colligi licebat ex victoriæ cultu, quam ſupra Obſequens nominavit. Similes victoriæ leguntur & in pompa ſacra Ptolemæi apud Athenæum lib. V. c. 7. *Proximæ, ait, fuere victoriæ cum alis aureis, thymiateria ferentes, tunicis veſtitæ animalium figura depictis.* Atq; ita res ſe habuit in cæteris ejusmodi ſimulacris, quorum veſtimenta quoniam ſuperinducta vel injecta ſimul habebant ſibi, qui geſtabant, ideo *induere deos* Tertulliano dicebantur. Qui ſimiliter & alibi: *Qui vivus cremebatur, Herculem induerat.* Habebant autem ſic injecta ſibi, ut eis tecti conſpici non poſſent, quod apud Senecam, *ſub pompa latere.* Verba extant ep. 24. *Non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementem? tolle iſtam pompam, ſub qua lates, & ſtultos territas. Mors es, quam nuper ſervus meus, quam ancilla contemſit.* Dicit, mortem, ut ſe faciat terribiliorem, conſpiciendam ſe præbere non ſua facie, ſed ſub perſona carnificum, gladiorum, ignium, ſicut ſolent in pompa ſæpe viliores homines latere ſub perſonis deorum dearumq;, quando ipſas circumferunt, ac ſe reddere venerabiles. Putare namq; ſpectatores ſimpliciores, hic Jovem, ibi Æſculapium incedere, verum ſi dematur pompa, ſi tollantur, ſi relegantur veſtimenta, ſub quibus latent, ſæpè minutum aliquem homuncionem, ſæpè noxium deprehendi. Atq; hæc jam illa fercula, quibus ne fiamus ſimiles tarditate in greſſu, Cicero cavendum ajebat. Nempe qui geſtabant, ut magis repræſentarent majeſtatem dijs convenientem, incedebant tarde, ſicut hodieq; in Carolum Effigie obſervare memini, cum verſarer Aquisgrani. Hoc Cicero putabat parum viris convenire. Viri nempe uti gradu debent. Dij non gradiuntur,

non

non movent pedes, verum fluunt, cum appropinquant, quibus qui geſtabant eorum ſimulacra, ſimiles ſe volebant facere. Calaſiris apud Heliódorum lib. III. Æthiop. *Dij & numina venientia ad nos, & à nobis recedentia in alta animalia rariſſime, in homines autem ut plurimum ſeſe transformãt, ut viſum inſomnij eſſe opinemur, nobis imponentes. Quamvis igitur profanos homines latuerint, tamen quin à ſapiente cognoſcantur, effugere non poſſunt, ſed ex oculis notari poſſunt, cum continuo obtutu intueantur, & palpebras nunquam occludant,* καὶ τὸ βάδισμα τι πλέον, οὐ κατὰ διάστασιν τοῖν ποδοῖν, οὐ δὲ μετάθεσιν ἀνυομένῳ, ἀλλὰ κατά τινα ῥύμην ἀέριον, καὶ ὁρμὴν ἀπαραπόδιστον τεμνόντων μᾶλλον τὸ περιέχον ἢ διαπορευομένων. *Et magis etiam ex inceſſu, qui non ex divaricatione pedum, neq; transpoſitione exiſtit, ſed ex quodam fluxu aëreo, & vi expedita findentium magis auras, quam transeuntium.* Hæc Calaſiris doctrina, de inceſſu deorum, quam ut probet auctoritate aliorum, addit, Ægyptios ob hanc cauſſam formaſſe deos junctis pedibus, non diviſis inſtar gradientium. Διὸ δὴ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν Αἰγύπτιοι τὼ πόδε ζευγνῦντες καὶ ὥσπερ ἑνοῦντες ἱστᾶσιν. *Quamobrem ſtatuos quoq; deorum Ægyptij ponunt, conjungentes illis pedes, & quaſi unientes.* Atq; ſic videmus in tabula, ſive menſa Iſiaca Pignorio illuſtrata, quem hoc inobſervatum tranſmiſiſſe miror. Item in ipſis Iſidis icunculis, quæ inſuuntur cadaveribus, atq; paſſim habentur apud talium ſtudioſos. Poſtremo ne Homerum quidem ignoraſſe ait, verum docuiſſe illis verſibus:

> Ἴχνια γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠδὲ κνημάων
> Ῥεῖ' ἔγνων ἀπιόντος. ἀρίγνωτοί τε θεοί περ.

Quod ita vertit Bourdelotius.

> *Namq; pedum crurumq; ſimul veſtigia pone,*
> *Perfacile agnovi remeante, aureſq; ſecante.*
> *Dij quoq; cognoſci poſſunt, certoq; notari.*

Quia ergo dij non credebãtur ambulare commotis & diductis pedibus, unoq; ante alterum per vices poſitis, ut ſolent homines, ſed junctis immotiſq; potius fluere, idcirco, & qui ſimulacra eorum geſtabant in pompa, hoc imitabantur, quod in hominibus viriſq; Cicero inconveniens putavit. Et hæc expoſitio verborum ejus, nemini, quod ſciam, evidenter ſatis tradita. Nec repugnat, quod

in verbis præcedentibus *greſſum geſtuoſum* Apulejus in bove Iſidis notaverat, id enim privatim pertinebat ad bovem, cujus ſpeciem præ ſe ferre debebat is, qui ſub pompa latebat. Sub *pompa* dico, exemplo Senecæ, atq; ipſam imaginem bovis intelligo. Ita namq; ſolebant, Græcos imitati, ut opinor, quibus ſimiliter πομπὴ res quælibet, quæ in pompa transvehitur. Caſaubonus ad lib. V. Athenæi, c. 7. Πομπὴ *ſignificat res ſingulas in pompa transvectas, ſive, ut Latini loquuntur, ſingula pompæ fercula. Sic intellige de ſecunda pompa:* ἔπειθ' ἡ τοῖς βασιλέων γονεῦσι καθωσιωμένη. *Sequebatur Luciferi ſimulacrum, ferculum divis parentibus regis & reginæ ſacrum. Deinde auctor multas* πομπὰς *in unum cogit, & ait,* μετὰ δὲ ταύτας αἱ τῶν θεῶν ἁπάντων, οἰκείαν ἔχουσαι τῆς περὶ ἑκάστων αὐτῶν ἱστορίας διασκευήν. *Quæ ita erant vertenda: Poſt has ſequebantur deorum omnium pompæ (hoc eſt imagines) ornatu eo, qui hiſtoriæ cujusq; illorum conveniebat.* Per ornatum hiſtoriæ illorum convenientem intelligit Athenæus talem, qualem ſupra in Iſide ac Anubi notavimus. Ad eundem enim modum Jupiter cum corona & ſceptro, Saturnus cum falce, Neptunus cum tridente, cæteri cum alijs id genus inſignibus incedebant; amicti de cætero veſtimentis ſplendidiſſimis. Quomodo in Antiochi pompa factum, de qua idem Athenæus capite præcedenti. Πάντων τῶν παρ' ἀνθρώποις λεγομένων ἢ νομιζομένων θεῶν ἢ δαιμόνων, προσέτι δὲ ἡρώων εἴδωλα διήγετο, τὰ μὲν κεχρυσωμένα, τὰ δὲ ἠμφιεσμένα στολαῖς διαχρύσοις. *Omnium, quotquot apud homines vel creduntur, vel dicuntur eſſe dij aut dæmones, atq; adeo heroum ſimulacra geſtabantur, alia inaurata, alia ſtolis aureis induta.* Qui ergo dicitur apud Senecam latere *ſub pompa*, is dicitur latere ſub ſacra imagine, proprie vero ſub veſtimentis illis imaginis, ſub quibus tectus, gerebat movebatq; imaginem ferculo innixam, quod incumbebat ejus humeris. Videturq; conſuetudo hæc fuiſſe nota etiam antiquiſſimis temporibus, memorataq; ac reprehenſa in Judæis ipſis à Propheta Iſaia c. 46. ubi ait: *Confertis aurum de ſacculo, & argentum ſtatera ponderatis conducentes artificem, ut faciat deum. Et procidunt, & adorant, portant illum in humeris geſtantes.* Procopius profecto ad hunc locum: Φασὶν ὡς ἐν ταῖς τῶν δαιμονίων πομπαῖς ἐκκομίζοντες ἱερεῖς τὰ ἀγάλματα φέροντες ἐπ' ὤμων τὰς πλα-

τείας

τείας ἀχθοφοροῦντες διήρχοντο. *Facere hoc dicit, ſicut in pompis dæmonum ſacerdotes deferunt imagines geſtantes in humeris, & per plateas bajulantes incedunt.* Venio nunc ad fercula funebria. Habebant enim aliquando fercula & in funeribus. Ac primum quidem ijs deportati peregre defunctorum cineres, ſi fuiſſent in auctoritate ſumma conſtituti. Sic enim de cineribus matris fratrisq; Cai imperatoris Svetonius c. 16. *Per ſplendidiſſimum quemq; equeſtris ordinis medio ac frequenti die duobus ferculis Mauſoleo intulit.* Ita habent libri. Quanquam alij exhibeant *fericulis*, quod non exiſtimo contemnendum. Sic enim requirit ratio analogiæ, uti ab initio eſt dictum, neq; inſolens Svetonio, hujusmodi attendere. At *forulis*, quod in nonnullis legitur, huc facit nihil, ac ne ſcriptum quidem ita puto, verum *forculis*. Nempe utroq; modo & *ferculis* dicebant, & *forculis*, quomodo *adverſus* & *advorſus*, *advorto*, & *adverto*, atq; alia id genus. Sed quæ hæc fericula, ſeu fercula funebria? Caſaubonus ait, fuiſſe inſtrumenta, in quibus cineres erant. *Fercula*, inquit, *appellat pompatius, ut dicam cum Tertulliano, inſtrumentum, in quo cineres erant, cum inferrentur in Mauſoleum, ob ſimilitudinem aliquam ferculorum triumphalium.* At vero ferculum dici, cui quid inſit, hactenus non puto lectum eſſe. Ac repugnat ratio vocabuli, quod non ſignat rem, quæ aliam contineat vel concludat, verum in qua alia geſtetur. Cineres non ferculis includebantur, hoc enim reperimus nuſquam, verum urnis. Scholiaſtes Lycophronis: *Mos erat, peregre mortuos cremare, cineremq; ipſorum urnis incluſos in patriam perferre.* Adde reliquos, qui de funeribus ſcripſere. Neq; dubitandum de cineribus matris fratrisq; Cai. Svetonius expreſſe, paulo ante allata ſuperius: *Ad transferendos matris fratrisq; cineres feſtinavit, tempeſtate turbida, quo magis pietas emineret, aditq; venerabundus, ac per ſemel in urnas condidit.* Non condidit in fercula, ſed in urnas, ſicut moris fuit. Quando igitur ſequitur, duobus intuliſſe ferculis, non dicitur duabus urnis, ſed hoc indicatur, urnas iſtas collocatas ſuper fercula fuiſſe, atq; illatas Mauſoleo, id quod ſingulare fuit. Agrippina certe ipſa mariti ſui cineres geſtat in ulnis. Tacitus III. An. 1. *Poſtquam duobus cum liberis feralem*

urnam

urnam tenens egreſſa navi. Alij in humeris. Idem ſtatim poſt, de iiſdem cineribus & urna. *Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur*. Nulla ferculi hic mentio, quod ſit in deportatione cinerum ſuperius dictorum. Ergo hoc peculiare fuit, voluitq; ſine dubio divinis pæne honoribus afficere matrem fratremq; per imitationem ferculorum, quibus in Circenſi pompa dici circumferebantur. Dio lib. LIX. feciſſe putat more triumphantis, quia fuit indutus prætextam, cum funus duceret. Τὸ ἱμάτιον τὸ περιπόρφυρον ἐνδὺς, καὶ ῥαβδούχοις τισὶν, ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις κοσμηθείς. *Prætextam amictus, ac lictoribus ornatus, tanquam in triumpho quodam*. Verum quomodo hæc ad triumphum poſſint referri, non video, quoniam omnia pietate ſingulari fieri, Cajus credi voluit. Magis eſt, ut credamus imitatum eos, qui deducere pompam Circenſem ſolebant. Nam & illi ſplendidiſſime veſtiti fercula & thenſas comitabantur, ſicut in ſequentibus dicemus. Unde Caſaubonus quoq; rectius feciſſe credi poteſt, ſi in verbis præcedentibus pro *ob ſimilitudinem aliquam ferculorum triumphalium*, *ferculorum Circenſium* ſcripſiſſet. Qui ne illud quidem mihi probat, quod hęc Cai fercula exiſtimat fuiſſe pæne eadem cum tropæo in funere Julij. Verba ejus ita habent, paulo poſt ſuperius allata. *Svetonius vocem tropæum non multo aliter uſurpat extremo libro primo in funere Iulij*. At ego nihil video, in quo conveniant tropæum illud & hæc fercula. De tropæo ſic Svetonius: *Intra lectus eburneus, auro ac purpura ſtratus, & ad caput tropæum, cum veſte, in qua fuerat occiſus*. Hic tropæum notat perticam, cum transverſo baculo in ſummo, defixam ad lecti caput, quali in pertica etiam ſpolia hoſtilia ſuſpendi ſolebant. At fercula Cai non fuerunt perticæ, ſed palpita extructa. Deinde Julij tropæum ſuſpenſam habuit veſtem, in qua fuit occiſus. At fercula Cai urnas non ſuſpenſas, veram impoſitas. Equidem tropæa illa, quoque fercula vocata, ſicut ſupra demonſtravi, tamen alia illorum ſpecies, alia horum, de quibus hic eſt ſermo. Niſi putamus illud voluiſſe Caſaubonum, Svetonium in funere Julij illud inſtrumentum Pompatius appellaſſe *tropæum*, ſicut hic Pompatius uſurpavit *ferculum*. Quicquid de hoc ſit, Cai fercula

non

Digitized by Google

non alia fuiſſe mihi videntur, quam qualia in Circenſi pompa fuere uſitata, & à Grammaticis plutei explicantur. Itaq; geſtata non ab uno, verum pluribus, quod innuit Svetonius, quando ait, intuliſſe cineres per *ſplendidiſſimum quemq;* ordinis equeſtris, quod accipi, niſi de pluribus, non uno tantum aut duobus, nequit. Præter hæc fercula habuerunt & alia in funeribus, quorum mentionem facit Statius lib. VI. Theb.

Portant inferias, arſuraq; fercula primi
Grajorum, titulisq; pios teſtantur honores
Gentis quisq; ſua —

Argolus in Notis ad Onuphrium hic ſermonem eſſe putat de Pheretris, ſed ſine dubio eſt falſus. Nam intelliguntur *munera* præferri ſolita, ut Svetonius appellat in vita Julij cap. 84. Hæc enim ſimul cum mortuo cremabantur injecta igni, non pheretra (ſic enim legendum apud Argulum, pro *pharetra*, quod vitio typographi nunc habetur) Ideo quoq; Statius *arſura fercula* dixit in ſuperioribus, quod ad pheretrá non pertinet. Fuerunt autem ea munera non modo lances plenæ thure, de quibus Meurſius in Funere c. 22. locum hunc accepit apud Statium, ſed & rerum aliarum, veſtium, armorum, ornamentorum; nec ſequebantur lectum funebrem, ſed præibant. Svetonius dicto Julij loco: *Præferentibus munera ſuffecturus dies non videbatur.* Dicit aperte, *prælata* illa munera, cui autem, niſi lecto funebri mortuoq;, nam de alio intelligi non poteſt. Mox & munera enarrat. *Turba*, inquit, *quicquid ad donum aderat, congeſſit: Deinde tibicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumento triumphorum ad præſentem uſum induerant, detractam ſibi atq; diſciſſiam injecere flammæ, & veteranorum militum legionarij arma ſua, quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleraq; ornamenta ſua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas.* Hæc munera in funere Julij confuſe quidem ingeſta, in alijs vero lata ordine, ac ut diſcimus ex Statio, impoſita ferculis peculiaribus, quo conſpectiora, ſplendidioraq; omnia evaderent. Id enim Statius voluit verbis allatis, indeq; partem non exiguam conſtitit nomenq; habuit ſuum, quod *pompa funebris* appellabatur. Silius voca-

Digitized by Google

vit *feretra*, quæ Statius *fercula*. Ita namq; ait lib. X. ubi agitur de funere Pauli.

Non conjunx native aderant, non juncta propinquo
Sanguine turba virûm: aut ceſſis de more feretris
Præcedens priſca exſequias decorabat imago.

Quanquam Silius non agat de muneribus cremari ſolitis, ſed imaginibus familiaribus ex cera factis, quæ & ipſe ante lectum funebrem in ferculis geſtabantur, vel ut ait Silius, in feretris. Quinimo videntur aliquando non defunctorum modo, ſed & viventium geſtaſſe imagines, præſertim virorum principalium ac magnorum, ut ſplendidius eſſet funus: easq; imagines habuiſſe non in perticis longioribus ſolidas, ſed ſuper vivos homines, intus latitantes, ut in pompa Circenſi ſolebat. Sic enim accipienda puto verba Svetonij, quæ habentur in Veſpaſiani vita cap. 19. *Et tamen ne ſic quidem priſtinæ cupiditatis infamia caruit.* Veſpaſianus. *In funere Favo archimimus perſonam ejus ferens, imitansq;, ut eſt mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus & pompa conſtaret, ut audivit HS centies, exclamavit, centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tiberim projicerent.* Caſaubonus ait, morem hunc ſervatum in funeribus divitum virorum ac inſignium, videlicet ut præirent ſcurræ ac mimi, adducitq; ſuper ea re Dionyſij Halicarnaſſenſis teſtimonium, qui ſic habet lib. VII. *Quia etiam in illuſtrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & Satyricos choros, qui lectulum præcedebant, & ſicinnem ſaltationem ſaltabant. Præcipue vero in fortunatorum virorum funeribus.* Sed Dionyſius hic agit de ijs qui ſaltabant, habituq; Satyrorum cum pellibus caprinis & ſimilibus erant ornati. Svetonius de mimo, qui ferebat perſonam Veſpaſiani, quod ad Satyros nil pertinet. Nec enim ferebat ita, ut repræſentaret Satyros, ſed ut imitaretur *facta ac dicta vivi*. Quanquam hic Torrentius ex quodam libro veteri legendum putat *viri*, non vero *vivi*. Nam ait, *imperitus quiſpiam, quia funeris ſit mentio, vivi, ſubſtituit.* Verum ego cenſeo locum longe aliter accipiendum, quam feciſſe Torrentius videtur. Exiſtimavit, ut opinor, Torrentius, ſermonem eſſe de funere aliquo, quod cujus fuerit, indicare

Sveto-

Svetonius omiſerit. : At mihi ſermo eſſe de ipſius Veſpaſiani funere videtur. Itaq; retineo *vivi*, ut ſit ſenſus, expreſſiſſe Favum illum, & imitatum eſſe facta & dicta non *viri*, quod hic nimis frigidum, nec facile ſic abſolute de incerto ignotoq; ponitur, ſed *vivi* Veſpaſiani. Sic enim conveniens erat, quia perſonam ejus ferebat. Scilicet receptum erat, ut lectum funebrem præirent non imagines familiæ ſolummodo, ſed imago ejus quoq;, qui efferebatur. Dio de funere Auguſti lib. LVI. *Imago autem ejus cerea, habitu triumphali conſpiciebatur. Hanc à palatio ducebant conſules deſignati. Altera aurea ex curia, tertia in curru triumphali ducebatur.* Sicut ergo hic in funere Auguſti anteibat Auguſti imago, ita plane & in funere Veſpaſiani. Sed gerebat Veſpaſiani imaginem Favus, qui ſimul omnia facta dictaq; vivi exprimebat. Debebat nempe ſimilem ſe exhibere vivo, ſicut hodieq; videmus fieri in funeribus magnatum & nobilium. Anteferunt loco imaginum vexilla cum inſignibus avorum atq; proavorum. Sequitur cataphractarius, equo inſidens, pulcherrimè ornatus, qui vivam mortui referre debet effigiem. Conſvetudo iſta tota ex Græcis Romanisq; funeribus translata eſt ad noſtra. Nam & in illis ita defuncti præcedebat imago, interdum nuda ſimplexque, interdum animata expreſſaq; dictis factisq; per eum, qui latens in ferculo geſtabat. Quomodo in funere Veſpaſiani factum, unde quoque Favum tuliſſe perſonam Veſpaſiani. Svetonius ajebat. Nam *ferre perſonam* alicujus mea ſententia hic ſignificat geſtare effigiem in ferculo, atq; geſtu corporis ac oratione exprimere eum, qui ejusmodi effigie ſignificatur. Neq; dubito, quin hæc locutio ſit propria translata deinde ad perſonas quaslibet, & perſonarum functiones. Quomodo & *imponere perſonam* uſurpatur, item *induere perſonam*. Nam *induere perſonam* dicitur, ſicut ſupra *induere deos* à Tertulliano demonſtravimus uſurpari. *Imponere* vero, ſicut imponere imaginem humeris, de quo pariter eſt actum. Quando igitur Svetonius de Favo ait, tuliſſe perſonam in funere, de perſona Veſpaſiani debet intelligi præcedente lectum funebrem, quam ferebat Favus, ſicut quandoq; ferri perſonæ ac imagines deorum ſolebant in ludis Circen-

ſibus, ac velut vivam exhibebat geſtu ac oratione. Pertinebatque huc, quod ſequitur apud ipſum, quæſiviſſe, quanti conſtaret funeris pompa, item petijſſe, dari ſibi centum ſeſtertia, & vel in Tiberim ſe abjicerent. Hoc enim conveniens erat funebri negotio, & ſepulturæ jam jam peragendæ, & cupiditatem priſtinam Veſpaſiani infamia quadam perſtringebat, de qua ab initio Svetonius teſtabatur. Ut proinde liqueat, non *viri*, quod putabat Torrentius, apud eum legi oportere, verum *vivi*, ut ſit ſenſus, fuiſſe hanc conſvetudinem Romanorum, ut ante funera magnatum irent, qui geſtarent ſimulacra defunctorum, non muta & immobilia, ſed à ferentibus animata per geſtus, facta, dicta, quæ conformia eſſent factis dictisq; eorum, cum adhuc eſſent vivi. Dico, hanc fuiſſe conſvetudinem, quoniam expreſſe Svetonius hoc factum teſtatur, *ut eſt mos*, quod à nemine hucusq; puto eſſe obſervatum. Ad poſtremum ſunt & fercula funerum Plinio memorata lib. X. c.10. ubi de milvis; *Notatum in his, rapaciſſimam & famelicam ſemper alitem nihil eſculenti rapere unquam ex funerum ferculis.* Sed hæc fercula, qualia jam ab initio nobis expoſita, plena cibis, quæ in tumulis defunctorum dijs manibus apponebantur. B. Auguſtinus ſerm. XV. *Miror, cur apud quosdam infideles hodie tam pernitioſus error increverit, ut ſuper tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quaſi egreſſa de corporibus anima carnales cibos requirant.* Delechampius de cœna funerali accepit. *In funeribus*, ait, *cœna lauta apparabatur, quam ad rogum delatam cum defuncto cremarent.* At hoc alienum eſt huic loco. Nam ſi cremarunt, quid fuit mirum, ſi ex ea milvi nihil rapuerunt? Itaq; non de iſta cœna ſermo eſt, ſed cibis poſtea repetitis vicibus tumulo imponi ſolitis, ut dixi. Quo reſpexit & Tertullianus in de Reſurrectione Carnis, ubi ait: *At ego magis ridebo vulgus, tunc quoque, cum ipſos defunctos atrociſſime comburit, quos poſtmodumguloſiſſime nutrit.* Malè referunt ad cœnam funeralem, quod apparet, quia manifeſte ait primum combuſtos, & poſt demum nutritos. Et ſervatur hodieq; conſvetudo illa apud Moſchos, neque Suecis veteribus, alijsq; populis Septentrionis ignorata fuit.

Cap..

Cap. IV.

De Sellis cathedriſque.

Sella geſtatoria, portatoria. Fertoriũ. Sella procurata. Aurelianus exponitur. Barthius & Chimentelius notantur. Fertulum. Savaro rejicitur. Seſſio bajulatoria δίφρος. *Alius eſt à lectica, & quæ illa differentia. Sella alta. Lubinus alijq; notati & juvenalis explicatus. Sella differebant à cathedris. Cathedræ mulierum. Sedere inter cathedras. Cathedræ longæ. Scamna. A Voſſio diſſenſum. Varro explicatur. Gradus & ſcalæ differunt. Subſellia. In his ſedent. Sella feminarum mollior. An clauſa.* δίφρος καλάστειγος *à quo inventus. Eſt virorum.* Καλάστειγον *quid. Quomodo clauſa muliebris ſella. Suetonij locus examinatur. Adoperta ſella. Sella triplex. Plinius exponitur. Sella laxior, anguſtior. Sella num acceperit duos. Sella & ſedes differunt. Locus Taciti exponitur. Lipſius revellitur. Geſtantur etiam qui ſunt in curru. Sellula. Sella pellicea, oſſea, eborata, argentata. Lampridius corrigitur. Pellis. Chimentelius notatur. Sella bracteata. Cervical in ſella. Lecticarij, ſellarij, cathedrarij. Bini ſellam portant. Lubinus & Gonſalius notantur. Aliquando plures. Hexaphoron. Late vehi, quid. Lecticarii donati uxoribus. Conductitij lecticarij. Sella ad iter infirmioribus, mulieribus, delicatis. Sella ad cuſtodiam pudoris. Impudentiores conſpiciendas ſeſe dabant, quod pravis temporibus habitum civile. Sellam meretrices aperiebant proſedæ, ſellariæ. Sellæ virorum. Sellæ patronorum. Lubinus & Chimentelius rejecti. In ſellis legebant, dormiebant. Sellæ in viis publicis commoditatis & occultationis cauſſa. Noxii ſellis deportati. Arcus ſellæ. Chimentelius & Pignorius rejecti. Sella debilium. Marcellinus exponitur. Sellæ ad exercendum corpus.*

TErtium vehiculorum genus, quod geſtari ſolet, *ſella* eſt, ad differentiam aliarum *geſtatoria* vocata. Plures enim ſellæ apud veteres fuerunt. Aliæ ſtabiles ac fixæ, aliæ mobiles quidem, ſed tamen domeſticæ. Quædam proferebantur etiam in publicum, ut peculiari opere vir egregius, Val. Chimentellius docuit, quo marmor Piſanum *de honore biſellij*, pulcherrimè illuſtravit. Et il-

Digitized by Google

luſtraturus erat pluribus, niſi prætnatura mors dignum longiori vita intercepiſſet. Dum enim iſta ſcribimus, nuntium de erepto eo bonis artibus ac litteris accipimus ingratum. Inter eas ergo ſellas, quæ proferri ſolebant etiam in publicum, geſtatoria eſt. Svetonius in Nerone. c. 26. *Interdiu quoq; clam geſtatoria ſella delatus in theatrum.* Cælio Aureliano *ſella* eſt *portatoria* lib. I. c. 1. iſtis verbis: *Ante cibum præterea erit adhibenda geſtatio, portatoria ſcilicet ſella, ſine vehementi motu.* Eidem etiam *fertoria.* Sic enim habet lib. I. c. 5. *Levem & delectabilem adhibeat geſtationem, ut fertoria ſella, vel cathedra.* Dixit & *fertorium* in neutro. Verba ejus lib. I. c. 1. *Adhibenda igitur vectatio pro viribus ægrotantis, fertorio, vel ſella procurata.* Quærunt eruditi, quæ hoc loco nominetur *ſella procurata?* Barthio Adverſar. lib. XLI. c. 25. eſt, ad id commode inſtructa, & neceſſarijs omnibus curata. Chimentellio, prompta, proviſa, curata. Mihi contra videtur ſella nulla unquam *procurata* dicta. Nam apud Aurelianum illud *procurata* non ad ſellam puto referendum, verum longius præcedentem *vectationem.* Dicitur *vectatio procurata fertorio vel ſella,* quæ hoc genere vectabuli inſtituitur. Quomodo *ſomnia procurata mola ſalſa* Tibullus lib. I. eleg. 5. ſenſu licet alio, uſurpavit. Nam *procurare* hic compoſitum, pro ſimplici *curare.* Jam vero uſitatum *curare corpus cibo, curare corpus ſomno.* Poſſumus igitur pari ratione dicere, *procurare vectationem fertorio,* quod hic viri docti cogitaſſe non videntur. Porrò Savaronem video ad lib. I. ep. 12. Sidonij notare, Aſconium pro *fertorio* uſurpaſſe *fertulum:* Verba ejus: *Ditiores portabantur in lectica, quæ ſella portatoria Cælio Aureliano, & fertulum Aſconio III. in Verrem.* Verum eo loco nil de ſella invenias apud Aſconium. Nec de *fertulis* ibi agitur, ſed *ferculis,* qualia in triumphis uſurpari ſolebant, quod jam in ſuperioribus monſtratum eſt. *Ferculis,* inquit, *ſigna ante triumphantem vehi per pompam ſolebant.* Pro *ferculis* in ſuo codice Savaro legit *fertulis,* & accepit de ſellis vel lecticis. Sed nec ibi *fertulis* legitur, nec ſi legeretur, ulla ratione capi de lecticis ſelliſve deberet, quippe quorum uſus nullus unquam ad geſtanda in triumpho ſigna fuit. Ergo melius fortaſſe, quod Savaro idem tradit

ex

Digitized by Google

ex Aureliani lib. I. c. 15. dici quoq; *ſeſſionem bajulatoriam*, nam Aurelianus ipſe quidem nunc ad manus nobis non eſt: & poteſt *ſeſſio* non de ſella tantum accipi, ſed & cathedra & ſcamno, cum & in his geſtari ſolerent. De cathedra notum ex ſuperioribus. De ſcamno legimus apud Celſum lib. II. c. 14. *Geſtationum vehementior eſt in alto mari navi, vel lectica, aut ſcamno.* Græci ſellam, qualem hic exponimus vocarunt δίφρον, uti liquet ex Dionis Caſſij lib. LX. verba poſtea proferemus. Erat autem non eadem cum lectice, quod Savaro cenſuit, ſed plurimum diverſa. Diſtinxeruntq; veteres clariſſime. Svetonius in Domitiano c. 11. qui ſolus ſufficit: *Habitabat cum patre una, ſellamq; ejus ac fratris, quotiens prodirent, lectica ſequebatur.* Diverſitas hæc in eo primum, quod in ſella ſederent, ſicut verbum ipſum docet, contra cubarent in lectica, quod jam Lipſius notavit. Deinde, quod ſella eſſet altior, lectica longior; ſic enim neceſſe erat, poſtulabatq; in altera quidem habitus ſedentis, in altera vero habitus cubantis jacentisve. Reſpexiſſe huc exiſtimo Juvenalem Sat. III. v. 135. cum ſic canit:

Cum tibi veſtiti facies ſcorti placet, hæres,
Et dubitas alta Chionem deducere ſella.

Sellam albam explicant Lubinus, atq; alij, qua meretrix, cui nomen Chione, alte vehebatur per urbem ac ſuperbe. Chimentellius primo ſellam intelligit non geſtatoriam, ſed *ubi maneret amaſios:* quam putat dictam *altam*, ut *lupam demonſtaret non tam curti aſſis, aut vulgaris indicaturæ*, ſed difficilem, magnoq; pretio comparandam. Sed qui explicari poſſit *alta*, propter magnum pretium, qvum Chione, charis illis atq; difficilibus opponatur? Præcedit nempe apud Juvenalem

— Alter enim, quantum in legione Tribuni
Accipiunt, donat Caluinæ, vel Catienæ,
Vt ſemel atq; iterum ſuper illam palpitet —

His adulteris magno precio comparandis opponit Chionem, ſcortum precij minoris, ut vulgatum, & in ſella per plateas oſtentare, mercesq; venalitias proponere ſolitum. Ut proinde ſella ejus alto modo eo, quo volebat Chimentellius, accipi haud queat.

Deniq;

Deniq; ipſa ratio loquendi valde dura eſt, ſi *ſellam altam* uſurpatam pro meretricula ingentis pretij diceremus. Sed nec *alta ſella* propriè *ſuperba* eſt, quod Lubinus putabat, verum revera exſtructa & ædificata in altum. Scilicet, ut dixi, quoniam in ea ſedebant, idcirco extrui altius neceſſe erat. Videturq; in ſellis æſtimatum, ſi eſſent altæ, tantoq; habitam ſplendidiorem quamlibet, quanto altior exiſteret: tantoq; vulgatiorem, quanto eſſet humilior, aut depreſſior. Quo reſpectu quoq; poteſt fieri, ut *altam ſellam* cum epitheto Juvenalis dixerit, intellexeritq; non vulgarem, ſed ſplendidiorem, qua ſe circumferri Chione juvenum alliciendorum gratia voluerit. Non autem à lecticis ſolum, ſed & cathedris diverſæ ſellæ fuiſſe videntur. Cælius Aurelianus ſanè ſupra indicato loco: *Levem & delectabilem adhibeat geſtationem, ut fertoria ſella, vel cathedra.* Tanquam res diſtinctas ponit. Similiter lib. II. cap. 1. *Geſtatione corpus movemus pro virium modo fertoria ſella, ſive cathedra.* Quæ harum inter ſe diverſitas extiterit, haud liquet. Chimentelius fertoriam communem & vulgarem, cathedram honeſtiorem atq; inſtructiorem fuiſſe exiſtimat. Sed hæc nuda eſt ſuſpicio, nec in verbis quidquam allatis, quibus queat confirmari. Potius conjecerim cum Lipſio, ſellas communes fuiſſe ſexui utrique, cathedras pertinuiſſe tantum ad mulieres. Nam quod legitur apud Juvenalem Sat. I. v. 64.

— Cum jam ſexta cervice feratur
Hinc atq; inde patens, ac nuda pæne cathedra
Signator —

Id cum Scholiaſte veteri de lectica mallem explicare, qui ſic ait: *Sexta cervice; lectica, faciente luxuria, à ſex hominibus portabatur.* Quod ſi tamen, quoniam repugnat nomen cathedræ, quod à καθῆμαι, *ſedeo*, cathedram ſic proprie vocatam quis hic putet intelligendam, ne ſic quidem alia, quam muliebris erit. Nempe ſermo eſt de falſario, qui ut luxum ac mollitiem poſſet alere, per ſubſignationem adulterini teſtamenti hæreditatem alienam involavit. Itaq; non fuit inconveniens, quod ei cathedram attribuit Poeta. Indicavitq; eo, quia *multum* ait *retuliſſe de Mecœnate ſupino.* Cum præ-

ſertim

ſertim viri molliores uti ſellis muliebribus haud abnuerint. Svetonius in Othone c. 6. *Tunc abditus propere muliebri ſella in caſtra contendit.* Quæ hic *ſella muliebris*, ea opinione mea apud Juvenalem *cathedra*. Igitur & *mollis cathedra* eidem Juvenali, quia fuit molliter pro delicijs & mollitie feminarum parata. Sic enim loquitur de Hippia mœcha famoſiſſima Sat. VI. v. 90.

— — Famam contemſerat olim,
Cujus apud molles minima eſt jactura cathedras.

Cathedra profecto alias ubique, niſi ubi ſit reſpectus ad mollitiem muliebrem, de ſolis uſurpatur feminis. Phædrus noſter lib. III. cap. 9.

Hi ſpeculum (in cathedra matris appoſitum fuit)
Pueriliter ludentes forte inſpexerant.

Ita locum hunc legendum dixi ad auctorem ipſum. Liquet autem, eam cathedram in uſus muliebres fuiſſe comparatam. Atq; ideo *feminea* eſt *cathedra* apud Martialem lib. XII. non quod eſſet etiam virilis, ſed quod feminæ illa uterentur. Epigramma eſt ad Candidum, ubi agit de homine molli:

Hunc qui femineis noctesq; diesq; cathedris
Incedit, tota notus in urbe nimis,
Crine nitens, niger unguento, perlucidus oſtro
Ore tener, latus pectore, crure glaber
Vxori qui ſæpe tuæ comes improbus hæret,
Non eſt quod timeas —

Senſus eſt, eum mollem delicatumq; vectum cum mulieribus in ſuis cathedris. Aliæ ſunt cathedræ domeſticæ, ut ſic appellem, quibus conſidebant pariter feminæ, ſed domi ſuæ, nec confundendæ cum prioribus, quod fere facere video doctos. Talis illa Martiali memorata lib. V. ep. in Cotilum, quam Rigaltius accipere de priori non debuit. Verba ejus, poſtquam quæſiviſſet, quis ſit bellus homo appellandus?

Inter femineas tota qui leve cathedras,
Deſidet, atq; aliqua ſemper in aure ſonat.

Digitized by Google

Sermo hic non poteſt eſſe de cathedris geſtatorijs, quia dicit *inter* cathedras. *Inter cathedras* enim *ſedere* dicitur is proprie, qui ſedet in medio earum, qui cathedras illas habet circa ſe, quod intelligi hoc loco, niſi de domeſticis, non poteſt. Has cathedras ad cæterarum differentiam Juvenalis appellavit *longas*, quia geſtatoriæ magis erant altæ. Verba ejus extant Sat. IX.

-- *Et ſtrata poſitus, longaq; cathedra*
Munera fœmineis tractas ſecreta Kalendis.

Scholiaſtes vetus *ſcamna* explicavit. *Cervicalibus*, inquit, *ſtratum ſcamnum dicit.* At vero ſcamna Voſſius in Etymologico dicit *alta* fuiſſe *editaq;, ut ſcandere opus eſſet.* Verum quomodo hoc demonſtrare valeat, haud video. Nam Varronis quidem locus, quem adducit, longe diverſum teſtatur. Verba ſunt in lib. IV. de L.L. *Quia ſimplici ſcanſione ſcandebant in lectum non altum, ſcabellum, in altiorem, ſcamnum, duplicata ſcanſio gradus dicitur.* Non hoc loco dicit Varro, ſcamna ſic fuiſſe alta editaq;, ut ſcandere opus eſſet, verum in lectos altos editioresq; ope ſcamni ſcandiſſe. Facit lectos triplices alios humiles, alios altiores, alios altiſſimos, ut conſcēderent in humiles, adhibuiſſe ait *ſcabella*, quæ ſunt ſcamna minora & humiliora. Ut verò in altiores, adhibuiſſe *ſcamna.* Ut deniq; in altiſſimos, adhibuiſſe *gradus.* Dicit autem gradus in eo fuiſſe diverſos à ſcamnis, quod illi duplicem haberent ſcanſionem. Et ſine dubio hinc gradus dicti ſunt. Duplicem enim ſcanſionem faciunt duo illi gradus, è quibus conſtabant, qui ἁπλῶς gradus dicebantur. In quo differebant à ſcalis. *Scalæ* habebant gradus plures, id eſt tabellas, alteram alteri certis intervallis in altum impoſitas, quibus inſiſtentes enituntur ſurſum. At vero *gradus* non habebant, niſi duas. Contra ſcamna nonniſi unam tabulam ejuſmodi, ſicut hodieq; videmus in ijs, quæ meis popularibus *Schæmel*, Suecis *Pall* vocantur. Jam ſi unum tantum iſtiuſmodi habuerunt gradum, non profecto alta fuerunt, ut opus eſſet ſcandere, ſed humilia prorſus. Itaq; & *ſubſellia* ſunt dicta, quod Voſſius ipſe notavit. l. 2. lib. III. Cod. Theodoſ. de Contr. Empt. *Vt etiam ſi ſubſellia, vel ut vulgo ajunt, ſcamna vendantur.* Subſellia non fuerunt alta, ſed minora

ſellis.

ſellis. Varro lib. IV. de L.L. *Vt ſubſipere, quod non planè ſapit, ſic quod non planè erat ſella, ſubſellium dicebatur.* Vides, ſubſellium non fuiſſe planè ſellam, ſed minus aliquid, & humilius. Idem ergo & de ſcamno judicandum. Ideo & ſcamnis appoſitis in ſellas adſcendebant, hoc eſt ſubſellijs. Iſidorus lib. XX. c. II. *Scamna ſunt, quæ altioribus lectis apponuntur, dicta à ſcandendo, hinc & ſcabella, qui lectis parvis vel ſellis ad adſcenſum apponuntur.* Scabella dicit, ſive ſcamna parva apponi ſellis, & ſubſellia intelligit. Subſellia enim ſcamna, & ſæpe ſcamna parva, id eſt ſcabella; dicta ſcamna, quia ſuper ijs adſcendebant in lectum, ſubſellia verò, quia erant ſimul ſellæ minutæ humileſque, ac in ijs ſedebant. Nam in ſubſellijs ſediſſe, notum. Sveton. in Claudio c.23. *Medium inter Conſulum ſellas, Tribunitio ſubſellio ſediſſe.* Expreſſe dicit, *ſediſſe*, ſimul ſellis Conſulum opponit ſubſellium tribunitium non profecto altius, qui enim poſſit tribunus in minori dignitatis gradu conſtitutus? ſed humilius. Et quia idem fuit ſcamnum, cumq; ſcamno eadem cathedra domeſtica mulierum, hinc colligitur, & cathedram illam non fuiſſe pari altitudine cum ſella conſulari, multoq; minus geſtatoria, quam exiſtimo fuiſſe altiorem. Alia proinde iſta cathedra, & alia, quæ ſellam geſtatoriam ſignificat. Non tamen quamlibet, ſed femineam, ut dixi. Sed quæ differentia inter ſellam muliebrem, & virilem? Ego certi nihil ad hunc diem reperi. Structuram non oportet multum fuiſſe diverſam, quia idem utriq; nomen; quia viri quoq; interdum vecti ſellis muliebribus. Ornatus quoq; tam diſtinctus eſſe vix potuit, quod tamen aliquibus video placere. An putamus ſedem in his molliorem, quoniam conveniebat feminis; & eſt *mollis cathedra* apud Juvenalem Sat. VI. quam cum ſella feminarum diximus fuiſſe eandem? Nam quod *mollem* dictam cenſet Turnebus propter pulvinaria, eo non probare poſſum, quia hæc in ſella omni fuiſſe videntur. Feminarum verò mollis ideo, quia ſedebant non in tabula, ſed corio duplici, farcto tomento, loris binis pluribuſve ſubſtratis ſuſpenſo, ſicut hodieq; ſolet, mollioris ſeſſionis grata. Sunt, qui feminarum quoq; putant clauſſam fuiſſe, non & virorum. Et huc trahunt illud Svetonij de Othone cap. 6.

Tunc abditus propere muliebri ſella in caſtra contendit. Ac profectò legimus & apud Juvenalem Sat. 1.

Oſtendens vacuam & clauſam pro conjuge ſellam.

At quando dicunt, talem Græcis δίφρον καλάστεγον appellatam, hanc ſuam ſententiam evertunt. Δίφρος enim καλάστεγος Claudiani eſt inventi, quod fatentur ipſi ex Dione, non in uſus mulierum, ſed virorum. Dio ita habet lib. LX. de dicto Claudio. Δίφρῳ καλαστέγῳ πρῶτος Ῥωμαίων ἐχρήσατο. Ergò δίφρος κατάστεγος magis ad viros pertinet, quam feminas; inventa quippe à viris, & ab ijsdem uſurpata. Sed κατάστεγον non puto denotare clauſum & opertum, verum ſuperne tantum tectum. Pollux lib. I. c. 9. Τὸ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν, ὄροφος, στέγη, καὶ ὀροφή. καὶ ὑπόστεγόν τι καὶ ἄστεγον, καὶ κατάστεγον. Oſtendit verbis apertiſſimis, στέγην dictum apud Græcos, quod eſſet non à lateribus, ſed ſupra caput, indeq; κατάστεγον nuncupatum. Δίφρος igitur κατάστεγος non propriè ſella eſt undiquaq; ſuperne ac à lateribus operta, ſed ſolummodo in ſummo. Quale proinde genus invenerit Claudius, viriq; deinde alij tranſtulerint in ſuos uſus. At fœminarum revera fuerunt clauſæ, hoc eſt opertæ etiam à lateribus. Ideo in eis ſecrete habitas vel in publico Tertullianus dixit in de Pallio c. 4. *At nunc in ſemetipſas lenocinando, quo planius adeantur, & ſtolam, & ſupparum, & crepidulum, & caliandrum, ipſas quoq; jam lecticas, & ſellas, queis in publico quoq; domeſtice ac ſecrete habebantur, ejeravere.* Si in ſellis, quod Tertullianus ait, domeſtice ac ſecrete habitæ mulieres, hoc eſt, ita vectæ, tanquam domi eſſent, ac à turba omni ſeparatæ, undiquaq; tectas eas fuiſſe apparet. Igitur & diſtributor apud Juvenalem licet ſellam videat, de ſedente in ea conjuge illius, qui petit ſportulam, non eſt certus, ſed proferre ipſam caput petit. Poſtquam enim maritus, ſimulans videlicet, licet vacua eſſet ſella, conjugem in ea ſedere, ad diſtributorem: *Galla mea eſt, citius dimitte.* Tum diſtributor; *Profer Galla caput.* Quibus verbis ſimul exiſtimo conſtare, ſellas illas non fuiſſe clauſas latis ſpecularibus ac vitris, ſic enim vel per vitra conſpici potuiſſet, nec prolatione capitis fuiſſet opus, verum velis linteis coriisve, ſicut hodieq; receptum nobis in vulgaribus vehiculis. Potuerunt

Digitized by Google

runt tamen vela illa coriave removeri, quod neceſſe fuit, ut proferret caput, imò ſic convolvi, ut ſella videretur nuda, planè ſicut hodieq; fit in vehiculis. Hoc enim Juvenalis voluit alio loco, ubi de ſubſignatoris falſi cathedra, quem eandem eſſe dixi cum ſella muliebri; *Fertur*

Hinc atq; inde patens, ac nuda pæne cathedra.

Benè *hinc atq; inde*, nam ſuperne quidem tecta erat, in utroque vero latere dimota habebat vela convolutaq; ac ſuſpenſa. Hoc enim propriè *hinc* & *inde*. Addit tamen pæne, credo, quod à fronte ſaltem obducta illa vela manerent. Feminarum ergò cathedræ ſellæve vulgo fuerunt clauſæ undiquaq; corijs, niſi quod per foramen exiguum diem fortaſſis admitterent. Virorum vero ſuperne tantum tectæ, de cætero patentes. Neq; alia fortaſſis cauſſa eſt, cur Otto ſella muliebri uſus fuerit: Contra Galba projectus è ſella. Tacitus Hiſt. l. cap. 41. *Juxta Curtium lacum trepidatione ferentium Galba projectus è ſella ac provolutus eſt.* Si ſella Galbæ fuiſſet clauſa, ſicut muliebris eſſe ſolebat, projici & provolvi nequiviſſet. Nam projicitur, quod ad anteriora jacitur: provolvitur, quod ad anteriora volvitur. Hoc non potuiſſet fieri obſtante ſellæ clauſtro, & objectis parietibus in ſella Galbæ. Sed ſi talis ſella fuit virorum, quid ita Svetonius in Auguſto cap. 54. *In conſulatu pedibus fere, extra conſulatum ſæpè adoperta ſella per publicum inceſſit?* Num *adoperta* hic eſt *clauſa?* Atqui talis feminarum fuit, non virorum. An δίφρος κατάστεγος exponi debet? At hæc ſella demum à Claudio inventa. Ut hoc dubium ſolvat Lipſius, pro *adoperta* putat *adaperta* legendum, *quaſi*, ait, *ſella quidem uſus Auguſtus, ſed aperta non tecta* lib. I. Elect. cap. 19. Probat emendationem hanc & Caſaubonus, verum *adapertam* non *apertam* explicat, ſed *aliqua ex parte apertam. Nam*, ait, *adaperire eſt* ὑπανοίγειν, Sed quæ aliqua ex parte tantum eſt aperta, ea aliqua ex parte non aperta, ut perinde ſit, ſive *adoperta* legas, ſive *adaperta.* Nam & *adopertum* ratione ſimili, quod parte quapiam opertum. Quare malo hic apertam

Digitized by Google

intelligere non ex parte, ſed per omnia. Quomodo apud Plinium legas lib. XXXII. c. 95. *Ius traditur alvum & veſicas exinanire, interanea diſtringere, omnia adaperire.* Sed quæ hæc adaperta vel aperta ſella? num quæ aperta ex parte? jam quid eſt aperta ex parte? quæ pars illa? Num, quod ait Lipſius, quæ non tecta? quæ vero eſt non tecta? num, quæ non clauſa? ita enim Lipſius intellexiſſe videtur. Mihi ea eſt, quæ non κατάστεγος, id eſt tantum ſuperne nullum habebat. Nempe mea opinione triplex ſella fuit: una nec ſuperne, nec à lateribus operimento clauſa, ſed aperta tota, nihil differens à ſellis cæteris, niſi quod aſſeribus immiſſis poſſet geſtari. Talis Auguſtea. Alia, quæ ſuperne tecto fuit munita, de cætero aperta & ipſa. Talis Claudij, & poſt eum communiter virorum. Alia undiquaq; cooperta clauſaq;. Talis fœminarum. Auguſtea verè aperta fuit, quia nihil habuit operimenti. Cæteræ non idem. Quo reſpectu & Antyllum credo de his ſellis geſtatorijs prodidiſſe, quod ſint aliæ apertæ aliæ coopertæ. Sic enim ex eo Hieronymus Mercurialis lib. III. Artis Gym. c. 11. *Sellam duplicem fuiſſe tradit Antyllus, alteram, in qua jacebant, alteram, in qua ſedebant, quæ vel cooperiebatur, vel aperta ſinebatur.* Ita Hieronymus, nam ipſum quidem conſulere non licuit. Sed ſi muliebris ſola clauſa undique, quid ita proditur de Plinio, quod ſella uti Romæ voluerit hybernis menſibus, ne impediretur in legendo ſcribendoq; à cœli inclementia. Nec enim convenire, niſi clauſæ undiquaq; videtur, ut excludat frigus. Verba Plinij junioris leguntur lib. III. ep. 5. *In itinere quaſi ſolutus cæteris curis huic uni* (ſtudio litterarum) *vacabat. Ad latus notarius cum pugillaribus & libro, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem aſperitas ullum ſtudij tempus eriperet: qua ex cauſa Romæ quoq; ſella veheretur.* Videtur dicere, vectum ſella ſuum avunculum, ut ne cœli quidem aſperitas eriperet ei ſtudij tempus, atq; ſic neceſſe eſſe, ut munita contra illam aſperitatem credatur. Verum ego locum aliter opinor explicandum, videlicet de ſola Plinij diligentia, nullo habito ad aſperitatem cœli reſpectu. Vectum ſella, non propter cœli aſperitatem, ſed ne ſibi ullum ſtudij eriperetur tempus, quod nempe fuiſſet

fuiſſet ereptum, ſi ambulaſſet pedibus, quia legere tum haud licuiſſet. Habemus ergo ſellam aliam virilem, aliam muliebrem; illam tectam ſuperne tantum, hanc undiquaq;. Fuit autem utraq; vel laxior, vel anguſtior. Digniores ac potentiores ſella utebantur laxa. Inde Seneca de Conſtantia c.14. *Quid refert quantum habeat, quot lecticarios, quam ornatas aures, quam laxam ſellam.* Itaq; non unus ſemper ſolusq; in ſella, licet frequentiſſimum hoc eſſet, aliquando enim & duo, ſi quidem Lipſium audimus. Qui ſic ad An. Taciti II. c. 33. ubi auctor de Narciſſo: *In eodem geſtamine ſedem poſcit ſumitq;. In eodem geſtamine, id eſt, geſtatoria ſella, qua à Claudio deducta in vulgi uſum. Apparet, in uno geſtamine plures ſellas fuiſſe, ut hic vides in Narciſſo, qui eodem geſtamine ſellam poſcit ſumitque.* In quibus tamen verbis non intelligo, quid velint ſellæ plures in eodem geſtamine. Nam ſi geſtamen ipſum ſella, quomodo in ſella una, ſella plures? Sed nec ſellam poſcit Narciſſus in eodem geſtamine, quod hic ait Lipſius, verum ſedem. Differunt porrò plurimum inter ſeſe *ſella*, & *ſedes*. *Sella*, integra & tota eſt fabrica, *ſedes* una illa tabula, cui inſident, quamq; occupant, qui ſella utuntur. *Sedile* quoq; appellarunt. Chimentellius benè c. 24. *Sedile propriè ea pars, quam ſede premimus, quomodo in Actis D. Marci vocatur, quæ Henr. Valeſius profert ad Euſebij Hiſt. Eccleſiaſticam VII, 19. In cujus cathedræ ſedili, &c. planitie ſcilicet illa lignea, omni exuta fulcrorum, pedum, ornatu aut inſtrumento.* Sicut ſedile pars ſellæ, ita & ſedes, eadem enim ratio utriusq; eſt vocabuli. Quare qui in ſella poſcit ſedem cum alio, non ſellam aliam in ea poſcit, verum locum, ubi queat ſedere. Sedet, quod *geſtamen, ſellam* explicat, non caret omni dubitatione. Sermo enim ibi non eſt de Narciſſo tantum atq; Claudio, id eſt duobus in geſtamine eodem, verum L. Vitellio quoque, & P. Largo, id eſt quatuor, quod ipſum quoq; Chimentellio recte obſervatur. Porrò quatuor in ſella una conſediſſe non eſt veriſimile, quoniam ſtructura ejus altior, quam longior, ut dixi ſupra. Quare mallem de vehiculo accipere cum rotis; nam lecticam cogitare prohibet, quoniam in ea jacebant, Narciſſus verò *poſcit ſedem*. Neq; obſtat vox *geſtaminis*, quoniam

geſtari

geſtari dicuntur, etiam qui utuntur vehiculis. Martialis lib. I. ep. de Regulo

— -- *cum mole ſub illa*
Geſtatus bijugis Regulus eſſet equis.

Hic *equi bijugi* ſunt bigæ, quibus Regulus *geſtatus* dicitur. Similiter *geſtatio* de vehiculo uſurpata Cælio Aureliano lib. II. cap. 1. *Tum geſtatione corpus movemus pro virium modo fertoria ſella, ſive cathedra, tum longiore vehiculo.* Celſus lib. II. *Genera geſtationum plura, ſed tamen leviſſima eſt navi, acrior vehiculo.* Quanquam ergo genus aliquod ſellarum laxius extiterit, non id eo factum videtur, ut geri ſimul in eadem ſella poſſent duo, ſed ut, qui gerebatur, ſpacium haberet amplius, & hoc ipſo majorem, potentiorem, glorioſiorem ſeſe exhiberet. At quorum fortuna exilior, ij ſella utebantur arctiore. Talis opinor, quam appellat *ſellulam*, & Vitellio clam fugienti tribuit Tacitus III. Hiſtor. c. 85. *Vitellius capta urbe, per averſam palatij partem, Aventinum in domum uxoris ſellula defertur.* Dicit, *defertur*, unde patet, agere de ſella geſtatoria: quam vocat *ſellulam*, quia fuit vulgaris, ut facilius lateret, ac minuta. Cæterum hæ ſellæ ſua habebant ornamenta, quædam pretioſiora, quædam minus pretioſa. Inde *ſella* alia *pellicea*, alia *oſſea*, alia *eborata*, alia *argentata*. Lampridius in Heliogab. c. 4. *Semiramica facta ſunt ſenatusconſulta ridicula de legibus matronalibus, quæ ſella veheretur, & utrum pellicea, an oſſea, an eborata, an argentata.* Τὸ *Semiramica* hic vitioſum eſt, quod liquet ex appoſito *ridicula*, quod ſine dubio τοῦ *Semiramica* interpretatio, ex gloſſa recepta in textum, ac ſi expungendum. Pro *Semirame* mallem cogitare quid de *ſimiis*, quia illi propriè ridiculi, ac iccircò legere *ſimiatica*, vel quid tale, quod oſtendat ſenatusconſultis iſtis ſimiarum more imitatas viros, illas de mulierum conventu ſenatores. Niſi cum Salmaſio malumus *Symiamira*, ut intelligamus Symiamirica, ſic à matre Heliogabali Symiamira vocata. Cæterũ *pellicea* quæ hic vocatur *ſella*, opinione mea inductam pellibus, hoc eſt corijs ſignificat, eſtq; maximè vulgaris. Niſi quis exiſtimet, habuiſſe pellibus propriè ſic dictis, hoc eſt hirtis & villoſis corijs obductas. *Pellis* enim propriè, ut eſt detracta

Digitized by Google

detracta pecori ſeu animali, cum pilis, lanis, villis; cum corium, cui ea ſunt adempta, coriarij alutarijve opera. Iſidorus lib. XI. cap. 1. *Pellis, mox detracta, ſubacta jam corium dicitur.* Vult, differre pellem à corio, quod illa ſit, qualis eſt in vivis animalibus, cum pilis ſcilicet, lanisve. Cum præſertim ſellis quoque aliis inſternerent, ipſo auctore Homero, qui ſic Odyſſ. T.

Εὐρυνόμη φέρε δὴ δίφρον, καὶ κῶας ἐπ' αὐτοῦ.

Eurynome affer ſellam & pelles ſuper eam. Quo in loco dubitare non debebat eruditus Chimentellius, utrum pellem pro pulvillis concinnatis & conſutis, an per ſchema, quod appellant ἓν διὰ δυοῖν, ſellam pelliceam aut coriaceam intellexerit. Nam poſterius revellit evidenter illud ἐπ' αὐτοῦ. Unde & Euſtathius, καὶ κῶας ἐπ' αὐτοῦ βάλλεται ἐφ᾽ ᾧ ἐντίθεσθαι. quod ſignificat, pellem fuiſſe superinjectam, nempe ut in ea ſederent. Prius quoq; pugnat cum ſimplicitate veteri conſvetudineq;, de qua etiam apud Romanos intelligimus ex Feſto, quando tribuit novæ nuptæ, item Servio ad Æn. IV. ubi ait; *Sellas duas jugatas ovili pelle, ſuperinjecta poni mos eſt.* Sicut autem pellicea ſella eſt contecta vel inducta pellibus, ſic *oſſea* contecta vel inducta oſſibus. Ita namq; docet ratio vocabuli, quod ſignificat vel ex oſſibus integre conſtructum, vel ſic exterius appoſitis veſtitum, ut mere oſſeum videatur. Quomodo habemus *cultrum oſſeum*, apud Columellam lib. XII. c. 45. *Illud verò, quod multi faciunt, ut ea dividant oſſea cultro, & ſemina eximant, quod putent ex eis pomum vitiari, ſupervacuum eſt.* Item *ſtylum oſſeum* apud T. Quintium Attam in Satyra

Vertamus vomerem inceram, mucroneq; aremus oſſeo.

Oſſeum utroq; loco, quod ex oſſe mero totum eſt conſtructum. At hoc fieri vix potuiſſe videtur in ſella, quoniam eſſet major, quam ut ex oſſibus conſtrueretur. Quare potius exiſtimo, ut oſſeam accipiamus reſpectu exterioris faciei, quæ inducta veſtitaq; oſſibus fuit. At verò *ſella eborata* ea videtur, quæ diſtincta ebore, ornatus gratia. Quomodo ſunt *lecti eborati* apud Varronem: *Cum in eborato lecto, ac purpurei operis toro cubare videas ægrotum.* Et *eborata vehicula* apud Plautum Aulul. II. Sc. 1.

Digitized by Google

Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram
Nihil moror, quæ in ſervitutem ſumptibus redigunt viros.

Loquitur de vehiculis eburatis ſive eboratis feminarum, quas libenter acciperem de ſellis quoque, cum & ipſæ ſint vehicula, & ſi alia, ebore ornari conſveverint. Eboratum enim verè proprieq;, quod ornatum ebore. Soſipater Chariſius in Inſtit. *Eboreum, & eboratum, & eburnum ita placuit diſtingui, ut eboreum ſit ex ſolido ebore confectum, eboratum extrinſecus ebore ornatum, eburnum à ſimilitudine eboris aptatum.* Ad eundem modum *argentata ſella*, quæ ornata & exculta argento. Sic enim & apud Livium *argentati milites*, qui habent arma exculta cælataq; argento. Verba extant lib. IX. c. 40. *Tunicæ auratis militibus verſicolores, argentatis linteæ candidæ.* Quem hic vocat *argentatum*, mox explicat *cælatum argento.* Subdit enim: *horridum militem eſſe debere, non cælatum auro argentoq;.* Uti *miles cælatus argento* aliter intelligi non poteſt, quam de eo, cujus arma argento cælata, hoc eſt ornata atq; culta. Nam *cælatum* proprie de imaginibus extantibus ac prominulis uſurpatur, quod jam pridem viri doctiſſimi demonſtrarunt. Sic arma argento cælata erunt, quæ ſtellas, roſas, lunulas, & alia id genus ex argento habent exterius appoſita, ex quibus *argento cælatus miles* Livio eſt dictus, qui eidem quoq; *argentatus*. Aliæ ſunt *ſellæ bracteatæ*, quorum meminit Sidonius VIII. ep. 8. *Licet tu deductum nomen à trabeis, atq; eboratas curules, & geſtatorias bracteatas, & faſtos recolas purpuriſſatos.* Nam hæ non imaginibus ſolummodo & icunculis vel ſigillis appoſitis decoratæ, ſed totæ metallo tectæ. Bracteæ nimirum laminæ malleo ductæ. Gloſſæ: πέταλον, *bratteum, lamina.* Sic ibi ſcribendum, non *blatteum*. *Bratteum* porrò dicebant pro *bracteum*. Quomodo & *brattea*, pro *bractea* habetur in Philoxeno. *Brattea*, πέταλον. Hinc *bratteatum* ſeu *bracteatum*, quod cum intus generis ſit alterius, extra & in ſuperficie laminas habet ex metallo. Sic *bracteata ſella* apud Sidonium, bracteis obducta ex auro, quæ iccircò & *aurea*, nam de Conſulari loquitur, quod optime Savaro annotavit, addiditq; locum Claudiani, qui hoc docet in IV. Conſ. Honorij eo verſu:

Porta-

Digitized by Google

Portatur juvenum cervicibus aurea ſedes.

Quæ Claudiano *ſedes aurea*, ea Sidonio *geſtatoria bracteata*. Et hæc quidem ornamenta. Quo verò veherentur mollius, cervical fere habebant ad caput, mulieres præcipuè. Vidit Lipſius quoq; ex hoc verſu Juvenalis, qui legitur Sat. VI. v. 351.

Vt ſpectet ludos, conducit Ogulnia veſtem,
Conducit comites, ſellam, cervical amicas.

Cervical vocat proprie, quia pertinebat ad fulciendas cervices. Scholiaſtes vetus eo loco. *Cervical, pulvinar, ſuper quod caput inclinet.* Quibus verbis ſimul diſcimus, mulieres præſertim in his ſellis ſediſſe non erectas planè, ſed nonnihil tergo & cervicibus ſeu capite reclinato in pulvinar. Sediſſe tamen ſicut ſupra monui. Et teſtatur Scholiaſtes idem, quando paulò ante ad vocabulum *ſellam*, notat, *in qua geſtatur ſedens.* Geſtabantur autem opera ſervorum, qui communi voce cum ijs, à quibus lecticæ ferebantur, dicti *lecticarij*, quod & ipſum Lipſio eſt obſervatum, itemq; Chimentellio. Quod verò putant, nunquam appellatos & *ſellarios*, dubitationem habet. Saltem in Gloſſario antiquo legas. Δίφρος, *ſella.* Διφροφόρος, *ſellarius.* Ergo in frequentiore quidem uſu alterum, quia vox *ſellarij* ambigua, & de equis potuit intelligi, ſcortisve: non tamen ſolum ſemperq; uſurpatum. Quia imò & *cathedrarios* dixere. Sidonius lib. 1. ep. 11. *Solus Curio meus cum adveſperaſceret, per cathedrarios ſervos veſpillonibus tetriores domum raptus ac reportatus eſt.* Quando ait, *veſpillonibus tetriores*, oſtendit, alias fuiſſe cultiores, quomodo & qui proprie ſic dicebantur, gerebantq; lecticas, ut deinde dicam. Erant autem vulgo bini numero, qui geſtabant. Unde Juvenalis Sat. IX. v. 142.

-- -- *Et duo fortes*
De grege Mæſorum, qui me cervice locata,
Securum jubeat clamaſo inſiſtere Circo.

Lubinus agi putat de lectica, nam exponit *duos ſervos lecticarios, qui me humeris ſuis in lectica portent ad ludos.* Sed lecticam ullam à duobus ſolitam portari non opinor, & probabo poſtea. Igitur aſſentior Lipſio, qui accepit de hoc noſtro genere. *Nam ſellis*, ait,

Digitized by Google

deferebantur in circum ſive in theatrum, & in iis etiam perſedebant, probatq; teſtimonio Svetonij, quod puto eſſe verum, & attendi etiam à Gonſalio debuiſſe, qui ſimiliter de lectica accepit. Aliquando tamen auctus ille numerus, ſumptiq; quatuor. Imo legimus & ſex in ſella, præſertim muliebri, credo, quod eſſet ponderoſior, quia tecta undiquaq; clauſaq;. Juvenal. lib. I.

— Cum jam ſexta cervice feratur
Hinc atq; inde patens, ac nuda pæne cathedra,

Martialis genus hoc *hexaphoron* vocavit, oſtenditq; ingens laxumque fuiſſe, lib. 1. epigramm. in Cæcilianum.

Cum tibi non eſſent ſex millia Cæciliane
Ingenti late vectus es hexaphoro.
Poſtquam bis decies tribuit dea cæca, ſinumq;
Ruperunt nummi, factus es ecce pedes.
Quid tibi pro meritis & tantis laudibus optem?
Di reddant ſellam Cæciliane tibi.

Non poteſt eſſe dubium, quin hexaphoros ſit ſella, ideo enim optat, ut ſellam dij reddant Cæciliano, quam nempè habuit vectus hexaphoro. Eſt autem ſella hæc hexaphoros, quia ingens. Nec opinor numerum majorem ullam habuiſſe. Quanquam non ponderis & magnitudinis ſolum gratia, ſed & ex faſtu ac ſuperbia haberent multos. Quod nos docet Seneca de Conſtant. c. 14. ubi de muliere: *Quid refert, quantum habeat, quot lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam ſellam?* Vides, in muliere ab imperitis ſpectatum, quot lecticariis, paucioribus nempè pluribusve ſella ejus geſtaretur. Erant porrò ſic diſpoſiti hi lecticarij, ut, ſive bini eſſent, ſive plures, pars una dimidia geſtaret à dextro, pars altera à ſiniſtro latere. Scilicet in collo, ſive humero geſtabant. Inde Juvenalis ſupra allato loco de cathedra, quod *ſexta cervice feratur.* Item de Mœſis: *Cervice locata ſecurum jubent inſiſtere circo.* Si in cervice ſive humero, fieri non poteſt, quin geſtarint eo modo, ſicut dixi. Atq; huc reſpexiſſe puto Martialem, quando ſupra *latè vectum* ſcripſit Cæcilianum. Nam late vehitur, opinione mea, cujus vehiculum latum, cujus bajuli, qui vehunt, latè incedunt, quod

quod utrumq; fuiſſe in Cæciliani ſella intelligitur. Erant autem iſti geruli, ut & hoc addamus, vel proprij, vel conductitij. De propriis apparet ex JCto Ulpiano, qui propterea legalis ait contineri. l. 49. ff. de Legat. III. *Legato continentur mancipia, puta lecticarij, qui ſolam matremfamilias portabant.* Vult, mancipijs legatis vel præcipuè lecticarios contineri. Scilicet hos comparare uxoribus ſuis mariti, præſertim indulgentiores ſolebant. Quo reſpexit Tertullianus libro ad Uxorem: *Vnde niſi à diabolo maritum petant bonum exhibendæ ſellæ.* Maritus bonus exhibendæ ſellæ non is ſolum, qui parare ſellam poteſt nudam, ſed & qui ſervos lecticarios ad eam geſtandam. De conductis teſtis Juvenalis eſt, quando de Ogulnia Sat. VI.

Conducit comites, ſellam, cervical, amicas.

Agit quidem proprie de ſella, quam & ipſam conducto habuiſſe apud veteres intelligimus ex hoc loco; non tamen de ſella nuda, ſed & ſervis bajulis ſed lecticarijs. Ideo Poeta idem Sat. IX.

-- -- *Et duo fortes*
De grege Mæſorum, qui me cervice locata
Severum jubeant clamoſo inſiſtere Circo.

Cervicem locatam intelligit pro mercede, pro qua Mœſos iſtos conduxerat. Scholiaſtes vetus eo loco: *Et duo fortes, lecticarios ait, quorum laturas locem, & ſecurus Circenſes ſpectem.* Ubi *locare laturas* eſt *pecunia conducere.* Quomodo apud Varronem in præfat. lib. II. de R.R. *locare, qui adducant frumentum,* eſt *conducere.* Verba ejus: *Igitur quod nunc intra murum fere patres-familiæ correpſerunt relictis falce & aratro, frumentum locamus qui nobis advehant, qui ſaturi ſiamus, ex Africa & Sardinia.* Et de ſellis quidem hæc ſuffecerint. Venio ad earum uſum. Primus fuit, ut qui pedibus valerent minus, ope illarum adjuti, facere poſſent iter. Tacitus de Galba lib. I. Hiſt. cap. 35. *Nemo ſcire, & omnes affirmare, donec inopia veri & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace Galba, irruenti turbæ neq; ætate neq; corpore ſiſtens, ſella levaretur.* Hic Galba debilior ætate imponitur ſellæ, ac in caſtra rapitur. Poſt acceſſit

Digitized by Google

ambitio & faſtus, maximè in mulieribus, nolueruntq; amplius ambulare pedibus, ſed vehi ſellis. Inde *maritus bonus exhibendæ ſellæ* apud Tertullianum, uti ſupra vidimus. Et apud Ulpianum ſellæ inter ea, quæ mariti ſuis uxoribus emunt comparantve. Unde l. 49. ff. de legat. III. inter legata contineri ait *jumenta, vel lecticam, vel ſellam, vel burdones.* Quanquam aliqui præbuerint, non tam, ut augerent faſtum, quam ut cuſtodirent earum pudorem, ac conſularent modeſtiæ, ſi quando prodire in publicum cogerentur. Quo intuitu Tertullianus de pallio, uti de matronis agit minus pudicis. *At nunc in ſemetipſas lenocinando quo planius adeantur, & ſtolam, & ſupparum, & crepidulum, & calliandrum, ipſas quoq; jam lecticas & ſellas, quis in publico quoq; domeſtice ac ſecrete habebantur, ejeravere.* Noluerunt hæ uti ſellis amplius, quia intra eas nimis tectas, nimis clauſas ſe putarunt. Atque ita ſimiliores ſeſe fecerunt meretricibus, quam matronis. Fuit alias uſus earum apud matronas longe creberrimus, & diuturno tempore ſervatus, quod oſtendit, vel Heliogabali edictum è Senatu muliebri publicatum, cujus mentionem fecimus in ſuperioribus. Ut non ſatis videam, quomodo ejuraverint, temporibus Tertulliani, qui Heliogabalum tempore non exiguo anteceſſit. An hoc voluit, noluiſſe ſic in ijs eſſe clauſas tectasq;, ſicut primis temporibus, & à modeſtioribus eſt factum, ſed ſuſtuliſſe coria velaque, ac conſpiciendas ſeſe præbuiſſe? Nam & hoc feciſſe conſtat liberatiores. Unde Seneca de tali: *Non, quam margaritæ ſuffocent quam in patente ſella circumlatam per urbem populus ab omni parte æque, ac maritus inſpexerit.* Quin imò ruſticitas eſt habita in marito, & argumentum exagitationis, ſi quis hoc negaſſet uxori. Seneca idem lib. 1. Benef. c. 9. *Ruſticus, inhumanus, ac malevolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis conjugem in ſella proſtare vetuit, & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi undiq; perſpicuam.* Illud *proſtare in ſella* nihil aliud ſignificat, quam conſpiciendam ſe præbere, formæq; oſtentatione ad amorem ſui alios allicere. Quod feciſſe meretrices videntur, ſi quando uterentur ſellis. Habuiſſe inquam ſellas non clauſas tectasq; matronarum conſvetudine, ſed apertas. Quod ſignificare

Digitized by Google

ficare Juvenalem arbitror lib. III. v. 135. uti de Chione meretrice.

— — *At tu*

Cum tibi veſtiti facies ſcorti placet, hæres,

Et dubitas alta Chionem deducere ſella.

Ducere de alta ſella non opinor aliud ſignificare, quam de ſella, in qua aperta planè, patenteq; circumgeſtata præbebat ſe inſpiciendam per vias publicas, ad congreſſum invitatam abducere. Quin enim & ſellis circumferri ſeſe meretrices voluerint, eo minus dubitare poſſum, quia uſæ etiam lecticis inveniuntur. At exponunt alij de ſella non geſtatoria, ſed qua ſedebat meretrix ante ſtabulum cellamve meretriciam expectabatq; quæſtum atq; conductores. Ita namq; conſveviſſe colligunt ex Plauti Pœnulo A. I. Sc. 2. ubi ob hanc cauſſam *proſedæ* nuncupantur. Verba Plauti:

— *Ante ibi vis inter iſtas verſarier*

Proſedas, piſtorum amicas, reliquias alicarias

Miſeras, ſchæno delibutas, ſervilicolas ſordidas?

Quæ tibi olent ſtabulum, ſtatumq., ſellam & ſeſſibulum merum.

His in verbis nominatim mentio fit ſellæ, cui videlicet proſedæ illæ inſidebant. Commentator vetus Juvenalis hac de cauſa, quæ *proſeda* Plauto, *ſellariam* nuncupavit. Ita namq; ſcribit ad prædictum locum: *Deducere ſella: inde ſellariæ dicuntur. Vnam meretricum à ſella ſua abducere conductam cunctaris cum alij adulteri emant.* Sellariam hic accipio nō lupanar, & locum ſellis meretricum conſitum, ut Chimentellius, ſed meretricem, ſic à ſella nuncupatam. Quanquam alias ſellaria generis alterius fuiſſe videatur, ea nempè, quæ merebat in ſellario. *Sellarium*, ac in plurali *ſellaria* fuit locus à Tiberio excogitatus, ubi ſeſe conſtuprabant mutuo in ſellis. Torrentius ad Svetonij Tiberium cap. 43. *Sellaria appellata ſellæ ipſæ ad libidinem diſpoſitæ.* Ab hoc ſellario, vel his ſellarijs *ſellarij* viri, & *ſellariæ* feminæ, quæ ibi ſeſe mutuo inibant. Nam & de viris accepit Lipſius, quod habet Tacitus lib. VI. Annal. c. 1. *Tuncq. primum ignota ante vocabula reperta ſunt ſellariorum, & ſpintriarum ex fœditate loci & multiplici patientia.* Nam ſic ibi notat de Turnebo, & Svetonio. *Non tamen ſatis explicant, cur ſellarij dicti à fœditate loci.*

Digitized by Google

loci. Ergo Lipſij judicio non ſolum feminæ ſellariæ, ſed & ſellarij virij; juvaturq; à Svetonio, qui in ſellarijs Tiberij memorat non *puellarum* modò, ſed *& exoletorum greges*, itemq; *monſtroſi concubitus repertores.* Dicit autem Tacitus ſellariorum vocem ante Tiberium fuiſſe incognitam, neq; tum uſurpatam de alijs, quam qui ſella tali, qualem paulò ante dixi, merebant. Ut ſic dubitari poſſit de Interpretis antiqui apud Juvenalem explicatione. Nam ſi ſellariam intellexit proprie ita dictam, ea accipi de Chione non poteſt, quippe quam de ſella Juvenalis putavit deducendam. Si vulgarem meretriculam, in ſella expectantem ante lupanar amaſios, non apparet, cur ſellam eam Juvenalis tam ſignanter appellarit altam. Neq; poſſunt ſeſe ſatis explicare cæteri, qui cum ipſo locum accipiunt de ſella vulgari, qua ſolebant conſidere. Non fuit ea tam alta, ut notari hoc epitheto à Poëta debuerit. Nam quod Chimentellius exiſtimat pro *alta* legi poſſe *arcta*, ſine cauſſa & neceſſitate dicitur. Deniq; revera fuiſſe altam etiam id docet, quod deduci debuit de ſella. Nam deducitur verè proprieq;, quod de loco altiore ducitur. Quomodo habemus apud Cæſarem III. Bel.Civ. *deducere de roſtris conantem concionari.* Et apud Virgilium Ecl. VIII. *Deducere cælo lunam* ſimilima locutione. Si ſella hic intelligenda vulgaris eſſet, qua proſedæ utebantur, non *deducenda* erat Chione, ſed *abducenda.* Quare manet ſella ejus alta, & propter hoc ipſum non vulgaris ſeſſoria, ſed geſtatoria, quæ & hoc intuitu vocata poteſt eſſe alta, quia geſtabatur alte, in cervicibus nimirum atq; humeris ſuccollantium, habebatq; ipſam alte repoſitam. Nam & de lectica, quæ cum ſella convenit hactenus, Seneca epiſt. 81. *Idem de iſtis omnibus dicas, quos ſupra capita hominum ſupraq; turbam delicatos lectica ſuſpendit.* Sicut qui geſtabantur in lectica, eminebant ſupra capita hominum, ita planè & qui ſella, ut nil mirum ſit, ſi deduci ea Chione debuerit. Deduci ſella inquam, non ſedentaria, ſed geſtatoria, qua hinc colligo fuiſſe uſam, & cum ea meretrices alias. Ad quas alluſerit & Seneca, quando de matronis in ſuperioribus *proſtare in ſellis* voluiſſe ſcribit. Nam de ſedentarijs, quod putabat Chimentellius, non agere, vel inde conſtat, quia ijs dicit

vehi.

Digitized by Google

vehi. Nec enim in his vehuntur, verum geſtatoriis. Sicut autem per ambitionem feſtumq; meretrices, feminæ, matronæ, ſic interdum viri quoq; vecti ſella. Iſtuc pertinet, quod Cæciliano exprobrat Martialis lib. 1. Epigr.

Cum tibi non eſſent ſex millia Cæciliane,
Ingenti latè vectus es hexaphoro.

Spectabat tamen ſicut apud matronas, ſic apud viros aliquando ad dignationem. Quo reſpexit Juvenalis, quando ait Sat. VII.

Reſpicit hæc primum, qui litigat, an tibi ſervi
Octo, decem comites, an poſt te ſella, togati
Ante pedes --

Agit de Patronis cauſſarum eo loco, quos non abſurde colligas hinc, uſos eſſe iſtis ſellis, exiſtimationis & auctoritatis gratia. Lubinus accipit de ſella ſedentaria, *Poſt te ſella*, inquit, *in qua ſedeas, ſi collibitum fuerit.* Quemadmodum & Chimentellius p. 135. Sed videntur tueri noſtram opinionem illi ſervi octo, qui hic nominantur, & à Lubino ipſo explicantur lecticarij. Poſſumus enim æque facile intelligere de ſervis ad geſtandam ſellam, quam lecticam neceſſarijs. Cum vix conſentaneum videatur, eidem & lecticam dare, & cum ea ſimul ſellam. Geſtatoriam profeſto hoc in loco intellexit & Lipſius, non ſedentariam. Obſervavit alias hoc idem & in Conſularibus Conſulibusq; Chimentellius, vir eruditiſſimus. *Indicare non deſino*, ait, *hanc ſellam opertam* (inventam à Claudio) *Conſulibus deinceps & Conſularibus fuiſſe adhibitam, poſtquam Claudius primus uſurpavit.* Addit teſtimonium Dionis, qui poſt ea, quæ inventam ſellam hanc à Claudio docebant, addit: καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν οὐχ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ὑπατευκότες διφροφορούμεθα. *Inde & nunc non Imperatores, ſed nos quoq;, qui conſulatum geſſimus ſella (operta) vehimur.* Alij non tam dignationem ſpectabant, quam uſum. Nam & legere in his ſolebant. Docet exemplum Plinij majoris, de quo junior III. epiſt. 5. *Qua ex cauſſa* (ut ne ullum ipſi ſtudij tempus eriperetur) *Romæ quoq; ſella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cur ambularem; Poteras, inquit, has horas non perdere.* Dicit, non ipſum modo uſum ſella, quo poſſet, dum nego-

riorum cauſſa de loco uno fertur in alium per urbem, librum legere, ſed & nepotem ſuum eo animaſſe, ne ſi ambularet, horas eas nihil agendo perderet. Delicatiores etiam dormiebant in eis, quod cognoſcimus exemplo Gallæ, de qua maritus apud Juvenalem Sat. 1.

— *Noli vexare, quieſcit.*

Proferre caput eam diſpenſator, ſeu diſtributor ſportulæ voluerat. Sed quia ſella erat vacua, fingit maritus eam intus dormire, ſicut nempe crebro faciebant. Porrò quia iſtis omnibus fuerunt apta, ideo non intra urbem modo, ſed & extra illam adhibebant in viis atq; itineribus. Svetonius de Othone. *Tunc abditus propere muliebri ſella in caſtra contendit.* Tacitus XIV. An. c. 4. *Satis conſtitit, extitiſſe proditorem, & Agrippinam, auditis inſidiis, geſtamine ſellæ Bajas pervectam.* Aliquando hoc agebant ideò præcipue, ut laterent. Quomodo videmus in Othone paulo ante. Svetonius de Nerone cap. 26. *Interdiu quoq; geſtatoria ſella clam delatus in theatrum.* Item de Vitellio cap. 16. *Continuo igitur abſtruſus geſtatoria ſella, Aventinum & paternam domum clam petijt, ut inde in Campaniam fugeret.* Videatur idem ſpectaſſe, qui & ſontes, vel quacunque cauſſa ſupplicio afficiendos includebant ſellis. Nam & hoc receptum fuit. Tacitus de Epichari liberta lib. XV. An. cap. 57. *Poſtero die cum ad eosdem cruciatus retraheretur geſtamine ſella, (nam diſſolutis membris inſiſtere nequibat) vinclo faſciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum ſellæ reſtricto, indidit cervicem, & corporis pondere conniſa, tenuem jam ſpiritum expreſſit.* Dicit quidem Tacitus, hoc factum, quia inſiſtere nequibat, ſed & alterum attendi potuit, cum ad illud quævis obvia ſuffeciſſet cathedra, hæc vero ſella clauſa fuerit; quod intelligitur ex eo, quia ſibi ipſi, dum ad cruciatus geſtatur, vitam adimit laqueo. Nec enim hoc potuiſſet, ſi geſtantes potuiſſent obſervare. Sed & *arcus ſellæ* hoc demonſtrat. Namque arcus ille non pars reclinatorij in apſidem curvata ornatus cauſſa, quod volebat Chimentellius p. 116. ſed qui ſuſtinebat tectum ſuperne in ſella operta clauſaq;. Ideo ei tanquam

quam ſupra caput extanti faſciam laqueumq; indit Epicharis: ideò pondere corporis connititur, deorſum nempe, hoc enim vult pondus, non antrorſum, quod Chimentellius putavit. Marcellini quoq; locus eſt, qui hoc idem confirmare videtur. Verba ejus lib. XXIX. *Quibus* (incantamentis) *in judicio recitatis, uti non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefenſi bonis ablatis, nullo contacti delicto promiſcue juvenes alijq, membris omnibus capti ad ſupplicia ſellis geſtatoriis ducebantur.* Equidem doctiſſimus Pignorius in de Servis p. 136. exiſtimat, hinc poſſe colligi, quod ſellis raptarentur *rei tormentis afflicti* ad ſupplicium. Facit cum eo etiam Chimentellius. Ego diverſum cenſeo. Nulla enim toto loco iſto tormentorum mentio. Imo contra ne quidem inſtituta quæſtio dicitur, cum veritatem æquitas à mendacio non dirimeret, indefenſique rei ducerentur. Nam quod Marcellinus ait, *captos membris omnibus*, aliud ſignificat, conſtrictos nempe vinculis, ſicuti ſolebat, de quibus ſupplicium erat ſumendum. Unde vetus formula: *I. lictor, colliga manus.* Sic per translationem Ciceroni captus membris, cujus membra morbi vis captiva velut tenet in vinculis. In Orat. pro Rabirio. *Confectus ſenectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus atq, debilis.* Quare verò magis cõſentaneum, ut credamus ductos ſellis, ne adſpectu ſuo commovere quenquam poſſent. Sellis inquam *geſtatoriis*, non *geſtoriis*, ut Lipſius Marcellini loco ſcripſit. Deniq; in ſellis hiſce per geſtationem exercebant corpus, valetudinis vel conſervandæ, vel reparandæ gratia. Primi generis ſunt iſti, de quibus Seneca de Brev. vitæ, c. 12. *Nec illos quidem inter otioſos numeraveris, qui ſella ſe, & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt.* Licet hi enim per mollitiem ac voluptatem geſtarentur ſellis, videri tamen volebant cauſſa valetudinis per exercitationem ſervandæ iſtoc facere. Quia ſic receptum fuit apud alios, & præſcriptum à Medicis. Ad ſecundum genus ſpectant, quæ leguntur apud Cælium, & à nobis allata ſunt in ſuperioribus. *Adhibenda igitur vectatio pro viribus ægrotantis fertorio, vel ſella procurata.* Atq; ita locis alijs; quibus

fere oſtendit, conducere geſtationem hanc concuſſionemq; molliorem in dolore capitis, in epilepſia, ſi ferri queat, in mania, in paralyſi, quemadmodum ex eo docuit & Hieronymus Mercurialis lib. VI. Artis Gymnaſticæ cap. 10. Solebantq; in hoc genere modo tectas clauſasq; habere ſellas, modo retectas apertasq;, prout morbi ratio poſtulabat, ſicut idem ex Antyllo obſervavit. Atq; iſta quidem ſunt, quæ de ſella nobis occurrebant.

Cap. V.
De Lecticis.

Lecticæ num digniores ſellis. Lipſius rejicitur. Suetonius exponitur. Num excogitaverint Bythini. Lipſius & Scholiaſtes Iuvenalis refutati. Cicero corrigitur & explicatur. Catullus aliter, ac fit à Lipſio, exponitur. Lecticæ Perſis notæ. Φορεῖον. Φορίον. *Geſtatorium. Notæ Indis. Curtius corrigitur. Notæ Macedonibus & Syris. Quando Romam venerint. Gellius à correctione prava Lipſij liberatus. Species lecticarum. Lipſius denuò rejectus. Aſſeres lecticæ ad geſtandum. Gellius contra Lipſium expoſitus. Plumæ ac roſæ in pulvinis lecticarum. Pedes lecticarum ex ligno, argento, auro. Lectica operta coriis, cum feneſtra in latere. Num & vela habuerit. Aufidius Baſſus explicatur. Lipſius bis revellitur. Sindon lecticaria. Torrentius notatur. Lectica dormitoria. Aperire lecticam. Propertius explicatur, & à correctione Lipſij liberatur. Conſuta lectica. Suetonij lectio vulgaris defenditur. Ornamenta lecticarum. Aureæ lecticæ, anguſtæ, laxæ. In lecticis cubabant. Cubile pro lectica. Portabantur ſuper humeris. Suſpenſa lectica. Gonſalius notatur. Martialis exponitur. Sella plicatilis.* ὀκλαδίας. *Faldiſtorium, faldiſtolium. Lecticarij longi, Liburni. Lubinus notatur. Scholiaſtes Iuvenalis emendatur. Geruli Lyburni. Lectica Lyburnata. Lecticarij formoſi cum veſtimentis pulchris. Senecæ lectio contra Lipſium defenſa. Canuſinati. Coloris rufi. Quatuor ad lecticam, vel ſex. Hexaphoros. Cicero liberatur à gloſſa. Octophoros. Gonſalius denuò notatur. Petronius exponitur. Lecticarij dicti non ij ſoli, qui ad lecticas adhibiti. Quidam qui geſtant alios humeris. Succollare.*

Φορι-

φορειοφόροι. Plutarchus emendatur. Habuerunt emptos, vel acceptos dono, vel conductos mercede. Caſtra lecticariorum. Liberti geſtant lecticas. Operæ togatæ. Proſequi lecticam. Elephanti ad lecticas. Lecticarum uſus promiſcuus viris feminisq́. Φορεῖα γυναικεῖα. σαμπόδια. Viri infirmiores fere uſi lecticis. Hieronymus Mercurialis notatur. Octophoros lectica mulierum fere, niſi fortè viri eſſent in itinere. Lecticis vecti pueri. In lectica plures ſimul. De locis binis Ciceronis ſuſpicio. Concurſare. Lecticarum uſus in itinere vetus, ſerus in urbe. Olim promiſcuus, mox matronis honeſtis ſolum conceſſus, nec ſemper. Mamertinus explicatur contra Chimentellium, & diſtinctus. In lecticis legebant, ſcribebant, dormiebant, occultabant ſeſe, ducebantur ad ſupplicium, vehebantur ægroti, vel alias infirmi. Vtebantur eis etiam ad recuperandam valetudinem. Λεκλίκιον. Lecticæ militares pro ægrotis vel ſauciis. ἀπολαμβάνειν, περιέχειν. Interpres Plutarchi caſtigatus. Lectica lucubratoria. Sumpodia Graciensia. Lectica funebris. Dio exponitur. λάρναξ. Arca. Funera lecticis tectis nonnunquam elata. Cicero & Gellius exponuntur.

POſt Sellas de Lecticis aliquid dicendum. Nempe operoſiores illis ſunt, & ſumptuoſiores. An & digniores? Negat Lipſius I. Elector. c.19. *Sella*, inquit, *poſtquam recepta in uſum, dignior habita lectica.. Ex Suetonij unico, & ideo notando loco in Domitiano cap. 2. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una, ſellamq́ ejus ac fratris, quotiens prodirent, lectica ſequebatur.* Contra cenſet Caſaubonus, cui jure merito adſtipulamur. Nimirum non hic agitur de ſella qualibet, qua geſtabantur, ſed curuli, *de qua*, inquit Caſaubonus, *ſi intelligas, non de vulgari ſella, plane ruit ὁ συλλογισμὸς.* Sanè admoneri debuit Domitianus, ſicut auctor eſt Svetonius, & ætatis ſuæ, & conditionis, hoc eſt, nec maturum adhuc eſſe annis, & privatum ſorte. At hoc fieri qui potuiſſet, ſi ſellæ præcedentium patris fratrisque fuiſſent vulgares? Nec enim in vulgaribus illi ſoli geſtabantur, qui in dignitate conſtituti eſſent publica, ſed & alij, quod ſupra demonſtratum eſt, Quare ſupereſt, ut diſcrimen fuerit non inter ſellam & lecticam,

quale dicit Lipſius, ſed lecticam atq; ſellam curulem. Fuit autem lectica, ſicut ſella, geſtatorium vehiculum, excogitatum primo, uti cenſet Lipſius, à Bithynis. Colligit hoc autem ex Catulli verbis hiſce, quæ leguntur Epigr. 10.

At certè tamen, inquiit, quod illic
Natum dicitur eſſe, comparaſti
Ad lecticam homines -- --

Apparet, inquit, *eum dicere, lecticas natas in Bithynia & inventas.* Addit, facere huic ſententiæ, quod ait Cicero lib. V. in Verrem, morem fuiſſe Bithyniæ regibus lectica octophoro ferri. Equidem ex iſto Ciceronis loco idem colligit & Scholiaſtes vetus Juvenalis ad Satyræ I. ver. 121. *Lecticarum uſum*, ait, *primi dicuntur inveniſſe Bithyni. Cicero: Nam una haud mos eſt Bithyniæ regibus vehi lectica, id eſt octophoro.* Verba Ciceronis, ſicut citat Scholiaſtes, nil huc faciunt, imò potius contrarium oſtendunt. Neq; magis juvant, ſicut vulgo leguntur, & laudantur Lipſio: *Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus, vehi lectica.* Nec enim ſi Bithyniæ regibus ille mos fuit, ideo & inveniſſe neceſſe eſt, quod liquet ex Romanis, quibus ipſis poſtea hic mos fuit. Et tamen in Ciceronis illo loco inveniſſe Scholiaſtes videtur, in quo ſententiam fundaret iſtam. Nempe ſcriptum olim fuit apud Ciceronem: *Nam unus ut mos eſt Bithyniæ Regibus.* Quia Cicero illis regibus dixit morem illum eſſe unum, is accepit de unico & ſolo, atq; ita illos ſolos initium huic mori ac conſvetudini feciſſe putavit. Pro illo *unus ut* ineptus ſcriba conjunctim fecit *unus ut*, inde natum *una hut*, & poſt *una haut*, vel *una haud* apud Scholiaſtem. Atq; ſic legendum apud Ciceronem ipſum videtur, non ut hodie mutilate editur, vel propter Scholiaſtem dictum, qui ex verbis, ſicut nunc ſe habent, nunquam in ſententiam, quam proponit, potuiſſet adduci. Non inquam, *namut* omiſſa neceſſaria voce, ſed *nam unus ut* ſubſtituendum. Quanquam & ſi legas iſto modo, nihil valide hinc aſſeratur; poteſt enim unus ille mos intelligi non excluſive, quaſi apud alios non fuerit, hoc enim falſum apparebit ex ſequentibus, verum eminenter,

ter, quod ante alios eo ſint gaviſi. Neque magis clara ſunt Catulli verba. Scaliger profecto exponenda putat ſenſu longe alio. Nec enim illud *natum* ad *lecticam* refert, ſicut facit Lipſius, ſed de pecunia intelligendum ait, per comitem Conſulis negotiatione quæſita in provincia. Non pigebo locum totum, licet longiorem adſcribere, quoniam declarat evidenter, Lipſium non ſatis intellexiſſe Catullum. *Diverſum*, ait, eſt *æs natum in provincia ab eo, quod dixit, quantum provincia profuiſſet ære. Comites proconſulum duplicia commoda in provincia, percipiebant: alterum ex negotiatione ſua, quod hic more Græcorum argentum natum dicitur. Nam id illis eſt* τὸ γινόμενον ἀργύριον. *Alterum ex provincia illis obveniebat opera magiſtratus ipſius, quod lucellum vocabatur, ut alibi docebimus ex Cicerone. Quod ergo dicitur, & quantum mihi profuiſſet ære, hoc eſt, ecquid lucelli mihi obveniſſet ex Bithynia. Hoc vero, quod natum dicitur, hoc eſt, quod quæſiviſti negotiatione tua. Notum ex Salluſtio in Iugurtha, quæ ſint negotiationes togatorum, ut ipſe vocat.* Hæc Scaligeriana longè doctiſſima oſtendunt abunde, nil nos ex hoc loco pro Bithynis poſſe allegare, ſi de lecticarum auctore quæſtio inſtituatur. Ac profecto pridem alibi, quam Bithynia, credo, cœpit innoteſcere, uſus lecticarum invaluit. Legimus enim apud Perſas etiam ætate Artaxerxis. Timagoram profecto is lectica donavit, ſicut auctor eſt Plutarchus in ipſius vita, quod oſtendit, uſum ejus ſatis tum in Perſis notum receptumq; fuiſſe etiam inter viros. Idem repetitur à Plutarcho in vita Pelopilæ, ubi de Timagora: κατέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν, ἐν φορείῳ κομιζόμενος, Hic φορεῖον nihil aliud, quam lectica, quod apparet ex collatione loci ſupra dicti, ubi τοὺς κομίζοντας φορεῖς commemorat, id eſt homines ad geſtandum deſtinatos, quales hic de ſella nequeũt intelligi, haud tum nota, verũ de lectica. Philoxenus: *Lectica*, φορεῖον. Scribitur & φοεῖον in Gloſſario Cyrilli. Φοεῖον, *lectica, feretrum*. In Onomaſtico Argentoratenſi *geſtatorium* exponitur. *Geſtatoriũ*, φορεῖον. Sed geſtatorium & de ſellis uſurpatur. Ideo generatim Gloſſæ veteres Mſ. Savaroni laudatæ: *Geſtatorium, inſtrumentum, quò quis portatur.* Pro geſtatorio Tacitus dixit *geſtamen* lib. II. Anal. c. 33. & de rheda ſimilive vehiculo accepit, ſicut alibi oſtẽdimus.

mus. φορεῖον tamen fere ſemper apud veteres *lectica*. Quam non Perſæ ſolum, ſed & Indi cognitam habuere. Illa namq; Rex Indorum geſtabatur. Curtius lib VIII. c. 9. *Quum rex ſeſe* (ita mallem, pro *ſane*, quod habet editio Blancardi) *in publico conſpici patitur, thuribula argentea miniſtri ferunt, totumq; iter, per quod ferri deſtinavit, odoribus complent. Aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat.* Quin & hodie conſvetudo illa manet apud ipſos, quod teſtantur, qui nobis regiones illas deſcripſerunt. Ab extremis illis Orientis gentibus, luxu fere diffluentibus, res eſt translata ad viciniores. Nam & Macedones uſurparunt poſtea, memoratq; Athenæus in pompa Antiochi lecticas plures, in quibus feminæ geſtabantur. Verba ejus lib. V. c. 5. Ταύταις δ᾽ ἑξῆς ἐπόμπευον ἐν χρυσόποσι μὲν φορείοις ὀγδοήκοντα γυναῖκες, ἀργυρόποσι δὲ πεντακόσιαι καθήμεναι πολυτελῶς διεσκευασμέναι. *His proximæ fuerunt octoginta feminæ in lecticis pedes aureos habentibus, & aliæ quingentæ in lecticis cum pedibus argenteis, magna impenſa cultæ ac exornatæ.* Non eſt dubium, quin ſermo ſit, non de vehiculis carpentisve, ſed lecticis, quia pedes non ſunt, niſi in lecticis, uti ex ſequentibus conſtabit. Fuit porrò hic Antiochus ex Seleuci poſteris, qui poſt Antigonum Regnum Syriæ tenuit mortuo Alexandro Magno. Unde conſtat, Syris quoq; notas lecticas fuiſſe. Inde forſitan in Cappadociam Bithyniamq; inde Romam pervenerunt. Quando hoc ſit factum, in incerto eſt. Lipſius temporibus Gracchanis putat, quoniam ſic legitur apud Gellium: *His annis paucis ex Aſia miſſus eſt, qui per id tempus magiſtratum non ceperat, homo adoleſcens pro legato. Is in lectica ferebatur. Ei obviam bubulcus de plebe Venuſina advenit: & cum ignoraret, qui ferretur, per jocum interrogavit, num mortuum ferrent.* Verba hæc leguntur lib. X. c. 3. in quibus pro *ex Aſia*, ſine cunctatione *in Aſiam* Lipſius exiſtimat ſcribendum. Nos tamen ſubſiſtimus cunctamurq;, cum quo pacto flagitet hoc ſenſus, quod exiſtimabat Lipſius, haud videamus. Annon enim miſſus eſſe Romam potuit ex Aſia à Præſide Provinciæ vel Prætore? Cum præſertim nominetur adoleſcens, qui needum magiſtratum ullum caperet. Tales enim mitti à Romanis in provincias minimè ſolebant.

Et

Et eſt veriſimile, habuiſſe lecticam illam ſecum ex Aſia, ubi uſus tum earum fuit frequentiſſimus, atq; ita ſpectaculum ridiculum præbuiſſe bubulco imperito. Cæterum quæ forma lecticarum fuerit, abunde ſatis traditum à Lipſio putamus lib. I. Elect. c. 19. Facit autem, duplices, alias tectas, alias verò apertas. Apertarum ſpeciem ſimplicem, *aſſeres nimirum aliquos compactos, qui capere pulvinum oblongum poſſent, in quo homo ſingularis porrectus jaceret.* Quos hic vocat aſſeres, probat mox auctoritate Juvenalis Martialisq;. Verum illi alij fuerunt, nec qui conſtituebant lecticam ipſam, ſed adjuncti, ut per eos poſſet geſtari, ut deinde indicabo. Quare mallem tabulas vocare, quæ compactæ ſpeciem habebant lecti funebris. Lectus funebris monſtratur nobis in monumento M. Antonij Antij Lupi, tali ſpecie, quod Lipſius ipſe fatetur.

Jam verò lecto funebri lecticam ſimilem ipſe facit Lipſius, & confirmat joco Martialis lib. II. epigr. in Zoilum, quando ait:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit,
Dum tamen hæc tua ſit, Zoile, ſandapila.

Neq; fuit cauſa, potior, cur bubulcus ille apud Gellium interrogaret, *num ferrent mortuum*, lectica primum viſa. Scilicet lecticam vidit eſſe illi ſimilem, quo mortui efferebantur. Igitur non facta eſſe potuit tam ex aſſeribus, quam tabulis quadratis longioribus, quemadmodum in lecto funebri videmus. Aſſeres, quorum meminerunt veteres, non pertinebant ad ſtructuram ipſam lecticæ, ſed geſtationem. Svetonius clariſſime in vita Caligulæ cap. 58.

Ad primum tumultum lecticarij cum aſſeribus in auxilium accurrerunt. Lipſius rectiſſime: *Ex hoc loco non vane quis ſuſpicetur, aſſeres eos exemptiles fuiſſe, & facile in lecticam reponi potuiſſe aut tolli.* Si reponi potuerunt aut tolli, non profecto ipſa ex eis conſtructa eſſe debuit lectica. Atq; ita intellexit & Torrentius. Sic enim habet iſto loco. *Aſſeres fuerunt ligna illa, quibus innixam domini lecticam humeris ſubibant. Iuvenal. Sat. III. ferit aſſere duro Alter. & Sat. VII. longo premit aſſere Medos. Martialis etiam: Vt canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.* Ergo alia lectica, & alij aſſeres in lectica. Lectica lectus ipſe; aſſeres, ligna quibus portabatur, unde Juvenalis appellavit *duros* & *longos*, item *premi* eis dixit Medos, quando nempè habent humeris impoſitos: quomodo & Martialis Syros eis *ſudare*, ſubeuntes ſcilicet. Scholiaſti Juvenalis nuncupantur *amites*. Nam Poetæ illud *aſſere duro*, ſic exponit: *Amite lecticæ, lecticarios ſignificat.* Sic diſtinguo illa verba, & aſteriſcum tollo. *Aſſerem* dicit eſſe *amitem lecticæ*, ibiq; Poetam agere de lecticarijs. Porrò amites propriè baculi furcati, quibus retia ſuſtinentur. Scholiaſtes vetus Cruquij ad Horatij Epod. c. 2. *Ames proprie eſt furcula, ex qua rete ſuſpenditur ad capiendas aves.* Porphyrio eodem loco: *Amites hodieq; appellantur furculæ, quibus retia in venatione vel aucupio ſuſpenduntur.* Num hujuſmodi & aſſeres lecticarij? Vix opinor; ita enim ſubjectos lecticæ ac ſuffulcientes eam tenuiſſe manibus neceſſe ſit. At contra in humeris colloq; geſtaſſe inferius patebit. Ideò exiſtimo fuiſſe rectos ſimplicesq;, per lecticæ latus utrumq; collocatos in annulis fortaſſe, ſic, ut poſſent eximi, multum ante lecticam prominentes antrorſum retrorſumq;. Niſi forte in lecticis gravioribus præter illos aſſeres interdum adhibuerint & furculas, quo facilius portarent. Lipſius eos aſſeres in vinculis aliquibus reponit, hucq; trahit verba Gracchi apud Gellium ſuperius indicato loco. Sic enim poſt allata habent: *Vbi audivit, lecticam deponi juſſit: ſtuppisq; quibus lectica deligata erat, usq; adeo verberari juſſit, dum animam efflavit.* Verum aſſeres eos vinculis è ſtuppa, id eſt funibus cannabinis ad lecticam religari ſolitos vix credimus propter cæterum lecticarum iſtiusmodi ornatum, quo cum funes

parum

parum utiq; conveniunt. Deinde ne quidem deligati eis vinculis hic dicuntur aſſeres fuiſſe, ſed lectica ipſa. Quare magis cenſeo ſignificare funes, lecticæ ſubjectos, in quibus reponi pulvinus ſolebat. Hoc enim conveniebat mollitiei, nec ignotum erat vulgo in lectis dormitorijs. Quod vel Cato docet, quando etiam in villa requirit *lectos loris ſubtentos quatuor* lib. de R.R. c.10. Nec fortaſſis alia eſt cauſſa, cur pulvinum illum *penſilem* vocarit Juvenalis Sat. 1. quam quod eſſet non in tabula repoſitus, ſed ſuſpenſus funibus. Verba ejus hæc ſunt:

— — Vehatur
Penſilibus plumis, atq; illinc deſpiciat nos.

Scholiaſtes ibi: *Penſilibus plumis: lectica, plumis ſtrata.* Penſile profectò κρεμαςὸν, quod non convenit, niſi in id, quod in libero pendet aëre. Sic plumæ penſiles erunt liberæ, ſine tabula ſubjecta ſolis funibus ſuſtentatæ. Quanquam plumæ debeant intelligi non nudæ, ſed infertæ ſacco, unde Cicero *pulvinum* dixit. Verba ejus ſunt in Verrem V. *Lectica octophoro ferebatur, in qua erat pulvinus perlucidus, roſa farctus.* Ubi nota, homines delicatulos pro plumis, roſas etiam adhibuiſſe hiſce in lecticis, ſicut nempe alias in lectis dormitorijs, quod alij notarunt. Pulvinum memorat & Seneca in de Conſolat. ad Martian. cap. 16. *Equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacra via celeberrimo urbis loco Clœlia, exprobrat juvenibus noſtris pulvinum aſcendentibus in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus.* Pulvinum Lipſius hic accipit de lectica, vel pulvino in lectica, nec repugno. Puto tamen & de ſella poſſe accipi. Cæterum lectica pedes etiam habebat, numero quatuor, ut ex lecto funebri, ſuperius depicto colligas. His inſiſtebat, ſi deponeretur. Pedes hi vulgariter ex ligno. Docet Lipſius ex Catullo.

Fractum qui veteris pedem grabati
In collo ſibi collocare poſſet.

Ditiores inducebant argento, quod demonſtrat exemplo Athenionis Philoſophi, cui Athenæus lib. V. c. 10. tribuit φορεῖον ἀργυρόπουν, id eſt *lecticam cum pedibus argenteis.* Addo ego, habuiſſe etiam ex auro, ex eodem Athenæi loco, verbis, quæ ſuperius adduximus,

in quibus occurrunt φορεῖς non ſolum ἀργυρόποδες, verum & χρυσόποδες. Sed de ornamentis poſtea loquemur. Videamus lecticas opertas ſive tectas. Mentio earum apud Ciceronem Philipp. II. *At iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus.* In his omnia eadem, quæ in apertis, ait Lipſius, niſi quod majorum deliciarum fuerint, contraq; aſpectum hominum, ſive injurias aëris clauſæ undiq; ac munitæ. Munitæ autem pelle & velo, opere arcuato. Martialis.

Lectica nec te tuta pelle veloq;

aſſeret. Poſſumus intelligere hic pellem dictam proprie, vel corium, ſicut & in ſella, quanquam plus in corium inclinem. Scriptor vetus apud Suidam: Πλέγμα ποιήσαντες, φορείων τύπῳ γυναικείων, δέρμασι βοείοις ἐπιπλάσαντες ἀκατεργάστοις. *Fecerunt contextum ſimile lecticæ muliebri, coriisq; bovinis inelaboratis induxerunt.* Si hæc coria fuerunt ἀκατέργαστα, id eſt *inelaborata*, rudia, qualia detracta bovibus, ergò pelles. Quanquam auctor ille pelles hic reſpexerit per feſtinationem captas, ut opinor, non quales alias in lecticis communiter fuerunt. Nec de his ex iſto quidem loco valide colligeretur, niſi aliunde conſtaret de ipſis. Opus arcuatum probat Lipſius ex verbis Taciti, quæ leguntur lib. xv. An. c. 57. ubi memorat Epicharin libertam *faſciam in modum laquei ad arcum ſellæ* reſtrinxiſſe. Sed eſt ibi ſermo non de lectica, verum ſella, ut & in ſuperioribus eſt indicatum. Tamen & lecticam opere arcuato tectam ſuperne fuiſſe, haud negaverim, cum operiri aliter vix potuiſſe videatur. Nec fortaſſis aliter intelligendum πλέγμα Suidæ memoratum, quam de tecto bacillis aut viminibus arcuato, & inducto pellibus. Nam à lateribus quidem habuere feneſtras, per quas poſſent proſpectare. Docet Lipſius ex his Juvenalis, Sat. III.

Namq; facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.

Quanquam hic de una tantum ſermo ſit feneſtra, non pluribus, contra quam intellexiſſe Lipſius videtur. Neq; puto plures habuiſſe. Hæ feneſtræ vulgo ſine vitris fuiſſe videntur, at in lecticis muliebribus occluſæ vitris lapideve ſpeculari. Unde Poëta idem Sat. IV.

Magnæ

Digitized by Google

-- -- Magnæ ſi miſit amicæ
Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Scholiaſtes ibi: *Lecticam mulieris, aut ſellam clauſam dicit.* Loquitur ambiguè, oſtendit tamen, ita claudi conſveviſſe non ſellas ſolum, verum etiam lecticas. Cæterum ſi clauſæ ſpecularibus aut vitris, aperta fuiſſe videtur, quæ his ſpecularibus carebat. Ac fortaſſis, ut in ſellis, ita quoq; in lecticis alia eſt tecta, alia vero clauſa. Quod enim de velo ait Lipſius, eo tectas fuiſſe feneſtras, neuter docet ex adductis ipſi locis. Aufidius Baſſus in de morte Ciceronis: *Cicero paulum remoto velo, poſtquam armatos vidit: ego vero conſiſto, ait: accede veterane, & ſi hoc potes ſaltem rectè facere, incide cervicem.* Hic vela cerno, feneſtras video nullas. Dicit quidem Lipſius de Cicerone: In lectica & quidem tecta interfectum. At de tecta nominatim hactenus non obſervavi quenquam agere. Igitur & ſuperne tectam facilè largimur, clauſam tamen ſpecularibus aut feneſtris difficulter poſſumus intelligere. Sanè ſi hoc modo clauſſa fuiſſet, non fuiſſet ſatis, removeri velum, ſed & aperiri feneſtram. De feneſtra verò nemo loquitur. Quare clauſa illa quidem vitreis fuiſſe non videtur, verum ſolis velis à lateribus inſtructa, quæ obtendi removerive poſſent, pro arbitrio. Vela *plagulas* appellavit Svetonius in Tito cap. 10. *Deinde ad primam ſtatim manſionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, ſuſpexiſſe dicitur dimotis plagulis cœlum.* Nullam hic feneſtram aperit, ſed ſolis plagulis dimotis cernit cœlum. Aliæ ſunt *plagæ*, quarum Nonius facit mentionem, nec confundere cum his Lipſius debuit. Verba ejus: *Plagæ, grande linteum, tegmen, quod nunc torale, vel lecticariam Sindonem dicimus.* Sindon lecticaria non eſt hoc loco, qua lecticæ occluduntur feneſtræ, quod putavit Lipſius, ſed qua obvelantur lecti. Docet vox toralis, quæ planè hoc ſignificat, quod dixi. Nonius: *Torale & toralium ſtragulum eſt.* Gloſſæ Philoxeni: *Torale*, περίκλιντον. Vidit & Torrentius ad indicatum Svetonij locum. *Plagulæ,* inquit, *non totum illud lecticæ tegmen, ſed quibus feneſtra lecticæ obtegitur.* Rectè plagulas à plagis ſecernit, quoniam res diverſiſſimæ fuerunt;

Quanquam plagulas feneſtris, quales quidem ipſe hic intelligit ex vitro ſpecularibusq; , fuiſſe obtentas fruſtra credi jam oſtenderim. Sed nec illud placet, quod hic tegmen quoddam facit lecticæ. Quis enim id legit hactenus, vel ubi fuit? Nempe non diſtinguit geſtatoriam lecticam à lectica dormitoria ſeu cubiculari. Dormitoria tegmen habuit ejusmodi, non geſtatoria. Dormitoria fuit ea in qua lectus reponi ſolebat ; ſponda vulgo nuncupata, licet ſponda eſſet ex tabulis ligneis, hæc ex herbis. Varro: *Lectica, quod legebant, unde eam facerent, ſtramenta atq; herbas, ut etiam nunc fit in caſtris. Lectos, ne eſſent in terra, ſublimes in his ponebant.* Hic lectica non eſt, qua geſtantur, ſed qua cubant ſomni cauſa. Ea quondam facta ex ſtramentis, tortis videlicet conſutisque, mattæ inſtar, inq; ipſa lectus, qui torali ſternebatur vel integebatur. Nihil tale fuit in lectica geſtatoria. Non plagas habebat, verum plagulas, obductas lateribus. Sive autem plagulas has removerent, ſive attollerent feneſtras, *aperire lecticam*, ut opinor, dicebantur. Sic accipio Propertium, quando ait lib. IV. el. 9.

Colla cave inflectas ad ſummum obliqua theatrum,
Aut lectica tuæ ſudet aperta moræ.

Verba Cynthiæ ſunt ad Catullum. Vult, cum lecticæ nulli moram injicere, donec aperiatur, ut cum ea, quæ recumbit intus, poſſit confabulari. Cave, ait, ne lectica ſudet *moræ tuæ*, hoc eſt, propter moram tuam, quam tu injicis. *Sudet* autem propter lecticarios, multo cum ſudore ſuſtinentes lecticam, propter moram per confabulationem tuam injectam. Ita locum hunc expono, & ſi confabulandum eſſet, prius aperiendam lecticam hinc obſervo. Lipſius pro *ſudat*, exhibuit *ſidat*, indeq; correxit:

Aut lectica tuæ ſit adoperta moræ.

Sed non video, quid iſta ſibi velint. Explicavit quidem Lipſius hoc modo: *Nolo*, inquit Cynthia, *collum flectas ad ſummam caveam, ubi feminæ: nolo etiam lectica per viam te moretur clauſa, ne curioſe inſpicias, quæ aut qualis vehatur.* At ſi clauſa, quod vult Lipſius, & adoperta, qui morari potuit, quippe quæ ne quidem inſpici dabatur? Docet ſatis Ovidius lib. II. de Remedio amoris.

Forte

Digitized by Google

Forte aderam juveni. Dominam lectica tenebat:
Horrebant ſævis omnia verba minis.
Iamq; vadaturus, lectica prodeat, inquit:
Prodierat. Viſa conjuge mutus erat.

Hic non videt nec agnoſcit conjugem in lectica clauſa, donec prodijſſet. Ergo quamdiu non aperitur, neminem morari lectica talis valet. Nec enim an omninò aliquis in ea vehatur, ſciri poteſt. Non igitur de clauſa vel adoperta ſermo apud Propertium, ſed aperta, eo, ſicut dixi, modo. Ut verò ne aperiri quidem poſſet, conſutam aliquando legimus. Svetonius Tiberij c. 64. *Nurum ac nepotes nunquam aliter poſt damnationem, quam catenatos, obſutaq; lectica, loco movit: prohibitis per militem obviis ac viatoribus reſpicere uſquam vel conſiſtere.* Libri veteres, ut Torrentius obſervat, habent *obſitaq;*, non *obſutaq;*, quod ſignificaret *cinctam, circumdatam.* Verum quia *obſitum* ſic abſolute non uſurpant, verum addunt vel *milite*, vel *cuſtodia*, vel alia quacunq; re, illud *obſutaq;* puto eſſe probum. Nempe quæ ſi *obſuta lectica* non intelligebant, qui pro ea *obſitam* ſcripſere. *Obſuta* eſt *conſuta*; ſuturaq; junctis plagulis coriisve ita clauſa, ut nec intus nec exterius poſſit aperiri, niſi rupta ſutura. Et hoc voluit Tiberius, ne cuiquam nurus nepotumq; triſtis facies moveret animum, ne quem ipſi ad commiſerationem ſui & auxilium poſſent implorare. Invenimus autem has lecticas etiam ornatas, ſive apertæ forent, ſive non apertæ. Pedes aureos, argenteosq; ſupra memoravimus in illis. Ipſas quoq; cultas bracteis eſt veroſimile. Talis Antonini apud Herodianum lib. V. cap. 8. Τὸν Ἀλέξανδρον, συγκαθισθεὶς αὐτῷ ἐν τῷ βασιλικῷ φορείῳ, ὅπερ διὰ χρυσοῦ πολλοῦ καὶ λίθων τιμίων πεποίκιλτο. Politianus hæc ſic reddidt: *Alexandro ſecum in vehiculo Imperatoris conſidente, quod erat auro multo gemmisq; exornatum.* Ambigue. Nam & lectica inter vehicula. Scholiaſtes vetus Horatij lib. I. Sat. 2. *Lectica, vehiculum.* An intellexit currum? Atqui ſemper alij vel lecticam explicant, vel ſellam. Appianus lib. IV. B.C. ubi agitur de Ciceronis proſcripti fuga imminenteq; cæde. Οἱ θεράποντες ἐς φορεῖον ἐνθέμενοι τὸν Κικέρωνα, αὖθις ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἦγον. Plutarchus de eadem re in vita Ciceronis. Τὰ μὲν διώ-

μενοι,

μενοι, τὰ δὲ βίᾳ λαβόντες ἐκόμιζον ἐν τῷ φορείῳ πρὸς τὴν θάλασσαν. At hoc Brutidius Niger ita explicat Latine apud Senecam in Suaſor. *Elapſus interim altera parte villæ Cicero, lecticaper agros ferebatur.* Quæ Græcis φορεῖον, ea huic *lectica*. Onomaſticon Argentoratenſe. *Lectica*, φορεῖον. Philoxenus ſimiliter. *Lectica*, φορεῖον. Ad eundem modum legas & in Gloſſis Benedicti. Gloſſæ Græco-Latinæ; φορεῖον, *lectica, feretrum*. Itaq; vix dubito, quin lectica ſit intelligenda in Herodiano. Cum præſertim Antonino huic, id eſt Heliogabalo conveniat. Equidem & Lampridius de eo c. 29. *Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis, & eboratis, & aratis.* Sed & hic non carpenta ſolum ac id genus alia cum rotis, verum etiam lecticæ ſellæve poterunt intelligi. Auream lecticam uſurparunt Indiæ reges. Curtius lib. VIII. c. 9. *Aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat.* Atq; ſic ornatas habuiſſe intelligimus eos, qui in eminentiori dignitate fuerunt conſtituti. Reliqui vulgaribus minusq; cultis utebantur. Qui fortaſſis & anguſtiores habuere. Inde namq; nomen etiam *lecticularum*, quod anguſtæ forent. Tacitus Hiſt. III. c. 67. *Simul ferebatur lecticula parvulus filius, veluti in funebrem pompam.* Uſurpavit & Tullius modeſtiæ gratia, quod ipſum oſtendit, minus arrogantes ſuperbosq; lecticas habuiſſe minores. Verba ejus lib. VII. ep. 1. *Tu modo iſtam imbecillitatem valetudinis tuæ ſuſtenta & tuere, ut facis, ut noſtras villas obire, & mecum ſimul lecticula circumcurſare poſſis.* At elatiores habuerunt laxas. Inde ludus Martialis lib. II. in Zoilum.

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit

Cæterum qui lecticis hiſce utebantur, cubare in illis reſupini fere ſolebant, contra quam fiebat in cathedris ſellisve, uti ſupra monui, Lipſiusq; docuit ex Ovidij lib. I. de Arte.

Interea, ſive illa thoro reſupina feretur;
Lecticam dominæ diſſimulanter adi.

Cui nunc addo Ciceronem, qui ſimiliter in III. Verri de Verre: *Artagathum & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat.* Et quoniam cubabant, inde apud Senecam *cubile* pro lectica. Verba ejus lib. III. de Benef. c. 28. *Quo tandem ab iſtis geru-*

gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus. Cubabant autem in pulvino plumis farcto, quod ſuperius oſtenſum eſt. Lecticam portabant ſervi per aſſeres ante dictos, impoſitos humeris vel cervicibus. De aſſeribus teſtatur Martialis:

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

De humeris & cervicibus Plinius in Paneg. c. *Ante te principes faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu uſum pedum amiſerant. Illos ergo humeri cervicesq; ſervorum ſuper ora noſtra vehebant.* Dicit, *ſuper ora noſtra*, quia lectica eminebat ſupra homines ambulantes vulgo, & præſertim is, qui in ea ferebatur. *Supra capita* dixit Seneca, qui & *ſuſpenſum lectica* vocavit, quod in alto ſuper humeros bajulantium eſſet collocatus. Verba ejus ep. 81. *Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum ſupraq; turbam delicatos lectica ſuſpendit.* De cervicibus cognoſcimus, præterea ex Luciano, qui ſic in Cynico: κελεύετε τὺς ἀνθρώπυς ὥσπερ ἁμάξας τὰς κλίνας τοῖς τραχήλοις ἄγειν. *Iubetis homines, ut lecticas tanquam currus ferant in cervicibus.* Et ex Juvenalis Sat. VI.

Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.

Scholiaſtes ibi: *Vehitur, id eſt, in lectica.* Unde conſtat, ſic lecticam ferri ſolere. Quare falſus eſt Gonſalius ad Arbitrum, qui putavit *lora à collo pendentia ponderi minori cum labore ſublevando interdum ſuperaddita* p.m. 103. Locus Martialis, quem hoc fine laudat, nihil tale dicit. Extat lib. II. epigr. in fictum divitem.

Quem grex togatus ſequitur, & capillatus,
Recensq; ſella, linteisq; lorisq;.

Sermo hic eſt primum non de lectica, verum ſella, de qua itidem haud conſtat, geſtatoria ne ſit intelligenda, num vero ſedentaria. Deinde lora illa non dicuntur facere ad geſtationem, ſed ſpectare ad ſellam; propter ipſa linteaq; ſella nominatur recens. Deniq; hæc lora Lipſius de vinculis accepit, quibus inſerantur aſſeres, non pendentia à collo gerulorum, ſed colligata in lectica. Quare lora nil huc faciunt. Oſtendunt potius, ut arbitror, ſtructuram ſellæ plicatilis, quæ linteo, in quo ſedebant, ſubtenta lora habuit, quibus ſuſtinebatur, ſicut hodieq; in ijs videmus. ὀκλαδίας Græci appellarunt,

Digitized by Google

runt, uti pluribus à Chimentellio eſt monſtratum. Neq; fuit aliud *faldiſtorium,* quod ipſe vocat *genus ſellæ humilioris, & plicatilis, ſine reclinatorio aut ſuppedaneo* p. m. 89. Diſputant de eo eruditi, atq; in diverſas eunt ſententias. Ego nullus dubito, quin pro *faldiſtorio,* legi *faldiſtolium* oporteat. Sic enim tota integreq; erit Germanicum, à *falde, falte,* quod hodieq; *plicam* denotat, & *ſtol,* quod eſt etiam nunc *ſella.* Tale *faldiſtolium,* ſeu ὀκλαδίας in ſummo habuit lora, & ſuper ea corium ſeu linteum, quæ quia fuerunt recentia, ſellam recentem apud Martialem demonſtrarunt. Unde nil ex eo de loris à collo gerulorum dependentibus Gonſalius colligere debebat. Servi porrò ad negotium hoc capti longiores ac proceri. Sic colligimus ex verbis Juvenalis antea adductis, ubi nominatim *Syros longos* in lectica memorat. Simili ratione habet Sat. VI.

— *Ingenti curret ſuper ora Liburno.*

Dubitat Lubinus, an de lectica, num vero lecticarijs debeat accipere, imo *Liburnum* dictam lecticam putat. Verba ejus ad hunc locum. *Liburnum magnam lecticam dicit, quaſi navem, & ejus bajulos liburnos. Eſt enim navis ſpecies à Liburnis populis. Vel intellige de lectica & grandibus è Liburnia ſervis lecticariis.* Ego vero liburnum de lectica nuſquam ſcio uſurpatum. Puto autem Lubino impoſuiſſe Scholiaſtem veterem, qui ſic habet iſto loco: *Liburno, à lectica magna Liburnatos & Getulos Liburnos. Ipſe, tarde veniſſe Liburnos, in ſecundo libro.* Verba hujus *à lectica magna* ita intellexit, ac ſi τὸ *Liburno* explicarent. Ideo *liburnum* dixit eſſe *magnam lecticam.* At hæc mens non fuit Scholiaſtæ, quaſi à liburno, id eſt lectica magna dicerentur liburnati, ſeu liburni, verum contra Liburnatos & Liburnos eſſe dixit à lectica. Ubi *à lectica Liburni* ſunt, qui eam geſtant, quomodo frequentiſſime habemus *à cuſtodia armorum, à Corinthiis, à fibulis, à pugione, à tabulis* & id genus apud veteres, pro miniſtris ſervisq;, qui hæc talia curant. Sed qui *Getuli Liburni,* quos hic ipſe Scholiaſtes memorat? Equidem ſunt noti ſatis Getuli, ſunt & Liburni, & Liburnos Getulos non puto quenquam obſervaſſe. Quare mihi non eſt dubium, quin legi *gerulos* debeat. *Geruli Liburni* ſunt, qui lecticas gerunt. Ita Seneca ſupra

Digitized by Google

pra III. de Benef. c. 28. *Quo tandem ab iſtis gerulis raperis.* Ipſe Scholiaſtes libro ſecundo, quem laudat, id eſt Sat. VI. ijs verbis: *Tarde veniſſe Liburnus. Liburnus, nuncius, aut certè lecticarius, aut gerulus lecticæ, quæ liburnata eſt.* Vocat *liburnatam lecticam*, non, quod eſſet è Liburnia, ſed quod ſervis Liburnis geſtaretur. Geſtabatur autem frequentiſſime à Liburnis, quoniam fuere proceri. Eadem fuit ratio in Syris atq; Cappadocibus, quos in lecticis memorat Martialis, & Germanis, quos nominat Tertullianus. Omnes illi populi proceri fuere. De Syris vidimus. De Cappadocibus firmat Fragmentum Petronij Tragurianum p. 34. editionis noſtræ. *Habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, valde audaculum.* De Germanis præter alios & Tacitus Hiſt. V. c. 15. *Germanos fluminibus ſuetos le vitas armorum, & proceritas corporum attollit.* Voluerunt autem omnes iſtos eſſe longos, quo magis ſuper alios in lectica ſublati extarent, hoc enim decorum, & ſpectabile putabant. Porrò non proceritatem modo, ſed & formam decentem in eis ſpectabant. Ideo Seneca ep. 110. *Hoc ipſe mihi dico, quoties occurrit cohors culta ſervorum, lectica formoſis impoſita calonibus.* Accedebat decor veſtimentorum, pænulæ præcipuè, quod ipſum quoque Lipſius obſervavit. Seneca de Benef. III. c. 28. *Quo tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus? quo te pænulati iſti, in militum quidem non vulgarem cultum ſubornati? quo, inquam, te iſti efferunt?* Dicit *efferunt*, è domo ſcilicet in publicum, nec cum Lipſio ſcribendum *ferunt*. Vocat autem pænulatos non vulgari cultu, unde id colligitur, quod dixi. *Canuſinatos* appellavit Martialis lib. IX.

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Scilicet *Canuſinati* à *Canuſina*, quomodo vocata pænula, quod apud Canuſium optime texeretur, ſicut ait Cl. Salmaſius ad Tertulliani Pallium p. 80. Plinius lib. VIII. c. 48. *Lana laudatiſſima Appula. Appulæ breves villo, nec niſi pænulis celebres, circa Tacentum Canuſiumq; ſummam nobilitatem habent.* Fuerunt autem illæ pænulæ lecticariorum rufæ, quales militum. Inde ſupra *in cultum militum ſubornatos.* Seneca dixit, quod doctiſſimus Ferrarius in de Re Ve-

ſtiaria Par. II. lib. II. cap. 8. diligentiſſime monſtravit. Numerus eorum minimus in qualibet lectica quaternarius fuiſſe videtur. Ita colligas ex lectica, qua Philologia ſubvecta eſt in cœlos apud Marcianum lib. II. In ea namq; tantum quatuor, Labor, Amor, Epimelia, & Agrypnia, quod jam Pignorius notavit. Senarium tamen docent auctores, quia fuit frequentiſſimus. Inde habes illud, etiam Lipſio laudatum: *Quid te Cappadocum ſex onus eſſe juvat.* Iſtiusmodi lectica *hexaphoros* appellabatur. Cicero in Verrem V. *Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus lectica hexaphoro ferebatur.* Ita habet editio Lambini & Gothofredi. Gruteri verò cum nonnullis alijs *octophoro.* Et convenientius videtur, propter regium lecticæ ſplendorem. Sive autem hoc, ſive illo modo legas, vocem *lecticæ* puto ſupervacuam, & ex Gloſſa irrepſiſſe. Solent quippe alij omittere. Martialis:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Idem lib. VI. ep.

Invidioſa tibi quam ſit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

Ad eundem modum ſolent in octophoro. Svetonius Caligula c. 43. *Iter fecit, interdum adeo ſegniter, & delicate, ut octophoro veheretur.* Apulejus Apolog. II. *Vectabatur octophoro. Vidiſtis profecto ipſi qui adfuiſtis, quam improba juvenum circumſpectatrix.* Eſt autem *octophoros* lectica, quæ ab octo fertur: nam & octo in ea habere ſolebant. Martialis:

Octo Syris ſuffulta datur lectica puellæ.

Maximus hic numerus fuiſſe videtur, ſicut fortè minimus quaternarius. Nam quod duos quoq; putat geſtaſſe Gonſalius, mihi equidem haud perſvadet. Colligit id tamen ex Petronio, qui ſic habet: *Procurator inſulæ Bargates à cœna excitatus à duobus lecticariis in mediam viam perfertur, nam erat etiam pedius æger.* Hic Gonſalius: *Tenuiorum olim lecticæ parvæ erant, ut commode à duobus ſervis poſſent perferri.* Quia lecticariorum hic ſit mentio, etiam de lectica cogitavit. Verum non continuò neceſſe eſt: Sunt lecticarij Petronio etiam miniſtri tricliniorum, qui ſupellectilem curant.

Ut

Digitized by Google

Ut in illo: *Inſecutus eſt lecticarius, argentumq; inter reliqua purgamenta ſcopis cœpit verrere.* Sunt aliis illi, qui geſtant ſellas, uti loco alio monſtravi. Et poſſumus accipere de iis, qui ſolis ipſum geſtarunt humeris, fuit namq; & hoc uſitatum, alluſitq; Auctor Declamationis in Ciceronem iſtis verbis: *Quem Iupiter optimus maximus in conſilio Deorum admiſit, Italia exulem humeris ſuis reportavit.* Qui ſic alios geſtabant *ſuccollare*, quiq; geſtabantur, *ſuccollari* dicebantur. Sueton. in Ottone. c. 6. *Laxato calceo reſtitit, donec omiſſa mora ſuccollatus* eſt. Caſaubonus ita explicat: *Liberi homines in armos & collum receptum eum bajularunt vicibus.* Hoc modo & procurator ille ſuccollatus eſſe potuit à duobus lecticarijs non ad lecticas ferendas, ſed lectos in triclinio curandos conſtitutis, cum præſertim excitatus à cœna dicatur. Neq; enim fieri omninò potuit, ut lectica etiam minima, & in ea cubans adultæ ætatis homo à duobus tantum rectè geſtaretur. Porrò ſic lecticis bajulandis deſtinati vocabantur *lecticarij*, ut notum, item *geruli*, ut indicatum in ſuperioribus. Græcis ſunt φορειοφόροι. Gloſſæ veteres: φοριοφόρος, *lecticarius*. Onomaſticon Argentoratenſe κλινοφόρους reddit. Sed φοριοφόρος habet etiam Plutarchus in Galba. ἀλλὰ ξίφεσι γυμνοῖς παιόντες αὐτοῦ τὸ φορεῖον, ἐκέλευον αἴρεσθαι, προσφθεγγομένου πολλάκις ἀπολωλέναι, καὶ τοὺς φορειοφόρους ἐπιλαχύνοντες. Ita puto ibi legendum, niſi malis utrobique & apud ipſum, & in Gloſſis ſcribere φορειοφόρος. Nam Φοριαφόρος, quod nunc in Plutarcho legitur, ſine dubio eſt corruptum. Habebant autem iſtos lecticarios cum cæteris ſervitijs ſumptu paratos ſuo. Aliquando munere amicorum, præſertim mulieres. Inde Martialis illud IX. in Lupum.

Octo Syris ſuffulta datur lectica puellæ.

Minus opulenti conducebant. Habebantq; hoc fine Romæ *corpora*, item *caſtra lecticariorum*, ſicut docent veteres inſcriptiones. Ubi caſtra intelligimus certa loca per urbem, ubi ſtabant parati ad miniſterium, ſi quis vellet conducere. Memoratq; P. Victor in Regione XIV. Trans Tiberim, *Caſtra lecticariorum.* Videntur autem corpora hæc conſtitiſſe non tam ex ſervis, quam conditionis imæ plebejis, præcipuè libertis. Inſcriptio vetus:

TI. CLAUDIO
AUG. LIB.
TIGRANO
EX CORPORE
LECTICARIORUM CÆSARIS.

Nominatim hunc appellat libertum. Quod autem dicit fuiſſe illum Claudium ex corpore lecticariorum Cæſaris, ignoro, an pertineat eo, ut conſtet Cæſarem ejusmodi habuiſſe corpus in uſus ſuos privatos, num vero potius id corpus Cæſaris auctoritate fuiſſe conſtitutum in uſus publicos & communes. Solebant enim Cæſares auctoritatem ſuam dare his corporibus. Unde Marcianus l.3. ff. de Collegiis: *Niſi ex ſenatusconſulti auctoritate vel Cæſaris collegium vel quodcunq; tale corpus coierit, contra ſenatusconſultum & mandata & conſtitutiones, collegium celebrant.* De libertis eo minus dubitari poſſe videtur, quoniam & alias ſubire lecticas honoratiorum grave non ducebant. Unde Martialis lib. v. epigrammata ad Candidum.

Exigis à nobis operam ſine fine togatam,
Non eo, libertum ſed tibi mitto meum.
Non eſt, inquis, idem. Multo plus eſſe probabo,
Vix ego lecticam ſubſequar, ille feret.

Quando ait, *vix ego ſubſequar*, conſvetudinem reſpicit officij, quòd ſupra dixit *operam togatam*. Solebant enim honoris cauſa comitari lecticas amicorum honoratiorum per vias publicas. Atq; hoc intuitu Poeta idem lib. X. epigr. in Paulum.

Lecticam, ſellamq; ſequar, nec ferre recuſo.

Ubi nota, fuiſſe conſvetudinem eandem in ſellis, quòd & ex alijs illius locis novimus. Dicit autem ne ſe quidem recuſare lecticam ferre, nempe ipſe quoq; paulò ante dixerat, ſe *de plebe Numa, denſaq; turba* eſſe. Unde veroſimilius evadit, quod eſt dictum de libertis. Honorem verò eum ſicut viris, ita fœminis præcipuè præſtabant. Quo reſpexit illo monito Poeta Ovidius lib. 1. de Arte.

Lecticam dominæ diſſimulanter adi.

Ac

Ac hi quidem, quos Catullus nominavit *homines ad lecticam*. Nam jumenta uſurpaſſe nuſquam invenimus. Aliud id fuit genus, quod jumentis ferebatur, ut liquebit ſuo loco. Rectè Lipſius: *Nunquam, niſi homines ad lecticam, aliter, quam in eſſeda aut in rheda. Si fallo, jumentum ego.* Equidem obſervo apud Plinium in lectica elephantos. Ita enim habet lib. VIII. c. 2. *Poſtea & per funes inceſſere* (elephanti) *lecticas etiam ferentes, quaterni ſingulas.* Vel, ut habent alij, *lecticis etiam ferentes.* Ubi numerus quaternarius homines quatuor exprimere debebat, quia minimum quatuor in lectica fuere. Sed fuit ea lectica non ordinarij vel recepti generis, verum admirationis & ſpectaculi cauſſa ſic ornata, ut nil derogare queat Lipſianæ obſervationi. Cæterum lecticæ omnes in promiſcuo pæne uſu viris fœminisq;. Cicero lib. X. ad Atticum ep. 12. *Servius Cytheridem ſecum lectica aperta portat, altera uxorem. Septem præterea conjunctæ lecticæ, amicarum hæ ſunt, an amicorum.* Habes hic lecticas, & in eis viros feminasq;, imo, quod notandum, feminam etiam in aperta. Verum fuit hæc amica ejus, mulier parum pudica, in qua nil fuit mirum. Nam & alias meretriculæ aut pudoris proſtituti fœminæ ſolebant. Cicero iterum Philip. II. *Vehebatur in eſſedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant, inter quos aperta lectica mima portabatur.* At cæteræ magis utebantur tectis, ſive clauſis. Dio lib. LVII. οὕτω γὰρ τοι κακῶς διέκειτο, ὥστε ἐν σκιμποδίῳ καταστέγῳ ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι. Νομιζόμενον γάρ πῃ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, ὥν ποτέ τις αὐτῶν ἀσθενῶς ἔχων ἐκεῖσε ἐσίοι, κατακείμενον αὐτὸν ἐσφέρεσθαι. *Adeo male affecto corpore tum erat* (Tiberius) *ut in lectica operta in curiam illatus fuerit, conceſſus enim erat viris etiam harum uſus, ut qui per valetudinem aliter non poſſent, eo modo in Senatum adveherentur.* Καὶ τοῖς ἀνδράσιν ait, h. e. viris quoque, quod videlicet vulgo magis pertinerent ad feminas. Neq; aliud φορεῖον γυναικεῖον opinione mea apud Suidam, verbis, quæ à nobis etiam ſupra ſunt laudata. Πλῆγμα ποιήσαντες ἐκ λύγων, φορείων τύπῳ γυναικείων. Dicit contextum illum habuiſſe ſpeciem, quam lecticæ mulìebres, & per *lecticas muliebres* tectas ſeu opertas intelligit, quod ex loco toto colligitur. Ita Dio rurſum lib. LX. Πρότερον δὲ ἄρα ὅ, τε Αὔγουστος καὶ ὁ Τιβέριος, ἄλλοι τέ τινες ἐν σκιμποδίοις,

δίοις, ὁποίοις αἱ γυναῖκες ἔτι καὶ νῦν νομίζουσιν, ἔστιν ὅτε ἐφέροντο. *Prius vero Auguſtus & Tiberius, & nonnulli alij vehebantur in lecticis, qualibus mulieres etiam nunc utuntur.* Hic σκιμπόδια, ὅποιοις αἱ γυναῖκες νομίζουσιν ſunt Suidæ φορεῖα γυναικεῖα, id eſt lecticæ non quælibet, ſed tectæ, ſeu opertæ. Nam σκιμπόδια proprie *lectica*, quod jam Lipſius notavit. Adhibebant tamen viri quoque, ut videmus, ſed, quod ex ſuperiore loco Dionis intelligimus, vix, niſi ægrotantes, ac infirmi, maximè in urbe. Unde venit explicandum, quod habet Martialis lib. VI. epigr. in Philippum.

Octophoro ſanus portatur Avite Philippus
Hunc tu ſi ſanum credis Avite, furis.

Hieronymus Mercurialis ex hoc loco colligi exiſtimat, notatos, qui plures ſervos in lectica, quam ſex numero, habere vellent. *Martialis*, ait lib. III. Gymnaſt. c. 11. *Philippum quendam inſanum vocat, quod ab octo ſervis lectica ejus ob quandam divitiarum inanem oſtentationem per urbem geſtaretur.* Sed eſt falſus Hieronymus Mercurialis. Octophori frequentes ſatis in urbe fuerunt. Id notavit potius in Philippo Martialis, quod cum eſſet ſanus, id eſt valens, integrisq; corporis viribus, octophoro geſtari voluerit. Scilicet octophorus opinione mea fuit muliebris fere lectica, quia tecta occluſaque, ac ex eo ponderoſior. At tecta opertaq; tantum pro infirmis. Octophoron mulierum fuiſſe docent plurima ſcriptorum loco. Apulejus Apologia II. de puella ſponſa: *Vectabatur octophoro.* Martialis:

Octo Syris ſuffulta datur lectica puellæ:

Quod ſi ergò vir, præſertim in urbe, utebatur octophoro, vel ægrotus, vel ſtulte ambitioſus ac delicatus habebatur. Atque huc reſpexit Martialis in ſuperiori loco, luſitq; ambiguitate vocis *ſanus*. Si hunc credis ſanum valentemq;, furis, quia nemo valens tali utitur lectica, inter viros. Ergò neceſſe eſt, ut ſit non ſanus, ſi non corpore, ſaltem mente. Et quia octophorus lectica muliebris, ideò in viris notata, niſi ægrotarent. Cum præſertim tarde molliterq; incederet. Sueton. Calig. c. 43. *Iter conficit modo feſtinanter &*

Digitized by Google

ter & rapide, interdum adeo ſegniter & delicate, ut octophoro veheretur. Uti tamen obſervamus, majorem earum apud viros fuiſſe uſum in vijs extra urbem, quam in urbe. Sic enim & Verrem legimus octophoro feciſſe iter apud Ciceronem. Et quia octophori lecticæ opertæ, ideò id ipſum nominatim de opertis quoq; videmus, uſum earum crebriorem in itineribus fuiſſe. Cicero Philippica II. de Antonio. *Cum inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet, obviam ei proceſſit magna ſane multitudo. At iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus.* Non tam notat, quod ſit uſus lectica operta, quam quod ea per oppidum iter facere voluerit, contempto omni civium officio, quo eum honorabant. Similis lectica Julij, qua ex prætura proficiſcens in Hiſpaniam avexit Maſintham apud Sveton. c. 71. uti Lipſius judicavit. At in urbe fuit hoc rariſſimum. Soli ægrotantes, & in dignitate certa conſtituti quidem utebantur, præterq; ipſos feminæ. De quibus probat amplius & Juvenalis illo verſu:

Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Item, Ovidius lib. II. de Remed. Amoris, ubi deſcribit conjugem lectica prodeuntem, quam maritus ante videre non poterat. Habet quoq; Martialis, quæ huc faciunt, & à nobis explicata ſunt in ſuperioribus. Præter viros autem & mulieres obſervo ſeorſum lecticis geſtari ſolitos pueros ætatis necdum adultæ, etiam poſt introductum uſum ſellarum, quorum uſus eis non permittebatur, antequam adoleviſſent. Huc reſpicitur eo Svetonij loco ex Domit. c. 2. quem & alias laudavimus. *Ob hæc correptus, quò magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat tum patre una, ſellamq; ejus ac fratris, quotiens prodirent, lectica ſequebatur.* Dicit ætatis admonitum, per lecticam, in qua ferebatur, quod intelligi non poteſt, niſi eo modo, quia pueri impuberesq; non ſellis, ſed lecticis vehebantur. Ideò & apud Tacitum Hiſt. III. c. 67. de Othonis filio ſic legitur: *Simul ferebatur lecticula parvulus filius.* Ferebantur autem non unus ſolus ſemper, quod in ſella videtur factum, ſed & plures. Svetonius de Nerone vita ejus c. 9. *Ac deinceps ejusdem* (matris) *ſæpe lectica per publicum ſimul vectus eſt.* Cicero lib. X. ad Atticum

 ep. 12.

ep. 12. *Servius Cytheridem ſecum lectica aperta portat.* Et lib. II. ad Q. Fratrem ep. 9. *Marium autem noſtrum in lecticam me hercule conjeciſſem, non illam regis Ptolemai Anicianam. Memini enim cum hominem portarem ad Bajas, Neapoli, octophoro Aniciano, macharophoris centum ſequentibus, miros riſus nos edere, cum ille ignarus ſui comitatus, repente aperuit lecticam, & pane ille timore, ego riſu corrui.* Locus elegans, & qui firmat partim octophorum lecticam eſſe, partim, quod ſuperius obſervavi non apertam, verum tectam, & has tectas ab ijs, qui vehebantur potuiſſe aperiri. De cætero ſic fuiſſe clauſas, ut quid foris ageretur, minimè poſſent cernere. Quomodo hic Ptolemæus nihil ſcit de comitatu ſuo certumq; illis machærophoris, priusquam lecticam aperuiſſet. Liquet autem ſimul in eadem lectica vectum & Ptolemæum regem, & Ciceronem, nec enim timorem illum ejus alias hic potuiſſet deprehendere. Deniq; fuiſſe lecticam non Ciceronis, ſed Anicij alicujus, ut opinor, quam propterea *Anicianam* appellavit. Ac fortaſſe ſcripſit Cicero non *Marium noſtrum in lecticam*, verum *noſtram in lecticam*, ut eſſet manifeſtior oppoſitio inter τὸ *noſtram* & *Anicianam*, liqueretque, Ciceronem pro ſe non uſum octophoro clauſa, ſed lectica aperta, ut ſolebant cordatiores, quippe in qua nil poſſet iſtiusmodi accidere Mario, quod acciderat regi Ptolemæo. Nam eodem fere modo ſcripſit quoq; lib. VII. ep. 1. *Tu modo iſtam imbecillitatem valetudinis tua ſuſtenta, & tuere, ut facis, ut noſtras villas obire, & mecum noſtra ſimul lecticula concurſare poſſis.* Delent illud *noſtra* cum tamen veteres codices fateantur agnoſcere. Sanè ſi lectica vehi Marius (ad quem hæc epiſtola eſt ſcripta) non eodem debuit cum Cicerone, concurſare etiam cum eo non potuit. Videtur enim *concurſare* iſto loco non ſolum ſignificare ſocium itineris præbere, ſed & confabulari, colloqui, quoniam præcedit; *docebo profecto, quid ſit, humaniter vivere.* Quicquid ſit, hoc manifeſtum eſt, plures etiam lectica una eademq; vehi conſveviſſe. Nec fortaſſis aliter exponi debet illud Juvenalis I. Satyra.

— — Dentiſſima centum
Quadrantes lectica petit, ſequiturq; maritum

Lan-

Languida, vel prægnans, & circumducitur uxor.

Ut ſit *denſiſſima, plena hero, uxore, liberis*, quod Lubinus cenſebat. Lecticarum porrò uſus vetuſtiſſimus in viis erat extra urbem. Ita videmus vel illius juvenis exemplo; qui temporibus Gracchanis iter lectica fecit Romam. Sed & poſtea Verres & Cicero ipſe uſi ſunt lecticis in peregrinatione, uti conſtat ex ſuperioribus. Neq; viris modo ea conſvetudo, verum multo magis feminis, ſi faciendum eſſet iter. Sic enim & Servius uxorem ſuam geſtari facit lectica apud Ciceronem X. ad Atticum ep. 12. Poſtea res eſt tranſlata & in urbem, quod ſub tempore Julij Cæſaris Lipſius exiſtimat cœpiſſe. Ubi quidem brevi tempore invaluit adeò, ut is ipſe Julius legem ſcribere cogeretur, promiſcuumq; illarum uſum tollere. Verba Svetonij cap. 43. *Lecticarum uſum, item conchyliatæ, veſtis & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perq; certos dies, ademit.* Euſebius in Chronicis hæc ſic exponit. *Prohibitæ lecticis uti margaritisq;, quæ nec viros, nec liberos haberent, & minores eſſent annis quadraginta.* Quibus verbis intelligimus, legem eam reſpexiſſe feminas potiſſimum, fortaſſis, quod in viris necdum ita uſus lecticarum factus eſſet frequens, neq; uſurparent fere, niſi languidi ac ægrotantes, Cæſare, paucisq; potentioribus exceptis. Videnturq; huc ſpectare verba Dionis ſupra etiam laudata, & lib. LVII. *Tiberius adeo male affecto corpore tum erat, ut in lectica operta in curiam illatus fuerit, conceſſus enim erat viris etiam harum uſus, ut qui per valetudinem aliter non poſſent, eo modo in Senatum adveherentur.* Docet autem Euſebius perſonas illas certas fuiſſe, quæ haberent maritos, juſtoq; matrimonio ſublatos liberos. Unde conſtat, ante uſurpaſſe etiam innuptas, nec has modo, ſed & meretriculas. Deinde ne illis quidem omnibus conceſſum lecticarum uſum, ſed ſi exceſſiſſent annum quadrageſimum ætatis. Qui verò dies illi certi fuerint, per quos conceſſus manſit uſus ille, id Euſebius haud declarat. Ego ſuſpicor, ſacrorum & ludorum publicorum dies fuiſſe. Ac huc traho illud Propertij lib. III.

Colla cave inflectas ad ſummum obliqua theatrum
Nec lectica tuæ ſudet operta moræ

Digitized by Google

Docet ſanè, his lecticis adire theatra conſveviſſe. Idem firmat Juvenalis Sat. VI.

Vt ſpectet ludos, conducit Ogulnia veſtem,
Conducit comites, ſellam, cervical, amicas.

Equidem hic ſermo eſt de ſella, ſed illius fuit eadem cum lectica ratio, & lecticæ loco cœpit uſurpari. Deniq; cum lecticarum uſus promiſcuus prohiberetur, ſellas ſurrogaſſe videntur. Ita factum, ut Tiberij ævo lecticæ mulieribus deſinerent in uſu eſſe ſolis Senatorum uxoribus exceptis. De quo Dio lib. LVII. agens de Libone Druſo. Νοσήσαντα δὲ ἐπὶ θάνατον ἔν τε σκιμποδίῳ καταστέγῳ, ὁποίῳ αἱ τῶν βουλευτῶν γυναῖκες χρῶνται, ἐς τὴν γερουσίαν ἐσεκόμισε. *Cum vero ægrotaret ad mortem, in lectica operta, quali utuntur Senatorum uxores, in Senatum delatus eſt.* Quanquam poſtea per æmulationem harum cœperit revocari. Quo fortaſſe reſpexit Juvenalis, qui ſub Nerone ſcripſit:

Eſt ratio ulterior, magnæ ſi miſit amicæ
Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Niſi hanc quoq; velimus Senatoris conjugem fuiſſe, quia magnam nominat amicam. Nam & illa, quam cum viro dicit veniſſe ad petendũ ſportulum, fuit Senatoria, lib. I. id quod Scholiaſtes quoq; vetus ibi obſervavit. Quicquid ſit, Domitianus ſaltem uſum earum fœminis probroſis ademit. Svetonius in vita ejus cap. 8. *Probroſis fœminis lecticæ uſum ademit.* Ubi puto non tam meretrices ſignificari per *probroſas fœminas*, ita enim hac locutione minimè fuiſſet opus, & jam ante ipſis fuit hoc prohibitum per legem à Tiberio latam, quam ex nuptis eas, quæ cum alienis conſveviſſent viris, ac ob ſtupra vel adulteria palam eſſent infames. Porrò non in fœminis ſolummodo circa uſum lecticarũ obſervatum, ne promiſcuus foret, verum etiam in viris: Diſco ex Svetonio, quando de Claudio c. 28. *Libertorum præcipuè ſuſpexit & Harpocram, cui lectica per urbem vehendi, ſpectaculaq; publicè edendi jus tribuit.* Oſtendit clariſſime hic locus, libertis, etiam Cæſaris, lectica vehi per urbem minimè conceſſum fuiſſe. Solos ergo pertinebat ad ingenuos, ac ne illos quidem omnes, ut jam ex ſuperioribus conjicitur.

citur. Quod ſi præterea uti ea voluere alij, hoc ſeorſum impetrare à Principe debuerant, qui nimirum contra latas ea de re leges jus habebat conferendi hujus beneficij. Non tamen ad Conſules ſolos, quod quis ſuſpicari poſſit eo, quia Mamertinus c. 30. vocat *lecticas conſulares. Pæne*, inquit, *intra ipſas Palatinæ domus valvas lecticas conſulares juſſit inferri.* Nam lecticas conſulares puto hic accipiendas, quia ijs conſules tum vehebantur, non, quod ſoli conſules. Quin imò Chimentellius non lecticas ibi, ſed curules ſellas putat exponendas. Sed obſtare videtur, quod præcedit, *pæne intra ipſas Palatinæ domus valvas.* Nam curules non ſolũ *pæne*, ſed *omninò* ac revera intra valvas eas ferebantur. Neq; ſedes alia Conſulibus in Senatu & Palatio, quod ille ipſe teſtatur. Igitur ibi ſermo de lecticis veris, quibus Conſules futuri deferebantur ad curiam. Poſtea demum ſequitur de curulibus. *Et cum honori ejus venerationiq; cedentes ſedile illud dignitatis ampliſſimæ recuſaremus, ſuis nos propè manibus impoſitos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes.* Hic non eſt *ſedile*, quod paulò ante vocavit *lecticam*, nam de alia re agitur. Supra memorabat aditum Conſulum ad Palatinam domum, hic verò abitum. Tum erant Conſules futuri, nunc confirmati. Quare verba iſta puncto etiam majore à ſuperioribus dividi debuerunt. Quanquam ergo Mamertinus dixerit lecticas Conſulares, tamen uſus earum pertinuit & ad alios, ut Senatores, quod exemplo Senatoris ſportulam petentis apud Juvenalem patet. Nec his modo, ſed Equitibus etiam, ditioribusq; alijs conceſſus lecticarum uſus, ut exempla docent. Fiebatq; hoc non pompæ ſemper gratia, ſed quandoq; uſus alicujus cauſſa. Nam & legere in ea, imo ſcribere etiam ſolebant. Juvenalis Sat. III.

— *Ingenti curret ſuper ora Liburno,*
Atq; obiter leget, aut ſcribet, vel dormiet intus.

De lectica loqui certum eſt, docetq; præter Scholiaſtem verſus ſequens ipſius Juvenalis, quem adducam in ſequentibus. Igitur hic quærat aliquis, qui ſcribere potuerit, cum in ea cubarent, quod ſuperius eſt dictum, ut cubarent reſupini? Verum non exiſtimo, fuiſſe perpetuum ut jacerent reſupini, contra viros præſertim in

ſiniſtrum paulo inclinatos cubuiſſe latus, quomodo & alias ſolebant cubantes legere ac ſcribere in lectis, ut teſtatur Svetonius in Auguſto c.78. & ibi Caſaubonus, ut nil miri, vel inſoliti hic cogitari debeat. Docet autem Juvenalis, non modo legere ac ſcribere, ſed & dormire in lecticis ſveviſſe, additq; cauſſam,

Namq; facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.

Dicit, ſomnum conciliari, ſi claudatur feneſtra, obducto ſcilicet velo, credo, quod ſic fierent obſcura intus omnia, & tenebris nocturnis ſimilia. Solebant & lecticis uti ſui occultandi gratia. Quomodo de Antonio Tullius Philipp. II. *Obviam ei proceſſit magna ſanè multitudo. At iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus.* Noluit à quoquam ſalutari, propterea ſe intra clauſam abdit lecticam. Similiter clientem ſuum Cæſar abdit intra lecticam. Svetonius c.71. *Maſintham nobilem juvenem & abſtrahentibus ſtatim eripuit, occultavitq; apud ſe diu: & mox ex pratura proficiſcens in Hiſpaniam, inter officia ſtatim proſequentium faſceſq; lictorum lectica ſua avexit.* Videntur & in noxiis hoc obſervaſſe, quando trahebantur ad ſupplicium, præſertim ſi fortunæ conſpectioris eſſent. Tacitus III. An. c. 14. de Piſone, parricidij inſimulato. *Igitur inditus lecticæ & à tribuno prætoriæ cohortis deductus eſt, vario rumore cuſtos ſalutis an mortis exactor ſequeretur.* Hic aliqui credunt Piſonem lecticæ inditum abſtrahi ad ſupplicium capitale, quod non potuiſſent, ſi non interdum ſic fuiſſet receptum. Ægrotantes vectos lecticis, alias jam demonſtravi. Tacitus de Libone II. Anal. cap. 29. *Die ſenatus metu & ægritudine feſſus, ſive, ut tradidere quidam, ſimulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ.* Nota, non in ipſam curiam, ſed ad fores curiæ ſic delatos. Debetq; hinc exponi Dio, quando remandem explicans lib. LVII. ſic ait: Νοσήσαντα τὸ ἐπὶ θάνατον ἔν τε σκιμποδίῳ καταστέγῳ ἐς τὴν γερουσίαν ἐσεκόμισε. *Cum vero ægrotaret ad mortem, in lectica operta in Senatum delatus eſt.* Illud ἐς τὴν γερουσίαν non ſic debet accipi, quaſi lectica ejus collocata fuerit in medio Senatu, ſed ut Tacitus explicavit, qui propterea in ſequentibus *innixum fratri* dixit. Neq; aliter intelligo eundem, quando de Tiberio ſimilima locutione lib. LVII. οὕτω γάρ τοι κακῶς διέκειτο,

ὥστε ἐν σκιμποδίῳ καλαστέγῳ ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι. *Adeo male affecto corpore tum erat, ut in lectica operta in curiam illatus fuerit.* Lectica latum arbitror non in ipſam curiam, ſed ad ejus fores, nam in ipſam quidem ferri quenquam, receptum non fuiſſe puto. Sed hi quidem ægrotantes uſi lecticis, quia pedibus incedere haud poterant. Alij id faciebant eo, ut hoc motu recuperarent valetudinem. Ut phthiſici, quibus ſvadet Celſus lib. III. c. 22. Verba ejus poſt recenſionem aliorum: *Si navigationem aliqua res prohibet, lectica, vel alio modo corpus dimovendum eſt.* Alexander Trallianus etiam hydropicis commendat lib. IX. Κίνησις δὲ εἴπερ τι ἄλλο, τοῖς ὑδρωπιῶσι συμβάλλεται, καὶ μάλιστα ἡ διὰ θαλάσσης, καὶ ἵππου, καὶ λεκτικίου. *Motus, ſi quid aliud, hydropicis conducit, præcipue qui fit per mare, equum, & lecticam.* Quibus verbis ſimul diſcimus, recentiores Græcos appellaſſe λεκτίκιον, quod Latini *lecticam.* Alij prævenire hac exercitatione morbos quærebant. Quanquam in multis fuerit mollitiei ac luxurię prætextus iſte. Unde Seneca de Brev. vitæ c. 12. *Nec illos quidem inter otioſos numeraveris, qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt.* Ac hæ quidem ſunt lecticæ, quarum inter inſtrumenta geſtationum ſive in urbe, ſive extra eam in vijs itineribusq; crebro veteres injiciunt mentionem. At præter has habuerunt foris quidem lecticas militares, domi vero lucubratorias & funebres. Lecticarum militarium vetus mentio, longeq; ante, quam in urbe cœperunt innoteſcere. Pertinebantq; ad duces fere ægros ex vulneribus, vel cauſſis alijs. Ita Cn. Scipio tragula confixus in aciem delatus eſt lectica. Livius lib. XXIV. c. 42. *Ibi iterum Scipio lecticula in aciem illatus conflixit.* Et jam ante bello Punico primo etiam in prælie navali uſus eſt Lutalius. Attilius de eo apud Valerium Maximum lib. II. c. 3. *Conſulem* (Lutalium) *ea pugna in lectica claudum jacuiſſe, ſe autem omnibus imperatoriis partibus functum.* Non erant hæ lecticæ, quales poſtea in uſu eſſe cœperunt, ſed planè rudes & tumultuariæ, lecto in colligatos quoquo modo aſſeres conjecto. Quali genere jam olim uſi etiam in urbe, ſi qui ægroti neceſſario in publicum venire deberent. Auctor virorum illuſtrium de Appio,

Digitized by Google

pio Claudio Cæco. *Cum de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentum per legatum Cyneam pretio quæreretur, ſenex & cæcus lectica in Senatum latus turpiſſimas conditiones magnifica oratione diſcuſſit.* Nulla cogitari hic lectica debet, qualem in ſuperioribus deſcripſimus, ſed ſubitaria, & in hunc unum diem parata. Plutarchus rem commemorans eandem in vita Pyrrhi ita habet: Ἔνθα δὴ Κλαύδιος Ἄππιος ἀνὴρ ἐπιφανὴς, ὑπὸ δὲ γήρως ἅμα καὶ πηρώσεως ὀμμάτων, ἀπειρηκὼς πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ πεπαυμένος, ἐπαγγελλομένων τότε τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ λόγου καταχόντος ὡς μέλλει ψηφίζεσθαι τὰς διαλύσεις ἡ σύγκλητος, οὐκ ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ τοὺς θεράποντας ἄρασθαι κελεύσας αὐτὸν, ἐκομίζετο πρὸς τὸ βουλευτήριον ἐν φορείῳ δι᾽ ἀγορᾶς. Γενόμενον δὲ πρὸς ταῖς θύραις, οἱ μὲν παῖδες ἅμα τοῖς γαμβροῖς ὑπολαβόντες καὶ περιέχοντες εἰσῆγον. *Appius Claudius, clarus vir, qui ſenectutis & cæcitatis cauſa fatiſcens, republica abſtinebat, accepta regis legatione, & rumore dilato, decreturum Senatum pacem, non potuit ſibi temperare quin ſervis juberet, ut tollerent ſe & lectica per forum deportarent in curiam. Vt ad valvas pervenit, exceperunt eum filij pariter ac generi, cingentesq; latera ejus introduxerunt.* Quod auctor Latinus vocavit *lecticam*, id Plutarchus nominavit φορεῖον, hoc eſt qualecunque inſtrumentum, quo quis poſſit geſtari. Unde quoque generali voce *geſtatorij* exponitur in Onomaſtico Argentoratenſi. *Geſtatorium,* φορεῖον. Dicit autem iſto geſtatorio deportatum non in ipſam curiam, ſed ad valvas ejus, ſive januam, tum ſuſtentatum à filijs generisq;, qui eum tenebant ulnis complectentes latera & tergum, & humeris ſubeuntes armos brachiaq; ejus. Hic enim eſt ὑπολαμβάνειν & περιέχειν, non *excipere*, & *latera alicujus cingere*, quod interpres putavit. Quod propterea notamus, ut & confirmemus, quæ de conſvetudine hac diximus in præcedentibus, & ſimul Auctoris Latini verba non aliter accipienda eſſe oſtendamus. Nam *latus in Senatum*, non ſignificat in ipſam curiam, ſed ad fores, πρὸς τὰς θύρας, ut Plutarchus loquitur. Deniq; à ſervis ſuis dicit geſtatum, quo ſimul cognoſcimus, etiam ad hoc genus homines adhiberi conſveviſſe. Meminit ejuſmodi lecticæ etiam Livius in Atinij hiſtoria lib. II. c. 36. *Conſenſu inde haud dubio omnium qui aderat, in forum ad Conſules lectica defertur.* Cicero ſic habet

lib. I.

lib.I. Divin. *Illum etiam debilem factum rem ad amicos detuliſſe, quorum de ſententia lecticula in curiam eſſe delatum.* Vocat *lecticulam* tanquam vilem, & ſubitariam. Tali utebantur etiam in bello, videturq; habuiſſe Auguſtus in acie Philippenſi. Lactantius profectò lib. lib.II.c.7. *Cum bello civili Brutiano implicitus gravi morbo, abſtinere prælio ſtatuiſſet: medico ejus Artorio Minervæ ſpecies obverſata eſt, monens, ne propter corporis imbecillitatem caſtris ſe contineret Cæſar. Itaq; in aciem lectica illatus eſt.* Similiter Valerius Maximus lib. I. c. 7. eandem rem exponens: *Quod cum Cæſar audiſſet, lectica ſe deferri in aciem juſſit: ubi dum ſupra vires corporis pro adipiſcenda victoria excubat, caſtra ejus à Bruto capta ſunt.* Uterq; lectica delatum ſcribit in aciem. Ea porrò tumultuaria fuiſſe videtur, quia vera manſit in caſtris, & ab hoſtibus confoſſa diſcerptaq; eſt. Svetonius c. 91. *Philippenſi acie quamvis ſtatuiſſet non egredi tabernaculo, propter valetudinem, egreſſus eſt tamen, amici ſomnio monitus: ceſſitq; res proſpere, quando captis caſtris, lectica ejus, quaſi ibi cubans remanſiſſet, concurſu hoſtium confoſſa atq; lacerata eſt.* Curtius ad differentiam lecticarum cæterarum has nominatim vocat *militares.* Verba ejus extant lib. VII. c. 6. de Alexandro: *Caſtris inde motis lectica ferebatur militari, quam pro ſe quiſq; eques pedesq; ſubire certabant.* Quibus verbis ſimul cognoſcimus, quod & in ſuperioribus eſt obſervatum, etiam hoc lecticarum genus non per jumenta, verum homines ſolitum geſtari. Domi habuere *lecticas lucubratorias.* Sic enim Svetonius appellat in Auguſto c.78. *A cœna ſe in lecticulam lucubratoriam recipiebat. Ibi donec reſidua diurni actus conficeret, ad multam noctem permanebat.* Hæ lecticæ non fuerunt portatiles, ſed eodem fixæ ſtabant loco, unico huic fini, ut in ijs recumbentes lectioni, meditationi, ſcriptioni dare operam commodius poſſent. Nec à lectis differebant alijs, unde *lecti* quoq; vocabantur. Plin. V. ep. 5. *C. quidem Fannius quod accidit, multo ante præſenſit. Viſus eſt ſibi per nocturnam quietem jacere in lectulo ſuo, compoſitus in habitum ſtudentis.* Lectus Plinij, in quo ſtudebat Fannius, eſt lecticula lucubratoria Svetonij, in qua actus diurnos conficiebat Auguſtus. Itaq; lecticæ illæ fuerunt lecti, non tamen

Digitized by Google

triclinares, nec dormitorij, ſed ſtudijs dicati, conſtitûtiq; in Muſæis. Gellius *ſcimpodia Græcienſia* vocavit lib. XIX. c. 10. *Memini me quondam ad Frontonem Cornelium pedes tunc graviter ægrum ire viſere, atq; ibi qui introducti ſumus, offendimus eum cubantem in ſcimpodio Græcenſi, circum undiq; ſedentibus multis, doctrina, aut genere, aut fortuna nobilibus viris.* Lipſius lib. 1. Elect. c. 191. agens de hoc ſcimpodio. *Non aliud, quam lecticulam capio, in qua Romano ritu etiam domi jacebant.* Poteſt quidem videri propter pedum ægritudinem uſus eo, verum pertinebat ſimul & ad ſtudia, horum enim cauſſa vel præcipuè adire ipſum tam frequenter ſolebant, ut ex alijs Gellij locis intelligitur. Et ἱερὸν σκίμποδα vocavit Ariſtophanis in Nebulis, ubi Socrates Strephiadem in eo facit exercentem litteras, & componentem ſeſe ad diſcendum. Scholiaſtes ibi: Τὸν κράβατον σκίμποδα λέγουσιν Ἀττικοί. Οἱ δέ φασι σκιμπόδιον. Vides σκιμπόδιον, ſeu ſcimpodium Gellij eſſe σκίμποδα, hoc eſt κράβατον, ſive lectum. Superſunt funebres lecticæ, id eſt eæ, quibus funera ſolebant efferri. Nam lecticas ſeu lecticulas vocaſſe geſtatoria inſtrumenta, ſuper quæ collocata defunctorum, præcipue honoratiorum, fuerunt cadavera, cognoſcimus vel ex Nepote, qui ſic vitæ Attici c. 22. *Elatus eſt in lecticula, ut ipſe præſcripſerat, ſine ulla pompa funebri.* Fuerunt porrò hæ lecticæ non multum diverſæ ab iſtis, quas deinde uſurpare cœperunt in urbe, ac à nobis ſunt expoſitæ in ſuperioribus. Demonſtravi hoc jam ante, joco Martialis, exemploq; bubulci apud Gellium. Addo nunc & verba Ciceronis ex Philippica II. ubi de Antonio: *At iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus.* Poſſit quis hinc ſuſpicari, eas funebras lecticas ſi non omnes, ſaltem aliquas fuiſſe opertas. Videturq; magis hinc probari, quam ex loco Dionis Caſſij, quam pro hac ſententia adducunt viri docti. Nam is quidem nihil docet, quam Sextum Condianum lapſum equo ſimulaſſe mortem, mox arietem pro ſe efferri ac comburi curaſſe. Verba ipſa: Καὶ αὐτὸς μὲν ἀφανὴς ἐγένετο. κριὸς δὲ σῶμα εἰς λάρνακα ἀντ᾽ αὐτοῦ ἐμβληθὲν ἐκαύθη. Hic nil dicitur de lectica tecta, ſeu operta. Λάρναξ ſanè non ſignificat, ſed *capulum*, vel ut Horatius appellat lib. I. Sat. 8. *arcam*. Et potuit etiam in aperta lectica

ctica efferri aries, ſed velatus. Nec videntur unquam aliter feciſſe. Lectica ſemper erat aperta, cadaver verò defuncti modo conſpicuum, modo tectum velatumq;. Neq; Cicero diverſum docet, quippe qui in verbis, *ut mortuus*, non tam reſpexit ad lecticam opertam, quam lecticam in commune, illamq; Antonij in ea occultationem, ſilentium, ac immobilitatem, de qua in ſuperioribus jam dixi. Ut proinde ſine ratione credi arbitremur, funera etiam tectis lecticis interdum elata. Aliæ namq; tectæ lecticæ, alia tecta funera. Hæc nota veteribus, & memorata, illa nunquam, quod ego quidem obſervaverim. Nam & Gellij locus de adoleſcente miſſo ex Aſia, & lectica iter faciente nihil amplius monſtrare poteſt, quam præmiſſus Ciceronis, ſi vel maximè, quod tamen dubium eſt, concedamus, lecticam eam fuiſſe non apertam, verum tectam. Sed de lecticis funebribus ab aliis eſt actum, itaq; ad baſternas num progredimur.

Cap. VI.
De Baſternis.

Baſterna non trahitur, ſed geſtatur. Voſſius revellitur. Vnde dicta ſit. Marcellus Donatus rejicitur. Recentioris eſt inventi. Palladij ætas. Baſterna geſtatur à jumentis vel burdonibus. Burdones qui. Dion. Gothofredus bis notatur. Βορτὸν, οἱ Βοϱδόνιοι. *Baſilica emendantur. Manni ad baſternas. Onomaſticon Danielis corrigitur. Turnebus rejicitur. Fuit tecta baſterna. Iſidorus contra Salmaſium emendatur. Lectica mannalis. Manni qui. Iſidorus denuò emendatur. Burici.* Βύριχοι. *Scholiaſtes Cruquij notatur. Hinnulus. Ad baſternam geſtandam duo adhibita jumenta. Baſternæ pendebant inter amites. Semper fuerunt clauſæ. Caveæ baſternarum. Eraſmus notatur, & Hieronymus exponitur. Stramenta in baſternis. Iſidorus explicatur. Epigrammatis veteris lectio dubia. Baſternæ pro ſolis matronis pudicis, in plateis. Eda, ſeda. Gloſſæ Iſidori emendantur & explicantur. Baſterna pars ædium.*

INter geſtatoria vehicula ſunt etiam baſternæ. Iſidorus: *Baſterna, vehiculum itineris, quaſi viæ ſterna, mollibus ſtramentis eſt poſita,*

à duobus animalibus deportatur. Clare dicit non trahi ducive, ſed deportari. Et mox demonſtrabo pluribus. Ut non ſatis cautè Voſſius ſic ſcripſerit in Etymol. *Baſterna in eo à lectica veterum differebat, quod illa ferretur à ſervis, hæc traheretur à burdonibus.* Neq; enim uſquam tracta legitur, ſed portata. Quando Iſidorus ait ſic vocâtam, *quaſi viæ ſterna,* ſine dubio nugatur. Ecquid enim illud *ſterna*? Num à *ſterno*, quia ſtrata mollibus ſtramentis? Ita *ſtrata* potius debuiſſet dici. Deinde *Ba* ex *via* quoq; difficulter naſci potuit. Ut longè verior ſit ſententia Salmaſij, qui vocem ait eſſe Græcanicæ originis, ac φορεῖον, ſeu *geſtamen* ſignificare, quoniam geratur. Verba ejus ad Lampridij Heliogabalum c. 21. *Quicquid ferendo eſt, βαστὸν eſt dictum: unde verbum βαστάζειν. A baſto igitur baſterna, hoc eſt φορεῖον.* Convenit & Voſſius, qui ſimul pro βαστάζειν Græcos recentiores ait dixiſſe βαστάνειν & βαστεῖν. A quo βαστεῖν, ſeu βαστῶ ſit *baſterna,* ſicut à *luceo, lucerna, à cavo, caverna.* Neq; audiendus Marcellus Donatus videtur, qui à Baſtarnis, gente Sarmatica exiſtimat accepiſſe nomen, quoniam fortaſſe ipſis ante fuerit in uſu. Nam vehicula nunquam *baſtarnæ*, ſed *baſternæ* ſcripta leguntur. Quicquid vero ſit de baſternarum voce res inventionis eſt recentioris: apud vetuſtiores enim nemo eas nominavit. Primus, apud quem leguntur, Palladius videtur eſſe, qui ſic habet libro VII. t. 2. *A tergo vero ejusdem vehiculi duo breviſſimi temones figurantur, velut amites baſternarum.* Palladium æqualem Plinio & Fabio Quintiliano facit Chriſtophorus Mylæus lib. V. Hiſtoriæ ſcribendæ. Johannes Jacobus Friſius conjicit in tempora Hadriani: quo cum facere Volaterranus videtur, qui eum proxime poſt Pliniana tempora vixiſſe tradit. Quare iſta ætate primum invaluerit notitia baſternarum, neceſſe eſt. Nemo certe ante illa tempora, quod ſciam, memoravit. Fuit autem alia baſterna, & alia lectica, quia hanc portabant ſemper homines, ut dixi, non baſternam. Baſterna enim portabatur à jumentis. Carmen vetus de baſterna:

Hanc geminus portat duplici ſub robore burdo.

Docet

Docet manifeſtè, portari, non tamen à lecticariis hominibus, ut lecticas ſellasve, ſed burdonibus. Sunt verò *burdones*, qvi Latinis vetuſtioribus *muli*, niſi qvod eſſent ex eqvo & aſina, cum muli propriè ex aſino & eqva. Iſidorus lib. XII. cap. 2. *In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diverſis naſcuntur, ut mulus ex equa & aſino, burdo ex equo & aſina.* In Gloſſario veteri eſt *vurdo* transmutatione litterarum, qvod & in aliis conſvevit fieri, ut alibi oſtendemus. Ἡμίονος ἐξ ἵππου θηλείας καὶ ὄνου, *mulus, vurdo.* Onomaſticon Argentoratenſe: *[Bu]rdo*, ἡμίονος. Atq; hinc burdonum mentio in l. 49. ff. de Legat. III. ubi Ulpianus: *Item, legato continentur mancipia, puta lecticarii, vel lectica, vel ſella, vel burdones.* Gothofredus putat, pertinuiſſe ad lecticas, qvia proximè præcedit mentio de illis, hincqve colligit, etiam burdonibus aliqvando portatas, lib. II. Conjectur. Sed eſt falſa hæc ſententia, ſi lecticam veterem intelligas, & non eam, de qva hic eſt ſermo. Nam & iſta per lecticam aliqvando ſolet explicari. Neq; melius, qvod habet de vehiculo in Aureis ex Seneca, pag. m. 107. *Lipſius colligit, jumenta nunquam ad lecticam pertinuiſſe: Quod tamen lib. II. Conject. in hujus* (Senecæ ep. 111.) *loci explicatione videor quodammodo confirmaſſe ex l. Item, legato 49. ff. de Legat. III. niſi, ſi in illa lege burdones referendi ſint non ad lecticam, non ad ſellam, ſed ad vehicula.* Non intelliguntur hic burdones ad vehicula, ſed ad baſternas, qvarum uſus tum inter mulieres increbuit. Græci recentiores βορδονίους appellarunt, ſive βορδονίους, nec intellexerunt, niſi mulos. Itaqve, qvod in l. 64. ff. de Leg. III. ex Juliano ita proponitur: *Mulorum appellatione etiam mulæ continentur:* Id Græci ſic verterunt, teſte Cujacio lib. XI. Obſerv. cap. 16. Τῷ λεγάτῳ τῶν βορδονίων καὶ μοῦλαι περιέχονται. Βορδόνιοι manifeſtè, qvi Latinis *muli*. Qvanqvam malim βορδωνίων ſcribere apud Cujacium, qvomodo eſt & in Synopſi Baſilicῶν XLIV. t. 3. cap. 58. niſi qvod κορδωνιῶν vitioſè habeat, pro βορδωνίων, nam κορδωνιῶν eſt nihili. Burdones igitur ſeu muli ſunt, qvi baſternas portabant. Memorantur tamen manni etiam in eis, Inde namq; legitur in Gloſſis Iſidori: *Baſterna, tecta mannalis.* Ita ibi corrigit Clariſſimus Salmaſius, cum ante *manualis* haberetur. Fuit idem vitium in Onomaſtico veteri Petri Danielis, cujus meminit.

minit Turnebus XXVIII. Adverſ. cap. 5. induxitqve virum ſummum in errorem, ut geſtatam manibus exiſtimaret. Verba ejus: *Baſterna, tecta manualis. Lecticam puto dici tectam, quæ manibus hominum portabatur, non dorſo jumentorum geſtabatur.* Fallitur Turnebus, qvando manibus geſtatam baſternam putavit, qvod abundè liqvet ex ſuperioribus. Ergo legere non *manualis*, ſed *mannalis* debuit. Salmaſius: *Iſidorus in Gloſſis baſternam exponit tectam mannalem, & ſic vocat baſternam vel lecticam tectam, quæ à mannis portabatur.* Putavit porro *tectam* abſolutè dictam in Gloſſis, pro *tecta lectica.* Qvod mihi qvidem durum valde videtur. Ecqvis enim de *lectica* ſtatim cogitet, qvi *tectam* audit? Potius opinor *lectam* fuiſſe in antiqvo libro, qvod cum ignoraret, ſciolum feciſſe *tectam*. Porro, *lecta* eſt compendium *lecticæ*, qvomodo ſcimus factum in ducentis locis aliis. Et rectè dicitur *lectica mannalis* ad differentiam *lecticæ* ſic ſimpliciter vocatæ, in qva manni nulli. Neq; puto valere, ſi pro altera ſcriptura laudes etiam Onomaſticum Danielis, cum id videatur illud ipſum, qvod Iſidori Gloſſas poſtea nominavere. Cæterum, *mannalis* dicta eſt à *mannis*. Manni porro ſunt eqvuli, ſeu eqvi minuti. Iſidorus: *Mannus, equus brevior eſt, quem vulgo buricum vel buricium vocant.* Ita ibi lego, pro *brunitum* & *brunitium*, qvod habent editi. *Buricos* expoſuit & Hieronymus in Eccleſ. cap. 10. *Vias publicas mannibus terunt, quos vulgo buricos appellant:* Ubi *mannibus* poſuit pro *mannis*. Sic in Gloſſis Iſidori legitur: *Mannus, buricus. Mannulus, caballus buricus.* At *buricius* eſt inſertione vocalis, ſicut fit & in aliis. Græcis pariter ſunt βύριχοι. Gloſſæ veteres: *Mannis,* βυρίχοις. Ita rectè habet prima Stephani editio, non βυῤῥίχοις, uti Voſſio citatum. Burici autem ſeu burichi ſunt eqvuli, ut docent Iſidori Gloſſæ, ipſeq; Iſidorus. Igitur & manni erunt tales. Commentator vetus Cruqvii, ad Horat. Carm. III. od. 27. *Mannos, equos parvos, burdos, ſive buridos.* Item Epod. 4. *Notat Menam nimis mollem & delicatum, qui non pedibus iter ad ſuos agros faceret, ſed equis, non quibuslibet, ſed mannis, quod eſt virorum principum. Manni autem equi ſunt, quos vulgo burdones vel burichos nominamus.* Utrobiq; mannos eqvos vocat. Et tamen, qvod mireris, nunc *burdos*, nunc *burdones*

Digitized by Google

nes dicit nominari. Nam *burdones* non ſunt eqvi, verum muli, ut ſuperius oſtenſum. Nec fortaſſis aliter intelligendi *burdi*, qvia vox conſvevit flecti nunc in tertia, nunc in ſecunda declinatione; Qvomodo dixerunt *ludius* & *ludio*, *lanius* & *lanio*, *pavus* & *pavo*, *ſcorpius* & *ſcorpio*. Niſi putamus mannos dictos eqvos, non qvod eſſent plenè integrèq; tales, ſed qvod proximè ad eos accéderent. Nempe, qvi ex eqvo aſinaqve naſcebantur, magis referebant eqvos, aures enim habebant eqvinas, non aſininas. Varro lib. II. R. R. cap. 8. *Hinnus qui appellatur, eſt ex equo & aſina, minor, quam mulus, corpore, plerumque rubicundior, auribus ut equinis.* Nota, *hinnum* dictum veteribus, qvi recentioribus eſt *burdo*. Porro, *hinni* nomen eſt à Græco ἴννος, qvod parvum notat eqvum. Phavorinus: Ἴννοι οἱ κολοβοὶ τῶν ἵππων. *Hinni, qui ex equis pumili ſunt.* Inde Columella lib. VI. cap. 37. *Qui ex equo & aſina concepti generantur, à patre nomen traxerunt, quod hinni vocantur.* Sicut ergo nati ex eqvo & aſina dicti *hinni*, ſic, qvod denotabat idem, eqvi ſive *equuli*, cùm præſertim aures haberent eqvinas, poſtea *burdi* & *burdones*; Iidem tamen nuncupati *muli* qvoqve, qvoniam non pleni erant eqvi. Tum & Gallicum in iis nomen cœpit uſurpari, vocatiqve ſunt *manni*. Nam à Gallis eam eſſe vocem docet P. Conſentius, qvando ait: *Omne peregrinum, ſiquidem id jam receptum eſt, ut Gallorum manni.* Manni porrò poſtea *burici* vel *burichi*. Ut lectica mannalis non ſit alia, qvam qvæ geſtata fuerit à burdonibus, qvia manni, burdones, burdi, burici, burichi ſunt ejuſdem generis, hinni nempe, ſeu parvi eqvuli, muli tamen, qvia geniti ex aſina eqvoqve. Videnturqve genus hoc adhibuiſſe eo libentius, qvod, cum eſſet minus, pumilumqve, mollius incederet, minoreqve ambularet gradu. Et notavit gradum talem auctor Epigrammatis vetuſti, in his burdis ſeu burdonibus, qvando ait:

Provehit & modico pendula ſepta gradu.

Sed qvot tandem animalia ejuſmodi habuere ad baſternam qvamlibet? Non niſi duo, qvorum unus antecedebat, alter ſeqvebatur. Baſterna erat in medio tignis ſuſpenſa duobus, qvæ utrinqve ad latera burdonum erant firmata, eo plane modo,

ſicut

ſicut eſt receptum in lecticis noſtris, qvas Germani mei Senſſten / Galli *litiere* nuncupant. Iſidorus: *Baſterna vehiculum à duobus animalibus deportatur.* Dictus auctor Epigrammatis de baſterna:

Hanc geminus portat duplici ſub robore burdo.

Clarè dicit portatam à *burdone gemino*, & portatam *duplici robore*. Ubi per *robur duplex* nihil aliud intelligit, qvam aſſeres duplices ſive duos ex robore, à baſterna ante retroqve procedentes, & claudentes latera burdonum, unum latus dextrum, alterum latus ſiniſtrum. *Amites baſternarum* appellâvit Palladius lib. VII. t. 2. *A tergo verò ejusdem vehiculi duo breviſſimi temones figurantur, velut amites baſternarum.* Comparat temones iſtos amitibus baſternarum, qvia erant à tergo, non qvod baſternæ à tergo tantum haberent, ſed qvod etiam à tergo; Reliqva vehicula habebant temones tantum à fronte, baſternæ etiam à tergo. Deinde, qvia erant duo, unus nempe ab uno, alter ab altero latere, nec enim duo à tergo aliter intelliguntur. Unde liqvet, qvod ſuperius ajebam, in baſternis burdones inter hos temones, ſive, ut appellat Palladius, amites, ambulaſſe, ambulaſſe autem unum à fronte, alterum à tergo baſternæ, qvia illæ amites à tergo qvoqve, nec tamen à ſolo tergo, qvia breves, ut procedere ultra burdonem unum non potuerint. Inter has amites baſterna ipſa erat ſuſpenſa, unde *pendulam* vocavit dictus ſæpe auctor Epigrammatis:

Provehit & modico pendula ſepta gradu.

Cæterum, baſterna ipſa nunqvam aperta, ſemper clauſa fuiſſe videtur, qvæ ſecunda ejus à lecticis fuit differentia. Lecticæ multæ erant apertæ, baſterna nulla. Certè, ubicunqve baſternarum mentio, ibi clauſæ leguntur. Ideo in Epigrammate baſterna, *ſepta*, qvia tecta & occluſa. Et *claudere* matronas dicitur.

Aurea matronas claudit baſterna pudicas.

Deniqve ita continere, ut nemo ipſas, ipſæ neminem in eis qveant videre. *Proviſum eſt cautè, ne per loca publica pergens*
Fucetur, viſis caſta marita locis.

Ex

Ex eadem cauſſa Hieronymus vocavit *caveas*, in Epiſt. ad Euſtochium. *Præcedit caveas baſternarum ordo ſemivirorum.* Eraſmus ſic exponit: *Baſternas appellavit caveas, quod cancellatæ ſpeciem præbeant cavearum.* Putavit baſternas fuiſſe cancellatas, id eſt ex lignis cancellatim ſeu decuſſatim collocatis junctas & compoſitas: quomodo avicularum caveæ interdum componuntur. At non ea B. Patris ſententia. Caveas dixit, non quod eſſent cancellatæ, ſed quod clauderent mulieres & matronas, ſicut feræ caveis claudebantur de quibus Claudianus Pan.III. in laud. Stilic. v.322. Et ſic ipſe poſtea exponit. Reſpexit huc & Scholiaſtes vetus Juvenalis, quando verba ejus Sat.IV. *quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro,* explicans, ſic ait, uti legitur in MS. Voſſiano. *Eſt baſterna vehiculum, unde ſpeculabantur matronæ.* Nam *antrum clauſum* de baſterna accepit. Baſternæ igitur, quantum ſcimus, ſemper clauſſæ, nunquam apertæ, de cætero fortaſſis non multum diſſimiles lecticis, unde & lecticæ, ſed ad differentiam aliarum, mannales dictæ, ſicut ego quidem colligo ex Gloſſis Iſidori. Neq; dubito per hanc ipſam cauſſam, quin cubuerint in eis, non vero ſederint, ut fit in hodiernis. Ac fortaſſis ideò & *ſtramenta mollia* in eis memoravit Iſidorus. *Baſterna mollibus ſtramentis eſt poſita* inquit. Nam *ſtramenta* hic accipienda non ſunt, de vulgaribus, quæ ex frumenti culmis, hoc enim non convenit elegantiæ ac dignitati baſternarum, ſed de ſtratis, hoc eſt toralibus & pulvinis, unde quoq; *mollia ſtramenta* nominavit. Stramenta ex culmis omnia ejuſdem generis, nec alia alijs molliora, ut in eis hoc epitheto vix opus fuerit. Non ſic pulvini & toralia, quæ hac parte inter ſe differunt plurimum. Dixit ergò *mollia* ſtramenta, quia pulvinos in eis habuerunt molles atq; delicatos. Habuerunt quoq; ornamenta ſua, quod ex ſæpè dicto Epigrammate colligimus, quo aurea commemoratur.

Aurea matronas claudit baſterna pudicas,
Quæ radians latum geſtat utrumq; latus.

Si hæc aurea fuit, aliæ minores vilioresq; ornatus ſine dubio habuere. Sed quid eſt, quod dicitur, *geſtat latus utrumq; latum?* Ita enim legitur id Epigramma editum à Voſſio in Etimologico. Puto

emen-

emendandum ad modum eum, quo eſt proditum Pignorio in de Servis p. 209. nam Pithœi quidem codicem, unde depromptum eſt, videre non licuit. Sic autem ipſe.

Quæ radians patulum geſtat utrimq; latus.

Patulum latus appellare videtur non, quod non eſſet clauſum, hoc enim ſuperioribus adverſum foret, ſed quod eſſet laxum ſpacioſumque, nam eſt veriſimile, ut in lecticis, ita in baſternis laxitatem commendatam. Et hæ quidem ſunt baſternæ. Pertinebant autem ad mulieres, easq; ſolas, in quo fuit tertia earum à lecticis differentia. Nusquam certè viros legas vectos baſternis. At de mulieribus, præcipuè matronis, Epigramma in ſuperioribus:

Aurea matronas claudit baſterna pudicas.

Ita Ammianus lib. XIV. *Matronæ complures opertis capitibus & baſternis per latera civitatis cuncta diſcurrunt.* Scholiaſtes Juvenalis in ſuperius laudatis verbis: *Baſterna vehiculum, unde ſpeculabantur matronæ.* Matronarum ergo vehiculum baſterna fuit, earumq; caſtarum, uti Epigramma docet, quæ iccircò utebantur baſternis, quod eſſent clauſæ, nec eas conſpectui aliorum præberent, ſicut idem Epigramma teſtatur. Utebantur verò his baſternis ſicuti lecticis, quando procedendum fuit in publicum. Ideò Ammianus ijs ait in ſuperioribus, *per latera civitatis diſcurriſſe.* Et in Epigrammate *per loca publica* baſternis *pergere* dicuntur. An & extra urbem? Dubitare propè nequeo, cum habuerint lecticas, quæ majori cum difficultate geſtabantur. Et firmare B. Hieronymus videtur. Satis de baſternis. Addam tamen unicum, quod obſervo legi in Gloſſis Iſidori, iſto modo: *Eda, baſterna.* Hic baſterna, *eda* nominatur. Sed quid eda ſit, non dixerim. Vulcanius in Notis ad hæc verba ſolum ita ſcribit: *alias exedra.* Nam oſtendit ſatis, an in libris aliàs reperiatur *exedra* pro *eda*, num vero *eda* ſit, quod alias vocari *exedra* conſvevit. Exedrarum mentio apud Vitruvium lib. VI. c. 5. ubi Philander exponit *cellas ad colloquendum aut meridiandum*, & in teſtimonium adducit locum Ciceronis, ex de Oratore III. At hæ nil ad baſternas noſtras. Quid dicemus? Puto Gloſſatorem ſcripſiſſe non *eda*, verum *ſeda*. *Seda* locus eſt,

in

Digitized by Google

in quo conſident, qui & *ſedes. Seddam* etiam dixere. *Seſſionem* appellavit Cicero de Fin.lib.V. *Hic Speuſippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo: cujus ipſa illa ſeſſio fuit, quam videmus.* Porrò *ſeſſio* eſt *exedra*, ut rectè docet Chimentellius pag.111. ac ſic ſedes quoque, item ſedda, vel ſeda. *Seſſionem* ait, *pro exedra accipio, aut ſede, vel loco ſedendi, quomodo Latinis ambulatio, cœnatio, geſtatio pro loco ipſo, non pro actu ambulandi, cœnandi, geſtandi, quandoq; ſumitur.* Talem exedram, quæ & ſeda, exiſtimo vocatam quoq; baſternam. Nam baſternæ non tantum ſunt vehicula, ſed & partes quædam ædium, quas projecta ſive mœniana vocant. Obſervavit Cujacius lib. XIII. Obſerv. c. 30. *Græci, ait, in l.1. de Serv. Vrb. protecta baſternas, projecta, ſive mœniana ſolaria interpretantur.* Hæc protecta ſeu projecta exedræ & ſedæ ſi in eis more ante indicato conſiderent.

Cap. VII.
De Traheis.

Trahea, trahæ fuere ſine rotis. Trahere quid proprie. Tragæ, tragulæ, traculæ. Iornandis vetus lectio contra Savaronem defenſa. Ἕλκηθρον, Χαμοῦλκος. *Gloſſæ veteres emendantur. Sclodia. Iac. Gothofredus notatur. Stludia. Chamulcus.* Κέστρον. *Traduco.* Σλωίκη. *Figura trahæ. Iumenta ad ipſam. Vſus in agris, & ad exterenda frumenta. Tribula. Columella emendatur. Virgilij lectio vetus contra Eopthræi conjecturam defenſa. Ploſtellum pœnicum. Aſſis pro axis. Aſſer. Gellij vetus lectio ſtabilita. Traharum uſus in glacie. Sangi.* Σλωίκη. *Heſychius & Pollux explicantur, & hujus interpres notatur.* Ὁλκοί.

EXpoſuimus geſtatoria vehicula, progredimur proinde ad tractoria, id eſt ea, quæ non geſtantur, verum promoventur attractu. Horum aliqua ſunt deſtituta rotis, ut de quibus nunc agemus *Traheas* vocarunt veteres. Servius ad Virgilij Georg.I. *Trahea vehicula ſine rotis, quas vulgo tragas dicunt.* Vides, nullas habuiſſe rotas. Virgilij ipſius hæc ſunt verba:

Tribulaq;, traheaq;, & iniquo pondere raſtri.

 Ubi

Digitized by Google

Ubi tamen notat Servius ſic dici per epentheſin, aliàs ſimpliciter eſſe *trahas*. Verba ejus: *Cauſa metri in hoc nomine epentheſin fecit, ut navita & Mavors, pro nauta & mars.* Atq; *trahas*, non *traheas* vocavit Columella, cujus verba proponemus in ſequentibus. Dictæ verò *trahæ* à *trahendo*. Servius ad dictum locum. *Traha genus vehiculi, dictum à trahendo, nam non habet rotas.* Gloſſæ Mſs. veteres hoc loco: *Traha vehiculum eſt à trahendo dictum: nam rotas non habet.* Quid hæc ſibi volunt; *dicta eſt traha à trahendo, quia rotas non habet?* An, quod illa trahantur ſola, quæ non habent rotas? At putabam ego trahi, quæcunq; junctis promoventur animalibus, ſive rotas habeant, ſive non habeant. Virgilius lib. III. Georg. de tauris.

Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.

Svetonius in Auguſto c. 94. *Viſus eſt ſuper laureatum currum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus.* Uterq; trahi dicit ea etiam vehicula, quæ habebant rotas. Ergo magis eſt, ut *trahere* cum Nonio intelligamus ſpecialiori notione pro *ducere per terram.* Ita enim ipſe explicat cap. 4. *Trahere, per terram ducere. Virgilius. Lora tenens, tamen. Huic cervixq; comaque trahuntur per terram.* Locus Virgilij oſtendit, illud *ducere per terram* ſic intelligendum eſſe, ſicut cum cadaver defuncti ducitur, abſq; omni motu ſcilicet ac agitatione. Ita non ducuntur cætera vehicula; eſt enim in eis agitatio, motus, & volubilitas rotarum, ac proinde tali ſenſu ne trahuntur quidem. Contra res ſe habet cum trahis, quæ ducuntur ſine ullo tali motu. Trahæ igitur à trahendo, tali ſenſu, quali dixi. Sed non trahæ modo dictæ, verum & *tragæ*, ubi Servius docebat, quanquam à vulgo magis quam à cultioribus. Inde *tragula* apud Varronem lib. IV. de L.L. *De his, quæ jumenta ducunt. Tragula ab eo, quod trahitur per terram.* Scaliger in notis ad hunc locum. *Trabula puto ſcribendum,* ὑποκοριστικὸν *à trahea, vel trahes.* Neutrum neceſſe eſt. Nam *tragula* à *traga.* Et ſic ruſtici plebeiq; loquebantur, ſicut Servius oſtendit, qui hoc modo malebant, quia facilius *tragula* pronunciari poteſt, quam *trabula.* Jornandes ſcripſit *traculas*, pronunciatione duriori, ut

Digitized by Google

ut opinor, inductus, ſi eſt vera lectio quam Savaro profert ad Sidonij lib. VI. ep. 1. Verba ſic habent: *Ita rigeſcit, ut in ſilicis modum vehat exercitum pedeſtrem plauſtraq; & traculas.* Savaro conjicit, legendum *trabulas*. Fruſtra, quia permutatione nota litterarum, quæ *tragula*, eadem & *tracula*. Quomodo pro *legere* habemus *lecere*, pro *rogato*, *rocato* apud veteres, ut pridem viri docti annotarunt. Dubitari tamen poteſt de Savari lectione, quoniam in editione Grotiana publicatum *tragulas* habemus, non vero *traculas*. Verba extant cap. 55. de Reb. Goth. quæ conſulat, qui volet. Græce ſunt, qui nominatam putant ἕλκηθρον. Sed hoc pars eſt aratri. Theophraſtus V. Hiſt. Plant. εἰς ἕλκηθρα τοῖς ἀρότροις. Traha non eſt pars aratri, ſed vehiculum, & integrum vehiculum, quod ex ſuperioribus cognoſcitur. Quare malo credere Gloſſario antiquo, in quo redditur χαμοῦλκος. Verba ejus: χαμοῦλκος, *trahea*. Sic legendum arbitror pro eo, quod in Stephani editione reperitur, *trahe*, niſi *traha* malis. Porrò traham eſſe χαμοῦλκον etiam ex Philoxeno colligitur, quando vertit *ſclodiam*. Verba ejus: *Sclodia*, χαμουλκὶς. Ita enim recte emendarunt, pro καμυλκὶς, quod eſt in Henr. Stephani editione. χαμουλκὶς Philoxeno, quod alijs χαμοῦλκος, dicit autem denotare *ſclodiam*, qua voce hodieq; Germani omneſq; Septentrionis populi utuntur, in vehiculi hujus appellatione. Ut non dubitem, quin *traha* ſit χαμοῦλκος. Nec abludit ratio vocabuli, quia ſignat id, quod per terram trahitur. Vir ſumme doctus ad Codicem Theodoſianum *carpentum humile* explicavit; cui adſtipulari non poſſum, quia carpentum omne rotis volvebatur. In ijsdem Gloſſis legitur & *ſtludio*. *Stludio*, χαμούλκιον. Sed vix credo, eſſe integram hanc ſcripturam, maloq; *ſtludia* emendare, neq; aliud, quam hoc ipſum genus intelligere. Nimirum vocem barbaram, præſertim in qua plures concurrebant conſonantes, non eodem ſemper ſcribebant modo, quod frequenter obſervatur. Inde *ſclodia* & *ſtludia*, quæ Græcis, ut hinc diſcimus, χαμουλκὶς, χαμούλκιον, χαμοῦλκον. Græcam vocem retinuit & Ammianus lib. XVII. ubi ait, de obeliſco loquens: *Defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab urbe ſejun-*

q 3 *ctum*

Digitized by Google

ctum: Unde chamulcis impoſitus, tractusq; lenius per Oſtienſem portam, piſcinamq; publicam. Circo illatus eſt Maximo. Legimus & κέστρον, genus, ut opinor, haud abſimile. Philoxenus: *Traduco*, κέστρος, ὄχημα δίχα τροχῶν. Dicit ita nominari vehiculum, quod nullas habeat rotas: tale autem traha, ſicut vidimus. Dein Latine vertit *traduconem*: quo ſignificari tale cenſeo, cujus ope quid traducimus, ſeu de loco uno transportamus in alium, vel tranſvehimus. At huc pertinebat traha, ut liquebit ex ſequentibus. Quod ſi κέστρος trahea, quod ſuſpicor, notabimus, traham ſive traheam quandoq; dictam *traduconem*. Eſt & σλωίκη vehiculum rotis deſtitutum, ſed num traha ſit, haud dixerim, quia ejus mentionem facit unicus Heſychius, nec aliter exponit. Σλωίκη, ait, ἄτροχος ἅμαξα, Cæterum id, quod Latinis traha dictum, rotas quidem habuit nullas, ſicut ſæpe demonſtravimus. Quæ vero reliquæ illius forma fuerit, non perinde notum. Quia tamen trahi per terram conſvevit, hinc colligitur, rotarum loco duo habuiſſe ligna longa, æquo inter ſe diſtantia intervallo, ab utroq; latere decurrentia, ſicut hodieq; fit in ſclodijs ſchlædisve noſtris. His dein transverſe impoſita ligna alia, duo plurave quibus & continerentur iſta duo longa, & ſi quid impoſitum eſſet, cohiberetur. Solebant autem trahas iſtas promovere non humana vi, ſed ope ductuq; jumentorum. Quod colligimus ex Varrone, quando ante traham, ſirpeam, arceram, & id genus alia vehicula lib. IV. de LL. præmittit: *de his, quæ jumenta ducunt.* Vult enim monſtrare, ſe deinceps acturum de inſtrumentis non quæ tractentur ab hominibus, ut ante fecerat, ſed quæ trahantur à jumentis. Uſus porrò ejuſcemodi traharum primo ruſticus, quod Virgilius oſtendit, qui jungit tribulis & raſtris. Solebant autem ijs fere frumentum è ſpicis exterere, ut ex Columella cognoſcimus, qui ſic habet lib. II. cap. 21. *At ſi competit, ut in area teratur frumentum, nihil dubium eſt, quin equis melius, quam bubus eares conficiatur, & ſi pauca juga ſunt, adjicere tribulam & traham poſſis.* Columella jungit tribulis, quaſi parum fuerint diverſa. Scilicet & *tribula* vehicula, terendis frumentis deſtinata, unde nomen

quoq;

Digitized by Google

qvoq; ſuum habent, velut *teribula*, qvoniam terant, & extundant. Servius ad ante dictum Virgilii locum. *Tribula, genus vehiculi omni parte dentatum, unde teruntur frumenta, quo maximè in Africa utuntur.* Sic legendum eſt, non ut habet editio Commeliniana, *unde feruntur frumenta.* Servius antiqvior: *Tribula genus vehiculi, quo teruntur in area fruges maturæ.* Tribula pluraliter intelligenda ſunt, ut credo, nam & cætera ſunt pluralia apud Virgilium. At contra Nonius ibi facit fœminini generis, legitq; *tribulæ.* Verba ejus ſunt in cap. 3. *Tribulæ, fœmininum. Virgilius Georg. lib. I. Tribulæque, traheæque & iniquo pondere raſtri.* Liqvet apertiſſimè, Nonium in ſuis libris inveniſſe *tribulæque*, non, ut hodie habetur, *tribulaque.* Sed qvi poteſt tum procedere *traheæque?* Nec enim menſuras ſuas verſus habet. Puto Nonium ſcripſiſſe non *traheæque*, ſed *trahæque*, ut verſus ille talis olim fuerit apud Virgilium:

Tribulæque, trahæque, & iniquo pondere raſtri:

Id qvod non indignum fortè, ut notetur. Tribulæ igitur, ſive tribula & ipſa terendis frumentis facta, nec minus vehicula, qvam trahæ. Differebant tamen, ut opinor, eo, qvod hæc eſſent ex una tantum tabula. Varro lib. I. R. R. cap. 52. *Tribulum fit è tabula lapidibus aut ferro aſperata.* Non ſic traha fuit ſtructa, ſed ex aſſeribus, ut dixi. Sed qvid eſt, qvod ait, tribulum factum è tabula, *aſperata lapidibus?* Qvomodo lapides aſperare illam potuerunt? An ictibus? At ea aſperitas exigua tali qvidem fine, ut opinor, neq; reqvirebat plures lapides, ſed unum. Ideò & Erythræus in Virgiliano Indice ſic habet: *Tribulum, tabula ſaxo vel ferro aſperata, quæ frumenta tererentur in frequenti etiamnum Italiæ uſu.* Dicit *ſaxo*, non *lapidibus.* Sed ne ſic qvidem res aperta mihi videtur. Puto Varronem intellexiſſe tabulam vel lapideam inæqvalem, rudem, aſperam; vel ligneam ferramentis extantioribus undiqvaq; confixam, & ſic pariter aſperiorem. Atq; hinc interpretor, qvod ajebat Servius, fuiſſe *omni parte dentatum*, non qvod haberet dentes longiſſimè prominentes, ſicut occæ cratesve noſtræ, ſed qvod aſperum ac inæqvale. Niſi putamus potius intellexiſſe id, qvod Varro nominat *ploſtellum pœnicum* prædicto loco, mihi certè magis hoc arridet. Nam conveniunt

ipſius

ipſius verba, qvæ ſic habent: *Tribulum fit è tabula,* &c. *aut ex aſſibus dentatis cum orbiculis, quod vocant ploſtellum pœnicum.* Habes plane hic qvoq; opus dentatum. Juvat etiam vocabulum: Nam *ploſtellum pœnicum* idem eſt, ac uſitatum Pœnis. Pœni autem ſunt Puni, notiſſimi Africæ populi, qvorum caput olim Carthago. Unde bella Punica, & Pœni pro Carthaginenſibus non ſemel apud Ciceronem, Virgilium atq; alios. Qvia itaq; in uſu fuit apud Pœnos, inde dictum *Pœnicum ploſtellum.* Servius ajebat, *maximè in Africa uſurpari,* qvia Pœni ſunt in ea regione. Sed qvid *aſſes dentati cum orbiculis* apud Varronem? *Aſſes dentatos* alibi non legi, neq; ſcio, qvi dentati eſſe qveant: Deniqve, qvid hic aſſes faciant, non intelligo, ſi qvidem vulgari ſenſu accipimus. An ſcribendum *axes?* Sed codices nil variant. Et obſervo alibi qvoq; libros veteres habere *aſſes,* ubi poſtea fecerunt *axes.* Sic apud Columellam lib. vi. cap. 19. hodie habetur, *roboreis axibus compingitur ſolum,* cum libri veteres habuerint *aſſibus.* Apud Palladium lib. I. c. 9. nunc videmus: *Deinde, ut axes querna cum æſculeis non miſceantur.* At in libris manuſcr. *aſſes querna* reperitur, ex qvo qvidam *aſſeres* fecere, ſicut & in Columella rectius *aſſeribus* putarunt ſcribi. Verum *aſſibus* & *aſſes* rectum eſt. Nam ſunt *aſſes* veteribus, qvi deinde *axes.* Ideò & *coaſſare* dixerunt, qvod deinde *coaxare,* qvod utrumq; etiamnum reperitur. Itaqve nec Varro aliter ſcripſiſſe videtur, & per aſſes intellexiſſe axes. Porro, axes nihil aliud, qvam tabulæ, ſeu aſſeres. Tales igitur & aſſes. Docetq; ipſum vocabulum, qvia, ſicuti dixerunt *capparis* & *capper, cucumis* & *cucumer, ſalubris* & *ſaluber, alacris* & *alacer,* ita plane *aſſis* & *aſſer.* Neq; aliter res ſeſe habet cum vocabulo *axis,* nam & pro ipſo *axer* uſurparunt. Inde habes *axeris* apud veteres, ab hoc *axer.* Gellius lib. II. cap. 12. *In legibus Solonis illis antiquiſſimis, quæ Athenis axeribus ligneis inciſæ ſunt.* Ita legitur in antiqvis libris teſtimonio doctiſſimorum virorum, non verò *axibus,* qvod ſcioli ſubſtituerunt. Qvando ergo Varro *aſſes dentatos* ſcripſit, perinde eſt, ac ſi *aſſeres dentatos* ſcripſiſſet, qvi in hoc differebant à tribulo vulgari, qvod illius una eſſet tabula. Tribulum Africanum, qvod ploſtellum Punicum vocarunt, fabrefactum fuit ex aſſeribus, illi aſſe-

res

Digitized by Google

res fuerunt dentati, hoc eſt, ut ego intelligo, non leves æqualesve, ſed in modum ſerræ crebris inciſuris aſperati dentatiq;. Niſi pu-tò *dentatis* referendum non ad præcedens *aſſibus* apud Varronem, verum ſequens *orbiculis*, ut intelligantur illi aſſeres diſtincti aſperis orbiculis. Tale igitur tribulum fuit Africanum, tale apud Italos vulgare. At diverſa, ut opinor, traha, quanquam & ipſa ex aſſeribus, ut tribulum Africanum, nec enim à tribulis diſtinxiſſe alias Virgilius videtur. Quemadmodum & à Columella factum. Ac videtur tribulum in imo tigna habuiſſe plura, ſive aſſeres, quibus incedebat, traha tantum duos. Cæterum ut trahis terere frumenta ita ijs iter quoq; facere ac deportare onera conſveverunt. Sic enim teſtatur Jordanes loco etiam ſuperius laudato, ubi de Danubio: *Ita rigeſcit, ut in ſilicis modum vehat exercitum, plauſtraq; & traculas.* Quo ex loco ſimul obſervamus, uſum earum frequentem præcipuumq; fuiſſe in glacie ac nivibus. Sermo enim ibi eſt de Danubio congelato & conſtricto glacie. Atq; ſic Pomponius Sabinus ad ſæpe indicatum Virgilij locum in Georg. 1. *Trahea, agricolarum inſtrumentum, à trahendo. Scythæ appellaverunt ſangi: ſed eſt pulchrioris formæ, & ſupra glaciem utuntur. Rotas non habet, ſed trahitur.* Ubi nota *ſangi*, Scythicum vocabulum, quod ex Scythis ipſis hauſiſſe videtur, quippe qui notos eos habuit, & Itinerarium Scythicum ſcripſit. Sed quid *ſangi?* Nihil aliud, opinor, quam quod Heſychio σλωνίκη. Quod proinde diſcimus ex collatione loci hujus eſſe Scythicum, & ſignificare traham. Quanquam optime obſervet traham Scythicam elaboratiorem multo eſſe atque pulchriorem, ea, quæ in Italia eſt recepta. Scilicet in ea ruſticum eſt vehiculum, at in Scythia omnium, etiam illorum, qui in dignitate magna conſtituti. Nam cum frequens nix in ea glaciesq;, ideo & vehiculum hoc receptum. Atq; ita hodieq; cernimus in ijs populis, quibus nix & glacies infeſta. Sumptu ingenti trahas ſuas excolunt ac exornant. De oneribus ſuper trahas ſolitis deferri colligimus & ex Ammiano, quando iis obeliſcos Romam ſcribit deportatos. Verba etiam ſuperius laudata: *Chamulcis impoſitus, tractusq; lenius per Oſtienſem portam* obeliſcus. Obſerva, obeliſcum unum impo-

ſitum chamulcis pluribus,id eſt trahis. Nempe longus fuit,ut traha una eum capere nequiverit. Atq; ita factum & in aliis ejusmodi oneribus, ut navibus. Hoc enim voluit Pollux, quando ſcripſit lib. VII. c.33. Αἱ καλούμεναι χαμουλκοὶ, μηχαναὶ, δι' ὧν εἵλκοντο. Hic χαμουλκοὶ nil aliud, quam trahæ, ſicut Ammiani locus manifeſte docet. Trahis ejuſcemodi imponebantur naves, ſi de loco uno transferri debebant in alium. Interpres non intellexit: igitur ſic ea verba reddidit. *Sed quæ humitractæ dicuntur, machinæ ſunt, quibus trahuntur.* Quaſi *humitractæ* ſit vocabulum earum Latinum. Rectius feciſſet, ſi ad imitationem vocis Græcæ reddidiſſet *chamulcos*, ita namq; Ammianus etiam vocavit. Neſcio, annon ſint eædem & ὁλκοὶ, nam & his protractæ naves, quod in libris de Militia Navali dixi. Heſychius. Ὁλκοὶ, οἱ μηχαναὶ, δι' ὧν αἱ νῆες νεωλκοῦνται. Certe ſi vim vocis cogites, ὁλκοὶ quid aliud, quam *trahæ*, ab ἕλκειν *trahere?* Nec abludit multum Svecicum vocabulum, nam *Kælkar* nominant. Mihi ſane machinæ eædem ὁλκοὶ & χαμουλκοὶ videntur, deniq; non aliæ, quam quæ apud Latinos dictæ trahæ, ſive traheæ.

Cap. VIII.

De Unarota & Chiramaxio.

Unarota quem auctorem habeat. Hyginus emendatur. Morari curſum. Pabo. Κλάβη. *Claba. Clabula.* Μονότροχος. *Carruca. Hyginus denuo emendatur. Chiramaxium. Pinellus notatur. Arcuma. Chiramaxium non fuit plauſtrum, neq; tractum, ſed propulſum manibus. Vehiculum manibus actum. Aurelianus medicus exponitur. Uſus chiramaxij pro ægrotis. Petronius explicatur.*

POſt vehicula ſine rotis venio ad ea, quæ ſubnixa rotis volvebantur. Ex his primo loco memorabo, quæ habebant rotam tantum unicam. Ea Latinis *unarota*, inventa à Cerere, à Triptolemo primum uſurpata, ſi Hygino fides. Ita namq; habet lib. II. ubi agit de Ophiucho. *Ceres cum ſua beneficia largiretur hominibus, Triptolemum, cujus ipſa fuerat nutrix, (qui primus hominum unarota dicitur uſus, ne curſum moraretur) juſſit omnium nationum agros circumeuntem ſemine partiri.* Ita locus hic ſcribendus eſt, non, ut habet

bet mea editio, Lugduni à Joanne Degabiano An.1608. publicata, *una rota*, item, *nec curſu moraretur*. Vult enim Hyginus demonſtrare cauſſam, cur vehiculum id una tantum rota fuerit inſtructum, feſtinationem ſcilicet, ne mora longiore, ſi & altera fabricanda eſſet rota, differretur Cereris beneficium, hominesq; diutius adhuc carere frumento cogerentur. *Morari curſum* ita dictum ab Hygino, ut à Tacito III. An. 33. *morari bellum*, à Vellejo II. c. 80. *morari victoriam*, & id genus alia. Ne ergo Triptolemus imperatum ſibi à Cerere moraretur curſum, uſus eſt non *una rota*, quod habent editi; nec enim rota una faciebat iter, ſed vehiculo, ſeu curru, quod oſtendunt verba, quæ præcedunt apud Hyginum, in quibus expreſſe *collocatus fuiſſe in curru* dicitur, ſed *unarota*, hoc eſt curru ſic vocato, quod tantum unicam haberet rotam. Habemus alias *pabonem* ita uſurpatum, ſi eſt vera lectio, quæ hodie reperitur in gloſſis Iſidori. Sic autem ibi legitur: *Pabo, vehiculum unius rotæ.* Pabo alias ſecundum permutationem litterarum *pavo* avis eſt. Itaq; in Philoxeno legas, *Pabo, vide pavo.* Sed pavo nihil facit ad vehiculum, ut de Gloſſis illis valde dubitem, vixq; ſcriptum integre vocabulum exiſtimem. An legendum *Klabo* vel *clabo*, ut ſit à Græco κλάβη, quod & ipſum genus eſt vehiculi? Notæ ad Curopalatem Francofurti editum apud Johannem Mareſchallum An. 1588. p.m. 275. Κλάβη *ſive* κλάπη, *ſquamæ formam habens vehiculum deſinensq; in orbem pone: cujus diminutivum clabula ſive clavula, celox vehiculum, cujus caplus ad ſquamæ formam in hemicyclum ductus ad ægrotos commode exportandos eſt commodiſſimum.* Sed hæc omnia ſunt falſa. *Clabula* ſeu *clavula* nunquam eſt vehiculum, ſed bacillus, à *claba* ſive *clava*. *Claba* eſt à κλάδα. Κλάδα vero ῥάβδος, ſive *baculus*. Heſychius: Κλάδαν, κλάδον, ῥάβδον. Ab hoc κλάδα Æolice eſt κλάβα, indeq; Latine *claba*, pro quo & *clavam* uſurparunt. Nam *clava* proprie fuſtis eſt ex arbore reciſus, unde clava Herculea. A *claba* per diminutionem eſt *clabula*, quod proinde non *vehiculum* ſignificabit, ſed *bacillum*. At vehiculum eſt *clabulare*, quod ſic dictum, quia eſt ex clabulis conſtructum contextumque, ſicut alibi oſtendi. Quare fruſtra hic de *Klabo*, ſive *clabo* cogitabimus.

bimus. Nec ſuccurrit aliud, quod cum *pabone* conveniat, de quo proinde videant, qui arte divinandi magis pollent. Nobis hoc videtur difficilius, quoniam vix dubitamus, quin ſit barbarum vocabulum, qualecunq; denique fuerit, ut alia non pauca illo in Gloſſario. Græci unarotam appellaſſe μονοτρόχον videntur. Sic enim habemus in Onomaſtico veteri Argentoratenſi: Μονότροχος, *carruca*. Equidem carruca vulgo genus aliud, & cum rotis pluribus. Puto tamen uſurpatum aliquando laxiori notione, ut ſignarit carrum minutum. Μονότροχος profecto, ſi vocabulum reſpicias, ſignificare poteſt nihil, niſi *unarotam*. Sed quæ unarotæ fuit ſpecies, aut ſtructura? Hoc nos docet nemo veterum. Unam tantum habuiſſe rotam conſtat vel ex appellatione. At vero cætera illius ignoramus, nam qui excepto Hygino ejus mentionem fecerit, non opinor reperiri aliquem. Id tamen obſervo, tractam eſſe, non geſtatam, & tractam non ab hominibus, ſed jumentis, ſi modo eadem conditio reliquarum fuit, quæ Triptolemi. Nam ipſius unarota tracta fuit à draconibus. Hyginus: *Ceres Triptolemum, cujus ipſe fuerat nutrix in curru draconum collocavit*. Dracones illi numero fuere duo. Ita enim habet idem in ſequentibus: *Carnubutæ enim juſſu, cum draco unus eorum eſſet interfectus, ne cum Triptolemus ſenſiſſet inſidias ſibi parari, currus præſidium ſibi conſtituere ſperaret, Ceres eo veniſſe, & erepto adoleſcenti currum dracone altera ſubjuncto reddidiſſe.* Sic hic lego, non *dracone altero ſubjecto*, & *ſubjunctum* explico *adjunctum*, ſive *junctum*. Quomodo habemus etiam apud Virgilium in V. Eclog.

Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
inſtituit. Sicut ergo Triptolemi unarota, quæ prima fuit hujus generis, tracta à draconibus duobus, ita ſuſpicor deinde reliquas ad hoc exemplum factas, eſſe tractas à duobus jumentis. Dico reliqvas. Nam habuiſſe plures ejus generis conſtat vel ex appellatione Græca Latinaqve, qvæ in Gloſſis Onomaſticoqve veteri adfertur. Deniq; Hyginus unarota *primum* dicit uſum Triptolemum. Non poteſt autem primus intelligi, niſi referatur ad plures ſubſeqventes alios. Cæterum, ſi unarota tracta, ſicut dixi, non poteſt genus illud fuiſſe

fuiſſe, qvod vocarunt chiramaxium. Meminit illius unicus Petronius his verbis: *Hinc involutus coccina gauſapa lecticæ impoſitus eſt; præcedentibus faleratis curſoribus quatuor, & chiramaxio, in quo deliciæ ejus ferebantur, puer vetulus, lippus, Domino Trimalcione deformior.* Qværunt eruditi, qvid ſit chiramaxium hoc loco. Pinellus in Additamentis ad Notationes Argoli, ſuper Onuphrium, exponit *ſellam curulem*, qvod revellitur à ſolo nomine, qvod ἅμαξαν fuiſſe docet, id eſt, vehiculum cum rotis. Scaliger, qvem ferè alii ſeqvuntur, putat eſſe idem cum *arcumia* vehiculum. Verba ejus ſunt ejusmodi in Feſtum voce Arcuma: *Arcuma videtur eſſe genus modici plauſtri, quo homo tantum geſtari poterat, & à ſervis, non à mannis trahebatur, unde vocabatur chiramaxium.* Probant explicationem hanc cum Douſa in Præcidaneis ad Arbitrum lib.I. c.13. tum Voſſius in Etymolog. voce *Arcuma.* Nec recedit is, qvi Gloſſarium Petronianum edidit. *Chiramaxium*, inqvit, *genus modici plauſtri, unius hominis tantum capax, ſolitum à ſervis trahi.* Verum, chiramaxium inter plauſtra numerari, non exiſtimo conveniens. Plauſtra ſanè non hominibus, ſed oneribus vehendis deſtinata magis legimus. At in chiramaxio Petronii puer vehitur. Adde, qvod is puer fuerit Trimalcioni in deliciis, qvi pro luxu reliqvo ſine dubio & puerum illum ſplendidè ac delicatè habuit. Jam verò nemo eſt, qvi plauſtrum ullum inter ſplendida vehicula retulerit. Ideò non puto rectè explicari per minutum plauſtrum. Deinde nec hoc puto verum, qvod ſit tractum à ſervis. Eqvidem id planum, inceſſiſſe hominum opera, non jumentorum, docetq; ipſum vocabulum, à χεὶρ & ἅμαξα compoſitum. Χεὶρ enim eſt *manus*, qvæ de ſolis intelligitur hominibus. At verò tractum ideò ab hominibus continuò non ſeqvitur. Imò potius contrarium hinc colligas. Nam qvi trahunt, illi manibus id minimè faciunt, ſed loro ad pectus religato, vel jugo indito cervici. Virgilius II. Æn. ubi loqvitur de iis, qvi eqvum Græcorum in urbem Trojam deducere debebant:

-- -- *Et ſtuppea vincula collo*
Intendunt. -- -- --

Hyginus cap.254. *Gleops & Bitias pro bobus ſub jugo ſe junxerunt.* At

verò chiramaxium nil tale innuit, ſed manibus oſtendit promotum. Neq; mihi dubium, qvin chiramaxium ſit illud ipſum vehiculum, qvod Aurelianus Medicus appellat *actum manibus*. Verba ejus ſunt lib.I. cap.5. *Adhibenda geſtatio primo geſtatoria ſella, tum vehiculo manibus acto.* Item lib.II.cap.1. *Tum geſtatione corpus movemus pro virium modo fertoria ſella, ſive cathedra, tum longiore vehiculo manibus acto.* Ipſa nominis vocabuliq; ratio demonſtrat *vehiculum manibus actum* eſſe ipſum illud, qvod Petronius Græca conſvetudine vocavit *chiramaxium*. Jam ſi chiramaxium vehiculum actum manibus, vix illud aliter concipere valemus, qvam qvale hodieq; notum eſt cum rota unica inter duas tabulas utrinq; deſinentes velut in temones, ut iis ante ſe propellere homo poſſit. A Germanis meis Schubkarch nominatur, qvoniam non trahitur, ſed propellitur, qvod Germani ſchieben nuncupant. Svecis ſimili propemodum ratione *Skottkarra* dicitur. Qvanqvam cum Aurelianus vocet *longius vehiculum*, qvam nimirum fuit cathedra ſive ſella, qvorum comparatione ita loqvitur, aliter nonnihil potuit fuiſſe formatum. Ac fortaſſis non ſedere ſolum, ſed & recumbere in eo poterant. Liqvet enim, fuiſſe delicatum, ac propterea tributum ægrotantibus, qvos juvare molli corporis jactatione debebat. Neqve mihi alia videtur cauſſa, cur Trimalcionis puer vectus fuerit in chiramaxio, qvam ut motu eo valetudini conſuleret. Nempe ſicuti Trimalcio primum balneis, dein lectica ſe exercuit, geſtationeqve corpus commovit ſuum, ita plane puer ejus chiramaxio, qvod hucusq; nemo obſervavit. Atqve hic fortaſſis uſus chiramaxii ſi non unicus aut præcipuus, ſaltem non poſtremus fuit. Ut propterea nec illi Germanorum generi, qvod ſupra memoravimus, omnimodo convenire poſſit, cum præſertim id portandis transvehendisq; oneribus, chiramaxium verò hominibus ſit deſtinatum. Qvanqvam hodieq; obſervaverim in Batavis receptum, iis pueros infantesq; vectitare, qvibus Kreuwagens nuncupantur. Ut iccirco non per omnia diverſum fuiſſe videatur. Saltem ſic formatum, uti unam tantum haberet rotam, veriſimile, qvia hodieqve, qvantum ſcio, nullum vehiculi genus, qvod qvidem manibus agitur, aliter fabricatum habetur.

Cap.

Digitized by Google

Cap. IX.

De Birota & ſimilibus.

Birota. Codex Theodoſianus explicatur. Birotum. Birodium. Dirodium. Non Rheda, nec carrus, nec plauſtrum fuit. Mulos adjunctos habuit tres, nec tamen fuit triga. Trirodium. Quadrirodium. τετράκυκλον. τετράτροχον. ἑξάκυκλον. *Vehiculum ſex rotarum. Corraſius revellitur.*

SEqvitur vehiculum rotarum duarum, qvod exemplo vehiculi prioris *birotam* appellarunt. Imperator Conſtantius in l. 8. Cod. Theodoſ. de Curſu publico: *Statuimus rhedæ mille pondo tantummodo ſuperponi, birotæ ducenta.* Et lege ſeqvente: *Miranda ſublimitas tua nullos evectioni dies addendos eſſe cognoſcat, nec paſſim rhedarum tractorias vel evectiones birotûm faciat.* Ubi *birotûm* ſcribendum, ut appareat contractè dici, pro *birotarum.* Uſurparunt & in neutro genere, ſi qva eſt auctoritas Onomaſtici veteris Argentoratenſis. Ita namq; habet: *Birotum,* δίτροχον. Ubi ſimul obſervanda Græca ejus appellatio, alibi, qvod ſciam, minimè occurrens. In Gloſſario ſeu Notis potius, qvæ dicuntur Tullii Tironis, & in calce operis Inſcriptionum Gruteriani extant, legimus etiam *birodium,* ſine dubio pro *biroto,* vel *birota.* Nam & *quadrirodium* formatione ſimili illic reperitur. Imò voce hibrida in Notis dictis etiam *dirodium* occurrit. Cæterum, birota fuit vehiculum diverſum à rheda, qvæ ipſam qvadruplo & amplius magnitudine roboreq; ſuperaſſe videtur. Apparet hoc ex lege ſupra prolata, in qva non modo nominatim iſta duo genera diſtingvuntur, ſed & birotæ ducenta tantum imponuntur pondo, cum rhedæ imponantur mille. Carrus qvoq; fuit alius à birota, qvod colligimus ex eo, qvoniam onus carri erant libræ ſexcentæ. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius in lege 47. Cod. Theodoſ. titulo eodem: *Rheda mille librarum onus imponi debet, carro ſeſcentarum.* Non potuit carrus idem eſſe cum birota, qvippe cujus onus juſtum pondo fuere tantum ducenta. Num id fuit genus, qvod antiqvi nominarunt *plauſtrum?* Nam huic Iſidorus rotas duas tribuit. *Plauſtrum,* ait, *vehiculum duarum rotarum,* lib. XX. cap. 12. Ego vix opinor, monſtraboq; amplius, cum ad plauſtrum venero. Potius exiſtimo ſui generis fuiſſe, inven-

tum

tum poſt inſtitutum curſum publicum, & ſolenniter in eo uſurpatum. Ideò vetuſtiores nullam ejus fecere mentionem, neq; alibi memoratur, qvam ubi ſermo eſt de illo curſu. Speciem illius reliqvam exponere haud poſſumus, qvia deſcriptam habemus à nemine. Binis inceſſiſſe rotis ex ipſo vocabulo intelligitur. Trahebatur porro à mulabus. Conſtantius Imperator in lege 8. Codic. Theod. ſæpe dicto titulo: *Octo mulæ jungantur ad rhedam æſtivo videlicet tempore, hyemali decem, birotis trinas ſufficere judicamus.* Nominatim mulas memorat in eis. Obſervandum verò eſt, qvod in ipſis ponat tres. Hinc enim diſcimus, eas mulas jungi ſolitas non æqva fronte, ſed vel duas ſub jugo uno, qvas antecedebat una ſolitaria, ſicut freqventiſſimè in mea patria ruſtici jungunt eqvos, vel potius ſerie continua unam poſt alteram, ſicut ferè factum in reliqvis hujus generis, ut rheda & ſimilibus, qvod ſuo loco apparebit. Nam æqva qvidem fronte juncta animalia nunqvam in hoc genere, ſed militari, qvodq; militare referebat, Circenſi aut triumphali. Unde illud qvoqve colligimus, qvod tametſi birota eqvos tres ſive mulas habuerit, iccirco tamen triga non extiterit, multo minus verò biga. Adeò hæc inter ſe confundenda non ſunt. Alia eſt birota, & alia biga: Alia qvadrirota, & alia qvadriga. Potuit birota tres habere junctos eqvos, imò qvatuor, qvod ſuſpicamur, qvia dicitur *ſufficere*, ut tres habeat, qvaſi aliqvando plures etiam habuerit, in verbis ſupra memoratis. At verò biga nunqvam, niſi duos eqvos habuit. Nec tamen, ſi tres habuit, iccirco triga facta, qvia longè aliter in bigis trigisq; juncti, qvam in noſtro iſto genere. Adde, qvod hominibus vehendis deſtinatæ forent bigæ, trigæ ac id genus, non birotæ. Nam birotis onera deferri ſolita, docet, qvicqvid de ipſis in antiqvis legibus occurrit. Imò hac de cauſſa oneris ipſius magnitudo per eaſdem definita eſt. Sicut autem legimus birotam ſeu birodium, ita & *trirodium* in eisdem Tulli Tironis Notis. Erit porro trirodium, ſi vocabuli ſignificationem cogites, vehiculum cum rotis tribus, ſicuti birodium cum duabus. Qvale verò ſit vehiculum, qvod rotas tres habuerit, alibi obſervare non recordor. Sed nec hodie illius inter vehicula ullum ſupereſt veſtigium. Omnia vel

unam

Digitized by Google

unam, vel duas, vel quatuor tantum habent rotas. Ut ignorem, an hæc vox accipienda ſit de vehiculo. Imo ſuſpicor ad machinas pertinuiſſe, ſive alias quaſcunq; res, quæ rotis movebantur. Quomodo videmus aliquando ſellas rotulis in extremo pedum defixis eſſe mobiles. Hujus generis vehiculum eſſe potuit trirodium, non quo iter fit, aut onera deportantur, & cujus fuit uſus popularis, & jumenta ſubjuncta habuit. At *quatrirodium*, quod ſimiliter habetur dicto loco, nihil obſtat, quo minus de vehiculo cum rotis quatuor accipiamus. Nam & τετράκυκλον ſic uſurparunt Græci. Homerus ipſe Iliad. Ω.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην

Ante quidem muli trahebant quatuor rotarum currum. Euſtathius hoc libro, ſed paulo ante: Ἔρεῖ καὶ ἀπήνην τετράκυκλον, ὅ ἐστι τετράτροχον. Pari modo Dydimus, vel quisquis alius Scholiaſtes vetus indicato loco: τετράκυκλον, τετράτροχον. Unde colligas etiam τετράτροχον vocaſſe. Pollux lib. X. c. 12. ubi de vehiculis: Καὶ τὰ μὲν τετράκυκλα, τὰ δὲ δίκυκλα. Duo tantum novit genera, unum cum rotis duabus, aliud, cum rotis quatuor, quod notandum. Firmat enim id, quod de trirodio aſſerebamus in ſuperioribus. Athenæo eſt ſimpliciter τετράκυκλος lib. V. c. 7. Μετὰ τούτους τετράκυκλος πηχῶν τεσσαρεσκαίδεκα. Atq; ita ſæpe illo loco. Obſervo autem & ἑξάκυκλον, quod ad imitationem quatrirodij *ſerodium* poſſemus nuncupare, ac intelligere vehiculũ cum rotis ſex. Hippocrates in de Aëre, aquis ac locis: Ἐνταῦθα καὶ οἱ Σκύθαι διαιτεῦνται, Νομάδες δὲ καλεῦνται, ὅτι οὐκ ἔστιν οἰκήματα, ἀλλ' ἐν ἁμάξαις οἰκεῦσιν. Αἱ δὲ ἅμαξαι εἰσὶν αἱ μὲν ἐλάχιστον τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἑξάκυκλοι. *Ibi Scythæ, Nomades dicti degunt, quod domos nullas habeant, ſed in curribus habitent, qui minimum quatuor, alij ſex rotis ſunt inſtructi.* Sed Hipocrates ipſe monſtrat, genus hos fuiſſe ſingulare, neq; notum alibi temere, quam apud Scytas, quia tanto ſtudio deſcribit. Quin & eo colligas, quod ἑξακύκλου nomen alibi vix legas. Ac ne Romani quidem uſquam, quantum hactenus cognovi, memorarunt rotas ſex in aliquo vehiculo, cujus eſſet uſus vel ad hominum geſtationem, vel ad transportanda onera. Ut in cenſum talium venire minime oporteat. Corraſius lib. III. Miſcellaneo-

S rum

rum c. 20. commemorat vehiculum cum rotis etiam octo. *Deniq;* inquit, *octophorum, cujus ad Q. Fratrem meminit Cicero, vehiculum octo rotarum fuit, quo maxime Caligulam uſum Tranquillus refert.* Verum fallitur vir alioquin haud indoctus, quod vel ipſum ſatis oſtendit vocabulum, non à κύκλοις aut τροχοῖς, hoc eſt rotis formatum, ſed à φέρειν, quod ſignificat *geſtare.* Ac jam in ſuperioribus monſtavimus, ſic eſſe nuncupatum non currum aliquem cum rotis, ſed lecticam, quam geſtabant octo lecticarij. Neq; uſquam alibi reperias memoratas rotas octo ullo in vehiculo.

Cap. X.

De Monaco.

Monacus. Monacoſmum. Κόσμος an jumentum. Meurſius & Voſſius revelluntur. Iſidorus corrigitur. Monocoſmon, & monacoſmon differunt.

Sicut pro numero alio alioq; rotarum, ita & equorum alijs aliisq; vehicula nominibus ſunt compellata. Hinc bigæ, trigæ, quadrigæ, ut liquebit amplius ex ſequentibus. Habuerunt vero aliqua cum jumentis quoq; ſingulis, ſicut hodie paſſim eſt receptum. De quibus ideo hic primum agemus. Memorantur ea in Gloſſario veteri Arabico Latino, quod Vulcanis eſt publicatum, iis verbis: *Monacus, genus vehiculi, quod ab uno jumento ducatur.* Oſtendunt manifeſte ſatis verba hæc, fuiſſe nota veteribus vehicula, quæ etiam ab uno tantum trahebantur jumento. Neq; uſus eorum recentior, ſed antiqvus plane, ipſiq; notus Homero videtur. Is enim ita loquitur Iliad. M. ubi agit de via munita per Archivos palis ſudibusque, & coacta in anguſtum, ut

Ἔνθ' οὔκεν ῥέα ἵππος ἐΰτροχον ἅρμα τιταίνων.

Illic non facile eqvus volubilem currum traheret. Unum ſolummodo hic eqvum memorat in curru, ut proinde genus id intelligendum fuerit, quod dixi. Videturq; ipſum probare Poetæ inſtitutum. Vult enim monſtrare viam prorſus arctam & quæ excludat cuncta bellica vehicula, qualia tum fuerunt etiam bigæ. Quare ait, capere vix potuiſſe vehiculum, quod ab uno ſolo traheretur equo.

Dicit

Digitized by Google

Dicit autem auctor Gloſſarum ante laudatarum, id vehiculum vocari *monacum*. Quærunt viri doctiſſimi, unde nomen hoc ſit ortum, & quid ita dictum ſit id vehiculum. Meurſius ſuſpectum quoque habet, immutariq; putat oportere in *monacoſmum*, quod legitur in Gloſſis Iſidori. Cum eo facit quoq; Voſſius in de vitiis Serm. Lat. lib. III. c. 27. ubi ita habet. *Monocoſmum ab Iſidoro in Gloſſis exponitur, quod ab uno jumento ducitur, vehiculi genus. Nec dubium, quin in Gloſſis Arabico-Latinis cũ Meurſio legere oporteat: Monocoſmũ, vehiculi genus, quod ab uno jumento ducatur, ubi vulgo monacus.* Scilicet exiſtimarunt ambo vocem monacoſmi eſſe à μόνος, quod *ſolum* ſive *unicum* ſignificat, & κόσμος, quod Meurſius *jumentum*, Voſſius *ornatum* reddidere. Atque Meurſij quidem ſententia, κόσμον pro jumento accipientis, palam falſa eſt, ſatisq; Voſſio refutata. Voſſij vero refellitur explicatione Iſidori, quæ nil habet de ornatu. Ergo alia quærenda eſt origo. Arbitramur autem eſſe non à μόνος & κόσμος, verum μόνος & ἄγειν, recteq; dici non modo *monocoſmon*, de quo tamen ſtatim plura, ſed & *monacum*. Nempe in *monacus* litteram exiſtimo eſſe permutatam, & *monacus* ſcriptum pro *monagus*, ſicut fieri & in aliis conſvevit. Si enim & *cenas* pro *genas*, *frucem* pro *frugem*, *rocato* pro *rogato* reperimus, cum non paucis alijs generis ejusdem. Porro *monagus*, quaſi μοναγὸς, quomodo & *hippagus* ſimili originatione apud Plinium lib. VII. c. 56. quæ Græcis ἱππηγὸς. Qui *monagus* proinde ſignificabit currum tractum ductumve ab uno, non ſententia Gloſſatoris ſolum, verum ipſa vocabuli ratione. Et quia idem ſignificare debet *monocoſmon*, etiam de eo aliter vix judicandum. Quanquam mea ſententia Iſidorus ſcripſerit, non *monocoſmon*, ſed *monacoſmon*, ſimiliterq; id poſuerit pro *monagoſmon*. Ut *monagoſmon* ſit dictum per inſertionem litteræ *ſ*. pro *monagomon*, hic vero pro *monagogimon* ſignificatione parili, cum monaco. Niſi putamus eſſe aliud monocoſmon ſeu monacoſmon in maſculino, & aliud in neutro. Ita namq; habet vocabularium vetus neſcio quod, Voſſio laudatum: *Monocoſmus, id eſt genus vehiculi, quod ab uno jumento trahitur. Et hoc monocoſmum, id eſt, currus, unum tantum portans & dicitur à monos & coſmus.*

Facit manifeſtam differentiam inter *monocoſmos* vel *monocoſmus*, & *monocoſmon*, ſeu *monocoſmum*. Verum metuo, ne ſit inanis hæc ſubtilitas magiſtri. Et quæ illius poſſit dari ratio? Cur maſculinum ad vehiculum à jumento tractum ſignificatione paſſiva, neutrum vero ad vehiculum portans hominem ſignificatione activa referẽdum? cum ut in maſculino vocabulum ſubſtantivum *currus*, ſic in neutro *carpentum* vel quid ſimile poſſit intelligi. Deniq; ſi facienda differentia, rectius fortaſſe diceretur, aliud eſſe *monacoſmon*, & aliud *monocoſmon*. Hoc oriri à *monos* & *coſmos*, illud à *monos* & *agein*. Monacoſmon eſſe vehiculum ab uno ductum animali; monocoſmon adornatum uni homini, hoc eſt præparatum ac inſtructum in unius tantum alicujus uſum. Nam quod maſculinum attinet, exponit illud pari modo Vulcanius in Notis ad Iſidori Gloſſas, ſicut neutrum, neq; generis intuitu differentiam ullam reperit. Quanquam mihi expoſitio vehiculi in unius modo uſum præparati tota videatur commentitia. Nec enim peculiare quoddam fuit genus, ſed ex cæteris generibus quæcunque fuere minuta, unum tantum capiebant. Ut proinde non ex Iſidoro Gloſſæ, ſed ex Gloſſis Iſidorus emendandus videatur, nec *monocoſmon* legendum, ſed *monacos*. Cum præſertim quidam Iſidori habeant *monacoſmum*, non *monocoſmum*, ut Voſſius citavit. Quicquid vero ſit de lectione, illud planè liquet, non deſcendere à *coſmos*, ac iccircò nullum innuere vehiculi ornatum. Ut deſcriptum fruſtra ſit à Voſſio, quod fuerit *vehiculum hominum delicatorum ornatè compoſiteq; procedentium, ac tale, ut unum tantum hominem, vel ſummum & alterum caperet.* Nam contra fuit vehiculum, quod ab uno trahebatur jumento, ſicut verbis manifeſtis docent veteres, quorum major hac in parte fides eſſe debet, quam conjecturæ, quæ ex voce, forſitan corrupta oritur. Adde quod ſi illud *monos* referendum eſt ad hominem, ratio vocabuli pereat, ſi vehiculum præter illum unum admiſerit & alterum. Sane à jumẽti trahentis numero ſolitario, nõ hominis utentis, nec ornatu vehiculi vel hominis, ſed ductu eſſe nominatũ voluit Gloſſarum auctor, quãdo non *ducitur* ſcripſit, ſed ducatur, *Monacus*, ait, *quod ab uno ducatur*, quaſi diceret, monacus ita vocatus eſt, quod duca-

Digitized by Google

ducatur ab uno tantum, hæcq; illius ſit conſtructio formaque, ut jumenta plura non admittat. Reddit rationem appellationis per illud *quod*, non pronomen iſto loco, ſed conjunctionem cauſalem, ut Grammatici appellant. Habet quidem Iſidorus *ducitur*, ubi monacoſmum deſcribit. Sed cum reliqua conveniant, magnopere de hoc non laborandum, æque forſitan corrupto. Cum præſertim viri docti conſentiant fateanturq; omnes, non diverſa genera, ſed eadem utriq; deſcribi. Cæterum quæ reliqua monaci fuerit ſtructura, dicere non habemus, cum illius apud alios, quod ego quidem ſciam, mentio non occurrat. Ex Homero, ſi monacus eſt, quem memorat in verbis antea laudatis, quod opinor, colligas, jumentum, quod appellat Iſidorus, accipiendum eſſe eqvum, quippe quem in ipſo nominatim memoret. Quanquam hoc perpetuum fuiſſe vix opiner. Sed & quia vocat ἄρμα id vehiculum, quod deſcribit, duas tantum ſuſpicari poſſis habuiſſe rotas, talis enim currus, quem ἄρμα proprie ſignificat, ut loco alio prolixius tradetur. Uſus quoq; monaci parum notus. Putes magis ad vehenda onera & id genus pertinuiſſe. Saltem bellicis & militaribus Homerus opponit, ſicut ſupra vidimus. Quanquam cum monacus ſeu monagus dictus ſit, ut bigæ, trigæ, ac id genus, quæ ad bella vel ſpectacula adhibita, dubitare poſſis. Videturq; de illius uſu ad ſolennes ludos poſſe colligi nonnihil ex nummo veteri, quem exhibet Hubertus Goltzius inter Siculos tabula ſeptima numero tertium. In eo namq; ad vehiculum, quale bigarum quadrigarumve ſolet eſſe, juncta cernitur mula, eaq; unica. Verũ metuo, ne ſocia illius ſit omiſſa vitio ſculptoris, adeoq; nullus ibi nobis monacus exhibeatur. Cum præſertim ipſe Goltzius in eo nummo bigas memoret in Indice, ubi de mularum bigis loquitur. Sed nec alibi in ludis vel ſpectaculis monaci aut vehicula cum equis ſingulis vel memorantur vel repræſentantur picti. Ut adhuc res maneat ambigua, donec induſtria alterius ſuo tempore manifeſtabitur.

Cap. XI.

De Bigis.

Bigæ, biga. Vnde dictæ bigæ. Iſidorus explicatur. Deſultorii. Hyginus emendatur. Comites, pares equi. Feſtus emendatur. Ἅμιπποι. Συνωρίδες. Δυζυγία. *Eraſmus notatur.* Ἅρμα τέλειον. Συνωρὶς πωλική. Κέλης. *Amaſæus notatur.* Σελλάριος. Ἄστρωβος. *Deſultorii equi ſine ſtratis fuere. Demſterus notatur.* Δρόμος ἵππων. *Deſultorii quando inſtituti in ludis. Deſilire quid.* Μεταβάτης. Ζεύξιππος. *Scaliger rejicitur. Gloſſæ veteres explicantur. Mitti. Miſſus.* Δίπωλα. Δίιππος. *Bijugis. Bijugus. Bijuge curriculum. Bigæ rotas habent duas, & totidem jumenta.* Ἀπήνη. *Golzius notatur. Non eſt rheda. Currus de vehiculis Circenſibus. Bigæ notæ ante trigas & id genus. Adhibitæ in præliis.* Δίζυγες. *In ludis quoque funebribus, Olympicis, Circenſibus. In Circo num primum bigis ſolis certatum. Tertullianus explicatur, lectioque ejus vetus ſtabilitur. Demſterus notatur. Differentia inter militares currus & ludicros. Agitator. Habitus agitatorum.* Χιτὼν ἡνιοχικός. Στολή. *Tunica. Caſſis.* Κράνος. Πέτασος. *Criſtæ. Infula. Exuere nexus. Statius explicatur. Stabant in curribus. Quomodo ſteterint. Qua ratione circa metam currum flectere potuerint. Bigæ flaminiæ. Bigæ cornutæ. Bigati nummi. Argentum bigatum. In eo bigæ Circenſes, & ob quam cauſam. Bigarii.*

BIgas ævi optimi Scriptores numero plurali ſolum, nunqvam ſingulari extuliſſe, Varro auctor eſt, in de L L. lib. IX. *Non,* inqvit, *dicitur ut hæc una lata & alba, ſic una biga, ſed unæ bigæ.* Notat tamen Sergius in Donati editionem ſecundam, ipſum illum Varronem extuliſſe *quadrigam* ſingulari numero in Exdemetrico. Sed hoc Voſſius in de Analogia lib. I. cap. 43. factum putat propter carmen, in qvo ne alii qvidem refugerint. Qvin imò & extra carmen jam Tiberii ævo monſtrat legi apud Valerium Maximum lib. I. c. 8. Ego etiam Hyginum uſurpaſſe video & obſervo, qvi floruit ſub Auguſto, iſt eſt, optimo illo ævo. Verba ejus extant fab. 250. *Salmoneus, qui fulmina in quadriga ſedens imitabatur, cum quadriga fulmine ictus.* Cæterum, has bigas putant dictas velut *bijugas,* qvod ſub jugum unum miſſa haberent duo jumenta, qvorum opera trahebantur. Fronto apud Gellium lib. XIX. cap. 8. *Quatuor ſimul equi juncti,*

juncti, quadrigæ, quaſi quadrijugæ, vocantur. Loqvitur hic qvidem de qvadrigis Fronto, ſed qvæ appellationis ratio eſt in qvadrigis, eadem eſt & in bigis, & in cæteris hujusmodi. Unde Iſidorus lib. XVIII. cap. 36. *Quadrigæ & bigæ, trigæ & ſejugæ ab equorum numero & jugo dictæ.* A *numero* & *jugo*, ait, qvo id ipſum innuit, qvod Fronto, id eſt, ut qvadrigas, ita & bigas eſſe dictas, velut bijugas. Dicit autem uterqve, in vocabulo bigarum factum eſſe reſpectum ad numerum *equorum*, qvod non ſatis videtur convenire, cum efferri debuerit non in fœminino genere, qvod nunc fit, verum maſculo. Non igitur tam ad eqvos attenderunt, qvam vel eqvas, qvarum alias qvoqve, præſertim priſcis temporibus, in hoc genere freqventiorem fuiſſe uſum alibi jam demonſtravimus, vel mulas. Qvid verò eſt, qvod Iſidorus ſcribit dictas *à jugo*. An putavit ſic vocatas, qvod ſub uno jumenta eſſent jugo? At hoc falſum foret in cæteris generibus, exceptis bigis. Nam in trigis qvadrigisq; tantum duo eqvi ſunt ſub jugo, reliqvi adjuncti funibus. Qvare malo illud *jugo* apud ipſum verbum credere, qvam nomen, qvod ſignificet *conſocio, conjungo*. Sed nec Fronto aliud videtur voluiſſe per qvadrijugas, qvam qvatuor *jugas*, ab illo *jugo* dictas, hoc eſt, jugatas, junctas, aut conſociatas. Atqve ita qvidem veteres. Nam recentiores malunt non à *jugo*, verum *ago*, id eſt, *duco*, derivare, ut *bigæ* ſint *bis* vel *binæ agæ*, id eſt, eqvæ aut mulæ duæ agentes, ſeu ducentes vehiculum. Qvam ſententiam exiſtimamus veriorem, qvia eam firmat etiam monagi ſeu monaci vox, qvæ utiq; à *jugo* ſive *jungo* derivari haud poteſt. Plane autem, ſicuti monacus ſeu monagus dictus, ita dici potuit diagus, pro qvo Latini fecere *biagas*, & contractè *bigas*. Ut proinde bigæ ſint non tam ſub jugum unum miſſæ, vel qvocunqve alio modo jugæ vel jugatæ, qvam ducentes vel trahentes eqvæ duæ. Qvod neceſſe tandem eſt intelligi in hoc vocabulo, contra qvam fit, ſi à verbo *jugo* derivamus. Nempe ſolebant qvoq; alias conjungi inter ſe ac ſociari eqvi etiam absqve vehiculo, eqvitandi gratia, qvales *deſultorii* vocabantur, qvoniam, qvi utebantur eis, ex uno, ſaltu transmittere ſe in alium conſveverant. Meminit Florus lib. III. cap. 3. ubi de Teutobocho: *Quaternos ſenosque equos tranſilire:*

Digitized by Google

lire ſolitus, vix unum, quum fugeret, aſcendit. Vides, tranſilire ſolitos; Fieri hoc autem in iis ſolis conſveverat, qvi *deſultorii* dicebantur. Unde Hyginus fab. 80. *Etiam Romani ſervant inſtitutum, cum deſultorem mittunt. Vnus duos equos habet, pileum in capite, de equo in equum tranſilit.* Ita lego iſta, & aſteriſcum poſt *capite* tollo. Alii *ex equo* habent, ab ingenio, ut credo. Mihi *de* videtur rectius, qvia veteri ſcripturæ convenientius, in qva præcedentis vocis ſyllaba poſtrema ſine dubio abſumſit. Deſultorii hi erant inter ſeſe copulati. Unde *comites* ſunt dicti Flacco lib. VI. Argon. ubi de Mœſo: -- -- *Comitumque celer mutator equorum.*

Feſtus appellavit *pares*, qvia juncti erant æqva fronte. Verba ejus voce *paribus*: *Paribus equis, id eſt, duobus, Romani utebantur in prælio, ut ſudante altero, tranſirent in ſiccum.* Verba hæc corrupta mutilave ſunt, non Feſti culpa, ſed qvi eum mutilavit, Pauli. Qvomodo namq; cohærent iſta, *Romani utebantur*, cum ſuperioribus? Puto tamen Paulum etiam ſcripſiſſe: *Paribus equis, id eſt, duobus. Duobus Romani utebantur*, &c. Neq; verò deſultorii tantum juncti inter ſe, ſed &, qvi à Græcis dicti ſunt ἅμιπποι, non multum diſſimiles deſultoriis, diſſimiles tamen. Nec enim in iis unus tantum, & transmittens ſeſe ſaltu, ſed in ſuo qvilibet, unus, qvi urgebat flagello, alter, qvi pugnabat. Scaliger ad Manilii lib. III. *Ἁμίππυς quidam deſultores interpretantur. Nos rem ſimilem, non eandem ſcimus fuiſſe: Similem quidem, quatenus ἅμιπποι erant equi juncti, diſſimilem, quod in altero auriga inſidebat, ex altero autem miles armatus pugnabat.* Si ergo bigæ ſignificarent èqvos tantum junctos inter ſe, poſſent eqvi duo hujus qvoq; generis, vel deſultorii ſignificare. Jam verò veteres diſtingvunt. Svetonius in Julio cap. 39. *Quadrigas bigasque, & equos deſultorios agitaverunt nobiliſſimi juvenes.* Qvare bigæ dictæ, non à jungendo, ſed agendo, ſicut dixi. Niſi plane aliam vocabulorum iſtiusmodi reddamus rationem, de qva dicam in ſeqventibus. Græci nuncuparunt συνωρίδας. Gloſſæ: *Συνωρίδες, bigæ, ſingulare non habet.* Nota, etiam auctorem hunc in bigis ſingulare non agnoſcere. Nam aliter Philoxenus: *Biga, ξυνωρὶς.* Item Lexicon aliud, titulo de Spectaculis: *Biga, συνωρὶς.* Συνωρὶς & ξυνωρὶς eſt idem. Liqvet autem

Digitized by Google

tem manifeſtè, Græcis συνωρίδα eſſe, qvæ Latinis *bigæ*. Atq; ſic Heſychius: Συνωρίδα, ἅρμα δίπωλον. Item paulò poſt: Συνωρὶς, ἅρμα ἐκ δύο ἵππων, ἢ συζυγία. Ubi tamen obſervandum, συνωρίδα Græcos uſurpaſſe non de curru ſolum, ſed & eqvis ſolis, inter ſeſe junctis, id enim hic συζυγία. Et ſic Lucianus, ut opinor, in Timone: Νενίκηκε καὶ τελείῳ ἅρματι, καὶ συνωρίδι πωλικῇ. Vertit Eraſmus: *Vicit ſolenni quadriga, equeſtrique certamine*, qvorum neutrum probum. Nam ἅρμα τέλειον non *ſolennis quadriga*, verum *currus equorum integræ ætatis*, qvo genere præcipuè certare ſolebant. Συνωρὶς πωλικὴ verò, eqvi duo juniores juncti, qvales deſultorii Latinis dicti. Unde κέλητι oppoſuit Pauſanias in Eliacis: Συνέθεσαν δὲ ὕστερον καὶ συνωρίδα πώλων, καὶ πῶλον κέλητα. Vertit Amaſæus: *Receptæ deinde pullorum bigæ, & pullus item deſultorius*. Falſa omnia. Κέλης enim non eſt eqvus deſultorius, ſed ſingularis, deſultorio oppoſitus, qvalem vulgo eqvites ſolebant habere, qvi ex eo Græcè κέλητες, Latinè *celetes*, vel, ut habet Livius, *celeres* ſunt dicti. Suidas ideò expoſuit ſellarium, & pariter, ut Pauſanias, à συνωρίδι diſtinxit. Κέλης, ait, ὁ μόνος ἵππος, καὶ ὁ ἐπὶ τούτου φερόμενος, ὁ σελλάριος, ὁ γυμνός· Συνωρὶς δὲ δύο ἵπποι συνεζευγμένοι. *Celes, equus ſingularis, item is, qui eo vehitur, ſellarius, nudus. Synoris verò equi duo juncti.* Vides, κέλητα eqvum eſſe ſellarium, eumq; unicum & ſolitarium. Qvi ſellarius eſt dictus, qvia ſellam habuit, cum illi juncti, qvi Latinis deſultorii ſunt dicti, ſella carerent. Vetus auctor vocabulorum militarium: Ἀμφίπποι μὲν, οἱ ἐπὶ δυοῖς ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι, οἱ καὶ μεταπηδῶσιν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον, ὅταν ἡ χρεία καλεῖ. *Amphippi* (ſic vocabant eos deſultorios, & deſultores) *ſunt, qui equis vehuntur duobus non ſtratis, conjunctisque, & cum uſus exigit, ab uno equo tranſiliunt in alterum.* Manifeſtè ait, deſultorios hosce fuiſſe ἀστρώτους, id eſt, nulla ſella, nullo ſtrato tectos ornatosve, ſcilicet, ut inſiliri deſiliriq; facilius posſent. Deinde etiam hoc oſtendit, illos deſultorios nunqvam fuiſſe ſolos, ſed conjunctos ſaltem duos, ut proinde κέλης dici non potuerit, qvi eſt deſultorius Latinis. Erravitq; etiam Demſterus, qvando ita ſcripſit ad Roſſini lib. V. cap. 24. *Vt quadrigæ quatuor equorum curſum ſignificabant, ita deſultores uno tantummodo equo utebantur. T. Liv. 5. Decad. lib. 4. Semel quadrigis, ſemel deſultorio miſſo.* *Arte-*

t *mid.*

mid. lib. I. Oneiroc. c. 58. ἵππον κέλητα ἐλαύνειν, *eqvum deſultorium agitare*. Miſcet ac confundit omnia. κέλητα vertit *deſultorium*, cum potius ſit *ſingularis*, ſive *ſingulator*, nam & ita dictus eſt. Deinde deſultori unum modo tribuit eqvum, qui minimum habuit duos. Ideò ἀμφίππος Græcis dictus eſt. Cujus equi quoniam fuere συνεζευγμένοι, ſicut Suidas, vel συνδεδεμένοι ſicut vetus auctor ait, hoc eſt juncti inter ſe ac copulati, ideo συνωρίδα quoq; nuncuparunt. Ut proinde ita reddi locus Pauſaniæ debuerit: *Recepti deinde pulli deſultorij, & pulli ſingulares* Sanè συνωρίδα duos ſignificaſſe nunquam unum, docet ipſe Pauſanias dicto loco, quando ait: δρόμος δύο ἵππων τελείων, συνωρὶς κληθεῖσα, τρίτη μὲν ὀλυμπιάδι ἐτέθη πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα. Vertitur & hoc male, iſta ratione: *Bijugorum integra ætate equorum (συνωρίδα vocant, quaſi bigas dixeris) curſus receptus Olympiade tertia & nonageſima*. Nihil minus συνωρίς, quando δρόμον ἵππων denotat, quam *bigæ*. Bigæ ſemper junctæ ad vehiculum intelliguntur: at vero δρόμος ἵππων accipi non poteſt, niſi de nudis equis. Et debuit docere locus ipſe. Quis enim credat in ſolennibus iſtis Græciæ ludis non certaſſe bigis ante Olympiadem nonageſimam & tertiam? Diverſum profecto teſtantur nummi Syracuſij ſub Gelone cuſi, qui floruit circa Olympiadem ſeptuageſimam ſecundam, ut de aliis nunc taceam. Quare non de bigis egit Pauſanias, ſed deſultoriis, prædicto loco. Cum præſertim συνωρὶς de ſolis equis proprie dicatur. Suidas: συνωρίς, συζυγία, δυάς. Κυρίως δὲ ἵπποι δύο συνεζευγμένοι. Κέλης δὲ ὁ ἐπὶ ἑνὸς ἵππου ὀχούμενος, καὶ αὐτὸς ὁ μόνος ἵππος. Dicit, vocem hanc ſignificare quidem conjunctionem, & binarium numerum. Proprie vero uſurpari de duobus equis, junctis inter ſeſe. Quorum qualis debeat intelligi junctura, declarat eo, quoniam opponit celeti. Scilicet hoc vult, ſicut celes eqvus ſingularis eſt, ſic συνωρίδα eſſe duplicem, & ut ille ad vehendum equitem paratus, ita quoq; συνωρίδα. Συνωρὶς ergo propria ſignificatione notat eqvum, equo junctum alij, equitandi gratia. Qualis introductus eſt in ludos Olympicos circa nonageſimam & tertiam Olympiadem, ſervatusq; etiam Romanis in ludis Circenſibus ſub vocabulo equi deſultorij. Unde Svetonius loco ſupra nominato: *Quadrigas bigasq;, & equos deſul-*

Digitized by Google

deſultorios agitaverunt nobiliſſimi juvenes. Qui his inſidebant, Latinis dicti *deſultores*. Iſidorus lib. XVIII. c. 39. *Deſultor cum ad finem curſus veniſſet, deſiliebat, & ex equo in eqvum transſiliebat*. Bene *transſiliebat*, ita namq; τὸ *deſiliebat* eſt intelligendum, non quod deſilierit in terram, & ſic demum aſcenderit alterum, ſed quod deſilierit ex uno equo, ſaltuq; ab illo ſe transmiſerit in alterum, quod iccirco Manilius, *ludere per terga volantum* dixit lib. V. Aſtron. Græci deſultorem appellarunt μεταβάτην, eqvum vero ζεύξιππον. Confudit Scaliger ad Manilium his verbis: *Deſultor à veteri magiſtro redditur* ζεύξιππος, μεταβάτης, *hoc eſt combinator*. At magiſter ille vetus, qui Gloſſarum auctor eſt, diſtincte: *Deſultor*, ματαβάτης. *Deſultor*, ζεύξιππος. Nempe duo deſultoris vox ſignificat, hominem deſultorem plurimum, aliquando & eqvum, qui alias eſt *deſultorius*. Livius lib. XLIV. c. 9. *Semel quadrigis, ſemel deſultore miſſo*. Ita habent libri optimi, non *deſultorio* ut Dempſterus citat. Deſultor hic eſt eqvus, ſicut & quadrigæ equi ſunt. Et *mitti* equi dicebantur, non homines, non agitatores. Unde *miſſus*, qui de equis ſunt intelligendi. Atq; ita & deſultor mittebatur. Hyginus fab. 80. *Etiam Romani ſervant inſtitutum, cum deſultorem mittunt*. Hic deſultor ζεύξιππος, qui alias eſt *deſultorius*, ita nominatus, quia nunquam fuit ſolus, verum junctus alij. Plane ſicuti & συνωρίδα ideò vocarunt. Qui συνωρὶς tamen non de equo nudo, & ad equitandum parato ſolum, ſed & currui adjuncto uſurpari ſolebat, ſicuti ex Gloſſis in ſuperioribus monſtravimus. Συνωρίδας loco uſurparunt aliquando δίπωλα. Philoxenus. Δίπωλα. *hæ bigæ, ſingulare non habet*. ἅρμα δίπωλον dixit Heſychius in ſuperioribus. Legitur & δίιππον hoc ſenſu, apud dictum Philoxenum. Δίιππον, *biga*. Pro biga vel bigis etiam Romani aliquando nominarunt *bijugos*. Virgil. lib. X. Æneid.

Deſiluit Turnus bijugis —

Ubi Servius: *Bijugis, erit nominativus hic bijugus, nam alias bijugibus faceret, ſi eſſet forma tertiæ declinationis*. Quod addit Servius, quia & in iſta declinatione appellantur *bijuges*. Poeta idem lib. III. Georg.

Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.

Pro bijugis Svetonius uſurpavit *bijuge curriculum* in vita Caij c. 19. *Poſtridie*, ait, *quadrigario habitu curriculoq. bijugi famoſorum equorum per eum pontem commeavit.* Dio lib. LIX. ubi rem eandem narrat, ἅρμα reddidit. Ἀπεκομίσθη διὰ τῆς αὐτῆς γεφύρας ἐφ᾽ ἅρματος. Verum ἅρμα generale eſt, ac de omni iſto genere uſurpatur, non eo ſolum, quod contentum equis eſt duobus. Ergo qui definiebant accuratius, bigas, ſive bijuge curriculum ϲυνωρίδα nuncupabant. Habebat autem hoc curriculum, ut nunc veniam ad formam ejus, rotas tantum duas. Ita docent monumenta omnia antiqua, nummi Græci Latiniq;, ſculpturæ marmoraq;, in quibus effigies ludorum circenſium, & id genus. Inter rotas iſtas duas ſurgebat inſtar ſellæ ſemirotundæ, cui certantes inſiſtebant. Græci δίφρον appellarunt, unde genus ipſum ſæpe ita nominatum, quod jam alij notavere. Partes ejus alibi expoſitæ ſunt nobis. Speciem exhibent nummi, quos hic placet apponere duos ex Hub. Goltzio, qui diligentius, quam alij, expreſſit.

Hæ bigæ ſunt cum ſuis curriculis. Exhibent autem equos. Equos enim ad hoc genus uſurpaſſe ſupra quoq; diximus, & teſtati ſunt Fronto atq; Iſidorus. Junxerunt tamen & mulas, præcipue in ludis apud Græcos. Inde habes mularum effigiem in bigis, quas exhibent apud Goltzium nummi Syracuſij, Meſſanenſes, Gelonis,

atq;

Digitized by Google

atq; alij. Sed & Pauſanias propterea Eliac. I. ἦν γὰρ δὴ ἀπήνη κατὰ τὴν συνωρίδα, ἡμιόνους αὐτὴ ἵππων ἔχουσα. Dicit, genus quoddam fuiſſe curriculi ſimile συνωρίδος, id eſt bigarum, eo tantum diverſum, quod equorum loco haberet mulas. Quod genus proinde, tanquam diverſum ait appellaſſe ἀπήνην, quod notandum. Oſtendit enim, ἀπήνην etiam fuiſſe bigas, ſed cum mulis vel mulabus. Addit quoq; introductum Olympiade ſeptuageſima. Τῆς δὲ ἀπήνης τὸν δρόμον ὀλυμπιάδι νομισθέντα ἑβδομηκοστῇ λέγουσιν. Quo magis miror Goltzium, hoc tribuentem Hieroni ex Pauſania. Verba cjus habent ita in Indice Græciæ veteris: *Biga mulorum, quos primum ad certamina junxiſſe Hieronem, tradit Pauſanias.* In Pauſania nil iſtiusmodi reperio. Et qui potuerit, ſic oblitus ſui, cum multis ſæculis Hiero poſt ſupra dictam Olympiadem floruerit? Teſteturq; idem cum prioribus & auctor vetus συναγωγῆς ἱστοριῶν in dicta Olympiade ſeptuageſima, his verbis: Τῆς ἀπήνης δρόμος ἐτέθη. Θερσίας ὁ Θεσσαλὸς ἀπήνῃ πρῶτος. Quæ de victore primo tali genere curriculi habet, memorat & Pauſanias, cujus Interpretes illud Θερσίαν non per *Therſium*, aut *Therſius*, ſed *Therſiam* exponere debuiſſe, per allatum veteris Scriptoris locum cognoſcimus. Cæterum quo modo ἀπήνην reddiderint Latini, apud eruditos dubium eſſe video. Amaſæus vertit *rhedam* apud Pauſaniam. Placuit hoc & Bocharto lib. II. c.19. Hiſtor. Anim. Neq; vero dubium, quin locis multis ita poſſit intelligi. Sed ſciendum, quod non omne vehiculum mulare ſit ἀπήνη. Præter ἀπήνην etiam alia junctos habuere mulos. Quapropter ſi vel maxime in rheda muli fuerunt, non tamen ideo neceſſe fuerit, ut ἀπήνην ita explicem. Fuit ἀπήνη vehiculum, ſolis ludis Olympicis, vel certe potiſſimum uſurpatũ. Ludis illis Olympicis apud Latinos ſucceſſere Circenſes. At in Circenſibus certatum rhedis nemo unqvam dixit ex veteribus. Qvare maluerunt alij *vehiculum mulare* vertere, qvod Sylburgius in Notis ad Pauſaniæ interpretem teſtatur. Qvanquam fors hoc nimis generale ſit. *Currus mularis* commodius videtur, cum vox *currus* frequens ſit in iſto genere. Virgilius;

-- -- Effuſi carcere currus

Stalius Theba VI. v. 285.

Parte alia victor curru, Neptunia tendit
Lora Pelops -- --

Plinius lib. IX. ep. 6. *Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre.* Sed de curru alibi. De ἀπήνῃ certum eſt, fuiſſe genus curriculi bijuge, cætera bigis ſimile per omnia, niſi qvod à mulis traheretur, qvod vel ex ſubjecto nummo Meſſanenſium apparet, qvi à Goltio eſt publicatus:

Loqvor de ἀπήνῃ cujus meminit Pauſanias, & qvæ in Ludis Olympicis adhiberi conſvevit. Fuit enim qvoq; generis alterius, ut ſuo loco indicabitur. Sive autem eqvi jungerentur, ſive muli, ſemper æqva locabantur fronte. Nec in bigis modò hoc fiebat, ſed & reliqvis hujus generis, trigis nempe, qvadrigis, & ſimilibus. A qvibus bigæ tamen differebant, qvod haberent jumenta tantum jugalia, funalia verò nulla, ſicut reliqva genera, qvemadmodum jam alibi oſtendimus. Uſus vetuſtiſſimus bigarum fuit, atq; ante cætera hujus generis, ſi Lucretium audimus, qvi ſic habet lib. V.

Et bijugo prius eſt, quam bis conjungere binos,
Et quam falciferos inventum aſcendere currus.

Adhibuiſſe verò primum ad prælia videntur. Homerus profectò Æneæ tribuit. Currus enim, qvo aggreditur Diomedem, duos tantum habet eqvos, qvod oſtendit Diomedes ipſe, qvando ſic de illis eqvis Iliad. E.

Τὼ

Τὼ δ᾽ Αἰνείᾳ δῶκεν, μήστωρε φόβοιο
Εἰ τούτω κε λάβοιμεν, ἀροίμεθα κε κλέος ἐσθλόν.

Duos autem AEneæ dedit Anchiſes eqvos, *peritos fugæ. Si hos ceperimus, retulerimus ſanè gloriam præclaram.* Sed & Pandarus iccirco ad Æneam dicto loco, cum eum Æneas adhortaretur ad prælium:

Ἵπποι δ᾽ οὐ παρέασι, καὶ ἅρματα τῶν κ᾽ ἐπιβαίην.
Ἀλλά που ἐν μεγάροισι Λυκάονος ἕνδεκα δίφροι
-- -- Παρὰ δὲ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

Equi autem non adſunt, & currus, quos conſcendam. Sed alicubi in ædibus Lycaonis undecim currus ſunt. Apud ipſos autem unicuique bijuges equi. Tribuit unicuiq; currui δίζυγας, id eſt, junctos inter ſeſe binos eqvos. Scholiaſtes vetus: Δίζυγας, διπλοῦς, ἀνὰ δύο ἐζευγμένους. Euſtathius: Δίζυγες ἵπποι, ἀντὶ τοῦ ἀνὰ δύο εἰς ἕκαστον ζυγόν. At ita juncti bigas monſtrant, qvas proinde undecim habuiſſe aptas præliis apparet. Unde ſatis colligas freqventem bigarum in militia uſum. Ideò & Virgilius Pallanti tribuit lib. X. & de Turno lib. XII.

-- -- *Bigis it Turnus in albis,*
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.

Jam ex illo uſu veteri translatæ bigæ ſunt ad ludos, qvia inſtar militaris exercitii debebant eſſe. Atq; primum qvidem ludi funebres bigis celebrati. Homerus ipſe Il. Ψ. de Menelao:

-- -- Ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν ὠκέας ἵππους
Αἴθην τὴν Ἀγαμεμνονέην, τὸν ἑόν τε Πόδαργον.

Sub jugum verò duxit veloces equos, AEthen Agamemnoniam, ſuumque Podargum. Duos tantum nominat, unde bigas adornaſſe liqvet. Porro, ſi à Menelao uſurpatæ bigæ, cæteri qvoq; bigas ex certaminis lege adhibuiſſe colligitur, qvæ utiqve non permittebat inter ſe diſſimiles certare. Poſtea translatæ ſunt in ludos Olympicos. Videturq; hoc factum initio ſtatim, cum bigarum uſus fuerit ſemper antiqviſſimus, ac iccirco ſæpe bigas eſſe intelligendas, qvando certatores viciſſe dicuntur ἅρματι, hoc eſt, curru. Atq; memoratur nominatim à Pauſania Cleoſthenes Epidamius, victor bigis Olympiade ſexageſima, illiusqve victoriæ monumentum, currum cum eqvis duobus, qvorum alteri Phœnicis, alteri Coracis nomen fuerit,

Digitized by Google

rit, collocatum dicitur Eliacorum II. Ἀνέθηκε δὲ ὁμοῦ τοῖς ἵπποις αὐτοῦ, καὶ εἰ-
κόνα, καὶ τὸν ἡνίοχον· Ἐπιγέγραπται δὲ καὶ τῶν ἵππων τὰ ὀνόματα, Φοῖνιξ καὶ Κόραξ.
*Poſuerunt autem una cum equis & ipſius effigiem, & agitatoris, ſubſcri-
pſeruntque nomina equis, Phœnix, atque Corax.* Volui adducere hunc
locum, ut liqveret etiam ex ipſo, qvod eſt dictum in ſuperioribus,
longè ante nonageſimam & tertiam Olympiadem certamina bi-
garum fuiſſe recepta. Ex ludis Olympicis venerunt ad Circenſes
Romanorum. Nam in ipſis qvoq; bigis contendiſſe antiqviſſimis
temporibus vix poteſt dubitari. Qvin imò, ſi Tertullianum audi-
mus, illæ primæ fuerunt, qvibus certabatur in Circo. Verba ejus
lib. de Spectaculis, cap. 5. *Initio equi duo ſoli fuerunt, albus & roſeus.*
Ita habet editio Pariſienſis Anno MDLXXX. à Michaële Julia-
no publicata, unde colligat nonnemo id, qvod dixi. Verum alia eſt
mens Tertulliani. Eqvos enim hic intelligit non duos junctos, ſed
ſingulos per ſe in ſuis curribus, ſic, ut eqvi currus ipſos denotent.
Agit nempe de coloribus aurigantium, eosqve ait ab initio fuiſſe
tantum duos, album & roſeum. Hos colores, coloratosve currus
cum aurigantium habitu reliqvo duos vocat eqvos, roſeum & al-
bum. Ut ſic malè fecerint, qvi illud *ſoli* mutaverunt in *Solis*. Solis
enim eqvi ſemper qvatuor putati, nunqvam duo, ſicut alibi mon-
ſtratum eſt. At illi duo eqvi, qvos Tertullianus memorat. Qvi præ-
terea non Solis tantum fuere, ſed & Lunæ. Unde præcedit paulò
ante apud eundem: *De jugo quadrigas Soli, bigas Lunæ ſanxerunt.*
Oſtendit, in ludis Circenſibus adhibuiſſe eqvos & in Lunæ hono-
rem, non tantum Solis, eosq; plane fuiſſe bijugos. Unde ſimul id
firmatur, qvod ajebam, bigas inter prima genera fuiſſe, qvibus in
Circo utebantur. Erratq; ſine dubio Demſterus, qvando ſolis cer-
taſſe qvadrigis exiſtimat. *Iure merito in Circo, qui Soli erat ſacer, qua-
drigis inibant certamen,* ait ad lib. V. Roſſin. cap. 5. Nam contra bi-
gas qvoq; nobis exhibent monumenta omnia Onuphrii, & nummi
veteres. Et Svetonius clariſſimè in Tiberio, cap. 26. *Natalem ſuum
plebejis incurrentem Circenſibus, vix unius bigæ adjectione honorari
paſſus eſt.* Licet verò bigæ transſumptæ fuerint ex bello ad ſpecta-
cula, tamen alia nonnihil fuit ratio bigarum pertinentium ad bella,
&

& alia pertinentium ad ſpectacula. Nam in bigis bellicis ſemper erant duo minimum, unus auriga, alter, qvi pugnabat, qvorum ille qvidem Græcis ἡνίοχος, hic verò παραιβάτης ſive ἀναβάτης dicebatur. Pollux lib. I. cap. 10. Ἐπιβεβήκασι δ' τῷ ἅρματι ἐπὶ δίφρῳ, ἡνίοχος, καὶ παραιβάτης, ὃν ὁ Πλάτων ἀναβάτην μικράσπιδα ἐκάλεσε. *Currus verò ſellam conſcendebant auriga, & adſcenſor, quem conſcenſorem Plato vocat parvo utentem ſcuto.* Παραιβάτης hic, qvi ex curru pugnabat, ideò ei clypeum tribuebat Plato. Heſychius vocavit παραβάτην, ſi eſt vera lectio: Παραβάται, οἱ ἐπὶ τῶν δίφρων ἑστῶτες μαχόμενοι, οἱ κύριοι τῶν ἁρμάτων. *Parabatæ ſunt pugnatores, qui ſtant in ſellis, Domini curruum.* At verò in Circenſibus ſtabat unus tantum, qvi ad curſum impellebat eqvos, *agitator* ideò à Latinis dictus, ſicut loco alio monſtravi. Sanè ubicunq; deſcribuntur illi ludi, unius tantum fit mentio in unoqvoqve curru. Qvod vel ex Statii lib. VI. Theb. cognoſcitur. Neq; aliud teſtantur monumenta vetera & nummi. Unus, isq; ſolus, nec niſi unico armatus flagello currui inſiſtit. Qvare hac in parte currus iſti bigæve differebant. Erat autem agitatorum illorum habitus peculiaris. Unde Svetonius de Cajo cap. 19. *Poſtridie quadrigario habitu curriculoque bijugi per eum pontem commeavit.* Lampridius de Commodo cap. 2. *Aurigæ habitu currus rexit.* Pertinebat huc χιτὼν ἡνιοχικὸς, ut eum vocat Callixenus apud Athenæum in deſcriptione pompæ Ptolomeianæ. Στολὴν reddit Dio lib. LXIII. ubi de Nerone: Ἡρματηλάτησε, τήν τε στολὴν τὴν πράσινον ἐνδεδυμένος. Ubi repetitio articuli oſtendit, loqvi eum de peculiari ſtola, ea ſcilicet, qva ſolenniter agitatores erant ornati. Plinius Latinè appellavit *tunicam*. Verba ejus lib. IX. epiſt. 6. ubi agit de Circenſibus: *Tanta gratia, tanta auctoritas in una viliſſima tunica.* Loqvitur de tunica aurigantium, ut locus totus docet. Tunicæ addebatur caſſis in capite. Hinc Papinius lib. VI.

Ipſe habitu niveus. Nivei dant colla jugales.
Concolor eſt albis & caſſis, & infula criſtis.

Atq; ſic Chryſoſtomus. At apud Dionem κράνος eſt in Nerone, ubi ait ὁ Νέρων ἁρματηλάτησε τήν τε στολὴν τὴν πράσινον ἐνδεδυμένος, καὶ τὸ κράνος τὸ ἡνιοχικὸν περικείμενος. Videtur de peculiari agere, ac ic circo appellare

ἡνιόχικον. Sic in vita Heliogabali lib. LXXIX. ἐν γὰρ ἱπποδρομίᾳ τινὶ ἐκπεσὼν τοῦ ἅρματος, τὸ κράνος ἐν τῇ πτώσει ἀπέρριψε. Callixenas apud Athenæum πέτασον appellat, loco ſupra indicato. Caſſidi Papinius addit criſtas. Atq; habet aliquas caſſis, in nummo Neronis expreſſus, qui eſt ſecundus tabulæ ad paginam vigeſimam & ſextam pertinentis. Aliorum non habent, quod ex monumentis ac picturis ejus cæteris abunde conſtat. Nominat & infulam, quæ qualis debeat intelligi eorum, qui in circo agunt equos, ego equidem haud dixerim. Nam in capite eorum nihil exhibent monumenta vetera, quod inſula dici mereatur. Circa lumbos mediumq; corpus circulum oſtendunt, qui an inſula ſit dictus, alij deliberent. Species conſpicitur in hoc Severi nummo, quem & ipſum exhibet Onuphrius, cum alijs ſimilibus.

Id, quod medium ambit corpus ſtantis in vehiculo fortaſſis inſula eſt dictum, quoniam contortum eſſet ex filis, ambiretq; corpus, ſicut ſacerdotum inſula cingebat caput. Erat autem uſus hujus circuli ſolennis atq; ſingularis in aurigatione Circenſi. Eo namq; habenas corpori circumdatas tenere ſolebant. Nec enim, quod alias conſvetum fuit, eas libera tenebant manu, ſed habebant conſertas poſt tergum, credo partim, ut ita coercere facilius equos poſſent, partim ut ſtantes in curru ſervarentur nonnihil juvarenturq; contra lapſum. Itaq; ne poſſent defluere habenæ, extrema

circuli

circuli ora erat eminentior, ut velut ſinu inter illas eminentias comprehenſæ manerent firmæ ac durabiles. Quo videtur reſpexiſſe Statius lib. VI. ubi ait:

— -- Ruit ilicet exul
Aonius, vexusq; diu per terga volutus
Exuit, abripitur longe moderamine liber
Currus —

Quid enim hic *exuit nexus*? niſi quod habenas, quas habuit in dicto circulo poſt tergum connexas, exueret, ſeque liberaret ijs, quibus fuit hactenus retentus, atq; ita volutatus diu. Lutatius, vel quiſquis alius ſcholiaſtes Statij eo loco: *Se habenarum nexu, qua involutus per terga fuerat, liberavit, ne cum loris implicitus traheretur.* De repoſitis poſt tergum habenis monuit & Argolus ad Onuphrium pag. 31. firmatq; non ex Latinis ſolum, verum etiam Euripide, qui locis trinis meminit. Unde ſimul obſervamus, non modo Romanorum, ſed Græcorum quoq; iſtam fuiſſe conſvetudinem. Et hæc quidem aurigantium σκευὴ, ſic enim appellat Dio, quod Latini *habitum* appellavere, lib. LXXII, ubi de Commodo, ὅικοι δὲ συνεχῶς τῦτ' ἐπρατἰε, τῇ πρασίνῳ σκευῇ χρώμενος. Solebant autem agitatores illi non ſedere in curribus, ſed ſtare, quod teſtantur monumenta omnia, eratq; pars non poſtrema hujus artis, ut quis firmo ſtare veſtigio in curru poſſet. Statius lib. VI. Theb.

Senſerat adductis alium præſagus Arion
Stare ducem loris —

Cauſa fuit, quoniam & in bellicis vehiculis, unde Circenſia deſumpta diximus, ſtetere. Sic enim ſemper memorantur ipſi etiam Homero. Ut Iliad. Λ. ubi Neſtor

-- Ἐγὼ δ' ἐς δίφρον ὀρούσας
Στῆν ῥα μετὰ προμάχοισιν --

Ego autem in currum inſiliens ſteti inter propugnatores. Atq; ita alibi reperias. Ut erraverit Onuphrius, quando ſic de agitatoribus Circenſibus lib. I. c. 14. *Mos vetuſtus fuit, agitatores ipſos quatuor factionum curribus inſidentes, metas ſepties circuire.* Nec enim inſidebant, verum inſiſtebant illis curribus, ut dixi. Virgilius lib. III. Georg.

Primus Erichthonius currus, & quattuor uſus
Iungere equos, rapidisq; rotis inſiſtere victor.

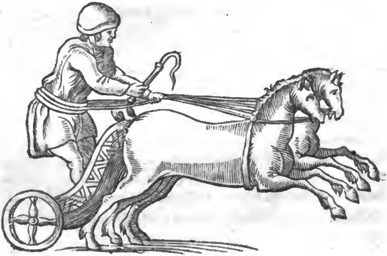
Plinius lib. IX. epiſt. 6. *Miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre.* Solebant autem pedem unum anteponere alteri, ut ſtatus eſſet firmior. Ita docent monumenta marmoraq; vetera. Neq; aliud videtur voluiſſe Sidonius car. 23. ubi de certamine hujuſmodi

Pars contraria nil timens tuam vim
Securas prior orbitas terrebat
Tenſis cum ſubito lupatis
Tenſis pectoribus, pede ante fixo.

Stabant quoq; non erecti, verum cernui, capite in anteriora prono. Idem poeta indicato loco

Nec cernas cito cernuos magiſtros
Temones mage ſufferant, an axes. Et Virgilius lib. V. Æn.
Nec ſic immiſſis auriga undantia lora
Concuſſere jugis, pronią; in verbera pendent.

Atq; ita nobis habitum ſtatumq; illorum exhibent antedicta marmora & monumenta. E quibus ut ſint omnia conſpectiora teſtatioraq; ecce tibi agitatorē quadrigarium, propoſitum ab Onuphrio pag. 41. ex monumento in ædibus Columnenſium extante.

De

De certamine agitationeq; ipſa ut hic diſſeramus multis, argumentum noſtrum haud permittere videtur. Feceruntq; jam ante nos alij peculiaribus operibus, Onuphrius præcipue in erudito de ludis Circenſibus commentario. Illud lubet quærere, cum non parvam admirationem habeat, noſtris maxime temporibus, quibus illud ludicrum deſiit in uſu eſſe, qui ſit factum, quod cum curſu concitatiſſimo flecterent currum circa metam, cum tamen haud everterent, aut frangerent, cum præſertim rotis ſtrinxiſſe metam legantur. Hic primum dixerim, non fuiſſe novum plane, ſed eveniſſe plurimum, ut & excuterentur aurigæ, & diſſolverentur vehicula, axeſve cum rotis frangerentur, quod vel ex Statio cognitum habemus. Itaq; nec, quod eſt proximum, cujusvis hoc fuiſſe negotium, ſed illius, qui multiplici induſtria uſuq; didiciſſet artem. Ipſe firmat Homerus, apud quem Il. Ψ. Neſtor ad filium curru certaturum:

Μήτι δ' ἡνίοχος περιγίνεται ἡνιόχοιο.

Arte auriga ſuperat aurigam. Deinde multum valuiſſe hic virtutem equorum atq; doctrinam. Unde eodem loco Neſtor.

οἶσθα γὰρ εὖ περὶ τέρμαθ' ἑλισσέμεν· ἀλλά τοι ἵπποι
βάρδιστοι θείειν —

Noſti recte circa metas flectere, ſed tibi equi tardiſſimi in currendo. Quaſi diceret, non ſufficere ſolam agitatoris artem, etiam equos bonos, & præſertim agiles oportere eſſe. Silius requirit, ut & frenis facile libenterq; pareant. Unde lib. XVI.

At docilis frani & melior parere Pelorus.

Acceſſit ad poſtremum ipſa vehiculi ſtructura, quippe quod eſſet humile, haberet axem longum, rotasq; in eo minutas, ut everti facile non poſſet. Juvabat pondus ſtantis ſuperne agitatoris, qui huc illucq; inclinando, ſeſe, currumq; ſervabat rectum, etiamſi quandoq; vacillaret. Quæ cum omnia hodie ignorentur, mirum eſſe nequit, ſi noſtris vehiculis id, quod veteres fecerunt, imitari parum valeamus. Satis, niſi fallor, de bigarum eo genere, quod ſic proprie appellabatur, & ad prælia, item ludicra certamina ſpectabat. Erat autem præter illud, genus aliud, quo Flamen Fidei utebatur. Livius

 ſic

ſic habet lib.I. cap. 21. *Soli Fidei ſolenne inſtituit. Ad id ſacrarium flamines bigis, curru arcuato vehi juſſit.* Oſtendunt ipſa iſta verba, non de tali genere, de quo hactenus eſt actum, loqui, verum alio. Nec enim, ſi de communi ſermo fuiſſet, illud de curru arcuato addi neceſſe erat. Et intelligunt pleriq; currum arcuatum, qvi ſupernè tectus fuerit. At diverſa facies bigarum reliqvarum, uti conſtat. Bigæ igitur Flaminicæ tantum ideò à Livio ſic dictæ, qvod adjuncta duo haberent jumenta. Qvomodo & de aratro uſurpavit M. Varro in Serrano. *Dum,* inqvit, *in agro ſtudioſius ruror, adſpicio Triptolemum ſculponeatum bigas ſequi cornutas.* Hic *cornutæ bigæ,* bini boves ſunt ad aratrum juncti, qvos ſeqvebatur Triptolemus, ut qvi primus homines arare docuit, & frumenta ſerere. Popma: *Bigæ cornutæ boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.* A bigis dicti nummi ſunt *bigati,* denarii argentei. Plinius lib. XXXIII. cap.3. *Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: Et inde bigati, quadrigatique dicti.* Agit ibi Plinius de vetuſtiſſima nummi argentei ſignatura. Unde liqvet, qvid voluerit Tacitus, qvando ſcripſit in libello de Mor. Germ. *Pecuniam probant* Germani *veterem & diu notam, ſerratos bigatosque.* Bigatorum nempe illorum uſus fuit antiqviſſimus, atq; ita primum Germanis etiam innotuit. Hos ergo maximè probabant. Pro bigatis dixerunt & *argentum bigatum.* Livius lib. XXXIII. cap.8. de Cornelio: *Tulit in triumpho argenti bigati ſeptuaginta novem millia.* Item lib. XXXIV. cap.44. de M. Por. Catone: *Tulit in eo triumpho argenti infecti XX. millia pondo, bigati centum viginti tria millia.* Et ſic locis aliis. Fuerunt autem bigæ illæ, qvibus ſignatum eſt argentum vulgo, non bellicæ, ſed Circenſes. Ita docent omnes veteres denarii, qvi hodieq; extant. Cur autem iſto genere monetam publicam voluerint ſignare, nemo fortè dixerit. Scilicet de Jano, rate, nave docuerunt veteres, at de bigis, qvantũ ſcio, tradidere nihil. Poſſunt tamen placuiſſe bigæ, ut in memoriam revocarent Circenſes primos Romuli, qvorum occaſione comparavit ſuis matrimonia, & ſic civitatem veluti de novo condidit. A bigis qvoq; legimus *bigarios.* Epigramma vetus in Cælio monte repertum, qvod deſcribit Argolus ad Onuphrium pag. . *Flores*

Flores ego hic jaceo ---- bigarius infans,

Qui citò dum cupio currus, citò decidi ad umbras.

Extat in eo monumento puer bigis inſiſtens cum palma. Unde ſuſpiceris, *bigarios* vocatos nominatim, qvi bigarum agitatores fuere. Cum præſertim & trigarii & qvadrigarii hac ratione nuncupentur.

Cap. XII.

De Trigis.

Trigæ. Triga. Triga de hominibus. τριάδες. *Sic quadrigæ.* Τετράζυξ δεσμός. Τρίζυγες σύναιμοι. Τρίπωλα. Τρίϊπποι. *In eis equus tertius, funalis, & à dextro latere collocatus. Triga in bello ludisque Olympicis. Venerunt in deſvetudinem jam olim, & quam ob cauſam, in Circenſibus. Trigarium. Martianus explicatur. Curſus extans. Occupare. Curſus inſtans. Succedere. Curſus raptus. Eripere. Tabula Cechinorum emendata & expoſita.*

NOn æqvè freqvens eſt trigarum mentio apud veteres Latinos, ſicut reliqvorum generum. Invenimus tamen apud Varronem in de LL. lib. VI. ubi ait: *Non ut quadriga, triga, ſic potius duiga, quam biga.* Meminit & Iſidorus lib. XVIII. cap. 36. *Quadriga, biga, triga, ab equorum numero & jugo dicta.* Item paulò poſt: *Trigas Diis inferis conſecrarunt.* Ulpianus dixit *trigam* numero ſingulari l. 38. ff. de ædil. ed. §. 14. *Simili modo ſi triga venierit, redhibenda erit tota.* Sic Poëta vetus, Gothofredo laudatus eo loco:

Triga mihi paucos inter dilecta ſodales,

Triga ſodalitii pars bene magna mihi.

Qvanqvam ibi videatur agere de homine, qvum inter ſodales referri diligiq; currus & eqvi difficulter qveant. Atq; poſſis ſuſpicari, trigam illam uſurpaſſe de amicis tribus peculiariter ei gratis acceptisqve. Qvomodo & Arnobius ſic *trigas Cupidinum* vocavit lib. IV. *Ajunt iidem Theologi, quatuor eſſe Veneres, tria genera Caſtorum, totidemque Muſarum, pinnatorum Cupidinum trigas.* Hic *trigæ* ſunt τριάδες, ſeu, ut loqvebatur ante, *tria genera.* Sic Vopiſcus & *quadrigam* uſurpavit vita Probi cap. ult. *Nunc in alio libro, & quidem brevi de Firmo & Saturnino & Bonoſo & Proculo dicemus. Non enim*

dignum

dignum fuit, ut quadrigæ tyrannorum bono Principi miſcerentur. Caſaubonus hoc loco: Τετράδα *appellat quadrigam, ut alii τὴν δυάδα dixerunt bigam.* Græci ratione ſimili. Nam & Nonno τετράζυξ δεσμὸς, vincula ſunt qvatuor, & τρίζυγες σύναιμοι, tres fratres in Epigrammatis. Ita namqve habet Archias in piſcatorem, venatorem & aucupem fratres: Σοὶ τάδε Πὰν σκοπιῆτα πεναιόλα δῶρα σύναιμοι

Τρίζυγες ἐκ τρισσῆς θέντο λινοστασίης.

Atq; ita de iisdem alio epigrammate:

Τρίζυγες οὑρεσίοικε κασίγνητοι τάδε τέχνας.

Sunt autem τρίζυγες propriè *trijuges*, ſeu *trigæ*, id eſt, eqvi tres currui adjuncti. Τρίπωλα maluerunt alii vocare. Philoxenus: Τρίπωλα, *trigæ*. Atq; ita Dionyſius Halicarnaſſeus fine libri VII. Ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς ἁμίλλαις ἐπιτηδεύματα δύο, τό, τε περὶ τὰ τρίπωλα τῶν ἁρμάτων, &c. *In certaminibus equeſtribus duo ſunt ſtudia, unum circa trigas currum.* Invenias & τριίππους. Saltem ita vertunt Magiſtri, qvas Latini vocant trigas. Philoxenus iterum: Τρίιππον, *triga.* Species trigarum fuit, qvalis bigarum, niſi qvod duobus eqvis adjunctum haberent tertium, non ſub jugo, verum fune religatum ad latus. Dionyſius Halicarnaſſenſis dicto loco: Δυσὶ ἵπποις ἐζευγμένοις, ὃν τρόπον ζευγνύνται συνωρὶς, τρίτος παρείπετο σειραῖος ἵππος ῥυτῆρσι συνεχόμενος, ὃν ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι, παρήωρον ἐκάλουν οἱ παλαιοί. *Duobus equis junctis, ſicut jungi bigæ ſolent, adjungebatur tertius funalis equus loris adnexus, quem, quod adſociatus adjunctusque eſſet,* παρήωρον, *hoc eſt, adjunctum, appellabant veteres.* Fuit porro is funalis junctus reliqvis à dextro latere, ut arbitror. Ibi enim magis ejus opera erat utilis, qvam in ſiniſtro. Unde qvoq; eqvum optimum ac præſtantiſſimum eo loco collocabant. Qva de re non repeto, qvæ loco alio prolixè demonſtravi. Uſus trigarum antiqviſſimis temporibus ad bella fuit. Nam Heroës apud Homerum vix pugnaſſe aliter, qvam trigis, putantur. Et confirmat Dionyſius ſupra nominato loco, ubi vocat ἀρχαῖον ἐπιτήδευμα καὶ ἡρωϊκὸν, ᾧ ποιεῖ τοὺς Ἕλληνας Ὅμηρος ἐν ταῖς μάχαις χρωμένους. Hoc eſt: *Inſtitutum antiquum & heroicis temporibus receptum, quo Græcos Homerus facit uſos in præliis.* Ex militia transſumptæ ſunt in ludos Olympicos, & ſimiles apud Græcos, ſicut bigæ. Sed venerunt poſtea in deſvetudinem,

nem, credo, qvod æqvabilior videretur virtus vel duorum modo eqvorum, vel qvatuor, qvam trium, è qvibus funarius plus juvaret unum latus, qvam ut alteri non noceret. Docet hoc qvoq; Dionyſius prædicto loco: Ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς ἁμίλλαις ἐπιτηδεύματα δύο τῶν παλαιῶν πάνυ, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθετήθη, φυλαττόμενα ὑπὸ ῥωμαίων μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ διάκειται χρόνων, τό, τε περὶ τὰ τρίπωλα τῶν ἁρμάτων, ὃ παρ' Ἕλλησιν μὲν ἐκλέλοιπεν. Sic ſcribendus eſt hic locus, non τρίπολα, ut eſt in Roberti Stephani editione Anno MDXLVI. Pariſiis vulgata. *In equeſtribus certaminibus duo antiquiſſimorum ſtudia, ut initio fuerunt inſtituta, ita hucusque à Romanis obſervantur, alterum cum trigis curruum, quod quidem apud Græcos omiſſum eſt.* Teſtatur abundè, genus hoc receptum olim in certaminibus publicis fuiſſe, deſiiſſe tamen poſtea uſurpari, nec duraſſe ad ætatem Dionyſij. Floruit autem Dionyſius hic tempore Auguſti: quo proinde trigæ Græcis non fuerunt amplius in ludis notæ. At verò ante uſurpatas docent quoque nummi veteres præſertim Hieronis atque Calenenſium, quos hic ex Goltzio appono.

A Græcorum ludis tranſtulerunt ad Circenſes ſuos Romani, ſicut ante docebat Dionyſius, & ſervarunt longo tempore. Igitur & in nummis Romanis effigies eorum cernitur, ut apud Fulv. Urſinum in familia Claudia, Manliaque: apud Gorlæum in familia Nævia, & alibi. Quanquam longe minori occurrant frequentia, quam

bigæ vel quadrigæ. Ut tametſi uſus earum manſerit ad tempora Dionyſij, tamen fuerit is rarus. Quod ex eo quoq; colligas, quoniam tam pauci trigas nominarunt. Invenimus tamen etiam in tabula Cecchinorum memoratas, quam Onuphrius lib I. exhibet. Sic enim extat, de C. Appulejo Dioche, agitatore factionis Ruſſatæ: *Vicit* CCC XXXXVII. *Trigas ad Frs* XVIIII. Quod Onuphrius ſic explicat: *In his binorum curruum certaminibus trigas agitando vicit quater præmium valoris XV. millium nummorum hoc eſt CDL.* Cœpit porro hic Diocles Anno V C. D CCC LXXV. M. Acilio, M. Aviola, C. Cornelio Panſa Conſulibus primum agitare, i. e. uti dictus ſupputat Onuphrius Anno Chriſti CXXIII. quo Hadrianus Imperator rebus Romanis præfuit. Unde colligitur, etiam poſt Dionyſium Halicarnaſſenſem trigarum uſum aliquem fuiſſe longo tempore. An præter duplicem eum uſum, qui expoſitus à nobis eſt, habuerint & alium trigæ, communem receptumque, equidem haud dixerim. Obſervo quidem equos tres in curru Heraclij, quem exhibet nummus à Lipſio propoſitus lib. III. de Cruce. Sed is currus aliter adjunctos habet equos, quam ſolebant trigæ veteres. Forma quoq; ejus alia, quam trigarum, ut iccirco huc referri nequeat. Etiam à trigis dictos eſſe *trigarios*, ut *bigarios* à *bigis*, affirmare haud valeo. Afferunt equidem trigarios, qui nobis concinnarunt Lexica ex Plinio lib. XXXVII. c. 13. pro agitatoribus. Sed illos eſſe non *trigarios*, ſed *ſtrigarios*, eosq; non homines, ſed locos, alibi jam demonſtravimus. Habet trigarios & Marlianus lib. IX. ſive potius *trigarium*, ubi ait: *Ipſaq; tripos trini curſus præſagia pollicetur, hoc eſt, Extantis, Inſtantis, & Rapti. Demum trigarium ſupplicantis ſemper germanitatis adveniat, quod veſtra vulgo ſuffragia pollicendo incertos mortalium ſenſus primum in ſpem opis ſuperæ proritavit.* Totus locus ſumptus eſt ex re Circenſi; nam in circo triplex ille fuit curſus, quem hic nominat. Unus, cum ab ipſis ſtatim carceribus alios quis anteverteret, quod hic circenſi propriaque formula nominat *curſum extantem*. Res ipſa & negotium *occupare* dicebatur. Tabula Cechinorum: *Occupavit, & vicit D CCC XV.* Onuphrius ſic explicat; *ubi ex carceribus exivit, primus*

continuo fuit. Alius, cum quis antecedens ſequeretur, & ex carceribus veniret poſt alios, qui *curſus* dicebatur *inſtans*. Negotium in dicta tabula eſt *ſuccedere*. Ita namq; habet: *Succeſſit, & vicit, LXVII.* Quod ſic explicat Onuphrius: *Alius ante eum aliquandiu fuit, quem prævenit, & vicit*. Alius, cum quis alteri victoriam, quam videtur jam in manibus habere, calliditate ſingulari eripit, equis ſcilicet injiciendo pavorem, aut affligendo rotas, aut ſimile quid agendo, qui *curſus raptus*, dicebatur, ſicuti negotium, *eripere*. Unde in prædicta tabula; *Eripuit, & vicit DII*, quod Onuphrius idem ait eſſe, ac *aſtu vel induſtria concurrentes prævertit & vicit*. Sic legendum ibi cenſeo, non *actu*, quod eſt nihili. Quanquam per hunc curſum triplicem ſimilitudine quadam exprimat curſum vitæ humanæ, in qua alij, velut in circo, aut occupant, aut ſuccedunt, aut eripiunt, id eſt, vel ſemper primo loco ſunt, vel ex poſtremis in primum veniunt induſtria, vel alios dolo fraudibusq; ſubvertunt, ut emergant. Et quia cœpit verba ſumere ex circo, pergit, ac *trigarium germanitatis* vocat tres germanas, de quibus paulo ante loquebatur, Genethliacen, Symbolicen, & Thneticen. Ut proinde in trigarij vocabulo hic ſit intelligendum *jugum*, id eſt vinculum trium inter ſe conjunctarum conſociatarumq;, quale alias per trigarum vocem ſupra diximus explicari. Scilicet ut à *bigis*, *bigarium*, ſic à *trigis*, *trigarium* eſt dictum, in quo ſi intelligas vel jugum vel vehiculum, perinde fuerit, ac ſi trigas diceres. Nam trigarium proprie ad rem circenſem pertinet, ut oſtendit Martianus, & tres equos junctos ad currum, licet ipſe de germanis tribus uſurparit. Quas mox *trigeminam feminam, ſive tres in unius nominis vocabulum conſpirantes* appellat.

Cap. XIII.
De Quadrigis.

Quadrigæ. Quadriga. quadrigulæ. Quadrijuges equi. Quadriijugi currus. Rhedæ. Flagella. Codex Theodoſianus exponitur. Τέτεκπτον. Τέτρωρον. τέθριπωλία. *Quadrigæ pro quovis genere ludicro. Quadrigæ num cum equis octo. Codex Theodoſianus explicatur denuo &*

Iac. Gothofredi ſententia expenditur. Currus ordinarij in circo nunquam dati cum ſeptem vel decem equis. Certamina in circo duplicia. Sejuges ex ordinariis currus maximus. Quadrigæ proprie dictæ in ludis. Ἅρμα Græcis pro quadrigis. Facilius bigis & trigis, quam quadrigio vincere. Quadrigæ Olympionicarum, triumphalium. Currus triumphalis qua fuerit ſpecie. Onuphrij pictura rejecta. Triumphantes ſtabant in curru. Currus auratus, aureus, eburneus erat. Quadrigæ albæ non videntur ante Cæſarum ætatem in curribus triumphalibus adhibitæ. Plutarchus & alij explicantur. Triumphantes habuere liberos in curribus, etiam ſequioris ſexus, & amicos. Valerius Maximus exponitur. Onuphrius notatur. Quid ſingulare habuerit triumphus Veſpaſianorum. Quadrigarum honos apud Indos. Quadrigarij. Feſtus emendatur.

QUadrigarum nomen apud veteres cum Græcos, tum Latinos eſt notiſſimum & frequentiſſimum, ut de eo afferre teſtimonia Latinis quidem ex Scriptoribus ſupervacuum videatur. Et jam in ſuperioribus, cum de bigis ageremus, demonſtravimus, pleroſq; viros doctos arbitrari, efferendas eſſe numero plurali. Atq; ita Cæſar quoq; cenſuit in libris de Analogia, ſicut Fronto teſtis eſt apud Gellium lib. XIX. c. 8. Quanquam & in ſingulari dictam eſſe *quadrigam* non ex Varrone modo, quod fecit Gellius, ſed Hygino quoq; oſtenderimus. Sunt & *quadrigulæ* apud Ciceronem de Fato. *Philippus haſce in capulo quadrigulas vitare monebatur.* Plinius in ſingulari dixit *quadrigulam* lib. XXXIV. cap. 8. *Dextra limam tenet, læva tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Præneſte.* Pro quadrigis Poetæ *quadrijuges equos*, item *quadrijugos currus* dixere. Virgilius lib. III. Georg.

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Item lib. X. Æn.

-- -- *Quin ecce Nyphei*
Quadrijuges in equos adverſaq; pectora tendit.

Ovidius lib. II. Metam.

-- -- *Ruunt, tritumq; relinquunt*
Quadrijugi ſpacium, nec, quo prius, ordine currunt.

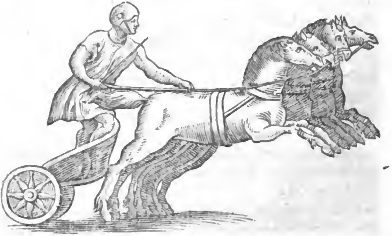
Ubi

Ubi *quadrijugos* poſuit pro *quadrijugibus*, qvoniam utrumq; fuit in uſu. Servius: *Et quadrijugus & quadrijugis dicimus, ſicut inermus & inermis, exanimus & exanimis.* Sunt & *rhedæ*, item *flagella.* L.5. lib.VI. Cod. Theod. t.29. *Singulos ſolidos per ſingulas rhedas, id eſt, quas quadrigas vel flagella appellant, percipiatis.* Hic qvadrigæ iis qvoq; veniunt nominibus, qvæ dixi. Sed ſunt aliæ hæ qvadrigæ, qvam de qvibus agimus hoc loco, ſicut oſtendemus, qvando de rhedis ſermo erit. Græcis genus hoc eſt τέτριππον. Gloſſæ veteres: Τέτριππον, *quadriga.* Inde habes in titulis victorum apud Pindarum. Ut in Olymp. Ode 5. Τῷ αὐτῷ Ψαύμιδι, τεθρίππῳ. Pyth. Ode 7. Μεγακλεῖ Ἀθηναίῳ, τεθρίππῳ. Heſychio eſt τετραΐππον. Verba ejus: Τέτρωρον, τετραΐππον ἅρμα. Ex qvibus verbis ſimul obſervamus, etiam τέτρωρον appellaviſſe. Gloſſæ veteres: *Quadrijugum*, τέτρωρον, ubi ſemper ἅρμα eſt intelligendum. Uſurpabant alias τετραόρους, in qvo intelligebant ἵππους. Homerus Odyſſ. N.

-- -- Ὡς δ' ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι.

Heſychius: Τετράοροι, τέσσαρες ἐπὶ τοῦ τεθρίππου ὑπεζευγμένοι. Euſtathius obſervat, nuncupaſſe qvoq; τετρασείρους. Verba ejus habentur Odyſſ. N. Τετράοροι δὲ ἢ κατά τινας τετράορες ἵπποι, οἱ τέσσαρες ὁμοῦ συνεζευγμένοι. Ἢ καὶ ἄλλως τετράοροι, ἀντὶ τοῦ τέσσαρες ὀρνύοντες. Οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ τετράσειροι λέγονται παρὰ τὴν σειράν. Eſt & τετραπωλία pro qvadrigis apud Philoxenum: Τετραπωλία, *quadrigæ, ſingulare non habet.* Forma qvadrigarum fuit ea ipſa, qvæ bigarum trigarumqve, niſi qvod adjunctos haberent eqvos qvatuor, è qvibus duo fuere jugales, duo funales, illi in medio, hi utrinq; à lateribus, ut alibi oſtendi. Et ideò Euſtathius in verbis præcedentibus illos eqvos dixit eſſe τέσσαρας ὁμοῦ συνεζευγμένους, *quatuor una conjunctos.* Exhibetur optimè à Rubeno lib.I. Elect. cap.3. ex lapide antiqvo apud portam Nomentanam expreſſa in hunc modum:

Digitized by Google

Neq; ratio, qva in eis vehebantur, alia, qvam qva in cæteris. Nam & in his ſtare ſolebant, qvod de qvadrigis nominatim ſupra ex Virgilio monſtravimus. Plinius lib. VIII. cap. 42. *Claudii Cæſaris Secularium ludorum Circenſibus excuſſo in carceribus auriga, albati equi palmam occupavere, oppoſita effundentes, omnia, quæ contra æmulos debuiſſent peritiſſimo auriga inſiſtente, facientes.* Dicit apertè, aurigas inſtitiſſe. Fuit autem hoc genus, de qvo loqvitur, qvadrigæ. Solinus cap. 46. agens de eodem: *Ingenia equorum Claudii Cæſaris Circenſes probarunt, quum effuſo rectore quadrigæ curſu æmulos non minus aſtu, quam velocitate, præverterent.* Uſus qvadrigarum an temporibus antiqvis fuerit ad bella, non ſatis affirmare poſſum. Colligo tamen ex Homeri Iliad. Θ. qvando ibi Hector eqvos ſuos adhortatur ad prælium, nominatq; qvatuor:

Ξάνθε τε, καὶ σὺ Πόδαργε, καὶ Αἴθων, Λάμπε τε δῖε.

Xanthe, & tu Podarge, & AEthon Lampeque nobilis. Sanè qvoniam in ludis uſurpatæ etiam ante Homerum, ludi verò ſimulachra bellorum, ſicut ſæpe dictum eſt, ideò vix poteſt dubitari. Uſurpatas autem ante novimus ex Philargyrio, qvi ſic ad Virgilium: *Varro in libro, qui admirabilium inſcribitur, Erichtonium ait primum equos quatuor junxiſſe ludis, qui Panathenæa appellantur.* Erichtonius hic Moſis circiter temporibus vixit, qvod eſt demonſtratum alibi. At Homerus

merus Aſſæ Regis apud Judæos fuit æqvalis, qvi poſt extitit annis circiter ſexcentis. Ergo inde jam ab ætate Moſis qvadrigæ notæ etiam in ludis fuere, unde vix eſt dubium, qvin & in bellis adhibuerint. Ac in ludis qvidem uſus qvadrigarum fuit tam freqvens, ut qvadrigas appellarint genus qvalecunqve. Inde, qvod à Græcis ἅρμα dictum, Latini *quadrigas* reddidere. Ita namq; habet Ælianus noſter lib. III. cap. 45. ubi agit de Philippi cæde: Οἱ μὲν γάρ φασι τὸ τοῦ Παυσανίου ξίφος, ᾧ τὸν Φίλιππον διεχρήσατο, ἅρμα ἔχειν ἐπὶ τῆς λαβῆς διαγεγλυμμένον ἐλεφάντινον. At Cicero de Fato: *Philippus hasce in capulo quadrigulas vitare monebatur.* Qvibus verbis liqvet manifeſtè, ἅρμα Æliani eſſe Ciceronis *quadrigulas.* Atq; ita & Valerius Maximus lib. I. cap. 8. *Pauſanias in capulo gladii, quo cum* (Philippum) *occidit, quadrigam habuit cælatam.* Patet idem adhuc magis, qvia urbem Bœotiæ, Ἅρμα, id eſt, *Harma*, dictam, appellarunt *Quadrigam.* Valerius Maximus dicto loco de Philippo: *Eumque locum, qui in Bœotia Quadriga vocatur, ſemper vitavit.* Locus ille non eſt dictus *Quadriga*, ſi vocabulum reſpiciamus Græcum, verum *Currus*, id enim eſt ἅρμα, qvod illius loci nomen fuit. Ælianus: Ὁ δὲ ἕτερος λόγος, τὴν Θηβαϊκὴν τὴν καλουμένην Ἅρμα περιελθόντα λίμνην, ἀποσφαγῆναι. Qvadrigas igitur pro curru poſuere etiam in loci nuncupatione. Multo verò magis in re Circenſi, ubi qvadrigæ nuncupatæ, qvæcunqve eſſent, bigæ, trigæve. Tali ſenſu Horatius loco alibi laudato: *Apta quadrigis equa:* Nam & bigis trigisqve, ac cæteris generibus, apta fuit. Simili modo Svetonius in Claudio cap. 21. *Super quadrigarum certamina, Trojæ luſum exhibuit.* Nec enim neceſſe eſt, ut qvadrigis ſolis credamus pugnatum. Et ἵππων ἁμίλλας generali notione vocat Dio lib. LX. Tacitus de Nerone lib. XIV. cap. 14. *Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum inſiſtendi.* Qvadrigarum curriculum non in ſpecie, ſed generatim etiam de aliis intelligendum. Qvin imò qvadrigæ ſunt cum eqvis octo, ſi audimus Interpretem doctiſſimum in Codic. Theodoſiani lib. VI. t. 4. l. 19. Lex ſe ita habet: *Satos de Frygiæ gregibus equos XX. quatuor, ſubjugandos quadrigis, hoc eſt, ſimul octo, duobus maximarum editionum Prætoribus dari ſancimus.* Hic vir doctiſſimus, mihiq; amiciſſimus, cum viveret: *Quid octoni equi ad quadrigam ſeu* τέθριππον,

πον, quæ quatuor tantum equis conſtabat? Nempe, etſi prima origine propriaque quadriga ſit τέθριππον quadrijugis, quæ à quatuor equis trahitur: Attamen quadrigæ nomen manſit, etiamſi plures ſubjungerentur equi, quod ſæpe eveniebat. Qvod docet de qvadrigis non eqvorum ſemper qvatuor, id ſine dubio ſe habet optimè. At qvod ad qvadrigas hic commemoratas cenſet junctas octo, poteſt habere dubitationem. Neq; enim video, qvi poſſint hanc interpretationem admittere verba *hoc eſt*. Nam qvi dat eqvos viginti qvatuor, jungendos qvadrigis, non ſtatim per hoc ſignificat ſimul octo eſſe jungendos. Jam verò illud *hoc eſt* oſtendit, eſſe in verbis præcedentibus, unde ſeqvens *ſimul octo* colligatur. Itaqve illud *ſimul octo* puto ad præcedens *quatuor* referendum, verbaq; explicanda non de eqvis, ſed qvadrigis. Ut ſit ille ſenſus: Conceſſiſſe Imperatorem eqvos ad qvadrigas non ſimpliciter, ſed qvatuor. Non enim eſt veriſimile, Imperatorem nominaſſe qvadrigas, nec illarum determinaſſe numerum. Res ipſa enim poſtulabat, ut oſtenderet, qvot qvadrigas ſuis inſtrui vellet eqvis. Qvatuor ergo qvadrigæ illæ fuere, ſed deſtinatæ ſingulis Prætoribus. Qvi cum eſſent duo, ut lex ait, liqvet, illas qvatuor qvadrigas cuilibet conceſſas facere *ſimul octo*. Ad has octo qvadrigas qvot in univerſum eqvos Imperator dederit, non ſatis conſtat. In editione Cujacii, qvæ excuſa eſt Aurelianæ Allobrogum apud Johannem Arnoldum Anno MDLXXXVI. ante numerum, eqvos definiturum, videlicet XX. ſtellula eſt poſita, qvæ indicat, locum eſſe hiulcum. Cl. Gothofredus plane nullos legi poſſe numeros teſtatur iſtis verbis: *MS. hac parte exeſus exhibet tantum, Equos ... quatuor, ſic ut internoſcere non poſſim, quid ibi replendum ſit.* Si illud XX. recte ſe haberet dicerem, à prima manu fuiſſe XXIV. ac id IV. à ſciolo deletum eſſe propter ſeqvens *quatuor*, velut bis foret ſcriptum, deniq; legem totam ſic ſcribendam atq; diſtinguendam eſſe: *Satos de Frygiæ gregibus equos* XXIV. *quatuor ſubjugandos quadrigis, hoc eſt ſimul octo, duobus maximarum editionum Prætoribus dari ſancimus.* Quæ lectio ſi eſſet vera, demonſtraret, qvadrigas illas adeo non habuiſſe eqvos octo, quod vult vir eruditiſſimus, ut potius habuerint ſolos tres. Ter enim octo faciunt

unt

Digitized by Google

unt viginti quatuor, quot equos Imperator ad quadrigas indulſit. Verum cum de numero incertum ſit ex Mſ. nolo veram præſtare certamq; conjecturam noſtram. Sane currus in ſolenni ludicro Prætorum datos cum adjunctis equis octo, vix perſvadeor. Nam quos laudat Gothofredus cum ſex, & ſeptem, & decem equis, ex Svetonij Nerone c. 24. & Cecchinorum tabula, illi vero minime fuerunt ordinarij, quod locus uterque manifeſte docet. Sane currus in ludis ordinarijs ſuos habebant deos, quibus fuerunt conſecrati. Bigæ ſpectabant ad Lunam, quadrigæ ad Solem, ſicut docent nos, qui de re Circenſi egerunt. At octojugas Deo alicui fuiſſe dicatas, nemo legit hactenus, ut puto. Non fuit ergo curſus ille ordinarius, ac iccirco dari à Prætoribus in adornatione ludi ordinarij non potuit. Agnovit jam Onuphrius. Itaq; in explicatione tabulæ illius ita ait: *Hactenus auctor tabulæ expoſuit certamina, præmia, & quæ Diocles ex provocatione bigis, trigis, quadrigis, ſejugibus & ſeptemjugibus cum ſingulis, binis, & ternis concurrentibus vicit. Modo eas victorias enumerat, quæ ludis Circenſibus ordinariis & ſacris vicit.* Fuerunt ergo alia certamina ordinaria, & alia extraordinaria. Hæc ex provocatione, illa ex lege ſacrorum. Illa fiebant quolibet genere, quocunq; inter provocantes conveniſſet. At ordinaria non item tantum bigis, trigis, quadrigis, & ſejugibus celebrabantur. Inde eſt, quod ſejuges Iſidorus quoq; vocet currum maximum. *Sejuga*, inquit, *maximus currus, currit Iovi, propter quod maximum deorum ſuorum eum eſſe credunt.* Si ſejuga currus maximus in ludis Circenſibus ſacrorum cauſſa celebratis, ergo in his ludis ſeptemjuges, octojuges, decemjuges non cucurrerunt. Si non cucurrerunt, non potuerunt dari à Prætoribus ludos iſtos exhibentibus; quippe quibus incumbebat, leges ritusq; ſacrorum obſervare. Unde nunc colligitur, quadrigas, quas commemorat lex Codicis Theodoſiani, octojugas intelligi non poſſe, cum mentionem faciat Prætorum, qui non edebant, niſi Circenſes ſolennes, id eſt ſacros. Et hæc quidem de quadrigis Codicis prædicti, ac in univerſum illis, quæ & generis alterius fuere. De iis vero, quæ revera fuerunt quadrigæ, hoc eſt equos adjunctos habuerunt quatuor,

manet certum, fuiſſe uſum illarum in ludis, ſive Græcos ſpectemus, ſive Latinos, frequentiſſimum. Dionyſius Halicarnaſſenſis fine lib. VII. ubi nominatim deſcribit ludos Circenſes: Πρῶος ἀγὼν ὁ τῶν τεθρίππων τὲ καὶ συνωρίδων καὶ τῶν ἀζεύκτων ἵππων ἐγίνετο δρόμος, ὥσπερ Ἕλληνες τὸ ἀρχαῖον Ὀλυμπιάσι τὲ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος. *Primum certamen* (in Circo) *erat quadrigarum & bigarum, & equorum non jugatorum curſus, ſicut apud Græcos olim in Olympiadibus usq; ad hæc præſentia tempora.* Vides, apud Græcos uſum quadrigarum in ludis ſolennibus, eumque frequentiſſimum. Ideo & primo loco eas poſuit. Et recenſet nominatim Pindarus Theronem victorem in ludis Olympicis hoc genere, quando ait Ode 2. Olym.

Θήρωνα δὲ τετραορίας
Ἕνεκα νικαφόρου
Γεγωνητέον ὀπί.

Sed Theronem ob curſum in quadrigis victorem, ſonare oportet carmine. Inſcriptio illius odæ eſt: Θήρωνι Ἀκραγαντίνῳ, ἅρματι. Ex qua inſcriptione liquet, Grecis ἅρμα ſæpe ſpecialius de quadrigis uſurpari. Neq; dubito, quin hic ſenſus ſit τοῦ ἅρματος & alibi. Ut in Pythiis, ubi eſt inſcriptio, Ἱέρωνι Αἰτναίῳ, Συρακουσίῳ, ἅρματι, nam Poeta ipſe

Μοῦσα καὶ παρ' Δεινομένει κελαδῆσαι
Πείθεό μοι ποινὰν τεθρίππων.

Muſa etiam apud Dinomenem ad canendum mihi obſequere, præmium quadrigarum. Vocat quadrigarum præmium, quod debetur Hieroni; hoc ait cantaturum ſeſe apud Dinomenem, qui fuit filius Hieronis. Unde liquet, Hieronis victoriam fuiſſe cum quadrigis. Meminit & Goltzius vita Gelonis, ubi de Hierone: *Ter in Olympicis victoriam adeptus eſt, ſemel quadrigis, bis celete, quod in Gelenſium numiſmatibus expreſſum cernitur.* Numi Gelenſium, quos laudat Goltzius, non quadrigas exhibent, ſed trigas, ut victoriam quidem doceat, genus victoriæ non doceant, ſi à Goltzio recte ſunt expreſſi. Nam quadrigis convenit, ut Pindaro credamus. Qui ſimiliter in Ode ſequenti, quam hujus ipſius victoriæ cauſa putant ſcriptam,

Φέρων μέλος ἔρχομαι
Αἰγλᾶν τετραορίας ἐλελίχθονος.

Aſſe-

Digitized by Google

Afferens carmen venio, nuntium quadrigarum quatientium tellurem. Ubi pariter in titulo eſt ſcriptum, τῷ αὐτῷ Ἱέρωνι, ἅρματι. Deniq; τὸ ἅρμα pro quadrigis poni credidit & Schmidius, quando ita ſcribit Pyth. 6. Τεθρίππῳ *ſeu quadrigis, ſive, quod idem eſt, & à* (ſic edendum fuit, non *ad*) τεθρίππῳ *ſubauditur*, ἅρματι, *curru, ad quem quatuor equi jungebantur.* Igitur & de ſuperiori Hieronis victoria, de qua Goltzius: *Vicit Hiero Pythiade* XXIX. *juxta inſcriptionem*, ἅρματι *i.e. curru, videlicet* τεθρίππῳ. Neq; aliter vox ἅρματος accipienda apud Diodorum lib. XIII. ubi de Exæneto Agrigentino ludorum Olympicorum victore: Κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἐφ' ἅρματος. Fuit enim currus junctus equis quatuor, quo victores illi vehebantur, ut poſt planum faciam. De quadrigarum uſu in ludis Circenſibus apud Romanos, teſtimonia ſunt innumera. Ovidius III. Amor el. 2.

Maxima jam vacuo præco ſpectacula circo
Quadrijuges æquo carcere miſit equos.

Atq; ſic Virgilius, ſic Dionyſius in verbis antea prolatis. Etiam Onuphrius ad tabulam Cecchinorum docet, quotiens non exprimatur genus, capiendum eſſe de quadrigis. *Annotatione dignum, quod quum dicitur, ſingulas, binas, ternas, & ſimilia, ſine aliqua adjunctione, quadrigas intelligendas eſſe, quarum curſus uſitatus erat, nam in reliquis currus genus additur, ut bigæ, trigæ, ſejugis, & ſeptemjugis.* Quanquam & expreſſe legatur in eadem tabula his verbis: *Quo anno primum quadrigis victor extitit bis.* Quod fortaſſis ideo notatum, quia vicit ante, verum trigis bigisve, quod opinor levius fuiſſe. Vetus Epigramma:

Hoc Rudis aurigæ requieſcunt membra ſepulchro
Nec tamen ignari flectere lora manu.
Iam qui quadrijugos auderem ſcandere currus
Et tamen à bijugis non removerer equis.

Dicit, ſe retinuiſſe bijugos, licet auſus fuerit & quadrijugos currus agitare. Unde conſtat, majoris auſus rem fuiſſe, ſi quis agitare poſſet velletq; quadrijugos, quam ſi bijugos. Atque ita res ſe habuit haud dubie cum cæteris generibus. Quo plures ad currum juncti

Digitized by Google

erant equi, hoc difficilior fuit aurigatio. Inde tanta laus Dioclis in dicta tabula, quod ſeptemjuges primus junxerit, & vicerit. Et hæc ſatis de quadrigarum uſu ad bella & ſpectacula. Præter hunc quadrigæ habuerunt proprium, apud Græcos quidem, quod ingrederentur eis victores ludorum Olympicorum, apud Romanos vero triumphantes. De victoribus Olympicis docet nos Vitruvius lib. IX. in proœm. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pithia, Iſtmia, Nemea viciſſent, Græcorum majores ita magnos honores conſtituerunt, uti cum revertantur in ſuas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia & in patrias invehantur.* Verbis apertiſſimis monſtratur, quadrigas fuiſſe, quibus vehi mos eſſet. Atq; ita pridem obſervarunt alij, quos inter eſt Hoſpinianus in de Feſtorum origine, qui auctorem laudat Xenophanem Colophonium. *Xenophanes Colophonius*, ait, *ſcribit, Olympionicas cum reverterentur in ſuas civitates cum victoria triumphantes, dujecta parte muri per ruinas quadrigis invectos.* De triumphantibus Romanis cognovimus ex Dionyſio Halicarnaſſenſi, qui Romuló ipſi tribuit lib. II. ubi victoriam illius de Cæninenſibus & triumphum deſcribit. Τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο, ἵνα τὸ βασίλειον ἀξίωμα σώζῃ, τεθρίππῳ περιεμβεβηκώς. *Ipſe pompam extremus claudebat, ut regiam dignitatem tueretur, quadrigis invectus.* At Plutarchus vita Romuli: *Romulum fallitur Dionyſius, quando uſum dicit curru. Siquidem Tarquinium Demarati filium proditum memoria eſt, regum primum eam in ſpeciem & faſtum evexiſſe triumphum. Poplicolam ſcribunt alij primum curru triumphantem invectum.* Cum Plutarcho faciunt Scriptores Romani tantum non omnes. Quicquid vero ſit, hoc conſtat, currum triumphantium ſolennem fuiſſe quadrijugum, jam inde ab initio ejus conſvetudinis. Ideo & Florus, qui Tarquinium & ipſe laudat triumphi auctorem, lib. I. c. 5. *Inde* (à Tuſcis) *quod aureo curru, quatuor equis triumphatur.* Pedo Albinovanus in Conſol. ad Liviam, ubi auguratur Druſi in campis Eliſiis triumphos.

-- -- *Quadrijugis aureus ibit equis.*

Quanquam vero currus ille fuerit quadrijugus, ſpeciem tamen habuit nonnihil diverſam à quadrigis militaribus Circenſibusve. Zona-

Zonaras tom. III. An. Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερὲς, ἀλλ' εἰς πύργου περιφερῶς τρόπον ἐξείργατο. *Currus non erat ſimilis ei, cujus uſus eſt in certaminib. ludicris, nec cujus uſus in bello, ſed rotunda figura inſtar turriculæ conſtructus.* Non de curru toto hoc intelligendum, verum capſa, ſive illa parte, quam conſcendunt occupantq;, qui vehuntur. Ea fuit rotunda, & clauſa in ambitum. Cætera conveniebant cum quadrigis alijs: ut rotarum numerus, equorum jungendorum ratio, & ſimilia. Quo vero melius ſtructura ejus intelligatur, apponam hic, ut eam exhibent nummus Lepidi & Veſpaſiani.

Atqve ita ſpeciem hujus currus propoſuit & in libro, qvem de Triumpho ſcripſit, Onuphrius. Qvo magis miror in Triumpho majore, edito Antverpiæ per Gerhardum de Jode, triumphanti Imperatori dare vehiculum qvadratum, cum rotis qvatuor, & in ſupremo ſella, cui inſideat. Nihil habet veri tota ea pictura. Vehiculum erat rotundum, rotas habebat duas, triumphans deniqve non ſedebat in eo, verum ſtabat. Ita manifeſtè nummi ante prolati docent. Et Ovidius III. de Pont. el. 4.

Illa Ducis facies in curru ſtantis eburno.

Juvenalis etiam Sat. VIII.

-- *Et ſtantes in curribus Æmilianos.*

Hinc Severus *Parthicum ſibi deferentibus patribus triumphum recuſavit, quod conſiſtere in curru affectus articulari morbo non poſſet,* uti

 ait

ait Spartianus. Erat verò id vehiculum ex auro, ſi eſt fides Flori, qvi loco antea laudato teſtabatur à Tarqvinio imitatione Tuſcorum inſtitutos triumphantium *currus aureos.* At Demſterus in Paralip. cap. 29. lib. V. Roſſini, ubi verba eadem adducit, non ſcribit *aureos*, ſed *auratos.* Qvomodo non legendum, intelligendum ſaltem apud Florum videtur. Cum præſertim idem aſſerat tanto poſt Publ. Decius in oratione contra Appium apud Livium lib. X. c. 7. ubi poſt alia: *Iovis Optimi Maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem vectus in Capitolium aſcendit.* Et Propert. lib. I. el. 16. de Janua loqvens:

Cujus inaurati celebrarunt limina currus.

Et Porcius Latro apud Senecam contr. 30. *In Cn. Pompejum terra marique victorem fuit, qui carmen componeret. Fuit aliquis, qui licentia carminis tres auratos currus contemneret.* Vocat *tres auratos currus*, qvibus uſus eſt in triplici triumpho Pompejus de tribus Orbis partibus. Faciunt tamen mentionem etiam de aureis. Eutropius lib. IV. de Paulo Æmilio agens: *Triumphavit magnificentiſſimè in curru aureo.* Qvanqvam fortè aureus hic currus ita debeat intelligi, ut apud Florum, cum Pompejus uſus ſit aurato. Sanè currus aurei ſub Imperatoribus demum videntur orti. Horatius Epod. od. 9.

Io triumphe, tu moraris aureos
Currus & intactos boves.

Turnebus lib. II. Adv. cap. 16. explicans hunc locum ita ait: *Aurei in Horatio currus leviter audiuntur, auresque pane noſtras prætervehuntur aliud agentibus. Nec attendimus, tales triumphantium Auguſtorum fuiſſe currus. Mihi nolo credi, ſed Philoſtrato in Dionis vita, quod dixi, tradenti hunc in modum:* Τραϊανὸς γοῦν Αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ Βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπὰς πομπεύουσιν, ἔλεγε θαυμὰ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὸν Δίωνα. Cenſet vir doctiſſimus, currus aureos in triumphis proprios Imperatorum ſive Auguſtorum fuiſſe, unde ſeqvitur, ante Cæſarum ætatem habuiſſe auratos. Differebant autem currus aurei ab auratis, qvod hi bracteis aureis ſolummodo, illi laminis ex auro eſſent inducti. Et conveniebat hoc ſplendori Cæſarum, ut alterum prioris ævi moderationi.

ni. Non verò aureos ſolummodo habuere currus Imperatores ſive Cæſares, verum etiam eburneos, id eſt, eburneis ſigillis cultos ornatosqve, in illo ipſo auro, uti ſuſpicor. Ovidius lib. IV. Triſt. eleg. 3. de mente ſua, ſpectatura Cæſaris triumphum:

Invenietque viam, qua currus ſpectet eburnos.

Et lib. III. ex Ponto, ep. 4.

Illa Ducis facies in curru ſtantis eburno.

Item Pedo de triumpho Druſi in campis Elyſiis:

Regalique habitu, curruque ſuperbus eburno,
Fronde triumphali tempora vinctus erit.

Eburneo & aureo huic currui adjuncti erant eqvi coloris albi, fuitqve hoc de colore obſervatum ſtatim ab initio triumphorum, ipſoqve Romulo, ſi ſeqvimur Propertium, qvi lib. IV. el. 1.

Quattuor hinc albos Romulus egit equos.

Verum hæc de Romuli triumpho fidei ancipitis eſt narratio, ut ſupra indicavi. Magis Livio crediderim, qvi Camillum ſcribit primum ita triumphaſſe lib. V. cap. 23. *Maximè conſpectus ipſe eſt, curru equis albis juncto urbem invectus: Parumque id non civile modò, ſed humanum etiam viſum. Iovis Soliſque equis æquiparari Dictatorem, in religionem etiam trahebant, triumphusque ob eam unam maximè rem clarior, quam gratior, fuit.* Sanè odium tam memorabile in virum de Republica optimè meritum ſine cauſa ortum eſſe non potuit. Non fuit autem hæc, qvam prodit Livius, cauſſa, ſi & ante ipſum illa triumphantium fuit conſvetudo. Adde, qvod hoc ipſum crediderit tradideritq; Plutarchus, Scriptor pari diligentia judicioqve præditus.. Qvanqvam aſſeqvi non poſſim, qvod ne poſtea qvidem ſcribat qvenqvam iſtoc uſurpaſſe. τέθριππον ὑποζευξάμενος λευκόπωλον ἐπέβη, καὶ διεξήλασε τῆς Ῥώμης, οὐδενὸς τοῦτο ποιήσαντος ἡγεμόνος πρότερον οὐδ᾽ ὕστερον. *Quatuor equos albos adjunxit ad currum, eoque Romam eſt ingreſſus, quod nemo Imperatorum, neque ante, neque poſt ipſum, fecit.* Servius profectò tradit velut rem ſolennem ad lib. IV. Æn. v. 543. *Qui triumphat,* inqvit, *albis equis utitur quatuor, & Senatu praeunte in Capitolio de tauris ſacrificat.* Verum poteſt Servius ad ſua reſpexiſſe tempora, qvomodo fortaſſe fecerunt & cæteri, qvi de qvadrigis albis loqvuntur.

Digitized by Google

qvuntur. Omnes enim Cæſarum ætate vixerunt. Ut Ovidius lib.I. de Arte:

Quattuor in niveis aureus ibis equis.

Plinius in Panegyrico cap. 22. *Priores* (Principes) *invehi & importari ſolebant, non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat.* Apulejus in Apologia: *Peram & baculum Philoſophis exprobrares? Igitur & triumphantibus quadrigas albas.* Similia habes apud Claudianum & alios, ſed qvos puto reſpexiſſe cunctos Cæſarum ætatem, qva videtur primum invaluiſſe uſus eqvorum alborum in curribus triumphalibus. Ante iſta ſanè tempora, ignoro, an qvadrigæ albæ triumphantium legantur. Nemo ſanè ex his, qvi pro qvadrigis albis, etiam ante receptis, pugnant, vetuſtiorem aliqvem auctorem pro ſe nominat. Sed nec, qvi vetuſtiores deſcripſerunt triumphos, albos eqvos memorant. Dionyſius Halicarnaſſenſis de triumpho Siccii, lib. VIII. Καὶ εἰσήλασεν ἅρμαλι παρεμβεβηκὼς χρυσοχαλίνων ἵππων. *Invectus eſt in urbem curru cum equis aureis frænis inſignibus.* Nudos vocat eqvos, non albos, qvos, ut χρυσοχαλίνυς, ſic λευκὺς dicturus erat, ſi fuiſſet iſta conſvetudo. Sic Plutarchus de Æmilio Paulo: Εἶτ' αὐλὸς ἐπέβαλεν, ἅρμαλι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς. *Poſt ipſe invectus eſt curru egregiè ornato.* Eqvos nullos albos memorat. Et ſic alii, ut plane vera eſſe cenſeam, qvæ de Ἡγεμόσι, hoc eſt, Ducibus ante Cæſares, Plutarchus obſervavit. Habebant alias triumphales currus etiam hoc ſingulare præ Circenſibus & reliqvis, qvod licet plerumq; unus tantum triumphans eis inſiſteret, aliqvando tamen accederent & plures. Triumphantes enim liberos aſſumere ſuos ſolebant, ac in eundem ſecum recipere currum. Valerius Maximus lib. V. cap. 10. de Æmilii Pauli filio: *Alter triumphali curru conſpectus poſt diem tertium expiravit.* Tacitus de Germanico lib. II. Annal. cap. 41. *Augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, curruſque quinque liberis onuſtus.* Et intelligendi liberi utriusq; ſexus. Capitolinus in Marco, cap. 12. *In triumpho autem liberos Marci utriuſque ſexus ſecum vexerunt, ita tamen, ut & puellas virgines veherent.* Nec ad liberos hoc tantum pertinebat, ſed & alios, qvos amabant. Sic de Commodo Lampridius

cap.

cap.3. *Bellum, quod pater pæne confecerat, Regibus hoſtium addictus remiſit, ac Romam reverſus eſt. Romam ut rediit, ſubactore ſuo Antero poſt ſe in curru locato triumphavit.* Hoc prætextu Claudia videtur uſa, cum ſeqveretur ſive patrem, ſive fratrem triumphantem. Svetonius in Tiber. cap.2. *Etiam virgo Veſtalis fratrem injuſſu populi triumphantem, adſcenſo ſimul curru, usque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum eſſet.* Aliud eſt, qvod habet Paulus Diaconus libro nono ſupplementi Eutropiani, nec huc trahi debet, ut eſt factum à qvibusdam. Verba Diaconi: *Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus id ſpectaculum fuit, patrem & filium, uno triumphali curru vectos, glorioſiſſimam ab his, qui patrem & filium offenderant, victoriam reportaſſe.* Vix eſt dubium mihi, qvin loqvatur de Veſpaſiano & Tito filio, nam Diaconus ipſe qvidem nunc ad manus non eſt. At verò Titus à Veſpaſiano patre non aſſumptus eſt amoris gratia, ut ſolebant alias, vel propinqvitatis, verum debiti, ut particeps laborum, & confecti belli Dux ſupremus. Notat tamen ex hoc loco, niſi fallor, Onuphrius libro de Triumphis, Veſpaſianum & Titum primos extitiſſe, qvi uno curru triumpharent. *Duos Imperatores,* ait, *uno curru triumphali vehi, quanquam unà bellum aliquod confeciſſent, nunquam inveni: Singulis triumphos decerni mos erat. Primi omnium Rom. ducum Veſpaſianus Auguſtus & Titus Cæſar Iudaicum triumphum uno curru vecti una egerunt, poſt quos à ſequentibus Imperatoribus id aliquando uſurpatum,* Sed eſt error hic Onuphrij, qui errantem ſecutus eſt Diaconum. Nempe cum Diaconus apud Eutropium legiſſet; *hic cum Tito filio de Hieroſolymis triumphavit*; adjiciendum putavit, quod deerat ſcilicet, de curru uno, ſpectaculoq; cunctis antea ignoto. At hoc merum Diaconi commentum eſt. Joſephus, quo certiorem verioremq; teſtem adducere alium non poſſumus, lib. VII. Bel. Jud. c. 24. ubi totam ſeriem triumphi memorat: *Poſt hæc Veſpaſianus prior ibat, & Titus deinde ſequebatur.* Vel, ut Græca habent; μεθ᾽ ἃ ὁ Οὐεσπασιανὸς ἤλαυνε, καὶ Τίτος εἵπετο. Quibus verbis clare indicatur, habuiſſe utrumq; currum ſuum per ſe, Veſpaſianum priore loco, Titum vero poſteriore. Arguuntq; idem nummi veteres, qui Veſpaſianum

ſemper exhibent unicum in curru, non omiſſuri Titum, ſi præſertim actum ſic fuiſſet, quod nunquam antea conſvetum fuit. Deniq; ſi quid accidit tum ſingulare, illud fuit, quod eodem die Pater atq; filius triumpharent. Sed nos de triumphis agere non propoſuimus. Nec de uſu quadrigarum nobis ſupereſſe quid dicendum arbitramur. Niſi forte, quod illarum honos magnus fuit apud Indos quoque, proximusq; ab elephantis. Arrianus in Indicis. Δεύτερον δὲ τιμὴ ἐπὶ τούτῳ, τὰ τέτρωπα. Loquitur de elephantis, & addit: *Proximus his honor, vehi quadrigis.* A quadrigis appellarunt *quadrigarios.* Svetonius in Nerone c.16. *Vetiti quadrigariorum luſus, quibus inveterata licentia paſſim vagantibus, fallere ac furari per jocum jus erat.* Uti tamen quadrigarij non ſunt illi tantum, qui agebant quadrigas in Circenſi ludicro, ſed in univerſum omnes, currus quoſcunque in Circo agentes. Ita Feſtus: *Factio & factioſus initio honeſta vocabula erant, unde adhuc factiones hiſtrionum & quadrigariorum dicuntur.* Quadrigarij ſunt agitatores Circenſes cujuscunq; generis. Gloſſæ veteres. *Quadrigarius,* ἁρματηλάτης, ἱππηλάτης, ἡνίοχος. Atq; ita fere ſemper invenias, propter dignitatem & frequentiam quadrigarum. A quadrigis nummos etiam vocarunt *quadrigatos,* quia quadrigarum nota erant inſigniti. Feſtus voce *Grave æs: Bello Punico Populus Romanus preſſus ære alieno, ex ſingulis aſſibus librariis ſenos fecit, qui tantundem valerent. Item nummi quadrigati & bigati à figura cælaturæ dicti.* Habes ecce nummos quadrigatos. Sed quæ cauſa Feſto hic agendi de bigatis atq; quadrigatis. Quomodo hæc verba; *Item nummi,* & quæ ſeqvuntur, cum ſuperioribus cohærent? Ego dubitare nequeo, quin Feſtus ſcripſerit, *Iidem nummi,* ſcilicet de quibus antea locutus fuit, & intellexerit aſſes liberales, quatenus denarij effecti erant. Denariorum enim propriam hanc fuiſſe notam & diximus ſuperius, & pleriq; docti confirmant. Quadrigatorum mentio & apud Plinium, cujus tamen verba quia nobis ſunt allata in ſuperioribus, hic non cenſemus eſſe repetenda.

Cap.

Cap. XIV.

De Sejugibus, & reliquis hujusmodi vehiculis.

Sejuges. An habuerint & quinquejuges. Sejugæ. ἑξαίπποι. ἑξίπποι. ἑξάζυγοι. *Vſus earum in circo. Argolus notatur. Plinius exponitur. Sejugas ſtatuas primus poſuit Auguſtus. Sejuges duplices in circo. Sejuges in pompa.* Πομπικὸν ἅρμα. *Interpres Dionis refutatur. Septemjuges. Onuphrius notatur. Quis eas primus invenerit. Equi in ſe juncti. Vincere ſejuge, & vincere ſejuges differunt. Onuphrius denuo notatur, & tabula Cechinorum exponitur.* δεκάπωλος.

EXplicavimus hucusq; illud genus, quod Græcis Latinisq; pariter cum ad alia, tum præcipue ad ludos & ſpectacula etiam antiquiſſimis temporibus in uſu fuit. Addemus nunc & alterum, quod & recentioris eſt inventi, nec niſi raro uſurpatum. Ex hoc primi ſunt *ſejuges*. Nam quinquejuges nec apud Græcos, nec apud Latinos invenio. Unde ne in uſu quidem exiſtimo fuiſſe. Videturq; hoc ideo factum, quia in excogitatione novorum vehiculorum id præcipue reſpiciebant, ut numerum ſimplicem equorum in vehiculis vetuſtis facerent duplicem. Sic ex biga facta eſt quadriga, ex triga ſejuges. Quanquam cum habuerint decemjuges, ut mox dicam, magis forte reſpexerint ad numerorum occultiorem rationem. Sejuges ita dicti, quod ſint juges equi ſex. *Iuges* porro pares, id eſt æqua fronte conſiſtentes. Feſtus: *Iuges, ejusdem jugi, pares, unde & conjuges, & ſejuges.* Alia igitur eſt ratio vocabuli hujus, alia bigarum quadrigarumq;. Quare Iſidorus jungere non debuit lib. XVIII. cap. 36. veluti communi ratione formarentur. *Quadrigæ, ait, & bigæ, trigæ & ſejuges ab equorum numero & jugo.* Niſi velimus à jugo dictum eſſe ſicut *jugis, juge*, ita, *jugus, juga, jugum*. A *jugis* eſſe *juges*, indeq; *ſejuges, ſeptemjuges, decemjuges*, & ſic deinceps. A *juga* eſſe *jugas*, indeq; *bijugas, trijugas, quadrijugas*, quas contracte poſtea dixerunt *bigas, trigas*, & deinceps. Quæ opinione mea eſt veriſſima ſententia. Neq; enim dari poteſt ratio, cur veteres credi debeant voluiſſe aliter appellare bigas & trigas,

 aliterq;

Digitized by Google

aliterq; ſejuges & ſeptemjuges, cum ſit ſimilis ratio vehiculorum omnium. Sed nec monaci vox obſtare poteſt, nam & illa per compendium ac contractionem à monajugo poteſt eſſe formata, ut primum fuerit *monajugus*, inde *monagus* & *monacus*. Erunt ergo hæc vehicula ſic dicta non à *jugo* verbo, nec *jugo* nomine, ſed nec ab *ago*, verum *jugis* vel *jugibus* adjectivo, quod ſignificat æqua fronte conſiſtentes, vel ut Feſtus reddit, pares, quia hoc præcipe à cæteris vehicula iſta differebant, quod haberent equos pari vel æquali fronte collocatos. Neq; alia eſt cauſſa, cur non modo *ſejuges* vocarint, ſed & *ſejugas*. Ad quem modum quoniam dixerunt quoque *bijuges*, & *trijuges*, & *quadrijuges*, non erit neceſſe, ut *bigas*, *trigas*, *quadrigas* exiſtimemus formatas ab *agendo* velut *agas* magis, quam à *bijugas*, *trijugas*, *quadrijugas*. Græci nominarunt ἑξαίππους, ſi Philoxenum audimus. Ἑξάιππος, ait, *Sejuga*. At apud veterem magiſtrum titulo de ſpectaculis ἑξζευξις hac notione. Ita namq; habet, *Biga*, συνωρίς. *Sexjunge*, ἑξζευξις. Ubi tamen mallem legere vel *ſexjuga* vel *ſexjuge*, ut intelligatur in poſteriori *vehiculum*, in priori ſervetur ratio, quæ in biga & quadriga eſt. Ἑξάπωλον ἅρμα vocavit Herodianus libr. V. Athenæo pro ἑξαίππον, eſt ἕξιππον. Sejugum vel ſejugorum mentionem ipſe, quantum ſcio, primus facit apud Græcos, tribuitq; Antiocho, quem exhibuiſſe ſcribit in ſolenni pompa. Verba ejus lib. V. inter reliqua ejus pompæ viſu digna: Ἕξιππα μὲν ἑκατὸν, τέτριππα δὲ τεσσαράκοντα. *Sejuges centum proceſſerunt, quadrijuges vero quadraginta.* Johannes Antiochenus appellavit ἑξαζύγους ἵππους, in Excerpt. Peireſcianis p. 829. ἐπὶ ἅρματι χρυσῷ καὶ λευκοῖς ἑξαζύγοις ἵπποις ἀναβιβάσας. Num in ludis quoq; adhibuerint, ignoro, neminem profecto ex Græcis ſcio, qui hoc prodiderit. At vero apud Romanos in Circenſibus non omnino fuerunt ignoti. Nam ſic ait Iſidorus: *Sejuga, maximus currus currit Iovi, propter quod maximum deorum ſuorum credunt.* Vocat currum maximum, non quod non major fuerit, aut plures equi unquam ſint adjuncti, ſed ad Circenſes inter ſacra vehicula, & in honorem deorum mitti ſolita majorem non uſurparint. Unde tamen hoc colligitur, quod uſurparint, & ſolenniter uſurparint. Quare neſcio,

cur

cur Argolus ab Auguſto demum prodat inventas. Verba ejus in Notis ad Onuphrium, ubi Onuphrius id ipſum, quod Iſidorus, docuerat: *Sejuges ab Auguſto primum inductos conſtat.* Unde vero hoc conſtet, ego ſane ignoro, nec legere me recordor. Verum ſuſpicor, deceptum Argolum à Plinio non ſatis diligenter inſpecto. Plinius ſic habet lib. XXXIV. cap. 5. *Serum hoc, & in his nonniſi à Divo Auguſto ſejuges, ſicut & elephanti.* Hic quia ſejuges dicuntur ab Auguſto, ipſe de ſejugibus in ludis Circenſibus accepit. Atqui totum illud caput agit de ſtatuis, & inter cætera de curulibus etiam, quas ponebant apud Græcos Romanosque. Unde verba proxime præcedentia ſic habent. *Sed illi* (Græci) *celetas tantum dicabant in ſacris victores. Poſtea vero & qui bigis vel quadrigis viciſſent. Unde & noſtris currus in his, qui triumphaviſſent. Serum hoc, & in his nonniſi à Divo Auguſto ſejuges.* Sententia eſt, fuiſſe receptum apud Græcos primum ut ſtatuas equeſtres dedicarent illi, qui victores extitiſſent in ludis ſacris celete. Poſtea factum, ut dicarent quoq; bigas vel quadrigas ſculptas marmore vel fuſas ære, qui viciſſent iſto genere. Inde conſvetudinem veniſſe Romam, ut & qui triumphaſſent, dedicarent ſtatuas triumphales, quadrigas puta: ſed hoc factum ſero, & adhuc ſerius, ut triumphales ſejugas. Hoc enim primum auctorem habere D. Auguſtum. Nulla mentio ludicri Circenſis, aut quod ſejuges in eis miſerit Auguſtus. Et ſi ſolenne fuit ut currerent Jovi, etiam ante Auguſtum longo tempore fuiſſe notas neceſſe eſt. Quanquam forte raro miſſi, cum rariſſimam illorum fieri mentionem videamus. Sejuges profecto, quorum mentio in tabula Cecchinorum, Onuphrius inter extraordinarios putat referendos. Tabula ſic habet: *Præmia majora vicit* LXXXXII. XXX. XXXII. *ex his Sejuges* III. XXXX. XXVIII. Item: *Diocles eminet, quod una die ſejuges LTS. XL. miſſus bis utraq; victor eminuit.* Hic ſejugum certamen exiſtimat ex provocatione factum. Alij ergo ſejuges ordinarij, Jovis honori dicati, quorum cæteri, excepto Iſidoro, vix fecere mentionem. Leguntur ſejuges adhibiti à Romanis etiam in pompa cujus rei Cajus Cæſar primus fuit auctor. Dio lib. LIX. Καὶ οἵ τε εὐγενεῖς παῖδες τ... Τροίαν ἵππευσαν, καὶ τὸ ἅρμα τὸ πομπικὸν, ἐφ' οὗ ἤχθη, ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν, ὃ μὴ

 πώποτε

πώποτε ἐγεγόνει. Vertunt: *Patricii pueri Trojam luſerunt. Sex equis tractus eſt currus triumphalis, quo Cajus vehebatur, nunquam ante uſitatum.* At verò toto illo loco nil de bello, multo minus de triumpho. Et πομπικὸν ἅρμα non eſt *currus triumphalis.* Loqvitur de eo curru, qvo eſt uſus Cajus im pompa Circenſi, antecedit enim, dediſſe populo varia ſpectacula, etiam eqveſtria curuliaqve. Hoc eſt πομπικὸν ἅρμα, qvo ipſe, velut Dux illius pompæ, niſi fallor, utebatur. Hoc nunqvam ante viſum erat, qvando currus tantum Jovis fuit ſejugus. Venio ad SEPTEMJUGES. Hos Onuphrius ait in Circo fuiſſe uſitatos Neronis temporibus. Verba ejus ſunt, lib. I. cap. 9. *Septem decemque jugis aliquando aurigatum fuiſſe, refert Svetonius in Nerone, cap. 24.* Sed verò Svetonius nil ibi habet de ſeptemjugis, decemjuges tantum memorat. Interim non repugnem, potuiſſe jam eo tempore cœptos eſſe uſurpari, nec tamen, ut currus ordinarios, ſed extraordinarios, & ex provocatione ac arbitrio certantium inter ſeſe junctos. Nam ordinariorum qvidem currus maximus fuit ſejugus, ut jam ſupra indicavimus. Qvanqvam, ſi ſeqvamur tabulam Cecchinorum, auctor ſeptemjugum in Circo fuerit Diocles, qvi vixit tempore Hadriani atq; Antonini Pii. Verba ſunt clariſſima: *Suisque ſeptem equis in ſe junctis, nunquam ante hoc numero equorum ſpectato certamine, ad LTS. L in abigeis victor eminuit.* Non poſſum hic eqvos *ſeptem in ſe junctos* intelligere, niſi ſeptemjuges, qvi *in ſe*, pro *inter ſe*, dicuntur juncti, ſicut ſæpe illud *in* pro *inter* ſolet uſurpari. Atq; hinc eſt ſine dubio, qvod præcedit in eadem tabula: *Inde Septejuge L. LXIII. vicit CCCXXXXVII.* Ubi *vincere ſeptejuge* eſt, vincere eqvo ſeptejuge, pro vincere ſeptejugibus, qvoniam victoria Circenſis uni tantum eqvo in curru tribui conſvevit, ſicut alibi notavi. Onuphrius exponit *ſeptejuge agitando*, qvaſi qvarti caſus eſſet, à primo caſu *ſeptemjuge*, cum ſit caſus ultimi, à primo *ſeptemjugis.* Tabula ſic habet: *Inde præmia majora vicit* LXXXXII. XXXII. *ex his Sejuges* III. XXXX. XXVIII. Qvæ verba ſic exponit Onuphrius: *Ex his Sejuges III. Sejuge dicendum opinor, ut infra ſeptejuge. Id eſt, horum majorum præmiorum, quæ duo & triginta fuere, tres vicit ſeptejuge agitando.* Primum *ſejuge* debebat

bat ſcribere, nam de eo ſermo hic eſt, non ſeptejuge. Deinde illud *agitando* erat omittendum, nec enim *ſejuge* agitari dicitur, ſed *ſejuges* vel *ſejugi*; Et in tabula præcedit *vicit*, ut non opus ſit τὸ *agitando* intelligere. Vicit *ſejuge*, hoc eſt, vicit eqvo ſejuge. Qvanqvam dubitem, an *ſejuge* ſcribendum ſit. Poteſt enim voluiſſe demonſtrare, qvisqvis auctor fuit hujus tabulæ, viciſſe Dioclem qvadrigis ſuis etiam ſejuges adverſarii. Nempe aliud eſt *vincere ſejuge*, & aliud *vincere ſejuges*. Vincit *ſejuge*, qvi hoc genere currus certans fit ſuperior. Vincit *ſejuges*, qvi ſejuges habet adverſarios, qvibuscum curſu contendit. Sicut autem ſejuge qvis dicitur vincere, ſic plane & ſeptemjuge: Eqvo videlicet inter ſeptem præcipuos, cujus ope ac virtute victoria maximè obtinetur. Liqvet autem ex prædicta tabula, ſeptemjuges non fuiſſe notos, ſaltem in Circo, & inter agitatores, ante Dioclis ætatem, ut de ætate Neronis fruſtra ſuſpicemur, fruſtra Onuphrio affirmanti credamus. Qvod eo magis apparet, qvia tabulæ dictæ auctor ipſum ait *primum viſum eſſe his novitatibus*, itemqve hanc ob cauſam *duplici ornatum eſſe gloria* Dioclem, qvod ſic palam conſpectui omnium in monumento publico proponere non potuiſſet, ſi ante ſeptemjuges in Circo fuiſſent uſurpati. Sed & hoc ex iſta tabula cognoſcimus, ſeptemjugum certamen non fuiſſe ſolenne atq; ordinarium, ſed ex provocatione natum, ut nec mirum ſit, ſi poſtea non ſemper fuit obſervatum, ac iccirco nec commemoratum ſæpe à Scriptoribus. Cum præſertim extra Circum nec in bello, nec in pompis aut triumphis, uſurpatum videatur. Unde nec à Græcis usqvam reperitur nominatum. OCTOJUGES ac NOVEMJUGES nunc memorare deberemus. Verum hactenus non reperi neq; apud Græcos, neq; apud Latinos. Habet qvidem Livius octojuges, ſed homines, non eqvos. Verba ejus extant lib. V. cap. 2. *Antea trina loca cum contentione ſumma patricios explere ſolitos: Nunc jam octojuges ad imperia obtinenda ire.* Hic octojuges appellat octo Tribunos militum ex patriciis creatos, qvos dominari juncta opera in plebem, conſtitutam in caſtris conqverebantur. Ergo ad DECEMJUGES eſt veniendum. Hos enim commemorat Svetonius in Nerone, c. 24.

Aurigavit

Digitized by Google

Aurigavit qvoque plurifariam, Olympiis verò etiam decemjugem. Ubi per *decemjugem* intelligere *currum* debemus. Auctor vetus Olympiadum Collectionis nominat δεκάπωλον. Sic enim habet rem eandem enarrans ΟΛ.ΣΙΓ. Νέρων κηρύκων ἀγῶνα ἐστεφανοῦτο τραγῳδοὺς, κιθαρῳδοὺς, ἅρμα πωλικὸν, καὶ τὸ τέλειον, καὶ δεκάπωλον. Docet autem locus uterqve, decemjugem vel decemjuges iſtos exhibitos in ludis Olympicis. Qvanqvam novum fuerit, nec viſum antea, ut τὸ *etiam* apud Svetonium oſtendit. Currus certè ibi certaſſe, qvadrigis majores, hactenus non obſervatum nobis. Sed nec Romani Circenſes viderunt decemjugem, ne per Neronem qvidem exhibitum, ut arbitror, qvia nominatim Svetonius hoc factum ait Olympiis. Supra decemjuges num veteres habuerint, haud dixerim. Meminit eqvidem is ipſe Svetonius currus alicujus cum eqvis duodecim, ſed non verus fuit, verum viſus in ſomnio, ac per qvietem. Sic enim habet in vita Auguſti, cap. 94. de Octavio, Auguſti patre: *Atque etiam ſequenti nocte ſtatim videre viſus eſt filium mortali ſpecie ampliorem, cum fulmine & ſceptro, exuviisque Iovis Opt. Max. ac radiata corona ſuper laureatum currum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus.* Sanè currum verum cum tot eqvis non legiſſe memini, multo minus cum pluribus. Et videtur fieri vix potuiſſe, ut tot ſimul eqvi regerentur ab uno, ſicut in hoc genere neceſſe erat.

Cap. XV.

De Curru, maximè falcato.

Currus unde. Iſidorus refutatur. Ἅρμα. *Currus falcati, falciferi.* Ἅρματα δρεπανηφόρα. *Currodrepani.* Ἅρματα ὡπλισμένα. *Horum auctor num fuerit Cyrus. Xenophon exponitur.* Διφρεία Τρωική. *Philelphus revellitur. Pugnandi ratio varia cum curribus. Argolus notatur.* Ψιλὰ ἅρματα. *Xenophon iterum exponitur & emendatur. Hermannus Hugo notatur. Heſychius exponitur & emendatur. Philelphi verſio Xenophontis denuò rejicitur. In ſellis vehiculorum janua. Curtii locus de quadrigis falcatis expenditur. Summi orbes rotarum.* Καταχλίσεις τῶν ἀξόνων. *Curtius notatur. Livius corrigitur. Currodrepanum. Ad currus falcatos equi quatuor, duo, unus. Arrianus exponitur. Stevechius notatur. Vſus falcatorum curruum.*

Currum

Digitized by Google

CUrrum à Latinis à currendo dictum, omnes veteres recentesqve conſentiunt. Verum, qvæ denominationis ejus cauſſa ſit, non æqvè convenit. Iſidorus ita habet lib. XVIII. cap. 35. *Currus à curſu dictus, vel quia rotas videtur habere multas.* Qvibus verbis ſine dubio hoc voluit, currum eſſe dictum, qvod currat, tanqvam qvi rotas habeat multas: Qvaſi qvo vehiculum rotas habet plures, hoc ſit aptius ad curſum. Atqvi contra factum apud veteres videmus. Cuncta enim ea vehicula, qvibus certare curſu ſolebant ſive Græci, ſive Latini, rotis instructa erant ſolummodo duabus. Adde, qvod revera currus rotas non habuerit multas, verum duas tantum, ut deinceps demonſtrabo. Ut neceſſe ſit, hac parte Iſidorum eſſe lapſum. Melius Perottus, qvi ſic ait: *A curro deducitur & currus, hoc eſt, carrus, quod eo veteres ad curſum in ludis uterentur.* Bene dicit currum appellatum, qvod illius uſus eſſet ad curſum. Veteres nimirum, cum celerius qvid eſſet expediendum, nec adhuc invaluiſſet uſus eqvorum ſingularium, eqvos adjungebant currui, atq; ita currebant vehiculo ad negotium, qvod vehiculum inde *currum* appellarunt. In eo tamen erravit Perottus, qvod currum confudit cum carro. Carrus enim magis pertinebat ad onera, ut ſuo loco apparebit, currus magis ad homines vehendos. Deinde, qvod putavit, currus tantum adhibitos ad ludos. Contra enim & ad alias res longè plures uſurpatos, mox firmabimus. Currus ergo à Latinis à currendo dictus, qvia eo ferè currebant. Græcis ἅρμα eſt. Ideò, qvod Cæſar habet lib. IIII. B. G. c. *Vt inde ſe in currus citiſſimè recipere conſveverint,* id Metaphraſtes ejus reddit: Ὥστε δὲ ἐκεῖθεν ῥᾳδίως εἰς τὸ ἅρμα ἐπαναχωροῦσιν. Sed & Plutarchus, Dio, cæteri, qvotiens de Circenſibus loqvuntur, ſemper ἅρματα commemorant. At Circenſium ludorum vehicula Romanis nunqvam alter, qvam *currus*, appellata. Qvod & de curribus triumphalibus poteſt obſervari. Dio ita habet lib. XLIII. ubi agit de triumpho Cæſaris: Ἐν δ᾽ οὖν τῇ πρώτῃ τῶν νικητηρίων τέρας οὐκ ἀγαθὸν ἐγένετο. Ὁ γὰρ ἄξων τοῦ ἅρματος τοῦ πομπικοῦ συνετρίβη. Qvod Svetonius exponit iſtis verbis cap. 37. *Gallici triumphi die Velabrum prætervehens pæne curru excuſſus eſt, axe diffracto.* Currus igitur Svetonii, Dionis ἅρμα πομπικὸν eſt. Qvod propterea notandum,

qvia vulgo vertunt ἅμαξαν. At hoc generis eſt alterius, ejus videlicet, qvod *plauſtrum* appellatur. Aliqvi vocant ὄχημα. Sed hi non obſervant, currum aliqvando generalius pro qvovis uſurpari vehiculo, aliqvando verò certum ac peculiare denotare. Illo modo ſignificare ὄχημα, hoc verò eſſe ἅρμα. Igitur & in Gloſſis habes: *Currus*, ἅρμα. Currus porro, cum peculiare notat genus, vehiculum ſignificat cum rotis duabus, hominibus geſtandis deſtinatum. In qvo differt à birota, qvæ oneribus ac ſarcinis inſervit. Duas habere rotas apparebit, qvando cunctas ejus referemus ſpecies. Nec enim eſt unius tantum modi, ſed multiplicis & varii. Habuerunt nempe veteres currus bellicos, currus Circenſes, currus triumphales, currus bijugos, trijugos, qvadrijugos, qvemadmodum jam in ſuperioribus monſtratum eſt. Omnes verò illi currus rotas non habebant niſi duas, qvod & ipſum eſt oſtenſum. Præter iſtos currus habuerunt & alios, de qvibus nunc agemus. Ut primum *currus falcatos*, qvorum mentio apud veteres creberrima. Curtius IV. cap. 12. *Hos quinquaginta falcati currus ſequebantur*. Et cap. 15. *Ipſe ante ſe falcatos currus habebat*. Valerius Flaccus lib. VI.

Undique falcatos deſerta per æquora currus.

Vegetius lib. III. cap. 24. *Nam difficilè currus falcatus planum ſemper invenit campum*. Lucretio ſunt currus *falciferi* lib. V.

-- -- *Falciferos inventum aſcendere currus.*

Græci pari modo ἅρματα δρεπανηφόρα. Xenophon lib. I. Anab. Ἅρματα διαλείποντα συχνὸν ἀπ' ἀλλήλων τὰ δρεπανηφόρα λεγόμενα. Diodorus Siculus lib. XVII. Κατεσκεύασε δὲ καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα. Philoxenus: Ἅρμα δρεπανηφόρον, *currus falcifer*. Recentiores Scriptores voce hybrida *Currodrepanos* appellavere, ſicut liqvet ex Anonymo de Rebus bellicis, qvi triplici ratione deſcribit. Sunt & ἅρματα ὡπλισμένα Xenophonti fine lib. VI. Cyrop. hoc eſt, *vehicula armata*, propter falces. Auctor horum curruum Cyrus putatur. Demſterus ad Roſſin. *Horum curruum* (falcatorum) *auctor fuit Cyrus*. Briſſonius lib. III. de Regno Perſ. *Cyrus primus currus cum falcibus in prælia induxit, cujusmodi currus Græci, & in his Plutarchus in Lucullo & Arrianus lib. II.* δρεπανηφόρα, *Latini falcatos currus vocant*. Habent hoc ex Xenophonte,

qvod:

qvod ipſi fatentur. Et teſtatur Xenophon lib. VI. Pædiæ, Cyrum excogitaſſe currus falcatos, qvos & deſcribit. Imò reddit cauſſam, cur excogitaverit. Adſcribam locum, qvia dignus eſt, qvi expendatur. Sic autem ſeſe habet ex verſione Philelphi: *Trojanas quadrigas, quas antea habuiſſent, & qua Cyrenaica utuntur etiam nunc, curulem agitationem ſolvit. Superiore enim tempore & Medi & Syri & Arabes, & Aſiatici omnes curribus ita utebantur, & nunc Cyrenaici. Viſum eſt ei, quod in exercitu præſtantiſſimum eſſet, haud conſentaneum fore, quum optimi quique eſſent in curribus, id velitum vicem præbere, & ad vincendum non multum habere momenti. Currus enim trecenti, præbent pugnantes quidem trecentos, equis autem hi utuntur mille ac ducentis. Auriga verò his ſunt, ut veriſimile eſt, quibus optimates maximè fidem habent, ii verò ſunt alii ad trecentos, qui nihil prorſus hoſti nocent. Hos igitur ſeſſiles currus ſuſtulit. Pro his verò aptos ad bellandum paravit currus,* &c. Ubi porro falcatos deſcribit. Hic Philelphus vocat *Trojanas quadrigas*, quæ Xenophonti διφρεία Τρωικὴ. Eſt autem διφρεία Τρωικὴ non *quadriga Trojana*, verum modus ſive ratio pugnandi ex curribus. Habebant veteres pugnandi rationem duplicem, quotiens curribus prælia committebant, unam vetuſtiſſimam, quam appellat Τρωικὴν, quod temporibus Trojanis fuerit uſitata, & aliam recentiorem, quam appellat Κυρηναίων, quod Cyrenaicis recepta eſſet. Cyrenaicam opinor eſſe, quæ habebat pugnatores perpetuo inſiſtentes curribus, Trojanam vero, quę deſilientes, cum pugnandum eſſet. Trojanos ſane heroes fere ſemper ſic deſcribit Homerus. Inde illi verſus Iliad. Λ.

— Ἐκ δ᾽ Ἀγαμέμνων
Πρῶτος ὄρουσ᾽ —
Ἤτοι ὅ γ᾽ ἐξ ἵππων κατεπάλμενος ἀντίος ἔστη.

Agamemnon primus deſiliit. Ille quidem deſiliens ex equis contra ſtetit. Item Iliad. Π.

Ἦ ῥα, καὶ ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἅλτο χαμᾶζε
Πάτροκλος δ᾽ ἑτέρωθεν ἐπεὶ ἴδεν, ἔκθορε δίφρου.

Dixit (Sarpedon) *& ex curru cum armis ſaltavit humi*; *Patroculus*

autem altera ex parte ut vidit, deſiliit ex curru. Ex eadem cauſſa & Virgilius deſilientem fingit Æneam lib. ult.

Dixit, & è curru ſaltum dedit ocyus armis.

Ubi fruſtra Argolus in Notis ad Onuphrium p. 16. ſcribendum putat *auris*, pro *armis*, cum hic manifeſta imitatio ſit Homeri. At vero cæteros populos deſilijſſe non legimus, quando prælium inibant. Itaq; & Xenophon hic ait, illud genus ἐν ἀκροβολιστῶν μέρει εἶναι quod Philelphus vertit: *vetitum vicem præbere.* Intelligit autem Xenophon ejusmodi genus, quod ſolum tela emittit, nec ad ulterius & gravius venit certamen. Unde liquet, non deſiliiſſe, ſed è curribus tantum emiſiſſe tela. Quo proinde genere & Cyrenaicos eſſe uſos intelligimus, indeq; factum eſſe, ut Cyrenaicum totum diceretur. Genus hoc utrumq; ſuſtulit Cyrus, & hoc ideo, quia vidit primum viros optimos eo genere pugnare, nullo tamen vel exiguo cum fructu, quoniam talis ſolummodo & eminus utantur, cominus cum hoſte ne congrediantur quidem. Deinde, quia vidit equos poſtulare multos, quorum uſus eſſe poſſet magis aptus & neceſſarius ad alia. Dicit enim ad trecentos currus requiſitos equos mille ac ducentos, quoniam ex iis fere quilibet ab equis quatuor trahebatur. Poſtremo quia vidit tot in prælium ſequi otioſos plane, quot pugnantes, cum currus quilibet exigat aurigam ſuum, cujus nullus tamen uſus ſit in pugna. Nempe, quod jam, alibi oſtendi, currus ſinguli habebant viros duos, unum propugnatorem, alterum aurigam. Virgilius X. Æn.

Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, laterq; Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.

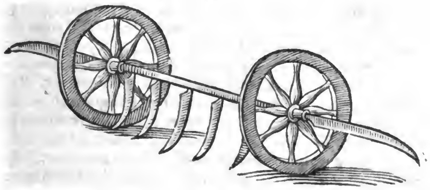
Hunc aurigam otioſum ſuſtulit Cyrus, aliumq; ſubſtituit armatum, milite omiſſo, ut mox audiemus, totamq; illam curruum mutavit rationem. Nam ut ipſi currus etiam ad damnum hoſti afferendum eſſent utiles, falces eis appoſuit. Erant enim nudi hactenus Perſarum currus, & inermes, quales Arrianus noſter. ψιλὰ ἅρματα vocavit c. 3. Tacticorum. Verba: Ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ἁρμάτων μάχη πολυειδεστέρα ταύτης. Ἡ γὰρ ψιλὰ ἦν τὰ ἅρματα, καθάπερ τὰ Τρωϊκὰ ἦν, ἢ δρεπανηφόρα, ὡ ὕστερον τὰ

τὰ Περσικά. Quæ ſic reddidimus in editione noſtra: *At vero pugna, quæ vehiculis inſtituitur, plures habet ſpecies. Alia namq; nudis fit vehiculis, ſicut illa ad Trojam, alia vehiculis falcatis, ſicut ſequentibus temporibus apud Perſas factum.* Quando nominatim meminit Perſarum, ſine dubio reſpexit ad hoc inſtitutum Cyri, ejusq; ἅρματα δρεπανηφόρα oppoſuit ψιλοῖς, & hæc Τρωϊκὰ illa Περσικὰ vocavit. Nec fortaſſis alia eſt Περσικὴ διφρεία, cujus Pollux meminit, quam iſta Cyri, quæ non modo differebat eo à vetuſtiori illa, quod haberet currus falcatos, ſed & eo, quod homines tantum ſingulos à quibus ſinguli regebantur. Sic enim ait Xenophon: Τὸν δὲ δίφρον τοῖς ἡνιόχοις ἐποίησεν, ὥσπερ πύργον ἰσχυρῶν ξύλων. Ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέχρι τῶν ἀγκώνων, ὡς δύνωνται ἡνιοχεῖσθαι οἱ ἵπποι ὑπὲρ τῶν δίφρων. Τοὺς δὴ ἡνιόχους ἐθωράκισε πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν. Vertit Philelphus: *Sellam vero fecit aurigis ſicuti turrem ex validis lignis. Harum vero curulium ſellarum altitudo eſt usq; ad cubitos, quo poſſint equi ab aurigis gubernari ſuper ſellas. At aurigas loricis totos armavit, exceptis oculis.* Habes hic aurigam ſolum unicumq;, qui eſt in curru. Nempe quicquid effici hoc genere debebat, id efficiendum erat non per homines, ſed currus ipſos falcibus armatos. Hoc requirebatur ſolum, ut qui regebat equos, lædi facile ne poſſet. Eo fine ſellæ factæ altæ rotundæq; ac undiquaq; clauſæ, ipſi quoque qui regebant, muniti thoracibus & galeis clauſis, ut nec inferne, nec ſuperne quidquam ex eis pateret vulneribus, ac ſic obſiſtentia quævis impune poſſent perrumpere. Iſta loci hujus eſt ſententia, quam non aſſecutus eſt Hermannus Hugo in de Militia Equeſtri libro 1. c. ultimo. Igitur in hæc erumpit verba: *Fateor, difficile capio qui ex hoc curru pugnaverit hoples, ſeu miles armatus. Qui enim poſſet, aut quo loco? Ante, an poſt aurigam? Ante aurigam inter habenas & verbera ſtabit: poſt aurigam quomodo pugnabit? nam aurigæ ſella alta eſt quinq; cubitos. Forte à latere? Aqua mihi hæret: nam quanta, quam longa aurigæ ſcutica, quam longa habenæ ex ſella quinq; cubitorum.* Ita Hermannus, qui tamen fruſtra diſputat de ſella quinq; cubitorum, qualis nulla Xenophonti cogitata eſt. Etſi enim in quibusdam libris ſit ἀγκώνων πέντε, tamen illud πέντε ſtulti eſſe gloſſam vel id oſtendent, quod ſuper illas ſellas (ὑπὲρ

τῶν δίφρων) regi equi debuerint. Sed & Codex Camerarij aperte μέχρι τῶν ἀγκώνων τοῦ ἡνιόχου habuit, quod ſignificat, ut ipſe vertit: *altitudo harum pertinebat ad aurigæ cubitos usq;.* Si ad aurigæ cubitos, profecto quinq; cubitos non potuit eſſe alta. Neq; magis ſpectat huc, quod de loco ambigit armati, ſeu hoplitæ. Fuit is armatus in Trojano genere ac Cyrenaico. Cyrus vero eum ſuſtulit, tanquam parum conferentem ad victoriam, ejusq; loco ipſum armavit aurigam. Ita docet locus totus, in quo nulla mentio militis armati. Quanquam autem apud Perſas Cyrus primus immutarit veterem vehiculorum bellicorum formam, inſtitueritq; currus falcatos, tamen non is primus auctor eſt currum falcatorum omnium. Nam diu ante ipſum Ninus quoq; habuit, ut eſt auctor Diodorus. Ait enim lib. II. Bibl. fuiſſe in exercitu ipſius ἅρματα δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων. *Curruum falcatorum paulo minus quam mille cum ſexcentis.* Idem facit Cteſias, unde ſua, ut opinor, Diodorus hauſit. Quid? quod ante Ninum quoq; apud Cananæos memorent Monumenta Sacra. Dicitur namq; Judas cum Simeone non potuiſſe delere habitatores vallis circa Aſcalonem atq; Accaron, *quia falcatis curribus abundabant.* lib. Judicum cap. 1. Sed & Rex Cananæorũ Jabin, qui regnabat in Aſer, ducemq; belli habuit Siſaram, habuiſſe memoratur *nongentos falcatos currus,* ejuſdem lib. c. 4. Fuerunt autem nõ ejuſdem generis omnes illi currus falcati: Alios habuere Cananæi, alios Aſſyrij, & rursũ alios alij populi. Sic fortaſſis eſt intelligendũ, quod adfertur ab Heſychio de Macedonibus. Δρεπανηφόρα ἅρματα τοὺς Μακεδόνας φασὶ πρώτους χρήσασθαι. *Currus falcatos ajunt Macedones primum uſurpaſſe.* Qvanqvam mihi qvidem hoc de Macedonibus alibi non ſit lectum. Imò contra ne habuiſſe qvidem videntur. Nemo certè nominat in exercitu Philippi, vel Alexandri, vel qvi eos proximè ſunt ſecuti. Et Alexander ſuos docuit vim illorum curruum eludere, ut videmus apud Curtium lib. IV. cap. 15. Itaq; ignoro, utrum non exciderit negatio in verbis Heſychii, ſcribiq; debeat πρώτους οὐ χρήσασθαι. Ut ſit ſenſus, primos Macedones noluiſſe curribus ejusmodi uti, qvippe qvos intelligebant parum ad bellum conducere. Cum autem fuerint generis tam varii,

videa-

videamus ac conſideremus qvædam. Cyri currus ita deſcribuntur à Xenophonte: Προσέθηκε δὲ καὶ δρέπανα σιδήρεα ὡς διπήχεα πρὸς τοὺς ἄξονας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν τροχῶν, καὶ ἄλλα κάτω ὑπὸ τῷ ἄξονι εἰς γῆν βλέποντα, ὡς ἐμβαλόντων εἰς τοὺς ἐναντίους τοῖς ἅρμασιν. Vertunt: *Appoſuit etiam falces ferreas duarum ulnarum longitudine ad axes ex altera atque altera rotarum parte, & alias infra ſub axe reſpicientes in terram, tanquam impetum in adverſarios curribus facturi eſſent.* Ubi illud ἐμβαλόντων Philelphus retuliſſe ad homines videtur, qvod mea opinione reſpicit antecedens τροχῶν, qvia rotæ cum ſuis axibus & falcibus adjectis pugnaturæ erant magis, qvam homines. Liqvet autem ex deſcriptione iſta, currus Cyri habuiſſe falces non in rotis, ſed in axibus, qvarum aliæ prominebant à lateribus, aliæ ſpectabant terram, iſta, ut opinor, ſpecie.

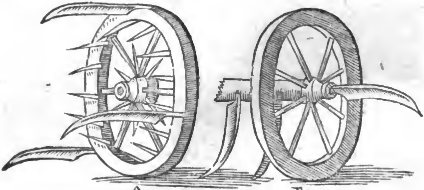
Præter armaturam illam etiam hoc habebant ſingulare, qvod inſtructi eſſent ſellis illi currus, iisqve non retrò apertis ſemicirculari forma, ut ſolebat cæteris in vehiculis, Trojanis ac Cyrenaicis, ſed rotundis, & qvaqvaverſum clauſis, & ex lignis craſſioribus conſtructis, ea ratione propemodum, qva currus triumphales conſtrui apud Romanos ſolebant; Unde & per januas conſcendebant, qvas poſt conſcenſum poterant claudere, ut indicat Xenophon, ubi ait: Κατὰ τὰς θύρας τοῦ ἅρματος εἰς δίφρον ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἅρμα. Ἐπὶ δὲ ἀναβάντος αὐτοῦ κατέκλεισε τὸν δίφρον ὁ ὑφηνίοχος. *Per fores currus in ſellam conſcendit, cumque conſcendiſſet, ſellam clauſit auriga.* Itemqve, qvod in ſellis illis ſtarent.

rent aurigæ, regerentq; eqvos, nec haberent alios propugnatores. Atq; iſtiusmodi qvidem currus Perſæ deinde ſervabant, etiam poſt Cyrum, qvod diſertim docet Xenophon prædicto loco, ubi ait: *Vt autem hosce Cyrus tum fabricatus eſt, ita etiam hoc tempore utuntur curribus, qui in Regis ſunt regione.* Attamen deſcribit eos multo aliter Curtius in exercitu Darii, ut vel non ſatis Græcos aſſecutus ſit, qvos habuit auctores, vel Darius rationem Cyri immutaverit. Verba Curtii ſunt lib. IV. cap. 9. *Ex ſummo temone haſtæ præfixæ eminebant: Vtrinque à jugo ternos direxerant gladios, & inter radios rotarum plura ſpicula eminebant in adverſum: Aliæ deinde falces ſummis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demiſſæ, quicquid obvium concitatis equis fuiſſet, amputaturæ.* Hic, ut omittam alia, falces hærent non in axibus, ſed ſummis orbibus rotarum: Ubi orbes rotarum omnes intelligunt curvaturas, apſidesqve, nec videntur poſſe aliter intelligi. Hinc rota Stevechii ad Vegetium, ubi totum depingit currum, & alia Raderi ad Curtium, neutra ſatis commoda. Qvanqvam multo ineptior Raderi, qva tamen ſe putabat alteram emendare. Nec enim ab ipſa ullum adverſariis adferri poteſt malum, qvod intelligent omnes, qvi picturam ſatis intelligent. Reſpiciunt in ea falces ſeſe mutuò: Pars ſcindendo apta intrò verſa eſt una cum mucronibus, ut ne attingere qvidem aliqvem inter prætereundum poſſit. Spicula non ſunt inter radios, ſed inter falces. Adeò eſt nil in ea, qvod deſcriptioni Curtianæ conveniat. Rota Stevechiana ægrè circumagitur, nec ibi falces demiſſæ in terram, neq; ſpicula ulla. Itaq; nec ipſa qvidem, qvalis Curtio deſcripta. Qvomodo tamen illæ falces ſummis orbibus adhæſerint rotarum, ſi, qvemadmodum huc usq; factum, orbes illos intelligamus, ægrè dixerim. Atq; miror, noſtrum ſolum collocare in his orbibus, ita intellectis, neminem alium. Nam & Livius lib. XXXVII. cap. 41. *Item, ab axibus rotarum utrinque binæ eodem modo diverſæ deligabantur falces.* Et in Auctore veteri Rei Bellicæ tres habes currus falcatos, qvorum neuter falces habet in apſidibus, omnes in axibus. Deniq; Diodorus, qvi deſcribit illos ipſos currus, qvos Curtius, longè aliter. Verba ejus extant lib. XVII. Τέτων (ἁρμάτων δρεπανηφόρων)

φόρων) ἑκάστου παρ' ἑκάτερον τῶν σειραφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπίθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς ἔχοντα πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν. Πρὸς δὲ ταῖς καταχλίσεσι τῶν ἀξόνων ἐπ' εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τομὴν ὁμοίαν ἔχοντα πρὸ τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, τὸ δὲ μῆκος μείζω καὶ πλατύτερα. Συνεστήρμοστο δὲ ταῖς τούτων ἀρχαῖς δρέπανα. *Ex ſingulis* (falcatorum curruum) *juxta equum utrumq; funalem ſpicula jugo affixa trium ſpithamarum longitudine prominebant, acie in adverſas hoſtium facies directa. Vbi in axibus recumbunt, alia duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo aciem habebant faciei hoſtium obverſam, ut priora, longiora tamen erant atque latiora. Ipſis autem falces adjunctæ erant in ſummo.* Nullæ falces hic in apſidibus,ſed ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἀξόνων, hoc eſt,initiis,ſeu capitibus ſummis axium. Jam verò neceſſe eſt,ut ſua Curtius deſumſerit ex Græcis, usqve,è qvibus hauſit & Diodorus. Qvi cum ipſe qvoq; Græcus ſit, rectius ſine dubio ſententiam expreſſit eorum, qvam Curtius. Niſi credimus, Curtium ſcripſiſſe *axibus,* ſed factum *orbibus,* qvia primum factum ſit *axſibus,* inde *arſibus,* tum *orſibus,* indeq; ad poſtremum,veluti per emendationem, *orbibus.* Vel putamus locum non ſatis integrum, cum præſertim libri veteres non *ſummis* habeant, ſed *ſummiſſæ,* ut *ſummiſſæ orbibus* intelligi poſſint miſſæ ſub orbes, & extantes ab axibus. Qvicqvid fuerit, in ipſis orbibus vel apſidibus rotarum falces nunqvam habuere, (licet Suidas qvoqve, voce Δρεπανηφόρα, de Darii curribus: Τῶν τροχῶν ἦσαν εἰς τὸν κύκλον περικεχαλκευμένα δρέπανα. Qvippe cujus nobis contra veteres, ipſamqve rei naturam, auctoritas neq; debet, neq; poteſt eſſe magna) ſed in axibus, & qvidem duas: Unam prominentem in rectum, aliam demiſſam in terram. Hanc reponit Diodorus πρὸς ταῖς καταχλίσεσι τῶν ἀξόνων, qvod ſignificat eum locum, ubi recumbere vel qvieſcere ſolet capſa vehiculi, ut opinor. Alteram reponit ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀξόνων, in extremis axis capitibus. Hanc propria voce δρέπανον appellat, illam ξύστρον. Ξύστρον alias, qvod Curtio eſt *gladius,* cujus deſcriptio etiam in eo non convenit, qvod fingat *ſpicula inter radios rotarum,* qvalia nemo alias commemorat. Deniqve, ſi omnia examines, Diodori figura pæne eadem cum iſta Cyri, unde fidem meretur majorem, Curtii recedit longius, ſive illa hodie

 die

die imperfecte ad nos venerit, ſive ipſe Græcorum deſcriptiones non ſatis fuerit aſſecutus. Certe ſicut nunc ſe habet, imperfecta eſt; quid enim volunt iſta, *aliæ in terram demiſſæ?* ubi demiſſæ? quo collocatæ loco? an in ſummis orbibus rotarum? quomodo autem ibi demiſſæ in terram, ut tamen rota potuerit circumagi? Sed nec cætera tam evidentia, ut poſſint ſatis intelligi: Ecquid enim? *ſpicula eminebant inter radios?* Ubi fuere defixa, quæ ſic eminebant? an in orbibus, num in modiolis? nam in radiis non potuere, quia eminebant *inter radios.* Ac ut appareat evidentius, inutilem eſſe rotam Curtij, delineabo eam, ſicut ex deſcriptione hodierna poteſt intelligi, eiq; opponam Diodori, ut liqueat, quam illa ſit præſtantior, & negotio, cui debet inſervire, accommodatior.

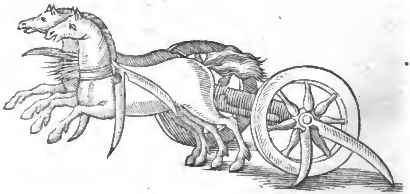
A B.

Hic Curtij eſt, cui A littera, Diodori, cui lit. B. adſcripta eſt. In Curtij ſpicula omnia inter radios ſunt otioſa, ſed nec falces à modiolo demiſſæ quidquam proſunt. Quanquam, ut jam ante dixi, liquido non conſtat ubi vel ſpicula infixa, vel unde falces demiſſæ fuerint. At in rota Diodori omnia infeſta, quod per ſe intelligere quivis poteſt. Et hæc quidem de falcatis curribus Darij. In quibus tamen & hoc porro annotandum, quod *propugnatores* Curtius nominet. *Circuire deinde currus, & propugnatores præcipitare cœperunt,* ait. Propugnatores autem πρόμαχοι, quod Xenophon jam à Cyro demonſtrat fuiſſe abolitos. An à Dario revocati? Non opi-

nor;

nor; neque locus totus docet, pugnam ullam ab ipſis commiſſam cum aliis. Poſtremo confundit cum aurigis. Ita enim ſequitur, poſt ſuperiora: *Ingens ruina equorum aurigarumq; aciem compleverat:* Hic *auriga*, qui paulo ante dicti *propugnatores*, apud Curtium, ut vix eſſe poſſit dubium, quin obſcure multa & ambigue poſuerit. Perſas ſane poſt ætatem Cyri alios propugnatores, præter aurigas, in falcatis ſuis habuiſſe curribus, veriſimile haud eſt. Verum veniamus ad Antiochi currus: eos ſic deſcribit Livius lib. XXXVII. cap. 41. *Armatæ in hunc maxime modum erant: cuſpides circa temonem ab jugo decem cubita extantes velut cornua habebant, quibus quicquid obviam daretur, transfigerent: & in extremis jugis binæ circa eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa: illa, ut quicquid ab latere objiceretur, abſcinderet, hæc, ut prolapſos ſubeunteſq; contingeret. Item ab axibus rotarum utrinq; binæ eodem modo diverſæ deligabantur falces.* An hi currus ſunt, quos Heſychius uſurpaſſe primum ait Macedonas? Multum ſane differunt à Perſicis. Habent enim cuſpides non à temone, ut vult Curtius, ſed jugo extantes, quomodo tamen Diodorus etiam Perſicos deſcribit. Sunt deinde illi cuſpides decem cubita extantes. Ubi eſt ambiguum, an τὸ *decem* ad *cubita*, num ad *cuſpides* referri debent. Mihi poſterius videtur, cum prius ſit enorme, nec negotio conveniat. Quid autem eſt *extantes cubita*? Ego dubitare nequeo, quin *cubito* legi oporteat. Nam pluralis numerus rem facit incertam, & in ſingulari clara omnia. Seqvuntur falces etiam in extremitatibus ſeu capitibus jugi, eæq; tuæ, una recte prominens, altera demiſſa ad terram, cum in alijs ſint nuda ſpicula vel gladij. Poſtréma falces aliæ in axibus eodem modo ſe habentes. Ita ſpecies eorum fuerit hujuſmodi in rota & jugo.

Digitized by Google

Rurſum alia eſt ſpecies illius currus falcati, quem vocarunt *currodrebanum*. Nam primum nulla in eo ſella, ubi auriga conſiſtat, verum equo inſidet. Deinde totum illud ſpacium, ubi ſella eſſe debebat, cultris eſt munitum. Vetus auctor: *Poſterior ſupra currum pars cultris in ordinem extantibus communitur*. Falces quoq; nullæ demiſſæ in terram, neq; à jugo, neque ab axe. Deniq; quæ à capitibus axis prominent, eæ mobiles, ut adducto fune erigi, ac ſic currus agi poſſit abſq; damno, remiſſo vero explicari. *Falces acutiſſimæ*, inquit auctor, *axibus ejusdem currus aptantur, in lateribus ſuis anſulas habentes, quibus innexi funes pro arbitrio duorum equitum laxati quidem explicant, repreſſi autem erigunt falces.* Hujus generis inventio eſt nova, & excogitata contra Parthos. Idem Auctor de Rebus Bellicis. *Hujusmodi pugnacis vehiculi genus reperit Parthicæ pugnæ neceſſitas.* Sunt in eodem ſcriptore alia quoq; genera nonnihil à prædicto diverſa, nec convenientia tamen cum ſuperioribus, inventis à Cyro, aut Antiocho uſurpatis, adeo non poteſt mirum videri, ſi plures diverſiq; horum curruum dicãtur auctores. Habuerunt autem illi veteres adjunctos equos fere quatuor: inde paſſim dictæ *quadrigæ falcatæ*. Curtius lib. IV. *Ingens hoſtium terror, ducentæ falcatæ quadrigæ*. Livius lib. XXXVII. *Ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ*. Plutarchus in Lucullo, ἄνευ τῶν δρεπανηφόρων τεθρίππων. Atq; ſic & apud alios reperias. Memorantur tamen aliquando

equi

equi tantum duo, imo & unicus. Auctor ſæpe laudatus, de Reb. Bellicis: *Hoc vehiculum ſingulis bene munitis invecti equis duo viri, veſtitu & armis diligenter muniti, citato curſu in pugnam rapiunt.* Et non ita multo poſt in alio genere: *Hic non ut ibidem duos equos duorum etiam hominum, ſed unius tantum ſagacitas regit.* In utroq; genere ſunt equi duo. At in eo unus tantum, quod iccirco *currodrepanus ſingularis* nominatum eſt. *In hoc curriculo*, ait Auctor, *quod ſingularis equi tractu diſcurrit, quodq; unius hominis arte regitur &c.* Fuit autem illa equorum adjunctio diverſa quoq;, nam vel ad unum jungebantur temonem, vel ad plures. Auctor Arrianus noſter in Tacticis c. 3. Τὰ ἅρματα δρεπανηφόρα ἦν ἢ πεφραγμένων τῶν ἵππων, ἢ ἀφράκτων, καὶ ἢ ἁπλοῦ τοῦ ῥυμοῦ, ἢ διπλοῦ, τὸ δὲ καὶ πολύρυμα. *Currus falcati erant vel equis cataphractariis, vel nudis, qui iterum vel ad temonem unum juncti, vel ad duos, vel etiam ad plures.* Quanquam quæ de pluribus temonibus commemorat, pertinere videantur ad vetuſtiora tempora, quibus nondum æqua fronte omnes collocare equos fuit notũ aut receptum. Et fortaſſis hauſit ex Pædia Cyri à Xenophonte ſcripta, ubi fere ſimilia. *Exhinc*, ait, *videns Abradatas Cyrum ſtudioſum eſſe falcatorum currum & cataphractorum cum equorum, tum equitum, enitebatur ei perficere ad centum currus ex equitatu ſuo illius ſimiles curribus, & ipſe ut eorum ductor futurus ſe parabat in curru. Conjugavit autem currum ſuum quatuor temonibus, & equis octo.* Græca poſtrema habent: συνεζεύξατο δὲ τὸ ἑαυτοῦ ἅρμα τετραρρυμόν τε καὶ ἐξ ἵππων ὀκτώ, unde ſine dubio illud ſuum πολύρυμα Arrianus accepit. At ſequentibus temporibus mihi non eſt dubium, quin ut in Troicis & Cyrenenſibus, ita & in vehiculis falcatis juncti fuerint æqua fronte. Unde neq; plures equos habuiſſe, quam quatuor, videntur, cum vetuſtiores illi cũ temonibus pluribus habuerint aliqvãdo etiam octo ut apparet ex ſuperioribus. Licet obſervare illã quoq; differentiã, quod poſterioribus tẽporibus his ipſis equis conſveverint inſidere, cum olim ſtarẽt in curribus, & ſellis ad hoc fabrefactis, qui equos regebant. Et hæc quidem curruum falcatorum eſt varietas. Nam in aliis videntur conveniſſe, rotis præcipue, quas nõ habuere, niſi duas, cujuscunq; forent generis. Cyrus certe generi Trojano

 Cyre-

Cyrenaicove, ſicut falces, ita rotas plures addidiſſe non commemoratur. Sed nec apud veterem Auctorem Rerum Bellicarum videas depictas aliter, qvam cum rotis duabus, ut ignorem, cur Stevechius formare auſus ſit cum qvatuor. Id peculiare fuit, qvod haberent axes longiores, rotas qvoqve firmiores, qvam bigæ aut qvadrigæ communes, auctore Cyro. Xenophon: Πολεμιστήρια κατεσκεύασεν ἅρματα τροχοῖς τε ἰσχυροῖς, ὡς μὴ ῥαδίως συντρίβοιντο, ἄξοσί τε μακροῖς. Ἧττον γὰρ ἀνατρέπεται πάντα τὰ πλατέα. *Ad bellandum aptos paravit currus rotis validis, quo non facilè contererentur, & longis axibus, minus enim evertuntur lata omnia.* Qvibus verbis ſimul diſcas, cur longos axes eſſe voluerit, videlicet, ne currus poſſent facilè everti. Ac ſic videas in picturis veteris Auctoris ſæpius nominati. Rotæ breves ſunt, & craſſæ, axis longiſſimus, ſicut qvidem exprimit editio Baſileenſis Frobenii Anno MDLII. excuſa. Nam in cæteris ſe iſta cuncta minus rectè habent. Uſus curruum falcatorum vel ex dictis liqvet. Scilicet ad prælia uſurparunt, & præſertim perturbandos rumpendosq; ordines hoſtiles. Plutarchus in Artaxerxe: Ἔταξε τῶν δρεπανηφόρων τὰ ῥωμαλεώτατα, πρὸ τῆς ἑαυτοῦ φάλαγγος, ὡς πρὶν ἐν χερσὶν γενέσθαι, διακόψοντα τὰς τάξεις, βίᾳ τῆς εἰσελάσεως. *Collocavit ex curribus falcatis firmiſſimos ante ſuam phalangem, ut, priusquam veniretur ad manus, ipſo impetu diſſolverent ordines.* Curtius lib. IV. *Darius ante ſe falcatos currus agebat, quos, ſigno dato, univerſos in hoſtem effudit. Ruebant laxatis habenis aurigæ, quo plures nondum ſatis proviſo impetu obtererent. Nec ſenſim Macedones cedebant, ſed effuſa fuga turbaverant ordines.* Neq; mirum, ordines turbaſſe, cum qvos offendebant, miſerabili ratione mutilarent. Diodorus lib. XVII. *Tantus aciei vigor, tanta vis erat in ſpiculis, ad exitium fabricatis, ut multis brachia una cum clypeis amputarentur: Nec paucis cervice præciſa integro adhuc viſu & retento vultus habitu capita ad terram volverentur. Quibusdam lethali ictu latera diſſecarentur, unde mors repentè ſubſecuta.* Suidas voce δρεπανηφόρα τέθριππα: *Falces aliis pedes, aliis manus amputabant, aliquos cum armis comprehenſos trahebant longo ſpacio, atrociterque necabant.* Ut autem vim exercere ſuam poſſent, duabus rebus opus habebant, campo æqvabili, & ſolo firmo. De poſteriori teſtis Curtius lib. VIII. cap.

Vix

Vix ullus uſus hujus auxilii eo die fuit, namque imber violentius, quam alias fuſus, campos lubricos & inequitabiles fecerat; graveſque & propemodum immobiles currus illuvie ac voraginibus hærebant. De priori Vegetius lib. III. cap. 24. qvando ait: *Difficilè currus falcatus planum ſemper invenit campum.* Nempe talem exigit, ubi aſper eſt, & inæqvalis, non poteſt progredi. Tacitus in Agr. de ſimili genere loqvens, cap. 36. *Denſis hoſtium agminibus & inæqualibus locis hærebant.* Sed de curribus falcatis ſatis.

Cap. XVI.

De Curru Magiſtratuum & Sella curuli.

Curules Magiſtratus qui, & unde dicti. Plinius expenditur. Zamoſcii ſententia refutatur. Gellius liberatur à gloſſa. Currus Magiſtratuum veteres, quales. An ſella curulis à Curibus Sabinis. Lipſius rejicitur. Olim nulla littera geminata. Voſſius commendatur. An Vetulonii auctores dictæ ſellæ. Chimentellius rejicitur. Δίφρος ἁρμάτιος. *Gelenii & Sylburgii verſiones Dionyſii Halicarnaſſei notantur. Scholiaſtes Cruquii refutatur. Virga Imperatoris. Curis. Caſauboni lapſus. Martialis exponitur. Chimentellius denuò notatur. Caſſiodorus exponitur. Gradus ad tribunal. Papias & Voſſius rejecti. Sella curuli & curru utendi jus quibus conceſſum. Sella propria Regum. Livius explicatur. Briſſonii verſio Plutarchi rejicitur.* Εἰσελαύνειν. *Briſſonius iterum notatur, & Curtius exponitur.*

VEnio ad currus Magiſtratuum. Curru enim vectos apud veteres Romanos eſſe, indeq; nomen Magiſtratuum curulium accepiſſe Feſto credimus, qvi ſic habet, voce *Curules: Curules Magiſtratus appellati ſunt, quia curru vehebantur.* Firmat nempe idem Gabius Baſſus apud Gellium lib. III. cap. 18. qvi Gellius ſic ex eo: *Senatores dicit* (Baſſus) *in veterum ætate, qui curulem Magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam vehi.* Sed videtur infirmare hanc ſententiam, qvod habet Plinius lib. VII. c. 43. de Metello: *Tribuit ei Populus Romanus, quod nunquam ulli alii à condito ævo, ut, quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam.* Si hoc Populus Romanus uni tribuit Metello, qvi Baſſus poteſt dicere fuiſſe ſolitum in veterum ætate? Nec de fide Plinii eſt dubium, qvan-

do

do vetus extat monumentum, à Grutero p.377. inter alias inſcriptiones poſitum, qvo id ipſum confirmatur. Verba inter cætera ſunt iſta:

TRIBUIT EI P.R. UT, QVOTIES IN SENATUM IRET, CURRU VEHERETUR AD CURIAM. QVOD A CONDITO ÆVO NULLI ALII CONTIGIT.

Atq; hoc eſt, qvod Zamoſcium qvoq; fecit Baſſo diſſidentem lib. I. de Senatu Romano. *Mihi*, ait, *non ſatisfacit Baſſus. An enim credemus Q. Metellum, inter cætera ſumma, cum patrem ſuum in funere laudaret, relaturum fuiſſe, quod mediocres homines, mediocribus honoribus uſi, omnes ſunt conſecuti?* Attamen vix eſt veriſimile, fuiſſe Baſſum tam oblitum conſvetudinis ſenatoriæ morumqve veterum, ut Zamoſcius arbitratur. Qvid, ſi culpa ſit Librarii vel Gloſſatoris, qvæ putatur Baſſi. Scilicet videtur mihi Baſſus ſcripſiſſe: *Curru ſolitos honoris gratia vehi.* Qvod cum ſciolus non ſatis intelligeret, adpoſuit, *in curiam*, qvia nempe ſermonem eſſe de Senatoribus obſervavit. Certè, ſi abjiciamus duo iſta verba, convenit primum Feſto, qvi & ipſe nil de curia, tantum curru vectos ait. Deinde Plinio non adverſatur. Aliud enim eſt, habere jus utendi currus, & rurſum aliud, habere jus eundi curru in Senatum. Conceſſo igitur, qvod hoc poſterius ſoli ſit tributum Metello, non obſtabit tamen, qvo minus vehi curru alias potuerint Magiſtratus, indeqve dici curules. Adde, qvod vetuſtioribus temporibus freqventer verſati fuerint in agris, ut nil mirum ſit, ſi conceſſos currus Magiſtratus habuerint. Iſidorus lib. XX. cap. 11. *Apud veteres Prætores & Conſules propter itineris longinquitatem curru provehebantur.* Teſtatur manifeſtè, propter itinera longiora, qvæ ſæpe Magiſtratibus facienda, curru vehi ſolitos. Sed & ſeqventibus temporibus hoc non conceſſum eis modò, verum qvoq; imperatum. Ita patet vel ex lege unica Codicis *de Honoratorum vehiculis*, & ex inſignibus Præfecti Urbis in Notitia Imperii expreſſis. Nominatim deniq; de Senatoribus teſtatur Æl. Lampridius in Alexandro Severo cap. 43. *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permiſit.* Verum de carrucis rhedisq; ſuo loco. Illud ſaltem demonſtrare

ſtrare hic volumus, non abſurdum poſſe videri, ſi credamus Feſto Baſſoque, habuiſſe olim antiquiſſimis etiam temporibus Magiſtratus Romanos currus ſuos, quibus vehebantur. Sed qui currus illi, qualesve fuere? Hoc vero facile non dixerim, cum non viderim vel obſervaverim deſcriptos. Loquor de vetuſtis illis, unde nomen accepere Magiſtratus curules, non carpentis, rhedis, carrucis, quibus poſtea ſunt uſi; nam de his alio agendum loco. Illud tamen primo facile crediderim, cum vocentur *currus*, rotas habuiſſe tantum duas. Ita enim obſervavimus in curribus etiam cæteris. Deinde ſuſpicor id, ubi alias eſt conſidendi locus, non fuiſſe, inſtar capſę quadratum, vel hemicicli, aut turris rotundum, ſicut cæteris in curribus, ſed planum, atq; inſtar tribunalis in altum nonnihil erectum. Cauſſa, quia non in ipſo ſedebant, ſed in ſella peculiari, currui ſuperne impoſita. Sic expreſſe G. Baſſus. *Senatores qui curulem magiſtratum geſſiſſent, dicit curru ſolitos honoris gratia vehi, in quo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis apellaretur.* Vides plane, ſediſſe non in curru, verum ſella, currui impoſita, eſſeq; hinc illam ipſam, quæ alias curulis dicebatur. Unde etiam cognoſcimus, non fuiſſe fixam in curru, verum potuiſſe demi. Solebant enim ſella iſta magiſtratus uti, cum dicendum jus eſſet, vel quid aliud honoratioris negocij conficiendum, uti poſtea monſtrabimus. Iſidorus quidem paulo aliter de iſta ſella, loco ſupra indicato: *Sellæ curules erant, in quibus magiſtratus ſedentes jura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & Conſules propter itineris longinquitatem curru provehebantur. Sellæ autem, quæ poſt eos vehebantur, quibus ſedentes jura dicere ſolebant, à curru currules ſellæ ſunt nominatæ.* Hic non inſediſſe ait eis ſellis, verum habuiſſe poſt ſe vectos. At quo pacto vectæ poſt eos? Et ſi vectæ poſt, cur dictæ curules? Ergo Iſidorum ſuſpicor nugari, certe contra Baſſum, longe vetuſtiorem doctioremq; fidem ipſi nullam tribuo. At poſtremum currus illos cenſeo fuiſſe, qualis Auguſtæus, qui hoc nummo eſt expreſſus. apud Goltzium pag. 77.

Solent *thenſam* explicare. Verum aliud eſt thenſa, ſicut dicam alibi, & *currus* nominatim appellatur Svetonio in Claud. c. 11. *In Circenſi pompa currum elephantorum, Auguſtæo ſimilem, decernendum curavit*. Liquet autem, ſi ejusmodi fuerunt currus, de quibus ſermo nobis, pertinere ad id genus, quod duabus tantum incedebat rotis, ac ſic vere currus dici debeat. Sed & de ſella ſuperne poſita hinc conſtare poteſt. Id majorem habet dubitationem, an à curru hoc curules magiſtratus dicti fuerint, num à curuli ſella; item an curulis ſella nomen ſuum acceperit ab hoc curru, & non aliunde potius. Sunt enim, qui ſellam ita putant dictam non à curru, ſed à Curibus, quod fuit oppidum Sabinorum. Adferuntq; hujus ſententiæ rationem duplicem, quia derivationi priori repugnat & ſcriptura, & quantitas ſyllabæ initialis. Lipſius in libello de Magiſtratibus cap. de Ædilibus. *Curulis ſella à curru dicta, ut vulgi opinio eſt. Cui tamen derivationi ſcriptura & dimenſio repugnat; veriusq; à Curibus (oppidum olim Sabinorum erat) dicta*. Verum quod ſcripturam attinet, *curule* una ſimpliciq; littera & in aliis occurrit, quæ aperte veniunt à *curru*. Ut in *curulibus quadrigalibus* Feſti, quod & Voſſio notatum. Amplius, in *equis curulibus* Codicis Theodoſiani lib. XV. t. 10. Ita enim edidit Cujacius, ita Jacobus Gothofredus. Neq; aliter in ipſis legibus habetur, ut l. 3. ejusdem Codicis tit. de Spectaculis: *Nemo judicum ex quacunq; civitate in aliud oppidum, vel ex provinciæ ſolo equos curules, aurigas cives temptet traducere*. In *curulibus ſtabulis*, quo-

Digitized by Google

quorum meminit Symmachus lib. II. ep. 77. Lectius ſic publicavit: *Curulibus ſtabulis urbis æternæ etiam quina mancipia largiamur*. Neq; poteſt eſſe mirum, quando uſitatum fuit priſcis nullas geminare litteras. Feſtus in *Solitaurilia*. *Quod ſit à ſollo, & tauris, earum hoſtiarum ductum nomen, antiquæ conſvetudinis per unum L. enuntiari non eſt mirum, quia nulla tunc geminabatur littera in ſcribendo. Quam conſvetudinem Ennius mutaſſe fertur, utpote Græcus Græco more uſus*, Marius Victorinus lib. I. *Conſonantes litteras non geminabant, ut in his, Annius, Lucullus, Memmius*. Si non geminarunt ante Ennij ætatem, ut nos Feſtus docet, quis non videt, à *curu* fieri *currule* potuiſſe? Quod vero ſpectat quantitatem primæ ſyllabæ, mutari ea ſolet etiam alias per litteræ abjectionem, ut exemplo *ligulæ* à *lingua*, *diſerti* à *diſſero*, *mamillæ* à *mamma* pridem Voſſius monſtravit. Sed tamen verius à Curibus derivatur, ait Lipſius. Ad quod recte Voſſius: *Obſtat, quod Florus & alij dicant, Tarquinium Priſcum, ut alia imperij decora inſigniaq;, ita & ſellas curules ab Hetruſcis ſumſiſſe, non à Curibus, Sabinorum oppido*. Ut hoc eludat Chimentellius in erudito commentario de honore biſellij, auctores ſellæ curulis facit Vetulonios, id eſt Viterbienſes, qui Hetruſci, & auctorem ſententiæ hujus laudat Silium, apud quem ſic legitur lib. VIII.

Mæoniæq; decus quondam Vetulonia gentis.
Biſſenos hæc prima dedit præcedere faſces,
Et junxit totidem tacito terrore ſecures.
Hæc altas eboris decoravit honore curules.

Sed hoc nihil obſtat noſtræ veterumve ſententiæ, nec Lipſium quidquam juvat. Sive numq; in univerſum dicas ab Hetruſcis ſumptas, ſive nominatim à Viterbienſibus ſeu Vetuloniis, populo Hetruriæ, à Curibus Sabinis derivari negabis. Danda vero eſt ratio, quamobrem curules dicantur. Quæ ſi non à Curibus deſumi poteſt, ſupererit, ut cum Feſto atq; Iſidoro venire à curru aſſeramus. Cum præterea & Servij hæc ſit ſententia, licet aliam afferat rationem, quę eſt manifeſte falſa. Verba ejus ſunt XI. Æn. *Sciendum, ſellam curulem à curru dictam, quod ea tantum utebantur, qui triumphali curru invecti fuiſſent*. Curulis igitur ſella, quoniam in curru, quo

 Ro-

Digitized by Google

Romani magiſtratus vehebantur, dignitatis & honoris gratia. Inde Græci quoq; δίφρον ἁρμάτιον nominavere, ſi eſt vera Gelenij & Sylburgij interpretatio Dionyſij Halicarnaſſenſis, qui ſic habet lib. V. de triumpho Menenij. Μενήνιος μὲν τῷ μείζονι (θριάμβῳ) καὶ τιμιωτέρῳ, παρεμβεβηκὼς ἐφ᾽ ἁρματίου δίφρου βασιλικοῦ. Hoc enim ita vertunt: *Menenio major* (decretus triumphus) *& honoratior, ut regia ſella curuli in urbem inveheretur.* Atq; idem & in Indice repetierunt, deq; ſella curuli hic ſermonem eſſe, demonſtrarunt. At vero ſellæ curuli locum eſſe in triumpho, nemo alius oſtendit. Et de curru triumphali aliud demonſtravimus in ſuperioribus, videlicet non ſediſſe in eo, verum ſtetiſſe. Deniq; opponitur hic δίφρος ἁρμάτιος nudis ſimplicibusq; pedibus, quibus incedebant, qui minori urbem triumpho repetebant. Ergo δίφρος hic non ſellam denotat, ſed currum, ſicut ſæpe fieri apud Homerum videmus, diciturq; ob hoc ipſum ἁρμάτιος ne quis putet de communi ſedentariaq; ſella eſſe ſermonem. Unde quoq; mox appellat ἅρμα, quod ante δίφρον ἁρμάτιον vocaverat. Loquitur de differẽtia triumphi utriusq;: διαφέρει δὲ θατέρου, ὅτι πεζὸς εἰσέρχεται, ἀλλ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ἅρματος, ὥσπερ ἐκεῖνος. Etſi autem falſa ſit τοῦ δίφρου ἁρματίου explicatio manet tamen, quod de ſella curuli dictum eſt in præcedentibus. Nam quod Scholiaſtes Cruquij exiſtimat à *curia* vocatã, rationem habet nullam. Verba ejus ſunt ad lib. I. ep. *6. Curule ebur ſellam curulem vocat, in qua magiſtratus reſidens jura dabat, dicta vel à curia, vel à curru, unde etiam virga, quam imperator in curiam ferebat, curulis vocabatur.* Quando putat poſſe à curia accepiſſe nomen ſine dubio eſt falſum, qvum analogia repugnet, per quam neceſſe foret, ut *curialis*, non *curulis* diceretur. Nam à *curia* non *curule* oritur, ſed *curiale.* Sed tamen hinc ait dicta quoq; virga, *quam imperator ferebat in curiam.* Primum ſcire volo, quæ hæc virga fuerit. Nam curulis virgæ, quantum ſcio, alius nemo facit mentionem. Deinde virgam peculiarem geſtitaſſe impetarorem, & quidem cum in curiam ingrederetur, iſtud quoq; alibi non lectum eſt. Forſitan intelligit ſcipionem eburneum, quem tenebant manu, quando jus dicebant in curia Conſules, ut ait vetus Scholiaſtes Juvenalis Sat. X. Is enim & Imperatoribus tribuitur in nummis, ut Domitiano, Antonino

Digitized by Google

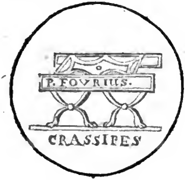
nino, atq; aliis, tanquam conſulatus perpetui inſigne. Verum magis credi poteſt agere de *curi*, hoc eſt haſta, qua ornati erant reges veteres, ad denotandam poteſtatem. Servius ad Virg. I. Æn. *Romulus Quirinus dictus, quod haſta utebatur, quæ Sabinorum lingua curis dicitur. Haſta enim, id eſt curis, telum eſt, cum longiore ferro, unde & ſecuris, quaſi ſemicuris.* Jam vero ne à *curi* quidem derivari *curule* poteſt, ſed vel *curinum*, quomodo Romulus ipſe *Curinus*, vel *Quirinus* dictus eſt, vel *curite*, quomodo Juno vocata eſt *Curitis* ex hac voce, Feſto auctore. Neutrum autem horum facit ad *curule*, ut perſiſtamus merito in ſententia poſteriore, qua & Scholiaſtes ipſe putabat deſcendere à curru. Fuit porro ſella illa, quod jam alij prolixe docuerunt, alta, tecta ebore, cælata ſculptaque, denique incurvis pedibus. Poſtremum teſtantur Gloſſæ, quando ita habent: *Curulis ſella*, ἀγκυλόπους, θρόνος βασιλικός. Item Plutarchus in Mario, ubi de ædilitate curuli ait: ἡ μὲν ἀπὸ τῶν δίφρων, τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι χρηματίζουσιν, ἔχουσα τοὔνομα τῆς ἀρχῆς. Quod non male ita reddunt: *Altera à ſellis curulibus, quæ incurvis erant pedibus, ex quibus munia magiſtratus explicabant, nomen traxit.* Quanquam τὸ *curulibus* in Græco non ſit, ſed ex cæteris debeat intelligi. Caſaubonus alias ad Svetonij Auguſtum c. 43. deſcribit in hunc modum. *Sella curulis quatuor lignis pluribusve conſtabat incurvis in modum fere literæ S producta, & minus curvata ab utraq; parte. Hæc funibus ita compacta erat, ut aperiri claudiq; poſſet. In aperta ſedebatur ſuper loris & linteis. Martialis*

Recensq; ſella linteisq; lorisq;.

Iſta Caſaubonus. Verum locus Martialis ad curulem ſellam nihil facit, de vulgari namq; loquitur, & geſtatoria. Itaq; de loris linteisque necdum penitus aſſentior. Super corio aut pelle potius ſederunt. Ita videntur oſtendere nummi veteres apud Urſinum aliosq;, in quibus ſella iſta eſt propoſita. E quibus ſimul liquet, quæ lignorum quatuor Caſaubono memoratorum fuerit ratio. Conjungebantur duo in medio, ut referrent ſpeciem litteræ X, & iterum alia duo. Ita ſella quatuor ſuſtinebatur pedibus, in mo-

Digitized by Google

dum pedis leonini, vel alterius animalis deformatis. In quo ſella curulis differebat à ſella communi. Nam in hac pedes erant recti, in illa decuſſatim juncti, ut prædixi. Teſtanturq; nummi veteres, Ædilium præſertim curulium & plebejorum. Ecce unum ex utroque genere.

Prior nummus eſt P. Fourij, quem fuiſſe Ædilem Curulem docet manifeſte facies averſa, in qua ſcriptum ÆD. CUR. juxta caput cum corona murali, exhibeturq; ab Urſino in familia Fouria. Poſterior eſt M. Fannii, quem fuiſſe Ædilem plebejum itidem monſtrat inſcriptio partis averſæ, in qua exhibetur AED. PL. habet & hunc Urſinus in Fannia familia, ſive gente. Erat quoque plana curulis ſella, nec habebat ſurgens à tergo tabulatum, in quod reclinari poſſet, Græcis ἀνάκλιθρον vocatum, uti nummi docent, in quo differebat à ſoliis, hemicyclis, & id genus. Quod autem dicunt, nuncupatam eſſe altam, ***non quod ſella ipſa altiſſima, ſed quod adjuncti plures gradus***, id vix credo recte dici. Habet equidem Caſſiodorus ita lib. VI. in formula Conſulatus: ***Sellam curulem pro ſua magnitudine multis gradibus eniſus aſcende.*** Verum non neceſſe eſt, ut gradus illos hic intelligamus veros. Nuſquam enim tales in ſellis curulibus leguntur, nuſquam cernuntur in earum imaginibus, quotquot exhibent vel nummi veteres, vel monumenta. Potius videntur gradus hic intelligendi munerum honorumque inferiorum, per quos aſcenditur ad conſulatum. Unde quoque jam *eniſum*

gra-

gradus illos Caſſiodorus ait, conſulatus candidatum. Aut ſi veri gradus hic ſignantur, mallem accipere de gradibus tribunalis, in quo curulis ſella collocari ſolebat. Fuit namq; ſatis altum tribunal. Inde *celſum* Juvenio

Interea celſum dominus ſtans ante tribunal.

Claudiano eſt *ſublime* hac de cauſſa lib. I. in Eutrop.

Increpat Auguſtum, ſcandat ſublime tribunal.

Porro ſi ſublime celſumque, per gradus conſcendiſſe illud videntur: quomodo in deſcriptione urbis Conſtantinopolitanæ Regione ſecunda legimus *tribunal purpureis gradibus extructum*. Sic per gradus veniſſe quoq; ad curulem ſellam poterat, quæ in tribunali ſtabat. Nec enim tribunal, quod nonnulli ſomniarunt, ipſa fuit ſedes, verum ex tabulis erectum quadrata forma ſuggeſtum, longum latumque, in ſummo planum, in quo ſella curulis magiſtratuum una cum aliis non paucis ad miniſterium paratis ſtare poterant. Ita nobis exhibent nummi veteres, ut Auguſti apud Goltzium pag. 57. Vitellij apud Arſchotanum p. 23. atq; alij, ut de ſcriptoribus nunc ſileam. Adeo non debuit habere fidem Papiæ vir magnus, & ſic ſcribere in Etymologico: *Tribunal proprie eſt ſedes tribuni, ut Papias exponit, hoc eſt ſolium, ſive locus ſublimior, ubi jus dicit.* Multa dicit vero minime convenientia, id ante alia, quod tribunal facit ſolium aut ſedem, cum in eo nunquam ſederint, ſed in ſella poſita in tribunali. Verum hac de re agemus alibi. Hoc amittere non debui, ut conſtaret, quare gradus credi poſſint ſellæ curuli tributi. Quanquam mihi verior videatur prior explicatio, nec de gradibus ſic proprie vocatis Caſſiodorum exiſtimem locutum. Quod ex eo etiam colligitur, quia ſellæ huic aſſignat magnitudinem eximiam, quæ ſi ſpeciem reſpicias, non fuit major, quam ſellarum aliarum. Ut proinde magnitudo non ſtructuræ operisve, ſed dignationis debeat intelligi. Cæterum cum curulis ſella fuerit, quæ in curru ſtetit magiſtratuum, neceſſe arbitror, ut jus uſurpandi eum currum habuerint, quicunq; ſella curuli fuerunt honorati. Erant porro hi, ut recenſet Lipſius, Dictator, Conſul, Cenſor, Prætor, Ædilis curulis, & præter iſtos Magiſter equitũ, Flamines,

Mune-

Munerum editores, alijque, ut confirmat Chimentellius. Quos proinde vero ſimile, habuiſſe jus vehiculi prædicti. Ante cunctos vero ſella curuli uſus Rex Romanus. Unde Macrobius lib. I. Satur. c. 6. *Tullus Hoſtilius Hoſti filius rex Romanorum tertium debellatis Hetruſcis ſellam curulem lictoresq; , & togam pictam atq; prætextam, quæ inſignia magiſtratuum Hetruſcorum erant, primus ut Romæ haberentur, inſtituit.* Neq; alia, opinor, cauſſa, quare *ſella regia* eſt dicta. Livius lib. I. c. 20. de Flamine agens: *Curuli ſella regia adornavit.* Nempe ſella hæc inſigne regis. Virgilius lib. XI. Æneid.

Et ſellam regni trabeamq; inſignia noſtri.

Servius hoc loco: *Bene, noſtri: Romanorum enim Imperatorum inſigne fuit ſella curulis & trabea.* Quaſi pertinuerit ad ſolos Imperatores. Poëta ipſe de regibus teſtatur, nominatimq; de Latinis. Neq; aliter res ſeſe habuit cum regibus populorum reliquorum. Imo proprium hoc decus Regum apud veteres fuiſſe aſſerit Donatus iſto loco. *Idcirco,* ait, *addidit, Regni inſignia noſtri, ut appareat, ſellam & trabeam ſolis eſſe regibus attributam.* Recte igitur curulis ſella Livio eſt regia, non quod Reges Romani tum habuerint, poſtea enim demum à Tarquinio cœpit uſurpari, ſed quod Reges paſſim vicini ea fuerint ornati. Atq; ita habes & in Gloſſis: *Curulis ſella,* θρόνος βασιλικός. Ita reperies & in aliis Scriptoribus. Neque mihi dubium, cum Rex Romanus ſellam curulem habuerit, quin frequenter uſus ſit & curru ipſo. Cum præſertim curru vehi fuerit inter ea, quibus Reges dignitatem ſuam maxime oſtentabant. Et jam ante Moſis tempora Ægyptiorum Reges uſurparunt. Inde illud de Pharaone Geneſ. c. 41. *Fecitq; eum* (Joſephum) *adſcendere ſuper currum ſuum ſecundum.* Cur *ſecundum?* quia primo ipſe vehebatur. Sed nec Hebræorum regibus videtur fuiſſe ignotus. Inde legimus illud Eliæ Prophetæ ad puerum ſuum III. Reg. cap. 18. *Aſcende, & dic Achab; junge currum tuum, & deſcende, ne occupet te pluvia.* Apud reges Perſarum nihil fuit uſitatius. B. Auguſtinus Quæſt. ex Utroq. Teſt. cap. 115. *Perſarum reges vehiculis feruntur. Nam veteres reges Perſarum nec videbantur à populis.* Quod *vehiculum* appellat, Xenophonti ἅρμα eſt, lib. VIII. Cyropæd. ubi de-

ſcribit

ſcribit Cyrum ad ſacrificium euntem: Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προυφαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ᾽ ἅρματος, ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν. *Poſt hæc vero jam ipſe Cyrus prodibat in conſpectum ex portis ſuper currum, rectam tiaram habens.* Vehitur hic Cyrus ſuper ἅρμα more Regum apud Perſas. Ideo cum Demaratum Lacedæmonium juſſiſſet petere, quod vellet Xerxes, petiit, ut liceret ſibi curru ingredi Sardes. Plutarchus in Themiſtocle: ᾐτήσατο τὴν κίδαριν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς, ἐπαράμενος εἰσελάσαι διὰ Σάρδεων. Male intelligens Briſſonius ſcribit poſtulaſſe, *ut ſibi equo inſidenti Sardes cum recta tiara ingredi liceret.* εἰσελαύνειν enim hic, non *equo inſidere*, verum *curru incedere*. Seneca lib. I. de Benef. c. 31. eandem rem commemorans: *Petiit ille, ut Sardis, maximam Aſiæ civitatem, curru vectus intraret, rectam capite tiaram geſtans: id ſolis datum regibus.* Quem locum cum adducat ipſe Briſſonius, miror, hoc non obſervaſſe. Nec enim Suidas aliter ex Philarcho, quem primum laudat Briſſonius. Verba ejus voce Τιάρα. ᾐτήσατο ἐν ὀρθῇ τῇ τιάρᾳ εἰς Σάρδεις εἰσελάσαι. Εἰσελάσαι hihil aliud hoc loco, quam *vehi curru*, ſive ἅρματι *incedere*. Ἅρμα enim illud Regum Perſicarum ſemper *currus* eſt Latinis. Curtius lib. V. c. 10. *Darius ſigno ad eundum dato, currum priſtino more conſcendit.* Seneca III. de Ira. c. 221. de vehiculo Cyri agens: *Unus ex his equus, qui trahere regium currum albi ſolebant*, &c. Porro quia curru vehi regibus Perſarum fuit uſitatum, ideo & Alexander victo Dario captaq; Perſide Babylonem curru intrat. Curtius lib. V. c. 1. *Ipſe* Alexander) *tum curru urbem ac deinde regiam intravit.* More triumphantis factum notant hoc loco; ſed revera factum more regum apud Perſas. Voluit enim ſe victorem Darij, ac regem Perſidinis Babylonisque Alexander demonſtrare. Conſvetudo iſta regum, curribus vehendi, obſervata quoq; Phrygibus & Trojanis fuit. Priamus profecto apud Homerum, cum deberet intereſſe fœderi pangendo,

-- -- Ἐκέλευσε δ᾽ ἑταίρους
Ἵππους ζευγνύμεναι -- --
Ἂν δ᾽ ἄρ᾽ ἔβη Πρίαμος, κατὰ δ᾽ ἡνία τεῖνεν ὀπίσσω.

Juſſit ſocios equos jungere, & aſcendit Priamus, habenasq; attraxit retror-

trorſum, Iliad. Γ. Neq; aliter fecere Latini. Hinc Virgilius de rege Latino, interfuturo pactis, quibus definiri certamen ſingulare inter Æneam Turnumq; debebat, lib. XII. Æn.

-- -- Ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru -- --

Ut proinde mirum eſſe nequeat, ſi hoc ipſum aſſeramus factitatum à regibus Etruſcis, & ſic ab iisdem derivatum ad Romanos, primum Reges, poſtea & magiſtratus reliquos. Sed de hiſce regum magiſtratuumq; curribus jam alibi in priore libro egimus.

Cap. XVII.
De Carpento.

Carpentum unde. Voſſius rejicitur, bis. Iſidorus exponitur. κάρπεντον. ἀπήνη. *Carpentum non eſt pilentum. Carpentum pro vehe. Vehes quid. Nonnunquam carpentum ſignificat plauſtrum, ſarracam, rhedam. Carpenta rhedarum. Codex Theodoſianus exponitur. Significat & bennam, vel eſſedum. Caſaubonus contra Iac. Gothofredum defenditur.* ἐγκύκλιος αἰώρα. *Lipſius rejicitur. Dio explicatur.* ἅρμα ὅλον. *Harmamaxa.* ἁρμάμαξαι. *Valla, Xylander, & alij notati. Harmamaxa eſt* ἀπήνη. σκηνή. *Vehiculum contectum pellibus. Clauſum vehiculum.* Καμάραι. Κάναθρα. Καμαρωτά. *Athenæi verſio rejecta.* κάναθρον *quale. Caſaubonus revellitur. Heſychius emendatur.* Περικεφαλαιόμενον. ῥεδίον. Περικεφαλαία δίφρυ. *Ad carpenta juncti equi, vel boves, iiq; vel bini, vel quaterni. Vſus Romæ ſpectabat ad matronas. Num & Veſtales. Lipſij ſententia examinatur. Tacitus exponitur. Lipſius notatur. Carpentorum uſus nullus ad ſacra. Dio explicatur. Caſaubonus rejicitur. Feſtus exponitur. Carpenta in viis. Harmamaxæ etiam virorum. Vnde dicantur. Onuphrius refutatur. Dio exponitur. Vallæ verſio rejicitur.* ἅρμα & ἁρμάμαξα *differunt. Carpenta magiſtratuum. Carpentum nunquam eſt tribunal. Petrus Faber & Savaro refutati. Tribunal quale fuerit. Faber denuo notatur, & Vopiſcus exponitur. Carpentum judiciale quare dictum. Thronus. Carpenta ſacerdotum, item Auguſtarum.*

Ad

Digitized by Google

Ad carpentum nunc accedo, de cujus appellatione ita Voſſius: *A carpendo, carpentum, ſive qua notione dicimus carpere iter, ſive potius, qua carpere eſt ſcindere, quia ex ſciſſis fieret lignis. A qua ſignificatione Gallis hodie charpentier dicitur faber tignarius, quia ligna carpit, id eſt, cadit.* Ego vero dubitare nequeo, quin Gallorum *charpentier*, ſit à Latinorum *carpentario*. Porro *carpentarius* à *carpento*, ut ex Gallico hic nil doceri debeat vel queat. Adde, quod denominationis ratio ſit nulla. Nam & reliqua vehicula non ex integris, ſed ſciſſis fiunt lignis: nec tamen ideo carpenta nominantur. Quare necdum video, cur deſerere Ovidium debeamus, qui ſic dicta putat à Carmenta. Verba ejus ſunt Feſtorum lib. I.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant:
Hæc quoq; ab Evandri dicta parente reor.

Parens Evandri, Carmenta eſt. Hinc dicta cenſet carpenta. Videturq; ejus hanc ſententiam probare hiſtoria, Plutarcho etiam in Quæſtionibus Romanis, aliisq; tradita de matronis Romanorum, quando templum poſuerunt Carmentæ, cum prohibitum ante à Senatu, recepiſſent carpentorum & vehiculorum uſum. Plutarchus ſic enarrat: *Memoria proditum eſt, matres, cum uſu vehiculorum, quibus trahendis jumenta jungũtur, Senatus ipſis interdixiſſet, inter ſe conſpiraſſe, neq; uterum gerere ſe, neq; parere velle, ac viros hac ratione ulciſci. Idq; fecerunt, donec mutata ſententia uſus vehiculorum conceſſus fuit. Exinde cum parerent, fœcunda & claræ liberorum copia, templum Carmentæ poſuere. Ea Carmenta Evandri mater fuit, nomine ſuo Themis, aut ut alij volunt, Nicoſtrata.* Sane cur Carmentæ potius, quam deæ alij, poſuerint templum, poſt impetrata denuo vehicula, ratio idonea non poteſt reddi, ſi repudiamus iſtam, quod auxilio matronis fuerit, ut exemplo ſuo vehiculis ac carpentis poſſent uti. Carpentum ergo, veluti carmentum, quod eſſet vehiculum, quali Carmenta olim utebatur. Diſſentire tamen Iſidorus videtur, quando ita habet lib. XX. c. 12. *Carpentum pompaticum vehiculi genus eſt, quaſi carrum pompaticum.* Voſſius ſic de hoc loco: *Cenſet, carpentum conflatum eſſe ex carrus & pompa. Nempe quia vehiculum eſſet honoratorum.* Mihi aliter videtur, nec deſcribi carpen-

dd 2 tum

tum ſimpliciter & Iſidoro, verum carpentum pompaticum. Atq; ita mea editio, apud Gulielmum Læmarium An. M D XCV. publicata; τὸ *pompaticum* refert ad præcedens *carpentum*, non ſubſequens *vehiculi genus*. Eſt autem carpentum pompaticum, cujus uſus eſt in pompis, Circenſibus puta, & ſimilibus, de quo poſtea dicetur. Iſtiusmodi carpentum ait vocari, quaſi carrum pompaticum, non quod τὸ *pompaticum* compoſitionem vocis *carpenti* conſtituat, quomodo enim à *pompatico*, fieri poſſit *pentum* in voce *carpentum?* Sed quod carpentum ſit velut carrus, ſive carrum. Nempe illud *pentum* appendicem τοῦ *carrum* putavit, quaſi *carripentum* eſſet dictum; ſive potius à *carro* primum *carrimen* & *carrimentum*, contracte *carmentum*, poſtea *carpentum* cenſuit eſſe factum. Quanquam vero iſta non ſint tam obſurda, tamen cauſſas nullas video idoneas, cur abire à ſententia priori debeamus. Carpentum Græci quoq; imitatione vocis Latinæ κάρπεντον dixere. Dio lib. LX. Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Item alio loco, ubi de Agrippina loquitur: Καὶ τιμὰς ἄλλας τε, καὶ τῷ καρπεντίῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι, παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. Quanquam hic ſit καρπέντιον, quod ibi κάρπεντον, ſi non vitioſa eſt ſcriptura. Alias ἀπήνην reddunt. Nam quod habet Livius lib. I. c. 48. de Tullia, Tarquinii uxore: *Carpento certe in forum invecta, evocavit virum*, id Dionyſius Halicarnaſſenſis ita reddidit: ἐπὶ τῆς ἀπήνης καθεζομένη παρελθοῦσα εἰς τὴν ἀγοράν. Eſt autem, quod notandum ante omnia, carpentum genus aliud, quam *pilentum*. Manifeſte namq; diſtinguit Livius lib. V. c. 25. *Honorem ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosq;, carpentis feſto profeſtoq; uterentur*. Neq; tamen idem ſemper, ſed varium. Primum enim eſt agreſte: quomodo leguntur *carpenta ſtercoris* apud Palladium lib. X. c. 1. *Uni jugero aſſerit Columella XXIV. ſtercoris carpenta ſufficere*. Hæc carpenta vehes ſunt. Sic enim exponit Columella ipſe lib. II. c. 16. quem locum Palladius reſpexit: *Plani loci*, ait, *jugerum duodeviginti, clivoſi quatuor & viginti vehes ſtercoris teneant*. Item c. 5. ejusdem libri. *Iugerum autem deſiderat, quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes quatuor & viginti, quod rarius, duodeviginti*. Porro vehes nullum genus ſignant vehiculi, ſed menſuræ. Columella ipſe

Digitized by Google

ipſe lib.XI. *Vehes ſtercoris habet modios octoginta*. Licet tamen aliunde diſcere, Palladium per carpenta intellexiſſe plauſtra, quia plauſtris ſtercus evehebant. Valer.Maximus lib.I. c. 7. *Corpus ſuum à caupone trucidatum tum maxime plauſtro ferri ad portam, ſtercore coopertum*. Cicero eandem rem commemorans de divin.1. *Se interfectum in plauſtrum à caupone eſſe conjectum, at ſupra ſtercus injectum*. Chryſippus, unde hæc deſumpta eſt hiſtoria, vocavit ἅμαξαν. Suidas, voce Τιμωροῦντος. Ἔιτα ἔμελλεν ἐκκομίζειν ἐφ' ἁμάξης ἀγούσης κόπρον. *Poſtea evehere ipſum voluit ſuper plauſtrum, quod vehebat ſtercus*. Sed de plauſtro alibi. Carpentum aliquando genus illud quo portantur conjuges & liberi Alanorum. Ammianus Marcellinus lib.XXXI. *Omnes ſine ſedibus fixis abſq; lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant: ubi conjuges tetra villis veſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & ad uſq; pubertatem nutriunt pueros*. Hoc genus ipſe paulo poſt *ſarracas* explicat. *Cumq; ad gramina venerint, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisque pabulis, velut carpentis civitates impoſitas vehunt*. Sed & de ſarracis alibi dicemus. Sunt vehicula interdum, quæ ad curſum publicum deſtinata, veteribus *carpenta*. Ut in libr. VIII.C.Theod.l.18. *Illud etiam ſublimitas tua obſervari omni cautione præcipiat, ne amplius in ſingulis quibusque carpentis, quam bini, aut ut ſummum terni homines invehantur*. In lege 30. ejuſdem tituli cum addito *carpenta redarum* appellantur, h.e. iſtiusmodi carpenta, qualia ſunt redæ. *Perſpicue ſanxeramus, ut in carpentis redarum menſuram ſubditam nullus excederet*. Loquitur auctor hujus legis nominatim de redis, unde cõſtat, redas eſſe, quæ interdum carpenta vocantur. Invenimus & carpenta poſita pro vehiculis, quibus homines vehebantur publicis in viis. Ita uſurpavit Apulejus lib.XII. Metam. *Romam verſus profectionem dirigo, tutusq; proſperitate ventorum, hauſi partum celerrime, ac dehinc carpento pervolavi*. Juvenalis Sat. VIII.

Præter majorum cineres, atq; oſſa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus --

Mancinellus generatim hic *vehiculum* expoſuit, Valla *currum*. Ve-

teri Scholiaſti *rheda* eſt, credo, quali faciebant iter. Nam ubi agit de ſufflamine, de quo ſequitur apud Poëtam; *inter radios mittitur, dum clivum deſcendere ceperit rheda.* Atq; tali ſenſu poni & à Floro crediderim, quando ait lib. I. c. 18. *Ante hunc diem nihil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum vidiſſes.* Nam de rhedis alias teſtantur, quod ſint propriæ Gallorum. Idem poſuit pro vehiculo ſeu curru militari Gallorum, qui alias eſt *benna*, uti ſuo loco demonſtrabo. Verba extant libro III. c. 2. *Nil tam conſpicuum in triumpho, quam rex ipſe Bituitus, diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat.* Uſurpavit & pro Britannorum curribus lib. III. c. 10. *Plena erant tumultu hoſtico littora, & trepidantia ad conſpectum rei novæ carpenta volitabant.* At hoc currus Cæſar ipſe, unde ſua Florus hauſit, *eſſeda* vocavit lib. IV. Bel. Gal. cap. 33. Inde ipſum hoc deſcribens, quod à Floro dicitur, ſic habet c. 24. *At barbari conſilio Romanorum cognito, præmiſſo equitatu & eſſedariis, quo plerumq; genere in præliis uti conſueverunt, reliquis copiis ſubſecuti, noſtros navibus egredi prohibebant.* Ex quibus omnibus jam liquet, non unius eſſe generis, ſed varij, vehiculum, quod *carpentum* nominatur. Ut ignorem, quare *virum doctiſſimum*, hoc eſt Caſaubonum, vir itidem doctiſſimus reprehenderit in Commentariis ad Codicem Theodoſianum, lib. XIV. t. 12. quod *quodcunque vehiculum apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores carpentum vocari* ſcripſerit. Interim negari non debet, eſſe tamen genus aliquod, peculiariter ſic dictũ, quod commune habet nil cum cæteris. De hoc conſtat quod ex parte fuerit cõtectum, vel ex Apulejo, qui ſic habet lib. X. Metam. *Spretis luculentis illis ſuis vehiculis, ac poſthabitis decoris prædarum carpentis, quæ partim contecta, partim revelata, fruſtra noviſſimis trahebantur conſequiis.* Dicit manifeſte, carpenta partim contecta, partim revelata fuiſſe. Erat autem tecti ratio ſemicircularis, inſtar arcus. Unde quoq; *currus arcuati* dicta ſunt carpenta, ſi qua Lipſio eſt fides. Currus arcuatos Livius commemorat lib. I. c. 21. *Ad id ſacrarium Flamines bigis, curru arcuato vehi juſſit.* Jam Lipſius exponẽs iſta in opuſculo de Veſta c. 11. *Quis ille currus arcuatus? carpentum, id eſt tectum ſuperne, & cameræ in modum.* Bene, cameræ in modum,
hoc

Digitized by Google

Hoc enim proprie *arcuatum*. Onomaſticon Argentoratenſe: *Arcuatus*, καμαρωτός. Ergo currus arcuati, carpenta camerata. Sane arcuato tecto carpenta fuiſſe operta docet nos & carpentum Agrippinæ, cujus hodieq; ſpecies ſervata eſt in nummis. Ecce tibi eam, cum effigie carpenti, quod eſt Juliæ tributum, ex nummo Illuſtriſs. Comitis Magni de la Gardie, Regni Cancellarij.

Nummum Agrippinæ carpenti exhibere figuram docet nos vel Svetonius, quando ita de Caligula, filio Agrippinæ c. 15. *Inſtituit matri Circenſes, carpentumq;, quo in pompa traduceretur.* Porro liquet, hoc carpentum tecto arcuato ſuperne fuiſſe clauſum. Neq; aliter ſe habet in carpento Juliæ. Niſi quis exiſtimet hoc valuiſſe ſolum in carpentis pompaticis. Vere namq; nummi illi nobis exhibēt pompatica carpenta, uti poſtea oſtendam. Sed tamen & Dionyſius hac cauſſa videtur ἐγκύκλιον vocaſſe. Verba ejus ſunt lib. III, ubi agit de oſtento, quod accidit Tarquinio proficiſcenti Romam. Ἀετὸς τὸν πῖλον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον ἁρπάσας ἄνω πάλιν ἀνίςη, κατὰ τὴν ἐγκύκλιον ἀιώραν φερόμενος. Hic non agitur de carpento pompatico, ſed itineribus parato. Livius eandem rem ſic memorat lib. I. c. 34. *Ibi ei carpento ſedenti cum uxore, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileum aufert, ſuperq; carpentū cum magno clamore volitavit.* Quod Livio *carpentum*, quo Tarquinius facit iter cum uxore, id Dionyſio ἐγκύκλιος ἀιώρα. Poteſt autem ἐγκύκλιον eſſe dictum, ſicut à Latinis *arcuatum.* Niſi τὸ ἐγκύκλιον revera exponamus *contectum.* Nam habemus apud Heſychium, ἐγκυκλήσω, ἐγκαλύψω. Sed fortaſſis neutrum voluit Dionyſius

nyſius, verum per ἐγκύκλιον ſimpliciter vehiculũ intellexit, quod incedit rotis, à κυκλέω, quod à κύκλοις h.e. rotis. Simili namq; ratione fecerunt & δίκυκλον, & τετράκυκλον, de quibus vehiculis jam alibi eſt dictum. Ut ſic ex hoc loco nihil liceat producere ad cõfirmanda tecta in carpentis non pompaticis. Nam Dionis locus, quo de tectis illis agi Lipſius putavit, ne huc quidem pertinet. Verba Lipſij extãt in opuſculo de Veſta c.11. *Quia igitur carpentum ita tectum & velut ſolidum perfectumq; vehiculum; Dio Caſſius dixiſſe videtur & circumſcripſiſſe,* ἅρμα ὅλον. *Vt in honoribus Iulio Cæſari, tanquam Deo decretis:* Ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις, μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν. Hic quia nominatur ἅρμα ὅλον, putavit Lipſius, ſignificare carpentum penitus tectum, ſolidum, & perfectum. Quaſi vehicula quæ nõ fuerunt tecta, dicta ſint μὴ ὅλα, & non perfecta, & perfectiora habita, quæ tecta. Atqui multa genera vehiculorum, interq; illa etiam non tecta, quæ tamen perfecta ſunt in ſuo genere. Imo vero ἅρμα ὅλον hic eſt dictum in comparatione ferculi, quod Cæſari ante fuit decretum, ſicuti oſtendimus, cum de Ferculo ageremus, nec tam in reſpectu ad partes uſurpatur, quam rei magnitudinem ac dignationem cum pondere nõ minimo atq; emphaſi declarat. Adde quod τὸ ἅρμα eo loco non carpentum ſit, ſed thenſa, quod ne Lipſius quidem ipſe nõ vidit, quando dicta verba ſic exponit: *Deniq; & currum integrum, ſive thenſam una cum Deorum ſtatuis in Circum inferri decreverunt*. Sed nimirum is putavit, carpentũ & thenſam nõ nimis diverſa fuiſſe. At nos aliud oſtendemus, quando thenſas declarabimus. quare manet adhuc dubium de tecto in carpentis vulgaribus, niſi quatenus ex Apulejo hoc colligitur. Sane Præfecti urbis carpẽtum nõ fuit tectum, ut deinceps indicabo, ſed nec de carpẽto Tarquinij certi ſumus, cum ipſi aquila ſuſtulerit pileum ſedenti in eo. At hoc fieri difficulter potuiſſe videtur, ſi carpentum fuit tectum. Nec tamen aperta omnia exiſtimo fuiſſe, verum illa ſola, quibus viri utebantur. Niſi forte ipſi illi viri eſſent delicati. Mulierum carpenta credo habuiſſe tecta ſua, ſic enim ſvadere videntur etiam pompatica carpenta, quæ vix eſt credibile tam longe ſtructura ſua receſſiſſe à vulgariter receptis. Sed & ex Perſarum harmamaxis hoc colligitur, quas *carpenta* reddidere. Gloſſæ græcolat.

Ἁρμά-

Ἁρμάμαξα, *carpentum.* Erant quidem harmamaxæ peculiares Perſarum. Unde Maximus Tyrius Serm. 34. θαυμάζεις τιάραν Μηδικὴν, καὶ τράπεζαν βαρβαρικὴν, καὶ ἁρμάμαξαν Περσικήν. *Miraris tiaram Medicam, & menſam Barbaricam, & harmamaxam Perſicam.* Et hæc cauſſa, quare Curtius ſuo, non Latino reddere vocabulo voluerit lib. III. c. 3. *Quindecim inde, quas armamaxas appellant, ſequebantur.* Valla vertit *eſſedas* apud Herodotum in Polymnia. Xylander, vel quisquis alius interpres Dionis, *bigas* lib. LIX. Verum neutrum explicat τὸ ἁρμάμαξα. Proxime accedit *carpentum*, vel propter hoc ipſum, quoniam ἁρμάμαξα habuit lectum. Ita docet Plutarchus in Themiſtocle, ubi de Perſarum cura circa uxores pelliceſq; cuſtodiendas: Τὰς παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. *Pellices anxia ſepiunt cuſtodia, ne à quoquam non domeſtico conſpiciantur, ſed in itinere ſub tectis undiquaq; clauſæ harmamaxis vehuntur.* Diodorus Siculus rem eandem memorans ſic ait lib. XI. Ἔθος ἦν παρὰ τοῖς Πέρσαις τὸν ἄγοντα πολλακὴν τῷ βασιλεῖ, κομίζειν ταύτην ἐπὶ ἀπήνης κεκρυμμένην. Ubi nominat ἀπήνην, quæ Plutarcho ἁρμάμαξα, quod obſervandum. Neq; tamen tectum ſcribit fuiſſe vehiculum, ſed pellicem. Ut de harmamaxà videatur poſſe dubitari, cum Plutarchus quoq; memoret ſolummodo σκηνὰς ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν, hoc eſt, quaſi tuguriola ſeu tentoriala ſuper harmamaxis. Sed opinor ſicuti carpenta, ſic & harmamaxas generis non ejusdem fuiſſe, alias tectas, alias apertas, vel potius apertis, quotiens ita viſum eſſet, ſuperne tecta potuiſſe imponi, hocq; factum eſſe, cum mulieres ipſis veherentur. Σκηναὶ profecto, quas commemorat Plutarchus, explicari nequeunt, ut ad harmamaxas nihil referantur. Idem docet Xenophon lib. VI. Cyropæd. ubi de Panthea: καὶ αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι αὐτὴν ἀπῆγον εἰς τὴν ἁρμάμαξαν, καὶ κατακλίναντες κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. *Ancillæ capientes ipſam deduxerunt ad harmamaxam, inq; ea compoſuerunt, & operuerunt tabernaculo.* Τῇ σκηνῇ ait, ut appareat de eo loqui, quo ſolenniter harmamaxa tegi conſveverat. Pari modo quod de Dario refert Arrianus lib. III. Βῆσσος δὲ καὶ οἱ ξὺν αὐτῷ τέως μὲν ἐφ' ἁρμαμάξης Δαρεῖον μετὰ σφῶν ἐκόμιζον: id ſic reddit Curtius lib.

V.c.12. *Rex captivus ſervorum ſuorum in ſordidum vehiculum pellibus undiq; contectum imponitur.* Ἁρμάμαξα eſt *vehiculum pellibus undiq; contectum*. Juſtinus *clauſum vehiculum* nuncupavit lib.XI. c.15. *Cognovit Darium clauſo vehiculo per noctem exportatum*. Habuerunt igitur auctore Plutarcho σκηνὰς, id eſt tecta, tuguriola, tentoriola, qualia & in carpentis ideo fuiſſe credimus, quoniam ἁρμάμαξαι ſunt carpenta, ſicut vidimus. Niſi quod in harmamaxis poſſent tolli, in carpentis forte non poſſent, quæ prima vehiculi utriusq; differentia fuiſſe videtur. Sed & hæc fortaſſis cauſſa eſt, quare Herodotus appellaverit καμάρας lib.I. Nec enim de alio agere vehiculo vel inde colligo, quod de Babyloniis loquatur, tum adjectis Perſico imperio, & à quibus, ut id genus alia, Perſæ forſan didicere. Πολλαὶ καὶ οὐκ ἀξιουμέναι ἀναμίσγεσθαι τῇσι ἄλλῃσι, οἷα πλούτῳ ὑπερφρονέουσαι ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι, πρὸς τὸ ἱερὸν ἑστᾶσι. Valla ita verrit: *Cæterum quum pleræq; ſint divitiis tumentes, quæ ſui copiam facere recuſent, hæ vehiculis cameratis vectæ, pro templo conſiſtunt.* Ubi *camerata vehicula*, ſunt tecta cameris, id eſt velut curvis fornicibus, ſive arcubus, unde *arcuata* Livij exemplo poſſent nuncupari. Meminit hujus loci Pollux, & exponit στεγαστὰ ὀχήματα lib.X.c.12. Τὰ δὲ κατάστεγα καὶ στεγαστὰ ὀχήματα καὶ καμάραι. Οὕτω γὰρ ὠνόμασεν Ἡρόδοτος. *Tecta & operta vehicula & camaræ; ſic enim Herodotus appellat.* Athenæus ab his καμάραις quædam Spartanarum virginū vehicula vocat κάναθρα καμαρωτά. Verba extant lib. IV.c.7. Τῶν δὲ παρθένων αἱ μὲν ἐπὶ κανάθρων καμαρωτῶν ξυλίνων ἁρμάτων φέρονται, πολυτελῶς κατεσκευασμένων. Ubi perperam interpres: *Virginum autem aliæ canathris tectæ, aut ſub fornice ligneorum curruum vehuntur, magno ſumptu ornatorum.* Quaſi ſermo ſit de pluribus generibus, & canathra tantum tecta fuerint. Canathrum non tectum fuit, ſed vehiculum Laconicum ex ligneis bacillis contextum: inde eſt, quod ἅρμα ξύλινον appellat. Nempe κάναθρον alias fiebat ex cannis, hoc eſt arundinibus, unde quoq; habebat nomen. Heſychius: Κάνναι, ψίαθοι, καὶ τὰ αἰγύπτια πλέγματα, ἀφ' ὧν καὶ τὰ κάναθρα. *Cannæ, ſtoreæ, & contexta Ægyptiaca, è quibus fiunt & canathra.* At illa Laconica erant ex bacillis ligneis. Hoc amplius habebant quoq; tecta. Inde vocat non κάναθρα ſimpliciter, ſed

κάνα-

κάναθρα καμαρωτά. Ubi καμαρωτὰ ſunt camerata vel concamerata, quomodo & Germani mei hodie genus non abſimile Kammerwagen nuncupat. Nam quod Caſaubonus κάναθρον in univerſum à Didymo exponi putat καμαρωτὸν ξύλινον ἅρμα ad dictum Athenæi locum c.6. ſine dubio erroneum eſt. Nam nec πείρινθα vel ὑπερτερίν, vel ploxemum aut ſirpiculum, quibus appellationibus alias veniſſe ait, tectum genus vehiculi ac ne vehiculum quidem ſignificant. Itaq; hoc pertinet privatim ad Laconum κάναθρα. Hæc erant καμαρωτὰ, ſive tecta, non contextu aliquo ex cannis, calamisve, verum lignis. Atq; hactenus revera carpentis ſimilia. Rectiſſimeq; Caſaubonus: *Cantharis Spartanarum virginum reſpondent Romanorum carpenta & pilenta, quibus ad deorum ædes feminæ vehebantur, item plebeja arceræ & capſi.* Quod de capſis & arceris adnectit, melius omiſiſſe poterat. Nam *capſa* non vehiculum, ſed ejus pars eſt, ſicut alibi oſtendi. *Arcera* vero nil commune habet cum carpento, ut proin utrique generi Spartanorum canathra non potuerint reſpondere. Verum de carpenti tecto ſatis. Rotas quod concernit eas vero habuere duas, ſi ſic omnia fuere ſtructa, ſicuti pompatica. Plures certe non cernuntur in eorum imaginibus exhibitis ſuperius. Neque tamen auſim hoc de cunctis affirmare. Nam Præfecti urbis video habuiſſe quatuor, ut poſt indicabo. Neſcio quoque an ex eo fuerit genere, quod pependit inter rotas. Nam videtur velle, quod ἐγκύκλιον αἰώραν appellavit Dionyſius. Αἰώρα certe Græcis, quicquid in ſublimi ſuſpenſum eſt, ut fiſcella, in qua caſeus exſiccatur, lectus penſilis, & id genus. Inde & Heſychius: ἀιωρήσας, ἐκκρεμάσας; & Phavorinus: αἰωροῦμαι, ἐν ἀέρι φέρομαι. Juvat, quod vehiculum fuit delicatum, maximeq; uſurpatum mulieribus. Trahebatur vero carpentum à mulabus plurimum. Ideo habemus *carpentum mulare* apud Lampridium in Heliogabalo c.4. *Facta ſunt ſenatusconſulta, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari.* Atq; *mulionem* ad carpentum apud Auctorem Viror. Illuſtr. c.7. *Mulionem evitantem ſuper ipſum corpus carpentum agere præcepit.* Loquitur de carpento Tulliæ, Tarquinii uxoris, de quo agens Dionyſius non modo & ipſe nominat ὀρεωκόμον, i.e. mulionem, ſed & mulas, deniq; quod La-

tinis omnibus carpentum eſt, hac de cauſſa vocat ἀπήνην. Verba ejus extant lib. IV. Στενοῦ δὲ ὄντες πάνυ τοῦ στενωποῦ δι' οὗ τὴν ἀπήνην ἔδει διελθεῖν, αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι ἐπὶ τὸ τῆς ὄψεως ἐλεεινὸν ἐπέστη. *Cumq; admodum anguſtus eſſet vicus, qua carpentum agendum erat, mulabusq; ad conſpectum cadaveris pavefactis, ipſe quoq; mulio, qui ducebat eas commotus eſſet tam miſerabili ſpectaculo, &c.* Nempe vehiculum mulare Græcis proprie ἀπήνη. Scholiaſtes Pindari Olymp. V. Ἀπήνη δέ ἐστιν ἅρμα ἐξ ἡμιόνων ζευχθέν. *Apene currus eſt mulis junctus.* Ad eundem modum habet Phavorinus, & Heſychius: ἀπήνη, ἅμαξα, οἱ δὲ ζεῦγος ἡμιόνων. *Apene, vehiculum; alij vocant bigam mularem.* Aliquando dicitur λαπήνη, vel λαμπήνη. Quod poſterius occurrit apud Pollucem lib. X. c. 13. ubi perperam *lecticam* explicarunt. Theodoretus Quæſt. 60. in 3. Reg. Λαμπήνη εἶδός ἐστιν ἁρμαμάξης, ὥσπερ ἂν καὶ ἀπήνη. *Lampene, genus harmamaxæ, ut & apene.* Atq; quia eadem fuere hæc vehicula cum carpentis, ideo & leguntur tecta. Heſychius: Λαμπήνη, εἶδος ἁμάξης, ἐφ' ἧς ὀχοῦνται. ἔνιοι, ἀπήνη. ἢ ἁρμαμάξης περιφανοῦς βασιλικῆς. ἢ ῥεδίον περικεφαλαιόμενον ὅ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Sic puto locum valde depravatum emendandum. Veteres habuere ἀπήνη, ἢ ἅρμα ἁμάξης, item, ἢ ῥαβδίον περὶ κεφαλὴν, ex quo fecere, ἢ ῥάδιον περιφανὲς ex Suida. Verum in priori mala eſt diſtinctio, in poſteriori nimis longe omnia recedunt. Ῥέδιον περικεφαλαιόμενον interpretor rhedã, quæ ſuperne tecto rotundo velut galea eſt operta. Quomodo περικεφαλαίαν δίφρυ ἁρμάλιυ Auctor Etymologici Magni exponit ἀπήνα, ut totius loci ea ſit ſententia. *Lampene, ſpecies vehiculi, in quo vehuntur, (alij vocant apene) aut harmamaxæ nobilis & regiæ; aut rheda galeata, id eſt currus contectus.* Niſi malis in poſtremis ἢ ἰρήδιον περὶ κεφαλὴν, cum ſit apud Suidam ἴρδιον. & accipere de corona radiata, ut λαμπήνη ſit à λάμπω, *fulgeo*, ac tandem legere ἢ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Qvicqvid ſit de lectione, hoc apparet, λαμπήνην vel ἀπήνην eſſe vehiculum σκεπαστὸν, id eſt, contectum. Id qvod & de harmamaxa diſcimus ex hoc loco, in qvo λαμπήνη per ἁρμάμαξαν exponitur; Qvemadmodum ſuperius & à Theodoreto factum. Neq; aliter Plutarchus in Themiſtocle, ubi de pellicibus Perſarum: Παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατασκευασθείσης

ἀπήνης καταδὺς ἐκομίζετο. Qvod ante ἁρμάμαξαν, id poſt ἀπήνην nominat. Qvanqvam, cum adjiciat τοιαύτης ἀπήνης, id eſt, *hujusmodi apenes*, ſimul oſtendit, non fuiſſe unum ſemper genus, ſed ἀπήνην unam hoc, aliam alio modo fuiſſe paratam, id qvod ſupra qvoqve, cum de apene Circenſi vel Olympica loqveremur, teſtati ſumus. Sanè, qvoniam apene tecta fuit, ideò qvod Seniores, καὶ ἤνεγκαν τὰ δῶρα αὐτῶν ἔναντι Κυρίου ἓξ ἁμάξας λαμπηνικάς, id Interpres vetus vertit: *Obtulerunt munera coram Domino ſex plauſtra tecta.* Omnes tamen trahebantur mulis vel mulabus, ſicut ante diximus. Ideò Homerus ipſe Il. Ω. v. 324.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην.

Ante quidem muli trahebant quatuor rotarum apenen. Atq; Apollonius Argonaut. lib. III. v. 840.

Ἐσσυμένως οὐρῆας ὑποζεύξασθαι ἀπήνῃ.

Feſtinatè mulos adjungere apene. Neq; aliter de harmamaxa Cteſias in excerptis apud Photium: Αἱ γὰρ ἄγουσαι τὴν ἁρμάμαξαν ἡμίονοι, ὥσπερ ἀναμένουσαι καὶ τὸν τοῦ παιδὸς νεκρὸν, οὐκ ἤθελον πορεύεσθαι. *Nam mulæ, quæ harmamaxam trahebant, tanquam filii, cadaver expectarent, iter facere nolebant.* In carpentis tamen credo uſurpatos aliqvando eqvos. Ita ſanè videas in carpento Præfecti urbis in Notitia Imperii. Qvanqvam illud ipſum docere videatur, factum eſſe in carpentis virorum, non & mulierum. Qvin imò & boves in carpentis legimus. Lampridius in Heliogab. cap. 4. *Facta ſunt Senatusconſulta ridicula de legibus matronalibus, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum.* Heliodorus tribûit & harmamaxis. Ita namq; habet lib. III. Æthiop. ubi agit de Chariclea: Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἁρμαμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. *Vehebatur harmamaxa, quam jugum album boum trahebat.* Numerus animalium binarius plurimum fuit. Sic videmus in nummis, antea propoſitis, qvibus carpenta exhibentur. Similiter ἀπήνη hac de cauſſa ζεῦγος ἡμιόνων dicta Heſychio; Et Polybius in Excerptis XXXI. Καὶ τῶν ὀρεωκόμων, καὶ τοῦ ζεύγους, καὶ τῆς ἀπήνης αὐτῆς ὑπαρχούσης. *Mulionibus, & bijugis, & apene ſua exiſtente.* Sed & in harmamaxa paulò ante Heliodorus συνωρίδα λευκὴν memoravit, qvo id ipſum indicatur. Συνωρὶς enim duos tantum notat junctos ſive eqvos, ſive alios jugales, uti alias tradidimus. At carpentum Præfe-

cti Urbis in Notitia Imperii qvatuor juncta habet animalia. Qvod, opinor, accidit & in aliis. Uſus carpentorum maximè ſpectabat ad mulieres, nominatimq; matronas honeſtiores. Apud Romanos ſanè Tullia, Tarqvinii uxor, qvi deinde Rex eſt factus, uſa carpento. Inde Livius de ea, *carpento invecta in forum,* item, *carpentum flexit in Vrbium vicum,* item, *per patris corpus carpentum egit.* Qvanqvam ignorem, an tum pertinuerit ad alias, qvam Reginas vel ex regia ſtirpe oriundas. Saltem libera Republica videmus impetraſſe hoc peculiaris beneficii cauſſa, qvod conferendo in publicum omnem mundum ſuum civitati præſtiterant, ut ex eo votum Apollini à Camillo nuncupatum ſolveretur. Meminit Livius lib. V. cap. 25. *Grata ea res, ut qua maximè, Senatui fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosque, carpentis feſto profeſtoque uterentur.* Ergo, ſi is honor tum his habitus, carpentis antea non fuerunt uſæ. Nec enim fuiſſet honor, ſi conceſſum eſſet id, qvo ante utebantur. At temporibus belli Punici ſecundi conſvetudo iſta eſt ſublata. Nam Q. Fabio & T. Sempronio CSS. interdictum matronis, ne porro uterentur, qvoniam ad ipſas portas urbis graſſante Annibale inconveniens videbatur ſuperbire mulieres, reliqvis omnibus in timore luctuq; conſtitutis. Factaq; lex auctore Oppio, Tribuno plebis, *ne qua mulier juncto vehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſſa, veheretur,* ſicut idem Livius lib. xxxiv. cap. 1. teſtatur. Qvæ tamen lex vigeſimo poſt anno iterum eſt abrogata, vel ob continuas matronarum preces, ut vult Livius ejusdem libri cap. 8. vel ob earum conſpirationem tacitam, qva convenerant inter ſe, ne qva uterum gereret aut pareret, niſi honor priſtinus ſibi redderetur, uti tradit Plutarchus in Qvæſtionibus Rom. Sic deinde manſit carpentorum uſus apud matronas. Qvæ Romanorum, eadem vicinarum gentium fuiſſe conſvetudo videtur, maximè Latinorum, ut apud ipſos matronæ veherentur carpentis. Ideò L. Valerius cauſſam matronarum agens contra legem Oppiam apud Livium dicto libro, cap. 7. *At herclè, univerſis dolor & indignatio eſt, quum ſociorum Latini nominis uxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi*

adempta

ademta ſint: Quum inſignes eas eſſe auro & purpura, quum illas vehi per urbem, ſe pedibus ſequi. Jam ut carpenta ſpectarunt ad matronas, ita neſcio, an ad virgines etiam, apud Romanos. Niſi fortè ad Veſtales, ſicut qvidem Lipſius exiſtimat. Qvanqvam loca veterum, qvæ pro hac ſententia adducit, nihil evidenter probent. Nam Prudentius qvidem de pilentis loqvitur, qvæ fruſtra Lipſius exiſtimat à carpentis nil fuiſſe diverſa. Plutarchus de φορείῳ, id eſt, ſella, vel lectica. Tacitus verò nullam Veſtalium facit mentionem. Verba ejus XII. Ann. *Suum quoque faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos, Sacerdotibus & Sacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat fœminæ.* Hic Sacerdotes Lipſius exiſtimat intelligendas de Veſtalibus, qvod eqvidem neceſſe non eſt. Magis inde qvis colligeret, qvod indultum ipſis fuerit jus omne matronarum. Qvanqvam hoc ab Auguſto demum factum teſte Dione lib. LV. Ταῖς ἀειπαρθένοις πάνθ᾽, ὅσαπερ καὶ τεκοῦσαι εἶχον, ἐχαρίσατο. *Veſtalibus virginibus omnia, quæ matres habebant, indulſit.* Ita ergo & indulſerit iiſdem, vehi carpentis. Niſi qvis exiſtimet, exoleviſſe tum carpentorum uſum, receptis ſcilicet lecticis, qvæ eſt Lipſii ſententia. Sic enim ait ad ſuperiorem locum Taciti: *Olim commune fuiſſe videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad ſacra. Sed exolevit ſcilicet ille mos, utique poſt repertas lecticas, & manſit ſaltem in veneratione Sacerdotum Deorumque. Prima Meſſalina honorem hunc à Senatu cepit:* Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, *ait Dio,* τὴν προεδρίαν, ἣν καὶ Λιουία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. *Et juxta eam Agrippina nunc, de qua idem Scriptor:* Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλῖνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. At hic multa ſunt non ſatis proba. Primum enim totum falſum, qvod carpentis ſcribit uſas ad ſacra matronas. Nunqvam vehebantur ad ea carpentis, ſed pilentis, ut deinde demonſtrabo. Poſtea Meſſalinæ dicit primum datum honorem, ut carpento veheretur ad ſacra, putatq; ſe probare ex Dione. At verò Dio nil de ſacris, ſed ſimpliciter: Καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Sed ſic tamen poſtea. At verò ἐν ταῖς πανηγύρεσι non ſignificat *in ſacris,* verum *in conventibus publicis,* per qvos fallor, admodum, ſi non intellexit Circenſes. *Ludos* generatim

Digitized by Google

Munerum editores, alijque, ut confirmat Chimentellius. Quos proinde vero ſimile, habuiſſe jus vehiculi prædicti. Ante cunctos vero ſella curuli uſus Rex Romanus. Unde Macrobius lib. I. Satur. c. 6. *Tullus Hoſtilius Hoſti filius rex Romanorum tertium debellatis Hetruſcis ſellam curulem lictoresq́, & togam pictam atq́ prætextam, quæ inſignia magiſtratuum Hetruſcorum erant, primus ut Romæ haberentur, inſtituit.* Neq; alia, opinor, cauſſa, quare *ſella regia* eſt dicta. Livius lib. I. c. 20. de Flamine agens: *Curuli ſella regia adornavit.* Nempe ſella hæc inſigne regis. Virgilius lib. XI. Æneid.

Et ſellam regni trabeamq́ inſignia noſtri.

Servius hoc loco: *Bene, noſtri: Romanorum enim Imperatorum inſigne fuit ſella curulis & trabea.* Quaſi pertinuerit ad ſolos Imperatores. Poëta ipſe de regibus teſtatur, nominatimq; de Latinis. Neq; aliter res ſeſe habuit cum regibus populorum reliquorum. Imo proprium hoc decus Regum apud veteres fuiſſe aſſerit Donatus iſto loco. *Idcirco,* ait, *addidit, Regni inſignia noſtri, ut appareat, ſellam & trabeam ſolis eſſe regibus attributam.* Recte igitur curulis ſella Livio eſt regia, non quod Reges Romani tum habuerint, poſtea enim demum à Tarquinio cœpit uſurpari, ſed quod Reges paſſim vicini ea fuerint ornati. Atq; ita habes & in Gloſſis: *Curulis ſella,* θρόνος βασιλικός. Ita reperies & in aliis Scriptoribus. Neque mihi dubium, cum Rex Romanus ſellam curulem habuerit, quin frequenter uſus ſit & curru ipſo. Cum præſertim curru vehi fuerit inter ea, quibus Reges dignitatem ſuam maxime oſtentabant. Et jam ante Moſis tempora Ægyptiorum Reges uſurparunt. Inde illud de Pharaone Geneſ. c. 41. *Fecitq́ eum* (Joſephum) *adſcendere ſuper currum ſuum ſecundum.* Cur *ſecundum?* quia primo ipſe vehebatur. Sed nec Hebræorum regibus videtur fuiſſe ignotus. Inde legimus illud Eliæ Prophetæ ad puerum ſuum III. Reg. cap. 18. *Aſcende, & dic Achab; junge currum tuum, & deſcende, ne occupet te pluvia.* Apud reges Perſarum nihil fuit uſitatius. B. Auguſtinus Quæſt. ex Utroq. Teſt. cap. 115. *Perſarum reges vehiculis feruntur. Nam veteres reges Perſarum nec videbantur à populis.* Quod *vehiculum* appellat, Xenophonti ἅρμα eſt, lib. VIII. Cyropæd. ubi deſcribit

ſcribit Cyrum ad ſacrificium euntem: Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προὐφαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ' ἅρματος, ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν. *Poſt hæc vero jam ipſe Cyrus prodibat in conſpectum ex portis ſuper currum, rectam tiaram habens.* Vehitur hic Cyrus ſuper ἅρμα more Regum apud Perſas. Ideo cum Demaratum Lacedæmonium juſſiſſet petere, quod vellet Xerxes, petiit, ut liceret ſibi curru ingredi Sardes. Plutarchus in Themiſtocle: ᾐτήσατο τὴν κίδαριν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς, ἐπαράμενος εἰσελάσαι διὰ Σάρδεων. Male intelligens Briſſonius ſcribit poſtulaſſe, *ut ſibi equo inſidenti Sardes cum recta tiara ingredi liceret.* εἰσελαύνειν enim hic, non *equo inſidere*, verum *curru incedere*. Seneca lib. I. de Benef. c. 31. eandem rem commemorans: *Petiit ille, ut Sardis, maximam Aſiæ civitatem, curru vectus intraret, rectam capite tiaram geſtans: id ſolis datum regibus.* Quem locum cum adducat ipſe Briſſonius, miror, hoc non obſervaſſe. Nec enim Suidas aliter ex Philarcho, quem primum laudat Briſſonius. Verba ejus voce Τιάρα. ᾐτήσατο ἐν ὀρθῇ τῇ τιάρᾳ εἰς Σάρδεις εἰσελάσαι. Εἰσελάσαι hihil aliud hoc loco, quam *vehi curru*, ſive ἅρματι *incedere*. Ἅρμα enim illud Regum Perſicarum ſemper *currus* eſt Latinis. Curtius lib. V. c. 10. *Darius ſigno ad eundum dato, currum priſtino more conſcendit.* Seneca III. de Ira. c. 221. de vehiculo Cyri agens: *Vnus ex his equus, qui trahere regium currum albi ſolebant*, &c. Porro quia curru vehi regibus Perſarum fuit uſitatum, ideo & Alexander victo Dario captaq; Perſide Babylonem curru intrat. Curtius lib. V. c. 1. *Ipſe Alexander) tum cur urbem ac deinde regiam intravit.* More triumphantis factum notant hoc loco; ſed revera factum more regum apud Perſas. Voluit enim ſe victorem Darij, ac regem Perſidinis Babylonisque Alexander demonſtrare. Conſuetudo iſta regum, curribus vehendi, obſervata quoq; Phrygibus & Trojanis fuit. Priamus profecto apud Homerum, cum deberet intereſſe fœderi pangendo,

— — Ἐκέλευσε δ' ἑταίρους
Ἵππους ζευγνύμεναι — —
Ἂν δ' ἄρ' ἔβη Πρίαμος, κατὰ δ' ἡνία τεῖνεν ὀπίσσω.

Juſſit ſocios equos jungere, & aſcendit Priamus, habenasq; attraxit retror-

trorſum, Iliad. Γ. Neq; aliter fecere Latini. Hinc Virgilius de rege Latino, interfuturo pactis, quibus definiri certamen ſingulare inter Æneam Turnumq; debebat, lib. XII. Æn.

-- -- Ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru -- --

Ut proinde mirum eſſe nequeat, ſi hoc ipſum aſſeramus factitatum à regibus Etruſcis, & ſic ab iiſdem derivatum ad Romanos, primum Reges, poſtea & magiſtratus reliquos. Sed de hiſce regum magiſtratuumq; curribus jam alibi in priore libro egimus.

Cap. XVII.

De Carpento.

Carpentum unde. Voſſius rejicitur, bis. Iſidorus exponitur. κάρπεντον. ἀπήνη. *Carpentum non eſt pilentum. Carpentum pro vehe. Vehes quid. Nonnunquam carpentum ſignificat plauſtrum, ſarracam, rhedam. Carpenta rhedarum. Codex Theodoſianus exponitur. Significat & bennam, vel eſſedum. Caſaubonus contra Iac. Gothofredum defenditur.* ἐγκύκλιος αἰώρα. *Lipſius rejicitur. Dio explicatur.* ἅρμα ὅλον. *Harmamaxæ.* ἁρμάμαξαι. *Valla, Xylander, & alij notati. Harmamaxa eſt* ἀπήνη. σκηνή. *Vehiculum contectum pellibus. Clauſum vehiculum.* Καμάραι. Κάναθρα. Καμαρωτά. *Athenæi verſio rejecta.* κάναθρον *quale. Caſaubonus revellitur. Heſychius emendatur.* Περικεφαλαιόμενον. Ῥεδίον. Περικεφαλαία δίφρυ. *Ad carpenta juncti equi, vel boves, iiq; vel bini, vel quaterni. Vſus Romæ ſpectabat ad matronas. Num & Veſtales. Lipſij ſententia examinatur. Tacitus exponitur. Lipſius notatur. Carpentorum uſus nullus ad ſacra. Dio explicatur. Caſaubonus rejicitur. Feſtus exponitur. Carpenta in viis. Harmamaxæ etiam virorum. Vnde dicantur. Onuphrius refutatur. Dio exponitur. Vallæ verſio rejicitur.* ἅρμα & ἁρμάμαξα *differunt. Carpenta magiſtratuum. Carpentum nunquam eſt tribunal. Petrus Faber & Savaro refutati. Tribunal quale fuerit. Faber denuo notatur, & Vopiſcus exponitur. Carpentum judiciale quare dictum. Thronus. Carpenta ſacerdotum, item Auguſtarum.*

Ad

Digitized by Google

AD carpentum nunc accedo, de cujus appellatione ita Voſſius: *A carpendo, carpentum, ſive qua notione dicimus carpere iter, ſive potius, qua carpere eſt ſcindere, quia ex ſciſſis fieret lignis. A qua ſignificatione Gallis hodie charpentier dicitur faber tignarius, quia ligna carpit, id eſt, cædit.* Ego vero dubitare nequeo, quin Gallorum *charpentier*, ſit à Latinorum *carpentario*. Porro *carpentarius* à *carpento*, ut ex Gallico hic nil doceri debeat vel queat. Adde, quod denominationis ratio ſit nulla. Nam & reliqua vehicula non ex integris, ſed ſciſſis fiunt lignis: nec tamen ideo carpenta nominantur. Quare necdum video, cur deſerere Ovidium debeamus, qui ſic dicta putat à Carmenta. Verba ejus ſunt Feſtorum lib. I.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant:
Hæc quoq; ab Evandri dicta parente reor.

Parens Evandri, Carmenta eſt. Hinc dicta cenſet carpenta. Videturq; ejus hanc ſententiam probare hiſtoria, Plutarcho etiam in Quæſtionibus Romanis, aliisq; tradita de matronis Romanorum, quando templum poſuerunt Carmentæ, cum prohibitum ante à Senatu, recepiſſent carpentorum & vehiculorum uſum. Plutarchus ſic enarrat: *Memoria proditum eſt, matres, cum uſu vehiculorum, quibus trahendis jumenta jungũtur, Senatus ipſis interdixiſſet, inter ſe conſpiraſſe, neq; uterum gerere ſe, neq; parere velle, ac viros hac ratione ulciſci. Idq; fecerunt, donec mutata ſententia uſus vehiculorum conceſſus fuit. Exinde cum parerent, fœcundæ & claræ liberorum copia, templum Carmentæ poſuere. Ea Carmenta Evandri mater fuit, nomine ſuo Themis, aut ut alij volunt, Nicoſtrata.* Sane cur Carmentæ potius, quam deæ alij, poſuerint templum, poſt impetrata denuo vehicula, ratio idonea non poteſt reddi, ſi repudiamus iſtam, quod auxilio matronis fuerit, ut exemplo ſuo vehiculis ac carpentis poſſent uti. Carpentum ergo, veluti carmentum, quod eſſet vehiculum, quali Carmenta olim utebatur. Diſſentire tamen Iſidorus videtur, quando ita habet lib. XX. c. 12. *Carpentum pompaticum vehiculi genus eſt, quaſi carrum pompaticum.* Voſſius ſic de hoc loco: *Cenſet, carpentum conflatum eſſe ex carrus & pompa. Nempe quia vehiculum eſſet honoratorum.* Mihi aliter videtur, nec deſcribi carpen-

tum ſimpliciter & Iſidoro, verum carpentum pompaticum. Atq; ita mea editio, apud Gulielmum Læmarium An. M D XCV. publicata; τὸ *pompaticum* refert ad præcedens *carpentum*, non ſubſequens *vehiculi genus*. Eſt autem carpentum pompaticum, cujus uſus eſt in pompis, Circenſibus puta, & ſimilibus, de quo poſtea dicetur. Iſtiusmodi carpentum ait vocari, quaſi carrum pompaticum, non quod τὸ *pompaticum* compoſitionem vocis *carpenti* conſtituat, quomodo enim à *pompatico*, fieri poſſit *pentum* in voce *carpentum?* Sed quod carpentum ſit velut carrus, ſive carrum. Nempe illud *pentum* appendicem τοῦ *carrum* putavit, quaſi *carripentum* eſſet dictum; ſive potius à *carro* primum *carrimen* & *carrimentum*, contracte *carmentum*, poſtea *carpentum* cenſuit eſſe factum. Quanquam vero iſta non ſint tam obſurda, tamen cauſſas nullas video idoneas, cur abire à ſententia priori debeamus. Carpentum Græci quoq; imitatione vocis Latinæ κάρπεντον dixere. Dio lib. LX. Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Item alio loco, ubi de Agrippina loquitur: Καὶ τιμάς ἄλλας τε, καὶ τῷ καρπεντίῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι, παρὰ τῆς Βουλῆς ἔλαβεν. Quanquam hic ſit καρπέντιον, quod ibi κάρπεντον, ſi non vitioſa eſt ſcriptura. Alias ἀπήνην reddunt. Nam quod habet Livius lib. I. c. 48. de Tullia, Tarquinii uxore: *Carpento certe in forum invecta, evocavit virum*, id Dionyſius Halicarnaſſenſis ita reddidit: ἐπὶ τῆς ἀπήνης καθεζομένη παρῆν εἰς τὴν ἀγοράν. Eſt autem, quod notandum ante omnia, carpentum genus aliud, quam *pilentum*. Manifeſte namq; diſtinguit Livius lib. V. c. 25. *Honorem ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosq;, carpentis feſto profeſtoq; uterentur*. Neq; tamen idem ſemper, ſed varium. Primum enim eſt agreſte: quomodo leguntur *carpenta ſtercoris* apud Palladium lib. X. c. 1. *Uni jugero aſſerit Columella XXIV. ſtercoris carpenta ſufficere*. Hæc carpenta vehes ſunt. Sic enim exponit Columella ipſe lib. II. c. 16. quem locum Palladius reſpexit: *Plani loci*, ait, *jugerum duodeviginti, clivoſi quatuor & viginti vehes ſtercoris teneant*. Item c. 5. ejusdem libri. *Iugerum autem deſiderat, quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes quatuor & viginti, quod rarius, duodeviginti*. Porro vehes nullum genus ſignant vehiculi, ſed menſuræ. Columella

ipſe

Digitized by Google

ipſe lib. XI. *Vehes ſtercoris habet modios octoginta.* Licet tamen aliunde diſcere, Palladium per carpenta intellexiſſe plauſtra, quia plauſtris ſtercus evehebant. Valer. Maximus lib. I. c. 7. *Corpus ſuum à caupone trucidatum tum maxime plauſtro ferri ad portam, ſtercore coopertum.* Cicero eandem rem commemorans de divin. 1. *Se interfectum in plauſtrum à caupone eſſe conjectum, at ſupra ſtercus injectum.* Chryſippus, unde hæc deſumpta eſt hiſtoria, vocavit ἅμαξαν. Suidas, voce Τιμωροῦντος. Ἔιτα ἔμελλεν ἐκκομίζειν ἐφ' ἁμάξης ἀγούσης κόπρον. *Poſtea evehere ipſum voluit ſuper plauſtrum, quod vehebat ſtercus.* Sed de plauſtro alibi. Carpentum aliquando genus illud quo portantur conjuges & liberi Alanorum. Ammianus Marcellinus lib. XXXI. *Omnes ſine ſedibus fixis abſq; lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant: ubi conjuges tetra villis veſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & ad usq; pubertatem nutriunt pueros.* Hoc genus ipſe paulo poſt *ſarracas* explicat. *Cumq; ad gramina venerint, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisque pabulis, velut carpentis civitates impoſitas vehunt.* Sed & de ſarracis alibi dicemus. Sunt vehicula interdum, quæ ad curſum publicum deſtinata, veteribus *carpenta.* Ut in libr. VIII. C. Theod. l. 18. *Illud etiam ſublimitas tua obſervari omni cautione præcipiat, ne amplius in ſingulis quibusque carpentis, quam bini, aut ut ſummum terni homines invehantur.* In lege 30. ejusdem tituli cum addito *carpenta redarum* appellantur, h. e. iſtiusmodi carpenta, qualia ſunt redæ. *Perſpicue ſanxeramus, ut in carpentis redarum menſuram ſubditam nullus excederet.* Loquitur auctor hujus legis nominatim de redis, unde cõſtat, redas eſſe, quæ interdum carpenta vocantur. Invenimus & carpenta poſita pro vehiculis, quibus homines vehebantur publicis in viis. Ita uſurpavit Apulejus lib. XII. Metam. *Romam verſus profectionem dirigo, tutusq; proſperitate ventorum, hauſi partum celerrime, ac dehinc carpento pervolavi.* Juvenalis Sat. VIII.

Præter majorum cineres, atq; oſſa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus --

Mancinellus generatim hic *vehiculum* expoſuit, Valla *currum.* Ve-

teri Scholiaſti *rheda* eſt, credo, quaſi faciebant iter. Nam ubi agit de ſufflamine, de quo ſequitur apud Poëtam; *inter radios mittitur, dum clivum deſcendere ceperit rheda.* Atq; tali ſenſu poni & à Floro crediderim, quando ait lib. I. c. 18. *Ante hunc diem nihil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum vidiſſes.* Nam de rhedis alias teſtantur, quod ſint propriæ Gallorum. Idem poſuit pro vehiculo ſeu curru militari Gallorum, qui alias eſt *benna*, uti ſuo loco demonſtrabo. Verba extant libro III. c. 2. *Nil tam conſpicuum in triumpho, quam rex ipſe Bituitus, diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat.* Uſurpavit & pro Britannorum curribus lib. III. c. 10. *Plena erant tumultu hoſtico littora, & trepidantia ad conſpectum rei novæ carpenta volitabant.* At hoc currus Cæſar ipſe, unde ſua Florus hauſit, *eſſeda* vocavit lib. IV. Bel. Gal. cap. 33. Inde ipſum hoc deſcribens, quod à Floro dicitur, ſic habet c. 24. *At barbari conſilio Romanorum cognito, præmiſſo equitatu & eſſedariis, quo plerumq; genere in præliis uti conſueverunt, reliquis copiis ſubſecuti, noſtros navibus egredi prohibebant.* Ex quibus omnibus jam liquet, non unius eſſe generis, ſed varij, vehiculum, quod *carpentum* nominatur. Ut ignorem, quare *virum doctiſſimum*, hoc eſt Caſaubonum, vir itidem doctiſſimus reprehenderit in Commentariis ad Codicem Theodoſianum, lib. XIV. t. 12. quod *quodcunque vehiculum apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores carpentum vocari* ſcripſerit. Interim negari non debet, eſſe tamen genus aliquod, peculiariter ſic dictũ, quod commune habet nil cum cæteris. De hoc conſtat quod ex parte fuerit cõtectum, vel ex Apulejo, qui ſic habet lib. X. Metam. *Spretis luculentis illis ſuis vehiculis, ac poſthabitis decoris prædarum carpentis, quæ partim contecta, partim revelata, fruſtra noviſſimis trahebantur conſequiis.* Dicit manifeſte, carpenta partim contecta, partim revelata fuiſſe. Erat autem tecti ratio ſemicircularis, inſtar arcus. Unde quoq; *currus arcuati* dicta ſunt carpenta, ſi qua Lipſio eſt fides. Currus arcuatos Livius commemorat lib. I. c. 21. *Ad id ſacrarium Flamines bigis, curru arcuato vehi juſſit.* Jam Lipſius exponẽs iſta in opuſculo de Veſta c. 11. *Quis ille currus arcuatus? carpentum, id eſt tectum ſuperne, & cameræ in modum.* Bene, cameræ in modum, hoc

Hoc enim proprie *arcuatum*. Onomaſticon Argentoratenſe: *Arcuatus*, καμαρωτός. Ergo currus arcuati, carpenta camerata. Sane arcuato tecto carpenta fuiſſe operta docet nos & carpentum Agrippinæ, cujus hodieq; ſpecies ſervata eſt in nummis. Ecce tibi eam, cum effigie carpenti, quod eſt Juliæ tributum, ex nummo Illuſtriſs. Comitis Magni de la Gardie, Regni Cancellarij.

Nummum Agrippinæ carpenti exhibere figuram docet nos vel Svetonius, quando ita de Caligula, filio Agrippinæ c. 15. *Inſtituit matri Circenſes, carpentũq;, quo in pompa traduceretur*. Porro liquet, hoc carpentum tecto arcuato ſuperne fuiſſe clauſum. Neq; aliter ſe habet in carpento Juliæ. Niſi quis exiſtimet hoc valuiſſe ſolum in carpentis pompaticis. Vere namq; nummi illi nobis exhibẽt pompatica carpenta, uti poſtea oſtendam. Sed tamen & Dionyſius hac cauſſa videtur ἐγκύκλιον vocaſſe. Verba ejus ſunt lib. III, ubi agit de oſtento, quod accidit Tarquinio proficiſcenti Romam. Ἀετὸς τὸν πῖλον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον ἁρπάσας ἄνω πάλιν ἀνέςη, καὶ ἀτὴν ἐγκύκλιον ἀιώραν φερόμενος. Hic non agitur de carpento pompatico, ſed itineribus parato. Livius eandem rem ſic memorat lib. I. c. 34. *Ibi ei carpento ſedenti cum uxore, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileum aufert, ſuperq; carpentũ cum magno clamore volitavit*. Quod Livio *carpentum*, quo Tarquinius facit iter cum uxore, id Dionyſio ἐγκύκλιος αἰώρα. Poteſt autem ἐγκύκλιον eſſe dictum, ſicut à Latinis *arcuatum*. Niſi τὸ ἐγκύκλιον revera exponamus *contectum*. Nam habemus apud Heſychium, ἐγκυκλήσω, ἐγκαλύψω. Sed fortaſſis neutrum voluit Dionyſius

ἁρμάμαξα, *carpentum*. Erant quidem harmamaxæ peculiares Perſarum. Unde Maximus Tyrius Serm. 34. θαυμάζεις τιάραν Μηδικὴν, καὶ τράπεζαν βαρβαρικὴν, καὶ ἁρμάμαξαν Περσικήν. *Miraris tiaram Medicam, & menſam Barbaricam, & harmamaxam Perſicam.* Et hæc cauſſa, quare Curtius ſuo, non Latino reddere vocabulo voluerit lib. III. c. 3. *Quindecim inde, quas armamaxas appellant, ſequebantur.* Valla vertit *eſſedas* apud Herodotum in Polymnia. Xylander, vel quisquis alius interpres Dionis, *bigas* lib. LIX. Verum neutrum explicat τὸ ἁρμάμαξα. Proxime accedit *carpentum*, vel propter hoc ipſum, quoniam ἁρμάμαξα habuit lectum. Ita docet Plutarchus in Themiſtocle, ubi de Perſarum cura circa uxores pellicesq; cuſtodiendas: τὰς παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. *Pellices anxia ſepiunt cuſtodia, ne à quoquam non domeſtico conſpiciantur, ſed in itinere ſub tectis undiquaq; clauſæ harmamaxis vehuntur.* Diodorus Siculus rem eandem memorans ſic ait lib. XI. ἔθος ἦν παρὰ τοῖς Πέρσαις τὸν ἄγοντα παλλακὴν τῷ βασιλεῖ, κομίζειν ταύτην ἐπὶ ἀπήνης κεκρυμμένην. Ubi nominat ἀπήνην, quæ Plutarcho ἁρμάμαξα, quod obſervandum. Neq; tamen tectum ſcribit fuiſſe vehiculum, ſed pellicem. Ut de harmamaxa videatur poſſe dubitari, cum Plutarchus quoq; memoret ſolummodo σκηνὰς ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν, hoc eſt, quaſi tuguriola ſeu tentoriala ſuper harmamaxis. Sed opinor ſicuti carpenta, ſic & harmamaxas generis non ejuſdem fuiſſe, alias tectas, alias apertas, vel potius apertis, quotiens ita viſum eſſet, ſuperne tecta potuiſſe imponi, hocq; factum eſſe, cum mulieres ipſis veherentur. Σκηναὶ profecto, quas commemorat Plutarchus, explicari nequeunt, ut ad harmamaxas nihil referantur. Idem docet Xenophon lib. VI. Cyropæd. ubi de Panthea: καὶ αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι αὐτὴν ἀπῆγον εἰς τὴν ἁρμάμαξαν, καὶ κατακλίναντες κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. *Ancillæ capientes ipſam deduxerunt ad harmamaxam, inq; ea compoſuerunt, & operuerunt tabernaculo.* Τῇ σκηνῇ ait, ut appareat de eo loqui, quo ſolenniter harmamaxa tegi conſueverat. Pari modo quod de Dario refert Arrianus lib. III. Βῆσσος δὲ καὶ οἱ ξὺν αὐτῷ τέως μὲν ἐφ' ἁρμαμάξης Δαρεῖον μετὰ σφῶν ἐκόμιζον: id ſic reddit Curtius lib.

V. c. 12. *Rex captivus ſervorum ſuorum in ſordidum vehiculum pellibus undiq; contectum imponitur.* ἁρμάμαξα eſt *vehiculum pellibus undiq; contectum*. Juſtinus *clauſum vehiculum* nuncupavit lib. XI. c. 15. *Cognovit Darium clauſo vehiculo per noctem exportatum*. Habuerunt igitur auctore Plutarcho σκηνὰς, id eſt tecta, tuguriola, tentoriola, qualia & in carpentis ideo fuiſſe credimus, quoniam ἁρμάμαξαι ſunt carpenta, ſicut vidimus. Niſi quod in harmamaxis poſſent tolli, in carpentis forte non poſſent, quæ prima vehiculi utriusq; differentia fuiſſe videtur. Sed & hæc fortaſſis cauſſa eſt, quare Herodotus appellaverit καμάρας lib. I. Nec enim de alio agere vehiculo vel inde colligo, quod de Babyloniis loquatur, tum adjectis Perſico imperio, & à quibus, ut id genus alia, Perſæ forſan didicere. Πολλαὶ καὶ ὐκ ἀξιυμέναι ἀναμίσγεσθαι τῇσι ἄλλῃσι, οἷα πλύτῳ ὑπερφρονέυσαι ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι, πρὸς τὸ ἱερὸν ἑςᾶσι. Valla ita vertit: *Cæterum quum pleræq; ſint divitiis tumentes, quæ ſui copiam facere recuſent, hæ vehiculis cameratis vectæ, pro templo conſiſtunt.* Ubi *camerata vehicula*, ſunt tecta cameris, id eſt velut curvis fornicibus, ſive arcubus, unde *arcuata* Livij exemplo poſſent nuncupari. Meminit hujus loci Pollux, & exponit ςεγαςὰ ὀχήματα lib. X. c. 12. Τὰ δὲ κατάςεγα & ςεγαςὰ ὀχήματα καὶ καμάρας. Οὕτω γὰρ ὠνόμασεν Ἡρόδοτος. *Tecta & operta vehicula & camaræ; ſic enim Herodotus appellat.* Athenæus ab his καμάραις quædam Spartanarum virginū vehicula vocat κάναθρα καμαρωτά. Verba extant lib. IV. c. 7. Τῶν δὲ παρθένων αἱ μὲν ἐπὶ κανάθρων καμαρωτῶν ξυλίνων ἁρμάτων φέρονται, πολυτελῶς κατεσκευασμένων. Ubi perperam interpres: *Virginum autem aliæ canathris tectæ, aut ſub fornice ligneorum curruum vehuntur, magno ſumptu ornatorum.* Quaſi ſermo ſit de pluribus generibus, & canathra tantum tecta fuerint. Canathrum non tectum fuit, ſed vehiculum Laconicum ex ligneis bacillis contextum: inde eſt, quod ἅρμα ξύλινον appellat. Nempe κάναθρον alias fiebat ex cannis, hoc eſt arundinibus, unde quoq; habebat nomen. Heſychius: Κάνναι, ψίαθοι, καὶ τὰ αἰγύπτια πλέγματα, ἀφ' ὧν καὶ τὰ κάναθρα. *Cannæ, ſtoreæ, & contexta Ægyptiaca, è quibus fiunt & canathra.* At illa Laconica erant ex bacillis ligneis. Hoc amplius habebant quoq; tecta. Inde vocat non κάναθρα ſimpliciter, ſed

κάνα-

Digitized by Google

κάναθρα καμαρωτά. Ubi καμαρωτά ſunt camerata vel concamerata, quomodo & Germani mei hodie genus non abſimile **Kammerwagen** nuncupat. Nam quod Caſaubonus κάναθρον in univerſum à Didymo exponi putat καμαρωτὸν ξύλινον ἅρμα ad dictum Athenæi locum c.6. ſine dubio erroneum eſt. Nam ne πλέγμα vel ὑπερτερία, vel ploxemum aut ſirpiculum, quibus appellationibus alias veniſſe ait, tectum genus vehiculi ac ne vehiculum quidem ſignificant. Itaq; hoc pertinet privatim ad Laconum κάναθρα. Hæc erant καμαρωτά, ſive tecta, non contextu aliquo ex cannis, calamisve, verum lignis. Atq; hactenus revera carpentis ſimilia. Rectiſſimeq; Caſaubonus: *Cantharis Spartanarum virginum reſpondent Romanorum carpenta & pilenta, quibus ad deorum ædes feminæ vehebantur, item plebejæ arceræ & capſi.* Quod de capſis & arceris adnectit, melius omiſiſſe poterat. Nam *capſa* non vehiculum, ſed ejus pars eſt, ſicut alibi oſtendi. *Arcera* vero nil commune habet cum carpento, ut proin utrique generi Spartanorum canathra non potuerint reſpondere. Verum de carpenti tecto ſatis. Rotas quod concernit eas vero habuere duas, ſi ſic omnia fuere ſtructa, ſicuti pompatica. Plures certe non cernuntur in eorum imaginibus exhibitis ſuperius. Neque tamen auſim hoc de cunctis affirmare. Nam Præfecti urbis video habuiſſe quatuor, ut poſt indicabo. Neſcio quoque an ex eo fuerit genere, quod pependit inter rotas. Nam videtur velle, quod ἐγκύκλιον αἰώραν appellavit Dionyſius. Αἰώρα certe Græcis, quicquid in ſublimi ſuſpenſum eſt, ut fiſcella, in qua caſeus exſiccatur, lectus penſilis, & id genus. Inde & Heſychius: αἰωρήσας, ἐκκρεμάσας; & Phavorinus: αἰωροῦμαι, ἐν ἀέρι φέρομαι. Juvat, quod vehiculum fuit delicatum, maximeq; uſurpatum mulieribus. Trahebatur vero carpentum à mulabus plurimum. Ideo habemus *carpentum mulare* apud Lampridium in Heliogabalo c.4. *Facta ſunt ſenatusconſulta, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari.* Atq; *mulionem* ad carpentum apud Auctorem Viror. Illuſtr. c.7. *Mulionem evitantem ſuper ipſum corpus carpentum agere præcepit.* Loquitur de carpento Tulliæ, Tarquinij uxoris, de quo agens Dionyſius non modo & ipſe nominat ὀρεωκόμον, i.e. mulionem, ſed & mulas, deniq; quod La-

 tinis

tinis omnibus carpentum eſt, hac de cauſſa vocat ἀπήνην. Verba ejus extant lib. IV. Στενοῦ δὲ ὄντος πάνυ τοῦ στενωποῦ δι' οὗ τὴν ἀπήνην ἔδει διελθεῖν, αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι ἐπὶ τὸ τῆς ὄψεως ἐλεεινὸν ἐπέστη. *Cumq; admodum anguſtus eſſet vicus, qua carpentum agendum erat, mulabusq; ad conſpectum cadaveris pavefactis, ipſe quoq; mulio, qui ducebat eas commotus eſſet tam miſerabili ſpectaculo, &c.* Nempe vehiculum mulare Græcis proprie ἀπλών. Scholiaſtes Pindari Olymp. V. Ἀπήνη δέ ἐστιν ἅρμα ἐξ ἡμιόνων ζευχθέν. *Apene currus eſt mulis junctus.* Ad eundem modum habet Phavorinus, & Heſychius: ἀπήνη, ἅμαξα, οἱ δὲ ζεῦγος ἡμιόνων. *Apene, vehiculum; alij vocant bigam mularem.* Aliquando dicitur λαπλών, vel λαμπλών. Quod poſterius occurrit apud Pollucem lib. X. c. 13. ubi perperam *lecticam* explicarunt. Theodoretus Quæſt. 60. in 3. Reg. Λαμπήνη εἶδός ἐστιν ἁρμαμάξης, ὥσπερ ἂν καὶ ἀπήνη. *Lampene, genus harmamaxæ, ut & apene.* Atq; quia eadem fuere hæc vehicula cum carpentis, ideo & leguntur tecta. Heſychius: λαμπήνη, εἶδος ἁμάξης, ἐφ' ἧς ὀχοῦνται. ἔνιοι, ἀπλών. ἢ ἁρμαμάξης περιφανοῦς βασιλικῆς. ἢ ῥέδιον περικεφαλαιόμενον ὅ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Sic puto locum valde depravatum emendandum. Veteres habuere ἀπήνη, ἢ ἅρμα ἁμάξης, item, ἢ ῥαβδίον περὶ κεφαλὴν, ex quo fecere, ἢ ῥάδιον περιφανὲς ex Suida. Verum in priori mala eſt diſtinctio, in poſteriori nimis longe omnia recedunt. ῥέδιον περικεφαλαιόμενον interpretor rhedã, quæ ſuperne tecto rotundo velut galea eſt operta. Quomodo περικεφαλαίαν δίφρου ἁρμαλίου Auctor Etymologici Magni exponit ἄντυγα, ut totius loci ea ſit ſententia. *Lampene, ſpecies vehiculi, in quo vehuntur, (alij vocant apene) aut harmamaxæ nobilis & regiæ; aut rheda galeata, id eſt currus contectus.* Niſi malis in poſtremis ἢ ἱρήδιον περὶ κεφαλὴν; cum ſit apud Suidam ἴρδιον, & accipere de corona radiata, ut λαμπήνη ſit à λάμπω, *fulgeo*, ac tandem legere ἢ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Qvicqvid ſit de lectione, hoc apparet, λαμπήνην vel ἀπήνην eſſe vehiculum σκεπαστόν, id eſt, contectum. Id qvod & de harmamaxa diſcimus ex hoc loco, in qvo λαμπήνη per ἁρμάμαξαν exponitur; Qvemadmodum ſuperius & à Theodoreto factum. Neq; aliter Plutarchus in Themiſtocle, ubi de pellicibus Perſarum: Παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατασκευασθείσης

ἀπήνης

ἀπήνης καλαθὺς ἐκομίζετο. Qvod ante ἁρμάμαξαν, id poſt ἀπήνην nominat. Qvanqvam, cum adjiciat τοιαύτης ἀπήνης, id eſt, *hujusmodi apenes*, ſimul oſtendit, non fuiſſe unum ſemper genus, ſed ἀπήνην unam hoc, aliam alio modo fuiſſe paratam, id qvod ſupra qvoqve, cum de apene Circenſi vel Olympica loqveremur, teſtati ſumus. Sanè, qvoniam apene tecta fuit, ideò qvod Seniores, προσήνεγκαν τὰ δῶρα αὐτῶν ἔναντι Κυρίου ἓξ ἁμάξας λαμπηνικάς, id Interpres vetus vertit: *Obtulerunt munera coram Domino ſex plauſtra tecta*. Omnes tamen trahebantur mulis vel mulabus, ſicut ante diximus. Ideò Homerus ipſe Il. Ω. v. 324.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην.

Ante quidem muli trahebant quatuor rotarum apenen. Atq; Apollonius Argonaut. lib. III. v. 840.

Ἐσσυμένως οὐρῆας ὑποζεύξασθαι ἀπήνῃ.

Feſtinatè mulos adjungere apene. Neq; aliter de harmamaxa Cteſias in excerptis apud Photium: Αἱ γὰρ ἄγουσαι τὴν ἁρμάμαξαν ἡμίονοι, ὥσπερ ἀναμένουσαι καὶ τὸν τοῦ παιδὸς νεκρὸν, οὐκ ἤθελον πορεύεσθαι. *Nam mulæ, quæ harmamaxam trahebant, tanquam filii, cadaver expectarent, iter facere nolebant*. In carpentis tamen credo uſurpatos aliqvando eqvos. Ita ſanè videas in carpento Præfecti urbis in Notitia Imperii. Qvanqvam illud ipſum docere videatur, factum eſſe in carpentis virorum, non & mulierum. Qvin imò & boves in carpentis legimus. Lampridius in Heliogab. cap. 4. *Facta ſunt Senatusconſulta ridicula de legibus matronalibus, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum*. Heliodorus tribuit & harmamaxis. Ita namq; habet lib. III. Æthiop. ubi agit de Chariclea: Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἁρμαμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. *Vehebatur harmamaxa, quam jugum album boum trahebat*. Numerús animalium binarius plurimum fuit. Sic videmus in nummis, antea propoſitis, qvibus carpenta exhibentur. Similiter ἀπήνη hac de cauſſa ζεῦγος ἡμιόνων dicta Heſychio; Et Polybius in Excerptis XXXI. Καὶ τῶν ὀρεοκόμων, καὶ τοῦ ζεύγους, καὶ τῆς ἀπήνης αὐτῆς ὑπαρχούσης. *Mulionibus, & bijugis, & apene ſua exiſtente*. Sed & in harmamaxa paulò ante Heliodorus συνωρίδα λευκὴν memoravit, qvo id ipſum indicatur. Συνωρὶς enim duos tantum notat junctos ſive eqvos, ſive alios jugales, uti alias tradidimus. At carpentum Præfe-

Digitized by Google

cti Urbis in Notitia Imperii qvatuor juncta habet animalia. Qvod, opinor, accidit & in aliis. Uſus carpentorum maximè ſpectabat ad mulieres, nominatimq; matronas honeſtiores. Apud Romanos ſanè Tullia, Tarqvinii uxor, qvi deinde Rex eſt factus, uſa carpento. Inde Livius de ea, *carpento invecta in forum*, item, *carpentum flexit in Vrbium vicum*, item, *per patris corpus carpentum egit*. Qvanqvam ignorem, an tum pertinuerit ad alias, qvam Reginas vel ex regia ſtirpe oriundas. Saltem libera Republica videmus impetraſſe hoc peculiaris beneficii cauſſa, qvod conferendo in publicum omnem mundum ſuum civitati præſtiterant, ut ex eo votum Apollini à Camillo nuncupatum ſolveretur. Meminit Livius lib. V. cap. 25. *Grata ea res, ut qua maximè, Senatui fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosque, carpentis feſto profeſtoque uterentur*. Ergo, ſi is honor tum his habitus, carpentis antea non fuerunt uſæ. Nec enim fuiſſet honor, ſi conceſſum eſſet id, qvo ante utebantur. At temporibus belli Punici ſecundi conſvetudo iſta eſt ſublata. Nam Q. Fabio & T. Sempronio CSS. interdictum matronis, ne porro uterentur, qvoniam ad ipſas portas urbis graſſante Annibale inconveniens videbatur ſuperbire mulieres, reliqvis omnibus in timore luctuq; conſtitutis. Factaq; lex auctore Oppio, Tribuno plebis, *ne qua mulier juncto vehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſſa, veheretur*, ſicut idem Livius lib. xxxiv. cap. 1. teſtatur. Qvæ tamen lex vigeſimo poſt anno iterum eſt abrogata, vel ob continuas matronarum preces, ut vult Livius ejusdem libri cap. 8. vel ob earum conſpirationem tacitam, qva convenerant inter ſe, ne qva uterum gereret aut pareret, niſi honor priſtinus ſibi redderetur, uti tradit Plutarchus in Qvæſtionibus Rom. Sic deinde manſit carpentorum uſus apud matronas. Qvæ Romanorum, eadem vicinarum gentium fuiſſe conſvetudo videtur, maximè Latinorum, ut apud ipſos matronæ veherentur carpentis. Ideò L. Valerius cauſſam matronarum agens contra legem Oppiam apud Livium dicto libro, cap. 7. *At herclè, univerſis dolor & indignatio eſt, quum ſociorum Latini nominis uxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi*

Digitized by Google

adempta ſint: Quum inſignes eas eſſe auro & purpura, quum illas vehi per urbem, ſe pedibus ſequi. Jam ut carpenta ſpectarunt ad matronas, ita neſcio, an ad virgines etiam, apud Romanos. Niſi fortè ad Veſtales, ſicut qvidem Lipſius exiſtimat. Qvanqvam loca veterum, qvæ pro hac ſententia adducit, nihil evidenter probent. Nam Prudentius qvidem de pilentis loqvitur, qvæ fruſtra Lipſius exiſtimat à carpentis nil fuiſſe diverſa. Plutarchus de φορείῳ, id eſt, ſella, vel lectica. Tacitus verò nullam Veſtalium facit mentionem. Verba ejus XII. Ann. *Suum quoque faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos, Sacerdotibus & Sacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat fœminæ.* Hic Sacerdotes Lipſius exiſtimat intelligendas de Veſtalibus, qvod eqvidem neceſſe non eſt. Magis inde qvis colligeret, qvod indultum ipſis fuerit jus omne matronarum. Qvanqvam hoc ab Auguſto demum factum teſte Dione lib. LV. Ταῖς ἀειπαρθένοις πάνθ', ὅσαπερ καὶ τεκοῦσαι εἶχον, ἐχαρίσατο. *Veſtalibus virginibus omnia, quæ matres habebant, indulſit.* Ita ergo & indulſerit iisdem, vehi carpentis. Niſi qvis exiſtimet, exoleviſſe tum carpentorum uſum, receptis ſcilicet lecticis, qvæ eſt Lipſii ſententia.. Sic enim ait ad ſuperiorem locum Taciti: *Olim commune fuiſſe videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad ſacra. Sed exolevit ſcilicet ille mos, utique poſt repertas lecticas, & manſit ſaltem in veneratione Sacerdotum Deorumque. Prima Meſſalina honorem hunc à Senatu cepit:* Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, *ait Dio,* τὴν προεδρίαν, ἣν καὶ Λιβία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. *Et juxta eam Agrippina nunc, de qua idem Scriptor:* Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλῖνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. At hic multa ſunt non ſatis proba. Primum enim totum falſum, qvod carpentis ſcribit uſas ad ſacra matronas. Nunqvam vehebantur ad ea carpentis, ſed pilentis, ut deinde demonſtrabo. Poſtea Meſſalinæ dicit primum datum honorem, ut carpento veheretur ad ſacra, putatq; ſe probare ex Dione. At verò Dio nil de ſacris, ſed ſimpliciter: Καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Sed ſic tamen poſtea. At verò ἐν ταῖς πανηγύρεσι non ſignificat *in ſacris*, verum *in conventibus publicis*, per qvos fallor admodum, ſi non intellexit Circenſes. *Ludos* generatim

tim reddidit interpres: *Vtque carpento ludis veheretur.* Caſaubonus de hoc loco toto Dionis ita diſſerit ad Svet.cap.17.vitæ Claudii: *Narrat Dio, Senatum, accepto nuntio de ſubacta per Claudium Britannia, inter alios honores Claudio uxorique ejus Meſſalinæ tributos, permiſiſſe Meſſalinæ carpenti uſum. Supplendum autem diebus feſtis & ludorum Circenſium, ſicut ſupra ſcriptum de matre Claudii: Decernendum curavit matri carpentum, quo per Circum duceretur.* Putavit vir eruditiſſimus, fuiſſe ſimilia iſta Senatusconſulta. Mihi ſecus videtur. Nam matri qvidem Claudii carpentum decretum eſt jam defunctæ, at Meſſalinæ vivæ. Matri Claudii carpentum, qvo deduceretur ejus poſt Deorum aliorum imago. At ſic Meſſalinæ vivæ decretum non exiſtimo. Certè *carpento per Circum duci* nihil aliud, qvam in ſolenni pompa Circenſi duci in carpento, qvod in defuncta qvidem aliter, qvam de imagine ipſius, intelligi non poteſt, cum præſertim iſtoc de imagine confirment nummi, qvi imagines ſedentes in carpentis illis habent, qvod colligitur ex eo, qvia cuſi poſt earum obitum, qvarum præferunt imaginem, & cum jam numerati eſſent inter divas. Hinc inſcriptiones nummorum, qvales de defunctis: *Memoriæ Agrippinæ, Memoriæ Domitillæ, Divæ Fauſtinæ æternitas,* & ejusmodi. Neq; unqvam, niſi de defuncta legas. Nam & de Caligula, cap.15. *Matri Circenſes, carpentumque, quo in pompa traduceretur,* qvod ad honorem pertinebat jam defunctæ. Igitur hoc qvidem genus nil ad Meſſalinam adhuc vivam. Qvid ergo eſt, qvod ei tributum eſt carpentum? An ſimpliciter, ut eo uteretur *diebus feſtis & ludorum Circenſium,* uti Caſaubonus ait, Lipſium fortaſſe ſecutus? At de his nil Dio. Non diebus illis inqvit, ſed verò ἐν ταῖς πανηγύρεσι, qvod haud dubie ad certum referendum eſt negotium. Exiſtimo autem, datum conjugibus Imperatorum, ut, ſicut Imperatores ipſi pompam Circenſem aliqvando ducebant, ſicut Magiſtratus eam comitabantur, ita ipſæ qvoq; jus haberent in ea procedendi utendiq; carpento. Et hoc eſſe, qvod ſit datum Meſſalinæ primum, & mox non Paulinæ Lolliæ, qvod memoria lapſus ſcripſit Caſaubonus, verum Agrippinæ. Cæterum eſt aliud *carpento uti,* & carpento *uti in ſolenni pompa,* ut ex eo, qvod

Digitized by Google

tributum Meſſalinæ fuerit in illa pompa jus utendi carpento, Lipſius colligere non debuerit, carpentorum uſum iſta ætate penitus deſiiſſe, neq; remanſiſſe, niſi apud ſacerdotes. Contra enim de illa ipſa Meſſalina, cùm Claudius ex Britannica expeditione veniſſet domum, & haberet triumphum, Svetonius c. 17. *Currum ejus Meſſalina uxor carpento ſecuta eſt.* Sed nec Tacitus hoc docet. Non ait ſimpliciter, morem ſacerdotum fuiſſe tum, utendi carpentis, ſed carpentis ingredi Capitolium. Vulgo nempe cum veniſſent ad Capitolium, curru aut carpento exibant, incedebantq; pedibus, reverentia loci. Soli ſacerdotes proprium hoc habuere, ut una cum ſacris ingredi carpento capitolium fas haberent. Itaq; uſus carpentorum non manſit apud ſolos ſacerdotes, neq; Meſſalinæ denuo primum habitus is honor, quod vult Lipſius. Et qui honos eſſe tantus potuit? Fatetur ipſe Lipſius, obſoleviſſe uſum carpentorum propter repertas lecticas. Si propter lecticas, ergo lecticæ in majori fuerunt honore, quippe quibus loco cedere coactæ ſunt. Quomodo ergo retineri potuerunt *in veneratione ſacerdotum deorumq;*, ſicut ait Lipſius? quomodo per ejus uſum augeri veneratio Agrippinæ? Non conveniunt hæc inter ſe, rem uſu vulgatam alia nova magisq; æſtimata commutare, & tamen vulgata iſta uti deinde ad dignationis ſuæ firmamentum ſive incrementum. Quare Tacitus non aliter accipiendus eſt, quam ut dixi. Retinuerunt ex matronis carpenta, quotquot vellent, etiam poſt lecticarum uſum. Id peculiare fuit inſtitutum, quod carpento in Circenſi pompa veheretur imago Liviæ, quod carpento in eadem incederet Meſſalina, non enim aliis niſi diis deabusq; ac heroibus, itemq; viris qui in magiſtratu eſſent, hoc tributum. Item quod carpento ingredi Agrippina Capitolium permitteretur, quod alias conceſſum fuit nemini exceptis ſacerdotibus ac ſacris. Et quoniam retinuerunt, ideo legimus ſub Heliogabalo factum eſſe Senatusconſultum *de legibus matronalibus, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum*, ut Lampridius teſtatur. Nempe honoratius carpentum mulare, quam boum fuit. Ideo per ambitionem eo utebantur cunctæ, etiam fortunæ tenuioris. Quod emendare voluit Heliogabalus.

balus. Vehebantur autem mulieres carpentis communiter, & quotidie, niſi quando eundum eſſet ad ſacra, tum enim pilentis utebantur. Unde Livius in verbis ſupra laudatis: *honorem cum matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosq., carpentis feſto profeſtoq. uterentur.* Voluit hoc idem Feſtus, quando ait: *Pilentis & carpentis per urbem vehi matronis conceſſum eſt.* Non enim de promiſcuo agit uſu, verum tali qualem dixi. Jam quod de carpentis obſervavimus, idem pertinet ad ἀπήνας etiam Græcorum. Nam in ipſis quoq; vehebantur mulieres. Quomodo Nauſicaa apud Homerum ſuo docet exemplo. Sed & Diodorus Siculus lib. XI. pellices Perſarum vehi ἀπήναις facit. Ἔθος γὰρ ὂν τοῖς παρὰ τοῖς Πέρσαις τὸν ἄγοντα παλλακὴν τῷ βασιλεῖ, κομίζειν ταύτην ἐπὶ ἀπήνης κεκρυμμένην. Quanquam hic ἀπήνη proprie, quæ alias eſt harmamaxa, de quo genere notiſſimum, pertinuiſſe ad mulieres. Et jampridem obſervavit vir eruditiſſimus, mihiq; amiciſſimus, cum viveret, Jo. Freinſhemius ad Curtii lib. III. c. 3. ubi ait: *Currum hoc genus ad mulieres aliosq. molles proprie pertinuiſſe, exinde apparet, quod in omnibus Xenophontis locis, ubi harmamaxarum, ibidẽ & mulierum eſt mentio.* Quanquam cubuiſſe videantur in his harmamaxis, non ſediſſe, ſicut in ἀπήναις aut carpentis. Ita ſane Xenophon lib. V. Cyropæd. ubi loquitur de Panthæa: αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι αὐτὴν ἀπῆγον εἰς τὴν ἁρμάμαξαν· καὶ κατακλίναντες κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. *Ancillæ abduxerunt ipſam ad harmamaxam, inq. ea compoſitam ad decumbendum operuerunt tabernaculo.* Niſi fors putamus, factum id tum ideo, quia Panthæa erat mœſta propter viri diſceſſum. Nam Chariclia quidem in ea ſedet, apud Heliodorum, ut oſtendit facile totus locus. Tamen & Chariclia harmamaxa videri poteſt non vulgaris, ſed pompatica fuiſſe, cum ne tecta quidem fuerit, ſicut alias ſolebant. Quanquam vero hæc vehicula ſpectarint ad mulieres, uſurparunt tamen & viri. Ita obſervamus de carpentis, maxime cum iis faciendum eſſet iter. Ita Tarquinius vectus eſt carpento cum uxore Tullia, cum veniret primum Romam, ut ex Livio apparet. De Laterano Juvenalis Sat. VIII.

Præter majorum cineres, atq. oſſa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus —

Sed

Sed & de ἀπήνη hoc diſcimus ex Plutarcho, quando de Timoleonte: ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ζεύγους, πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο καὶ τῆς ἀπήνης, ὥσπερ ἐτύγχανε καθήμενος, εἰσαγομένης διακούσας τὸ ζητούμενον ἀπεφαίνετο γνώμην. *Ille jumentis vectus per forum ibat in theatrum. Introductaque apene, in qua ſedebat, audiebat rem, de qua conſulebatur, ſententiamq; dicebat.* Quanquam fecerit hoc Timoleon jam ſenex, & luminibus captus, quod fortaſſe ſine obſervatione non prætereundum. Idem colligimus ex Luciano, quando in de Mercede Cond. facit, ea vehi Philoſophum cum cinædo. Τὰ δ' οὖν ἄλλα, παρ' ὅλην τὴν ὁδὸν μυρίας τὰς ἀηδίας ἀνέχεσθαι, ὑπᾴδοντος, καὶ τερετίζοντος, εἰ δὲ μὴ ἐπεῖχεν αὐτὸς ἴσως ἂν καὶ ὀρχουμένου ἐπὶ τῆς ἀπήνης. *Præterea hoc itinere moleſtias innumerabiles pertuliſſe ſeſe* (Philoſophum) *illo* (Cinædo) *cantante garrienteque, denique, niſi hominem coercuiſſet, etiam ſaltatum in apene.* Obſervamus & de harmamaxis. Xenophon lib. III. Cyrop. ἀναβάντες ἐπὶ τὰς ἁρμαμάξας σὺν ταῖς γυναιξὶν. *Adſcendebant harmamaxas una cum uxoribus ſuis.* Quin imo videntur aliquando propria virorũ ſignificaſſe vehicula. Ita ſane legimus apud Auctorem Etymologici Magni, qui propterea exiſtimat harmamaxas eſſe nominatas. Ἁρμάμαξα ἡ πρὸς ἀνδρῶν καθέδραν κατεσκευασμένη ἅμαξα, οἷον ἅρμα καὶ ἅμαξα, ἢ ἀνδράμαξά τις οὖσα, ἡ ἄνδρας ἄγουσα. *Harmamaxa currus paratus ut in eo viri ſedeant, velut harma, id eſt currus, & hamaxa, id eſt plauſtrum, aut andramaxa, id eſt currus virorum, qui vehit viros.* Varias dat rationes appellationis, inter eas illam quoq;, quod fuerit ἀνδράμαξα, id eſt vehiculum, quo ducãtur viri. Quanquã ſine dubio hæc nulla ſit, cum manifeſte ſatis appareat, compoſitam eſſe vocem, non ab *arma* & *maxus*, uti habet Onuphrius, ſed *harma* & *hamaxa*. Onuphrij hæc verba ſunt lib, II. de Lud. Circenſ. c. 2. *Armamaxi erant curruum Scythicorum genera ex duobus veluti curribus compoſiti, & diverſis rebus exornati, ut coronis aureis, thoracibus, clypeis exuviis, & ſimilibus. Arma enim currus & maxus plauſtrum ſignificãt.* Sic Onuphrius, in quibus tamen vix eſt aliquid, quod probari poteſt. Primum enim nũquam legitur ἁρμάμαξος ſeu *armamaxus* in maſculino, verum ſemper ἁρμάμαξα, *harmamaxa*. Deinde non eſt genus Scythicum vehiculi, ſed Perſicum ut ſuperius oſtendi. Nam quod legitur de Scytharum Nomadum

ff 2 qui-

quibusdam regibus, quod ſint vecti harmamaxis, huc nõ pertinet, ut poſt oſtendam. Sed & quod ſic exornatas ſcribit fuiſſe, neſcio an verum ſit. Equidem intelligo hic agi nõ de harmamaxis omnibus, ſed iis, quæ ſolebant duci in pompa circenſi. Verum de his ipſis ambigo, neque ductas ullas ſic ornatas credo, vel omnino aliquas harmamaxas, niſi eas, quas Latini appellarũt carpenta, ſive currus. Deniq; hauſiſſe illas harmamaxas ſuas Onuphrium ex Dione puto, qui ſic lib. LXI. Καὶ οἱ ἐλέφαντες, οἱ τὴν τοῦ Αὐγούστου ἁρμάμαξαν ἄγοντες ἐς μὲν τὸν ἱππόδρομον ἐσῆλθον. Loquitur de elephantis, qui currum Auguſti ducebãt. Ita enim Latini nominarunt, uti liquet ex Suetonio, qui ſic clariſſime c. 11. Claudij: *Aviæ Liviæ Circenſi pompa currum elephantorum Auguſtino ſimilem decernendum curavit.* Fuit ergo currus id vehiculum, quod decretum Auguſto in circenſi pompa. Dio tamẽ harmamaxan vocavit, non quod harmamaxæ aliquæ ducerẽtur in circenſi pompa, quod Onuphrius hinc collegiſſe videtur, ſed quod harmamaxa ſæpe vehiculũ apud Græcos, cujus eſſet uſus in pompa vel itinere ſplendidiore. Sic enim & harmamaxa dicta qua cadaver vehebatur Alexandri. Athenæus lib. V. c. 9. Ἱερώνυμος θαυμάζεται ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ἁρμαμάξης, ἣ συνέβαινε κατακομισθῆναι τὸ Ἀλεξάνδρου σῶμα. *Hieronymus admirationem ſibi peperit ob fabricam harmamaxæ, qua corpus Alexandri deferri contigit.* Quod autem Onuphrius harmaxam vocatam ſcribit ab *arma* & *maxus* prorſus eſt erroneum, nam *maxus* vox eſt nihili, ſcribiq; *hamaxa* debebat. Nam *hamaxa* eſt *plauſtrum*, & *harma* currus. Porro ex his intelligitur, quomodo harmamaxã compoſitã ex duobus velut curribus putaverit, videlicet ex curru, & ex plauſtro. Atq; ita quoq; Dalechampius ad Athenæi lib. V. c. 9. Dicit enim fuiſſe vehiculum, *cujus forma partim currus fuit, partim plauſtri.* Neq; tamen qualis illa forma compoſitiove fuerit declarant. Ego ſimilem fuiſſe currui exiſtimo cum propter ſellam, in qua ſedebant, tum propter jumenta, ut in curribus juncta ęqua fronte, plauſtra vero propter longitudinem, & rotas quatuor, quas videntur harmamaxæ habuiſſe. Quicquid vero ſit de hac re, harmamaxa virorum quoq; fuit vehiculum, & quidem uſurpatum ad ſplendorem. Teſtem habemus etiam Herodotũ, qui ſic lib. VII.

Ἐξε-

Digitized by Google

Εξήλασε μὲν δὴ οὕτω ἐκ Σαρδίων Ξέρξης, μετεκβαίνεσκε δὲ, ὅκως μιν ὁ λόγος αἱρέοι, ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς ἁρμάμαξαν. Quod ſic vertit Valla: *Hunc quidem in modum Sardibus proceſſit Xerxes, ſed è curru, quoties ratio exigebat, in eſſedum tranſcendebat*. Ubi male *eſſedum* vocavit, quod eſt *harmamaxa*. Volunt autem hinc colligere, viliorem fuiſſe currum ſive ἅρμα, quam harmamaxam. Quod ego non intelligo. Non enim credibile, viliori genere uti Xerxem voluiſſe, cum iter faceret per urbem. At expreſſe ait, Sardibus inceſſiſſe curru, ſive ἅρματι. Quare non hæc fuit differentia, ſed alia. Ἅρμα, hoc eſt currus pertinebat magis ad bellū, harmamaxa vero ad negocia urbana. Curru inibant prælia, non vero harmamaxa, in qua potius vehebantur molliter, vel ſi ſic neceſſe foret, capiebant quoq; ſomnum. Xerxes igitur cum expediendum aliquid videbatur in exercitu, conſcendebat currum ſive ἅρμα, cum dabatur otium, conferebat ſe in harmamaxam. Ἅρμα ergo nō deterius aut vilius vehiculum, quāquam harmamaxa quoq; uſurpata ad ſplendorem. Ideo & regibus adhibita, ut vidimus exemplo Xerxis. Et Ariſtides de Scytharum regibus quibusdam: οὐκ ἐφ' ἁμαξῶν περιήεσαν, ἀλλ' ἁρμαμαξῶν νομάδες τινὲς βασιλεῖς. *Non in plauſtris, verum harmamaxis Nomadum quidam reges circumvehebantur.* Uti nota, quod quemadmodum ſuperius ab ἅρμασι ſeu curribus, ita hic ab ἁμάξαις ſeu plauſtris diſtinguantur. Quod de harmamaxis diximus, interdum pertinet & ad ἀπήνας. Nam & illæ uſurpatæ regibus. Saltem apud Homerum Priamus ea vehitur, Iliad. Ω. Ubi nota δίφρον in ea ut in curribus, & tamen fuiſſe τετράκυκλον, ut plauſtra. Quo efficitur ut & de harmamaxis aliquibus hoc ſuſpicer. De carpentis eadem invenimus. Imperatores ſæpe iis vecti regesque. De Conſtantio Ammianus lib. XVI. *Inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum.* Simile Heraclij carpentum, quod expreſſum nummo, & à Lipſio propoſitum in de Cruce III. hic exhibemus.

Multa hoc carpentum habet notabilia, & quæ docēt, harmamaxis non diſſimile fuiſſe. Primum enim cernitur in eo σκηνὴ ſeu tuguriolum in fronte faſtigiatum, ſicuti σκηναὶ conſveverunt. Deinde factũ id tuguriolum apparet ex pannis pretioſis, ut ſit vero ſimile, tolli ac reponi potuiſſe. Sed & à fronte vela habet utrinq; remota ſuſpenſaq;, unde colligitur, eis obductis potuiſſe claudi. Etiam aulea habet picta, quibus in ambitum eſt ornatum. Plane ſicuti de iis teſtatur Diodorus lib. XI. aitq; fuiſſe πολυτελέσι πετάσμασι κεκοσμημένας, *pretioſis auleis exornatas*. Ad poſtremum rotis quoque incedebat quatuor, plane ſicut de ἀπήνη ſupra demonſtravimus, & de harmamaxis vel ex nomine ſuſpicionem fecimus. Etiam Gallorum reges iter facere carpentis conſveverunt. Eginhartus vita Caroli de Rege Francorum: *Quocunq; eundum erat, carpento ibat*. Sed præcipue hic honos fuit apud Romanos magiſtratuum, videturq; currui antiquo,

tiquo, unde dicti ſunt curules, ſucceſſiſſe ſub Imperatoribus carpentum. Primum autem ita vectus eſt Præfectus Prætorij, auctore Caſſiodoro lib. vi. Var. in formula Præfecti Prætor. ubi de Joſepho, quem Prætorij Præfecto comparat: *Ipſe primum hujus dignationis infulas conſecravit, ipſe carpentum reverendus adſcendit ad hoc gloriæ culmen evectus.* Et obſervavit jam lib. 1. Semeſtr. c. 3. Petrus Faber. Quem tamen valde miror, voluiſſe hoc carpentum explicare per tribunal. *Duo potiſſimum prætorianæ præfecturæ inſignia in veterum auctorum libris agnovimus, carpentum ſive tribunal, ſella curuli magiſtratuum & ordinariorum judicum altius, & item gladium.* Et ſtatim poſt: *De carpento ſive tribunali Caſſiodorus*: adducit dein verba nobis laudata. Atq; ſic Savaro quoq; ad Sidonij lib. 1. ep. 11. Sic enim habet ad iſta Sidonij: *Tribunal induſtrium poteſtatum) id eſt carpentum Præfectorum prætorio.* Atq; addit rationes: *In eo enim*, inquit, *ſedentes jus dicebant majores magiſtratus, antea pro tribunali.* Quod ut probet, dicit carpentum hoc Vopiſco in Aureliano vocatum *judiciale carpentum*, additq; poſt: *Idcirco carpentum præfecti prætorio tribunal vocatur Caſſiodoro, quod in eo, ſicut prius in tribunali, ante carpenti uſum jus dicerent majores magiſtratus.* Quæ omnia haud dubie ex Fabro hauſit, quippe qui & ipſe, quæ de carpentis altitudine prodit, colligit ex iis Caſſiodori verbis, quæ ſuperioribus immediate ſubdit; *Tribunal tuum ideo tam excelſum factum eſſe noveris, ut locatus ibi nihil humile abjectumq; cogitares.* Quaſi quæ de tribunali dicit Caſſiodorus, ea intellecta velit de carpento, remq; eandem prius carpentum, mox tribunal appellaverit. Quod tamen falſum eſſe vel ex eo liquet, quia intercedunt plurima inter ea, qua de carpento, & ea, quæ de tribunali habet. Et quis unquam de carpento jus dixiſſe quenquam magiſtratuum apud Romanos ſcripſit legitve? Deniq; carpentum adeo à tribunali differt, ut non poſſim non mirari, quenquã voluiſſe iſta inter ſe miſcere. Tribunal fuit ingens tabulatum forma quadrata, uti alias expoſui. Id hic excelſum vocat, non quod carpentum eſſet, rectisve altis impoſitum incederet, ſed quod revera extructum foret altius à terra. Sicut *celſum* hac de cauſa nominavit Juvencus, uti ſupra demonſtravi. Ecce tibi ſpe-

Digitized by Google

ſpeciem in hoc Trajani nummo, quia plurimum ad rem intelligendam facit.

Id tabulatum, ſuper quod Trajanus Imperator ſedet in ſella curuli, extructum altiuſcule, atq; ut videtur, aulæis cinctum ornatumq;, tribunal eſt, quod non video, quo pacto poſſit quis formare in carpentum. Itaq; hic quidem lapſi ſunt viri longe doctiſſimi. Carpentum nunquam fuit tribunal, nunquam ex eo jus dixerunt magiſtratus, verum vecti eo ſunt honoris gratia, & inter ipſos primus Prætorio Præfectus. Nam & illud falſum, quod putavit Faber, fuiſſe hunc illius unius honorem, ac iccirco erraſſe Vopiſcum, vel pro ſella curuli poſuiſſe, quando tribuit Præfecto urbis. Extant enim, quod jam obſervavit vir doctiſſimus Jacobus Gothofredus ad t. 12. lib. xiv. Cod. Theod. teſtimonia clariſſima de Præfecto urbis quoque, quod carpenti jus habuerit. Omnium inſtar eſt, quod habet dictus ſupra Caſſiodorus in formula Præfecti urbis lib. VI. Var. 4. *Carpento veheris per nobilem plebem.* Meminit & Symmachus, ipſe Præfectus urbis lib. x. ep. 33. Quod ſi non eſſet, conſtaret tamē manifeſte ex Notitia imperij utriusq;, in qua inter Inſignia cum Præfecti Prætorij, tum Præfecti urbis carpentum refertur. Ut proinde vere proprieq; Vopiſcus ita ſcripſerit in Aureliano c. 1. *Vehiculo ſuo & judiciali carpento præfectus urbis vir illuſtris, ac præfata reverentia nominandus, Iunius Tiberianus accepit.* Ubi vehiculum & judiciale carpentum ponit, non ut duo diverſa, ſed ut uno alterum explicetur. Nam cum vehiculi ſignificatio ſit generalis, quale vehiculum intelligat, putavit adponendum, ac iccirco id *vehiculum* ſe dixit in-

nuere

nuere, quod eſt *judiciale carpentum*. Appellavit autẽ judiciale carpentum, non quod ex eo jus diceret, quod ſine cauſſa finxerunt Faber & Savaro, ſed quod ſpectaret ad Judicem. Ubi per judicem intelligimus ipſum Urbis Præfectum, cujus pars non exigua, judicem eſſe atq; judicare. Unde Caſſiodorus in Formula Præfecturæ Urbanæ: *Sic ergo locum tuum tracta, ut omnes te judicem honoratæ congregationis agnoſcant*. Et paulo poſt: *Ditioni tuæ non ſolum Roma commiſſa eſt, verum etiam intra centeſimum milliarium poteſtatem te protendere antiqua jura voluerunt: ne tantæ civitatis judicem muralis agger includeret, cum Roma omnia poſſideret*. Hinc igitur *judiciale carpentum*, quod nimirum pertinet ad judicem honoratæ congregationis, ad judicem civitatis. Quo ſenſu etiam Rectori Provinciæ Ammianus tribuit, cujus verba poſtea adferemus Juſtinianus in Novella 70. de carpento iſto loquens Græce nominat ἀπήνην, quod conveniens eſt iis, quæ in præcedentibus notavimus. Loquitur de Præfecto utroq; Prætorij & Urbis; id honoris ait delatum ipſis, ὥςε μεγάλης αὐτοὺς ἠξιωμένους τιμῆς ἀπήνῃ τε ἐποχουμένους. Vertunt totum locum ita: *Renovamus igitur hujusmodi legem, ſancientes ita libertate frui* (eo honore à nobis ornatos) *quatenus magno promeriti honore & in carpentis vecti, & clamores præconum audientes, inſuper judiciales conſcendentes ſedes, hujusmodi fortuna liberi conſtituantur*. Quibus verbis obſervandum eſt diſtingui *vehi carpento*, & *judiciales ſedes conſcendere*, ac iccirco verum eſſe, quod ſuperius attulimus de tribunali. Carpentum nempe non fuiſſe tribunal. Tribunal conſcendiſſe, ac in eo occupaſſe judiciales ſedes; carpento vero eſſe vectos. Quomodo & de carpento Aureliani Vopiſcus: *Ibi cum animus à cauſis atq; à negociis publicis ſolutus ac liber vacaret, ſermonem multum à Palatio usq; ad hortos Valerianos inſtituit*. Dicit, *ibi*, nempe in carpento, in quod à Tiberiano præfecto urbis Vopiſcus fuit aſſumptus. In eo ait animum vacaſſe à cauſis, unde liquet manifeſte, cauſſas ibi cognoviſſe nullas, nullum jus dixiſſe, ſed, quod ſequitur, ſermones inter ſeſe miſcuiſſe, atq; vectos eſſe. Fuit autem hoc carpentum paulo aliter, quam cætera, formatum, quod colligimus ex pictura ejus, quæ ſervata eſt in Notitia Imperij hoc modo.

Digitized by Google

Solium eſt veluti armarium de uno ligno ad regum tutelam factum, ſecundum alios à ſoliditate dictum, ſecundum Aſperum per antiſtichon quod ſolum unum capit, quaſi ſodium à ſedendo. Tale igitur ſive ſolium, ſive thronus, ſive ſella arcuata eſt in carpento antea propoſito, Unde ἄντυξ eſt in Epigrammatis lib. II. c. 5. titulo εἰς Θεμίστιόν τινα, φιλόσοφον, γενόμενον ὕπαρχον πόλεως ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ καὶ Βάλεντος, i.e. *In Themiſtium quendam, factum Vrbis Præfectum ſub Valentiniano & valente.* Verba hæc ſunt:

> Ἄντυγος οὐρανίης ὑπερήμενος εἰς πόθον ἦλθες·
> Ἄντυγος ἀργυρέης αἶχος ἀπειρέσιον.

Docet titulus, ſermonem eſſe de Præfecto urbis, cui cum tribuatur ἄντυξ, dubium non poteſt eſſe, quin ſit ſermo de carpento. Jam vero ἄντυξ proprie eſt ſellæ curvatura in curru ſeu carpento. Heſychius: Ἄντυξ, ἅρματος περιφέρεια. Auctor Etymolog. Magni. Ἄντυξ ἡ ἀνωτάτω περικεφαλαία τοῦ ἅρματος δίφρου. Talem ergo intellexit auctor Epigrammatis & in carpento, ac ex ea integrum appellavit. Equidem non neſcio, ἄντυγα eſſe proprie in ſella currus militaris, ac antrorſum flecti; quia tamen ei fuit ſimilis curvatura carpenti, licet flexa retrorſum, mihi non eſt dubium, quin eam auctor Epigrammatis intellexerit. Docet autem dictum Epigramma, carpentum illud cultum fuiſſe argento. Namq; ἄντυξ ἀργυρέη eſt *argenteum carpentum*. Atque meminit argenti hujus in carpento illo Symmachus lib. X. ep. 33. ad Theodoſium: *Cum clementia veſtra meminiſſet, facienda carrucæ impendium de ſacro ærario eſſe decretum: cenſuit ut ejus argentum publicis conditis redderetur, D. Imperator. Sed examinis reperit fides, ex aliis titulis aſſumptam ſpeciem, quam vehiculi ornatus accepit.* Habes aperte argentum ad vehiculi ornatum. Vocat equidem vehiculum carrucam: verum intelligere carpentum, cum ſuperiora docent, tum quod apud ipſum ſequitur: *ex Argentariorum parſimonia argentum juſſo operi miniſtratum eſt. Cujus ſolutio, ſi carrucæ uſus maneret, de theſauris Imperialibus jure peteretur. Sed nunc carpenti novitate ſummota ſuum quisq; depoſcit.* Hic enim quod carrucam ante nominavit, poſtea carpentum explicat. Cultum alium majoremq; inſtituerat Gratianus, &, quod ſuſpicor, ipſam carpenti formam veterem

gg 2 immu-

Digitized by Google

immũtaverat; ſed impetravit Symmachus à Theodoſio & Arcadio, ut uſus ejus aboleretur. Docet integra ad imperatores dictos epiſtola, quæ eſt libri X, 13. ubi vocat *peregrinum ac ſuperbum vehiculum, cujus cultus inſignior eſt, & quo moderator urbis tanquam Salmoneus alius invehitur.* Præter utrumq; hunc præfectum carpento uſum teſtatur Caſſiodorus etiam Vicarium urbis. Ita namq; habet in formula Vicarij Urbis Romæ, quæ legitur lib. VI. ver. 15. *Ad ſimilitudinem ſummorum carpento veheris.* Uti per *ſummos* intelligere illos ipſos Prætorij Urbisq; Præfectos arbitramur. Præter ſummos hoſce magiſtratus carpentis quoq; utebantur ſacerdotes, quod ex Tacito jam ſupra vidimus. Qui Annali XII, de Agrippina: *Suum quoq; faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos ſacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus.* Ubi per ſacerdotes non tam Virgines Veſtales, quod facit Lipſius, quam revera ſacerdotes viros, præſertim Flamines exiſtimo intelligendos. Quos cum alias carpentis vectos arbitror, tum præſertim cum in Capitolium deducerent ſacra, nemini conſpicienda. Hoc enim fieri optime in Carpentis, tectis ſcilicet ſuperne, poterat. Erat autem ille carpentorum uſus, ſi reſpicimus matronas, ad itinera quotidie in urbe facienda. Ita videmus ex Tullia Tarquinij, quæ in publicum proditura utitur carpento. Sed & decreto Senatus hoc innuitur, quo conceditur eis carpentorũ uſus feſtis profeſtisq; diebus. Poſtea translata ſunt & in pompam Circenſem, primum ut imagines defunctarum Auguſtarum eis veherentur, qualia carpenta ideo Iſidorus appellavit *pompatica.* Hoc enim peculiare habebant Auguſtæ, quod ipſarum imagines veherentur carpentis, cùm Auguſtorum veherentur curribus. Svetonius in Caligula, c. 15. *Inſtituit matri Circenſes, carpentumq;, quo in pompa traduceretur.* Deinde ut ipſæ vivæ una cum magiſtratibus in pompa cum carpentis incederent, quod ambitioni Meſſalinæ primum datum in ſuperioribus oſtendimus. Viri utebantur carpentis partim ad itinera commodiora, partim ad teſtationem muneris ac dignitatis, qua ornati eſſent in republica, ut ſupra vidimus. Et hæc etiam de harmamaxis apud Perſas, & apenis apud Græcos poſſunt obſervari. De quibus pleriſq; jam in præcedentibus monuimus.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XVIII.
De Ciſio.

Ciſia, unde. Voſſius rejicitur. δίτροχον. *Cum rotis duabus incedunt. Pincianus notatur. Geſtatorium vehiculum ſpeciali notione, quod non eſt onerarium, veteribus incognitum. Ad ciſium mulæ tres. Vehiculum eſt virorum. Ad itinera celerrime conficienda idoneum. Senecæ lectio vetus reſtituta. Ciſiarij prævertere ſe mutuo ſtudebant. Vlpianus exponitur. Ciſia conductitia. In ciſiis tabellarij. Tabellarij domeſtici. Ciſia peregrinantium diſpoſita inter urbes. Cur Gallis ciſia tributa.*

AD vehicula, quæ binis volvebantur rotis pertinent & ciſia, ut mox indicabo. Mentio eorum apud Tullium Philippica II. *Inde ciſio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto.* Item Senecam ep. 72. *Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere.* Unde nomen ſuum hæc vehicula habuerint, incertum eſt, nec de eo veteris alicujus ſententiam invenimus. Voſſius de eo ſic in Etymologico ſuo: *Dicitur à cædo, quaſi cæſium, quia duæ rotæ quaſi reciſæ.* Putat, quantum conjicio, inde ſuum habuiſſe nomē, quod non haberet, ſicut alia non pauca vehicula, rotas quatuor, verum duas tantum, duabus reciſis, id eſt ſublatis. Sed jejunum nimis hoc videtur, nam & alia ſunt vehicula cum rotis duabus, & cur tandem in ciſio ſolo reciſa debeant intelligi, ratio non poteſt dari aliqua idonea. Ego arbitror à *cito* eſſe dictum, id eſt prompto celeri, quia vehiculum fuit, quo celeriter confici potuit iter. Quod jam liquet ex ſuperiori loco Ciceronis, & mox amplius monſtrabitur. Nempe ſicuti à *novus, a, um* factum eſt *novitius, a, um*; ad eundem modum & à *citus, a, um* exiſtimo formatum *citius, a, um*, poſtea pro *citio* ſvavitatis cauſſa dictum eſſe *ciſium*. Ut proinde *ciſium* adjectivæ ſit ſignificationis, in quo intelligi debeat *vehiculum*, & ſignificet *vehiculum citum*, quo celeriter fiat iter. Quæ illius apud Græcos appellatio extiterit, hucusq; necdum exploratum eſt. Δίτροχον, pro eo invenimus in Antiquis Lexicis, ut mox dicam. Sed commune hoc vocabulum cum multis aliis vehiculis. Structuram quod concernit, primum duas habuiſſe rotas obſervamus ex Nonio, qui ſic ha-

bet cap. 2. *Ciſium, vehiculi biroti genus.* Vehiculum *birotum* eſt, quod binas habet rotas. Ita namq; generatim hic accipere debemus, non privatim de *birota* de qua egimus in præcedentibus. Porro Nonium ſequitur & Perottus. Confirmatq; utriusq; ſententiam Onomaſticon vetus Argentoratenſe, in quo ita legitur: *Ciſium*, *δίτροχον*. Errat ergo Pincianus, quando explicat *vehiculum geſtatorium*. Verba ejus ſunt, ad indicatum ſupra locum Senecæ: *Eſt ciſium genus vehiculi geſtatorij, autore Nonio Marcello.* Nihil tale Nonius Marcellus, uti vidimus, biroti genus ait eſſe. Sed nec locus Ciceronis ex Philippica II. nobis quoq; in ſuperioribus allatus, tale quidquam docet. Sed fortaſſe *geſtatorium* vehiculum accepit pro eo quo vehuntur homines, & oppoſuit *onerariis*. Quomodo jam factum à Corraſio lib. III. Miſc. c. 20. *Sciendum*, ait, *ex vehiculis aliqua oneraria eſſe, vehendis marmoribus, & grandi materia accommodata, ut plauſtrum, ſarracum & carpentum: alia geſtatoria ad vectandos homines, veluti carruca, rheda, eſſedum, ciſium, petoritum, pilentum, & cætera id genus.* Ubi & Corraſius inter geſtatoria vehicula ciſium numerat. Verum aliter fecere veteres. *Geſtatoria* vocarunt, quæ portantur, & oppoſuerunt illis, quæ trahuntur. Ita habemus *ſellam geſtatoriam* apud Svetonium in Nerone c. 26. & Vitellio c. 16. item Cœlium Aurelianum lib. I. c. 5. & alios. Quandoq; pro lecticis ponuntur, ut apud Sidonium lib. VIII. ep. 8. ubi *geſtatoria bracteata*, lecticæ videntur. Quicquid ſit, hoc plane conſtat, ciſium inceſſiſſe rotis, non fuiſſe geſtatum. Ad hæc rotas habuiſſe non plures, quam duas. Fuit porro in ciſio capſum, quale veteres vocarunt *ploxemum*. Ita docet Feſtus, in voce *ploxemi*: Verba hæc ſunt: *Ploxinum appellari ait Catullus capſum in ciſio capſamve, cum ait: gingivas vero ploxini habet veteris.* Teſtatur manifeſte, ploxinum in ciſio fuiſſe. Dicebatur autem ploxinum, ſive ploxenum, aut ploxemum (his enim modis omnibus reperitur ſcriptum) quod eſſet non ex tabulis conjunctum, ſed contextum ex virgultis aut viminibus, quod jam loco alio monſtravi. Liquet igitur, vehentes ſediſſe in ejusmodi ploxeno contexto è virgultis, ſicut hodieq; fieri per Daniam conſvevit. Videntur autem tali genere in eo uti voluiſſe,

quia

Digitized by Google

quia ſervire celeritati debuit, ut mox dicam. Reliqua enim magis ponderoſa. Trahebatur vero à mulabus, quod colligo ex carmine veteri, quod eſt inter Catalecta Virgiliana, ſcripto in Sabinum:

Sabinus ille, quem videtis hoſpites,
Ait fuiſſe mulio celerrimus
Neq; ullius volantis impetum ciſi
Nequiſſe præterire -- --

Dicit hunc Sabinum præterire ciſia omnia potuiſſe, quod intelligendum eſt de ciſio ipſius. Sic enim ſolebant, contendentes inter ſe, ut mox demonſtrabo. Porro cum Sabinum appellat mulionem; unde conſtat, mulas in ciſio ſuo habuiſſe. Id quod amplius oſtendunt ſequentia, ubi nominatim appellat,

-- -- *Læva, ſive dextra*
Stringere mulas, ſive utrumq; cœperat.

Numerus mularum videtur fuiſſe ternarius, quoniam Auſonius *trijuge ciſium* appellat epiſtola 8. Ita vero habet:

Vel ciſio trijugi, ſi placet, inſilias.

Vix potuiſſet hoc modo vocare, niſi valde fuiſſet receptum, mulas tres in ciſio adjungere. Utrum autem æqua fronte fuerint adjūcta, num vero duas conjugatas una anteceſſerit, an pro ſe quælibet una poſt alteram cucurrerit, haud dixerim. Quoniam de eo nihil apud veteres occurrit. Vehebantur iis viri. Sic colligimus ex Cicerone, Auſonio, Carminis incerto auctore de Sabino, & aliis, qui ubiq; quando ciſiorum mentionem faciunt, viros tantum memorant in ipſis, nunquam feminas. Pertinebat autem ad itinera extra urbem, non quovis modo, verum cum celeritate facienda. Ita ſupra Cicero de Antonio: *Perpotavit ad veſperum: inde ciſio celeriter ad urbem advectus domum venit, capite involuto.* Et adhuc clarius in pro Sex. Roſcio: *Decem horis nocturnis ſex & quinquaginta millia paſſuum ciſiis pervolavit.* Ubi nota, quod ad denotandam maximam celeritatem *pervolaſſe* dicat. Et ſolebant ſic de ciſio, hanc ob cauſam. Auctor ſæpe laudatus de Sabino in Catalectis.

Neque

Neq; ullius volantis impetum Ciſi
Nequiſſe præterire. -- --

Atq; quoniam cum ciſio celerrime non tam currebant, quam volabant, ideo non ſine cauſa dubitatur de correctione Pinciani apud Senecam eo loco, quem ſuperius produxi. Scribit ipſe: *Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere.* At libri veteres non parum variant: alij *inciſe*, alii *incedendo*, alij *in circo* habent, ut notarunt viri docti. Et *in circo* mallet Lipſius, nec Grutero diſplicet. Sane quomodo in ciſio celeritate tanta volante ſcribere quis potuerit, non video. Et opponuntur huic, quicquid ſit, *lectus, otium, ſecretum* apud Senecam, quæ non pugnant adeo cum ciſio, in quo & otium poteſt eſſe & ſecretum. At non ſic in circo. Quanquam cur omnino circum nominare hic debuerit, non videam. Quare mihi potius videtur, *incedendo ſcribere*, quod & meis in membranis legitur. Accipio autem illud *incedere*, non tam de inceſſu pedeſtri, quam qui fit cum ſella, vel lectica, quomodo & qui vehuntur equo, *incedere* dicuntur Virgil. V.

Incedunt pueri, pariterq; ante ora parentum
Frenatis lucent in equis -- --

Et in ſellis ac lecticis ſcribere conſveviſſe, dum geſtantur per plateas, alibi monſtravimus. Quoniam vero feſtinatione tanta properabant ſuis ciſiis, proptera quotiens ſimul plura ibant, unius auriga prævenire alterum ſtudebant. Quo reſpexit Auctor carminis in Sabinum, quando *nullius ciſij licet volantis impetum non præterire potuiſſe* dicit Sabinum iſtum. Fuit autem neceſſarium hoc caſu, ut interdum ciſium everterent. Hinc quæſtio apud Juriſconſultos, qua teneatur actione iſtiusmodi auriga, qui occaſione hujuſcemodi evertit ciſium, & ſervum, quem vehebat pro mercede, attrivit. Reſpondetq; Ulpianus, actione locati poſſe conveniri. Verba ſunt in l.13.ff. Locat. *Item quæritur, ſi ciſiarius, id eſt carrucharius, dum cæteros tranſire contendit, ciſium evertit, & ſervum quaſſavit vel occidit: puto ex locato in eum eſſe actionem.* Patet ex hac ipſa quæſtione inter Juriſconſultos agitata, fuiſſe non inſolitum, ſed frequentem caſum, unde ſequitur, ſolenne illud ſtudium alterius præveniendi

ac

Digitized by Google

ac prætereundi alterum fuiſſe. Diſcimus vero ex hac lege illud amplius, fuiſſe iſta ciſia non modo ſingulis propria, ſed publice quoq; conductitia, quæ ſub mercede certa ſolebant elocare. Inde nãq; actio ex locato naſcebatur. Ac vidétur ciſia hujusmodi diſpoſita habuiſſe paſſim publicis in viis, & extemplo potuiſſe conduci ab iis, qui faciebant iter. Ideo namque ſupra Cicero ajebat neſcio quem decem horis nocturnis tot millia paſſuum pervolaſſe *ciſiis*. Non dicit *ciſio*, in ſingulari, verum *ciſiis* in plurali, ut una eademq; nocte, ac ſpacio paucarum horarum plura ciſia conduxiſſe ac conſcendiſſe neceſſe ſit. Fieri hoc vero aliter vix potuit, niſi ea, quam prædixi, ratione. Conſveverunt autem ciſiis uti frequentiſſime litterarum perferendarum gratia. Obſervamus ex prædicto Ciceronis loco. Nam poſt verba, quibus Antonium Romam advolaſſe ſcribit ciſio, & veniſſe domum, ſpecie tabellarij, ſubdit: *Ianitor* (qui ſcilicet ædes, ad quas venerat, cuſtodiebat) *quis tu?* Reſpondet Antonius: *à Marco tabellarius*. Neq; aliud colligitur ex Orat. pro Roſcio Amerino: Adſcribam verba: *Occiſo Sex. Roſcio primus Ameriam nunciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris iſtius T. Roſcij: & nunciat domum, non filij, ſed T. Capitonis inimici*. Subdit poſtea, quomodo paucis horis nocturnis tot millia confecerit, ut ſupra vidimus. Pertinebant igitur ad nuncios & tabellarios, & fortaſſis hæc eſt cauſa, cur in lege antea allata mentio ſit facta ſervi. Scilicet ſervorum fere munus fuit apud veteres, ut epiſtolas huc illucq; perferrent: Cicero lib. XI. epiſt. 11. *Eodem exemplo litteræ à te mihi redditæ ſunt, quo pueri mei attulerunt*. Idem lib. XIV. ep. 5. memorat Acaſtum ſervum ſuum cum litteris uxoris amicorumq; ad ſe Roma miſſis Athenas, quod iter confecit ſpacio uno & viceſimo die. Atque idem alij teſtantur. Atq; hi fortaſſis *tabellarij domeſtici*, quos idem memorat lib. II. ep. 7. Porro conſveviſſe hos vehiculis ire novimus & ex Petronio, qui ſic habet: *Forſan pernoctaſſemus in limine, ni Tabellarius Trimalcionis interveniſſet decem vehiculis dives*. Quæ vehicula jam ſcimus ex ſuperioribus plerumq; ciſia fuiſſe. Habebant tamen alias quoq; ciſia, quæ ſolenni itinere inter urbes certas commeabant, & ultro citroq; de-

ferebant peregrinantes. Talia memorat, quæ petebant Mantuam, item Brixium auctor ſæpe nominatus carminis de Sabino.

Neq; ullius volantis impetum ciſi
Nequiſſe præterire, ſive Mantuam
Opus foret volare, ſive Brixium.

Quin imo per Galliam illam univerſam iſto genere feciſſe iter videntur, quæ vocatur Ciſalpina. Unde item:

Cremona frigida, & lutoſa Gallia
Tibi hæc fuiſſe, & eſſe cognitiſſima
Ait Sabinus, ultima ex origine.

Atq; hæc opinor cauſſa eſt, cur Scaliger in Notis ad hunc locum: *Ciſium proprium fuit Galliæ Ciſalpinæ vehiculum.* Item cur Quintilianus lib. I. c. 5. Catullum dixerit ploxeni vocabulum inveniſſe circa Padum. *Catullus*, inquit, *ploxenum circa Padum invenit*. Ubi *invenit* nō ſignificat *excogitavit*, ſed cum in uſu ibi eſſet, primum audivit, primum ibi didicit. Et hæc quidem de ciſio.

Cap. XIX.
De Plauſtro.

Plauſtrum unde. Varro, Voſſius, & Scaliger refutantur. Plautum quid. ἅμαξα. Varro corrigitur. Hamaxa. In plauſtro rotæ duæ. ἅμαξα τετράκυκλος, ἑξάκυκλος. Plauſtra majora. Rotæ. Plauſtrorum tympana. Quomodo pellucida plauſtra. Plauſtra tecta. Iuſtini lectio defenſa. Verſio Hippocratis rejecta, ipſe expoſitus. Quædam plauſtra tecta ex parte. Μέρος ἐστεγασμένον. Pollux emendatur. Carpenta pro plauſtris. Convolvere carpenta. Ammianus exponitur. In plauſtris lecti. ἅμαξα τετράκλινος. Eraſmus notatur. Boves ad ea juncti, vel muli. ἀπλὼν de plauſtro, & quare juncti etiam aſini. Semper fere bini. ὀκτάποδες. ζυγός. Uſus plauſtrorum ad onera in agris. Vehiculum vulgatum uſu. Curtij lectio vetus defenſa. Vulcanij verſio Ammiani rejecta. Currus pro plauſtro. Vina in plauſtris, & oleum, & lapides. Spartianus explicatur. Plauſtra onuſta urbem ingredi prohibita. In plauſtris columnæ lapideæ, arboresq;. Gementia, ſtridentia plauſtra. Gravia, onuſta, inania, vacua. In plauſtris ſarcinæ militares. Vehicula cohortis. Ar-

ma

Digitized by Google

ma in ſarcinis. Curtius explicatur. Baliſtæ in plauſtris. Rigaltius notatur. Plauſtra peditibus præcipue ſerviebant. Naves in plauſtris. Quandoq; & homines. Vehere, ire plauſtro, junctis bobus. Boves, muli juncti. Columella explicatur. Vulcanij verſio Arriani rejicitur.

AD id genus, quod inſtructum rotis eſt duabus, plauſtrum quoque referendum. Id Varro putat dictum, quod in eo cuncta ſint palam, atq; cerni poſſint, quæ vehuntur. Ita namq; ait lib. IV. de LL. *Plauſtrum ab eo, quod non, ut in his, quæ ſupra dixi* (arceris) *ſed ex omni parte palam eſt, quæ in eo vehuntur, quod perlucent lapides, aſſeres, tignum.* Exiſtimavit igitur, quantum intelligo, *plauſtrum* eſſe dictum veluti *palauſtrum.* Sed repugnat, quod non *plauſtrum* modo dixerint veteres, verum quoq; *ploſtrum.* Cato ſic frequenter in de R.R. ut c. 3. *Vendat lanam, pelles, ploſtrum vetus.* c. 5. *Tarram carioſam caveto ne ares, neve ploſtrum, neve pecus impellas.* Et ſic locis aliis. Neq; aliter ſolebat Fl. Veſpaſianus, improbante licet Floro, forſan ipſa iſta motus ratione, quod deductum vocabulum à *palam* exiſtimaret. Sveton. c. 22. *Menſorium Florum conſularem, admonitus ab eo plauſtra potius, quam ploſtra dicenda, die poſtera Flaurum ſalutavit.* Apparet, Veſpaſianum improbaſſe hanc ſententiam, & excepiſſe riſu. Ac profecto invenimus ipſum Tullium ſcripſiſſe *ploſtrum.* Ut in III. Ver. *Omnia ex fanis, ex locis publicis, palam ſpectantibus omnibus, ploſtris evecta aſportataq; eſſe.* Prætulit & Probus ad Horatij lib. II. Sat. 3. Confirmat quoq; factum ex *ploſtro, ploſtellum,* quod *plauſtellum* nuſquam legitur. Jam vero *ploſtrum* à *palam* non poteſt derivari, unde liquet,. haud probari poſſe ſententiam Varronis. Audiamus Iſidorum: is de plauſtro ita ſentit: *Dictum plauſtrum quia volvitur, quaſi dicas* (ita ſcribo, non *dicat*) *pilauſtrum.* Sed non video, quomodo illud *pilauſtrum* indicet, quod volvatur. Voſſius exiſtimat reſpexiſſe *pilam*, id eſt, *ſphæram.* Verum pila etiam, rotunditatem quidem monſtrat, motum vero ac volutionem non monſtrat. Forte magis reſpexit Græcum πολεύειν, ſed ſic rectius *polauſtrum* ſcripſiſſet. Deniq; volvuntur etiam reliqua vehicula, ut vix dari poſſit ratio, cur in ſolo plauſtro voluerint attendere. Adfert quoq; Scaliger ſententiam, nam vel à *palando* id eſt

 exten-

Digitized by Google

e circumdendo ait dictum, vel à *plaudenda terra*, quam poſteriorem derivationem etiam Voſſius amplectitur. Nobis plauſtrum dici à *plauto* videtur, quia vehiculum fuit latum, id eſt, non in ambitum ſtructum tabulis, aut cum ſella ſuperne, verum planum. *Plautum* enim apud veteres ſeu *plotum*, quod latum eſt & planum, à πλατὺς, quomodo & Germani, Belgæ, aliiq; *platt* uſurpant. Ita *Plauti* dicti canes. Feſtus: *Plauti appellantur canes, quorum aures languidæ ſunt & flaccidæ, ut latius videantur patere.* Ita *plauti* homines cum planis latisq; pedibus. Feſtus idem: *Ploti appellati ſunt Umbri, pedibus planis quod eſſent.* Ab hoc plauto ergo ſive ploto, plauſtrum eſt & ploſtrum. Græci appellarunt ἅμαξαν. Philoxenus: *Plauſtrum*, ἅμαξα. & paulo poſt: *Ploſtrum*, ἅμαξα. Varro de. L. L. *Septem ſtellas Græci, ut Homerus, vocant* ἅμαξαν, *noſtri boves & triones. Et plauſtrum appellatum, à parte totum, ut multa.* Ita lego, & diſtinguo, non, ut habent vulgo: *ut Homerus vocat.* Hyginus: *Majorem arctum complures plauſtro ſimilem dixerunt, &* ἅμαξαν *Græce appellarunt.* Idem colligas ex ſcriptorum locis aliis. Ut cum Livius de L. Albini pietate ita ſcribit lib. V. c. 4. *In eo clivo eas cum L. Albinus de plebe Romana homo conſpexiſſet, plauſtro conjugem ac liberos vehens, &c.* Plutarchus hoc ſic reddidit in Camillo. Ενταῦθα Λεύκιος Ἀλβῖνος, ἀνὴρ δημοτικὸς, ἐν τοῖς φεύγουσιν ἔτυχε τέκνα νήπια καὶ γυναῖκα μετὰ χρημάτων ἀναγκαίων ἐφ' ἁμάξης ὑπεκκομίζων. Vocat ἅμαξαν, quod Livius *plauſtrum*. Et fuiſſe plauſtrum firmat Florus lib. I. c. 13. *Lucius Albinus*, ait, *depoſitis uxore & liberis, virgines in plauſtrum recepit.* Idem facit Valerius Maximus lib. I. c. 1. *cum L. Albinus plauſtro conjugem & liberos vehens eas adſpexiſſet.* Ita quando idem Valerius lib. II. de tibicinibus, qui conceſſerant Tibur, nec reverti volebant: *mero ſomnoq; ſopitos, plauſtris in urbem devehendos curarunt:* hoc ſic explicat in Quæſtionibus Romanis Plutarchus: Περιαγαγὰν τὰς ἁμάξας ὁ συνωρεῦντας αὐτοὺς διὰ τὸν οἶνον καὶ τὸ σκότος, ἔλαθεν εἰς Ῥώμην καταγαγὼν ἅπαντας ἕωθεν. Etiam Latine *hamaxas* Capitolinus uſurpavit in Maximinis. c. 6. *Iam illa prope in vulgi ore ſunt poſita, quod hamaxas manibus attraheret.* Habuit autem plauſtrum, ut de ſpecie nunc ejus dicam, rotas duas. Ita clare Iſidorus: *Plauſtrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferunt.* Idem

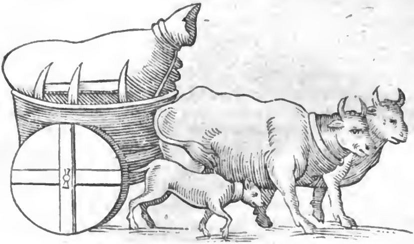
docent

Digitized by Google

docent monumenta vetera, quæ mox adferemus. Omnia nobis exhibent plauſtra cum duabus rotis, nec cum pluribus. Sed videtur obſtare, quod dicatur plauſtrũ eſſe ſimile ſyderi, ſeptentriones alias vocato. Gellius lib. II. c. 21. *Hoc ſidus, quod à figura poſituraq; ipſa quia ſimile plauſtri videtur, antiqui Græcorum* ἅμαξαν *dixerunt.* Si eſt inter plauſtrum ſidúsq; ſimilitudo, non video, quomodo non plauſtrum rotas quatuor habuerit. Conſtat namq; ex ſtellis ſeptẽ, quarum duæ tresve antecedunt recta ſerie, ut boves, quatuor per quadratam diſpoſitæ figuram, plauſtrum exhibent cum rotis quatuor. Adde, quod apud Strabonem lib. XV. memorẽtur ἅμαξαι τετράκυκλοι expreſſe: Atq; ita & Herodotus lib. I. Τούτου δὲ τοῦ Χοάσπεω τοῦ ὕδατος ἀπεψημένου πολλαὶ κάρτα ἅμαξαι τετράκυκλοι, ἡμιόνειαι κομίζουσαι ἐν ἀργυρέοισι ἀγγηΐοισι. Vertit Valla: *Cujus Choaſpis aquam decoctã & in argentea vaſa diffuſam, ferentes permultæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus aſſidue comitantur, quocunq; ille proficiſcitur.* Cum fuiſſet rectius, *multa plauſtra quatuor rotarum*. Sed hoc ipſum, quod uterq; nominatim vocat τετρακύκλους, docet, niſi fallor, vulgo plauſtra rotas quatuor non habuiſſe. Nam ſi vulgo hæc eorum fuiſſet ſtructura, potuiſſet ea intelligi vel ex ſimplici ἁμάξας compellatione. Sic ἁμάξας ἑξακύκλους, hoc eſt plauſtra cum rotis ſex leguntur, nec tamen hæc communis eorum fuit ſtructura. Hippocrates de aëre, ubi agit de Scytharum ratione vivẽdi: αἱ δὲ ἅμαξαι εἰσὶν αἱ μὲν ἐλάχιστον τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἑξάκυκλοι. *Plauſtra vero eorum minimum rotis quatuor, quædam quoq; ſex ſunt inſtructa.* Habes ecce plauſtra cum rotis ſex, habes cum rotis quatuor, quod genus ait minimum fuiſſe apud Scythas. Cur hoc addit? cur dicit, minimum rotas habuiſſe quatuor, ſi ſemper quatuor, nec pauciores habuere? Quare opus eſt, ut vel ex hoc loco diſcamus, illud genus cum rotis quatuor apud Scythas ſolos minimum fuiſſe, idq; cõtra conſvetudinem vulgarem, ſecundum quam plauſtra habuere rotas duas. Quæ habuere quatuor, ea non jam *plauſtra* communiter appellabantur, ſed cum addito, *majora*. Sic enim ad differentiam communium appellat Cato de R. R. c. 11. ubi ad villam inſtructam requirit *ploſtra majora III.* Erant autem rotæ illæ non quales vulgo cæteris in vehiculis cum radiis modioloque, verum ex conjunctis inter ſe tabulis ligneis contextæ, quales *tympana*

nomi-

nominabantur, & à nobis alibi expoſita ſunt ſatis clare. Probus ad Virgilij Georg. I. *Plauſtra ſunt vehicula, quorum rotæ non ſunt radiatæ, ſed tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo. Axis autem cum rota volvitur, nam rotæ circa ejusdem cardinem adhibentur.* Id quod incumbabat rotis, vel erat tabulæ inſtar latum, vel craticulæ, Græceq; vel πλινθίον dicebatur, vel ἰσχάρα, ſicut alibi oſtendi, unde quoq; plauſtrum nominatum. Quod ſi quid imponebatur, de quo metus eſſet, ne decideret, à lateribus addebantur ex bacillis paucis unctæ machinæ, inſtar ſcalarum, ut & Germani Leiter appellare ſolent. En tibi effigiem, quæ rem omnem declaret.

Habes hic plauſtrum cum tympanis, & ſuper plauſtrum, cupam, in qua culleus, qui ne excideret, munitur utrinq; ſcalis iſtis ſeu machinula, quam dixi. Nam ligna tria à cupa ſurgentia, quæ ſuperne continentur ligno transverſe per ea decurrente, machinulam dictam repræſentant. Atq; hoc eſt, quod reſpiciebat Varro, ubi agit de plauſtri appellatione, quando *palam eſſe in eo* dixit *omnia quæ vehuntur, & perlucere lapides, aſſeres, tignum.* Perlucent ſcilicet per ſcalas iſtas, utrinq; poſitas à lateribus ad continendum onus, ſicuti in culleo videmus. Aliquando tamen plauſtra tegebantur cum à lateribus, tum ſuperne. Plutarchus in Quæſtionibus Romanis, ubi explicat hiſtoriam tibicinum Romam ab exilio revocatorum:

Συνι-

Συνέπεισε τοὺς αὐλητὰς ἀναβάντας ἐφ᾽ ἁμάξας δέῤῥεσι κύκλῳ περικαλυπτομένας. *Perſvaſit tibicinibus, ut plauſtra circumquaq; pellibus obtecta conſcendant.* Ubi nota, pellibus ſive coriis contegi conſveviſſe. Atq; ſic de plauſtris Scytharum Juſtinus lib. II. c. 2. *Vxores liberosq; ſecũ in plauſtris vehunt, quibus coriis, imbrium hyemisq; cauſſa tectis pro domibus utuntur.* Mallet ſummus vir, Matthias Berneggerus legere *corticibus* pro coriis, quoniã ſic tecta leguntur apud Ammianum, ut mox indicabo. Verum ego nihil cenſeo mutandũ, cum de coriis confirment alij quoq;. Quos inter eſt Cinnamus, qui Hiſtoriarum lib. I. de iisdem Scythis: *Plauſtris ſe circumdederunt, quæ bovillis intecta pellibus ſive coriis ſuperne* (βοείοις ἄνωθεν σύρσαις περιλαβόντες) *& apte inter ſe connexa conjuges liberosq; eorum impoſitas habebant.* Scilicet non fuit eadem apud omnes ratio. Ideo Hippocrates commemorat, qui nõ coriis, ac ne corticibus quidem, verum coactilibus habebãt tecta. Verba ejus extant in libro de Aëre, ubi loquitur de Scythis & corũ moribus: αὗται δὲ (ἅμαξαι) πίλοις περιπεφραγμέναι εἰσί. εἰσὶ δὲ τετεχνασμέναι ὥσπερ οἰκήματα τὰ μὲν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. Ταῦτα δὲ στεγνὰ πρὸς ὕδωρ καὶ πρὸς χίον, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα. Vertunt: *Hi* (currus) *inſuper coactilibus ex lana craſſa compactis ſunt obducti, & ad inſtar domorum fabrefacti, alij quidem ſimplici, alij etiam triplici tabulato; ipſiq; in anguſtum coarctati adverſus omnes aquarum, nivis ac ventorum injurias.* In qua interpretatione nihil ſani eſt, nec quod exponat mentẽ auctoris. Loquitur is de coactilibus, hæc coactilia dicit ea forma fuiſſe plauſtris impoſita, ut præferrent ædium ſpeciem. Et fuiſſe quædam ſimplicia, quædam duplicia, tamq; denſa & cõſtipata, ut nec aqua nec ventus, nec quidquam aliud poſſet penetrare. At interpres accepit de curribus, & in iis finxit nobis neſcio quæ tabulata, etiam triplicia, de quibus auctor nullum verbum. Hoc tantum vult, ſi quæ ex coactilibus minus viſa eſſent denſa, duplicaſſe, ac loco unius impoſuiſſe duo, quo rectius excluderetur aqua pluvia, vẽtus, & id genus. Facit quoq; currus arctatos in anguſtũ interpres, contra omnes cœli injurias, quod qua ratione dictum ſit, nemo non intelligit. Habebant ergo Scythę alij ex coriis, alij ex coactilibus tecta ſua plauſtra. Habebant quoq; aliqui ex corticibus arborum: erantq; hi præſertim Alani & Coſto-

bocæ,

bocæ, de quibus hoc teſtatur Ammianus lib. XXII, ubi ait: *Vileſq. ſupellectiles plauſtris impoſitæ ſunt corticibus tectis.* Item lib. xxxi. de ijsdem Alanis: *Nec enim ulla ſunt eis tuguria, aut verſandi vomeris cura, ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curvatis corticum per ſolitudines conficiunt.* Atq; hæc de tectis plauſtrorum Scythicorum. Legimus & plauſtra tecta ciliciis. Ita namq; habet Mauritius noſter cap. 8. Strateg. per. 18, Ἑκάστην δὲ αὐτῶν (ἁμαξῶν δεῖ) κιλικίῳ τὸ ὄπισθεν μέρος σκέπεσθαι. *Quodlibet autem eorum* (plauſtrorum) *cilicio à poſteriore parte debet eſſe tectum.* Quo ex loco annotabimus, plauſtra non ſemper integra, ſed ex parte tantum fuiſſe operta, ea nempe, quæ poſterior eſt. Atq; hæc videtur pars, quæ Polluci μέρος ἐστεγασμένον, quando ait lib. X. c. 12. Καὶ Ξενοφῶν δὲ ἐν τῇ παιδείᾳ, τὸ ἐστεγασμένον μέρος τῆς ἁμάξης ὑποσημαίνων, ἔφη· Κατέκλιναν, καὶ ἐκάλυψαν τὴν σκηνήν. Sic editi, ſed legendum eſt, κατέκλιναν & κατεκάλυψαν, vel, ut habet ipſe Xenophon κατακλίναντες κατεκάλυψαν: nec τὴν σκηνήν, verum τῇ σκηνῇ. Non enim operuerunt τὴν σκηνήν, ſed τῇ σκηνῇ τὴν Πάνθειαν. Verſio deniq; ſic formanda: *Et Xenophon in Pædia coopertam plauſtri partem intelligens, inquit, reclinarunt eam, & operuerunt tabernaculo.* Gualtherius: *Decubuerunt, & cooperuernnt ſcenã,* quod videbis eſſe nihili, ſi contuleris Xenophontem ipſum. Quanquam eo loco Xenophon nõ de plauſtro ſeu ἁμάξα, ſed ἀπήνη loquatur. Quæ Polluci ἅμαξα, quod hæc inter ſe nonnunquam miſcerentur. Plane ſicut & *carpenta* nuncupata, quæ ſunt plauſtra, maxime ſi eſſent tecta. Quomodo Ammianus de plauſtris Scythicis loco ſupra laudato: *vileſq. ſupellectiles plauſtris impoſitæ ſunt corticibus tectis, & cum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, convolventes.* Vocat *carpenta*, quæ ante nominavit *plauſtra*, eaque dicit *convolvere*, non, quod volvantur in unum, ſicut pannus aut charta convolvitur, aut ſic convolvantur coria, quibus tecta ſunt, ſed quod volvantur rotis, quando incedunt, iterque faciunt. Eſt enim hic *plauſtra convolvere vel carpenta*, quod verba ſimplici effertur *volvere*, quomodo Virgilius quoq; uſurpavit alicubi *volventia plauſtra*, quali a Servio, *quæ volvuntur*, dicunturque Scythæ *convolvere carpenta*, quãdo promovent ope jumentorum.

Ali-

Digitized by Google

Aliquando & aperta plauſtra voce *carpentorum* veniunt. Quomodo *carpenta ſtercoris* uſurpata Palladio, pro plauſtris, ſicut alibi monſtravi. Atq; talia Vegetij carpenta lib. II. c. 25. *Item decem onagri, hoc eſt, ſinguli per ſingulas cohortes in carpentis bobus portantur armati*. Hic carpenta, plauſtra eſſe, nemo dubitabit. Conſtat quippe, cuncta iſta plauſtris in exercitu conſveviſſe vehi. Neq; alia, opinor, cauſſa eſt, cur carpenta generali ὀχημάτων voce reddita in Gloſſis videamus, niſi quia ſæpe ſignant plauſtra. Obſervamus quoq; lectos in plauſtris, verum ſolis Scythicis, quia in his habitarunt. Lucianus in Toxari. χρυσᾶς γε φιάλας ἐλέγετο ἔχειν δέκα, καὶ ἁμάξας τετρακλίνους ὀγδοήκοντα. Vertit Eraſmus: *Aureas phialas ſe dicebat habere decem, præterea currus quaternis ſedilibus octoginta*. Verum κλίνην ſedile ſignificare alibi non obſervatum eſt, & occúrrit ἑξάκλινος, τρίκλινος, ac id genus, ſemper in intuitu ad lectos. Quare ἅμαξα τετράκλινος tale plauſtrum potius, in quo lecti quatuor. Quale apud Scythas hominum ditiorum fuiſſe videtur, credo quod eſſet latius & ſpacioſius, & plures ſimul caperet. Quanquam fatear, ambigere nonnihil me de lectione iſta, optareque, ut de ea codices vetuſti conſulantur. Porro plauſtra communiſſime adjunctos habuere boves, fuitq; iſta vetuſtiſſima conſvetudo, Moſi quoq; memorata Numer. VII. Epigramma vetus in deſcriptione amnis congelati:

Plauſtra boves ducunt, quæ remis acta carina eſt.

Virgilius lib. II. Geor.

-- *Nec ullo ex æquore cernes*
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.

Aliquando tamen mulos etiam in plauſtris habuere. Inde namq; Cato de R.R. c. 62. *Quot juga boum, mulorum, aſinorum habebis, totidem ploſtra eſſe oportet*. Et Homerus ſic loquentem facit Neſtorem Iliad. H.

Αὐτοὶ δ᾽ ἀγρόμενοι κυκλήσομεν ἐνθάδε νεκροὺς
Βουσὶ καὶ ἡμιόνοισιν --

Ipſi vero congregati advehamus huc cadavera bobus & mulis. Ubi optime interpres vetus: κυκλήσομεν, ἐφ᾽ ἁμαξῶν οἴσομεν. κύκλα γὰρ οἱ τροχοί.

ii . Docet,

Docet, hoc *advehi* de plauſtris intelligendum eſſe, quod confirmat verſus, qui poſt ſequitur:

> Δάκρυα θερμὰ χέοντες ἁμαξάων ἐπάειραν.

Lachrymas calidas fundentes plauſtris impoſuerunt. Habuerunt igitur in plauſtris genus utrumq;, mulos inquam æquè, ac boves, etiam Homero teſte. Hinc fortaſſis Plutarchus in de Conſolatione ad Apollonium, ubi narrat hiſtoriam de Cleobi & Bitone: Τῶν ἐλαυνόντων τὴν ἀπήνην ἡμιόνων ὑστερησάντων, καὶ τῆς ὥρας ἐπειγούσης, τούτους ὑποδύντας ὑπὸ τὴν ἀπήνην, ἀγαγεῖν εἰς τὸ ἱερὸν τὴν μητέρα. Currui, quo vecta eſt ipſorum mater, malas tribuit, cum omnium conſenſu fuerit plauſtrum. Hyginus fab. 254. *Gleops & Bitias pro bobus ſub jugo ſe junxerunt, & ad fanum ſacra, & matrem Cidippen in plauſtro duxerunt.* Et ſic alij. Ipſe Herodotus, unde cæteri hauſerunt lib. I. Οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ. ἐκκληιόμενοι δὲ τῇ ὥρῃ οἱ νεηνίαι, ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ζεύγλην εἷλκον τὴν ἅμαξαν. *Boves vero non præſto erant ex agro ad horem, tunc juvenes excluſi tempore jugum ipſi ſubeuntes plauſtrum pertraxerunt.* Plauſtrum omnes faciunt & ἅμαξαν; Plutarchus nominat ἀπήνην, quia mulas ei tribuit. Sic Lucianus in Charonte, agens de eadem re; ἐπεὶ τὴν μητέρα ὑποδύντες, εἵλκυσαν ἐπὶ τῆς ἀπήνης. Apenen nominat, ſeu vehiculum mulare, quod revera fuit plauſtrum. Ideo & bobus tractum Herodotus & Hyginus tradidere. Pauſanias in Corinthiacis: Πλησίον δέ εἰσιν ἐπειργασμένοι λίθῳ Κλέοβις καὶ Βίτων, αὐτοί τε ἕλκοντες τὴν ἅμαξαν. *Prope ſunt in lapide ſculpti Cleobis & Biton, qui trahunt ipſi plauſtrum.* Plauſtrum nominat, ut reliqui. Plutarchus atq; Lucianus appellarunt ἀπήνην, vel quod in plauſtro interdum eſſent muli, vel quod pro plauſtro interdum uſurparetur ἀπήνη, apud Græcos, ſicut apud Latinos *carpentum*. Ita colligas ex Smyrnæo, qui propterea & boves jungit ad ἀπήνην. Verba extant lib. VI.

> Ὡς δ᾽ ὅθ᾽ ὑπὸ ζεύγλῃσι βόες μέγα κεκμηῶτες
> Δουρατέην ἐρύσωσι πρόσω μεμαῶτες ἀπήνην.

Ut cum boves jugo ſubditi valdeq; laborantes ligneum porro nitendo plauſtrum trahunt. Sic exponunt viri doctiſſimi, quoniam aperte ibi ſermo eſt de plauſtro. Præter mulas vero ac boves leguntur & aſini in plauſtris. Liquet ex ſuperiore loco Catonis, in quo, *quot*

juga:

juga aſinorum quis habuerit, *tot ploſtra* dicit etiam requiri. Sed & cap.11. ejusdem operis hac de cauſſa nominat *ploſtrarios*. Nam poſt cætera requiri ait ad vineam *aſinos ploſtrarios duos*. Numerus jumentorum iſtiusmodi ſolennis binarius fuit. Ita legitur jam olim 1.Sam.6.7. *Facite plauſtrum novum unum, & duas vaccas fœtas, quibus non eſt impoſitum jugum, jungite in plauſtro.* Poſſuntq; addi, quæ habentur Numer. VII, 3. & ſeq. Ex eadem cauſſa Scythis ſunt ὀκτάποδες, id eſt octo pedum homines qui plauſtrum poſſident, ac iccirco in honore habentur, ut eſt apud Lucianum in Dial. Scytha. Τοῦτο δέ ἐστι, ait explicans eam vocem, εἰ ἐκ δύο βοῶν δεσπότην εἶναι καὶ ἁμάξης μιᾶς. *Significat hoc eſſe aliquem dominum duorum boum atq; plauſtri.* Sed & monumenta vetera conveniunt, plauſtraq; in ſuperioribus adducta nobis. Habuerunt tamen quatuor, imo ſex interdum Scythæ. Quod jure credimus Hippocrati, qui ſic habet loco alibi laudato: τὰς δὲ ἁμάξας ἕλκουσι ζεύγεα τὰς μὲν δύο, τὰς δὲ τρία βοῶν. *Plauſtra trahunt alia quidem duo, alia vero tria boum paria.* Ubi annotandum, quod duo & tria nominet ζεύγεα, hoc eſt juga. Oſtendit hoc enim, ſingula paria fuiſſe jugata, id eſt ſua habuiſſe juga. Unde ſequitur, adjuncta fuiſſe non æquali fronte, ſed alia poſt alia, primo unum jugum boum, ante hoc aliud, & ante hoc rurſum aliud, ſicut hodie cum equis noſtris eſt receptum. Sed hoc proprium & peculiare fuit Scytharum. Vulgo plauſtra duo tantum boves trahebant. Nec in mulis aſinisve credo aliter rem habuiſſe. Cato ſane ſupra: *Quot juga boum, mulorum, aſinorum habebis, totidem ploſtra eſſe oportet.* Erant ergo ſingula ut boum, ita mulorum aſinorumque juga, ad ploſtra ſingula. Jugum autem per eſt, & de duobus uſurpatus, quod eſt notum, & colligitur à ζυγὸς, unde Latini formarunt. Etymologus: Ζυγὸς παρὰ τὸ δύο ἄγειν, δυαγὸς, καὶ ἐν συγκοπῇ, δυγὸς καὶ ζυγός. Ait, Zygon ſic eſſe dictum, quia duo ſunt in eo. Jugum ergo notat duos. Quod proinde mulos quoq; ad plauſtra habuere. Ac ſic docent veteres picturæ ſeu imagines columnæ Trajani. Plauſtra exhibent cum mulis duobus. Uſus communiſſimus plauſtrorum fuit, ut perferrentur iis onera. Iſidorus: *Plauſtrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur.* Pollux

lib. X. c. 12. hoc genus nominavit ὀχήματα σκευαφόρα. Fiebat hoc autem vel in pace, vel in bello. Atq; pacis quidem tempore vel in agris hoc fiebat, vel in urbe. In agris uſus plauſtrorum fuit frequentiſſimus. Icciro inter inſtrumenta ruſtica ubique memorantur. Pollux lib. X. c. 29. Τῶν ἐν ἀγρῷ σκευῶν τὰ ἀναγκαῖα, ἄροτρα, ἀρότρου μέρη καὶ ἅμαξα. *Agreſtium inſtrumentorum neceſſaria ſunt, aratra, & aratri partes & plauſtra.* Ita Cato in oleto inſtructo requirit *ploſtra majoratria* c. 10. de R. R. In vinea inſtructa *ploſtra duo* c. 11. ejuſdem libri. Et quoniam inter inſtrumenta ruſtica, icciro Varro lib. I. R. R. c. 13 *Faciendum etiam plauſtris, ac cætero inſtrumento omni, quibus cælum pluvium inimicum, in cohorte ut ſatis magna ſint tecta.* Manifeſte numerat inter inſtrumentum agrorum. Curtius propterea *vehiculum* vocavit *vulgatum uſu.* Sic enim ait lib. III. c. 1. *Vehiculum, quo Gordium Midæ patrem vectum eſſe conſtabat, adſpexit, cultu haud ſane à vilioribus vulgatisq; uſu abhorrens.* Corrigunt, *vulgatiq; uſus*, quod non placet, quoniam illud *que* conjungit elegantius *vilioribus* & *vulgatis*, quam *vilioribus* & *vulgati.* Præterea id quod habent libri magis oſtendit uſus frequentiam, indeq; notitiam vehiculi vulgarem, quam ſi altero modo legamus. Cæterum fuiſſe plauſtrum id vehiculum cum alia oſtendunt, tum diſertim teſtatur Juſtinus lib. XI. c. 7. *Quærentibus de perſona regis, jubentur eum regem obſervare quem reverſi primum in templum Iovis euntem plauſtro reperiſſent. Obviam illis Gordius fuit, ſtatimq; eum regem conſalutant. Ille plauſtrum, quo vehenti regnum delatum erat, in templo Iovis poſitum, majeſtati regiæ conſecravit.* Et paucis interjectis: *Alexander capta urbe cum in templum Iovis veniſſet jugum plauſtri requiſivit.* Semper plauſtrum vocat. Quomodo & Arrianus ἅμαξαν. Verba ejus lib. II. de eadem re: Καὶ γενέσθαι αὐτοῖς χρησμὸν, ὅτι ἅμαξα ἄξει αὐτοῖς βασιλέα. Perperam Vulcanius: *Eos oraculo monitas fuiſſe, currum iis regem allaturum eſſe.* Ἅμαξα non *currus* eſt, ſed *plauſtrum.* *Currum* ἅρμα nominarunt. Atq; ita Arrianus in ſequentibus: Semper vocat ἅμαξαν, quod Vulcanius ſemper *currum* reddidit. Parū commodè, niſi *currum* de vehiculo quocunq; ac ſic plauſtro etiam accipiamus. Quomodo & Cicero

Tuſcu-

Digitized by Google

Tuſculana I. ubi Cleobis hiſtoriam commemorat, vocavit currum quod eſt plauſtrum aliis. *Cum,* inquit, *illam ad ſolenne & ſtatum ſacrificium curru vehi jus eſſet, juvenes ij ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filiis.* Nam ἅμαξα eſt etiam Plutarcho vita Alexandri: τὴν θρυλλουμένην ἅμαξαν εἶδεν (Ἀλέξανδρος) φλοιῷ κρανείας ἐνδεδεμένην. Porro plauſtri uſus magnus, forſitan & primus eſt in agris ad vehenda frumenta. Unde illud Virgilij II. Georg. --- *Non ullo ex æquore cernas*

Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.

Ubi *æquor* ager eſt frumentis aut ſegete abundans. Pari cauſſa ſunt; qvi Græcè dictam putant ἅμαξαν. Euſtathius Iliad. M. ubi ait, qvosdam ἅμαξαν vocare, διότι καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμητον ἄγειν ἐτυμολογεῖται κατά τινας, *quoniam à quibusdam derivatur ab eo, quod meſſem vehat,* qvæ Græcis ἄμητος. Deinde ſtercus eis vehere ſolebant. Dixi ſupra, ubi de Arcadibus duobus egi, & carpentum dici à Palladio oſtendi. Et hæc cauſa, qvare *ſordidum* vocarit plauſtrum lib. I. Valerius Maximus, c. 1. ubi de L. Furio, Veſtales in arcem vehente: *Quare agreſte illud & ſordidum plauſtrum tempeſtivè capax cujuslibet fulgentiſſimi triumphalis currus vel æquavit gloriam, vel anteceſſit.* Serviebat qvoqve aliis negotiis ruri, qvod eſt notum. Iisdem plauſtris deportabant ex agris in urbem res venales venditasqve. Hujus generis memorantur vina. Hyginus de Icario & Erigone, fab. 130. *Liber Pater ad Icarium & Erigonem in hoſpitium liberale devenit, iis utrem plenum vini muneri dedit, juſſitque, ut in reliquas terras propagarent. Icarius plauſtro onerato cum Erigone filia & cane Mera in terram Atticam ad paſtores devenit.* Habes hic plauſtrum utre vini oneratum. Adhibebant & culeos. Unde *cullei vini Falerni* apud Jabolenum l. 17. ff. de Annuis Legatis. Ulpianus jungit utrumq; l. 3. ff. de tritico leg. *Vino legato, utres non debebuntur, nec culleos deberi dico.* His ergo culleis qvoq; onuſta habebant plauſtra, ſicut liqvet ex imagine ſuperius ex monumento veteri, qvod Romæ cernitur, propoſita. Ibi namq; plauſtrum eſt cum tali culleo. Et docet Plinius lib. VII. c. 20. ubi ait: *A. Iulius Valens meruit in Prætorio divi Auguſti, Centurio, vehicula culleis onuſta, donec exinanirentur, ſuſtinere ſolitus.* Loqvi-

Digitized by Google

tur de plauſtris, qvæ hic generali voce nominat vehicula, vel qvia vehicula ex genere plauſtrorum fuere. Hæc ſuſtinuiſſe ait Valentem, onuſta culleis, id eſt, ſublata manibus in altum, donec exinanirentur illi culei vino pleni, vel oleo, (nam & oleum iis vehebant) qvod eſſet venditum Romæ. Romæ namq; verſabatur in Prætorio. Ibi ergo culei exinaniri debebant. Fiebat hoc autem vino vel oleo ex agris Romam devecto plauſtris, & vendito. De oleo culeis includi ſolito cognoſcimus ex Feſto, qvando voce *culiola* ſic ait: *Culiola cortices nucum viridium, dicta à ſimilitudine culeorum, quibus vinum ſive oleum continetur.* Plauſtris etiam vehebant lapides. Docet Varro, qvando plauſtrum ait dictum, *quod perlucent lapides, aſſeres, tigna.* Sicut vidimus jam in ſuperioribus. Itaq; de plauſtro eſt intelligendum illud Juvenalis Sat. III.

Nam ſi procubuit, qui ſaxa Liguſtica portat
Axis, & everſum fudit ſuper agmina montem,
Quid ſupereſt de corporibus?

Et bene hic Lubinus: *Axis, id eſt plauſtrum ipſum, pars pro toto.* Oſtendit autem Juvenalis, vectos hos lapides ſæpe cum periculo prætereuntium, qvoniam, everſo vehiculo delapſi, obvios proterebant. Et hæc cauſſa legis ab Adriano latæ, ne deinceps per urbem plauſtra ejuſcemodi ducerentur. Spartianus in Adriano, cap. 22. *Vehicula cum ingentibus ſarcinis urbem ingredi prohibuit.* Nempe ingens Romæ fuit multitudo hominum; Ergo preſſi turba periculum hoc evitare neqvibant. Vocat autem *ingentes ſarcinas*, onera iſta magni ponderis, ut ſaxa, qvæ ob molem magnitudinemq; Juvenalis appellavit *montes*. Pari modo ferebantur lapideæ columnæ. Docet apud Fabium Triarius lib. V. Inſt. cap. 13. ubi *Scauri columnas per urbem plauſtris vectas eſſe dixit.* Pertinent huc *aſſeres tignaque,* ſupra nominata Varroni, integræq; arbores. Nam & has per urbem vehere conſveverant, qvod teſtatur Juvenalis idem dicto loco, ubi ait: -- -- -- -- -- *Atque altera pinum*

Plauſtra vehunt, nutant altæ, populoque minantur.

Et fuit ſolennis plauſtrorum uſus ad portandas arbores cæſas, qvòd ex Virgilio cognoſcimus, qvando ait lib. XI.

Ferro

-- -- Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: Evertunt actas ad ſydera pinus.
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.

Ubi Servius *gementia* intelligit *ſub pondere*. Nempe, ſi gravata ſunt, ſonum edunt, qvi eſt inſtar gemitus. *Stridentia* ob hanc cauſam dixit III. Georg. Plauſtra ipſa verò *gravia*, eodem libro:

Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris.

Philargir. *Gravibus aut epitheton eſt plauſtrorum, aut gravibus, onuſtis dixit*. Dubitat, ſed revera loqvitur de onuſtis. Ad hæc enim ducenda niſu majore opus, qvi fœtis eqvabus poteſt eſſe damnoſus. Sunt autem *onuſta plauſtra*, oneribus ſarcinisq; completa. Ita Plinius loco ſupra laudato dixit *vehicula culeis onuſta*. Capitolinus in Maximino cap. 6. *rhedam onuſtam*. Contraria his ſunt *inania*. Sic enim appellat Varro, qvibus nihil oneris incumbit. Verba extant lib. I. R. R. cap. 20. *Inſtituendum, ut inania primum ducant plauſtra, & ſi poſſis, per vicum aut oppidum.* Columella nominavit *vacua* lib. VI. cap. 2. ubi de eadem re: *Poſt ejusmodi experimenta vacuo ploſtro ſubjungendi.* Porro & in bellis uſus plauſtrorum fuit: Iis namq; ſarcinas vehebant. Inde habes apud Pollucem lib. I. cap. 10. χρεία δὲ εἰς τοὺς πολέμους ἐπισκευαζομένων βοῶν ὑφ' ἁμάξαις. *Ad bellum opus eſt bobus ad currus.* Et declarat pluribus Mauritius noſter lib. XII. Tact. cap. 18. Vehebant autem iis Græci qvidem cum alia, tum ipſa graviora ſua arma, ſaltem poſterioribus temporibus. Mauritius dicto loco: Ἐὰν οἱ ἐχθροὶ πλησίον ὦσι, τὰ ὅπλα αὐτῶν βαστάζοντας τοὺς ὁπλίτας περιπατεῖν, καὶ μὴ εἰς τὰς ἁμάξας ταῦτας καταλιμπάνειν, ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι πρὸς τὴν μάχην. *Si appropinquent hoſtes, graviter armati debent incedere, geſtantes arma ſua, nec ea relinquere in vehiculis, quo ſint parati ad prælium.* Dicit manifeſtè, tum non relinqvere in vehiculis debere, qvia nempe alias relinqvebant. Neq; ſcio ſatis, annon aliqvando Romanorum qvoq; illa conſvetudo fuerit. Lego ſanè apud Tacitum vehicula onerata armis lib. I. Hiſt. cap. 80. *Septimam decimam cohortem è colonia Hoſtienſi in urbem acciri Otho juſſerat, armandæ ejus cura Vario Criſpino, Tribuno è prætorianis, data. Is quo magis vacuus, quietis caſtris juſſa*

juſſa exſequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario jubet. Armis onerata hæc vehicula ex eo patet, qvoniam ad oneranda ea eſt apertum armamentarium. Porro, armamentarium in caſtris fuit. Ibi arma clauſa, ſi ab hoſte nullum periculum: Inde prompta, cum neceſſitas reqvireret. Idem Tacitus dicti libri cap. 38. *Aperiri deinde armamentarium juſſit; Rapta ſtatim arma, ſine more & ordine militiæ.* Armis igitur onerata vehicula, &c, qvod diſcas ex hoc loco, ad hos ſimilesqve uſus habita in cohortibus, unde *cohortis vehicula* nuncupantur. Hæc vehicula partem maximam conſtituebant ſarcinarum militarium & impedimentorum. Unde apud Curtium *arma ferri* dicuntur *in ſarcinis*. Verba lib. V. cap. 11. *Patron autem, Græcorum Dux, præcepit ſuis, ut arma, quæ in ſarcinis antea ferebantur, induerent.* Ex qvo loco ſimul diſcimus, Græcorum qvoq; veterum hanc conſvetudinem fuiſſe. Præter arma verò communia reperio præſertim baliſtas in eis. Mauritius noſter iterum: Τὰς δὲ βαλιστροφόρους (ſic edi debuit) ἁμάξας δι' ὅλου μὲν καταμερίζειν τοῦ διαστήματος. *Debent plauſtra baliſtas portantia per intervallum totum dividi.* Meminit & Orbicius: ὑπάρξει δὲ τῆς τάξεως τὸ ῥαδίως φονεύειν τοὺς πολεμίους, εἰ ἐπὶ ἁμαξῶν βαλίστρας ἔχοιεν ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν. Nos ſic reddidimus: *Conducet autem huic diſpoſitioni, ad facilius occidendum hoſtes, ſi ſuper vehicula balliſtas habeant ex quatuor lateribus conſtitutas.* Rigaltius reddidit *baliſtas ex quatuor lateribus ferientes,* qvod parum convenire dixi jam in meis Notis. Eqvidem invenio & baliſtam, *omni latere in hoſtem ſagittas impellentem,* apud Auctorem veterem de Rebus Bellicis, titulo *Baliſtæ quadrirotis* inſignitam. Verum ea huc non facit, neq; propriè loqvendo eſt βαλίστρα ἐπὶ ἁμάξης, cum ibi non ſit plauſtrum, vehens ipſam, ſed *ſubjecta* ſolum *rotarum quatuor facilitate* promoveatur, uti loqvitur is ipſe, qvi deſcribit. Alias & ſarcinas reliqvas in vehiculis habebant. Qvanqvam, qvi ſeveriores apud Romanos eſſent Duces, id prohiberent. Qvod & apud Græcos factum, memoratq; de Philippo Macedonum Frontinus lib. IV. cap. I. *cum primum exercitum conſtitueret, vehiculorum uſum omnibus interdixiſſe.* Unde tamen colligas, ante Philippum habuiſſe. Qvemadmodum & apud Romanos non

non ignotum omnino uſum eorum, ex columnæ Trajani imaginibus cognoſcimus fuiſſe. Quanquam hæc vehicula magis ad pedites, quam equites pertinuiſſe videantur. Leo certe ipſis tribuit c. 10. ubi ait: Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ τούλδου, εἴτε ἐν ἁμάξαις μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ, εἴτε ἐν σαγμαρίοις μετὰ καβαλλαρίων. *Hæc quidem de impedimentis, ſive ſint in plauſtris cum exercitu pedeſtri, ſive in ſagmariis cum equitibus.* Plauſtra ſeorſum peditibus attribuit. Fuit alius etiam plauſtrorum uſus in bello ad vehendas naves, quibus ſuperari debent flumina, de quo Vegetius lib. III. c. 7. *Commodius repertum eſt, ut monoxylos, hoc eſt, paulo latiores ſcaphulas ex ſingulis trabibus excavatas pro genere ligni & ſubtilitate leviſſima carpentis ſecum portet exercitus, tabulatis pariter & clavis ferreis præparatis.* Meminit & Ammianus lib. XIV. *Subjectis ignibus exuri juſſerat naves, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus, diſpoſuit vehi carpentis.* Uterq; vehiculis oſtendit vectas, quæ *carpenta* vocant, ſed intelligunt *plauſtra*. Ita namq; conſveverunt, uti alias oſtendi. Curtius lib. VIII. c. 10. *Illi, quia plura flumina ſuperanda erant, ſic junxere naves, ut ſolutæ plauſtris vehi poſſent.* Ac hic quidem primus propriusq; plauſtrorum fuit uſus. Solebant tamen interdum non onera modo imponere ipſis, ſed & ad transvectionem hominum uſurpare, ruſtici præſertim & agreſtes. Teſtatur de L. Furio Albino Valerius Maximus, uti jam ſupra vidimus. Sic enim ait lib. I. c. 1. *Veſtales deſcendere incipientes L. Albinus plauſtro conjugem & liberos vehens aſpexit.* Pari modo Gordius plauſtro vectus, teſte Juſtino lib. XI. c. 7. *Iubentur eum regem obſervare, quem reverſi primum in templum Iovis euntem plauſtro reperiſſent. Obvius illis Gordius fuit, ſtatimq; eum regem conſalutant. Ille plauſtrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iovis poſitum majeſtati regiæ conſecravit.* quibus verbis obſervamus, idem eſſe *vehere plauſtro*, & *ire plauſtro*, porro *vehere plauſtro* paſſivam ſignificationem habere, notareq; illum, qui plauſtro inſidens, huc illucq; portatur, quomodo *adoleſcentiam quadrigis vehentem* Cicero de Cl. Orat. & de Nat. Deor. *Tritonem natantibus invehentem belluis* uſurpavit, quod jam Berneggerus indicavit. Idem igitur & *ire plauſtro*, pro quo *ire bobus*

junctis legimus apud Servium ad Virgilij Georg. III. v. 533. *Quum mos eſſet ſacerdotem Argivam junctis bobus ire ad templa* &c. Nam per *boves junctos* plauſtrum intelligit, ſicut Virgilius per *equos junctos* currum lib. XII. Æn.

-- Prima in prælia junctos
Conſcendebat equos --

Pro plauſtro etiam *mulos junctos* uſurpavit Columella lib. II. c. 22. *Arbores ſerendi cauſſa, collo, vel mulo clitellario afferre, ſed juncto advehere non permittitur.* Male *junctum mulum* explicant de eo, *qui jugo adſuevit*, nec enim de ſveto, vel non ſveto agitur, ſed de eo qui cum alio junctus eſt ad plauſtrum. Ideo dicitur *advehere*, opponiturq; *clitellario*, qui non tam advehit quam *affert*. Juncti ergo muli ſive boves plauſtra denotant, & ire bobus junctis, ſive plauſtro, eo vehi. Quomodo iviſſe Gordius adhuc ruſticus memoratur. Quanquam non Gordium modo, ſed & uxorem ejus, Midamque filium eo vectum ſcribat Arrianus, neq; Gordium factum regem, verum Midam. Verba ejus lib. II. Ἔτι δὲ περὶ αὐτῶν τούτων βουλευομένοις, ἐλθεῖν τὸν Μίδαν ὁμοῦ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ ἐπιστῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἁμάξῃ. *His adhuc de rebus inter ſe conſultantibus ſuperveniſſe Midam una cum patre ac matre, cumq; plauſtro ſubſtitiſſe apud congregatos.* Sic expono iſta. Vulcanius: *ipſumq; currui inſidentem concilium Talmiſſenſium adiiſſe.* Quaſi non & cæteri inſederint. Sed nec id concilium adivit, verum ibi ſubſtitit, forſitan ut ſe cum ſuis, jumentisq; reficeret. Hoc enim vult τὸ ἐπιστῆναι. Quicquid vero ſit de Mida, iſtoc conſtat, Gordium cum pluribus plauſtro eſſe vectum. Neq; tamen agreſtes ſoli genere hoc utebantur, ſed & alij. Apud Argivos ſacerdos. Junonis non alio incedere vehiculo, cum ſacra eſſent procuranda, fas habebat. Herodotus lib. I. Ἐούσης ὁρτῆς τῇ Ἥρῃ τοῖσι Ἀργείοισι, ἔδει πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱρόν. *Cum dies feſtus Iunonis apud Argivos eſſet, oportebat omnino matrem horum* (Cleobis & Bitonis) *ad templum ferri bobus junctis.* Ita explicat hunc locum Valla, nec inepte, licet nil de bobus in his verbis, & id ſolum dicatur, vehiculo eam debuiſſe uti. Nam ſequitur, unde hoc conſtat: ἐπὶ τῆς ἁμάξης δέ σφι ὀχέετο ἡ μήτηρ. *Mater namq; plauſtra veheba-*

hebatur. Similis conſvetudo mulierum Atticarum ad Eleuſina ſacra proficiſcentium. Scholiaſtes Ariſtophanis: Αἱ τῶν Ἀθηναίων γυναῖκες ἐπὶ ἁμαξῶν ὀχούμεναι εἰς τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια ἀπήρχοντο. *Athenienſium mulieres plauſtris vectæ ad magna Eleuſinia proficiſcebantur.* Solebant & in Bacchi ſacris Poetæ vehi plauſtris, multaque ex ijs ad riſum compoſita carmina & dicteria jactare. Suidas in ἐξ ἁμάξης. Ἡ λεγομένη ἑορτὴ παρ' Ἀθηναίοις Λήναια, ἐν ᾗ ἠγωνίζοντο οἱ ποιηταὶ συγγράφοντες τινὰ ἄσματα τοῦ γελασθῆναι χάριν. Ὅπερ Δημοσθένης ἐξ ἁμάξης εἶπεν. Ἐφ' ἁμαξῶν γὰρ οἱ ᾄδοντες καθήμενοι ἔλεγόν τε καὶ ᾖδον τὸ ποιήματα. *Feſtum erat Athenis, Lenæa nomine, in quo Poetæ certabant inter ſe conſcriptis carminibus quibusdam riſus commovendi gratia. Qualia Demoſthenes ex plauſtro vocat; plauſtris namq; inſidentes ea pronunciare ac canere poemata ſolebant.* Puto autem, plauſtris ubi voluiſſe, imitatione quadam agreſtium, ut quæ dicerent, ſicut craſſe ruſticeq;, ita libere ac ſimpliciter dici viderentur. Hoc enim ingenium agreſtium, præcipue cum ſunt onerati poculis. Atq; huc videtur pertinere, quod & alias in viis publicis dicteria & convicia ex plauſtris jactitarent. Qua de re videri poteſt Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Nubibus ad vocem τρυγοδαίμονες, qui ſimul hinc natum cenſet proverbium, ἐξ ἁμάξης λαλεῖ, *è plauſtro loqueris*, quod de iis uſurpatur, qui ſine pudore conviciis inceſſant alios. Sed de his non eſt hic agendi locus: & fecerunt jam, qui proverbia compilarunt. Nos quoq; alibi de his jam egimus.

Cap. XX.
De vehiculo & arcera.

Vehiculum quid, ſpeciali notione. Varro explicatur. Veha & vehes differunt. Vehes de certa menſura. Vehes vini, roboris. Columella explicatur. Vehela. Siccum plauſtrum, vox nihili. Capitolinus emendatur & exponitur. Iac. Gothofredus notatur. Velatura, quid? vehatio. Sirpea ex junco. In Varrone conjectura. Strata ſirpea. Sternere vehiculum. Ovidius corrigitur & explicatur. Sirpiculum. Scaliger notatur. Varro emendatur. Arcera. Scaliger denuo revellitur. Arcirma. Feſti lectio vetus defenditur. Vehiculum ad fabas, ſirpea ad ſtercus, arcera ad homines.

CUm hucusq; generatim actum ſit de plauſtro; quasdam ejus ſpecies commemorabimus. Ex his primo eſt *Vehiculum*. Equidem vehiculum plerumq; uſurpari de quocunq; genere conſuevit. Inde habes *vehicula thenſarum* apud Ciceronem in Verrina VII. & in Orat. pro Milone poſitum pro rheda legas. *Vehiculum & judiciale carpentum eſt* apud Vopiſcum in Aureliano. Pari modo uſurparunt *vehiculum rhedam*, unde *rhedarius vehicularius fabricator* apud Capitolinum in Maximo & Balbino. Tacitus XI. Annal. c.32. habet *vehiculum, quo purgamenta hortorum eripiuntur*. Atq; ſic invenias de alijs. Tamen obſervamus vehiculum etiam ſpeciali notione uſurpatum, docetq; manifeſtè Varro lib. IV. de L. L. ubi primo ait, locuturum ſe *de his, quæ jumenta ducunt*, deinde ſubdit tragulam, poſt ſirpeam, tum venit ad vehiculum, & ait, *vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod ex viminibus vieretur*. Oſtendit ergo, vehiculum nec tragulam eſſe, nec ſirpeam, ac ne arceram quidem, ſive plauſtrum, à quibus omnibus ibi diſtinguit, ſed eſſe ſui ac peculiaris generis. Eſt autem hoc vehiculum à *veha*. Varro ſupra indicato loco: *Brevis veha, vehiculum eſt*. Porro *veham* Oſci appellabant *vejam*, erat autem *veja, plauſtrum*. Feſtus: *Veja apud Oſcos dicebatur plauſtrum*. Jam ſi veja ſive veha, plauſtrum, vehiculum id erit, quod *ploſtellum* veteres dixere, hoc eſt plauſtrum parvum. Ita namq; habes *ploſtellum Pœnicum* apud dictum Varronem lib. I. de R. R. cap. 52. Quam ob cauſſam dixi quoque, vehiculum de genere plauſtrorum eſſe. At vero diverſum facit à plauſtro ipſe ille Varro. Nempe Varro propriiſſima ſignificatione plauſtrum accipit de illo ſolo genere, quod ex omni parte palam eſt, & conſpicienda facit, quæ in eo vehuntur. Atq; hujus generis vehiculum non fuit, ſed contextum ex viminibus. Unde quoque Varro dixit ita nuncupatum. *Vehiculum*, ait, *quod ex viminibus vieretur*. Ita namque ibi lego, non ut habent editi, *quo ex viminibus uterentur*. Quanquam & ex iſta lectione conſtet, ex viminibus texi conſueviſſe. Plauſtrum fuit nudum, huic ſi ex viminibus imponebatur vas contextum, tum non *plauſtrum*, ſed *vehiculum* appellabatur. Quod ſi vas illud eſſet majus,

& ve-

Digitized by Google

& vehiculum longius, dicebatur *veha*, ut jam vidimus. A *veha*, nominata *vehes*, id eſt menſura, quantam capit veha, quod non obſervarunt magiſtri, qui ſimpliciter à *vehendo* deduxerunt. Atqui vehes non id tantum denotat, quod vehitur, ſed quod vehitur certo genere, tantum ponderis aut menſuræ capaci. Quomodo vehes ſtercoris eſt octoginta modiorum. Columella R.R. lib. XI. c. 2. *Vehes ſtercoris habet modios octoginta.* Idem obſervarunt & in lignis vel materia. Sic robur dedolata pedum viginti, pinus viginti quinque, ulmus & fraxinus triginta vehem dicebantur conſtituere. Idem auctor paulo ante: *Materias ſi roborea eſt, ab uno fabro dolari ad unguem per quadrata debet pedum XX. hæc erit vehis una. Pinus autem V. & XX. pedum æque ab uno expeditur, quæ & ipſa vehis dicitur. Nec minus ulmus & fraxinus pedum XXX. cupreſſus autem pedum* XL. *tum etiam ſexagenum pedum abies atq; populus ſingulis operis ad unguem quadrantur, atq; omnes hæ menſuræ ſimiliter vehes appellantur.* Ubi nota, aliter definiri vehem pini, aliter roboris ac generis alterius, quod exiſtimo propterea factum, quia non eſt pondus omnibus æquale, ac ſic longior cupreſſus, quam vel fraxinus, vel ulmus, vel pinus veha geſtari deferriq; potuit. Et hæc quidē vehes multū differens à veha, cum hæc inſtrumentū ſit, illa inſtrumenti menſura. Ex *vehe* nihil; at ex *veha, vehiculū*, pro quo credo & *vehelam* uſurpaſſe. Julius Capitolinus in Maximinis, cap. 13. *Sine delicto Conſulares viros & Duces multos cum interimeret, alios ſiccis vehelis exhiberet, alios in cuſtodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari, contra eum defectionem pararunt.* Ita legit locum hunc Salmaſius, cum vulgati habeant *Scythicis vehiculis*, atq; addit: *Optimus liber vehelis hoc loco legit, pro vehiculis. Sic autem à veho, vehela, ut cuſtodela à cuſtodio, loquela à loquor, ſequela à ſequor. Vehelas igitur hic plauſtra interpretor, quibus temerè impoſitos reos exhiberi ſibi jubebat Maximinus. Siccas autem vehelas pro nudis dixit, & nullo veſtimento inſtratis vel ſolis ſine ullo comitatu ſervitiorum.* Hæc Salmaſius. Ubi tamen æqvè bene, uti arbitror, à *veha* derivare poſſumus *vehelam*, ac à *veho*, cum eodem modo à *cuſtodia* fit *cuſtodela*, à *Svada*, *ſvadela*, à *canna*, *cannela*. Sed & qvod de plauſtris

ſeu *vehelis ſiccis* differit, ignoro, an aſſenſum mereatur. *Siccum* ſanè poſitum pro *nudo* an occurrat alibi, haud ſcio. Et videtur ipſa rei ratio repugnare. *Siccum* namq; τὸ ξηρὸν, ut reddunt Gloſſæ. Nonius cap. 4. exponit *aridum & ſine humore*, item *ſobrium* aut *firmum*, qvorum neutrum qvadrat ad præſentia. Nec enim, qvod humore deſtitutum, deſtitutum etiam conſortio: Neqve inter conſortium & humorem aliqva ſimilitudo eſt. Qvare mihi qvidem pro *ſiccis*, qvod occurrit in antiqvis, etiam Palatinis, legendum *citis* videtur. Scilicet τῷ *citis* primum ex præcedenti voce *alios*, adhæſit *S*, ita dein factum *Scitis*; Qvod cum ineptus librarius ſcriptum per compendium putaret, explendo, qvod nempe deerat, confecit *Sciticis* & *Scythicis*. Alius ex *ſcitis* fecit per ineptam tranſpoſitionem *ſictis*, cumq; *c* & *t* in Manuſcr. litteræ ſint affines, alius putavit eſſe *ſiccis*. Eſt autem *cita vehela* optimè dicta pro celeri, feſtina, optimèq; apponitur ſeqventi, *in cuſtodia detinuit*. Hoc enim vult, alios longo tempore continuiſſe in vinculis, ac ne cognoſcere qvidem cauſſam eorum, vel audire ipſos voluiſſe. Alios contra ad ſe deferri vehiculis, qvanta poſſet feſtinatione, præcepiſſe. Hoc modo *currus citos* uſurpavit Seneca in Hippoliti Act. IV. v. 1074.

-- -- -- -- *Haud aliter citos*

Currus gubernat. -- -- --

Et apud Catullum Epigr. 52. inveniuntur *cita biga*.

Non Rhœſi nivea citaque biga.

Qvicqvid autem ſit de lectione, illud pæne conſtat *vehelam* eſſe apud Capitolinum, qvod apud alios *vehiculum*. Ut proin confundere vir celeberrimus cum vehatione, vehatura, velatura non debuerit. Sic autem ait in Notis ad l. 3. lib. XIV. Cod. Theodoſ. t. 6. *Vehatio eſt vectura, quæ fit vehibus, ſeu vehatura, ut etiam vocatur apud Feſtum, vel, ut nonnulli malunt, velatura. Denique vehela, quam vocem reſtituit Salmaſius Capitolino in Maximinis.* Malè cenſet idem eſſe *vehelam*, & *velaturam*. *Vehela* namq; vehiculum eſt, vel, ut doctè ait Salmaſius, plauſtrum. At verò *velatura* vehendi negotium, qvod vehelis perficitur. Alio nomine *vecturam* explicat, & rectè. Qvod verò vecturam ſcribit *vehibus* fieri, id qvoq; parum conve-

Digitized by Google

convenit: Debuiſſet enim *vehis* ſcribere. Sed nimirum non diſtinxit inter *veham* & *vehem*, ſicut multi alii, qvod tamen neceſſe eſſe ſupra planum fecimus. Qvæ vectura eſt ſeu velatura, eadem eſt & *vehatio*, qvod ipſe vir doctiſſimus agnoſcit. Igitur non debuit *vehelam* in Notis, & deterius in Indice, *plauſtri genus* explicare. Vehatio non plauſtri genus eſt, ſed vectura, qvod oſtendit ipſa lex, in qva fit mentio vehationis. Verba ſunt hujusmodi: *Hujus autem vehationis ita ſit ratio partita, ut mille quinquaginta onera formis, alia ſartis tectis annua deputentur.* In his verbis *onera* ſunt, qvæ in verbis præcedentibus ſunt *vehes*, qvod agnoſcit ipſe doctiſſimus Gothofredus. Porro, talium ſeu onerum ſeu vehum mille qvinqvaginta uni lex tribuit vehationi. Ergo fieri non poteſt, ut vehatio ſit vehela, cum vehela unam tantum veham ſive unum onus capiat, propriéqve *onus* ſive *vehes* appelletur, qvantum veha ſeu vehela contineri poteſt. Verum nobis ad vehiculum eſt redeundum, de qvo jam ex Varrone obſervavimus, qvod ex viminibus fuerit confectum. Sed qvæ illa vimina? Num virgæ hic intelligendæ, qvales ſalicis, coryli, ac ſimilium? At verò virgæ pertinent ad ſirpeas. Varro: *Sirpea, quæ virgis ſirpatur, id eſt, colligando implicatur. Vehiculum, quo ex viminibus uterentur.* Sirpeas vult factas ex virgis, vehicula ex viminibus. Atqvi virgæ qvoq; vimina. Sunt enim *vimina* ſic à *viendo* dicta. *Viere*, porro, *inflectere, vincire, ligare,* Græcis πλέκειν, ut qvæcunqve ſic ligari ac inflecti conſveverunt, & à Græcis πλέγματα vocantur, ea ſint & vimina. Porro, talia vel præcipuè ſunt virgæ, qvales ſalicis, betuli, coryli ac ejusmodi. Ut, ſi diverſa eſſe à vehiculo ſirpea debuit, ea ex virgis colligata eſſe non potuerit. Et profectò *ſirpea* eſt à *ſirpo,* qvod nemo non intelligit. Porrò, *ſirpus* Græcè σχοῖνος, id eſt, *juncus*. Gloſſæ veteres: *Iuncus,* σχοῖνος. Ita ſirpea non ſic generatim erit ex viminibus, ſed junco ſirpata. Unde qvoq; in ſuſpicionem venio, qvaſi Varro ſcripſerit, *ſirpea, quæ ſirpis ſirpatur,* & non, *quæ virgis*. Poſſis qvoq; *ſcirpis* legere. Nam in eo Voſſio aſſentiendum, qvod ſit idem *ſirpus*, atq; *ſcirpus*. Et de ſcirpo Feſtus: *Scirpus eſt id, quod in paluſtribus locis naſcitur, leve & procerum, unde tegetes ſunt.* Ubi nota, tegetes ex ſcirpo fieri conſveviſſe, qvod

Digitized by Google

qvod & Plinius confirmat lib.xvi.cap.37. *Scirpi fragiles paluſtresque ad tegulum tegetesque.* Hinc enim & ſirpea, qva tegebatur plauſtrum. Ovidius lib. vi. Faſtor.

At Dominus, diſcedite, ait, plauſtroque morantes
Suſtulit, in plauſtro ſirpea ſtrata fuit.

Sic legendum locum hunc, non, ut vulgo editur, *ſirpea lata,* monuit me Nobiliſſimus amiciſſimusqve Heinſius. Dicit ſirpeam fuiſſe *ſtratam* in plauſtro, qvod accipio de ſirpea ibi repoſita loco veſtium. Solebant enim veſtes imponere vehiculis, ut melius & mollius in eis ſederent, idq; *ſternere vehiculum* vocabant. Gellius lib. XX. cap.1. *Arcera vocabatur ploſtrum, quaſi arca quædam magna veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant.* Vides, inſtratum veſtimentis ploſtrum, qvod cum fiebat, *ſterni* dicebatur. Lex duodecim tabularum eo ipſo loco: *Si nolet, arceram ne ſternito.* Hinc ergo *ſtratum vehiculum,* veſtibus inſtratum. Verum loco veſtium agreſtes adhibebant ſirpeam, id eſt, *πλέγμα* ſeu contextum ex juncis, qvod Feſtus Pliniusq; *tegetem* appellant, recentiores vocant *mattam.* Talis ſirpea in Ovidiano plauſtro fuit ſtrata. Niſi retenta lectione veteri exiſtimamus ſirpeam *latam* eſſe dictam in oppoſitione rotundæ, ac ſignificare planam, qvalis matta eſſe conſvevit: Cum rotunda ſit in orbem flexa contextaq; corbis inſtar. *Sirpiculum* profectò apud Columellam corbis eſt, in qvem colliguntur flores, lib.X. -- -- *Cano jam vimine textum*

Sirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.

Qvare ſirpea corbem aliqvando denotabit majorem, cujus cum rotunda ſit figura, poteſt alteram ſirpeam Ovidius differentiæ cauſa nominâſſe *latam.* Nempe duplices fuere ſirpeæ, aliæ latæ inſtar veſtis, ad inſternendum integendumqve, aliæ rotundæ vel qvadratæ, ad continendum. Ita habes *ſirpeas ſtercorarias* apud Catonem de R.R. cap.10. qvibus ſtercus continebatur. Hæ latæ neqviverunt eſſe. Ergo inſtar corbium rotundæ vel qvadratæ. Imponebantur autem ambæ plauſtris; Latæ, qvando in eis ſedere deberent homines; Alterius generis, qvando evehendum ſtercus, vel id genus. Qvãqvã ratio poſterior lõgè fuerit freqvẽtior, cũ ferè ſemper

ſirpeæ

Digitized by Google

ſirpeæ de ea exponantur. Dixi, ſirpeas impoſitas, & impoſitas eſſe plauſtris. Docet manifeſtè locus Ovidii, ſuperius allatus, in qvo clarè dicitur fuiſſe ſirpea *IN plauſtro*. Qvare ſirpea non fuit plauſtrum, ſed nec diſtinctum à plauſtro genus vehiculi, qvando propriè loqvendum, ſic enim *in plauſtro* eſſe neqvíviſſet, verum aliqvid, qvod vehiculo imponebatur. Contra qvidem Scaliger in Conjectaneis ad Varronem: *Sirpea: Lucilius: Tintinnabulum abeſt hinc ſirpiculæque olerorum. Eſt autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, ſirpea, aut ſirpiculæ & tintinnabulum.* Malè tamen ſirpeam facit vehiculum, ſi vehiculum intelligas pro eo, qvod incedit rotis. Non enim vehiculum fuit, verum pars illius. Qvod oſtendit ipſe, qvando vocat *vehem ex crate*. Vehem enim hic intelligit, qvæ eſt, diciq; debet veha. Porro, veha plauſtrum, ut eſt ſupra indicatum, qvod profectò nunqvam eſt ex crate. Id, qvod ex crate fuit, plauſtro imponebatur. Sirpea igitur non fuit vehiculum, nec veha, multoq; minus vehes ex crate, verum ipſa crates. Neq; alia eſt cauſſa, cur ſit dicta ſirpea. *Sirpeus* nimirum adjectivum eſt à *ſirpo*, proprièq; id ſignificat, qvod eſt ex ſirpis, id eſt, ſcirpis, qvomodo & à *ſcrupo* eſt *ſcrupeus*. Ergo ſirpea per ſe nihil notat, verum in reſpectu ſubſtantivi, qvod in ea intelligitur. Id verò aliud non poteſt dari, qvam crates. Crates nempe notat in commune πλέγμα cujuscunq; generis. Erat porro alia ex aliis contexta rebus, una ex ſirpo, qvæ proinde *crates ſirpea*, & omiſſo ſubſtantivo, ſicut fit in plurimis, *ſirpea* eſt dicta. Talis ſirpea imponi plauſtro conſvevit. Unde poſtea fiebat, ut non plauſtrum amplius, (id enim nihil tale habuit impoſitum) ſed ſirpea nominaretur. Qvod ſi crates eſſet aliis ex viminibus, tum non ſirpea dicebatur plauſtrum, cui imponebatur, ſed *vehiculum* aut *veha*. Et hanc puto veram eſſe utriusq; generis differentiam. Nam alias non minus ſirpea ex viminibus, qvam vehiculum. Docet Columella, qvando in ſuperioribus *vimine textum ſirpiculum* memoravit. Item Varro, qvando ita ait lib. I. R. R. cap. 23. *Alia alio loco ſerunda, ut habeas vimina, unde viendo*, (ita malo, pro *utendo*) *quid facias, ut ſirpeas*. Ut ſic inter vehiculum & ſirpeam non ea fuerit differentia, qvod vehiculum fieret ex vimi-

nibus, ſirpea ex virgis, ſed quod ſirpea ex ſirpis, vehiculum non ex ſirpis, verum aliis viminibus. Atq; ſic intelligendum & legendum Varronem exiſtimo. Sed interdum loco cratis ex ſirpo aut viminibus aliis, plauſtro imponebatur capſa ex tabulis ligneis conjuncta: atq; tum appellabatur *arcera*. Nam arcera, ſicut ait Varro, *quod ex tabuleis vehiculum erat factum ut arca*. Vocat hic vehiculum, arceram, non quod per ſe vehiculum fuerit, ſed quod impoſitum vehiculo dederit nomen, tanquam pars, per quam ab aliis, ſirpea & ſimilibus diſtingueretur. Quomodo & plauſtrum appellavit Cæcilius apud Gellium lib. XX. c. I. *Arcera vocabatur ploſtrum tectum undiq; & munitum quaſi arca quadam magna*. Ploſtrum proprie non erat tectum ſed apertum, ut quod omnia palam haberet, quæ in eo vehebantur, ſicut ſæpe diximus. Arcera igitur per ſe ac proprie non fuit ploſtrum. Dicitur tamen ploſtrum, quia ploſtro fuit impoſita. Ideo & *ploſtrum tectum* dixit Cæcilius itemque *munitum*, tabulis exiſtimo ut Varro docet. Atque hoc eſt triplex plauſtrum, de quo dicere conſtituimus; *Vehiculum* videlicet *ſirpea*, & *arcera*: Vehiculum, quod contextum erat ex viminibus, ſirpea quod ex ſirpo ſcirpove, arcera, quod ex tabulis. Quanquam de arcera mens ſit alia Scaligeri. Sic enim habet in verborum Etymologia, ſubdita Conjectaneis in Varronem. *Arcerra, ab ad & carrus. Id erit ad verbum, epiredium, ſpuria & hibrida voce. Arcerra, pro adcerra, ut arvenire, arcedere*. Ita Scaliger, in quibus ſunt non pauca dubia & incerta. Nam primo nunquam in vetuſtis libris eſt *arcerra* geminata littera, ſed ſemper una ſimpliciq; *arcera*, quod ad arcam, quam ad currum propius accedit. Dicas, veteres non geminaſſe litteras, cur ergo, ſi à *currus* eſt, non dixerunt *arcerrus*, vel *arcerus*, ſed *arcera*? Jam quid eſt *ad currus*? Reſpondetur, quod eſt *epiredium*. Quaſi currus idem ſit & rheda. Si à rheda, epiredium, ad arceram nihil pertinebit, quia multum inter ſeſe differunt currus atq; rheda. Verum alias de epiredio. De arcera dubitate vix valemus, quin ab arca ſit, propterea, quia fuit ex tabulis, quia fuit clauſa tectaque, quale nil ad rhedam epirediumve pertinet. Addit ad poſtremum Scaliger: *niſi ſit eadem origo cum arcirma*. Quod

haud

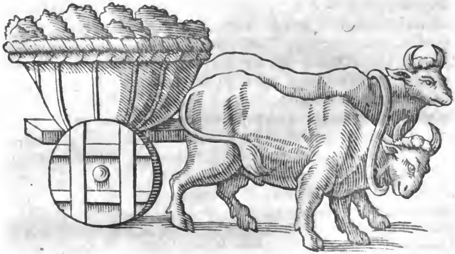
Digitized by Google

haud paulo melius videtur, quando & *arcirma* eſt de genere plauſtrorum. *Feſtus: Arcirma genus plauſtri eſt modici, quod homo geſtare poſſit.* Ita habent Manuſcripti veteres, non *arcuma*, nec, *quo homo geſtari poſſit.* Et *arcirmæ* quidem vocem rectam eſſe inde etiam colligitur, quod eandem retinet Onomaſticon vetus Argentoratenſe, in quo pariter ἅμαξα, id eſt *plauſtrum* explicatur. Quod vero dicitur ab uno poſſe geſtari, id quam bene ſeſe habeat, ignoro. Plauſtra ſaltem non geſtantur, ſed trahuntur, cum inſtructa rotis fuerint, qualia geſtari prorſus inconveniens apparet. Niſi arbitramur, iſta eſſe addita, non ut oſtendant, quomodo id plauſtri genus promoveri poſſit ſoleatve, ſed quam exigua fuerit ejus magnitudo. Sane quomodo ex eo vehiculum quodcunq; modicum oſtendi, quia illo homo poſſit geſtari, neceſſe ſit, ego quidem haud intelligo. Nam & maximo vehiculo geſtari homo poteſt. Debuiſſet ſaltem Feſtus ſcribere, *quo unicus tantum homo geſtari poſſit*, ſic ad rem dixiſſet aliquid. Jam cum nihil hujus generis apud Feſtum occurrat, nondum conſentire poſſum nec in lectionem vulgatam, nec in ejus explicationem. Mihi manet potius arcirma plauſtrum tam minutum, ut & homo poſſit tollere in humeros, ac ſi neceſſe ſit, geſtare. Potuitq; Feſtus reſpexiſſe iſta explicatione ſua ad locum aliquem ſcriptoris veteris, ubi tale quidpiam de arcirma legebatur. Quomodo in non paucis aliis ab eo factum norunt, qui diligentius inſpexerunt. Deniq; *arcirma* mihi plane ab *arca* videtur derivata, nec innuere niſi tale genus, quod *arcerā* appellarunt, niſi quod minutum eſſet. Sed quis uſus fuit prædictorū generum? Etiam hoc novimus ex Varrone, quando vehiculum quidē ſcribit adhibitum ad fabas devehendas. *Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur.* Primum fabam nominat, poſt & aliud quid quo puto intelligere legumina ſimilia. At vero ſirpeam ait adhibitam ad evehendum ſtercus. *Sirpea, in qua ſtercus, aliudve quid evehitur.* Fuit igitur opinione Varronis vehiculum honeſtius paulo, ſirpea inhoneſtius. Vehiculum pertinuit ad vehendum ſirpea ad evehendum. In illo portabantur fabæ aliaq; uſibus humanis neceſſaria, in

Ll 2 hac

Digitized by Google

hac ſtercus, aliaq; rejicula & non utilia. Sed hæc differentia non eſt perpetua. Nam apud Tacitum habemus *vehiculum, quo purgamenta hortorum eripiuntur:* & contra apud Lucilium *ſirpiculas olerorum*. Quare Varro reſpexerit ad uſum horum non perpetuum, ſed frequentiorem. Sirpeas profecto adhiberi ſolitas ad ſtercus, quiſquilias, & purgamenta evehenda docet Cato quoque, quando in oleto requirit *ſirpeas ſtercorarias tres* c. 10. R. R. & in vinea *ſirpeam ſtercorariam unam* capite ſequenti. Sirpeæ quæ fuerit ſpecies, in antiquis monumentis nondum vidi: at vehiculi ſine dubio eſt iſta, quam ex monumento veteri exhibet Lucas Petus de Menſuris.

At vero arceræ uſus qualis fuerit, colligitur ex verbis Cæcilij apud Gellium loco in ſuperioribus laudato. *Arcera, inquit, vocabatur ploſtrum tectum undiq; ac munitum, quaſi arca quædam magna, veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant.* Monſtrat hiſce verbis primum, arceras pertinuiſſe ad vehendos homines, nec tamen quoslibet, verum ægros, qui non poſſent ambulare, aut ſenes. Deinde non ſediſſe in arceris, verum cubaſſe, atque ita ad cubandum fuiſſe paratas. Atq; hunc arceræ uſum docet quoq; lex duodecim tabularum, in qua ſic habetur apud dictum Gel-

Gellium: *Si in jus vocat, ſi morbus ævitasve vitium extitit, qui in jus vocabit, jumentum dato: ſi nolet arceram ne ſternito.* Quæ verba ſic Cæcilius exponit: *In jus vocato pauperrimo homini vel inopi, qui aut pedibus forte ægris eſſet, aut quo alio caſu ingredi non quiret, ploſtrum eſſe dandum cenſuerunt: neque inſterni tamen delicate arceram juſſerunt, quoniam ſatis eſſet invalido hujusmodi vectaculum.* Diſcimus & ex his, arceram pertinuiſſe ad invalidos: ſed quæ peculiaris obſervatio eſt, non omnes, verum pauperes, ac inopes. Nempe plauſtrum arcere fuit, in quo vehi opulentiores minime ſolebant. Quod de ſenibus habetur in ſuperioribus, id confirmari poteſt loco Varronis ex Gerunti didaſcalo, ubi ait: *Vehebatur enim cum uxore vehiculo, ſemel aut bis in anno, arcera.* De ſene hic ſermonem eſſe docet inſcriptio libri, ex qua conſtat, totum ad ducendos ſenes fuiſſe paratum. Et ſic Popma: *Senex ille unus hominum antiquorum ſcilicet, ita vegeto & firmo corpore erat, ut quamvis ætas licentiam daret utendi arcera, tamen ea raro vehiculo aſſidue veheretur.* Sed num ſolus hic arceræ fuit uſus? Ego vix perſvadeor. Quid enim? An ſi cui negotium evenit cum invalido inope, quo cum trahere in judicium poſſet, opus fuit, ut prius ſtrueret arceram? Non opinor. Quin potius inter alia vehicula & arceras habuiſſe cenſeo. Scilicet quæ vehi debent, non ejusdem omnia ſunt generis. Quædam ſimplici imponi poſſunt plauſtro, ut aſſeres, tigna, ſaxa: quædam quia ſunt minuta, contineri vaſe debent; ut ſunt rapa, poma, olera, legumina. Et huc pertinent vel ex viminibus contexta vehicula, vel ex ſcirpo colligatæ ſirpeæ. Quædam ſunt adhuc fluidiora, ut ne tali quidem genere contineantur, ſicuti e.g. arenæ. Ad hæc opus vaſe confecto è tabulis ligneis, undiq; tecto, & undiq; clauſo, capſæ ſeu arcæ modo. Non igitur eſt dubium mihi, quin arceræ alius quoque apud veteres fuerit uſus. Ac videtur poſſe demonſtrari ex antiquo monumento, quod in deſcriptione ædium Barbarinarum prodit Telius p. 179. iſta ratione.

Digitized by Google

Vehiculum quod hic exhibetur, plauſtrum eſt, quod vel rotæ teſtantur. Porro ei non incumbit aliquid contextum ex virgultis, ut ſpecialiori notione dici poſſit vehiculum, nec ex juncis, ut vocari queat ſirpea, ſed ex tabulis ligneis, quod arceræ proprium fuiſſe diximus. Itaq; vix dubitare poſſum, quin hæc ſpecies ſit arceræ apud veteres, cum præſertim circumquaq; clauſum ſit, quod plauſtro incumbit, ſpeciemque arcæ pulchre præ ſe ferat. Jam ſi, quod exiſtimo, hæc arcera fuit, patet utiq;, adhibitas arceras etiam ad venationes, impoſitasq; illis captas feras. Nam venationem exhibet id monumentum integrum, uti omnia teſtantur. Atq; hoc fortaſſis eſt, quod voluit Seneca in Hippolito Actum I. v. 75.

-- Fertur plauſtro
Præda gementi. Tum roſtra canes
Sanguine multo rubicunda gerunt.

Adde

Adde cætera, nam convenientiſſima monumento habent, ac id totum veluti deſcribunt. *Prædam* vocat capta per venationem animalia, uti ſolent, qvod ad Phædrum pridem demonſtravi. Hanc prædam ait ferri plauſtro. Qvod ſi monumentum vetus attendimus, non de plauſtro ſimplici accipiendum, ſed de eo, qvod impoſitam habuit arceram, & ex eo arcera nominatum fuit. Verum ſupra diximus, arceras uſurpatas ad minuta maximèqve fluida, qvale qvid cenſeri præda hic propoſita non poteſt. Nempe alius eſt proprius arceræ uſus, atq; id, cujus gratia fieri arceram primitus neceſſe fuit; Et alius illius uſus adventitius, & id, qvod qvalibet obvia de cauſa ipſi poteſt imponi. Alias enim ne qvidem ægrotos imponere ipſis debuiſſent. Qvi tamen impoſiti huic generi vel ideò, qvia debiles certius ibi ac ſine metu prolapſionis cubabant.

Cap. XXI.

De Benna.

Benna. Cato explicatur & emendatur. Benna corbis. Bocharti ſententia ponderatur. Voſſius rejicitur, & Scaliger. Benna Gallorum. Feſtus defenditur. Benna tecta. Bennarius. Bennæ ad bella. Σκύναρχαι. *Combennones. Convennit. Gloſſæ explicantur contra Scaligerum. In benna pugnatores plures.*

SUpereſt adhuc genus unum cum duabus rotis, qvod à Gallis *benna* nuncupatum. Gallicam enim vocem eſſe diſcimus ex Feſto, qvi ſic habet: *Benna lingva Gallica genus vehiculi appellatur.* Invenimus tamen ea uſum etiam Catonem libro de R. R. cap. 23. ubi inter alia: *Cum pluet, quala parentur, ſarciantur, far molatur, bennæ emantur.* Fruſtra ſunt, qvi aliud vocabulum ſubſtituunt, ac facilè conſenſu codicum & optimorum & antiqviſſimorum refelluntur. Dicas, qvid hic agit vehiculum, & qvomodo huc poteſt pertinere, ac referri inter ea, qvæ opus ſunt ad vindemiam, & ideò paranda? Nam de talibus toto eo capite eſt ſermo. Scilicet non ſemper benna eſt vehiculum, ſed interdum corbis longior è viminibus contexta colligataqve, qvalis utiq; in vindemia eſt utilis & neceſſaria. Neq; bennam aliam Cato intellexit iſto loco, ut proinde nulla hic ſit difficultas. Illud magis cogitandum, qvare Cato dicat, bennas

illas

illas emendas, cum pluet. An tum rectius, noſcuntur, aut inveniuntur facilius, aut vilius emuntur? Nihil horum, neqve ad emendas bennas qvidqvam tempus pluvium conducit, non magis, qvam ad alias res emendas. Vitium eſt in ſcriptura, legendumqve, *bennæ vieantur*. Dicit toto eo capite, qvid tempore vindemiæ parandū. Sed qvia ſæpe pluviæ tum cadunt, ideò ſeorſum docet, qvid tum poſſit fieri, ne tempus ullum perdatur. Inter alia & bennas ait poſſe vieri, hoc eſt, ex viminibus contexi. Nam ex viminibus factas paulò poſt monſtrabo: Propriè autem *vieri* dicuntur, qvæ plectuntur ex viminibus. Feſtus: *Viere, alligare, unde vimina, & vaſa viminea.* Illud *vieantur* transmutatum eſt in *emantur*, qvia ſcriptum fuit *uieantur*, tribus ab initio lineolis, ſine ſigno, qvo in apice notari *u* & *i* ſveverunt, ſicut fit in Manuſcr. Id enim nonnemo legit *meantur*, ac, ut vitioſum, & laborans litterarum transpoſitione, per *emantur* corrigendum putavit. Cæterum, ſi benna, de qva nobis eſt agendum, Gallicum vocabulum, qvæ ſit ratio illius, cogitandum. Primum autem obſervari poterit, qvod *benna* nomen hodieqve ſit in uſu Belgis, qvi apud veteres Gallis annumerari ſolebant, uti vel ex Cæſare eſt notum. Voſſius in Gloſſario: *Benne hodieque Belgis corbis, ciſta, vehiculum vimineum quadratum.* Qvæ Belgarum, eadem & meorum per Alſatiam popularium eſt conſvetudo, nam & ipſi *bennas* vocant vehiculá, qvibus textæ corbes ex viminibus impoſitæ, nihilq; notius inter eos, ſive uſitatius. Jam ſi explorabimus, qvæ vocis hujus apud Alſatos Belgasqve ſit origo, apparebit utiqve, ſic eſſe dictas *bennas* à Binnen ſive Binden/ qvod *ligare, colligare* denotat. Sic enim & Bändel nominant, itemq; Gebänd/ qvod Latinis *ligamentum*. Nempe, ut jam ſupra dixi, benna fuit combinata contextaq; ex viminibus. Hanc igitur ob cauſſam, qvia combinata fuit, *benna* dicebatur. Atq; iſtoc qvidem mihi vero propius videtur, qvam qvod traditum à viro ſummo lib. I. Geogr. Sacr. P. II. cap. 42. qvaſi veniat ab Hebræo *ophanim*. Nec enim eſt ratio, cur hoc genus magis ita nominari debuerit, qvam aliud qvodcunqve: Cum non magis cætera rotis deſtituta fuerint, qvas *ophanim* Hebræis dicit denotare. Eadem eſt cauſſa, cur non poſſim adprobare, qvod

Digitized by Google

qvod à viro alio doctiſſimo eſt proditum, qvaſi ſit à βῆναι, ſive **Bann**. *Fortaſſe*, inqvit in Etymologico, *benna à βῆναι. Niſi potius à Belgico* **Bann**/ *id eſt, via, callis, & imprimis via aperta plana.* Qvaſi *benna* non ſit Gallicum vocabulum, ſed Græcum aut Latinum, aut hoc ſolum viis planis apertisq; inceſſerit. Species, qvæ bennæ fuerit, jam liqvet ex ſuperioribus, habuiſſe ſcilicet ſupernè corbem ex viminibus contextam. Qvo reſpectu qvidem nihil à vehiculo vel ſirpea diverſa fuerit. Qvando tamen Gallica vox benna dicitur, vehiculum qvoq; Gallico modo, id eſt, diverſo à Latino, atqve ſic à ſirpea, vehiculoq; ſpeciatim ita dicto, conſtructum fuiſſe neceſſarium videtur. Scaliger Belgarum putat proprium in ſuis ad Catalecta Virgiliana Commentariis, ubi, cum de aliis egiſſet vehiculis, & Gallorum rhedas, Britannorum covinos oſtendiſſet fuiſſe, ſubdit: *Belgarum verò benna, qua etiamnum hodie utuntur: Quin & apud eos hodie genus carri, itemque apud Helvetios,* **eine Benne** *vocatur.* Verum nulla cauſa eſt, ut à Gallis Belgas ſeparemus, hisqve ſolis arbitremur proprium fuiſſe, cum non magis *benne* apud Belgas, qvam apud Gallos *banneau* eodem ſenſu uſuq; ſit receptum. Samuel Bochardus part. II. lib. I. cap. 42. *Benna Germanis hodie benne, & noſtratibus banneau.* Manet ergo ex auctoritate Feſti Gallicum vehiculum, ac ob id Gallica ratione ſtructum. Cujus rationis, neſcio, annon pars qvædam fuerit, qvod corbis iſta eſſet clauſa non in ambitum ſolummodo & à lateribus, verum etiam ſupernè. Ita colligo, qvoniam σκηνὴ à Græcis dicebatur. Gloſſæ veteres: *Bennarius*, σκηνάρχης. Si σκηνάρχης eſt *bennarius*, *benna* ſit σκηνὴ, neceſſe fuerit. Eſt autem σκηνὴ, uti ex Heſychio apparet, ἡ ἀπὸ ξύλων, ἢ περιβολαίων οἰκία, hoc eſt, ædicula ſeu pergula ex tabulis ligneis, aut pannis, ſimilibusve rebus. Inde Gloſſæ: Σκηνὴ, *tentorium, tabernaculum.* Hoc verò ſemper tectum ſupernè intelligitur. Qvare hujus generis & corbis bennæ fuerit, ſive potius benna ipſa, qvæ eſt corbis. Nec videri mirum poteſt, cum bennarum uſus maximè in bellis fuerit. Sic colligimus ex illis ipſis Gloſſis, qvæ à nobis ſupra ſunt laudatæ, ac vocabulo σκηνάρχου. Nempe dictus eſt σκηνάρχης, ſicut apud Græcos ζυγάρχης. Eſt autem ζυγάρχης, ἄρχων τῆς ζυγαρχίας, hoc eſt, is, qvi præeſt zygarchiæ.

m m garchiæ.

garchiæ. Zygarchia verò ſunt duo currus militares. Ælianus cap. 22. Tact. Τὰ δύο ἅρματα, ζυγαρχίαν ἐκάλεσαν. *Duos currus appellarunt zygarchian.* Sicut ergo in militia Græcorum duo currus erant zygarchia, ita in militia Gallorum duæ vel ſaltem paucæ qvædam bennæ Scenarchia ſive σκηναρχία, cui qvi præerát, is σκηνάρχης Græcè, alias *bennarius* appellabatur. Unde plane conſtat, bennas in militia fuiſſe uſurpatas.. Nec enim σκηνάρχαι, extra illam poſſunt intelligi, non magis, qvam ζυγάρχαι. Sed & ex vocabulo *combennonum* colligi hoc poſſe videtur. Feſtus ſic de eo: *Benna lingva Gallica genus vehiculi appellatur. Vnde vocantur combennones in eadem benna ſedentes.* Non putandum, qvaſi ſermo ſit de conſeſſu vulgari & obvio, qvomodo & alias in vehiculis plures juncti ſolebant ſedere. Nec enim ad exprimendam eam rem peculiari opus fuiſſet vocabulo. Verum *combennones* dicti, ſicuti *commilitones, contubernales,* & id genus in militia. Habuit nimirum ſuam qvisq; bennam, ex qva pugnabat, ita deſtinatam ſibi, ut nec in aliam ipſe conferre ſeſe, nec in locum ejus alius tranſire poſſet, ne, ſi pro arbitrio qvisq; occuparet qvemlibet, turba & certamen inde oriretur. Qvotqvot ergo unam iſtiusmodi aſſignatam ſibi hábebant bennam, illi *combennones* dicebantur. Atq; ſic intelligendum etiam, qvod in Gloſſis legitur *convennit,* συμβαστάζει. Sic enim id verbum ſcriptum reperit in ipſo Codice manu exarato Scaliger, qvod ex Commentario ipſius in Virgiliana Catalecta patet; Non verò *convenit*, ſicut poſtea eſt publicatum ab Henrico Stephano, cura, credo, nimia emendatoris. Scilicet *convennit,* qvi alterius combenno eſt, & in eadem benna vehitur cum alio. Nec neceſſe arbitror, ut cum Scaligero perperam putemus ſcriptum hoc vocabulum, & ideò mutemus in *combennit.* Nam eſt notum, crebrò iſtas inter ſeſe permutari literas. Ita ſupra *pabo* habuimus pro *pavo* & *vivices* pro *vibices* in eisdem Gloſſis, non per errorem, ſed ex induſtria eſt ſcriptum, unde auctor earum & ad vocem *vibices* lectorem in *vivices* remittit. Sed de hac re dicam amplius in opuſculo de permutatione litterarum, ſi Deo viſum fuerit. Bennam interim fuiſſe currum militarem, & in pugnis uſurpatum, propter ea, qvæ attulimus, vix dubitamus..

Digitized by Google

mus. Et quoniam currus fuit militaris, Gallis Belgicis cumprimis notus, ideo adducor in ſuſpicionem, quod ſit voce alia nominatus *cophinus*. Covinus profectò currus militaris fuit apud Belgas, ut Lucanus docet. Sed de covino peculiari capite agemus. Illud hic notabimus, quod in benna fuerit non unus tantum aliquis, qui pugnaret, ſicuti in curribus apud Græcos, verum plures. Inde nam-que combennonum appellatio eſt orta. Quot autem ſingulis in bennis fuerint, indicare haud proclive, cum de eo, ut & cæteris vehiculi hujus nihil proditum apud veteres inveniatur.

Cap. XXII.

De Covino.

Covinus, covinnus, covina. Voſſij & aliorum ſententia refutata, Bocharti vero expenſa. Tectus fuit pæne idem cum benna. Falces habuit. Silij ſcriptura vetus. In cophino cathedra. Κάῤῥιον καθεδρωτὸν. *Philoxenus exponitur. Covini à Belgis venere ad Britannos. Mela exponitur. Covinarij. Hermannus Hugo revellitur. Ad covinos juncti equi. Covini ad iter. Non carrucæ, nec eſſeda fuere. Ducebantur & à mannulis. Vectores ipſi regebant jumenta ſine auriga. Tres in eis. Argolus notatur. Vehicula dono data. Circenſe vehiculum covinus quo ſenſu. Argolus denuo notatur. Iuveniles Auguſtales quales ludi.*

COvini vox occurrit apud Melam lib. III. c. 6. *Dimicant & bigis, & curribus Gallicè armati. Covinos vocant.* Atq; ſic Lucanus, Sidonius, atq; alij. Apud Martialem ſcribitur *covinnus* geminata littera, verba poſtea adducam. Gloſſæ Mſ. Savaronis mutant genus, & in feminino efferunt. Ita namq; ſcribit Savaro ad Sidonij Carm. XXIII. *Anonymus Gloſſograp. ms. Covina, genus vehiculi.* cæterum covini vocem ſunt, qui derivandam judicant ἀπὸ τῆς κοπῆς, alij à *cavea*. Qua de re ſic Voſſius in Gloſſario. *Non cenſeo, nomen eſſe* ἀπὸ τῆς κοπῆς, *h.e. ſectione, quæ fieret falcibus* (quibus nempe interdum fuerunt armati) *Ac nihilo rectius à cavea derivant alij, in his Franciſcus à Quercu, quia in eo velut cavea conſideretur, ut quæ & ad conſeſſum cathedras haberet. Nempe neq; hoc de loco camerato* & καθε-

δρωτῷ, neq; alterum de falcium ſectione, vel Græcum juvant ἴτυμεν, vel Latinum: cum vocis Celticæ origo peti debeat è Celtarum lingua, qualis Germanica. Quæ omnia ſine dubio ſunt optima, ſummaq; ratione prolata. Verum quod is ipſe poſtea vel ab **hauwen** Germanorum quod ſignificat *ferire*, vel potius ab **haven**, quod iisdem ait denotare, *æther*, *cœlum*, putat derivandum, non æque bene judico proferri. Ac quod prius quidem attinet, oſtendit ipſe, parum id hic convenire. De poſteriori recte feciſſet, ſi adduxiſſet teſtem aliquem idoneum. Hodie profecto **Haven** nihil tale denotat. Vulgo portus maris ita nominatur. Sveci & Septentrionis populi **Haf** appellant mare, non hodierni ſolum, ſed & vetuſtiſſimi. Quare propius accedere videtur Gallicum, *couvrir*, quod *tegere* ſignificat, & Belgarum *coffert*, quod pro ciſta cum operimento uſurpant. Sed & apud Svecos veteres *Kopan* veſtem appellarunt, qua vice pallij ſe operiunt; & apud Alſatos meos *Kapp* eſt pileus mulierum, quo ſe tegunt matres familiarum. Liqvet certe ex his omnibus, fuiſſe quondam in uſu vocabulum, unde iſta omnia ſunt nata, quod tegmen ſeu operimentum ſignificabat. Adde quod nunc quoque per Germaniam aliquibus in locis **Kobelwagen** vocitent vehicula ſuperne tecta, item per contractionem **Kolwagen**, quod à *covino* eſt proximum. Nam quod dictum putat à גוספן, i. e. *goſphan* Chaldæorum Samuel Bochardus, quod occurrit Eſaiæ X, 32. ubi Sennacheribus habuiſſe in exercitu ſuo legitur quater mille *goſphanim*, h. e. ſicut ipſe explicat, *cophinos*, id ſicut ratione primæ originis erudite dicitur, ſic ad explicationem vocis Gallicæ vel Belgicæ trahi difficulter poteſt. Mallem potius deducere à *covo*, quod ſignificabat priſcis *cavum*, *convexum*. Inde namq; cœlum quoque appellarunt *covum* ſive *cohum*, ut ex Feſto & Scaligero apparet, & apud Varronem inter inſtrumenta ruſtica eſt *covum* ſic à cavo dictum, ſicut ipſe judicat. Formam covini quod ſpectat, facit eum Voſſius perpetuo contectum. Ita namq; ait in de Vitiis Serm. c. 3. *Covini ſemper erant camerati tectiq;.* Verum unde ipſi hoc conſtiterit, id haud declarat. Tamen diſcimus ex Lucano, quando ſic de hoc vehiculo:

Et docilis rector conſtrati Belga covini.

Extat

Extat verſus hic in libro I. ubi quondam legebatur *monſtrati.* Quod cum videretur ineptum, ſicut erat, *roſtrati* pro eo ſubſtituere. Atque ſic ſervarunt hactenus. At vero in vehiculis fuiſſe roſtra, nemo legit: naves habuere. In codicibus antiquis eſt *conſtrati,* ſicut docuit Cl. Iſaacus Voſſius, & ex eo primum teſtatus eſt Bochardus. Sunt autem *vehicula conſtrata*, quæ ſuperne tecta, ſicuti *conſtratæ naves*, quæ alibi *tectæ*, ut prolixe docui in libris de Militia navali. Quare tecti covini fuere. Idem conſtat etiam ex eorum appellatione, ſi id innuit, quod diximus. Quod ſi covinus conveniret cum *cophino* vaſe, tectum illud ex viminibus videri poſſet ſtructum. Eſt enim cophinus *vas ex virgultis, aptum mundare ſtercora & terram portare*, ſicut ait Iſidorus. Neq; ratio denominationis repugnaret, cum & *cophinus* ſit à *covus* h.e. *cavus*, ut vult Iſidorus. Deniq; covinus vehiculum non per *u* ſolummodo, ſed & per *ph, cophinus* ſcriptum reperitur. Sed magis eſt ut vas *cophinum* à Græco κόφινος cenſeamus ortum. *Covinum* vero vehiculum à Gallico, ſeu Belgico, quod diximus. Quanquam cum hæc ratio ſit obſervata in bannis, quas exiſtimo fuiſſe covinos, eadem & covinorum fuerit. Præter id, quod contecti conſtratiq; eſſent covini, etiam falces habuere. Pomponius Mela lib. III. c. 6. *Dimicant & bigis, & curribus, Gallice armati. Covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.* Quibus verbis annotandum, quod hos falces non in orbibus habuerint, ut tradit Curtius de falcatis quadrigis, verum axibus, ut de curribus falcatis, alij pleriq; ſunt teſtati. Firmat enim aliquo modo, quod de loco Curtij, & ſtructura falcatorum curruum jam in ſuperioribus diſſerui. Falces in covinis memorat & Silius lib. XVII.

Agmina falcifero circumvenit arcta covino.

Argolus in Notis ad Onuphrium, ubi laudat verſum hunc, ſcribit *acta*, unde colligo, in antiquis libris *arta*, non vero *arcta* fuiſſe. Quanquam vero covini ſic inſtructi fuerint nonnulli, omnes tamen non fuere, ne in bello quidem. Quod colligimus ex Tacito, qui tametſi pugnam covinariorum memoret in vita Agr. c. 35. tamen falcium in covinis, aut per eas factæ ſtragis nullũ apud ipſum

eſt indicium, quod non omiſſurus Tacitus pro cætera ſua diligentia videtur ſi quas habuiſſent falces. Quin imo aperte Hieronymus ad Eſaiam cap. ult. *Sine falcibus itaq; currus noſter covinus eſt.* Sed nimirũ ibi ſermo eſt de covino alio, quam bellico. De quali utiq; non poſſumus ambigere, quin falcibus caruerit. Habebat alioqui covinus & cathedram ad conſidendum, quod colligimus ex Gloſſis Philoxeni, in quibus ita legitur: *Covinus*, κάῤῥιον καθεδρωτόν. Vocat carrum cum cathedra: porro cathedra ad conſidendum. Quanquam mihi *cathedra* hic videatur, quod in curribus militaribus antiquis δίφρος, id videlicet, ubi conſiſtere, ac unde pugnare in hoſtem ſolebant, σέλλα vulgo appellatum, hoc eſt *ſella*. Nempe carrus vulgo fuit ſine ſella, ideo καθεδρωτὸν vocavit, quaſi diceret, non fuiſſe de communi genere carrorum, ſed peculiari, quod impoſitas habuit ſellas, id eſt capſos ex vimine factos & ſuperne tectos, unde ſtantes pugnabant. Rotas quot habuerit, certo non conſtat. Quia tamen κάῤῥιον, id eſt *carrus* nominatur, quem exponunt ἅμαξαν, duas colligo in eo fuiſſe. Uſus covini frequentiſſimus apud Belgas, quod ex verbis Lucani antea adductis conſtat. A Belgis tranſiiſſe ad Britannos videtur. Colligo ex verbis Melæ, quando ait, dimicaſſe iſto genere, ſed *Gallice armatos.* Cur enim *Gallicè*, niſi quia rationem totam mutuati ſunt à Gallis, Belgis inquam, qui ſunt pars Gallorum. Adde, quod à Cæſare, qui primus tranſiit in Britanniam, nulla fiat covinorum mentio, ſed eſſedarum. Quare covinorum vox non eſt Britannica origine, ſed cum vehiculo à Belgis ad eos translata. Alias non magis eſſedas, quam covinos Cæſar nominaſſet. Quando igitur in Britannis memorantur covini, vel intelligũtur eſſedæ, quos covinos ſubinde nominaſſe ſcriptores notiore vocabulo, ut in Belgis uſitato, veriſimile; vel covini à Belgis in Britanniam translati. Atque ſic intelligendum, quod à Mela dicitur de Britannis: *Dimicant bigis, & curribus Gallice armati. Covinos vocant.* Nempe ita vocant lingua Belgica, unde acceperunt. Inde hodieq; nullum covini veſtigium in Britannico ſermone, quod Cambdenus fatetur, ſed nec ratio illius dari poteſt idonea ex lingva Britannica, cũ ex Belgica Germanicaq; poſſit, uti

vidi-

vidimus. Pertinebant vero covini vel ad bellum, vel ad pacem. In bello ex eis dimicabant. Ita clare Mela: *Dimicant bigis & curribus. Covinos vocant.* Quæ dimicationis ejus fuerit ratio, non ſatis conſtat. Quia tamen falces habuerunt, vix eſt dubium, quin ſola incurſione damnum afferre hoſti quæſiverint. Sed non omnes habuere falces. Ergo in cæteris ſtetiſſe, indeqve tela conjeciſſe in adverſarios exiſtimo. Ideo ſe peditum prælio immiſcent apud Tacitum Vita Agr. cap. 36. Qvi regebant covinos, *covinarii* appellabantur, non, ut tradidit Hermannus Hugo, *covinarii equites*. Verba Hermanni ſunt lib. I. de Mil. Eqveſtri, cap. 6. *Belgas Lucanus ornat laude inventi covini lib. III. Pharſaliæ:*

— — *Rector monſtrati Belga covini.*

Unde Tacito, in Vita Agricola, covinarii equites, qui ſcilicet de covino pugnabant. Neutrum horum verum eſt, nam Lucanus ſcripſit non *monſtrati*, ſed *conſtrati covini*, ſicut ſupra indicavimus. Et apud Tacitum non leguntur *covinarii equites*, ſed *covinarii & equites*. Locus, qvem reſpexit Hermannus, verum malè intuitus eſt, habetur cap. 35. dicti opuſculi his verbis: *Media campi covinarius & eques ſtrepitu ac diſcurſu complebat.* Alii Tacito ſunt eqvites, alii covinarii. Et qvi poſſint iidem eſſe, cum, ut ipſe ait Hermannus, covinarii pugnaverint de covino, id eſt, vehiculo, non eqvo? Eqvites verò, qvi pugnant ex eqvo. Qvare iterum Tacitus in ſeqventibus, ut de diverſis: *Equitum turmæ fugere, covinarii peditum prælio ſe miſcuere.* Interim hos covinarios in covinis traxerunt eqvi. Eqvos enim ad hos militares covinos adjunctos habuiſſe diſcimus ex eodem Tacito, qvi dicto loco: *Sæpe vagi currus, exterriti ſine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, tranſverſos aut obvios incurſabant.* Non poteſt eſſe dubium, qvin hic eqvi debeant intelligi, qvi vagos illos currus, id eſt, covinos, trahebant. In pace verò covinos adhibuiſſe legimus ad iter. Extat hac de re Epigramma integrum Martialis lib. XII. ad Juvencum, qvod, qvia habet pluſcula huc ſpectantia, totum adſcribendum.

Digitized by Google

O jucunda covinne ſolitudo,
Carruca magis, eſſedoque gratum
Facundi mihi munus Heliani:
Hic mecum licet, hic, Juvence, quicquid
In buccam tibi venerit, loquaris.
Non vector Libyci niger caballi
Succinctus, neque curſor antecedit.
Nuſquam eſt mulio. Mannuli tacebunt.
O ſi conſcius eſſet hic Avitus,
Aurem non ego tertiam timerem,
Totus quam bene ſic dies abiret.

Ex hoc epigrammate apparet utiqve, adhibuiſſe covinos ad iter, ſive ſerium, ſive, qvod videtur magis velle, voluptatis cauſa inſtitutum. Videmus autem ante omnia, covinum nec carrucam neq; eſſedam fuiſſe, cum ab eis diſtingvatur. Deinde in comparatione ad eſſedas carrucasq; viliorem putatum. Nam ſi vilior non fuiſſet, parum aptè ſibi carius vehiculum Martialis dixiſſet eſſe, carruca eſſedaqve. Nec enim eſt mirum, atq; ſic nec ſignificandum, tanqvam magnum qvidpiam & ſingulare, ſi qvæ meliora ſunt & præſtantiora, ſimul ſint & chariora. Obſervamus qvoq; covinum hunc deſtinatum itineribus adjunctos habuiſſe *mannulos*, non eqvos. Sunt autem mannuli de genere mulorum minutorum, qvorum ſpecies accedit propius ad eqvos, qvam ad aſinos, ſicut, ubi egi de baſterna, demonſtravi. Regebatur porro etiam ab ünico ſoloqve, qvi & vehebatur ſimul, & aurigā erat. Hinc enim *ſolitudinem* covini Martialis prædicat, & *mulionem* ait eſſe *nuſquam*, id eſt, ſe ſolum & vehi eo, & mannulos ipſius regere. Erat tamen capax plurium, ſaltem trium, qvando Martialis ſecum invitat in conſeſſum & Juvencum, & Avitum. Erratq; ſine dubio Johannes Argolus ad Onuphrium, qvando ſcribit, *ſaltem duos ad ſummum cœpiſſe. Vulgo ſeſſorem & aurigam eundem fuiſſe.* Qvi nec ex hoc genere ad illud militare videtur rectè tranſire, ac ſtatuere, ne in illo qvidem fuiſſe, niſi unum. Saltem covini ſine falcibus reqvirebant plures, ſi per eos damnum afferendum erat hoſtibus. Qvid enim unus faceret, qvi ſimul eqvos

Digitized by Google

eqvos regere debebat? Diſcimus & hoc ex iſto epigrammate, cum muneris loco datus Martiali covinus fuerit, inter munera, qvæ donari ſolebant, etiam vehicula, nominatimq; covinos, fuiſſe. Qvi ex eo erant grati acceptiqve, qvod nullis opus haberent mulionibus, qvi iis vehebantur, ſoliq; ac liberè in itinere cum amicis garrire ac confabulari poſſent. Et hic covinorum uſus maximus præcipuusq; in pace. Aliqvando tamen nominant inter vehicula Circenſia. Sidonius Apollinaris Carm. XXIII. ubi deſcribit pluribus certamen qvadrigarum:

Inſtant verberibus ſimul regentes,
Iamque & pectora prona de covinno
Extenſi rapiuntur. -- -- .

Argolus ex hoc loco colligit, fuiſſe vehiculorum Circenſium ſolenne hoc vocabulum. Sic enim ait ad lib. I. Onuphrii de Lud. Circ. pag. 16. *Nunc ſufficiat oſtendere, covinum dici apud veteres currum hunc* (Circenſem) *& vehiculum, quo auriga inſident. Hic verò commodiſſimus ad Circenſia, ſive ponderis, ſive parvitatis gratiam ſpectes.* Subdit deinde allata Sidonij verba. Verum alibi vocatas bigas quadrigasq; Circenſes, *covinos* non legas. Imo ipſe Sidonius *quadrigas* paulo ante dicit. Verba ejus iſta ſunt:

Tunc cœtus juvenum ſed aulicorum
Elæi ſimulacra torva carapi
Exercent, ſpaciantibus quadrigis.

Item poſt nonnulla interjecta

Tandem murmura buccinæ ſtrepentis
Suſpenſas tubicen vocans quadrigas
Effundit celeres in arva currus.

Vocat *currus* & *quadrigas*, quomodo in univerſum omnes alij. Ergo *covini* ſua & ſolenni voce minime appellabantur. Sed nec adhibiti ad circenſes ludos, qui ſic proprie ſunt dicti, ut putabat Argolus. Alij fuere covini, alij currus Circenſes. Nam quod ſic appellat Sidonius, id fit abuſive, per poſitionem generis unius, vice alterius, ſicut locus univerſus docet, qui agit de juvenibus Auguſtalibus, quorum ludus agitatioq; fuit non covinis, ſed quadrigis.

Digitized by Google

Aſconius in Or. cont. Ant. *Cum Sylla poſt victoriam Circenſes faceret, ita ut honeſti homines quadrigas agitarent.* Item poſtea: *Diximus jam ſupra Syllæ ludis, quos hic propter victoriam fecerit, quadrigas C. Antonium & alios nobiles homines agitaſſe.* Loquitur de Ludis ſacris, in quibus ingenuos & nobiles, quos *aulicos* vocavit Sidonius ait certaſſe. Certaſſe vero non covinis, ſed quadrigis. Unde plane conſtat, ludos illos ſimiles per omnia circenſibus vulgaribus extitiſſe, ac iccirco nullos habuiſſe covinos. Cum præſertim covinorum mentio nomenq; ſero, ac nonniſi poſt Cæſareana tempora Romæ orta fuerit, circenſes vero omni tempore duraverint.

Cap. XXIII.
De Eſſedo.

Eſſedum non eſt covinus. Bocharti ſententia expenditur. Adſeda. Belgicum eſt vehiculum. Phitargyrius & alij explicantur. Non eſt Britannicum. Iornandes exponitur. Habuit falces, ſed non ſemper. Num idem cum baſterna. Rotas habet duas ſtrepentes. In eo equi fere, iiq; bini. Iornandes denuo exponitur. Aliquando tractum à mulabus aut biſontibus. Singula in eo jumenta pro ſe ambulabant. Pellibus erant ornata. Claudianus exponitur. Eſſeda ad prælia. Perequitare, de iis, qui vehuntur in curru. Rhodomanni verſio Diodori rejecta. Ἐσσίδα. *Alij aurigæ in ipſis, alij pugnantes. Eſſedarij. Stabant etiam in jugis equorum, & tergis. Eſſeda ad itinera, in eis etiam honoratiores. Cicero expenditur. Mulieres quoq;. Currus ſunt celeres, & pulchre ornati. An & onerariæ, an & in triumphis. Scholiaſtes Cruquij refutatur. Eſſeda in circo. Gladiatores eſſedarij. Philargyrius explicatur. Mulier eſſedaria. Seneca contra Lipſium explicatur. Fragmentum Petronij Tragurianum bis exponitur. Reineſius notatur. Certare de gradu, quid. Fragmentum Petronij denuo exponitur. Sciſſores cum geſticulatione cibos diſſecabant. Aurigæ eſſedariorum ad victoriam conferebant plurimum.*

VEnio ad eſſedum, quod vel idem cum ſuperiori, vel non multum fuit diverſum. Ut diverſum tamen ſtatuamus, facit Cicero Virgiliusq;, qui mentionem eſſedi faciunt, covini vero nullã. Sed

Sed & eſſedum à covino diſtinxit Martialis eo loco, quem ſuperiori capite attulimus. Quare fuerit diverſum eſſedum, ſed parum. Nomen ejus unde traxerit originem, nemo explicare neque veterum, nec recentiorum, quantum ſcio, tentavit. Solus eruditiſſimus Bochardus Par. II. Lib. I. Geogr. Sac. c. 42. ſic ait: *Eſſedum Hebræis eſt* הסדן *haſſedan. & Græce* σατῖναι *ſunt plauſtra.* Verum cum & hoc ſit Gallicum vehiculum, neſcio an nomen ejus recte natum ex Hebraico dicatur, niſi forte, quatenus originem ipſius primam ultimamq; volumus reſpicere. Mallem ego credere ſic nominatum à ſedendo, & *ſeda*, quoniam in eo ſedebant, & ſedebant ſupra axem, qui Germanis, Celtis, ut ejusmodi eſt *ax* vel *es*, ſicut locus ubi conſidetur Sitz/Säte/ut ſit *eſſedum*, ſedes aut ſella ſuper axem h.e. currum, ſeu vehiculum. Videturq; confirmari hoc ex Gloſſis Iſidori, ubi ita loquitur: *Adſeda, ſella quadrijugis.* Nam τὸ *adſeda* idipſum puto eſſe quod vulgo *aſſeda*, vel *eſſeda* vocatur. Non enim in neutro ſolum genere, ſed & feminino extuliſſe cum ex Seneca, tum ex aliis compertum habemus. Erant autem eſſeda vehicula Belgarum. Docet Virgilius, quando ita habet lib. III. Georg.

Belgica vel molli melius fert eſſeda collo.

Servius ad hunc locum: *Belgica eſſeda, Gallicana vehicula. Nam Belgæ civitas eſt Galliæ, in qua hujusmodi vehiculi repertus eſt uſus.* Docet locus hic, non in uſu modo belgis fuiſſe, ſed ab ipſis quoq; primum excogitata eſſe, primum cœpta adhiberi. Item quando Gallica vocantur, Belgica intelligi debere. Ut apud Philargyrium ad prædictum Poëtæ locum: *Eſſeda vehiculi, vel currus genus, quo ſoliti ſunt pugnare Galli.* Galli hic de Belgis ſunt intelligendi. Pariter & apud veterem Commentatorem Cruquij ad II. Horat. ep. 1. *Eſſeda vehicula ſunt Gallica.* Dixit tamen quoq; *Eſſeda Britanna* Propertius lib. II. el. 1.

Eſſeda cælatis ſiſte Britanna jugis.

Nempe & hoc genus mutuati ſunt à Belgis. Ita malo credere cum Cl. Ger. Voſſio, quam contra Servij auctoritatem Britannos ejus facere auctores. Sane mentionem Eſſedorum Tullius quoq; facit lib. VI. ep. 1. ad Atticum, nec ut rei novæ, ſed ut notæ pridemq; re-

ceptæ. Sine ulla enim admonitione, ac ſimpliciter ſic ſcribit: *Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus eſſedis.* Porro ſcriptam eam eſſe epiſtolam, ſi diligenter omnia ponderaverimus, ante Cæſaris in Britanniam expeditionem depræhendemus, unde ſequitur, eſſedas Romanis non modo notas, ſed & uſurpatas fuiſſe, priusquam eis nota eſſet Britannia. Unde vero notitiam & uſum illum acceperunt, niſi ex Belgis, quos proinde veriſimile, primos eſſeda, vel eſſedas excogitaſſe. Jam ſi Belgæ primi eſſedæ auctores, nomen etiam ab ipſis erit, quodq; ſic vocata & Britannis, id Belgis, à quo vehiculum acceperunt, debebitur. Quare quando ſic Jornandes ait Rer. Goth. c. 2. de Britannis: *Bellum gerunt bigis curribusque falcatis, quos more vulgari eſſedas vocant*: non exiſtimandum, eſſedæ vocabulum à vulgo Britannorum excogitatum, ſed acceptum uſurpatumque una cum ipſo vehiculo ab his, quos dixi. Forma eſſedarum qualis fuerit, colligimus nonnihil ex ſuperioribus Jornandis verbis, quando *currus* nominat *falcatos*. Nam apparet, falcibus armatas fuiſſe. Neque tamen omnes tales fuere. Primum enim eas, quarum uſus fuit extra militiam, caruiſſe falcibus, res ipſa loquitur. Ad quid enim falces in eis conducerent? Deinde ne in ijs quidem, quibus pugnavere, ſemper fuerunt. Cæſar ſane, qui cum cura deſcribit eſſedas, lib. IV. B. G. cap. 33. nullam falcium facit mentionem. Sed nec apud alios legas, unde quid de falcibus ſuſpiceris. Adeo frequentiores ſine falcibus, quam cum eis fuiſſe videntur. Poſtea quia *currus* nominat, curribus cæteris militaribus extitiſſe ſimiles colligimus: cum præſertim alij quoque currus explicare ſoleant. Habuerunt ergo ſellas ſuas easq; neſcio annon clauſas, quoniam *baſternæ* quoque nominantur. Ita docet nos Cujacius lib. XIII. Obſerv. cap. 30. *Alio*, ait, *ſenſu baſternæ vehicula ſunt, ſive lectica, vel ut eſt in Gloſſis veterum, eſſeda quæ quod plerumq; ſpeculari lapide clauderentur, eædem gloſſæ, ut opinor, illo loco Iuvenalis: Quæ vehitur clauſo talis ſpecularibus antro: recte interpretantur baſternas.* Gloſſæ, quæ baſternas eſſeda exponunt, Juvenalis eſſe videntur. At in ijs Gloſſis, ſicut quidem à Schrevelio ſunt editæ

Lugduni

Lugduni Batavorum An. M D C XLVIII. nihil iſtiusmodi reperio. Sed nec apud Juvenalem illo loco agitur de eſſeda vel baſterna, ſed lectica. Ut de Gloſſis quidem iſtis nihil habeam, quod dicam. Laudat tamen Gloſſas alias Mſ. ad lib. II. Sidon. ep. 10. quæ hoc ipſum ſtatuunt. Sic enim habet: *Innom. Gloſſog. mſ. Eſſeda, Baſterna.* Equidem ſi baſternæ vocem propriè accipias, nunquam eæ dici poſſunt eſſeda. Nam eſſeda habuere rotas, ut mox dicam, baſternæ vero nullas, ſicut alibi monſtravi. Videntur ergo eſſeda ſic explicari, quod ut baſternæ, clauſas haberent ſellas. Verum ne hoc quidem convenire aliis videtur. Cæſar enim loco ſupra indicato, pugnatores ait *ex eſſedis deſilire, per temonem incurrere in jugo inſiſtere & inde ſe in currus citiſſime recipere*, quod vix potuiſſe videtur clauſa ſella. Sed fortaſſis alia nonnihil fuit ſtructura eſſedarum militarium, alia non militarium. Cum præſertim eſſedis & mulieres veherentur, quas notum eſt libenter uſas ſellis clauſis. Rotas habuiſſe, illasq; admodum ſtrepentes novimus ex Cæſare, quando illo ipſo loco ait: *ipſo terrore equorum, & ſtrepitu rotarum ordines plerumq; perturbant.* Hinc Sidonio ſupra dicto loco *eſſeda ſtridentia.*

Stridentum & moderator eſſedorum.

Reſpexit etiam Seneca epiſt. 56. ubi ait: *In iis, quæ me ſine avolatione circumſtrepunt, eſſedas transcurrentes pono.* Tribuit & ipſe ſtrepitum huic generi, quod præcipue propter rotas factum ex Cæſare cognovimus. Ita Claudianus Epigr. 1.

Eſſeda concordes multiſonora trahunt.

Ubi rectè Barthius: *Multiſonora, à vario ſtridore rotarum & clangore ferramentorum.* Rotæ porro illæ numero fuerunt duæ, ſi qva fides eſt Corraſio. Sic namq; is lib. III. Miſcell. cap. 20. *Fuit eſſedum vehiculum breve, birotum, minus rheda.* Sanè, qvia currus nominatur, ut jam ante dixi, duas tantum habuiſſe rotas conſentaneum eſt, cum hoc proprium curruum extiterit. Ducebantur porro eſſedæ ab eqvis. Cæſar manifeſtè loco ſæpe dicto: *Ipſo terrore equorum, & ſtrepitu rotarum ordines plerumque perturbant.* Item paulò poſt: *Tantum uſu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac*

Digitized by Google

præcipiti loco incitatos equos ſuſtinere conſveverint. Numerus eqvorum etiam binarius fuiſſe videtur. *Bigas* ſanè nominavit Jornandes, hanc ob cauſſam, ut opinor: *Bellum gerunt bigis curribusque falcatis, quos more vulgari eſſedas vocant.* Vocat *bigas* & *currus falcatos*, non qvod duobus generibus iisq; diverſis pugnaverint, ſed qvod falcati illi currus bigæ fuerint, hoc eſt, tracti à duobus eqvis. Figura ſimili, qva in ſuperioribus Vopiſcum *vehiculum* & *judiciale carpentum* dixiſſe demonſtravimus. Eqvos tamen habuiſſe junctos militaria eſſeda potiſſimum videntur. Cætera plus trahebantur à mulabus, id qvod manifeſtè docet Epigramma totum Claudiani *de Mulabus Gallicis*, qvas in eſſedo commemorat. Nominat & biſontes in eſſeda Martialis, non vulgari tamen, ſed exhibita in Circo. Verba extant lib. I. Epigr. de Spectaculo:

Turpes eſſeda, quod trahunt biſontes.

Tanqvam ſingulare ac inopinatum laudat à Domitiano præbitum ſpectaculum. Itaq; huc qvidem nihil facit. Contra illud liqvet, vel mulabus junctis ducta eſſe, vel eqvis. In junctura hoc peculiare habuerunt, qvod jumenta ambularent non æqva fronte omnia, ut in qvadrigis, (niſi forſitan eſſedæ militares) neqve bina & bina, verum pro ſe ſingula. Docet Claudianus toto Epigrammate de Mulabus Gallicis, præſertim illo verſu, qvando ait:

Quamvis quæque ſibi longis diſcurrat habenis.

Nam *diſcurrere ſibi quæque* dicitur, qvæ currit pro ſe, nulli alii à latere adſociata. Sic igitur incedebant. Erantq; mulæ vel jumenta ornata pellibus villoſis ovium, qvas habebant jugis impoſitas, conſvetudine ſolenni, qvæ hodieq; durat per Gallias. Idem Claudianus: *Conſenſuque pares, ſed fulvis pellibus hirta*
Eſſeda concordes multiſonora trahunt.

Ubi fulvas pelles intelligo obſoletas ovium. Qvanqvam cum τὸ *fulvum* hic per commendationem dicatur, rectius fortaſſe ſtatuamus intelligi pelles taxorum ſive melium, qvæ & ipſæ hodie in freqventi uſu tali. Nam ſunt pelles illæ verè fulvæ, ſicut nemini ignotum eſt, qvi vidit. Uſus eſſedorum primus ad militiam & prælia videtur fuiſſe. Pugnaverunt ſanè iis Galli, hoc eſt, Belgæ, uti Philargyrius

teſtatur.

Digitized by Google

teſtatur. *Eſſeda*, inqvit, *vehiculi vel currus genus, quo ſoliti ſunt pugnare Galli*. Eadem de Britannis legimus. Inde Cæſar.lib.IV.Bell. Gall.cap.24. *Ac Barbari*, (Britanni) *conſilio Romanorum cognito, præmiſſo equitatu & eſſedariis, quo plerumque genere in præliis uti conſveverunt, reliquis copiis ſubſecuti ſunt*. Traditur & ratio pugnandi cum eſſedis ab eodem Cæſare in ejusdem libri cap.33. Adſcribam locum etſi longiorem, qvoniam eſt elegans: *Genus hoc eſt ex eſſedis pugnæ. Primo per omnes partes perequitant, & tela conjiciunt, atque ipſo terrore equorum & ſtrepitu rotarum ordines plerumque perturbant, & quum ſe inter equitum turmas inſinuavere, ex eſſedis deſiliunt, & pedibus præliantur. Aurigæ interim paullum è prælio excedunt, atque ita ſe collocant, ut, ſi illi à multitudine hoſtium premantur, expeditum ad ſuos receptum habeant.* Obſerva, qvod de iis, qvi pugnant ex eſſedis, uſurpet τὸ *perequitant*. Nam hoc alias ad nudos ſpectat eqvites, non vehiculis utentes. Qvanqvam hodieq; iſta ratio locutionis apud Belgas ſervetur, & dicantur **rijden**/qvi vehiculo curruve incedunt. Oſtendit autem, duplex velut certamen horum fuiſſe, unum ex eſſedis cum telis jaculisqve, alterum in terra, pedeſtri conſvetudine. Nam deſiliiſſe ait, cum prælium eſſe ortum acrius. Qva qvidem parte pugna illa fuit ſimilis heroum apud Trojam. Ac reſpexit fortè Diodorus lib. V. qvando ita de Britannis: Ἅρμασι μὲν γὰρ κατὰ τοὺς πολέμους χρῶνται, καθάπερ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἥρωες ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ κεχρῆσθαι παραδεδόνται. *Ad bella eſſedis utuntur, quemadmodum antiquos Græcorum heroës in bello Trojano belligeraſſe traditur.* Ita vertit Rhodomannus. Sed in Græco non eſt *eſſedis*, verum ἅρμασι, hoc eſt, *curribus*. Videlicet & reliqva vehiculorum iſtiusmodi & eſſedas ignoravere. Igitur, cum de ipſis nominatim agendum, Gallicam retinuerunt vocem. Qvomodo Metaphraſtes Cæſaris in loco antea allato: Ὁ δὲ τῆς ἀπὸ τούτων τῶν ἐσσέδων μάχης τρόπος τοιοῦτος ἐστί. Qvæ Metaphraſti ſunt ἐσσέδα, ea Diodoro ἅρματα. Vix enim dubium, qvin tametſi non nominaverit eſſeda, tamen ea intellexerit. Porro, docet qvoqve, plures in his eſſedis fuiſſe, alios propugnatores, alios aurigas. Nominatim namq; dicit, ex prælio aurigas exceſſiſſe. Qvare alii aurigæ, alii propugnatores fuere: Qvorum hi præci-

præcipuè, ut cenſeo, *eſſedarii* vocati. Unde pugnam eis Cæſar tribuit in locis ſupra allatis. Et lib. V. ait: *Eſſedarii acriter prælio cum equitatu noſtro in itinere conflixerunt.* Sed & Cicero propterea lib. VII. ep. ad Trebatium 6. *Tu, qui cæteris cavere didiciſti, in Britannia ne ab eſſedariis decipiaris, caveto.* Fuit autem utrorumq; artificium ſingulare, aurigarum in flectendo curru, propugnatorum in diſcurrendo per temonem, ſtando in jugis, & recipiendo ſe in currum. Cæſar ſic deſcribit: *Tantum uſu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos ſuſtinere, & brevi moderari ac flectere,* (hoc ad aurigas pertinet; ſeqvitur de propugnatoribus) *& per temonem percurrere, & in jugo inſiſtere, & inde ſe in currus citiſſimè recipere conſueverint.* Annotandum, qvod in ipſo ſtare jugo potuerint, concitatis licet eqvis ac currentibus. Nempe ſic & tergis eorum inſiſtere diſcebant olim, qva de re nos certiores reddit Manilius lib. V. v. 31. qvando ait:

-- -- Et ſtabiles poterit defigere plantas,
Per quos vadit equos. -- -- --

Item Silius lib. X. qvi laudatur à Scaligero hoc loco:

Milite non illo quiſquam felicius acri
Inſultarat equo. -- -- --
Si nudo ſtaret tergo, quum rapta volucris
Tranſigeret curſu ſonipes certamina campi.

In pace pertinebant eſſeda ad itinera. Cicero lib. VI. Attic. ep. 1. *Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus eſſedis, & rheda equis juncta.* Cumprimis uſus eorum fuit freqvens per Gallias. Spectat huc, qvod tradit Sidonius lib. II. ep. 10.

Hinc agger ſonat, hinc Arar reſultat,
Hinc ſeſe pedes atque eques reflectit,
Stridentum & moderator eſſedorum.

Liqvet, eſſedarios cum eſſedis per aggerem publicum, qvi vicinus fuit Arari flumini, facere iter conſueviſſe. Utebantur porrò eſſedis viri, etiam in dignitate conſtituti. Hinc Propertius tribuit Mecœnati lib. II. el. 1. ubi ſic ad eum:

Si te fortè meo ducet via proxima buſto,
Eſſeda cælatis ſiſte Britanna jugis.

Sveto-

Digitized by Google

Svetonius Cajo c. 51. ubi ait de eo loquens: *cum trans Rhenum inter anguſtias denſumq́ agmen iter eſſedo faceret.* Item Galbæ Imperatori c. 18. *Cum per omne iter victima cæderentur, taurus ſecuris ictu conſternatus eſſedum ejus invaſit.* Quare neſcio, cur illius uſum Cicero objiciat Antonio Philippo II. ubi ait: *Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus? Vehebatur in eſſedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant.* Num, quod eſſet peregrinum vehiculum, neq; magiſtratum publicum deceret? An quod vilius haberetur? At conjungit cum carruca Martialis. Serviiſſe cauſſæ ſuæ videtur. Nam alias ſvadet ipſe Trebatio lib. VII. ep. 7. *In Britannia nihil eſſe audio neq́ auri, neq́ argenti. Id ſi ita eſt, eſſedum ſvadeo aliquod rapias, & ad nos quamprimum recurras.* Quanquam cum Trebatius magiſtratu nullo, publicove officio fuerit ornatus, magis credi poſſit, illi conveniſſe. Alias non viri ſolum eis utebantur verum & mulieres. Hinc Propertius ad Cynthiam lib. II. eleg. 32.

Quidve petis Ææi mœnia Thelegoni?
Curve te in Herculeum deportant eſſeda Tybur?

Poterat vero hiſce eſſedis celeriter confici iter, quod colligitur ex verbis Ciceronis, quando ſvadet Trebatio, ut ad eum eſſeda *recurrat.* Ita Seneca ep. 56. *eſſedas tranſcurrentes* memorat. Qui ſimul verbis ſuis oſtendit, uſum eſſedarum fuiſſe etiam in urbe. Illas enim ait ipſum circumſtrepere, ſed ſine avocatione. Nam quod circumſtrepit alios, in frequenti uſu ſit, neceſſe eſt. Eſſeda hæc urbana puto ſplendide fuiſſe culta ornataque, pertinereq; inter ea illud argenteum, quod in Cenſura ſua concidi fecit Claudius, ut ait Sveton. c. 16. *Eſſedum argenteum ſumptuoſe fabricatum ac venale ad ſigillaria, redimi concidiq́ coram imperavit.* Cæterum an uſus eſſedarum ſolus unicusq; fuerit ad itinera, ignoro. Certe Claudiani Epigramma, quod attulimus in præcedentibus, innuere videtur quaſi onera interdum aliqua ijsdem deportarint. Eſtque hæc ſententia & Barthij, qui ſic de illo Epigrammate: *Mirifice me venuſtas hujus epigrammatis afficit, atq́ adeo quidem, ut quoties iſtud contemplor audire mihi videar, aut cominus videre agaſonem quempiam*

ſive mulionem Sequanicum, qui Lemanni lacus piſcem per Rhodani ripas Lugdunum vehat. Idem manifeſte docet Sellius Sidonius lib. IV. ep. 18. ubi ait: *Nulla eſſeda ſubvehendis oneribus attrahebantur.* Pertinebant alias & ad ſpectacula, ut primum triumphalia, cum captivæ deducerentur in pompa triumphi. Meminit Horatius lib. II. ep. 1.

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis
Eſſeda feſtinant, pilenta, petorrita, naves.

Interpres vetus Cruquij: *Eſſeda) hæc vehicula ſunt captivorum.* Si captivorum, ergo ducta in triumpho neceſſe eſt, verum metuo, ut Poëtæ mentem recte Magiſter acceperit. Nec enim ibi aliter feſtinant eſſeda, quam cætera vehicula. Jam vero illa adducebantur ad ſpectaculum, ut fatetur ipſe, nec captiva erant, ſed matronarum Romanarum. Quare idem ſtatuendum erit etiam de eſſedis. Et cur feſtinarent tandem, ſi captiva fuiſſent? nemo ſane ſponte ſua & cum feſtinatione venit eo, unde habet dedecus & infamiam. Itaq; hic ſermo eſt de eſſedis urbanis, quibus ſimul cum pilentis petorritisq; feſtinabant viri juxta & mulieres ad ſpectaculum triumphi. Quare iſto quidem Horatij loco nihil agitur de eſſedis captivis. Quanquam ea ipſa interpretis expoſitio docere nos poſſit, non inſolitum omnino fuiſſe, quippe qui ne cogitare quidem de ea potuiſſet, ſi omnino nunquam iſtiusmodi vehicula in triumpho eſſent ducta. Exhibebantur aliquando & in theatro ſive circo. De Domitiano ſaltem ſupra vidimus, quod teſtatur Martialis, dediſſe eſſedas cum biſontibus adjunctis. Ad poſtremum eſſedæ ac eſſedarij inter gladiatores ſolennes. Docet nos Philargyrius ad lib. III. Georg. Virgilij, ubi poſt alia, quæ de eſſeda & eſſedariis commemorat, & alibi à nobis ſunt allata, ſubdit: *Hinc & gladiatores eſſedarij dicuntur, qui curru certant.* Vult, fuiſſe duplex genus gladiatorum, unum quod certabat ſine curru, aliud, quod cum curru. Quando curru certabat, dicebatur non *gladiatores* ſimpliciter, ſed cum addito, *gladiatores eſſedarij.* Meminit hujusmodi gladiatorum eſſedariorum etiam Svetonius in Calig. c. 35. *Cum quodam die muneris eſſedario Poro ob proſperam pugnam ſervum*

ſuum

ſuum manumittenti ſtudioſius plauſum eſſet, proripuit ſe è ſpectaculis indignabundus & clamitans, dominum gentium populum ex re leviſſima plus gladiatori tribuentem, quam conſecratis Principibus, aut præſenti ſibi. Quem ante *eſſedarium* vocavit, mox appellat *gladiatorem.* Idem facit vita Claudij c. 21. Intelligimus autem vel *eſſedarios* ſimpliciter, vel cū addito *eſſedarios gladiatores* eſſe nūcupatos. Simpliciter ſic appellatos diſcim9 & ex Petronio, quādo ita habet: *Proceſſit ſtatim ſciſſor & ad ſymphoniam geſticulatus ita laceravit obſonium, ut putares eſſedarium hydraule cantante pugnare.* Sic enim legendum illum locum ex Fragmento Traguriano docuit incomparabilis Gronovius, ſublato aſteriſco, quem hic apponebant editiones vulgatæ, uti pridem in Notis ad Fragmentum illud declaravimus. Fuerunt autem gladiatores eſſedarij non viri ſolum, quod eſt notum, ſed & feminæ, quod ex ſolo Fragmento dicto nobis cognitum, in quo *mulier eſſedaria* commemoratur p. 17. editionis noſtræ. Verba habent ita: *Iam nanos aliquot habet, & mulierem eſſedariam.* Neq; mirum, quoniam apud Britannos etiam feminæ militabant, ut ex Tacito XIV. Annal. c. 35. colligitur, quas ſine dubio in hoc genere ſpectaculi imitabantur. Pugna ipſa fiebat è curru, quod oſtendit Philargyrius. Num vero ſemper, dubitat Lipſius lib. II. Satur. c. 12. ſed pugnaſſe putat *mixtim, modo è curru, modo pedites.* Atq; hoc velle cenſet Senecam, quando ait ep. 29. *De eodem cum conſuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere, neſcio enim, quid de gradu faciat. Tanquam de eſſedario interrogaretur.* Ad hæc verba Lipſius: *Sententiam hic puto, eſſedarios ſolitos etiam pedites pugnare, de curru ſubito delapſos. Neſcio igitur, ajebat, cujusmodi hic eſſedarius (ad geſtationem ejus alluſum) quem nunquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi.* Poteſt conjecturam hanc juvare, quod & Britannorum eſſedarij hoc modo pugnarent, quemadmodum in præcedentibus oſtenſum eſt. Utrum tamen vere verba Senecæ hoc doceant, licebit dubitare. Cauſſa, quoniam non pugnaſſe inter ſe, quod exiſtimavit Lipſius, & in pictura expreſſit adjecta, ſed cum alijs, peditibus videlicet, videntur. Hinc enim Petronius in Fragmento Traguriano tantum unicam no-

Digitized by Google

nominat mulierem eſſedariam, cui oppoſitos fuiſſe nanos joci cauſſa puto. Verba clara ſunt: *Iam nanos aliquot habet, & mulierem eſſedariam*, qui ſcilicet prælium inter ſe committant, nani pedites, & mulier ex eſſedo, ſic enim conveniens fuerat, ut una plures poſſet æquare. Teſtaturq; Xiphilinus in Domitiano, nanos ac mulieres committi conſueviſſe. Πολλάκις δὲ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νάνους καὶ γυναῖκας συνέβαλλε. *Sæpe noctu quoq; certamina inſtituit, aliquando nanos quoq; ac mulieres commiſit*. Ad eundem modum alibi ſciſſor apud eum repræſentat eſſedarium pugnantem. *Ita laceravit obſonium, ut putares eſſedarium pugnare*. Cur, eſſedarium? quia ſolus pugnare cum pluribus conſuevit. Iſta namq; ratio ſimilitudinis. Videbatur ſciſſor verſari inter obſonia, & aliud poſt aliud adgredi ac lacerare, ſicut eſſedarius ſolebat certantes ſecum in arena pedites; & ſicut ita mulier eſſedaria nanos adoriri debebat. Quos proinde nanos fruſtra optimus doctiſſimusq; Reineſius in *mannos* immutavit, ſicut in Appendice ad Noſtras in Petronij Fragmentum Notas demonſtravimus. Cæterum ſi pugnaverunt ſoli, utique deſcendere de curru non poterant. Qui enim ſinguli pares eſſe potuiſſent pluribus? Quare locum Senecæ puto aliter accipiendum. Nempe cum Græcinus quæreretur, quid ſentiret de virtute Philoſophi, de quo ibi ſermo, reſpondiſſe ipſum ait Seneca, tanquam quæreretur de virtute eſsedarij, de qua non poſſit conſtare, cum de gradu pugnare non ſoleat. Virtus vera militis apparet ex certamine, quod fit collato gradu. Qui ſic pugnat, *certare de gradu* dicitur, quomodo qui vincitur certamine hujusmodi, *de gradu dejici*. Contra non certat de gradu, qui non eodem gradu conſiſtit, ſed diſcurrit, & modo pugnat ab hac, modo ab illa parte. Tales fuerunt eſſedarij. Unde Cæſar dicit, etiam in ſerijs, *per omnes partes perequitare*. Et Cicero ad Trebatium, *caveto, ne ab eſſedariis decipiaris*, quia horum fuit proprium, non tam virtute contendere, quam arte ac conſilio, ſimulare impetum in hoc loco, aggredi in alio celeriter circumductis equis, mox fugam præ ſe ferre, tum eſsedam convertere, ac nec opinantes adoriri. Hoc reſpiciebat Græcinus & ideo de virtute Philoſophi,

de

de qua quærebatur, nil ſe reſpondere poſſe dixit. Cæterum cum eſſedarij ſoli adverſus plures, adjecti ſcilicet celeritate equorum ac vehiculi contenderint, ac iccirco adhibuerint artes, videtur hinc intelligi & illud Petronij, quod ait de ſciſſore, eſſedarium repræſentante, laceravisſe obſonium geſticulando. *Ad ſymphoniam geſticulatus laceravit obſonium.* Scio equidem geſticulatoria manu conſcindere cibos conſveviſſe: teſtisq; eſt Seneca, quando epiſt. 47. de tali aliquo. *Pretioſas aves ſcindit certis ductibus circumferens eruditam manum.* Quo cum convenit & Juvenalis Satyr. V. ubi ei tribuit hac de cauſſa *cultellum notantem.* Sed in Petronij ſimul reſpici opinor ad geſticulatoriam agilitatem aliquam, qua utebantur eſsedarij, qua vel eludebant adverſarios, vel impetebant. Sicut qui alites ſcindunt, nunc capiti, nunc clunibus, nunc à dextra, nunc à ſiniſtra imminent, ac ſæpe illam invadunt partem, quæ imperito artis diu adhuc videbatur tuta futura. Et hoc quidem nobis de pugna eſſedariorum videtur. Ad quam felicius expediendam credo cum Lipſio, habuiſſe ſuas aurigas. Servos quoq; eos fuiſſe vero conſentaneum, cum ipſi eſsedarij gladiatores aliquando eſſent liberi. Liber ſane fuit, qui deſcribitur Svetonio in Calig. c. 35. quando ipſe, ſicut ait auctor, *ob proſperam pugnam ſervum ſuum manumiſit.* At non liberis, cui Claudius, *cum pro eo quatuor deprecarentur filij, magno omnium favore indulſit rudem,* ſicut enim loquitur in Claudio cap. 21. Fuiſſe porro in his ipſis aurigis magnum ad victoriam obtinendam momentum ex dicto Svetonij in Caligulæ vita loco animadverto, quia eſſedarius aurigam illum ſuum poſt & propter pugnam proſperam manumiſit: cujus rei nullam eo quidem tempore idoneam ſatis habuiſſe cauſſam videtur aliam, quam quod victoriæ illius cauſsa non poſtrema ſervus fuerit per doctam aurigationem. Unde rurſum id evincitur, quod ante dictum eſt, gladiatores hoſce eſſedarios plus arte valuiſſe, quam virtute.

Cap. XXIV.

De Thenſa.

Thenſa. Tenſa. Aſconius exponitur. Scaliger defenditur contra Voſſium. Lintea in thenſis nulla. Onuphrius & Argolus refutantur. Suetonii locus ab emendatione prava liberatur & exponitur. Thenſa, currus. Vehicula thenſarum. Eburnea & argentea fuere. Schottus bis refutatur, & Urſinus. Onuphrii picturæ rejiciuntur. Vehiculum cum rotis quatuor, & supernè planum fuit. Adjunctos habuit equos. Lora in eis. Ciceronis lectio vetus aſſerta contra Lipſium. Schottus denuò rejicitur. Equus langvens in thenſa, irritum facit ſacrum. In thenſis Deorum imagines. Exuviæ. Tertullianus aliter, quam factum à Salmaſio, exponitur. Dionis verſio caſtigatur. Πομπεῖον. *Schottus denuò refutatur. Varro exponitur.* Ὀμφαλοί. *Tenſaria. Philoxenus explicatur. Thenſæ Deorum & Cæſarum. Pacatus exponitur. Aurigam manu læva tangere habenas nefas habitum. Thenſarum deductio, qualis. Aliud eſt ducere, aliud deducere thenſas. Deducentes pulchrè veſtiti & coronati. Singulæ thenſæ habebant ſingulos deducentes. Thenſæ ex quo & in quem locum deductæ. Pulvinar Deorum. Nomenclatores thenſarum. Inſcriptio vetus explicata. Thenſarii. Iugares. Accommodare fræna. Tentores. Onuphrius notatur & Scaliger. Grotius emendatur & exponitur. Horti templi.* Αὐλή. *Titinnius emendatur. Graſſari. An & thenſæ non ſacræ. Turnebus revellitur. Nonius emendatur.*

EGimus hucusqve de eo genere vehiculorum, qvod vel ſemper vel certè plurimum duabus incedere rotis conſvevit. Veniamus nunc ad alterum, qvod habebat rotas qvatuor. Ex eo primum *thenſam* memorabimus, qvam & *tenſam* ſcribunt. Ita ſanè factum Voſſio in Etymologico. Neq; aliter, qvam *tenſa*, reperitur in antiqvis Feſti ſchedis, ſi qva fides eſt editioni, à Scaligero publicatæ. Sed & apud Ciceronem ſemel iterumq; ita ſcriptum videas in editione Vignoni Anno MDXCVI. emiſſa. Nam in editionibus aliis vetuſtioribus præſertim adſpiratio adjicitur, qva cum cæteri ferè omnes formant. Cauſa, cur diverſo ſcribant modo, non videtur alia, qvam qvod de origine ipſius non conveniant, cum alii deducant

cant à θυεῖν, alii à *tenendo*. Aſconius in Verrin. III. *Thenſas alii à divinitate dici putabant, alii, quod ante ipſas lora tendantur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Qvando ait *à divinitate,* non vocabulum intelligendum eſt, nec enim thenſa inde poteſt derivari, verum ipſa res, qvatenus tamen Græcis explicatur. Vult nempe ita dictas, qvod ſint divina vehicula, qvalia Græcis θεῖα. Servius deducit à θυεῖν, qvod eſt, *rem divinam facere,* qvia pertinebant ad negotia divina, & ceremonias, ut mox indicabimus. Verba ejus extant lib. I. Æneid. *Thenſa autem cum aſpiratione ſcribitur,* ἀπὸ τοῦ θυεῖν, *id eſt, à re divina.* Ubi nota, Servium docere de ſcriptura, qvod recepta fuerit cum adſpiratione. Unde colligit, ἀπὸ τοῦ θυεῖν deduci rectius hoc vocabulum, qvam à *tenendo*. Atq; hæc etiam Scaligeri ſententia, qvam puto ipſe qvoq; amplectendam. Convenit profectò non ſcripturæ ſolum, ſed & rei ipſi, cum illa altera à *tenendo* neutrum ſatis ſeqvatur. Nam qvod Voſſius exiſtimat ſic dictas, *quia ſtatuæ Deorum, quæ thenſis ferebantur, velarentur circumquaque linteis, ad cubiculi ſeu delubri ſpeciem tenſis,* vel ideò probari neqvit, qvia lintea ejusmodi in thenſis non fuere, qvod mox apparebit. Eqvidem & Onuphrius ſic deſcribit lib. II. de Ludis: *Erant thenſæ ſacri currus, ſuper quos Deorum ſtatuæ collocatæ erant, quæ linteis circumcirca ad cubiculi ſive delubri ſpeciem tenſis cooperiebantur.* Subdit poſtea Feſti locum, & Aſconii, qvi tamen de linteis nullam faciunt mentionem. Adeò non video, qvi probari poſſit Argoli ſententia, dicto Onuphrii propoſita loco, qvando tenſas nil exiſtimat fuiſſe aliud, qvam parva qvædam vela. Verba ejus hæc ſunt: *Non apud ludos tantum in curribus, ſed etiam domi thenſæ, erantque explicata parva vela tribunali, qualibus nunc etiam Romæ Cardinales utuntur, ſub quibus ſella Principum ponitur.* Putat, ut apparet, thenſas fuiſſe vela explicata, inſtar tentoriolorum; Ea exiſtimat nunc impoſita curribus, nunc collocata locis aliis, ut pro tribunali, Solis æſtusq; arcendi gratia. Qvod ut probet, adfert verba Svetonii ex *Julio,* qvæ ſic ſcribit: *Sed ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus ſedem auream in curru, & pro tribunali thenſam, & ferculum in Circenſi pompa.* Verum liqvet eſſe prava codicis ſui diſtinctione deceptum,

Digitized by Google

ceptum, atqve depravatione alia. Nam ſic habent libri meliores omnes: *Sedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum in Circenſi pompa.* Nulla ipſi thenſa decreta fuit pro tribunali, verum ſedes aurea. Thenſa pertinebat ad Circenſem pompam. Qvare fruſtra ex hoc loco tentoriolum exponitur, nec magis ex Plutarcho, mores Perſarum memorante, vel Corippo, qvando neuter de his thenſis agit. Thenſa plane, ut nunc ſpeciem ipſius explicemus, fuit non tentoriolum aut velum, ſed vehiculum. Diomedes clarè lib. I. *Thenſa Deorum vehiculum.* Item Aſconius: *Thenſæ ſacra ſunt vehicula pompa ordinum & hoſtiarum.* Ita Philoxenus: *Thenſa*, ἅρμα θεῶν. Hinc *vehicula thenſarum* apud Ciceronem in Verrinis: *Omnes Dii, qui vehiculis thenſarum ſolennes cœtus ludorum initis.* Plauſtra nominavit Tertullianus de Spectaculis, cap. 3. per contemptum, ut opinor: *Si unam thenſam trahat, Iovis tamen plauſtrum eſt.* Materia ejusmodi thenſarum fuit nonnunqvam ex ebore, nonnunqvam ex argento. Feſtus clarè, vocabulo *thenſa*: *Fuit & ex ebore, ut apud Titinium, in Barbato, & ex argento.* Itaq; non probo, qvod à Schotto traditur lib. IV. Nod. Cic. cap. 6. Verba ejus hæc ſunt: *Ex qualibet, porro, materia factas* (thenſas) *ait Feſtus, nihil tamen vetat, quin credamus ligneas factas ex ea arbore, quæ cuilibet Deo ſacra eſſet.* Certè adeò non ex qvalibet materia factas Feſtus ait, ut, nominatim ebur memoret ac argentum, alia excluſa. Qvanqvam ebur illud ac argentum ſine dubio ſpectarint magis ad ornatum, inductumq; ac incruſtatum ſibi habuerint vehicula thenſarum. Formam hactenus perſvaſerunt ſibi eam, qvalis cernitur in qvibusdam nummis. Schottus: *Thenſarum forma expreſſa eſt in Numiſmate apud Fulvium Vrſinum in gente Rubria.* Hauſit Schottus hanc ſententiam haud dubie ab Urſino ipſo. At Urſini ſola conjectura eſt, neq; habet, unde confirmetur. Contra multa ſunt, qvæ ipſam revellant. Nam primo nulla hic imago divina, qvam tamen thenſa portari conſveviſſe certum, atq; in ſeqventibus monſtrabitur. Deinde in ipſius parte ſuprema ſive tecto eſt Victoria devolans, coronamq; lauream imponens eqvis. At hoc nil ad thenſas. Qvin imò in nummo Illuſtriſſimi Excellentiſſimiq; Viri, Comitis *Magni de la Gardie*,

Digitized by Google

Gardie, Regni Sveciæ Cancellarii magni, non Victoria ſolum cernitur, ſed & bigæ, qvibus inſiſtit; Qvi cum hactenus vel plane non, vel non ita, ſicut debet, ſit expreſſus, à me hic apponetur.

Vides expreſſe clareq; bigas in vehiculo præſenti. Jam verò bigæ plane non ad thenſas pertinent. Sed nec lora hic cernuntur, qvæ Aſconius in thenſis memorat. Ut qvodvis aliud ſit vehiculum, qvam thenſa, qvod in nummo antea allato eſt propoſitum. Maximè, cum & Onuphrius alia exhibeat figura, qvæ videri apud ipſum poteſt pag. 87. & ſeqventibus. Ex qva ſi nihil aliud, hoc ſaltem colligas, eſſe dubia incertaqve, qvæ de forma thenſarum afferuntur. Qvanqvam, ſi rem bene ponderes, Onuphrius exhibeat non thenſas, verum currus aut carpenta, qvod ex iis, qvæ à nobis alibi ſunt dicta, facilè colligitur. Thenſæ profectò apud ipſum ſunt formatæ ad imaginem illius, qvod in nummo Fauſtinæ cernitur, vehiculi. Jam verò thenſam id fuiſſe, aut Fauſtinam ſibi habuiſſe decretam nemo ex veteribus commemorat. Deniqve, ſi veteres conſulimus, alia illius obſervari poteſt ſpecies. Nam ſi fuit ſimilis illis vehiculis, qvibus Ptolomæus Philadelphus in pompa apud Athenæum lib. V. ſimulachra Deorum traduxit, qvod qvidem cenſet Caſaubonus ad Julium Svetonii, apparet fuiſſe latam longamqve, & humilem, ſupernè planam, rotisq; inceſſiſſe qvatuor. Sic enim deſcribit unum dicto loco: *Poſt hos quatuor rotis currus agebatur à centum & octoginta viris, longus cubitos quatuordecim, latus octo, in quo ſtabat effigies*

Bacchi, cubitorum decem, ex aureo carcheſio libantis, cum tunica purpurea ad talos demiſſa. Nec fortaſſis cauſſa eſt, cur dubitemus multum, qvando cætera conveniunt non pauca, ut liqvebit poſtea. Sed & eqvum Dianæ, ſicuti deſcribitur Virgilio, in urbem Trojam tractum, ſpeciem qvandam thenſarum putant præ ſe tuliſſe. Hinc enim Aſconius de thenſis agens: *Ante ipſas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere ac tangere, qui eas deducunt.* Qvæ manifeſtè ſumpta ſunt ex illo Virgilii:

-- -- *Funemque manu contingere gaudent.*

Qvo deductionem eqvi nominati deſcribit. Jam verò eqvus ille ſtetiſſe in ejusmodi videtur tabulato, qvale Athenæus memorat, cum rotis qvatuor. Tangitq; ac intelligit Dictis, qvando de illius fabro lib. V. ait: *Ima, quæ ſub pedibus erant, rotis interpoſitis ſuſpenderat, ſcilicet, quo attractu motus facilis foret.* Nam per *ima, quæ ſub pedibus erant,* ſine dubio id planum intelligit, qvod dixi. Ad poſtremum ne imago qvidem recedit, qvæ cernitur in tabula marmorea ludorum Circenſium Fulginii extante, ac exhibita Onuphrio p. 11. ſi, qvod arbitror, thenſam exprimit, niſi qvod dimidia ſui parte tantum cerni poſſit. Sanè, ſi & illi alteram dimidiam addideris, habebis vehiculum cum rotis qvatuor, ſupernè planum, qvale thenſam credimus fuiſſe. Trahebatur porro hoc vehiculum ab eqvis. Sic colligimus ex Plutarcho, qvando ita habet in Coriolano: ἵππου γὰρ ἑνὸς τῶν ἀγόντων τὰς καλουμένας θήσας ἀτονήσαντος. καὶ πάλιν τοῦ ἡνιόχου τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὰς ἡνίας συλλαβόντος αὖθις ἐψηφίσαντο τὴν πομπὴν ἐπιτελεῖν. *Si equus unus eorum, qui thenſas trahunt, elangviſſet, aut ſi læva manu præhendiſſet auriga habenas, pompam de novo decernebant inſtituendam.* Vides plane, tractum ab eqvis, eisq; pluribus. At videtur aliud docere Aſconius in verbis antea prolatis, ubi ait, *thenſas à quibusdam putatas* dici, *quod ante ipſas lora tendantur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Colligas hinc, thenſas loro tractas ab hominibus. Atq; facit lori ejus mentionem Cicero qvoq; in de Aruſp. Reſp. ubi ait, fieri contra religionem, *ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit.* Pro eo, qvod habetur, *ſi terram*

non

Digitized by Google

non tenuit, emendat Lipſius *ſiſerram*, vel *ſiſarram non tenuit*. Verum eſſe fruſtraneam emendationem illam, docet Arnobius, in cujus libro IV. eadem occurrunt verba, ſine dubio ex Cicerone deſumpta. *Commiſſum omnes ſtatim in religiones clamatis ſacras, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit; aut ſi patrimus ille qui vocitatur puer omiſit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit.* Nemo perſvadebit ſibi, vitium utrobiq; commiſſum. Fit autem & hoc loco Arnobij mentio lori, quem de thenſæ loro accipiunt. Ita enim Heraldus ad prædicta verba: *Omiſit per ignorantiam lorum. Quod tenebant ij, qui thenſam deducebant, ut docet Aſconius.* Dicit & ipſe, tenuiſſe: quomodo vero, niſi cum tracto eo tenſam ducerent? Nam quod neſcio ex quo foramine in thenſæ medio pependiſſe lora ſcribit Schottus, quæ geſtiebant tangere, id nec certo aliquo dicitur auctore, cum foraminis illius Cicero mentionem nullam faciat, nec ſenſum habet aliquem idoneum. Contra de thenſis loro tractis videtur poſſe colligi ex Athenæo, qui ad thenſas pompæ Ptolomæianæ nunc centum & octoginta, nunc plures etiam commemorat viros trahentes. Sed & in equo Trojano hoc obſervat Virgilius, quando ait lib. II.

-- -- Circum pueri innuptæ puellæ
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.

Cum ergo lora fuerint in thenſis, nec à latere ipſarum, ſive medio pendula, ſed ante ipſas tenſa, ut teſtis eſt Aſconius, neque hoc intelligi idonee, niſi cum trahendo tenſas ab ijs, qui tenere manu gaudent, tenduntur, utiq; vix conſtat, quomodo ut equi traxerint. Niſi dicamus, proceſſiſſe thenſas ope duplici, vel ſaltem lora funesque, quibus ad thenſas juncti fuerunt equi, manu tenere ac tangere illos conſvevisſe, qui ducebant. Cum præſertim metus eſſet, ne langveſcente aliquo ex equis ſacrum totum redderetur irritum. De equis ſane dubitari nequit, quia locus Plutarchi nimis manifeſte docet. Cæterum quot equi, quove modo juncti fuerint, difficile eſt divinare. Si Schotti & Urſini ſententia valeret, habuiſſe quatuor, quadrigarum inſtar appareret. Idem dice-

Digitized by Google

diceremus, ſi ſequendus eſſet Goltzius, quippe qui appellat thenſam vehiculum Auguſti cum adjunctis elephantis quatuor, in Auguſti vita pag. 77. At id vehiculum veteres non *thenſam* vocant, verum *currum*, quod jam in ſuperioribus oſtendimus. Sed nec thẽſam *quadrigas* nuncupari legas. Deniq; cum ductæ ſint non ab equis ſolum, verum etiam hominibus, lora tenentibus, ut dixi, eo propendeo, ut equos ſingulos unum poſt alterum, ſive duos, ſive tres exiſtimem adjunctos. Uſus thenſarum fuit, ut in ijs ducerentur imagines deorum in pompa Circenſi. De imaginibus diſertim teſtis eſt Servius ad Virgilij lib. I. *Thenſa ſignificat, qua deorum ſimulachra portabantur.* Sinnius ubi agit de eadem re apud Feſtum, non *ſimulachra,* ſed *exuvias deorum* thenſis ſectas ſcribit. Verba Feſti, quibus hoc teſtatur, illa ſunt: *Thenſam ait vocari Sinnius Capite vehiculum, quo exuviæ deorum ludicris circenſibus in circum ad pulvinaria vehuntur.* Sunt autem exuviæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur, ut veſtes, pro quibus leguntur apud Virgilium Eclog. VIII. ver. 91. Ita uſurpavit & Tertullianus in lib. de Pallio cap. 4. *Enimvero cum hanc primum ſapientiam veſtit, quæ vaniſſimis ſuperſtitionibus renuit, tunc certiſſime pallium ſuper omnes exuvias & peplos auguſta veſtis deducit oculos.* Salmaſius hoc loco: *Exuviæ & pepli deorum ornamenta, & pepli quidem dearum, ut peplus Minervæ, peplus Iunonis, peplus deæ cœleſtis apud Trebellium, exuviæ deorum dearumq; communes.* Subdit inde locum Feſti, Svetoniumque ac Apulejum earum ait meminiſſe. Svetonij verba extant in Auguſto cap. 94. *Videre viſus eſt filium mortali ſpecie ampliorem, cum fulmine & ſceptro, exuviisq; Iovis Opt. Max. ac radiata corona.* In quibus verbis exuviæ non ſunt ornamenta quævis, ſed veſtes. Quod apparet, quia ſeparantur à ſceptro & radiata corona, quæ alias & ipſa inter ornamenta Jovis. Apulejus poſuiſſe pro inſignibus videtur. Agit enim de pompa Iſidis, & poſt illa verba, Salmaſio laudata: *Antiſtites ſacrorum proceres illi, qui candido linteamine cinctum pectoralem ad usq; veſtigia ſtrictim injecti, potentiſſimorum deum præferebant inſignes exuvias:* Subdit, primum geſtaſſe lucernam, ſecundum altaria, tertium palmam, & caduceum.

ceum &c. quæ omnia non tam veſtes ornamentaque, quàm inſignia, quibus hic ille ve deorum denotatur. Quare dubium, quid Sinnius cenſuerit ſuper thenſas poſitum fuiſſe; num veſtes an inſignia, an potius iſta omnia una cum ſimulachris ipſis. Id quod mihi quidem vero maxime videtur conſentaneum, qui exiſtimo, voluiſſe nominatim memorare exuvias, quo conſtaret, iſta ſimulachra fuiſſe ornata veſtibus, & inſignia habuiſſe ſua, Jovem fulmen, Saturnum falcem, Neptunum tridentem, atq; ſic deinceps. Nam de ſimulachris quidem nimis clare ex Servio cognoſcimus. Firmatq; Dio lib. LXXVIII. ubi in Circenſi pompa verbis expreſſis ſimulachrum Martis nominat. Ἐν δὲ δὴ τῇ Ῥώμῃ ἱπποδρομίας γιγνομένης, καὶ ἔπεσε τὸ τοῦ Ἄρεως ἄγαλμα πομπεῦον. Vertunt: *Præterea Romæ factis ludis Circenſibus ſimulachrum Martis, quod erat habitu triumphali decidit.* Sed πομπεῦον, non ſignificat, *quod erat habitu triumphali.* Quare alij ſic maluerunt: *ſignum Martis in ſolenni pompa decidit.* At ne ſic quidem Græci mentem ſatis explicarunt. Nam πομπεύειν hic, *quod in pompa incedit*, vehiculo nimirum ſuo inſiſtens, quod hic intelligere aliud non poſſumus, quam thenſam. In thenſa igitur fuit τὸ τοῦ Ἄρεως ἄγαλμα, quod non de inſignibus ipſius nudis veſtibusve, verum ſimulachro Martis oportere accipi manifeſtum eſt. Porro ſimulachra iſta cenſet Schottus conſtituta in quibusdam foraminibus, quæ in medio thenſarum fuerint excavata. Verba ejus hæc ſunt, loco antea laudato: *Unaquæq; thenſa foramen in medio habebat, ad vinciendum impoſitas imagines, quod ex Varrone lib. VI. de Lingua Lat. colligo.* Quod ſe dicit colligere ex Varrone, hoc intelligi non poteſt de eo, ſicut vulgo ſeſe habet. Verba hæc ſunt: *Terræ medium non hoc, ſed quod vocant Delphis in æde foramen, adlatum eſt quiddam, ut theſauri ſpeciem, quod Græce* ὀμφαλὸν, *umbilicum dixerunt.* In his verbis nulla thenſæ mentio, aut foraminis in ejus medio. Quare quod de ea tradit, illud hauſit ex Varrone, ubi eum emendandum Scaliger putavit. Verba ita habent: *Eſt, inquit Varro, foramen ſimile tenſario foramini, quod Græci vocant* ὀμφαλὸν. Homerus: ——— Ζυγὸν ὀμφαλόεντα. Enarrant Grammatici:

matici: ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ᾽ ὧν αἱ ἡνίαι δέδενται. *Eſt ergo illud foramen tænius utrinque vinctum, quemadmodum & tenſarum umbilici, in quas inſeruntur funes illi, quibus utrinq; ad latus vinciuntur equi funales.* Liquet ex his verbis, cur foramen Schottus fecerit in thenſa, illiusque medio, nempe quia in Varronæ nominatur *terræ medium*, quia ὀμφαλὸς vocatur, item, ut vult Scaliger, *tenſarium.* At vero Scaliger nil de ſimulachris deorum ibi, verum equos funales dicit ad tenſaria religatos. Quanquam de hoc ipſo poſſit dubitari, cum ſint ὀμφαλοὶ, quos Latine ipſe dicit nominari *tenſaria*, non in tenſa, nec vehiculo, ſed jugo, denotentque foramina, per quæ habenæ trajiciuntur, ſi eſt fides aliqua Græcorum magiſtrorum, quorum verba laudat. Quicquid ſit, hoc ſaltem liquet, nullo niti argumento, quæ de illo foramine, revinctisque ad id ſimulachris Schottus tradit. Cum præſertim conſtet ex laudatis ſupra verbis Dionis, ſimulachra illa potuiſſe à thenſis delabi. Κατέπεσε τὸ τοῦ Ἄρεος ἄγαλμα inquit Dio ſive Xiphilinus lib. LXXVIII. *Decidit ſimulachrum Martis.* Si decidit, qui ſtare potuit in eo foramine, qui ad id potuit eſſe revinctum? Potius hinc colligas, ſtetiſſe nude. Niſi malumus repoſita fuiſſe in quibusdam quaſi thronis. Sane in Philoxeni Gloſſario reperias, *Thenſa*, θρόνος. Cur autem thenſa, quæ fuit vehiculum, ut ſuperius oſtendi, θρόνος, ſive thronus, ſi non fuit in ea inſtar throni? Quanquam vix exiſtimem, perpetuum hoc fuiſſe, cum præſertim apud Athenæum videam in thenſis Ptolomæi ſtetiſſe nudis ac ſimplicibus. Vehebantur autem ad hunc modum ſimulachra deorum, qui majorum gentium ſunt dicti, Jovis, Junonis, Neptuni, Minervæ ac reliquorum. Id quod poſt alios oſtendit & Svetonius, quando in Veſpaſiano c. 5. nominatim *thenſam Iovis* memorat. *Thenſam Martis* habemus apud Dionem in verbis ſuperius allatis. Ὀχὸς τῆς Ἀθήνας hoc eſt, *thenſa Minervæ* legitur apud eundem lib. XLVII. è quibus licet etiam de reliquis colligere. At ſequentibus temporibus, quod peculiare quondam diis fuit, communicatum eſt cum Cæſaribus: nam & ipſis poſt obitum decretæ thenſæ, quibus veheretur

imago

imago ipſorum in pompa Circenſi. Primus, cui hic honor eſt tributus, Julius fuit, qvi obtinuit etiam vivus per adulationem. Svet. Julio cap. 76. *Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt: Sedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circenſi pompa.* Qvin imò non in Circenſi pompa ſolum, ſed & alias videri poſſunt uſi thenſis Imperatores, qvando ſic de iis Pacatus noſter cap. 21. *Quin ſi quando in lucem venire, & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſisque ſubvecti, ſenſim atque ad numerum movebantur.* Sed qvum nemo alius de thenſis ſic adhibitis teſtetur, magis eſt, ut invidiæ faciendæ cauſſa credamus Pacatum appellaſſe thenſam qvodlibet aliud magnificum vehiculum. Interim hinc illud colligas, proceſſiſſe thenſas illas lentè ac ſenſim in pompa. Nec fortaſſis aliter debebant, propter impoſita illa ſimulachra. Sed & qvi regebant eqvos, ſuas habuerunt leges, uti ex Plutarcho ſcimus, qvas obſervare tenebantur, imprimis, ne manu læva caperent fræna. Dicit enim in Coriolani vita, fuiſſe nefas, & reſtaurari pompam debuiſſe, τοῦ ἡνιόχου τῇ ἀριςερᾷ χειρὶ τὰς ἡνίας συλλαβόντος, *ſi auriga frænos manu ſiniſtra arripuiſſet.* Sic, qvi tangebat lora puer, ſi ea omiſiſſet, in religionem peccabat. Nam inter ea, qvibus religio violetur, Cicero memorat, *ſi puer ille patrimus & matrimus terram non tenuit, aut tenſam aut lorum omiſit,* in de Aruſp. Reſponſis. Qvod & Arnobius aſſerit, piaculumqve committi, *ſi patrimus ille, qui vocatur puer, omiſit per ignorantiam lorum,* lib. IV. ait. Ad poſtremum erant, qvi has thenſas deducerent, viri in dignitate magna conſtituti, Senatores ac id genus, qvod ex Livio apparet, qvando ait lib. V. cap. 41. de Senatoribus aliisqve capta à Gallis urbe: *Quæ auguſtiſſima veſtis eſt thenſas ducentibus triumphantibusque, ea veſtiti ſedere.* Ubi *thenſas ducere* ſignificat *deducere,* ita enim alii ſolenniter de hoc negotio loqvebantur, & à *ducere thenſas* diſtingvebant. *Ducere* dicebant eos, qvi tracto fune promovebant, at *deducere,* qvi honoris ac officii cauſſa proſeqvebantur, id qvod Senatoribus & triumphalibus viris erat uſitatum. Erantq; hi pulcherrimè veſtiti, ſicut Livius oſtendit, hoc eſt, togas habebant palmatas, & in capite coronas, ut declarat libro de Corona Militis Tertullianus. *Præferuntur,* ait, *illis hetruſcæ. Hoc*

vocabu-

Digitized by Google

vocabulum eſt coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iovem inſignes ad deducendas thenſas cum palmatis togis ſumunt. Vides, hic ornatos togis palmatis,& coronis qverceis ex auro, neq; *ducere* thenſas, ſed *deducere.* Ipſi hoc interdum faciebant Principes: Qvomodo de Auguſto teſtatur Svetonius cap.43. *Accidit votivis Circenſibus, ut correptus valetudine, lectica cubans,thenſas deduceret.* Dicit *cubans,* qvo id plane manifeſtum fit,qvod dixi,non videlicet traxiſſe hos, aut vehiculis ipſis admoviſſe manus, ſed ea comitatos eſſe, cultus honorisq; gratia. Certè alias non potuiſſet cubans deducere,qvod feciſſe tamen Svetonius teſtatur. Qvin imò videntur ſinguli fuiſſe deſtinati ſingulis. Idem etenim Svetonius in Flavio cap.5. *Nero diebus ultimis monitus per quietem, ut thenſam Iovis Opt. Max. è ſacrario in domum Veſpaſiani & in Circum deduceret.* Jubetur Nero hic deducere thenſam Jovis unius,id eſt,Capitis ac Principis Deorum reliqvorum, ipſe Princeps atq; Imperator. Qvod non erat conveniens, ſi non ſinguli ſingulas deduxere. Deducebantur autem thenſæ qvælibet è ſacrario, ut Svetonius oſtendit, id eſt, loco peculiari, ad cujusq; Dei templum, ubi,cum cætera ſupellectile ſacra, thenſa qvoq; cujuslibet ſolebat ſervari. Et deducebantur in Circum ad pulvinar. Sinnius apud Feſtum: *Thenſa vehiculum,quo exuviæ Deorum ludis Circenſibus in Circum ad pulvinar vehuntur.* Fuit autem pulvinar locus peculiaris in Circo,ubi ſic deductæ Deorum imagines ſolebant in paratis ad id lectis reponi. Sic exponit Caſaubonus ad Svetonii Auguſtum cap.45. ubi de Auguſto: *E pulvinari ſpectavit, hoc eſt, ex Circi loco, ubi ſimulachra Deorum magna pompa inferri & circum metas geſtari ſolita collocabantur.* Putatq; locum eum fuiſſe ad Euripum, primamqve frontem ſpectaculorum nominaſſe Auguſtum ipſum in epiſtola ad Liviam. E pulvinari ludis finitis reducebantur iterum ad ſacrarium qvælibet ſuum, unde intelligimus, alias ſtetiſſe ibi, ac ſervatas eſſe. Dio lib. XLVII. Ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ὄχος πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν, συνετρίβη. *Thenſa Minervæ ex Circo in Capitolium cum eſſet reducenda,confracta eſt.* Dicit *rediiſſe* in Capitolium, unde conſtat, thenſam Minervæ in ſacrario Capitolii ſtetiſſe, indeq; ad pulvinaria ludis Circenſibus deduci

conſve-

Digitized by Google

conſveviſſe. Ac hæ qvidem thenſæ, à qvibus ſunt, qvi dictos putant *Nomenclatores thenſarum,* qvos exponunt eos, qvi pompam diſponebant. Ita Schottus pluribus, qvi pro ſe adducit veterem inſcriptionem, in qva fiat mentio Nomenclatoris hujus. Ea talis eſt:

SOLI INVICTO
SACRUM.
T. POMPONIUS
REPENTINUS,
NOMENCLATOR
TENSAR. JUGARIS,
S. D. D. D.
DEDIC. XV. K. JUL.
MARULLO ET ÆLIANO COSS.
OB DEDIC. SPORTULAS,
DEDIT. SINGUL. II.

At verò Argolus ad Onuphrium ex inſcriptione eadem miniſtros qvosdam ſacros ait appellatos *thenſarios. Ab officio,* inqvit, *miniſtri ſacri thenſarii dicti ſunt.* Verum ego valde dubito, an ad thenſas ſpectet hæ inſcriptio. Primum enim abeſt ſpiritus, qvem appoſuiſſe tamen veteres, & apponi oportere ex ſuperioribus cognovimus. Deinde, ſi cum Schotto legimus *Nomenclator tenſarum,* qvo pertineat *jugaris,* qvod ſubjicitur, haud liqvet. Sed & ſi cum Argolo malumus *tenſarius,* qvid velit illud *jugaris,* minimè cognoſcitur. Qvare mihi alius videtur, de qvo agitur inſcriptione iſta: Is nimirum, qvi in Circo jungere ad currus eqvos ſolebat, eisqve imponere fræna. Hos enim *tenſarios* vocaſſe diſcimus ex Accio, cujus verba ex Paride ſervavit nobis Nonius cap. 3. voce *frænos,* & ſunt iſta: *Fræna tenſarii equorum accommodant.* Talis tenſarius rectè vocatur *jugaris* à *jugo,* qvia fræna jugis immittit. Habebant enim, uti ſupra docui, juga qvædam foramina, Græcis ὀμφαλὸς vocata, Latinis *tenſaria,* per qvæ fræna transmittebantur, ne turbari poſſent, aut defluere, ſicut hodieqve fit in jugis ruſticorum hic per Sveciam, qvorum loco alii annulos à lateribus adjungere maluerunt. Qvi ſic transmittebant, & alia imponebant fræna, dicebantur ea *accommodare,* erantqve hi

Digitized by Google

inter ſolennia Circi miniſteria, & *tenſarii* nuncupabantur à *tenſario* foramine, & tendendo fræna, unde & *tentores* ſunt, ut ex monumentis priſcis docet Onuphrius lib. I. de Lud. Circ. cap. 15. Qvanqvam ipſe perperam exponat eos, *qui veſtes certantium aurigarum tenebant*, qvod rectè Argolus notavit. Atq; talis fuit Repentinus iſte, cujus mentio eſt in Inſcriptione propoſita, non miniſter ſacer thenſarum, qvippe cujus miniſterium non dici poteſt ullum, ſed nec Nomenclator thenſarum, cum ſi fuit Nomenclator talis, qvalem Schottus memorat, is non thenſarum, ſed totius pompæ Nomenclator dici debuerit. Qvod autem *tenſarium* in Accio Scaliger ad Varronem putat dictum, ut aurigarium & eſſedarium, & ſic eum, qvi adjunctos thenſis eqvos regit, intelligendum arbitratur, ideò placere neqvit, qvoniam à thenſa eſſet non *tenſarius* ſine adſpiratione, ſed *thenſarius*. Nam ubi aliter tò *thenſa* ſcribitur, id fit errore qvodam vitioq; Scribarum recentiorum, non Auctorum culpa. Id qvod judico & de loco Grotii, qvi eſt v. 533.

Et tibi devota magnum pecuaria Cyrrhæ,

Phœbe, decus, noſtras agere in ſacraria tenſas.

Loqvitur de ſacrario Dianæ, in qvod ducebatur thenſa ejus ex pōpa, ut ſuperiꝰ oſtendi. *Hortos templi* vocat Interpres vetus Juvenalis, Græci αὐλὴν, ut oſtendit Vlitzius in libell. var. Lection. ad Calphurnii v. 15. Liqvet ergo cū adſpiratione ſcribi oportere. Id qvod & de loco Titinni cenſendū, qvi laudatur Turnebo lib. XXIV. Adv. c. 29. atq; ita ſcribitur: *Vende tenſam atque mullos, ſine eam pedibus graſſari.* Sed opinione mea ſic legendus eſt: *Vende thenſam atque mulas, ſine eam pedibus graſſari.* Legunt *mulos* alii, ſed *mulas* malo, qvia crebrior earum uſus in vehiculis, cum muli dorſo potius geſtarent, eſſentqve clitellarii, ſicut alibi monſtravi. Et loqvitur Titinnius de vehiculo muliebri, qvod adjunctas mulas habuit. Dat, ut ſuſpicor, conſiliū marito adverſus conjugē elati atq; impotentis animi. Subtrahe, inqvit, illi, qvæcunq; alunt ſuperbiam ipſius, vende thenſam & mulas, qvibus gloriatur, & ſine ipſam incedere pedibus: Hoc enim eſt *graſſari*, gradum facere, ambulare. Obſervat alias Turnebus ex his verbis, thenſas dicta interdum vehicula non ſacra. *Tenſas*, ait, *ſacra vehicula.*

Digitized by Google

vehicula interpretantur, ſed eo verbo etiam profana veniunt & cenſentur. Subdit poſtea Titinnij locum. Quanquam thenſas dicta vehicula profana mihi quidem non ex hoc magis loco, quam Pacati, qui à nobis eſt allatus in ſuperioribus videatur liquere. Nec enim Titinnius ſic vocat ſua voce, verum figurate, atq; ad invidiam, quæ *carpenta* dici debuerunt. Id quod ex contextu toto, quem monſtravi paulo ante, ſatis manifeſtum eſt. Verba integra leguntur apud Nonium in vocabulo *graſſari. Vende thenſam atq; mulas, ſine eam pedibus graſſari, confige re ejus ſuperbiam.* Ita puto legenda. Non eſt, ait, opus verbis multis, ac inanibus querelis, quibus nil efficies. Re ipſa confige ſuperbiam illius, vendito vehiculo, quo velut dea incedit in thenſa. Vulgati habent *cum fingere*, nullo prorſus ſenſu. At *configere ſuperbiam re* eleganter, ut *configere hoſtem talis.* Sic *confixum ſententiis* habet Cicero in Philipp. *Diffidebant enim Servio. Meminerant ejus ſententiis confixum Antonium* &c. Atq; ita alij, ut vix putem dubitandum.

Cap. XXV.
De Pilento.

Pilentum. Voſſius rejicitur. Tuſcum vehiculum, non eſt carpentum, nec eſſeda, nec petorritum, aut carrus, aut arcera. Rotas habuit quatuor. Iſidorus emendatur. Petorritum contectum, quid. Servius corrigitur. Ciſia tecta. Pilentum fuit tectum. Macrobius exponitur. Fuit apertum à latere, molle, penſile, pictum veneto vel ruſſo colore. Iſidorus emendatur. Corraſius notatur. Servius exponitur. Fuit vehiculum matronarum, nec conceſſum meretricibus aut impudicis. Vſurpatum ad ſacra ludosq;. Trebellius explicatur & Virgilius. Sacra ducere, ferre. Matronæ deducebant ſacra. Turnebus notatur & Pomponius Sabinus. Pilenta etiam in non ſacris negotiis. Claudianus aliter, ac à Barthio factum, explicatus.

AD pilentum venio, quod ſic dictum cenſet Voſſius, quaſi fuerit bene piletum & compactum. Sed non video, cur reliqua minus eſſe compacta debuerint vehicula. Requirit quodlibet ſtructuram ſuam, eamq; firmam, compactam, & durabilem, ſi mo-

do iis uſibus ſervire debet, quibus vulgo vehicula conſveverunt. Mallem credere pilentum ita dictum, quod haberet tectum ſuperne ſemirotundum pilei inſtar, vel quod opertum eſſet πίλοις, hoc eſt coactilibus è lana. Græci quomodo vocarint, nuſquam reperi. Onomaſticon vetus Argentoratenſe reddit ὄχημα μετέωρον, ſed eſt ea potius deſcriptio, quam vera vocis verſio, cum non omne ὄχημα μετέωρον latinis ſit pilentum, at apparet vel ex iis, quæ ſuperius de carpento ſcripſi. Nec fortaſſis mirum, ejus nullum apud Græcos inveniri nomen, cum Tuſcum fuerit vehiculum. Ita obſervavit Scaliger ad Catalecta ex verſu Varronis, in quo mentio pilentorum. Verba iſta ſunt: *Pilentum Tuſcorum vehiculum. Apud Nonium dictione Carrum, ita legito: Varro* ἀεὶ λιβύν.

Gallica petorita, carros, arcerras, Tuſca pilenta.

Differebat porro hæc pilenta à carpentis, quod jam alibi oſtendi, item ab eſſedis petoritisq; quod teſtatur Horatius II. ep. 1. carris quoq; ac arceris, ut ex appoſito Varronis verſu noſcitur. Formam ita tradit Iſidorus lib. XX. c. 12. *Pilentum vel petoritum, contextum quatuor rotarum vehiculum, quibus matronæ olim utebantur.* Oſtendit, rotas pilentum habuiſſe quatuor, id quod primum debet obſervari. Sed quid eſt, quod pilentum facit petorritum? Varro enim & Horatius diſtingūnt. Aut quomodo cohærent, *vehiculum contextum quatuor rotarum?* Mihi prave ſcripta hæc videntur, atq; ſic legenda: *Pilentum, vel petorritum contectum, quatuor rotarum vehiculum.* Pilentum vult ab aliquibus *petorritum contectum* appellari ſolitum. Nempe duplicia faciebant petorrita, quædam aperta, quæ vulgaria erant, ubi ſuo dicam loco, quædam contecta, quæ voce propria nuncupabant *pilenta.* Liquet autē, quoniam petorrita *contecta* vocavere, fuiſſe vehicula non aperta, verum tecta, quod eſt alterum ex verbis Iſidori obſervandum. Videturq; idem confirmare Servius, ſi verba ejus recte legantur, quæ nunc ita habent ad Virgilij VIII. Æn. ver. 666.

*Quidam pilenta læta occiſia * ſed vulgo dicta tradunt.*

Mire hæc corrupta ſunt, & ideo notata aſteriſco, quaſi eſſent mutila. Ego ita puto emendanda:

Quidam pilenta, tecta ciſia ſed vulgo dicta tradunt.

Nem-

Nempe ſicuti pilenta, *petorrita tecta*, pariter eadem & *ciſia tecta* vocarunt, quia ciſiorum quorundam & petoritorum non magna fuit differentia. Sed obſerva, fuiſſe illam vulgi tantum conſvetudinem. Qui loquebantur proprie accurateq; , ſuum proprium pilento dabant nomen. Quod tamen vulgo tectum ciſium, quia ſuperne, fuit conſtratum, de cætero non multum à ciſio vel petorrito diverſum. Pilentum igitur inter contecta conſtrataq; eſt vehicula, ſi Servio & Iſidoro credimus. Contrarium oſtendere Macrobius videtur quãdo habet ita I. Sat. c. 6. ex Verrio Flacco: *Eveniſſe, ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpiceret, & patri referret, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſet.* Nam ſi conſpicere puer de ſuperiori loco potuit ſacra diſpoſita in pilenti arca, qui pilentum eſſe potuit contectum? Sed exiſtimo pilentum ibi dici admodum improprie vehiculum, quo feruntur ſacra. Certe alias ſunt *plauſtra* hæc vehicula. Sic enim appellat Servius, ubi agit de ſacris Cereris ad Virgilij Georg. I. *Romæ quoque,* ait, *ſacra hujus* (Cereris) *de plauſtro vehi conſveverunt.* Et pilentum proprie ad mulieres ſpectabat, non geſtationem rerum ſacrarum, ut in ſequentibus monſtrabitur. Quanquam autem fuerit vehiculum contectum, tamen à lateribus patebat. Inde vecta eo cernitur Veſtalis, & conſpiciendam ſeſe præbet apud Prudentium lib. II. contra Symmachum ver. 1085.

Interea, dum torta vagos ligat infula crines,
Fataleſq; adolet prunas innupta ſacerdos,
Fertur per medias, ut publica pompa, plateas
Pilento reſidens molli, ſeq; ore retecto
Imputat attonitæ virgo ſpectabilis urbi.

quæ ſe ſpectabilem ore retecto imputat urbi, utiq; conſpiciendam præbet aliis, & ab iisdem poteſt cerni. At hoc nequit fieri in pilento undiquaq; clauſo. Igitur apparet, ſaltem à lateribus fuiſſe apertum. Docet autem amplius Prudentius, vehiculum extitiſſe delicatum ac molle. Idem firmat etiam Virgil. Æneid. VIII. ubi ait:

Pilentis matres in mollibus ---

Servius hoc exiſtimat ex eo dictum, quod eſſent pilenta penſilia.

Ita namq; habet: *Mollibus, penſilibus, ut molle feretrum, & oſcilla mollia.* Ac profecto penſilia fuiſſe colligimus etiam ex Onomaſtico Argentoratenſi, in quo *pilentum* exponitur μετέωρον ὄχημα, quod jam ſupra notavi. Eſt autem μετέωρον, *penſile*, hoc eſt quod ſuſpenſum pendet. Gloſſæ veteres: Μετέωρος, ὁ κρεμάμενος. *Suſpenſus.* Solebat inſuper pilentum ornari colore ac pingi, primis quidem temporibus veneto colore, poſtea ruſſato. Servius ad lib. VIII. Æn. loco antea laudato: *Pilenta ſunt vehicula ſicut nunc baſternas videmus. Erant autem tunc veneti coloris, non ut nunc ſunt, ruſſati.* Iſidorus lib. XX. c. 12. *Erant antea pilenta veneti coloris, non ut nunc ſunt, ruſſati.* Sic legendum & re ipſa teſte, & auctore Servio, unde ſua ſine dubio Iſidorus hauſit, non ut habet meus liber *ut tunc ſunt.* Quando Servius pilentum ait eſſe, *ſicut nunc baſternas videmus,* non hoc vult, pilenta iſtiusmodi fuiſſe vehicula, qualia baſternæ, quod cenſuiſſe, ac fortaſſis ex hoc Servij loco collegiſſe Corraſium obſervamus. Ita namq; ait lib. III. Miſcell. cap. 20. *Pilentum matronarum vehiculum fuit, quo matronæ caſtæ ferebantur: quas poſtea baſternas dixere.* Verum ea Servij eſt mens, fuiſſe quondam illum uſum pilentorum apud matronas, qualis extitit deinde baſternarum. Baſternas in locum pilentorum ſucceſſiſſe. Nam alias baſternæ gerebantur à jumentis, neq; rotas habuere ullas, ubi demonſtravimus, cum de iis ageremus. At pilenta inceſſere rotis, ſicut ex prædictis liquet, atq; ideo nec geſtabantur, verum trahebantur. Trahebantur autem à mulabus, ut opinor, quando aliis pleriſq; iſtiusmodi vehiculis adjunctæ ſunt. Uſus pilentorum fuit ad vehendas matronas. Feſtus: *Pilentum vehiculi genus, quo matronæ ferebantur.* Matronarum porro voce pudicas caſtasque intelligimus. Servius clariſſime: *Pilenta ſunt vehicula, quibus niſi caſtæ matronæ uti non poterant.* Itaque pilenta non conceſſa erant illis, quæ quocunq; modo proſtituiſſent pudorem, eoq; nomine fuiſſent notatæ. Unde & Virgilius ſupra indicato loco:

-- -- *Caſtæ ducebant ſacra per urbem*
Pilentis matres in mollibus -- --

Etſi

Etſi verò propriè pertinerent ad matronas, tamen uſus earum etiam virginibus Veſtalibus conceſſus fuit, ut Prudentius nos docet in allatis ſupra verbis: Nempe jura eis omnia tributa, qvæ matronis, qvod oſtendi loco alio. Ideò & ipſæ pilentis vehebantur. Solebant autem his pilentis uti ad ſacra ludosqve, qva de re teſtatur Livius lib. V. cap. 25. ubi loqvitur de auro à matronis in ærarium delato, atq; ſubdit: *Grata ea res, ut quæ maximè, Senatui fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosque uterentur.* Hinc auctoritas dignatioq; pilentorum magna, ſic, ut præferrentur carpentis, qvippe qvorum uſus fuit ad negotia non ſacra, atq; ſic vulgatior ac qvotidianus pæne. Trebellius de Zenobia: *Uſa vehiculo carpentario, rarò pilento, equo ſæpius.* Cur rarò pilento? Qvia fuit vehiculum pæne ſacrum, ſacris certè negotiis propriè deſtinatum. Niſi credere velimus, etiam ideò hoc factum à Zenobia, qvod vehiculum eſſet molle delicatumqve, ipſa verò patientiam laborum pæne ultra modum muliebrem vellet oſtentare, qvod qvidem mihi propius abeſſe à ſententia Trebellii, cæterisq; loci ejus magis convenire videtur. Qvicqvid ſit, pilentum æſtimatiſſimum ex illo genere fuiſſe, qvo mulieres ſunt uſæ, obſervarunt alii qvoqve, & Lampridius, ubi recenſet decreta mulierum, in vita Heliogabali primo loco ponit. Ait enim conſtitutum, *quæ pilento, quæ equo ſagmario, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum*, tanqvam antecederent pilenta cætera cuncta genera. Hinc & Caſaubonus: *Separat pilentum à carpento: Nam illud fuit honoratius.* Sed cum uſæ pilentis ſint matronæ ad ſacra, qværi poteſt, qvalis uſus ille fuerit. Videtur hoc oſtendere Virgilius, qvando ait: — -- *Ducebant ſacra per urbem.*

At hic rurſum qværas, qvid ſit *ſacra ducere*. Servius, ubi hæc exponere debebat, nihil habet aliud, qvam illud: *Ducebant, deducebant; Hæc enim fuerat conſvetudo.* Verum valde ſunt obſcura iſta. Clarius aliqvanto Turnebus lib. II. Adverſ. cap. 14. *Matronæ honeſtæ apud Romanos in publicis ſacris vehiculis vehebantur, in quibus ſacra ferebant, quo reſpexit Maro.* Putat dictas ſacra ducere, qvæ ferebant ea. Igitur ſic ait paulò ante: *Ducere ſacra & ferre ſacra dicuntur, qui res ſacras,*

ſacras, & quæ ad ſacra utilia ſunt, remque divinam, ferunt. Sed non ſine cauſſa dubites, an *ferre ſacra* idem ſit & *ducere*, ſaltem, an per *ſacra ducere* Virgilius intellexerit *ferre*. Cur enim per *deducere* Servius maluit explicare, qvam per *ferre?* Certè plurimum inter ſe diverſa ſunt *ferre ſacra*, & *deducere*. Ferunt ſacra, qvi portant; Deducunt, qvi portantes comitantur. De priori exemplum habemus apud Apulejum lib. XI. Met. ubi ait: *Ferebatur ab alio ciſta ſecretorum capax, penitus celans operta magnificæ religionis.* De poſteriori conſtat ex iis, qvæ in capite præcedenti docui. Qvare, ſi audimus Servium, ſacra non tulerunt. Et qvi potuerint? Ferre ſacra non conceſſum fuit omnibus matronis, verum iis tantum, qvæ initiatæ fuerunt. Ipſe Turnebus lib. XI. Adverſ. cap. 6. locum Virgilii ſuperiorem altera exponens vice: *Matresfamilias intelligit, quæ ſacerdotiis præerant.* At verò pilentis utebantur promiſcuè omnes matronæ ad ſacra, ſicuti ex Livio cognoſcimus. Qvare uſus ille pertinere non potuit eo, ut ſacra illis ferrent. Potius deducebant ea, ſicut ait Servius, hoc eſt, pilentis ſuis impoſitæ pietatis & officii cauſa proſeqvebantur. Qvomodo & viri deduxiſſe thenſas leguntur, & propoſitum à nobis eſt in ſuperioribus. Atq; hæc, opinor, conſvetudo eſt, qvam tangit Servius. Solebant matronæ honeſtiores, etiam, qvæ nullis præerant ſacerdotiis, cum in pompa incederent thenſæ, currus, carpenta Deorum Heroumve, ea proſeqvi officii ac pietatis gratia. Hoc Servius *deducere ſacra*, Virgilius ſimpliciter *ducere* vocavit, plane ſicut Livius *thenſas ducere* pro *deducere* uſurpavit, qvod eſt ſupra annotatum. Neqve aliter dicebatur *ducere triumphum*, aut *ducere funus*. Pedo Albinovanus:

Funera pro ſacris tibi ſunt ducenda triumphis.

Sic igitur pilentis ſuis ſacra ducebant matronæ, eæq; caſtæ omnes, non privatim illæ, qvæ ſacris præerant, qvod Turnebus putavit. Hæc ſacra publica, qvorum cauſſa conceſſum matronis vehiculo incedere, ut teſtatur Livius lib. XXXIV. cap. I. ubi cautum ſcribit lege Oppia fuiſſe, *ne qua mulier juncto vehiculo in urbe oppidove, niſi ſacrorum publicorum cauſſa, veheretur.* Pomponius Sabinus accepit de ſacrificiis promiſcuè. *Ex antiqua conſvetudine*, inqvit,

Digitized by Google

quit, in Latio, quotiens matronæ ſacrificabant vel Carmenti, vel Cereri, vehebantur pilentis. Verum haud perſvadet. Non ſacrificia nominant ſcriptores, ſed ſacra, eaque publica ludosque, quales ludi & ipſi ſacri appellati, ut circenſes, & id genus. Quanquam vero non adhibita initio pilenta, niſi ad ſacra ludosque, circi præſertim ac theatri, tamen poſtea videtur ampliatus is eorum uſus ita, ut & aliis in celebrioribus negotiis matronæ adhiberent. Horatius profecto memorat inter ea vehicula, quibus properaverint ad cernendam pompam triumphalem. Verſus extant lib. II. epiſt. 1.

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis.
Eſſeda feſtinant, pilenta, petorrita, naves.
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

Agit de ſtudio ſpectandi res inanes etiam & ineptas. Inde dicit feſtinare pilenta, & matronas intelligit, qui ad ejusmodi ſpectacula pilentis properabant. Apud Claudianum pilentis matronæ utuntur in nuptiis. Sic enim habet in de Nuptiis Honorij & Mariæ ver. 285.

Ante fores jam pompa ſonat, pilentaq; ſacram
Præradiant ductura nurum -- --

Barthius hunc locum ſic exponit: *Currus ſacros dicit, deſtinatos transvehendæ ſponſæ, qualibus Antiſtitæ tantum utebantur olim. Antiquitus vero novæ nuptæ pedibus procedebant ductæ à patrimis matrimisq; pueris. Qui adeo obliteratus poſtmodum eſt mos, ut ſpeciatim nuptialia carpenta commemorentur.* Mihi aliter intelligendus videtur. Nam pilentis primum non ſunt uſæ antiſtites *tantum.* Sed in univerſum omnes matronæ, quæ vellent, uti ſupra docui. Hinc non antiſtitum, ſed matronarum vehicula exponuntur. Scholiaſtes vetus Horatij à Cruquio editus: *Pilenta, vehicula matronarum, ſicut petorrita famularum.* Quare nec reſpectu iſto dici poſſunt ſacra. Imo ne quidem ſacra dicta ſunt Horatio, ſed ſimpliciter pilenta. Sacram vocavit nurum, id eſt ſponſam, Imperatoriam, non pilenta. Quæ quoniam in plurali nominat, liquet non intelligenda de pilento eo ſolo, quod deſtinabatur transvehendæ

Digitized by Google

ſponſæ, verum pluribus aliis. Nempe aderant ad ſponſæ januam plures matronæ cum pilentis ſuis, interq; illas ipſa mater Honorii, ut domum ducerent ac officii cauſſa proſequerentur ſponſam Imperatoriam. Hæc eſt *pompa*, quam hic Claudianus vocat. Hæc *pilenta ductura*, id eſt deductura, & honoris gratia proſecutura *nurum* id eſt ſponſam. Quam hic *nurum* appellat in reſpectu ad Honorij matrem, quæ ipſa præſens excipiebat eam, ſecumque pompa iſta nuptiali ac in comitatu honeſtiſſimarum matronarum cum pilentis ſuis euntium, ad filium deducere parabat. Eſt enim nurus, uxor filij, quomodo vocari ſponſa Honorij, niſi ab Honorij matre, vel in reſpectu ad matrem ipſius utiq; non potuit. Liquet autem ex his omnibus, quod ajebam ab initio, fuiſſe receptum poſtea matronis, ut pilentis veherentur non in ſacris modo publicis, ſed & pompa nuptiali. Quin imo non matronæ ſolum, ſed & ſponſa ipſa vecta pilento videtur ex hoc Claudiani loco. Nec fortaſſe aliter intelligendum *nuptiale carpentum*, quod à Barthio vocatur. De quo certius conſtaret nobis, ſi adferre locum, unde hauſit, voluiſſet.

Cap. XXVI.
De Petorrito.

Petoritum, cujus gentis vocabulum. Voſſij ſententia examinatur. Scaliger rejicitur. Rotas habuit quatuor. Onomaſticon Argentoratenſe exponitur. Fuit apertum. Iunctas habuit mulas. Auſonius emendatur & explicatur. Vectores in eo ſimul ſunt aurigæ. Vehiculum virorum fuit, præſertim humilioris ſortis ac famulitiorum. Ornatum plumbo. Vſus ad itinera. Celeriter incedebant. Etiam in urbe habebantur.

PEtorriti vocabulum nonnulli ſimplici ſcribunt littera, quidam geminata. Simplici litera ſcriptum legas apud Fabium in optimis editionibus, etiam nuperrima Gronovij, viri ſummi. Similiter in omnibus Horatij libris II. ep. 1. Sic eſt ſcriptum. At vero geminata exhibet Auſonius epiſt. 8. & 14. Gellij quoq; libri quidam, ex Varrone. Cauſſa diverſitatis non eſt alia, opinione mea, quam

quod

quod veteres de vocabuli origine non convenirent. Quidam enim Græcum dicebant eſſe, alij Gallicum. Gellius lib. XV. cap. 30. *Cum quereretur, petorritum quali forma vehiculum, cujatisq; linguæ vocabulum eſſet, & faciem vehiculi ementitus eſt longe aliam falſamque, & vocabulum Græcum eſſe dixit: atq; id ſignificare volucres rotas interpretatus eſt; commutataq; una litera, petorritum eſſe dictum volebat, quaſi petorrotum. Scriptum etiam hoc eſſe à Valerio Probo contendit.* Habes ecce aliquem, qui putabat vocem eſſe Græcam, à verbo πέταμαι vel πέτομαι, quod *volare* ſignificat, & Latino *rota* derivatam. Alia non à πέτομαι putabant deducendam, verum πέτορες, quod Æoliis eſt τέσσαρες, hoc eſt *quatuor*, quoniam hoc numero haberet rotas. Feſtus: *Petoritum dictum exiſtimant à numero quatuor rotarum, alij Oſce, quod ij quoq; petora quatuor vocent, alij Græce, ſed αἰολικῶς.* Quando ait αἰολικῶς, id ipſum innuit, quod dixi. At vero Gallicæ originis putavit Varro, cui adſtipulatus eſt & Gellius. Ita namq; pergit poſt ſuperiora. *Ego cum Probi multos admodum commentationum libros inquiſiverim, neq; ſcriptum in his inveni, nec uſquam alioquin Probum ſcripſiſſe credo. Petorritum enim eſt non ex Græco dimidiatum, ſed totum trans Alpibus factum. Nam eſt vox Gallica. Id ſcriptum eſt in libro M. Varronis decimo quarto Rerum divinarum. Quo in loco Varro cum de petorrito dixiſſet, eſſe id verbum Gallicum, lanceam quoq; dixit non Latinum, ſed Hiſpanicum verbum eſſe.* Cum Varrone Gellioq; facit Fabius, qui ſic habet lib. I. Inſt. cap. 5. *Plurima Gallica valuerunt, ut rheda ac petoritum.* Meminit & Feſtus licet ambigat, & ſententias recenſeat tantum aliorum. *Petoritum*, ait, *& Gallicum vehiculum eſſe, & nomen ejus dictum exiſtimant à numero quatuor rotarum.* Tametſi vero alij Græcam, alij Gallicam putarint vocem, cenſet tamen Voſſius, eos poſſe inter ſe conciliari. Ita namq; ait in Etymologico: *Puto has ſententias non difficulter conciliari, ſi dicamus, origine eſſe Græcum, Gallos vero accepiſſe à Maſſilienſibus, qui Græce loquebantur. Sic ſagum, bulga, & alia tribuunt Gallis, quæ tamen illi acceperant à Græcis.* Puto tamen ego, aliam eſſe rationem ſagi & bulgæ, aliam petoriti. Eas namq;

voces habent Græci, at petorriti non habent. Non enim ut eſt apud eos, Æolas præcipue, βολγὸς & σάγος, ita quoq; eſt πετόῤῥιτος. Itaq; petorritum non eſt Græcæ originis, licet Galli ac Maſſilienſes forte πέτορες pro τέσσαρες uſurparint. Nam ab illo πέτορες Galli jam tranſlato ſuam in linguam, & ſic Gallica civitate donato fecerunt ipſi petoritum, de quo Græci nil ſciverunt. Certe cum confirment omnes, Gallicum vehiculum eſſe, non tam Græcæ, quam Gallicæ originis vocabulum habendum. Feſtus: *Petoritum, Gallicum vehiculum exiſtimant.* Scholiaſtes vetus Cruquij ad Horat. I. Sat. 6. *Petorritum genus eſt Gallici vehiculi.* Facit quidem Oſcum Scaliger, ſed ſine cauſſa. Verba ejus ſunt ad Catalecta: *Ciſium proprium fuit* (vehiculum) *Galliæ Ciſalpinæ, ut Petoritum Oſcorum.* Reſpexiſſe credo Feſtum, cum hæc ſcriberet, quippe qui petoritum ſic dictum ait aliquos putare *Oſce, quod ij quoq; petora quatuor vocent.* At Feſtus non appellat vehiculum Oſcorum, nec ſi Oſci *petora* uſurparunt pro quatuor, ex eo neceſſe eſt, ut petoritum vocabulum ſit Oſcum. Habent linguæ omnes ſuam in non paucis vocibus convenientiam, nec ideo ſi ex Germanica voce, quæ cum Arabica convenit, deducta eſt alia, Arabicæ eam potius originis, quam Germanicæ dicemus. Jam ſi non vocabulum Oſcorum, multo minus vehiculum erit. Atque ſubdit ipſe paulo poſt verſum etiam Varronis, ubi Gallicum vocatur, non Oſcorum. Verſus ita habet, ut emendat ipſe Scaliger.

Gallica petorita, carros, arceras, Thuſca pilenta.

Quare non eſt dubium, quin petoritum non Græcum, neq; Oſcum, verum Gallicum vehiculum vocari debeat. Species illius nonnihil ex ſuperioribus eſt cognita. Rotas enim conſtat habuiſſe quatuor. Feſtus aperte: *Nomen ejus dictum exiſtimant à numero quatuor rotarum.* Diſcimus ex his verbis, errare Auctorem veteris Onomaſtici Argentoratenſis, quando *petorritum* φορεῖον Græce vertit. Nam φορεῖον ſella eſt, vel lectica, quæ rotis omnibus deſtituitur. Niſi putamus τὸ φορεῖον accepiſſe pro vehiculo quocunq; deniq;, vocemq; Latinam ſpecialem, reddidiſſe generali Græca. Videntur & petorrita fuiſſe ſine tecto. Ideo enim *tecta petorrita.* Iſidorus.

dorus nominavit pilenta. Pilenta ſanè non fuere petorrita: Ideò nec tecta petorrita, qvæ ſunt eadem cum pilentis, petorrita communiter ſic dicta. Ex qvo ſeqvitur, qvod dixi, petorrita communiter vocata fuiſſe absq; tecto aperta. Iſidori verba: *Pilentum vel petoritum contectum, quatuor rotarum vehiculum.* Sic enim legenda eſſe verba iſta dixi præcedenti capite. Qvia petorritum vehiculum rotarum qvatuor, ſicuti pilentum, & tamen apertum, ideò pilentum, tectûm petorritum vocarunt. Trahebantur petorrita à mulabus. Diſcimus ex Auſonio, qvando ita habet ep. 8.

Cornipedes rapiant impoſta petorrita mulæ.

Hinc idem epiſtola 14.

Non tibi ſit rhedæ, non amor acris equi
Canter I, moneo, malè nota petorita vites:
Nec celeres mulas ipſe Metiſcus agas.

Sic exiſtimo legenda iſta eſſe. In editione Scaligeri, Lugduni apud Gryphium Anno MDLXXV. publicata, poſt verba primi verſus, *acris equi,* punctum eſt, & *canteri* ad *petorrita* refertur. At *petorrita canteri* vel *canterii,* qva dicantur ratione, non intelligo. Nam, ut explicemus ea, qvibus juncti ſint canterii, nulla ſatis efficax eſt ratio. Cum præſertim, qvo pertineant celeres mulæ in verſu ſeqventi, haud appareat. Qvare manet mihi perſvaſum, verba eſſe ita diſtingvenda, ſicut dixi, ut eqvus canterius cohæreant, & mulæ ad petorita referantur. Qvod ſi verum, diſcimus hoc amplius, ipſos ſæpe, qvi ejusmodi petorritis utebantur, ſibi aurigas fuiſſe. Hoc enim vult verſus ultimus, & ideò petorritum vitare Paulum jubet Auſonius. Nam Metiſcus, qvi auriga Turni fuit, de auriga qvolibet hic uſurpatur, infelici præcipuè, cum Metiſcus ille fuerit excuſſus curru. Virgilius lib. XII. Æn.

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longè lapſum temone relinquit.

Neq; alia eſt cauſſa, cur petorita vocet *malè nota,* qvam qvod Paulus aurigationis eſſet imperitus, qvod tamen in petorito reqvirebatur, ſi non ſemper, ſæpe ſaltem atq; plurimum. Pertinebant alias petorrita primum ad viros, qvod oſtendit hic Auſonii locus. Con-

venit & Horatius lib. I. Sat. 6. qvando ſibi, ſi eſſet opulentior, *ducenda petorrita* dicit. Verſus hi ſunt:

-- -- Vti ne ſolus rusve peregrè-
ve exirem; Plures calones atque caballi
Paſcendi, ducenda petorrita. -- --

E qvibus verſibus ſimul obſervamus, fuiſſe petorrita iſta opulentiorum. Qvanqvam fortè non tam pertinuerint ad vehendos ipſos, qvam miniſtros eorum comitesve. Certè unus pluribus petorritis per ſe non poteſt uti. At hic Horatius ſibi uni, ſi eſſet opulentior, *ducenda petorrita* in plurali numero fatetur. Non igitur ad geſtandum ipſum ita pertinere potuerunt, ut res alias, miniſtros credo ſupellectilemqve. Atq; ſic opinor capiendum eſſe, qvando Scholiaſtes vetus Horatii à Cruqvio editus tribuit petorrita famulis. Verba ejus ad lib. I. ep. 2. *Pilenta vehicula matronarum, ſicut petorrita famularum.* Non, inqvam, ſolæ famulæ iis vehebantur, nam hoc ſatis revellas ex ſuperioribus, ſed & famulæ, ſicut famuli. Qvemadmodum viri honoratiores poſt ſe famulos trahebant in petoritis, eodem modo fœminæ ac matronæ honoratiores famulas. Neq; tamen famulorum famularumve tantummodo vehiculum fuit, ſed & virorum privatorum aliorum, ut Auſonius teſtatur. Idcirco erant qvoq; non omnino rudia, ſed & ornata, albo præſertim plumbo, ſicut Plinius teſtatur lib. XXXIV. cap. 17. Adhibebantur autem hæc petorita potiſſimum, cum faciendum eſſet iter. Ideò Auſonius Axio Rhetori ſvadet ep. 8.

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulæ:
Vel ciſio trijugi, ſi placet, inſilias.

Rapiant, dicit, te nimirum Axium, ſed pro eo ait *impoſta petorita.* Ubi per *impoſta* intelligo *adjuncta*, ſive *juncta*. Nec enim petorrita ſic propriè imponebantur jumentis vel mulabus, qvod ex eo conſtat, qvia rotis fuerunt inſtructa. Nam vehicula, qvæ habebant rotas, trahebantur, non geſtabantur; Et qvoniam non geſtabantur, ideò nec imponebantur, ut eſt manifeſtum. Porro, qvando dicit, *rapiant*, petorrita oſtendit vehicula fuiſſe cita & celeria. Propterea is ipſe Auſonius diſſvadet Paulo ep. 14. ut nec ſatis firmo, & per æta-
tem

Digitized by Google

tem ſenilem concitationis ejus impatienti. Præmittit enim:

Sed tantum appropera, quantum pote, corpore & ævo
Vt ſalvum videam, ſat citò te video.

Qvibus verbis docet, petorrita non fuiſſe accommodata ſenioribus, & vel per ætatem vel per ægritudinem infirmis, ſed robuſtioribus ſolummodo valentibusqve. Interim is ipſe tamen locus oſtendit, petorrita adhiberi ſolita, ſi qvando faciendum eſſet iter, præſertim celeriter & cum feſtinatione. De itinere præter Auſonium teſtatur & Horatius lib. I. Sat. 6. Verba ſupra laudavimus, in qvibus dicit apertè *ducenda petorita,* ſi *rus peregreve* diviti ac in dignitate publica conſtituto exeundum. Qvanqvam verò hic una cum Auſonio de itinere loqvatur extra urbem, tamen & in urbe ipſa fuiſſe uſurpata docet loco alio, qvi eſt lib. II. ep. 1. Ait enim, ad ſpectaculum triumphi una cum eſſedis & pilentis feſtinaſſe:

Eſſeda feſtinant, pilenta, petorita, naves.

Jam verò notum, triumphos habitos non extra urbem, ſed in ipſa. Ergo & in urbe adhiberi ſolita petorrita. Et hæc qvidem, qvæ de iſto genere apud veteres obſervavimus.

Cap. XXVII.

De Carruca.

Carruca. Καρῦχα. *Carrocha. Carrochium.* Καρύχιον. *Rotas habet quatuor. Onomaſticon Argentoratenſe explicatur. Eſt de genere rhedarum. Lampridius exponitur. Capſus. Eſt alta. Carracutium. Eſt ornata ære argentove. Meurſius refutatur. Junctas habet mulas binas vel quaternas, quod poſterius tamen carpentum potius appellabatur. Carrucæ propriè non ſunt carpenta. Plinius explicatur. Eſt vehiculum Senatorum & honoratiorum, eſt & aliorum, ſed ſine ornamentis ex ære. Carrucæ fæminarum. Carruca dormitoria. Carrucæ commodato acceptæ. Carrucæ meritoriæ in publico.*

CArrucæ mentionem, neſcio, an qvisqvam ante Plinium fecerit. Sic autem ipſe lib. XXXIII. cap. 11. *Nos carrucas ex argento cælare invenimus.* Leguntur poſtea apud Svetonium & alios. Qvidam non *carrucam,* ſed cum adſpiratione *carrucham* ſcribunt. Inde habes & apud Heſychium, καρύχα ἅρμα. Valleſius in Notis ad

Ammia-

Ammianum lib. XIV. ubi ipſe edidit *carrucis: Editio Romana habet carruchis. Quam ſcripturam tuetur Heſychius & vetus Gloſſarium. In Pandectis Florentinis carrucha ſemper ſcribitur, quomodo etiam in hoc loco codicem ſuum habuiſſe, teſtis eſt Lindenbrogius.* Suſpicor, interdum & *carrocham* ſeu *carrocam* appellaſſe, qvoniam habemus *carrochium* apud Scriptores ſemibarbaros, ſine dubio à *carrocha.* Et ſunt ferè litteræ permutabiles iſtæ. Sic enim dixere *totela* & *tutela, ſoper* & *ſuper, ſervos* & *ſervus,* qvod jam pridem Docti annotarunt. Nec fortaſſis alia eſt cauſſa, cur in Gloſſis ſit καρύχιον, qvod Latinè eſt *carrochium.* Nomen ſuum unde habeat carruca, non omnino certum eſt, pleriqve tamen derivatam volunt à *carro.* Carrus ſive carrum barbara eſt vox, opinione mea. Ita & carruca erit ſeu carrucha. Nec fortaſſis magna inter illa duo differentia, ſi vocem ſpectes. Nam & hodieq; per Germaniam & vicinas regiones, qvod in uno loco Karre/ id in alio eſt Karch. De figura ſive ſpecie carrucæ hoc invenio, primum rotas habuiſſe qvatuor. Corraſius lib. III. Miſc. cap. 20. *Carrus quadrirotum eſt, hoc eſt, quatuor rotarum, à quo fit carruca, quæ parvum currum ſignificat, totidem rotas habentem.* Similiter Valleſius ad Ammianum: *Eſt carrucha* τετράκυκλον ὄχημα. Ex Valleſio hauſit Jac. Gothofredus in Commentario ad lib. XIV. Cod. Theod. t. 12. leg. 1. ubi ait: *Carruca ſeu carrucha in genere erat* τετράκυκλον ὄχημα, id eſt, vehiculum cum rotis qvatuor. At verò longè aliter reperias in Onomaſtico Argentoratenſi, qvippe ubi legas ita: *Carruca,* μονότροχος. Eſt μονότροχος vehiculum unius rotæ, non qvatuor. Itaq; ſecundum hunc auctorem unam tantum rotam habuerit, neceſſe eſt. Verum, ſi carrucas veteres rectè cogitamus, falſum hoc apparet. Qvi enim vehiculum unius rotæ inſervire potuit iis uſibus, ad qvos adhibitæ carrucæ? Sed fortaſſis ipſe per carrucam genus aliud intellexit, nempe qvale aliqvando & Germanis Karch & per diminutionem Kärchle dicitur, unde Schubkarch/ qvod μονότροχος & cum rota una, ſicut alibi oſtendi. Nam carruca, qvalis uſitata fuit apud veteres, haud dubie rotis pluribus inceſſit. Qvare autem qvatuor in ea memorent, ignoro, cum non viderim ex veteribus, qvi diſertim hoc teſtetur. Et exiſtimo, veniſſe hancce in ſententiam,

qvia

qvia viderunt rhedam qvoq; nuncupari. Valleſius profectò ita habet: *Eſt autem carrucha* τετράκυκλον ὄχημα, *ſeu rheda.* Qvoniam rheda, ideò τετράκυκλον, qvia tale vehiculum eſt rheda. Sed de rheda poſtea. Carrucham rhedam dici colligit Valleſius ex Heſychio, in qvo legitur ῥέδιον, καρούχιον. Item Gloſſis Græco-Latinis, qvæ ſic habent: Καρούχιον, *rheda.* Addo ego Martialem, qvi, cùm lib. V. epigr. de Baſſo præmiſiſſet:

-- -- *Plena Baſſus ibat in rheda:*

ſubdit de eodem:

Nec feriatus ibat ante carrucam.

Atq; ita, qvod prius *rhedam* dixit, poſtea nominat *carrucam.* Videtur idem voluiſſe Lampridius in Alexandri Severi vita, cap. 43. ubi ait: *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permiſit.* Non exiſtimo de diverſis agere Lampridium, qvoniam honorati ac in dignitate eadem conſtituti non diverſis uti vehiculis ſolebant, ſed iiſdem. Igitur τὸ *&* non ſignificabit aliud, ſed idem, eritq; loco *vel* adhibitum, & priorem dictionem explicabit. Qvomodo Vopiſcus in Aureliano: *Vehiculo ſuo, & judiciali carpento.* Qvanqvam verò carrucæ per rhedas explicentur, tamen non omnino eaſdem eſſe puto rhedas & carrucas, ſed has arctiori ſenſu poni, iſtas latiori; Carrucas omnes eſſe rhedas, non vice verſa rhedas omnes carrucas. Carrucarum ſanè vox freqventius accipitur de vehiculo honoratiore, non ita rhedarum, ut ſeqventia firmabunt. Cæterum, carruca videtur fuiſſe tecta. Iſidorus ſanè memorat carrucam undiq; contectam, qvam ait dictam *capſum.* Verba ejus: *Capſus, carruca undique contecta, quaſi capſa.* Sic ſcribendum arbitror, non *contexta*, qvod in mea legitur editione. Qvanqvam autem dubitem de capſo, qvippe qvod hoc ſenſu alibi non reperiatur, tamen expoſitio demonſtrat, niſi fallor, fuiſſe carrucas aliqvas undiq; contectas. Dico aliqvas, qvoniam, ſi fuiſſent omnes, peculiari voce capſos dici, minimè neceſſe fuerat. Cenſebantur autem vel præcipuè ab altitudine, qvod colligimus ex Ammiano, qvi Romanos ait hoc in laude gloriationeq; poſuiſſe. Ita namq; habet lib. XIV. *Alii ſummum decus in carrucis ſolito altioribus & ambitioſo veſtium*

 cultu

cultu ponunt. Qvalis aut unde altitudo iſta fuerit, haud conſtat, niſi putamus, pertinere huc, qvod legitur apud Iſidorum, & in Gloſſis Arabico-Latinis Vulcanii: *Carracutium, vehiculum altiſſimarum rotarum, quaſi carrum acutum.* Qvod ait *quaſi carrum acutum* Iſidorus, ſine dubio ineptum eſt. Qvid enim acutum ad rotarum altitudinem? Malim credere, carrucas qvasdam habuiſſe rotas altas prorſus, ut per hoc & ipſæ redderentur altiores. Eas deinde ad vulgarium differentiam *carracutia* vocatas. Præter altitudinem accedebant ornamenta varia. Primum qvidem ex ære atq; ebore, mox & argento. Vopiſcus in Aureliano cap. 46. *Dedit præterea poteſtatem, ut argentatas privati carrucas haberent, quum antea ærata & eborata vehicula fuiſſent.* Qvæ *carrucas* prius, ea mox *vehicula* appellat, voce ſpecialius accepta. Neq; aliter intelligenda apud Lampridium vita Heliogabali, ubi ait: *Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis, & eboratis, & æratis.* Vehicula hic ſunt carrucæ, qvas non argento tantum, ſed & auro gemmisq; cultas poſtea, hinc diſcimus. Ac æratæ qvidem eboratæq; carrucæ longo tempore fuerunt in uſu apud Romanos: Argentatæ verò cœpere Plinii temporibus. Ipſe lib. XXXIII. cap. *Nos carrucas ex argento cælare invenimus.* Notandum eſt, qvod *cælare* dicat, hoc enim oſtendit, non pictas bracteis argenteis fuiſſe, verum ſigillis ex argento ſolido diſtinctas, qva de re jam alibi eſt actum. Manſit genus hoc deinde lõgo tempore. Nã qvod Meurſius ab Aureliano factas putat argenteas, erraneum eſt. *Poſtea*, inqvit in de Luxu Romano, c. 11. *argentea quoque fuerunt* (vehicula) *primusq; ea dedit Aurelianus, teſte Vopiſco.* Nihil tale Vopiſcus teſtatur, verum dediſſe ait poteſtatem habendi carrucas *argentatas.* Pari modo interpretor & Symmachum, qvando ait lib. X. ep. 33. ad Theodoſium Imp. *Cum clementia veſtra meminiſſet, facienda carrucæ impendium de ſacro ærario eſſe decretum, cenſuit, ut ejus argentum publicis conditis redderetur.* Jungebantur autem carrucis muli, qvod oſtendit Scævola l. 13. ff. de Auro, arg. *Quæſitum eſt, an carrucha dormitoria cum mulis, qua ſemper uxor uſa ſit, ei debeatur.* Non minus freqventer, imò freqventius fortaſſis mulæ. Paulus lib. III.

Sent.

Sent. t. 6. *Carruca cum junctura* (ſic recte Cujacius emendat, pro *jactura*, quod habet vulgo) *legata, mulæ quoq; legatæ videntur*. Inde habes *mulam carrucariam* apud Ulpianum l. 38. ff. de Edil. Edicto. *Quæſitum eſt, ſi mula talis ſit, ut transjungi non poſſit, an ſana ſit: & ait Pomponius, ſanam eſſe, pleraſq; denique carrucarias tales eſſe, ut non poſſint transjungi*. Quando ait, *pleraſq;* oſtendit aperte, frequentem mularum in carrucis fuiſſe uſum. Numerus earum fuiſſe binarius videtur. Lex Cod. Theod. de Honoratorum vehiculis lib. XIV. t. 12. *Omnes honorati ſeu civilium, ſeu militarium dignitatum, vehiculis dignitatis ſuæ, id eſt carrucis bijugis, intra urbem ſacratiſſimi nominis ſemper utantur*. Habes nominatim *bijugas* carrucas, id eſt cum duobus jumentis. Hoc enim eſt *bijugum*, ut *curriculum bijuge* apud Svetonium in Caligula c. 19. Quanquam cum carrucas bijugas appellat nominatim, oſtendere videatur, quaſi fuerint & quadrijuges. Si enim omnes tales fuere, quid neceſſe erat, ut adjiceretur? Quare credo, carrucas etiam quadrijugas habuiſſe. Sed fortaſſis illæ non tam crebro *carrucæ*, quam *carpenta* dictæ. Ita ſuſpicor ex Symmacho, quoniam, quam prius appellavit carrucam, poſtea nuncupat carpentum. *Solutio*, inquit, *ſi carrucæ uſus maneret, de theſauris Imperialibus jure peteretur. Sed nunc carpenti novitate ſummota, ſuum quiſq; depoſcit*. Carruca de qua loquitur, eſt vehiculum Præfecti Urbis, proprieq; carpentum dicebatur. Quod cum ſolenniter adjuncta haberet jumenta quatuor, liquet plane carrucam cum jumentis quatuor, ſignificare carpentum. Nec fortaſſis alia major inter carpentum & carrucam fuit differentia, cum ut videmus, carpentum carruca nominatur. Quanquam cum & carpenta videamus cum adjunctis jumentis duobus, non inepte fortaſſis ſtatuamus, etiam in reliqua forma quid diverſum habuiſſe, quæ carrucæ dicebantur. Maxime cum diſtinguat inter ſeſe Scholiaſtes vetus Horatianus à Cruquio editus ad lib. I. Sat. 6. ubi de pilentis agens diſertim ait: *alia ſunt carpenta, aliæ carrucæ*. Quia tamen ea differentia non fuit magna, & præterea carrucæ loco carpentorum cœperunt uſurpari, hinc carrucæ interdum, quæ olim carpenta. Sic intelligendus Plinius videtur, quando ait: *Nos carrucas ex ar-*

Digitized by Google

gento cælare invenimus. Loquitur de carrucis, tanquam diu notis, & uſurpatis quondam ſine argenti cælamine. At vero carrucas nominavit nemo ante Plinium, quod ſciam. Quare ſequitur, per carrucas intellexiſſe, quæ olim carpenta dicebantur. Ac fortaſſis orto ea ætate carrucarum uſu loco carpentorum veterum, etiam vox invaluit, dictæq; carrucæ etiam carpenta. Uſus carrucarum fuit, qualis carpentorum veterum. Vecti primum eis viri, nominatimq; Senatores. Ita docet Spartianus in Alexandro Severo: *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent permiſit.* Deinde & honorati alij, quod apparet ex lege Codicis Theodoſiani allata in ſuperioribus, ubi nominatim habemus: *Omnes honorati ſeu civilium, ſeu militarium dignitatum* carrucis utantur. De his intelligendum eſt, quod Vopiſcus habet in Aureliano: *Dedit prætereapoteſtatem, ut argentatas privati carrucas haberent, quum antea ærata & eborata vehicula fuiſſent.* Nam privati hoc in loco ſunt accipiendi Principis reſpectu, quod jam viri docti obſervarunt, id eſt honorati omnes, maxime Senatores. Quorum carrucas tamen cum & Vopiſcus, & ante ipſum Spartianus oſtendant fuiſſe argentatas, conſequens videtur, ut aliorũ credamus manſiſſe æratas atq; eboratas, & ſic carrucarum uſum ſic in univerſum non fuiſſe proprium tantummodo honoratorum, ſed & aliorum. Illud habuiſſe honoratos præ aliis, ut carrucis argentatis fas haberent uti. Poſt viros uſus carrucarum pertinebat etiam ad feminas. Inde quæſtio apud Scævolam l.13.ff.de Auro, Argento. *Quæſitum eſt, an carrucha dormitoria cum mulis, quæ ſemper uxor uſa ſit, ei debeatur.* Loquitur velut de re non infrequenti, unde id colligitur, quod dixi. Pertinebant autem carrucæ honoratorum quidem, ad monſtrandum munus, quod in republica ſuſtinerent. Inde Lampridius de Alexandro Severo, & conceſſo ab ipſo jure Senatoribus, quo poſſent uti carrucis argentatis: *Intereſſe Romanorum dignitatis putabat, ut his tantæ urbis, Senatores veherentur.* Eodem ſpectat lex de honoratorum vehiculis in Codice Theodoſiano, qua libenter credimus eruditiſſimo Jacobo Gothofredo, non permiſſum modo, ſed præceptum etiam fuiſſe honoratis urbis, ut hoc gene-

Digitized by Google

genere vehiculi uterentur. *Mihi*, ait ad legem illam, cujus ante verba retuli, *ſententia ſedet, neq; faſtum hac lege reprimi, neq; Honoratis tantum carrucarum uſum permitti; verum ſi recte capio, omnibus honoratis neceſſitatem imponi vehiculis dignitatis ſuæ, quæ utiq; erant carrucæ bijuges, ſemper utendi intra urbem. Vehiculis, inquit, dignitatis ſuæ SEMPER VTANTVR: quæ verba, ni fallor, neceſſitatem important omni loco & tempore.* Quanquam uſus ille olim fuerit promiſcuus, & carrucis vecti ſint non argentatis modo, ſed & aureis, etiam privati. Privatus enim, & in nulla conſtitutus dignitate videtur fuiſſe Quintus, quem perſtringit. Martialis lib. V. quod habuerit carrucam auream.

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Nec fortaſſis hæc poſtrema fuit cauſſa, cur deinde uſum vehiculorum Marcus Imperator ſuſtulerit in urbe. Capitolinus cap. 23. *Marcus ſederi in civitatibus vetuit in equis ſive vehiculis.* Mulierum carrucæ ad delicias præcipue referebantur, ut in eis molliter vectæ conciliarent ſibi ſomnum. Quo ſpectaſſe puto *carrucam dormitoriam*, cujus Scævola facit mentionem. Nec enim peculiarem exiſtimo intelligendam, quaſi fuerit aliqua dormitoria, alia aliis uſibus deſtinata, ſed communem, qua tamen matrona illa uſa ſit peculiariter hoc fine. Nam aliæ ad alia uſurpabant, ambulationes per plateas, confabulationes ac id genus, quod facillimum eſt intellectu. Atq; quoniam is frequens carrucarum uſus, inde credo fuiſſe, qui utendas elocarent, ſaltem commodarent, commodatoque acciperent. Inde namque Paulus l. 17. ff. Commodati, ex Pomponio: *Eum qui carrucham vel lecticam commodavit, non recte acturum de ſingulis partibus.* Habebat autem has carrucas domi ſuæ in peculiaribus, & ad id paratis ſtabulis. Quod colligimus ex Ulpiano, quando ait, l. 13. §. ult. ff. de Uſufruct. & quemad. inique eum facere, qui cum habet legatum domus uſumfructum, meritoria illic inſtituit, aut *ſi ſtabulum, quod erat domi jumentis & carrucis vacans, piſtrino locat.* Atq; hæc de carrucis.

Cap. XXVIII.

De Carro.

Carrus, carrum. Iſidorus refutatur. Voſſius deſeritur. Carri Gallorum. Carrus non fuit birota. Uſus ejus ad onera, & vehendas ſpecies. Proſecutores carrorum. Carrada. Carragium. Voſſius notatur. Mattheus Pariſienſis exponitur. Carricare. Sarcinas portabant in militia. Walſinghamus explicatur & emendatur. Voſſius rejicitur. Gartina. Munimenta per carros, qualia. Carrago. καραγὸς. *Interpres Leonis caſtigatur. Carrago ad muniendum iter.* Τὰς ἁμάξας μετωπηδὸν στῆσαι. *Clabularia. Iac. Gothofredus bis revellitur, & Codex Theodoſianus explicatur. Clabulare num carrum & angaria. Salmaſius rejicitur.*

A Carruca venio ad carrum. Quod vehiculi genus veteres duplici extulere modo, nam & maſculine, & neutraliter reperitur. Maſculine uſurpavit Cæſar. ut lib. I. B. G. *Ad impedimenta & carros ſuos ſeſe contulerunt.* At in neutro habes apud Hirtium lib. Hiſp. *Ea die per viarum anguſtias carra complura multosque laniſtas retraxit.* Simili modo uſurpavit Iſidorus. Et in Gloſſis antiquis *carrum* eſt neutrali genere. Unde dictus carrus ſit, Iſidorus ſic declarat: *Carrum à cardine rotarum dictum, unde & currus dicti, quod rotas habere videntur.* Sed quid *cardo rotarum?* an id, circa quod vertuntur, ſicut janua vertitur circa ſuos cardines? At hoc non eſt cardo in vehiculis, ſed axis. Sed nec *quod rotas habere videntur*, carros declarat; habent enim alia fere omnia vehicula rotas, nec ideo ſunt carri. Voſſius exiſtimat, per literarum transpoſitionem ſive transmutationem *carrum* factum à *curru*. Verba ejus ſunt in Etymologico. *Carrus* κατ' ἀντίστοιχον *eſt à currus.* Mihi aliter videtur, nam exiſtimo, vocabulum eſſe, non Latinum, ſed deſumptum à barbaris, forte Gallis. Cauſſa, quia veteres Latini non uſurpant. Nuſquam legitur apud Varronem, nusquam apud Virgilium, Tullium, & ſimiles. Adducitur ex Siſennæ lib. IV. Hiſtor. *Impedimenta collocant omnia, conſtruunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* Sed oſtendit locus ipſe, ſermonem eſſe non de Romanis, verum populis aliis, qualibus in uſu fuerunt & ſar-

Digitized by Google

& ſarracæ. Et profectò agitur de munimento per carros & vehicula. Jam autem iſtiusmodi munitionis genus Romanis non innotuit, receptumve fuit, niſi ſero. Igitur illi carri, quorum meminit Siſenna, non pertinuerunt ad Romanos, & ſic nec Romana Latinave voce appellati ſunt, ſed ejus populi, de quo ibi agebatur. Atque tali modo carros uſurpavit etiam Cæſar Julius. Quando de Helvetiorum Gallorumve agit vehiculis, *carros* vocat. Ut lib. 1. de Bel. Gal. cap. 3. *Conſtituerunt ea, quæ ad proficiſcendum pertinent, comparare, jumentorum & carrorum quam maximum numerum coëmere.* Et cap. 24. ejusdem libri: *Helvetii cum omnibus ſuis carris ſecuti, impedimenta in unum locum contulerunt.* Atq; ita multis locis aliis. Unde colligo, carri vocem eſſe non Romanam, verum peregrinam, Helveticam Gallicamve. Cum præſertim **Karre** hodieq; pro vehiculo Helvetiis ſimilibusq; uſurpetur. Carrum Græci reddunt ἅμαξαν. Gloſſarium vetus titulo de Agricultura: *Carrum*, ἅμαξα. Metaphraſti Cæſaris eſt ἅρμα. Ita namq; reddit locum ſupra nobis adductum: τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν πάντα ἐψηφίσαντο παρασκευάζεσθαι, οἷον ὑποζύγιά τε καὶ ἅρματα. Et loco alio: Οἱ μὲν Ἑλβήτιοι ἅτε δὴ ἔρυμά τι τὰ ἅρματα προβαλόντες: Qvod Cæſar ita propoſuerat: *Pro vallo carros objecerant.* Ex qvo colligas, non habuiſſe Græcos vocem certam, qva exprimerent. Fuit porro carrus vehiculum rotarum qvatuor, ſi Corraſium audimus. *Carrus*, ait lib. III. Miſcell. cap. 20. *quadrirotum eſt, hoc eſt, quatuor rotarum.* Et profectò non birota fuit, qvod colligimus ex eo, qvoniam birotæ onus fuit librarum ducentarum, carri verò ſexcentarum, ut teſtatur l. 8. Cod. Theodoſ. collata cum lege 47. ejusdem Codicis, titulo de Curſu publico. Et qvia carri onus triplo fuit majus oneri birotæ, hinc auguramur, carri qvoq; magnitudinem triplo ſuperaſſe magnitudinem birotæ, atqve ita non ſine ratione credi qvadrirotam. De forma cætera nil proditum invenio: Plauſtris non diſſimiles multo ſuſpicor fuiſſe. De jumentis qvoq; qvalia habuerint adjuncta, vix audemus qvidpiam definire. Si rhedis birotisq; ſimiles fuiſſe credimus, qvòd ſvadere videtur titulus Codicis Theodoſiani de curſu publico, boves aut mulos fuiſſe, qvorum tractu procedebant, credi poteſt. Uſus commu-

communiſſimus eorum fuit ad vehenda onera. Spectabat autem vel ad pacem, vel ad bellum. In pace potiſſimum adhibiti ad curſum publicum, & transvehendas in eis ſpecies, aut ſubvectandas ſarcinas eorum, qvi licentiam habebant uſurpandi curſus publici. Diſcimus ex l. 47. dicti Codicis Tituliqve, qvæ ſic habet: *Rhedæ mille librarum onus imponi debet, carro ſescentarum, nec amplius: Addito eo, ut aurum cæteraque ſpecies largitionales non ad libidinem proſecutorum vel ſuſceptorum, ſed aptis oneri ac ponderi vehiculis deferantur.* Manifeſtè docet lex hæc, carris onera imponi conſveviſſe, ac præſertim onera earum rerum, qvas appellat ſpecies largitionales. Dein oneribus iſtis ſæpe nimium fuiſſe gravatos, idqve, uti docet, libidine *proſecutorum*, id eſt, inhumanitate qvadam eorum, qvi cuſtodiæ cauſſa ſpecies iſtas proſeqvi debebant. Sic vehiculis pariter & jumentis allata damna, qvæ ut in poſterum evitarentur, conſtitutum, ut ne amplius carro, qvam librarum ſexcentarum onus, imponeretur. Hoc fuit juſtum carri onus, qvod ex eo qvoq; *carradam* vel *carratam* appellarunt. Teſtis Voſſius in Gloſſario, pro hac ſententia laudatis verbis Aimoini ex lib. V. Hiſtor. Franc. cap. 10. *De melle, carrada una ex modiis octo.* Idem putat & *carragium* vocaſſe: *Carriagium vel cariagium, onus carri, ſive quod vehitur carro. Ita Matthæus Pariſius utitur, cujus verba in careta adduximus.* Verba Matthæi Pariſii in voce *careta* ſic ſe habent apud Voſſium: *Nullus baillivus noſter, vel vicecomes, vel alius, capiat equos vel caretas alicujus, pro cariario faciendo.* Hic non eſt *cariagium*, ſed *cariarium.* Sed haud dubie ſcribendum *cariagium,* ut mox dicam, & eſt iſtud typographi mendum, non Voſſii vel Matthæi. Cæterum, ex verbis iſtis neſcio, qvi poſſit colligi, *carjagium* ſignificare onus carri. Sanè dicit Matthæus *cariagium facere.* Si cariagium eſſet onus, neceſſe foret, ut ſimiliter dici poſſet *onus facere.* At qvis ita loqveretur, *cape equum pro onere faciendo?* Vel qvid omnino eſſet, *onus facere?* Qvare mallem cariagium exponere de itinere, qvod fit carro. Nempe cariagium ſic à carro agendo dictum, fitqve, qvando carrus agitur. Sic *capere caretam pro cariagio faciendo,* ſignificabit capere currum ad faciendum iter. Neq; alia mens fuit Matthæi Pariſii, ſi qvid poſſum conji-

Digitized by Google

conjicere. Ipſum enim nunc inſpicere haud licuit. Aliud igitur eſt *carriagium*, aliud *carrada*, illud, vehiculo uti, hoc vero, quod vehiculo imponi ſolet, onus. Quod qui imponebant, ab eadem *carri* voce dicebantur *carricare*. Gloſſæ veteres Arabico Latinæ Vulcanij: *Carrico, onero*. Adde, quæ de voce hac Ger. Voſſio in Gloſſario notantur. Sicut vero carri uſurpati ad vehenda onera in curſu publico, ita neſcio quid obſtet, quo minus credamus & adhibitos ad onera in curſu privato. Licet obſervaverim hucusque neminem, qui ejus curſus fecerit mentionem. In militia pertinebant primum ad portandas ſarcinas. Ideo inter ea, quæ exercitui ſunt neceſſaria ad faciendum iter, Julius commemorat ſtatim ab initio lib. I. de Bel. Gall. ubi de Helvetiis: *Conſtituerunt ea, quæ ad proficiſcendum pertinent, comparare, jumentorum & carrorum quam maximum numerum coëmere.* Idem ejusdem libri c. 24. numerat inter impedimenta. *Helvetij*, ait, *cum omnibus ſuis carris ſecuti, impedimenta in unum locum contulerunt.* Interpres Græcus hanc ob cauſſam clare appellavit σκευοφόρυς. Ita namque iſta reddidit. Οἱ Ἐλβήτιοι πᾶσι σωὺ τοῖς σκουοφόροις τὺς Ῥωμαίυς καταδιώξαντες, τότε μὲν αὐτὰ εἰς ἕνα τόπον συνήθροισαν. Intelligit autem integre ἁμάξας σκευοφόρυς, quod ſignificat plauſtra vel vehicula ſarcinis geſtandis deſtinata. Hi carri ſic cum ſuis ſarcinis conjuncti omnes una voce quam habuimus & in ſuperioribus *carriagium* dicebantur. Sic enim intelligo, quod habet Walſingamus in Richardo II. *Cumq; certam noſtri elegiſſent ſtationem, ordinate & pulchre diſpoſiti per turmas ſuas: cariagium quoque, quod Garcinas* (emendant, *ſarcinas*) *appellamus, à tergo locaſſent*, &c. Voſſius *impedimenta* explicavit in Gloſſario; ſed eſt paulo latior impedimentum vox, quam ut carriagum poſſit exponere. Imo cum *carriagium locare* dicat Walſingamus, exiſtimo, non ſignificare tantum carrorum conjunctionem fortuitam, qualis ſæpe fit in itineribus, ſed peculiarem, quali munimentorum vice Galli, Helvetij, alijq; populi conſveverunt uti. Neq; enim alias τῦ *locare* idoneus eſſe poteſt ſenſus. Ad poſtremum in Walſingamo non *ſarcinas*, ſed *gartinas* lego. *Sarcinas* enim non Latina eſt. At Walſingamus ait *appellamus*, quod non dubito, quia ad gentem

Walſingami, h. e. Anglos debeat referri. Si Angli ſic vocarunt, & vocarunt contra conſvetudinem Romanam, qua tum *carriagium* appellabatur, utique non *Sarcinas* dixere. At *Gartinas* potuerunt appellaſſe à *Gar, Kar,* carrô, & *tina, tyna,* ſæpimento, quaſi ſæpem è carris. Cum præſertim nihil olim fuerit vulgatius cunctis iſtis populis, quam munitiones omnes *tyn* vocare, quod jam olim in Upſalia veteri obſervavimus. Conſvetudinis extat mentio apud Cæſarem lib. I. c. 26. *Ad multam noctam etiam ad impedimenta pugnatum eſt: propterea, quod pro vallo carros objecerant.* Vegetius in univerſum cunctis tribuit barbaris, & hoc modo caſtra præſertim ſcribit communiſſe. *Omnes Barbari carris ſuis in orbem connexis ad ſimilitudinem caſtrorum ſecuras à ſupervenientibus exigunt noctes.* Quo ex loco ſimul diſcimus, duo ſolita obſervari hoc in opere, primum, ut connecterentur carri inter ſe, alterum, ut connexio iſta referret ſpeciem orbis. Prioris mentionem facit etiam Siſenna, & *conſtruere carros* vocat: *Impedimenta collocant omnia, conſtruunt carros.* Ubi conſtrui vel connecti dicuntur, opinione mea, quando ita unus alteri inſertus jungitur cum per ſe, tum fortaſſis aliquando interventu quoq; vinculorum, ut divelli ac diſſociari facile haud queant. Poſterius commemoratur Ammiano lib. XXXI. *Unde haud longo ſpacio ſeparatum vulgus inæſtimabile Barbarorum ad orbis rotundi figuram multitudine digeſta plauſtrorum tanquam intramuranis cohibita ſpaciis, otio fruebatur & ubertate prædarum.* Et paulo poſt: *Octavo tandem die hoſtium carpenta cernuntur ad ſpeciem rotunditatis detornata digeſtaq;.* Quibus locis qui proprie barbaris ſunt *carri,* Latina conſvetudine *plauſtra* & *carpenta* nominavit. Atq; hoc munitionis genus veteres vocarunt *carraginem,* ſecuti eos, qui hoc genere munitionis utebantur. Nec enim Latinum magis eſt vocabulum, quam barbarum. Quod aperte docet Ammianus, quando paulo poſt ſuperiora; *Statimq; incenſi malleoli ad carraginem (quam ita ipſi appellant) alibi velocitata regreſſa incentivum audendi majora popularibus addiderunt.* Dicit clare, carraginem appellatam ab ipſis, id eſt Gothis, quorum ibi de caſtris agitur. Atque ita pridem uſurpavit Valerianus in epiſtola ad Aure-

Digitized by Google

Aurelianum, quæ legitur apud Vopiſcum c. 11. *Tuum eſt quærere, ubi carrago ſit hoſtium, & vere ſcire, quanti qualesq; ſint.* Poſtea hæc conſvetudo tranſijt & in Romana caſtra, præſertim ſub Imperatoribus orientis, qui & ipſi καραγὸν, appellavere. Leo clare Tact. c. 11. Καραγὸν δὲ λέγομεν τὰς ἁμάξας καὶ τὸν δι' αὐτῶν περιτειχισμόν. *Carraginem vocamus, & munitionem per ea factam.* Loco alio ſic deſcribit: Καραγὸς λέγεται ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν, καὶ τριβόλων, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γενόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Extat locus hic cap. 4. p. 53. ubi mutilate prorſus Interpres vertit: *Caragus dicitur ex carris & aliis bellicis rebus munitio ad exercitum muniendum*: cum ſic debuiſſet: *Carrago dicitur ex carris, tribulis, & machinis aliis facta circumvallatio exercitus muniendi cauſſa.* Adhibebant enim non carros ſolum, ſed & tribulos, id eſt ferramenta cuſpidata, ut ne appropinquare hoſtes poſſent. Qua de re docet ipſe cap. 11. ubi ait: Ἔξωθεν δὲ ταύτης τριβόλους καὶ λάκκους μικροὺς ἔχοντας πάλους ἐντὸς πηγμένους δεῖ ποιεῖν. *Oportet extra foſſam tribulos & foveas parvas palis infixis facere.* Ubi foveæ obſervandæ ſunt, pertinent enim ad id genus machinarum, quod præter tribulos ſupra dixit ad carraginem conficiendam adhiberi. Præter hanc carraginem invenio & aliam non ad caſtra, verum iter muniendum uſurpatam, ne exercitus ab hoſte poſſet in itinere facile invadi. Meminit illius Pollio in Gallienis c. 13. ubi ait: *Quo comperto Scythæ facta carragine per montem Geſſacem fugere ſunt conati.* Caſaubonus docte ad hunc locum: *Procopius carraginem facere libro quarto dixit,* τὰς ἁμάξας μετωπηδὸν στῆσαι, *frontes carrorum hoſti objicere: & qua ſine carrago fieret, his verbis explicat,* ὅπως τὰ νῶτα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἔχοντες θρασήσωσι μᾶλλον. *Quod plane convenit iſti loco. Nam Scythæ fugam meditantes carraginem prius faciunt, ut Romani perſequi fugientes non queant.* Ubi annotandum, fuiſſe hanc carraginem non fixam uno loco, verum mobilem, & adhibitam in ipſa fuga, ſicut Pollio teſtatur. Deinde habuiſſe carros exterius ſpectantes. Sic enim accipio illud τὰς ἁμάξας μετωπηδὸν στῆσαι. Inter eundum, inquam, ita diſpoſiti erant carri, ut unius equi vel jumenta adjuncta interius a latere præcedentis carris ambularent, atq; ſic ab eo tegerentur. Hoc enim modo carri omnes

verſi erant in hoſtem, quod proprie per *μετωπηδὸν* intelligendum. Denique carraginis hujus ſpeciem non fuiſſe clauſam in orbem, qualis in caſtrorum communitione uſurpabatur, verum longam, pro modo ambulantis exercitus, quem habebat intra ſeſe. Carri incedebant ab utroq; latere longa ſerie, verſis intra equis, ſicut dixi. In medio eorum ambulabat exercitus, munitus utrinq; contra inſultus hoſtiles ab iſtis carris. Atq; ita hodieq; receptum eſt aurigis per Germaniam Belgiumque, qui ſarcinas mercatorum, resque venales vehunt, quando periculum imminet à prædonibus. Hactenus de carris egimus, quantum potuimus ex veteribus. Verum antequam digrediamur, animadvertendum, quod eſt traditum Cl. Salmaſio, hos currus dictos quoq; *clabularia*. Adſcribam verba ejus, licet ſint longiora, ex Commentario ad Capitolini Antoninum Pium c. 12. *Clavulare carrum dicebatur, quod undique clavulis erat confixum & contextum, & i. ſum ex clavulis factum habebat, ad res, quæ imponerentur, retinendas, ne defluerent. Quod & in noſtris carris onerariis fieri videmus, quæ undiq; vallantur & ſudibus vel clabulis muniuntur, ne onera impoſita decidant. Latini capſum vocabant. Carrum igitur clavulare adjective dictum: poſtea adjectivum in ſubſtantivum tranſijt, & clabulare abſolute appellatum hoc carri genus, quod clabulas haberet.* Facit plura genera carrorum, ut videmus, unum cum clabulis, aliud ſine iis, ex tabulis fortaſſe conſtructum. Quod habebat clabulas, *clabulare* ait appellatum, & hoc ideo, quia integre ſit *carrum clabulare*. Quia *carrum* dicitur in neutro genere, ideo & *clabulare* putat neutraliter elatum. Ac profecto *clabulare* habemus expreſſe in l. 2. C. Theod. de Curioſis: *Habens unius copiam rhedæ flagitet mulas duas; aut rhedam uſurpet, cui birotum, vel veredum poſtulare, vel clabulare permiſſum eſt.* Sicut rheda & birotum dicitur, ita & clabulare iſto loco. Quare miror, cur hoc genus viri docti *clabulas* maluerint vocare. Jac. Gothofredus in Paratitlo dicti Codicis de Curſu publico, ubi recenſet vehicula ſpectantia ad curſum publicum: *Vehicula*, inquit, *varia erant*, &c. *Quarto Clabulas, unde clabulare.* Vehiculum appellat *clabulam*, & ſic facit locis aliis non ſemel. Nam & ad legem ante nominatam

de

Digitized by Google

de Curioſis ita loquitur: *Rheda uſu, & birotum, & veredus & clabula levior eſt.* Contra *clabulare* ipſi curſum denotat. Verba ejus in Commentario ad l. 23. C. Theod. de Curſu publico: *Curſus hic modo clabularis vocatur, modo clabularius, modo clabulare.* Quod poſtremum ut confirmet, adducit l. 2. de Curioſis. At in ea lege numeratur inter genera vehiculorum, ut apparet ex ſuperioribus. Itaq; non idem *clabulare*, & *clabularis curſus*, nam *clabularis curſus* is, qui fit per *clabulare*. Clabulare vehiculum eſt, quo in curſu clabulari utebantur. *Clabula* vero non vehiculum, ſed id, unde vehiculum contexebatur, minuta inquam *claba* ſive *clava*, hoc eſt baculus, ſeu paxillus, ſicut alibi oſtendi. Cæterum an clabulare dictum intuitu ad carrum, nunc videndum. Affirmat Salmaſius, ut liquet ex ſuperioribus: Negat Gothofredus. Nam primo loco in recenſione vehiculorum ad curſum publicum recenſet *rhedam*, ſecundo *carrum* (ſic enim ſcribendum, non *currus*, ut eſt in editis, quod oſtendit facile adducta ibi l. 47. C. Theod. de curſu publico) tertio *birotam*, quarto *clabulam*. Clabula igitur, quam pro clabulari pariat, ei non eſt carrum. At vero Salmaſius non carrum modo facit, verum etiam angariam. Verba ejus loco antea adducto, poſt allata verba legis I. C. Theod. de Curioſis: *Quibus verbis omnia, quæ in publico curſu movebantur vehicula continentur, rheda, birota, veredi, & clabularia vel carra, quæ alias angariæ dicuntur.* Jam autem angaria differre videtur à carro. Nam angariæ imponuntur pondo mille quingenta. l. 28. C. Theod. de Curſu publ. *Non amplius rheda, quam mille pondo ſubvectet, & angariæ mille quingenta ſufficiat.* Contra carro non ſupra libras ſexcentas, uti ſupra indicatum eſt. Quare angaria eſſe carrus non potuit, ut quem magnitudine ſuperaſſe triplo pæne videatur. Jam ſi angaria clabulare, quod vult Salmaſius, clabulare ſic à carro dictum minime cenſeri poteſt, cum ſit carrum aliud, & aliud clabulare. Sane clabulare angariam eſſe etiam Gothofredus judicavit, à carro vero diſtinxit.

Quem putamus hic ſequendum, nec in voce *clabulare*, *currum*, ſed vehiculum intelligendum. Sed de his ſequenti capite.

tt 3 Cap.

Digitized by Google

Cap. XXIX.

De Angaria & Clabulari.

Angaria. Engaria. Fulberti lectio vetus defenſa contra Voſſium. Notat etiam vehiculum. Major fuit rheda. Angaria & clabulare idem. Junctos habuit boves, vel mulos, aſinos, equos. Iac. Gothofredus notatur, & Codex Theodoſianus explicatur. Iumenta juncta, pro pari. Uſus in curſu clabulari, ad veſtes lineas portandas, interdum & homines militares. Valeſius defenditur. Iter earum lentum. Iac. Gothofredi ſententia probatur. Iter in via publica. Ἀγγαρεία. Ἀγγαρεύειν. *Interpres vetus Bibliorum notatur. Matthæus exponitur contra Grotium & Becam.* Ἄγγαροι.

ANgariam, qvæ alicubi & *engaria*, exponunt Voſſius & alii coactionem, qvando qvis alteri neceſſitatem imponit rei exeqvendæ. Sic Fulbertus Voſſio laudatus, ep. 150. *Nulli volens imponere citra liberam voluntatem alienæ ſervitutis angariam.* At ep. 14. idem habet *engariam,* non vitio librarii, qvod putabat Voſſius, ſed qvia prima ſyllaba mixto efferri ſono ſolebat, nec vel *a* vel *e* referre integrum ac perfectum, ſicut hodieq; fit apud Germanos meos, ut poſt dicam. Verba Fulberti: *Noſtris hominibus novam engariam induxit.* Qvibus verbis evidenter ſatis conſtat, engariam vel angariam ſignificare onus rei alicujus conficiendæ. Gloſſæ Philoxeni: *Angaria,* περιεργασία, ἀκουσία. Magis tamen propriè videtur uſurpari pro vectura ſeu deductione vehiculi onerati. Sic in leg. Bojar. tit. 13. §. 9. *Angarias cum carra faciet usque L. leugas.* Nempe faciebant has vecturas cum vehiculis, qvæ propterea *angarias* appellavere. Nam angarias ſignificare genus peculiare vehiculorum colligitur abunde primum ex eo, qvia certum pondus definitum eſt, qvod eis debeat imponi, ſicut capite ſuperiori vidimus: Deinde, qvia certæ nominantur ſpecies, qvæ imponi eis ſolebant. L. 48. Cod. ejusdem Tituliqve: *Lineæ vel amictoria, quibus hactenus onerari rhedæ ſolebant, nec ulterius rhedis, ſed angariis vel navibus dirigantur.* Non poteſt dubitari, qvin, ut rhedæ, ſic angariæ hic ſint vehicula. Ac fortaſſis in angariæ vocabulo rheda eſt intelligenda, ut angaria ſit dicta differentiæ gratia à rheda communi, ſignificetqve

talem

Digitized by Google

talem rhedam, qvæ præſtari angaria debet. Speciem profectò adjectivi habet, ut & *rem angariam*, hoc eſt, oneris vectationem, & *rhedam angariam*, hoc eſt, vehiculum, qvo vectatio ea debet fieri, ſignificare poſſit. Angariæ hujus ſpecies qvæ fuerit, nonnihil conſtat ex ſuperioribus. Primum enim rhedis fuit major dimidia ſui parte, cum enim illæ ferrent pondo tantum mille, angariæ mille & qvingenta imponi ſolebant, ut ex l. 28. Cod. Theodoſ. de Curſu publico apparet: *Non amplius rheda, quam mille pondo, ſubvectet, & angariæ mille quingenta ſufficiat.* Hinc colligitur, cum rheda fuerit vehiculum qvadrirotum, etiam angariam rotas habuiſſe non pauciores qvatuor. Amplius oſtenſum ſupra eſt, angariam eandem eſſe, qvæ ſit dicta clabulare, hinc apparet, clabulis, hoc eſt, bacillis, contextam habuiſſe capſam. De angaria, eandem eſſe cum clabulari, ſententiam Salmaſii jam ante vidimus. Gothofredus ita habet in Paratitlo de Curſu publico Codicis Theodoſiani: *Clabula*, (ſic appellat, qvod *clabulare* dici debuit) *quod idem cum angariâ facio.* Ita eſt legendum, non, ut vitioſe ediderunt, *angarita*, qvalis nulla eſt. Et in Commentar. ad l. 4. ejusdem tituli: *Angariam eandem facio cum curſu clabulari.* Item ad l. 2. Cod. ejusdem, t. de Curioſis: *Clabulare idem facio cum Angaria.* Si angaria eſt clabulare, clabulis contextam fuiſſe neceſſe eſt, cum hoc ſit clabulare, ut jam aliqvoties eſt dictum. Solebat autem hoc vehiculum adjunctos habere boves ferè. Hinc in l. 11. Cod. Theod. de Curſu publico: *Pro ſingulis angariis bina tantum boum paria conſequantur.* Memorantur tamen & ἄγγαροι ἡμίονοι *angariales muli* aſiniqve Libamo in oratione peculiari περὶ ἀγγαρειῶν, ut teſtatur Gothofredus, item eqvi, de qvo Aretas in cap. 18. Apocal. Ἵππυς ἐν τοῖς διὰ τούτων ὀχήμασι ἀγγάραις. Numerus boum Gothofredo qvaternarius videtur. Ita namq; habet ad l. 4. Cod. Theod. de Curſu publico: *Angariæ boum protelo ducebantur, ſic, ut bina boum paria his, neque ultra aptarentur, ut docet exertè l. 11. infr. h. t.* Eqvidem in dicta lege bina boum paria memorantur. Verum, an perpetuum hoc fuerit, qvod Gothofredus putat, dubito. Lex tota ita habet: *Ne quis poſt hanc legem amplius, quam duas angarias, & hoc eorum, ſi qui ægri ſunt, cauſſa uſurpare conetur, cum ad deſtinata proſici-*

proficiſcitur, ita tamen, ut pro ſingulis angariis bina tantum boum paria conſequatur. Videtur potius diverſum oſtendere hæc lex, qvam qvod volebat Gothofredus. Nam, velut ſingulare qvid, & alias non uſitatum, TANTUM bina paria permittit. Si nunqvam plures boves aptati, cur ſub hac exceptione tam emphatica conceduntur? Qvare mihi potius hoc dici videtur, licet permittantur binæ angariæ, tamen non tot qvoqve boves permitti, qvot alias angariis adjunguntur, ſed ſufficere, ſi ſingulæ paria habeant duo. Et eſt manifeſta ratio. Agitur enim ea lege de angariis ad deportandos ægrotos. Ægroti, cum ſunt deferendi, ſpacium reqvirunt majus in vehiculis, qvam valentes, qvo videlicet commodius ſedeant, nec compreſſione qvadam ab aliis affligantur. Ergo tali caſu duæ permittuntur angariæ. At qvoniam iidem non æqvè ſunt graves, ac ſi res aliæ vehiculis imponerentur, ideò ipſis transvehendis non permittuntur, niſi boves qvatuor ad ſingulas angarias. Qvapropter, qvod de paribus duobus monet Gothofredus in ſingulis angariis, perpetuum fuiſſe haud opinor. Ac ne qvidem aptè trahere mille qvingenta pondo potuiſſe credo, qvot imponi vulgo angariis conſvevit. Qvod ex eo colligo, qvoniam rhedæ, cui imponebantur pondo tantum mille, adjunctæ mulæ octo vel decem. Nulla enim eſt inter hæc proportio. Porro, boves illi qvomodo adjuncti fuerint, ex eo licet conjicere, qvod nominantur *duo paria*, in lege ante nominata. Patet enim hinc per paria conſveviſſe adjungi, hoc eſt, duos & duos ad juga ſingula, qvæ junctura poſtulat, ut duo iverint poſt duo longa ſerie, & jugum unum fuerit non à latere, ſed à fronte adjunctum alteri. Uſus angariarum fuit in curſu publico, qvem vocarunt clabularem. L. 5. Cod. Theod. t. de Curioſis: *E curſu verò Clabulari ſingulas angarias* percipiatis. Patet manifeſtè, angarias ad curſum clabularem ſpectaſſe. Curſus clabularis dictus à vehiculis clabularibus, qvoniam fiebat iſto genere. Illi curſui cum interfuerint angariæ, colligitur, clabularia & angarias non fuiſſe generis diverſi, atq; ita rectè dici, curſum clabularem confectum per angarias. Pertinebat autem curſus iſte ad provehenda onera, nominatimq; ſpecies fiſcales, cumprimis veſtes lineas. L. 48. Cod. Theod.

de

Digitized by Google

de curſu publico: *Lineæ vel amictoria, quibus hactenus onerari rhedæ ſolebant, nec ulterius rhedis, ſed angariis vel navibus dirigantur.* Pertinet huc qvoqve l.16. ejusdem tituli, ex qva cognoſcimus, conſveviſſe iſtas ſpecies per angarias deferri ad portus, unde conſtat, in ſuperiori lege præcipi, ut per angarias deferantur ad mare, tum excipiantur navibus, ac dirigantur Romam. Verba legis: *Angariarum curſum ſubmoveri non oportet, propter publicas ſpecies, quæ ad diverſos portus deferuntur. Proinde, conſiderata rerum neceſſitate, pro locorum ſitu atq; itineris qualitate tantum numerum angariarum collocari oportere decernas, quantum neceſſarium eſſe adhibita pleniſſima deliberationes ſvaſerint.* Dicit, *tantum numerum angariarum*, qvod manifeſtè ad vehicula pertinet. Ita *ſingulas angarias* in l.5. *duas angarias* in l.4.h.t. habemus. Cum vehiculis hisce curſus fit, auctor legis ait fieri *curſum angariarum*. Qvi angariarum curſus alibi eſt *curſus clabularis*, vel *clabularius*. Oneris magnitudo, qvod angariis ſingulis vel clabularibus imponebatur, fuit pondo mille ſexcentorum. Sic diſertim legitur in l.28. Cod. Theod. de curſu publico, cujus verba in ſuperioribus adduximus. Hinc opinor manere hodieq; in Alſatia, patria mea, viciniſq; locis nomen *angariorum* de plauſtris rebus gravioribus multum oneratis. Ita namq; plauſtrum fœni nominant ein Aenger Heu / plauſtrum vini, ein Aenger Wein. Nam alias τὸ Aenger non Germanica eſt vox, ac ne Latina qvidem Græcave, verum Perſica, ut jam pridem alii monſtrarunt. Præter ſpecies fiſcales autem angariis ferebantur etiam homines, erantq; illi vel milites, qvotiens eſſent de loco in locum transferendi, aut ægrotarent, vel familiæ cujusq; ac charitates, vel deniq; legati, de qvibus omnibus cum cura agit eruditiſſimus Jacob. Gothofredus ad l.4. Codic. Theod. de curſu publico. *Patet*, inqvit, *clabularium curſum ut aliis, ita & militibus conceſſum, quoties transferri eos de loco in locum oporteret, quod teſtatur exertè l.22. Cod. Juſt. eod. tit. Sed neque ægrotantium tantum militum cauſa hic curſus clabularis permiſſus, quod vir doctus ſcripſit; Verum vel familiis & charitatibus transferendis, ut in prædicto Marcellini loco & d.l.22. vel denique legatis, eadem l.22.* Doctus vir, qvem reſpicit, Valleſius eſt, qvi ſic habet in ſuis ad Ammianum

Notis: *Angariæ erant capaciſſima vehicula ac ſolidiſſima, utpote quibus mille & quingenta pondo imponerentur, cum rhedæ mille duntaxat imponi deberent, ut eſt in l. 30. Cod. Theod. de curſu publico. Ægrorum autem militum duntaxat cauſa hic clabularis curſus permittebatur, ut opinor, & id innuit lex ij Cod. eod.* Verum nuda hæc opinio, vel potius ſuſpicio eſt Valleſij, non aſſertio plenaria. Alias omnino liquet vel ex ipſo Ammiano, ſpectaſſe etiam ad ſanos. Verba clara ſunt: *Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eis ad Orientem proficiſci præcepit, clabularis curſus facultate permiſſa.* Extant verba hæc lib. XX. Ammiani, ubi agit de militibus, qui conquerebantur, *ſe ad orbis terrarum extrema pelli, caritates ſuas Alemannis denuo ſervire, quas captivitate prima poſt internecivas liberaverint pugnas.* Erant autem hi non ægroti, ſed valentes. Quando angariam Valleſius appellat *ſolidiſſimum vehiculum*, non aliter id eſt accipiendum, quam de robore ſeu firmitate. Nec de tabulis in capſa cogitandum, quas non potuit habere, quia fuit clabulare. Procedebant autem hæ angariæ ſeu clabularia itinere prorſus tardo lentoq;, propter pondus, quod impoſitum habebant majus, quam genus ullum vehiculorum reliquorum, non quod pauca, & tantum quatuor adjuncta haberent animalia, ſicut alij putarunt. Atq; quia tarde procedebant, ideo curſus clabularis opponitur veloci l. 62. C. Theod. de Curſu publico. *Uſurpationem curſus publici penitus juſſimus amputari, ſcilicet ut excepta Magnitudine tua præſumendi velocis & clabularij curſus nullus habeat poteſtatem.* Eſt, qui colligit ex lege hac, clabularem curſum eſſe velocem. Nempe illud *&:* conjungere iſta duo putavit, & iccirco alterum alterius eſſe velut explicationem. Verum hic disjungit, & duas diverſas curſus publici oſtendit ſpecies, velocem unum, alterum clabularem, ſicut recte Gothofredus obſervavit. Quod ex eo quoq; liquet, quia curſus clabularis fiebat cum angariis. Jam vero angaria opponitur curſui. l. ult. C. Theod. de curſu publ. *Nemo Ducum ingreſſus ſemel provinciam ſuam, poſtmodum itineribus faciendis curſu adque* (h. e. atq;) *angariis ipſe, ſive ſuum Officium utatur.* Illud *adq,* ſeu *atq,* disjunctive hic intelligendum, ſicut *&* in ſuperiori lege. Unde ſequi-

quitur, clabularia & angarias non curſim inceſſiſſe, verum tarde. Solebat autem curſus hic inſtitui per viam publicam, quod ipſum Cl. Gothofredus obſervat. Et adfertur Scholion ex Baſilorum lib. LVI. ubi curſus ipſe hac de cauſa ἀγγαρεία, id eſt *angaria* vocatur. Καὶ ἐστὶν ἀγγαρεία μὲν ἡ πάροδος, ἡ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς καὶ δρομὸν ἐχούσης. *Eſt angaria iter per viam publicam, in qua curſus eſt conſtitutus.* Hinc qui curſum illum conficiendum imponunt, dicuntur ἀγγαρεύειν. Ita namq; debet intelligi, quod legitur Matthæi V. Καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο. Interpres vetus retenta voce *angariandi* vertit ita: *Et quicunq; te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo.* Quod tamen non in Græcos dicitur, tantum illud habent: *Vade cum eo duo.* Differunt autem iſta plurimum, nam qui angariatus miliare unum, vadit & alia duo, is tria conficit miliaria; qui vero angariatus, vadit duo, is tantum duo conficit, quod vult textus Græcus, ſicut & Eraſmus obſervavit. Reſpicitur autem eo ἀγγαρεύειν, ad onus præſtandarum angariarum, quod iis temporibus pertinebat ad privatos. Nec enim fiſcalis factus curſus angariarum ante Adrianum, ſed inſtitutus ab Auguſto per privatos expediebatur. Eratque onus illud in Judæa non exiguum, cum præter alia, tum quia noviter inventum ab Auguſto, ut Svetonius nos docet, ipſa novitate ſua moleſtiam creabat. Ergo iſtoc voluit Servator noſter, locutus de eo quod frequenter tum fiebat. Si tibi onus angariæ ad miliare unum imponitur, ne cum impatientia & querelis id ſuſtineas, eiq;, qui te ad præſtationem hanc compellit, contraq; libertatem tuam facere videtur, obloquare, ac refractarium te præſta; potius adde miliare unum, & cum per unum miliare ſolummodo deberes deducere, duc eum etiam per alterum. Aliter nonnihil Grotius & Beza, qui ad angarias Perſarum referunt. Beza ita habet: *Perſarum curſoribus (ſicut etiam hodie Turcarum) fas erat cujusvis equos vel naves, aut ipſos etiam homines rapere ad curſum. Unde factum, ut angariare accipiatur pro adigere ad currendum, vel ad ferendum aliquid, ſicut infra c. 27, 32. refertur de Cyrenæo illo, quem adegerunt Iudæi ad bajulandam crucem. Proponitur ergo à Chriſto ſervitutis genus penè intolerabile, quod peculiari etiam vocabulo declaran-*

uu. 2 *dum*

dum fuit. Hæc Beza, unde colligas, putaſſe, vocem eam apud Judæos natam occaſione Perſicæ conſvetudinis. Quæ quomodo Judæis nota fuerit, declarat amplius Grotius ad iſta verba: *Hebræi, ait, ex quo Perſarum potentia Orientem invaſerat, coacti fuerant inter cætera ejus ſervitij incommoda etiam onus angariæ ferre, cujus immunitas ipſis à Demetrio conceſſa eſt, ut apud Ioſephum videre eſt Orig. XIII. Inde factum, ut rei vehementer exoſæ nomen etiam ad privatas vexationes producerent, ut apparet infra 27, 32. & ex multis Hebræorum Scripturæ interpretum locis. Atq; in eum ſenſum vocem hanc Chriſtus uſurpat.* Equidem pugnare nolo adverſus ea, quæ docte proferuntur. Quia tamen nominatim mentio fit itineris unius milliaris, magis puto reſpexiſſe ad onus novum ab Auguſto impoſitum, de quo ſupra dixi: cum præſertim diu ante omiſerint Perſis tale miniſterium præſtare. Nec repugnat locus c. 27. 32. imo firmat potius, cum in eo de geſtanda ſarcina agatur. Nam Perſarum conſvetudo non ad ſarcinas ſpectabat, ſed litteras & nuntios, contra quam receptum fuit à Romanis. Qua de re qui volet, conſulat Briſſonium de Regno Perſico, abunde iſta explicantem. Jam ut *angariari* dicebantur, qvum ad onus hoc compellebantur, ita *angari,* qui præſtabant, Græcis Ἄγγαροι. Hoc eſt, quod voluit Heſychius, cum ait: Ἄγγαρος, ἐργάτης, ὑπηρέτης, ἀχθοφόρος. ἡ λέξις δὲ Περσική. Σημαίνει δὲ καὶ τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματηφόρους. *Angarus, operarius, miniſter, bajulus. Vox eſt Perſica. Significat vero & tabellarios regios.* Pro ἄγγαρος, ſunt, qui ἄγαρος ſubſtituendum cenſent. Me invito, quando ἄγαρος vox Perſica non eſt. Heſychius oſtendit vocem angari duplici uſurpari ratione, nam vel bajulum ſignificare, atque eum, quem curſus publici mancipem appellant, conſvetudine à Romanis introducta. Vel ſignificare tabellarium regium, Perſica conſvetudine, unde vox hæc apud gentes alias invaluit. Atq; iſta quidem de angaria publica. Num privatim etiam angarias habuerint, vel uſurparint, diſcere hucusq; ex ſcriptoribus antiquis nequij. Quia tamen vox jam inde ab initio, ipſisq; Perſis ejus auctoribus publicum quid denotavit, ſuſpicor, tametſi uſurpata fuerint vehicula, rhedarum tamen potius aut plauſtrorum, quam angariarum vocabulo veniſſe.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXX.

De Rheda.

Rheda Gallorum. Iſidorus notatur. Rijden proprie de equitantibus. Rheda ſæpe generalius vehiculum, ſæpe ſpecialius, quod differt à ciſio, petorito, & aliis. Caſaubonus rejicitur. Carpenta rhedarum. Rheda & vehiculum ſic ſpecialiter dictum, idem. Ῥήδια. *Heſychius corrigitur. Xiphilinus aliter, ac à Caſaubono factum, explicatur. Habuit rotas quatuor. Corraſius notatur.* Ἠρδιον. *Suidas exponitur & emendatur. Mulæ ad rhedam. Scaligeri emendatio Varronis probata ad rhedas equi. Numerus eorum alius & alius pro diverſitate temporis. Quadrigæ. Flagella. Codex Theodoſianus explicatur contra Gothofredum & corrigitur. Rheda cum equis triginta. Rhedæ num ſint dictæ flagella. Iumenta habebant juncta longa ſerie. Sulp. Severus emendatur & exponitur. Evadere. Duo & Duo. Vſus in itinere. Pertinet ad viros feminasq;. Dignitate cedit eſſedæ. Rheda meritoria. Svetonius exponitur. Rheda ad onera. Rheda in ſupellectili numeratur. Paulus ICtus exponitur. Rhedæ tectæ linteis. Rheda curſualis, & tabellariorum.* Προπομπαί. διπλώματα σεσημασμένα. *Curſus fiſcalis. Rheda fiſcalis. In hac etiam alij, quam tabellarij. Aurum in rheda transvectum, ſed pondere minore, quam res aliæ, & quare. Gothofredi ſententia examinata.*

RHeda, vel, ut alij malunt ſine ſpiritu, *reda* vocabulum eſt apud Gallos ortum. Fabius lib. I. c. 5. *Plurima Gallica valuerunt, ut rheda ac petoritum: quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur.* Cum ergo Gallicum ſit vocabulum, perperam à Latino *rota* derivatus, quod eſt factum Iſidoro lib. XX. c. 12. *Has*, ait, i.e. redas, *antiqui retas dicebant, propter quod haberent rotas.* Putat rhedas ab antiquis dictas *retas*. Retas vero ſic vocatas permutatione litteræ à rotis. Verum *retas* pro vehiculis non puto apud veteres occurrere. Ac ſi occurreret, videndum eſſet, an non ipſum quoq; Gallicum deberet haberi. Nam derivatio à *rota* eſt inanis, cum rota ſit commune quid in prope omnibus vehiculis. Bochardus vocem *rheda* ſuo more putat ortam in Oriente, atq; à Chaldæo *rheda* deducit, cujus plurale *rhiduuath* occurrat in Jonathanis & Hieroſo-

Digitized by Google

roſolymitana paraphraſi. Nec fortaſſis malè, ſi primã ejus attendamus ſcaturiginem: Nam alias qvis dubitet à Gallis ortam vocem, eſſe Gallicæ originis? Ideò & Voſſius in Etymolog. *Germanis ac Belgis* (qvorum lingva olim eadem ac Gallorum fuit) *hodieque* Reden *aut* Ryden *eſt equo aut curru vehi. Igitur, inde rheda quin ſit, dubium non eſt.* Convenit & Grotius in Annotationibus ad cap. 18. Apocalypſ. àq; iſto Ryden derivat. Verum Ryden ſive Reiten propriè fit eqvis, non vehiculis, tametſi Belgæ etiam de vehiculis uſurpent. Et eſt Reiten idem atq; Reiſen/ qvia veteres pronunciabant Reitſen/ ſicuti à Dats factum Dat Belgarum, & Das Germanorum: à Watſer/Water Belgarum, & Waſſer Germanorum. Inde Reiſige ſæpiſſimè apud veteres pro eqvitibus. Porro, Reiſen eſt à Roß/id eſt, eqvo, atq; ideò & Reiten inde erit, *equitare*qve ſignabit. Et qvoniam τὸ Reiten eqvos reſpicit, ignoro, an ad currus aut vehicula rectè poſſit trahi. Nec tamen invenio, qvo referre poſſim ejus ortum, cum vehiculorum omnium vocabula, qvibus hodie utuntur Galli viciniq; populi, nimium abludant. Apud Britannos *Rhediad* in uſu eſt, pro curſu, & Rheden pro currere, uti docet Cambdenus lib. I. Britann. & originis communis facit cum *rheda* vehiculo. Sed & apud Gallos *Rhodanus* eſt fluvius, haud dubie à currendo dictus, unde & Germani ſuum Rhein derivavere. Nam eſt Rhein à Rennen ſive Rinnen/id eſt, *currere,* qvia præcipiti fluit curſu. Rennen verò convenit cum Græco ῥέω, ſimilis ſignificationis, à qvo contracto ῥῶ non abludit *Rhone,* ſicuti pronunciare vocem *Rhodani* conſveverunt. Qvod ſi qvis & rhedam ſimili dictam ratione crederet, me adverſum ſibi neutiqvam haberet, cum ſit rheda vehiculum curſui deſtinatum, uti ex ſeqventibus liqvebit. Eſt autem rheda interdum qvalecunq; vehiculum, unde Gloſſæ: *Rhedis,* ὀχήμασιν. Interdum certum & peculiare, differens ab aliis, ut ciſio, ſicut conſtat ex Philippica II. Ciceronis; Petorito, de qvo docet Auſonius ep. 8. atq; aliis. Itaq; non probo, qvod habet Caſaubonus ad Svetonii Julium, cap. 58. de rheda verba faciens: *Quemadmodum hoc genus vehiculi à rotarum numero* τετράκυκλον *nomen invenit, ſic apud vetuſtiſſimos AEoles ab eodem numero* πίσυρον *dictum.* Πίσυρον eſt *petoritum,*

tum, à qvo Auſonius non ſemel rhedam diſtingvit. Sed nec πέτόριτον vel *petoritum* Æolicum eſt vocabulum. Nunqvam ſanè petoritum vel πέτόριτον dicuntur Æoles vocaſſe aliqvod vehiculum, ſed Galli. Qvi tametſi putentur aliqvibus hanc vocem derivaſſe ab Æolico πίτορες, non tamen ſeqvitur & vehiculum fuiſſe apud Æolas, qvod petoritum vel πετόριτον vocarunt. Qvare manet, teſte locupletiſſimo Auſonio, qvippe qvi & ipſe Gallus fuit, ac iccirco Gallica vehicula noſſe debuit, aliud *petorritum*, & aliud *rheda*, de qva loqvimur. Hæc rheda ſic ab aliis diverſa qvandoqve etiam *carpentum* vocabatur. Ideò, qvod Juvenali Sat. VIII. eſt carpentum, veteri ejus Scholiaſti eſt rheda. Et in Codice Theodoſiano hac de cauſſa ſunt *carpenta rhedarum*, ſicut alibi jam dixi. Appellantur aliqvando & *vehicula* ſpecialiori notione. Qvod colligitur ex l.17. Cod. Theod. de Curſu publico, ubi dicitur: *Vehiculis nihil ultra mille librarum menſuram patiemur imponi.* Nec enim hæc verba trahi poſſunt ad vehicula cujusvis generis, ſed nominatim ea, qvæ dicuntur rhedæ, ut ex lege alia, videlicet trigeſima ejusdem tituli, ubi rhedis onus hoc tribuitur, conſtare poteſt, & nos in ſeqventibus docebimus. Eadem eſt cauſſa, cur, qvæ in l.18. e.t. vocantur prius *vehicula*, mox dicantur *carpenta*, & intelligantur *rhedæ*, qvod & Gothofredus obſervavit. Græci rhedas appellarunt ῥήδια imitatione vocis barbaræ, ut puto. Heſychius: Ῥηδίων, καρύχων, ῥαιδίων. Ita editi, etiam nuperrimè. Sed in poſtrema voce ſcribendum ῥαιδίων. Suidas: Ῥαιδίων, ἁρμάτων; Item ante: Ῥαίδιον, τὸ φορεῖον, ἢ τὸ ἅρμα. Nempe duplici ratione pingebant, per η, & per αι, uti fit in barbaris ejusmodi. Imò reperitur & per ι apud eundem Heſychium. Ita namq; habet: Ῥιδίων, ἁρμάτων. Qvod ſi ſua lingva uterentur, vel ὀχήματα, & ἅρματα generali voce, vel τετρακύκλους appellaſſe, Caſaubonus cenſet ad Svetonii Jul. cap. 58. *Rheda quatuor rotas habebat, ut ciſium duas, auctore Iſidoro. Propterea Græci in rebus Romanis* τετράκυκλον *appellant. Xiphilinus in Adriano:* Οὐδ᾽ ἔστιν ὁπότε οὔτε ὀχήματος τότε γε, οὔτε τετρακύκλου ἐπέβη. *Nunquam, inquit, in illo itinere nec currum nec rhedam conſcendit.* Sed ignoro, an hoc verum ſit. Nam non rheda ſola rotas habuit qvatuor; Et de τετρακύκλῳ alibi eſt obſervatum, qvod uſurparint de ἀπήνῃ etiam, & aliis

aliis vehiculis. Qvare mallem τετρακύκλῳ vocem explicare de majori vehiculo, qvocunq; deniqve, præſertim tali, qvali & ſarcinæ portari, & homines recumbere ſolebant, ut ſunt harmamaxæ vel carpenta, atq; locum ita reddere: *Nunquam in illo itinere nec curru neque laxiore vehiculo eſt uſus.* Metaphraſtes Cæſaris φορεῖα reddidit. Nam ubi lib. I. B.G. cap. 51. Cæſar ita ſcribit, *omnemque aciem ſuam rhedis & carris circumdederunt,* id is vertit iſto modo: πᾶσάν τε τὴν σφῶν τάξιν φορείοις τε καὶ ἅρμασι περιέστησαν. Scilicet & hoc eſt generale, ac de qvolibet vehiculo uſurpari poteſt. Rhedæ ſpecies cognoſcitur nonnihil ex iis, qvæ jam dicta ſunt: Nam apparet, vehiculum fuiſſe cum rotis, numero qvatuor. Iſidorus clarè: *Rheda genus vehiculi quatuor rotarum.* Atq; ob hanc cauſſam in l. 8. Cod. Theodoſ. de Curſu publico opponitur birotæ: *Statuimus rhedæ mille pondo tantum ſuperponi, birotæ ducenta.* Si rheda non fuit birota, qvadrirota fuerit, neceſſe eſt, cum vehiculum unius rotæ plures libras, qvam duarum, portare neqviverit. Errat ergo Corraſius, qvando ei duas tantum rotas aſſignat lib. III. Miſcell. cap. 20. ubi ait: *Rheda leviculus currus eſt duarum rotarum, quo utebantur paſſim omnes, etiam abjectiſſimi.* Cuncta hæc ſunt commentitia, qvod abunde ex ſeqventibus liqvebit. Tectum an habuerit, ignoro, vix opinor tamen, qvia ferè inter oneraria vehicula. Et apud Martialem lib. V. epigr. de Baſſo conſpici poſſunt, qvæ in rheda feruntur. Nam qvod habet Suidas, de aliis, non propriè ſic dictis, vehiculis accipiendum eſt. Verba ejus: Ἥρδιον, περιφανὲς ἅρμα, σκεπαστόν. *Erdium, illuſtre vehiculum, tectum.* Hic ἥρδιον nil aliud, qvam ῥέδιον, per transmutationem factum, id eſt, rheda. Sed aliud genus intelligitur, ut carpentum, vel carucha, ſicut ſupra qvoq; rheda vertebatur. Niſi plane volumus apud Suidam emendare ἅρμα ἀσκέπαστον, ut ſit ſententia, *Erdium, perſpicuum vehiculum, non tectum.* Qvod puto eſſe veriſſimum. Animalia ei adjuncta mulæ fuerunt. Docet Dialog. I. Sulpitii Severi, ubi cum virtute B. Martini factum oſtendiſſet, qvod jumenta in rheda fiſcali neqvirent progredi, ſubdit: *Conſurgunt deinde omnes pariter in verbera. Conſumit Gallicas mularum pœna maſtigias.* Atq; ita l. 8. Cod. Theod. de Curſu publico: *Octo mulæ jungantur ad rhedam.*

Digitized by Google

dam. Nec fortaſſis aliter legendum apud Varronem lib.III. de R.R.: ubi ſic habetur: *Celerius voluntate Hortenſii ex equili educeres rhedarias, ut tibi haberes, mulas.* Scaliger profectò ita edidit, cum veteres haberent *rhedarios mulos,* ſicut annotavit ipſe, ac ex libris, qvos ſecutus Calepinus eſt, & Auctor Fori, qvod vocatur Romani, colligitur. Nam & in emendatiſſima editione Comeliniana Varronis locus ita editur, ut dixi. Pro mulabus tamen adhibebant qvoqve eqvos. Cicero lib.VI. ep.I. ad Atticum: *Hic Vedius mihi obviam cum duobus eſſedis, & rheda equis juncta.* Qvibus verbis interim colligitur, cum nominatim eqvos memoret in rheda, id fuiſſe non ita freqvens, ſicut alterum. Qvanqvam eqvos memoret in rheda etiam Auſonius, cujus verba in ſeqventibus ponemus. Numerus ejusmodi animalium in rhedis privatorum ſine dubio fuit arbitrarius. At in curſu publico modò habuerunt octo, modò decem, pro diverſitate anni: Pauciores tempore æſtivo, plures hybernali. Conſtantinus ad Taurinum l.8. Cod. Theod. de Curſu publico: *Octo mulæ jungantur ad redam æſtivo videlicet tempore, hyemali decem.* Nempe hybernali tempore difficilius trahuntur vehicula propter frigus, qvo conſpiſſatur axungia, & congelatum lutum nivesve, qvibus rotæ impediuntur. Itaq; tali tempore animalia reqviruntur plura. Neq; de mulabus magis arbitror hoc verum, qvam de eqvis. Legimus ſanè pro vehiculo rhedarum lib.VI. Cod. Theod. de Curioſis *quadrigas* & *flagella* iſtis verbis: *Singulos ſolidos per ſingulas radas (id eſt, quas quadrigas vel flagella appellant) percipiatis.* Verum iſta mihi valde ſuſpecta eſt interpretatio. Gothofredus eqvidem exiſtimat hinc rectè colligi, rhedas ſi adjunctos habuerunt eqvos, non habuiſſe, niſi qvatuor. Verba ejus ſunt cum alibi, tum in Paratitlo ad lib. VIII. de Curſu publico Cod. Theod. *Reda verò à quatuor equis trahebatur: unde & Redæ explicantur Quadrigæ vel Flagella l.3. ſup. de Curioſis: vel ab octo aut decem mulibus,* (ſcribendum eſt, mulabus) *l. 8.* Sed non video, ſi minimum adjunctas habuere mulas octo, qvomodo ſufficere ipſis potuerint eqvi qvatuor. Non ſunt eqvi duplo robuſtiores mulabus, imò robur mularum ſuperat interdum etiam eqvorum, qvod nos ipſi vidimus.

Digitized by Google

Deinde qui quadrigæ dici rhedæ potuerint, quarum ratio à quadrigis prorſus differebat? Quadrigæ collocatos equos habuere fronte æquali, non ſic rhedæ, uti mox conſtabit. Ad poſtremum nominantur equi in rhedis non quatuor ſolummodo, ſed triginta. Locus eſt notabilis apud Auſonium ep. VII. in qua, cum à Theone miſſa ſibi dicere deberet oſtrea triginta, accepiſſe ait ſeſe,

-- *Quot habet junctos Vaſatica reda caballos.*

Vocat redam Vaſaticam, à Vaſatibus, Aquitaniæ ſeu Galliæ Comatæ populis, apud quos in uſu maxime fuiſſe hoc vehiculum hinc diſcimus, ac ideirco recte Gallicum putari intelligimus. Hanc redam Vaſaticam teſtatur vulgo adjunctam habuiſſe caballos ſive equos triginta. Vulgo, inquam, namque alias ex verſu illo nequiviſſet colligi, quot accepiſſe oſtrea ſeſe diceret. Jam ſi vulgo triginta, qui dici potuerunt *quadrigæ*? Neq; de flagellis magis conſentire poſſum. Gothofredus equidem ſic explicat: *Flagella cur ſingulæ rhedæ ſeu quadrigæ dictæ fuerint, proprio tum & in manſionibus procul dubio curſus publici uſurpato vocabulo, proclive dictu, quod uno flagello vel auriga regeretur, quæ deniq, uno flagello & auriga contenta eſt.* At contrarium nos docent monumenta vetera, & aurigas plures flagellaq; monſtrant uſurpata etiam ad rhedas ſingulas. Sulpitius Severus loco antea laudato: *Interea illi regreſſi ad rhedam ſuam, furore ſatiato, agi, quo ire cœperunt, jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia ſolo fixa, ac ſi ænea ſigna, riguiſſent, tollentibus altius vocem magiſtris, flagris hinc atq, inde reſonantibus nihil penitus movebantur.* Habes ecce hic rhedam non niſi unicam, & tamen ad eam magiſtros, id eſt aurigas, atq; flagra in plurali. Quare non eſt dubium, quin ſit falſum, quod pro flagelli explicatione affertur. Et qui omnino potuerint tot animalia flagello uno, unove auriga gubernari? Nam ut demus equos tantum habuiſſe quatuor, quod tamen falſum eſt, mulas tamen habuere octo vel decem. Nec eſt veriſimile, propter equos accepiſſe nomen flagellorum, cum id genus minus frequens fuerit in rhedis. Quare ſicut dixi mihi valde ſuſpecta illa eſt interpretatio, nec à legumlatore, verum Gloſſatore nata videtur. Cum præſertim alibi occurrat nihil, quod firmare

ipſam

Digitized by Google

ipſam queat. Animalia quo pacto juncta fuerint, jam dixi, non nimirum eo, quo quadrigæ vel id genus, verum bina atq; bina longa ſerie. Docetq; manifeſte locus Sulpitij, ubi ſic habetur paulo ante ea, quæ ſuperius ſunt allata: *Ubi Martinum in veſte hiſpida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paululum in partem alteram evaſerunt. Deinde funibus implicatus, protentos illos, quibus, ut ſæpe vidiſtis, miſera illa animalia conglobantur, ordines miſcuerunt.* Ita lego iſta. Vulgo habent, *paululum in partem alteram hæſerunt*, quod non intelligitur. Ecquid enim eſt, *hærere in partem aliquam?* Qui hæret, eodem manet loco; at hic agitur de jumentis terrore fugientibus à conſpectu Martini, quod vere eſt *evadere*, hoc eſt alíorſum, & in latus à via cepta declinare. Dicit autem animalium eorum ordines fuiſſe *protentos*, quo id manifeſte oſtenditur, quod dixi. Videlicet non æqua fronte, verum longa ſerie àmbulaſſe. Fuit Porro illa ſeries non ſingulorum, ſed duorum, quod colligitur ex eo, quia nominat *contigua de latere* Martini aliqua, quæ intelligi non poſſunt, niſi comparatione quadam cum non contiguis, qualia erunt juncta ſingulis à parte altera. Habuerunt ergo juncta animalia, ut dixi. Uſus fuit vel privatus, vel publicus: uterq; pertinebat vel ad onera, vel ad itinera. De itineribus privatorum in rhedis diſcimus ex Or. Tullij pro Milone, ubi ait: *Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat: ſine uxore, quod nunquam fere: cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda.* Quibus verbis ſimul intelligimus, fuiſſe hoc vehiculum non viris modo uſitatum, ſed & mulieribus. De viris firmat idem Philippica II, ubi ait: *Vehebatur in eſſedo tribunus plebis, ſequebatur rheda cum lenonibus.* Ubi rheda velut minus dignum affertur vehiculum, in comparatione cum eſſeda, quando hoc tribuno, illud lenonibus aſſignatur. Habuerunt autem ideo, quia crebro genere hoc utebantur, non privatim modo ſuas, ſed & publice locandas aliis, qui vellent conducere, quas propterea vocarunt *meritorias*. Sueton. Jul. c. 57. *Longiſſimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus meritoria rheda, centena paſ-*

ſuum millia in ſingulos dies. Rheda *meritoria* hic dicitur eodem modo, ſicut *meritorium* cœnaculum in Vitellio c. 7. quod ſub pretio certo elocatur aliis. Verba Svetonij: *Satis conſtat exituro viaticum defuiſſe, tanta egeſtate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem ablocaret*. Sententia hæc eſt; elocaſſe domum ſuam ſub precio bene magno, quod ut conſequeretur, alibi conduxiſſe levi precio cœnaculum, in quod uxorem liberosq; conjiceret. Viri docti videntur accepiſſe de cœnaculis in ea ipſa domo, quod eſt falſum. Clare namq; dicit, *ablocaſſe domum*, ſine partis alicujus exceptione. Quare id cœnaculum fuit non in domo Vitellij, qui hactenus ſuæ domus partem nullam ſolitus eſt elocare, verum alibi, ubi quis hoc facere conſveverat, unde quoq; *meritorium* id cœnaculum hic appellatur. Sicut ergo meritorium cœnaculum, pariter & rheda meritoria eſt dicta. Nec ſunt alia *meritoria vehicula* apud dictum Svetonium in Calig. c. 39. nam *vehicula* ſpecialiori notione aliquando nominari genus hoc, jam in ſuperioribus oſtendi. *Quicquid*, ait, *inſtrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetijt, comprehenſis ad deportandum meritoriis vehiculis*. Deportari hæc in Gallias curavit. Unde colligas, frequentes per regiones viasq; publicas extitiſſe, qui hoc genere quæſtum facerent, aliisq; rhedas tales elocarent. Arguitq; idem Cęſaris exemplum, qui celeritate iſta iter facere haud potuiſſet, niſi habuiſſet ubiq; paratos rhedarum ejuſcemodi elocatores. Diſcimus autem porro ex his verbis Svetonij, nõ vehendis hominibus ſolummodo, verum etiam oneribus adhibitas, huncq; alterum eſſe uſum rhedarum. Quem confirmat quoq; Juvenalis III. Sat. ubi ait de Umbricio.

Sed dum tota domus rheda componitur una
Subſtitit ad veteres arcus, madidamq; Capenam.

Monſtrat enim, omnes facultates ſuas, omnemq; ſupellectilem uni rhedæ impoſitam habuiſſe. Docet eadem & Martialis quando Baſſum ſcribit ea vexiſſe omnis generis holera ad urbem. Verſus extãt lib. V. epigr. de Baſſo. — *Plena Baſſus ibat in rheda*
Omnes beati copias trahens ruris.

Illic:

Digitized by Google

Illic videres frutice mobili caules,
Et utrumq; porrum, ſeſſilesq; lactucas,
Pigroq; ventri non inutiles betas.
Illic coronam pinguibus gravem turdis,
Leporemq; læſum Gallici canis dente,
Nondumq; victa lacteum faba porcum.

Jam quoniam tam varius multiplexq; uſus fuit rhedarum, icciro & in ſupellectili numerabantur. Paulus l. 4. ff. de Supell. leg. *Rhedæ & ſedularia ſupellectili annumerari ſolent.* Sed quid eſt, quod idem lege ſubſequenti negat eſſe in ſupellectili, ſed inſtrumento potius viatorio tapetes, quibus vehicula inſternuntur? Verba legis: *De tapetis autem vel linteis, quibus inſternuntur vehicula, dubitari poteſt, an ſint in ſupellectili. Sed dicendum eſt, potius inſtrumenti viatorij ea eſſe, ſicut pelles, quibus involvuntur veſtimenta.* Scilicet cum imminerent pluviæ tapetibus ejusmodi, aut linteis craſſioribus inſternere vehicula, id eſt rhedas ſolebant. Ita hodieq; fieri videmus per Germaniam in rhedis, quibus vel peregrinantes utuntur, vel mercatorum ſarcinas deportant. Linteum craſſioris fili ſuperne injiciunt, probeq; intenſum firmant ad latera, ut vis pluviæ coërceatur. Rhedis itinera fiebant publice quoque, præſertim celeriora. Hinc in curſu publico crebra mentio rhedarum, ſicuti ex Codice utroq; liquet, ipſaq; rheda *curſualis* dicta l. 9. C. Theod. de legatis. Utebantur vero tali genere ab initio ij, qui perferre literas ad Imperatorem ex provinciis deberent, eratque primum hoc inſtitutum ab Auguſto. Svetonius in vita ejus c. 49. *Quo celerius ac ſub manum annunciari cognoſciq; poſſet, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula diſpoſuit.* Subdit poſtea rationem, cur vehicula: *Commodius id viſum eſt, ut qui à loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, ſi quid res exigeret, poſſent.* Antea cum diſpoſiti eſſent curſores, alteri alter ſolas debet litteras porro ferendas, ſic per curſores multos tandem perveniebant ad Auguſtum. At diſpoſitis vehiculis ille ipſe, qui primus litteras acceperat, pervenire

ad Auguſtum poterat, & coram ſermone quoq; proferre, quæ ſcire Auguſtus volebat. Inſtituerat vero Auguſtus hæc vehicula præberi à privatis, quos ad id compellerent Magiſtratus municipales. Plutarchus in Galba: *Nymphidius non mediocriter indoluit, cum ſervi publici à Conſulibus deſtinati eſſent, qui Senatusconſulta ad Imperatorem ferrent, quibus ipſis diplomata, quæ dicuntur, dari ſolent, ut iis ſtatim agnitis Civitatum Magiſtratus tabellariorum curſum accelerent in commutatione vehiculorum datis deductoribus.* Vides apertè, Magiſtratibus hoc fuiſſe injunctum, ut darent deductores. προπομπὰς τῶν γραμματηφόρων, ipſe vocat, & intelligit municipes, qvi vehicula præbere cogebantur. Hos ait datos à Magiſtratibus interventu diplomatis. Pancirollus id exponit codicillos charta duplicata, in Comm. ad Not. Imp. Verum rectius Budæus theſſaram fuiſſe ait, aut chartam ſigno Principis firmatam. Idcirco enim hic, cum Princeps eſſet nullus, ſignum imprimitur Senatus, unde vocantur διπλώματα σεσημασμένα: Et Nymphidius fert ægrè, qvod non ſuo ſigno obſignaſſent, ut qvi Præfectus Prætorio vicem velut Principis gerebat. Οὐ μετρίως, ait, ἠγανάκτησεν, ὅτι μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀνέπεμψαν. Nempe res ſe ita habebat: Non obtinebat qvilibet vehicula ejusmodi, qvi vellet; Verum exhibere ſignum aliqvod debebat, ex qvo conſtaret, eſſe ipſum de hoc genere, cui vehicula præſtanda. Id ſignum erat, qvod *diploma* vocatur à Plutarcho, munitum ſigillo Imperatoris, vel, abſente illo, ejus, qvi proximam ab eo tenebat poteſtatem. De hujusmodi diplomate agit Plinius lib. X. ep. 14. *Rex Sauromates ſcripſit mihi, eſſe quædam, quæ deberes quam maturiſſimè ſcire: Qua ex cauſſa feſtinationem tabellarii, quem ad te cum epiſtolis miſit, diplomate adjuvi.* Pertinet hic diploma ad impetrandas rhedas curſuales feſtinanti ad Trajanum tabellario ab iis, qvi præſtare tenebantur. Qvando viſo hoc diplomate Magiſtratus exhibere vehicula & rhedas curſuales cogebatur. Ac hoc qvidem factum usq; ad Hadrianum, de qvo Spartianus: *Statim curſum fiſcalem inſtituit, ne Magiſtratus hoc onere gravaretur.* Hic curſus, cum ante per Magiſtratus juvandus eſſet à privatis, fit fiſcalis, præbito ex fiſco ſumptu, qvi ad eum fuit neceſſarius.

us. Nam *fiſcalis curſus*, ſicut *res fiſcalis*, qvæ non pertinet ad alios, ſed fiſcum, hoc eſt, Principem, l.9. ff. ne qvid in l.p. Pertinebat enim ad fiſcum, cum qvia ſpecies fiſcales & id genus ad Principem ſpectantia deferebat, tum qvia ex fiſco debebat impendi, qvod in uſum ejus erat erogandum. Atq; poſt id tempus vehicula ipſa, nominatimq; *rhedæ* dictæ ſunt *fiſcales*. Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. *Per aggerem publicum plena militantibus viris fiſcalis reda veniebat.* Pertinebant autem poſtea non ad tabellarios ſolum rhedæ, ſed & alios. Qvomodo videmus ex hoc ipſo Sulpitii loco, vectos ea qvadam milites. Alibi, & qvi mittuntur à provincialibus ad negotia qvædam apud Principem expediunda, iis utendi poteſtatem habent. Sic in l.9. Cod. Theod. de Legatis: *Si integra diœceſis unum vel duos elegerit, quibus deſideria cuncta committat, redæ curſualis unius hisdem tribuatur evectio.* Neq; dubium, qvin ad Magiſtratus qvoqve, cæterosq; omnes, qvi habebant jus utendi curſus publici, ſpectarint. Qvo in curſu tamen non homines ſolummodo, verum onera qvoq; ſarcinæq; rhedis portabantur, qvæ ad fiſcum pertinebant. L.48. Cod. Theod. de Curſu publico: *Lineæ vel amictoria, quibus hactenus onerari redæ ſolebant, nec ulterius redis, ſed angariis vel navibus dirigantur. Reliquæ verò delicatæ veſtes, ſed & linteamen amictorium, noſtrorum uſibus neceſſarium, redis, ſed mille librarum ponderatione, mittantur.* Vides onera in rhedis, præſertim lineas, amictoria, & veſtes delicatas. Nec hæc ſolum iis portabantur, verum aurum qvoq; & argentum largitionum. Eadem lex à principio: *Si aurum ſacrarum largitionum vel argentum ad comitatum noſtrum deſtinatur, una reda quingentis auri libris, mille verò argenti, ſi verò privatarum, auri trecentis, quingentis verò argenti libris oneratur.* Ubi nota, non eodem pondere aurum, qvo argentum, neq; hoc, qvo veſtes imponi conſveviſſe: Veſtium onus ſolenne fuiſſe mille librarum. De hoc onere librarum mille ſæpe docent leges veteres. L.8. Cod. Theod. de Curſu publico: *Statuimus, redæ mille pondo tantummodo ſuperponi.* L.28. d.t. *Quod jam Gallis prodeſt, ad Illyricum etiam Italiaque regiones convenit redundare, ut non amplius reda, quam mille pondo, ſubnectet.* L.30. e.t. *Perſpicuè ſanxeramus,*

mus, ut in carpentis redarum menſuram ſubditam nullus excederet, & nemo amplius reda, quam mille pondo, auderet imponere. Hæ leges omnes ſunt intelligendæ non de onere rerum qvarumlibet, ſed earum modò, qvæ nec aurum ſunt, nec argentum. Nam hæ duæ ſpecies minore pondere imponebantur, præſertim, ſi eſſent largitionum privatarum. Cauſſam Gothofredus ſeſe ait ignorare, niſi fuerit in magnitudine rhedarum. *Cur,* ait, *ſpecies fiſcales in auro & argento diſtingvantur à veſtibus, cur aurum ipſum ab argento, cur ſacræ largitiones à privatis, mihi non liquet: Niſi quod neceſſe eſt redas alias aliis majores fuiſſe, nempe redas veſtiarias longè majores, ut & argentarias, quam aurarias: Item, ſacrarum largitionum redas, majores, quam privatianas. Et ſic in triplici diſcrimine, ſi pondus ſpectes, fuere redæ, 1. mille librarum, puta communes, itemque argentariæ ſacræ & veſtiariæ. 2. Quingentarum, aurariæ ſacræ & argentariæ privatæ. 3. Trecentarum, aurariæ privatæ.* Sed hic nondum dubium ſublatum: Qværas enim, cur majores hæ, illæ minores fuerint? Adde, qvod ne conſtet qvidem ſatis de hac magnitudinis diverſitate, & producta l. 30. ſtatuere diverſum videatur. Qvare neſcio, annon cauſſa fuerit in arcis, qvibus iſtæ ſpecies transferebantur. Arcis enim, aurum præſertim & argentum, transferri conſveviſſe, poteſt colligi ex iis, qvæ de Suſceptoribus in ſæpe dicto Codice leguntur. At illæ arcæ absq; dubio diligenter erant clauſæ ferramentis ſerisqve, qvantoq; res unaqvæq; pretioſior, tanto diligentius ſolita cuſtodiri. Qvantum ergo accedebat ponderis in arca, tantum detrahi neceſſe fuit in materia. Lintea & veſtes vel omnino nullis, vel certè non ex gravi ferro confectis, opus habebant arcis. Itaq; in iis relictum pondus mille librarum. Aliter comparatum fuit cum auro & argento, ſpeciebus pretioſiſſimis. Huc fortaſſis accedebant rhedæ ipſæ, ferro firmatæ, an & clauſæ tabulis, ne aurum argentumqve ita ſubmoveri poſſet facilè. Qvæ omnia efficiebant, ut ne tanto pondere imponi poſſet aurum argentumve, qvam res aliæ.

Cap.

Cap. XXXI.

De Sarraco.

Sarracum. Serracum. Sarraca. Gallicum vehiculum. Soracum & ſarracum differunt. Ornamenta ejus. Σκέυη. *De genere plauſtrorum fuit. Cum rotis quatuor. Geſtabat onera, tigna, oleum, vinum, homines. Fabius exponitur contra Turnebum. In ſarraco & plauſtro homines tantum viliores & ruſtici. Mortui elati ſarracis. Pertinebant etiam ad ſarcinas militares.*

SArraci nomen non eodem modo ſcriptum reperitur apud veteres. Apud Ciceronem ita extat, uti dixi. Fabius lib. VIII. c. 3. *An cum dicit in Piſonem Cicero: Cum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur.* Meminit & Curius Fortunatianus III. Rhetor. *Sunt quædam verba, quæ quamvis obſoleta ſint, illis melius expeditur oratio, ut M. Tullius & ſarracum & ficem & ſcalas dicere non turpe duxit.* Atq; ita legas alibi. At apud Sidonium lib. IV. ep. 18. *ſerracum* eſt. Ita namq; habent editi, conſenſu quodam: *Nullæ graves ſarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla ſerraca, nulla eſſeda ſubvehendis oneribus attrahebantur.* Quin & genus quidam mutant, quodq; vulgo neutraliter, id feminine efferunt. Inde habes in Gloſſario Philoxeni. *Sarraca,* ἅμαξα. & Gloſſis Mſ. Savaronis. Ἅμαξα, *ſarraca, ſarracum.* Unde nomen ſuum traxerit ſarracum, liquido haud dixerim. Meurſius à Græco σωρακὸς derivat. Idem probat Voſſius in Etymologico his verbis: Σωρακὸς, *unde ſaracum factum literulæ mutatione, venit à* σωρὸς. Sic edendum fuerat, nec diſtinctio ponenda poſt *factum.* Iſtoc enim vult, *ſaracum* factum à σωρακὸς mutatione litteræ ω, in *à* Latinorum. Verum obſtat huic ſententiæ, quod quoties vehiculum ſignificat, *r* litteram habeat geminatam. Deinde inter peregrina numeratur à Siſenna, & conjungitur cum carris. Verba ejus lib. IV. *Conſtruunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* Ad poſtremum Hieronymo expreſſis verbis Gallicum eſt vehiculum in Comment. ad c. ult. Eſaiæ, ubi agit de opinione Judæorũ circa ſtatum ſæculi, quo venturus atq; regnaturus ſit Meſſi..s: *Reducentur filij Iſrael, nequaquam aſſumptis aliis, ſarraco Gallico, covinisq; Belgicis,*

& equis Cappadociæ atq; Hiſpaniæ. Atq; hæc fortaſſis cauſſa eſt, cur Alanis à Marcellino tribuantur. Jam ſi Gallicum barbaricumve fuit vehiculum, qui poteſt nomen ejus derivari à Græco? Græcum equidem eſt σωρακὸς, ſed ab eo non *ſarracum* ſed *ſoracum*. Multum autem iſta differunt. Salmaſius rectiſſime ad vitam Antonini; *Corrigendus error eſt eruditorum hominum, quibus hodie perſuaſum eſt, ſoracum idem eſſe cum ſarraco. Tantum ſane intereſt, quantum inter cophinum & plauſtrum. Soracum enim vox eſt mere Græca, nam σώραξ illis dicitur.* Dicit, *ſoracum* eſſe mere Græcum, per quod innuit, contrarium ſe de *ſarraci* voce opinari. *Soracum* comparat cophino, *ſarracum* plauſtro. Cophinus *eſt vas ex virgultis aptum mundare ſtercora & terram portare* inquit Iſidorus. Similia habemus de ſoraco. Heſychius: Σώρακον, ἀγγεῖον, εἰς ὃ σῦκα ἐμβάλλεται. corbem vel fiſcellam explicat, in quam conjiciantur ficus. Pollux exponit τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὰ σκεύη τῶν ὑποκριτῶν, *vas, in qua ſint inſtrumenta hiſtrionum.* Atq; ita plane Feſtus: *Soracum eſt, quo ornamenta portantur ſcenicorum.* Quæ *ornamenta* Feſto, ea σκεύη ſunt Polluci: Intelligit autem non *veſtimenta* ſola, ſicut vocem hanc exponit Voſſius, ſed omnem ſupellectilem apparatumque, quo in ſcena utebantur ludiones. Eum omnem ait immitti conſveviſſe vaſis, ſoraca nominatis. Feſti igitur ſoracum nihil pertinet ad hunc locum. Nam ſarraca vehicula fuere, ac vehicula non multum plauſtris diſſimilia, quod Salmaſius innuit, & nos in ſequentibus monſtrabimus. Græci ſane, quando vertunt, quæ Latinis ſunt *ſarraca*, generali voce ἁμάξας reddunt, unde intelligitur clariſſime, nec ab ipſis natam eorum appellationem, nec extare vocabulum in eorum lingua, quo peculiariter ſint appellata. Gloſſæ Philoxeni ſuperius laudatæ nobis: *Sarraca*, ἅμαξα. Gloſſæ Savaronis: ἅμαξα, *ſarraca, ſarracum.* Speciem vehiculi quod attinet, ea plauſtris fuiſſe non abſimilis videtur. Quod colligitur ex eo, quia Græcis ἅμαξα, quod plauſtrum denotat. Deinde quia etiam Latini quæ loco uno vocant ſarraca, alio reddunt plauſtra. Ammianus lib. XXXI. *Carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes. Cumq; ad gramina venerint in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur.*

Hic

Hic quæ priore loco plauſtra ſunt, alio dicuntur ſarraca. Neq; tamen plauſtra omnino fuere. Nam diſtinguit Vitruvius lib. X. c. 1. *Portationesq, eorum non eſſent, niſi plauſtrorum aut ſarracorum per terram.* Ad eundem modum tanquam diverſa leguntur apud Juvenalem Sat. III.

-- -- *Modo longa coruſcat*
Sarraco veniente abies, atq, altera pinum.
Plauſtra vehunt -- --

Idem voluit Siſenna lib. IV. Hiſtor. *Conſtrnunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* Rotis inceſſiſſe quatuor conjicio ex eo, quia ſydus cœleſte, quod plauſtrum vulgo dicitur, à Juvenale nuncupatur ſarracum: ejus namq; ſtellas quatuor, quadrata figura diſpoſitas referre rotas quatuor alibi oſtendi. Juvenalis verſus extat lib. V.

Frigida circumagunt pigri ſarraca Bcotæ.

Ad quem locum Commentator vetus: *Sarraca, plauſtra Septemtrionis.* Certe niſi rotis inceſſiſſet quatuor, tantæ molis longitudinisq; ſuſtinere onera non potuiſſet, quanta geſtaſſe Juvenalis docet in ſuperius allatis verbis. Uſus ſarracorum fuit idem pæne, qui plauſtrorum, pertinuitq; vel ad pacem, vel ad bellum. In pace onera eis vehebant. Sidonius lib. IV. ep. 18. *Nullæ graves ſarcinæ ad prædium ex oppido ducta, nulla ſarraca, nulla eſſeda ſubvehendis oneribus attrahebantur.* Oppidum, quod Sidonis hic vocat, eſt Arverna Galliæ, ubi proinde receptum ſarracorum uſum colligimus fuiſſe, ac ſimul ſtabilimus, quod ſuperius de ſarracis Gallicis teſtati ſumus. Neq; tamen Gallis ſolum fuerunt uſitata, verum in ipſam urbem Romam translata ſunt, ubi tigna ingentia integrasq; arbores in eis deportata ex agris. Ita Juvenalis teſtatur, loco, quem ſuperius oſtendi.

— -- *Modo longa coruſcat*
Sarraco veniente abies -- --

Dicit *longa*, unde liquet, integram propemodum fuiſſe, atq; propter ipſam eam longitudinem, vehiculum exegiſſe quatuor rotarum. Vitruvius oleum vinumq; imponi eis conſveviſſe, ait ac ex loco uno deferri in alium. Verba leguntur lib. X. c. 1. *Si non fuiſſet*

torcularis præparatio, neq; olei nitorem, neq; vitium fructum habere potuiſſemus ad jucunditatem. Portationesq; eorum non eſſent, niſi plauſtrorum aut ſarracorum per terram inventæ eſſent machinationes. Si abſque plauſtris ſarraciſve non haberi potuerunt portationes olei & vitium fructus, ſequitur hæc talia ſarracis fuiſſe portata. Serviebant quoque rebus aliis vehendis, interdum & hominibus, quod colligo ex verbis Ciceronis, quæ laudantur Fabio lib. VIII. cap. 3. *Vim rebus aliquando & ipſa verborum humilitas affert. An, cum dicit in Piſonem Cicero: cum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur: incidiſſe videtur in ſordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem deſtructum volebat auxiſſe?* Dicebat Cicero, totam Piſonis cognationem advectam ei in ſarraco, quod non potuiſſet, niſi aliquando ita factum eſſet. Sed quid eſt, quod Fabius hoc verbum *ſordidum* appellat? Turnebus ait, quia *eſt mechanicum*, quod non intelligo. Mihi duo reſpexiſſe videtur, primum, quod ſarraci uſus eſſet hominum non elegantiorum, ſed agreſtium; dein quod vocabulum eſſet peregrinum atque barbarum. Poterat Cicero pro ſarraco, plauſtrum ponere, ſed maluit alterum, ut oſtenderet hominem non communiter, ſed barbare plane ſordidum. Poterat ponere currum aut vehiculum, ſed ſarracum maluit, quoniam in ſarracis & plauſtris ſedebant ruſtici & agreſtes. Tibullus lib. I. & ult.

Ruſticus è lucoq; vehit male ſobrius ipſo
Vxorem plauſtro, progeniemque domum.

Quod igitur proprium fuit hominum agreſtium ſordidorumq;, id Cicero Piſoni familiæq; ipſius tribuit. Apud Julium Capitolinum etiam defuncti efferuntur iſto genere. Ita namq; habet in vita Antonini: *Tanta autem peſtilentia fuit, ut vehiculis cadavera ſint exportata ſarracisq;.* Verum fuit hoc inuſitatum alias, *cum de more honeſtiores in lectis efferentur, pauperes populari ſaltem ſandapila*, ſicut Caſaubonus ibi ait. Illud quoq; ſingulare, quod propter multitudinem funerum vehicula honeſtiora quoq; non ſufficerent, ſed ad ſarracas plane veniendum eſſet, inſtarq; ſtipitum lignorumq; cadavera efferri deberent. Nam alias honeſtius ſepelire ſuos ſolebant, ſepulturamque numerare inter pia ſacraq; officia, ſicut notum.

Et

Digitized by Google

Et hic quidem ſarracarum uſus in pace. In bello pertinebant ad geſtandas ſarcinas militares, præſertim apud gentes barbaras, ut Alanos, de quibus hoc ex Ammiano Marcellino diſcimus. Conſtruebant eis quoq; inſtar munimenti, quo munirent caſtra, poſitis in orbem ſarracis. Ammianus dictus lib. XXXI. *Cumque ad gramina venerunt, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisq; pabulis velut carpentis civitates impoſitas vehunt.* Agit de Alanis, gente Scythica, neq; uno ſubſiſtente loco, ſed cum uxoribus liberisq; ac pecore ſuo errante, ſemper ad arma parata, & velut bellum perpetuum agitante cum omnibus. Hanc ait inſtar civitatis ambulatoriæ facere cum ſarracis ſuis, quibus quocunq; venerint, multitudinem ſuam, velut mænibus circundat in orbem. Idem alij fecere barbari, præſertim quando metus eſſet ab hoſte. Quod colligitur ex Siſenna, quem opinor agere de Gallis, quando ait lib. IV. *Conſtruunt carros & ſarraca crebra diſponunt.* Verum de hoc genere ſatis multa in ſuperioribus attulimus, ubi de carris egimus.

Cap. XXXII.
De Epirhedio.

Epiredium. Vehiculum Romanum. Cum rotis quatuor. Scaligeri ſententia rejecta, item Voſſii. Epiredia aperta. Epirotum. Curriculus. Equis ducitur ignavis. Onera co portantur.

VEnio ad epiredium, cujus eſt exigua in antiqvis libris mentio. Nominatur Fabio lib. I. cap. 5. ut poſt monſtrabo: Juvenali quoq; Sat. VIII. ubi ita loqvitur:

-- -- -- *Trito ducunt epirhedia collo*
Segnipedes, dignique molam verſare Nepotis.

Inde venit & in Gloſſas, qvas Tyronis Tullii & Senecæ appellant. Vocabulum ipſius ex Græco Gallicoq; eſſe compoſitum intelligimus ex Fabio, loco antea laudato, ubi hæc leguntur: *Junguntur autem, aut ex duobus Latinis integris, &c. aut ex duobus peregrinis, ut epirhedium. Nam cum ſit præpoſitio ἐπὶ Græca, Rheda Gallicum, nec Græcus tamen, nec Gallus utitur compoſito; Romani ſuum ex alieno*

utroque fecerunt. Ubi nota, vocem eſſe apud Romanos ſolos notam uſitatamqve. Qvod exiſtimo ex eo eſſe, qvia hoc vehiculum Romanis ſolis fuit uſitatum. Unde fruſtra forſan qværimus, qvod ejus apud Græcos fuerit vocabulum, qvi prorſus ignorarunt. Interim hoc diſcimus, cum à rheda nominatum ſit, figuram ſpeciemve ejus non fuiſſe multum ab ea diverſam. Ita judicavit & Turnebus. Sic enim ad locum Fabii præmiſſum: *Epirhedium genus eſt vehiculi, quod non eſt abſimile rhedæ.* Corraſius exiſtimat, fuiſſe currum. *Epirhedium quoque currum ſignificat,* inqvit lib. III. Miſcell. cap. 20. Sed ſi currus fuit, qvid ita nomen ſuum habuit à rheda? Differunt plurimum inter ſeſe iſta duo, cum currus rotas duas habeat, rheda qvatuor. Scaliger exiſtimat, fuiſſe id vehiculum, qvod Latini alias arceram appellarunt. Verba ſunt in Verborum Etymologiis, qvas ſubjungit Conjectaneis: *Arcerra, ab ad & carrus. Id erit ad verbum, epiredium, ſpuria & hibrida voce.* Sed jam alibi monſtravimus, non poſſe hoc procedere, cum ſit currus aliud, & rurſum aliud rheda. Si arcera à curru, qvod interim concedamus, nil commune habet cum epirhedio, qvod auctore Fabio eſt à rheda. Qvare aliud epirhedium, aliud arcera. Arceræ ſanè clauſæ fuerunt tabulis, ut eſt dictum alibi: Non ſic epirhedia, qvod colligo, qvia Scholiaſtes Juvenalis explicat per plauſtra. *Epirhedia,* inqvit, *ornamenta rhedarum, aut plauſtra.* Si epirhedia de plauſtrorum genere, non potuerunt eſſe clauſa. Itaq; nec amplector, qvod habet Voſſius in Gloſſis carrum ſignificare qvadratum. *A rheda,* inqvit, *& Græco proverbio factum eſt epirhedium, genus carri quadrati.* Plauſtrum ſanè non eſt qvadratum, ſed bene longum. Et qvid eſt, *quadratus carrus?* Sine dubio his verbis Voſſius reſpexit ad arcam, qvæ arceram conſtituebat. Hæc qvia fuiſſe qvadrata viſa eſt, cum ſit iſta ſpecies arcarum vulgo, ideò qvadratum carrum dixit. Subdit namq; poſt ſuperiora: *Quod* (genus carri) *Joſ. Scaliger rectè ſcripſit transferri poſſe arcerram, cum hoc nomen ſit ab ad, & carrus.* Epirhedium verò non arcera fuit, ut jam dixi, ſed de genere plauſtrorum, rhedæ non abſimile. Ac fortaſſe rheda minuta erat, qvomodo apud Nonium eſt *epirotum,* vehiculum minutum, alias *curriculus* vocatum. *Curriculus,*

Digitized by Google

lus, ait, *ut conſvetudo fert, à curru diminutio eſt: Dicitur breviſſimum vehiculi epiroti genus.* Niſi *genus epirotum* hic accipiamus, qvod ſit rotis inſtructum, oppoſitumq; illi, qvod rotarum vice ſuſtinetur tignis, ſicut trahæ ſolent. Qvicqvid verò ſit de epiroto, epirhedium exiſtimo fuiſſe rhedæ ſimile, ſed aliqvanto minus, ita dictum, ſicut ab *epiſtola* eſt *epiſtolium*. Habuit de cætero adjunctos eqvos, verum inertes ignavosqve, ſicut Juvenalis docet, in ſuperius producto loco, ubi *ſegnipedes* appellat, & comparat cum aſinis. Uſus epirhediorum qvalis fuerit, non licet divinare, qvia nil de eo prodidere veteres, qvod ſciam. Illud liqvet, genus tardum fuiſſe, nec adhibitum ad curſum, verum onera. Ideò ſegnipedum in eis locus, qvi alias debuiſſent eſſe celeres. Sed & colla trita ideò in jumentis illis Juvenalis notat, qvod ſine dubio à difficultate laboris in commovenda gravi mole:

> *-- Dominos pretiis mutare jubentur*
> *Exiguis, trito ducunt epiredia collo*
> *Segnipedes, dignique molam verſare Nepotis.*

Deniqve contemptum vileq; genus liqvet ex his verbis habitum, qvippe cui adjuncti viles eqvi. Atq; hoc de epirhediis.

Cap. XXXIII.

De vehiculis aliqvibus putatis falſo, maleve intellectis.

Tintinnabulum non eſt de genere vehiculorum. Scaliger revellitur & Lambinus. Gronovius laudatur. Lucilius explicatur. Pampillum. Lampridii locus examinatur.

EXecuti ſumus, qvantum ſcimus, omnia vehicula, qvorum mentio eſt apud veteres. Sed qvia ſunt, qvæ vulgo pro vehiculis habentur, necdum nominata nobis, ideò & de ipſis aliqva dicemus. Primum, qvod hic memorari debet, eſt *tintinnabulum*. Id ex Plauto & Lucilio Scaliger vehiculum eſt commentus. Verba Scaligeri

leguntur:

leguntur ad Varronis lib. de LL. iv. ubi ſic ad vocem *ſirpea: Sirpea: Lucillius: Tintinnabulum abeſt hinc, ſirpiculæque olerorum. Eſt autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, ſirpea aut ſirpiculæ, & tintinnabulum. De ſirpeis habes hic apud Varronem. De tintinnabulo non ita cognitum omnibus. Plautus Pſeudolo:*

-- -- Lanios inde arceſſam duo cum tintinnabulis.

Eadem duo greges virgarum indidem ulmearum adegero.

Quod tamen vocabulum Scholaſticorum & Grammaticorum nationi antea ignotum fuit. Servat expoſitionem hanc Lambinus in ſuis ad Plautum Commentariis: *Cum tintinnabulis,* ait, *cum vehiculis. Nam tintinnabulum, præter vulgatam ſignificationem, genus vehiculi eſt, quod indicat Scaliger Ioſephus, Comment. in Varr.* Eandem amplectitur & Douza in Comment. ad Lucilium. Verum mihi rectiora longè, qvæ ad Plauti locum ſuper hac re ſcribit incomparabilis Gronovius. Apponam cuncta ejus verba, qvia mirè faciunt ad rei illuſtrationem: *Quid fuit in mentem Scaligero, quum ad quartum Varronis notaret, duo eſſe genera vehiculorum, ſirpeas & tintinnabula, & inſultaret Scholaſticorum ac Grammaticorum nationi, quibus hæc eſſent ignota vocabula? Quid illis, qui toties hoc ex illo ſcribunt? Imò nec ſirpea vehiculum eſt, ſed imponitur vehiculo, nec tintinnabulum, ſed ſi quando appenditur. De ſirpea alibi. Sed dixerit Lucilius: Tintinnabulum abeſt hinc, ſirpiculæq; olerorum. Quid hic, quamobrem credam ea eſſe vehicula? Quid in loco Plauti? Palam eſt, carniſices & tortores deſcribi, qui ſolebant cædere κωδωνοφοροῦντας, ut ab aliis jam notatum. Et tamen etiam nolas ad uſum ſacrificiorum comminiſcuntur. Luſus eſt ſervuli, qui de ſupplicio, quo vult mactari Lenonem, loquitur, quaſi de ſacrificio, quo is, quem Iovem ſibi fecerat herus, mactetur. Itaque pro carnificibus dicit lanios, quaſi victimarios, ſed cum tintinnabulis, quibus carniſices ornabant noxios, pro hoſtiis, greges virgarum ulmearum, vel virgas in faſcem colligatas.* Iſthæc optimus Gronovius eruditiſſimè: Neq; dubitari debet, qvin tintinnabulum loco nullo vehiculum ſignificet. Qvid tamen eſt, qvod Lucilius, ubi de ſirpiculis agit, tintinnabuli facit mentionem? Qvo iſta pacto cohærent? Puto uſum figura, qvam appellant ἓν διὰ δυοῖν, & *tintinnabulum ſirpiculasq;*

lasq;

*Lus*q; poſuiſſe pro ſirpiculis cum tintinnabulo. Erat ea conſvetudo veterum, ut res venales indicarent pulſo commotove tintinnabulo. Ita ſolebant Græci, cum vendendi piſces eſſent, qvod ex Strabone aliisq; annotarunt viri docti. Hoc modo Romæ etiam exiſtimo vendidiſſe holera. Habebat vehiculum ſeu plauſtrum appenſam campanulam, cujus ſono admonerentur, ſi qvi vellent emere, adeſſe venalia. Et hoc credo intelligere Lucilium. Manet ea ratio hodieq; alicubi per Belgium aliasq; regiones, cum venale qvid proponitur, & Argentorati, mea in patria, molitorum plauſtris appenduntur tintinnabula, qvo prætervehentes poſſint audiri, & frumentum ipſis offerri ad piſtrinum molamve farinariam deportandum. Idem obſervatur eo in genere vehiculorum, qvo purgamenta platearum exportant, qvod propterea die Klingelkärch / id eſt, *currus tinnientes*, vocant. Venio ad *Pampillum*, de qvo Calepinus cenſet, qvod ex genere fuerit vehiculorum. *Pampillum*, ait, *genus delicati currus*, laudatq; in hunc ſenſum verba Lampridii, ex vita Heliogabali deſumpta. Calepinum exſcripſerunt Auctores Fori Romani, aliiqve, qvi Lexica compilarunt. Sed pampillum nusqvam legas alibi, nec eſt ulla ratio vocabuli illius, aut probabilis origo, ſive Græca, ſive Latina, unde corruptum eſſe intelligitur. Verba Lampridii leguntur cap. 29. *Iunxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad pampillum, vel ternas & amplius, & ſic vectatus eſt.* Ita habent veteres editiones, agnoſcitq; Grutero teſte etiam Palatinus. Sed, ut dixi, nusqvam alibi pampilli vox occurrit. Qvare ſunt, qvi pompillum maluerunt, ut à *pompa* videatur ortum, ſignetq; genus tale, qvale Iſidoro alicubi *pompaticum* vocatur. Ac à *pompa* rectè qvidem oriri *pompaticum* apparet, ſicut à *gramma, grammaticum*, à *ſylva, ſylvaticum*, & hujusmodi. At, qvo pacto à *pompa* ſit *pompillum*, non æqvè poſſis dicere. Dein non magis legas alibi *pompillum*, qvam *pampillum*. Deniq; totus locus docet, agere Lampridium de re nota, faciliq; intellectu. Ideò vocem affert nudam, nihil addit explicationis gratia. Qvare veriſimile non eſt, ſcripſiſſe *pompillum*: cum, ut maximè accipiamus pro vehiculo pompatico, de hoc ipſo,

Z z qua-

qvale ſit, interrogari qveat. Fuerunt enim multa diverſaq; in pompis vehicula, bigæ, quadrigæ, currus, carpenta, thenſæ, ac id genus. Ne ipſæ pompæ quidem unius ejusdemq; generis fuere, ſed aliæ circenſes, aliæ theatrales, aliæ triumphales ac deinceps. Ad poſtremum libri alij Lampridij, ad quos editiones optimæ ſunt formati, non *pampillum* habent, ſed *papillam*. Quanquam ne hoc ipſum quidem probum videatur. Ecquid enim hic *papilla*? Nam ſi mamma, quo pacto junctæ plures fuerunt ad mammam? Genus locutionis arguit, ſermonem eſſe de diverſis, & aliud, quod junctum eſt, aliud cui junctum eſt, intelligi oportere. Svetonius in Julio c.31. *Mulis è proximo piſtrino ad vehiculum junctis iter ingreſſus eſt*. Plinius lib. VIII. c.16. de Leonibus: *Primus Romæ ad currum junxit M. Antonius*. Ipſe Lampridius aliter non loquitur. ut c.23. Dicitur *junxiſſe etiam camelos quaternos ad currus in circo*. Item c.28. *Canes quaternos ingentes junxit ad currum*. Quando ergo ait, *junxit ad papillam*, non poteſt papilla mulierum junctarum intelligi, ſed quid aliud, ad quod junctæ ipſæ fuerunt. At hoc vox papillæ non declarat; Unde ſequitur, eſſe depravatam. Suſpicabar aliquando, ad *plauſtillum* legi oportere. Nam ex *plauſtillo*, ſcribarum incuria potuit fieri primo *pauſtillum*, dein *panſtillum*, & cum *ſt* in Mſs. parum differat a *p*, *panpillum* ac *pampillum*. Verum nolo conjecturam hanc tueri adverſus eum, qui quid melius excogitabit. Cum præſertim locus totus valde corruptus imo mutilus videatur. Ecquid enim eſt, quod primo ait, *junxit & quaternas & binas*, & ſtatim poſt, *vel ternas & amplius?* Quo ſpectat illud *& amplius*? nam ſi ad quaternas, eæ vero jam antea enumeratæ ſunt. Plane liquet eſſe hæc inepta, neq; ſic à Lampridio formata. Id quod olim deprehendent, qui libros emendatiores conſulent.

Cap.

Cap. XXXIV.

De vehiculis admiratione dignis.

Currus ignei Eliæ & Simonis Magi. Arnobius emendatur. Currus alati, cum velis, ac ſine equis incedentes. Indicantes viæ longitudinem, & numerum horarum. Vmbram ſemper facientes. Capitolini locus expenditur. Salmaſius rejicitur. Vertigo. Exquiſita ſedilia. Capitolinus corrigitur. Currus minimi ex ebore, ære, marmore. Plinij lectio vetus defenſa. Marmoreæ quadrigæ Claudiani contra Barthium explicatæ. Currus ex vitro. Ex argilla miraculoſus. Feſtus emendatur. Currus ex ferro libere pendens in aere. Currus ad excitandas pluvias.

IIs quæ hucusq; tradidi, addam aliquid de vehiculis miraculoſis. Nam & talia inveniuntur in antiquis monumentis. Nullum autem eſt, quod dignitate ſuperet vehiculum, quo vectum olim legimus Eliam Prophetam in ipſos quoq; cœlos. Totum enim, quantũ quantum fuit, flagrabat ignibus, & coruſcabat flammis. Auctor lib. IV. Reg. c. 2. *Quumq; pergerent, & incedentes ſermocinarentur, ecce, currus igneus, & equi ignei diviſerunt utrumq;, & aſcendit Elias per turbinem in cælum.* Currum huncce tam ſtupendum, ſolaq; virtute Divina fabrefactum, imitari auſus eſt per æmulationem improbam Simon magus, ſed ſucceſſu infelici, quando Petrus Apoſtolus omnem ejus perdidit ſtructuram, ipſumq; Simonem ex aëre dejecit. Hinc Arnobius lib. II. *Viderant enim currum Simonis magi, & quadrigas igneas, Petri ore difflatas, & nominato Chriſto evanuiſſe*, Ubi forte legi debet, *Petri ore difflatas, ſed nominato Chriſto, evanuiſſe*. Ita namq; illud *ſed* eleganter uſurpari, jam ad Phædrum noſtrum lib. 4. c. 17. demonſtravimus. Currus igneos alioqui circa ſe cuſtodiæ cauſſa habuit & Propheta Eliſeus, de quo in prædicto libro Regum capite 6. ita legimus: *Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce, mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Eliſei.* Currum alatum vidit Ezechiel Propheta tractum ab animalibus quatuor alatis modo euntem, modo ſubvolantem in al-

tum, cui Deus ipſe inſidebat. Deſcribitur latiſſime in libro ejus cap. 1. Cæterum reſpectu ejus à Platone Jovi quoque currum alatum tributum, cenſuit Juſtinus Martyr in Cohort. ad Græcos. *Num,* inquit, *aliunde inſtitutus Plato, quam ex Propheticarum lectione hiſtoriarum volucri Iovem in cælo curru vehi affirmat? Vidit ille in Prophetæ reſponſis de Cherubim dictum illud: & exivit è domo gloria Domini, & aſcendit ſuper Cherubim, & elevarunt Cherubim alas ſuas, & rotæ cum eis, & gloria Dei Iſraelis erat ſuper eos.* Aliter res ſeſe habuit cum curru Triptolemi, quem alatum (ἅρμα πτερωτὸν) vocat Ariſtides in Or. Pan. & Pelopis, qui alatos equos dicitur habuiſſe jũctos. Nam de altero Philochorus, de altero Palæphatus teſtantur, quod ſint vecti navibus, quemadmodum jam pridem docui in libris de Militia & Re Navali. Quare potiori jure currus alatos diceremus, quos ætate noſtra invenit in Batavis Stevinus, nullis tractos equis, ſed velorum ope incedentes, quorum unus ſpacio duarum horarum milliaria quatuordecim Hollandica valuit conficere. Deſcripſit eos Baudius eleganti carmine, & Hugo Grotius epigrammate non uno. Ecce tibi aliquod:

Qui Scyllam veterem, & Lyciæ portenta Chimeræ,
Quiq; Ixionidas, Semivirumq; bovem
Vera negas; poſthac ne ſis incredulus, iſtud
Materiæ Divum cerne biformis opus.
Cerne ſinus, axem, capſum, carcheſia, clavum,
Abſida, paxillum, ſtamina, roſtra, foros,
Flamineq; antennam ſtringi, ſufflamine currum,
Seq; ratem cælo ferre, rotamq; ſolo.

Memini me videre olim apud eosdem Batavos currum, cujus rotæ circumagebantur machina peculiari per virum in eo ſedentem, qui ſimul iter ejus dirigebat quoquo vellet, absq; equis ullove alio præſidio. Sed hi quidem luſus ſunt ingenij humani, neque uſum habent aliquem in communi vita. Memorat Vitruvius vehiculum ſingulari ſtructum arte, ut cognoſci poſſit, quantum itineris per id ſit.

Digitized by Google

ſit confectum quovis tempore. Verba, quia longiora ſunt, non exſcribimus & legi poſſunt apud ipſum lib. X. cap. 14. Quanquam pridem anteque Vitruvium delineaverit Heron in Dioptricis prop. 28. ubi ὄχημα ὁδομέτρον nuncupavit. Uſurpavit autem Commodus Imperator, uti, teſtis eſt Capitolinus in vita Pertinacis c. 8. Locus eſt notabilis, nam & alia vehicula rariora docet: Ita vero habet: *Nec non vehicula arte fabricæ nova, perplexis diverſisq́ rotarum orbibus, & exquiſitis ſedilibus, nunc ad ſolem declinandum, nunc ad ſpiritus opportunitatem per vertiginem: & alia iter metientia horasq́ monſtrantia.* Quibus verbis manifeſte docet habuiſſe, quibus iter poterat metiri. Erant ei quoque, quibus monſtrabantur horæ, ſive illa ipſa, ſive alia. Deniq; quibus Solis evitari radij, auraq; undecunq; veniret, captari poterat. Quod quidem fiebat *per vertiginem*, id eſt, ut Salmaſius exponit, per *verſatilitatem, quia ita apta vertebris & verticulis erant, ut nunc in partem, qua Sol eſſet, verſari, nunc in aliam unde aura veniret, facile poſſent.* Quanquam mea ſententia illud *per vertiginem* non ad iſta præcedentia, ſed ſubſequentia potius pertineat, cohæreantq; inter ſe, *vehicula perplexis diverſisq́ rotarum orbibus monſtrantia horas, & metientia iter per vertiginem*; ut *per vertiginem* ſit, dum illi orbes rotarum vertuntur. Sic enim fiebat in ejuſmodi vehiculis, ut ex Vitruvio cognoſcimus. Habebãt rotas pluſculas, quarũ converſione ac circumactione longitudo viæ indicabatur, plane ut in noſtris fit automatis. Neque aliter eſt ſentiendum de ſignificatione horarũ. At vero umbrę & auræ habebantur non per vertiginem, ſed exqviſitis ſedilibus, hoc eſt, ita factis, ut pro ratione Solis auræve poſſent mutari. Atq; ſic Capitolini verba ita debebunt diſtingvi, -- -- *nunc ad ſpiritus opportunitatem*; *Per vertiginem & alia iter metientia horasque monſtrantia*: Ut illud *per vertiginem & alia* ſint connexa, eaqve *alia* de indicibus, ut lapillis decidentibus, qvos Vitruvius commemorat, vel ſimilia accipiantur. Præter iſtos currus digni admiratione illi Myrmecidis, de qvibus Ælianus noſter: Τέτριππα ἐποίησαν ὑπὸ μυίας καλυπτόμενα. Plinius lib. VII. cap. 21. de iisdem ita loqvitur: *Myrmecides in eodem*

genere inclaruit , è quo quadrigam ex eadem materia , quam muſca integeret alis , fabricatam M. Varro retulit. Per materiam eandem intelligit ebur , unde & Callicratitas , de qvo præceſſit , opera ſua faciebat. Similes , ſed tamen aliæ,fuerunt qvadrigæ Theodori , de qvibus idem Plinius lib. XXXIII. cap. 8. *Dextra limam tenet , læva tribus digitis quadrigulam tenuit , translatam Præneſte , tantæ parvitatis , ut totam eam currumque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca.* Hæ qvadrigæ fuerunt æreæ , qvod conſtat ex capite toto , cum Myrmecidis eſſent eburneæ. Myrmecidis tegi alis muſcæ ejusqve veræ poterant , Theodori tegebantur , verum ejus , qvæ & ipſa fuit ærea. Fecit rurſum alias qvadrigas ante dictus Myrmecides ex marmore. Plinius lib. XXXVI. cap. 5. *Sunt & in parvis marmoreis famam conſecuti Myrmecides , cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca.* Hermolaus Barbarus pro *marmoreis* ſubſtituit *eboreis* , qvia Plinius de talibus in præcedentibus. Sed obſtat primum conſtans codicum omnium lectio. Deinde argumentum capitis totius , in qvo nihil de eburneis, tantum de marmoreis operibus. Ex qvo ſeqvitur , duplices feciſſe qvadrigulas , alias ex ebore , alias ex marmore. Marmoreas qvadrigas memorat & Claudianus , admodum mirabiles profectò , ſi fuerunt tales , qvales Barthius exiſtimat. Putat enim ſic fuiſſe ſculptas , ut decidere & redire in currum agitator poſſet. Verba ejus extant lib. XIV. Adverſ. cap. 20. *Epigramma hoc ſcriptum eſt in quadrigam convertilem , cujus membra verſa reddiderunt effigiem aurigæ inſidentis currui , verſa denuò , currum aurigæ incumbentem , equos , axes , virum currumque, omnia ex una materia vertibilia.* Adde cætera. Epigramma habet ita :

Quis dedit innumeros uno de marmore vultus?
Surgit in aurigam currus, paribusque lupatis
Vnanimes frænantur equi. Quos forma diremit,

Materies

Materies cognata tenet, diſcrimine nullo.
Vir redit in currum: Ducuntur ab axe jugales:
Ex alio ſe quisque facit. Quæ tanta poteſtas?
Vna ſilex tot membra ligat, ductusque per artem
Mons patiens ferri varios mutatur in artus.

In hoc epigrammate nos qvidem invenimus nihil, qvod interpretationi Barthianæ reſpondeat. Verſionis ejus, qvam commemorat, nullum hic indicium, nulla plane mentio. Qvia omnia ex uno lapide confecta erant, Poëtæ anſam ſcribendi epigrammatis præbuere. Hoc eſt, qvod ait, *ſurgit in aurigam currus.* Nam id ipſum marmor, qvod in currus ſpeciem fuit formatum, continuum, nec interruptum, præbuit materiam formando aurigæ, qvi currui inſiſtebat. Bene ergo, *ſurgit*, qvia ſupra currum auriga ſtetit. Mox tamen, *redit in currum*, qvia, ex qvo marmore fuit auriga, ex eodem currus, ut, ſicut currus in aurigam ſurgeret, ſic auriga in currum rediret. Sed & ab axe ducti ſunt jugales, qvia illa parte cohærebant currui, cætera liberi & ſoluti. Erat autem neceſſe, ut una parte cohærerent, qvoniam ex uno marmoris fruſto fuerunt facti. Hinc eſt, qvod ſubdit, *una ſilex tot membra ligat.* Barthius illud, *ſurgit in aurigam currus*, ita explicat: *Qui ante incedebat velut, ex curru fit currui imminens auriga. Tortilis & mutabilis in varios vultus machina ex curru pariebat aurigam, ex auriga denuò currum.* Qvæ ut ſint ingenioſa, ita nihil faciunt ad intellectum hujus epigrammatis, qvemadmodum opinor. Currus admiratione dignos ex vitro memorat Cardanus, lib. X. de Var. Rer. cap. ult. *Hic*, ait, *artifex adeò ſubtiliter è vitro cuncta elaborabat, ut quandoque currum cum bobus fabricaverit, qui ſub muſcæ ala continerentur.* Addo his qvadrigas fictiles, qvas apud Thuſcos memorant creviſſe in fornace, cum coqvendæ eſſent, adeò, ut fornacis partem ſuperiorem perrumperent, ut oſtendit pluribus in vita Publicolæ

Publicolæ Plutarchus. Feſtus in *Ratumena* voce : *Quadrigas fictiles faciendas locaverant Romani Vejenti cuidam , artis figulinæ prudenti. Quæ bello ſunt reciperata , quia in fornace adeò creverant , ut eximi nequirent. Idque prodigium portendere videbatur , in qua civitate eæ fuiſſent , omnium eam futuram potentiſſimam.* Sic diſtingvo iſta. Poſtrema docent , qvare has qvadrigas inter ea ſeptem numeraverint Romani , qvibus ſalus civitatis atq; incolumitas inniteretur. Servius ad Æn. VII. ubi de ancilibus agitur : *Septem fuerunt paria , quæ imperium Romanum tenent : Acus Matris Deum , quadriga fictilis Vejorum , cineres Oreſtis , ſceptrum Priami , velum Ilionæ , Palladium , Ancilia.* Legimus & qvadrigas ferreas liberè pendulas in templo Serapidis , virtute magnetis cameræ affixi. Proſper Aqvitanicus lib. III. de Promiſſ. Dei , cap. 38. *Apud Alexandriam in templo Serapis hoc argumentum dæmonis fuit : Quadriga ferrea, nulla baſi ſubfulta , nullis uncis infixis parietibus colligata, in aëre pendens , cunctis ſtuporem ac velut divinum ſubſidium oculis mortalium exhibebat. Quam tamen lapis magnes , qui ferrum ſibimet attributum ſuſpendit , eo loco cameræ affixus, totam illam machinam ſuſtentabat.* Fuerunt hæ qvadrigæ Solis , qvod collatione loci hujus cum Rufino conſtat , & jam Barthio ſignificatum eſt. Currum memorat Antigonus in mirabilibus Narrationibus, qvo pulſato pluvia exoriebatur Cranone, Theſſaliæ urbe. *Inter ſacra donaria* , inqvit , *currum ſervant areum , quem, ubi ſiccitas incidit , pulſant , & aquam à DEO poſcunt , atque impetrant.*

V. C.

V. C

PYRRHI LIGORII NEAPOLITANI

De

VEHICULIS ANTIQVORUM

Diatriba, Excerpta

Ex libris ejus de Familiis Romanis.

Nunqvam ante publicata.

Primus edidit, Notisq; neceſſariis inſtruxit,

JOANNES SCHEFFERUS Argentoratenſis.

Digitized by Google

LECTORI BENIVOLO S.

QVem hic primus edo, libellum induſtriæ debes viri eruditiſſimi amiciſſimique nobis, Domini Andreæ Nicolai Norcopenſis, *Eloquentiæ in hac Academia Profeſſoris deſtinati, qui eum Romæ deſcriptum ex Codice variorum Pyrrhi Ligorii operum, quos inſtructiſſima* CHRISTINÆ *Reginæ bibliotheca ſervat, ad nos amicè transmiſit. Vt eum ederem, præcipuè me impulit, quod ſcirem neminem alium, qui hoc argumentum ex profeſſo tractavit. Deinde, quod auctorem ejus in exiſtimatione magna eſſe apud Italos didiciſſem. Ita namque præter alios Pignorius, vir celeberrimus, de eo in Epiſtolis:* Pyrrhus Ligorius Neapolitanus & Æneas Vicus Parmenſis gemini Soles præluxerunt vetuſtati illuſtrandæ. Ille in qvadraginta libros conjecerat, qvicqvid pervenerat ad nos à vetere ævo. Meminitqve ipſe hujusce laboris à ſe exantlati, productiqve à Saturno, Rege Italiæ, ad Juſtinianum usq; Auguſtum, in libello Italicè ſcripto editoqve, cui titulum fecit: Antiqvitates Romanas. Hinc illi jure & merito obtigit, ut à doctiſſimis viris ipſe calamo & penicillo præſtans honorificentiſſimis elogiis appellaretur, ab Onuphrio Panvinio, ab Hieronymo Mercuriali, ab Antonio Auguſtino & Stephano Pighio. Verum hujus libri lucem publicam non aſpexerunt, & cum magno qvidem rei litterariæ detrimento. *Hæc Pignorius, quæ profectò quemlibet ad publicanda, ſi quæ Ligoriana veniunt in manus, poſſunt invitare. Quanquam autem Pyrrhus meritò laudetur, quod ingenti animo tam vaſtum argumentum ſibi ſumſerit tractandum, ac in cæteris fortaſſe dignum ſeſe laude iſta præſtiterit, tamen in opuſculo præſenti pæne nil invenio, quod æquare titulos tantos valeat. Quod non gratis à me dici, facilè oſtendent* NOTÆ *à me additæ, quibus ſimul apparebit, utrum ſupervacua fuerit noſtra in expoliendo præſenti argumento poſt celeberrimum Ligorium induſtria. Vale, ſtudiisque noſtris fave.*

PYR-

Digitized by Google

PYRRHI LIGORII *De* VEHICULIS ANTIQVIS.

Ex libro ejus de Familiis Rom.

ORa perche molte volte coſe nei carri ſi veggono poſte nei danari tutte a qvalche fine, ò per ſegno di vittoria, ò di coſe ſagre, parlaremo brevemente qvi dell' uſo, & nome di diverſi carri, accioche ſiano diſtinte le coſe di eſſi ſecondo l'uſo, & ſi dira di qvanti carri ſi trova memoria. Premieramente porremo le coſe in generale; Perche tutti i carri ſono detti vehiculi, ſotto, qvalſivoglia altro nome, qveſto fu il primo che ſi diede a tutti i carri. Poſcia diremo di qvelle che ſotto a eſſi vehiculi hanno altri nomi con altre voci appellati. I Latini hanno uſato dunq di dire Vehiculum, Rheda, Eſſedum, Ciſium, Car-

VERSIO LATINA *Per* *Clariſſimum* ARRHENIUM, V.C.

QVoniam ſæpe in carris variæ res conſpiciuntur, qvi nummis ſunt impreſſi, eæqve omnes certi alicujus finis cauſſa, utpote vel in victoriæ vel in rei alicujus ſacræ ſignum, ideò dicemus breviter de carrorum multiplici uſu & appellatione, ut res huc ſpectantes ritè diſtingvantur ſecundum ipſarum uſum, & dicemus de qvibuslibet carris, qvorum ulla uspiam fit mentio. Primo explicabimus rem hanc univerſim, qvia omnes carri vehiculorum nomine indigitabantur primum, & qvæcunq; appellatione aliqva alia diſtincta poſtmodum ſunt, carrorum genera varia, ea ab initio omnia continebantur vocabulo vehiculorū.

Poſt

Carpentum, Currus, Pilentum, Arcina, Baſtarna, Benna, Biga, Triga, Qvadriga, Birotum, Burdones, Camulum, Cantherion, Carruca, Combatus, Covinus, Octophorum, Petoritum, Sarracum, Staticulum, Thenſa, Traha, Vectabulum & Veha. I Greci hanno piu freqvente Ἅμαξα, Ὄχημα overo Ὀχήματος peche ſono voci che comprendono molti carri, come fà il nome vehiculo & carpento & curro preſſo Latini, perche carro ſuonano in tutte cinq le lingve Greche; Perche currus & vehiculus ſono detti dal vehere & portare & correre, come anche ſotto nome di plauſtro ſono molti carri altrimente detti, ſecondo è piaciuto à Scrittori chiamarli, & ſecondo le nationi che l'hanno uſato.

Poſt agemus de iis, qvæ ſub ipſo vehiculorum vocabulo alias ſortita ſunt appellationes, aliis vocibus expreſſas. Latinis in uſu fuere ſeqventia: Vehiculum, Rheda, Eſſedum, Ciſium, Carpentum, Currus, Pilentum, Arcina, Baſtarna, Benna, Biga, Triga, Qvadriga, Birotum, Combatus, Covinus, Octophorum, Petoritum, Sarracum, Staticulum, Thenſa, Traha, Vectabulum & Veha. Græci freqventius ſuis vocant nominibus, Ἅμαξα, Ὄχημα vel Ὀχήματος, qvę ſunt voces comprehendentes multa carrorum genera, utpote vehicula, currus & carpenta, qvæ Latinis dicuntur, nam tantundem ſignificant Græcæ iſtæ voces in omnibus qvinq; dialectis. Currus & vehiculum dicitur à vehere & portare, & currere, ſicut & ſuo nomine plauſtri ſunt multi carri aliter dicti, prout placuit Scriptoribus ipſos appellare, & nationibus, qvæ ipſis uſæ ſunt.

I. Del Plauſtro.

PLauſtrum, i Greci Ἅμαξα & Ἀμαξὴς lo dicono & tanto i Poëti conce gl' Hiſtorici, di cui parla Aulo Gellio parlando del plauſtro porto in Cielo trà le ſydera, e ne parlano Arato e Hygino.

I. De Plauſtro.

PLauſtrum à Græcis, tam Poëtis, qvam Hiſtoricis, Ἅμαξα & Ἀμαξὴς vocatur, qva de re Aulus Gellius loqvitur, ubi agit de plauſtro in Cœlo inter ſydera. Ejus qvoq; meminerunt Ara-

gino. Viene detto dal portare per la via Amaxeia ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΜΑΞΩΝ ΦΟΡΤΟΣ; Perche con eſſe ſi conduce per ſtrada larga & aperta. Plauſtro chiamano la qvadriga di Erichthonio, come altri lo dicono vehiculo, il qvale era con due ruote tirato da qvattro cavalli, & plauſtro & vehiculo & Amaxa chiamano il carro di Syſello, tyranno di Corintho, come qvel del Sole & qvel di Marte, & vi aggiangono volucris, perche hanno i cavalli le ale. Plauſtro, vehiculo & amaxa ancora furono detti i carri di Dario Rè, qvel di Alexandro Magno, qvel di Lajo, Rè di Thebe di Beotia, perche tutti ſuonano, una coſa iſtriſa. Furono uſati il pilento & carpento & vehiculo lo medeſimo; Et pria ſi faccuano, con due ruota, poſcia con qvattro & fù detto petorito. Carpento fù il primo nome, detto per mutatione di lettere; Perche è come dire qvaſi Carmentum, per eſſere Stato uſato da Carmenta, madre di Evandro Re, & carpentophoro, cio è curro da portare frutti, nelle decime, nei ſacrifici, come le donne Romane li portavano a Car-

men-

Aratus & Hyginus. Sic eſt dictum, qvod portet per viam amaxeia, ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΜΑΞΩΝ ΦΟΡΤΟΣ. Qvoniam ejus ope per viam latam & apertam qvid ducitur. Plauſtrum vocatur qvadriga Erichthonii, qvæ ab aliis dicitur vehiculum, qvod cum rotis duabus trahitur ab eqvis qvatuor. Plauſtrum qvoqve, Vehiculum & Amaxan vocant currum Syſelli, Corinthiorum tyranni, currum qvoq; Solis, & Martis, cum epitheto volucris, qvoniam eqvis adpoſitæ erant alæ. Plauſtra, vehicula & amaxa itidem dicti fuere currus Darii Regis, item, Alexandri Magni, Laji qvoqve, Thebarum Bœotiarum Regis, qvæ vocabula idem valent. Eodem ſignificatu uſi ſunt veteres vocibus, pilenti, carpenti, & vehiculi, qvæ primum duabus, poſt qvatuor rotis conficiebantur, itemq; petoriti. Carpentum eſt primum & antiqviſſimũ carri nomen, ſic dictum per litterarum transmutationem, qvaſi carmentum, qvoniam eo uſa ſit Carmenta, mater Regis Evandri. Et carpentophorus, currus portandis fructibus deſtinatus in decimis & ſacrificiis, qvæ Romanæ matronæ Carmentæ Si-

byl-

Digitized by Google

menta loro Sibylla, & a gl' altri Iddy. Fù detto veramente da eſſa gran donna, carmentum, come ci mortra Ovidio nel primo de Faſti:

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant.

Chel carpento dunq. foſſe delle gran donne, celo accenna Cornelio Tacito nelle coſe di Agrippina, che haveva il carpento faſtigiato, & bello, & ornato, come lo veggiamo nelle ſue medaglie, con due ruote tirato da due mule, ò da due cavalli; Onde eſſo autore dice: ***Suum quoque faſtigium***, inqvit, ***Agrippina altius extollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & Sacris antiquis conceſſus, venerationem augebat fœmina.*** Il medeſimo uſarono nelle ſolennità, dunqve il pilento, come dice Livio, è ſpetia di plauſtro.

II. Del Vehiculo, Pilento, & Petorito.

Pilentum, come jè detto, era uſato come il carpento detto vehiculo & petorito. Serviva al ſudetto officio per portar le matrone colle ceſte al ſacrificio, loqvale haveva qvattro ruote detto in lingva Volſca, ſecondo

byllæ ſuæ apportari fecerunt, aliisq; Diis Deabusqve. Verè ab ea carmentum primo dictum, ut oſtendit Ovidius Faſtor. I.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant.

Carpentum itaqve conveniſſe magis fœminis innuit & Cornelius Tacitus in rebus Agrippinæ, qvæ habebat carpentum faſtigiatum & pulchrè ornatum, ſicut conſpicitur in nummis, ubi duabus conſtans rotis à duobus mulis aut eqvis trahitur, unde auctor dictus ita: ***Suum quoq; faſtigium Agrippina altius extollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & Sacris antiquis conceſſus, venerationem augebat fœmina.*** Eodem uſi ſunt in ſolennitatibus. Pilentum, ut ait Livius, ſpecies eſt plauſtri.

II. De Vehiculo, Pilento, & Petorito.

Pilentum, ſicut eſt dictum, uſurpatum erat ſicut carpentum vehiculum, & petoritum. Inſerviebat dicto miniſterio, ad portandas nempe matronas cũ calathis ad ſacrificia, habebatq; rotas qvatuor, ita dictum à Volſcis,

ſecondo alcuni. Mà Varrone dice chil pilento fù trovato in Hiſpania. Fù uſato à tempo ſuo in Roma, & non prima dalle matrone nelle coſe di ſacrifici, & dice chè con due ruote, e con qvattro, con due più freqvente. Ma nell' antichi monumenti veggiamo ſcolpito ſi fatto carro, con che le donne andavano con le placente à ſacrificare à Cerere, colla ceſte piena di ſpiche & di focavie. Et alcuna fiata hanno due ruote, altri con qvattro ruote. Si vede ancora ſi fatto carro nella caſa di mafei in Romæ nell' antica hiſtoria di Cleobi & di Bitone Argivi, i qvali giovanetti in vece di buoi tirarono il carro, che alcuni dicono plauſtro, altri amaxa, altri vehiculo, altri pilento, ſecondo l' accommoda nel verſo la parola, non curando di oſſervar l' uſo del tempo & delle lingve, baſtando loro dire un carro dato alla commodità di tali eſſetti nei ſacri miſteri uſato, col qvale andò col acceſe facelle la madre di detti giovanetti al tempio di Junone; La qvale non potendo havere i buoi à tempo, i figlioli tiraro

no

ſcis, ut qvidam volunt. Sed Varro dicit, pilentum fuiſſe repertum in Hiſpania. Romæ ſuo tempore fuiſſe ait in uſu, nec eſſe primum uſurpatum à matronis in ſacrificiis, & conſtitiſſe modo duabus, modò 4. rotis, ſed 2. freqventius. Atq; in monumentis antiqvis videmus ſculptos in hunc modum carros, qvibus vehuntur fœminæ cum placentis, ſacrificaturæ Cereri cum calathis plenis ſpicis & pane ſubcinericio. Habet interdum duas, interdum qvatuor rotas. Videre etiamnum licet ita factum currum in domo Maphæorum Romæ, in antiqva hiſtoria Cleobis & Bitonis Argivorum, qvem juvenes iſti loco boum trahebant, alii vocant plauſtrum, alii amaxam, qvidam vehiculum, qvidam pilentum, prout commoda in verſu vox una vel altera eſt viſa, nulla prorſus habita ratione temporum, conſvetudinis, aut lingvarum, ſufficere putantibus, ſi dicerent currum datum ad efficiendum, qvod in ſacris myſteriis eſſet uſitatum. Tali ergo curru vecta mater dictorum juvenum accenſis facibus ad Junonis templum, qvæ cum non poſſet jumenta habere in tem-

pore,

no il carro; & eſſendo ſtati gl' atti di qvelli pietoſi & di religioſa gloria, eſſa Sacerdoteſſa poi prego la Dea per la felicità di qvelli; & toſto amendue l'addormirono nel tempio, ne mai più ſi ſuegliarono; delche fù compreſo chè è meglio la morte nel fine glorioſo, che vivere con pene e doglie; & con pericolo ſotto ſperanza di qveſta humana vita. Coſi ſcrive Plutarcho nella conſolatione della morte.

III. Del Vehiculo detto Ciſio & Carruca.

Fù ſimile ancora il ciſio come il petorito, & il curro; i Greci lo dicono ΔΥΤΡΟΧΟΝ, & vehiculo parlando della medeſima occaſione ſopra detta intravenute in Argo. Fù detto ciſio all' hora, che lo congiunſcio colli cavalli, cò qvali l' andava preſtamente nella città, & da un' luogo ad un altro; & ib gvidatore ſi dice ciſario, cioè dal ciſio moderatore, & auriga ſecondo ſi trova ſcritto nelle pandette nella legge de jure Ciſareo perche ſono alcuni iſolenti; Per la preſtezza dunqve del carro alcuni lo annumerarono nelle carri veloci & preſti,

pore, filii ſubiere currum, cumq; opera piiſſimorum juvenum ad gloriam religionis faceret, ipſa Sacerdos precata eſt Deos pro felicitate juvenum, ſtatimq; ambo obdormiverunt in templo, nec poſt evigilarunt unqvam. Unde apparuit, meliorem eſſe mortem glorioſam, qvam vitam cum moleſtia, dolore, periculis, & incerta ſpe vitæ humanæ. Ita refert Plutarchus in Conſolatione mortis.

III. De Vehiculo, Ciſium & Carruca dicto.

Ciſium petorito & currui fuit ſimile. Græci appellarunt ΔΥΤΡΟΧΟΝ & vehiculum, de eadem re loqventes, qvam diximus contigiſſe Argis. Dictum eſt ciſium tum, cum jungerentur eqvi, qvibus celeriter vehebantur per urbem, vel alias ab uno loco feſtinabant in alium. Et talis currus moderator dictus eſt ciſarius, & auriga ciſii, juxta id, qvod ſcriptum in Pandectis in lege de jure Ciſario, qvoniam horum aliqvi ſunt inſolentes. Propter celeritatem curſus aliqvi annumerarunt curribus citis, & velocibus, qvoniam ciſia ſic facta, ut

Digitized by Google

preſti , perche ſi facevano delli ciſii leggieri & agili; & ſi comprende nel numero delle bighe per preſtezza , non per forma del corpo ; porche la biga , la triga , la qvadriga , la qvinqvejuges , & la ſexjuges tutte dette la numero de cavalli, con qvali ſono tirati , tutti ſono carri veloci , tutti ſono detti anco curri , plauſtri , & vehiculi , & ciſia : ma qveſti nec givochi Circenſi ſono d' avanti chiuſi di dietro aperti , & qvelli da combattere ſono chiuſi & armati da ogni parte , & anco dell' aperti di dietro con due ruote. Qvello di givochi il gui dava il proprio agitatore, qvello della gverra da combattere era compartito accioche la parte anteriore , ſteſſe per l' auriga , & il corpo principale, per lo padrone , come havemo mortrato nelli danari , fatti ad honore di Hoſtilio Rè. Or dunqve il Ciſio tutti i ſcrittori che lo nominato , tutti dicono eſſer vehiculo , ò vogliamo dire carro velociſſimo & preſtantiſſimo da portar huomini , di due ruote , & lo chiamano anco carruca ; onde ciſario & carrucario viene detto colui,

ut eſſent levia & agilia, & comprehenduntur ſub numero bigarum , ob velocitatem , non formam corporis. Nam bigæ , trigæ , qvadrigæ , qvinqvejuges , ſejuges , omnes nomen habent ab eqvorum numero , à qvibus tracti ſunt , omnesqve ſunt carri veloces, omnesqve dicti currus , plauſtra , vehicula , & ciſia. Sed hæc in ludis Circenſibus à parte anteriore fuerunt clauſa , à poſteriore aperta: At verò militares currus ab omni parte fuerunt clauſi & armati , etiam illi, qvi à tergo erant aperti, duas habebant rotas. Ciſia, qvibus utebantur in ludis, peculiaris agitator regebat : Sed bellica, qvibus ſolebant confligere, diviſa erant in partes, qvorum anterior erat pro auriga, poſterior, qvæ reliqvi corporis princeps pars, pro patrono, ſicut demonſtratum eſt à nobis in nummis cuſis honori Hoſtilii Regis. Qvotqvot igitur Scriptores ciſii meminerunt, dicunt eſſe vehiculum, aut, ſi malumus, currum velociſſimum citiſſimumqve ad portandos homines, cum rotis duabus , qvi alias ſit appellatus carruca. Unde ciſarius & carrucari-

colui, il qvale lo gvidava, come dice Cicerone nel' ſecondo delle Philippiche: *Inde ciſio celeriter urbem advectus, domum venit capite involuto.* E porto il ciſio nel numero de carri fortiſſimi onde la voce ciſio non ſignifica altro, che la preſtezza, uſato per la ſodezza nelle coſe di fabricha, in condurre materia da fabricare, per lo che Vitruvio l' annumera fra qveſti nominati à tal officio, Rheda, Ciſia & Tornis; Il Torno è carro da poterſi girare ovunq. ſi vuole con agilità, & preſtamenta ſi muove & ſi vede nell antichi monumenti, ove ſono ſcolpite memorie di alcune coſe accommodate à portar da un luogo ad un altro.

carius perinde dicitur is, qvi eum ductat, ut ait Cicero Philippica ſecunda: *Inde ciſio celeriter urbem advectus, domum venit capite involuto.* Ciſium itaqve relatum eſt in numerum carrorum vehementiſſimi curſus, unde ciſii vox nihil aliud ſignificat, niſi celeritatem. Propter ſoliditatem qvoqve adhibita rebus architectonicis ad congerendam materiam, idqve patet eo, qvod Vitruvius adnumerat inſtrumentis ad hoc negotium Rhedam, Ciſia, & Tornos. Tornus eſt carrus, in qvo qvis ſe cum agilitate gyrare poteſt, qvocunq; vult, verſareq; ſubito, cujus formam videre licet in antiqvis monumentis, qvibus inſculpta memoria qvarundam fabricarũ commodarum ad transvehendas res de uno loco in alium.

IV. Della Carruca & Rheda.

CArruca è detto vehiculo ancora, & ſi piglia l' uno per l' altro; Conciosia coſa, che vehiculo è ſempre ſignificato, come à noi carro, & tanto è dire carruca, come carretto. Qveſto era un gentile coccio che uſavano per andar modeſtamente, preſto & com-

IV. De Carruca & Rheda.

CArruca etiam dictum eſt vehiculum, unumq; pro altero uſurpatur, nam vehiculum ſemper id ſignificat, qvod nobis eſt carrus, idemq; eſt carruca ac currus parvus: Erat autem currus venuſtus, qvo uſi ſunt, cum ire vellent modeſtè, celeriter, & commodè, non multum ſpatii

commodo , ſenza occupare molto la ſtrada ; Della cui carruca fà mentione Spartiano nella vita di Alexandro Mamæo Severo , dicendo : *Carrucas Romæ & Rhedas Senatoribus omnibus ut haberent argenteas, permiſit : Intereſſe Romanæ dignitatis putans, ut his tanti Senatores vectarentur.* Furone nel vero le donne Romane di tali carri anco tanto ghiotte , per lo commodo & bello andare , che esſendo di ſimili carri ſtate , private per decreto del Senato, preſero la coſa à tanto idegno, che non più volevano far carrezze à i loro mariti , gli voltavano le ſpalle in atti amoroſi , non ſi uvolevano piu ingravidare , comedice Livio ; Onde por per hauer fatte opere laudabili, gli furono reſi. Erano lavorati in Roma li carri di argento , nel vico chiamato di Sigillari non gvari lontano an Amphitheatro di Flavii preſſo le therme di Trajano & di Tito Veſpaſiano. Della carruca di argento fà mentione Plinio , qvando dice : *Carrucas quoque ex argento calare invenimus.* Della qvale ſorte Nerone Imperadore ne fece mille. Sono det-

tii occupantes in via. Hujusmodi carrucæ mentionem facit Spartianus in vita Alexandri Mamææ Severi , dicens : *Carrucas Romæ & Rhedas Senatoribus omnibus ut haberent argenteas , permiſit : Intereſſe Romanæ dignitatis putans , ut his tanti Senatores vectarentur.* Talium carrorum ita cupidæ erant fœminæ Romanæ , propter inceſſus commoditatem & venuſtatem, ut, cum decreto Senatus ademptum eis eſſet jus iis utendi , tantum inde offenſionis iræqve conceperint, ut noluerint maritis ulla amoris ſigna monſtrare,ſed,qvoties conjugalis debiti officia ab eis exegerint, obverſis tergis eos averſatæ ſint, nunqvam in amplexus admittentes , ut fierent gravidæ, ſicut ait Livius. Unde poſt ob virtutem jus id eis reſtitutum. ConficiebanturRomæ argentei hi carri in vico Sigillari dicto, non procul ab Amphitheatro Flavii, apud thermas Trajani, & Titi Veſpaſiani. De argentea carruca loqvitur Plinius, cum dicit : *Carrucas quoq; ex argento calare invenimus.* Cujus generis Nero Imperator fecit mille. Per diminutionem itaqve , ut lo-

Digitized by Google

te carrucæ qvaſi carretti, della qval ſorte parla Martiale nel libro terzo:

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Carruco ò carruca dunq; ſi vede con due ruote alte, con un coperto di alcune coſe nobili, con imagini in luogo di colonnette, con geloſie accerco da tutte le bande, da avanti in fuora comeſono nelle medaglio, e qvaſi di tal ſorte ſono i carri detti thenſæ che ſono fatti à memoria delle pompe ad honore dedicato, di cui' era porto nel numero di divi tirato da mule ò da elephanti. Rheda viene detta à Rheduco, è in due ſedili partita. Dicono che con cento rhede ò vehiculi Terentia andò incontrare Marco Tullio Cicerone, ſuo marito, tornando à Roma da eſſilio.

V. Della Thenſa & Carpento & Vehiculo.

THenſa overo Th[illegible]æ ſono poſte talvolta per carpento & per vehiculo perche tutti ſuonano carri & ſacri & privati. Sacri ſono néu' uſo di portar le imagini nelle pompe Circenſi di coloro, che ſono aſſunti

qvuntur, dictæ ſunt carrucæ à carris, de qvibus loqvitur Martialis libro tertio:

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Carrucus itaq; vel carruca conſtabat duabus eminentioribus rotis,contectarebus qvibusdam pretioſis, cum imaginibus loco columnularum,cum clathris per ambitum ante & à tergo, qvemadmodum cernuntur in nummis. Et tales qvoq; ferè ſunt carri, qvi dicti thenſæ, confecti in memoriam pompæ inſtitutæ in honorem dedicationis,qva qvisqve relatus eſt in numerum Divorum, tractæ à mulis aut elephantis. Rheda dicitur à Rheduco, eſt in duo ſedilia diviſa. Dicunt centum rhedis aut vehiculis obviam eſſe Marco Tullio Ciceroni, marito ſuo, Romam redeunti ab exſilio.

V. De Thenſa, & Carpento, & Vehiculo.

THenſa vel thenſæ ſæpe ponuntur pro carpento vel vehiculo, qvia ſignificant carros æqvè ſacros & privatos. Sacri ſunt, dum adhibentur ad portandas imagines pompæ Circenſis eorum, qvi aſſumpti ſunt

Digitized by Google

aſſunti nella Dietà, & nell' uſo di' andare à ſpaſſo in pompe; de qvali ſcrive Svetonio in Auguſto, qvando egli dice: *Accidit votivis Circenſibus, ut correptus valetudine lectica cubans thenſis deduceret.* Servio dice che thenſa è charro degli iddy coſi *thenſam currum eſſe, quo Deorum portantur ſimulachra.* Cicerone nelle Verrine dice il medeſimo: *Omnes Dii, qui vehiculis thenſarum ſolennes cœtus ludorum initis.* Thenſa fu detta perche avanti lei la tela di lino tendevano, accioche colle mani non la poteſſero toccare gli ducitori, che ſi dicevano Armamaxi, come li chiama Tertulliano. Aſconio Pediano dice: *Thenſæ,* inqvit, *ſunt ſacra vehicula, pompa ordinum & officiorum.* Altri parlando dell' iſteſſi carri, carpenti l'appellano; Talche thenſa, carpento & vehiculo ſignifica carro ſacro & profano. Mà ſacro vera mente ſi deve dire thenſa da non poterſi toccare, lo paravano d'uno tela.

ſunt in claſſem Deorum, & dum adhibentur in pompam obambulationum, qvæ inſtituuntur ad oblectationem. De qvibus ſcribit Svetonius in Auguſto: *Accidit votivis Circenſibus, ut correptus valetudine lectica cubans thenſis deduceret.* Servius ait, qvod thenſa *currus ſit, quo Deorum portantur ſimulachra.* Cicero in Verrina dicit idem: *Omnes Dii, qui vehiculis thenſarum ſolennes cœtus ludorum initis.* Thenſa fuit dicta, qvia ei linea tela prætendebatur, ne aurigæ manibus poſſent eam attingere, qvi dicti ſunt Armamaxi, ſicut eos appellat Tertullianus. Aſconius Pedianus ait: *Thenſæ ſunt ſacra vehicula, pompa ordinum & officiorum.* Alii loqventes de iisdem carris, eosdem appellant carpenta, atqve ita thenſa, carpentum, vehiculum, ſignificant currum ſacrum & profanum. Sed verè oportet thenſas appellare currus ſacros, qvoniam attingere eos nefas, qvod tela impedire voluerunt.

VI. Del curro Biroto, & Deipaneta, & Vehiculo.

SOno nel medeſimo ordine il carro detto currus, & birotum, i Greci biroton, che alcuni anco lo dicono vehiculo; Perche lo appellano dal nome compoſito del carro & delle due ruote, il qvale nome l'hanno aggiunto alla biga, & alla qvadriga, & à tutti i carri, che hanno le due ruote, tanto qvelli da far givochi, come qvelli fatti per andare con preſtezza & agilita, come ſono il plauſtro, & il Deipaneta, porti tra lè figure delle celeſti ſtelle erranti. Di due ruote fecero il carro della villa, che mala mente l' huomo qvando è ſuſo, vi puote ſtar in piede fermo, largo in viſta, è ſodo di maſtino corpo, con le ruote grandi & grievi; Et qvando è carco di materie, ſu'l timone ſi pone in piè il ſuo guedatore. Qveſto noi volgarmente chramiamo carro & è tirato da buoi il minore da cavalli, il maggiore da molti para di bufali, ò di molti para di buoi, ò di cavalli: Perche de' i carri alti è atto à portar peſi, è per l' altezza facile à romperſi per cau-

VI. De curru Biroto, & Deipaneta, & Vehiculo.

EJusdem ordinis ſunt carri, dicti currus, & birotum. Græci vocant biroton, qvod nonnulli appellant vehiculum: Atq; ita vocant nomine compoſito ex carro, & duabus rotis, qvod nomen adjecerunt bigæ, qvadrigæ, & omnibus carris, qvi duas tantum habent rotas, ſive ludorum ſive agilis & citati curſus gratia facti fuerint, qvales ſunt plauſtrum & Deipaneta, inter cœleſtes figuras errantium ſtellarum collocata. Duarum rotarum carros fecerunt in villis, qvia, cum qvisqve alias parum commodè in edito, ibi pedibus ſtare poterat. Erant autem paulò latiores, amploqve corpore, cùm rotis magnis & craſſis. Sed cum pondere eſſent onuſti, ad temonem ſe in pedes erigebat auriga. Hoc genus nos vulgariter carros appellamus, tractos plurimum à bobus, ſed ſi minutiores eſſent, ab eqvis, ſi admodum magni, à mulis bubalorum, boum, eqvorumqve paribus: Nam præ carris altis apti ſunt geſtandis oneribus, utpote qvi propter altitudinem caſu

Digitized by Google

cauſe ſiniſtre. Chiamiamo caretta un carro ſimile di forma, mà più delicato & fatto alla groſſolana, per l' uſo della città, tirato da uno ò due cavalli. Mà gl' antichi i carri da portar peſi li fecero anco baſſi con ruote ſolide ſenza radii con un groſſo aſſo, ò le ruote à uſo di barili; Perche erano atti à portaregran machine, & ne facevano non ſola mente biroti, mà di dodici ruote; Il cui carro birote in Toſcana ſi dice hoggidi Boroccio da i buoi che lo tirano. L' uſavano gl' antichi il medeſimo biroto nel recare, da una citta nell' altra delle vittovaglie & viene annumerata trà i vehiculi preſſo delle coſe antiche.

caſu aliqvo facilè rumpi ſolent. Carettam hodie formæ ſimilis currum appellamus, ſed minorem & rudius factum, cujus præcipuè uſus eſt in urbibus, trahiturqve ab uno duobusve eqvis. Sed antiqvi fecerunt etiam perhumiles carros geſtandis oneribus, rotis ſolidis, & absq; radiis, axe craſſiſſimo, ad transferenda dolia ingentia, aut machinas, qvales faciebant non tantum duabus, ſed etiam duodecim cum rotis. Hujus generis birotum vehiculũ hodie vocatur in Thuſcia Boroccio, à bob⁹, qvib⁹ trahitur. Utebantur etiã antiqvi hujusmodi biroto in trãsferẽdo ab una urbe in aliã commeatu & annona, & accẽſeri ſolet vehiculis ab antiqvitatis inveſtigatorib.

VII. Del Burdones & Vehiculo.

CHiamarono ancora il vehiculo burdones, ch' è la ſorte del carro biroton ſopradetto, perche non è nelle coſe civili mà nelle coſe ruſti, che per nõ eſſere atto à portar huomini, mà da portar coſe in ſacchi in faſchi, & altre coſe gravi, uſato da qvei che recavano i legnami & coſe ſimili; Uſato anco tal volta nelle fabriche, come ſi trova nell' arta dell' architettura. *VIII.*

VII. De Burdonibus & Vehiculo.

VEhiculum etiam burdonum appellatione interdum venit, qvod eſt idem carrorum genus, qvod ſupra biroton vocari diximus, qvorum uſus non eſt in urbibus, ſed ruri, qvoniam geſtandis hominibus inidonei, & ſaccis faſcibusq; transvehendis reperti, item lignis ſimilibusqve rebus grandioribus. Uſitati olim in fabricis, ſicuti recperimus in architectonicis. *VIII.*

VIII. Del Camulon' vehiculum.

CAmulon è detto per eſſere carro baſſo, una ſorte di vehiculo da portare peſi, & coſe, che hanno bunghezza & gravezza. Eſſa voce di camulo par che venga, dalla baſſezza, come ſi dice l' herba, che non ſorge in alto, Camula, che vienè dal Greco. Della qval ſorte di' carro uſavano à portar gl' obelyſchi, ò vogliamo dire aguglie di grandiſſimi è ſterminatiſſimi peſi, come dice Ammiano Marcellino. Nell' obeliſco del circo maſſimo portato dal vico di Gordiano dalla ripa del Tevere per la porte Ortienſe, nel mezzo di eſſo Circo. Alcuni lo dicono ΚΑΜΟΥΛΟΣ, altri ΚΑΜΟΥΛΟΝ. I Latini Camulus, Camulum.

IX. Del Cantherico Vehiculo.

CAntherion & canthericum è voce Greca, è genere di vehiculo, cioè carro, ſecondo ci mortra Seneca nel terzo dell' epiſtole: *Marcus Cato Cenſorius*, inqvit, *quem è Republica tam fuit naſci, quam Scipionem: Alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit, cantherio vehebatur AEthiopico.* Qveſto erá anco ſorte di carro

VIII. De Camulon vehiculo.

CAmulon dictum eſt, qvod ſit vehiculum humile, portandis oneribus, & rebus, qvæ longitudinem habent cum inſigni pondere. Apparet camuli vocem ductam eſſe ab humilitate, ſicut Græcis camula dicitur herba, qvæ non creſcit in altum. Hoc carrorum genere uſi ſunt in transportandis obeliſcis, & vaſtæ magnitudinis ponderisq; coloſſis, ſicut dicit Ammianus Marcellinus de obeliſco Circi Maximi, traducto à vico Gordii & ripa Tiberis per portam Oſtienſem in Circi medium. Aliqvibus vocatur ΚΑΜΟΥΛΟΣ, aliis ΚΑΜΟΥΛΟΝ, Latinis qvoq; Camulus & Camulum.

IX. De Cantherio vehiculo.

CAntherion & cantherium vox eſt Græca, & genus vehiculi ſeu carri, ut monſtrat Seneca libro tertio epiſtolarum. *Marcus Cato Cenſorius*, inqvit, *quem è Republica tam fuit naſci, quam Scipionem: Alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit, cantherio vehebatur AEthiopico.* Hoc erat carri genus validum & ferratum,

ro forte & ferrato , & tenuto l' aſſo dalle teſte con forti tenie di ferro , detto perciò canthus. Onde cantherium come ci accenna Qvintiliano & Perſio nella qvinta Satyra, parlando da una ſi fatta machina di carro:

Nam quamvis prope te, quamvis temone ſub uno
Vertentem ſeſe fruſtra ſectabere canthum.

Mortrano tutti qvei , che ne parlano, havere gvardie di ferro , come hoggidi facemo nel qvadriroto chiamato cocchio, portato prima in Italia dal primo Signor Hippolito , Cardinale di Ferrara, da Ungaria, che hanno pèr ogni verſo ritegni di ferro , & nelle cime de gl' aſſi , per tener forti i barili delle ruote , & per la concatenatione del timone ſnodato dal coperto del cocchio , loqvale viene , firmato da forti coregie & fibule di ferro ; le ruote attorno all' arme coperte di ferro. Qveſti noſtri cocchi ſono di tre ſorti ; Qvello ch'è piu largo, dicono caretta, qvel ch'è più picciolo,cocchio, qvel tirato da qvattro cavalli , chiuſo attorno , il dicono carretto,

ratum , cujus munita erat abſis cum radiorum capitibus valida ferri tænia,canthus dicta. Unde cantherium , ſicut innuit Qvintilianus , & Perſius Satyra qvinta, loqvens de qvadam machina curuli eo modo formata:

Nam quamvis prope te, quamvis temone ſub uno
Vertentem ſeſe fruſtra ſectabere canthum.

Omnes,qvi currus iſtius meminerunt,oſtendunt,præmunitum fuiſſe ferro, ſicut & hodie currus qvadrirotus, qvem nos appellamus cocchio , pariter munitus eſt , qvali primum in Italia uſus eſt Hippolitus, Cardinalis Ferrarienſis , ex Hungaria , & ſunt tales currus ab omni parte ferrati, utpote ad extremitates axium ferrei paxilli , ad modiolos rotæ continendos, & ad temonem vinciendum , qvi ſolutus eſt à pergula currus, qvæ validis loris & fibulis ei cohæret , tum qvoq; rotarum curvatura ferro eſt armata. Verum noſtri hi currus trium ſunt generum. Qvod latiſſimum eſt,vocamus carettã, qvod eſt paulò minus , cocchium, qvod trahitur ab eqvis qvatuor,undiqvaq; contectum, car-

to, che fanno ogni hora in viaggio qvaſi otto miglia ; vi portano arme da difendere, & vi ſi puo andar dormendo. Il cocchio & la carretta l' uſano per la città , di più ſorti d' ornamenti, ſecondo le perſone, che li vogliono docati & pieni di pretioſi intagli ; Hà tali coperte che la pioggia non li offende, eccetto il cocchero, che ſta fuor del corpo coperto. Sono qveſti cocchi pericoloſi molte volte , perche ſpaventati i cavalli , & i cocchieri abbandonate le redene , leqvali per ſciocchezza le caſcano dimano, ogni furone & ſpaventa reſta ſuperiore ; Nella qval coſa qvelli che ſono dentro de cocchi non ſene potendo ajutare, vanno in precipitio. Et ſono tanto poco auvertiti, che ſe loro uſeſſero qvel che gl' antichi uſavano , di tener ligate alcune falſe retini in uno anello foſſo nel carro , non li caderebbero coſi di mano, come qvelle li cadono. Et talvolta ſe il cocchiero haveſſe qvalche diſgratia , qvei che ſono dentro vi poſſono mettere la mano, & ajutare à firmare il furore ritenendo i cavalli per le retine dell' anello

retto, qvo horæ unius ſpacio iter conficitur octo milliarium, qvi eo vehuntur, arma in ſui defenſionem ferre ſecum poſſunt, & commodè dormire. Cocchio & caretta utimur per urbes, diverſimodè ornatis, pro poſſeſſorum conditione vel lubitu, deauratis, & pretioſa ſculptura inſignitis. Pergula pars currus ita contecta eſt, ut Cœli injurias à vectoribus arceat, excepto auriga, qvi exterius eſt locatus. Sunt cocchi illi ſæpe periculoſi, nam territis eqvis & laxatis ab auriga habenis, cui ſæpe etiam per oſcitantiam excidunt, fit, ut nullum abſit furoris terrorisq; exemplum, nec vectoribus ſuperſit , qvam ut præcipites ferantur. Qvo periculo poſſemus admoneri , ut imitaremur veterum prudentiam, qvi clam ſecundarias qvasdam habenas annulo inſertas & currui alligatas habebant, qvæ, ut priores, ipſis è manibus excidere non poſſent. Namqve ita , ſi qvid ſecius eveniret aurigæ , vectores qvoqve ſecundariis iſtis habenis arreptis , in compeſcendo concitatorum eqvorum furore , ipſum poterant juvare , qvod factu erat facilè , cum haberent annulo inſertas

anello particolare tenuto à tal effetto, per far arreſtare i cavalli:

inſertas habenas ad retinendos eqvos.

X. Del Combatus vehiculus & Comba.

TRoviamo ſcritto nell' antichi marmi combatus vehiculus, perche qveſto deve venire da comba, che ſignifica lectica, laqvale dovea eſſere accommodata colle ruote, come ſono le lectiche & li cocchi coperti & chiuſe da ogni parte. La voce comba viene dalla lingva Sabina, che à noi ſignifica lectica ò lecticula, ſecondo i Grammatici. Onde combatus vehiculus è tanto à dire, come carro allecticato da potervi andare coricato in aſſo; Servirà per le pioggie & per li tempeſtoſi tempi, come la lectica; Si vede nell' antichi monumenti con due ruote, & con qvattro, ove ſi mortrano fameglia andare in viaggi in villa.

X. De Combato vehiculo & Comba.

IN antiqvis marmoribus ſcriptum invenimus, qvod combatus ſit vehiculum, qvæ vox deducta eſt à comba, qvod lecticam ſignificat, qvam rotis inſtructam eſſe oportuit, ſicut ſunt lecticæ & cochi tecti clauſiqve ab omni parte. Comba vox eſt lingvæ Sabinæ, qvæ nobis ſignificat lecticam aut lecticulam, juxta Grammaticos. Unde combatus tantundem ſignificat ac carrum lectica inſtructum, qvo qvis etiam cubans poſſit incedere. Uſui erat Cœlo pluvio & procelloſo, ſicut lectica. Apparet in antiqvis monumentis & birota & qvadrirota, cum formantur heri cum tota familia egredi in villas.

XI. Del Covinus vehiculus.

COvinus ò pure covino, come lo vogliamo dire in noſtra lingva è nome dì vehiculo, cioè carro uſato da Britanni tirato ſenza auriga da piccioli cavalli, di cui Martiali nel libro duodecimo dice:

O ju-

XI. De Covino vehiculo.

COvinus aut covino, juxta terminationem lingvæ Italicæ, eſt nomen vehiculi aut currus Britannis uſitati, tractum à minutis eqvis, ſine auriga, de qvo Martialis libro duodecimo loqvitur:

O ju-

O jucunda, Covine, ſolitudo,
carruca magis eſſedoq; gratum.

Sulpitio Gallo ſcrive che'l covino era camerato, & carro uſato da Galli. Queſt d'unqve era ſimile al coperto del combato, che ſi poteva gvidare da piacevoli cavalli, del padrone iſteſſo, di cui Lucano nell libro primo:

Et docilis rector monſtrati Belga covini.

Siche qveſto anche nelle attioni belgiche ſi uſava.

XII. Currus vehiculus & Curritius.

Currus d'onde deriva à noi la voce carro, è nome generale dì tutti qvei carri, ch'erano di volubili ruote agili à correre, loqval gl' antichi uſavano nel' correre, & nelle coſe belliche, cioè nella gverra, nel correre la porta, & nelle coſe ruſtiche della villa, el all' uſo di altre neceſſità. Che forſe per coſe della gverra uſato, celo inſegna Plutarcho, dicendo, che Ceſare, Dictatore ſcorrena velle gverre civili ſul curro per l' Italia, havendo ſempre ſcio Marco Antonio; Da qveſto neſce il diminutivo di curricula, cioè di piocio lo carro;

O jucunda, Covine, ſolitudo,
carruca magis eſſedoq; gratum.

Sulpitius Gallus tradit, qvod covinus fuerit currus cameratus, Gallis in uſu. Hujus itaqve operta pars ſimilis erat combato, trahebaturqve ab eqvis, ipſo Domino aurigante, de qvo Lucanus libro primo:

Et docilis rector monſtrati Belga covini.

Hujus qvoqve uſus erat in bellis.

XII. Currus vehiculum, & Curritius.

Currus, unde ad nos vox carri derivata, generale nomen omnium carrorum eſt, qvibus volubiles erant rotæ, atqve ad currendum agiles, qvibusq; uſi ſunt veteres in curſibus, & bellicis negotiis, in curſibus tabellariorum, in rebus ruſticis, in villis, atqve aliis neceſſitatibus expediundis. Qvod uſus ejus fuerit in bello, docet Plutarchus, dicens, qvod Cæſar Dictator in civilibus bellis curru per Italiam vectus ſit, comitatus ſemper Marco Antonio. Hinc deſcendit diminutivum curricula, id eſt, currus minutus, qvi appellatur etiam curri-

ro ; & lo dicono curritius , & curriculus , & curricula feminamente ; per eſſere tirato da cavalli, & fatto veloce, viene detto curro dal correre, perche molti le fecero per la curſione , in cui l' uſavano. Era periculoſo di cadere & farſi male con eſſo , come anco è accaduto ai di noſtri nei cocchi, che in fiume talvolta & da un ponte ſono i cavalli precipitati , & da una ripa , per difetto ò del cocchiere, ò della imperfettione delle ſtrade. Onde preſſo gl' antichi auve niva il ſimile , & perciò Cicerone pro Rabirio dice : *Exiguum nobis vitæ curriculum Natura.* In maniera che currus vuole dire un carro , & curricula un picciolo carretto uſati nella preſtezza, con qvella ſi curtà, che ſi puote. Con qveſto tal carro Tiberio in porta uſci d' Italia per andare à trovara Druſo in punto della morte , come dice Plinio. Dal andare à caſa aſſiſi i Magiſtrati Romani ſul carro , ſono detti gl' Ædili curuli & le ſelle ò ſedie curule portate nel curro.

curritius , & curriculus, & curricula, genere fœminino, qvoniam velociter trahatur ab eqvis , & ocyſſimè currat , dicitur currus , à currendo ſcilicet, & qvia curſus cauſa multi currus fiebant. Periculoſum erat olim , ſi curru ſubverſo caderet qvis, & malo afficeretur, ſicuti & noſtratibus accidit in cocchis, qvoniam fit nonnunqvam, ut ex ponte in flumen præcipitentur eqvi , aut labantur per riparum abrupta, vel ob defectum aurigæ, vel vitium aliqvod viarum. Eveniebat antiqvis freqventer qvid hujusmodi, propterea Cicero dicit pro Rabirio: *Exiguum nobis vitæ curriculum Natura.* Itaqve currus eſt qvaſi carrus, & curricula parvus currus, qvorum uſus in feſtinatione, cum qvanta poterat, ſecuritate. Hujusmodi vectus carro Tiberius exiit Italia , cum propoſito viſendi Druſum ſub ipſum mortis ejus articulum , ut teſtatur Plinius. Qvod domum contenderent Romani Magiſtratus locati in currum , Ædiles curules dicti ſunt, & ſellæ curules, ſedilia curribus impoſita.

Digitized by Google

XIII. Curro & Eſſeda.

ESſeda era come il carro detto curro preſſo de Romani, & preſſo di Britanni peculiariſſimo, loqvale uſavano nella gverra, come dice Ceſare nei commentarii, il qvale Eſſedario chiama il ſoldato Britanno, perche combattevano ſul eſſeda, & con il ſtrepito di eſſi turbavano gl'ordine di Ceſare. Tunne mentione dell' eſſeda Propertio nel libro ſecondo:

Eſſeda cælatis ſiſte Britanna jugis.

Et Ovid. del medeſimo:

Rerumq; quamprimum rapientibus eſſeda mannis.

Et Virgilio nel lib. 3. della Georgica:

Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.

Per tanto dunq. Svetonio in Auguſto uſa: *Eſſedo panem & palma guſtavimus*; Per eſſere con eſſeda recato le vitovaglie; Onde eſſedarii ſono detti gli duttori delle coſe nell eſſeda, il medeſimo in Cajo Caligula: *Quum quondam die muneris eſſedario Porio, ob proſperam pugnam, ſervum ſuum manumittenti ſtudioſius plauſum eſſet.* Qveſto ſi vede ſotto di combattonti

XIII. Currus & Eſſeda.

ESſeda erat qvidam carrus particularis apud Romanos & Britannos, qvo utebantur in bellis, ut dicit Cæſar in Commentariis, qvi Eſſedarium vocat militem Britannum, qvoniam eſſedis inſidens pugnabat, & eſſedorum ſtrepitu Cæſaris ordines turbabat. Eſſedæ meminit Propertius libro ſecundo:

Eſſeda cælatis ſiſte Britanna jugis.

Et Ovidius de eodem:

Rerumq; quamprimum rapientibus eſſeda mannis.

Et Virgilius lib. III. Georgicorum:

Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.

In hunc ſenſum utitur Svetonius in Auguſto: *Eſſedo panem & palma guſtavimus*; Qvod eſſeda allatus eſſet commeatus. Unde eſſedarii dicti ſunt ductores eſſedarum. Idem occurrit in Cajo Caligula: *Quum quondam die muneris eſſedario Porio, ob proſperam pugnam, ſervumſuum manumittenti ſtudioſius plauſum eſſet.* Unde videtur hoc genus militare eſſe cum rotis duabus.

Digitized by Google

ti eſſere carro di due ruote. Il maeſtro dell' eſſeda ſi dice eſſedario, come curruriario, & vehiculariario, & carpentariario.

XIV. Di Arcera, Arcirna, & Plauſtrum.

ARcirna è nome di carro che altrimente ſi dice plauſtrum, atto a portare huomini loqvale alcuni lo chiamano arceram, & lo operavano nelle coſe ruſtiche, & alcuni lo cuoprivano, & era commodo carro per li vecchi & per li giovani, ſecondo ſcrive Phavorino preſſo di Aulo Gellio, ovè dice non eſſere atto à qvelli che ſono infermi, perche è invalido all' egritudine per lo ſcuotere. Si vede nell' antiche opere eſſere tirato da buoi ò da cavalli, ſi vede con due ruote, con le ſponde aſſerate ò fatte à cancelli. Fù uſata nelle feſte di Cerere & di Saturno, di Baccho dalla moltitudine ruſtica; come plauſtro degl' iddy dell agricoltura. Onde nelle ſcolture antiche ſono in tali offici ornati di feſtoni, di frutti atterno, alla qvadratura cotti buoì coronati.

XV.

duabus. Ductor eſſedæ appellabatur eſſedarius, ſicut curruriarius, vehiculariarius, & carpentarius.

XIV. De Arcera, Arcirna, & Plauſtro.

ARcirna eſt nomen carri, alias plauſtrum dicti, hominibus geſtandis aptum, qvod alii vocant arceram, qvo utebantur in rebus ruſticis, contegebatur à nonnullis, commodumqve erat ſenibus & juvenibus, ſicut ſcribit Phavorinus apud Aulum Gellium, ubi dicit, non eſſe aptum infirmis, qvoniam eſt incommodum ægris ob concuſſionem. Conſpicitur in antiqvis operibus trahi à bubus aut eqvis, videturqve fuiſſe cum rotis duabus, & pergula obſepta, cancellisqve clauſa. Uſus ejus fuit in feſto Cereris, Saturni, & Bacchi, apud plebem ruſticam, tanqvam eſſet plauſtrum Deorum ruralium. Unde in ſculpturis antiqvis reperiuntur ornati corollis, & faſciculis fructuum, circa collum boum coronatorum.

XV.

Digitized by Google

XV. Baſterna & Vehiculo.

BAſterna è ſorte di carruca, che qvaſi ſempre ſi prende per vehiculo cioè carro atto à portar in viaggio ſtrame & à comporto di ſtramenti conteſti il ſuo corpo, tirato da due cavalli & da alcuni altri animali, è atto anco à condurre le donne, onde Ammiano Marcellino dice: *Quo comitatu*, inqvit, *matronæ complures coopertis capitibus & baſternis per latera civitatis cuncta diſcurrunt.* Et qveſto parimente ſi vede nell' antichi monumenti con due ruote, con donne ſopra, che portano di frutti, degl' vecellami. Sono altri carri con qvattro ruote, & coperti & ſcoperti pure da portare ſtramenti, & coſe nec ſacchi iqvali legavano corrichi con le corde torchinate & riſtretti. Altri ſimili à qvelli che hoggidi uſamo, con qvelle due ſcala congiunte & lunghi con le ruote, come ſono, qvelle di cocchi ferrate, da portare materia di ſtrame, ò da fabricare, & altre coſe neceſſarie, ò alla caſa, ò alla poſſeſſione, che ſono tutti carri abbaſtardati fatti ad ogni uſo da condurre vettovaglie.

XVI.

XV. Baſterna & Vehiculum.

BAſterna genus eſt carrucæ, qvod ſemper ſumitur pro vehiculo, id eſt, carro apto portandis per vias ſtraminibus, contextumqve habet corpus complicatis ſtraminibus, trahebaturqve ab eqvis duobus, aliisve jumentis, commodum qvoq; erat portandis fœminis, unde Ammianus Marcell. *Quo comitatu*, inqvit, *matronæ complures coopertis capitibus & baſternis per latera civitatis cuncta diſcurrunt.* Hoc qvoqve pariter videri poteſt in monumentis priſcis cum duabus rotis, ſuperimpoſitis fœminis geſtantibus fructus & faſces avicularum. Sunt & alii currus qvadriroti, & contecti, & aperti, qvibus portarunt ſtramenta, aliasqve res ſaccis incluſas, qvales colligabant loris & funibus contortis. Alii qvoqve currus erant ſimiles his, qvibus hodie utimur, qvæ duabus ſcalis longis connectuntur, rotis ferro munitis, ut in cocchis, qvorum uſus in portando ſtramine, aut materia ſtruendis ædibus apta, aut aliis rebus neceſſariis aut domui, aut rei familiari, qvi omnes ſunt carri non genuini facti ad uſum congerendæ annonæ.

XVI.

Digitized by Google

XVI. *Benna & Vehiculo.*

BEnna ancora è porta ſotto nome di vehiculo ò di carruculo ; è vocabolo Gallico ; come dicono tutti i Scrittori, che fanno mentione delle coſe Galliche, ove qveſti, i qvali ſegono in eſſo carro ſono appellati combennones, cioè ſedenti in benna. I Romani havevano ., ancora un carro con qvattro ruote, & con due, uve ſedevano & andavano & la moglie, & il marito co' figlioli in villa. Qveſto il corpo lango riqvadrato, & qvalche volte in una teſta ſola uno ambracolo, & talvolta ch'è per lo più, come ſi veggono, ſenza ombrocolo.

XVII. *Biga carro overo curro biuga.*

BIga ſecundo i Scrittori Latini è il medeſimo ch'è currus, per eſſer atto à corrare velociſſimamente & tirato da duè cavalli, con due ruote, detta Biga à biuga, cioè congiunta & tirata da due cavalli ò cavalle, come uſavano nei giavchi Circenſi i Lydi. I Romani tolto dall' Hetruria, & come uſavano gl' altri popoli della Grecia, loqvale ſecon-

do.,

XVI. *Benna & Vehiculum.*

PRæterea benna collocata eſt inter vehiculorum ſeu carruculorum nomina, eſtqve Gallicum vocabulum, ut teſtantur Scriptores omnes, qvi Gallicarum rerum usqvam mentionem fecere, vocanturqve illi, qvi ſimul carro tali vehuntur, combennones, hoc eſt, una ſedentes in benna. Romani etiam habebant cum qvatuor duobusve rotis, qvo ſimul vehebantur, uxor, maritus, liberi, ituri in villas. Corpus ejus currus forma fuit qvadratè oblonga, atqve interdum umbella unius ſolum capiti imminebat, plerumqve, ut videmus, ſine umbraculo fuit.

XVII. *Biga currus, ſeu currus bijugis.*

BIga juxta Scriptores Latinos idem eſt, qvod currus, qvia velociſſimè currebat, tractus à duobus eqvis, duabusqve rotis. Biga dicta à bijuga, hoc eſt, conjugata, qvod à duobus eqvis vel eqvabus tracta fuerit, ſicut uſitatum erat Lydis, in ludis Circenſibus. Romani ab Hetruſcis id genus currus mutuati ſunt, ſicut reliqvi populi à Græcis, ſed omnium primo re-

per-

Digitized by Google

do, dice Plinio, fù prima tronatódas li Phrygii. Fanne mentione Svetonio delle biga in Tiberio & Auguſto ; & Caſſiodoro nelli gviochi Circenſi & done à dipinta la biga nel danaro qvelle ſi chiama bigato come à qveſta che uſavano i Romani.

pertum eſt à Phrygibus, ut Plinius teſtatur. Mentionem bigæ facit Svetonius in Tiberio & Auguſto, & Caſſiodorus in ludis Circenſibus. Et nummus, cui impreſſa eſt figura bigæ, vocatur bigatus, qvi & in uſu fuit apud Romanos.

XVIII. *Della Triga carro.*

TRiga ancora era il medeſimo carro , ch' era la biga , detta à triuga , cioè tirata con la congiuntione di tre cavalli al giugo, come la nominano gl' antiche memorie ſcritte in marmo delg'agitatori delle fattioni Circenſi , ſecondo havemo detto nel libro di Givochi. La qval triga ſi vede anco nel danaro in qveſto modo, pure con la vittoria & con altri, che la gvidano , come potete veder trà gl'altri danari moſtrati in qveſt opera.

XVIII. *De Triga dicto carro.*

POrro triga erat carrus ſimilis, ut biga, dictus qvaſi trijugis, hoc eſt, tractus ab eqvis tribus ad jugum, ſicut nominatur in antiqvis marmoribus agitatorum factionis Circenſis, ut diximus in libro de Ludis. Qvalis triga videtur etiam in nummo hunc in modum, ut ſit cum Victoria, & cum aliis ipſam ducentibus, ſicut qvisqve poteſt cernere in nummis hoc volumine exhibitis.

XIX. *Della Triga & Quadriga, Pilento, & curro & quadriga.*

TRiga, biga & pilentum trovo eſſer una medeſima coſi, qvanto al corpo; Carro con due ruote velociſſimo , che ſi puo dire biroto , & è leggiero & il ſimile è la qvadriga. Fù inventata dà Erichtonio, figlio-
lo

XIX. *De Triga, Quadriga, Pilento & quadriga curru.*

TRigam, bigam & pilentum reperio eſſe idem , qvoad corpus. Carrus cum rotis duabus velociſſimus & levis eſt qvadriga. Inventa fuit ab Erichtonio , Minervæ filio, qvi currus , juxta traditio-
nem

Digitized by Google

lo di Minerva, il qvale carro per l' autorita di Poëti reluce tra le ſtelle preſſo di Arato, di Proculo, di Hygino & di Avieno. Et lo fingono tirato de qvattro cavalli, onde ne viene appellato qvadriga, ſi come lo veggiamo nel danaro detto da eſſa qvadrigato, con qvattro cavalli del pari congiunti. Della inventione di eſſo cano fanno memoria Ovidio, Pauſania & Aurelio Caſſiodoro & Plinio oltro ac ſubdetti, che ſcrivono d'Aſtronomia. Qveſto carro nelli danari qvadrigati ſi pote veder noll' antiche opere di Apolline, eſſer carro di Apolline, di Marte, di Bellona, di Minerva, di Jove & della Vittoria. Si dicono in ſingulare il carro con due cavalli & con qvattro, con cinqve, con ſei in forma feminina biga, triga, qvadriga, qvinqvejuga & exjuga. Onde i danari in ſingolare bigato & qvadrigato, per l' ordinaria forma victoriato, per eſſervi la imagine della victoria. Dalla triga dunqve ſi dice trigario certamine à abbatimento. Della qvadriga coſi ne dice Aulo Gellio: *Quadrigas Cæſar etiamſi*

nem Poëtarum, relucet inter ſtellas apud Aratum, Proculum, Hyginum & Avienum. Et fingunt tractum ab eqvis qvatuor, unde dicitur qvadriga, ſicut conſpici poteſt in nummo, qvi vocatur qvadrigatus, cum eqvis qvatuor, pariter conjunctis. De inventione carri hujus mentionem fecerunt Ovidius, Pauſanias & Aurelius Caſſiodorus, & Plinius præter ſupra dictos Scriptores Aſtronomiæ. Currus hic in nummis qvadrigatis videri poterit & in operibus antiqvis, in qvibus res Apollinis exprimuntur, fuiſſeqve dicitur currus Apollinis, Martis, Bellonæ, Minervæ, Jovis, & Victoriæ. Numero ſingulari dicitur carrus cum eqvis duobus, qvatuor, qvinqve, ſex, formaqve fœminina, biga, triga, qvadriga, qvinqvejuga, & exjuga. Unde nummi qvoqve tales in numero ſingulari bigatus, qvadrigatus nuncupati, & victoriatus qvoq; cum imagine Victoriæ. A triga qvoqve dictum venit trigarium certamen aut prælium. De qvadriga ita loqvitur Aulus Gellius: *Quadrigas Cæſar etiamſi currus unus*

ſi currus unus equorum quatuor victorum agmen unum ſit , plurium tamen ſemper numero dicendas putat. Veggonſi tali carri eſſer aperti di dietro , per montrarvi , & d' avanti chiuſi à parapetto , & l' auriga chel' gvida , cioè l' agitatore , è cinto delle retine con che frena il' corpo coi cavalli oltre a qvelle retine che tiene in mano da far girare i cavalli & firmare. Coſi ſone le qvinqvejuges & le ſexjuges, & ſeptejuges & octojuges & il nonajuges in ſino al numero di dieci cavalli vi conjungſero nei givochi Olympici come ſi legge nelle coſe di Nerone Imperatore , che volſe montar, ſopra un ſi fatto carro.

XX. Del Veha, Carro ruſtico.

VEha è il carro detto anco plauſtrum , detto à vehitur , coſa nota , ſimile all' altri ſopradetti da andar preſto & lodicono vehes , & ſono ancora della ſorte da portar anco fieno , qvando era fatto largo, etſi dice vehiculum & vehem. La tiravano due cavalli & havea due ruote , come ſi vede in alcuni monumenti ſcolpito, & fatta mentione nec teſtamenti delle coſe ruſtiche della villa.

XXI.

nus equorum quatuor victorum agmen unum ſit , plurium tamen ſemper numero dicendas putat. Conſpiciuntur tales currus eſſe retro aperti, ut ea parte poſſent conſcendi, ante verò clauſi, ad munitionem, auriga, ductor, vel agitator , cinctus eſt habenis, qvibus corpus ſuum coërcet, præter alteras, qvas tenet manibus ad coërcendos eqvos & gyrandos , regirandos , ſiſtendosqve. Atq; tales ſunt qvinqvejuges & ſexjuges, & ſeptejuges, & octojuges, & nonajuges usq; ad eqvos decem, qvos junxerunt in ludis Olympicis, ut legimus de Nerone, qvi talem currum voluit conſcendere.

XX. De Veha, Carro ruſtico.

VEha eſt carrus , plauſtrum qvoq; appellatus, ita dicta, qvod vehat, ſimilis reliqvis ſuperius expoſitis, qvibus uſi ſunt in curſu. Dicitur & vehes, ejus generis fuit , qvo portari ſolebat fœnum, præſertim, ſi factum eſſet amplum. Dicitur qvoq; vehiculũ & vehes. Trahebant id 2. eqvi, & habebat rotas 2. ſicut ſculptũ in qvibusdã monumẽtis cernitur, fitq; ejus mẽtio in teſtamẽtis, & ſupellectili ruſtica villarũ.

XXI.

XXI. Del Octophoro vehiculo & Lectica.

OCtophoron overo octophorum era un carro con otto ruote , onde octophorario ſi diceva colui, che con eſſe gvidava le ſue merci. Qveſto haveva qvatro ruote per banda loqvale preſſo de Romani ſolo Cajo Caligula lo usò, come era la nave Ptolemaide, che ſolo Ptolomeo la prima volta che fu fatta, la navigò & haveva qvattro prore , & qvattro pappe. Andana per ogni vento , ſenza giar più una parte , che un altra , per tutti i lati havea la ſua prora. Coſi qveſto vehiculo Cajano octophoro haveva tanre commodità dentro , che per tutto potena ſtare & vedere nell andare. Di qveſto carro parta Svetonio nelle coſe di eſſo Cajo, & haveva la lettica portala da otto ſervi , onde ottophora la dicevano. Era portata ſu le ſpalle della qvale ſcrine Martiale, qvando dice:

Octophoro ſanus portatur, Avite, Philippus.
Hunc tu ſi ſanum credis, Avite, furis.

Havevano ancora la lettica e-

xa-

XXI. De Octophoro vehiculo, & Lectica.

OCtophoron vel octophorum erat currus cum rotis octo, unde octophorarius dicebatur, qvi eo qvopiam merces ſuas conducebat. A qvovis latere habebat rotas qvatuor, qvali apud Romanos ſolus uſus eſt Cajus Caligula. Huic ſimilis erat navis appellata Ptolemais, qva ſolus Ptolomæus primum uſus erat navigando, poſtqvam eſſet facta , & habebat proras qvatuor, & puppes totidem. Ad omnem ventum progrediebatur , non gyrans aut inflectens curſum in unam partem, qvam alteram, ubiqve proram habens. Atqve ita hoc vehiculum Cajanum octophorum eas habebat commoditates, ut vector ubiq; potuerit ſtare , & in qvamlibet ſpectare partem. De hoc loqvitur Svetonius in rebus Caji, habebatq; lecticam geſtatam à ſervis octo , unde dicta fuit octophora. Geſtata fuit humeris, ut ſcribit Martialis:

Octophoro ſanus portatur, Avite, Philippus.
Hunc tu ſi ſanum credis, Avite, furis.

Habuerunt qvoqve lecticam e-

xa-

Digitized by Google

xaphoro, portata da ſei, di cui il medeſimo Martiale nel ſecondo libro ne parla:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Et Juvenale della medeſima:

-- -- *Cum jam ſexta cervice feratur*

Hinc atque inde patens. -- --

Fù la lectica multo uſata dalle donne, & dagl' huomini preſſo gl' antichi, perche difende dalla polvere, dal Sole & dalla pioggia, & dalla tempeſtà, & dal freddo, capace & alta à ſtarvi in ogni forma. Erano da clientuli & da muli portate ſecondo erano capaci di due ò dì più perſone. Et havevano lectiche portate la due ſervi molto leggiere le qvali ſ' uſavano per la città, come c' inſegna Svetonio parlando di Marone dicendo: *Martis æde lectica per publicum ſimul vectus eſt; Ei ſuccollabant deni duodenique ſervi, quibus longo in itinere vicarium in laborem alii ſuccedebant, conficiebanturque eo vectationis modo & longa ſimul & inquieta, &, quam libuiſſet, accelerata itinera.* Seneca ancora dice: *Non facit te beatum turba ſervorum lecticam tuam per itinera urba-*

xaphoram, à ſex bajulis portatam, de qva idem Martialis libro ſecundo:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Et Juvenalis de eadem:

-- -- *Cum jam ſexta cervice feratur*

Hinc atque inde patens. -- --

Lectica plurimum uſæ fuerunt matronæ, etiam viri, qvoniam arcet pulverem, Solem, pluviam, tempeſtatem, frigus, & capax eſt atqve alta, ut pro lubitu qvis in ea poſſet habere. A clientibus aut mulis portabatur pro magnitudine ſua, modò duobus, modò pluribus. Habebant etiam lecticas perleves, à duobus ſervis portatas, qvalium per urbem erat uſus, ſicut id nos docet Svetonius de Marone loqvens: *Martis æde lectica per publicum ſimul vectus eſt; Ei ſuccollabant deni duodenique ſervi, quibus longo in itinere vicarium in laborem alii ſuccedebant, conficiebanturque eo vectationis modo & longa ſimul & inquieta, &, quam libuiſſet, accelerata itinera.* Seneca porro dicit: *Non facit te beatum turba ſervorum lecticam tuam per itinera urbana aut pere-*

urbana aut peregrina portantium. Plutarcho nella vita di Cicerone, qvando eſſe miſero fuggiva la perſeqvutione di triumviri, audava in lectica portato da ſervi, la cui clientela non potè tanto correre che non veniſſe aggiunto & elgi porta la teſta fuori della lectica, & gli fù ſpiccata la teſta & porcia la mano dritta, che havea ſcritto contra Marco Antonio. On dunqve la lettica è per la città & fuor di eſſa ſ' uſava con li clienti portata. Di un tal uſo parla ancora Juvenale, qvando dice:

Namque facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.

Dalla lectica dunqve viene il diminutivo lecticula laqvale fu uſata da Auguſto nelle coſe di gverra, onde Svetonio in Auguſto dice: *Ocreana in lecticula elucubratoriam recipiebat.* Uſolla ancora Ceſare lavorata di avorio come anco la camera portatile, laqvale uſo ſendo ferito in gverra Alexandro Magno ſecondo ſcriva Q. Curtio. Si diceva colui che la gvidava, lecticario come dice Svetonio in Veſpaſiano, che ſolevo andare in lectica ſpeſſo a Cutilia,

ſua

peregrina portantium. Plutarchus in vita Ciceronis: Cum ipſe miſer fugeret perſecutionem triumvirorum, lectica abiit, portatus à ſervis, ſed non ita currendo properare poterant hi clientuli, ut fugientem non aſſeqverentur; Protenſum itaq; extra lecticam caput ei præſcinditur, & poſt manus dextra, qva adverſus Marcum Antonium ſcripſerat. Itaqve lecticæ uſus erat & in urbe, & extra eam, geſtabaturqve à clientibus. De uſu talium loqvitur etiam Juvenalis, qvando dicit:

Namque facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.

A lectica deducitur diminutivum lecticula, qva uſus eſt in bellis Auguſtus, unde Svetonius ait in Auguſto: *Ocreana in lecticula elucubratoriam recipiebat.* Uſus eſt ea etiam Cæſar, ſed ex ebore, ut & camera portatili, qvali vulneratus in acie uſus eſt Alexander Magnus, ut ſcribit Q. Curtius. Qvi lecticam ducebat, vocabatur lecticarius, ut teſtatur Svetonius in Veſpaſiano, qvi freqventer ſolebat lectica deferri in villam ſuam Cutiliam,

ſed

Digitized by Google

ſua villa, portata da muli, per eſſer qvella qvaranta miglia diſcorta da Roma ; Et vi andava per fuggire le gravezze dell' udienze. Onde colui il qvale gvidana la lettica per danari fece fermare i muli, fingendo dì acconciar un ferro alpiede del mulo diede luogo & tempo à colui, che li havea data la mancia, di parlare all' impendore con una ſupplica: Sendo fatta le gratia, Veſpaſiano di mandato il letticario diſſe; Dammi la parle mia di qvello che hai havuto de colui. Ora dunqve la lettica fù uſata nelle militari eſpeditioni preſſo gl' antichi, come il vehicula, il carro detto combato, come molti altri carri ſudetti. Havevano anco la Bara, con che portavano coſe ad offerir agl'iddii grà uſata da Romulo, nell' offerire le ſpolie opime del Rè Acrone à Gione Feretrio, & come fece Coſſo al medeſimo Iddio; Galba alla Fortuna Primigenia; Tiberio alla Fortuna Eqveſtre & Pertinace alla Fortuna Preneſtina. Fù anco chiamata pherculo, ch' era barela portata in ſpalle come una ſedia.

XXII.

ſed à mulis, qvoniam qvadraginta milliarium intervallo abeſſet Roma. Eo ſe ſubducebat, ut ſe liberaret ſalutantium officiis. Hinc, qvi lecticam ejus deferebat, ſollicitatoris cujusdam donis corruptus, cum mulis retentis fingeret ſe aptaturam ſoleam ferream pedi unius ex mulis, tempus dabat ſupplici ad porrigendum Imperatori libellum. Audito eo benignè, vocatoqve lecticario, dixit Veſpaſianus: Redde mihi partem muſculi, qvod ab hoc accepiſti. Liqvet præterea lecticæ uſos veteres fuiſſe in bellis & expeditionibus, ſicut uſi ſunt vehiculo, & carro, qvi dicebatur combatus, & multis aliis ſupra enumeratis carris. Habebant præterea Baram, qva utebantur, laturi Diis ſuis munera, uſurpatam olim à Romulo, cum ferret Feretrio Jovi opima ſpolia Regis Acronis: Eadem eidem Deo munera ſua tulit Coſſus, & Galba Fortunæ Primigeniæ, Tiberius Fortunæ Eqveſtri, Pertinax Fortunæ Prænestinæ. Vocabatur & ferculum, qvod erat barela humeris geſtata, ſicut ſella.

XXII.

XXII. Del Carro, detto Petorito.

PEtoritum è Gallica voce ſecondo il Grammatico di cui paria Gellio & lo dice genere del vehiculo con qvattro ruote, duttile, loqvale per che Plinio lo metta col' carro eſſeda, qvando dice nel libro 34. *Cæpere deinde & eſſeda & vehicula & peterita exornare.* Horat. Flacco nel 1. de Sermoni dice:

-- -- -- -- Atq; caballi
Paſcendi, ducenda petorita, nunc mihi curto
Ire licet mulo. -- -- --

Talche qveſto era carro d'andare per tutto.

XXIII. Del plauſtro vehiculo, di Marte detto ploſtro.

PLauſtrum è come havemo detto di ſopra nel primo luogo carro dagl' iddii: Ma nel vero fù uſato anco per combattere nella gverra, da' i Rè & gran Signori ove l'auriga gli ſedeva d'avanti al parapetto di eſſo, & dentro ſtava il combattente. Fù, ſecondo alcum, chiama to prima ploſtrum, onde Horatio diminutivamente diſſe, ploſtellum, nel libro ſecondo di ſermoni:

Ædificare caſas, ploſtello adjungere mures.

Era

XXII. De Carro, Petoritum vocato.

PEtoritum eſt vox Gallica, juxta Grammaticum, de qvo loqvitur Gellius, & dicit, genus vehiculi fuiſſe cum rotis qvatuor, ductile, qvod Plinius videtur annumerare carro, eſſeda dicto, cum ait lib. 34. *Cæpere deinde & eſſeda & vehicula & petorita exornare.* Horatius Flaccus in primo Sermonum dicit:

-- -- -- -- Atq; caballi
Paſcendi, ducenda petorita, nunc mihi curto
Ire licet mulo. -- -- --

Fuit itaq; hoc carrum, qvo uti licuit ubiqve.

XXIII. De plauſtro, Martis vehiculo, dicto ploſtrum.

PLauſtrum eſt, qvemadmodum ſupra diximus, currus Deorum, ſed, verè loqvendo, uſus ejus erat in conflictibus bellicis Regum & magnorum virorum, in cujus parte primore ſedet auriga, intra ipſum verò corpus, depugnans. Juxta nonnullos primum dictum eſt ploſtrum, unde Horatius per diminutionem dixit ploſtellum, libro ſecundo ſermonum:

Ædificare caſas, ploſtello adjungere mures.

Plau-

Digitized by Google

Era il plauſtro aperto di dietro, & d' avanti intero ſerrato con due ruote ; Et di un altra ſorte che ſono qvei carri che hanno il corpo qvadrato & adornato di diverſe eſſe per cuoprimento ; è ſimile à qvelli che non hanno copertura, & ſi ſedeva in cima alla ſcoperta. Dopò qveſta ſorte di plauſtro dicono che fù trovato il petorito mà qveſto come dice Varrone nel lib. 4. de lingva Latina, all' eta ſua fù portato à Roma dì Hiſpanga. Del medeſimo pilento fà mentione Lattantio, come anche Plauto in Epodon. il qvale carro uſavavo i Romani nel andare fuori della città, come ci mortra Cicerone nella morte di Clodio, che fù ucciſo in una taberna , fuggendo fuor del plauſtro , oltre al ſadello della buona Dea ſ' aſcoſe ſotto una ſcala , ove Milone il trafiſſe. Del plauſtro ancora fà mentione Ovidio nel ſecondo delle Metamorphoſe, qvando dice:

Quamvis tardus eras, & te tua plauſtra tenebant.

Et Virgilio nel prima della Georgica monſtra il medeſimo:

Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra. Plau-

Plauſtrum apertum erat retrò, ante verò clauſum , cum duabus rotis. Aliud qvoqve plauſtri genus eſt, qvo pertinent illi carri , qvi conſtant corpore qvadrato, adornatum rebus diverſis illud cooperientibus. Aliud qvoqve his ſimile eſt, non contectum, in cujus faſtigio ſedebatur ſub dio. Poſt hoc genus plauſtri dicunt petorritum fuiſſe repertum, qvod, ut tradit Varro lib. IV. de Lingva Latina, ſuo tempore ab Hiſpanis Romani ſunt mutuati. De eodem pilento mentionem facit Lactantius , item Plautus in Epodon. qvali carro utebantur Romani exituri urbe, ut monſtrat Cicero de morte Clodii , qvi occiſus fuit in taberna qvadam, ſurripiens ſe è plauſtro , confugiensqve ad ſacellum bonæ Deæ , ubi ſubter ſcalas abditum transfixit Milo. De plauſtro etiam loqvitur Ovidius libro ſecundo Metamorphoſeon, qvando ita dicit:

Quamvis tardus eras, & te tua plauſtra tenebant.

Et Virgilius Georgicorum primo idem oſtendit:

Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra. Per

Digitized by Google

Plauſtrum nel vero ſ' intende due imagini di carri porti tra le ſydera, che ſi compongono di ſtelle nell' Aſtronomia finti tirati da tre cavalli & da qvattro, & li fanno di due duote gl' antichi. Ma Ovidio ancora lui non hà laſciata la voce plauſtrum, qvando coſi parca nella Metamorphoſe:

Flexerat obliquo plauſtrum temone Bootes.

Et qveſte ſorte di celeſte carro haveva Lajo Rè, qvando audava fuor di Thebe, citta di Beotia, qvando incontiò OEdipo, ſuo figliolo, non conoſciunto per padre, da qvello ucciſo. Onde Seneca Poëta in OEdipode: *Quasque disjectat vertice ſummo ſydus Arcadicum, geminumq; plauſtrum*. Talche non ſolo è carro degl' iddii & nelle ſtelle compoſto, mà anco è degli Rè, come ancora delle donne, cioè matrone, perche è ſimile, ò pure il medeſimo ch' è carpento. Onde Livio nel qvinto libro ab urbe condita dice: *Honoremque matronis ob eam munificentiam habitum, ut plauſtro ad ſacra ludosque, carpentis feſto profeſtoque traherentur.* Et il medeſimo

Per plauſtrum propriè intelliguntur duæ carrorum imagines inter ſydera collocatæ, compoſitæ ex ſtellis in Aſtronomia, finguntur qve trahi à tribus eqvis, & qvatuor, faciuntqve cum rotis duabus antiqvi. Nec Ovidius ipſe omiſit vocem plauſtri hoc ſenſu, cum dixit in Metamorphoſi:

Flexerat obliquo plauſtrum temone Bootes.

Et ea ſpecie currus cœleſtis uſus eſt Rex Lajus, cum, exiens Thebis Bœotiis, occurreret filio OEdipo, non notum ibi patrem occidenti. Unde Seneca Poëta in OEdipo: *Quasque disjectat vertice ſummo ſydus Arcadicum, geminumque plauſtrum.* Ita, ut plauſtrum non tantum ſit carrum Deorum, & compoſitum ex ſtellis, ſed & Regum, imò qvoqve illuſtrium fœminarum, qvoniam aut perſimile, aut prorſus idem eſt cum carpento. Unde Livius libro qvinto ab urbe condita dicit: *Honoremque matronis ob eam munificentiam habitum, ut plauſtro ad ſacra ludosque, carpentis feſto profeſtoque traherentur.* Idemqve eſt pilentum ſacris ſolen-

Digitized by Google

mo è il pilento uſato nolle ſacere ſolennità. Queſta ſpetie dunus di carpento & di pilento era un vehiculo, che ſi pigliano l' uno per l' altro, & li Greci lo dicono M E T E' A- P O N; come anco 'O X H- M A, & ſono di due ruote, come ſi rede nella memoria della vehiculatione della gabilla; Che tolſe via di carri il buon Nerva Imperadore: Perche facendoſi mentione preſſo di Scrittori in vari nomi dicono gl' iſteſſi carri da portare le merci nella città. Accada al carro, carpento & pilento, che l' uno per l' altro ſi piglia, come ameiene alla cythera & alla lyra, che ambedue havevano ſimilitudine, & l' una cavata dall' altra, & molle fiate dicono l' uno inſtromento per l' altro, ſe bene l' una è con la teſtugine & l' altra non, ambedue ſi ſuo navano ad un modo. Coſi etiaudio i Greci pigliano Progne per Philomela, & ogni volta che ſi dice Progne, ſ' intende per la ſorella Philomela. Coſi dicendo Philomela, ſ' intende per Progne, per eſſer ambedue nate di un padre, & cangiate in due picio-

ſolennibusq; uſitatum. Hæc itaqve carpenti & pilenti ſpecies erat vehiculum, promiſcuè idem ſignificans, & Græci id appellant M E T E A- P O N, itemqve OXHMA, cumqve rotis eſt duabus, ut videre licet in commemoratione vehiculationis vectigalibus obnoxiæ, qvæ, ne à carris mercium exigerentur, ſuſtulit bonus Nerva. Nam cum apud Scriptores mentio fit mercium carris advectarum in urbem, variis nominibus rem deſignant eandem. Ita fit, ut carrus, carpentum, pilentum, unum pro altero accipiantur, plane ſicut cythara & lyra, qvoniam una alteri ſimilis, & una deſumpta eſt ab altera, indifferenter pro eodem inſtrumento muſico capiuntur, qvamvis unum conſtet teſtudine, alterum verò non, & utrumqve ſimiliter ſonet. Ita qvoqve Græci Prognen accipiunt pro Philomela, & qvando de Progne, intelligunt ſororem ejus Philomelam. E diverſo nominata Philomela, intelligunt Prognen, qvoniam uterqve eodem genita parente, & ambæ converſæ ſunt in duas avicu-

Digitized by Google

cioli vecalletti & cantarivi & primi all' accenti amoroſi moſſi nella prima vera, nel ſpirar di Zephyro annuntia la novella ſtagione, & l' uno prattica nelle caſe della citta, & nell' antri ch' è la roudine; l' altro per le amene valli & folte ſelve, ch' è il luſignolo. Et qvantunqve ſiano diſſimiglievoli qvanto vi colori, & non sò che poco della forma, qvalunqve di loro ſi nomina l' un nome ſi piglia per l' altro. Si dice Progne al luſcinio & Philomela alla rondine; perche non ſi sà, qvale i Poëti pigliani per l' uno ò per le altro vecello, chiamati da qvelle miſere ſorelle, le qvale ſegvitate da Tereo ſi precipitarono della cima, della caſa, & s' acqviſtarono il nome delg' uccelli, come coſa immortale. Coſi dunqve i Poëti, qvando dicono vehicolo, intendono plauſtro, & qvando dicono curro il medeſimo carro. Così parimente pilento & carpento & vehicolo, s' intende l' uno per l' altro tutti uſati dalle donne, nell' andare à ſpaſſo ò à ſacrificare. Onde Horatio Flacco, nel' libro ſecondo dell' epiſto-

viculas ſonoras, & cantibus deditas amatoriis præcipuè, primo Vere ſpirantibus leniter zephyris novum anni tempus denunciant. Una degit ſub tectis urbium & ſpecubus, hirundo ſcilicet, altera in amœnis vallibus & denſis ſylvis, ſcilicet luſcinia, & qvantumcunqve ſunt diſſimiles, qvod ad colores & formam corporis, utram tamen earum nomines, unius nomine ſæpe intelligetur altera. Ita Prognes nomen datur luſciniæ, & Philomelæ hirundini, nam neſcitur, utrum non pro una aut altera aviculaium iſtarum ſumant Poëtæ, ita promiſcuè vocitatæ miſeræ hæ ſorores, qvæ perſeqvente Tereo è domus faſtigio ſe præcipitarunt, converſæ in aves iſtas, qvarum geſtant nomina, ut in argumentum immortalitatis. Ita Poëtæ, cum dicunt vehiculum, intelligunt plauſtrum, & qvando nominant currum, idem eis eſt ac carrus. Pariter qvoqve pilentum, carpentum, & vehiculum, accipere unum pro altero potes, qvia omnia uſurpata matronis ad deambulationes aut ſacrificia. Unde Horatius Flaccus ſecundo epiſto-

Digitized by Google

piſtole cel' inſigna. Qveſt e-ra di corpo, un poco lunghetto, come un navigio ; & la voce pilentum ſenza dubbio è barbara, perche fu trovato in Hiſpagna, come habiamo detto, & i Galli lo, chiamano petoritum, ſecondo che ſcrive Varrone di Lingva Latina, in cui le donne aſſiſe ſû i pulvini, ò vogliamo dire, cuſcini, ſi libravano & contrepeſavano del carro che portavano ch'era di qvelle cratelle piene delle coſe da ſacrificare, colle placente, ſecondo dice Virgilio nell' ottavo dell' Æneide:

-- -- *Caſtæ ducebant ſacra per urbem*
Pilentis matres in mollibus. --

Cioè le portavano penſilmente qvelle ceſte in eſſo carro aſſiſe come dice Servio Honorato Grammatico, & il medeſimo dice Livio nell' sù allegato libro. Fù detto vehiculo ancora il carro, che conducevano eſſe matronæ nelle feſte & nei ſacrifici come chiamano, il carro della madre di Cleobe & Bitone Argivi fratelli che in luoghi di buoi, accoche la madre loco non perdeſſe l' occaſione di andare al tem-

epiſtolarum idem docet. Primum erat corpore longiuſculo, navigii ſpecie, & vox pilenti ſine dubio eſt barbara, utpote cum currus ſit inventus in Hiſpania, ut diximus, vocaturqve à Gallis petoritum, ſicut ſcribit Varro de Lingva Latina, qvo vehebantur matronæ inſidentes pulvinis, atqve ita corpora ſua librabant, ut cum oppoſitis ſibi ciſtellis, qvæ repletæ erant placentis & aliis rebus ſacrificio deſtinatis, eſſent qvaſi in æqvilibrio, ſicut dicit Virgilius octavo Æneidos:

-- -- *Caſtæ ducebant ſacra per urbem*
Pilentis matres in mollibus. --

Hoc eſt, portabant ciſtas illas qvaſi penſiles, qvæ collocatæ erant in carro, ſicut tradit Servius Honoratus Grammaticus, idemqve dicit Livius ſupra dicto libro. Vehiculum qvoqve nominatum fuit carrum, qvod ducebat matronas in feſtis & ſacrificiis. Sic vocant currum matris Cleobis & Bitonis, fratrum Argivorum, qvi vice boum jugum ſubiere, ne perderet occaſionem eundi ad templum & ſacra Junonis. Nonnulli utuntur

tempio di Junone ; Alcuni lo dicono carpento parlando della medeſima occaſione. I Poëti lo dicono plauſtro , perche fa riſonare il verſo. Il medeſimo auviene al' carro triumphale , che ha il corpo rotondo con due ruote tirato da qvattro cavalli bianchi. Alcuni lo dicono curro altri carpento, alcuni altro vehiculo & curro, & ſi potrebbe anco chiamare qvadriga dalli qvattro cavalli. Fù qveſto deſtinato al triumphante Duce, ſerrato attorno, ornato di ricche ſpoglie di trophei & di coſe degne della vittoria. Et fù qveſto anché detto vehiculo , come ci moſtra Vallerio Maſſimo nel libro 5. cap. 2. parlando dell humanità di Qvinto Terentio Guleone, che ſegvitò il curro de triumphante Scipione. Et vehiculo uſa poi in un altro luogo, parlando d' un carro iſteſſo triumphale. Et vehiculo & curro uſa Plinio nel parlar che fà della velocità de carri di Tiberio , che uſci d' Italia con preſtezza , come havemo ſopra detto , per andar & Rheno, per trohuar Germanico Druſo vivo. Et qveſto baſterà di tali

tur vocabulo carpenti, loqventes de negotio eodem. Poëtæ appellant plauſtrum , qvoniam ſonorum eſt in carmine. Idem carro triumphali evenit, qvi corpore eſt rotundo cum rotis duabus , tractus à qvatuor eqvis albis. Aliqvi appellant currum , alii verò carpentum , & rurſum alii vehiculum , & currum. Vocari etiam poteſt qvadriga ob eqvos qvatuor. Deſtinatus erat uſibus Ducis triumphantis , clauſus undiqve, ornatus ſpoliis opulentis , trophæis , & rebus aliis dignis victoria. Et dicebatur vehiculum , ut teſtis eſt Valerius Maximus libro qvinto , capite ſecundo , loqvens de humanitate Qvinti Terentii Guleonis , qvi inſeqvebatur currum triumphantis Scipionis. Vehiculi qvoqve voce utitur alio loco , loqvens de ipſo carro triumphali. Vehiculi carriqve vocibus utitur & Plinius ſermone , qvem inſtituit de velocitate carrorum Tiberii , exeuntis celeriter Italia , ut retulimus ſupra , ut adiret Rhenum cum deſiderio videndi Germanicum Druſum vivum. Et hoc dixiſſe ſuffeceris:

Digitized by Google

li carri iqvali s' annumerano in plauſtra, & la via d' onde paſſano i Greci l' appellano ΑΜΑΞΗΛΑΤΟΣ; perche eſſi chiamano 'ΑΜΑΞΗ cotal carro cioè: *Via, per quam plauſtra trahuntur*, ò veramente, *via vehicularis, idonea ad currum ducendum, plauſtralis, curulis, curulia*, & la diſſero ΑΜΑΞΙΑ eſſe via, peronde ſono tirati cottali carri come anco qvelli da portar gran peſi, & Armamaxi coloro, che li gvidano. 'ΑΜΑΞΑ, ſi dice il carro da combattere, chiaſo d' ogni intorno partito in due parti: Nell' una ſtà il combattente, nell' altra l' auriga, cioè gvidator del carro, come dice Xenophonte, di cui havemo detto nel libro dell' armi & del vertire delle nationi.

cerit de carris talibus, qvi annumerantur plauſtris, Via, qva incedunt, appellatur à Græcis ΑΜΑΞΗΛΑΤΟΣ, qvia ipſis talis currus ΑΜΑΞΑ, hoc eſt, *via, per quam plauſtra trahuntur*, aut verius, *via vehicularis, idonea ad currum ducendum, plauſtralis, curulis, curulia*, ipſis qvoqve eſt ΑΜΑΞΙΑ, per qvam ducti tales carri, ſicut etiam cæteri, qvi vehendis magnis ponderibus ſunt inventi, & Armamaxi illi, qvi illos agitabant. ΑΜΑΞΑ carrus militaris, intus totus clauſus, inqve duas partes diviſus, in qvarum una ſtat pugnator, in altera auriga ſeu rector currus, ſicut dixit Xenophon, de qvo egimus libro de armis & diverſarum nationum veſtibus.

XXIV. Rheda, Vehiculo, & Epirrhedia.

SE bene più di ſopra havemo fatto mentione del vehiculo detto rheda, inſieme con la carruca, ci pare di far an trattato, particulare di eſſa, come l' hanno tutti gl' altri carri. Rheda dunqve è vocabulo Gallico, tratto dal Græco, come à dire Gallo-Greco

XXIV. Rheda, Vehiculum, & Epirhedia.

QVamvis ſupra, ubi facta à nobis mentio vehiculi, rheda dicti, item, ubi de carruca egimus, ſatis fusè de ea egiſſe videamur, hic tamen nobis viſum eſt commodum in ſpecie de eo agere, & carris cæteris. Rhedæ itaq; vocabulum eſt Gallicum, tractum à Græco, aut potius

Digitized by Google

co nome, ch' è tanto come carruca, da cui Rhedario ſi dice l' auriga, fatto die due ruote, tirato da cavalli ò da mule, atto à portar onere, coſe da mangiare & herbaggi. Si uſava in villa, & vi ſi portavano le donne, & li fanciulli. Fù uſato degl' huomini in viaggio, & l' uſava Milone Lanuvino, di cui parla Cicerone, qvando dice: *Quum hic Milo cum uxore veheretur in rheda penulatus, magno & impedimento ac muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu.* Nel cui uſo tenevano le mule, ſecondo ſcrive Lampridio in Commodo Imperatore, dicendo: *Dedit & vehicula cum mulabus & mulionibus, & juncturis argenteis, ut ita à convivio redirent.* Rheda, ſecondo alcuni, e detta dalla voce compoſto dal verbo Gallo-Greco epirrhedium, civè ΕΠΙΡΗΔΙΟΝ, dal rhedere & portare. Et Virgilio non laſciò cotal voce, qvando diſſe:

Tritoque trahunt epirhedia collo.

XXV. Del Sarraco Vehiculo.

SArracum, i Greci Sarracon, è ſorte de vehiculo uſato à portare legne, & pietre dagl' anti-

tius Gallo-Græcum, qvod tantundem eſt, ac carruca, cujus auriga dicitur Rhedarius, duabus conſtabat rotis, trahebaturq; ab eqvis aut mulis, apta portandis oneribus, rebus eſui aptis, vel herbis. Uſus ejus in villis, ad portandas matres villarum cum liberis. In itineribus qvoq; utebantur, ut Milonis Lanuvini exemplo liqvet, cujus meminit Cicero, cum ait: *Quum hic Milo cum uxore veheretur in rheda penulatus, magno & impedimento ac muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu.* In uſum iſtius rei habuerunt qvoqve mulas, ut ſcribit Lampridius in Commodo Imperatore, dicens: *Dedit & vehicula cum mulabus & mulionibus, & juncturis argenteis, ut ita à convivio redirent.* Rheda, ſecundum qvosdam, eſt, dicta voce compoſita ex verbo Gallo-Græco, epirrhedium, ſive ΕΠΙΡΗΔΙΟΝ, à rhedere & portare. Nec Virgilius intermiſit uti tali voce, cum dixit:

Tritoque trahunt epirhedia collo.

XXV. De Sarraco Vehiculo.

SArracum, Græcè Sarracon, eſt genus vehiculi uſitati in portandis lignis & lapidibus apud

Digitized by Google

antichi , à porto trà le ſervigi delle fabriche , & nel portar le proviſioni nelle città. Trà i Poëti ne fa mentione Juvenale, nella Satyra terza :

Scinduntur tunicæ ſartæ, modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atq; altera pyrum
Plauſtra vehunt , nutant altè, populoque minantur.

XXVI. Del Staticulo Vehiculo.

STaticulum è anco ſpetie di vehiculo, & di eſſeda, di cui fà memoria Plinio dicendo: *Cæpere inde eſſeda & vehicula & petorita exornari.* Del qvale uſo, come diceneo di ſopra è celebre nel laſſo de carri , & coſe fatte in argento , leqva li nel tempo della Republ. Rom. tra le gverre civili da cenſori furono già caſſate , di poi ritornate dalla perſone licentioſe che gvaſtarono ogni coſtume di vivere , colla bonta di qvella buona oſſervanza della legitima liberta.

XXVII. *Della Traha & Tribula.*

TRaha era un carro ſenza ruote , detta da noi tribula & traglia , perche ſi ſtranſeinava, detta à trahendo, onde traſeina

pud veteres, annumeraturq; inſtrumentis architectonicis, qvæ uſui erant congerendæ in urbem annonæ. Meminit Juvenalis Poëta Satyra III.

Scinduntur tunicæ ſartæ, modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atq; altera pyrum
Plauſtra vehunt , nutant altè, populoque minantur.

XXVI. *De Staticulo Vehiculo.*

STaticulum qvoq; ſpecies eſt vehiculi & eſſedæ, cujus meminit Plinius, dicens: *Cæpere inde eſſeda & vehicula & petorita exornari.* Qvo de more, ut ſupra diximus, res nota eſt in celebri carrorum luxu, & rerum factarum ex argento, qvales tempore Reipubl. Romanæ, bellis civilibus interjecto , à Cenſoribus prorſus abolitæ fuerunt, poſt rurſus inolevere, reductæ ab hominibus licentioſis , qvibus volupe perdere ſanctum vivendi morem, cujus obſervantia legitima libertas conſiſtit.

XXVII. *De Traha & Tribula.*

TRaha erat carrum ſine rotis, dictum à noſtratibus tribula & traglia, qvia per terram trahatur, à trahendo, unde traſcinam

Digitized by Google

ſcina aliuvi l' appellano. Fù uſata da coloni & nelle coſe della villa, da traportare da un luogo ad un altro delle biade ò fratti, & ſi traſcinavavo anco delle imagini per portacle ſicare, come facemo hoggidi noi col traſcino. Traglia & traha ſi dice ancora il raſtello à mangano dentato, conche ſi raſtellano i campi per nettarli, doppò che è arato; ò per ſpianare i ſolchi, dopò che ſementato, trahendone con eſſe l' herba & li ſterpi d'ai campi. Fanne di qveſto chiara mentione Virgilio, qvando dice della tribula, ch' è la medeſima coſa:

Tribulaque trahæque & iniquo pondere raſtri.

Audava ſopra di eſſe l' aratore & gvidatore du buoi. Con eſſe tribula dentata nettavano i campi faſſoſi, come erano qvelli della tribu papivia. Qveſte dunq. tribula & traha ſono ſpecie de traſcini. Tribula è uno inſtromento comporto de qvattro legni lunghi, atteſtati inſieme, larghi un paluco & mezo l' un dall'altro, tutti per la lunghezza fatti à denti lunghi un palmo & piu ancora, in qval raſtello in campagna ſi appella.

ſcinam qvidam vocitant. Fuit uſitata colonis in convehendis rebus ad villam ſpectantibus, frumentis ſcilicet & fructibus; Traha terram leniter radente ſecure & ſine periculo vectabantur qvoq; ſtatuę ac moles, ſicut & fit hodie. Traglia & traha qvoq; dicitur raſtellum aut crates dentata, qva raduntur & purgantur novalia, poſtqvam verſa ſunt aratro, aut æqvantur ſulci, poſt ſementem injectam, aut extrahuntur herbæ & ſtipulæ agrorum. Facit hujus claram mentionem Virgilius, cum dicit de tribula, qvæ eandem rem ſignificat:

Tribulaque trahæque & iniquo pondere raſtri.

Illis tota corporis mole incumbebat nonnunqvam arator & bubulcus. Tribula dentata purgabant arva ſaxoſa, qvalia erant tribus Papiniæ. Tribula itaqve & traha ſpecies vehiculi tractorii. Tribula eſt inſtrumentum qvatuor longis lignis conſtructum, clavis totum confixum, qvorum ſinguli palmi unius & dimidii intervallo à ſe mutuò diſtant, tota in longum ferreis vel ligneis dentibus, palmum unū longis aut paulò plus, conſi-

Digitized by Google

la. Alcuni lo chiamano tribulum, altri vehiculum dentatum, altri tribuli & traſcino, altrimente trahecia, è qvella con che ſi traſchinano tutté le coſe neceſſarie in villa, nel portar il frumento all arca perche i granelli, non s' abeſſino fuori delle ſpiche, accoché andaſſe piu poſato qvel che ſi portava ſopra, loqvale è ſicuriſſimo inſtrumento da portar coſe, che ſono pericoloſe di romperſi.

cõfixa, qvod in ſupellectile ruſtica raſtellũ dicitur. Qvidã id appellant tribulum, qvidam vehiculum dentatum, alii traſcino, alii trahecia, qva trahunt omnis generis res neceſſarias in villa, ut fruges, ne grana excidant è ſpicis, nam incedit leniter & ſine ſuccuſſione ulla, ut, qvod ſupra eſt impoſitum, ſecuriſſimè poſſit, qvoqvo velis, portari. Eſt itaq; aptiſſimum inſtrumentum portandi, qvæ obnoxia periculo confractionis.

XXVIII. *Del Vectabulum.*

VEctabulum è ſorte di carro detto à vectando, è ſimile à una lectica volubile, cioè volgitiva, nella qvale le donne la poteva volgere dove volevavo, che alcuni dicono carrivola.

XXVIII. *De Vectabulo.*

VEctabulum eſt ſpecies carri, à vectando ſic dictum, lecticæ volubili ſimile, qvod fœminæ verſari in omnem partem & volvere poterant pro lubitu, qvod qvidam vocant carrivolam.

JOAN-

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratenſis
NOTÆ.

Ad Præfationem.

IN rei alicujus ſacræ.) Fuerunt & aliæ cauſſæ, cur nummis ſigna ejuſcemodi imponerentur. Sic enim ſignificabantur ſæpe tributi honores, item munera publica, & id genus, qvod ex nummis Cæſarum & Auguſtorum liqvet. Sæpe ſic geſtarum rerum ſervabatur memoria. Sæpe nummi ipſi pretiumq; illorum ſic indicabantur, qvod ex bigatis, victoriatis & ſimilibus eſt notum.

De carrorum.) Ita noſter voce Italica. Rectius *vehicula* dicerentur. Nam carrus ſpecies vehiculi, non genus.

Ὀχήματος.) Hoc nihil differt à præcedenti, qvippe cujus caſus eſt ſecundus. Videtur Pignorius exiguam Græcarum litterarum peritiam habuiſſe.

Sub nomine plauſtri ſunt multi carri.) Putat, plauſtrum qvoqve generale nomen eſſe. Ac ſic ſæpe in ſeqventibus. Sed hoc falſum.

Cap. I.

Αμάξης.) Occurrit in hac voce, qvod ſupra in voce ὀχήματος à nobis obſervatum eſt.

Παρὰ τῶν.) Hæc ex Suida ſunt deſumpta, qvi ſic explicat ἁμαξεῖαν. Itaq; nil faciunt ad ἅμαξαν, cum ἁμαξεία ſit ab ἅμαξα non hoc ab illo.

Digitized by Google

Quadriga Erichtonii.) Hoc non lectum mihi; Vellem itaqve, ut auctorem idoneum nominaſſet.

Syſelli.) Videtur Cypſelum intelligere. Sed de curru ejus talis nil reperio apud alios.

Equis appoſitæ erant alæ.) Nec hoc lectum mihi. Et vide, qvæ de curru Solis dixi libro primo. Pelopis eqvos facit alatos Pauſanias in Eliacis I. verum ibi agit de ſtatua eorum ſic formata: Ἑκατέρῳ μὲν δὴ δύο αὐλῶν εἰσιν ἵπποι, τοῖς δὲ τῦ Πέλοπός ἐςι πεφυκότα καὶ πλερά. Qvæ ſic vertit Interpres: *Bigis uterque invehitur, ſed pinnati ſunt Pelopis equi*; Cum debuiſſet: *Quisque equis utitur duobus*; Cum ſit ſermo de ἁμίπποις.

Quæ vocabula idem notant.) Falſum hoc, nec, ubi Græcum ἅμαξα, ibi ſtatim de plauſtro cogitandum. Sæpe generalis vox eſt.

Pilenti, Carpenti.) Omnia hæc diſtincta ſunt, qvod ipſe noſter non diſſimulare poteſt in ſeqventibus.

Carpentophorus.) Hunc ego nuſpiam reperio, & ex explicatione liqvet, καρπέφορον in animo habuiſſe. Sed nec καρπόφορος, ſeu carpophorus, de vehiculo invenitur, & plane imperitia lingvæ Græcæ obſtitit Ligorio. Ad poſtremum decimæ, qvas hic memorat, Romanis penitus fuerunt ignotæ.

Carpentum faſtigiatum.) Qvid eſt, *faſtigiatum?* & qvare *faſtigiatum?* Seqvitur apud Tacitum: *Suum quoque faſtigium Agrippina altius extollere.* Hinc natum carpentum faſtigiatum, qvod eſt prorſus ineptum.

Cap. II.

Plane ſicut carpentum.) Hoc verò falſum eſſe docent, qvæ de vehiculo utroq; diſſerui.

Fuiſſe repertum in Hiſpania.) Dicam infra, cap. 23.

Sculptos in hunc modum.) Utinam nobis eos exhiberet qvispiam delineatos diligenter, multum ſine dubio juvarent inſtitutum hoc. Nunc ignorare cogimur, nunqvam, qvod ſciam, publicatos.

Cap. III.

Δύτροχον.) Hoc propriè non eſt ciſium, ſed vehiculum qvodlibet,

libet, cum rotis duabus. Vide tamen, qvæ de ciſio notavimus.

De eadem re.) Cleobis & Bitonis intelligit hiſtoriam. Primum autem qvis ex Græcis δυτρόχῳ ſcribat uſos, haud recordor. Deinde, ſi vel maximè qvis hoc ſcriberet, non tamen inde ſeqveretur, δύτροχον eſſe ciſium.

Ciſarius.) Scribendum erat *ciſiarius.*

De jure ciſario.) Nulla lex de jure ciſario, nullum jus ciſarium extat apud veteres. De ciſiario agitur, ſi ciſium everterit, in l. 13. ff. Locati, ex qvo jus hoc noſter eſt commentus.

Plauſtra, vehicula, & ciſia.) Totum hoc eſt falſum. Nunqvam enim bigæ, trigæ, ac id genus, plauſtra ciſiave dicta.

Anterior erat pro auriga.) Hoc tantum valet in vehiculis generis Cyrenaici, non in eis, qvæ à Cyro ſunt excogitata.

Et alias appellatus ſit carruca.) Sed à nullo idoneo Scriptore.

Tornus eſt carrus.) Ineptiſſimè. Nunqvam tornus vehiculis annumeratus eſt. Vitruvius ſic ait, lib. X. cap. 1. ubi agitur de machinis in univerſum : *Non minus ſunt innumerabiles moderationes machinationum, de quibus non neceſſe videtur diſputare, quoniam ſunt ad manum quotidianæ, ut ſunt rotæ, folles fabrorum, rhedæ, ciſia, torni, cæteraque, quæ communes ad uſum conſvetudinibus habent opportunitates.* Qvia hic rhedæ, ciſia & torni mutuò ſe excipiunt, omnia hæc vehicula putavit, ſed eadem ratione folles qvoqve ac rotas facere vehicula potuiſſet, qvæ præcedunt. At qvis non videt abſurditatem.

Cap. IV.

Carruchi argentei in vico Sigillari dicto.) Primum non argentei, ſed argentati fuere, inter qvæ duo plurimum eſt diſcriminis. Deinde nullus Romæ vicus fuit Sigillaris, ſed Sigillarius, in regione ſeptima, à qvo, niſi fallor, differebat locus peculiaris *ad Sigillaria* vocatus, qvem in animo noſter habuit, cum iſta ſcriberet. Nec enim dubitari debet, qvia reſpexerit Svetonium, ſic loqventem vita Claudii, cap. 16. *Eſſedum argenteum ſumptuosè fabricatum ac venale ad Sigillaria redimi concidiq; coram imperavit.* Verum ex his verbis id colligere, qvod facit Ligorius, eſt ex qvovis qvidvis facere.

Per

Per diminutionem.) Hoc nemo demonſtraverit. Qvodlibet
Duabus rotis.) Imò qvatuor, qvod jam docui. (per ſe eſt.

Cap. V.

Pro carpento) Hoc verò nusqvam legi hactenus.

Quæ inſtituuntur oblectationis gratia.) Etiam hoc eſt falſum. Non ad oblectationes pertinebant, verum ſacra.

Qui dicti ſunt Armamaxi.) Putavit, aurigarum eſſe hoc vocabulum. Et repetit inferius, cap. 23. At nulli apud veteres armamaxi, verum harmamaxæ, Græcis ἁρμάμαξαι, nec homines, ſed vehicula. Neq; aliud Tertullianus voluit, qvod alibi oſtendi.

Cap. VI.

Biroton.) Docet & hic locus, Græcarum litterarum imperitiorem Ligorium fuiſſe. Nam biroton non eſt Græcum, verũ δίτροχον.

Bigæ, quadrigæ.) Nunqvam hæc vehicula birota nuncupata. Birotum enim ad portanda onera ſpectabat, non ſic bigę qvadrigęve.

Deipanetta.) Qvid hoc ſit vocabuli, fateor me ignorare.

Duodecim aliquando.) Hoc verò fruſtra dicitur, nec ex ullo veterum probari poterit vel verbulo.

Cap. VII.

Burdonum.) Falſiſſimum hoc eſt. Burdones eqvi fuerunt, vel muli, qvod prolixè nobis etiam poſt alios eſt demonſtratum.

Cap. VIII.

Camulon.) Etiam hoc falſum. Camulon nihili eſt vocabulum, & ignotum Græcis pariter ac Latinis. Chamulcum habes apud Ammianum, ſed pro alio prorſus genere.

Sicut apud Græcos camula dicitur herba.) Camulam herbam nullam ſcio. Chamælæam reperio, ſed ea nil huc facit. Alias eſt χαμηλὸς qvibusdam, qvod Latinis *humilis*. An hoc reſpexerit, ignoro.

Cap. IX.

Vehiculi, hoc eſt, carri.) Imò verò eqvi, muli, aſini, vel hominis, qvod oſtendi capite de clitellis.

Sectabere canthum.) Liqvet, *canthum* & *cantherium* habuiſſe pro eodem, qvod haud magnam eruditionem arguit.

Covinus pars currus.) Imò integrum, ſuiq; generis vehiculum, qvod ipſe in ſeqventibus fatetur. *Secunda-*

Digitized by Google

Secundarias quasdam habenas.) Totum hoc eſt commentitium. De habenis obſervavit, quod & nos oſtendimus, trajici per annulos conſveviſſe. Sed fuerunt illæ habenæ ordinariæ, nec annuli in capſa, verum jugo, quod abunde monſtravimus.

Cap. X.

Combatus.) Omnia hæc falſa ſunt, & inepta, & vox ipſa prorſus ignota claſſicis ſcriptoribus.

Comba, quod lecticam.) Hoc ex cubandi vel accumbendi voce arbitror collegiſſe. At *comba* veteribus, quæ & *cumba*, & *cymba*, navigium, non lectica, quod in libris noſtris de Militia Navali demonſtravimus.

Vox eſt lingua Sabina.) Hæc vero ficta ſunt à noſtro, neq; uſquam apud veteres leguntur.

Apparet ex antiquis monumentis.) Supra jam optavimus ab amantibus antiquitatis iſta publicari, quod hic repetimus.

Cap. XI.

Sulpitius Gallus.) Hunc ego Sulpitium Gallum penitus ignoro, neq; viſum hactenus, aut in lucem datum arbitror.

Cap. XII.

Comitatus ſemper Marco Antonio.) Nihil tale apud Plutarchum legas. Antonium Roma profugiſſe ad Cæſarem ſcribit ἐπὶ μισθίων ζευγῶν, quod non video, quid huc faciat.

Curricula.) Feminino genere non legi hactenus, quod ſciam.

Curritius.) Penitus ineptum etiam hoc vocabulum exiſtimo.

Propterea Cicero.) Nil ex hoc Ciceronis loco colligas ad confirmandum, quod præcedit. Imo curriculum ibi non vehiculum eſt, ſed ſpatium currendi, quod cuivis mediocriter perito apparet.

Vt teſtatur Plinius.) Lib. VII. cap. 20. Sed ibi nihil tale, tantum ait, *nocte ac die longiſſimum iter vehiculis tribus emenſum.*

Cap. XIII.

Panem & palma.) Scribe, *panem & palmulas*, ſic enim habet Suetonius cap. 26.

Digitized by Google

Quod eſſeda allatus eſſet commeatus.) Hoc inane interpretamentum eſt. Nam Svetonius quidem teſtatur Auguſtum ipſum, vectum eſſeda, cœpiſſe cibum, quod alij, tanquam in loco inconvenienti facere detrectabant. Itaq; hic nil de commeatu in eſſedis vehi ſolito vel verbulo.

Hoc genus militare eſſe.) Imo verò hinc colligitur, circenſe eſſe. Nam de victoria in Circo loquitur, non in bello.

Curruriarius, vehiculariarius.) Omnia hæc ſunt barbara, & Latinis auribus ignota.

Cap. XIV.

Quoniam eſt incommodum agris.) Nihil tale, imo omnia contraria legas apud Gellium, ut ex iis conſtat, quæ de hoc vehiculo tradidimus.

Cap. XV.

Portandis per vias ſtraminibus.) Hæc ex Iſidoro male intellecto hauſit, quia ſcripſerat, eſſe *mollibus ſtramentis poſitam.* De ſtraminibus enim nemo quidquam habet, quod Ligorianis conveniat.

Trahebaturq; ab equis.) Imo portabatur, quoniam deſtitutum erat rotis, & vehiculum, quod in monumentis vidit, generis non hujus fuit, ſed alterius.

Sunt & alij currus quadriroti.) Qui nil faciunt ad baſternas, propter cauſſas, quas jam dixi.

Carri non genuini.) Cur hos minus genuinos vocitet, quam alios, haud equidem excogito, niſi fiat in reſpectu ad baſternas. Verum ita currus nulli genuini erunt.

Cap. XVI.

Qui ſimul carro tali vehuntur.) non ſimpliciter & ubiq;, verum in militia & prælio.

Corpus ejus.) Ita nominat ex ingenio linguæ Italicæ, quod Latini appellarunt *capſam*, ſive *ſellam*, quod ſemel fuit annotandum.

Atq; interdum umbella.) Hoc ex Gloſſis ſuſpicor hauſiſſe, in quibus legitur σκιαδηφόρος, *bennarius.* Quia enim mentio hic fit σκηνῆς, ipſe de umbella cogitavit.

Cap.

Cap. XVIII.

Equis tribus ad jugum.) Imo à duobus ſubjugis, & uno funali, quod abunde declaratum eſt.

Hoc volumine.) Quod ſcripſit de Familiis Romanis, & cujus pars eſt hoc opuſculum. Alias qui nummos volet cernere, conſulat Urſinum in familia Claudia, Nævia, & aliis.

Cap. XIX.

Ab Erichthonio.) Hoc non ſic ſimpliciter eſt verum, quod monſtravi alibi.

Iuxta traditionem poetarum relucet inter ſtellas.) Ne hoc quidem verum eſt. Nunquam quadrigas retulerunt inter ſydera, ſed Erichthonium, quem Aurigam nuncuparunt. Conſule Germanicum, ejusq; veterem Scholiaſten.

Quinquejuga.) Talis mihi hactenus non eſt obſervata.

Exjuga.) Scribendum *hexjuga*, vel potius *ſexjuga*.

Victoriatus cum imagine victoriæ.) Vide Plinium lib. XXXII. cap. 3.

Trigarium certamen.) Hoc totum eſſe commentitium, & ex lectione prava natum, pridem demonſtrarunt eruditi, & nos quoque aliqua habemus, ubi egimus de trigis.

Præter alteras, quas tenet manibus.) Putat duplices habenas habuiſſe, ſicut liquet etiam ex ſequentibus. At nemo veterum hoc prodidit. Repugnant etiam imagines. Vide quadrigas exemplo Rubenianarum delineatas nobis.

Octajuges & nonajuges.) Vellem oſtendiſſet nobis, ubi currus hi legantur. Nobis enim hactenus ſunt incogniti.

Cap. XX.

Uſi ſunt in curſu.) Imo vero ad onera vehis plauſtrisq; utebantur, non ad curſum. Nam de curſu publico ne ipſe quidem loquitur.

Octophorarius.) Ficta barbaraq; vox, & incognita ſcriptoribus.

Solus uſus eſt Cajus Caligula.) Hoc ſine dubio hauſit ex Suetonio. Sed is nihil tale, tantum ita habet cap. 43. *Iter confecit in-*

terdum adeo ſegniter & delicate, ut octophoro veheretur. Quia legit *veheretur* noſter, de curru eum loqui arbitratus eſt.

Appellata Ptolomais.) Hæc ex ſacris navibus ſeu publicis Athenienſium, nec cum ea confundenda, quam deſcribit ſtatim ex Plutarcho, ut conjicio. Meminit ſane ejus Ulpianus ad Demoſthenis Midianam, ſed ea, quæ de Ptolomæo habet noſter, non agnoſcit.

Proras quatuor.) Tales ego nullas uſquam legi. Et Athenæus Ptolomæi naves facit biproras & bipuppes tantummodo. Itaq; hic quidem mihi omnia pro commentitiis habentur.

Habebatq; lecticam geſtatam à ſervis.) Hæc non ſatis cum præcedentibus conveniunt. Nam ſi à ſervis fuit portata, quid ita rotis octo debuit inſtructa eſſe?

A clientibus aut mulis.) Quaſi genus unum idemq; jam ab hominibus, jam à mulis fuerit portatum; quod eſt falſiſſimum.

Suetonius de Marone loquens.) Nihil de Marone hoc apud Suetonium reperio. Sed nec ex verbis, *ei ſuccollentibus*, & quæ ſequuntur, quidquam habet Suetonius. Puto inveniſſe alicubi, & credidiſſe Suetonij, cum eſſent alterius, cujuscunq; denique, qui Suetonium laudaverat.

Seneca porro dicit.) Ne hæc quidem Senecæ ſunt verba, ſed alterius, qui habuit in animo, quæ leguntur apud ipſum in libello de Tranquillitate: *quod refert, quantum habeat, quot lecticarios*, &c.

Ocreana.) Plane ſuſpicor, ſcriptores ipſos non conſuluiſſe Pyrrhum, verum habuiſſe neſcio à quo confecta quædam excerpta, ipſi quoque non intellecta ſatis. Suetonius ſic habet c. 78. *A cœna lucubratoriam ſe in lecticulam recipiebat.* Porro longe alia eſt hæc lecticula, quam de qua hic agitur.

Vſus eſt ea etiam Cæſar, ſed ex abore.) Hoc quoq; nuſquam legitur.

Curtius.) lib. VII. c. 6. ubi & ipſe tantum habet ita: *Caſtris inde motis lectica ferebatur militari.*

Suetonius in Veſpaſiano.) Rurſum alienis oculis Ligorius eſt uſus. Nam in Veſpaſiano quidem nullam lecticariorum facit mentio-

tionem, nec perlatum pèr lecticarios in villam ſuam ſcribit, omnium vero minime de mulis docet ad lecticam.

Vocatoq; lecticario.) Mulionem vocat clare, non lecticarium.

Baram.) Hoc barbarum, & à Gothis Germanisq; in Italiam translatum eſt vocabulum, Latinis pænitus ignotum.

Humeris geſtata ſicut ſella.) Quantum conjicio, putat ferculum Romuli fuiſſe formatum inſtar feretri ſepulchralis, cum aſſeribus duobus, ſic, ut à qvatuor ferri poſſet hominibus in humeris. Verum totum hoc, qvantumcunqve, commentitium eſt, qvod ex iis liqvet, qvæ de eo ferculo tradidimus.

Cap. XXIII.

Currus Deorum.) Forſitan ex Tertulliano habet, qvi currum Jovis in Circo *plauſtrum* nominat. Verum ipſe per contemptum ita loqvitur, qvod jam alibi notavi.

In conflictibus bellicis.) Hoc mihi qvidem nunqvam lectum eſt.

Parte prima ſedet auriga.) Firmat Curtius, qvando ait lib. IV. cap. 16. *Auriga Darii, qui, ante ipſum ſedens, equos regebat, haſta transfixus eſt.* Nec tamen perpetuum hoc fuit.

Apertum erat retro.) Non de plauſtro, verum curru hoc intelligendum, eoq; militari.

In cujus faſtigio ſedebatur ſub dio.) Hæc verò prorſus non intelligo. De faſtigio currus dixi ſupra ad caput primum.

Varro de Lingva Latina libro IV.) Nusqvam Varro petorriti facit mentionem in his qvidem libris, qvi nunc extant. Deceptus noſter rurſus ab amanuenſi ſuo videtur, qvi ex Gellio excerpſerat hæc verba, occurrentia lib. XV. cap. 38. *Petorritum vox eſt Gallica. Id ſcriptum eſt in libro M. Varronis decimo quarto rerum divinarum. Quo in loco Varro, cum de petorrito dixiſſet, eſſe id verbum Gallicum, lanceam quoque dixit non Latinum, ſed Hiſpanicum.* Qvia Varro lanceam Hiſpanicam dixit vocem, noſter etiam de petorrito hoc tradere putavit.

Plautus in Epodon.) Neq; Plautus ſcripſit Epodus, neq; vox pi-

lenti apud ipſum legitur. Horatius habet libro II. Epiſt. An fortasſis compilator, cujus noſter opera eſt uſus, ſcripſit Flaccus, qvod non bene adſpectum Pyrrhus putavit eſſe Plautus.

In taberna quadam.) Mox tamen ait ſubter ſcalas in ſacello bonæ Deæ. Qvanqvam neutrum verum ſit, nam juxta ad ſacellum, extractus ex taberna, ubi latebras qvæſiverat, in via publica, eſt interfectus. Vide Aſconium ad hanc orationem.

Vnde Livius lib. V.) Cap. 25. ſed ibi libri omnes habent non *plauſtro*, verum *pilento*, ut nil hinc ſeqvatur.

Promiſcuè idem ſignificantes.) Nusqvam, ubi Scriptores accurati ſunt.

Horatius Flaccus ſecundo epiſtolarum idem docet.) Imò facit contrarium, iſtaq; ut diverſa ponit. Verba ejus: *Eſſeda feſtinant, pilenta, petorrita, naves.* E qvibus nil elicias ejusmodi, qvod vult noſter.

Sicut tradit Servius Honoratus.) Nullam litteram hac de re apud ipſum poſſum reperire.

Alii carpentum.) Ego nusqvam hoc inveni.

Cap. XXIV.

Tantundem eſt ac carruca.) Si impropriè loqvaris, non ſi propriè.

Duabus conſtat rotis.) Imò qvatuor, qvod manifeſtè docui.

Nec Virgilius.) Imò Juvenalis Sat. VII. Unde liqvet manifeſtè, noſtrum non conſuluiſſe ipſos auctores, verum aliena uſum eſſe opera, in congerendis ipſorum locis atq; verbis.

Cap. XXVI.

Staticulum quoque ſpecies eſt vehiculi.) Totum hoc falſiſſimum eſſe, alibi abunde demonſtravimus.

Cap. XXVII.

Lectica volubili.) Qvæ qvalisve hæc volubilis lectica ſit, mihi qvidem incompertum eſt. Puto plane natam ex ingenio Scriptoris noſtri. Nam ejus apud veteres neqve vola extat nec veſtigium.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Digitized by Google